İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi

İSMAİL HÂMİ DANİŞMEND

İZAHLI

OSMANLI TARİHİ KRONOLOJİSİ

Cilt : 1

M. 1258 — 1512
H. 656 — 918

TÜRKİYE YAYINEVİ
İSTANBUL

1 9 2 5

1 9 7 1

Bu kitabın birinci fasikülü TÜRKİYE
BASIMEVİ'nde dizilmiş ve basılmıştır.

Bu eseri,

Çocukluğumda bana ilk milliyet fikrini veren sevgili ağabeyim

MEHMET SAMİ DANİŞMEND'in

ruhuna ithaf ediyorum.

İ. H. D.

Yeni baskısı münasebetiyle

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi Ve Müellifi hakkında

Şahısların, bilhassa ansiklipedilere geçen ve haklarında eserler yazılan kişilerin hayat hikâyeleri gibi bazen eserlerin de bir hayat hikâyesi meydana geliyor ve bir biyoğrafisi teşekkül ediyor. Bu gibi hikâyeler ve biyoğrafiler - ister şahısların, ister eserlerin olsun - zamanını, çevresini, toplumun hâlini, telâkkilerini, zihniyetini de, dar bir sahada da olsa, fakat iyice aydınlatmağa yarıyor.

Biz burada, dünyamızdan bir çehre olarak artık silinmiş olan fakat eserleriyle yaşamak bahtiyarlığına erenlerden İsmail Hâmi Danişmend'in ikinci baskısını yaptığımız (İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi) nin de bir hikâyesi, 25 yıllık bir biyografisi ve (Çileli kitaplar) arasında bir yeri vardır.

Bu eserin hazırlanıp neşredilmesine müellifi ile 7 Aralık 1944 de bir anlaşma imzalanarak karar verilmişti. Fakat Hâmi Bey eserin son cildini teşkil eden 4. cildin 470 inci sahifesinde: «bu dört cildin telifi 1943 senesi 14 Ağustos Cumartesi gününden 1952 senesi 20 Nisan Pazar gününe kadar 8 sene, 8 ay, 8 gün sürdü.» diyor. Bu kayda göre bizimle vardığı anlaşmadan bir yıldan fazla bir zaman evvel bu eser üzerindeki çalışmalarına başlamıştır, ki bu devre daha evvel Tasvir Yayınları ile yaptığı anlaşma devresine aittir. Fakat o zaman meydana getirilmek istenilen: kısa tarihlerin dizisinden, izahsız ve cep kitabı boyu tek cildten ibaret bir eserdi ve tatbikatta mesafe katedilememişti.

Biz, İsmail Hâmi Beyle müşterek dostlarımız olan Abdülkadir Karamürsel ve Sadettin Arel'in himmet ve delâletiyle bir araya gelip konuyu hep birlikte ele alınca, ciddî bir müracaat eseri olarak her Türk'ün, her münevverin başvuracağı bir esaslı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, izahlı olarak, ve işin gerektirdiği seviyede ve ölçüde meydana getirilmesine karar verdik. Fakat bu kararın tatbik mevkiine konulması ve başarılması son derece güç bir işti. Bunu, İsmail Hâmi Danişmend'in sırtına olduğu gibi yüklememiz ise gerçekten bir insafsızlık, onun da bu teklifi kabûl etmesi gerçekten bir cesaretti. O sırada elinde bulunan ve bir yıldan fazla emek harcıyarak meydana getirdiği, bir kısmı dizili kolonlar haline getirilmiş olan müsveddeleri, kararlaştırdığımız plân muvacehesinde fazla bir değer ifade etmiyordu. İşe yeniden başlamak icabetti.

Eserin birinci cild esas metni sahifeleri basılıp henüz tamamlanmış ve sıra endekslere gelmişdi ki, o cildi içine alan zamanın Sadrıâzamlarını, Şeyhülislâmlarını, Kaptan-ı Deryalarını ve diğer Devlet erkânını biyografileriyle birlikte esere ilâve edilmesi fikrini ortaya attım. Kronolojide sık sık adları geçen bu erkânı okuyucunun tanıyabilmesi için elinde toplu bir müracaat kitabı bulunmadığından bu erkân cetvellerini esere ilâve etmek faydalı olmaktan da ileri yâni bir zaruretti. Müellif de bu zarureti kabul etti.

İsmail Hâmi, kendi çetin karakterine uygun çetinlikte bir dev işle esasen karşı karşıya idi, yeni kararımızdan sonra âdeta bir savaşa girdi. Onun bu savaşı dördüncü cildin ana metinlerinin ikmâline kadar (Nisan 1952); son kısımların ikmâli de 13.IX.1954 tarihine kadar sürdü. Bu hesaba göre İsmail Hâmi bu eser için 8 sene, 8 ay, 8 gün değil, iki yıl şukadar ayın ilâvesiyle (tamam onbir yıl) çalışmıştır. Kendisi 1892 doğumlu olduğuna göre işe 51 yaşında başlamış, 62 yaşında ikmâl etmiştir ki, bu eseri, hayatının olgun çağının mahsûlü olmuştur. Eserlerinin listesi tetkik edilince görülür ki, bu onbir yıl içinde İsmail Hâmi Danişmend başka esaslı bir eser vermemiş, sadece Türkiye Yayınevi'nin tarih serilerinin hazırlanmasında, transkripsiyonların tashihinde ve nezaretinde emeği geçmiştir. İkinci Dünya Harbini takip eden ve Türkçülerin mahbeslerinden kurtuluşuyla birlikte kol kol başlıyan Türk tarih ve edebiyatı çalışmaları 10 yıldan fazla sürmüştür. Burada hemen teessürle kaydedeyim, ki hazırlanmış olan yüz kadar eser, bir kaçı müstesna, transkripsiyonları yapılmış fakat basılmamış olarak durmaktadır. Bunun sebeplerini burada araştıracak değiliz.

Burada, o eserler arasında sadece (İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi) söz konusu olduğuna göre, bu büyük eserin 4. cildi tamamlanıp satışa çıktığı zaman başından geçen bir (olay) ı, hayat hikâyesini tamamlayabilmek için, kaydedeceğiz.

Yeni Yayınlar dergisinin sahibi bibliyografya uzmanı Mercanlıgil bir Ankara gazetesinde (1955 yılının çileli kitapları) umumî başlığı altında yazdığı makalelerin ilkini (Yakılan Kitap) diye bu Kronoloji'ye hasretmişti. Muharrir, yazısında 22 Temmuz 1955 tarihli gazetelerde çıkan yazılardan başlıyarak bir ay kadar Basında sürüp gelen münakaşaları kronolojik bir sıra üzerinden pasajlar vererek belirttikten sonra : «ileride, konuyu ele alacak tarihçi, bu kitap vesilesiyle beliren bir çok meselelerde, fikir hayatımızı derinlemesine tetkik için ip uçları bulacaktır. Onu yanıltmamak vazifemizdir.»

«Eser, Osmanlı Tarihini 1924 yılına kadar işlediği halde Atatürk'ün adını hiç anmıyordu. Meziyetleri de vardı. Osmanlı Tarihinin en mühim olaylarını sıra ile veren bir kaynaktı. Bilhassa Eski Türk harflerini bilmeyen ve Osmanlı Tarihinin seyrini bir kül hâlinde takip etmek isteyenler için yegâne müracaat kitabı olacaktı.»

«15 gün kadar kitabı masamın üzerinde beklettikten sonra nihayet radyoda İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nin son cildini teşkil eden 4. cildin çıktığını kitap saatinde haber verdim. Bir hafta sonra basında ilk yazı Akis dergisinde çıktı, bu da benim bir yazımdı.

Onbeş gün sonra Türk Sesi gazetesinde Nahit Sırrı Örik'in bir yazısı

çıktı. Bu yazıda eserin bir iki zühulüne işaret edildikten sonra methediliyordu. Dördüncü yazı Behçet Kemal Çağlar tarafından yazılmıştır.»

Mercanlıgil böylece devam ederek hem genişleyen alâkayı ve hem şiddetini arttıran tepkiyi anlatıyor. Bütün bu yazılar ve neticede 4. cildin ve sadece kapağının bir kutu içinde bir kısım öğrenciler tarafından yakılması olayı ile sonuçlanıyor. O zaman bu bir kısım öğrenci gerçekten kitabın sadece dış örtü kabını yakmışlar ve her nedense kitabı son dakikada yakmağa elleri, gönülleri varmamıştır. Bununla beraber olay bir (kitabı yakma olayı) olarak söylenip ve böylece bizim toplum ve kültür hayatımıza kaydolunmuştur. O günden sonra konu şekil değiştirmiş ve (kitap yakma - fikre karşı yumruk) gibi başlıklar altında epeyce bir zaman devam etmiş bunlara Amerikadan dahi katılanlar olmuştur. 15 Kasım 1955 tarihli Forum dergisinde Kaliforniya'dan gönderilmiş, Sami Nabi Özerdim imzasını taşıyan bir makale yayınlandı. Makalenin başlığı «kitap yakanlara katılmayınız» idi. Bu söz Eisenhower'in 14 Haziran 1953 de bir Kollejde yaptığı mühim bir konuşmanın başlığından alınmıştı. Konuya şöyle giriliyordu: «İsmail Hâmi Danişmend'in İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi adlı eserinin 4. cildi, dedikodulara sebep oldu. Bunu gazetelerden öğrendik. Danişmend, Kronolojisini 1924'e kadar yâni hilâfetin kaldırılmasına kadar getiriyor. Fakat 1919 - 1923 yılları arasında Ankara Hükûmetinin yaptıklarından söz açmıyor. Kronolojinin yalnız Osmanlı Devletine ait olan olayları içine aldığını, Türkiye Cumhuriyetini (bu arada Kurtuluş Savaşını başaran T.B.M.M. Hükûmeti) çağına ait olayların ise ayrı bir kitapta sıralanmasının gerektiğini açıklıyor. Kitapta Atatürk adı geçmiyor.»

«Kitabın bu eksikliği yazarın Atatürk'e olan sevgisizliğine verildi.» «Eserde taraf tuttuğunu, lüzumsuz tenkitlere saptığını söyleyenler de var. İşin bu yönü doğrudan doğruya kendisine ait.»

«Gelelim kitabın törenle yakılmasına. Bu garip ceza kimin aklının eseri acaba?. Elbette önce bir kişi teklif etmiş, yüzlerce kişi de kabul etmiştir. Kitabı yakmakla ne elde edildi?. Hiç... Sadece, bir gösteri yapıldı. Ne yazık ki öğrenim çağındaki gençlerin gösteriye düşkünlüğü pek fazla, lüzumundan fazla. Ama bu onların suçu mu? Acaba bizde o yaşta böyle bir törene seve seve koşmıyacak mıydık?. Birdenbire parlıyacağımıza, kitabı incelemek, tarihle uğraşan öğrenci arkadaşlarımızı harekete getirmek, öğreticilerimize koşmak aklımıza gelecek mi idi?. Kimbilir?.»

«Eski çağlarda veya yeni çağların hürriyetsiz rejimlerinde bol bol kitap yakılmış, yeni kuşaklar bu törenlerde bilhassa harekete getirilmiştir. Fakat, bütün bu olaylar sadece ayıplanmış, kötü sansürcülük örnekleri olarak kaydedilmiştir.». «Kitaba saygı gösteren, onun içindeki fikirlere de saygı göstermesini öğrenir. Bir kitabın aykırı görülen fikirlerini karşılamanın en iyi yolu başka bir kitap veya yazı yazmaktır.»

«Halbuki kitap çıktıktan aylarca sonra bir tenkit yazısı üzerine bir fırtına kopuyor. Arkasından bir yangın; sonra mesele kapanıyor. İşin kalan tarafı gelecek nesillerin tarafsız tetkik ve tenkitlerine bırakılmıştır. Bugün için bundan fazlasını yapacak kudrette değildik. Terakki ve tekâmülde ulaştığımız yer. Bundan fazlasını görmemize müsait değildi.»

Muhterem okuyucu; mesele aslında son derece basit ve tabiî idi. Osmanlı olarak başlayan bir kronoloji Osmanlı olarak bitirilmek istenilmişti. Bu görüş ve istek kitabın sonunda bir çerçeve içinde açıklanmış bulunuyordu. Dünyamızın dağdağasından çoktan uzaklaşmış ve vatan topraklarına uzanıp ebedî uykusuna dalmış bulunmaktadır. Fakat muhakkak, ki az veya çok vazife yapmış olmanın huzuru ile...

Bugün bize düşen, her zaman olduğu gibi, bildiğimiz gerçekleri olduğu gibi söylemektir. İsmail Hâmi Danişmend sadece (Osmanlı Tarihi Kronolojisi) ni telif edecek değildi. Bir seri halinde Türk ve İslâm Kronolojileri meydana getirilecekti. Bu husus mukavelesinde de tafsilâtlı olarak konulmuştu. Kronolojinin 4. cildinden hayli evvel çıkan (50 Yıllık Türk Musıkisi) kitabımızın benim imzam ile çıkan önsözünün bir yerinde aynen şöyle deniliyordu: «Türkiye Yayınevi, 1944 de başlayan (Canlı Tarihler) çalışmalarına ve yayınına devam ederken, buna muvazi olarak, XX. yüzyılın ilk 50 yılına ait diğer bir seri kitabın hazırlığına geçti. Başta 50 yılın geniş ve izahlı bir kronolojisi olmak üzere...»

Açıkça görülüyor ki, «XX. yüzyılın Türkiye Kronolojisi» ayrıca çıkacaktır ve bu, 1901 Ocak 1 den başlıyacaktır. Bu defa Osmanlı Tarihi arka plânda kalacak yüzyılın başından memleketi Mütarekeye kadar getiren olaylar ve âmilleri, ve Mütarekeden 1922 Zaferine kadar olan Kurtuluş Savaşı, önderleri Başkumandanları ile birlikte bütün ayrıntılariyle gösterilecek ve o suretle de, izahlı olarak, devam edecektir. İsmail Hâmi daha evvelki devirlere ait kronolojileri hazırlarken XX. yüzyıl ile de ben meşgul olacaktım. Nitekim hayli zaman meşgul de olmuştum; araya uzun yıllar girdikten sonra hâlen yeni bir gayretle bu işi tekrar ele almış bulunuyorum

İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi'nin, maddî olduğu kadar manevî bakımdan da haklarını korumak tamamen bana bırakılmıştır. Merhum müellifi bunu bir mukavele ile de tevsik etmek istemiş, bu da yapılmıştır.

Eserin hayat hikâyesi için şimdilik bu özet ile yetiniyorum. Bu yeni baskı ile eserin hayatı devamlılık kazandığına göre ileride daha geniş izahatı, yenileriyle birlikte vermeyi ümit ederim.

Kaybettiğimiz değerli müellif İsmail Hâmi Danişmend'in hayat hikâyesi

İsmail Hâmi Danişmend 1892 de (H. 1308), Merzifon'da doğmuştur. Babası Ahmet gazi soyundan ve Cebel-i Garbî mutasarrıflarından Emir Mehmet Kâmil Bey ile Melek Hanımın oğludur. Tahsilini özel olarak yapmış, Şam îdadisinin son sınıfına imtihanla girip bu îdadide lise tahsilini tamamlamıştır. İstanbul'a gelip Mülkiye (Siyasal Bilgiler Yüksek Okulu) na girmiş ve Temmuz 1912 de bu yüksek okulu (iyi) derece ile bitirmiştir. Paris'te «Collège de France» a girmişse de pek az kalabilmiş İstanbul'a dönüp Eylül 1912 de Hariciye Nezaretinde tahrirat-ı hariciye kaleminde üçüncü kâtip olarak çalışmağa başlamıştır.

İsmail Hâmi, mizacı ve yetişme şekli ve özellikleri bakımından iyi bir memur olmaktan ziyade bir ilim adamı ve yazar olmaya elverişli olduğundan öğretmenliği tercih etti. Aralık 1912 de (Maliye Yüksek Okulu) nda Yakın çağ öğretmenliği ile işe başladı. Bir yıl sonra 14 Aralık 1913 de Darülfünûn Edebiyat Şubesi (Fakültesi) Dinler Tarihi Müderris Muavinliğine; 14 Mart 1914 de Mülkiye Mektebine yani iki yıl evvel mezûn olduğu okulun (Siyasî ve Medenî Tarih) muallim muavinliğine getirildi. 30 Kasım 1914 de Bağdat Hukuk Mektebi Müdürlüğüne nakledildi. Bu görevde Birinci Dünya Savaşında Bağdat'ın kaybına kadar kaldı. İstanbul'a döndükten sonra kendisine I. Damat Ferit Hükûmeti tarafından bir vazife verilmedi.

Memleket Gazetesi

İsmail Hâmi Nisan 1919 da (Memleket Gazetesi) ni çıkardı ve bu gazetenin Başyazarlığını yaparak çok ateşli ve milliyetçi tandanslı yazılariyle mütarekenin karanlık günlerinde İstanbul'da bir ümit ışığı oldu. Bu ışık da dört ay sonra, Temmuz 1919 da gazetesi kapatılmak suretiyle söndürüldü. (Memleket Gazetesi) nin gizli olarak Ağustosta basılıp, milliyetçi gençler eliyle dağıtılan son sayısı cidden fevkalâde bir nüsha, bir millî beyanname değerinde idi. Bu fevkalâde nüshanın - Kadıköy ve havalisinde dağıtma vazifesi bu satırları yazana verilmiş olduğundan - o karanlık işgal günlerinde nasıl bir tesir yaptığını, her tanesinin kaç el dolaştığını bugün dahi aynı heyecanla hatırlamaktayım.

Sivas Kongresinde

İsmail Hâmi'yi İstanbul'da, Hükümet, geniş ölçüde araştırmağa koyulmuştu, fakat ele geçiremiyecekti; çünkü o Anadolunun bağrında, cedlerinin yurdunda, doğduğu Merzifon'a doğru çoktan yola çıkmıştı. Nitekim az sonra İsmail Hâmi Danişmend'i Sivas Kongresinde, İstanbul temsilcisi olarak görüyoruz. Neşredilmiş olan Sivas Kongresi tutanaklarına ve bir iki hatırat kitabına göre İsmail Hâmi Sivas Kongresinin 38 üyesi arasında 8. olarak ve «İstanbul delegesi, Mülkiyeli, gazeteci» diye gösterilmiştir. Kongrenin açıldığı 4 Eylül 1919 Perşembe günü yapılan Başkanlık Dîvanı seçiminde de Başkanlık Dîvanı Kâtipliğine seçilmiştir.

İsmail Hâmi, kongre süresince Genel Sekreterlik ve «Kongre İstihbarat Şubesi Şefliği» görevlerini de ifa etmiştir. Bu görevlerinin yanısıra sonradan (Hâkimiyet-i Millîye) ve (Ulus) adlarını alacak olan ve ilk defa kongre sırasında Sivas'ta (İrade-i Millîye) adı ile kurulan gazetenin ilk günlerinde başyazarlığını yapmıştır. Büyük zaferden sonra resmî vazifelerden ve politikadan çekilerek kendini tamamen yazı hayatına verdi.

İsmail Hâmi Danişmend'in Nesli

Sadece İsmail Hâmi Danişmend için değil, her hangi bir şahsiyeti tanıyabilmemiz, tanıtabilmemiz için filân yılda şu okullarda okudu, mezûn oldu demek fazla bir şey ifade etmez. Kişinin bilhassa Yüksek Öğrenimi nasıl bir muhitte yaptığı ve arkadaşlarının kimler olduğu da bilinirse şahsiyeti bir derece daha aydınlanır. Bu görüşledir, ki İsmail Hâmi'nin sınıf arkadaşlariyle bir evvelki ve bir sonraki sınıflardan okul arkadaşları olarak bazi isimler vermeği faydalı görüyorum.

Kendi sınıfından (1912 mezûnları): Feyzullah Sacit Ülkü: idareci ve şair; Münir Mazhar Kamsoy: Öğretmen, bankacı ve bestekâr; Hasan Yaman: Maarifci, gazeteci, Milletvekili, idareci; İhsan Hâmid Tigrel: Türk Parlâmentosunun tanınmış siması, idareci; Burhan Cahit Morkaya: Gazeteci, Romancı, Milletvekili; Abdullah Akşin: Diplomat, Büyükelçi, eser sahibi; Hasan Basri Bostar: Hariciyeci, Elçi, eserleri var; diğer pek çok İdareci ve Maliyeci.

Bir evvelki (1911) mezûnları sınıfından: Habib Edip Törehan: İş adamı, tüccar (Yeni İstanbul) gazete ve matbaası ve Başyazarı, 9 parça eser sahibi; Namık Zeki Aral: Bankacı, Maliyeci, İktisatcı, yazar, değerli eserler sahibi; M. Ekrem Yalçınkaya: İdareci, Tarihî eserler sahibi; Ahmet Hâlit Yaşaroğlu: Maarifci, yazar, nâşir, 1918 de ilk Muallimler Cemiyeti'nin kurucularından; Zeynel Âbidin Özmen: İdareci, Milletvekili, Millî Eğitim Bakanı; İsmail Hikmet Ertaylan: Maarifci, yazar, Edebiyat Fakültesi Ordinaryüs Profesörü, pek çok eser sahibi; Mehmet Nazmi Topcuoğlu: Ziraatçi, İdareci, Milletvekili, Ticaret Bakanı.

Bir sonraki sınıftan :

İbrahim Rükneddin Nasuhioğlu: İdareci, Milletvekili, İçişleri ve Adalet Bakanı, eser sahibi; Hâşim Râfet Hakarar: İktisat Profesörü, değerli eserler sahibi; Hasan Reşit Tankut: İdare Âmirlikleri, Milletvekillikleri, Dilci, Profesör, eeserler sahibi; M. Avni Doğan: İdareci, Siyaset adamı, Milletvekili, eserler sahibi; Enis Behiç Koryürek: İdareci, şair; Hıfzı Tevfik Güvensoy: Maarifci, yazar, değerli eserler sahibi; M. Fazlı Güleç: Valilikler, Milletvekilliği; Hasan Hüsnü Çakır : İdareci, Valilikler, Milletvekii, İktisat ve Millî Savunma Bakanı.

Osmanlı Türkiye'sinin son felâketli yılları içinde Mülkiye Mektebinin sadece üç yıllık ve bir avuç mezûnu içinden bu derece çeşit sahalarda başarılar göstermiş gençler çıkmıştır. Yalnız Mülkiye, yalnız o üç sınıf genç mi?. Yüzyılımızın başında yetişen adetleri az, fakat memleket sevgileri yüksek olan gençleri bugünün gençlerine topluca tanıtmak her halde pek faydalı olacaktır. İsmail Hâmi Danişmend'in hayatını, eserinin başına kısaca yazarken neslinden ve sınıf, okul arkadaşlarından bir küçük örnek vermeği fırsat bildim. İsmail Hâmi Danişmend de onlardan biri ve belki biraz da fazla atılganı idi. Bu yüzden felâketlere marûz kaldı, hayatı boyunca sıkıntı çekti.

İsmail Hâmi aile bakımından da çeşitli talihsizliklere uğradı, bir evlâda da sahip olamadı. Kendisine her bakımdan müzahir olan, hassas, şair, kültürlü bir kadın olan refikası Nazan'ı çok genç ve çok vakitsiz kaybetti. Nazan Danişmend tarihimizde (Eğinli) ve İngiltere'de tahsil ettiği için (İngiliz) lâkabiyle anılan Sait Paşa'nın torunudur. İsmail Hâmi'nin son zevcesi de bir tarihçi olan İclâl Hanımdır.

İsmail Hâmi Danişmend Fransızca, Arapça ve Farsçaya çok kuvvetle vakıftı; okuyup faydalanacak kadar da Almanca, Lâtince ve Sümerce bilirdi.

İsmail Hâmi Danişmend 12 Nisan 1967 Çarşamba gecesi saat 23.10 da kalb yetersizliğinden, tedavi edilmekte olduğu hastahanede vefat etti. 15 Nisan Cumartesi günü de Şişli Camiinde kılınan namazdan sonra Zincirlikuyu'da Nazan'ın yanında toprağa verildi. Allah gufranına nâil eylesin.

Tahsin DEMİRAY

İSMAİL HÂMÎ DÂNİŞMEND

Türkiye Basın Ailesi yine kıymetli A'zâsından birini daha kaybetti.

Türk ilim hayatının, bu telâfi edilmez kıymeti, İsmâil Hâmî Dâniş-med'dir. Bir böbrek rahatsızlığı ile hastaneye kaldırılmış ve yine o böbrek rahatsızlığı ile hayata gözlerini kapamıştır.

İsmâil Hâmî Dânişmend, kuvvetli tarihçi ve Türkçü idi. Tarihî bahislerde fikirleri bir «hakem» kararı gibi telâkki edilirdi. Türkçülüğü yalnız ilmî değil, nesebî idi de.

İsmâil Hâmî, Anadolu'da Danişmend'ler adında Devlet kuran Türkmen prenslerinin sülâlesinden «Melik Dânişmend»in torunlarındandır. Bu zat, Horasan Selçuk'larından, Alparslan'ın kumandanlarındandı. Malazgirt Meydan Muharebesi'nde mühim bir kuvvete kumanda etmiş ve Bizans İmparatorunun esir düştüğü o zaferde büyük yararlık göstermişti. Dânişmend ismi, hem büyük bir kahraman, hem de âlim ma'nâsına gelir. Melik Dânişmend, Bizanslılara karşı büyük muvaffakıyetler kazandı ve Sıvas'ı merkez yaparak «Dânişmendîler» namı altında kuvvetli bir devlet kurmuştur.

Melik Dânişmend, bir kal'a muhâsarasında şehid oldu. Yerine oğlu Melik Gaazî Mehmed Gümüştekin geçmiş; ondan sonra da oğlu «Yağıbasan »lâkabı ile tanınmış Ebû Muzaffer, Sıvas'ta hüküm sürmüştür.

Sıvas Dânişmend'leri, ancak yüz sene saltanat sürebildiler; ondan sonra Devlet inkırâz buldu; yalnız Dânişmend'lerin Malatya Şu'besi daha bir müddet, hükümran olmuştur.

İsmâil Hâmî, Ecdâdı Dânişmend'îlerden olduğunu ilmi, irfânı medenî cesareti ile ve tam eski Türk'lüğe yakışan misâfirperverliği ile de bir «Prens» olduğunu ispat etmiştir.

Rahmetli, her Cumartesi akşamı, evinde misafir kabul ederdi. Memleketin kalburüstü şahsiyetleri, Osmanlı Hânedânı'ndan ba'zı prensler, şâirler, edîbler, muharrirler toplanırdık. Müsâfir adedi ne kadar çok olursa İsmâil Hâmî o kadar memnun olurdu. Refîkası İclâl Hanım, nefîs yemekler hazırlar ve herkesi ayrı ayrı nasıl ağırlıyacağını bilemezdi. Zâten İsmâil Hâmî'nin kabul salonu târihî bir «müze» halinde idi.

Bu değerli ilim adamının vefâtı ile münâkaşalar yapılan «İsmâil Hâmî Dânişmend'in Encümen-i Dâniş'i» de kapanmış oldu. Allah o'na rahmet etsin...

Rahmetli, fikir zenginliği kadar şiir alanında da çok kuvvetli bir yeteneye sâhibdi. Küçük yaşından beri şiirle uğraşmış, ba'zan «İsmâil Hâmî», ba'zan «Muhtî», ba'zan de «Râbia Hâtun» mahlasları ile şiirler yazmışdır.

ULUNAY

İsmail Hâmi Dânişmend'in basılmış eserleri

1 — **Türkler'le Hind Avrupalıların Menşe' Birliği**
1. C.: İstanbul, Devlet Basımevi; 1935; 374 sf.
2. C.: İstanbul, Devlet Basımevi; 1936; 255 sf.

2 — **Türkçe - Osmanlıca - Fransızca Sözlük**
İstanbul, 1935; 262 sf.

3 — **Fransızca - Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu (Reşat Nuri, Ali Sühâ, Nurullah Ataç ile birlikde.)**
1. C.: İstanbul, Kanaat Kitabevi; 1935; 808 sf.
2. C.: İstanbul, Kanaat Kitabevi; 1935; 809-1600 sf.
3. C.: İstanbul, Kanaat Kitabevi; 1935; 1601 - 2192+10 sf.

4 — **Osmanlıca - Türkçe - Fransızca Sözlük**
İstanbul; 1936; 528 sf.

5 — **Fransızca Kıyâsî ve Gayr-ı Kıyâsî Fiiller (A. Sühâ ile)**
İstanbul; 1936; 276 sf.

6 — **Târih ve Coğrafyaya âit Değişik İsimler Lügatı**
İstanbul; 1937; 286 sf.

7 — **Seyyid (Corneille'den tercüme)**
İstanbul; 1938; 85 sf.

8 — **Nikomed (Corneille'den tercüme)**
İstanbul; 1938; 88 sf.

9 — **Destan ve Dîvân Edebiyâtında İstanbul Sevgisi**
İstanbul, Cumhuriyet Matbaası; 1941; 25 sf.

10 — **Ali Suâvî'nin Türkçülüğü**
İstanbul, Vakıt Basımevi; 1942; 32 sf.; 1 planş.

11 — **Cimri (Moliere'den tercüme)**
Ankara, Maârif Basımevi; 1943; 15 + 132 sf.

12 — **Hastalık Hastası (Moliere'den tercüme)**
Ankara, Maârif Basımevi; 1943; 117 sf.

14 — **Türk Tarih Kurumuna Açık Mektup (Türk kahramanlarına ermenilik isnâdı münâsebetiyle)**
İstanbul, Yeni Matbaa; 1945; 67 sf.

15 — **İzâhlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**
1. C.: İstanbul Türkiye Yayınevi; 1947; 14 + 534 sf.
2. C.: „ „ „ ; 1948; 565 sf.
3. C.: „ „ „ ; 1950; 2 + 770 + 2 sf.
4. C.: „ „ „ ; 1955; 893 sf.

16 — **İstanbul Fethinin İnsanî ve Medenî Kıymeti**
İstanbul, Halk Basımevi; 1953; 51 sf.

17 — **Baltacının Prut Zaferi**
İstanbul, İstanbul Mat.; 1955; 15 sf.; 1 planş.

18 — **Türkiyât ve İslâmiyât Tedkikleri Külliyâtı**
1. C.: 1-3. Fasikül; İstanbul, Hüsn-i Tabiat Matbaası; 1956; 96 sf.
19 — **Türk Irkı Niçin Müsliman Olmuştur?**
İstanbul, Okat Yayınevi; 1959; 219 sf.
20 — **Garb Menba'larına göre Garb Medeniyeti'nin Menba'ı olan İslâm Medeniyeti**
İstanbul, Bâb-ı Âlî Yayınevi; 1961; 90 + 2 sf.
21 — **Garb Menba'larına Göre Eski Türk Seciyye ve Ahlâkı**
İstanbul, İstanbul Kitabevi; 1961; 200 sf.
22 — **Sadrazam Tevfik Paşa'nın Dosyasındaki Resmî ve Husûsî Vesîkalara Göre 31 Mart Vak'ası**
İstanbul, İstanbul Kitabevi; 1961; 274 + 1 sf.
23 — **Râbia Hatûn Şiirleri (Kendisinin telif şiirleri)**
İstanbul, Bâb-ı âlî Yayınevi; 1961; 43 sf.
24 — **İzâhlı İslâm Târihi Kronolojisi**
1. C.: İstanbul, Bâb-ı âli Yayınevi; 1962; 312 + 2 sf.
25 — **Garb Menba'larına Göre Eski Türk Demokrasisi**
İstanbul, Sucuoğlu Mat.; 1964; 183 + 1 sf.
26 — **Türk Mes'eleleri**
İstanbul, Fâtih Mat.; 1966; 240 sf.
27 — **Târihî Mes'eleler ve Menkabeler Lûgatı**
İstanbul, 1966; 376 sf.
28 — **Garb Menba'larına Göre Garb Âleminin Kur'ân-ı Kerîm Hayranlığı**
İstanbul, Kanaat Kitabevi; 1967; 148 sf.
29 — **Sümer - Türk Dil Birliği (iki cild)**
İstanbul; 1967; 1. C.: 423; 2. C.: 428 = 951 sf.
30 — **Fâtihin Hayâtı ve Fetih Takvimi (1. Kısım)**
İstanbul, Fâtih Mat.; 1967; 254 sf.
31 — **Târih ve Efsâneye Göre Arablar'ın İstanbul Seferleri (tercüme)**
İstanbul, Fâtih Mat.; 1967; 112 sf.

Bu eserde tâkip edilen usul

Büyük bir seri hâlinde izahlı kronolojilerini hazırlamakta olduğumuz Türk, İslâm, Osmanlı ve Dünya tarihleri külliyâtından ilkönce bu Osmanlı tarihi kronolojisini neşre başlamamızın sebebi, kendi devletimizin en uzun ve en mühim tarih devrine karşı digerlerinden fazla duyulması pek tabiî ve millî bir alâka hissinden ibarettir.

Istanbul'un fethine kadar Osmanlı tarihi zaptedilmemiş ve eğer zaptedilmişse bile elde mühim bir şey kalmamış olduğu için, Osman Gazi'nin doğumundan itibaren iki asırlık uzun bir devir âdetâ baştanbaşa karanlıklar içindedir. Bu ilk devrin bir çok vukuâtı bizce büsbütün meçhul olduğu gibi, az çok mâlûm olanların da gerek seneleri, gerek rivayet şekilleri itibariyle müellifler arasında büyük farklar vardır. Tabiî bu vaziyet, eserlerini Istanbul'un fethinden sonra yazan ilk Osmanlı müverrihlerinin umumiyetle menkulâta istinâd etmelerinden mütevellit pek tabiî bir netice demektir. Bizans, Arap vesair ecnebi menbâlarının çok defa birbirine uymıyan izahları da bu karanlık devri tamamiyle aydınlatabilecek kuvvette değildir. Bilhassa dâhilî vukuâtımız ecnebi menbâlarına pek az aksetmiştir.

Böyle bir vaziyette Osmanlı tarihinin kronolojisini tertib etmek için vak'aları henüz münâkaşalı bir vaziyette bulunan ilk devri, bilhassa kronoloji bakımından, baştanbaşa şüpheli ve ihtilâflı bir devre olarak ele almak lâzımdır.

Bu ilk karanlığın Osman ve Orhan Gazi'lerden sonra pek hafif bir nisbette aydınlanmıya başladığı muhakkak olmakla beraber, o nisbî aydınlık da kronolojiden ziyâde vukuâtı biraz tenvir edecek mâhiyettedir: İşte bundan dolayı Fatih devrinin sonlarına kadar hemen her vak'a için muhtelif millî ve ecnebi menbâlarda muhtelif sene rivayetlerine tesadüf edilmekte ve bilhassa ay ve gün tarihleri büsbütün karanlık kalmaktadır. Hattâ İkinci Bâyezid devrinin kronolojisinde bile bir çok ihtilâflı noktalar vardır.

Bu eserde Osman Gazi'nin itibarî doğum tarihi olan 1258 = 656 senesinden İkinci Bâyezid'in 1512 = 918 tarihindeki sukutuna kadar geçen 254 senelik devrin **«İhtilâflı seneler»** devri diye ayrılması işte bundan dolayıdır.

Tabiî böyle bir eser hiç bir yeni tez müdâfaasıyle alâkadar olamıyacağı için burada hiç bir şahsî fikir tâkib edilmemiş, indî nazariyyeler serdinden büyük bir dikkatle ictinâb edilmiş ve yalnız vukuâtın tarih sırasıyla tesbitine çalışılmıştır : Hattâ her hangi bir vaziyetin tenviri veyahut her hangi bir şahsiyyetin hakikî mâhiyyeti iyice belirtilmesi lâzımgeldikçe muhtelif müverrihlerin icâbında aynen iktibâs ettiğimiz mütâlâaları kendi mülâhazalarımıza tercih edilmiştir. Azamet devrimizin en muhteşem timsalleri olan Fatih, Yavuz ve Kanunî gibi en büyük imparatorların veyahut şahsî menfaatlerini devletin emniyet ve selâmetinden bile üstün tutmuş bir takım devşirme vezirlerin şahsiyyetlerini ansiklopedik izâhâtımız içinde tavzihe çalışırken verdiğimiz mâlûmatta bile

muhtelif menbâların mukayesesinden ve hâdisâtın neticelerini mümkün olduğu kadar objektif olarak tesbite çalışmaktan başka bir şey yapılmamıştır. Eğer bu eserin küçük bir değeri varsa, o da işte bu hususiyetindedir.

Bu kronolojide Osmanlı tarihinin ancak mühim vak'aları tâkib olunmuştur. Tarihin umumî cereyaniyle alâkadar olmıyan hâdiseler ve meselâ Osmanlı vakayi'nâmelerini dolduran teferrüâta ait meseleler pek tabiî olarak ihmal edilmiştir: O gibi teferrüâtı da ihmal etmiyecek bir eserin böyle dört ciltten ibaret değil, hiç olmazsa sekiz on ciltten mürekkep büyük bir seri teşkil etmesi lâzımgelir.

Bir de bu eserde ancak Osmanlı tarihini doğrudan doğruya alâkadar eden vak'alar bulunabilir: Dolayısıyla alâkadar edebilecek ecnebi vukuâtına temas edilmiş değildir. Meselâ Bizans imparatorluğunun dahilî vakayiinden bâzıları netice itibariyle Osmanlı devletini alâkadar etmiştir: Doğrudan doğruya Bizans tarihine ait olan bu gibi vukuât alınmamış, yalnız bunların Osmanlı tarihine giren neticeleri esas ittihâz edilmiştir. Hattâ Anadolu Türk beyliklerini alâkadar eden vakayi'de bile ayni prensip tâkib edilmiş ve o gibi vak'alar Osmanlı devrine ait olan bu ilk dört ciltle beraber bir Kronoloji külliyâtı teşkil etmek üzere ayrıca hazırlamakta olduğumuz Türk, İslâm ve Dünya tarihi kronolojilerine bırakılmıştır.

Bu eserde tarihleri tesbit edilen vak'alar yalnız zikredilip geçilmekle iktifâ edilmiş değildir: Okuyucuların hâfızalarına yardım olarak her mühim vak'anın en esaslı noktaları ansiklopedik mâlûmat şeklinde hulâsa edilmiş ve yukarda da söylediğimiz gibi bu hulâsalarda şahsî telâkkilerden mümkün olduğu kadar ictinâb edilerek vukuâtın her hangi bir yeni tez müdâfaası külfetlerinden âzâde bir çıplaklıkla sıralanıp gitmesine bilhassa ehemmiyet verilmiştir.

Osmanlı tarihinin büyük muharebelerinde ordularla donanmaların karşılıklı vaziyetleri ve harekât sâhaları hakkında icab eden askerî ve coğrafî izâhât ihmal edilmemiş olmakla beraber, her vak'anın bütün teferrüâtı gözden geçirilmiş değildir: Her halde bu eserin umumî ve mufassal bir Osmanlı tarihi olmadığı ve nihayet izahlı bir Osmanlı imparatorluğu kronolojisinden ibaret olduğu unutulmamalıdır.

Takriben dokuz asırlık Türkiye tarihinin altı asrı Osmanlı devriyle geçmiştir: Osmanlı tarihi demek Türkiye tarihinin üçte ikisi ve ayni zamanda garbî Asya, şarkî Avrupa ve şimalî Afrika milletlerinden bir çoğunun bir kaç asırlık tarihi demektir. Bu kadar uzun ve karışık bir devrin izahlı kronolojisini yukarda arzettiğimiz esaslara riâyet etmek şartiyle bir tek cilde sığdırmak imkânsız olacağı için, dört cilde ayırmak suretiyle her cilde o cilt vukuâtının ehemmiyetiyle mütenâsip sene adedi tahsis etmek mecburiyeti hâsıl olmuştur.

Meselâ birinci cilt Osman Gazi'nin en kuvvetli rivayete nazaran doğum tarihi sayılan M. 1258 = H. 656 senesinden İkinci Bâyezid'in sukutuna tesadüf eden M. 1512 = H. 918 tarihine kadar 254 senelik uzun bir devre aittir: Fakat bu ilk devirde Osman Gazi'nin 1258 = 656 tarihine

müsâdif sayılan doğumundan Ertuğrul Gazi'nin en kuvvetli rivayete nazaran 1281 = 680 tarihine tesadüf eden ölümüne kadar geçmiş yirmi üç senelik fâsıla Osmanlı tarihinden evvelki zamanlara ait olmak itibariyle meskût geçildikten başka, Ertuğrul Bey'in ölümünden itibaren tarih sahnesine çıkan Osman Gazi'ye ait vukuât seneleri arasında da uzunca fâsılalar bulunduğu ve hattâ bu gibi fâsılalara daha sonraları da tesadüf edilmekte olduğu için, bu birinci cilt hakikatte ancak iki asırlık vukuâat ihtivâ ediyor demektir.

İkinci cilt 1512=918 senesinden 1574=982 tarihine kadar yalnız 62 senelik bir devre aittir: Yavuz'la Kanunî'nin büyük ve parlak fütûhâtiyle İkinci Selim zamanında Kıbrıs'la Tunus'un fethine tesadüf eden bu kısa devir hem ihtivâ ettiği vukuâtın, hem bu vukuâta ait tafsilâtın ehemmiyeti bakımından Osmanlı tarihinin en mühim devrini teşkil ettiği için, ikinci cilt yalnız buna hasredilmiştir. Bu suretle ilk iki ciltte Osmanlı tarihinin takriben ilk üç asrı gözden geçirilmiş ve 1924 = 1342 tarihinde Hilâfetin ilgasına kadar geçen son üç buçuk asırlık devir de diger iki cilde ayrılmıştır. Her cildin sonu bir saltanat devrinin sonuna müsâdiftir.

Her hangi bir vak'anın hangi tarihte vukua geldiğini derhal bulabilmek için her cildin sonundaki coğrafî ve tarihî isim cedvelleriyle tahlilî fihristlere bakmak kâfidir.

Bunlardan başka, gene her cildin sonuna o cildin ihtivâ ettiği devre ait «Vezir-i-a'zamlar», «Şeyh-ül-İslâmlar», «Kapdan-ı-Deryâlar, «Defterdarlar» ve «Reîs-ül-Küttâblar» için de birer izahlı cedvel ilâve edilmiştir: Sıra numaralarıyla tertib edilen bu cedvellerde alâkadarların tâyin, azil ve ölüm tarihleriyle memuriyet müddetleri, milliyetleri ve şahsiyetleri de gözden geçirilmektedir.

Her tarih rakamı ve bilhassa ayni bir vak'a rivayet edilmiş muhtelif tarih rakamları hakkında ayrı ayrı me'hazlar göstermek büyük tafsilâta ve bundan dolayı da hacim müşkilâtına sebeb olabileceği gibi Kronolojilerde tâkib edilen umumî teâmüle de mugayir olacağı için, me'hazlarımızı son cildin sonundaki Bibliyografya kısmında göstermekle iktifâ ettik. Yukarda da söylediğimiz gibi, bu eserde hiç bir yeni dâvâ güdülmemekte ve hiç bir yeni tez müdâfaa edilmemekte olduğu için, yâni yegâne maksadımız en mühim vukuâtın sentetik bir takvimini arzetmekten ibaret bulunduğu için, her rakam başına bir kaç me'haz zikrederek her tarih rakamını tevsika esasen lüzum olmadığı kanaatindeyiz. Me'hazlarımızı yalnız Bibliyografyamızda zikretmekle iktifâ edişimiz işte bundan dolayıdır. Bununla beraber, rivayetlerin mukayesesi veyahut bâzı mühim fıkraların aynen iktibâsı gibi vaziyetlerde me'haz zikri ihmâl edilmemiştir : Bunlar, son cildin sonundaki umumî Bibliyografyadan ayrı olarak her cildin sonundaki «Kitaplar ve müellifler» endeksinde ayrıca gösterilmiştir; tabiî bu endeksler o cildin umumî bibliyografyası demek değildir.

Bir kronolojide esas olan mesele, vukuâtın senelere göre sıralanmasıdır: Ay ve gün tarihleri ikinci derecede kalır. Zaten **«İhtilâflı seneler»** diye ayırdığımız ilk devir kronolojisinde bir çok vak'aların sene tarihleri bile şüpheli olduğu için, birinci cilde tesadüf eden o devre ait ve pek nâdir ay ve gün tarihlerinin büyük bir ihtiyatla telâkkisi zarurîdir: Yalnız

İstanbul'un fethiyle Cem-Sultan'ın Avrupa mâcerâlarında olduğu gibi Bizans ve Garp menbâlarındaki sarâhatlerle sâbit olan ay ve gün tarihleri umumiyetle doğru olduğu için, bunlar fıkra başlarında siyah yazılarla gösterilmiştir. Bu ilk devir karanlıklarını tâkib eden ve ikinci ciltten itibaren başlıyan vuzuh devrinde ise umumiyetle Hicrî ve Milâdî ay ve gün tarihleri de tesbit olunmuş ve ancak bâzı vaziyetlerde bunlar mâlûm olmadıkça yalnız senelerin kaydiyle iktifâ edilmiştir.

Dikkat edilecek noktalardan biri de **«İhtilâflı seneler»** le **«İhtilâfsız seneler»** arasındaki hudut meselesidir: Osmanlı tarihçiliği İstanbul'un fethinden itibaren teşekkül etmiş ve ondan evvelki zamanlardan bâzı manzum destanlarla fetihten sonra zaptedilmiş bir takım şifahî menkulâttan başka bir şey kalmamış olduğu gibi, ecnebi menbâlarında da Osmanlı tarihinin bu ilk devri ayni müphemiyeti muhâfaza etmiş olduğu için, İkinci Bâyezid'in sukutu tarihini Osmanlı kronolojisinin bu iki devri arasında itibarî bir sınır saymakta büyük bir mahzur olmadığı kanâatindeyiz. Bununla beraber, ihtilâflı devirde vâzıh ve kat'î tarihler bulunduğu gibi, vuzuh devrinde de bâzı ihtilâflı sene rakamlarına ve bilhassa ay ve gün tarihlerinde bir çok ihtilâflara tesadüf edilebileceği unutulmamalıdır. Tabiî her şey gibi bu da nisbî bir şeydir.

Senelerin tesbitinde tâkib ettiğimiz usul için şu esasların göz önünde tutulması kâfidir :

1 — Osmanlı ve diger müslüman menbâlarında Hicrî takvim esas olduğu halde, bu kronolojide o Hicrî senelerin karşılığı olan Milâdî rakamlar Hicrîlerden evvel gösterilmiştir; bunun sebebi Hicrî takvimin memleketimizde artık terkedilmiş olmasından ibaret değildir: Müslüman menbâlarına mukabil Hıristiyan menbâlarında da Milâdî takvimin esas ittihâz edilmesi çok karışık bir vaziyet ihdâs etmekte ve meselâ Osmanlı menbâlarına istinâd eden bir vak'ada Hicrî sene rakamı Milâdî rakamdan evvel kaydedildiği takdirde, Garp menbâlarına dayanan vak'alarda da bilâkis Milâdî rakamın Hicrî rakamdan evvel kaydedilmesi lâzımgelmektedir! İşte bu gibi karışıklıklara meydan vermemek için Milâdî sene rakamları dâima Hicrîlerden evvel gösterilmiştir: Yalnız siyah yazılı fıkra başlarının altındaki izâhât kısımlarında her hangi bir tarih rivayetinin Hicrî takvime istinâd ettiğini belirtmek icab ettiği takdirde, Hicrî rakam Milâdî karşılığından evvel gösterilmiştir.

2 — Bilhassa birinci ciltteki **«İhtilâflı seneler»** devrinde hemen dâimâ tesadüf edileceği gibi, ayni bir vak'a için muhtelif sene rakamları rivayet edildiği takdirde en mûteber ve nisbeten en mevsuk rakam esas ittihâz edilip serlevha şeklinde başa alınmış ve ikinci derecedeki rivayetlerin en mühimleri de parantez içindeki izâhât kısmında ayrıca gösterilmiştir.

3 — Osmanlı ve diger müslüman menbâlarında esas ittihâz edilen Hicrî tarihlerin Milâdîye tahvilinde mühim bir nokta vardır: Çok defa bir Hicret senesi iki Milâd senesiyle karşılaşmakta ve meselâ Hicretin 735 senesi Milâdın hem 1334, hem 1335 tarihlerine tesadüf etmektedir. Böyle vaziyetlerde ay ve gün tarihleri belli olmıyan vak'aların bir Hicret senesi içinde sıralanan iki Milâd senesinden hangisine tesadüf ettiğini tâyin etmek tabiî kabil değildir. İşte bundan dolayı Hicretin 735 senesinde gösterilen bir vak'a Milâdın hem 1334, hem 1335 tarihlerine tesadüf edebi-

lir. Milâdî tarihin böyle kat'iyyetle tâyinine imkân olmıyan vaziyetlerde umumî teamüle ittibâ edilerek iki Milâd senesinin yalnız birincisi zikredilmekle iktifâ edilmiştir: Meselâ Hicretin 735 tarihine tesadüf eden Milâdın 1334 ve 1335 senelerinin yalnız birincisi olan 1334 tarihi esas tutulmuştur. Bilhassa birinci cilde tesadüf eden bütün bu gibi vaziyetlerde müteâkıp Milâd senesi de dâimâ göz önünde tutulmalıdır.

4 — Bir Hicrî seneye tekabül eden iki Milâd senesinden birincisinin bâzan yalnız son günleri o Hicrî seneye girmektedir: Meselâ Hicretin 724 senesinin ilk günü Milâdın 1323 senesi Kânunuevvelinin otuzuna müsâdiftir; yâni bu Milâd senesinin yalnız son iki günü o Hicret yılının ilk iki gününe tesadüf etmektedir. Bu gibi vaziyetlerde, vak'anın ay ve gün tarihleri mâlûm olmadıkça, tabiî birinci Milâd senesinin bir kaç günü hesab edilmiyerek ikinci Milâd senesi esas ittihâz edilmiştir; yâni bu kronolojide Hicretin 724 senesinin karşılığı Milâdın 1323 senesi değil, 1324 tarihidir. Tabiî bu vaziyet, ancak aylarıyla günleri belli olmıyan vak'alara münhasırdır ve bu gibi vak'alar da bilhassa birinci cildi teşkil eden **«İhtilâflı seneler»** devrine müsâdiftir.

5 — Hicrî takvimdeki ay ve gün tarihleri mâlûm olan vak'alarda tabiî doğrudan doğruya muâdil Milâd tarihi tesbit edilmiştir; fakat bunda da bâzı güçlükler vardır: Meselâ bâzan «Rü'yet-i hilâl»den dolayı bir Ramazan ayı bir gün kısalmakta ve bâzan da bunun aksine olarak «Tekmîl-i selâsîn» hesabı yürütülmektedir; bu gibi vaziyetlerde bir müverrihin kaydettiği gün tarihiyle umumî takvim hesabı arasında bir günlük bir fark olabilir; meselâ Yavuz'un Mısır seferi menzilnâmelerinden birinde işte böyle bir «Rü'yet-i hilâl» farkı vardır; hattâ Sadâret «Hatt-ı Hümâyun» larında bile bu hâle tesadüf edilir: Bu gibi farklar, gün rakamiyle beraber gün ismi de mâlûm olan vaziyetlerde müteâkıp gün tarihleriyle beraber kâmilen tesbit ve tashih edilmiş, öyle olmıyan vaziyetlerde ise umumî takvim hesabı yürütülmüştür.

6 — Ayni bir sene içinde muhtelif vak'alar teselsül ettiği takdirde her vak'a siyah yazı ile ayrı bir pragraf hâlinde gösterilmiş ve her vak'aya ait izâhât kısmı da bu siyah yazıların altına parantez içinde umumî metin yazısıyla dercedilmiştir: Bunların sırası ay ve gün tarihlerine göredir; bu tarihlerin mâlûm olmadığı vaziyetlerde hâdisâtın cereyânına ve muhtelif menbâların mukayesesine müstenit takribî bir kronolojik tertip tâkib edilmiştir.

7 — Bir Hicret senesi içinde teselsül eden vak'aların o Hicrî tarihe tekabül eden iki Milâd senesinin her ikisine de tesadüf etmek ihtimali olan vaziyetlerde Hicrî sene hizâsına Milâdî senelerin her ikisi de kaydedilmiştir.

8 — Ay ve gün tarihleri mâlûm olmıyan ve birbirini tâkib eden iki muhtelif Hicret senesi içindeki vak'alar ayni bir Milâd senesine tekabül ettiği takdirde, karışıklığa meydan vermemek için ikinci Hicret yılının hizâsına iki Milâd senesi yazılmıştır: Meselâ 1361 = 762 tarihini tâkib eden 1361 — 1362 = 763 tarihlerinde böyle yapılmıştır.

9 — İki Hicret ve iki Milâd senesine tesadüf etmiş olmak ihtimali bulunan vak'alarda ise hem Hicret, hem Milâd senelerinin her ikisi birden gösterilmiştir : Meselâ 1300 — 1301 = 700 — 701 vukuâtında öyledir.

10 — Ayni bir Hicret senesi içinde teselsül eden vak'alar ay ve gün tarihleri itibariyle iki muhtelif Milâd senesine tesadüf ettiği takdirde Hicrî tarih tekrar edilip yalnız Milâdî arih değiştirilerek seneler birbirin-

den ayrılmıştır: Meselâ Hicretin 845 senesi ilkönce 1441 ve ondan sonra da 1442 Milâd tarihlerine mukabil iki defa tekrar edilmiştir.

11 — Cülûs başlarında seneler tekrar edilmiştir.

12 — Her sahife başlığında o sahifenin ihtivâ ettiği en son Milâdî sene rakamı Hicrî karşılığıyla beraber gösterilmiş ve her hangi bir sene vukuâtı muhtelif sahifeler işgal ettiği takdirde o sene rakamı her sahife başlığında tekrar edilmiştir.

13 — Milâdî takvim meselesinde bilhassa dikkat edilecek çok mühim bir nokta vardır: Bu takvim iki devre ayrılır; birine «ère julien», birine «ère grégorien» denir. Bunların birincisine «Julien» denilmesi, eski Romalılar devrinde ve Milâttan evvel 46 tarihinde meşhur «Jules César»ın emriyle İskenderiyyeli «Sosiğenis» isminde bir müneccim tarafından tertib edilmiş olmasından ve ikincisine de «Grégorien» isminin verilmesi birincisinin XVI ncı asırda Papa Onüçüncü «Grégoire» ın emriyle ıslâh edilmesindendir. İşte bundan dolayı biri eski, biri yeni olmak üzere iki Milâd takvimi var demektir. «Calendrier julien» denilen eski takvim bilhassa «Kebîseler» tertibindeki hatâlardan dolayı hakikî güneş senesine nisbetle dokuz asırda yedi gün kadar geri kaldığı için, Milâdın XVI ncı asrında bu fark tam on günü bulmuştur; bu hâl tıpkı bir saatin geri kalması gibidir. Papa Onüçüncü Grègoire, «Kalâbrialı Lilio» isminde bir âlimin işte bu on günlük farkı itibarî olarak izâle etmek ve bir daha tekerrürüne meydan vermemek üzere yaptığı ıslâhâtı resmen kabul edip «Julien» takviminin 1582 senesi Teşrinievvel ayının 5 inci Cuma gününü birdenbire on gün ilâvesiyle «15 Teşrinievvel» ilân etmiştir. Eski Milâd takviminin 5 ve yeni Milâd takviminin 15 Teşrinievvel itibar ettiği bu tarihî gün, Hicretin 990 senesi Ramazan ayının 17 nci Cuma gününe müsâdiftir. Bununla beraber, «Lilio» nun ıslâhâtına rağmen yeni takvim tamamiyle hatâsız değildir: Senede 24 sâniyelik bir yanlışlığı vardır; fakat bu yanlışlık o kadar ehemmiyetsizdir ki, senede 24 sâniye hesabiyle bir günlük bir hatâ derecesini bulabilmesi için tam 3600 yıl geçmesi lâzımdır! İşte bundan dolayı «Calendrier grégorien» denilen bu yeni takvim nisbeten en doğru güneş senesine müstenit sayılır. Onüçüncü Grégoire'ın bu ıslâhâtı Katolik milletler tarafından kolayca kabul edilmişse de, Protestan milletlerin uzun bir mukavemetiyle karşılaşmış, bu memleketlerin bazılarında ancak 1700 de ve hattâ İngiltere'yle İsveç'de 1752 ve 1753 tarihlerinde kabul edilmiş ve ortodoks Yunanlılar tarafından hiç kabul edilmemiştir : Rusya'da kabulü Çarlık devrinden sonradır. Onun için Ortodoks kilisesi hâlâ eski «Julien» takvimini kullanır. İki takvim arasındaki fark asırdan asra çoğalmaktadır : XVI ncı asırda on günden ibaret olan bu fark 1700, 1800 ve 1900 tarihlerinde birer gün artarak nihayet 13 güne çıkmıştır! Osmanlı hükûmetinin Tanzimât'dan sonra kullandığı «Rûmî» takvim işte bu eski «Julien» takviminden alınmadır. Bu vaziyete göre bugün bir «Grégorien» tarihini «Julien» e tahvil için birincisinden 13 gün tarhetmek ve bilmukabele bir «Julien» tarihini de «Grégorien» e tahvil için 13 gün ilâve etmek lâzım demektir; fakat geriye doğru gidildikçe bu nisbet asırdan asra azalmak suretiyle nihayet Milâd'ın 300 tarihinde tamamiyle zâil olmaktadır: Bugün 13 günü bulan fark XIX uncu asırda 12, XVIII inci asırda 11, XVII — XVI ncı asırlarda 10, XV inci asırda 9, XIV üncü asırda 8 ve nihayet son seneleri Osmanlı tarihinin ilk yıllarına tesadüf eden XIII üncü asırda da 7 güne inmektedir. Fakat buna rağmen, bütün tarihî eserlerde Milâdın 1582 senesine tesadüf eden «grégorien» ıslâhâtından evelki vukuât için «julien»

takviminin esas ittihâz edilmesi umumî bir teâmül hâlindedir; işte bu âdetten dolayı yeni takvim eski asırlara teşmil edilmemektedir : Tabiî bu kronolojide de ayni usul esas ittihâz edilmiş ve ancak 1582 = 990 senesi 6 Kânunuevvel = 10 Zülka'de Pazaresi günü Üçüncü Murad'ın Vezîr-i-a'zamlarından Koca-Sinan Paşa'nın azli hakkındaki fıkradan itibaren «Grégorien» denilen yeni Milâd takvimi tâkib edilmiye başlamış ve bu nokta o fıkranın altında bir hâşiye ile de belirtilmişir. İşte bundan dolayı 1582 senesinden evvel vukua gelmiş her hangi bir vak'anın bugün kullanmakta olduğumuz «grégorien» takvimine göre ay ve gün tarihlerini tam ve doğru olarak tesbit etmek için, o vak'anın müsâdif olduğu asırda eski ve yeni takvimlerin kaç gün farkettiğini hesab etmek lâzımdır: Meselâ Istanbul'un fethi «Julien» takvimine göre Milâdın 1453 senesi Mayıs ayının 29 uncu Salı gününe müsâdiftir; fakat o zaman iki takvim arasında 9 günlük bir fark vardır; onun için hakikî fetih tarihi ancak işte bu günün 29 Mayıs tarihine ilâvesiyle elde edilebilir ve bu suretle Istanbul'un şimdiki takvime göre «29 Mayıs» da değil. «7 Haziran» da fethedilmiş olduğu anlaşılır; bilhassa yıl-dönümleri kutlanırken bu «Julien-Grègorien» farkının mutlâka tesbiti lâzımdır: Hattâ bu mühim noktaya dikkat edilmediği için son zamanlarda tes'îd edilen yıl-dönümlerinin hepsi yanlıştır.

14 — Kronolojilerde vukuâtın birbiriyle alâkası umumiyetle ihmal edilir: Bu eser izahlı bir krolonoloji olmak itibariyle her hangi bir vak'anın geçmiş ve gelecek vak'alarla alâka ve irtibâtı ihmal edilmemiş ve o gibi alâkadâr vak'alar sene, ay ve gün tarihleriyle zikredilerek hangi fıkraya mürâcaat edilmesi lâzımgeldiği belirtilmiştir. Birinci ciltte olduğu gibi ay ve gün tarihleri mâlûm olmıyan fıkralar da âid oldukları sene içindeki sıralarına göre zikredilmektedir.

15 — Bâzı vak'alar için âdetâ klâsik bir mâhiyet almış bir takım yanlış sene rakamları rivayet edilir: Yanlışlıkları bilhassa son tetkiklerle sâbit olan bu vak'aların bâzan o klâsik sene rakamları altında gösterilmesi bir zaruret hükmünü almaktadır: İşte bundan dolayı Osman Gazi'nin ölümü umumiyetle kabul edilen 1326 = 726 vukuâtı içinde gösterilmiş ve Karası beyliğinin işgali de 1336 = 737 senesinde tetkik edilmiştir; fakat birinci cildin ihtivâ ettiği «**İhtilâflı seneler**» devrine münhasır olan bu gibi istisnâî vaziyetlerde o klâsik rivayetlerin yanlışlığı ve son tetkikatın neticeleri dâimâ tasrih ve izah edilmiştir.

16 — Hicrî ve Milâdî tarihlerin birbirine tahvilinde «Wüstenfeld-Mahler» cedvelleri esas ittihâz edilmiştir.

Osmanlı tarihinin muhtelif devirlerine âit tetkikler mütemâdiyen ilerlemekte, her gün yeni vesikalar bulunmakta ve bir çok karanlık meseleler gerek bizde, gerek başka memleketlerde mütemâdiyen münâkaşa edilmektedir ve bundan sonra da dâimâ edilecektir. Bu eser yazılırken tabiî bu son tetkiklerle yeni bulunmuş vesikalardan da mümkün olduğu kadar istifade edilmiştir. Bununla beraber, insan hayatı bir ilmin yalnız bibliyografyasını bile tamamiyle tetkike kâfi gelemiyeceği için, bizim görmemiş olabileceğimiz menbâlar ve her nasılsa haberdâr olmamış bulunabileceğimiz bâzı yeni tetkikler ve hattâ eski eserler de olabilir ve her halde vardır ve pek çoktur; fakat unutmamalıdır ki bu vaziyet, hiç bir istisnâsı olmamak şartiyle her müellif ve her te'lif için her zaman vâridtir. Her

halde şurası muhakkaktır ki bu kronoloji hazırlanırken en mühim yerli ve ecnebi, eski ve yeni, basma ve yazma menbâların pek çoğundan istifade edilmiştir. Tabiî böyle söylemekle bu eserin her zühulden ve noksandan münezzeh olduğunu iddiâ etmek istemeyiz. İnsan elinden çıkmış her eserde olduğu gibi bunda da bir takım zühuller ve eksiklikler bulunabilir ve bulunması tabiîdir: Fakat ilim de ancak işte bunların tashih ve ikmâliyle ilerlemektedir.

1945

İSMAİL HÂMÎ DANİŞMEND

İHTİLÂFLI SENELER

(M. 1258 H. 656 — M. 1512 = 918)

BİRİNCİ OSMAN

(Osman Gazi)

— M. 1258 = H. 656 — M. 1326 = 726 —

1258 = 656

Osman Gazi'nin doğumu.

(Cumâda-l-ûlâ'nın dördüne tesadüf eden 9 Mayıs Perşenbe günü doğmuş olduğu hakkında bir rivayet varşa da, bu ay ve gün tarihleri tamamiyle itibârî ve çok şüpheli olduktan başka, sene olarak 1252 = 650, 1254 = 652, 1256 = 654, 1259 = 657 ve 1260 = 658 tarihleri de rivayet edilir. — Osman Gazi'nin ölüm tarihinde bile ihtilâf vardır : 1326 = 726 vukuâtına bakınız. — Doğduğu yer de ihtilâflıdır : En kuvvetli rivayete göre Söğüt'de doğmuş olduğundan bahsedilirse de Pasin'de doğduğu hakkında da zayıf bir rivayet vardır. — Muhtelif menbâlarda Osman Gazi'den "Osmancuk = Osmancık" ve "Osman Bey" şekillerinde de bahsedilir. — Eski Garp menbâlarında bu ismin "Othman", "Othoman" vesaire gibi değişik şekillerine de tesadüf edilmektedir. — Bu eserde her hükümdar devrine başlangıç olarak cülûs tarihi esas ittihaz edilmişse de yalnız Osman Gazi için buna imkân olmadığından dolayı doğum tarihi esas tutulmuştur).

1281 = 680

Osman Gazi'nin babası Ertuğrul Bey'in ölümü.

(1288 = 687 ve 1290 = 689 tarihlerinde öldüğünden de bahsedilir. Ertuğrul Gazi 1281 = 680 tarihinde vefat etmiş olduğu takdirde, Osman Gazi en kuvvetli doğum tarihine göre takriben yirmi üç yaşındayken babasını kaybetmiş demektir. — Ertuğrul Bey'in 92, 93, 96 veyahut o kadar yaşamayıp 52 yaşlarında öldüğü hakkında muhtelif rivayetler vardır. Mezarı Söğüt civarındadır. — Ertuğrul Gazi'nin ölümü üzerine inhilâl eden aşiret beyliğine "Savcı", "Gündüz" ve "Osman" isimlerindeki üç oğlunun en büyüğü veyahut en küçüğü olan Osman Bey'in geçtiği rivayet edilir : Tabiî Osmanlıların ilk zamanlarına ait olan bütün rivayetler gibi bu da ayrıca tetkik edilmelidir. — Osmanlı menbâlarında efsanelerle karışan bir an'aneye göre Ertuğrul Bey'in babası ve Osman Gazi'nin dedesi "Süleymanşah" Oğuz Türklerinden "Kayı-Han Kabîlesi"nin beyi ve gûyâ Horasan yahut İran'daki "Mâhân" şehrinin padişahı iken Çingiz devrindeki Mongol istilâsı üzerine kabîlesiyle beraber Garb'a doğru hicret edip Ahlat, Erzincan ve Amasya taraflarına gittikten sonra "müzâyaka" yüzünden tekrar vatanına dönmek üzere Elbis-

tan ve Halep üzerinden Ca'ber kalesinin önüne gelmiş ve burada Fırat ırmağını geçerken boğulup bugün "Türk mezarı" diye meşhur olan yere gömülmüştür. Süleymanşâh'ın dört oğlundan "Sungur-Tekin" le "Gün-doğdu" bu vak'a üzerine vatanlarına dönmüşlerse de "Dundar" ve "Ertuğrul" ismindeki diger iki oğlu Pasin ovasıyla Sümerli-Çukur taraflarına gitmişlerdir. Fakat oralardan memnun olmıyan Ertuğrul, oğullarından "Savcı Bey"i Konya'ya gönderip Selçukî padişahı "Birinci Alâüddin Keykobâd" dan kendisine bir yer gösterilmesini istemiş ve bunun üzerine "Ankara civarında Karacadağ" verilmiştir. Ertuğrul burada iken gerek Mongollara, gerek Bizans rumlarına karşı Selçukîlere mühim hizmetlerde bulunmuş olduğu için nihayet kendisine mükâfat olarak "uc" da, yâni Bizans hududunda "Söğüt kışlağı" ile "Domanıç yaylağı" iktâ' edilmiş ve işte bunun üzerine burası müstakbel Osmanlı imparatorluğunun beşiği olmuştur. Ana hatlarını kısaca naklettiğimiz bu menşe an'anesinin teferrüatı itibariyle Osmanlı menbâları arasında bir çok ihtilâflar vardır ve hattâ o menbâlar bile bu efsanelerin naklinde ihtiyatkâr bir lisan kullanmışlardır. — Bu klâsik rivayetlerden başka Osmanlı sülâlesi ecdadının XI inci asırdaki Anadolu fethi esnâsında Dânişmendîler veyahut Selçukîlerle beraber gelmiş oldukları hakkında da bâzı münferid rivayetler vardır. — "Söğüt mâlikânesi" ne eski Osmanlı menbâlarında "Soğütçük", "Söğütlü Saraycık" ve hattâ bâzan Acemce terkip şeklinde "Hıtta-i Bîd" isimleri verilir. — Bütün bu efsaneler içinde muhakkak olan nokta, Anadolu Türkleri nazarında hudud boylarının bir "Dâr-ül-cihâd" olması ve bilhassa Selçukîlerin son zamanlarında uğradıkları Mongol istilâsı üzerine bir çok Türkmen aşiretlerinin Garb'a doğru hicret edip Uc gazâlarına atılmasıdır: Son tetkiklere göre evvelce Abbasîler devrinde inkişaf etmiş olan "Uc gazileri" teşkilâtı sonraları Selçukî-Bizans hududunda da inkişaf etmiştir: Hattâ bu arada Selçukî devletinin bazı mühim şahsiyetlerine de tesadüf edilmektedir. Ertuğrul Bey'in de işte bunlardan olması lâzımgelir. — Bu ihtiyar gazinin buralarda geçirdiği müddet hakkında yirmi veyahut elli seneden yetmiş seneye kadar muhtelif rivayetlere tesadüf edilir. Her halde Ertuğrul Bey'in tarihî şahsiyeti tamamiyle müphemdir: Hattâ Osmanlı menbâlarında bir uc gazisi şeklinde tasvir edilmiş olmasına mukabil, bazı ecnebi menbâlarında büyük deniz akınları yapmış bir Türk korsanı şeklinde bile gösterilir ve oğlu Osman'ın da kendisi gibi denizci olduğundan bahsedilir. — Osmanlıların asıl ve menşeleri üzerinde toplanan bu mütenâkız rivayetler karanlığı tabiî ancak yeni vesikalar bulundukça aydınlanabilecektir. — Ertuğrul Gazi'nin gazâ yoldaşlarından Gazi Abdurrahman, Akça-Koca, Konur-Alp, Turgud-Alp, Hasan-Alp, Saltuk-Alp, Aygud-Alp, Ak-Timür, Kara-Mürsel, Kara-Tekin, Samsa-Çavuş, Şeyh Mahmud vesaire gibi bir çok beylerin Osman Gazi devrinde de hizmet ettikleri ve hattâ bazılarının Orhan Gazi devrindeki fütuhâta da iştirâk ettikleri rivayet edilir. — Son tetkikler bu gazilerin umumiyetle "Ahi" teşkilâtına mensub olduklarını ve Osmanlı devletinin teşekkülünde Ahilerin büyük bir rol oynadıklarını göstermektedir: Fakat bu tetkiklerden henüz kat'î neticeler elde edilmiş değildir).

Osman oğlu Orhan Gazi'nin doğumu.

(1274=673, 1279=678, 1287=686 ve 1288=687 tarihleri de rivayet edilir).

1284 = 683

Osmanlı tarihinde ilk muharebe : Ermeni — Beli müsademesi.

(Osmanlı tarihinde ilk askerî hareket sayılması lâzımgelen bu müsademenin ilk bahara tesadüf ettiği rivayet edilir. — Bu vak'a hakkındaki izahata göre Osman Bey'in kendi üzerine yürüdüğünü haber alan İnegöl tekfuru "Nikola" bir pusu kurmuş, fakat Osman Gazi Ermeni-Beli'nde pusu kurulduğunu bir casustan öğrendiği için büyük bir felâketten kurtulmuş ve pusudakilerle harbi kabul etmekte tereddüd etmemiştir. Neticesiz kalan bu müsademede Osman Bey'in yeğeni ve Savcı Bey'in oğlu Bay-Hoca'nın şehid düşmesi üzerine Osmanlılar geri çekilmişlerdir. — Bu ilk askerî hareketteki Osmanlı cengâverlerinin hep piyade olduğu rivayet edilir. — Osmanlı tarihi işte bu küçük müsademe ile başlamış demektir. — Bu vak'a için 1285=684 tarihi de rivayet edilir).

Selçukî sultanı (Üçüncü Alâüddin Keykobâd) tarafından Osman Gazi'ye Söğüt Uc Beyliğinin tevcihine dair bir ferman gönderilmiş olmak iddiası.

(Osman Gazi'ye Üçüncü Alâüddin'den bir kaç ferman geldiği ve bu ilk fermanın da 7 Ramazan tarihli olduğu rivayet edilir: Halbuki 1284 = 683 tarihinde Anadolu Selçukî sultanı Üçüncü Alâüddin değil, İkinci Gıyâsüddin Me'sud'dur. Fazla olarak muahhar tetkikler bu fermanların sahte olduğunu ve Münşeât sahibi Feridun Bey tarafından uydurulmuş olduklarını meydana çıkarmıştır; onun için bu klâsik rivayet doğru değildir).

1285 = 684

Osman Gazi'nin ilk muvaffakıyeti: Kulaca-Hisar'ın fethi.

(Ermeni - Beli pususundan intikam almak istiyen Osman Gazi'nin İnegöl'e bir iki fersah mesafede ve Emirdağı eteğinde bulunan bu hisarı 300 kişilik bir kuvvetle bir gece baskını yaparak fethettiği rivayet edilir. — Osmanlı tarihinde ilk kale fethi sayılması lâzımgelen bu muvaffakıyetin 1284=683, 1286=685 veyahut 1288=687 tarihinde elde edildiğinden de bahsedilir. — Osman Gazi'nin Ertuğrul Gazi'den vâris olduğu Söğüt-Domanıç mâlikânesi işte bu Kulaca-Hisar fethi üzerine İznik gölü istikametinde şimale doğru genişlemiye başlamıştır).

1286 = 685

Osmanlılara karşı ilk ittifak ve müttefiklere karşı İkizce zaferi.

(Kulaca-Hisar'ın fethi üzerine telâşa düşen İnegöl ve Karacahisar tekfurlarının Osman Gazi'ye karşı ittifak ettikleri ve işte bunun üzerine iki tarafın İkizce, Ekizce, Eğrice veyahut Ekinci denilen yerde karşılaştıkları

rivayet edilir: Tarihî atlaslarda İkizce mevkii Bilecik'le İnegöl arasında görülmektedir. Bazı menbâlarda bu muharebeye "Domalıç/Domanıç harbi" de denilmektedir. Bu müsademede Osman Gazi'nin kardeşi ve Ermeni-Beli'nde şehid olan Bay-Hoca'nın babası Savcı-Bey şehid düşmüş, Müttefiklerin kumandanı Philatos öldürülmüş ve nihayet harbi Osman Gazi kazanmıştır: Bay-Hoca'nın şahadeti için 1284=683 vukuâtına bakınız. — İkizce muharebesi bazı menbâlarda 1287=686 tarihine de müsadif gösterildiği gibi, bundan evvelki Ermeni-Beli ve Kulaca-Hisar vak'alariyle beraber bu ilk üç muharebenin 1284=683 senesine tesadüf ettiğinden bile bahsedilir).

1288 = 687

Karacahisar'ın fethi.

(Eskişehir civarında ve Porsuk çayı üzerinde bulunan Karacahisar'ın uzun bir muhasaradan sonra fethi Osman Gazi'nin ilk büyük muvaffakıyeti sayılır. Bâzı menbâlarda Karacahisar'a Karacaşehir denildiği gibi, bazılarında da bu kasaba İnönü ile karıştırılır. — Burada ilk defa olarak Osmanlılar tarafından bir kilisenin câmiye tahvil edildiği, ilk hutbanın okunduğu ve ilk defa "Kadı" ve "Sübaşı" tayin edildiği rivayet edilir ve ilk Kadı ve Hatib olarak da "Dursun-Fakîh" den bahsedilir. — Karacahisar'ın 1286=685, 1287=686, 1290=689, 1291 = 690 ve 1292 = 691 tarihlerinde fethedilmiş olduğuna ait muhtelif rivayetler de vardır).

1289 = 688

Selçukî sultanı (Üçüncü Alâüddin Keykobâd) tarafından Osman Gazi'ye Söğüt mâlikânesine ilâveten Eskişehir ve İnönü taraflarının da verildiği hakkındaki ferman rivayeti.

("Osman-Şâh" elkabiyle gönderildiği iddia edilen bu fermandan itibaren Osman Gazi'nin bütün vergilerden muâf tutulduğu ve fermanla beraber Tablhâne, Tuğ, Alem, altın kılıç, gümüş takımlı at, silâh ve yüz bin dirhem para gibi hediyelerle Beylik alâmetleri de gönderildiği rivayet edilir: Bunları getiren zâtin ismi muhtelif menbâlarda "Karaca Balaban Çavuş", "Ak-Timür" ve "Vezir Abd-ül'Aziz" gibi muhtelif şekiller alır. — Bir rivayete göre de 1287 = 686 tarihine müsadif görünen bu tevcihâtın hakikatte hiç aslı yoktur: Bir kere bu tarihlerdeki Selçukî sultanı Üçüncü Alâüddin değil, İkinci Gıyâsüddin Mes'ud'dur; zaten 1284 = 683 tarihinde gönderildiği iddia edilen ilk ferman gibi bu ikinci fermanın da "Münşeât" sahibi Feridun Bey tarafından uydurulmuş olduğu son tetkiklerle sâbit olmuştur. Onun için Eskişehir-İnönü taraflarının bu tarihten itibaren Osmanlı hâkimiyetine geçtiği hakkındaki rivayet doğru değildir: Bu mıntaka Selçukîlerin inkırazı sıralarında Germiyan oğullarının eline geçmiştir: Osmanlılar tarafından zaptı için 1361=762 vukuâtına bakınız).

1292 = 691

Osman Gazi'nin Sakarya şimaline akın hareketi.

(Göynük ve Taraklı - Yenicesi üzerine tevcih edilen bir çok gani-

metler almakla neticelenen bu akın için 1291 = 690 tarihi de rivayet edilir).

1298 = 698

Bilecik ve Yarhisar kalelerinin fethi ve esir alınan Nilüfer Hatun'un Orhan Gazi'ye verilmesi.

(Efsanelerle karışık rivayetlere nazaran Yarhisar tekfurunun kızını alacak olan Bilecik tekfurunun düğününe Osman Gazi de dâvet edilmiş ve aleyhine bir takım gizli tertibat kurulmuş, fakat bu tertibattan haber alan Osman Gazi kırk cengâveri kadın kıyâfetiyle Bilecik hisarına sokmak ve bir takım pusular kurmak gibi harp hileleriyle Bilecik ve Yarhisar kalelerini fethettikten başka "Çakır-Pınar" da toplanan düğün halkını gelinle beraber esir etmiştir. Bir rivayete göre de Yarhisar tekfurunun kızı olan bu gelini Bilecik tekfuru kendisi için değil, oğlu için istemiştir. Bilecik tekfurunun bu düğün vesilesiyle tertib ettiği suukasdı Osman Gazi'ye ötedenberi dostu olan Harman - Kaya tekfuru Köse - Mihal'in ihbar ettiği rivayet edilir: Sonradan ihtidâ ederek Osman Gazi'nin hizmetine giren bu Köse-Mihal için 1313 = 713 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Esaretinden sonra Osman Gazi tarafından oğlu Orhan Gazi'ye verilmiş olan Nilüfer Hatun'un asıl ismi "Holofira" olduğu halde Türkler tarafından "Ülüfer" ve nihayet "Nilüfer" şekillerine sokulduğu rivayet edilir. Osmanlı hanedanına giren ilk ecnebi kız işte bu hatundur: Şehzade Süleyman Paşa ile Murad Hudâvendigârın anası budur. Bursa ovasındaki "Odryses" çayının üstüne Nilüfer Hatun bir köprü yaptırdığı için bu çay onun ismini taşımaktadır).

İnegöl kalesinin fethi.

(1286 = 685 tarihinde Osmanlılara karşı ilk ittifak hareketini tertib edip Karacahisar tekfuruyla beraber İkizce muharebesinde mağlûb edilmiş olan İnegöl tekfuru, Bilecik ve Yarhisar kalelerinin fethi üzerine ilk temizlenecek düşman vaziyetine geldiği için Osman Gazi bu kaleleri aldıktan sonra o düşmanın yeni bir ittifak tertibine zaman bırakmamak için ümerâsından Turgut-Alp'ı İnegöl muhasarasına göndermiş ve arkasından kendisi de yetişerek kaleyi zaptetmiştir. Osman Bey bu kaleyi Turgud-Alp'a verdiği için buraya "Turgud - ili" denildiği hakkında bir rivayet vardır. — Bilecik, Yarhisar ve İnegöl kalelerinin fethi için 1289 = 688, 1290 = 689, 1292 = 691, 1293 = 692, 1298 = 698 ve 1299 = 699 tarihleri de rivayet edilir).

1299 = 699

Osmanlı an'anesinde Selçukî hâkimiyetinin inhilâli üzerine Osman Gazi'nin istiklâline müsadif gösterilen itibarî tarih başı.

(Klâsik telâkkide Osmanlı idaresi işte bu tarihten itibaren müstakil bir devlet mahiyetini almış sayılır. — Bununla beraber 1289=688, 1296 = 696, 1297 = 697 ve 1300 = 700 tarihlerini esas ittihaz eden rivayetler de vardır: Devlet Salnâmelerinde mehaz gösterilmeksizin 699 Cumâda-l-ûlâsının dördüncü, yâni 1300 senesi Kânunusâni ayının 27 nci Çarşanba günü esas ittihaz edilir; Osman Gazi'nin doğum günü olarak da böyle bir "4 Cumâ-

da-l-ûlâ" gününden bahsedilmesi bu meselede ayrıca dikkat edilecek bir nokta teşkil etmektedir: 1258 = 656 vukuâtına bakınız. — Osman Bey'in ilk devlet teşkilâtını işte bu istiklâl tarihinde kurmuş olduğu da rivayet edilir. — Hakikatte ise Osmanlı istiklâli hakkındaki klâsik rivayetlerin hepsi yanlıştır: Bu tarihlerde ve bilhassa 1299 = 699 tarihinde Anadolu Selçukî devleti munkarız olduğu için Osmanlı Beyliği müstakil kalmış gibi gösterilirse de, son Selçukî sultanı "İkinci Gıyâsüddin Mes'ud" 1308 = 708 tarihinde ölünceye kadar Selçukî saltanatı devam etmiştir. Her halde bütün bu istiklâl rivayetlerinin 1299 = 699 — 1301 = 701 tarihleri arasında, yani Selçukîlerin son yıllarında Anadolu Türk Beyliklerinin teşekkül etmesinden ve Mongol tahakkümü altındaki Selçukî hâkimiyetinin artık tamamiyle inhilâle yüz tutmuş olmasından galat olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Garbî Anadolu'da teşekkül eden bütün bu Türk Beylikleri ilk zamanlarında İran Mongol hazinesine haraç vermişler ve Mongollar tarafından kendi "Uc Beylikleri" şeklinde telâkki edilmişlerdir. Osmanlı Beyliği de işte bunların biridir. Onun için Osmanlıların istiklâli Mongol tahakkümü altındaki Selçukî idaresinin inkırazından değil, 1335 = 736 tarihinde İran Mongol hükümdarı "Ebu - Saîd Bahadur Han" ın doğrudan doğruya vâris bırakmıyarak ölmesi üzerine zuhur eden saltanat mücadelelerinden dolayı Anadolu Mongol hâkimiyetinin inhilâlinden ve bütün bu Türk Beyliklerinin işte o vaziyet üzerine müstakil kaldıkları tarihten itibaren başlamış sayılabilir).

1300 — 1301 = 700 — 701

Yondhisar ve Yenişehir kalelerinin fethi ve Yenişehir'in merkez ittihazı.

(Yenişehir'in fethi üzerine Osmanlı arazisi İznik gölünün cenup sahiline dayanmıştır. Bu ilk Osmanlı fütuhatı hep şimale müteveccih hamleler şeklindedir: Karadeniz ve Marmara umumî hedef vaziyetindedir. — Bu son fütuhat için 1290 = 689, 1298 = 698 ve 1299 = 699 tarihleri de rivayet edilir).

Koyunhisar muzafferiyeti.

(Bizanslıların "Baphaeon" dedikleri "Koyunhisar" kalesi İzmit'in biraz şimalişarkîsindedir. — Buralara kadar sokulan Osmanlılarla iki bin kişilik bir Bizans kuvveti arasındaki muharebeyi Osman Gazi kazanmış ve yeğenlerinden "Aydoğdu Bey" bu harpte şehit düşmüştür. — Bizans kuvvetlerine imparator "İkinci Andronikos Paleoloğos" un hassa kumandanı "Musalon" kumanda etmiştir. — Bizans menbâlarına göre bu muharebe 1301 = 700 senesi 27 Temmuz = 20 Zülka'de perşenbe günü olmuştur. — 1302 = 702 ve 1307 = 707 tarihleri de rivayet edilir).

1302 = 702

Osman Gazi'nin amcası Dundar Bey'i okla vurup öldürmesi.

(Osman Bey'in Köprühisar üzerine bir sefer açmak için topladığı harp meclisinde doksan yaşındaki ihtiyar amcası Dundar Bey'in bu sefere muhalefet etmesi üzerine yeğeninin kendi eliyle bir ok atarak bu doksanlık ihtiyarı idam ettiği rivayet edilir. Bu rivayet doğru olduğu takdirde Os-

manlı hanedanında aile cinayetleri Osman Gazi devrinden başlamış sayılabilir).

Köprühisar'ın fethi.

(Köprühisar Yenişehir'in şarkındadır. — Dundar Bey'in katli ve bu kalenin fethi için 1289 = 688, 1290 = 689, 1298 = 698, 1299 = 699 ve 1301 = 701 tarihleri de rivayet edilir).

1303 = 703

İznik Ablukası.

(Osman Gazi'nin İznik şimalinde ve Katırlı dağının eteğinde kale müdafilerini mütemadiyen tazyik ve tâciz için bir havâle yaptırıp ümerâdan "Dargan", "Dardağan" veyahut "Taz-Ali" Beyi dizdar tayin ettiği ve o havale hisarına işte bu kumandanın ismi verildiği rivayet edilir. — İlk İznik muhasarası için 1307 = 707 vukuâtıda bakınız).

Marmaracık kalesinin fethi.

(Marmaracık, Yenişehir'in cenûbugarbîsindedir : Köprühisar'la bu kalenin fethi, Osman Gazi'nin merkez ittihaz ettiği Yenişehir'in etrafını emniyet altına almak demektir. — Marmaracık fethi için 1300 = 700, 1301 = 701, 1302 = 702 ve 1307 =707 tarihleri de rivayet edilir).

1306 = 706

Bursa Tekfurunun idaresindeki müttefiklere karşı Osman Gazi'nin Dinboz zaferi : Kestel, Kete ve Ulubad kalelerinin fethi.

(Osmanlı fütuhâtından telâşa düşen Bursa tekfurunun etrafına topladığı Atranos, Madenos, Kete ve Kestel tekfurlarının müttefik kuvvetlerine karşı Osman Gazi'nin kazandığı bu Dinboz yahut Dimbaz zaferi bundan sonraki Osmanlı fütuhâtına yol açan mühim bir muvaffakıyet sayılabilir. Bu kalelerden Atranos'un şimdiki ismi "Orhaneli" dir; Madenos, Mednos yahut Bednos şekillerinde anılan kalenin Osmanlı devrinde "Beled-i Yunus" ismini aldığı rivayet edilir. — Dinboz muharebesinde Kestel ve Madenos tekfurlarının maktul düştükleri rivayet edilmektedir. — Tekfuru maktul düşen Kestel kalesi kolayca zaptedilmiş ve ayni muharebede esir edilen Kete tekfurunun bir rivayete göre kendi kalesi önünde idam edilmesi üzerine de bu kale teslim olmuştur. — Kete tekfuru hakkındaki diger rivayetle Ulubad'ın teslimi için aşağıdaki fıkraya bakınız).

Osmanlılarla ecnebiler arasında ilk askerî mukavelenin akdi.

(Dinboz zaferi üzerine Kete tekfuru harp meydanından kaçıp Ulubad'a iltica ettiği için tâkipçilerin oraya kadar dayandıkları ve Ulubad tekfurunun da müdafaaya cesaret edemediği için şehrin önündeki köprüden Osman oğulları geçmemek şartiyle kalesini teslim ettiği ve hattâ bundan dolayı Osmanlı padişahlarının hiç bir zaman Ulubad köprüsünden geçmeyip icab ettikçe hep kayıkla geçtikleri hakkında bir an'ane vardır: İşte bu efsanevî teslim mukavelesi, Osmanlılarla ecnebiler arasında akdedilmiş ilk askerî mukavele sayılır : İlk sulh muahedesi için 1330 = 731 vukuâtına bakınız. — Bu rivayete mukabil Ulubad'ın daha sonra Orhan Gazi devrinde fethedil-

miş olduğu hakkında da bir rivayet vardır: Bu rivayete göre Ulubad Orhan Bey tarafından Kirmasti ve Mihalıç kasabalarıyla beraber fethedilmiştir; fakat tarihinde ihtilâf vardır: Meselâ hem 1334 = 735, hem 1336 = 737, hem de 1339 = 740 tarihlerinden bahsedilir; 1336 = 737 vukuâtına da bakınız. — Yukarıki fıkrada gördüğümüz Dinboz zaferiyle Kestel, Kete ve Ulubad fethi için 1302 = 702 ve 1307 = 707 tarihleri de rivayet edilir).

1307 = 707

İlk İznik muhasarası ve Yalova akını.

(İznik ablukası için 1303=703 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Yalova'nın ismi eski Osmanlı menbâlarında "Yalak-âbâd" ve "Yalak-ova" şekillerini almaktadır).

1308 = 708

İmralı adasının fethi ve Osmanlıların Marmara denizine dayanmaları.

(Marmara denizindeki "Bes bycos" yahut "Kalolimni" adası ümerâdan Aygud-Alp oğlu Kara-Ali veyahut Ahmed Ağa oğlu Emîr-Ali tarafından fethedildiği için fâtihinin isminden dolayı "Emîr-Ali" tesmiye edildiği rivayet edilir : "İmralı" şekli işte bundan muharreftir. — Osmanlıların ilk fethettikleri ada olan "İmralı" nın zaptı Osman Gazi'ye Marmara denizinde mühim bir üs temin etmiş ve bu suretle Bizans'ın Bursa ile deniz muvasalası tehdid edilmeye başlamış demektir).

İznik civarında Koçhisar'ın fethi.

(1313=713 tarihi de rivayet edilir).

1310 = 710

Bazı Bizans ve Garp menbâlarına göre Osman Gazi'nin Rodos deniz seferi.

(Osman Bey'in Rodos adasını "Saint-Jean" Şövalyelerinden almak için gemilerle asker götürüp kaleyi muhasara ettiği halde fethine muvaffak olamadığı rivayet edilirse de Osmanlı menbâlarında böyle bir Rodos muhasara ve muharebesinden bahis yoktur : Fakat buna mukabil Bizans ve Garp menbâlarında ilk Osmanlıların denizcilik ve korsanlıkları hakkında çok mühim kayitlere tesadüf edilmektedir. Bâzı müslüman menbâlarında da bunları teyid edecek ifadeler vardır. Osmanlı tarihinin ilk zamanlarındaki karanlıkları hiç olmazsa biraz aydınlatabilmek için bu gibi meselelerin ehemmiyetle tetkiki lâzımdır).

1313 = 713

Harman-Kaya tekfuru Köse-Mihal'in ihtidası ve Osman Gazi'nin maiyyetine girmesi.

(İhtidasından evvelki ismi "Mihail Kosses / Michel Koezé" şekillerinde kaydedilen ve ihtidasından sonra "Abdullah Mihal" ismini alan Köse-Mi-

hal'in dinini değiştirip Osmanlı hizmetine girmesi hakkında 1304 = 704, 1308 = 708, 1310 = 710, 1314= 714, 1317 = 717 ve hattâ 1324=724 tarihleri de rivayet edilir. — Osman Gazi'nin fütuhâtında mühim hizmetleri görülen bu zatın hüviyetinde bir takım karanlık noktalar vardır: Meselâ Edirne'deki mezar kitâbesine göre 1435=839 tarihinde vefat etmiştir! Bu takdirde 1313=713 tarihindeki ihtidasından yüz yirmi iki sene sonra vefat etmiş, yâni Osman Gazi devrinde rol oynamış bir şahsiyetin iki asır kadar yaşadıktan sonra İkinci Murad devrinde ölmüş olması lâzım gelir: Fakat Edirne'den başka Sakarya üzerinde de bir "Mihal Gazi" mezarı bulunduğundan bahsedilir: İşte bundan dolayı son tetkiklerde iki "Mihal Gazi" veyahut bir "Köse Mihal" ile bir "Mihal Gazi" bulunmak lâzımgeldiğine hükmedilmektedir).

Akhisar, Geyve, Lüblüce, Lefke, Hisarcık, Tekfur-pınarı, Yenikale, Karagöz ve Yanıkçahisar kalelerinin fethi.

(Şimaligarbîde Marmara denizine dayanmış olan Osmanlı hududu, bu kalelerin fethi üzerine Karadeniz istikametinde şimale doğru da mühim bir nisbette genişlemiştir; bunlardan bazı menbâlarda "Leblebci" tahrifine uğrıyan "Lüblüce" kasabası Bursa civarındaki Kestel'in cenubuna, yâni o zamanki Osmanlı arazisinin Garp istikametine tesadüf etmektedir: Onun için Harman-Kaya'nın iltihakıyle Lüblüce'nin zaptı Osmanlı ölkesini Garp tarafında da genişletmiş demektir. — Bu kalelerin fethi için 1304=704 ve 1308=708 tarihleri de rivayet edilir).

1314 = 714

Bursa muhasarasının başlaması.

(Marmara istikametindeki şimal ciheti müstesnâ olmak şartiyle her taraftan Osmanlı arazisiyle çevrilmiş olan Bursa şehrini askerî vesâitle derhal zaptetmek imkânı olmadığı için Osman Gazi bu kalenin ancak uzun bir abluka ile teslime icbar edilebileceğini düşünmüş ve işte bu maksatla Bursa'yı tecrit ve tazyik için biri Kaplıca ve biri de Uludağ taraflarında olmak üzere iki ve hattâ bir rivayete göre de üç havâle hisarı yaptırmıştır: Kaplıca tarafındaki havâle dizdarlığına yeğenlerinden "Aktimür"ü ve dağdaki havâleye de ümerâdan "Balaban" yahut "Balabancık" Bey'i tayin ettiğinden bahsedilir; bir rivayete göre de bu kalelere kumandanlarının ismi verilmiştir. — Bursa ablukasının başladığı tarih hususunda ihtilâf vardır: Meselâ 1307=707, 1315=715, 1317=717 ve 1307—1313=707—713 tarihleri de rivayet edilir).

1316 = 716

Orhan Gazi'nin büyük oğlu şehzâde Süleyman Paşa'nın doğumu.

(Osmanlı tarihinde ilk Rumeli fatihi sayılan bu meşhur kahramanın doğum tarihinden başka ölüm tarihi bile şüphelidir: Ölümü için 1359 = 760 vukuâtına ve Rumeli'ye geçiş hareketi için de 1354=755 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

1317 = 717

Karatekin, Ebesuyu, Karacebeş, Tuzpazarı, Kapucuk ve Kesteci kalelerinin fethi

(Bu kalelerin Osman Gazi namına oğlu Orhan Gazi ile ümerâdan Konur-Alp tarafından fethedildiği rivayet edilir. Bunlar hep şimale müteveccih olmak itibariyle Osmanlı hududu artık Sakarya boylarını tâkiben Kocaeli yarımadasıyla Karadenize doğru mühim bir nisbette genişlemiş demektir. — İlk Osmanlı fütuhâtında bir çok kalelere fatihleri olan ümerânın ismi verilmiş ve bu kalelerden bir kısmının sonraları harab olması üzerine hem Türklerden evvelki isimleri unutulmuş, hem bir çoklarının mevkileri kaybolmuştur; hattâ "Karacebeş" gibi bazılarının okunuşunda bile ihtilâf vardır: Meselâ bazı müellifler bu ismi "Karaceyş" veyahut "Karaciş" şeklinde de kaydetmişlerdir; ecnebi menbâlarında da "Karaciyus", Karadjebes" vesaire gibi şekillere tesadüf edilmektedir: Tabiî bütün bunlar ihtiyatla karşılanmalıdır. — Bu kalelerin fethi için 1305 = 705, 1309 = 709, 1318 = 718 ve 1323=723 tarihleri de rivayet edilir).

Akça - Koca'nın ilk Kocaeli fütuhatı.

(Bu fütuhâtın o tarihteki nisbet ve şümul derecesi çok müphemdir: Hattâ bu rivayetin bir akın hareketiyle alâkadar olmak ihtimali bile vardır).

1320 = 720

Damla illetinden muztarib olan Osman Gazi'nin oğlu Orhan Gazi'yi kendi yerine vekil tayin etmesi.

(Orhan Gazi'nin bütün hükûmet işlerinde Beylik nâibi gibi bir vaziyete mi, yoksa yalnız Baş-kumandan vekili gibi bir vazifeye mi getirildiği pek belli değildir: Yalnız Osman Gazi'nin bu tarihten sonra da oğluna bazı emirler vermekte devam ediyor gibi görünmesi ikinci ihtimalin daha kuvvetli olduğuna delâlet edebilir; tabiî bütün bu rivayetler ihtiyatla karşılanacak şeylerdir. Hattâ Osman Gazi'nin ölümünde ve Orhan Gazi'nin cülûs tarihinde bile ihtilâf vardır: 1326 = 726 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız).

1321 = 721

Mudanya fethi.

(Bursa'nın denizle muvâsalasını kesmek için Osman Gazi'nin verdiği emirle Orhan Bey'in işte bu tarihte Mudanya'yı fethetmiş olduğu rivayet edilir).

Gemlik seferi.

(Orhan Bey'in Mudanya fethi sırasında Gemlik fethine memur edilmiş olan ümerâdan Kara-Timürtaş Bey'in şehri fethe muvaffak olamadığından bahsedilirse de, Birinci Murad'la Yıldırım devirlerinde rol oynamış olan Kara-Timürtaş Bey'in Osman Gazi devrinde kumandanlık etmiş olması pek muhtemel olamıyacağı için her halde babası Kara-Ali Bey'le karıştırılmış olması lâzımgelir: 1333 = 734 vukuâtına da bakınız).

Trakya üzerine onsekiz ay süren ilk Osmanlı akını.

(Bir kaç bin kişilik bir Osmanlı kuvvetinin Trakya ve Makedonya sahillerine hücum edip Bizans şehirlerini yağma ve tahrip ettikleri için Bizans'ın iktisadî bir buhrana uğradığı rivayet edilir : İlk Osmanlılara izafe edilen deniz aşırı seferleri için 1310 = 710 vukuâtına da bakınız).

1323 = 723

Akyazı'nın fethi ve Mudurnu akını.

(Bu mevkiler Sakarya'nın şarkındadır : O sırada Sakarya nehriyle Paflâgonya denilen Kastamonu havalisindeki "Candar oğulları" Beyliği arasında bulunan arazide "Umur-Han Beyliği" vardır : Bilhassa Şark hududu çok müphem ve hele tarihi pek karanlık olan bu Türk Beyliği daha o devirden itibaren Candar oğullarıyla Osmanlıların tecavuzlarına uğrayarak bunlar tarafından taksim edilmiye başlamıştır : Sakarya'nın şarkında bulunan Akyazı'nın işte bu Umur-Han Beyliğine aid olduğu anlaşılmaktadır; bu vaziyete göre Akyazı'nın zaptı, o zamana kadar yalnız Bizanslılarla mücadele eden Osman Gazi'nin ilk defa olarak bir Türk Beyliğine tecavuz etmesi demektir. Osmanlıların Orhan Gazi devrinde ve 1336 = 737 tarihinde Karası Beyliğini ilhak etmek suretiyle ilk defa olarak bir Türk ölkesine tecavuz etmiş oldukları hakkındaki rivayet doğru değildir: 1336=737 vukuâtındaki izahata bakınız. Her halde Osmanlıların ilkönce Umur-Han ölkesine tecavuz ettikleri ve bu Beylik Osman ve Orhan Gaziler devrinde tedricen ortadan kaldırıldıktan sonra Orhan Bey tarafından Karası arazisinin de gene tedricen işgal edilmiş olduğu muhakkaktır. — Osmanlı istilâsına uğramış ilk Türk Beyliği olan Umur-Han hükûmetinin payıtahtı "Göynük" kasabasıdır. Bu Beylik arazisinde bulunan bazı kalelerin Bizans tekfurları elinde bulunduğu da rivayet edilir : Meselâ "Taraklı" kasabası için böyle bir rivayet vardır. — Umur-Han Beyliği arazisinin son parçası da işgal edilerek bu Beyliğin mevcudiyetine nihayet verilmesi hakkında 1331 = 732 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — "Akyazı" nın 1317 = 717 tarihinde zaptedildiği hakkında bir rivayet vardır).

Ayanköy'ün fethi.

(Sapanca gölünün garp müntehasında bulunan bu mevkiin Akça-koca tarafından fethedildiği rivayet edilir. — Bazı menbâlarda buraya Ayan-gölü ismi de verilmektedir. — Ayanköy'ün zaptı için 1313 = 713 tarihi de rivayet edilir).

1324 = 724

Karamürsel'in fethi.

(Bu kasabanın ismi, fatihi olan "Kara-Mürsel" Bey'in adından gelir : Eski ismi "Pronectus/Prenetos" şeklindedir. — Karamürsel'in fethiyle Osmanlılar İzmit körfezinden cenup sahiline yerleşmişlerdir : Bu sahil boyunun da Kara-Mürsel Bey tarafından fethedildiği ve bu kahramanın fethettiği yer gibi ismini taşıyan sür'atli bir gemi tipi icad ederek teşkil ettiği hafif

donanma ile sahillere hâkim olduğu rivayet edilir. Yakın zamanlara kadar kullanılan ve hattâ Akdeniz'de de görülen bu gemi tipine "Karmürsel gemisi" denilmiştir. — Karamürsel kasabasının fethi için 1326 = 726 tarihi de rivayet edilir).

1325 = 725

Atranos = Orhaneli'nin fethi.

(Bu kasabanın ismi Osmanlı devrinde "Adranos" ve "Adranas" şekillerinde de yazılmıştır: Bu şekiller Bizans devrindeki "Adrinos" dan muharreftir; bugün "Orhaneli" denilir. — Askerlikçe Bursa'nın cenup tarafından anahtarı sayılan bu kalenin fethi için 1312=712, 1313=713, 1317=717 ve 1323=723 tarihleri de rivayet edilir).

1326 = 726

Bursa'nın fethi.

(Bursa'nın 6 Nisan = 2 Cumâda-l-ûlâ Pazar günü fethedildiği hakkında bir rivayet vardır. — Osmanlı menbâlarında Bursa'nın fethi için 1316 = 716, 1322 = 722, 1323 = 723, 1325 = 725 ve 1329 = 730 tarihleri gibi bazı yanlış rivayetlere de tesadüf edilir. — Bursa'nın 12 sene kadar abluka altında kaldıktan sonra fethedildiği anlaşılmaktadır: 1314 = 714 vukuâtına bakınız. — Osmanlı arazisinin ortasında tıpkı bir ada gibi kalan Bursa kan dökülmeden teslim olmuş ve bu teslimde rivayete nazaran Köse-Mihal mühim bir rol oynamıştır: Teslim şeraiti mucibince Bursa tekfuru "Evrenos" veyahut "Burus/Barsuk/Bursuk" otuz bin duka altını fidye mukabilinde askerleriyle beraber Gemlik üzerinden İstanbul'a sevkedilmiştir: Tekfurun ismi için 1361 — 1362 = 763 vukuâtı içinde "Edirne fethi" fıkrasına bakınız. — Bursa'nın tesliminde Osman Gazi namına Orhan Bey'in bulunduğu ve Osman Gazi'nin fetih müjdesini aldıktan sonra veyahut almadan evvel öldüğü hakkında muhtelif rivayetler vardır: Osman Gazi'nin ölümü için aşağıdaki fıkraların sonuncusuna bakınız. — Bursa'nın fethi üzerine veyahut bir müddet sonra Beylik merkezinin Yenişehir'den buraya nakledildiği rivayet edilir: 1326 — 1327 = 727 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. Bu suretle Söğüt'den sonra Yenişehir ve ondan sonra da Bursa merkez olmuş demektir: Bununla beraber Söğüt'den sonra Karacahisar'ın da bir aralık merkez ittihaz edildiği rivayet edilir; her halde bütün bu rivayetler ihtiyatla karşılanacak ve ayrıca tetkik edilecek meselelerdir).

Bolu, Kandıra, Ermenipazarı ve Deyehisarı kalelerinin fethi.

(Bolu'nun Konur-Alp ve digerlerinin de Akça-Koca tarafından fethedildiği rivayet edilir. — Bolu kasabasının Umur-Han Beyliği arazisinden zaptedildiği anlaşılmaktadır: Bu Beylik için 1323=723 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bununla beraber Bolu'nun o saha dahilinde küçük bir beylik teşkil ettiği veyahut Bizanslılardan fethedildiği hakkında da müphem rivayetler vardır: Her halde Bolu'nun bu devri çok karanlıktır. Şehrin fethi tarihinde de ihtilâf vardır: Meselâ Osman Gazi'nin ölümünden iki sene evvel 1324=724

tarihinde veyahut Orhan Gazi devrinde ve 1327 = 727 tarihinde işgal edilmiş olduğu da rivayet edilir. Her halde Osman Gazi'nin 1326 = 726 tarihinden evvel vefat etmiş olduğu hakkında kuvvetli rivayetler mevcud olduğu için, Orhan devrinde zaptedilmiş olmak ihtimali çok kuvvetlidir. — 1333=734 tarihinde Bolu'dan geçmiş olan meşhur Arap seyyahı "İbni-Batûta" bu şehrin o tarihte kime aid olduğundan bahsetmemekle beraber, ifadesinin tarzından Osmanlı şehirleri sırasında zikrettiği anlaşılmaktadır).

Osman Gazi'nin kaynatası (Şeyh Ede-Bâli) ile karısı (Mal Hatun) un ölmeleri.

(İkisinin bir ay fâsıla ile Bilecik'de ve Osman Gazi'nin sağlığında öldükleri rivayet edilir. — Yüz yirmi yaşında öldüğü rivayet edilen ve efsanevî bir şahsiyete benziyen bu "Şeyh Ede-Bâli / Ede-Balı"nın Orhan Gazi devrinde ve 1327 — 1328 = 728 tarihinde öldüğü hakkında bile bir rivayet vardır. Diger bir rivayete göre de Şeyh Ede-Bâli "Mal-Hatun" un babası değildir; Meselâ bir vakıf kaydine nazaran Mal Hatun'un babası "Ömer Bey" isminde biridir! — Mal-Hatun'un ismi de "Malhun Hatun", "Bâlâ Hatun" veyahut "Râbia Hatun" gibi şekiller almaktadır).

Osman Gazi'nin ölümü.

(En kuvvetli rivayete göre Söğüt'de damla illetinden ölmüştür: Bununla beraber Yenişehir'de, Bilecik'de ve hattâ Bursa'da ölmüş olduğuna ait muhtelif rivayetler de vardır. Öldüğü yerde ve en kuvvetli ihtimale göre Söğüt'de muvakkat bir mezara gömüldükten sonra kendi vasiyeti mucibince oğlu Orhan Gazi tarafından Bursa'daki Gümüşlü-Künbed'e naklettirilmiş olduğu rivayet edilir. — Osman Gazi'nin ölümü hakkında 1310 = 710, 1311 = 711, 1318 = 718, 1320 = 720, 1321 = 721, 1325 = 725, ve 1327 = 727 tarihleri de rivayet edilmiş olduğu gibi, ölüm günü olarak da Hicretin 726 senesi Ramazan ayının birinci, onuncu ve yirmi birinci günlerinden bahsedilir: Bu günler Milâdın 1326 senesi Ağustos ayının birinci cuma, onuncu pazar ve yirmi birinci perşenbe günlerine tesadüf etmektedir. Tabiî bütün bu rivayetlerin tahkiki kabil değildir. Yalnız 1323=723 tarihli bir vakfiyyeden Osman Gazi'nin o tarihte sağ olduğu ve 1324 = 724 tarihli bir vakfiyyeden de Osman ölüp yerine Orhan'ın geçmiş olduğu anlaşıldığına göre, bu vakfiyyelerdeki tarihler doğru olduğu takdirde Osman Gazi'nin işte bu iki sene arasında ölmüş olması lâzımgelir. — Umumiyetle Osman Bey'in 26-27 sene hükûmet sürmüş olduğundan bahsedilir; bu müddet, itibarî istiklâl tarihine göredir: 1299 = 699 vukuâtına bakınız. — Kaç yaşında ölmüş olduğu hakkında da muhtelif rivayetler vardır; hakikatte ise ölüm ve doğum tarihleri ihtilâflı olduğu için kaç yaşında öldüğü belli değildir: Doğum tarihi için 1258=656 vukuâtına bakınız. Ayni bir vak'anın muhtelif müverrihler tarafından hem Osman, hem Orhan devirlerine izafesinde bu vaziyetin tabiî büyük bir tesiri vardır. Her halde en mûteber doğum tarihi sayılan 1258 = 656 rivayeti doğru olduğu takdirde, Osman Gazi'nin vakıf kayitlerindeki ölüm tarihine göre 66 ve Osmanlı tarihlerinde umumiyetle kabul edilen 1326=726 tarihine göre de 68 yaşlarında ölmüş olması lâzımgelir. — Osmanlı menbâlarında devlet müessisi olarak tebcil edilen Osman Gazi'nin

şahsiyeti ve tâkib ettiği büyük fikirle oynadığı rolün zamanına göre azameti maatteessüf henüz tamamiyle tebârüz ettirilememiştir: Hattâ fütuhâtı bile bir takım Rum tekfurlarından gelişi güzel kaleler fethine münhasır gösterilmiş ve netice itibariyle "Gazevât-ı Battal Gazi" den daha vazih bir şey yapılamamıştır. Halbuki Osman Gazi'nin askerî harekâtını tarihî bir harita üzerinde en sathî bir nazarla bile tâkib eder etmez bu büyük adamın her şeyden evvel muayyen ve muntazam bir plân tâkib ettiği ve bütün hareketlerinin işte bu mükemmel plân dairesinde atılmış hesaplı adımlardan başka bir şey olmadığı derhal anlaşılır. İlk Osmanlı fütuhâtının buraya kadar en mühim noktalarını gözden geçirdiğimiz safhalarına dikkat edilecek olursa, Osman Bey'in büyük bir i'tinâ ve intizamla tâkib ettiği plânın ana hatları kolayca sezilebilir: Her şeyden evvel bir kere denizlere dayanmak en büyük hedeftir; Karadeniz ve Marmara istikametleri işte bundan dolayı tâkib edilmiştir. İnkıraza doğru giden Bizans imparatorluğunun vaziyetini çok iyi takdir eden Osman Gazi, bu imparatorluk karşısında diger Türk Beyliklerine nisbetle en kuvvetli rakîb şeklini alabilmek için onu iki denizden tehdid etmek lüzumunu çok iyi takdir etmiş görünmektedir. Osman Gazi'nin plânında göze çarpan hususiyetlerden biri de Bizans arazisinin arasına kama şeklinde girintiler yaparak muhtelif parçalara ayırmak ve bu parçalar arasında muvâsala ve irtibatı kesmektir: İşte bu suretle İzmit ve Gemlik körfezlerine dayanan Osmanlı kamaları Bizans'ın bu mıntakada o zamana kadar yekpâre olan arazisini üç muhtelif parçaya ayırmakla neticelenmiştir. Bizans imparatorluğunun Anadolu arazisinde İzmit, İznik ve Bursa şehirleri askerî ehemmiyeti haiz ve o devre göre çok müstahkem üç büyük merkez halindedir: Osman Gazi'nin elindeki vesâitle bunlar diger küçük ve ehemmiyetsiz kaleler gibi birer hamlede zaptedilemiyeceği için, büyük asker bu merkezleri "havâle" denilen mukabil istihkâmlarla tecrid edip senelerce süren ablukalarla ıskat etmek tedbirini ittihaz etmiş ve her üç mevkie de tatbik ettiği bu plân sayesinde kendisinden sonra Orhan Gazi nihayet buraları sırayla fethe muvaffak olmuştur: Bir çok menbâlarda Osman Bey'in 1326=726 tarihinde bu üç kaleden Bursa'nın fethini idrâk ettikten sonra öldüğünden bahsedilirse de, yukarda gene bu sene vukuâtı içindeki Bursa fethi fıkrasında gördüğümüz gibi bu rivayet şüphelidir).

ORHAN GAZİ

— M. 1326 = H. 726 — M. 1360 = H. 761 —

1326 = 726

Orhan Gazi'nin cülûsu.

(Babası Osman Gazi'nin ölümünden bir gün sonra cülûsu hakkında bir rivayet vardır. — Osman Bey bu tarihte ölmüş olduğu takdirde Orhan Gazi kırk beş yaşında cülûs etmiş demektir : Fakat Osman'ın ölüm tarihi gibi Orhan'ın cülûs tarihi de şüphelidir. — Orhan Bey'in doğum tarihi için 1281 = 680 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

Orhan Gazi'nin oğlu Murad'ın doğumu.

(Orhan'ın bu oğlu, sonradan babasının yerine geçen ve "Hudâvendigâr" ünvaniyle şöhret bulan Birinci Murad'dır).

Orhan Gazi'nin büyük kardeşi sayılan Ali yahut Alâüddin Bey yahut Paşa'yı kendisine vezir tayin etmesi.

(Osmanlı tarihindeki an'aneye göre "Vezir" ünvaniyle ilk Baş-vekil sayılan Alâüddin Paşa'nın vezâret tarihini 1328=728 senesine müsadif gösteren bir rivayet de vardır : Vezâret meselesi için 1368 = 770 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Alâüddin Paşa'nın şahsiyeti çok karanlıktır : Bu mesele için 1331=732 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

Aydos ve Samandıra fethi. —

(Bu fütuhâtın Akça-Koca ile Konur-Alp tarafından yapıldığı ve bu havaliye işte o tarihten itibaren "Kocaeli" isminin verilmiş olduğu rivayet edilir. — Aydos fethine ait bir aşk efsanesine göre buradaki Rum tekfurunun kızı ümerâdan Abdurrahman Gazi'ye gönül verip bir gece pencereden ip atarak sevgilisini içeri almak suretiyle Aydos'un teslimine sebep olmuş, yani kale içerden fethedilmiştir. — Bu vak'aların gene o sene Osman Gazi'nin ölümünden biraz evvel vukuuna ait bir rivayetle 1327 = 727 tarihinde gösteren diger bir rivayet daha vardır).

1326 — 1327 = 727

Beylik Merkezinin Yenişehir'den Bursa'ya nakli.

(1326 = 726 ve 1327 — 1328 = 728 tarihleri de rivayet edilir. 1326 = 726 vukuâtının başındaki "Bursa fethi" fıkrasına da bakınız).

Orhan Gazi namına ilk Osmanlı parasının basılması:

(Bu tarihe kadar Osmanlı idaresindeki yerlerde Selçukî ve Bizans meskûkâtı tedâvül etmiştir. — İsmail Galip Bey merhumun "Takvîm-i Meskûkât-ı Osmaniyye" sinde isimsiz bir sikkenin Osman Gazi'ye aid olmak ihtimali üslûbuna istinaden tahmin edilmişse de bu tahmin sâbit olmamıştır. Muhtelif menbâlarda Orhan Gazi namına ilk basılan paranın 1327=728 ve 1328=729 tarihlerine tesadüf ettiğinden de bahsedilir. — Meskûkât mütehassısı Ali Bey merhumun en eski Osmanlı sikkesi hakkındaki tetkikine göre Orhan Gazi'nin ilk parası Bursa'da basılmış bir gümüş akçadır: üstünde Hicretin 727 tarihi vardır; bununla beraber bu rakamın 729 olmak ihtimalinden de bahsedilmiştir. — Osmanlılarda altın paranın Fatih devrinden itibaren basılmıya başladığı kabul edilirse de bâzı yeni tetkiklerde altının Çelebi Sultan Mehmet devrinden itibaren ortaya çıkmış olduğuna hükmedilmektedir).

1327—1328=728

Akça-Koca ile Konur-Alp'ın ölümleri.

(Bu ihtiyar kahramanların fethettikleri yerler muhtelif menbâlarda birbirine karıştırılmakla beraber, umumiyetle birincisinin Sakarya garbında ve ikincisinin de şarkında rol oynadıkları anlaşılmaktadır: Onun için Sakarya'nın garbından Boğaziçine doğru uzanan yarımadaya Akça-Koca'nın isminden dolayı "Koca-eli" ve Sakarya'nın şimalişarkîsindeki sahaya da Konur-Alp'ın isminden dolayı "Konurapa" yahut "Konrapa" denilmiştir; bu "Konurapa" şeklinin Konur-Alp" adından muharref olmak ihtimali bulunduğu gibi, "Konur" ismiyle eski Türkçede "baba" mânâsına gelen "apa" kelimesinden mürekkep bir tesmiye tarzından ibaret olmak ihtimali de vardır).

1328—1329=729

Vezir Ali yahut Alâüddin Paşa'nın ilk Osmanlı kanunlarını tedvin etmesi.

(Bu kanunların para, arazi, kıyafet ve ordu teşkilâtı gibi muhtelif meselelere aid olduğu rivayet edilir. — Bunların tedvini için 1327 — 1328 = 728 tarihi de rivayet edilmiştir: Tabiî bütün bu rivayetler ihtiyatla karşılanmalıdır. — Şahsiyeti mühim bir muammâ teşkil edecek kadar karanlık olan bu Alâüddin Bey yahut Paşa'ya izafe edilen kıyafet nizamı Osmanlı askerinin serpuşunu kırmızıdan beyaza çevirmek ve askeri teşkilât sahasında da daimî bir ordu esasını kurmak gibi şeylerdir: Alâüddin Paşa'nın şahsiyeti için 1331=732 vukuâtının üçüncü fıkrasına ve daimî ordu meselesi için de aşağıki fıkraya bakınız).

«Yaya» ismiyle daimî ordu teşkili.

(Böyle bir piyade ordusunun teşkili Vezir Alâüddin Paşa ile Çandarlı Kara-Halil'in müşterek eseri gibi gösterilir. — "Yaya" ordusunda her nefere seferde iki akça yevmiye tâyin edilmiş ve bu asker daimî surette bütün vergilerden muâf tutulmuştur. — Bu piyade kuvvetinin yanında "Müsellem" ismiyle ulûfeli bir suvari teşkilâtı vücuda getirildiğinden de bahsedilir. — Yeniçeri ocağının teşkili bu devre isnad edilirse de doğru değildir; bu meşhur ocak daha sonra Birinci Murad devrinden itibaren kurulmuştur : 1361 — 1362 = 763 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız).

Maltepe zaferi.

(Bizans menbâlarına göre bu "Pelekanon = Maltepe" muharebesi Milâdın 1329 senesi Mayıs ayına tesâdüf etmiştir : Bu tarih, Hicretin 729 senesi Recep ayına müsâdiftir. — Harbin sebebi, Bizans imparatoru Üçüncü "Andronikos Paleoloğos" un Orhan Gazi tarafından muhasara edilen İznik şehrini kurtarmak için aleâcele bir ordu toplayıp harekete geçmesidir; Üsküdar'dan Maltepe'ye ancak üç günde gelebilen Bizans ordusu burada Türklerle karşılaşıp muharebeye tutuşmuş, bu muharebede imparator yaralanıp bir halı içinde sahile nekledilerek gemi ile kaçırılmış, Bizans ordusu panikle bozulmuş ve bir çok Rum asılzâdeleri maktul düşmüştür. — Maltepe muharebesinde Osmanlı ordusuna Osman Gazi'nin oğullarından ve Orhan Gazi'nin kardeşlerinden Pazarlu Bey'in kumanda ettiği rivayet edilir. — Bizanslılara göre bu muharebedeki Osmanlı kuvvetinin mikdarı sekiz bin kişidir. — Maltepe zaferi için 1330 = 731 tarihi de rivayet edilir. — Bu muharebenin "Philokrini = Tavşancıl" da vukua geldiği hakkında da zayıf bir Bizans rivayeti vardır).

İznik şehrinin ilk fethi.

(Maltepe muzafferiyeti üzerine İznik kalesinin Orhan Gazi'ye teslim olduğu rivayet edilirse de tarihinde ihtilâf vardır : Bir rivayete göre de 1330=731 tarihinde teslim olmuştur. — İznik şehrinin ikinci ve kat'î fethi için 1331=732 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1330 = 731

Osmanlı Beyliği ile Bizans imparatorluğu arasında ilk sulh muahedesi.

(İzmit şehrini muhasara etmekte olan Orhan Gazi'ye karşı donanma ile gelen Bizans imparatoru Üçüncü Andronikos Paleoğolos'un Osmanlı hükümdariyle akdettiği bu muahede mucibince Orhan Bey'in muhasarayı kaldırıp İzmit şehrini Bizans'a bıraktığı rivayet edilir : Osmanlı devletinin bir ecnebi hükûmetiyle akdettiği ilk sulh muahedesi olan bu musalâha için 1327=728 ve 1332 — 1333 = 733 tarihleri de rivayet edilir. — Osman Gazi devrinde

bir kale kumandanı ile aktedildiği rivayet olunan ilk askerî mukavele için 1306 = 706 vukuâtının ikinci fıkrasına ve bir Avrupa devletiyle akdolunan ilk "daimî sulh" muahedesi için de 1365 = 767 vukuâtına bakınız).

1331 = 732

İznik şehrinin ikinci defa olarak kat'î surette fethi.

(O zaman büyük ve mâmur bir şehir olan İznik Osman Gazi devrinden itibaren abluka altında kaldıktan sonra ilk defa olarak "Pelekanon = Maltepe" muzafferiyeti üzerine fethedilmişse de sonradan tekrar Bizanslıların eline geçmiştir: 1328—1329=729 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — "Meğali Elliniki Engiklopedia" ismindeki büyük Yunan Ansiklopedisinde İznik muhasarası 1330 = 730 — 731 tarihinde başlamış gösterilmekte ve iki sene mukavemet eden bu şehrin 1332 = 732 — 733 de açlıktan teslim olduğu zaman Orhan Gazi'nin şehirden çıkıp gitmekte serbest bıraktığı Rumların kendi arzulariyle Türk idaresini tercih edip kaldıklarından bahsedilmektedir; gene bu ansiklopediye göre İznik fethedilince Orhan Gazi tarafından bir müddet merkez ittihaz edilmiştir "Cilt 18, 1932 Atina tab'ı, s. 276". — İznik şehrinin 1303 = 703 tarihindenberi abluka altında bulunduğu hakkında bir rivayet vardır : Bu rivayet doğru olduğu takdirde, bu seferki kat'î fethine kadar yirmi sekiz sene abluka altında kalmış demektir. — Vaktiyle bir aralık Anadolu Selçukîlerine ve ondan sonra da İstanbul'un Lâtinler tarafından zaptı üzerine Rum imparatorluğuna Payıtaht olan bu tarihî ve müstâhkem şehrin fethi Osmanlı beyliği için Bursa'nın fethi kadar büyük bir muvaffakıyet sayılır. — Osman Gazi devrinde İznik ablukasının tesisi için 1303=703 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Hıristiyanlıktaki «Tasvirperestlik» akîdesini tesbit eden meşhur İznik konsilinin toplandığı Ayasofya kilisesinin câmiye tahvili.

(1330 = 731 ve 1333 = 734 tarihleri de rivayet edilir. — İznik şehri hıristiyanlık tarihinin en mühim merkezlerindendir : Bu telâkkinin sebebi burada hıristiyan akaidini tesbit ve ilân eden iki büyük "Concile=Konsil" toplanmış olmasıdır. Bütün hıristiyanlık âleminin umumî akîdelerini tesbit için ictimâ eden bu konsillerin birincisi Milâdın 325 senesi Haziran ayının 19 uncu günü meşhur imparator Büyük Konstantin'in riyasetinde toplanmaya başlamıştır. İznik'de toplanan ikinci Konsil de hıristiyanlık tarihindeki Konsillerin yedincisidir; bu ilk yedi Konsil hem katoliklerce, hem Ortodokslarca mûteber sayılır : İznik'de toplanan Konsillerin her ikisi de işte bu müşterek mahiyettedir. Milâdın 325 tarihinde ve Büyük Konstantin'in riyasetinde toplanan birinci İznik Konsili İsâ'nın ülûhiyetini reddeden "Arius" ismindeki papasın neşrettiği "Arianisme" mezhebine karşı Teslîs akîdesine bugünkü kat'î şeklini vermiştir; bu ilk Konsil'in bir kilisede değil, imparatorluk sarayında toplandığı rivayet edilir. Milâdın 787 tarihinde top-

lanıp "İconoclasme" yahut "İconoclasie" denilen resim düşmanlığına karşı "Tasvirperestlik" esasını bir akide haline getiren ikinci Konsil İznik kiliselerinden birinde ve en kuvvetli rivayete göre Ayasofya kilisesinde toplanmıştır; sûr içindeki şehrin merkezine tesadüf etmekte olan bu meşhur kilise şimdi enkaz halindedir : Son zamanlarda burada bâzı araştırmalar yapılmış, iki metre derinliğinde mermer bir zemin bulunmuş ve duvarlar temizlettirilerek bâzı resimler meydana çıkarılmıştır. Orhan Gazi devrinde ve en kuvvetli rivayete nazaran 1331=732 tarihinde câmiye tahvilinden bahsedilen tarihî kilise işte bu Ayasofya kilisesidir : Hattâ burada eski Türk tezyinatına ait bâzı oymalı taşlar bile bulunmuştur. Bununla beraber ikinci İznik konsilinin Ayasofya'da değil, başka bir kilisede toplanmış olmak ihtimali de unutulmamalıdır; fakat bu ihtimale mukabil Orhan Gazi'nin câmiye tahvil ettirdiği kiliselerin de bir değil, bir kaç tane olduğuna ait bir takım rivayetler vardır).

Orhan Gazi'nin kardeşi ve Osmanlı devletinin ilk veziri sayılan Alâüddin yahut Ali Paşa'nın ölümü ve yerine ikinci vezir sayılan Şehzâde Süleyman Paşa'nın tâyini.

(Bursa'da veyahut Biga'da öldüğü rivayet edilir ve ölüm tarihi olarak 1332=733 senesinden de bahsedilir. — Yukarda Orhan Gazi devrinin 1326 = 726 ve 1328 — 1329 = 729 vukuâtında da gördüğümüz gibi hüviyyet ve şahsiyeti çok karanlık olan bu Alâüddin veyahut Ali Paşa hakkında Osmanlı menbâlarındaki klâsik telâkki ile Vakıf kayitlerine istinad eden son tetkiklerden çıkan neticeler arasında çok mühim farklar vardır: Klâsik telâkkide Alâüddin veyahut Ali Paşa Osman Gazi'nin oğlu ve Orhan Gazi'nin büyük yahut küçük kardeşidir. Osmanlı tarihinde Paşa ünvanını taşıyan ilk şahsiyat işte bu Alâüddin sayılır; babası öldüğü zaman saltanat kendisine teveccüh ettiği halde büyük bir feragat göstererek Orhan Bey lehine hukukundan vazgeçip kardeşine vezir olarak ilk devlet teşkilâtını vücuda getirmiştir; teşkilât işini başardıktan sonra vezâretten istifa edip Bursa'da veyahut zayıf bir rivayete göre de Biga'da oturmuş olduğundan bahsedilir. — İşte bu klâsik telâkkiye mukabil bir de son tetkiklerin verdiği bâzı neticeler vardır: Bir takım vakıf kayitlerine istinad eden ve henüz kat'î bir mahiyet alamıyan bu yeni istintaclara nazaran biri Osman Gazi'nin oğullarından bir Alâüddin Bey ve biri de Orhan Gazi'nin veziri olup hanedana mensup olmıyan diğer bir Alâüddin Paşa vardır; bu iki Alâüddin'in birincisi Beylerbeyi, ikincisi vezirdir; Osman-oğlu Alâüddin'in ünvanı "Bey", vezir Alâüddin'in ünvanı "Paşa"dır; bunlardan Alâüddin Bey 1333 = 734 tarihinde veyahut biraz sonra vefat etmiştir. Osmanlı menbâlarında işte bu iki Alâüddin'in birbirine karıştırılmış olması lâzımgelir. Bursa'da öldüğü veyahut bir harp meydanında şehit olduğu rivayet edilen Alâüddin Bey'in mezarı Bursa'daki Osman Gazi türbesindedir. Osman Gazi'nin işte bu Alâüddin Bey'le Orhan Gazi'den başka "Çoban", "Melik", "Hamid" ve "Pazarlu" isimlerinde dört oğlu daha olduğu anlaşılmıştır : Bunlardan Pazarlu Bey'in 1328—1329=729 tarihindeki "Pele-

kanon = Maltepe" muharebesini kazandığı rivayet edilir. — Vezaret meselesi için 1368 = 770 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

Taraklı, Mudurnu ve Göynük kasabalarının zaptı.

(Buraların fethi üzerine Umur-Han Beyliği arazisinin son bakıyyesi de ortadan kaldırılmış demektir. — Bu fütuhât için 1330=731 ve 1333=734 tarihleri de rivayet edilir. — Umur-Han Beyliği için 1323=723 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1332 = 733

Âşık Paşa'nın ölümü.

(Anadolu Türklüğünün en eski mutasavvıf şairlerinden olan Âşık Paşa'nın asıl ismi "Şeyh Ali ibni Muhlis Paşa" dır; Orhan Gazi devrinde şöhret bulmuş ve Kırşehir'de vefat etmiştir: 1271=670 tarihinde doğduğuna göre altmış bir yaşında ölmüş demektir. — Yirmi dört bin mısrâdan mürekkep "Garîbname" yahut "Maârifname" isimdeki mesnevîsi Türk dili için en kıymetli vesikalardandır. — Eski Osmanlı müverrihlerinin en meşhurlarından "Âşık Paşa - zâde Derviş Ahmed Âşıkî" bunun torununun oğludur).

1333 = 734

Gemlik fethi.

(1330 = 731, 1331 = 732 ve 1335 = 735 tarihleri de rivayet edilir. — Gemlik Kara-Ali Bey tarafından fethedilmiştir: Bunun oğlu olan Kara-Timürtaş'dan da bahsedilirse de ikisinin birbirine karıştırılmış olmak ihtimali çok kuvvetlidir: 1321 = 721 vukuâtı içinde "Gemlik seferi" fıkrasnıa bakınız. — Gemlik'in Kara-Mürsel Bey tarafından fethedildiği hakkında da zayıf bir rivayet vardır: Belki de bu rivayet "Kara" sıfatının her iki şahsiyete de izafe edilmesinden galattır).

1335 = 736

Bursa'da Osmanlı mimârîsinin ilk inşaâtı.

(Bursa'yı imar eden Orhan Gazi'nin ilk Osmanlı câmiiyle medrese ve imâretini bu sene yaptırmış olduğundan bahsedilir ve Osmanlı tarihinde ilk defa medrese yaptırıp evkaf tayin eden hükümdar Orhan Gazi sayılır. — Burada esas ittihaz edilen 1335 = 736 senesi bâzı Osmanlı menbâlarının gösterdiği tarihtir: Halbuki Bursa'da Orhan Gazi devrine aid olarak mâlûm olan en eski câmi kitâbesi 738=1337—1338 tarihini taşımaktadır. Bununla beraber Orhan devrinin bâzı eserleri sonradan harab olmuştur: Bunların içinde 1335=736 tarihine ait bir mescid veyahut câmi ile bir medrese de olabilir. Nitekim İznik'de de 1335=736 tarihinde bir medrese yapılmış ve ilk müderrisliğe Kayserili Davud tayin edilmiştir).

1336 = 737

Kirmasti, Mihalıç ve Ulubad kasabalarının Bizanslılardan fethi ve klâsik rivayete göre Karası Beyliğinin işgali.

(Bunlardan "Kirmasti" şimdiki "Mustafakemalpaşa" ve "Mihalıç" da bugünkü "Karacabey" kasabalarıdır. — Ulubad evvelce Osman Gazi devrinde fethedildiği halde sonradan Bizanslılar veyahut onlar namına hareket eden Katalanlar tarafından istirdad edildiği için Orhan Gazi devrinde tekrar fethedildiği hakkında bir rivayet vardır; bununla beraber bu sefer ilk defa olarak fethedilmiş olduğu da rivayet edilir; fakat tarihinde ihtilâf vardır : 1334=735 ve 1339=740 senelerinden de bahsedilir. Ulubad'ın ilk fethine ait rivayet için 1306 = 706 vukuâtına bakınız. Bizans hizmetindeki Katalanlar için de 1364 = 766 vukuâtının ikinci fıkrasında izahat vardır. — Osmanlı menbâlarındaki klâsik rivayete göre Orhan Gazi Karası Beyliğinin arazisini de işte bu sene fethetmiştir: Bu klâsik rivayete göre Karası-oğlu Aclan Bey'in vefatı üzerine "Demür-Han", "Yahşı-Han" ve "Dursun Bey" isimlerindeki üç oğlu arasına verâset ihtilâfı girmiş ve Orhan Gazi işte bu vaziyetten istifade etmiştir. Bu üç kardeşten Demür-Han Balıkesir'i, Şücâüddin Yahşı-Han Bergama'yı merkez ittihaz edip babalarının ölkesini paylaştıkları halde, Dursun Bey Osmanlı ve Karası hanedanları arasındaki samimî münasebetten dolayı ötedenberi bulunmakta olduğu Osmanlı sarayındadır; fakat Balıkesir emiri olan Demür-Han'dan memnun olmıyan ahali Orhan Gazi'ye müracaat ederek Dursun Bey'i istemiş, Dursun Bey de babasının tahtına çıkmak üzere memleketine gitmişse de kardeşi tarafından öldürülmüş ve işte bunun üzerine Orhan Gazi Karası arazisini boydan boya işgal etmiştir. Hattâ Osmanlı menbâlarında Osmanlıların Anadolu Türk Beyliklerinden ilk zaptettikleri ölke olarak bu Karası Beyliğinden bahsedilir ve bu vak'a için 1334 = 735, 1335 = 736 ve 1337 = 738 tarihleri de rivayet edilir. — Son tetkiklere göre bu rivayetlerin mühim bir kısmı yanlıştır : Her şeyden evvel bir kere Osmanlıların ilk aldıkları Türk toprağı Karası ölkesi değil, tedricen zaptetmiş oldukları Umur-Han Beyliğidir : Bunun için 1323 = 723 vukuâtının birinci ve 1331 = 732 vukuâtının dördüncü fıkralarına bakınız. Bu vaziyete göre Karası Beyliği Osmanlı tecavuzuna uğrıyan ikinci Türk Beyliği demektir. Fazla olarak Karası ölkesinin 1336 = 737 tarihinde veyahut yukarda gördüğümüz diger seneler içinde zaptedilmiş olması da doğru değildir : 1336 = 737 tarihinde ancak Osmanlı ve Karası Beylikleri arasında ve Bizans idaresinde bulunan Mihalıç, Kirmasti ve Ulubad kasabaları fethedilmiştir. — Osmanlı menbâlarının yukarda kısaca gözden geçirdiğimiz klâsik rivayetleriyle Bizans ve Garb menbâlarının mukayesesinden anlaşıldığına göre Karası ölkesi Osmanlılar tarafından bir iki seferde parça parça işgal ve ilhak edilmiştir; fakat ilk ilhakın hangi tarihe tesadüf ettiği pek belli değildir; bunun için 1337 = 738 ve 1339 — 1340 = 740 tarihlerinden bahsedilmektedir; hattâ bâzı muahhar tetkiklerde 1341 — 1342 = 742 tarihi bile tahmin ediliyor. Balıkesir havalisine münhasır olan bu ilk ilhaktan sonra Ka-

rası hükûmetinin mütebâki arazisi de 1347 = 748 tarihinde Osmanlı idaresine geçmiştir. — Karası Beyliği takriben 1300 = 700 tarihlerinde kurulmuştur: Anadolu Selçukîlerinin inkırazı devrine tesadüf eden bu tarihte Türk Beylikleri kurulurken Danişmendî sülâlesine mensub olan Kalem Bey'le oğlu Karası ve Anadolu'nun şimaligarbîsinde henüz Bizans'ın hâkim olduğu Marmara havalisine taarruz ederek buraları fethedip bu yeni Türk devletini tesis etmişlerdir. Marmara ve Çanakkale sahillerine hâkim olan Karası Türkleri kuvvetli ordular ve donanmalar tertib edip Bizanslılarla hem karada, hem denizde çarpışarak Selânik havalisine kadar taarruzlarda bulunmuşlardır. Karası Bey'in ölümünden sonra ölkesinin yukarda gördüğümüz gibi oğulları arasında taksimi üzerine Bergama havalisine Yahşı-Han hâkim olduğu için bu sahaya "Yahşı-eli denilmiştir. Bu üç kardeşin Karası Bey oğlu Aclan Bey'in oğulları, yâni Karası'nın torunları olduğu da rivayet edilir; hattâ Demür-Han'ın Yahşı-Bey oğlu olduğu hakkında bile bir Bizans rivayeti vardır. — İlk zamanlarda Kapudağ yarımadasına kadar ilerlemiş olan Karası hududu Katalan istilâsı devrinde bir müddet bu sahilden cenuba doğru çekilmiştir. — Ölkenin taksimi devrinde Balıkesir ve Bergama Beyliklerinden hangisinin umumî metbû vaziyetinde bulunduğu kat'î surette mâlûm değildir. — Balıkesir'in en kuvvetli ihtimale göre 1339 — 1340 = 740 ve 1341 —1342 = 742 tarihleri arasında Orhan Gazi tarafından işgalinden sonra Yahşı-eli'nin bir müddet daha mevcudiyetini muhafaza ettiği anlaşılmaktadır: Çünkü 1342 = 743 tarihinde Bergama prensi Yahşı-Han henüz Bizanslılarla mücadele halindedir ve hattâ o tarihten sonra da Karası-oğullarından Süleyman Bey Saruhan-oğullarıyla beraber Bizans'ın dahilî siyasetine müdahalede bulunmuştur. Karası hanedanının son hükümdarı işte bu Süleyman Bey sayılır: Bir rivayete göre bunun elinde kalan ölke ancak 1347 — 748 tarihinde Osmanlılar tarafından işgal edilmiştir).

1337 — 1338 = 738

İzmit ve Koyunhisar kalelerinin fethi.

(Osmanlı menbâları İzmit'in fethini 727 = 1326 — 1327, 728 = 1327 — 1328 ve bazan da 731 = 1330 — 1331 tarihlerine müsâdif gösterirler; bâzı Bizans rivayetlerine istinad eden Garp menbâlarında ise Hicretin 738 senesine tesadüf eden 1337 — 1338 tarihlerinde hemen hemen ittifak edilir. Bu ihtilâfın sebebi, İstanbul'un fethinden sonra yazılmış olan Osmanlı menbâlarının bilhassa Osman ve Orhan devirlerine ait müphemiyetlerinde gösterilebileceği gibi, İznik misâlinde görüldüğü vechile bâzı yerlerin Osmanlılarla Bizanslılar arasında bir iki defa alınıp verilmiş olmasıyla da alâkadar olabilir; zaten "Meğali Eliniki Engiklopedia" ismindeki büyük Yunan Ansiklopedisinin 18 inci cildinde İzmit fethinin 1326 tarihine müsâdif gösterilmesi de bunu teyit etmektedir. Her halde 1337 — 1338 = 738 tarihi İzmit'in ikinci defa olarak kat'î surette fethi tarihi olmak lâzımgelir; Hammer de bu fikirdedir. — İzmit'le beraber fetholunduğu rivayet edilen Koyunhisar kalesi İzmit civarında ve şehrin biraz şimalişarkîsindedir: Osman Gazi'nin vaktiyle bu kale civarında kazandığı zafer için 1300 — 1310 = 700 — 701 vukuâtının

ikinci fıkrasına bakınız. — İzmit muhasarasına Akça-Koca tarafından başlandığı ve bu ihtiyar kahramanın 1327 — 1328 = 728 tarihinde ölürken başladığı işin her halde bitirilmesini vasiyet ettiği hakkında bir rivayet vardır. — İzmit muhasarası esnasında kale muhâfızı olarak Bizans'ın Paleoloğos hanedanına mensub olan prens "Kalo-Yoannis/Yoannis/Kalo-Yani" den bahsedilir; bu prensle beraber İzmit'de bulunan kızkardeşi prenses "Marika" nın "İlhânîler" denilen İran Mongol hükümdarlarından birine veyahut bir ikisine sırayla nişanlanmış olduğu ve bu suretle Osmanlılara karşı bir Bizans-Mongol ittifakı akdine teşebbüs edildiği hakında bir rivayet vardır: Bu rivayet doğru olduğu takdirde prenses Marika'nın Olçaytu yahut Ebu-Saîd Bahadur-Han'la veyahut bunların her ikişiyle nişanlandığı halde evlenememiş olması lâzımgelir. — Osmanlı menbâlarındaki rivayete göre "Kalayon" yahut "Kalyon" denilen prens Kalo-Yani İzmit muhasarası esnasında veyahut muhasaradan biraz evvel Koyunhisar kalesine çekilmiş ve İzmit'in idaresini kızkardeşine bırakmıştır: Osmanlı menbâlarında bu prensesin ismi de "Belkonda" ve "Belâkonya" gibi şekiller alır. — Rivayete nazaran ilkönce Aygud-Alp ile oğlu Kara-Ali tarafından Koyunhisar kalesi fethedilip muharebede maktul düşen Kalo-Yani'nin kesik başı İzmit kalesinin önüne getirilip dikilmiş ve işte bu manzara karşısında prenses Marika artık nevmîd olarak İstanbul'a gitmesine müsaade edilmek şartiyle İzmit kalesini Orhan Gazi'ye teslim etmiştir. — Bursa ile İznik'den sonra İzmit'le aşağıda görülecek kasabaların da fethedilmesi üzerine Osmanlı arazisi içinde Bizans'ın artık Şile ile Boğaziçinin Anadolu sahillerinden başka bir yeri ve alâkası kalmamıştır: Hattâ bu tarihten itibaren Türklerin Boğaz kıyılarına kadar dayandıkları ve bilhassa Anadolu sahilinin şimal taraflarına hulûl ettikleri bile rivayet edilir; İzmit ve Koyunhisar fethi üzerine Bizans'ın Anadolu'da kalan son bir iki kasabasının da zaptı için aşağıki fıkraya bakınız).

Hereke, Yalova ve Armutlu kasabalarının fethi.

(Hereke ile Yalova'nın Kara-Ali Bey tarafından fethedildiği rivayet edilir: Bu iki kalenin fethi için 1326 = 726 ve 1327 = 728 tarihleri de rivayet edilmiştir; hattâ bu iki kalenin iki defa elden ele geçmiş olmak ihtimali de vardır. — Armutlu'nun fethi için 1330 = 731 tarihi de rivayet edilir. — Bu kalelerin herüçü hakkında 1339 = 740 rivayetine de tesadüf edilmektedir).

1341 = 742

Bizans imparatorluğu ile sulh akdi.

(Bir taraftan dahilî buhranlarla ve bir taraftan da Rumeli cihetinde Sırp ve Bulgar gaileleriyle meşgul olan Bizans imparatorluğunun Anadolu tarafından rahat kalmak için Orhan Gazi ile evvelce akdedilmiş olan sulh muahedesini tecdide mecbur olduğu rivayet edilir: 1330=731 tarihinde akdedildiğinden bahsedilen ilk muahede mucibince İzmit şehri Bizans'a bırakılmış ve sonradan 1337—1338=738 tarihinde bu şehir Orhan Gazi tarafından

fethedilmiş olduğu için, ayni esaslara istinad ettiğinden bahsedilen bu seferki muahede mucibince her halde Şile ile Üsküdar havalisinin taarruzdan masuniyeti temin edilmiş olmak lâzımgelir).

1346 = 747

Bizans imparatoru (Altıncı Yoannis Kantakuzinos) un kızı (Teodora) yı Orhan Gazi'ye vermesi ve damadiyle ittifakı.

(Orhan Gazi'nin ilk karısı Yarhisar tekfurunun kızı olan "Holofira/Nilüfer" Hatun'dur: 1298=698 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bu sefer aldığı prenses "Teodora" ile bir vakıfnâmesi mevcud olan "Asporça" Hatun da hıristiyandır; yâni Orhan Gazi üç hıristiyan kızı almış demektir. Bir de İbni-Batutâ'nın bahsettiği "Bayalun" Hatun varsa da bunun hüviyeti belli değildir. Nilüfer Hatun'la Prenses Teodora arasında kırk sekiz senelik bir fâsıla vardır: Orhan Bey ilkinde on yedi, sonuncusunda altmış beş yaşlarındadır. — Prenses Teodora'nın babası Altıncı Yoannis Kantakuzinos Bizans tacını gasbetmiş çok haris bir şahsiyettir: Esasen eski imparator Üçüncü Andronikos Paleoloğos'un Başvekil ve müşâviri olan bu adam 1341 tarihinde imparatorun ölümü üzerine onun vasiyeti mucibince küçük yaşta yetim kalan oğlu Beşinci Yoannis Paleoloğos'un vasîliğini der'uhde etmiş ve işte bu vaziyetinden istifade ederek bir iki ay sonra Dimetoka'da saltanatını ilân etmişsé de Istabul'da ve Edirne'de "gâsıp" telâkki edilmiştir. O tarihten itibaren altı sene Paleoloğos'lara karşı mücadele ile uğraşıp bir çok mâcerâlar geçiren Kantakuzinos bu müddet zarfında Sırplar ve Türkler gibi en şiddetli Bizans düşmanlarından bile yardım istemiş ve 1343 de Aydınoğlu Umur Bey'in yardımıyla Selânik'e hücum ettiği gibi 1345 Kânunusânisinde de Orhan Gazi'ye müracaat edip kızı Teodora'yı teklif ederek mukabilinde altı bin Osmanlı askeri istemiştir. Orhan Gazi bu gâsıp imparatorun teklifini Istanbul'daki meşrû imparatorun tekliflerine tercih ettiği için Kantakuzinos'a yardım etmiş ve onun yardımı sayesinde gâsıp imparator Karadeniz sahillerine kadar Trakya'yı zaptettiği gibi Istanbul'u da muhasara etmiye başlamıştır. Prenses Teodora'nın 1346 = 747 tarihinde Orhan Gazi'ye verilmesi işte bu vaziyet üzerinedir. — Bundan sonraki Osmanlı-Bizans münasebetlerinin iyi anlaşılması için şu noktayı da tavzih edelim ki, Kantakuzinos ancak ertesi sene şehirdeki taraftarlarının gizlice açtıkları bir kapıdan istifade ederek hile ile Istanbul'a girebilmiştir: Bu vak'anın tarihi 1347 = 748 dir. Bu vaziyet üzerine Kantakuzinos'un diger kızı Eleni Istanbul'daki meşrû imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos'a nişanlanmak suretiyle Kantakuzinos ve Paleoloğos hanedanları birbirine bağlanmış, Beşinci Yoannis Paleoloğos'la Altıncı Yoannis Kantakuzinos müştereken saltanat sürmek üzere ayni zamanda imparator olmuş, Kantakuzinos'un karısı İrini ile Beşinci Yoannis'e verilen kızı Eleni "İmparatoriçe" ünvanını aldıkları gibi Beşinci Yoannis'in anası imparatorice Anna da esasen bu ünvanı hâiz olduğu için birdenbire ortaya iki imparatorla üç imparatoriçe çıkmıştır! Hattâ bunların beşi birden tetvic edildiği rivayet edilir! Tabiî bu vaziyette

Orhan Gazi de o iki imparatordan birinin damadı ve birinin de bacanağı vaziyetine gelmiştir: Üç imparatoriçenin birisi kaynanası, birisi baldızı ve birisi de bacanağının anası vaziyetindedir. Orhan Gazi'nin aşağıki 1347=748 vukuâtında bahsedilen Üsküdar ziyareti işte bu yeni sıhriyet havası içinde cereyan etmiştir. — Altıncı Yoannis Kantakuzinos kendi devrine ait hâtırâtını yazmış olduğu için son Bizans müverrihlerinden sayılır: Bu eser çok kıymetli bir menbâ olmakla beraber bir çok yanlış noktaları vardır).

1347 = 748

Orhan Gazi'nin Üsküdar'da Bizans imparatoru Altıncı Yoannis Kantakuzinos'la mülâkatı.

(Orhan Gazi'nin karısı Teodora ve oğullarıyla beraber Üsküdar'a gelip kaynatası olan Kantakuzinos'la mülâkat ettiği, bu münasebetle ziyafetler ve şenlikler tertib edildiği, bu esnada imparatorun kızı Teodora'yı alıp Orhan Gazi'nin başka kadınlarından olan dört oğluyla beraber Istanbul sarayına götürdüğü ve bunların orada üç gün kaldıkları rivayet edilir. Orhan Gazi askerinden ayrılmamış ve Üsküdar'dan Istanbul'a geçmemiştir; üvey analarıyla beraber Istanbul'a geçen ve Bizans sarayında üç gün misafir kalan dört oğlunun isimleri belli değildir: Orhan Gazi'nin Süleyman, Kasım, Murad, Halil ve İbrahim isimlerinde beş oğlu mâlûm olduğuna ve bunlardan Kasım'ın o sırada vefat etmiş olduğu bâzı karînelerden anlaşıldığına göre, Istanbul'a gidenlerin diger dört kardeş olması lâzımgelir. — Osmanlı-Bizans ittifâkının işte bu şerâit içinde tahkîm edildiği ve hattâ imparatorluğunu ilân ederek Rumeli tarafındaki Bizans şehirlerini zaptetmekte olan meşhur Sırp kralı "Duşan" a karşı Kantakuzinos'un Orhan Gazi'den işte bu Üsküdar mülâkatında bir mıkdar yardım temin ettiği de rivayet edilir. Bununla beraber Kantakuzinos Orhan Gazi'nin yardımıyla saltanatını tahkim ve temin edip Istanbul'a girdiği tarihten itibaren Osmanlılara karşı bir takım gizli teşebbüslere girişmiş ve hattâ bir Haçlı seferi tertib edilmesi için Papa'ya bile müracaatta bulunmaktan geri kalmamıştır. Bundan bir müddet sonra kaynata ile damadın arasını açan sebepler içinde her halde bu vaziyetin de bir tesiri olmak lâzımgelir. — Üsküdar mulâkatı için 1348 = 749 tarihi de rivayet edilir).

1352 = 753

Üsküdar ve Kadıköy'le Marmara adalarının fethi.

(Orhan Gazi'nin kaynatası ve müttefiki olan Bizans imparatoru Altıncı Yoannis Kantakuzinos Ceniviziere karşı Venediklilerle ittifak etmiştir: Bu ittifakın sebebi, Galata'daki Ciniviz kolonisinin yukarda bahsi geçen saltanat mücadeleleri esnasında Kantakuzinos'a karşı Bizans tahtının meşrû sahipleri sayılan Paleoloğos hanedanını iltizam etmiş olmasıdır. Esasen gasıp vaziyetinde bulunan Kantakuzinos uzun mücadelelerden sonra bilhassa damadı Orhan Gazi'nin yardımıyla tahta çıkabilmiştir: 1346=747 vukuâ-

tına bakınız. Cinivizler işte bu uzun saltanat mücadelelerinde Paleoloğoslara yaptıkları yardım mukabilinde bâzı imtiyazlar elde etmişlerdi: Bu imtiyazların en mühimmi Boğaz'dan geçecek bütün gemilerden gümrük ve tranzit resmi almak salâhiyetidir; bu vaziyet, Karadeniz iskelelerinde ticarî alâkaları bulunan Venediklilerin menfaatine dokunduğu için, ötedenberi birbirine rakîb olan bu iki İtalyan Cumhuriyeti arasında deniz muharebeleri başlamış ve işte bu muharebelerde Kantakuzinos saltanat mücadelesinde kendisine karşı cephe almış olan Cinivizler aleyhine Venediklilerle ittifak etmiş ve hattâ onlara beş on gemi vererek yardımda bile bulunmuştur. Fakat Kantakuzinos'un bu vaziyeti, damadı Orhan Gazi ile olan ittifakına mugayirdir: Çünkü Orhan Gazi Cinivizlerin müttefikidir! Hattâ Venediklilerle Cinivizlerin Boğaziçinde giriştikleri bir deniz harbinde Orhan Gazi kaynatasının müttefikleri olan Venediklilere karşı kendi müttefikleri olan Cinivizlere yardım etmiş, Üsküdar ve Kadıköy'e bir suvari kuvveti yollıyarak bilvesile Boğaz'ın bu mühim noktalarına yerleşmiştir. Bununla beraber Kadıköy'ün işgali için 1337 = 738 ve 1338 = 739, Üsküdar'ın fethi için 1331 = 732 tarihleri de rivayet edilir: Her halde ikisinin birlikte fethine ait en kuvvetli rivayet olan 1352 = 753 tarihine göre Üsküdar'la Kadıköy İstanbul'dan 101 sene evvel fethedilmiş demektir. — Orhan Gazi ile Kantakuzinos arasında evvelce akdedilmiş olan ittifak muahedesi mucibince Osmanlı hükûmetinin Anadolu'daki Bizans arazisine tecavuz etmemeyi taahhüd ettiği hakkında bir rivayet vardır: Fakat buna mukabil Bizans imparatoru Osmanlılar aleyhine bir Haçlı seferi tertib ettirmek için Papa'ya müracaat etmek suretiyle iki yüzlü bir siyaset tâkib etmiş olduktan başka, bu sefer Venedik-Ciniviz harbinde bu ittifakı bizzat ihlâl etmiş vaziyetinde de kaldığı için, Orhan Gazi'nin bu hareketi meşrû bir mukabele mahiyetinde olmak lâzımgelir: 1347=748 vukuâtına da bakınız. — Marmara Adasıyla yanındaki küçük adaların da bu sırada işgal edildiği rivayet edilir).

Karası Beyliğinin son parçası olan «Yahşı-eli» nin zaptı.

(1336 = 737 vukuâtına bakınız).

1354 = 755

Ankara'nın ilk işgali.

(Orhan Gazi nâmına oğlu Süleyman Paşa'nın en kuvvetli ihtimale göre orta Anadolu'daki Ertana oğullarından bu tarihte ilk defa olarak Ankara'yı zaptetmiş olduğu hakkında bir rivayet vardır. Bu ilk fethi müteâkip Karaman oğullarının teşvikiyle Ankara'nın Ahiler tarafından işgal edildiği de rivayet edilir; her halde Ankara'nın bu devri çok karanlıktır: İlk Osmanlıların "Ahi" teşkilâtiyle alâkası için 1281 = 680 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Ankara'nın bu ilk fethi hakkındaki rivayet doğru olduğu takdirde, daha sonra Birinci Murad devrindeki fethinin bir istirdat mahiyetinde olması lâzımgelir: 1361 = 762 vukuâtına da bakınız).

Gerede Beyliğinin işgali:

(Bolu'nun şarkında küçük bir Türk hükûmeti olan Geredebolu = Gerede

Beyliğinin işte bu tarihte zaptedildiği rivayet edilir. Orhan Gazi devrinde Ankara'nın zaptı hakkında bilhassa bir Bizans menbâına dayanan yukarıki rivayet, belki de bu Gerede fethiyle Osmanlıların şarka doğru genişlemiş olmalarından galattır. — Gerede Beyliği, Osmanlıların Umur-Han ve Karası hükûmetlerinden sonra zaptettikleri üçüncü Türk beyliğidir : Bu küçük beyliğin tarihi çok karanlıktır).

Şehzâde Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi.

(Osmanlı menbâlarının "Rumeline mürur" ismiyle andıkları bu hâdise Türk tarihinin çok mühim bir dönüm noktası sayılabilir. Avrupa kıt'asında Osmanlı - Türk hâkimiyyeti işte bu vak'a ile başlamıştır. — Orhan oğlu Süleyman Paşa'nın maiyyetinde Rumeli fütuhâtına memur olarak Çanakkale boğazından karşı yakaya geçen ümerânın en mühimleri olmak üzere "Hacı İlbey" yahut "İlbeyi", "Ece Bey", "Gazi Fazıl bey", "Evrenos Bey", "Balabancık-oğlu", "Akça-Koca - oğlu" ve "Kara-Hasan - oğlu" gibi şahsiyetlerden bahsedilir : Bunlardan ilk dördünün daha evvel zaptedilmiş olan Karası Beyliği ümerâsından olduğu ve hattâ "Hacı İlbey" in o Beylikte vezirlik ettiği rivayet edilmekle beraber "Evrenos Bey"in Bursa'yı Osmanlılara teslim etmiş olan Bizans tekfuru olup sonradan ihtida ederek Osmanlı hizmetine girdiği hakkında da bir rivayet vardır. — Tarihten ziyade şiir ve edebiyata yakışabilecek bir "Sal" masalına mevzû teşkil eden bu büyük hareketin eski Osmanlı tarihlerindeki efsanevî şekline göre, Şehzâde Süleyman Paşa iki büyük sal yaptırıp bir gece "seksen dilâver" den mürekkep bir müfrezecikle karşı yakaya geçmiş ve bir Bizans kalesini zaptedip bir takım rum gemilerini de eline geçirerek Anadolu'dan bir miktar asker daha celbetmek suretiyle Bizans'ın oralardaki şehirlerini fethe başlamıştır. Hemen bütün Osmanlı menbâlarında teferrüâta ait ehemmiyetsiz bir takım farklarla tekrar edilen bu masalda Süleyman Paşa'nın Anadolu sahilindeki hareket noktası üzerinde ihtilâf vardır: Meselâ "Aydıncık/Edincik" civarındaki "Balkız/Belkis" yahut "Temaşalık" harabelerinden, Biga kazasındaki "Kemer" iskelesinden, "Viranca-Hisar" mevkiinden, "Çardak", "Güvercinlik„ ve "Lâpseki" den ve nihayet "Naara" burnundan bahsedilir! Bunlardan "Aydıncık/Edincik" kasabası Kapudağ yarımadasının cenubunda ve eski "Cyzicus/Cyzique" şehri civarındadır : Bu şehrin harabelerine "Balkız/Belkıs" ve "Temaşalık" isimleri verilir; hakikatte ise bunların birincisi bir kule ve ikincisi de bir tiyatro harabesidir. "Kemer" iskelesi şimdiki idare teşkilâtımızda Çanakkale vilâyetinin Biga kazasında ve eski "Parium" yahut "Kamarae" kasabasının yerinde bir köydür. "Viranca-Hisar", Türklerden evvel "Colonae" denilen "Gorucuk = Gürece" civarında ve Gelibolu'nun karşısındadır : Bu mevkiin eskiden "Paesus" denilen nokta olmak ihtimali vardır. "Çardak" ve "Güvercinlik" "Lâpseki" nin biraz şimalindedir. Daha cenupta bulunan "Naara" nın eski ismi "Abydus/Abydos" şeklindedir. Tabiî bu vaziyette Osmanlı Türklerinin Rumeli'ye yerleşmek üzere karşı yakaya geçerken hangi limandan hareket etmiş olduklarını tamamiyle tâyin ve tavzih etmek imkânı yoktur : Ancak coğrafî vaziyete göre Çanakkale boğazının Anadolu sahilindeki noktaların birinden hareket etmiş olmaları lâ-

zımgelir. — Hareket noktasındaki ihtilâfâ mukabil, ihraç noktasında umumiyetle ittifak edilir: Bu nokta, Gelibolu yarımadasının Osmanlı menbâlarında "Çemen", "Çemenlik", "Çemelnik", "Çin", "Çimni", "Çimnik", "Çimbicik", "Çimpe„ ve „Cimbin/Çimpin" gibi muharref isimlerle anılan „Tzympe/Tsympe/Zympa" mevkiidir; ilkönce işte bu kalenin fethedildiği rivayet edilir. Fakat bu mevkiin coğrafî vaziyeti hususunda ihtilâf vardır: Bir rivayete göre "Gelibolu'dan yukarı", yâni daha şimalde ve "Gorucuk — Cürece" karşısındadır; diger bir rivayete göre Gelibolu'dan aşağıda, yani daha cenupta ve Naara burnu karşısındadır ve hattâ üçüncü bir rivayete göre de Çanakkale boğazının Akdeniz müntehâsından bir kaç mil ötededir! Bu kalenin Gelibolu'ya olan mesafesi hakkında da "on mil", "iki mil", "bir buçuk fersah" ve "atla altı saat" gibi muhtelif rivayetlere tesadüf edilir! Tarih atlaslarının bir çoğunda "Çimpe" kalesinin mevkii gösterilmemiştir: Bununla beraber bâzı eski haritalarda ve bunlardan naklen "Putzgers" in atlasiyle "A. de la Jonquière" in Osmanlı tarihindeki haritaların birinde "Sestus" harabeleri civarında gösterilmektedir; "Gibbons" un izahatı da bunu teyid edecek mahiyettedir. Şehzâde Süleyman Paşa ilkönce işte bu noktada bir "köprü başı" kurmuş gösterilir. — Sal masalındaki rivayete nazaran "Çimpe" zaptedildikten sonra limanda bulunan bâzı rum gemilerinden istifade edilmiş, ondan sonra "Akça-Limon = Akça-Liman" da zaptedilip burada da bir takım gemiler bulunmuş, işte bu gemiler müsadere edilmiş veyahut kiralanmış ve bu sayede üç gün içinde Anadolu'dan Rumeli'ye üç bin asker nakledilmiştir. — Hakikatte ise bu hareket sallarla değil, muntazam gemilerle ve hattâ o zaman için büyük bir donanma ile karşı yakaya asker ihracından ibarettir; hattâ bu "mürur" Osmanlıların Rumeli'ye ilk geçişleri de değildir: Ondan evvel de Osmanlılar bazan dost, bazan düşman şeklinde Rumeli tarafına muhtelif akınlar ve seferler yapmışlardır; bilhassa "Altıncı Yoannis Kantakuzinos" la "Beşinci Yoannis Paleoloğos" arasındaki saltanat mücadelelerinin Osmanlılara Rumeli kapılarını açan bir fırsat teşkil ettiği ve işte o zamandan itibaren Süleyman Paşa'nın Gelibolu yarımadasında tutunmıya başladığı Garp menbâlarında umumiyetle kabul edilen bir hakikattir. Hattâ imparator Kantakuzinos'un işte o sıralarda Süleyman Paşa tarafından işgal edilmiş Bizans şehirlerini tazminat mukabilinde geri almak için Orhan Gazi'ye müracaat ettiği ve pek çok tazminat vererek bu şehirleri istirdad edebildiği halde Süleyman Paşa'nın Çimpe kalesini iade etmeyip ihtiyaten elinde bulundurduğu rivayet edilir; bu vaziyete göre 1354=755 tarihinde Çimpe esasen Osmanlı hâkimiyetinde bulunduğu için burasının o tarihte fethedilmiş olması doğru olmamak lâzımgelir: Buraya o tarihten evvel yerleşmiş olan Osmanlı Türkleri 1354 = 755 tarihinde Trakya'nın cenup sahillerindeki şehirlerle kaleleri baştanbaşa yıkan büyük zelzeleden istifade ederek derhal Gelibolu'yu zaptedip Çimpe ile Gelibolu arasındaki sahilleri boydan boya işgal etmişler ve Anadolu'dan getirdikleri Türkleri işte bu sahil boyuna yerleştirmişlerdir; hattâ Süleyman Paşa'nın başta Gelibolu olmak üzere bu sahadaki kaleleri derhal tâmir ettirip muhafızlar koydurduğu ve buraların rum ahalisini Anadolu'ya tehcir ettirip bu mıntakayı derhal türkleştirdiği bir çok menbâların ittifakıyle rivayet

edilir; bu vaziyet üzerine imparator Kantakuzinos buraların tahliyesi için tekrar Orhan Gazi'ye müracaat etmişse de, büyük bir zelzele ile bütün kaleleri yıkan Allahın ihsan ettiği yerlerden Türklerin artık çıkmalarına imkân kalmadığı şeklinde bir cevap almıştır. Bâzı Bizans menbâlarına göre bu vaziyetten telâşa düşmüş olan Bizanslılarda Avrupa'ya muhaceret cereyanı işte o tarihten itibaren başlamıştır. Bu vaziyete nazaran 1354=755 tarihinde Anadolu'dan Rumeli'ye ilk defa olarak geçilmemiş, belki bir "köprü başı" şeklinde elde bulunan Çimpe kalesine Rumeli fütuhâtı için taze kuvvetler ihrac edilmiş ve ayni zamanda sahil boylarına iskân edilmek üzere Türk kütleleri geçirilmiştir : En kuvvetli rivayetlere göre meşhur "mürur" hadisesi işte bundan ibarettir. Hammer, Osmanlı müverrihlerinin ilk geçiş saydıkları bu hareketi Anadolu Türklerinin on dokuzuncu ve Osmanlı Türklerinin on yedinci ve sonuncu hareketi saymaktadır. Her halde bu hareketle bundan evvelkilerin farkı, onların muvakkat olmasına mukabil bunun kat'î ve daimî mahiyetinde gösterilebilir. Osmanlı menbâlarının bu hareketi "ilk mürur" saymaları belki de bu kat'î mahiyetinden dolayıdır. — İşte bu tarihten itibaren Osmanlı Beyliğini diger Anadolu Türk Beyliklerinden üstün bir hale getiren muhtelif âmillere yeni bir vaziyet daha ınzımam etmiş demektir: Üç denizde sahilleri bulunan Osmanlı Beyliği bundan sonra artık iki kıt'a üzerinde bir devlet şeklini de almıştır. Anadolu'nun muâsır Türk Beyliklerinden hiç biri Bizans imparatorluğunun tam karşısında teşekkül eden Osmanlı ölkesinin üç deniz ve iki kıt'a üzerindeki bu jeopolitik üstünlüğü ile karşılaştırılabilecek vaziyette değildir. — Osmanlı menbâlarında bu büyük vak'a umumiyetle 1357 = 758 tarihine müsâdif gösterilir; hattâ 1359 = 670 tarihinden bile bahsedilmiştir; fakat buna mukabil Garp ve Bizans menbâlarında umumiyetle bizim burada esas ittihaz ettiğimiz 1354=755 tarihi kabil edilir; kale duvarlarını yıkarak Osmanlı istilâsını kolaylaştıran meşhur Trakya zelzelesi de bu tarihte vukua gelmiştir).

1356 = 757

Orhan Gazi'nin oğullarından Halil Bey'in Foça korsanları tarafından esir edilmesi.

(Orhan Gazi'nin beş oğlunun üçüncüsü olan Halil Bey'in İzmit sancak beyliğinde bulunduğu rivayet edilir : Orhan'ın diger oğulları için 1347 = 748 vukuâtına bakınız. — Halil Bey'in esareti Osmanlı - Bizans münasebetlerine tesir etmiş bir hâdise teşkil ettiği için siyasî ve tarihî bir ehemmiyeti vardır. Bizans menbâlarındaki izahata göre Halil Bey Temmuz iptidâlarında bir gün Boz-burun taraflarında veyahut İzmit körfezinde kayıkla gezerken Foça ciniviz korsanlarının ânî bir hücumuna uğrayıp esir edilerek Foça'ya götürülmüştür. O sırada Foça bir Ciniviz kolonisi halinde bulunmakla beraber Bizans imparatorluğu bu kasaba üzerinde hukuk iddiasından vazgeçmiş değildir : İşte bundan dolayı Orhan Gazi oğlunun kurtarılması için Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'a müracaat edip fidye vermek şartiyle Halil Bey'in kurtarılmasına delâlet etmesini istemiştir. Bu müracaatin "Beşinci Yoannis Paleoloğos"a yapılması, Orhan Gazi'nin kayna-

tası olan Altıncı Yoannis Kantakuzinos'un 1355 tarihinde çıkan bir ihtilâl üzerine tahtından feragat mecburiyetinde kalarak Aynaroz'a çekilmiş olmasındandır : Bu gasıp imparator Kantakuzinos için 1346 = 747 vukuâtına bakınız. — Bizans tahtında Beşinci ve Altıncı Yoannis'lerin müşterek saltanatı nihayet pek tabiî bir mücadele ile neticelenmiş, bu mücadelede ilkönce galip gelen Altıncı Yoannis Kantakuzinos 1353 tarihinde rakîbi Beşinci Yoannis Paleoloğos'u Bozca-ada'ya nefyedip saltanat şeriki olarak Edirne valiğinde bulunan kendi oğlu "Matheos Kantakuzinos" un imparatorluğunu ilân etmiş ve nihayet Süleyman Paşa'nın 1354 = 755 vukuâtında görüldüğü veçhile Gelibolu kalesiyle sahil boyunu işgal etmesi üzerine payıtaht ahalisi tarafından hıristiyan memleketlerini damadı olan müslüman hükümdarına teslim etmekle itham edilen Altıncı Yoannis Kantakuzinos 1355 tarihinde halkın istediği Beşinci Yoannis Paleoloğos lehine saltanattan feragate mecbur edilmiştir. Bu vaziyet üzerine Bozca-ada'daki Beşinci Yoannis tekrar tahta çıkmışsa da Altıncı Yoannis'den sonra oğlu Matheos Kantakuzinos'la da mücadele mecburiyetinde kalmıştır. Orhan oğlu Halil Bey'in esareti işte bu Matheos Kantakuzinos ve Yoannis Paleoloğos mücadelesine müsâdiftir : Bu iki imparatordan birincisi Orhan Gazi'nin kayın biraderi ve ikincisi de bacanağıdır! Osmanlı hükümdarı oğlunun kurtarılması için müddai vaziyetinde bulunan kayın biraderine değil, meşrû imparator sayılan bacanağına müracaat etmiştir. Beşinci Yoannis Paleoloğos şahsî vaziyetini tahkim için bu müracaati fırsat ittihaz etmiş ve Orhan Gazi'nin kayın biraderi Matheos Kantakuzinos'a karşı kendisini himaye etmesi şartiyle Halil Bey'in kurtarılması işini der'uhde edip bizzat sefere çıkmış ve hattâ Foça'yı muhasara bile etmişse de şehri zaptedip şehzâdeyi kurtarmıya muvaffak olamamıştır. — Halil Bey'in esaretten kurtuluşu için 1358 = 759 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

1358 = 759

Şehzâde Süleyman Paşa'nın Trakya fütuhâtı.

(Osmanlı menbâlarında bu fütûhat için en kuvvetli rivayet olarak ileri sürülen 759 senesinin yalnız ilk on altı günü Milâdın 1357 senesine tesadüf ettiği için burada o Hicret senesine karşılık olarak 1358 tarihi esas ittihaz edilmiştir. — Süleyman Paşa ile maiyyetindeki ümerânın bu tarihte Bolayır, Ece-ova, Konur-Hisar, Tekirdağ, İpsala, Malkara, Hayrebolu, Keşan ve hattâ bâzı menbâlarda Dimetoka, Çorlu ve Edirne şehirleriyle kasabalarını fethettiği rivayet edilir. Bunlardan Dimetoka, Keşan, Çorlu ve Edirne'nin Süleyman Paşa öldükten sonra Bizanslılar tarafından istirdad edildiği için sonradan Birinci Murad devrinde tekrar fethedildikleri anlaşılmaktadır : 1361 — 1362 = 763 vukuâtının ikinci ve üçüncü fıkralarına bakınız. Hattâ Süleyman Paşa'nın vefatında bütün Trakya fütûhâtının elden çıktığı ve Osmanlıların yalnız sahil boylarında tutunabilmiş oldukları bile rivayet edilir. — Bu fütuhâtın kısmen Süleyman Paşa ve kısmen de kardeşi ve Orhan Gazi'nin halefi Murad Bey tarafından idare edilmiş olduğu da rivayet edilir. — Her halde bu ilk Trakya fütuhâtının genişlik derecesi tamamiyle bel-

li değildir. — Keşan, Dimetoka, Çorlu ve Edirne'nin bu tarihte alınmış olmayıp 1361 — 1362 = 763 tarihinde ilk defa olarak fethedilmiş oldukları da rivayet edilmektedir; diger Trakya şehirlerinin 1357 = 758 tarihinde fethedilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. Her halde ne Osmanlı, ne de Bizans menbâlarına istinaden bu fütuhâtın tam ve kat'î bir kronolojisini tertibe imkân olmadığına göre, bütün bunların 1354 = 755 tarihinde Süleyman Paşa'nın Gelibolu sahillerinde tutunmasından itibaren bu 1358 = 759 tarihine kadar geçen dört sene içinde tedricen fethedilmiş olduklarına hükmetmekte büyük bir mahzur olmamak lâzımgelir).

Orhan oğlu Halil Bey'in esaretten kurtulması.

(Halil Bey'in esareti hakkındaki izahatın sonunda Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un Türk prensini kurtarmak için bizzat sefere çıkıp Foça'yı muhasara ettiği halde muvaffak olamadığından bahsetmiştik : 1356=757 vukuâtına bakınız. Sonradan Orhan Gazi'nin emriyle tekrar sefere çıktığı halde kendi donanmasına bile söz geçiremediği için bir kere daha geri dönen Bizans imparatorunun beceriksizliğine kızan Orhan Gazi bizzat Kadıköy'e gelip ordu kurarak oğlunun mutlaka kurtarılması için imparatora şiddetli emirler vermiştir : İşte bu vaziyet üzerine Beşinci Yoannis'in Halil Bey'i fidye ile kurtarmayı ve hattâ bu fidyenin yarısını bizzat kendisi tesviye etmeyi taahhüd ettiği gibi Trakya'daki Osmanlı fütuhâtını da bir sulh muahedesiyle tasdik ederek Orhan Gazi'yi teskin edebildiği rivayet edilir. Bizans imparatoru kuvvetle halledemediği işi nihayet para ile halletmiş ve Foça'ya tekrar gidip yüz bin altın fidye vererek Halil Bey'i esaretten kurtardıktan sonra Istanbul'a getirip on yaşındaki kızı İrini'ye nişanladıktan başka tıpkı bir lala gibi bizzat İzmit'e götürüp babasına teslim etmiştir : Bu vaziyette Bizans İmparatoru artık Orhan Bey'in bir maiyet memuru haline gelmiş demektir. — Halil Bey'in esareti iki sene üç ay sürmüştür).

1359 = 760

İlk Rumeli fatihi şehzâde Süleyman Paşa'nın ölümü.

(Süleyman Paşa'nın bir avda veyahut bir cirit oyununda atıyla beraber düşerek veyahut bir ağaca çarparak öldüğü rivayet edilmekte olduğu gibi, eceliyle öldüğü hakkında da bir rivayet vardır. — Ölüm tarihi ihtilâflıdır: Meselâ 1350 = 751, 1357 = 758, 1358 = 759 ve 1360 = 761 senelerinden birinde öldüğü hakkında da muhtelif rivayetler vardır. — En kuvvetli rivayete göre Rumeli tarafında ve daha zayıf bir rivayete göre de Biga taraflarında kazaya uğramıştır. — 1316 = 716 tarihinde doğduğu ve 1359 = 760 tarihinde öldüğü hakkındaki rivayetler doğru olduğu takdirde kırk üç yaşlarında ölmüş olması lâzımgelir. — Bu parlak kahramanın Bolayır'daki meşhur türbesi Osmanlı tarihinde millî bir âbide heybet ve ehemmiyetini kazanmıştır. — Süleyman Paşa Orhan Gazi'nin en büyük oğludur : Diğer oğulları için 1347=748 vukuâtına bakınız).

1359 — 1360 = 761

Orhan Gazi'nin ölümü.

(İhtiyar Orhan Gazi'nin genç ve kahraman oğlu Süleyman Paşa'nın ölümüne dayanmıyarak evlât acısına kurban gittiği rivayet edilir. — Süleyman Paşa ile Orhan Gazi'nin ölümleri arasında geçen fâsılayı bir senden iki aya kadar gösteren muhtelif rivayetler vardır. — Hicretin 761 senesinin ilk günleri Milâdın 1359 senesine tesadüf ettiğinden dolayı, Bâzı Garp müverrihleri Orhan Gazi'nin ölüm tarihi olarak işte bu son rakamı kaydetmişlerdir. — Orhan Gazi 1281 = 680 tarihinde doğmuş olduğu takdirde 78 — 79 yaşlarında ölmüş demektir: O sene vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Bununla beraber, muhtelif doğum ve ölüm tarihleri gösterilmiş olduğu için, ömrünün yekûnu hakkında yetmiş küsurdan seksen küsura kadar muhtelif rakamlara tesadüf edilebilir. — Osman Gazi umumiyetle kabul edildiği vechile 1326 = 726 tarihinde ölmüş ve Orhan Bey de işte o tarihte cülûs etmiş olduğu takdirde hükûmet müddeti Milâdî hesapla takriben otuz dört sene olmak lâzımgelir; fakat bâzı vakıf kayitlerine nazaran Osman Gazi 1324 = 724 tarihinde vefat etmiş olduğuna göre, bu kayitler doğru olduğu takdirde Orhan Gazi otuz altı sene hükûmet sürmüş demektir: 1326=726 vukuâtında "Osman Gazi'nin ölümü" fıkrasına bakınız. — Muhtelif Şark ve Garp menbâlarında Orhan Bey'in ölüm tarihi olarak 1350 = 751, 1357 = 758, 1358 = 759 ve 1359 = 760 senelerine ve hattâ 1362 = 763 senesinin Mart=Cumâda-l-ûlâ ayına da tesadüf edilmektedir. Fakat bizim burada esas ittihaz ettiğimiz 1359 — 1360 = 761 tarihi en kuvvetli rivayettir. — Orhan Gazi'nin vefatında Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı ölkesinin mesahası altmış bin kilometre murabbaı kadar tahmin edilmektedir. — Babasından vâris olduğu araziyi iki misli kadar büyütmüş, Osman Gazi'nin bir kıt'a ve iki deniz üzerinde bırakmış olduğu Osmanlı Beyliğini iki kıt'a ve üç deniz üzerinde en mühim Türk Beyliği haline getirmiş, Istanbul ve Çanakkale boğazlarına hâkim olmuş, tâbi bir devlet şekline soktuğu Bizans imparatorluğunun Anadolu'daki alâkasını Şile ile Biga ve Osmanlı hududu haricindeki Alâşehir'le Karadeniz Ereğlisi gibi bir kaç kasabaya münhasır bırakmış ve Umur-Han, Karası ve Gerede Türk Beyliklerini de sırayla işgal etmek suretiyle Rumeli tarafındaki fütûhâtının artırdığı Rum nüfusuna mukabil Anadolu tarafındaki fütûhâtiyle de Türk nüfusunu artırarak anâsır müvazenesini temin etmiş olan Orhan Gazi Osmanlı tarihinin en mümtaz şahsiyetlerindendir. — "Yeniçeri" ocağının Orhan Gazi devrinde kurulduğu hakkındaki rivayet doğru değildir; bu ocak biraz sonra Birinci Murad devrinde kurulmıya başlamıştır: 1361 — 1362 = 763 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. — Orhan Gazi'nin türbesi Bursa'da, babası Osman Gazi'nin yanındadır).

BİRİNCİ MURAD
(Murad Hudâvendigâr)

— M. 1360 = 761 — M. 1389 = H. 791 —

1360 = 761

Birinci Murad'ın cülûsu.

(Yaş sırası itibariyle Orhan Gazi'nin Süleyman Paşa'dan sonra ikinci oğlu olduğu rivayet edilen Birinci Murad Osmanlı tarihlerinde "Murâd-ı Evvel", "Murad - Hudâvendigâr" ve bazan da "Gazi - Hünkâr" ünvanlariyle anılır: "Hünkâr" kelimesinin işte bu "Hüdâvendigâr" tâbirinden muharref olmak ihtimali vardır. Birinci Murad'ın cülûsundan yirmi iki sene sonra "Hudâvendigâr" ünvaniyle anılmıya başladığı ve ünvanın Bursa şehriyle vilâyetine de işte o tarihten itibaren teşmil edildiği rivayet edilir: 1382 = 784 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. Bununla beraber bâzı vakıf kayitlerine göre Orhan Gazi'ye de "Hudâvendigâr" denildiği anlaşılmaktadır. — Osmanlı menbâlarında Birinci Murad'ın doğumu Osman Gazi'nin ölümüne ve Orhan Gazi'nin cülûsuna tesadüf eden 1326 = 726 tarihine müsâdif gösterilir: O rivayet doğru olduğu takdirde bu üçüncü Osmanlı hükümdarının otuz dört yaşlarında tahta çıkmış olması lâzımgelir. — Orhan Gazi'nin beş oğlundan Süleyman Paşa ile Kasım Bey babalarından evvel ölmüş oldukları için Birinci Murad'ın cülûsunda sağ olan diğer iki kardeşi Halil ve İbrahim Beylerin saltanat dâvasına kalkıştıkları için ikisinin de öldürülmüş oldukları hakkında bir rivayet vardır: Hattâ bundan dolayı Birinci Murad'ın cülûsu bir kaç ay gecikmiş olabilir. Bu rivayet doğru olduğu takdirde Birinci Murad'ın Osmanlı padişahları içinde ilk kardeş katili sayılması lâzımgelir. Bununla beraber Osman Gazi'nin de amcası Dundar Bey'i kendi eliyle öldürdüğü hakkında bir rivayet vardır: 1302 = 702 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Garp tarihlerinde Birinci Murad'ın ismi "Amurat I" tahrifine uğramıştır).

Birinci Murad oğlu Bâyezid Bey'in doğumu.

(Bu şehzâde sonradan "Yıldırım" lâkabiyle şöhret bulan ve babasının yerine geçen Birinci Bâyezid'dir; Murad Hudâvendigâr'ın tahta çıktığı gece doğmuş olduğu hakkında bir rivayet vardır: Bununla beraber 1347 = 748 veyahut 1357 = 758 tarihinde dünyaya gelmiş olduğu da rivayet edilir. — Anasının ismi Gülçiçek'dir).

Karadeniz Ereğlisi'nin fethi.

(Bizans'ın Anadolu'da artık bir iki kasabadan başka yeri kalmamıştır: Bunlar da Karadeniz sahilinde Ereğli ve Şile, Marmara havzasında Biga ile sa-

hili, Adalar denizinde Foça ve Garbî Anadolu'nun iç tarafında Alaşehir kasabalariyle limanlarından ibarettir. Bu mevkilerden Biga şehriyle Marmara sahilindeki arazisi Bizans'a artık itâat etmiyen Katalanların ve Foça limanı da Bizans hâkimiyetini tarihi bir hâtıra sayan Cinivizlerin elindedir. Bu itibarla doğrudan doğruya Bizans idaresinde yalnız Karadeniz sahilindeki Ereğli ile Şile ve garbî Anadolu'daki Alaşehir kalmış demektir : Bu sefer Ereğli ile hinterlandını teşkil eden az bir mıkdar arazinin de Osmanlılar tarafından fethi üzerine Bizans idaresinde artık Şile ile Alaşehir'den başka bir şey kalmamıştır. — Karadeniz Ereğlisi'nin 1360 = 761 tarihinde fethedildiği hakkındaki Bizans rivayeti doğru olduğu takdirde, bu muvaffakıyet Birinci Murad devrinin ilk fethi sayılmak lâzımgelir. — Yukarıda bahsi geçen Katalanlar için 1364 = 766 vukuâtında "Biga'nın fethi" fıkrasına bakınız).

1361 = 762

Ankara ile Sultan-önü havalisinin işgali.

(Osmanlı menbâlarındaki klâsik rivayete göre Ankara kalesi ilk defa olarak işte bu tarihte zaptedilmiştir : Bu harekete sebep olarak o sırada Ahilerin idaresinde gösterilen Ankara'nın Karaman oğullarıyla birleşerek Osmanlılara karşı cephe almak ihtimalinden bahsedilir; bununla beraber bu senenin yaz mevsiminde yirmi beş bin kişilik bir kuvvetle Ankara üzerine yürüyen Murad Bey'e karşı Ahilerin şehri müdafaaya lüzum görmiyerek derhal teslim oldukları da rivayet edilmektedir. Bir rivayete göre de Birinci Murad'ın Rumeli'ye geçmesinden istifade eden bâzı Anadolu Beyliklerinin Karaman oğulları idaresinde Osmanlılara karşı ittifak edip Mongol hâkimiyetinden kalan Çavdar tatarlarını Osmanlı arazisinin yağmasına sevkettikleri ve işte bundan dolayı Murad Bey'in şark hududunu Ankara kalesiyle derhal tahkim etmiye lüzum gördüğü ileri sürülmektedir. Bununla beraber Ahilerin Osmanlılar aleyhindeki ittifaka dahil olup olmadıkları pek belli değildir : Ankara'yı Murad Bey'e karşı müdafaaya lüzum görmedikleri hakkındaki rivayet düşmanlık ihtimaliyle biraz güç telif edilebilir; fazla olarak ilk Osmanlı Beylerinin Ahi teşkilâtına mensub oldukları ve Osmanlı devletinin kurulmasında bu teşkilâtın büyük bir rol oynadığı bile tahmin edilmektedir. — Ankara'nın 1354 = 755 tarihinde ilk defa olarak Şehzâde Süleyman Paşa tarafından fethi hakkındaki rivayet doğru olduğu takdirde bu seferki ikinci işgalinin bir istirdad mahiyetinde olması lâzımgelir: Her halde bu şehrin o devre tesadüf eden tarihi çok karanlıktır. Ankara'nın o ilk işgalinden sonra Osmanlı hâkimiyetinden çıkması, Orhan Gazi'nin vefatında Karaman oğullarının teşviki üzerine Ahilerin istiklâllerini ilân etmiş olmalarıyla izah edilmektedir; fakat bu izah şüphelidir : Çünkü şehir idaresinin o sırada Ahiler elinde bulunduğu mâlûm olmakla beraber, bu idarenin Ankara ile mülhakatından mürekkep müstakil bir hükûmet şeklini alıp almadığı kat'î surette belli değildir; her halde şehir idaresi Ahilerin elinde olduğu halde bu havâlinin orta Anadolu'da Mongol hâkimiyetini istihlâf etmiş olan "Er-Tana" Türk devletine aid olmak ihtimali daha kuv-

vetlidir. — Ankara'nın zaptı Osmanlı ölkesini şarka doğru mühim bir nisbette genişletmiş olduktan başka, Rumeli fütuhâtında istifade edilebilecek Türk nüfusunun çoğalmasına da sebep olmuştur : Hattâ Rumeli fütuhâtiyle Anadolu fütuhâtı arasında nüfus bakımından bir nevi müvâzene gözetildiği hakkında bile bir nazariye vardır. — Ankara'nın bu kat'î fetih tarihi Hicretin 762 senesi yaz mevsimine müsâdif gösterilir : Bu Hicret senesinin ilk ayları Milâdın 1360 senesinin son kış aylarına tesadüf etmekte ve Hicrî senenin üçüncü ayından itibaren Milâdın 1361 senesi başlamış olduğu için, burada 1360 yerine 1361 senesi esas ittihaz edilmiştir. — Bâzı Garp müellifleri Ankara'nın bu kat'î fethini 1362 = 763 tarihine müsâdif gösterilirse de doğru değildir. — Ankara, Birinci Murad'ın Anadolu'da Karadeniz Ereğlisi'nden sonra aldığı ikinci şehirdir. — Ankara'nın Şehzâde Süleyman Paşa tarafından ilk işgali için 1354 = 755 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — İlk Osmanlı padişahlarından bahseden meşhur destânını Yıldırım devrinde nazma çeken Ahmedî ile Osmanlı tarihine âit mensur eserlerini Fatih devrinde yazan ve Osmanlı müverrihlerinin en eskilerinden olan "Şükrullâh-ı Rumî" ve "Tevkiî Mehmed Paşa"ya göre "Sultan-önü" sancağı da Birinci Murad'ın işte bu Ankara seferinde zaptedilmiştir. Eskiden "Sultan-öyüğü" denilen "Sultan-önü" sancağı Divan kayitlerine göre Eskişehir, İnönü, Seyyitgazi, Karacahisar ve havâlisinden mürekkep geniş bir mıntakadır. İkinci Bâyezid devrinden itibaren yazılmıya başlıyan daha muahhar Osmanlı tarihlerinin çoğunda ve bilhassa Feridun Bey'in "Münşeât"ındaki 1289 = 688 tarihli fermanda Eskişehir'le İnönü'nün Selçukî sultanı "Üçüncü Alâüddin Keykobâd" tarafından mâlikânesine ilâveten Osman Gazi'ye verilmiş olduğundan bahsedilir; hattâ "Tarih-i Osmanî Encümeni" nin neşrettiği Osmanlı tarihinde Eskişehir'le İnönü'nün Osman Gazi'ye verilmesi, Selçukî sultanının Germiyanlılara karşı Osmanlıları takviye siyasetiyle izah ve tefsir edilmektedir : Germiyanlılar Selçukîlere karşı isyan ederek Beylik kurdukları ve bilhassa ilk zamanlarında diger Türk Beylikleri üzerinde de nüfuz kazandıkları için, Selçukî sultanı o sırada Osman Gazi'yi kuvvetlendirmekle Germiyanlılara mühim bir rakîb hazırlamış gibi gösterilmiştir! Halbuki 1289 = 688 tarihinde Eskişehir'le İnönü'yü Osman Gazi'ye verdiğinden bahsedilen "Üçüncü Alâüddin" o tarihte henüz tahta bile çıkmış olmadıktan başka, Feridun Bey "Münşeât"ındaki ilk fermanların sonradan uydurulmuş oldukları da Hammer devrinden itibaren meydana çıkmış bir hakikattir: 1289 = 688 vukuâtına da bakınız. Her halde "Sultan-önü" mıntakasının Selçukîlerden sonra Germiyan Beyliğine intikal ettiği, onun için Osman ve Orhan Gaziler devrinde Eskişehir'le İnönü'nün Germiyan arazisinden olduğu muhakkaktır ve son tetkikler de bu neticeye varmaktadır : Hattâ Osman Gazi ile muâsır olan Eskişehir beyi "Alişîr", "Alişar" yahut "Alış" Bey'in Germiyan oğullarından veyahut ümerâsından olduğu tahmin edilmektedir. Neşrî ile Lûtfi Paşa'nın Osman Gazi ile ihtilâfından bahsettikleri Eskişehir beyi işte bu Germiyan valisidir. Eskişehir'in o sırada Germiyanlılara aid olduğu Âşık Paşa-zâde tarihinde de musarrahtır : Yalnız bu menbaa göre Osman Gazi Eskişehir'i Germiyanlılardan cebren almıştır. Oruc Bey tarihinde ise Eskişehir'in Selçukî sultanı tarafın-

dan Osman Gazi'ye verilmesi veyahut Osman Gazi tarafından Germiyanlıların elinden alınması hakkında hiç bir şey yoktur: Bu menbâda yalnız İnönü'nün Osman Bey'e aid olduğundan bahsedilmekteyse de bu "İnönü" ismiyle "Karahisar" denilen "Karacahisar"ın kasdedilmekte olduğu da ayrıca tasrih edilmektedir: Bu vaziyete göre Oruc Bey İnönü ile Karacahisar'ı birbirine karıştırmış demektir. Her halde Eskişehir ve İnönü ile beraber Karacahisar da "Sultan-önü" mıntakasına dahil sayıldığı ve bunlardan Karacahisar Osman Gazi tarafından zaptedilmiş olduğu için, eski Osmanlı menbâlarının bir kısmında Karacahisar gibi Eskişehir'in de Osman Gazi tarafından zaptedilmiş olduğuna hükmedilmiş olması lâzımgelir. Halbuki son tetkiklere göre Eskişehir'in o sırada Germiyan hâkimiyetinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Fazla olarak yukarda bahsi geçen en eski Osmanlı müverrihleri Sultan-önü'nün Ankara seferinde Birinci Murad tarafından fethedilmiş olduğunda müttefiktir: Tabiî bu "Sultan-önü"nden maksat, evvelce Osman Gazi tarafından fethedilmiş olan Karacahisar değil, o tarihe kadar henüz Osmanlı hâkimiyetine girmemiş olan Eskişehir ve İnönü taraflarıdır. Şükrullâh-ı Rumî bu havalinin Osmanlılara karşı ittifak eden Anadolu Türk Beyliklerinden zaptedildiğini söylemekle Germiyanlılardan alınmış olduğunu kasdetmiş demektir: Osmanlı tarihinin en eski menbâlarından olan bu esere göre Birinci Murad Ankara'yı işgal ettikten sonra Sultan-önü mıntakasını zaptetmiş ve oradan Bursa'ya dönmüştür. Tevkiî Mehmed Paşa'nın ifade tarzından da böyle olduğu anlaşılmaktadır. — Eskişehir'in Lâtin ve Bizans menbâlarındaki "Doryleon/Dorlaium" ismi Arap menbâlarında "Durûliyye" tahrifine uğramıştır. — Bizim burada Eskişehir ve İnönü havalisinin Osmanlılara intikalini 1361 = 762 Ankara seferine müsâdif gösterişimiz Ahmedî ve Şükrullah-ı Rumî ile Tevkiî Mehmed Paşa'nın "Sultan-önü" hakkındaki kaydine istinad etmektedir: fakat "Sultan-önü" ismiyle anılan mıntakanın itibarî hududu devir devir değişmiş olduğu için Eskişehir tarihi bakımından bu meselenin ayrıca tetkiki lâzımdır: Her halde şurası muhakkaktır ki Şükrullâh-ı Rumî ile Tevkiî Mehmed Paşa'nın eserlerini yazdıkları Fatih devrinde Eskişehir ve İnönü tarafları "Sultan-önü" mıntakasına dahildir. — Ankara ile Sultan-önü havâlisinin işgaline kadar Osmanlı Beyliğinin Anadolu hudutları şimalişarkîde Candar-oğulları, şarkta Er-Tana, cenubuşarkî ve cenupta da Germiyan ve Saruhan Beyliklerine dayanırdı: Fakat bu son fütuhât üzerine Osmanlı hududunun ilk defa olarak Karaman ve Hamîd Beyliklerine de dayandığı anlaşılmaktadır. Osmanlı-Karaman hududunun ittisali umumiyetle 1381 = 783 tarihinde Germiyan ve Hamîd Beyliklerinden "cihâz" ve "mübâyaa" suretleriyle bir takım yerlerin Osmanlı ülkesine ilhakı üzerine tahakkuk etmiş gösterilir: Fakat bu telâkkinin doğru olmaması lâzımgelir: Çünkü Anadolu'da Mongol hâkimiyetinin inhilâli üzerine Konya şehrini zapteden Karaman-oğulları oradan şimale doğru hudutlarını genişleterek Ankara havâlisine kadar dayamışlardır. Hattâ "Şikârî"nin Karaman tarihinde Ankara'nın Er-Tana oğlu Gıyâsüddin Mehmed devrinde Karaman-oğulları tarafından bir iki defa zaptedildiği ve Ankara beylerinin bazan Er-Tana oğullarına ve bazan da Karaman-oğullarına temâyülleri hakkında biraz müphem olmakla beraber pek mühim an'aneler vardır.

Fazla olarak, yukarda gördüğümüz gibi, Osmanlı menbâlarında da Birinci Murad'ın Ankara fethine sebeb olarak Ahilerin Karaman nüfuzuna tâbi olmak suretiyle Osmanlılara karşı cephe almak istediklerinden ve Osmanlı hükûmetine karşı bir ittifak hey'eti vücuda getiren Karaman - oğullarının bu havâlideki Çavdar tatarlarını Osmanlı arazisinin yağma ve tahribine sevkettiklerinden bahsedilir : Tabiî bütün bunlar ancak Karaman hududunun Ankara havâlisine dayanmış olmasıyla ve bu havâlinin Karaman tarihi için mühim bir cereyan sahası teşkil etmesiyle izah edilebilir : Onun için Sultan-önü ve Ankara fethi demek, her halde Osmanlı arazisinin Karaman ölkesiyle ittisali demektir. Zaten "E. de Zambaur"un "Manuel de généalogie" sine eklediği Anadolu Beylikleri haritasiyle "René Grousset" nin "L'empire des steppes" indeki 1360 vaziyetine ait haritada ve diger bâzı tarih atlaslarında vaziyet böyle gösterilmekte ve hattâ Karaman ölkesinin şimal hududu Candar oğulları ölkesine kadar bile çıkarılmaktadır. — Birinci Murad'ın gene ayni Sultan-önü - Ankara fütuhâtı üzerine Osmanlı hududunun Sakarya cenubuna doğru da genişliyerek Hamîd-oğulları Beyliğinin şimal hududuna dayanmış olduğu anlaşılmaktadır : Tabiî bu vaziyet üzerine Osmanlıların Germiyan ve Karaman Beylikleri arasına kama şeklinde girmiş olmaları lâzımgelir; bundan bir müddet sonra Hamîd-oğullarından Yalvaç, Karaağaç, Beyşehri, Seydişehri, Akşehir ve İsparta kasabalarının "mübâyaa" suretiyle alınıp Osmanlı ölkesine eklenebilmesi için her halde ondan evvel Osmanlı hududunun Hamîd Beyliğine dayanmış olması lâzımdır : Bâzı menbâlarda Şehzâde Bâyezid'in bir Germiyan prensesiyle izdivacı üzerine gelin cihâzı olarak Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı kasabalarının Osmanlılara verilmiş olması hem Osmanlı - Karaman hudutlarının birleşmesine, hem Hamîd-oğullarından arazi alınabilmesini temin edecek coğrafî bir vaziyet hasıl olmasına yol açan bir hâdise gibi gösterilmekteyse de, Kütahya - Tavşanlı - Eğrigöz - Simav mıntakası Germiyan Beyliğinin şimaligarbî köşesini teşkil etmek itibariyle bu mıntakanın cenubuşarkî taraflarıyla ittisal temin etmesi kabil değildir; onun için her halde bu ittisalin Sultanönü - Ankara seferinde Şükrullâh-ı Rumî'nin ifadesine göre müttefik beylikler mağlûb edildiği zaman temin edilmiş olması lâzımgelir. Bununla beraber, coğrafî zaruretlerle tarihî delâletlerin bu müşterek neticesi ihtiyatla karşılanmalı ve o karanlık devre ait rivayetlerin tenâkuzlariyle müphemiyetleri içinde bu gibi noktaların kat'î vesikalarla isbat ve tesbitine imkân olamıyacağı unutulmamalıdır. — Bundan bir müddet sonra Germiyan ve Hamîd ölkelerinden alınmış olan yerler için 1381 = 783 vukuâtının birinci ve ikinci fıkralarına bakınız).

1361 — 1362 = 763

«Kadı-asker»lik makamının ihdâsı ve Beylerbeylik makamına hanedandan olmıyan kumandanların tâyin edilmiye başlaması.

(Türkçede "Kazasker" şeklinde telâffuz edilen "Kadı-asker" en büyük askerî hâkim ve ordu kadısı demektir : Bununla beraber sivil hâkim vaziyetinde bulunan kadıların da âmir ve merciidir. "Kadı-l-asker", "Kadı-asker" ve

"Kadı-leşger" gibi ünvanlarla Abbâsîlerde, Mısır Kölemenlerinde, Hârzemşahlar devletinde, Selçukîlerde, Eyyubîlerde ve Karaman-oğulları hükûmetinde de mevcud olan bu makamın o devletleri takliden Osmanlılar tarafından da ihdas edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. İlk zamanlarda en mühim İlmiyye makamı olarak bir tek Kazaskerlik mevkii bulunduğu halde sonradan Fatih devrinde ve 1480 = 885 tarihinde ikiye ayrılarak Anadolu ve Rumeli için iki Kazasker tayin edilmiştir; hattâ Yavuz devrinde şarkî Anadolu ile Suriye'nin fethi üzerine bir de "Arap ve Acem Kadı-askerliği" ihdâs olunup bu üçüncü Kazaskerliğe de Âmid=Diyarbekir şehri merkez ittihaz edilmiştir. Mısır fethinden sonra Istanbul'a nakledilen bu üçüncü Kazaskerliğin Yavuz ve Kanunî devirlerinde Vezir-i-A'zam olan Pirî Paşa tarafından ilgası üzerine gene iki Kazaskerlik kalmış ve bunlar saltanatın ilgasına kadar devam etmiştir. Birinci Murad devrinde ihdâs edilen bu makama ilk Kazasker olarak Çandarlı Kara-Halil'in tâyin olunduğu rivayet edilir: "Çandarlı" ailesinin menşei Sivrihisar'ın "Cendere" köyüdür. — Kazaskerlikten başka bir de "Mesned-i İftâ" denilen "Müftilik" makamı vardır: Başmüftilik demek olan bu makama da 1424 = 828 tarihinde ilk defa olarak "Şemsüddin-i Fenârî" nin tâyin edildiğinden bahsedilir ve bu zat ilk "Şeyh-ül-İslâm" sayılır; bu vaziyete göre "Meşîhat-i İslâmiyye" denilen Şeyh-ül-İslâmlık makamı Kazaskerlikten 63 sene sonra ihdâs edilmiş demektir. Bununla beraber ilk zamanları Kazaskerler Şeyhülislâmlara takaddüm etmiş ve nihayet tedricen Şeyhülislâmlık ehemmiyet kesbederek İlmiyye mesleğinin en büyük makamı haline gelmiştir. — İlk zamanlarda Baş-kumandanlık vaziyetinde bulunan "Beylerbeyi" makamında Alâüddin ve Süleyman Paşalardan sonra Birinci Murad da bir müddet bulunmuş olduğuna göre bu vazifenin ilkönce hep hanedan azasına verildiği anlaşılmaktadır: Hattâ Birinci Murad cülûs ettikten sonra yetişkin bir şehzâde bulunmadığı için hanedan haricinden birinin Beylerbeyi tâyinine zaruret hasıl olduğundan bahsedilir; işte bu mecburiyetten dolayı Çandarlı Kara-Halil Kazaskerlik makamına tâyin edilirken Beylerbeylik makamına da Lala Şahin Bey tayin edilmiştir: Paşalık ünvanını daha sonra aldığı rivayet edilen bu zate "Lala" denilmesi, Birinci Murad'ın lalası olmasıyla izah edilir. Lala Şahin Bey Rumeli Beylerbeyi olmuştur: Daha sonraları Kazaskerlik gibi bu vazife de ikiye ayrılarak Anadolu için de bir Beylerbeyliği ihdâs edilmişse de bunun tarihi pek vâzıh değildir. Osmanlı menbâlarında "Beylerbeyi" mânâsına arapça terkip olarak bazan "Emîr-ül-ümerâ" tâbiri de kullanılır. Sonraları bu ünvan eyâlet valilerine de verilmiştir: Bu valiler ayni zamanda kumandanlık sıfatını da haizdir. Osmanlı fütuhâtı ilerledikten sonra Filibe Rumeli Beylerbeyliğine, Kütahya şehri de Anadolu Beylerbeyliğine merkez ittihaz edilmiştir).

Çorlu, Keşan, Dimetoka, Pınar-Hisar, Babaeski ve Lüleburgaz kasabalarının fethi.

(Birinci Murad'ın Rumeli fütuhâtı işte bu yerlerin zaptiyle başlamış gösterilir: Bir rivayete göre bunlardan Keşan, Dimetoka ve Çorlu ilk defa ola-

rak Orhan Gazi devrinde Şehzâde Süleyman Paşa tarafından fethedildiği halde Şehzâdenin fecî ölümü üzerine Bizanslılar tarafından istirdad edilmiş olduğu için Birinci Murad devrinde ikinci defa kat'î surette fethedilmiştir: 1358 = 759 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. — Keşan'ın Evrenos Bey ve Dimetoka'nın da Hacı-İlbey tarafından fetholunduğu rivayet edilir. — Bu fütûhât için 1358 — 1359 = 760, 1359 = 761 ve 1360 = 762 tarihleri de rivayet edilmiştir).

Edirne fethi.

(Edirne'nin ilk defa olarak Şehzâde Süleyman Paşa tarafından fethedildikten sonra Şehzâdenin ölümü üzerine Bizanslılar tarafından istirdad edildiği için Birinci Murad tarafından tekrar fethedildiği hakkında bir rivayet vardır: 1358 = 759 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Yeni Trakya fütuhâtının Rumlar arasında hâsıl ettiği panikten derhal istifade etmek istiyen Birinci Murad Edirne'nin fethine Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Bey'le Hacı İlbey'i memur edip önden sevketmiştir. Osmanlı menbâlarında "Tekfur Andriya" veyahut "Adrenos" gibi isimlerle anılan Edirne muhâfızı Türk ordusuna dışarda mukabele etmek üzere "Sazlıdere" boyuna kadar ilerleyip orada giriştiği muharebeyi kaybettikten sonra tekrar Edirne'ye dönmüştür. Bu tekfurun Osmanlı menbâlarındaki ismi her halde bir yakıştırmadan ibaret olmak lâzımgelir: Meselâ "Cevrî tarihi"ndeki izaha göre: "Edirne tekfuru ki Andriya demekle meşhurdur ve ba'del-feth" Edirne'ye sebeb-i tesmiye Andriya'dandır"! Tıpkı bunun gibi ayni menbâda Filibe tekfuru için de: "ismi Filispoli olmağla ol şehir bu münasebetle Filibe tesmiye olundu" izahına tesadüf edilir! 1326 = 726 vukuâtının birinci fıkrasında görüldüğü gibi Bursa tekfuru için de "Burus/Barsuk/Bursuk" gibi şehrin adından çıkarılmış isimler rivayet edilmiştir! Tabiî bütün bunlar bir takım iştikak oyunlarından başka bir şey değildir. — Edirne'yi muhasara eden Lala Şahin ve Hacı İlbey kuvvetlerine Birinci Murad'ın da iltihakı üzerine kale muhâfızının mukavemet imkânı göremiyerek ve bir rivayete göre de ihanete uğrıyarak bir gece maiyyetiyle beraber sallar ve sandallarla Meriç üzerinden Adalar denizi sahilinde ve Cinivizlerin elinde bulunan Enez/Aynos limanına iltica ettiğinden bahsedilir: Edirne Rumları işte bu vaziyet üzerine Türk ordusuna şehrin kapılarını açmışlardır. — Trakya kıt'asının merkezi ve Bizans'ın Istanbul'dan sonra ikinci şehri olan Edirne'nin fethi Türklerin bu kıt'aya kat'î surette yerleşmelerini temin etmiş olduğu gibi, askerlik bakımından da en mühim üssülhareke elde edilmiş demektir: Edirne'nin askerî ehemmiyeti Tunca ile Meric nehirlerinin kavşağında, Balkan yollarının birleştiği noktada ve Istanbul - Viyana yolunun üstünde olmasındandır. — Edirne'nin payıtaht ittihazı için 1368=770 vukuâtına bakınız: O tarihe kadar Edirne'de bir saray yapılmış ve bu müddet zarfında Edirne Lala Şahin Bey'in Rumeli Beylerbeylik merkezi olmuştur. — Edirne sarayının inşaâtı bitinceye kadar Birinci Murad Dimetoka'da oturmuş ve muvakkaten merkez ittihaz ettiği bu şehirde de bir saray yaptırmıştır: bu vaziyete göre Dimetoka 1361 — 1362 = 763 den 1368=770 tarihine kadar takriben yedi sene Osmanlı devle-

tinin muvakkat merkezi olmuş demektir. — Edirne fethinin zafernâmelerle müslüman devletlerine tebşir edildiği ve tebriknâmeler geldiği rivayet edilir. — Edirne'nin fethi için Osmanlı menbâlarında 761=1359—1360, 762=1350—1361 ve 763=1361—1362 tarihlerine tesadüf edilir. Bizans ve Garp membâlarında da ihtilâf olmakla beraber umumiyetle Milâdın 1361 tarihi esas ittihaz edilmektedir : Bu Milâd senesi Hicretin hem 762, hem 763 senelerine müsâdiftir).

Gümülcüne, Eski-Zağra ve Yenice fethi.

(Bunlardan şimal tarafındaki Eski-Zağra'nın Lala Şahin Bey ve garp tarafındaki Gümülcüne ile Yenice'nin de Evrenos Bey tarafından fetholunduğu rivayet edilir. — Bu fütuhât içindeki "Yenice" umumiyetle "Vardar-Yenicesi" gibi gösterilmekteyse de, aradaki mesafenin uzaklığından ve Osmanlı fütuhâtının henüz oralara varmamış olmasından dolayı bu rivayetin ihtiyatla karşılanması lâzımdır : Herhalde Selânik'in garbındaki Vardar-Yenicesi ile Gümülcüne'nin garbındaki Karasu-Yenicesi birbirine karıştırılmış olmalıdır. Coğrafî vaziyete göre Gümülcüne ile beraber fethedilen Yenice'nin Karasu-Yenicesi olması pek tabiîdir).

Yeniçeri ocağının tesisine esas olan «Pencik» resminin ihdâsı.

(Bazan "İspenc" ismiyle de anılan "pencik" vergisi muharebelerde alınan esirler üzerine tarhedilmiştir : "pencik" kelimesinin "Penc-ü-yek" tâbirinden muharref olduğu rivayet edilir. Bu vergi, esirler üzerine tarhedilmiş beşte bir vergisidir : "Pencik kanunu" mucibince muharebelerde alınan esirlerin beşte biri "Hums-i şer'î" şeklinde "Beyt-ül-mâl"e verilir. Bu vergi aynen veyahut nakden tahsil edilebilir : Nakden tesviyesi takdirinde esir başına yüz yirmi beş akça kıymet üzerinden "pencik", yâni beşte bir nisbetinde yirmi beş akça verilmesi esas ittihaz edilmiştir. Aynen tesviye edildiği takdirde ise her beş esirden birinin verilmesi lâzımdır. İşte bu suretle devletin elinde toplanan esir çocuklarına "Pencik oğlanları" denilmiştir. Bu oğlanlar toplandıkça Türk evlerine dağıtılır, hem çalıştırılır, hem Türkçe öğrenirlerdi. İşte bu suretle üç dört sene Türk terbiyesi görüp Türk dilini öğrendikten ve bir müslüman kültürü aldıktan sonra "Acemi ocağı" denilen askerî terbiye müesseselerine girerlerdi: Bu ocak efradına "Acemi oğlanları" denir ve bunlar askerlik öğrendikten sonra "Yeniçeri" ocağına geçirilirdi. "Acemi ocağı"nın ne zaman teşkil edildiği pek belli değildir. Yeniçeri ocağının ilk menbaı işte bu Pencik oğlanlarıdır. Bundan başka bir de "Devşirme" usuliyle hıristiyan tebaadan alınan oğlanlar zümresi vardır. — Yeniçeri kanunnâmeleri zamanla bir çok tâdilâta uğramıştır. — Her halde bu meşhur ocağın Pencik oğlanlarıyla teşekküle başladığı muhakkaktır: Bununla beraber, Yeniçeri ocağı bu devirde birden bire kurulup kat'î şeklini almış değildir; esası Birinci Murad devrinde "Pencik kanunu" ile kurulan bu tarihî ocak, bâzı tetkiklere göre İkinci Murad devrine kadar devam etmiş bir tekâmülün mahsulüdür. — "Pencik kanunu"nun 764=1362—1363 tarihinde vaz'edildiği hakkında da bir rivayet vardır. — Böyle bir kanun vaz'ı fikrinin kime aid olduğu hakkında ihtilâf vardır : En kuvvetli rivayete nazaran ulemâdan Karamanlı Kara-Rüstem'in teklifi üzerine Kadı-asker = Kazasker Çandarlı

Kara-Halil'in verdiği fetvâ esas olmuştur; bununla beraber ilk fikrin Kara-Timürtaş Paşa'ya, Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'ya, Hacı Bektaş sülâlesinden Timürtaş-Dede'ye, Mevlâna Celâlüddin-i Rumî sülâlesinden Emir-Şâh'a veyahut vezir Bektaş Paşa'ya aid olduğu hakkında da muhtelif rivayetler vadır: Yeniçeri ocağının Hacı Bektaş tarafından takdis edilmiş olduğu hakkındaki an'anenin o sülâleden Timürtaş-Dede ile Bektaş Paşa'nın isimlerinden galat olmak ihtimali pek zayıf değildir. Her halde Çandarlı Kara-Halil ile Karamanlı Kara-Rüstem'in en mühim rolleri ilk fikri vermiş olmaktan ziyade ilk icraâta geçmiş olmaktan ibaret gibi görünüyor: Çünkü Çandarlı'nın Kazasker sıfatiyle fetvâ vermiş olması pek tabiîdir ve Kara-Rüstem'in de ilk defa olarak "Pencikçi", yâni "Pencik" tahsildarı olduğu muhtelif rivayetlerle sâbittir).

1363 = 765

Filibe'nin fethi.

(Filibe ile beraber Eski ve Yeni Zağraların da fetholunduğu rivayet edilir: Bunlardan Eski-Zağra'nın iki sene evvel fethedildiği hakkında da bir rivayet vardır: 1361 — 1362 = 763 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Bu kalenin iki sene evvel bir akın hareketiyle zaptedildikten sonra tekrar elden çıktığı için bu sefer yeniden fethedilmiş olmak ihtimali de vardır. — Filibe rum muhâfızının kaleyi Lala Şahin Paşa'ya teslim ettikten sonra Sırp kralı Beşinci Uroş nezdine iltica edip Türkler aleyhine bir hareket vücuda getirmiye çalıştığı rivayet edilir. — Bu fütuhâtın ehemmiyeti, Rumeli Türk hudunu Meriç ve Sazlıdere boyunca şimale doğru genişletip o zamana kadar Istanbul'a ittisali olan Bizans arazisini birbirinden ayrı iki parçaya bölmesinde ve Osmanlıların kat'î surette Bulgaristan hududuna dayanmasında gösterilebilir. — İktisadî ehemmiyeti de çok büyüktür: Meriç vâdisi ziraat bakımından bu havalinin en mühim anbarı vaziyetindedir ve bilhassa Filibe etrafındaki pirinçlikler yalnız Bizanslılar için değil, Bulgarlarla Sırplar için de büyük bir ehemmiyeti haizdir; senede dört milyon akça getiren bu vâridat menbaının Türklere intikali Bizans'ın askerî kudreti kadar iktisadî vaziyetini de sarsmış ve o tarihten itibaren imparatorluk hazinesinin başlıca vâridat menbâları Istanbul ve Selânik gibi büyük limanların gümrük ve belediye rüsumuna münhasır kalmıştır. — Dimetoka ile Edirne'den sonra Istanbul-Viyana şosesi üzerinde bulunan Filibe'nin fethi, askerlik bakımından Bulgaristan'a karşı en mühim üssülharekenin ele geçmesi demektir: Tabiî Türkler bu vaziyetten istifade etmekte kusur etmemişlerdir).

Bizans imparatorluğunu Osmanlı Beyliğine tâbi bir devlet haline getiren muahedenin imzası.

((Birinci Murad'la Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos arasında akdedilen bu meşhur muahedenin 1362 sonlarında veyahut 1363 baharında imzalanmış olduğu hakkında da bir rivayet varsa da, Filibe'nin fethinden sonra imzalanmış olduğu için her halde 1363=765 tarihine müsâdif olması lâzım gelir. — Bu muahede mucibince Bizans imparatoru Rumeli'deki Os-

manlı fütuhâtını kabul ve tasdik edip bunları doğrudan doğruya veyahut bilvasıta istirdada teşebbüs etmiyeceğini, hiç bir zaman Osmanlı düşmanlarıyla birleşmiyeceğini ve Anadolu Beyliklerinin muhtemel taarruzlarına karşı Birinci Murad ne zaman isterse asker vereceğini taahhüd etmek suretiyle istiklâlinden vazgeçip Türk nüfuz ve hükimiyeti altına girmiştir. Bizans imparatorluğunu Osmanlı Beyliğine tâbi bir devlet haline getiren bu muahedenin imzasından itibaren Birinci Murad resmî ve hukukî eşkâliyle Bizans imparatorunun metbûu vaziyetine geçmiş demektir).

1364 = 766

Sırp-sındığı.

(Papa Beşinci Urbain'in teşviki ve Sırbistan'a iltica etmiş ilan Filibe muhâfızının tahrikiyle Macar kralı Birinci Layoş'un idaresinde Sırb kralı Beşinci Uroş, Bosna kralı Tvrtko, Ulah prenslerinden Bassarab ve Layko'dan mürekkep müttefikler ordusuna karşı Meriç boyunda ve Edirne civarında büyük Türk kahramanı Hacı İlbey'in bir gece baskını yaparak kazandığından bahsedilen muhteşem zafere Osmanlı menbâlarında "Sırb-sınduğu/Sırp sındığı" ismi verilir. — Bu meşhur zafer için gerek Osmanlı, gerek Garp menbâlarında 1363=765 tarihi de rivayet edilmiştir. — O sırada Edirne üzerine yürüyen müttefikler ordusunun 60—100 bin ve Hacı İlbey kumandasındaki Türk kuvvetinin de on bin kadar olduğu rivayet edilir : Bununla beraber yirmi bine karşı on iki bin rivayeti de vardır. Her halde bütün bu rivayetlerden Türklerin çok üstün kuvvetlere karşı muzaffer oldukları anlaşılmaktadır. — Müttefiklerin Edirne üzerine yürümelerinden telâşa düşen Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Bey'in bir taraftan o sırada Anadolu'da bulunan Birinci Murad'dan yardım istemekle beraber, bir taraftan da Hacı İlbey'i bir keşif hareketi yaptırmak için gönderdiği rivayet edilir : Hacı İlbey düşman ordusunu Meriç kıyılarında ve Edirne civarında bir gece gaflet içinde bulduğu için alelâde bir keşif hareketiyle iktifa etmiyerek ânî bir baskın yapmış, karanlıkta birbirini kırarak kaçışan düşman askerlerinin çoğu Meriç'de boğulmuş, bâzı prensler telef olmuş ve hattâ Macar kralı "Büyük Louis = Layoş I" her nasılsa canını kurtardığı için memleketine döndüğü zaman İstirya'da "Maria-Zell" kilisesini yaptırmış veyahut bu kiliseye kıymetli eşyalar bağışlamıştır. — Bir senedir Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan Bizanslıların bu muharebeye iştirâk etmedikleri rivayet edilir. — Balkanlarda Osmanlı hâkimiyetinin istikbalini temin eden bu parlak zaferin çok çirkin bir cinayete sebeb olduğu hakkında da bir rivayet vardır : Sırp-sındığı'nın ihtiyar ve şanlı kahramanı Hacı İlbey'i bu büyük muvaffakıyetini çekemiyen Rumeli beylerbeyi Lala Şahin Bey o büyük askerî zehirleterek öldürmüş gösterilir! Bu rivayet doğru olduğu takdirde Osmanlı tarihinde zehirle öldürülmüş ilk devlet adamı Hacı İlbey olmak lâzımgelir. — Türklerle Macarlar Osmanlı tarihinde ilk defa olarak işte bu muharebede karşılaşmış sayılır. — Sırp-sındığı kahramanı Hacı İlbey esasen Karası-oğullarının veziri olduğu halde, bu hükûmetin Orhan Gazi tarafından

ilhakı üzerine Osmanlı hizmetine girmiş ve Rumeli fütuhâtında büyük yararlıklar göstermiştir. — Osmanlı menbâlarında bu "Sırp-sındığı" zaferiyle bundan yedi sene sonra kazanılan "Tschrnomen = Çirmen" muzafferiyeti umumiyetle birbirine karıştırılır : "Çirmen" zaferi için 1371 = 773 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Her halde gerek Çirmen muharebesi, gerek Sırp-sındığı harbi bir takım efsanevî rivayetler altında kalmış çok karanlık vak'alardır : Son zamanlarda bu iki zafer birbirinden ayrı gösterilmiş olmakla beraber, her ikisinin de tıpkı eski Osmanlı menbâlarında görüldüğü gibi ayni yerde cereyan etmiş ayni bir vak'adan ibaret olmak ihtimali bile vardır. Bâzı Garp müdekkikleri bu muharebede Macar kralının bulunmamış olduğuna, Macar zannedilenlerin o sırada Macaristan himâyesinde bulunan Eflaklılardan ibaret olması lâzımgeldiğine ve hattâ böyle bir vak'anın hiç vukua gelmemiş ve sonradan uydurulmuş olduğuna bile hükmetmişlerdir! Bâzı tarihçilerin de bu harbi başka muharebelerle izah eden bir takım nazariyeleri vardır: Meselâ bir nazariyyeye göre bu muharebe Macarlara karşı Bulgar kralı "Şişman"ı himâye eden Türklerin ilk defa olarak Tuna nehrini geçmelerinden ve buna benzer diğer bir nazariyyeye göre de Milâdın 1365 tarihinde Macar kralının yaptığı Vidin seferi üzerine eski Katolik menbâlarında Ortodoks Bulgarlarla müslüman Türklerin birbirine karıştırılmasından çıkmış bir efsanedir! Bununla beraber son zamanlarda G. İ. Bratianu" bu meseleyi tetkik ederek bâzı Garp vesikalarına istinaden Macar kralı "Louis I d'Anjou — Birinci Layoş" un Milâdî 1377, yâni Hicrî 779 tarihinde Türklerle olan bir harbini tesbite muvaffak olmuştur : Bratianu'nun izahına göre "Transilvanya = Erdel" de vukua gelen bu muharebe, evvelce Macar himâyesindeyken sonradan Osmanlı himâyesine geçmiş olduğu rivayet edilen Bulgar çarı "Stratschimir" yüzünden zuhur etmiş ve Bulgarlar da Türklerle beraber Macarlara karşı harbetmişlerdir. Yalnız Bratianu'nun bu izahiyle Osmanlı menbâlarının "Sırp-sındığı" dedikleri vak'ayı ve Meriç üzerindeki "Tschrnomen = Çimen" mevkiini telife imkân yoktur. Bu vaziyette ancak Macar kralının "Sırp-sındığı" muharebesine iştirâk etmemiş olmak ihtimali kabul edilebilir ve tabiî bu takdirde Bratianu'nun bahsettiği Türk-Macar muharebesiyle Sırp-sındığı sonradan birbirine karıştırılmış olmak lâzımgelir. Her halde 1377 Macar seferiyle Sırp-sındığı ve Çirmen zaferi birbirinden ayrı vak'alar olabileceği gibi, birbirine karıştırılmış iki vak'adan ibaret olmak ihtimali de vardır. Tabiî bu gibi meseleler ancak yeni vesikalar bulundukça aydınlanabilir).

Biga'nın fethi.

(Yukarıki fıkrada görüldüğü vechile Sırp-sındığı vak'asından evvel Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Bey büyük bir düşman ordusunun yaklaşmakta olduğunu Anadolu cihetinde bulunan Birinci Murad'a bildirip imdad istemiştir : Murad Bey müttefiklere karşı Rumeli'ye geçmeden evvel Katalanların elinde bulunan Biga şehriyle havâlisini fethederek Rumeli tarafında düşman hücüm ederken bunların da Anadolu tarafında bir gaile çıkarmalarının önüne geçmek istemiş ve rivayete nazaran işte bu mülâhaza ile Biga

kalesini Marmara sahiline kadar uzanan arazisiyle beraber karadan ve denizden sıkıştırarak fethetmiye muvaffak olmuştur: Biga'nın bundan evvel de zaptedildiği halde sonradan gene Katalanların eline geçtiği için bu sefer ikinci defa olarak kat'î surette zaptedildiği hakkında da bir rivayet vardır; hattâ Orhan Gazi'nin kardeşi ve Osmanlı devletinin ilk veziri sayılan Alâüddin yahut Ali Paşa'nın burada vefat ettiğinden bile bahsedilirse de bu rivayet biraz zayıftır : 1331 = 732 vukuâtına da bakınız. — Biga'nın Birinci Murad tarafından fethi için 1363=765 tarihi de rivayet edilir. — Bu vaziyet üzerine Anadolu'daki Osmanlı arazisi içinde Bizans imparatorluğunun artık yalnız Şile'de alâkası kalmıştır: Bu noktadan başka Alaşehir kalesi de henüz Bizans hâkimiyetinde ise de o nokta Osmanlı hududu haricindedir. — Garp menbâlarında "Almughavares" ve "Compagnies catalanes" gibi isimlerle anılan bu Katalonya cengâverleri 1303 = 703 tarihinde ve Bizans imparatoru İkinci Andronikos Paleoloğos devrinde Türklere karşı harbetmek üzere Bizans hizmetine girmişlerdir. Bu ücretli asker teşkilâtı hakikatte yalnız Katalonyalılardan teşekkül etmiş değildir : İçlerinde Sicilyalı, Aragonlu, Navarlı, Fransız, İtalyan, Alman ve daha bir çok Avrupa memleketlerine mensup sürülerle serseriler vardır! Bunlar para ve yağma için askerlik hesabına ve her kime karşı olursa olsun harbetmekte tereddüt etmemişlerdir! Bu serseriler için harp demek, bir nevi san'at ve daha doğrusu ticaret demektir: Kim bunlara para verirse, istediği düşmana karşı sevkedebilir! Bu kan ve can bezirgânlarına bilhassa Ortazamanların sonlarında pek sık tesadüf edilir. Bizans hizmetine giren Katalan teşkilâtı da işte bunlardan biridir. Bu teşkilâtın başında "Roger de Flor" isminde genç bir Alman serserisi vardır: Bu adamın almanca soy adı "çiçek" mânâsına "Blum" olduğu halde, Katalan teşkilâtının başına geçtikten sonra bu isim İspanyolcaya terceme edilerek "Flor" şeklini almıştır. Başına topladığı on bin kadar serseri ile ilkönce Sicilya kralının hizmetine girip Napoli'ye karşı harbettikten sonra sulh akdedilince işsiz kalan Blum yahut Flor Bizans imparatoruna hizmet teklif etmiş ve imparator da Anadolu Türklerinin hücumlarından çok bunaldığı için, şarâitinin ağırlığına rağmen bu teklifi kabul etmiye mecbur olmuştur. İşte bunun üzerine yirmi altı gemiye doldurduğu askerlerle Sicilya'dan İstanbul'a gelen "Roger de Flor" mukavele mucibince imparatordan "Meğadukas" yâni "Grand-duc" ünvanını almış ve üstelik imparatorun yeğeni olan bir prensesle de evlenmiştir! Maiyyetine bir Bizans müfrezesi de verilen Roger'in Katalan teşkilâtı 1304 = 703 baharında Kapudağ yarımadasındaki Erdek kasabasına çıkarılmış ve işte bu andan itibaren Katalanlar iki sene kadar garbî Anadolu Türk Beyliklerinin arazisine akınlar yapmışlardır. Bu sırada Karası Beyliğinin şimal hududu kısmen cenuba doğu çekilmiş, Marmara sahillerinde bir mıkdar arazi kaybedilmiş, hattâ Roger'in yaptığı büyük bir akın hareketinde Bizans'ın Alaşehir kalesi Türk muhasarasından kurtulmuş, fakat bu akınlardan Türk halkı kadar Bizans Rumları da zarar görmüş ve haraca kesilmiştir! Roger'nin garbî Anadolu'da bir Katalan prensliği kurmak istediğinden bile bahsedilir!

Fakat bu vaziyet Istanbul'da Katalanlar aleyhine pek fena akisler yaptığı için imparator nihayet Roger'yi Bulgarlara karşı sevketmek bahanesiyle Rumeli tarafına geçirmek mecburiyetinde kalmıştır. Anadolu'nun Marmara havzasında Erdek ve Biga gibi bir iki yerde muhâfız kıt'alar bırakan Katalanlar 1306 tarihinde Rumeli yakasına geçtikten sonra Gelibolu yarımadasını boydan boya işgal etmişler ve hattâ Istanbul istikametinde Marmara sahillerinin bâzı yerlerine de yayılmışlardır : Mütemadiyen Avrupa'dan gelip duran Fransız, İtalyan ve İspanyol serserileriyle mevcutları kabaran Katalan teşkilâtının elinden bu havalideki Rumların çekmediği kalmamıştır. Bir taraftan da Anadolu'daki son Bizans arazisinin Türklere karşı büsbütün müdafaasız kalması üzerine imparator nihayet Bizans'ın baş belâsı olan bu serserileri tekrar Anadolu yakasına geçirmek kararını vermiş, Roger ile yeni bir mukavele daha yapmış ve kendisine Bizans'ın imparator pâyesinden sonra en mühim rütbesi olan "César=Kaysar" ünvanını da tevcihe mecbur olmuştur! Roger, Bizans tarihinde bu parlak rütbeyi alan ilk ecnebi sayılır. Fakat imparatorun o sırada Edirne'de bulunan oğlu ve saltanat şeriki "Mihail = Michel" Katalanların düşmanıdır. Onun için Hicretin 706 senesi Şevvâl ayına tesadüf eden Milâdın 1307 senesi Nisan ayında Roger de Flor Anadolu'ya hareketinden evvel Edirne'ye gidip imparatorun saltanat ortağı olan oğluna tâzimatını arzederken şerefine verilen bir ziyafet esnasında bâzı arkadaşlarıyla beraber kılıçtan geçirilmiştir : O sırada yirmi yedi yaşlarında olduğu hakkında bir rivayet vardır. Bu vak'a Rumlarla Katalanlar arasında bir çok müsademelere sebep olduğu için Gelibolu ve Marmara sahillerinin yıkılıp yakıldığı ve hattâ bu tahribatın tıpkı 1354 = 755 zelzelesi gibi Rumeli yakasındaki ilk Osmanlı fütuhâtını çok kolaylaştırmış olduğu rivayet edilir. — O tarihten itibaren Katalanların bir kısmı Anadolu'nun Kapudağ yarımadasıyla Biga havalisinde. kaldığı halde, Rumeli'deki külli kısımları Trakya ve Makedonya'yı yağma ve tahrib ederek Selânik'e tecavuz etmişler, fakat burada bir muvaffakıyet kazanamadıkları için Yunanistan'a giderek Fransızların Haçlı seferlerinden kalan Atina dukalığını 1311 tarihinde zaptetmişlerdir. Bir müddet sonra bu Atina Katalan Dukalığı Floransalı "Acciajuoli" ailesinin eline geçmiştir. Anadolu'daki Katalanlar'da Orhan Gazi'nin darbelerine uğradıktan sonra Biga şehriyle şimalindeki Marmara sahillerinin küçük bir kısmında tutunabilmişler ve nihayet 1364 = 766 tarihinde bunlar da Murad Hudâvendigâr'ın himmetiyle ortadan kaldırılmışlardır).

1365 = 767

«Raguza = Dubrovnik» cumhuriyetinin bir ticaret muahedesiyle Osmanlı himâyesine girmesi.

(Avrupalıların Ortazamanlarda "Rangia" ve ondan sonra da "Ragusa/Ragusi/Raguse" dedikleri küçük İslâv cumhuriyetine Osmanlı menbâlarında "Dubrovnik" ismi verilir : Sırpçadan Osmanlıcaya geçen ve "agaçlık" mânâsına gelen bu isim gittikçe "Dubravenedik" ve "Dubrovenedik" gibi yanlış şekillere de sokulmuştur. İslâv ve bilhassa Sırp unsurlarının teşkil ettikleri bu

ufak cumhuriyet Bosna'nın cenubugarbisinde ve Dalmaçya sahilinin aşağı kısmındadır. Arazisi ziraate elverişli olmadığı ve bilhassa kâfi gelmediği için ahalisi eskidenberi deniz ticaretine atılmıştır. — En kuvvetli rivayete göre 1365=767 tarihinde akdedilen muahede mucibince Raguza cumhuriyeti senede beş yüz duka altını haraç mukabilinde Şark sularında ticaret serbestîsi kazanıyor ve Osmanlı himâyesine giriyordu. — Osmanlı menbâlarından Garp tarihlerine de geçen bir an'aneye göre, okuyup yazma bilmediği rivayet edilen Birinci Murad elini mürekkepliyerek bu muahedeye basmış, imzasını işte böyle atmış ve sonraları Osmanlı "Tuğra/Tura" sı işte bu el şekli taklid edilerek vücuda gelmiştir! Fakat son tetkikler bu an'anenin doğru olmadığını ve "Tuğra"nın Selçukîlerle Anadolu Beyliklerinde de mevcud olduğunu ve hattâ Osmanlılarda bile Orhan Gazi devrinden itibaren kullanılmıya başladığını meydana çıkarmıştır. Bilhassa Osmanlı devrinde Tuğracılık mühim bir san'at haline gelmiş ve asırdan asra tekâmül eden bu san'atın mütehassıslarına "Tuğrâ-keş" ismi verilmiştir. — Birinci Murad'ın el bastığından bahsedilen muahede metninin Raguza Evrak hazinesinde mevcut olduğu bile rivayet edilmiştir. — Bu muahede, Osmanlı Beyliğinin bir Avrupa hükûmetiyle akdettiği ilk "daimî sulh" muahedesi ve Avrupa'nın Osmanlı devletini Bizans vârisi olarak tanımasına ait ilk vesika sayılır. — Bundan evvel Orhan Gazi'nin de Cinivizlerle bir mukavele akdettiği rivayet edilirse de bunun ahkâmı mâlûm değildir. — Osman Gazi devrinde bir kale tekfuru ile akdedildiğinden bahsedilen ilk askerî mukavele için 1306 = 706 vukuâtının ikinci fıkrasına ve Orhan Gazi devrinde Bizans imparatorluğuyla akdedilen ilk sulh muahedesi için 1330 = 731 vukuâtına bakınız. — Raguza cumhuriyetiyle akdolunan muahede için 1370 = 771 tarihi de rivayet edilmişse de bu rivayet zayıftır).

1366 = 767

Gelibolu'nun elden çıkması.

(1363 = 765 vukuâtının ikinci fıkrasında imzaladığını gördüğümüz sulh muahedesiyle Birinci Murad'ın metbûiyyetini kabul etmiş olan Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos kara bahtına katlanıp rahat duracağı yerde Macarları Türklere karşı tahrik için gizlice Macaristan'a gidip "Buda = Budin" şehrinde Macar kralı Layoş ile görüştükten sonra Bulgaristan üzerinden Istanbul'a dönerken Birinci Murad'a hulûs çakmak istiyen Bulgar kralı Şişman'ın emriyle tevkif edilip Niğbolu kalesine hapsedilmiş ve işte bunun üzerine Savoya kontu "Altıncı Amedeo" akrabası olan imparatorunun intikamını almak ve hem Türkler, hem Bulgarlarla harbetmek üzere yola çıkmıştır; Şimdiki İtalya krallarının ecdadından olan bu "Amedeo", Bizans imparatoru Beşinci Yoannis'in Savoya hanedanına mensup olan anasından dolayı akrabasıdır. Bu kontun Türklerle Bulgarlara karşı teşkil edip gemilerle denizden getirdiği kuvvet İtalyan Haçlılarından mürekkeptir. Çanakkale boğazından geçen "Amedeo" takımının ilk aldığı yer Gelibolu kasabasıdır : Bunlar burayı 24 Ağustos = 16 Zülhicce Pazartesi günü bir baskınla aldıktan sonra Bizanslılara teslim etmişler ve sonra doğru

Bulgaristan'a gidip Sizebolu ve Burgaz gibi bâzı şehirleri zaptetmişlerdir. Bu şehirlerin şimalinde bulunan Ahyolu ve Misivri limanlarını da Bizanslılar Bulgarlardan zaptettikleri ve Haçlıların fütuhâtı da kendilerine verildiği için, Türk istilâsı yüzünden daralan Bizans hududu Karadeniz tarafından Bulgaristan aleyhine biraz genişlemiş demektir; bununla beraber az bir müddet sonra buralar da Türk istilâsına uğramıştır: 1367 — 1368 = 769 vukuâtına ve 1368 = 770 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Gelibolu kalesi işte bu Haçlı baskınından itibaren on sene Bizanslılarda kalmış ve nihayet 1377 = 779 tarihinde yeni bir himâye muahedesi imzalıyan Bizans imparatorluğu tarafından Osmanlı devletine iade edilmiştir. — Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un sulh muahedesini ihlâli için 1368=770 vukuâtının birinci fıkrasına ve Gelibolu'nun istirdadı için de 1377=779 vukuâtına bakınız).

1366 =768

Kızılağaç-Yenicesi, Yanbolu ve İslimye fethi.

(Birinci Murad'ın cülûsundan 1364 = 766 tarihindeki "Sırp-sındığı" zaferine kadar geçen dört senelik devir, bu büyük hükümdar zamanındaki Rumeli fütuhâtının birinci devri sayılabilir: Bu ilk devirde Meriç, Tuna ve Ergene boyları hemen baştanbaşa işgal edilerek Trakya'nın en büyük kısmı fethedilip türkleştirilmiş, Osmanlı hududu cenubugarbîde "Mesta=Karasu" kıyılarına dayanmış ve "Sırp-sındığı" zaferiyle hem bu yeni fethedilen sahanın emniyeti temin edilmiş, hem asıl Balkan fütuhâtına yol açılmıştır. Birinci Murad'ın Rumeli tarafında ikinci fütuhât devri "Sırp-sındığı"ndan biraz sonra işte bu 1366 = 768 tarihinde Bizanslılardan Kızılağaç-Yenicesi veyahut Yenice-Kızılağac'ı ve Bulgaristan'dan da Yanbolu ile İslimye'yi almakla başlamıştır: Bunların fethi için 1365 = 767 tarihi de rivayet edilir. — Osmanlı ölkesinin şimaline ve Tunca ile Sazlıdere arasına tesadüf eden bu fütuhâta Kara-Timürtaş Bey'in memur olduğundan bahsedilmektedir. — Bizans arazisine yeniden tecavüz edilmesi imparatorun 1363=765 sulhünü ihlâl etmesindendir: Bunun için 1368=770 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Lala Şahin Bey'in Samaku ve İhtiman akını.

(Bütün Balkanları fethetmek gibi büyük bir fikir takip ettiği muhakkak olan Birinci Murad Bey'in bu geniş fütuhâtta çok muntazam bir plânla hareket ettiği anlaşılmaktadır; bu büyük plân mucibince dört istikamet takib edilmiş ve daha doğrusu dört cephe açılmıştır: Şark cephesinin kumandasını bizzat deruhde eden Birinci Murad Kırkkilise "şimdiki Kırklareli", Vize, Aydos, Burgaz ve Sizebolu vesaire gibi mevkileri işgal ederek Karadeniz'e dayanacaktır. Garp cephesi kumandanlığına tâyin edilen Evrenos Bey Makedonya fütuhâtına memur edilmiştir. Şimal cephesi kumandanlığını der'uhde eden Kara-Timürtaş Bey Tunca boyunu tâkib ederek Balkan eteklerine kadar olan havâlinin fethine memur olmuş ve yukarıki fıkrada görülen Yenice — Kızılağaç, Yanbolu ve İslimye fütuhâtını işte bu meşhur kumandan başarmıştır. Şimaligarbî cephesine memur edilen Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Bey'e de Bulgaristan'da İhtiman, Şamaku ve Sofya taraflarının fethi vazifesi verilmiştir. Bunumla beraber, bu muazzam fütuhât plânının hem tatbikat tarihlerinde, hem fatihlerin isimlerinde birçok ihtilâflar vardır: Meselâ bir rivayete göe Lala Şahin Bey ilkönce Kırkkili-

se ile Vize'yi ve ondan sonra da Samaku ile İhtiman'ı fethetmiştir; habuki diğer bir rivayete göre Kırkkilise ile Vize'yi fetheden bizzat Birinci Murad'dır! Her halde şahsiyetlerle tarihler üzerindeki ihtilâfa rağmen fütuhat plânının ana hatları oldukça vâzıhtır ve Samaku ve İhtiman akınlarının işte bu plândaki şimaligarbî cephesine müteveccih ilk hareketler demek olduğu anlaşılmaktadır).

1367 — 1368 = 769

Karınova, Aydos ve Burgaz kalelerinin fethi.

(Bizans - Bulgar hudut boylarında bulunan bu mevkilerin zaptı, Osmanlı arazisinin Anadolu'da olduğu gibi Rumeli tarafında da Karadeniz'e dayanmasıyla neticelendiği için büyük bir ehemmiyeti haizdir. Bununla beraber bu üç kaleden Karadeniz sahilinde bulunan Burgaz'ın 1372 = 774 tarihinde fethedildiği de rivayet edilir. 1367 — 1368 = 769 tarihinde fethedildiği hakkındaki rivayet doğru olduğu takdirde Osmanlı hududunun Karadeniz'e dayanması üzerine daha bu tarihten itibaren Bizans imparatorluğunun elindeki Istanbul ve mülhakatı boydan boya Türk topraklarıyla çevrilip tecrid edilmiş demektir. Zaten Birinci Murad'a yalnız Balkan yarımadasının değil, Istanbul'un fethi fikri de izafe edilir: Bu çok büyük askerin Kosova zaferinde şehîd olması o muazzam tasavvurlarının hepsini tatbika maatteessüf imkân bırakmamıştır. Murad Bey'in fütuhât plânı için 1366 = 768 vukuâtında "Samaku ve İhtiman akını" fıkrasına bakınız).

1368 = 770

Vize, Kırkkilise ve Sizebolu kalelerinin fethi.

(Bunlardan Sizebolu = Süzebolu "=Sozopolis/Apollonia" Karadeniz sahilinde ve Burgaz körfezine hâkim bir vaziyettedir. Rumların "Saranda-Eklesies" dedikleri Kırk-kilise'nin şimdiki ismi "Kırklar-eli" dir. Vize, eski "Bizua/Bizye" dir. — Bu kasabalardan Sizebolu 1366 = 768 tarihinde İtalya'dan gelen Haçlı kuvveti tarafından Bulgarların elinden alınıp Bizanslılara devredilmiş olduğu için, bu sefer Osmanlılar bunu da Vize ile Kırkkilise gibi Bizans imparatorluğundan fethetmişlerdir. — Sizebolu'nun 1372 = 774, Kırkkilise'nin 1361 = 763 ve Vize ile beraber Kırkkilise'nin 1366 = 768 tarihinde fethedilmiş olduğu hakkında da bir takım rivayetler vardır. — Bu vaziyet üzerine artık Burgaz körfezinin yukarısından Istanbul yarımadası hizâlarına kadar şimalden cenuba doğru uzayan Karadeniz sahilleri umumiyetle Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve Istanbul yarımadası etrafındaki Türk çenberi daha fazla daralmış demektir: Bununla beraber buralarda bâzı kalelerin henüz Bizans hâkimiyetinde bulunduğu da rivayet edilir. — Gerek nüfus, gerek iktisadî vaziyet ve gerekse iâşe bakımlarından bu hal Bizans imparatorluğunu artık tamamiyle inkıraza mahkûm bir vaziyete getirmiştir. O sırada Istanbul saraylarında eski altın ve gümüş takımlardan eser kalmamış olduğu gibi, imparatorların saltanat taçlarına bile kıymetli taşlar yerine renkli camlarla boncuklar takılmıya başlamıştır! Bu devrin sefil imparatorları ellerindeki mukaddes emanetleri rehin bırakıp ödünç para kaldırmak ve hattâ kışın ısınabilmek için odun yerine sarayın ahşap kısımlarını koparıp yakmak gibi mecburiyetlerde bile kalmışlardır! Tabiî artık

Bizans ordusu işte bu malî vaziyetle mütenâsip bir ordu taslağıdır! Onun için imparatorluk artık askerine değil, diplomasisine dayanarak can çekişebilmektedir! Fatih'in 1453 = 857 tarihindeki fethine kadar Bizans imparatorluğunun 85 sene daha bu elîm vaziyette sürünüp kalması Osmanlı devletinin bir taraftan Balkan ve Anadolu muharebeleriyle meşguliyetinden ve bir taraftan da Aksak-Timur'un istilâsı ve Ankara felâketi üzerine hasıl olan "Fetret" devrinin araya girmiş olmasındandır. — 1363 = 765 vukuâtının ikinci fıkrasında görüldüğü gibi Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos çok fecî bir sulh muahedesi imzalamıya mecbur olarak Birinci Murad'ın hâkimiyyet ve tâbiiyyeti altına girmiştir: Bu vaziyete rağmen Türklerin Bizans arazisini fethetmekte devam etmeleri imparatorun tâbiiyyet vazifelerini ifada kusur etmesinden, malî mükellefiyetlerini edâ etmekte ihmal göstermesinden ve bilhassa Türkler aleyhine Avrupalıların yardımını temin etmek için Papalık makamiyle Macar krallığına müracaat edip durmasından ve hattâ Macar kralıyla Türkler aleyhine ittifak etmek için bizzat Macaristan'a gitmesinden dolayı aradaki muahede ahkâmının artık hiç bir kıymeti kalmamış olmasındandır: Bu muahedeyi ihlâl eden Türkler değil, Türkler aleyhine Avrupa'yı ayaklandırmak için hiç bir resmî ve hususî teşebbüsten hiç bir zaman geri kalmıyan Bizanslılardır. Fazla olarak 1366 = 768 tarihinde şarka gelip Gelibolu'yu zapteden İtalyan Haçlılarından teslim aldıkları bu Türk şehrini derhal Türklere iade etmeyip on sene muhafaza etmek suretiyle de Bizanslılar sulh muahedesini büsbütün hükümsüz bırakmışlardır: Türklerin Bizans arazisine taarruzları işte bu vaziyetin pek tabiî bir neticesidir. — Bu devrin Balkan vukuâtı çok karanlık ve karışıktır: Meselâ bir taraftan Bizanslılar İtalyan Haçlılarının yardımıyla Bulgar sahillerine hulûl ederken, bir taraftan da Bulgarların Vize ve Kırkkilise taraflarına yayılmış oldukları hakkında da bir takım rivayetler vardır; her halde bu sıralarda Bizans - Bulgar hududu pek mütehavvil bir vaziyettedir: İki taraf arasında mütemadî bir ilerleyip gerileme hareketi vardır).

Payıtahtın Edirne'ye nakli.

(Edirne'nin fethi üzerine inşasına başlanmış olan sarayın işte bu tarihte ikmal edilmesi üzerine payıtahtın Bursa'dan buraya naklolunduğu rivayet edilir; bununla beraber Edirne'den evvel yedi sene kadar Dimetoka'nın da muvakkaten merkez ittihaz edilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır: 1361 — 1362 = 763 vukuâtının üçüncü fıkrasına da bakınız. — Edirne sarayı 1366 = 768 tarihinde tamamlandığı için payıtahtın işte o tarihte nakledilmiş olduğu hakkında da bir rivayet varsa da zayıftır: 1367 = 769 tarihinde bile inşaâtın devam ettiği ve ancak o senenin sonlarına doğru tamamlanıp 1368 = 770 den itibaren Birinci Murad'ın yeni hükûmet mekezine yerleştiği hakkındaki rivayet daha kuvvetlidir. — Edirne payıtaht oluncaya kadar Rumeli Beylerbeyliğine merkez ittihaz edilmiş ve ondan sonra Beylerbeylik Filibe'ye naklolunmuştur. — Edirne'nin payıtaht ittihazı tarihinden itibaren Osmanlı hanedanı Anadolu'dan ayrılmıya başlamış ve Bursa'nın ehemmiyeti ikinci dereceye inmiştir).

Çandarlı Kara-Halil'in vezir-i-a'zam olması.

(Osmanlı tarihinde ilk Kadı-asker = Kazasker sayılan Çandarlı Kara-Halil Başvekillik demek olan "Vezâret-i-uzmâ" makamına tayin edilmekle "İlmiyye" mesleğinden siyaset ve idare mesleğine geçmiş demektir : Kazaskerliğe tayini için 1361 — 1362 = 763 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Çandarlı'nın "Hayrüddin Paşa" ünvaniyle Vezir-i-a'zam olduğu rivayet edilir. — Osmanlı tarihlerinde Şehzâde Süleyman Paşa'nın 1359 = 760 tarihinde vefatındanberi Hicrî takvim hesabiyle on senedir münhal gösterilen Vezâret makamı, bu tarihten itibaren "Vezâret-i-uzmâ", "Sadâret-i-uzmâ" ve son zamanlarında bir aralık "Baş-Vekâlet" ünvanlariyle saltanatın ilgasına kadar devam etmiştir. — Çandarlı'ya "Vezir" yerine "Vezir-i-a'zam" denilmesinin sebebi, Lala Şahin Paşa'ya da Vezâret pâyesi verilmiş olmasından dolayı Baş-vezirin digerinden tefrikine lüzum hasıl olmasıyla izah edilir. — Klâsik an'aneye göre hanedandan olmıyan ilk vezir Çandarlı'dır : Bu zat, Osman, Orhan ve Hudâvendigâr Gaziler devrinde mütemadiyen Kadılık, Kadı-askerlik = Kazaskerlik ve nihayet Vezir-i-a'zamlık etmiştir. İdaresinin intizamı ve Yeniçeri ocağı gibi askerî tesisatiyle meşhurdur. Fatih devrine kadar Vezir-i-a'zamlık makamında irsî olarak bunun sülâlesi bulunmuş gibi gösterilir. — Bâzı rivayetlere göre de Çandarlı'nın Vezârete tayini bu tarihten beş yahut yedi sene evveldir : Bununla beraber bu tarihten beş sene sonra, yâni 1373=775 tarihinde ve hattâ daha sonra tayin edildiği hakkında da bâzı rivayetler vardır. — Zaten son tetkiklere göre Vezâret hakkındaki Osmanlı an'anesi çok yanlıştır: Her şeyden evvel bir kere Hayrüddin Halil Paşa hanedandan olmıyan ilk vezir olmadıktan başka, Vezâret makamının Fatih devrine kadar bu âilede irsen teselsülü de doğru değildir; bâzı vakıf kayitlerine nazaran ilk Osmanlı veziri 1323 = 723 tarihinden evvel tayin edilen ulemâdan Alâüddin Paşa'dır : Osman Gazi'nin oğlu olan Alâüddin Bey'le işte bu Alâüddin Paşa'nın Osmanlı menbâlarında birbirine karıştırılmış olmak ihtimali çok kuvvetlidir: Bu mesele için 1331=732 vukuâtına "Alâüddin yahut Ali Paşa'nın ölümü hakkındaki fıkraya bakınız. Alâüddin Paşa'dan sonra ikincisi 1340=741 de tayin edilen Mahmud oğlu Ahmed Paşa, üçüncüsü 1348=749 da tayin edilen Hacı Paşa, dördüncüsü de 1360=761 de vezir olan Sinânüddin Yusuf Paşa'dır ve bu da İlmiyye mesleğindendir : Hattâ bununla Çandarlı Hayrüddin Paşa arasında daha başkalarının da bulunmak ihtimali vardır. Dördüncü vezir olan Sinânüddin Yusuf Paşa, Orhan Gazi devrinin son veziridir. Çandarlıların Fatih devrine kadar fasılasız olarak bu makamı işgal etmiş olmadıkları da, Hayrüddin Paşa'nın oğulları olan Ali Paşa ile İbrahim Paşa arasında ve Çelebi Sultan Mehmed devrinde Osmancıklı İmam-zâde Halil Paşa ile Bâyezid Paşa'nın ve daha sonra Çandarlı İbrahim ve Halil Paşalar arasında da Amasyalı Hızır-dânışmend oğlu koca-Mehmet Paşa'nın bu makamı işgal etmiş olmalarından anlaşılmaktadır. — Osmanlı devletinde "Vezâret-i-uzmâ" makamının "Vekâlet-i mutlaka" salâhiyetini alması bilhassa Fatih'in Kanunnâmesinden itibaren tavazzuh etmiş bir vaziyettir : Bu makamın ondan evvelki hukukî tekâmülü hakkında kat'î bir şey söylemek kabil değildir. Muhakkak olan nokta, Vezir-i-a'zamlığın Fath'ten evvel de en büyük makam ola-

rak teşekkül etmiş olduğudur. Diger vezirlerin sayısı zamanla değişmiştir: Meselâ Birinci Murad devrinde iki vezir görülmekte olduğu halde Birinci Mehmed devrinde beş vezir bulunduğu rivayet edilir; hattâ bir rivayete göre de vezirlerin teaddüdünden dolayı kullanılmasına lüzum hasıl olan "Vezir-i-a'zam" ünvanı Birinci Murad devrinden sonra ortaya çıkmıştır. Her halde Osmanlı devletinde Vezâret makamının teşekkül ve tekâmülü ayrıca tetkik edilmesi çok faydalı olacak büyük ve mühim bir mevzûdur).

1369 = 771

Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un Türklere karşı bir Haçlı seferi açılmasını temin için Roma'ya gidip Papa'nın huzurunda Katolik mezhebine girmesi.

(Osmanlı Türklerinin Anadolu tarafında Boğaziçi sahillerine yerleştikten başka Rumeli tarafında da nihayet Istanbul yarımadasına dayanmaları karşısında artık hiç bir kurtuluş imkânı göremiyen Bizans imparatorluğunun bütün ümidi Hıristiyan devletlerinin yardımlarını temin edebilmektedir. Bizans diplomasisinin bu husustaki mesâisi Avrupa ve Balkan devletlerine müteveccih olmak üzere iki cepheye ayrılır: Avrupa'da en büyük merci Papalık makamıdır; fakat Bizans'ın Ortodoks ve Roma'nın Katolik mezhepleri arasındaki ayrılık Bizans imparatorlarının bu husustaki gayretlerine daimî bir engel teşkil etmiştir; bununla beraber bu mesâi her zaman neticesiz kalmamış, Avrupalılar mezhep hissi haricinde dinî, iktisadî ve siyasî bir takım sebeplerle zaman zaman Haçlı sürüleri göndererek Bizans'a yardım etmişlerdir; Burgaz, Sizebolu vesaireyi Bulgarlardan alıp Bizanslılara veren İtalyan Haçlı kuvveti bu Avrupa yardımlarının en son misallerindendir: 1366 = 767 vukuâtına bakınız. 1363 = 765 tarihinde imza ettiği bir muahedeyle Birinci Murad'ın metbûiyyetini kabul etmiş olan Beşinci Yoannis Paleoloğos bu muahedeye rağmen Avrupa'dan ümidini kesmiyerek diplomatik mesâisine devam etmiş ve hattâ Macaları Türkler aleyhine tahrik için bizzat Macaristan'a bile gitmekten çekinmemiştir: 1368 = 770 vukuâtının birinci fıkrasındaki izahata bakınız. Gene ayni imparator işte 1369 = 771 tarihinde de Avrupa hıristiyanlığını Türklere karşı ayaklandırmak için Bizans idaresini büyük oğlu Andrenikos Paleoloğos'a bırakarak Roma'ya gidip Papa ile görüşmüş, Ortodoks ve Katolik mezheplerinin birleştirilmelerini kabul etmiş, Teşrinievvel ayının 18 inci günü dört kardinalden mürekkep ruhâni bir meclis huzurunda Katolik mezhebini resmen tasdik edip bir tasdiknâme bile vermiş ve bunun ertesi gün de Saint-Pierre kilisesinde büyük mihraba karşı Papa'nın ellerini tutarak Ortodoks mezhebinin dalâletlerinden resmen istiğfar etmiştir! Fakat Bizans halkının umumî hissiyatına hiç uymıyan bu fedakârlıklar mukabilinde Papa Beşinci Urbain kendisini "kilisenin evlâdı" ilân ederek Türklerden kurtarılacağını vâdedip Hıristiyan hükümdarlarına hitaben eline bir takım tavsiye mektupları vermekten başka bir şey yapmamıştır! İşte bu kuru tavsiyelerle seyahatini Fransa'ya kadar temdid eden Bizans imparatoru hiç bir netice alamıyarak elleri boş

dönerken Venedik tüccarlarından bâzılarına olan borçlarını ödeyememiş olduğu için orada bir müddet tevkif bile edilmiş ve nihayet oğullarından birinin para verip babasının borçlarını temizlemesi üzerine serbest bırakılmıştır: Payıtahtına acı bir muvaffakıyetsizlikten başka bir netice getiremiyen Beşinci Yoannis artık Birinci Murad'ın merhametine güvenerek zillet içinde yaşarken bile el altından siyasî faaliyetine devam etmiş, metbûunun aleyhine çalışıp durmaktan tabiî vazgeçmemiştir).

1371 = 773

Samaku meydan muharebesi, müttefik Sırp - Bulgar ordularının bozulması ve Samaku ile İhtiman kalelerinin fethi.

(Bütün Bulgaristan'ın son kralı Aleksandr'ın 1365 = 767 tarihinde öldüğü rivayet edilir : Bu kral ölünce ölkesi oğullarıyla akrabası arasında taksim edilmiş ve bu taksimden Orta-Bulgaistan, Garbî-Bulgaristan, Dobruca ve Köstendil prenslikleri ortaya çıkmıştır : Kral Aleksandr'ın en kuvvetli rivayete nazaran yukarda zikrettiğimiz 1365=767 tarihinden başka 1353=754, 1356=757 ve 1371=773 tarihlerinde öldüğü hakkında da muhtelif rivayetler mevcut olduğu için, bu inkısamın 1353 den 1371 tarihine kadar geçen on sekiz sene içinde tahakkuk etmiş olması lâzımgelir. Bunların en mühimmi Orta - Bulgaristan'dir : Buranın hükümdarı meşhur "Şişman" kral ünvaniyle anılır : Bu kralın şahsiyeti mes'elesi için 1376=778 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Her halde bu Bulgar hükûmetlerinin rekabet ve ihtilâfından Osmanlı Türklerinin çok istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Birinci Murad'ın Balkan fütuhâtı plânında şimali garbî cephesine memur edildiğini 1366 = 768 vukuâtında gördüğümüz Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'nın Samaku ve İhtiman akınındanberi mâruz olduğu tehlikenin büyüklüğünü anlıyan kral Şişman, komşusu olup ayni tehlikeye mâruz bulunan Makedonya Sırp kralı Uyliyeşa'dan istimdad etmiş, bunun üzerine iki kral Samaku = Samakow ovasında birleşmiş, fakat üzerlerine yürüyen Lala Şahin Paşa'ya mukavemet edemiyerek müdhiş bir bozguna uğramışlardır : Türk ordusunun bu parlak zaferi müttefik Sırp - Bulgar ordularının tamamiyle ezilmesini ve işte bunun üzerine Samaku ve İhtiman kalelerinin fethini temin etmiştir. Bu vaziyet üzerine İhtiman ovasında bulunan ve Türkler tarafından "Kapulu-derbend" ismi verilen meşhur "Porte-Trajane" geçidi de Osmanlı hâkimiyetine geçmiştir: Bu geçid, asıl Balkan dağlarının kapısı hükmündedir. — Köstendil Bulgar prensinin aşağıki fıkrada görülecek teslim ve inkıyâdı da işte bu Samaku zaferinin en mühim neticelerindendir. — Samaku ve İhtiman fethi için 1368 = 770 tarihi de rivayet edilir).

Köstendil Bulgar prensinin teslim olması.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz Samaku zaferi ve bu kale ile İhtiman'ın fethi üzerine kendisi için artık mukavemet imkânı kalmadığını anlıyan Köstendil Bulgar prensi Konstantin'in mevkiinde ibka edilmek ve vergiden

muâf tutulmak şartiyle teslim olup Osmanlı hizmetine girdiği rivayet edilir: Prensin bu teklifine büyük bir ehemmiyet veren Birinci Murad'ın oradaki ordu karargâhına gelip Konstantin'i huzuruna kabul ettiği ve şartlarını da kabul ederek bir Türk valisi vaziyetinde olmak üzere mevkiinde ibkasına muvafakat gösterdiği hakkında da kuvvetli rivayetler vardır. — Köstendil'in teslimi için 1373 = 775 tarihi de rivayet edilir).

Çirmen zaferi.

(Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un Balkanlarda Türklere karşı bir hareket uyandırmak için mütemadî surette el altından faaliyette bulunduğu rivayet edilir. Bu zelil imparatorun Avrupa'da bir Haçlı hareketi vücuda getirmek için gittiği Roma'dan nasıl döndüğünü 1369 = 771 vukuâtında görmüştük. O siyasî hezimetten bir türlü ibret alamıyan Beşinci Yoannis ondan sonra da Balkanlarda bir gaile çıkarıp istifade etmek ümidine kapılmıştır: Vaktiyle Balkan yarımadasının büyük bir kısmını zaptettikten sonra Bizans imparatorluğuna göz diken ve hattâ kendini "Sırplar ve Romalılar imparatoru" ilân eden Sırbistan kralı Duşan tarafından 1352 tarihinde siyasî mülâhazalarla Bizans kilisesinden ayrılmış olan Sırp kilisesi bu sefer Beşinci Yoannis'in gayretiyle tekrar Istanbul Ortodoks patrikliğine bağlanmış, Duşan imparatorluğunu aralarında paylaşan Makedonya ve şimalî Sırbistan hükümdarları Uyliyeşa, Vukaşin ve Voyko ismindeki üç kardeş Bizans imparatoriyle anlaşmış ve işte bunun üzerine Sırp kuvvetleri Edirne üzerine yürümiye başlamıştır: Bu Sırp ordularıyla Türk ordusu Edirne ile "Mustafa-Paşa = Svilengrad" arasında ve Meriç boyundaki "Çirmen = Tschrnomen" mevkiinde karşılaşmış ve işte burada Sırp kuvvetlerinin 26 Eylül Cuma günü uğradığı müdhiş bozgun netîce itibariyle Türklere Makedonya kapılarını açmıştır. — Bu muharebede Uyliyeşa ile Voyko suda boğulmuş, Vukaşin de kaçarken öldürülmüştür. — Bu Çirmen zaferiyle bundan yedi sene evvelki "Sırp-sındığı" muzafferiyeti Osmanlı menbâlarında umumiyetle birbirine karıştırılır: "Sırp-sındığı" için 1364=766 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Yedi sene fâsıla ile kazanıldığından bahsedilen bu iki zafer, Osmanlı istilâsına karşı Balkan mukavemetini kökünden kırmış demektir).

1372 = 774

Adriyatik deniziyle Yunanistan'ın Atik havalisine kadar ilk Büyük Osmanlı akınları.

(Osmanlı akıncılarının bir taraftan Vardar'ı geçip Sırbistan, Bosna, Arnavutluk ve Dalmaçya'ya kadar uzanarak ilk defa olmak üzere Adriyatik denizine dayandıkları ve bir taraftan da Tesalya'dan geçerek Yunanistan'ın Atik havalisine kadar sarktıkları rivayet edilir. — Osmanlı askerî teşkilâtında "Akıncılık" ayrı bir sınıf ve hattâ babadan oğula geçtiği için bir Ocak halindedir. Akıncıların düşman arazisini tahrib edip zayıflatmak, ânî baskınlarla düşmanı tedhiş edip mâneviyâtını kırmak, keşif hareketleri

yapmak, düşmanın pusu kurmasına mâni olmak, ganîmet ve esir almak, yollarla köprüleri emniyet altında bulundurmak gibi muhtelif vazifeleri vardır. — İşte bu tarihten itibaren büyük hareketleri görülmiye başlıyan bu sınıf mevcudunun en fazla kabardığı devir on beşinçi ve on altıncı asırlardır : Fakat on altıncı asrın sonlarından itibaren bu sınıf artık zayıflamıya başlamıştır. — XV - XVI ncı asırlarda akıncı mevcudu bir rivayete göre 70 - 80 bin kadardır. — Akıncıların hepsi atlıdır. — Rumeli Akıncı teşkilâtı başlıca üç kola ayrılır : Merkezleri Bulgaristan, Sırbistan ve Mora'dır. — Akıncılar umumiyetle Türk ırkındandır. — Osmanlı tarihinin büyük akınları işte bu seneden itibaren Balkan memleketleriyle Macaristan, Avusturya ve İtalya arazisine kadar sık sık tekerrür etmiş, fakat XVI ncı asır sonlarından itibaren artık ehemmiyetini kaybetmiştir. — Memlekete mütemadiyen hariçten servet getiren akıncılığın iktisadî cephesi ayrıca tetkike değecek kadar ehemmiyetlidir).

Şimalî Sırbistan hükümdarı Lâzar Grebliyanoviç'in tâbiiyet ve harac altına girmesi.

(1371=773 vukuâtındıaki "Çirmen zaferi" fıkrasında bahsi geçen ve bir aralık imparatorluğunu ilân eden Sırbistan kralı Duşan 1355 = 756 tarihinde ölmüş, yerine geçen ve babasına lâyık olmıyan oğlu Beşinci Uroş 1367 = 769 da öldürülmüş ve işte bu suretle bunların mensub oldukları "Nemania" hanedanı tarihe karışmıştır. Bundan sonra küçük bir Dalmaçya asilzadesinin oğulları olan Uyliyeşa ile kardeşleri Voyko ve Vukaşin Sırbistan'la Makedonya'da hâkimiyet kurmuşlarsa da 1371 = 773 tarihindeki "Çirmen = Tschrnomen" muharebesinde bunlar da telef olmuş ve işte bunun üzerine kral Duşan'ın gayri-meşrû torunu olduğundan bahsedilen "Lâzar Grebliyanoviç" bu 1372 = 774 tarihinde yukarı Sırbistan'da kendisini zorla hükümdar intihab ettirmişse de, artık kral ünvanını bile almıya cesaret edemiyen bu yeni hükümdar "prens" mânâsına "kenez" ünvaniyle iktifa mecburiyetinde kalmıştır. Bizans imparatoru gibi Osmanlı hazinesine haraç vermeyi kabul eden bu Lâzar'ın ismi eski Osmanlı menbâlarında "Las oğlu" ve "Laz oğlu" gibi tahriflere uğramakta ve hattâ bu muharref isim Lâzar'ın milletine de teşmil edilerek "Sırplar" yerine "Lazlar" kelimesi bile kullanılmaktadır! — Bu sırada Makedonya tarafları da bir takım Sırp prenslerinin elindedir : Fakat Çirmen muharebesinden itibaren bunlarda artık mühim bir mukavemet kabiliyeti kalmamıştır).

Çatalca, İnciğiz ve Firecik fethi.

(Bilhassa 1371 = 773 Çirmen zaferindenberi Türk istilâsına karşı durabilecek mühim bir kuvvet kalmamış olduğu halde, Bizans aristokrasisine mensup bâzı gençler arasında hâlâ bir mukavemet fikri mevcud olduğundan ve hattâ imparatorun ihtiyat tavsiyelerine rağmen bu genç aristokratların bir takım taşkınlıklar yaptıklarından bahsedilir : Meselâ Istanbul civarındaki son Bizans kalelerine hâkim olan bu taşkın asîlzadelerin Türk topraklarına

tecavuz edip çapulculuğa kalkıştıkları hakkında bir rivayet vardır; Köstendil prensliğini teslim aldıktan sonra teşkilât ve îmar işleriyle meşgul olmak üzere Bursa'ya gitmiş olan Birinci Murad, Vize Türk muhafızının bu tecavuzlardan şikâyeti üzerine 1372 = 774 tarihinde Anadolu askeriyle Çanakkale'den Rumeli'ye geçip lüzumundan fazla şımaran Bizanslıların cezasını vermek üzere Istanbul yarımadasına yürümüş ve Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşa'yı da Enez civarında bulunan ve 1362 = 763 fütuhâtındanberi Türk arazisinin ortasında âdetâ bir Bizans adası gibi kalan Firecik ve havalisinin fethine yollamıştır. — Istanbul yarımadasına yürüyen Birinci Murad'ın bu seferinde Çatalca ve İnciğiz kalelerini Bizanslılardan fethederek Kara-burun ve Kilyos havalisine kadar akın edip Istanbul ahalisini dehşet içinde bıraktığı rivayet edilir. — Eski Osmanlı menbâlarının bâzılarında İnciğiz'den sonra fethedilen kalenin ismi "Çatalca" yerine "Çatal-Burgaz" şeklinde kaydedilir : Ahmed Vefik Paşa'nın "Lehce-i Osmanî" sinde "Çatal-Burgaz" Lüleburgaz'ın eski ismi gibi gösterilmekteyse de Lüleburgaz'ın 1361—1362= 763 tarihinde fethedilmiş olmasından ve Âşık-Paşa-zâde, Lütfi Paşa vesaire gibi bâzı menbâlarda "Çatal-Burgaz" yerine "Çatalca" denilmesinden ve bilhassa Istanbul civarında gösterilen bu şehrin İnciğiz'den sonra fethedilmiş olması gibi sarahatlerden anlaşıldığına göre "Çatal-Burgaz" dan maksat "Çatalca" dır. — Bu kalenin fethi üzerine Osmanlı hududu artık Istanbul yarımadasının içerilerine doğru uzanıp Büyük-Çekmece gölüne dökülen "Karasu = Athyras" ya dayanmış, yalnız cenupta ve Marmara sahilindeki Silivri ve Ereğli gibi bir iki liman Bizanslılarda kalmıştır : Bu suretle Rumeli'de Osmanlı ölkesinin hem cenubuşarkî, hem cenubugarbî hudutları birer "Karasu"ya dayanmış demektir. — Sizebolu limanının da işte bu sefer esnasında zaptedilmiş olduğu hakkında bir rivayet vardır : Bu rivayet doğru olduğu takdirde, ilk fethini 1368 = 770 vukuâtında gördüğümüz bu limanın bir aralık elden çıktıktan sonra bu sefer istirdad edilmiş olmak ihtimali vardır; bu devir vukuâtının karanlığından dolayı kat'î bir şey söylemek kabil değildir. — Her halde artık Bizans'ın Karadeniz sahilinde Anadolu'nun Şile limanıyla Rumeli'nin Istanbul civarından ve Bulgaristan taraflarında da Ahyolu ve Misivri limanlarından başka alâkası kalmamıştır).

1373 = 775

Bizans imparatorunun tâbiiyyet muahedesini tecdid etmesi.

(Roma'ya kadar gidip Papa'nın huzurunda mezhebini bile değiştirdiği halde payıtahtına elleri boş dönen Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos bu siyasî hezimetinden sonra da rahat durmayıp Bizans ve Sırp kiliselerini birleştirdikten sonra Sırpları Türklere karşı kışkırtmışsa da Çirmen zaferi üzerine bu ümidi de suya düşmüştür : Beşinci Yoannis'in Roma seyahati için 1369 = 771 vukuâtına ve Çirmen zaferi için de 1371 = 773 vukuâtına bakınız. İşte bu muvaffakıyetsizlikler üzerine genç Bizans asîlzadelerinin taşkınlıkları yüzünden Çatalca ve İnciğiz'in de Türkler tarafından işgal edil-

mesi Bizans imparatorunu artık payıtahtından çıkamıyacak bir vaziyete sokmuş, hiç bir yerden hiç bir ümidi kalmıyan imparator nihayet Murad Hudâvendigâr'a elçiler gönderip dehalet etmekten başka çare bulamamıştır. Birinci Murad o zelil imparatorun geçmiş günahlarını affettiği için, evvelce akdedilip Bizanslılar tarafından ihlâl edilmiş olan tâbiiyet muahedesi bu sefer teminatlı olmak şartiyle tecdid edilmiştir: Bundan evvelki muahede için 1363 = 765 vukuâtına bakınız. — Bu yeni muahedenin tatbikine teminat olarak Bizans imparatoru oğullarından Theodoros'u rehine şeklinde Osmanlı hükümdarının sarayına gönderdikten başka haraç mikdarının tezyidini ve resmen matbûu ilân ettiği Birinci Murad ne zaman emrederse askeriyle beraber gelip hizmet etmek mecburiyetini de kabul etmiştir: Tabiî bu vaziyette Bizans imparatoru artık Birinci Murad'ın bir nevi emirber neferi demektir).

İlk Makedonya fütuhâtı ve İskeçe, Drama, Kavala, Zihne, Serez, Avrethisarı, Vardar-Yenicesi ve Kara-Firye kasabalarıyla şehirlerinin fethi.

(Bu sırada Makedonya, Duşan imparatorluğunun enkazını paylaşmış bir takım Sırp prenslerinin elindedir; fakat Çirmen zaferinden itibaren bunlarda artık mühim bir mukavemet kabiliyeti kalmamıştır: 1371 = 773 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. İşte bu vaziyetten istifade eden Vezir-i-a'zam Çandarlı Kara-Halil ve Rumeli Beylerbeyi Lala Şahin Paşalarla Gazi Evrenos ve Deli Balaban Beyler Türklerin "Despot dağı" dedikleri "Rodop" balkanlarından aşarak olgun bir meyve haline gelen Makedonya'nın fethine başlamışlardır. — Makedonya şehirlerinin fetih tarihleri itibariyle Osmanlı, Bizans ve Sırp menbâları arasında çok büyük farklar vardır: Her halde bu şehirlerin 1371 = 773 deki Çirmen zaferinden itibaren burada esas ittihaz ettiğimiz 1373 = 775 tarihine kadar geçen iki sene içinde tamamiyle fethedilmiş olmaları en kuvvetli ihtimal olarak kabul edilebilir. — Bu yeni fütuhâtın en mühim neticeleri Türk hâkimiyetinin Trakya'dan sonra Makedonya'ya da teşmili, bir sene evvel "Mesta = Karasu" boyunda bulunan Osmanlı garp hududunun "Struma = Karasu" nehrini bile aştıktan sonra Vardar'ın garbına dayanması, bu vaziyet üzerine Selânik limanının bulunduğu Halkidikya yarımadasının çenber içine alınması ve nihayet Adalar denizi şimal sahillerinden büyük bir kısmının Türk hâkimiyetine girmesi gibi daha sonraki kara ve deniz fütuhâtını kolaylaştıracak askerî imkânlar şeklinde sıralanabilir).

1374 = 776

Serez vak'ası ve Çandarlı Hayrüddin Paşa'nın Selânik seferi.

(Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos en sevgili oğlu Manuil Paleoloğos'u Selânik valiliğine tayin etmiş olduktan başka kendisine "imparator" ünvanını da vererek saltanat şeriki ittihaz etmiştir. Bir taraftan ba-

basının Birinci Murad'a karşı katlandığı zilletlere, bir taraftan da Türklerin Makedonya fütuhâtına tahammül edemiyen bu şımarık ve basiretsiz prens, Osmanlıların Sırplardan fethetmiş oldukları Serez şehrinin eski bir Bizans mülkü olmasına istinaden bir takım hayallere kapılıp Serez rumlarını oradaki muhafız Türk askerlerine karşı isyana ve bütün muhafızları kılıçtan geçirip Serez'in kendisine iltihakını temine teşvik etmiştir. Bu vaziyetten vaktinde haberdar olan Birinci Murad derhal Çandarlı Hayrüddin Halil Paşa'yı bir ordu başında Serez'e sevkedip fesatçıları idam ettirerek meseleyi tesviye ettirmiş ve ondan sonra da Hayrüddin Paşa Manuil Paleoloğos'un te'dibi için Selânik üzerine yürümüştür: Selânik'in Türkler tarafından ilk defa olarak işte bu vaziyette işgal edilmiş olduğu rivayet edilir. — Osmanlı ordusunun yaklaşmakta olduğunu haber alan Manuil Paleoloğos hemen bir gemiye binip Istanbul'a iltica etmişse de, metbûu olan Birinci Murad Bey'in gazabından korkan Bizans imparatorunun sevgili oğlunu kabul edemediği, hattâ bu yüzden baba ile oğulun arası açılmış olduğu ve işte bundan dolayı Manuil'in evvelâ Midilli Ciniviz Dukası "François Gattilusio" ya iltica ettikten sonra bir müddet de Limni'de vakit geçirdiği ve nihayet başka çare bulamadığı için Bursa'ya veyahut Edirne'ye gidip Birinci Murad'ın ayaklarına kapanarak affını istihsal ettiği ve ancak eline verilen bir kabul emriyle nihayet Istanbul'a girebildiği hakkında muhtelif rivayetler vardır; bununla beraber baba ile oğul arasındaki ihtilâfın çok uzun sürdüğü de rivayet edilir. — Bu vak'anın tarihi ihtilâflıdır: O devrin en meşhur Bizans âlimlerinden "Dimitrios Kidônis" in 1930 da neşredilen mektuplarından anlaşıldığına göre, Çandarlı Hayrüddin Paşa Milâdın 1383 — 1387 tarihleri arasında Selânik'i ilk defa olarak işgal etmiş ve Manuil Paleoloğos işte bunun üzerine Istanbul'a kaçmıştır. Her halde bu şehrin kat'î surette fethine kadar bir iki defa alınıp verildiği anlaşılmaktadır: Bâzı menbâlarda 1382 = 784 tarihinde bir kaç gün sürmüş bir Selânik muhasarasından ve hem 1391 = 793, hem 1394 = 796 tarihlerinde şehrin fethedildiğinden bahsolunmaktadır. Bu vaziyete göre Selânik şehrinin ilk defa olarak 1383 = 785 — 1387 = 789 tarihleri arasında zaptedildikten sonra elden çıkmış, 1391 = 793 veyahut 1394 = 796 tarihinde ikinci defa fethedildiği halde Ankara muharebesini tâkib eden Fetret devrinde bir rivayete göre Süleyman Çelebi tarafından Bizans'a iade edilmiş ve nihayet 1430 = 833 tarihinde İkinci Murad tarafından üçüncü ve belki de dördüncü defa olarak kat'î surette fethedilmiş olması lâzımgelir: Bu muhtelif tarihlerdeki vukuâta da bakınız).

1375 = 777

Niş fethi ve Sırp kralının tâbiiyyet muahedesini tecdit etmesi.

(1372 = 774 vukuâtının ikinci fıkrasında hüviyetinden ve Sırp anarşisi içinde fırsattan istifade ederek "Kenez/Kiniaz" ünvaniyle şimalî Sırbistan hükümdar-

lığına geçtiğinden bahsettiğimiz "Lâzar Grebliyanoviç"in Osmanlı hazinesine haraçgüzar olmayı kabul ederek tâbiiyyet ve itaat altına girdiği halde resmen taahhüd etmiş olduğu haracın tesviyesinden imtina etmesi Osmanlı ordusunun işte bu Sırbistan seferine sebep gösterilir. — Yerlilerin zahireleri yakmış olmalarından dolayı çekilen büyük müşkilâta rağmen Niş şehrinin fethiyle neticelenen bu sefer için 1376 = 778 ve hattâ 1386 = 788 tarihleri de rivayet edilmektedir : Bâzı Garp müellifleri Niş şehrinin Istanbul-Viyana şodesi üzerinde bulunmasından ve bu şosenin de Niş'den evvel Sofya'ya uğramasından dolayı Niş'in Sofya'dan sonra fethedilmiş olmak ihtimalini coğrafî vaziyet bakımından daha muhtemel gördükleri için 1386=788 tarihini tercih etmekte iseler de, askerî harekâtın mutlaka büyük şoselerle alâkadar olamıyacağı ve bilhassa Morava mecrâsı üzerinden de Niş kalesine varılabileceği düşünülerek burada en kuvvetli rivayet olan 1375 = 777 tarihi esas ittihaz edilmiştir. — Askerlik bakımından Niş kalesi Sırbistan'ın cenup tarafından anahtarı sayılır ve bu mahiyeti itibariyle şimaldeki Belgrad kalesiyle karşılaştırılabilir. Niş'in Istanbul - Viyana şosesiyle Belgrad - Selânik yolunun üzerinde bulunması da Türk ordusunu bu büyük merkezler arasındaki muvasalaya tamamiyle hâkim bir vaziyete getirmiştir. Fazla olarak Osmanlı arazisinin Niş fethi üzerine şimaligarbîye doğru teşkil ettiği çıkıntı Bulgaristan'la Sırbistan arasına girerek bu iki memleketin ittisalini kesmiye başlamıştır : Sırp ve Bulgar ordularının Türklere karşı birleşme teşebbüslerine Osmanlı ordusunun bundan sonra kolayca mâni olabilmesinde bu coğrafî vaziyetin tabiî büyük bir tesiri olmuştur. — Sırp kralı ünvaniyle de anılan Lâzar Grebliyanoviç'in işte bu vaziyet üzerine sulh talebinde bulunduğu ve bu talebi kabul edilerek "senede bin libre gümüş" veyahut "elli okka altun" haraç vermek şartiyle vaziyetini kurtarabildiği rivayet edilir. — Osmanlı ölkesinin ilk defa olarak Morava kıyılarına dayanması da işte bu Niş seferindedir).

1376 = 778

Bulgaristan krallığının Osmanlı hâkimiyetine girmesi ve Bulgar prensesi Tamar'ın Birinci Murad'a verilmesi.

(Prenses Tamar, Osmanlı menbâlarında "Sasmanos" ve "Susmanos" gibi muharref isimlerle anılan Bulgar kralı "Şişman/Sisman"ın kızkardeşidir: Bulgar krallığı için 1371=773 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bu Şişman'ın şahsiyetinde biraz şüpheli noktalar vardır: Bir rivayete göre 1371=773 tarihindeki Samaku muharebesinde maktul düşmüş veyahut kaybolmuş, diger bir rivayete göre 1373=775 tarihinde Napoli'de ölmüş ve nihayet son bir rivayete göre de 3 Haziran 1395 = 13 Şa'bân 797 tarihinde Yıldırım Bâyezid'in emriyle idam edilmiştir! Bu rivayetlerin birbirini tutmaması son zamanlarda üç Şişman mevcud olmak ihtimali hakkında bile bir nazariyyeye yol açmıştır: Bu nazariyye doğru olduğu takdirde prenses Tamar bunlardan birinin kızı ve birinin de kızkardeşi olmak lâzımgelir; bâzı menbâların bu prensesi kralın kızı ve bâzılarının da kızkardeşi gibi göstermesi belki de bu vaziyetle alâ-

kadardır: Bununla beraber Tamar eski kral Aleksandr'ın bir yahudi karısından olma kızı şeklinde de gösterilir. — Bu siyasî izdivacın tarihinde de ihtilâf vardır: Meselâ bir rivayete göre 1366 = 768 tarihindeki Yanbolu fethini müteâkıp ve bir rivayete göre de 1370 = 772 tarihine müsadiftir. — Bulgar krallığının Osmanlı hâkimiyetine girmesi üzerine Osmanlılara tâbi devletlerin sayısı dördü bulmuştur: Bu devletlerden Bizans imparatorluğu için 1363 = 765 ve 1373 = 775, Raguza = Dubrovnik cumhuriyeti için 1365 = 767, Sırp krallığı için 1372 = 774 vukuâtına bakınız; Bulgaristan bu silsilenin dördüncüsü demektir. Bunlardan başka bir de Köstendil Bulgar prensliği varsa da, orasının tâbi bir devletten ziyade bir Osmanlı eyaleti haline geldiğinden bahsedilir: 1371 = 773 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Bulgar kralı Şişman'ın kızkardeşini Birinci Murad'a vermekle haraç mükellefiyetinden kurtulduğu hakkında bir rivayet vardır).

Kara-Timürtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliğine tayini.

(Rumeli fütuhâtındaki büyük hizmetleriyle meşhur olan Lala Şahin Paşa'nın işte bu tarihte vefatı üzerine Beylerbeylik makamına Kara-Ali oğlu Kara-Timürtaş Paşa'nın tayin edilmiş olduğu rivayet edilir: Bu Kara-Timürtaş Paşa'nın şahsiyet ve hüviyeti için 1403 — 1404 = 806 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Lala Şahin Paşa'nın 1375 = 777 tarihindeki Niş fethi esnasında öldüğü hakkında da bir rivayet vardır: Bu rivayet doğru olduğu takdirde Rumeli Beylerbeyliğinin bir kaç ay açık kalmış olması lâzımgelir. — Osmanlı hanedanına mensub olmıyanlar içinde ilk defa olarak "Paşa" ünvanını alan devlet adamının Lala Şahin Paşa olduğu hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir: 1368=770 vukuâtında "Çandarlı-Kara-Halilin Vezir-i-a'zam olması" hakkındaki fıkraya bakınız. — Lala Şahin Paşa'nın ilk Rumeli fütuhât plânındaki rolü için 1366 = 768 vukuâtının ikinci fıkrasında izahat vardır. Bâzı menbâlarda Lala Şahin Paşa'nın parlak şahsiyeti çirkin bir siyasî cinayetle lekelenir: Bunun için 1364 = 766 vukuâtındaki "Sırp-sındığı" izahâtına bakınız. — Kara-Timürtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliğine tayini için 1375 = 777 tarihi de rivayet edilir: Bu rivayet doğru olduğu takdirde Lala Şahin Paşa'nın Niş fethi esnasında ölmüş olduğu hakkındaki rivayetin de doğru olması ve netice itibariyle birinin ölümü üzerine digerinin derhal tayin edilmiş bulunması lâzımgelir).

«Zeâmet» in ihdâsı ve «Voynuk» sınıfının tesisi.

(Tımar, zeâmet ve hâs isimleriyle üç dereceye ayrılan arazi rejimi ilk defa olarak Osmanlılar tarafından ihdâs edilmiş değildir: Abbâsîlerden itibaren bir çok Müslüman ve Türk devletlerinde ve bilhassa Anadolu Selçukîleriyle bunların inkırazından hasıl olan Türk Beyliklerinde de buna benzer rejimler tatbik edildiği muhakkaktır. Onun için tımar usulü daha Osman Gazi devrinden itibaren âdetâ millî ve umumî bir teâmül şeklinde tatbik edilmiye başlamıştır. Yalnız bu sistemin Rumeli'ye tatbik ve teşmili Osmanlılar devrindedir. — Bâzı menbâlarda Kara-Timürtaş Paşa'ya izafe edilen yeni

tesisât, Tımarla Hâs arasında bir de "Zeâmet" derecesinin ihdâsına ve bu iki derece hukukunun irsîleştirilmesine münhasırdır: Fakat Osmanlılardan evvel Zeâmet'in de mevcud olduğu bâzı kayitlerden anlaşılmakta olduğuna göre, Kara-Timürtaş Paşa'nın yaptığı şey o zamana kadar Osmanlılarda iki dereceden ibaret olan arazi rejimini eski Müslüman - Türk devletlerini taklîden üç dereceye çıkarmak ve verâset usulünü de kabul etmek gibi bir takım teferrüâta münhasır olmak lâzımgelir. Timürtaş Paşa'nın bu icraâtı hakkında 1375 = 777 rivayeti de vardır. — Tedricî bir tekâmül tâkib ettiği anlaşılan bu arazi rejimi toprağın tasarruf ve mülkiyyet haklariyle alâkadar değildir: Bunda esas, devlete aid olan "A'şâr" vergisiyle "Tapu" rüsumunun bir takım askerî şartlar mukabilinde bâzı eşhasa tevcihinden ibarettir. Bu rejimde en büyük derece olup padişahlarla vüzerâya ve büyük devlet adamlarına tahsis edilen "dirlik" şekline "Hâs" ismi verilir: Vâridâtı 100 bin akçadan fazla olan dirlikler "Hâs" dır; her hâs sahibi vâridatının her beş bin akçası için bütün masarifi kendisine aid olmak şartiyle bir "cebelü" suvari yetiştirmek mecburiyetindedir. Hâslar irsî değildir. İkinci dereceyi teşkil eden ve 20 binden 100 bine kadar vâridâtı olan dirliklere "Zeâmet" ismi verilir: Bu vâridâtın yirmi bin akçası "Kılıç" hakkı sayıldığı için, yirmi binden fazlası için her beş binde bir "cebelü" verilmesi şarttır. En küçük dereceyi teşkil eden ve "Tımar" denilen dirliklerin vâridâtı üç bin akçadan yirmi bin akçaya kadardır: Bunun üç bini "kılıç", üst tarafı "hisse" ismini alır; her tımarlı "Mâl-i mukabele" denilen vâridâtının "kılıc"ı müstesnâ olmak üzere "hisse" si üzerinden her üç bin akça için bir "cebelü" vermekle mükelleftir. Bununla beraber tımar şeraiti Anadolu ve Rumeliye ve hattâ bâzı eyaletlere göre değişir. "Ayn-i Ali" risalesinde tasrih edildiği vechile bu rejim "A'dâ ile ceng itmek mukabelesinde ta'yin olunmuştur": Onun için seferlerde tımar ve zeâmet sahipleri cebelülerini alıp Sancak Beylerinin maiyyetinde toplanmak mecburiyetindedir; bu suretle 140 - 150 bin cebelü temin edilir: Bununla beraber sefere eşen "eşkinci" tımarıyla kale muhafazasına memur olan "müstahfız" tımarından başka bir de imamlık, hatiblik ve Istanbul'da saray hizmetleri gibi muhtelif sivil vazifeler için "Hizmet tımarı" da vardır. Mahlûl kalan tımarların tevcihi için de bir takım kanunî esaslar tesbit edilmiştir. — Tabiî bütün bu kanunî mevzuât uzun bir tekâmül mahsulüdür: Onun için Kara-Timürtaş Paşa'nın bu meseledeki rolü tamamiyle vâzıh değildir; her halde bu rolün Anadolu'da ötedenberi tatbik edilmekte olan bir sistemi, Rumeli'nin mahallî şeraitine tatbikten ibaret olmak ihtimali çok kuvvetlidir. — Gene Kara-Timürtaş Paşa'ya izafe edilen tesisattan biri de "Voynuk" teşkilâtıdır: Voynuk sınıfı, bir nevi askerî seyis teşkilâtı demektir; hıristiyan unsurlardan toplanan bu sınıf efradı vergiden muâf tutulmuştur; bunların vazifesi suvarinin atına bakmak ve ahır işleriyle meşgul olmaktır: Bu suretle suvarilikle at uşaklığı birbirinden ayrılmış demektir; suvarinin vazifesi yalnız ata binmekten ve harbe gitmekten ibarettir; bu askerî vazifelerin istilzam ettiği bütün âdî hizmetler voynuklara bırakılmıştır; bunların çoğu Bulgar cinsindendir).

1377 = 779

Bizans imparatoru Dördüncü Andronikos Paleoloğos'un bir himâye muahedesi mukabilinde Gelibolu kalesini Osmanlılara iade etmesi.

(İtalyan Haçlıları tarafından bir baskınla zaptedilip Bizanslılara verilen Gelibolu'nun on sene müddetle elden çıkması için 1366 = 768 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Gelibolu'nun bu sefer kan dökülmeden istirdadı Bizans'daki saltanat mücadelelerinin siyasî bir neticesidir : Çok yaşamış ve uzun zaman saltanat sürmüş olan Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un üç oğlu vardır; bunların en büyüğü Andronikos, ortancası Manuil ve en küçüğü de Teodoros'dur. Vaktiyle Beşinci Yoannis Türkler aleyhine yardım dilenmek için Avrupa seyahatine çıktığı zaman borç yüzünden Venedik'de tevkif edilince Istanbul'da vekil bıraktığı büyük oğlu Andronikos'dan para istemiş ve babasının kurtulmasını istemiyen Andronikos alâkadar olmadığı için bu parayı ortanca kardeşi Manuil tesviye ederek ihtiyar imparatoru kurtarmıştır : 1369 = 771 vukuâtına da bakınız. İşte o tarihten beri Beşinci Yoannis'le büyük oğlu Andronikos'un arası açık olduğu gibi ortanca oğlu Manuil de babasının gözüne girmiştir. Büyük oğlunu verâset hakkından mahrum etmek istiyen ihtiyar imparator nihayet 1373 = 775 tarihinde ortanca oğlu Manuil'i saltanatına teşrik edip kendisine "imparator" ünvanını bile vermekten çekinmemiş ve bu vaziyet üzerine babasına büsbütün düşman kesilen Andronikos da Bizans menbâlarına göre işte o tarihte ve bir rivayete göre de iki sene sonra 1375 = 777 tarihinde Birinci Murad'ın oğullarından şehzâde Savcı Bey'le el birliği ederek babasına karşı isyan etmiştir! Savcı Bey'in de bu el birliğinden maksadı babasını devirip yerine geçmektir : Fakat Osmanlı menbâlarında Savcı Bey isyanı 1385=787 tarihine müsadif gösterilir; işte bundan dolayı Savcı Bey'in iki defa isyan etmiş olmak ihtimali de vardır: 1385=787 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Bir rivayete göre Beşinci Yoannis bir aralık metbûu olan Birinci Murad'ın maiyyetinde sefere çıkmış ve Andronikos işte bu vaziyetten istifade ederek isyan etmiştir. Bu isyan hareketinde Dimetoka kalesine kapanan Andronikos çarçabuk tenkil edilmiş ve Birinci Murad'ın emriyle gözlerine mil çektirilmiştir : Fakat cellâtlar prense acıdıkları için yalnız bir gözüne mil çekildiği rivayet edilir. Bu vak'a üzerine Andronikos babasının emriyle Istanbul sûrunun zından ittihaz edilen "Anemas" kulesine hapsedilmiştir. Istanbul ve Çanakkale boğazları Türk hâkimiyetinde olduğu için bu sırada Venediklilerle Cinivizler nazarında "Tenedos" denilen Bozcaada'nın askerî ehemmiyeti artmış ve birbirine rakîb olan bu iki cuhmuriyet o adaya göz dikmiştir : "Anemas" zındanında bulunan Prens Andronikos'un işte bu vaziyetten istifade ederek Cinivizlerle gizlice münasebete girişip 1376 = 778 tarihinde Bozcaada'yı onlara va'dettiği ve işte bunun üzerine Galata Cinivizlerinin Istanbul'da bir ihtilâl çıkarıp Beşinci Yoannis'i devirerek zındandan kurtardıkları büyük oğlunu "Dördüncü Andronikos" ünvaniyle onun yerine imparator ilân ettir-

dikleri rivayet edilir. Yeni imparatorun ilk işi babasıyla kardeşlerini yakalatıp kendisinin çıktığı "Anemas" zındanına attırmak olmuştur! — Bir rivayete göre de bu saltanat tebeddülünde Cinivizlerden başka, Bizans'ta çıkacak karışıklıklardan istifade etmesini çok iyi bilen Birinci Murad'ın da büyük bir rolü olmuştur: Hattâ Andronikos tahta çıkınca kızkardeşini Birinci Murad'a şükran hediyesi şeklinde takdim ettiği hakkında bile bir rivayet vardır! Her halde bu yeni imparatorun 1377=779 tarihinde Osmanlı himâyesini temin için Murad Bey'le bir muahede imzaladığı ve işte bu muahede mucibince tıpkı babası gibi haraç altına girdikten başka Gelibolu kalesini de Türklere iade ettiği muhakkaktır : Bu nokta, o devrin meşhur Bizans âlimlerinden "Dimitrios Kidônis" in 1377 tarihli bir mektubundaki izahatla sâbittir: Neşrî tarihinde Gelibolu fethi için "asahh rivâyete göre Murad Han fethitti" denilmesi her halde bu vaziyetle alâkadardır. — Eski imparator Beşinci Yoannis'le oğullarının zındandan kurtulup tekrar iş başına gelmeleri için aşağıki 1379=781 vukuâtına bakınız).

1379 = 781

Eski Bizans İmparatoru Beşinci Yoannis Paleoliğos'un zindandan kaçıp Birinci Murad'a ilticası ve Osmanlı himâyesinde tahtını istirdadı.

(Bizanstaki saltanat mücâdeleleri ve Beşinci Yoannis'in sukutu için 1377 = 779 vukuâtına bakınız. — Dördüncü Andronikos Paleoloğos babasını devirip tahtını zaptedebilmek için 1376=778 tarihinde Bozcaada'yı Cinivizlere va'dettiği halde Venedikliler daha evvel davranıp "Marco Giustiniani" isminde bir kumandan göndererek adayı Bizanslı muhafızından teslim almışlardır: 1377 = 779 teşrinisanisine tesadüf eden bu hareketin ihtiyar imparator Beşinci Yoannis tarafından evvelce Venediklilere verilmiş bir ferman sayesinde temin olunduğu rivayet edilir! Bu suretle Bizans tahtı uğrunda Bozcaada'yı Venediklilere pişkeş çeken bir baba ile ayni maksat için ayni adayı Cinivizlere vermek istiyen bir oğul arasında şiddetli bir mücadele başlamış demektir! Bu mücadelede Beşinci Yoannis Venediklilere ve Dördüncü Andronikos da Cinivizlere istinad etmiş olmakla beraber, vatanlarından birer parça ikram etmek suretiyle Türklerden her ikisi de yadım dilenmiştir! 1377 = 779 vukuâtında görüldüğü vechile Dördüncü Andronikos Osmanlı himâyesine mukabil Gelibolu kalesini vermiş olduğu gibi, babası Beşinci Yoannis de bu sefer "Anemas" zındanından kaçıp kurtulunca Anadolu'daki Alaşehir kalesini va'detmiştir! İşte bundan dolayı Birinci Murad ilkönce Gelibolu için oğlunu himâye ettikten sonra bu sefer Alaşehir için de babasını himâye etmiştir! — Dördüncü Andronikos'un 1376=778 den 1379=781 tarihine kadar üç sene süren saltanat müddetince Beşinci Yoannis'in diger iki oğluyla beraber "Anemas" zındanında kaldığı rivayet edilir: Bir rivayete göre de en küçük oğlu Teodoros rehîne olarak Birinci Murad'ın elinde bulunduğu için, ihtiyar imparatorun zından arkadaşı yalnız ortanca oğlu ve saltanat şeriki olan Manuil Paleoloğos'dan

ibarettir. Venediklilerin bunları zındandan kaçırmak için yaptıkları ilk teşebbüs muvaffakıyetsizlikle neticelendikten sonra, nihayet işte bu 1379=781 senesinin Haziran = Safer ayında hepsi birden kaçmıya muvaffak olmuş ve doğru Üsküdar'a geçip orada vaziyeti kollayan şehzâde Bâyezid'e iltica etmişlerdir. — Askerlikteki kudreti nisbetinde haricî siyasette de mehareti olan Birinci Murad bu vaziyet üzerine birbirinin düşmanı olan iki mahmisinin her ikisini de memnun etmekle beraber kendi menfaatini çok mükemmel temin eden bir tesviye şekli bulmuştur: İşte bu tesviye tarzı mucibince ihtiyar imparator Beşinci Yoannis yeniden Bizans tahtına oturtulmuş ve imparatorluğun Silivri, Ereğli vesaire gibi Marmara sahilinde kalan son bir iki kasabası da Dördüncü Andronikos'a verilmiştir! Bu suretle hem baba, hem oğul memnun edilmiş olduktan başka Türkler için her zaman her ikisini birbirinin aleyhine sevkedebilmek imkânı da hazırlanmış demektir! Fakat bu işde Türk menfaati buna da münhasır kalmış değildir: Beşinci Yoannis bu güzel tesviye şekline mukabil Birinci Murad'a senede otuz bin altın haraçla on iki bin asker vermeyi ve fazla olarak garbî Anadolu'da Bizans'ın son kalesi olan Alaşehir'in teslimini de taahhüd etmiştir! Tabiî bu suretle ortada memnun edilmiyen kimse kalmamış demektir! — Alaşehir'in işte bu tarihte ve bu vaziyet üzerine Beşinci Yoannis tarafından Birinci Murad'a teslim edilmiş olduğu hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir: Kale muhafızları imparatorun teslim emrini dinlemedikleri ve zaten bu tarihte henüz Osmanlı hududu o havaliye dayanmamış olduğu için Alaşehir'in işgali en kuvvetli rivayete göre Yıldırım devrinin bidayetine müsadiftir: 1390 = 792 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız; onun için her halde bu 1379 = 781 tarihindeki teslim rivayeti ihtiyar imparatorun bu şehre ait bir taahhüdünden galat olmak lâzımgelir).

1381 = 783

Germiyan Beyliğinden gelin cihâzı olarak Kütahya, Simav, Eğrigöz ve Tavşanlı kasabalarının alınması.

(Sonradan "Yıldırım" ünvaniyle şöhret bulan şehzâde Bâyezid Bey'in en kuvvetli rivayete göre işte bu tarihte ve diger bir rivayete göre de 1378=780 tarihinde Germiyan hükümdarı "Şah Çelebi" ve daha doğrusu "Süleymanşah" kızı "Sultan Hatun", yahut "Devlet Hatun" veyahut "Devletşah Hatun" la evlenmesinden dolayı bu şehirlerin "gelin cihâzı" olarak verildiği rivayet edilir. Bu suretle Germiyan ölkesinin şimaligarbî kısmı Osmanlı Beyliğine intikal etmiş demektir. Bundan evvel Germiyan Beyliğinin şimalişarkîsini teşkil eden Sultan-önü havalisinin işgali için 1361=762 vukuâtına bakınız. — Bu "cihâz" rivayeti doğru olduğu takdirde Osmanlı Beyliği Anadolu Türk birliğinin temini bakımından mühim bir adım daha atmağa muvaffak olmuş demektir. Bilhassa bu şehirlerin başında Kütahya'nın bulunması Germiyan payıtahtının bile Osmanlılara geçmesi demek olduğu için büyük bir ehemmiyeti haizdir: Bu vaziyet üzerine Germiyan Beyinin Kula'ya veyahut Karahisar'a çekilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Tabiî bu rivayetler ihtiyatla

karşılanmalıdır. — Cihâz olarak alınan yerlerin idaresi şehzâde Bâyezid Bey'e tevdi edilmiştir. — Her halde Germiyan oğlunun Osman oğluna karşı bu kadar fedakârlık göstermesi Karaman oğluna karşı duyduğu korkudan mütevellid olmak lâzımgelir. — Bursa kadısı "Koca Mahmud Ağa" nın riyasetinde gelin getirmiye giden hey'etle beraber iki üç bin asker de gönderilmiş ve rivayete nazaran Osmanlılara terkedilen Germiyan kasabaları işte bunlara teslim edilmiştir. — Çelebi Sultan Mehmed'in anası olan bu Germiyan prensesi Devlet Hatun'un türbesi Bursa'da Yeşil künbed civarındaki Meydancık'dadır ve halk arasında yanlış olarak "Hundi Hatun Türbesi" diye anılır : Halbuki kitâbesinde "Devlet Hatun" ismi ve Çelebi Sultan Mehmed'in anası olduğu musarrahtır; bâzı menbâlarda "Sultan Hatun" ve "Devletşah Hatun" şekillerinde de bahsedilen bu prensesin kitâbesine göre Hicretin 816 senesi Şevvâl ayında, yani Milâdın 1413 Kânunuevvelinde veyahut 1414 Kânunusanîsinde ölmüş olduğu anlaşılmaktadır. — Mısır Sultaniyle Anadolu Türk Beylerinin Bursa'da yapılan parlak düğüne dâvet edildikleri ve bunların hepsinden elçilerle muhteşem hediyeler geldiği rivayet edilir. Bilhassa Evrenos Bey'in altın ve gümüş tepsiler içinde murassâ takımlar ve paralar taşıyan yüz cariye ile yüz köleden mürekkep hediyeleri pek meşhurdur : Tabiî bunlar zafer ganîmetleridir. Birinci Murad'ın bu hediyeleri o düğüne bir elçi gönderen Mısır Sultanına yolladığı ve Sultanın hediyelerini de Evrenos Bey'e verdiği rivayet edilir. Mısır Kölemenleriyle ilk siyasî münasebetin tesisi için 1386 = 788 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

Hamîd oğulları Beyliğinden altı şehir satın alınması.

(Rivayete nazaran bu alışverişin esası yukarıki fıkrada bahsi geçen Bursa düğününde hazırlanmıştır : Şark hududu boydan boya Karaman devletine bitişik olan Hamîd Beyliği, Karaman oğullarının tecavuzlarından dolayı bir nevi müvazene siyaseti tâkib edip şimal ve şimaligarbî taraflarında bulunan Osmanlılarla Germiyanlılara istinad ederek mevcudiyetini muhafazaya çalıştığı sırada Bursa düğünü olmuş ve bu düğüne Hamîd oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey de elçiler ve hediyeler göndererek iştirâk etmiştir. Birinci Murad'ın işte bu vaziyetten istifade ederek Bursa'daki elçilere memleketlerinden bir mıkdar yer satın almak istediğinden bahsedildiği ve buna sebeb olarak da Karaman oğullarının muhtemel taarruzlarına karşı askerlik bakımından böyle bir tedbire lüzum gösterdiği rivayet edilir: Murad Bey'in istediği yerler Yalvaç, Akşehir, İsparta, Karaağaç, Seydişehir ve Beyşehir kasabalarıdır; coğrafî vaziyet bakımından bu altı şehrin İsparta'dan mâadâsı Hamîd ve Karaman Beylikleri arasında şimalden cenuba doğru sıralanır : Tabiî bunlar alınınca Osmanlı arazisi tıpkı bir kama gibi o iki Beyliğin arasına girmiş olacaktır. Her halde Murad Bey işte bu suretle Hamîd oğlunu Karaman tehlikesinden daimî surette kurtarmak teklifinde bulunmuş olmalıdır! Zavallı Hamîd oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey bu tuhaf teklifi ilkönce sudan bir cevapla geçiştirmek istemişse de Birinci Murad'ın ordu başında Kütahya'ya kadar gelmesi üzerine ister istemez kabule mec-

bur olduğu rivayet edilir! İşte bu vaziyet üzerine iki tarafın kadıları birleşerek bir "Hüccet-i şer'iyye" tanzim etmişlerdir: Bu "mübâyaa" hücceti mucibince Hamîd oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey yukarda bahsi geçen altı şehri seksen bin altın mukabilinde Osman oğlu Murad Bey'e gûyâ kendi rızâsiyle satmış gibi gösterilmiştir! — Bu suretle ayni bir sene içinde Osmanlı devleti bir düğün vesilesiyle Germiyan Beyliğinin şimaligarbîsini ve bir "mübâyaa" hüccetiyle de Hamîd Beyliğinin şark tarafını bir damla kan dökmeden ele geçirmiş demektir! — Tabiî bu coğrafî vaziyet üzerine Osmanlı ve Karaman Beylikleri artık rekabet tarihlerinin en şiddetli devrine girmişlerdir. — Bu tarihten itibaren Kemâlüddin Hüseyn Bey o zaman "Felek-âbâd" ismi verilen ve ecdadından "Feleküddin Dundar Bey" devrindenberi payıtaht olan Eğridir şehri ve mülhakatiyle iktifa mecburiyetinde kalmıştır. — Osmanlıların Hamîd Beyliğinden arazi ilhak edebilmeleri yirmi senedenberi bu beyliğin şimal hududuna dayanmış olmalarındandır: Bu mesele için 1361 = 762 vukuâtına bakınız).

Osmanlılarla Karamanlılar arasında sıhriyet tesisi.

(Gelinle güveyinin isimlerinde ve düğünün tarihinde ihtilâf vardır: Birinci Murad'ın kızı olduğunda ittifak edilen gelinin ismi Osmanlı tarihlerinde umumiyetle "Nefîse Sultan" şeklinde gösterildiği halde Karaman = Lârende kasabasındaki "Hatuniyye" medresesinin 783 tarihlı kitâbesinde "Sultan-Hatun" şeklindedir: Halil Edhem Bey merhum bu ikinci şeklin isim olmayıp ünvan olmak ihtimalinden bahsetmişse de o devirlerde "Sultan" kelimesinin isim şeklinde de kullanıldığı mâlûm olduğuna göre bu tahminin doğru olmaması lâzımgelir; muahhar müverrihlerin ileri sürdükleri "Nefîse" isminde en mühim menbâları olan Feridun Bey "Münşeât" ının bu devirlere ait vesikaları da şüphe altında olmak itibariyle gelinin ismini kitâbede olduğu gibi "Sultan-Hatun" olarak kabul etmekte mühim bir mahzur olmasa gerektir. Bu sene vukuâtının başındaki fıkrada gördüğümüz gibi, şehzade Bâyezid'in aldığı Germiyan prensesinin ismi de "Sultan-Hatun" yahut "Devlet-Hatun" dur: Bu vaziyete göre birinci Murad'ın geliniyle kızı adaş olmak ihtimali vardır. — Osmanlı prensesiyle evlenen Karaman oğlunun ismiyle hüviyeti de biraz karanlıktır: Bu siyasî izdivac için en kuvvetli rivayet olarak ileri sürülen 1381=783 tarihindeki Karaman hükümdarının "Sultan Alâüddin Halil" olduğu yukarda bahsi geçen "Hatuniyye" kitâbesiyle sâbittir; Osmanlı menbâlarında Sultan-Hatun'un vardığı Karaman oğlunun ismi de "Alâüddin" yahut "Ali" gösterilir; fakat Sultan Alâüddin'in ayni isimde bir oğlu da vardır: Sonradan babasının yerine geçmiş olan bu prensin adı her halde "Alâüddin Ali" olmak lâzımgelir; bu nokta, 812 tarihli bir kitâbe ile 859 tarihli bir vakfiyyeye ve Şikârî'nin Karaman tarihiyle diger bir takım menbâlara istinaden Halil Edhem Bey'in "Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası"ndaki etüdlerinde isbat edilmiştir. Bu vaziyete göre Sultan Hatun'un kocası, 1381 = 783 tarihindeki Karaman hükümdarı Sultan Alâüddin Halil'in oğlu ve sonradan halefi olan Alâüddin Ali Bey

olmak lâzımgelir. — Feridun Bey'in kaydettiği bir vesikaya göre bu izdivac teşebbüsünde önayak olan Birinci Murad değil, Karaman-oğludur. Fakat düğün tarihi şüphelidir: "Münşeât" ın 1264 tarihinde basılan birinci cildindeki "Hutba-i nikâh" ın tarihi 787 Ramazanının son günlerine, yâni 1385 Teşrinievvelinin sonlarına müsâdiftir; fakat bu tarihin doğru olmaması lâzımgelir: Çünkü Sultan Hatun'un yaptırdığı Hatuniyye medresesinin yukarda bahsi geçen kitabesinde 783, yâni 1381 tarihi vardır; tabiî Osmanlı prensesinin izdivacından dört sene evvel Karaman'da bir medrese yaptırmış olması kabil değildir. Zaten Halil Edhem Bey'in tetkik ettiği yazma bir "Münşeât" nüshasında 780 = 1378 tarihine de tesadüf edilmiş olması bu tarihin müstensihler elinde tahrife uğramış olduğunu da meydana çıkarmıştır. Onun için en kuvvetli rivayet, "Tâc-üt-tevârîh" in Hatuniyye kitâbesine de uygun olarak kaydettiği 1381 = 783 tarihidir. Muahhar menbâlardan birinde prensesin işte bu tarihte nişanlandığı halde bundan dört sene sonra 1385 = 787 tarihinde evlenmiş olmak ihtimalinden bahsedilmişse de, bu tahmini Hatuniyye medresesinin inşâsiyle telif etmek kabil değildir. — Her halde Birinci Murad'ın Karaman-oğluna kız vermekle Anadolu cihetinden emin olarak Rumeli fütuhâtiyle meşgul olmak siyasetini tâkib ettiği muhakkaktır; fakat "Tâc-üt-tevârih" in de kaydettiği gibi, Osmanlı hükümdarının bu tahmini tahakkuk etmemiştir).

1382 = 784

Birinci Murad'ın «Hudâvendigâr» ünvaniyle anılmıya başlaması.

(Bazı menbâlarda böyle bir rivayet varsa da bunun vakıf kayitleriyle telifi kabil değildir: Çünkü vakfiyyelerde Orhan Gazi'ye bile "Hudâvendigâr" denildiği görülmektedir. — Osmanlı menbâlarının bâzılarında işte bu tarihten itibaren "Hudâvendigâr" kelimesinin Bursa şehrine de teşmil edildiğinden bahsedilir. Daha sonraları Osmanlı idare teşkilâtında bu tesmiye şekli bütün vilâyete teşmil edilerek "Bursa vilâyeti" yerine "Hüdâvendigâr vilâyeti" denilmiştir).

İştip, Manastır ve Pirlepe şehirlerinin fethi.

(Bu fütuhat Rumeli Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'ya izafe edilir. — Buraların fethi üzerine Osmanlılar Vardar nehrinin garbiyle şimaline doğru ilerlemişler ve müstakbel Arnavutluk fütuhâtının en mühim üslerini ele geçirmişler demektir. — Bu devrin vukuâtı çok karanlık olduğu için Osmanlı, Bizans ve Balkan vesikalarının karşılaştırılmasından bile kat'î bir kronoloji çıkarmak imkânı yoktur. Burada nisbeten en kuvvetli rivayet esas ittihâz edilmiştir: Bununla beraber 1380=782 ve 1385=787 tarihleri de rivayet edilir).

Selânik muhasarası.

(Bu sene Selânik üzerine yapılan bir akın neticesinde şehrin bir kaç gün

muhasara edildiği hakkında bir rivayet vardır. — Muhtelif Selânik seferleri ve bu şehrin bir kaç defa işgali meselesi için 1374=776 vukuâtına ve İkinci Murad devrindeki kat'î fethi için de 1430 = 833 vukuâtına bakınız).

1383 = 785

Kara-Timürtaş Paşa'nın Arnavutluk akını.

(Bu akına sebeb olarak Arnavutluk'taki dahilî karışıklıklardan ve bu anarşi içinde bâzı Arnavut sergerdelerinin Osmanlılara temâyülünden bahsedilir : Zaten 1382 = 784 tarihinden, yâni bir senedenberi Osmanlılar Arnavutluk işlerine müdahale ediyorlar ve meselâ Yanya despotu Thomas'a yardım için asker gönderiyorlardı. Bir müddet sonra Thomas'ın öldürülmesi Osmanlı müdahalelerini fazlalaştırmış ve hattâ Arnavutlarla beraber Yanya kalesi muhasara edilmiştir. Tabiî bu vaziyet, Balkanlarda hâkim rolün artık Türklere intikal etmiş olmasından mütevellit zarurî bir netice demektir. — "Jean G. Kersopoulos" un "Chronologie Albanaise" ismindeki eserinde Türklerin Arnavutluk'ta ilk görünüşleri Milâdın 1385, yâni Hicretin 787 tarihine müsâdif gösterilir : Her halde bu müellifin aşağıda 1385 = 787 vukuâtında görülecek ikinci Arnavutluk seferini ilk sefer zannetmiş olması lâzımgelir. — Arnavutluğun ismi, bir kabîle adından gelen "Albanopolis" şehrinin isminden gelir : Milâdın on birinci asrından itibaren bu isim bütün Arnavutluğa teşmil edilmiştir; meselâ Bizans menbâlarında bu isme ilk defa olarak işte o asırdan itibaren tesadüf edilir. Eski Garp menbâlarında memleketin ismi Albania, Albanum, Albanon, Albanopolis, Arbania, Arbanon ve Raban gibi muhtelif şekiller alır; millet ismi olarak da Lâtince Albanenses/Arbanenses, Yunanca Albanoi/Arbanoi ve İslâvca Arbanasi şekillerine tesadüf edilir. Eski Arnavutlar memleketlerine Arbenia ve kendilerine de Arbenuer yahut Arbereşe isimlerini verirlerdi. Yeni yunanlılar işte bunlardan muharref olarak memlekete Arvania ve ahalisine de Arvanitis dedikleri için Türkler işte bu son Yunan telâffuzunun tahrifiyle "Arnavut" şeklini tesbit etmişlerdir. Şimdiki Arnavutlar memleketlerine "Şkipnia" ve kendilerine de "Şkipetar" derler : Bu son şekil "müsellah adam" yahut "müsellah millet" mânâsına gelir. Bununla beraber hariçteki Arnavutlar arasında eski isimler hâlâ kullanılmaktadır. — Arnavutlar tarihte hiç bir zaman millî ve umumî bir idare kuramamışlar, hep yerli ve ecnebi derebeylerinin idaresinde dağınık yaşamışlardır. Bilhassa Milâdın XIII ncü asrından itibaren Thopia ve Balşa aileleri merkeziyet tesisine çalışmışlarsa da muvaffak olamamışlardır. XIV üncü asır sonlarından itibaren gerek bunların sukutu, gerek Osmanlı istilâsının başlaması üzerine Arnavutluk'daki idarî ve siyasî buhran büsbütün fazlalaşmış ve işte bu buhran içinde Türk hâkimiyetine karşı mücadeleye çalışan Kastriota ve Araniti aileleri de netice itibariyle muvaffakiyetsizlik içinde sönüp gitmiştir. — Arnavutluğun yerli ve yabancı beyler elinde asırlardanberi devam eden perişanlığı halkın bu derebeylerinden bıkıp osanmasiyle neticelenmiş ve bu vaziyete karşı beyler de kendi idarelerindeki ahaliye karşı hariçte bir istinat noktası aramıya başlamışlardır. Bi-

rinci Murad'ın 1383 = 785 tarihinde Kara-Timürtaş Paşa'yı Arnavutluk seferine memur etmesi Arnavut beylerinin Osmanlılara temâyül göstermelerinden mütevellid olduğu gibi, 1385 = 787 tarihinde de orta Arnavutluğa hâkim olan "Charles Thopia" Venediklilere karşı Türkleri Arnavutluğa dâvet etmiş ve işte bu gibi dâvetler Türklerin nihayet bütün Arnavutluğu hâkimiyetleri altına alarak halka muntazam bir idare yüzü göstermesiyle neticelenmiştir. Muhtelif Garp ve hattâ Arnavut menbâlarında Türklerin Arnavutluğu muhtelif tarihlerde dâvet edilmeleri hakkında bir hayli mâlûmata tesadüf edilebilir).

1384 = 786

Bosna - Hersek akını.

(Bu akını Rumeli Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'nın idare ettiği rivayet edilir. — Bahar mevsimine tesadüf eden bu büyük hareket bir çok esir ve ganîmet almakla neticelenmiştir. — Akınlar ve akıncılar için 1372 = 774 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1385 = 787

Ohri fethi.

(Vezir-i-a'zam Çandarlı Hayrüddin Paşa'ya izâfe edilen bu fetihten itibaren Türkler Arnavutluk hududuna artık kat'î surette yerleşmişlerdir).

Arnavutluk'da Savra zaferi.

(Savra ovası Devol nehrinin sol sahilinde ve Elbasan civarındadır. — Draç beyi Thopia'nın dâvet ve istimdadı üzerine Vezir-i-a'zam Çandarlı Hayrüddin Paşa Şimalî Arnavutluk prenslerinden Balşa'ya karşı hareket edip işte bu ovada büyük bir zafer kazanmıştır. Türklerin Arnavutluk'da ilk büyük muzafferiyetleri budur. — Bu muharebede Arnavutlarla müttefik olarak Sırplar da bulunmuşlardır : Sırp prensi Vukaşin oğlu İvaniç ile Balşa maktul düşmüştür. — Arnavutluk'da Türk hâkimiyetine başlangıç sayılabilecek kadar mühim olan bu zafer için 1386 = 788 tarihi de rivayet edilir. — 1383 = 785 vukuâtına da bakınız).

Savcı Bey ısyanı.

(Şehzâde Savcı Bey Birinci Murad'ın bir rivayete göre en küçük ve daha zayıf bir rivayete göre de en büyük oğludur. — Isyanın sebebi saltanat iddiasıdır : Bununla beraber Rumeli'yi babasına bırakıp Anadolu'yu kendisi alarak Osmanlı devletini kıt'alara göre taksim etmek istediği hakkında da bir rivayet vardır. — Bu hususta Osmanlı menbâlariyle Bizans ve Garp menbâları arasında zaman ve mekân rivayetleri bakımından büyük farklar vardır: 1377=779 vukuâtındaki izâhata da bakınız. — Osmanlı rivayetine nazaran vak'a Rumelide değil, Anadolu'da olmuş, Savcı Bey babasının Balkan seferine çıkarken Bursa'yı kendi idaresine bırakmasından istifade

ederek saltanatını ilân edip namına "hutba" okutmuş ve bunun üzerine derhal geri dönen babasıyla Bursa'nın Kete ovasında harbe tutuşup mağlûb olarak gözlerine mil çekilmiş ve ondan sonra da idam edilmiştir. Fakat Bizans ve Garp menbâlarındaki rivayet büsbütün başkadır : Bunlara göre vak'a Anadolu'da değil, Rumeli tarafında geçmiştir; tarihi de 1385 = 787 değil, 1373 = 775 veyahut 1375 = 777 dir. Bu Bizans rivayetinde Savcı Bey yalnız başına hareket etmemiş, Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un saltanattan mahrum ettiği büyük oğlu Andronikos'la beraber isyan etmiştir. Biri Osmanlı, biri Bizans tahtını istiyen bu iki prens, babalarının da kendilerine karşı birleştiklerini anlayınca Dimetoka kalesine kapanmışlar ve mağlûb olduktan sonra gözlerini kaybetmiye mahkûm edilmişlerdir. Fakat Savcı Bey'in ameliyatı tam yapıldığı halde Andronikos'unki yarım yamalak yapıldığından, Bizans prensi sonradan iyileşmiş veyahut yalnız bir gözünü kaybetmiş ve hattâ Cinivizlerin yardımıyla babasını devirerek bir aralık imparator bile olmuştur: 1377 = 779 ve 1390 = 792 vukuâtına bakınız. — Muahhar Osmanlı müverrihleri işte bu Osmanlı ve Bizans rivayetlerini telife çalışmışlardır; fakat her halde zaman, mekân ve hattâ vak'a teferrüâtı bakımlarından o kadar aykırı farklar gösteren bu iki rivayetin telifi doğru olmasa gerektir. — Her şeyden evvel bir kere Osmanlı menbâlarında Savcı Bey ısyanına müsâdif gösterilen 787 = 1385 tarihi Feridun Bey "Münşeât" ındaki vesikalara da uygundur. Bu menbâda Savcı Bey'e ait üç vesika sureti vardır : Üçü de 787 = 1385 tarihinde yazılmıştır. Biri Murad Hudâvendigâr'ın Savcı Bey ahvâline dikkat edilmesi için şehzâde Bâyezid'e yazdığı mektup, digeri Bayezid'in bu mesele hakkında Bursa kadısından aldığı tezkireyi leffederek gönderdiği cevap ve üçüncüsü de Birinci Murad'ın Savcı Bey'i "Nûr-ı bâsıradan mehcûr" ettiği hakkında Karaman-oğlu'na gönderdiği nâmedir. Bu üç vesikanın ikincisi her nekadar tarihsizse de, birincisiyle üçüncüsü arasında ve bir cevap mahiyetinde olmak itibariyle ayni tarihte yazılmış olduğu muhakkaktır. Bu vaziyete göre 1373 = 775 tarihindeki Andronikos ısyaniyle 1385 = 787 tarihindeki Savcı Bey ısyanının ayrı ayrı iki vak'a olarak kabulü zarurî demektir. Bununla beraber Savcı Bey'in 1373 = 775 tarihindeki Andronikos ısyanına iştirâk ettikten sonra affedilmiş olmak ihtimali de vardır: Birinci Murad'ın şehzâde Bâyezid'e Savcı ahvâlinin tarassud edilmesi hakkında emir vermesi belki de eskiden ısyan edip affedilmiş olan bu şehzâdenin şüphe altında bulunmasındandır. Tabiî bütün bunlar ancak bir takım ihtimallerden ibarettir. Yalnız Andronikos ısyaniyle bu seferki Savcı Bey ısyanının birbirinden ayrı vak'alar olduğu muhakkak sayılabilir).

1386 = 788

Sofya'nın fethi.

(İnce-Balaban Bey'in tertib ettiği bir hileyle zaptedildiğinden bahsedilen Sofya'nın fethi için 1385 = 787 tarihi de rivayet edilir. — Sofya fatihi İnce-Balaban Bey, Osman Gazi'nin Bursa'yı tazyik için yaptırdığı "Bala-

bancık" kalesinin Kumandanı Balaban Bey'in oğludur: 1314 = 714 vukuâtına bakınız. — İki sene kadar muhasara edildiğinden bahsolunan Sofya'nın fethi Bulgaristan'da Türk hâkimiyetini tahkim etmekle beraber Sırbistan yolunu da tamamiyle açmış demektir. — Sofya şehri o zaman Bulgaristan'ın en mühim merkezlerinden olmakla beraber payıtaht değildir: Devlet merkezi Tırnova'dır. — Sofya fethi hakkında Osmanlı menbâlarında rivayet edilen hileye göre İnce-Balaban Bey'in maiyyetinden "Uzunca-Sündük" kendidisini kaçak göstererek Sofya muhafızına iltica edip "Doğancılık" hizmetine girmiş ve günden güne gözüne girdiği Bulgar kumandanını günün birinde bir av peşine düşürüp tenha bir yerde atına bağlıyarak İnce-Balaban Bey'e getirmiştir! İşte bunun üzerine elleri ayakları bağlı olarak Sofya kalesinin önünde teşhir edilen muhafızlarının bu halinden nevmîd olan Sofyalılar kaleyi Türk kumandanına teslim etmişlerdir).

Mısır Kölemen devletiyle Osmanlılar arasında ilk siyasî münasebetin tesisi.

(Bu sırada Mısır sultanlığında "El-melik-üz-Zâhir Seyfüddin Barkuk" bulunmaktadır. Sultan Barkuk'un Birinci Murad'a Osmanlı muzafferiyetlerini tebrik için bir "nâme" ile kıymetli atlar, kılıçlar ve kumaşlar gönderdiği ve Mısır elçisinin getirdiği nâmede Murad Bey'e "Sultân-ül-ğuzât" elkabiyle hitab edilmiş olduğu rivayet edilir. Bundan evvel şehzâde Bâyezid'in düğününe de Mısır'dan elçiler geldiği hakkında bir rivayet vardır: Bu rivayet doğru olduğu takdirde siyasî bir münasebet tesisinden ziyade bir dâvete icabet mahiyetinde olması lâzım geldiği için ilk siyasî münasebetin tesisini bu seferki zafer tebriknâmesiyle başlamış saymak daha doğrudur: Şehzâde Bâyezid'in düğünü için 1381=783 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — İlk Osmanlı hükümdarlarının resmî ünvanı "Sultan" değil, "Bey" dir: Her ne kadar Birinci Murad'ın bâzı sikkelerinde "Sultân-ül-âdil" ve bir kitâbede "Sultân-ül-ğuzât" ünvanı varsa da bunlar henüz resmî mahiyette değildir hattâ Orhan Gazi'ye ait bâzı vesikalarda bile bu gibi ünvanlara tesadüf edilir. Her hangi bir ünvanın İslâm devletleri arasında muteber sayılması için Halife tarafından resmen tasdiki lüzumuna ait eski an'ane o sırada henüz mer'iyyetini muhafaza etmektedir: Hattâ bundan dolayı Yıldırım Bâyezid'in Mısır'daki Abbâsî halifesi tarafından kendisine "Sultan" ünvanının resmen tevcihine delâlet etmesi için Sultan Barkuk nezdine elçi göndermiş olduğu hakkında bile bir rivayet vardır. Bir rivayete göre de bu ünvan ilk defa olarak Niğbolu zaferi üzerine Yıldırım'a tevcih edilmiştir. Bununla beraber Osmanlı hükümdarları içinde "Sultan" ünvanı alan ilk padişahın Birinci Mehmet olduğuna ait de bir nazariyye vardır: Bütün bunlar için 1395 = 797, 1396 = 798 ve 1413 = 816 vukuâtına bakınız. — İşte bundan dolayı Mısır sultanının Birinci Murad'a gönderdiği nâmede "Sultân-ül-ğuzât" elkabiyle hitab etmesinden ziyade Rumeli fütuhâtını tebrik etmek suretiyle Osmanlı - Kölemen siyasî münasebetlerine yol açması ehemmiyeti haizdir. Bu siyasî münasebetlerin daha evvel başlamış olduğu hakkında da bâzı emâreler yok değildir: Meselâ "Tâc-üt-tevârîh" sahibi Hoca Sa'düddin şehzde Bâyezid'in 1381 = 783 tarihindeki

düğününe Mısır sultanının bir elçi ile hediyeler göndermesinden bahsederken iki taraf arasındaki dostluk münasebetlerinin eskiliğini imâ eden bir ifade kullanır; fakat bu ifade pek vâzıh değildir. Meşhur Arap müverrihi Makrizî'nin "Kitâb-üs sülûk li-ma'rifeti düvel-il mülûk" ismindeki büyük eserinin üçüncü cildindeki bir fıkra bu bakımdan büyük bir ehemmiyeti haiz olmakla beraber onun da tarihindeki yanlışlık kat'î bir fikir hasıl etmiye imkân bırakmamaktadır : Bu müellife göre 5 Şevvâl 767 = 15 Haziran 1366 tarihinde Orhan Gazi tarafından Mısır sultanına gelen bir elçi Kıbrıs kralına karşı ikiyüz gemiden mürekkep bir donanmanın Mısırlılara yardım edeceğini bildirmiştir! Fakat Makrizî'nin gösterdiği tarih Orhan Gazi'nin ölümünden altı sene sonradır; fazla olarak Menteşe ve Saruhan oğulları arasında da birer Orhan vardır : Bunlardan Menteşe oğlu Şücâüddin Orhan Bey Makrizî'nin gösterdiği tarihten 30 sene evvel ölmüş ve Saruhan oğlu Orhan da 40 sene sonra sikke kestirmiştir! Onun için Arap müverrihinin kaydettiği tarihe en yakın Orhan, Osman oğlu Orhan'dır : Bu vaziyete göre Makrizî ya tarih rakamını yanlış yazmış veyahut Orhan Gazi ile Birinci Murad'ı birbirine karıştırmıştır. İşte bir taraftan bu gibi noktaların müphemiyetinden, bir tataftan da 1381 = 783 tarihindeki düğüne gelen elçinin hediye getirmekten başka bir vazifesi malûm olmamasından dolayı burada Osmanlı-Mısır münasebetlerinin başlamasına 1386 = 788 tarihinde zafer tebriki için bir elçi gelmiş olduğu hakkındaki rivayet esas ittihâz edilmiştir).

Konya ovasında ilk Osmanlı - Karaman muharebesi.

(Ayni millet ve ayni vatana mensup iki ordu başında bir kaynata ile bir damadın karşılaşması demek olan bu muharebe en kuvvetli rivayete göre bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 1386 = 788 tarihine müsâdif olmakla beraber, diger bir rivayete göre de 1387 = 789 tarihinde vukua gelmiştir. Hattâ ay ve gün tarihleri bile rivayet edilir : Bu rivayetlere göre Konya muharebesi 1386 = 788 senesi 30 Teşrinievvel = 5 Şevvâl Salı veyahut 19 Teşrinisâni = Şevvâl Pazartesi gününe müsâdiftir. Her halde büyük bir ihtiyatla karşılanması lâzımgelen bu ay ve gün rivayetlerinin birbirinden galat olmak ihtimâli çok kuvvetlidir : Şevvâl ayının 25 inci ve 5 inci günleri arasında böyle bir yanlışlık bir rakamın fazla veyahut eksik yazılmasıyla her zaman hasıl olabilir. — Birinci Murad'la harbeden Karaman hükümdarının ismi Alâüddin Ali'dir : Bunun Hudâvendigâr kızı "Sultan-Hatun" la evlenmesi için 1381 = 783 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Şehzâdeliği zamanında evlenmiş olan Alâüddin Ali Bey, babası Sultan Alâüddin Halil'in ölümü üzerine Karaman hükümdarı olmuştur : Bununla beraber babasıyla kendisi arasında kardeşlerinden bir ikisinin de saltanat sürmüş oldukları hakkında bir rivayet vardır; fakat bu nokta çok karanlıktır. — Osmanlı menbâlarında Birinci Murad'ın damadı Alâüddin Ali Bey'le muharebesi bir "isyan tenkili" şeklinde tasvir edilir! Bu klâsik Osmanlı rivayetine göre Birinci Murad'ın Rumeli işleriyle meşguliyetinden istifade eden Karaman oğlu, Osmanlıların 1381 = 783 tarihinde Hamîd oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey'den seksen bin altına satın aldıkları altı kazayı Sırp kralı Lâzar'ın teşvikiyle zaptetmiş

ve işte bunun üzerine Birinci Murad Osmanlı haraçgüzarları olan Bizans, Sırp ve Bulgar devletlerinden aldığı askerlerle ordusunu takviye ederek Karaman diyârına hücum edip Konya ovasında Karaman oğlu Alâüddin Ali'yi mağlûp ve perişan etmiştir; hattâ Konya bile muhasara veyahut zaptedilmiştir. Bu vaziyet üzerine Karaman oğlu dehaletten başka çare bulamamış, Konya ulemâsından mürekep bir hey'etle Osmanlı menbâlarının "Nefîse Sultan" ismini verdikleri karısı "Sultan-Hatun"u muzaffer kaynatasına şefâatçi olarak göndermiş, Nefise Sultan/Sultan Hatun babasının ayaklarına kapanıp gözyaşları dökmüş, Birinci Murad da sevgili kızının ağlayıp zıslamasına dayanamıyarak âsi damadının ölkesini iade edip kusurunu affederek geri dönmüş! Tabiî bu izaha göre Karaman devleti tıpkı Bizans, Sırp ve Bulgar hükûmetleri gibi bir "vassal = tâbi" devlet vaziyetindedir! Halbuki o tarihe kadar Karaman oğullarının Osmanlılara tâbiiyyetini temin eden hiç bir hâdise geçmiş değildir. Fazla olarak, kendisine isyan etmiş bir oğlunu idam ettirecek kadar şiddet gösteren Birinci Murad'ın âsi damadını, şefkat yüzünden affetmiyeceği de muhakkaktır: 1385 = 787 vukuâtında "Savcı Bey iyanı" fıkrasına bakınız. — Osmanlı müverrihlerinin bu klâsik rivayetine mukabil, bir de "Şikârî"nin Karaman tarihinde büsbütün başka bir rivayet vardır: Bu eserin muhtelif müstensihler elinde tahrif edilmiş muhtelif nüshalarındaki mukabil ve muhalif rivayete göre Birinci Murad'la damadı Alâüddin arasında iki sene fâsıla ile iki büyük muharebe olmuştur. Harp sahneleri Akşehir ve Konya önleridir. Birinci muharebe için 1369 = 771 ve ikinci harb için de 1371 = 773 tarihleri gösterilirse de bunlarda müstensih yanlışı veyahut zühul olmak lâzımgelir. Bu muharebelerin ikisi de muhtelif müsademeler şeklinde günlerce devam etmiştir. Karaman Türklerini en çok müteessir eden şey, Osmanlı ordusunda Sırp, Rum vesair ecnebi askerlerinin bulunmasıdır. Hattâ Karaman ümerâsından "Turgud oğlu Ali Bey" harp meydanında Osmanlı hükümdarına şöyle haykırır:
— Ey Murad Bey! Bu lâyık mıdır ki bunca kuvvet gelüp İslâm üzerine kâfir askeriyle gelinür mü? Müslüman olan hiç kâfir askeri cem'ider mi?

Birinci Murad'ın ilk muharebeye Aydın ve Saruhan oğullarını da dâvet ettiği halde onların:

— Karaman oğlu bizim şâhımız, velinimetimizdir!

diye reddettikleri de iddia edilir: Bu muharebede Hamîd ve Teke Beylerinin de Karamanlılarla el birliği ettikleri hakkında bir takım Osmanlı rivayetleri bile vardır; tabiî bu vaziyet Anadolu hegemonyasının Osmanlılardan ziyade Karamanlıların elinde bulunduğunu gösterir: Her halde bu nokta ayrı bir tetkik mevzûudur. Karaman an'anesine göre Birinci Murad bu ilk muharebede dört yerinden yaralanmış, zafer kazanamamış, nihayet iki tarafın beyleri araya girmiş, bir sulh akdedilmiş ve işte bu sulh şerâiti mucibince Osmanlı hükümdarı Karaman hükümdarına "Arpa akçası" ismiyle senevî bir haraç tesviyesini taahhude mecbur olmuş ve hattâ kardeşlerinden birini rehîne olarak Karamanlılara teslim etmek mecburiyetinde bile kalmıştır! İsmi mâlûm olmıyan bu rehîne "Beyşehir" kalesine kapatılmış ol-

duğuna göre, Hamîd oğullarından satın alınan ve Karamanlılar tarafından işgali Osmanlı menbâlarına göre harp zuhuruna sebeb olan şehirler kısmen veyahut kâmilen Karaman oğluna kalmış demektir: Halbuki Osmanlı menbâlarında Konya muharebesinin Birinci Murad tarafından kazanılması üzerine bu altı şehir tekrar Osmanlı hâkimiyetine geçmiş gibi gösterilir. — "Şikârî" ye göre bundan iki sene sonra olan ikinci muharebe ise Akşehir'de başlayıp Konya önlerinde nihayet bulmuştur: Her ne kadar bu sefer Osmanlı ordusu bir zafer kazanmışsa da netice itibariyle galip mağlûp pek belli olmıyarak Osmanlılar Karaman diyârından çekilmişlerdir! Bu ikinci harbin başlıca hususiyeti Karaman ordusunda yalnız ok ve kılıç kullanıldığı halde Osmanlı ordusunda tüfek kullanılması ve hattâ bir de "demir top" bulunmasıdır! Bu bir tek topun 1364 = 766 tarihinde Bursa'da dökülmüş olduğu rivayet edilir: Yalnız Osmanlı ordusunda tüfek bulunduğu halde barut pek az olduğundan o yegâne top "Her cenkte atılmaz, ara sıra atılur" muş! Bu rivayet çok mühimdir: Çünkü umumiyetle Osmanlı ordusunda ilk defa olarak top kullanılması, birinci Murad'ın şehâdetiyle neticelenen 1389 = 791 Kosova meydan muharebesinde ve tüfeğin ilk istimali de Yıldırım'la Timur arasındaki 1402 = 804 Ankara muharebesinde gösterilir: Halbuki Karaman tarihine göre ateşli silâhların bu tarihlerden daha evvel Osmanlı - Karaman muharebelerinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Her halde bu mühim mesele askerlik tarihimiz bakımından ayrıca tetkik edilmelidir. — Birbirini tutmıyan bu Osmanlı ve Karaman rivayetlerine mukabil bir de bâzı muahhar Avrupa müelliflerinin tenkid usulleriyle vardıkları neticeler vardır: Bu son telâkkilere göre Osman, Orhan ve Birinci Murad devirlerinde Karaman oğullarının Anadolu Türk devletleri içindeki vaziyeti Osmanlılardan daha mühimdir: Osmanlıların ehemmiyeti, ancak Birinci Murad devrinde büyük bir nisbet alan Rumeli fütuhâtiyle başlamış ve Anadolu'da ise Umur-Han, Karası, Gerede, Germiyan ve Hamîd illerinin kâmilen veyâ kısmen ilhakı ve Ankara'nın żaptı Osman oğullarını Karaman oğullarına rekabet edebilecek bir vaziyete getirmiştir. Bununla beraber Osmanlılar bu devirde henüz Karaman oğullarını ortadan kaldırabilecek bir kuvvet ve kudret gösterememişlerdir. İşte bundan dolayı Osmanlı hükümdarı Karaman hükümdarını kendisine müsavi görmüş ve öyle muâmele etmiştir: Hattâ Feridun Bey "Münşeât" ında Savcı Bey isyanının tenkili üzerine Birinci Murad'ın Karaman oğlu Alâüddin Ali Bey'e 787 = 1385 tarihiyle gönderildiğinden bahsedilen nâmede Osmanlı hükümdarı Karaman hükümdarına "Karındaşum Ali Beğ" diye hitab etmektedir. Karaman oğlu Alâüddin Ali'nin mağlûp ve perişan edilmesi, ölkenin zaptı ve nihayet "Nefîse Sultan" denilen "Sultan-Hatun" un gözyaşları sayesinde kurtulması her halde Osmanlı müelliflerinin sonradan uydurdukları bir efsane olmak lâzımgelir. Rumeli'de Bizans, Sırp ve Bulgar devletlerini tâbiiyyet altına alacak kadar şevket ve kudret gösteren Osmanlıların Anadolu'daki Karaman Türk devletine karşı pek âciz olmasalar bile herhalde tamamiyle kaadir ve kaahir olamadıkları muhakkaktır: Çünkü Birinci Murad gibi bir hükümdarın en kuvvetli rakîb

ölkesini bunca kan bahasına istilâ ettikten sonra hissî sebeplerle birdenbire iâde edivermesi akla sığacak şeylerden değildir. Her halde bütün bu muhtelif rivayetlerden çıkan kat'î bir netice varsa o da bu muharebenin Osmanlı menbâlarında iddia edildiği gibi bir "ısyan tenkili" demek olmadığıdır. — Konya muharebesinde Osmanlı ordusuna Rumeli'den iki bin Sıp askeri de getirilmiş olduğundan bahsedilir : Rivayete nazaran bunlar Anadolu Türklerine karşı bir takım çapulculuklar ve sarkıntılıklarda bulunmuş oldukları için mühim bir kısmı Birinci Murad'ın emriyle derhal idam edilmiştir. Bu tedbirin Sırplar üzerinde yaptığı tesir için 1388 = 790 vukuâtının başındaki "Ploşnik bozgunu" fıkrasına bakınız).

Birinci Murad oğlu Bâyezid'in «Yıldırım» ünvanını kazanması.

(Yukarıki fıkrada bahsi geçen Konya muharebesinde Osmanlı ordusunun merkezine Birinci Murad, sağ cenâhına Şehzâde Ya'kub Bey, sol cenâhına Şehzâde Bâyezid Bey kumanda etmiş ve bu iki cenâha icabında yardımı etmek vazifesi de Rumeli Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'ya verilmiştir. — Rivayete nazaran Konya muharebesinin Osmanlı menbâlarında iddia edildiği şekilde bir zaferle neticelenmesi Şehzâde Bâyezid'le Kara-Timürtaş Paşa'nın gayret ve şecâatleriyle mümkün olabilmiştir : İşte bundan dolayı Bâyezid Bey'in harekâtında gösterdiği sür'atten kinaye olarak "Yıldırım" ünvanını kazandığı ve Kara-Timürtaş Paşa'ya da Rumeli Beylerbeylik vazifesine ilâveten Vezirlik pâyesinin bu hizmetine mükâfat olarak verildiği rivayet edilir. — Şehzâde Bâyezid'in "Yıldırım" ünvanı için 1397 — 1398 = 800 vukuâtına da bakınız).

1387 = 789

Vezir-i-a'zam Çandarlı Hayrüddin Paşa'nın ölümü.

(Yenişehir-Fener'ini fethe giderken Vardar-Yenicesi'nde yahut Serez'de eceliyle öldüğü rivayet edilir. — On sekiz sene Vezâret-i-uzmâ makamında bulunan bu meşhur adamın o mevkie tayini ve Vezâret meselesi için 1368 = 770 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Hayrüddin Halil Paşa'dan sonra oğlu Ali Paşa, ondan bir müddet sonra diger oğlu İbrahim Paşa ve nihayet torunu Halil Paşa Vezir-i-a'zam olduğundan, Çandarlı ailesi Istanbul'un fethine kadar âdetâ irsî bir Vezâret hanedanı teşkil etmiş gibi gösterilir. — Her halde bu meşhur aile bilhassa 1368=770 tarihinden 1453 = 857 tarihine kadar seksen beş sene devletin en mühim makamlarında bulunmuş ve nihayet Fatih devrinde menkûb olmuştur. Bununla beraber İkinci Bâyezid devrinde bunlardan Çandarlı İbrahim Paşa bir müddet Vezir-i-a'zamlık etmiştir. — Çandarlıların hepsi İlmiyye mesleğinden yetişip Müderrislik, Kadılık ve Kadı-askerlikten vezârete geçmişlerdir. — 1386 = 788 tarihinde ölen ve sülâlenin müessisi vaziyetinde bulunan Birinci Çandarlı'nın ismi "Kara-Halil" dir; "Hayrüddin" ismi değil, ünvanıdır. — Çandarlı Hayrüddin Paşa'nın mezarı İznik'dedir : Vardar-Yenicesi'nde hastalandığı veyahut öldüğü için orada da makamı vardır. — Hayrüddin Paşa'nın ölüm tarihi olarak 1386 = 788 ve hattâ 10 Şevvâl

800 = 26 Haziran 1398 tarihleri de rivayet edilir: Fakat bunlar yanlıştır).

Çandarlı Ali Paşa'nın Vezir-i-a'zam olması.

(Ali Paşa, yukarıki fıkrada bahsi geçen babası Hayrüddin Halil Paşa'nın ölümü üzerine Vezir-i-a'zam olmuş gösterilir. — Çandarlıların ikincisi olan Ali Paşa Kadı-askerlik makamından Vezâret makamına geçmiştir. — Osmanlı tarihinde Vezâret debdebe ve ihtişamının işte bununla başladığı rivayet edilir. — Vezâret meselesi için 1368 = 770 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınzı).

1388 = 790

Ploşnik bozgunu.

(1372 = 774 tarihinde Osmanlı hâkimiyetini kabul edip haraç altına girdiği ve 1375 = 777 tarihindeki Niş fethi üzerine bu tâbiiyyet muahedesini daha ağır şartlarla tecdide mecbur olduğu halde Türk düşmanlığından bir an bile vazgeçmemiş olan Sırp kralı Lâzar Grebliyanoviç'in Osmanlılara karşı Karaman oğullarıyla ittifak etmiş olduğu hakkında bir rivayet vardır: Bu rivayete göre Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey, yukarıki maddelerde bahsi geçen Konya muharebesi esnasında veyahut ondan sonra kral Lâzar'ı Rumeli tarafından taarruza teşvik etmiştir. Bununla beraber Karamanlılarla Sırplar arasında bir hareket birliği olmamıştır. Hattâ Konya seferinde çapulculuğa kalkıştıklarından dolayı idam edilen Sırp askerlerinin silâh arkadaşları memleketlerine döndükten sonra başlarına gelen felâketleri milletdaşlarına anlatıp umumî bir heyecana sebeb oldukları için kral Lâzar'ın Osmanlılara karşı ayaklanmış olduğundan bile bahsedilir. — Her halde 1375 = 777 tarihinde Niş'in fethinden ve Osmanlı hududunun Morava boylarına dayanmasından itibaren nasıl bir tehlikeye mâruz olduklarını anlamıya başlıyan Sırbistan ve Bosna İslâvları arasında müşterek bir mukavemet fikrinin uyanmış olduğu anlaşılmaktadır: Lâzar Grebliyanoviç işte bu vaziyetten istifade ederek Bosna kralı "Tvrtko" ile birleşmiş ve o zamana kadar kendisini tanımıyan bâzı Sırp sergerdelerini de etrafında toplamıya muvaffak olmuştur. — Bu iki kralın kumandasında 30 bin kişilik bir Sırp ve Boşnak ordusu toplanmıştır. — O sırada Vardar boylarından ilerliyen bir Türk ordusu Bosna'yı istilâya başlamıştır: Bu ordunun 20 bin kişilik bir kuvvet olduğu rivayet edilir. Sırp ve Boşnak krallarının idaresindeki 30 bin kişilik müttefik kuvveti işte bu 20 bin mevcutlu Osmanlı kuvvetini Toplika vâdisindeki Ploşnik mevkiinde ânî bir baskınla bozmuş ve rivayete nazaran bu vak'ada on beş bin Osmanlı askeri şehid olmuştur. — Müttefik kuvvetler içinde Bulgar ve Arnavut askerleri de bulunduğu rivayet edilir: Hattâ Bulgar kralı Şişman'ın da ittifaka dahil olduğu hakkında bir rivayet vardır. — Ploşnik vak'ası yıllardanberi Osmanlı darbeleri altında mâneviyatı bozulup şaşkın bir hale gelmiş olan Balkan islâvlığına yeni bir hayatiyyet vermiş ve hattâ Sırp, Bulgar ve Boşnak unsurlarının İslâv ittihadına bâzı Arnavut beylerinin de iltihakına sebeb olmuştur. —

Bu ittifak için aşağıki fıkraya bakınız. — Ploşnik bozgunu için 1386 = 788 ve 1387 = 789 tarihleri de rivayet edilmiştir).

Osmanlılara karşı Balkan ittifakı.

(Ploşnik bozgununun Balkan-İslâvlarında uyandırdığı umumî heyecan Türkleri Balkanlardan büsbütün tardetmek için Sırplar, Bulgarlar, Ulahlar, Boşnaklar ve hattâ kısmen Arnavutlar arasında büyük bir ittifak akdiyle neticelenmiştir. — Birinci Murad'ın bu vaziyete karşı siyasî ve askerî iki türlü tedbir ittihâz ettiği rivayet edilir : Siyasî tedbir olarak bâzı Sırp beyleriyle Arnavutluk prenslerinden Balşa'yı gizli muhaberelerle Balkan ittifakından ayırıp kendi tarafına çekmiş ve hattâ bir rivayete göre Sırp kralı Lâzar Grebliyanoviç'i kaçırıp kendisine teslim edecek bir takım Sırp kumandanlarını gizlice elde etmiş ve askerî tedbir olarak da Bulgar ve Sırp ordularının birleşmelerine vakit bırakmadan Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa'yı Bulgaristan'ın istilâsına memur etmiştir. — Bulgaristan istilâsı için aşağıki fıkraya bakınız).

Bulgaristan'ın işgali.

(Yukarıki fıkrada bahsi geçen Balkan ittifakının Türklere karşı müşterek bir hareket ihtimalini önlemek için büyük bir sür'atle Bulgaristan üzerine yürüyen Vezir-i-a'zam Çandalı Ali Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusu Aydos'un şimalindeki "Nadir" geçidinden Balkan dağlarım geçerek Pravadi ve Şumnu şehirlerini zaptetmiş ve ondan sonra da Bulgaristan'ın o zamanki payıtahtı olan Tırnova'yı almıştır. Kral Şişman'ın bu vaziyet üzerine Tuna boyuna kadar şimale çekilip Niğbolu kalesine kapandığı rivayet edilir. İşte bu sırada Birinci Murad da ordusuyla gelib Niğbolu önüne yetişmiş ve kral Şişman artık mukavemet imkânından ümidini kesmiştir. Bulgar Kralının işte bu vaziyet karşısında bir kere daha itâat ve inkıyâd altına girdiğinden bahsedilir. Fakat geçmiş haraçlarını vermek ve Silistre ile diger bir kaç kaleyi teslim etmek gibi taahhütler altına girdiği halde Birinci Murad oradan çekilir çekilmez kral Şişman'ın yeniden ısyan bayrağını açması Bulgaristan'ın kat'î felâketiyle neticelenmiş ve Silistre, Hezargrad, Ruscuk şehirleri zaptedildiği gibi kayıtsız şartsız teslim olan kral da karısı ve çocuklarıyla beraber esir edilip Birinci Murad'ın karargâhına sevkedilmiştir: Tabiî bu vaziyet üzerine Şişman'ın son melcei olan Niğbolu kalesi de Osmanlı fütuhâtına katılmıştır. — Orta Bulgaristan'ın bu suretle boydan boya işgali, Balkan ittifakına vurulan ilk darbe demektir. — Birinci Murad'ın karargâhına götürülmüş olan Bulgar kralı Şişman her halde Osmanlı hükümdarının kayın biraderi olmasından istifade etmiş olacak ki hiç bir cezaya uğramamış ve hattâ Osmanlı tâbiiyyetine girerek âdetâ bir Türk valisi şeklinde mevkiini muhafaza etmesine bile müsaade edilmiştir : Fakat tabiî artık yukarda isimlerini gördüğümüz Bulgar kaleleri Türk işgalindedir. — Kral Şişman'ın şahsiyet ve hüviyyetiyle kızkardeşi Tamar'ın Birinci Murad'a takdimi meseleleri için 1376 = 778 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu fütuhât için 1376 =778, 1379 = 781 ve 1389 = 791 tarihleri de rivayet edilmiştir. Bir rivayete göre de 1388 = 790 tarihinde başlıyan Bulgaristan işgali 1389 = 791 tarihinde nihayet bulmuştur : 1393 = 795 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

Mora şehirlerinden bâzılarının işgali.

(Dördüncü Ehl-i-salib devrindenberi Bizanslıların elinden çıkıp Lâtinlerin eline geçmiş olan Mora yarımadası ilkönce "Villehardouin" ismindeki Fransız ailesinin idaresinde "Achaie = Ahaiya" isminde bir prenslik şeklini almıştır : Fakat bu ailenin bütün Mora'ya hâkimiyeti Türk istilâsına kadar devam etmiş değildir; Bizans imparatoru "Sekizinci Mihail Paleoloğos" bir muharebede esir ettiği Mora Fransız prensi "Guillaume" dan 1262 tarihinde fidye olarak Mistra = İsparta, Maina ve Monemvasia şehirlerini almış ve işte o tarihten itibaren bu Bizans mıntakası gittikçe genişletilerek Mora'nın takriben yarısını kaplamıştır. Bu mıntakanın "Despotluk" ismiyle bir Rum prensliği haline gelmesi, Orhan Gazi'nin kaynatası olan Bizans imparatoru Altıncı Yoannis Kantakuzinos devrinde ve 1348 = 749 tarihindedir : Buraya ilk despot olarak Altıncı Yoannis'in küçük oğlu Manuil Kantakuzinos tayin edilmiş ve işte o devirden itibaren bu mıntaka Lâtinliğe karşı Rumluğun en mühim melcei haline gelmiştir. Bizans'ın inhitat devrinde Mora despotluğunun Yunan kültürü için de son ocak rolünü oynadığı muhakkaktır. 1380 = 782 tarihinde ilk Mora despotu Manuil Kantakuzinos ölünce yerine büyük kardeşi olan ve bir aralık babasına saltanat şeriki olduğu için "imparator" ünvanını bile aldıktan sonra meşrû imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos'la mücadele mecburiyetinde kalan Mateos Kantakuzinos geçmiştir : Bu Mateos'un imparatorluğu için 1356 = 757 vukuâtındaki izahata bakınız. 1383 = 785 tarihinde de Mateos Kantakuzinos'un ölmesi üzerine Mora despotluğu artık Kantakuzinos'lardan Paleoloğos'lara geçmiş ve bu mühim mevkie imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos'un en küçük oğlu Teodoros tayin edilmiştir : Bu Teodoros için de 1377 = 779 ve 1379 = 781 vukuâtındaki izahata bakınız. — Osmanlıların Mora'yı kısmen veya muvakkaten işgal etmeleri işte bu "Birinci Teodoros Paleoloğos" un dâveti üzerinedir : Bu dâvetin sebebi Teodoros'un Lâtinlere karşı kendisini müdafaaya muktedir olamadığı için Osmanlı himâyesine dehaletten başka çare bulamamış olmasıyla izâh edilir. O sırada Vardar-Yenicesi'nde bulunan Evrenos Bey işte bu vaziyet üzerine Mora'ya girip bâzı kalelerle şehirleri işgal etmişse de ertesi sene zuhur eden Kosova meydan muharebesi bu ilk işgalin pek az sürmesine sebeb olmuştur).

1389 = 791

Birinci Kosova muharebesi ve Murad Hudâvendigâr'ın şahâdeti.

(1388 = 790 tarihindeki Ploşnik bozgununun Balkan İslâvları arasında uyandırdığı umumî heyecan üzerine teşekkül eden Balkan ittifakı, Birinci Murad'ın gene o tarihte Bulgar krallığını ortadan kaldırmasıyla bozulup dağılmış değildir: Yalnız Hudâvendigâr'ın bâzı Sırp Beylerini gizli muhaberelerle elde ettiğinden bahsedilir; bu mesele için 1388 = 790 vukuâtı içindeki "Balkan ittifakı" fıkrasına da bakınız. Müttefikler ordusunda Sırplardan

başka Boşnak, Bulgar, Ulah, Arnavut ve hattâ Leh ve Macar askerleri de bulunduğundan bahsedilir. — Türk ordusuna bizzat Birinci Murad, müttefiklere de Sırp kralı Lâzar kumanda etmiştir: Bu kralın şahsiyeti için 1372 = 774 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Müttefik prensler içinde Bosna kralı Tvrtko, Kosova voyvodası ve kral Lâzar'ın damadı Vuk Brankoviç, Ulap prensi Büyük Mirçe ve şimali Arnavutluk beylerinden Georges Kastriota bulunduğu rivayet edilir. Bunlardan Bosna kralının ismi bâzı menbâlarda "Tvertko" "Thwartko" şekillerinde de yazılmaktadır. Athanase Gegaj'in "L'Albanie et l'İnvasion turque au XVe siècle" ismindeki eserine nazaran o sırada İşkodra'nın şimalişarkîsinde bir mıkdar arazisi bulunan Georges Kastriota, Birinci Murad'ın siyasî tedbirleriyle bu muharebede bîtaraflığı temin edilmiş olan Arnavut prenslerinden Üçüncü Balşa kadar ehemmiyetli bir şahsiyet değildir: Bu küçük derebeyi, İkinci Murad ve Fatih devirlerinde ısyan ederek senelerce sürmüş bir Arnavutluk gailesi çıkarmış olan meşhur İskender Bey'in dedesidir; İskender Bey için 1423 = 826 vukuâtının ikinci ve 1447=851 vukuâtının da birinci fıkrasına bakınız. — Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos Osmanlı tâbiiyyeti altında bulunduğundan ve Bizans imparatorluğunun artık kımıldanacak hali kalmadığından ve bilhassa o tarihte Makedonya ve Sırbistan'la coğrafî ittisali de olmadığından Kosova muharebesine iştirâk edememiştir. — Bu tarihten bir sene evvel işgal edilmiş olan Bulgar krallığı da ayni vaziyettedir: Bununla beraber müttefikler içinde bilhassa Makedonya Bulgarlarından bâzı kıt'alar bulunduğu rivayet edilir. — Birinci Murad bu vaziyet karşısında yalnız kalmış değildir: Rumeli tarafında Osmanlı idaresine girmiş olan Köstendil Bulgar prensi Konstantin'le bâzı Sırp beyleri Türk ordusuna iltihak etmiş olduktan başka, Anadolu Türk Beyliklerinden de yardımcı kuvvetler geldiği rivayet edilir: Köstendil Bulgar prensinin Osmanlı idaresine girmesi için 1371 = 773 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Anadolu Türk Beyliklerinden Kosova muharebesine Candar, Germiyan, Saruhan, Aydın, Menteşe, Hamîd, Teke ve hattâ Karaman hükûmetlerinin iştirâk etmiş oldukları hakkında muhtelif yerli ve yabancı menbâlarında muhtelif rivayetler vardır: Fakat Karaman oğullarının iştirâki hakkındaki rivayet biraz şüphelidir. Her halde garbî Anadolu Beyliklerinden mühim bir kısmının iştirâki muhakkak olduğu için, Kosova meydan muharebesinde Balkan müttefikleri Anadolu Türk müttefikleriyle karşılaşmışlar demektir. — Osmanlı ordusundaki Hıristiyan beyleri içinde efsanevî İslâv kahramanı "Marko Kraliyeviç" yahut "Krali-Marko" nun da bulunduğu rivayet edilir: Bu adam Sırp ve Bulgar destanlarında sihirli işler ve askerî mûcizeler yapan millî bir kahraman rolünde görülürse de hakikatte Osmanlı ordusuna hizmet etmiş ve İslâvlara karşı harbetmiştir! — İki taraf kuvvetleri hakkında Şark ve Garp menbâlarında o kadar mütenâkız rivayetler vardır ki bunların telifi imkânsız gibidir. Bununla beraber, nisbeten en kuvvetli rivayetlere göre müttefikler yüz bin, Türkler altmış bin askerle harbe girmişlerdir. — Müttefikler için a'zamî rivayet üç yüz bin, Osmanlılar için asgarî rivayet de kırk bindir. — Harp meydanı olan "Kosova

sahrâsı" Mitroviçe ile Üsküp arasında ve Priştine'nin garbındadır: Buraya "Kossovapol = Karatavuk ovası" denir; Birinci Murad işte burada şehid olduğu için sonradan bu ovaya "Meşhed-i Hudâvendigâr" denilmiştir. — Muharebenin başında Osmanlı ordusu sol cenahının bozulmıya yüz tuttuğu halde bizzat ileri atılan şehzâde Yıldırım Bâyezid'in büyük yararlıkları sayesinde vaziyetin düzeldiği rivayet edilir. — Bir rivayete göre de harbin kat'î neticesi henüz tamamiyle belli olmadığı sıralarda Sırp kralı Lâzar'ın damadı olan Kosova voyvodası "Vuk Brankoviç" 10 - 12 bin atlıdan mürekkep maiyyetiyle beraber birdenbire harp meydanından çekilivermiş ve işte bu vaziyet Sırp ordusunun mâneviyatını bozarak müthiş bir panik zuhuruna sebeb olmuştur! Vuk Brankoviç'in bu hareketi iki suretle izâh edilir: Bir rivayete göre kaynatası mağlûb olduktan sonra tahtını zaptetmek istemiş ve ikinci bir izâha göre de evvelce Birinci Murad'la gizlice muhabere edip ondan aldığı vaitler üzerine böyle bir harekete girişmiştir! Bununla beraber, bir rivayete göre de Kosova muharebesinde ihanet eden "Vuk Brankoviç" değil, "Vlâdko" isminde bir Boşnak beyidir: Fakat bu ikinci rivayet birincisinden daha zayıftır. — İşte bu vaziyet üzerine müttefiklerin daha fazla mukavemet edemiyerek kaçışmıya başladıkları ve bir taraftan bunlar Türklerin kılıcı altında can verirken bir taraftan da müttefik ordular başkumandanı ve Sırbistan kralı Lâzar Grebliyanoviç'in maiyyet beyleri ve bin kişilik kıt'asıyla beraber esir alındığı rivayet edilir. — Bir rivayete göre kral Lâzar yaralı olarak Birinci Murad'ın huzuruna getirilip metbûuna karşı ısyan etmiş bir âsi vaziyetinde bulunduğu için onun emriyle idam edilmiştir: Bununla beraber Lâzar'ın harp esnasında şehzâde Bâyezid tarafından kılıçla kafası kesilerek öldürüldüğü ve doğru olmıyan diger bir izâha göre Yıldırım Bâyezid'e kızkardeşini takdim ederek canını kurtardığı hakkında da bir takım rivayetler vardır. Fakat her halde kral Lâzar'ın Kosova muharebesinden sağ kurtulmadığı muhakkaktır. — Bu muharebe, mağlûp Sırp kralı gibi galip ve muzaffer Türk hükümdarının da hayatına mal olmuştur: O devre ait bütün meselelerde olduğu gibi büyük Murad'ın nasıl şehid olduğunda da ihtilâf vardır. Zayıf bir rivayete göre Birinci Murad harb esnasında aldığı mühlik bir yara üzerine can vermiştir. Fakat daha kuvvetli rivayetlere göre bir Sırp kahramanı tarafından öldürülmüş olduğu muhakkaktır; bu husustaki Osmanlı, Sırp ve Bizans rivayetleri iki esasa ayrılabilir: Bir rivayete göre Murad Hudâvendigâr Kosova zaferini kazandıktan sonra harb meydanını teftiş ederken ve diger bir rivayete göre de zaferden evvel, yâni harb henüz devam ederken şehid edilmiştir. Birinci şekle nazaran Osmanlı hükümdarı muharebe meydanında yaya gezerken düşman cesetlerinin içinden kalkan bir Sırp fedaîsi müslüman olacağını söyliyerek Hudâvendigâr'ın ayaklarını öpmek bahanesiyle yanına gelmiş ve koynunda yahut kolunda gizlediği zehirli hançerle büyük Türk askerini kalbinden veyahut karnından vurup vatanının intikamını almıştır; ikinci rivayete göre de Sırp fedaîsi bir firarî şeklinde Türk ordusuna gelip gizli bir şey söyliyeceğinden bahsederek padişahın huzuruna kabul edilmiş ve işte o sırada ayak öpmek bahanesiyle o tarihî cinaye-

tini irtikâb etmiştir: Birinci Murad'ın vurulduktan sonra ancak iki saat kadar yaşadığı rivayet edilir. — Fedaî bir Sırp asilzâdesi olan kaatilin ismi "Miloş Kapiloviç" dir : Bunun soy adı "Kabiloviç", "Kobiliç", "Obiliç„ ve "Obraviç" şekillerinde de yazılır; Osmanlı menbâlarında da "Bilüş Kübile", "Miloş Kobile", "Viloş Kobile"„ "Miloş Nikola„ ve "Milos Kobliş„ gibi muharref şekiller vardır. Bir rivayete göre bu adam Sırp kralı Lâzar Grebliyanoviç'in damatlarındandır: Sırp destanlarında Kosova muharebesinin bir kahramanıyla bir haininden bahsedilir; bunların ikisi de kral Lâzar'ın damadıdır : Kahraman işte bu Miloş, hain de yukarda bahsi geçen ve askeriyle beraber birdenbire çekilip gitmesi müttefiklerin felâketine sebep gösterilen Kosova voyvodası "Vuk Brankoviç" dir; tabiî o destanlarda bu iki damadın birine lânet okunup ötekine duâ edilir! Bununla beraber Miloş'un ismi etrafında da bir ihanet an'anesi yok değildir : Bu an'aneye göre kral Lâzar muharebeden bir akşam evvel verdiği bir ziyafette kadehini kaldırıp hâin olduğunu ilân ettiği Miloş'la beraber şarap içmiş ve bunun üzerine Miloş da sadakatinin ertesi gün anlaşılabileceğini söylemiştir! — Büyük cesaretini inkâra imkân olmıyan Sırp kahramanının Birinci Murad'ı vurduktan sonra kaçmıya kalkıştığı, fakat derhal tâkib edilip yakalanarak parçalandığı rivayet edilir. Kosova sahrâsında Miloş'un kurtulup kaçtığı nokta ile yakalanıp parçalandığı noktaya birer taş dikilmiştir. — Son zamanlarda Sırpların millî kahraman saydıkları Miloş için Sırbistan'da bir âbide yapılmıştır. — Bâzı menbâlarda rivayet edildiğine göre Osmanlı padişahlarının huzuruna kabul edilecek yabancıların üzerlerinde silâh olup olmadığını anlamak için yoklama yapmak âdeti, Miloş'un işte bu tarihî cinayetinden itibaren takarrür etmiştir. Huzura kabul edilen kimselerin kollarına iki kişi girmek âdetinin de bu vak'adan başladığı rivayet edilir : Bununla beraber bu âdetin Arnavutluk seferlerinden birinde İkinci Bâyezid'e yapılan bir suikasd üzerine takarrür ettiği hakkında da bir rivayet vardır; bu rivayet için 1492 = 897 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Birinci Murad'ın cesedi eski Türk âdetince tahnît edilmiş, ahşâsı şehid olduğu noktada kurulan türbeye defnedilmiş ve mumyalanan vücudu da Bursa'daki türbesine naklolunmuştur. — En kuvvetli rivayete göre 1326=726 tarihinde dünyaya gelmiş olan Birinci Murad Mîlâdi hesapla 63 yaşında şehid olmuş ve 1360=761 tarihinde cülûs etmiş olduğuna göre 29 sene saltanat sürmüş demektir. — Murad Hudâvendigâr Türk tarihine şeref veren en büyük askerlerden ve en muktedir devlet adamlarındandır: Babası Orhan Gazi ona Rumeli yakasında küçük bir köprübaşı bırakmış ve o da işte bu ufak mirasa istinaden Balkan yarımadasının en büyük kısmına hâkim olmuştur. Osmanlı padişahlarının en büyüklerinden olan Birinci Murad Bizans imparatorluğunu kat'î surette Türk hâkimiyeti altına aldıktan başka Bulgar ve Sırp krallıklarının da siyasî mevcudiyetlerine nihayet vererek Balkan yarımadasında beş asırdan fazla Türk hâkimiyetini kurmuştur : Onun için bu büyük adam Osmanlı tarihinde hem imparatorluğun ilk müessisi, hem Rumeli'nin hakikî fatihi demektir. Her halde vakitsiz şehid olması Türk tarihi bakımından büyük bir ziyandır. — Kosova meydan muharebesinin en mühim neticesi,

Sırbistan istiklâlinin nihayet bulması ve Balkan islâvlığının Türk hâkimiyetine girmesidir : Birinci Murad'ın Tuna boylarına dayamış olduğu Osmanlı hududunun önünde artık en mühim kuvvet olarak Macaristan kalmıştır; Balkan yarımadasının Eflak, Bosna, Arnavutluk ve Yunanistan gibi henüz tamamiyle fethedilmemiş yerleri büyük Murad'ın himmetiyle artık yeni vârislerini bekliyen birer miras haline gelmiştir! — Kosova zaferiyle Birinci Murad'ın şahadet tarihinde sene itibariyle umumiyetle ittifak edilirse de ay gün itibariyle ihtilâflar vardır : Meselâ 19 Cumâda-l-âhire = 15 Haziran Salı, 24 Cumâda-l-âhire = 20 Haziran Pazar, 14 Şa'bân = 8 Ağustos Pazar, 15 Şa'bân = 9 Ağustos Pazartesi ve 4 Ramazan = 27 Ağustos Cuma tarihleri de rivayet edildikten başka, harbin bahara tesadüf ettiği hakkında da rivayet vardır; hattâ sene olarak 1388 = 790 tarihi bile rivayet edilmişse de doğru değildir : Muhtelif Şark ve Garp menbâlarında görülen ay ve gün tarihlerinin hepsi 1389 = 791 senesine aittir. — Birinci Murad'ın Hak yolunda ve er meydanında muzafferen şehîd olması o devrin İslâm âleminde büyük bir teessür uyandırmış ve hattâ Mısır sultanı Barkuk Birinci Murad'ın Bursa'daki türbesine kıymetli bir şamdan, bir tas ve bir kur'an vakfetmiştir. — Osmanlı tarihinde iki Kosova muharebesi vardır : Bunların biri Birinci Murad'ın bu birinci Kosova muharebesi, öteki de İkinci Murad'ın ikinci Kosova muharebesidir: O ikinci Kosova muharebesi için 1448 = 852 vukuâtına bakınız).

BİRİNCİ BÂYEZİD

(Yıldırım Bâyezid)

—M. 1389 = H. 791 — M. 1402 = 804—

1389 = 791

Birinci Bâyezid'in cülûsu.

(Birinci Bâyezid Kosova muharebe meydanında babası Birinci Murad'ın şehâdeti üzerine hükümdar ilân edilmiştir. — En kuvvetli rivayete nazaran dedesi Orhan Gazi'nin ölümüne ve babası Murad Hudâvendigâr'ın cülûsuna tesadüf eden 1360 = 761 tarihinde dünyaya gelmiş olduğuna göre milâdî hesapla yirmi dokuz yaşında cülûs etmiş demektir: Diger doğum rivayetleri için 1360 = 761 vukuâtına bakınız. — Birinci Bâyezid'in ismi Garp menbâlarında "Bajazet I" şeklinde tahrif edildiği gibi, "Yıldırım" lâkabı da "İlderim" vesaire gibi şekiller alır : Bâzı Fransız müverrihleri bu lâkabı "L'Eclair=Şimşek" kelimesiyle yanlış yahut mecazî şekilde terceme etmişlerdir. — Birinci Bâyezid'e "Yıldırım" ünvanının ne zaman ve ne münasebetle verilmiş olduğu kat'î surette belli değildir : Bu mesele için 1386 = 788 ve 1397 = 800 vukuâtına bakınız. Her halde şurası muhakkaktır ki bu ünvan resmî mahiyette bir şey olmayıp Birinci Bâyezid'in muharebelerde gösterdiği şecâat ve sür'atten dolayı askerle halkın taktığı bir lâkaptan ibarettir: Zaten tarihî kıymeti de işte bu hususiyetindedir. — Eski İslâm an'anesi mucibince Birinci Bâyezid'in "Celâlüddin" ünvanını da almış olduğu bâzı vesikalardan anlaşılmaktadır. — Birinci Bâyezid'in meskûkâtında cülûs tarihi olarak 1390 = 792 senesi görülmektedir : "Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası" nın 1 Eylül 1340 tarihli ve 5/82 numaralı nüshasında Yıldırım'ın meskûkâtını tetkik eden Ali Bey merhum bu tarih farkının Kosova muharebesinden sonra yeni hükümdarın Rumeli işleriyle bir müddet meşgul olduktan sonra Edirne'ye gelebildiği için cülûs merasiminin biraz gecikmiş olmasıyla izah edilebileceği fikrindedir. Kosova muharebesinden sonra Yıldırım'ın Sırbistan istilâsiyle uzun zaman meşgul olması mümkün olmakla beraber, cülûs tarihinin Edirne'ye avdet tarihiyle izah edilmesi pek kuvvetli bir tahmin olmasa gerektir : Her halde kardeşini boğdurarak babasının yerine geçmiye teşebbüs etmesi üzerine zuhur eden karışıklıkların bu vaziyette mühim bir tesiri olmak ihtimali vardır; bu mesele için aşağıki fıkraya bakınız).

Şahzâde Ya'kub Çelebi'nin idamı.

(Birinci Murad'ın Bâyezid, Savcı, Ya'kub ve İbrahim isimlerinde dört oğlu vardır; bunlardan Savcı Bey evvelce babasına karşı ısyan ettiği için idam edilmiştir: 1385 = 786 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. İbrahim Bey'in vaziyeti belli değildir. Karası valisi Ya'kub Bey'le Sultan-önü valisi Bâyezid Bey Kosova muharebesine iştirâk etmişlerdir. En kuvvetli rivayetlere göre Bâyezid Bey Ya'kub Bey'den daha büyüktür: Bununla beraber Ya'kub Bey'in veliahd olduğu hakkında da bir rivayet vardır; fazla olarak asker ve halk arasında çok sevildiği ve hattâ pek çok taraftarı bulunduğu da anlaşılmaktadır. Onun için Şehzâde Bâyezid kuvvetli bir ihtimale göre kardeşinin hakkını gasbederek tahta çıkmış gibidir! Yıldırım bu muvaffakıyetini babası şehîd olduğu zaman yanında bulunmasına ve kardeşi Ya'kub Çelebi'nin de düşman artıklarını tâkib ederek ordugâhtan uzaklaşmış olmasına medyun görünmektedir : İşte bu vaziyetten istifade edip kendisine tarafdar olan ümerânın müzaheretiyle derhal hükümdarlığını ilân eden Birinci Bâyezid saltanatını sağlayabilmek için müthiş bir hileye teşebbüs ederek Ya'kub Bey'i ordugâh'a dâvet ettirmiştir; Oruç Bey bu meseleyi şöyle anlatır : "Ya'kub Çelebi'ye haber gönderdiler, gel seni baban ister diyüp getürdüler, çadır içinde kaydını gördüler!" Eski Osmanlı menbâlarının hemen hepsinde tesadüf edilen bu izahtan da anlaşılacağı gibi Ya'kub Çelebi babasının şahâdetinden haberdar olmadığı için bu fecî tuzağa düşmüştür. Bâzı menbâlarda "Savcı Bey ısyanı" kabîlinden bir gaileye meydan vermemek için Ya'kub Bey'in devlet ve millet selâmetine fedâ edildiğinden bahsedilmekteyse de bu izahın bir tevilden ibaret olmak ihtimali çok kuvvetlidir. — Müverrih Lûtfi Paşa "Osmanluda beyliğinden ötürü birbirine kıymak andan berü oldu" diye hanedan azası arasında kardeş, evlât ve akraba katilliğini Ya'kub Çelebi'nin idamiyle Yıldırım devrinde başlamış gibi göstermekte ve daha bir takım menbâlarda da bu telâkkîye tesadüf edilmekteyse de doğru değildir; Osmanlı menbâlarındaki rivayetler doğru olduğu takdirde bu fecî an'anenin daha Osman Gazi devrinden itibaren başlamış olması lâzımgelir : Osman Gazi'nin amcası Dündar Bey'i kendi eliyle vurup öldürmesi hakkındaki rivayet için 1302 = 702 vukuâtının birinci fıkrasına, Birinci Murad'ın cülûsunda sağ olan kardeşlerinden Halil ve İbrahim Beyleri idam ettirmesi hakkındaki rivayet için 1360 = 761 vukuâtının birinci fıkrasına ve gene Birinci Murad'ın kendi oğlu Savcı Bey'i idam ettirmesi hakkındaki rivayet için de 1385 = 787 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Tabiî bu rivayetler kâmilen veyahut kısmen doğru olduğu takdirde kardeş katilliği an'anesinin Yıldırım devrinde başlamış olduğu hakkındaki iddianın yanlış olması lâzımgelir. — Osmanlı hanedanında "Nizam-ı âlem için" kardeş katilliğine kanunî bir mahiyet verilmesi Fatih zamanındadır: 1451=855 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Birinci Bâyezid'in Ya'kub Çelebi'yi tuzağa düşürmek için tertib ettiği hileyi tıpkı Oruç Bey'in yukarıki ifadesinde olduğu gibi anlatan Âşık-Paşa-zâde, mağdur şehzâdenin cenazesi hakkında da şu izahatı verir : "Heman kim geldi, anı dahî babası gibi itti-

ler. Oğluyla götürdüler, anları hallü haline yetürdüler"! Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi Birinci Murad'la oğlu Ya'kub Çelebi'nin cenazeleri tahnit edildikten sonra ikisi bir arada Bursa'ya nakledilmiştir. — Bu iki tabutun gizli nakledildiği hakkında bir rivayet vardır : Tabiî bu rivayet, askerle halk arasında çok sevilen ve bir çok tarafdarları bulunan Ya'kub Çelebi'nin fecî âkıbetinden dolayı hasıl olabilecek umumî teesürden korkulmuş olduğunu gösterir. Âşık-Paşa-zâde bu hali "ol gice askere ıztırab düştü" ibaresiyle kısaca kaydedip geçmektedir. Fakat Esterâbâdî'nin "Bezm-u-Rezm" indeki izahat daha vâzıhtır : Birinci Bâyezid'in cülûsunda karışıklık çıktığını söyliyen bu müellif, diger bir fıkrasında da Birinci Murad ümerâsından bir kısmının Bâyezid'den yüz çevirip itâattan çıkarak kendi başlarına hareket etmiye başladıkları için sonradan tekrar iâat altına alınmış olduklarından bahsetmektedir. Her halde Yıldırım'ın meskûkâtında cülûs tarihinin 1390=792 senesine müsadif gösterilmesi işte bu gailelerle alâkadar olabilir : Fakat bu hususta kat'î bir şey söylemek kabil değildir. — Gene bu cinayetin Anadolu efkârıumumiyyesinde uyandırdığı derin teessür, Karaman oğulları idaresinde Osmanlılara karşı aktedilmiş olan ittifakın da en mühim sebebi gibi gösterilir : Bu mesele için aşağıda bu sene vukuâtının son fıkrasıyla 1390 = 792 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Ya'kub Bey fâciası Avrupa edebiyatında bile akisler uyandırmış ve meselâ anonim bir Katalan muharriri bu fâciadan bir kaç sene sonra "La historia de Iacob Xalabin" isminde tarihî bir roman yazmıştır : Müverrih Iorga'nın bir tetkikine mevzû teşkil eden bu tarihî romanda Ya'kub Çelebi Birinci Murad'ın büyük oğlu ve Veliahdi gösterilmekte ve Yıldırım Bâyezid de kardeşini öldürerek hakkını zaptetmiş bir gaasıp şeklinde tasvir edilmektedir. Her halde bu Ya'kub Çelebi meselesi çok mühim ve meraklı bir tetkik mevzûudur).

Yıldırım Bâyezid oğlu Mehmet - Çelebi'nin doğumu.

(Yıldırım'ın Ankara muharebesini tâkib eden "Fetret" devrinden sonra "Birinci Mehmet" ünvaniyle Osmanlı padişahı olan ve kendisinden sonraki padişahların büyük dedesi vaziyetinde bulunan bu şehzâdenin doğumu için 1375 = 777, 1379 = 781, 1388 = 790 ve 1390 = 792 tarihleri de rivayet edilir. Osmanlı menbâlarında en fazla 1379 = 781 tarihinden bahsedilmektedir. Fakat Germiyan oğlu Süleymanşah'ın kızı olan anası "Devlet Hatun", yahut "Devletşah Hatun" veyahut "Sultan Hatun" la babası Yıldırım Bâyezid'in düğünü en kuvvetli rivayete nazaran 1381=783 tarihine tesadüf etmekte olduğuna göre, 1375 = 777 ve 1379 = 781 tarihlerinin doğru olmaması lâzımgelir: Zaten bu rakamlar bâzı Osmanlı menbâlarında da tenkid edilmiştir. Fazla olarak bu şehzâdenin Timur vak'asında 14 yahut 15 yaşlarında bulunduğuna ait rivayetler de mevcud olmak itibariyle burada esas ittihaz ettiğimiz 1389 = 791 tarihinin her halde en kuvvetli rivayet olması lâzımgelir: Bununla beraber bu kuvvetli rivayet bile ihtiyatla telâkki edilmelidir. — Fetret devrinden sonraki Osmanlı padişahları hep bu Mehmet Çelebi'nin neslinden geldiği ve Ankara felâketini tâkib eden anarşiye de bu prens nihayet verip

Osmanlı birliğini yeniden kurmıya muvaffak olduğu için, muahhar menbâlarda Çelebi Sultan Mehmet Osmanlı devletinin ikinci müessisi gibi gösterilir. — Orhan Gazi'den Çelebi Sultan Mehmed'e kadar dört Osmanlı hükümdarının doğum tarihleri hakkındaki en kuvvetli rivayetlere nazaran bunlar hep babalarının cülûs tarihinde dünyaya gelmişlerdir: Ertuğrul Gazi'nin vefatında yerine aşiret beyi olarak Osman Gazi geçtiği zaman Orhan Gaz'inin doğuşu için 1281 = 680 vukuâtının ikinci fıkrasına, Orhan Bey'in cülûsunda Birinci Murad'ın dünyaya gelişi için 1326 = 726 vukuâtının ikinci fıkrasına, Birinci Murad'ın cülûsunda Yıldırım Bâyezid'in doğumu için de 1360 = 761 vukuâtının gene ikinci fıkrasına bakınız).

Sırbistan'ın tâbiiyyet altına alınması.

(Ya'kub Çelebi fâciasından dolayı Yıldırım Bâyezid'e yüz çevirmiş olan Rumeli beyleri tekrar itâat altına alındıktan sonra Sırbistan meselesiyle meşgul olan yeni hükümdar büyük bir siyasî meharet göstererek Sırpları büsbütün ezmekten ictinab etmiş ve Kosova muharebesinde öldürülen kral Lâzar'ın oğulları Stefan = Etienne ve Vuk ile müzakereye girişmiştir : Bu müzakere neticesinde imzalanan muahede mucibince Stefan her sene haraç vermek, her emredildikçe askeriyle beraber metbûunun maiyyetinde hizmet etmek ve kızkardeşi Olivera'yı nikâhla Birinci Bâyezid'e vermek şartiyle şimalî Sırbistan krallığına tayin edilmiştir. Bu suretle Kosova zaferini büyük bir basiretle istismar etmiş ve zafer sarhoşluğuna kapılmıyacak kadar olgun bir devlet adamı olduğunu göstermiş olan Yıldırım Bâyezid Sırp milletinin memleketinden sonra kalbini de fethe muvaffak olmuştur : İşte bu sayede Sırplar artık samimî bir sadakatle Osmanlı idaresine bağlanmış ve bilhassa Anadolu Beyliklerinin zaptında, Bosna'nın istilâsında, Niğbolu muharebesinde ve nihayet Timur'a karşı Ankara harbinde Sırp ordusu Osmanlı hükümdarına sadakatle hizmet etmişti. — Bununla beraber kral Lâzar'ın bütün mirası oğluna verilmiş değildir : Priştine şehri merkez olmak üzere bu mirasın yarısı da Lâzar'ın damadı Vuk Brankoviç'e verilmiştir. Kosova muharebesinde kaynatasına ihanet ederek askeriyle beraber harp meydanından savuştuğu rivayet edilen bu eski Kosova voyvodası için Birinci Murad devrinin sonunda ve 1389 = 791 vukuâtının başındaki "Birinci Kosova muharebesi" fıkrasına bakınız. Bu suretle Sırbistan iki idareye ayrılarak Osmanlı hâkimiyyetine girmiş demektir. — Prenses Olivera'nın Yıldırım'la izdivacı için aşağıda 1390 = 792 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

Bulgaristan ve Bosna fütuhâtı.

(Sırbistan meselesi tesviye edilirken askerî harekâta devam edilmiş ve şimalî Bulgaristan'ın henüz fethedilmemiş olan taraflarıyla Bosna üzerine kuvvetler sevkedilmiştir: Hoca-Firuz Bey kumandasında şimalî Bulgaristan'a giden kolun Vidin'i aldıktan sonra Tuna'yı geçerek Eflak içerilerine doğru akın ettiği ve Paşa-Yiğit Bey kumandasındaki kuvvetin de Bosna üzerine büyük bir akın hareketi yapıp ganimetler aldığı rivayet edilir : Bosna krallığının ilk defa olarak işte bu tarihte haraca bağlandığı hakkında bir

rivayet vardır. — Bir taraftan da Yıldırım Bâyezid Üsküp ve Karatova şehirlerini fethetmiştir. — Bâzı menbâlarda bu fütuhât için 1390 = 792 tarihi de rivayet teilir).

İtalya hükûmetlerinden elçiler gelmesi.

(Venedik, Ciniviz vesair İtalyan hükûmetlerinden hem cülûs tebriki, hem ticaret mukavelelerinin tecdidi için gelen elçileri Edirne sarayında huzuruna kabul eden Yıldırım Bâyezid'in ticaret serbestîsini kabul etmekle beraber bunlara hiç yüz vermediği ve hattâ "Roma'ya kadar gidip Saint-Pierre kilisesinin mihrâbında atıma yem yedireceğim!" dediği rivayet edilir. Bu suretle tahta çıkar çıkmaz Hıristiyanlığa karşı açıktan açığa cephe almış olan Yıldırım'ın Mısır Kölemen Sultanlığı ile de ittifaka teşebbüs ederek Avrupa'daki Ehl-i-salib cereyanlarına karşı bir Müslüman cephesi kurmak istediğinden de bahsedilmektedir).

Anadolu Türk Beyliklerinin Osmanlılara karşı ittifakı.

(Karaman devletinin hegemonyası altında vücuda gelen bu ittifaka sebep olarak Ya'kub Bey fâciasının uyandırdığı umumî teessürden bahsedilir: Her halde mühim bir kısmının Kosova muharebesine iştirâk etmiş olduğundan bahsedilen bu Beylikleri böyle bir ittifaka alabilmek için Karaman oğullarının öyle bir vesileden istifade etmiş olmaları pek tabiîdir. — Bu ittifaka Kadı Bürhânüddin hükûmetlerinin dahil oldukları anlaşılmaktadır. Kastamonu havalisine hâkim olan Candar oğullarının ilkönce bîtaraf kaldıktan sonra nihayet Osmanlı tarafını iltizam ettikleri rivayet edilir. Bu suretle Karaman hükûmetiyle beraber sekiz Beylikten mürekkep bir blok vücuda gelmiş demektir. — Yıldırım Bâyezid'in Kosova muharebesini tâkib eden Rumeli gaileleriyle meşguliyetinden istifade eden bu hükûmetlerin Anadolu tarafındaki Osmanlı hudutlarına derhal tecavuza başladıkları muhtelif rivayetlerden anlaşılmaktadır: Meselâ Karamanlılar Beyşehri'ni, Germiyanlılar evvelce Osmanlıların kendilerinden almış oldukları yerleri ve Kadı Bürhânüddin de Kırşehir'i zaptetmiş olduğu gibi, Mongol istilâsı devrinden kalan Kara-Tatarların reisi Mürüvvet Bey de Osmanlı arazisine musallat edilmiştir. — Yıldırım Bâyezid'in bu tecavuzlara mukabelesi ancak ertesi sene Rumeli gailelerinin tesviyesinden sonra başlamıştır).

1390 = 792

Yıldırım Bâyezid'in Bizans imparatorlarını azil ve nasbetmesi.

(Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos ile büyük oğlu Dördüncü Andronikos Paleoloğos'un saltanat hırsiyle Birinci Murad'a iltica ederek birbirlerini nasıl devirmiş oldukları ve nihayet Bizans tahtının ne gibi şerâitle Beşinci Yoannis'e bırakılmış olduğu bundan evvel tarih sırasıyla izah edilmiştir: 1377=779 ve 1379=781 vukuâtına bakınız. — Ayni vaziyetin bu sefer de oğulla baba yerine dede ile torun arasında tekerrür ettiğini görüyoruz:

Birinci Murad tarafından Bizans imparatorluğundan azledilip tahtı babası Beşinci Yoannis'e verildikten sonra kendisine de Silivri ve Marmara Ereğlisi gibi bâzı yerler arpalık olarak bırakılmış olan Dördüncü Andronikos 1385=787 tarihinde ölmüştür; bu harîs prensin "Yoannis" isminde bir oğlu vardır. O sırada Bizans tahtında ihtiyar imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos ile saltanat şeriki olan oğlu Manuil Paleoloğos bulunmaktadır: Genç Yoannis bunlardan birincisinin torunu ve ikincisinin de yeğeni olduğu ve kendisi de evvelce babası imparator olduğu zaman saltanat şeriki ilân edilmiş bulunduğu halde, dedesiyle amcası onu hiçe saymış ve hattâ bir rivayete göre de zındana atmışlardır. Yıldırım Bâyezid cülûs ettiği zaman işte bu menkûb veyahut mahbus prens Yoannis kendisine müracaat veyahut iltica etmiş, işte bunun üzerine Yıldırım altı bin suvari ve dört bin piyade ile Istanbul üzerine yürümüş, tehlike yaklaşınca Istanbul'da bir ihtilâl çıkıp dede ile torun hal'edilerek prens Yoannis "Yedinci Yoannis Paleoloğos" ünvaniyle tahta çıkarılmıştır: Buna "Yedinci Yoannis" denilmesi, dedesi Beşinci Yoannis'in çok uzun süren saltanat devrinde bir aralık imparator olan Kantakuzinos'un "Altıncı Yoannis" sayılmasındandır. — Fakat yeni imparator Yedinci Yoannis Paleoloğos'un saltanatı ancak birkaç ay sürebilmiştir: Vaktiyle babası Dördüncü Andronikos'un yaptığı gibi bu sefer de kendisinin zındana attığı Beşinci Yoannis'le oğlu İkinci Manuil her nasılsa kaçıp kurtularak alelusul Osmanlı padişahına iltica edip eskisinden fazla haraç vermek ve Türk ordusunda hizmet etmek şartiyle bir muahede akdine muvaffak olmuşlardır. İşte bu muahede mucibince Yedinci Yoannis Bizans imparatorluğundan azledilip Silivri ve Marmara Ereğlisi prensliğine tayin edilmiş ve Beşinci Yoannis ile oğlu ve saltanat şeriki İkinci Manuil tekrar Bizans tahtına oturtulmuştur! — Tabiî bu vaziyette artık bütün o imparator gölgeleri Yıldırım Bâyezid'in dama taşları demektir: Hattâ bundan dolayı Venedik Senatosunun bu 1390 = 792 tarihinde Istanbul'a gönderdiği elçilere verdiği tâlimatta Bizans'a vardıkları zaman eger orada Paleoloğos'lar yerine Türklere tesadüf edecek olurlarsa evvelce Rumlar tarafından el konmuş olan Venedik gemilerinin kurtarılmasına çalışmalarından bahsedildiği bile rivayet edilir).

Yıldırım Bâyezid'in Sırp prensesi Olivera ile evlenmesi.

(Despina ismiyle de anılan bu prensesin izdivacı için 1389=791 ve 1391=793 tarihleri de rivayet edilir. — İzdivaç kararı için 1389 = 791 vukuâtında "Sırbistan'ın tâbiiyyet altına alınması" fıkrasına bakınız. — Nikâhın Niş civarındaki "Kruşevaç = Alacahisar" câmiinde kıyıldığı rivayet edilir. — Bu Sırp kızının Osmanlı sarayına girmesi, içki ve sefâhetin de beraber girmesi gibi bir felâket sayılır! Bu andan itibaren Yıldırım'ın kayınbiraderleri vaziyetine geçen Lâzar oğulları Stefan'la Vuk samimî bir sadakat göstermiye başlamışlar ve hattâ her sefer askerlerini alıp eniştelerinin maiyyetinde hizmet etmişlerse de, her sene Osmanlı sarayına gelip kızkardeşleriyle muntazam bir temas halinde bulunmaları bunların nihayet Birinci Bâyezid üzerinde ihmâl edilemiyecek bir nüfuz kazanmaları ve Osmanlı sarayına ecnebi nüfuzunun

girmesiyle neticelenmiştir. Bu prensesin bundan evvelki ecnebî prenseslerinden farkı, ailesi ve memleketiyle mütemadî temasında gösterilir. Yıldırım Bâyezid'i devlet mukadderâtına tesir edecek derecelerde içki ve eğlenceye alıştıran da işte bu Sırp prensesidir. — Bundan evvel Osmanlı sarayına girdikleri mâlûm olan ecnebî kadınları için 1298 = 698 vukuâtının birinci fıkrasına, 1346 = 747 vukuâtına, 1376 = 778 vukuâtının birinci fıkrasına, 1358 = 759 vukuâtının ikinci fıkrasına ve 1377 = 779 vukuâtına bakınız).

Yıldırım'ın ilk Anadolu seferi : Saruhan, Aydın, Germiyan ve Menteşe Beyliklerinin zaptı.

(1389 = 791 vukuâtının son fıkrasında görüldüğü gibi Karaman devletinin hegemonyası altında Osmanlılara karşı Aydın, Saruhan, Menteşe, Germiyan, Hamîd, Teke ve Kadı-Bürhânüddin hükûmetlerinden mürekkep bir Anadolu Türk ittifakı vücuda gelmiş ve bu ittifaka dahil olan Beylikler tarafından Osmanlı arazisinin bâzı yerleri zaptedilmiştir. Rumeli ve Bizans gailelerini tesviye eden Birinci Bâyezid artık bu Anadolu vaziyetini de kat'î bir şekle bağlamak üzere cülûsunun ertesi sene harekete geçmiştir. Osmanlı menbâlarında bu Anadolu seferine sebeb olarak yalnız Karaman-oğlunun teşvikiyle yapılan tecavuzlardan bahsedilir : Halbuki bu ittifakın hakikî sebebini Ya'kub Bey fâciasının uyandırdığı umumî teessürde gösteren rivayetler de vardır; bu rivayetler için 1389 = 791 vukuâtında "Şehzâde Ya'kub Çelebi'nin idamı" fıkrasına bakınız. — Yıldırım Bâyezid Anadolu seferine çıkarken Rumeli'den büyük bir kuvvet toplamıştır : Bu kuvvetin başında Rumeli Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'nın maiyetindeki ordu vardır; bundan başka Osmanlı devletine tâbi hükümdarlardan Bizans imparatoruyla Sırp kralı da askerleriyle beraber gelmişlerdir : Bir rivayete göre Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos oğlu ve saltanat şeriki olan İkinci Manuil ile beraber gelmiş ve daha doğru bir rivayete göre de ihtiyar imparator Istanbul'da kalıp yalnız oğlu İkinci Manuil gelmiştir. Osmanlılar aleyhindeki Anadolu ittifakına dahil olmıyan Kastomonu hükümdarı Candar-oğlu İkinci Süleyman'ın da bu harekete iştirâk ettiği rivayet edilir. — Yıldırım'ın Karaman devletinden evvel müttefiklerine saldırması her halde o küçük hükûmetleri daha kolayca avlıyarak Karaman-oğlunu tecrid edip zayıf bırakmak mülâhazasiyle izah edilebilir. — En kuvvetli rivayetlere göre ilkönce Saruhan ölkesine taarruz edilmiştir : Bir hamlede zaptediliveren bu ölkenin beyi "Hızır-Şâh" esir edilip Bursa'ya gönderilmiş ve ondan sonra da Aydın Beyliğine girilmiştir. Yıldırım'a dehaletten başka çare bulamıyan Aydın Beyi İsâ Bey düşmanına kızını da verip damad edinmek suretiyle elinde yalnız Tire'yi muhafaza edebilmişse de biraz sonra öldüğü için orası da işgal edilmiştir. Bu sırada İzmir limanı Rodos Şövalyelerinin elindedir: Bunun sebebi, vaktiyle Aydın-oğullarıyla diger sahil Beyliklerinin Adalar denizine hâkim olmaları ve hattâ Rumeli'ye tacavuzları üzerine o zamanki Bizans imparatoru Üçüncü Andronikos Paleoloğos'un istimdadı, Papalık makamının teşviki ve Rodos Şövalyelerinin iştirâkiyle teşkil edilen bir haçlı donanma-

sının İzmir limanıyla kalesini basıp 1344 = 745 tarihinde zaptetmesi ve burasının Rodos Şövalyelerine verilmiş olmasıdır. İşte bu vaziyet üzerine biraz geride yeni bir İzmir kurularak "Müslüman İzmiri" denilmiş ve hıristiyanların eline düşen sahil şehri de "Gâvur İzmiri" tesmiye edilmiştir! Sahil İzmirinin istirdadı için Aydın-oğulları bir hayli uğraşmışlarsa da çok müstahkem olduğu için muvaffak olamamışlardır. Yıldırım Bâyezid Aydın Beyliğini işgal ettiği zaman vaziyet işte böyledir: Bunun üzerine "Müslüman İzmir" Beyliğine Osmanlı ümerâsından "Kara-Sübaşı Hasan Ağa" tayin edilmiş ve rivayete nazaran "İzmir-oğulları" denilen aile işte bundan türemiştir. — Saruhan ve Aydın Beyliklerinden sonra sıra itibariyle bir rivayete göre Germiyan ve bir rivayete göre de Menteşe Beyliğine hücum edilmiştir. O sırada Germiyan beyliğinde bulunan İkinci Ya'kup Bey, Yıldırım Bâyezid'in kayınbiraderidir: 1381=783 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Fakat Germiyan beyi akrabalığa ehemmiyet vermediği için Yıldırım da o meseleyi hesaba katmıyarak bütün Germiyan ölkesini zaptetmiş ve kayınbiraderini esir edip Rumeli tarafına göndererek İpsala kalesine kapattırmıştır. O sırada Menteşe Beyliği bu sülâleden Ahmed ve Mehmed isminde iki kardeş arasında taksim edilmiş bir vaziyettedir: Yıldırım Bâyezid bu Beyliğin her iki parçasını da ilhak etmiştir; bunlardan Mehmet Bey Mısır'a kaçmıştır. Ahmet Bey'in işte bu sıralarda öldüğü rivayet edilir: Fakat bir rivayete göre de bir sene sonra ölmüş ve ölünceye kadar Milâs ve Muğla havalisinden mürekkep olan ölkesini muhafazaya muvaffak olmuştur. — Bütün bu garbî Anadolu Beylikleri sırayla işgal edilirken Karaman-oğullarının bunlara yardım için ilerledikleri ve hattâ Osmanlılarla bir muharebeye bile giriştikleri hakkında bir rivayet varsa da ne dereceye kadar doğru olduğu belli değildir. — Her halde bu Beyliklerin ilhakı hem Anadolu Türk birliğinin temini, hem Karamanlılara karşı Osmanlı hegemonyasının tesisi bakımından çok mühim bir muvaffakiyet demektir: Bununla beraber Osmanlı düşmanlarının sayısı çoğalmış ve Timur istilâsı devrinde bu vaziyet büyük gailelere sebeb olmuştur. — Bu Beyliklerin 1389 = 791 ve 1390 = 792 tarihlerine müsâdif iki seferde zaptedildiğine ait rivayetler de vardır: Bu rivayetlere göre ilkönce Saruhan, Aydın ve Menteşe sahil Beylikleri ve ondan sonra da Germiyan Beyliği zaptedilmiştir).

Alaşehir'in fethi.

(Saruhan, Aydın ve Germiyan Türk beyliklerinin ortasında tıpkı bir ada gibi kalmış olan bu Bizans kalesine Bizanslılar saldırılarak fethettirilmiştir! Bu hususta Bizans imparatorlarından istifade edildiği ve hattâ her iki imparatorun bizzat hizmet ettikleri rivayet edilirse de yukarıki fıkrada gördüğümüz gibi Yıldırım'ın bu ilk Anadolu seferinde Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ihtiyarlığından dolayı Istanbul'da kaldığı ve yalnız oğlu İkinci Manuil Paleoloğos'un geldiği hakkındaki rivayet daha kuvvetlidir. Bu ikinci Manuil o sırada Bizans imparatorluğunda bulunan ve bundan evvel muhtelif vesilelerle bahsi geçen Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ortanca oğlu ve saltanat şerikidir. Babası Beşinci Yoannis ilk defa 1341 = 742 den 1376 = 778 tarihine kadar 35 sene ve ikinci defa olarak da 1379=781 tarihinden 1391=

793 tarihine kadar 12 sene saltanat sürmüş, çok yaşamış, iki defada cem'an 47 sene imparatorluk etmiş, fakat Osmanlı Türklerinin gittikçe artan şevket ve kudretleri altında ezilerek zilletten zillete sürüklenmiş ve bilhassa saltanat hırsiyle her hakaret ve zillete katlanmış sefil ve zelil bir şahsiyettir. Birinci saltanatının bir çok seneleri gaasıp imparator Altıncı Yoannis Kantakuzinos ile oğlu Matheos Kantakuzinos'a karşı mücadeleyle geçtikten sonra, 1376 = 778 tarihinde bizzat kendi oğlu Dördüncü Andronikos Paleoloğos tarafından hal'edilip zındana atılmıştır : 1377=779 ve 1379=781 vukuâtındaki izahata bakınız. Bu Dördüncü Andronikos, Şehzâde Savcı ısyanında bahsi geçen âsi prenstir : 1385 = 787 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Beşinci Yoannis ortanca oğlu Manuil ile beraber 1379 = 781 Haziranında büyük oğlu Dördüncü Andronikos'un zındanından kaçarak Birinci Murad'a iltica edip onun hâkimiyyeti altına girmek on iki bin askerle otuz bin altın haraç vermek gibi ağır şartlarla büyük oğlu Dördüncü Andronikos'u devirtip Osmanlı hükümdarının sayesinde yeniden tahta çıkmıştır: 1379=781 vukuâtına bakınız. Bu sene vukuâtının başındaki fıkrada gördüğümüz gibi Beşinci Yoannis'le sevgili oğlu ve saltanat şeriki İkinci Manuil nihayet dördüncü Andronikos'un oğlu Yedinci Yoannis Paleoloğos tarafından da zındana atılmış ve bu sefer de Yıldırım'a iltica ederek tahtını kurtarmıştır: Bu suretle Beşinci Yoannis hem oğlu, hem torunu ile mücadele etmiş ve hem Altıncı, hem Yedinci Yoannis'lerin sukutunu görmüş demektir! Fakat bütün bu şahsî muvaffakıyetlerini hep Osmanlı hükümdarlarının himayeleri sayesinde elde etmiştir! Tabiî bu himayeler çok zelilâne fedakârlıklara mal olmuştur : Meselâ Bizans'ın garbî Anadolu'da son şehri olan Alaşehir'in Yıldırım'a teslimi işte bu kabîl fedakârlıklardandır! — Muahhar Garp menbâlarında Beşinci Yoannis'in büyük oğlu Dördüncü Andronikos'dan tahtını istirdad ederken 1379 = 781 tarihinde temin ettiği Osmanlı himâyesine mukabil işte o zaman Alaşehir'i metbûu olan Birinci Murad'a terkettiğinden ve hattâ Alaşehir Rumları imparatorun bu kararını kabul etmedikleri için Beşinci Yoannis'in ortanca oğlu ve saltanat şeriki İkinci Manuil de beraberinde bulunduğu halde Türk ordusuyla birleşerek kendi tebaasının Osmanlılara zorla teslim olmasına çalışmak zilletini bile irtikâb ettiğinden bahsedilir. Fakat Osmanlı menbâlarından bu vak'a Birinci Murad devrine değil, Yıldırım Bâyezid devrine ve bu devrin 1389 = 791 ve 1390 = 792 senelerine müsâdif gösterilmektedir. Bizans menbâları da kısmen bu Osmanlı rivayetini teyid edecek mahiyettedir. Onun için bâzı müsteşrikler ve meselâ Paul Wittek 1390=792 tarihini esas ittihaz etmiştir. Bununla beraber 1381=783 veyahut 1391=793 tarihini kabul eden müellifler de vardır. Her halde yukarda gördüğümüz 1379=781 rivayetine nisbetle bu 1390=792 ve 1391=793 rivayetleri Osmanlı Beyliğinin o tarihlerdeki coğrafî vaziyeti bakımından daha kuvvetlidir. — Yıldırım'ın bu ilk Anadolu seferinde sıra itibariyle ilk önce Saruhan Beyliği işgal edildikten sonra İkinci Manuil Paleoloğos kumandasındaki Bizans kuvvetlerinin Alaşehir üzerine sevkedilmiş olması lâzımgelir : Çünkü Saruhan ili fethedilmeden evvel Osmanlı hududu henüz Alaşehir havalisine dayanmış değildir. — Bir Bizans imparatorunun bir

Bizans şehrini Türkler namına fethetmesi her halde tarihin kaydedebileceği en garip vak'alardan sayılabilir).

Hamîd Beyliğinin zaptı.

(Bu Beyliğin merkezi, eskiden "Felek-âbâd" ismi verilen "Eğirdir/Eğridir" şehridir. Merkezleri Antalya olan Teke Beylerinin de bu aileden oldukları rivayet edilir. — Hamîd Beyliği arazisinin mühim bir kısmı daha Birinci Murad devrinde Hamîd oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey'den zorla satın alınmıştır : 1381 = 783 vukuâtına bakınız. — Karaman-oğullarının kurdukları 1389 = 791 ittifakına Kemâlüddin Hüseyn Bey'in de dahil olduğu rivayet edilir. — Bu ittifakın akdi üzerine evvelce Osmanlıların satın almış oldukları altı şehirden Beyşehri'nin Karamanlılar tarafından işgali esnasında Hamîd oğlunun da fırsattan istifade ederek bâzı yerleri istirdat etmiş olmak ihtimali vardır; hattâ Yıldırım'ın bu Beyliği de işgale kalkışması belki de böyle bir sebeptendir. Bununla beraber bâzı Osmanlı menbâlarında Hâmîd ölkesinin işgaline sebeb olarak Karaman-oğullarının tecavuzlarına karşı askerî bir emniyet tedbirinden de bahsedilir. Her halde Kemâlüddin Hüseyn Bey'in ölkesi kolayca zaptedilmiş ve hattâ bir rivayete göre de Hüseyn Bey her nedense Yıldırım'ın emriyle idam edilmiş veyahut eceliyle ölmüştür. — Bu Beyliğin işgali için 1391=793, 1392=794 ve 1394=797 tarihleri de rivayet edilmiştir).

Teke Beyliğinin zaptı.

(Hamîd oğulları sülâlesinin bir şubesi olduğu rivayet edilen Teke Beyliğinin merkezi Antalya şehridir : O sırada buranın hükümdarlığında Osman Çelebi gösterilirse de daha kuvvetli bir rivayete göre Mustafa Bey bulunmaktadır. Osmanlı istilâsı üzerine bu Bey'in Mısır'a kaçıp Kölemenlere iltica ettiği rivayet edilir. — Teke Beyliğinin de Osmanlılara karşı 1389 = 791 ittifakına dahil olduğu hakkında bir rivayet vardır. — Bu Beyliğin işgali üzerine Antalya Osmanlı devletinin Akdeniz'de en mühim limanı olmuştur. — Antalya sancak Beyliğine Firuz Bey'in tayin edildiği rivayet olunursa da bâzı vesikalarda bu Beyliğe Yıldırım'ın oğullarından İsâ Çelebi tayin edilmiş gösterilmektedir : Belki Firuz Bey bu şehzâdenin lalasıdır. — Bununla beraber bu seferde itâat altına alınan Teke Beyinin bir müddet daha mevkiini Osmanlı hâkimiyeti altında muhafaza ettiği ve hattâ Birinci Bâyezid namına sikke kestirdiği hakkında da bir rivayet vardır. Bâzı rivayetlere göre de Teke Beyliği 1391 = 793 veyahut 1392 — 1393 = 795 tarihlerinin birinde işgal edilmiştir : Her halde bu vaziyet biraz karanlıktır).

Karaman seferi ve Konya muhasarası.

(Saruhan, Aydın, Menteşe, Germiyan, Hamîd ve Teke Beyliklerinin çok büyük bir sür'atle üstüste işgali, 1389=791 ittifakını kurmuş olan Karaman devletini garbî Anadolu'daki müttefiklerinin hepsinden mahrum etmekle neticelenmiş demektir. Bu vaziyette Karaman hükûmetinin şimalişarkîsin-

deki Kadı-Bürhânüddin Beyliğinden başka müttefiki kalmamıştır: Bununla beraber o zamana kadar Osmanlılarla birlikte hareket eden Kastamonu hükümdarı Candar-oğlu İkinci Süleyman Bey'in bu sırada Yıldırım'dan ayrılıp karşı tarafa geçtiği rivayet edilir. Fakat bu üç müttefik Yıldırım'ın Konya seferinde ordularını birleştirerek tek bir cephe teşkiline muvaffak olamamışlardır: Birinci Murad'ın damadı ve Yıldırım Bâyezid'in eniştesi olan Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey eskiden Lârende denilen Karaman kasabasına çekilmiş ve Kırşehir'e kadar gelen Kadı-Bürhânüddin'le Candar-oğlu İkinci Süleyman onunla birleşmiye imkân bulamamışlardır. İşte bu vaziyette bir taraftan Konya'nın Osmanlı muhasarasına mukavemet etmesi ve bir taraftan da Yıldırım'ın muhtelif Anadolu ve Rumeli işleriyle meşgul olmak mecburiyeti, eniştesi Alâüddin Ali'nin teklif ettiği sulhü kabul etmesine sebeb olmuştur; bu teklifin kabulünde, merkezinden uzaklaşmış olan Osmanlı ordusunun mâruz olduğu iâşe müşkilâtının da tesiri olduğundan bahsedilir. — Yıldırım'la eniştesi arasında akdedilen sulhün şerâiti tamamiyle belli değildir: En kuvvetli rivayetlere göre Akşehir'le Beyşehri Osmanlılara verilmiş ve Konya ovasındaki Çarşanba suyu hudut ittihaz edilmiştir. —Bu seferde Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ortanca oğlu ve saltanat şeriki olan İkinci Manuil Paleoloğos ile Yıldırım'ın kayınbiraderi olan Sırp kralı Stefan da bulunmuştur. — Bu muvaffakıyyet üzerine Karamanlılardan alınan arazi Ankara'ya ilhak edilerek sancak beyliğine Gazi Sarı-Timürtaş Paşa ve Anadolu Beylerbeyliğine de Kara-Timürtaş Paşa tayin edilmiştir: Bunların birincisi Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa kölelerindendir ve "Muînüddin Timürtaş İbni Abdullah" künyesiyle de anılır bir mühtedidir; ikincisi de Aygud-Alp oğlu Kara-Alioğlu Kara-Timürtaş Paşa'dır ve en meşhuru işte bu Türk ırkından olandır; bunlar umumiyetle birbirine karıştırılır; 1403—1404=806 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. — Yıldırım'ın eniştesi olan Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in Birinci Murad kızı "Sultan-Hatun" la evlenmesi hakkında 1381 = 783 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

Adalar denizinde donanma faaliyeti.

(Saruhan, Aydın ve Menteşe ölkelerinin fethi Osmanlı devletini Adalar denizinin şark sahillerine boydan boya hâkim bir vaziyete getirmiş olduğu gibi, Teke Beyliğinin zaptı da Antalya limanını Akdeniz'de Osmanlı bahriyesi için askerî bir üs olarak kullanmak imkânını temin etmiştir. Yıldırım Bâyezid'in bu müsâid vaziyetten derhal istifade için lâzımgelen tedbirlerin ittihazında kusur etmediği anlaşılmaktadır: Her şeyden evvel bir kere Çanakkale boğazının askerî ve ticarî ehemmiyetini tamamiyle takdir eden Yıldırım bu boğazın tahkimine Saruca Paşa'yı memur etmiş ve bilhassa Gelibolu kalesini yeniden yaptırdığı gibi liman, havuz ve tersane tesisâtı da vücuda getirmiştir. İşte bu 1390 = 792 tarihinde başlıyan inşaâtın senelerce sürdüğü rivayet edilir. Her halde Gelibolu'nun Osmanlı denizcilik tarihindeki ehemmiyeti Yıldırım devrinde ve bilhassa bu tarihte başlamış demek-

tir. — Gelibolu inşaâtının devamı Osmanlı donanmasının faaliyetini geciktirmiş değildir : Son bahar mevsiminde Saruca Paşa kumandasında hareket eden 60 gemiden mürekkep bir filo ilkönce Cinivizlerin Sakız adasını yağma ve tahrib ettikten sonra Venediklilerin Eğriboz adasıyla Yunanistan'ın şark sahillerine taarruz etmiş ve bütün buralardan ganimetler alınmıştır. Bu vaziyet üzerine Venediklilerle Cinivizler adaların tahkim ve takviyesine başladıkları sırada Yıldırım Bâyezid de Anadolu'dan adalara hububât ihracını men'etmiştir).

1391 = 793

Istanbul sûrunda tâmir edilen yerlerin Yıldırım'dan gelen şiddetli bir emir üzerine yıktırılması.

(Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos Yıldırım Bâyezid'in Anadolu seferiyle meşguliyetinden istifade ederek Istanbul sûrunun bâzı harap yerleriyle "Aurea porta = Yaldızlı kapu" denilen "Yedi-Kule" kapısının iki yanındaki kuleleri tâmir ve hattâ eskisinden fazla tahkim ettirmiş, bu tâmirat ve inşaât için bâzı kiliseleri yıktırmış ve tahkimâtı belli etmemek için bunları bir takım süslerle gizlemeye de kalkışmıştır! Tabiî bu vaziyet derhal Yıldırım'a aksetmiş ve ihtiyar imparatorun bu tedbirine çok kızan Osmanlı hükümdarı bütün tâmirat ve inşaâtın derhal yıkılmasını, eger yıkılmıyacak olursa Türk ordusunda bulunan oğlu ve saltanat şeriki İkinci Manuil Paleoloğos'un gözlerine mil çekileceğini Beşinci Yoannis'e tebliğ ettirmiştir. Yapılan şeylerin hepsi işte bu şiddetli emir üzerine derhal yıkılmıştır. — Bu acı mecburiyet, ihtiyar imparatorun uğradığı son zillet sayılır ve hattâ bu hacâletin ölümünü bile tesri ettiğinden bahsedilir).

Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ölümü ve yerine Bursa'dan kaçan oğlu İkinci Manuil Paleoloğos'un cülûsu.

(İhtiyar imparator Beşinci Yoannis'in yukarıki fıkrada bahsi geçen sûr tâmiratının Yıldırım'dan gelen emir üzerine yıktırılmasından müteessir olarak öldüğü rivayet edilir. — Bu imparatorun saltanat müddeti ve hayatı için 1390 = 792 vukuâtında "Alaşehir'in fethi" fıkrasına bakınız. — Beşinci Yoannis'in ortanca oğlu ve saltanat şeriki olan İkinci Manuil Paleoloğos babasının ölümünü işitince Bursa'dan gizlice Istanbul'a kaçıp Bizans tahtına oturmuştur. O zamana kadar kendi maiyyetinde hizmet eden ve bir taraftan da rehîne vaziyetinde bulunan yeni imparatorun izin almadan cür'et ettiği bu münasebetsiz harekete çok kızan Yıldırım Bâyezid derhal Istanbul'a bir elçi gönderip :

— Eğer emirlerime itâat edip rahat yaşamak istiyorsan şehrin kapılarını kapatır, içerde istediğin gibi saltanat sürersin: Şehir hâricinde ne varsa hepsi benimdir!

sözlerini tebliğ ettirmiş ve ayni zamanda Istanbul'da bir Türk mahallesi, bir câmi ve bir mahkeme tesisiyle bir de Kadı tayinini, Beşinci Yoannis

devrindeki haracın tezyidini ve tâbiiyet muahedesinin tecdidini istemiştir. Tabiî bu talepler bir nevi ültimatom mahiyetindedir. — Istanbul sûrlarıyla Avrupa'nın yardımına güvenen yeni imparator İkinci Manuil bu talepleri reddetmiş ve işte bunun üzerine Türk ordusu Istanbul üzerine yürümiye başlamıştır).

Istanbul'un Türkler tarafından ilk muhasarası.

(Yukarıki fıkrada bahsi geçen Türk metâlibinin Bizans imparatoru tarafından reddedilmesi üzerine Istanbul üzerine yürüyen Osmanlı ordusu ilkönce şehir cıvarını Bizanslılardan temizlemiş, sûrların önüne kadar her taraf işgal edilmiş ve ondan sonra da sıkı bir muhasara kurulup yedi ay sürmüştür. — Türk çenberi içinde mahsur kalan ahali açlıktan kırılır ve fırınlarda odun yerine yakılmak üzere ahşap evler yıkılırken imparator Manuil'in bir taraftan Hıristiyanlık namına Avrupa'dan istimdad ettiği ve bir taraftan da ilk Türk ültimatomundaki şartların daha ağırlarını kabul etmek mecburiyetinde kaldığı rivayet edilir : Bu şartlar için aşağıki fıkraya bakınız. — Istanbul'un Yıldırım devrindeki ikinci muhasarası için 1395 = 797, üçüncü muhasarası için 1396 — 1397 = 799 ve dördüncü muhasarası için de 1400 = 802 vukuâtına bakınız).

İlk Istanbul muhasarasının ablukaya tahvili.

(Yedi ay süren ilk Istanbul muhasarası enasında Macar kralı Sigismond'un Bulgaristan üzerine tecavuz hazırlıklarına başlamış olmasından dolayı Rumeli cephesinde fazla askere ihtiyacı olan Yıldırım Bâyezid, bir rivayete göre Bizans imparatoruna eskisinden daha ağır şartlar kabul ettirdikten sonra muhasaranın çözülmesine ve onun yerine şehrin uzaktan abluka edilmesine râzı olmuştur. Bizans imparatorunun işte bu tarihte kabul etmiş olduğundan bahsedilen şartlar şöyle sıralanabilir: 1) Istanbul'da bir Türk mahallesi tesis edilmek üzere Bizans hükûmeti tarafından 700 ev verilmesi; 2) Sirkeci'de bir Türk mahkemesi tesisi; 3) Bu mahkemeye Osmanlı devleti tarafından bir Kadı tayini; 4) Bir câmi yapılması; 5) Şehrin dışında Galata'dan Kâğıthâne'ye kadar olan arazinin Türklere terki ve buraya bir Türk garnizonu konulması; 6) Eski imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos devrindeki haracın tezyidi; 7) Şehir haricindeki bağlarla bostanların hâsılâtından Osmanlı hazinesine onda bir nisbetinde vergi verilmesi. — İkinci Manuil bu şartları kabul ettiği ve işte bunun üzerine Cinivizler'in idaresindeki Galata'dan Kâğıthâne'ye kadar uzayan Türk askerî mıntakasına yeni muahede mucibince altı bin kişilik bir garnizon konulduğu rivayet edilir : Istanbul sûrunun önüne kadar olan yerler zaten Türk nüfuzuna girmiş olduğundan, netice itibariyle Istanbul harpsiz bir abluka çenberi içine düşmüş demektir. Bu vaziyete göre Bizans'ın o kadar fedakârlık mukabilinde elde edebildiği şey, ateşli muhasaranın ateşsiz ablukaya tahvilinden ibarettir. — Her taraftan muhtelif Türk garnizonlarının idame ettikleri bu daimî abluka hali 1391 = 793 tarihinden itibaren bir rivayete göre 1396 = 798 Niğbolu muharebesine kadar beş sene ve diger bir rivayete göre de 1402 = 804 Ankara felâ-

ketine kadar on bir sene devam etmiştir. — Selçukîler devrindeberi Rumcadan muharref olarak Türkçede kullanılan "Istanbul" isminin işte bu devirden itibaren halk arasında da yayıldığı hakkında bir rivayet vardır. — Istanbul'da bir Türk mahallesiyle câmi ve mahkeme tesisinin 1396 = 798 Niğbolu zaferi üzerine takarrür etmiş olduğu da rivayet edilir : 1396—1397=799 vukuâtında "Üçüncü Istanbul muhasarası" fıkrasına bakınız).

Selânik fethi

(Selânik şehrinin bu 1391=793 tarihinde ve Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ölümünden üç ay sonra Türkler tarafından fethedildiği hakkında bir rivayet vardır : Bu şehrin bir kaç defa fethi hakkındaki rivayetler için 1374 = 776 vukuâtındaki izahata, bundan üç sene sonraki fetih rivayeti için 1394 =796 vekayiine ve İkinci Murad devrinde son defa olarak kat'î surette fethi için de 1430 = 833 vukuâtına bakınız).

İkinci Mora seferi.

(Bu sırada Mora despotluğunda eski Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un en küçük oğlu ve yeni Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un küçük kardeşi Theodoros bulunmaktadır: Bizans'ın Mora despotları içinde "Birinci Theodoros" ismiyle anılan bu prensle Mora despotluğu ve Mora'nın Osmanlı Türkleri tarafından ilk işgali için 1388 = 790 vukuâtına bakınız. — Birinci seferde olduğu gibi bu ikinci seferde de Mora tamamen değil, kısmen işgal edilmiştir. Bu muvakkat işgalin sebebi, Birinci Theodoros Paleoloğos'un Venedikliler tarafından gördüğü tazyik üzerine Türkleri Mora'ya dâvet etmesidir; işte bu dâvet üzerine Evrenos Bey'in ikinci Mora seferinde bâzı sahil şehirlerini tahrib ettiğinden bahsedilir. Her halde birinci seferde olduğu gibi bu ikinci seferde de Türkler Mora despotunun dâvetiyle hareket etmişlerdir).

Almanya'ya kadar dayanan büyük bir akın hareketi.

(Rumeli'nin şimal ve şimaligarbî hudutları boyunca dört kol üzerinden yapılan bu büyük akın hareketlerinde bir kol Bosna'ya saldırmış, diger üç kol da yıldırım sür'atiyle Macaristan üzerinden Almanya'ya kadar uzamıştır : Akın hareketleri için 1372 = 774 vukuâtının ilk fıkrasına bakınız).

Macaristan'da ilk Osmanlı zaferi.

(Türk akıncılarının Macarlara karşı giriştikleri bu muharebenin o tarihten üç asır sonra akdedilmiş ağır bir muahedeyle meşhur olan "Karlovitz=Karlofça" civarındaki "Nagy-Olosz" mevkiinde Osmanlı zaferiyle neticelendiği rivayet edilir. Osmanlı Türklerinin Macaristan'da kazandıkları ilk zafer işte budur).

Eflak voyvodası Mirçe'nin esir edilmesi ve Osmanlı tâbiiyyetini kabul ederek esaretten kurtulması.

(1390 = 792 tarihinde garbî Anadolu Beyliklerini boydan boya işgal etmiş

olan Yıldırım Bâyezid'e karşı Anadolu'da artık Karaman, Kadı-Bürhânüddin ve Candar Beyliklerinden ibaret üç rakîp kalmıştır : Bunlardan Kastamonu hükümdarı Candar oğlu İkinci Süleyman Bey veyahut Süleyman Paşa Yıldırım'ın garbî Anadolu Beyliklerini istilâsı esnasında Osmanlılara tarafdarlık ettikten sonra kendisine de sıra geleceğini anladığı için Osmanlılardan ayrılıp Karaman oğlu Alâüddin ve Kadı-Bürhânüddin'le ittifak ettiği mâlûmdur : 1390 = 792 vukuâtında "Karaman seferi ve Konya muhasarası" fıkrasına bakınız. Anadolu Beyliklerini birer birer avlamak siyasetinde o zamana kadar kolaylıkla muvaffak olan Yıldırım o üç müttefikten ilkönce işte bu Candar oğulları Beyliğine taarruz etmiştir: Bunun sebebi Candar oğlunun ihanet etmiş sayılmasıdır. Yıldırım Bâyezid bu sırada bir taraftan Kadı-Bürhânüddin'in düşmanı olan Amasya Beyi Hacı-Şâdgeldi oğlu Ahmed Beyle ittifak ederken, bir taraftan da Kadı-Bürhânüddin'e elçi gönderip kendisinin Kastamonu seferinde onun bîtaraf kalmasını istemiştir; fakat ayni zamanda Kastamonu hükümdarı İkinci Süleyman da Kadı'dan istimdad etmiş ve pek tabiî olarak Kadı-Bürhânüddin müttefikini iltizam ederek Yıldırım'ın bîtaraflık teklifini reddetmiştir. Eflak voyvodası Mirçe'nin Rumeli tarafında Osmanlı arazisine tecavuzu işte bu vaziyete tesadüf etmektedir : Rivayete nazaran prens Mirçe Tuna nehrini geçip Bulgaristan arazisini şimalden cenuba doğru kat'ederek Aydos'un cenubundaki Karın-ova şehrini yağma ve tahrib etmiştir. Mirçe'nin bu cür'etine üç muhtelif sebep gösterilir : Bir rivayete göre Macar kralı Sigismond'un teşvikine kapılmış, diger bir rivayete nazaran Vidin fatihi Firuz Bey'in bundan bir müddet evvel yaptığı Eflak akınının intikamını almak istemiş ve son bir rivayete göre de Yıldırım'ın tecavuzuna uğrıyan Candar oğlu İkinci Süleyman'ın teşvik ve tahrikine uymuştur : Firuz Bey'in Eflak akını için 1389=791 vukuâtı içinde "Bulgaristan ve Bosna fütuhâtı" fıkrasına bakınız. Eflaklılarla Candar oğullarının Karadeniz tarikiyle münasebette bulundukları mâlûm olduğuna göre İkinci Süleyman'ın böyle bir teşvikte bulunmuş ve hattâ Mirçe ile gizli bir ittifak akdetmiş olması çok kuvvetli bir ihtimal dahilindedir. — Yıldırım Bâyezid'in işte bu vaziyet üzerine Kastamonu seferini bırakıp Rumeli'ye geçtiği rivayet edilir : Silistre civarında Tuna'dan geçen Türk ordusu Eflak kuvvetleriyle kanlı bir muharebeye girişip büyük bir zafer kazanmış ve işte bu zafer üzerine prens Mirçe esir edilmiştir. — Eflak voyvodasının Bursa'ya sevkedilip bir müddet mevkuf tutulduğu ve nihayet üç bin duka altını, otuz at ve yirmi şâhin fidye vermek, Osmanlı hâkimiyetine girmek ve bilhassa Macarlara karşı Türklere yardım etmek şartlariyle serbest bırakılıp memleketine iade edildiği rivayet edilir. — Bu vaziyet üzerine o tarihten itibaren Balkan hükûmetlerinden biri daha Osmanlı nüfuz ve hâkimiyetine girmiş demektir; fakat Mirçe'nin bu itâat ve inkıyâdı çok sürmüş değildir : 1396 = 798 vukuâtının son fıkrasına bakınız).

1392 = 794

Kastamonu Beyliğinin zaptı.

(Ülkeleri ellerinden alınmış olan Aydın, Saruhan ve Menteşe Beylerinin

Kastamonu'ya gelip Candar oğlu İkinci Süleyman'a iltica ettikleri rivayet edilir; bir rivayete göre de Menteşe oğlu Mehmet Bey ilkönce Mısır'a kaçtıktan sonra Kastamonu'ya gelmiştir. Bu rivayetler doğru olduğu takdirde Kastamonu Yıldırım'ın muhalifleriyle dolmuş demektir. Fazla olarak Candar-oğlu Süleyman Osmanlılara karşı Kadı-Bürhânüddin'le de ittifak etmiş ve hattâ Kadı'yı müşterek harekete dâvet ettiği için o da ordusunun başında harekete geçmiştir. İşte bu vaziyet üzerine Kastamonu Beyliğini istilâya başlıyan Yıldırım Bâyezid, evvelce de yaptığı gibi, müttefiklerin birleşmesine meydan vermeden büyük bir sür'atle bu beyliği baştanbaşa işgal ettikten başka Candar-oğlu İkinci Süleyman Bey veyahut Süleyman Paşa'yı da yakalatıp idam ettirmiştir. Esterâbâdî'nin "Bezm-ü-Rezm" ine göre Yıldırım Bâyezid bu muvaffakıyet üzerine Kadı Bürhânüddin'e bir nâme yazıp müttefikini öldürerek bütün memleketini zaptetmiş olduğundan bahsetmiştir: Kadı'nın da bu zafernâmeye cevap vererek Bâyezid'e meydan okuduğu rivayet edilir. — Bu vaziyet üzerine artık Anadolu'da Osmanlı devletiyle hemhudud olarak Karaman ve Kadı-Bürhânüddin hükûmetlerinden ibaret iki mühim düşman ölkesi kalmıştır).

Sinop Beyi Candar-oğlu İsfendiyar'ın Osmanlı hâkimiyyeti altına girmesi.

(Candar-oğlu İsfendiyar Bey, Yıldırım'ın idam ettirdiği Kastamonu Beyi İkinci Süleyman'ın kardeşidir : Bunlar, Candar-oğlu Kötürüm-Bâyezid'in oğullarıdır. İsfendiyar Bey 1385 = 787 tarihinde babası Kötürüm-Bâyezid Bey'in vefatındanberi bu sülâlenin Sinop şubesi beyliğinde bulunmakta ve Kastamonu hükümdarı olan kardeşiyle mücadele etmektedir. Bu sefer Kastamonu Beyliği işgal edilip İkinci Süleyman Bey Yıldırım'ın emriyle idam edilince Sinop Beyi İsfendiyar'ın Osmanlı hükümdarına dehalet ettiği ve ancak Yıldırım'ın hâkimiyeti altında mevkiini muhafazaya muvaffak olabildiği rivayet edilir. — Bâzı ecnebi rivayetlerine göre Yıldırım Bâyezid bu sırada Osmanlı donanmasını Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un kumandası altında Sinob'a sevkederek İsfendiyar Bey'i tazyik ettirmiştir : Sinop Beyinin tâbiiyyet altına girmesi belki de bu tazyik üzerinedir. — Kastamonu Beyliğinin zaptı ve Sinop Beyliğinin itâat altına alınması için 1393=795 tarihi de rivayet edilmiştir).

Çorumlu bozgunu.

(Esterâbâdî'nin "Bezm-ü-Rezm" indeki izaha göre Kastamonu vak'asından sonra Yıldırım Bâyezid'le Kadı-Bürhânüddin arasında bir takım muhabereler cereyan etmiş, Yıldırım Kadı'dan Osmancık kalesini istemiş, Kadı vermemiş ve işte bunun üzerine iki taraf Çorumlu ovasında karşılaşmıştır. Fakat Yıldırım Bâyezid etrafına Amasya Beyi Hacı-Şâdgeldi oğlu Ahmed Bey'le Cânik beylerini, Taşan ve Tâcüddin oğulları gibi bâzı derebeylerini topladığı halde harbi kazanmaya muvaffak olamamış, Osmanlı askeri bozulmuş ve Yıldırım Bâyezid ric'ate mecbur olmuştur. Hattâ Kadı-Bürhânüddin'in bu muvaffakıyet üzerine Ankara havalisine kadar Osmanlı arazisine akın ettiği bile rivayet edilir. — Esterâbâdî, Sivas hükümdarı Sultan Kadı-Bür-

hânüddin'in resmî müverrihi olduğu için bu rivayetlerde biraz mübâlağa bulunmak ihtimali unutulmamalıdır).

Macarların Bulgaristan'a tecavuzu ve Niğbolu'nun Macarlarla Türkler arasında alınıp verilmesi.

(Bizans imparatorluğu ile Bulgar ve Sırp krallıklarının Balkanlardaki arazisine hâkim olduktan sonra Tuna boylarına dayanan Türklerin karşısında artık en büyük ve en kuvvetli düşman olarak Macaristan vardır: O sırada Macar krallığı Dalmaçya sahilleriyle şimalî Sırbistan'da Belgrad havalisine hâkim olduktan başka Eflak ve Boğdan üzerinde metbuiyyet hukuku iddia ediyor ve Venedik Cumhuriyetinden harac alıyordu. 1387 = 789 tarihindenberi Macar tahtında meşhur kral Sigismond vardı : Esasen "Luxembourg" hanedanına mensup olan bu hükümdar, son Macar kralı "Büyük Layoş" un erkek vâris bırakmadan ölmesi üzerine onun damadı olduğu için Macar krallığına seçilmişti. Fakat Sigismond için Balkan cephesi ikinci plânda kalıyordu: Almanya imparatorluğu ile Lehistan ve Bohemya krallıklarını da nefsinde toplamak istiyen bu kral Balkan işlerinden fazla Avrupa işlerine ehemmiyet vermiş olmakla tenkid edilir. Bir taraftan kral Sigismond'un işte bu şahsî temayülleri ve bir taraftan da Macaristan'da eski askerî teşkilât bozulurken mezhep ihtilâflarının da araya girmesi Osmanlı siyaseti için çok müsâit bir vaziyet ihdas etmiştir. Bununla beraber Macar kralı Türk tehlikesine karşı büsbütün lâkayd kalmış değildir : Hattâ Bulgaristan üzerinde himâye hakkı olduğunu iddia eden Sigismond'un Yıldırım Bâyezid'e bir mektup yazarak Türklerin Bulgaristan işlerine ne hakla müdahale ettiklerini sorduğundan bile bahsedilir! Rivayete nazaran Yıldırım Macar elçisinin bu tarzdaki sözlerine hiç bir cevap vermeyip otağında asılı duran silâhlarına doğru hafif bir el işareti yapmakla iktifa etmiştir! Kral Sigismond'un Niğbolu seferi işte bundan mütevellit gösterilir. — Macar kralı uzun bir muhasaradan sonra Niğbolu kalesini bir aralık işgale muvaffak olmuşsa da, Anadolu'dan derhal Rumeli'ye geçen Yıldırım Bâyezid'in ilerlemekte olduğunu duyunca Türklerin eline esir düşmemek için Niğbolu'yu tahliye edip çekilmiş ve perişan bir halde ric'at ederken Türk ordusuna esir olmaktan güçlükle kurtulabilmiştir).

İşkodra'nın işgali.

(Ohri'nin fethiyle Savra zaferinin kazanılmasından itibaren Arnavutluk'da vaziyete hâkim olan Türklerin yedi senedir bu memleketin içerilerine doğru yayılmakta oldukları anlaşılmaktadır : Savra zaferi için 1385 = 787 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Bu sırada İşkodra şehrinin işgali işte o tedricî hulûlün çok ilerlemiş olduğunu gösterir. Bununla beraber büyük kuvvetlere dayanmıyan bu ilk işgal muvakkat bir mahiyettedir ve İşkodra şehri bir müddet sonra Venediklilerin eline geçmiştir. — Bu şehrin bundan sonraki muhasaraları ve işgalleri için 1396=798, 1474=879 ve 1478=883 senelerine ve Fatih devrinde kat'î surette işgal ve ilhâkı için de 1479=883 vukuâtına bakınız. —

Türkler tarafından tehdid edilmekte olan Draç şehrinin işte bu sırada Georges Thopia tarafından Venediklilere terkedilmiş olduğu rivayet edilir: Bu Thopia, evvelce Türkleri Arnavutluğa dâvet etmesi Savra muharebesinin kazanılmasına sebeb olan Draç beyidir).

1393 = 795

Amasya'nın işgali.

(Esterâbâdî'nin "Bezm-ü-Rezm" indeki izaha göre evvelce Osmanlılara tarafdar olan Anadolu beyleri Yıldırım Bâyezid'in "Çorumlu bozgunu" ndan itibaren Kadı Bürhânüddin tarafına meyletmişlerdir: "Çorumlu bozgunu" için 1392 = 794 vukuâtına bakınız. Siyaset değiştiren bu beylerin en mühimmi, evelce Osmanlı hâkimiyyeti altına girmiş olan Sinop Beyi Candar-oğlu İsfendiyar Çelebi'dir: 1392 = 794 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Çorumlu vak'asından sonra İsfendiyar Bey Kadı-Bürhânüddin'e bir elçi ile kıymetli hediyeler göndermişse de bu elçi Amasya'dan geçerken Kadı-Bürhânüddin'in düşmanı ve Osmanlı tarafdarı olan Amasya emîri Hacı-Şâdgeldi oğlu Ahmed Bey tarafından tevkif edilmiş ve Ahmed Bey elçi ve hediyeleri Yıldırım Bâyezid'e göndermek istemiştir. Bu vaziyetten haber alan Kadı-Bürhânüddin derhal Amasya üzerine yürüyüp şehri zaptetmişse de, Ahmed Bey kaleye çekilip müdafaasında devam ederken Kastamonu'ya gelmiş olan Yıldırım'dan da istimdat etmiştir. Bu sırada kalenin fethi kolay olmıyacağını anlıyan Kadı-Bürhânüddin'in Amasya'dan Tokad'a çekilmesi çok müsait bir vaziyet hasıl etmiş ve işte bu fırsattan istifade eden Ahmed Bey Amasya'yı Yıldırım Bâyezid'e teslim ederek Osmanlı hizmetine girmişitr. — Bundan sonra Kadı-Bürhânüddin Amasya'nın istirdadına teşebbüs etmişse de Merzifon'a kadar gelen Osmanlı ordusuyla çarpışmaya cesaret edemediği için Amasya mülhakatiyle beraber Osmanlılarda kalmıştır. — Amasya valiliğine Yıldırım Bâyezid'in oğullarından Mehmet-Çelebi tayin edilmiştir: Bu şehzâde, Ankara felâketini tâkib eden "Fetret" devrinden sonra Osmanlı padişahı olan Çelebi Sultan Mehmet'dir. — Bu muvaffakıyet üzerine Bafra beyi ile Tâcüddin ve Taşan oğulları gibi nüfuzlu beyler Osmanlı tâbiiyyetine girmişlerdir).

Türk tâbiiyyeti altındaki Bulgar hükûmetinin ilgası ve Bulgaristan'ın siyasî mevcudiyetine nihayet verilmesi.

(Bu tedbire sebeb olarak Macar Kralı Sigismond'un 1392 = 794 tarihindeki Niğbolu seferindenberi Bulgaristan üzerinde emeller beslemiye başlamasından ve Bulgarların da bu vaziyetten istifade ederek onlarla birleşmek ihtimalinden ve hattâ bu yolda bâzı temayüllerinden bahsedilir: Evvelce Ploşnik bozgunu üzerine Bulgarların nasıl Türklere karşı cephe almış oldukları mâlûmdur ve Yıldırım'ın işte öyle bir vaziyete karşı böyle bir tedbir ittihazına mecbur olduğu anlaşılmaktadır: Ploşnik bozgunu ve siyasî neticeleri için 1388 = 790 vukuâtının birinci ve ikinci fıkralarına bakınız. — O sırada Bulgar krallığında Osmanlı müverrihlerinin "Sasmanos" ve "Susmanos" gibi muharref isimlerle andıkları "Şişman" bulunmak-

tadır: Birinci Murad'ın kayınbiraderi olan bu kralın şahsiyeti için 1376 = 778 vukuâtına bakınız. Bu kral evvelce Ploşnik bozgunu üzerine Türklere ihanet etmiş, fakat derhal tenkil edilerek başta payıtahtı olan Tırnova olmak üzere Niğbolu, Silistre, Rusçuk, Hezargrad, Pravadi ve Şumnu şehirlerinin işgal edilmesine sebeb olmuştur: 1388 = 790 vukuâtında "Bulgaristan'ın işgali" fıkrasına bakınız. O zaman sırf eniştesi Birinci Bâyezid'in merhameti sayesinde âdeta bir Osmanlı valisi sıfatiyle ölkesinde bırakılmış olan kral Şisman'ın vaziyetini biraz tahkime muvaffak olduğu, o şehirlerden bir kısmının bu sefer tekrar fethedilmesine lüzum hasıl olmasından anlaşılmaktadır: Yıldırım Bâyezid bu vazifeye büyük oğlu Süleyman Çelebi'yi memur etmiştir. Bu senenin bahar mevsiminde Süleyman Çelebi kumandasında hareket eden Türk ordusu ilkönce Bulgaristan'ın payıtahtı olan Tırnova'yı muhasara ve fethetmiştir: O sırada kral Şişman Niğbolu kalesine kapanmış olduğu için Tırnova müdafaasını Bulgar tarihinin en mühim simalarından sayılan son Bulgar patriki "Eftim = Euthymius" idare etmiştir; Tırnova kalesi üç ay müdafaadan sonra 13 Temmuz = 3 Ramazan Pazar veyahut 17 Temmuz = 7 Ramazan Perşenbe günü fethedilmiştir. Umumî bir hücum üzerine elde edilen bu zaferden itibaren Bulgar devletiyle kilisesinin istiklâli tarihe karışmıştır. Tırnova müdafaasının ruhu olan Patrik Eftim'in şehir fethedilince esir edildiği rivayet edilir. — Tırnova'dan sonra Tuna boyundaki Niğbolu, Silistre ve Vidin kaleleri de fethedilmiştir: Bunlardan Vidin'in ilk fethi için 1389 = 791 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. — Niğbolu'nun fethi üzerine evvelce oraya kapanmış olan Bulgar kralı Şişman'la oğlu Aleksandr esir edilmiştir: Kralın işte bu tarihte veyahut 1395 = 798 tarihinde idam edilmiş olduğu rivayet edilir; bir rivayete göre de esarette eceliyle ölmüştür. Kralla beraber esir olan oğlu Aleksandr'ın bir müddet sonra ihtida edip Osmanlı hizmetine girdiği ve hattâ Samsun valiliğine tayin olunduğu rivayet edilir. — İşte bu vak'adan itibaren artık bir Bulgaristan kalmamış ve bu krallığın arazisi doğrudan doğruya Türk toprağı haline gelmiştir).

Mahkeme rüsumunun ihdâsı.

(Yıldırım devrinde üstüste kazanılan parlak zaferlerle Osmanlı devletinin hudutları baş döndürücü bir sür'atle genişlerken, henüz teşekkül devrinde bulunan idare makinesinin yeni ihtiyaçlara tekabül edemeyen sadeliğindeki saffet Bizans ve Balkan ahlâkıyatiyle bozulmıya başlamıştır. Eski Osmanlı menbâlarında bu vaziyet Sırp prensesi Olivera'nın saray ahlâkıyatı üzerindeki fena tesirleriyle devlet kadrolarına bir takım ahlâksız ulemânın hulûlünden mütevellit gösterilir: Meselâ Âşık-Paşa-zâde bu vaziyeti şöyle anlatır; "Tâ Timür vartasına değin Bâyezid Han sohbet esbâbın Las kızı elinden öğrendi. Ali Paşa muâvenetiyle şarap ve kebap meclisi kuruldu"! Bu fıkrada bahsi geçen "Las kızı" Birinci Murad'ın Kosova muharebesinde öldürülen Sırp kralı Lâzar'ın kızı Olivera'dır: 1389 = 791 vukuâtında "Sırbistan'ın tâbiiyyet altına alınması" ve 1390 = 792 vukuâtında "Yıldırım Bayezid'in Sırp prensesi Olivera ile evlenmesi" fıkralarına bakınız. Âşık-Paşa-zâ-

de'nin yukarıki fıkrasında bahsi geçen "Ali Paşa" da "Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa'dır; İlmiyye mesleğinden yetişmiş olan bu meşhur vezir sefahat düşkünlüğü ile mâruftur: 1386 = 788 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Gene ayni menbâda bu sefih Paşa "Ali Paşa zevvâk kişiydi, müsâhibleri dahi zevvâk oldu" şeklinde tasvir edilir! Eski Osmanlı menbâlarının bir çoklarında fetva bezirgânlığı eden ahlâksız ve müfsit ulemânın ilk Çandarlılar devrinden itibaren devlet bünyesine hulûl etmiye başlamış olduklarından şikâyet edilmektedir. Yıldırım gibi bir kahramanın bile ahlâkını işte bu vaziyet bozmuştur : Âli'nin "Künh-ül-ahbâr" ında Yıldırım Bâyezid'in "Memleket mâldârların müsadere edüp malların almağa ve bâc-u-harâc ve tekâlif-i urfiyyede reâyâya ecdâd-ı izâmından ziyade teklifler kılmağa" başladığından şikâyet edilir; hattâ "Vüzerâ ve ümerâsının kibr-ü-gururlarından halkın münfail ve müteneffir" olduğundan bile bahsedilmektedir. İdarenin bu umumî bozukluğu içinde bilhassa Kadıların soygunculukları nihayet Yıldırım'a kadar aksetmiş ve hattâ tuhaf bir rivayete göre halkın şikâyetlerinden çok müteessir olan padişah bütün Kadıların Yenişehir'de bir eve doldurulup hepsinin birden yakılmasını bile emretmiştir! Bu emrin icrasına Çandarlı Ali Paşa'nın mâni nlduğundan bahsedilir. Kadıların o zamana kadar resmî vâridat menbâlarından mahrum oldukları için yolsuzluklar olduğunu Yıldırım'a arzeden Ali Paşa bu hale nihayet vermek için Mahkeme rüsumunu ihdâs etmiştir : Bu yeni usule göre hüccetler için 25, tescil için 7, nikâh için 12 ve miras taksimi için de binde 20 akça vergi tarhedilmiştir. Her halde Osmanlı idareciliğinin bilhassa Kanunî devrinde en yüksek derecesini bulan tekâmül tarihinde bu gibi ıslâhatın büyük bir ehemmiyeti olmak lâzımgelir).

1394 = 796

Selânik ve Yenişehir havalisinin fethi.

(Bu senenin Cumâda-l-âhire = Nisan ayında Selânik, Yenişehir ve havalisinin fethedilmiş olduğu rivayet edilir : Eski Osmanlı menbâlarında kaydedilen bu rivayete yalnız bir Bizans menbâında tesadüf edilmektedir. Selânik'in 1403 = 806 tarihinde Bizanslılar tarafından Venediklilere satılmış olduğu mâlûm olduğuna göre, o tarihten sonra her halde elden çıkmış olması lâzımgelir : Zaten gene aynı rivayeti kaydeden menbâlarda Ankara hezimetinden sonra Edirne'de hükûmet süren Süleyman Çelebi tarafından Bizans imparatoruna iade edilen Selânik'in elden çıkmış olduğu hakkında da bir kayıt bulunduğuna göre, bu eski Osmanlı rivayetinin doğru olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Fakat Selânik'in 1383 = 785 — 1387 = 789 tarihleri arasında ve 1391 = 793 tarihinde de fethedilmiş olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır : Bu karışık mesele için 1374 = 776 vukuâtındaki izahata ve Selânik'in İkinci Murad devrindeki son ve kat'î fethi için de 1430 = 833 vukuâtına bakınız).

Arnavutluk istilâsı.

(Bu sırada Arnavutluk'da iki rakîb devletin terakkisi görülmektedir: Şarktan ve karadan Türkler, garptan ve denizden Venedikliler hulûl etmektedir.

Yerli ve yabancı ırklara mensup derebeyleri şahsî menfaatlerine göre bu iki kuvvetten birine istinad etmekte ve hattâ bazan ölkelerini bile vermektedir: Meselâ 1393 = 795 tarihinde bunlardan Georges Thopia Draç şehrini ve gene 1393 = 795 tarihinde Dukagin-oğulları Leş şehrini Venediklilere terketmişlerdir. Bu vaziyeti dikkatle tâkib etmekte olan Türkler de işte bu sene daha geniş nisbette bir mukabil harekete geçerek Boyana ve Drina boylarında ilerlemek suretiyle şimalî Arnavutluk'da İşkodra gölünün cenub ve cenubugarbî taraflarını işgal etmişlerdir. Arnavutluk'da Osmanlı - Venedik rekabeti işte bu devirden itibaren şiddetlenmiye başlamıştır. Ankara felâketinden sonra bu yerlerin elden çıkması Osmanlıların Arnavutluk hâkimiyyetini bir müddet geciktirmiştir. — Arnavutluğun umumî vaziyeti için 1383=785 vukuâtındaki izahata bakınız).

1395 = 797

İkinci Istanbul muhasarası.

(Istanbul dört senedenberi abluka altındadır : 1391 = 793 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Bu vaziyetten çok muazzeb olan Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos Avrupa Hıristiyanlığına müracaat etmişse de payıtahtını müdafaa için bir avuç askerden başka bir imdat alamamıştır. Fazla olarak Paleoloğos hanedanı arasında çok şiddetli ihtilâflar da vardır : Meselâ Dördüncü Andronikos Paleoloğos'un oğlu ve İkinci Manuil'in yeğeni olup bir aralık "Yedinci Yoannis Paleoloğos" ismiyle imparatorluk bile etmiş olan prensin amcasına karşı Türklere istinad ettiğinden bahsedilir : Bu prensin bir kaç ay süren imparatorluğu için 1390 = 792 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Hattâ bir rivayete göre Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa 1393 = 795 tarihinde Bizans ahalisine İkinci Manuil hal'edilip yerine işte bu "Yedinci Yoannis" iclâs edildiği takdirde Istanbul ablukasının kaldırılabileceğini bile va'detmiştir. Bir taraftan da imparator İkinci Manuil'in Mora despotluğunda bulunan küçük kardeşi "Birinci Theodoros" un Osmanlı himâyesinde bulunan bâzı Hıristiyan beylerine tecavuzundan şikâyet edilmektedir. Sırp prensleri arasında da ayni şekilde bir takım ihtilâflar bulunduğundan bahsedilir. — Bu karmakarışık vaziyet Suriye ile Anadolu'yu tehdid etmiye başlıyan yeni bir tehlike devrine tesadüf etmektedir : 1394 = 796 tarihindenberi Osmanlı devletiyle Suriye kıt'asına da sahib olan Mısır Kölemen imparatorluğu Timur-Leng'in tehdidi altında demektir. Bu kadar büyük bir tehlike ânında Rumeli tarafından pek haklı olarak emin olmak istiyen Yıldırım Bâyezid her halde o tehlike yaklaştığı zaman Paleoloğos'larla irili ufaklı Balkan prenslerinin arkadan gaile çıkarmalarına bir an evvel mâni olacak tedbirler ittihazını düşünmüş olmalı ki bütün bu prensleri Serez'de umumî bir ictimâ akdine dâvet etmiş ve hepsini huzurunda toplamıştır : Bunların en mühimleri Bizans imparatoru İkinci Manuil, bunun yeğeni ve Osmanlı tarafdarı olan sabık imparator Yedinci Yoannis Paleoloğos, İkinci Manuil'in kardeşi ve Mora despotu Birinci Theodoros'la Sırp prensleri Stefan Lâzareviç ve Vuk Brankoviç gibi bir takım hükümdar gölgeleridir. Yıldırım'ın riyasetinde çok gü-

rültülü geçtiği anlaşılan bu ictimâda bilhassa Paleoloğos'ların birbirine girmelerinden gazaba gelen Yıldırım Bayezid'in bu hale karşı en kesdirme çare olarak Osmanlı tarafdarı olan Yedinci Yoannis Paleoloğos'dan mâadâ bütün Bizans prenslerini kılıçtan geçirip işi esasından halletmek istediği rivayet edilir. Yıldırım'ı bu fikrinden caydıran, Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa'dır: Çandarlı ailesinin Osmanlı tarihindeki vaziyeti için 1368 = 770 vukuâtında "Çandarlı Kara-Halil'in Vezir-i-a'zam olması" ve 1386 = 788 vukuâtında "Vezir-i-a'zam Çandarlı Hayruddin Paşa'nın ölümü" fıkralarına ve Çandarlılarla Paleoloğos'lar arasındaki samimî münasebetler için de 1453= 857 vukuâtı içindeki "10 Temmuz = 3 Receb, Salı" fıkrasına bakınız. — Çandarlı Ali Paşa'nın sayesinde Serez toplantısından sağ kurtulan Bizans ve Sırp prenslerinin birbirleriyle bir ittifak akdedip sebât ve sadakat yeminleri de ederek bir daha hiç bir ictimâa iştirâk etmemiye ve hattâ Türklere karşı müttahit bir cephe teşkil etmiye karar verdiklerinden bahsedilir! Bu karara yalnız Yedinci Yoannis Paleoloğos'un iştirâk etmemiş olduğu anlaşılmaktadır. — Payıtahtına işte bu zihniyetle dönen Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un derhal bir takım müdafaa tedbirlerine tevessül ettiği ve Istanbul'da bir Türk mahallesiyle bir mahkeme ve câmi tesisi hakkında evvelce der'uhde etmiş olduğu şartların ifâsından da imtinâa kalkıştığı rivayet edilir: İmparatorun bu taahhüdâtı için 1391 = 793 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Bu seferki ikinci Istanbul muhasarasının sebebi işte bu vaziyettir. Tabiî Türk ordusunun bu muhasarası, esasen dört senedir devam etmekte olan ateşsiz abluka halinin sıkı ve ateşli bir çenber haline kalbedilmesi demektir : Bu muhasaraya İkinci Manuil'in yeğeni olan sabık imparator Yedinci Yoannis Paleoloğos'un da bir mıkdar askeriyle beraber iştirâk etmiş olduğu rivayet edilir. — 1395 = 797 yaz mevsiminin sonuna kadar devam eden bu ikinci Istanbul muhasarasında bir kaç umumî hücum yapıldığı halde sûrların mukavemetinden dolayı şehir fethedilememiştir. Nihayet kış mevsiminin hulûlü üzerine muhasara harekâtı durmuşsa da abluka hali devam etmiştir. — Istanbul'un Yıldırım devrinde başlamış olan muhasaralarının birincisi için 1391 = 793, üçüncüsü için 1396 — 1397 = 799 ve dördüncüsü için de 1400 = 802 vukuâtına bakınız).

Yıldırım Bâyezid'in Mısır'daki Abbâsî halifesinden «Sultan» ünvanını istemesi.

(Bundan evvel de görüldüğü gibi ilk Osmanlı hükümdarları "Sultan" ünvanını resmen hâiz değillerdir : 1386 = 788 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Her ne kadar Orhan Gazi ile Birinci Murad devirlerine ait bâzı kitâbe, sikke ve vakfiyye gibi vesikalarda "Sultân-ül-ğuzât" ünvanına tesadüf edilmekteyse de "Gaziler reisi" gibi bir mânâya gelen bu ünvan imparatorluk mefhumunu ifade eden sultanlıkla alâkadar değildir. Zaten İslâm âleminde bu gibi ünvanların halifeler tarafından resmen tevcih edilmek şartiyle mûteber olmasına ait an'ane o sırada henüz mer'iyyetini muhafaza etmektedir ve Birinci Bâyezid devrine kadar Mısır'daki Abbâsî halifeleri tarafından hiç bir Osmanlı hükümdarına böyle bir ünvan tevcih

edildiği mâlûm değildir. — Anadolu ve Rumeli'deki fütuhâtiyle muazzam bir devlet haline gelmiş ve bilhassa Hıristiyanlara karşı kazandığı büyük zaferlerle bütün İslâm âleminin teveccühünü kazanmış olan Osmanlı devletinin hükümdarına hâlâ "Bey" denilmesi bilhassa milletler arasındaki teşrifat bakımından çok tuhaf bir vaziyet ihdas etmektedir: Çünkü bu "Bey" in maiyyetinde kendisine resmen tâbi ve haraçgüzâr olarak imparatorlar ve krallar vardır! Halbuki Birinci Bâyezid'in meskûkâtında "Bâyezid ibni Murad" şeklinde kendi ismiyle babasının adından başka hiç bir ünvan yoktur! — Yıldırım'ın işte bu sene içinde tamamiyle haklı olduğu "Sultan" ünvanını almak için Mısır'a elçiler ve hediyeler göndermesi işte bu gayritabiî vaziyete artık bir nihayet vermek içindir : O sırada Abbâsî halifeliğinde "Birinci El-Mütevekkil-al-Allâh" bulunmaktadır; fakat Yıldırım Bâyezid doğrudan doğruya bu halifeye müracaat etmeyip Mısır Sultanı Barkuk'a elçi göndermiştir. Zaten o sırada Osmanlı - Mısır siyasî münasebetleri çok sıkı bir dostluk halinden daha ileri giderek günden güne yaklaşan Timur istilâsının ortaya çıkardığı müşterek tehlike karşısında bir ittifak şeklini bile almıştır : Onun için Yıldırım bu suretle müttefikine müracaat etmiş demektir. Hediyelerle giden Osmanlı elçilerinin vazifesi, halifenin Yıldırım Bâyezid'e "Sultan", ünvanını tevcih ettiğine ait bir "Teşrîf" vermesi hususunda Mısır hükümdarı Sultan Barkuk'un delâletini temin etmektir. Bağdat Abbâsîlerinin Mongol istilâsı altında yıkılmasından itibaren bu hilâfet hanedanının Mısır'a iltica eden şubesi hiç bir siyasî nüfuzu hâiz olmıyarak yalnız din reisliği vaziyetindedir : Onun için Mısır sultanlarının bu halifeler üzerinde kat'î bir nüfuzları vardır; işte bundan dolayı Yıldırım'ın arzusunu Sultan Barkuk'un halifeye kabul ettirdiği rivayet edilir. Bununla beraber Yıldırım'ın bu ünvanı daha sonra ihraz ettiği ve hattâ "Sultan" ünvanını ilk defa olarak Birinci Mehmed'in aldığı hakkında da rivayetler vardır : Bunlar için 1396 = 798 vukuâtının ikinci ve 1413 = 816 vukuâtının Birinci Mehmet devrine müsâdif ilk fıkrasına bakınız).

1396 = 798

Niğbolu zaferi.

(En sağlam rivayetlere göre bu parlak zafer 25 Eylül = 21 Zülhicce Pazartesi günü kazanılmıştır. — Bulgaristan ve Sırbistan'ın fethiyle Tuna boylarına ve Macaristan hudutlarına dayanmış olan Osmanlı Türklerinin bir taraftan Macar krallığını tehdit ederken bir taraftan da Avrupa'da Şarkî-Roma şöhretini hâlâ muhafaza eden Bizans'ı muhasara etmeleri Garp Hıristiyanlığını umumî bir heyecan içinde bırakıyordu. Macar kralı Sigismond ile Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Avrupa'dan istimdatları ve Papa Dokuzuncu Bonifacius'un Katolik hükümdarlarını bir Haçlı seferine dâvet etmesi işte bu vaziyetten dolayı artık tesirsiz kalmamış ve başta Fransızlar olmak üzere bir çok Avrupa milletleri silâha sarılmıştır. Bu suretle Fransa, İngiltere, İskoçya, Almanya, Polonya, Bohemya, Avusturya, Macaristan, İtalya, İsviçre, Belçika ve sair Avrupa memleketlerinden ve Venediklilerle Rodos Şövalyelerinden büyük bir Ehl-i-Salip ordusu toplanmıştır. — Bu

Hıristiyan ordusunda Macar kralı Sigismod'dan başka Fransa kralı İkinci Jean le Bon'un torunu ve Burgonya dukası Philippe le Hardi'nin oğlu olan Nevers kontu "Jean sans Peur = Korkusuz Jan" ile ayni kralın akrabasından Henri ve Philippe de Bar, Fransa Başkumandanı Philippe d'Artois, Comte de la Marche. Comte d'Eu, Amiral Jean de Vienne, Sire de Coucy, Maréchal Boucicault ve Guy de la Trémouille gibi en meşhur Fransız asılzâdeleriyle kumandanları da bulunmuşlardır. Fransızlar Almanya'dan geçerken son imparatorluk hanedanının ecdadından "Graf Friedrich von Hohenzollern" vesaire gibi birçok Alman asilzâdeleriyle Töton şövalyeleri de askerleriyle iltihak etmişlerdir. Macaristan'dan itibaren Macar kralı Sigismond'un ordusuyla takviye edilen bu Haçlı kuvvetlerine Boşnak, Hırvat, Ulah vesaire gibi Balkan unsurlarından da gönüllüler katılmıştır. — Haçlı ordusunun mevcudu hakkındaki muhtelif rakamlar 60 — 200 bin arasında tehalüf etmektedir : Son tetkiklere göre bu ordunun 100 — 120 binden aşağı olmadığı muhakkak sayılabilir. Buna karşı çıkan Osmanlı ordusunun mikdarı hakkında da 50 binden 120 bine adar muhtelif rivayetlere tesadüf edilir : Fakat en kuvvetli tahminlere göre Türk ordusunun mevcudu 60 - 70 bin arasındadır. Her halde Garp menbâlarında Türk ordusunun mıkdarı çok şişirilmekte, Haçlıların mevcudu da çok indirilmektedir. — Haçlılar Macaristan'dan itibaren iki kola ayrılıp biri Sırbistan ve biri de Eflak üzerinden ilerliyerek Tuna'nın sağ sahilindeki Niğbolu kalesi önünde birleşmişlerdir. Bunlar oraya gelinceye kadar ve geldikten sonra Garp menbâlarının ittifakıyle sâbit iki büyük cinayet irtikâb etmişlerdir : İlkönce yolda gelirken Vidin ve Rahova'da esir ettikleri silâhsız Türkleri vahşiyane bir surette kılıçtan geçirdikleri gibi, Niğbolu önünde de Yıldırım'ın yaklaşmakta olduğunu haber aldıkları zaman kendilerini zaptedemiyerek ellerinde bulunan bin Türk esirini hiç bir sebeb olmaksızın boğazlamışlardır : Aşağıda görüleceği gibi zaferden sonra Yıldırım Bâyezid bu vahşiyâne cinayetlerin hak ettiği tarihî cezayı derhal vermekte kusur etmemiştir. — Haçlı ordusu geldiği zaman Niğbolu muhafızlığında meşhur ümerâdan Doğan Bey bulunmaktadır : Düşman ordusunun büyüklüğüne ehemmiyet vermiyen bu kahraman tabiî müdafaa vaziyetine geçmiştir. — Haçlıların o sırada Istanbul muhasarasiyle meşgul olan Yıldırım Bâyezid'i Anadolu'da zannettikleri ve kendilerini bir an evvel karşılamıya yetişebileceğini ümid etmedikleri kuvvetle rivayet edilir: Tabiî bu vaziyet istihbarat bakımından bunların ne kadar zayıf olduklarını gösterir; hattâ içlerine birçok Türk casuslar girmiş olduğu hakkında bile bir takım rivayetler vardır. — Karmakarışık ve itâat ve intizamdan mahrum bir güruh olan Haçlılar Yıldırım'ı henüz Anadolu'da zannettikleri için on beş gün gaflet ve sefahet içinde ihtiyatsızca vakit geçirip gûyâ kalenin muhasarasını kurmakla meşgul olmuşlar ve o sırada Istanbul muhasarasını bırakıp şimşek gibi üzerlerine gelmekte olan Yıldırım'ın yaklaştığından pek geç haberdar olabilmişlerdir. — Haçlıların gaflet derecesi hakkındaki rivayetlerin birine göre, bir gece Yıldırım Bâyezid bir at üstünde tek başına Niğbolu kalesinin dibine kadar sokularak kale muhafızına seslenmiş ve sûrun üstüne gelen Doğan Bey'le askerî vaziyet hakkında

konuştuktan sonra doludizgin dönüp gitmiştir! — Bu Haçlı ordusuna bir takım deniz kuvvetleri de yardım etmiştir : Meselâ Amiral Mocenigo kumandasındaki Venedik donanması Bizans ve Rodos donanmalarıyla takviye edilerek Karadeniz'den Tuna ağzına kadar gelmiş ve Haçlı ordusu karadan Istanbul'a giderken bu deniz kuvvetleri de Boğazları tutmak vazifesini almıştır. — Türk ordusu yaklaştığı zaman Macar kralının itidal ve ihtiyat tavsiyelerine rağmen zafer şerefini Macarlardan evvel kazanmak istiyen taşkın-Fransızların çılgıncasına atılganlık edip Yıldırım'ın pusularına düşerek perişan oldukları ve işte bu vaziyet üzerine biraz gerideki Macar ordusunun sağ cenahına kumanda eden Transilvanya = Erdel voyvodası Lazkovitz ile sol cenaha kumanda eden Eflak prensi Mircea = Mirçe'nin askerleriyle beraber kaçıp giderek Macar ordusunun panikle bozulmasına sebeb oldukları rivayet edilir : Evvelce 1391 = 793 tarihinde Osmanlı hâkimiyyetine girmiş olduğu halde sonradan Haçlı ordusuna iltihak ederek Türklere ihanet etmiş olan Mirçe'nin harp esnasındaki vaziyeti görür görmez bu sefer de Haçlılara ihanet edip askerlerini Tuna'dan aşırmak suretiyle sıvıştığı rivayet edilir; Transilvanya voyvodası Lazkovitz de ayni ihanetle itham edilmektedir. — Niğbolu zaferinde Avrupa asilzâdeleriyle kumandanlarının bir çoğu telef olmuş, "Eğer gökyüzü yere düşecek olsa Hıristiyan ordularının süngülerine takılıp kalır!" diye böbürlenerek büyük söyliyen Macar kralı Sigismond her nasılsa bir balıkçı kayığına can atarak bir rivayete göre tek başına ve daha kuvvetli bir rivayete göre de bir kaç Alman asilzâdesiyle beraber Tuna ağzında bekliyen Venedik donanmasına iltica etmiş ve oradan Istanbul'a gitmiştir. Kral Sigismond ondan sonra gene deniz yoluyla Adriyatik sahillerine çıkarak çok uzun bir seyahatten sonra memleketine dönebilmiştir : Türklere esir olup bir müddet Gelibolu'da kalmış olan Bavyeralı Schiltberger'in kendi gözüyle görerek hâtıratına kaydetmiş olduğu izaha göre Macar kralının bindiği gemi Çanakkale boğazından geçerken Türkler Niğbolu muharebesinde yakaladıkları Hıristiyan esirlerini sahillere dizmişler ve Sigismond'a gemiden inip milletdaşlarını kurtararak beraber götürmesini haykıra haykıra söyleyip alay etmişlerdir! — Bir rivayete göre Niğbolu muharebesinde Yıldırım Bâyezid'in atı vurulmuş, kendisi de başından yaralanmış, fakat yiğit padişah yarasına ehemmiyet vermiyerek başka bir ata binip harbe devam etmiştir. — Haçlılar Niğbolu'ya gelirken ellerine geçirdikleri silâhsız ve mâsum esirlerini hiç bir sebeb olmaksızın sırf taşkınlıklarından dolayı vahşiyâne bir surette öldürdükleri için, zaferden sonra Türklere esir olan 3 - 10 bin kadar Haçlı askeri Yıldırım'ın emriyle bilmukabele idam edilmiş ve Fransa kralının şımarık torunu Korkusuz Jean'la beraber esir olan yirmi dört veyahut yirmi yedi Fransız asilzâdesi de fidye vermek şartiyle sağ bırakılıp Bursa ve Mihaliç'e sevkedilmişlerdir. — Fransız prensiyle zâdegânının iki yüz bin altın gibi o zaman için muazzam bir para tutan fidyeleri bütün Fransa'ya ağır vergiler tarhedilmek ve bir taraftan da Venedik Cumhuriyetiyle Macaristan ve Kıbrıs krallıklarından da para toplanmak suretiyle tedarik edilmiş ve bu paralar Fransa kralının bir çok hediyeleriyle beraber Türkiye'ye gönderilip bir seneden fazla esa-

rette kalan şımarık prensle taşkın maiyyeti kurtarılmıştır. — Niğbolu muharebesindeki Osmanlı şehitlerinin sayısı hakkında 30, 40 ve 60 bin gibi muhtelif büyük rakamlar rivayet edilir : Tabiî bunlar çok mübalâgalıdır; her halde zaferin Türkler tarafından kazanılmış olmasına ve Osmanlı ordusunun umumî mevcuduna göre bütün zayiâtın bir kaç bin şehitten ibaret olması lâzımgelir. — Yıldırım Bâyezid Niğbolu muzafferiyyetini İslâm devletlerine zafernâmelerle bildirmiş ve bâzı hükümdarlara hediye olarak esirler göndermiştir. — Bu Niğbolu zaferi Balkan yarımadasında Türk hâkimiyetini kat'îleştiren büyük muvaffakıyetlerin en mühimlerindendir).

Niğbolu zaferinden dolayı Abbâsî halifesi tarafından Yıldırım Bâyezid'e «Sultân-ı Rûm» ünvanının tevcihi.

(Osmanlı menbâlarına göre Mısır'daki Abbâsî halifesi Birinci Mütevekkil-al-Allâh'a gönderilen zafernâmeye gelen cevapta halife Yıldırım Bâyezid'e "Sultân-ı iklîm-i Rûm" ünvaniyle hitâb etmiş ve işte bu tarihten itibaren Osmanlı padişahlarına "Bey" yerine "Sultan" denilmiye başlamıştır. Fakat Yıldırım'ın meskûkâtında "Sultan" ünvanı yoktur : Onun için bu rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır. — Bu mesele için 1395 = 797 vukuâtının ikinci fıkrasıyla 1413 = 816 vukuâtının Birinci Mehmet devrine müsâdif ilk fıkrasına bakınız).

Arnavutluk fütuhâtı.

(Bu sırada Arnavutluk vaziyeti çok karışıktır: Şarktan ve karadan Türklerin, garptan ve denizden de Venediklilerin hulûlü sırasında birbirini çekemiyen bir takım derebeylerinin elinde bulunan bu memleket başlıca üç kısma ayrılabilir: Şimalî Arnavutluğa kısmen "Balşa" ve İşkodra havalisindeki Mirdita arazisine de "Dukagin" ailesi hâkimdir; orta Arnavutluk'da "Kastriota" ve "Thopia" aileleri vardır; cenubî Arnavutluk'da da Avlonya civarına "Araniti" ve Epir mıntakasına da "Spata" ve "Zenebisi" aileleri hâkimdir; bunlardan başka bir sürü ufak derebeyleri daha vardır. Sahilde Venediklilerin tutundukları noktalar "Antivari = Bar", "Dulcigno = Ülgün", "Alessio = Leş" ve "Draç" kasabalarıdır; bunlardan başka İşkodra'nın da o sırada Venedikliler elinde bulunduğu rivayet edilir : Bu şehrin Türkler tarafından ilk işgali için 1392=794 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Türklerin vaziyetine gelince, 1385 = 787 tarihindeki Savra zaferiyle Arnavutluk'da kurulan Türk hâkimiyyeti 1394 = 796 istilâsından itibaren Adriyatik denizine dayanmıştır: o tarihlerdeki Arnavutluk vukuâtına bakınız. Bu Türk istilâsı bâzı Arnavut beylerinin dâvetiyle başlamıştır : Meselâ Savra muharebesi, Balşa ailesinin tahakkümüne karşı Türklere müracaat eden Thopia ailesinin dâveti üzerine vukua gelmiştir. Şimalî Arnavutluk'da İşkodra'yı merkez ittihaz ederek tutunan Balşa ailesinden Birinci Georges Balşa Arnavut birliği uğrunda bir çok muharebelere giriştikten sonra 1379 = 781 tarihinde ölmüş ve yerine küçük kardeşi İkinci Balşa geçmiştir : 1385 = 787 tarihindeki Savra zaferi işte buna karşı kazanılmış ve bu prens o muharebede telef olunca yerine "Stra-

simir" lâkabiyle anılan yeğeni İkinci Georges Balşa geçmiştir. Birinci Murad'ın Kosova muharebesinde telef olan Sırp kralı Lâzar Grebliyanoviç'in damadı olan bu İşkodra beyi yukarda bahsi geçen ve şimalî Arnavutluğun Mirdita havalisine hâkim olan Dukagin oğullarıyla da müttefiktir. Seleflerinin Türk düşmanlığına tamamiyle vâri s olan bu Arnavut beyi Türklere karşı Venediklilere tarafdarlığı ve Haçlılara temayüliyle şöhret bulduğu için, Niğbolu zaferinden sonra Yıldırım Bâyezid bunun arazisine bir ordu sevketmiş, bu kuvvete mukavemet edemiyen İkinci Georges canını kurtarmak için kaçmıya mecbur olmuş ve nihayet akrabasından güzel bir kızı Birinci Bâyezid'e takdim etmek suretiyle itâat ve tâbiiyyet altına girmiştir. İşte bu sefer esnasında başta İşkodra olmak üzere "Croia = Akçahisar", "Castoria = Kesriye", "Dulcigno = Ülgün", Draç ve Berat şehirleriyle kasabalarının işgal edildiği rivayet edilir : Bunların bâzıları Venediklilerden ve bâzıları da Arnavutlardan alınmıştır; meselâ İşkodra'nın o sırada Venediklilerde bulunduğuna ait bir rivayete mukabil Balşa'lardan alındığı hakkında da kuvvetli bir rivayet vardır; fakat Draç 1393 = 795 tarihindenberi Venediklilerdedir. Bir rivayete göre de İkinci Georges Balşa'nın akrabasından bir kız takdim ederek inkıyâdı üzerine "Dulcigno = Ülgün" ve "Scutari = İşkodra" şehirleri kendisine iade edilmiş ve işte bunun üzerine İkinci Georges İşkodra'yı Venediklilere satmıştır).

Eflak ve Macaristan akınları.

(Niğbolu zaferi üzerine Yıldırım Bâyezid bir taraftan Macarları büsbütün tedhiş etmek için Macaristan'a ve bir taraftan da evvelce Türk hâkimiyyetini kabul ettiği halde sonradan Niğbolu muharebesinde Haçlılarla elbirliği ettikten sonra harbin neticesini anlayınca askeriyle beraber kaçan Eflak prensi Mirçe'nin memleketine birer akıncı kolu sevketmiş, bu iki kolun birincisi İstirya'ya kadar ilerliyerek muvaffakıyetle dönmüşse de, Evrenos Bey kumandasında bulunan ikinci kol Mirçe'nin şiddetli mukavemeti üzerine ric'at etmek mecburiyetinde kalmıştır).

1396 — 1397 = 799

Şile'nin fethi.

(Istanbul boğazının şarkında ve Karadeniz sahilinde bulunan Şile'nin Hicrî 799 = Milâdî 1396 — 1397 tarihinde veyahut bundan biraz evvel Hicrî 798 = Milâdî 1395 — 1396 senesinde fethedildiği rivayet edilmektedir : Bizans imparatorluğunun Anadolu'da son kasabası olduğu anlaşılan bu iskelenin o tarihe kadar nasıl olup da Bizanslıların elinde kaldığı belli değildir. Şile'nin Gazi-Timürtaş-oğlu Yahşı Bey tarafından fethedildiği rivayet edilir : Niğbolu zaferinden sonra Istanbul'u fethederek Bizans imparatorluğunu kat'î surette tasfiyeye karar vermiş olan Yıldırım Bâyezid'in Şile fethini bu tasfiyeye başlangıç olarak emretmiş olmak ihtimali çok kuvvetlidir).

Anadoluhisarı'nın inşâsı.

(Eski Osmanlı menbâlarında "Güzelhisar", "Güzelcehisar", "Nîkhisar", "Ye-

nihisar", "Yenicehisar" ve "Akçahisar" gibi isimlerle anılan bu kale Istanbul boğazının en dar yerinde yapılmıştır: Burada boğazın genişliği 700 metre kadar tehmin edilir. — Bu hisarın isimleri içinde görülen "Yenice" sıfatı Rumelihisarı'na da tatbik edilmiştir; belki bu sıfat ikisinin de yeni yapıldığı devirlerle alâkadardır: 1452 = 856 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Eskiden sahilde bulunan Anadoluhisarı'nın Göksu ağzında bulunması, bu derenin gittikçe sahili doldurmasından dolayı bugün hisarın biraz içerde kalmasına sebeb olmuştur. — İki üç metre yüksekliğinde bir kayanın üzerine kurulan Anadoluhisarı'nın kutru 20, irtifâı 20 ve duvar kalınlığı bir buçuk metredir; yedi kuleyle tahkim edilmiştir. — Bu hisarın inşâsı için 1395 — 1396 = 798 tarihi de rivayet edilir: İnşaâtın o sene başlayıp ertesi sene bitirilmiş olmak ihtimali de vardır. Garp menbâlarında Anadoluhisarı'nın inşâ tarihi olarak bir çok yanlış rakamlara tesadüf edilir. — Yukarıki fıkrada gördüğümüz Şile fethiyle Anadoluhisarı'nın inşâsı Yıldırım Bâyezid'in Istanbul fethi hakkındaki büyük plânının tatbikine doğru atılmış ilk adımlar demektir. Her halde Yıldırım'ın bu suretle Istanbul boğazına kat'î surette hâkim olmak ve Bizans'ın Karadeniz'le muvasalasını kesmek istediği muhakkaktır : Niğbolu muharebesinde Venedik ve Rodos donanmalarının boğazlardan geçip Karadeniz'de Tuna ağzına kadar gelebilmiş olmaları da bu hisarın inşâsında başlıca sebeblerden biri olabilir).

Istanbul'un üçüncü muhasarası.

(Istanbul'un Birinci Bâyezid devrindeki ilk iki muhasarası için 1391 = 793 ve 1395=797 ve dördüncü muhasarası için de 1400—802 vukuâtına bakınız. — 1396=798 tarihinde Istanbul'un hücumla fethine karar verdiği halde Niğbolu muharebesinin zuhurundan dolayı o büyük fikrini tatbika imkân bulamıyan Yıldırım Bâyezid'in Haçlı ordularını mağlûb ettikten ve Anadolu hisarının inşâsiyle Boğaziçi'ne hâkim olduktan sonra Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'a bir ültimatom vererek Istanbul'un derhal teslimini istediği rivayet edilir. Yıldırım'ın bu hareketine Bizans imparatorunun tıpkı Macar kralı Sigismond gibi Avrupa'dan istimdad ederek Niğbolu seferinin açılmasına sebeb olması da mühim bir âmil sayılabilir. — Bir rivayete göre Istanbul'un uzaktan abluka hali 1396 = 798 Niğbolu muharebesinin zuhuru üzerine kaldırılmış ve diger bir rivayete göre de Haçlıların hucumuna rağmen kaldırılmamıştır: Bu mesele için 1391=793 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Istanbul şehri Türk hücumiyle sukut ettiği takdirde başlarına gelecek felâketlerden korkan Bizans ahalisinin Osmanlı ültimatomunu kabule tarafdar olmasına rağmen imparator İkinci Manuil Fransa'dan altı yüz şövalye ile bir mikdar para gelmiş olmasına, büyük oğlu Yoannis Paleoloğos'un bir Rus prensesiyle izdivacı üzerine Rusya'dan gelen cihâzın kâmilen altın oluşuna, Venediklilerden on ve Cinivizlerden beş kadırga gelmesine, Ayasofya hazinesinin zenginliğine ve nihayet Avrupa'nın Istanbul müdafaası için her türlü yardım vaitlerine güvenerek Yıldırım Bâyezid'in teslim teklifini reddetmiştir. İşte bunun üzerine Istanbul'un Türkler tarafından üçüncü muhasarası başlamış ve şehrin kara tarafın-

dan şiddetli taarruzlar olmuştur. — Bu üçüncü muhasara 1397 = 799 senesi bahar mevsiminde başlamıştır. — Bizans imparatoru İkinci Manuil bu muhasara esnasında Rusya'dan, İngiltere'den, Fransa'dan ve daha bir takım Avrupa memleketlerinden istimdat etmiş, Fransa'dan bir vait almış ve Rusya'dan da bir mıkdar para gönderilmiştir. Bu sırada Papalık makamının da Istanbul müdafaası için Hıristiyanlık âlemini yeniden harekete geçirmek üzere telkinâta başladığı rivayet edilir. — Her halde bu üçüncü Istanbul muhasarasının muvaffakıyetle neticelenemeyip sürüncemede kalması, Istanbul'un müstahkem sûrlarını derhal yıkabilecek büyük topların henüz icad edilmemiş olmasıyla alâkadar olabilir : Bâzı müelliflere göre de Türk deniz kuvvetlerinin kifayetsizliğinden dolayı şehrin ıskatı kabil olamamıştır. Her halde mahsurların deniz tarafından tamamiyle tazyik edilemedikleri ve hattâ Avrupa ile muvasalada bulundukları anlaşılmaktadır. Zaten Yıldırım'ın bütün kuvvetleriyle Istanbul'un üstüne yüklenmemiş olduğu da muhakkaktır. Hattâ bâzı tefsirlere göre o sırada Istanbul fethinin yeni bir Haçlı seferine yol açabileceği, denizlerin Venedik ve Ciniviz hâkimiyyetinde bulunması da Osmanlılar için çok müşkil vaziyetler ihdas edeceği düşünülerek kat'î bir hareketten ictinap edilmiştir. Bilhassa Venedik, Ciniviz, Fransız ve Macar hükûmetlerinin yeni bir müşterek sefer tasavvurunu da hesab etmek lâzımdır. Balkanlarda da henüz fethedilecek bir çok yerler vardır: İşte bu gibi bir takım mülâhazalardan dolayı Istanbul muhasarasının kat'î bir mahiyet almamış olduğu rivayet edilir. — Bu üçüncü muhasaranın ne kadar sürmüş olduğu da ihtilâflı bir meseledir : Bâzı Osmanlı menbâlarında harp hareketleri başlar başlamaz veyahut başlamasından pek az sonra Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos derhal sulha talib olmuş gibi gösterilir ve hattâ bu sulhün Istanbul'da bir Türk mahallesiyle bir câmi, bir mahkeme tesisi ve bir de Kadı tayini gibi şartlarından bile bahsedilir; bu şartlar içinde senede on bin altın haraç tesviyesi, câmide hutbanın Birinci Bâyezid namına okunması, Bizans sikkelerinde Osmanlı padişahının ismi bulunması ve imparatorların fermanla tayini gibi bâzı maddeler de vardır. Osmanlı rivayetlerine göre Bizans imparatoru işte bu şartlarla teklif ettiği sulhü kabul ettirebilmek için Yıldırım Bâyezid'e on bin "filori" ile "nefâyis-i esbân" göndermiştir! Bundan başka Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa ile diger Osmanlı ricaline de muhteşem hediyeler takdiminde kusur etmemiştir! Hattâ bir rivayete nazaran imparator Çandarlı Ali Paşa'ya resmî hediyelerinden başka "on adet büyük mâhî" içinde altın ve gümüş "pişkeşler" takdim etmek suretiyle Osmanlı vezirini gizlice elde etmiştir! Nihayet işte bu esaslarla mesele tesviye edilerek Istanbul'un o tarihte fethinden vazgeçildiği rivayet edilir! Yalnız Göynük'le Taraklı'dan getirilen Türklerin Istanbul'daki Türk mahallesine iskâniyle iktifa edildiğinden bahsedilmektedir. O zamanki câmiin şimdiki Sirkeci Gümrük binasının yerinde olduğu ve hattâ kiliseden tahvil edildiği hakkında bir rivayet vardır. İmparatorun büyük balıklar içinde altınlar göndermek suretiyle Osmanlı Vezir-i-a'zamını satın almasına ait şüpheli rivayetin mahiyeti için 1453=857 vukuâtı içinde "10 Temmuz = 3 Receb, Salı" fıkrasına bakınız. Bu Osmanlı rivaye-

tinde muhasara ile sulhün ayni sene içinde olmuş gibi gösterilmesi doğru değildir! Bizans ve Garp menbâlarından anlaşıldığına göre Istanbul'un bu üçüncü muhasarası iki seneden fazla sürmüştür : Osmanlı rivayetindeki şartların mühim bir kısmı tatbik edilerek yapılan uzlaşma için 1400 = 802 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Yıldırım'ın Yunan seferi.

(Bu seferin tarihinde ihtilâf vardır : Bâzı Bizans menbâlarında 1395 = 797 tarihinden bahsedilirse de 1397 = 799 rivayeti Osmanlı menbâlarındaki rivayetlere de uygun olduğu için burada bu ikinci tarih esas ittihaz edilmiştir. — Yıldırım Büyezid'in bu Yunan seferine sebeb olarak Yunanlıların bir dâvetinden bahsedilir : Bu rivayete göre padişah Karaferye'de bir câmi yaptırmakla meşgul olduğu sırada Yunanistan'daki "Amphissa = Salona" şehrinin piskoposu bizzat gelip Türkleri Yunanistan'ın işgaline dâvet etmiş ve Yunan seferi işte bu dâvet üzerine başlamıştır. — Piskopos'un bu müracaatına sebeb, Kantakuzinos ailesinden olan Salona düşesi Heleni'nin âşıkıyla beraber sefahate dalıp halka zulmetmesi ve ahalinin artık dayanamıyacak hale gelmesidir : Bu vaziyette kilise halka önayak olmuş ve Birinci Bâyezid Yunanistan'a bir halâskâr olarak dâvet edilmiş demektir. — Yıldırım'ın bu seferinde ilkönce Tesalya'nın en mühim merkezleri olan "Pharsala = Çatalca" ile "Larissa = Yenişehir" ve "Tricala = Tırhala" şehirlerini fethetmiş olduğu rivayet edilir. — Bu ilk fütuhât üzerine Termopil geçidinden hiç bir mukavemet görmeksizin geçen Yıldırım ordusunu bizzat karşılıyan Salona düşesi Heleni ölkesiyle kızını Osmanlı Padişahına takdim etmiş, bu hareketinden dolayı düşes serbest bırakılmış, güzel kızı hareme alınmış ve Salona dukalığı da derhal işgal edilmiştir. — Bundan sonra işgal edilen "Lokris = Locride", "Fokis = Phocide" ve "Doris = Doride" dukalıkları da Tesalya'ya ilhak edilmiştir. — Osmanlı menbâlarında "Medînet-ül-hükemâ" denilen Atina şehri de Türkler tarafından ilk defa olarak işte bu Yunan seferinde fethedilmiştir : Fakat Bizans ve Garp menbâlarında bunu teyid edecek bir kayıt mevcud olmadığı için bu Osmanlı rivayeti ihtiyatla karşılanmalıdır. O sırada bir dukalık halinde bulunan Atina havalisi Floransalı "Acciajuoli" ailesinin elindedir : Bu dukalığı Katalanlardan zaptetmiş olan Acciajuoli ailesi için 1364 = 766 vukuâtı içinde "Biga'nın fethi" fıkrasına da bakınız. Osmanlı menbâlarının Atina fethi hakkındaki rivayeti doğru olduğu takdirde bu mıntakanın bir müddet sonra elden çıkmış ve ayni aile tarafından tekrar istirdad edilmiş olması lâzımgelir: Çünkü Istanbul'un fethinden beş sene sonra Fatih Sultan Mehmed bu meşhur şehri Acciajuoli ailesinden son dukası olan Franco'dan zaptetmiştir: 1458 = 862 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Bâzı Osmanlı menbâlarında Atina'nın bu ilk fethi için 1397 — 1398 = 800 tarihi de rivayet edilir. — Yenişehir'in ilk işgali hakkındaki rivayet için 1394 =796 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Üçüncü Mora seferi.

(Birinci Murad devrindeki ilk Mora seferi için 1388 = 790 vukuâtının son fıkrasına ve Yıldırım devrindeki ikinci Mora seferi için de 1391 = 793 vukuâtının altıncı fıkrasına bakınız. — Yıldırım Bâyezid'in Yunan seferi esnasında Evrenos ve Ya'kub Beyler kumandasında elli bin kişilik bir Türk ordusunun da Mora seferine memur olduğu rivayet edilir : 1397 = 799 yaz mevsimine tesadüf eden bu büyük hareket esnasında Ya'kub Bey itâatten çıkmış olan Mora despotu ve imparator İkinci Manuil'in kardeşi olan Birinci Theodoros Paleloğos'u tâbiyyet ve itâât altına alıp haraca bağlıyarak cenubî Mora'ya kadar ilerlemiş ve Evrenos Bey de Argos kalesini hücumla fethedip on dört bin esir almış ve bunlar Anadolu'ya nakledilerek yerlerine Tatar muhacirleri iskân edilmiştir; Argos'un Haziran ayında fetholunduğu rivayet edilir. — Evrenos ve Ya'kub Beylerin Mora harekâtı 1397 = 800 senesi teşrinievvel ayına kadar devam ettikten sonra mevsimin ilerlemesinden dolayı bu iki kumandan Makedonya'ya çekilmiştir).

1397 — 1398 = 800

Akçay zaferi ve Karaman ölkesinin işgali.

(Yıldırım Bâyezid'in Akçay muzafferiyeti üzerine Karaman ölkesini zaptetmesi Osmanlı menbâlarında 793 = 1391, 794 = 1392, 796 = 1394, 797 = 1395 ve 800 = 1397 — 1398 tarihlerine müsâdif gösterilir; hattâ Lûtfi Paşa ile Âşık-Paşa-zâde gibi bâzı müellifler de hiç bir tarih rakamı göstermemişlerdir. Bizim burada bu muhtelif rivayetlerin sonuncusu olan 800=1397—1398 senesini esas ittihaz edişimiz bu tarihin doğruluğu bir çok deliller ve vesikalarla sâbit olmasındandır. Yıldırım'ın Akçay zaferi üzerine Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in idam edildiğinde umumiyetle ittifak edilir : Bu sebeble Akçay muharebesinin tarihi, Alâüddin Ali Bey'in ölüm tarihine tesadüf etmektedir. Halbuki Alâüddin Ali Bey'in 800 = 1397 — 1398 tarihine kadar sağ olduğu muhtelif vesikalarla sâbittir: Bunların en mühimmi, kendisiyle muâsır olan Kadı-Bürhânüddin'in resmî müverrihi Esterâbâdî'nin "Bezm-ü-Rezm" ismindeki meşhur tarihidir; 800 = 1397 — 1398 tarihinde telif edilmiş olan bu menbâa göre Alâüddin Ali Bey o tarihe kadar hayattadır ve muhtelif senelerde cereyan etmiş hâdiseler münasebetiyle ismi geçmektedir. Bundan başka Şikârî'nin muhtelif yazma nüshaları bulunan "Karaman tarihi" ne göre de Alâüddin Ali Bey 798 = 1395 — 1396 tarihinde Kadı-Bürhânüddin'le yaptığı bir muharebede almış olduğu bir tüfek yarasının tesiriyle o tarihten bir buçuk sene sonra, yâni 800 = 1397 tarihinde vefat etmiştir. Hususî kütüphanemizde 961=1554 tarihinde yazılmış bir "Tevârîh-i âl-i Osman" var : Müellifinin ismi silik olduğu için okunamıyan ve 932=1525—1526 senesine kadar Osmanlı vukuâtını ihtiva eden bu menbâa göre Yıldırım'ın Akçay zaferiyle Karaman oğlunun ölümü 800 = 1397—1398 tarihine müsâdiftir; bu mühim menbâda mesele şöyle izah edilir: "Karaman oğlu Ali Bey vefat eyledi, oğlu Mehmet Bey Yıldırım Bâyezid elinde esir oldu,

ba'dehu Yıldırım Bâyezid Mehmet Bey'i âzâd idüp Karaman vilâyetin ana virdi Hicretin 800 senesinde". Daha fazlasının zikrine lüzum görmediğimiz bütün bu sarih delillerden dolayı burada Karaman-oğlu Alâüddin Ali Bey'in hayatiyle ölkesine mal olan Akçay zaferi için 1397 — 1398 = 800 tarihi esas ittihaz edilmiştir. — Bu vak'anın Osmanlı menbâlarındaki izahına göre Yıldırım'ın Rumeli işleriyle meşgul olmasından istifade eden Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey bundan evvelki Osmanlı-Karaman muharebesinde Osmanlılara terketmek mecburiyetinde kaldığı yerleri istirdad etmiş ve ondan sonra da Germiyan vilâyetindeki Osmanlı ordusunu ansızın bastırıp Anadolu Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'yı esir ederek iki koldan Ankara ve Bursa üzerine yürümüştür. Vaziyetten derhal haberdar edilen Yıldırım Bâyezid'in Rumeli'deki ordusunu fevkalâde bir sür'atla karşıya geçirip Anadolu kuvvetleriyle birleştirerek Karamanlıların üzerine yürüdüğü rivayet edilir: Hattâ Birinci Bâyezid'in işte bu seferde gösterdiği sür'atten dolayı "Yıldırım" lâkabiyle anıldığı hakkında bile bir rivayet vardır : Bu mesele için 1386=788 vukuâtının son fıkrasına ve 1389 = 791 vukuâtında "Birinci Bâyezid'in cülûsu" fıkrasına da bakınız. — Osmanlı ordusunun böyle umulmaz bir sür'atle Bursa'ya gelmesinden çok telâş ettiği rivayet edilen Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey bir müddet evvel esir etmiş olduğu Anadolu Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'yı esaretten âzâd edip hil'at giydirmiş ve yanına kendi elçilerini de katarak bir takım hediyelerle Yıldırım Bâyezid'e gönderip sulh istemişse de bu talebinin reddedilmesi üzerine harbi kabule mecbur olmuştur. İki Türk devleti çarpıştığı için her iki taraftan da Türk kanı akmasına sebeb olan bu büyük ve fecî muharebede harp meydanı, eski Germiyan ölkesindeki Akçay ovasıdır : Bir rivayete göre Yıldırım'ın sulh teklifini reddetmesi, buraya kadar gelerek üssünden uzaklaşmış olan Karaman ordusunu kolayca mağlûp edebileceğini düşünmesindendir; fakat bu izah biraz zayıftır. Muhakkak olan nokta, Anadolu hegemonyası için yapılan bu kanlı meydan muharebesini Yıldırım Bâyezid'in kazanmış olduğudur. Harbi kaybettikten sonra Konya'ya kapanıp müdafaaya geçmek istiyen Karaman hükümdarının ahali itâat etmediği için buna muvaffak olamıyarak Osmanlılara esir düştüğü rivayet edilir. Bir rivayete göre de Alâüddin Ali Bey, Yıldırım Bâyezid'in kardeşinden olan oğulları Mehmet ve Bengî-Ali Beylerle beraber Akçay'da mağlûb olur olmaz esir edilmiştir. Karaman hükümdariyle prenslerinin Anadolu Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'ya esir oldukları da rivayet edilir : Bu rivayete göre Kara-Timürtaş Paşa evvelce kendisini esir etmiş olan Karaman hükûmdarına karşı beslediği kîne kapılarak Yıldırım'dan izin almaksızın keyfî bir emirle onu derhal astırıp idam ettirmiş ve hattâ bu hareketinden dolayı Yıldırım tarafından şiddetle tekdir edilmiştir. Alâüddin Ali Bey'in oğulları Mehmet ve Ali Bey'lerin de Bursa'ya sevkedilip orada hapsedildikleri rivayet edilir. — Bütün bu tafsilât ve teferrütta bir çok ihtilâflı noktalar vardır : Bunların en mühimmi, Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in hakikaten idam edilip edilmediği ve eğer idam edilmişse bu hareketin kimin emriyle yapıldığı meselesidir. Niğbolu muharebesinde esir olduktan sonra uzun zaman Türkler içinde yaşa-

yan Bavyeralı, Schiltberger'in meşhur hâtıratına göre Karaman hükümdarı Yıldırım Bâyezid'in emriyle idam edilmiştir. Halbuki Karaman müverrihi Şikârî'nin elde bulunan nüshalarına göre Alâüddin Bey evvelce Kadı-Bürhânüddin'le yaptığı bir muharebede aldığı yaranın tesiriyle ölmüş, yâni Osmanlılar tarafından idam edilmemiştir. Hususî kütüphanemizde bulunan elyazması "Tevârîh-i âl-i Osman" nüshasından yukarda iktibas ettiğimiz fıkraya göre de eceliyle ölmüş olduğu anlaşılmaktadır: Tabiî bu muhtelif ve mütenâkız rivayetlerin en kuvvetlisi, vak'a ile muâsır olan Schiltberger'in ifadesi olmak lâzımgelir. — Alâüddin Ali Bey oğulları Mehmet ve Bengî-Ali Beyler meselesi de ihtilâflıdır: Bir rivayete göre bunlar Akçay muharebesinde babalarıyla beraber esir düşmüşler ve diger bir rivayete göre de Akçay muharebesinden sonra Yıldırım Bâyezid Karaman oğullarının ilk aile ocağı olan "Lârende=Karaman" kalesini muhasara ve zaptettiği zaman kendi yeğenleri olan bu iki prensi Alâüddin Ali Bey'in haremi olan kızkardeşi "Nefîse-Sultan" ve daha doğrusu "Sultan-Hatun" la beraber Bursa'ya göndermiştir: Bir rivayetee göre bu iki prens Timur ordusunun Bursa'yı zaptına kadar beş seneye yakın bir zaman Bursa'da kalmışlardır; fakat buna mukabil bir müddet Bursa'da kaldıktan sonra serbest bırakılıp Lârende-Karaman ve İçel taraflarına çekilmiş oldukları da rivayet edilir. Hattâ üçüncü bir rivayete göre Yıldırım Bâyezid yeğeni Mehmet Bey'i babasının yerine Karaman hükümdarlığına tayin etmiş ve Mehmet Bey sonradan dayısına ısyan ettiği için tekrar esir edilmiştir! Akçay muharebesinde yalnız Mehmet Bey'in esir edilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. Her halde bu ihtilâflı mesele ancak yeni vesikalar bulundukça aydınlanabilir. — Akçay zaferi üzerine başta Selçukîler devrindenberi Anadolu Türklüğünün en mühim sitesi olan ve Karaman oğulları tarafından da payıtaht ittihaz edilen Konya olmak üzere Lârende = Karaman, Niğde, Akşehir vesaire gibi orta Anadolu'nun en mühim merkezleri hemen bütün Karaman ölkesiyle beraber Osmanlılara intikal etmiştir: Bunlardan Akşehir, eskiden Hamîd Beyliğine aid olduğu halde sonradan Osmanlılarla Karamanlılar arasında bir iki defa alınıp verilmiş olan kasabalardandır. — Bu vaziyetten dolayı bâzı muahhar menbâlarda Akçay muharebesi Karaman devletinin mevcudiyetine bir müddet için nihayet vermiş gibi gösterilir ve bu fâsılanın 1402 = 804 tarihindeki Ankara felâketi üzerine Timür-Leng tarafından eski Anadolu Beyliklerinin yeniden kurulmasına kadar devam ettiğinden bahsedilir. Bununla beraber Akçay muharebesi üzerine Karaman devletinin mevcudiyetine tamamiyle nihayet verilmiş değildir: Osmanlı istilâsından sonra Karaman hanedanının Akçay muharebesine iştirâk etmemiş veyahut esir düşmemiş olan efradı İçel'in şimaline tesadüf eden Taşel'e çekilmiş ve hattâ eger Karaman tarihindeki rivayet doğru ise bunlarla Kadı-Bürhânüddin arasında bir muharebe bile olmuştur. Karaman hanedanının başlıca âzası Alâüddin Ali Bey'in kardeşleriyle amcazâdeleri ve kendi oğullarıdır: Alâüddin Bey'in beş oğlu olduğu rivayet edilir; isimleri Mehmet, Oğuz-Han yahut Orhan, Pîr-Ahmed, Ali ve Kasım Beylerdir; bunlardan Birinci Murad kızı "Nefîse"

yahut "Sultan - Hatun" un oğulları ve Yıldırım Bâyezid'in yeğenleri olanlar üzerinde de ihtilâf vardır : Bir rivayete göre Osmanlı prensesinden olanlar Mehmet ve Ali Beylerdir ve diger bir rivayete göre de Mehmet ve Orhan yahut Oğuz-Han'dır! Mehmet Bey'in Akçay muharebesinden evvel bir Selçukî prensesiyle evlenip İbrahim isminde bir oğlu olduğu rivayet edilir : Hattâ Şikârî'ye göre Niğbolu muharebesinden biraz sonra Anadolu Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'yı işte bu İbrahim Bey esir etmiş ve bu vak'a Kara-Timürtaş Paşa'nın Karaman arazisine yaptığı bir tecavuz esnasında olmuştur! Bu izahta vak'a doğru olabilir; fakat İbrahim Bey'e izafesi doğru değildir : Çünkü o sırada bu prensin babası olan Mehmet Bey bile ancak on beş, on altı yaşlarında olmak lâzımgelir! Bütün bu rivayetler içinde muhakkak olan nokta, Alâüddin Ali Bey'in oğullarından bir kısmıyla diger hanedan âzasının İçel taraflarında tutunmuş olduklarıdır; bunlardan bazılarının sonradan hükümdarlık etmiş olmaları bu hususta hiç bir tereddüde imkân bırakmamaktadır. — Birinci Murad devrindeki ilk Osmanlı-Karaman muharebesi için 1386 = 788 vukuâtının üçüncü fıkrasına, Yıldırım Bâyezid devrindeki ikinci Karaman seferi için 1390 = 792 vukuâtının yedinci fıkrasına ve Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in Birinci Murad kızı Sultan-Hatun'la izdivacı için de 1381 = 783 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

1398 = 800

Karadeniz Beyliklerinin zaptı.

(Karadeniz'in cenup havzasında ve şimalî Anadolu sahillerinde Osmanlı müelliflerinin "Müteferrikîn" dedikleri bir takım küçük Beylikler vardır : O zamana kadar bunlar Kadı-Bürhânüddin hükûmetiyle Amasya emareti, Candar-oğulları Beyliği ve Osmanlı devleti gibi büyük hükûmetlere icabında istinad etmek ve icabında tâbi olmak suretleriyle mevcudiyetlerini muhafaza edebilmişlerdir. Bunlara umumî bir surette "Cânik Beyleri" de denir: Fakat bu tesmiye doğru değildir; çünkü "Cânik" yahut "Cânit" ismi Samsun şehriyle mülhakatına münhasırdır. Bu Karadeniz Beylikleri başlıca dört ailenin elindedir: Cânik ve havalisine Kubad-oğulları, Ordu - Giresun mıntakasına Emir oğulları, Terme - Çarşanba havalisine Tâcüddin-oğulları ve Merzifon - Havza sahasına da Taşan-oğulları hâkimdir. Bunlardan Kubad-oğullarının Selçukîlerden oldukları rivayet edilir. — Bu dört Beylikten ilk ikisi sahilde, digerleri de dahildedir; fakat üçüncüsünün bir mıkdar sahili de vardır : Tabiî bunların hudutları hakkında kat'î bir şey söylemek kabil değildir. — O sırada Cânik Beyliğinde Kadı-oğlu Cüneyd, Ordu ve Giresun Beyliğinde Emir-oğlu Süleyman, Terme ve Çarşanba havalisi Beyliklerinde Tâcüddin-oğulları Mahmud Çelebi ile kardeşleri Alp-Arslan ve Kılıc-Arslan Beyler ve Merzifon'la Havza taraflarında da Taşan-oğulları Hasan ve Ali Beyler vardır. Bunlardan başka Bafra şehri de küçük bir Beylik halindedir. — Garbî Anadolu Beylikleriyle Candar ve Karaman hükûmetlerini boydan boya zaptederek Anadolu'nun yarısını idaresi altında toplayıp birleştiren Yıldırım Bâyezid ana vatanın millî ve siyasî birliğini temin etmek istediği için, bu sene de şimalî Anadolu'nun bu sahil Beyliklerini

işgale karar vermiş ve ilkönce Cânik Beyliğine taarruz etmiştir: Yıldırım'ın zaptettiği Samsun, Selçukîler devrinde tesis edilmiş olan şimdiki "Müslüman Samsunu" dur; bundan başka bir de o sırada Ciniviz kolonisi halinde bulunan "Kara-Samsun" yahut "Gâvur-Samsunu" vardır; Türklerden evvel "Amidus/Aminsus" ve "Pirée" gibi isimlerle anılan ve şimdiki Samsun şehrinin bir kaç kilometre şimalinde bulunan bu kara-Samsun'a bugün "Eski-Samsun" denir. Ciniviz Cumhuriyetiyle sulh halinde bulunan Yıldırım Bâyezid o sırada bu sulhü bozmak istemediği için buraya dokunmamış, yalnız Kubad-oğlunun ölkesini işgal etmekle iktifa etmiştir. Bundan sonra diger beylikler de kolayca ilhak edildiği için Karadeniz havzasında Osmanlı hududu Trabzon Rum imparatorluğuna dayanmıştır. — Bu sahil boyunun işgali üzerine orta Anadolu'daki Kadı-Bürhânüddin ölkesi şimal, garp ve cenubugarbî cihetlerinden boydanboya bir Osmanlı çenberi içine alınmış demektir; fazla olarak evvelce fethedilmiş olan Amasya'nın Karadeniz'le muvasalası da temin edilmiştir : Amasya'nın işgali için 1393 = 795 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Kadı-Bürhânüddin'in ölümü ve ölkesinin Osmanlı devletine iltihakı.

(Kadı-Bürhânüddin'in orta Anadolu'nun evvelce Er-Tana=Er-Dana oğullarına aid olan Sıvas, Kayseri, Tokat, Niksar, Şarkî-Karahisar, Aksaray ve Kırşehir havâlisine hâkim olarak "Sultan" ünvanını almış ve Sıvas şehrini payıtaht ittihaz etmiş bir Türkmen hükümdarıdır: ismi Ahmed, ünvanı Bürhânüddin'dir. Esasen bir saltanat hanedanına mensub olmıyan Bürhânüddin Ahmed Kayseri Kadısı Şemsüddin Mehmed'in oğludur; kendisi de bu makamda bulunduktan sonra Er-Tana oğullarının inkırazı devrinde ilkönce vezir ve ondan sonra da saltanat naibi olmuş ve nihayet bu hanedanın son hükümdarı olan sekiz yaşındaki Mehmet Çelebi'yi bertaraf ederek 1381 = 783 tarihinde saltanatını ilân etmiştir. İşte bu suretle orta Anadolu'da on yedi sene saltanat süren Kadı-Bürhânüddin en fazla Mısır sultanlığı, Osmanlı ve Karaman devletleri ve Dulgadır Beyliği ile harp ve sulh münasebetlerinde bulunmuş ve bir çok muvaffakıyetler kazanarak devletine kuvvetli bir mevki temin etmiştir. Anadolu Türk edebiyatının en eski şairlerinden olan bu münevver ve mümtaz adamın Türkçe divanı son zamanlarda Türk Dil Kurumu tarafından neşredilmiştir; evvelce neşredilmiş eski bir tab'ı daha varsa da tam değildir. Kadı-Bürhânüddin divanı bilhassa XIV üncü asır Anadolu Türkçesi bakımından çok kıymetli ve büyük bir âbide demektir. — İlk mühim vazifesinin Kadılık olmasından dolayı bu ünvanla anılan Sultan Bürhanüddin Ahmed kendi saltanat devrinin tarihini "Aziz ibni Erdeşîr-i Esterâbâdî" isminde bir müellife yazdırmıştır : Istanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü tarafından 1928 de neşredilen ve "Bezm-ü-Rezm" ismiyle meşhur olan bu büyük eser, Acem İnşâsının tekellüflerinden mütevellit haşviyâtına rağmen o devrin Anadolu Türk tarihi için çok mühim bir menbâdır. — Kadı Bürhânüddin'i "Kara-Yölük" lâkabiyle meşhur olan Akkoyunlu Beyi "Bahaüddin Kara-Osman" öldürmüştür: Bir müddet sonra Akkoyunlu devletini kur-

muş olan bu Türkmen Beyinin lâkabı eski yazıda "Kara-Yoluk", "Kara-Yölük", "Kara-Yülük", "Kara-Yilük", "Kara-İlük" ve "Kara-İlik„ gibi okunabilecek muhtelif imlâlarla yazılmaktadır; hattâ "Kara-Yuluk" ve "Kara-Yölek" telâffuzları da mümkündür. O sırada henüz bir hükümdar vaziyetini almış olmıyan Kara-Yölük'ün beylerinden olduğu Akkoyunlu aşireti Erzincan, Harput ve Diyarbekir havalisine yayılmıştır. Kara-Yölük'ün kardeşleri Ahmed ve Pîr-Ali Beylerden ayrılarak bir miktar maiyyetiyle beraber Sıvas hükümdarı Kadı-Bürhânüddin'in maiyyetine girip senelerce hizmetinde bulunduğu malûm olmakla beraber bunun sebebi hakkında kardeşlerinin kendisini kıskanması, aşiret tarafından rehîne olarak gönderilmesi veyahut kardeşlerinden korkarak kendisinin Kadı-Bürhânüddin'e iltica etmiş olması gibi muhtelif rivayetler vardır. Senelerce maiyyetinde bulunup seferlerine iştirâk ettiği Sivas sultaniyle bozuşup nihayet onu öldürmesiyle neticelenen düşmanlığına sebeb olarak da, bir aralık Kadı-Bürhânüddin'e ısyan etmiş olan ve Kayseri valiliğinde bulunan yeğeni Şeyh Müeyyed'in îdamından bahsedilir: Rivayete nazaran Kadı-Bürhânüddin yeğenini Kayseri kalesinde muhasara etmiş ve kendisine Kara-Yölük vasıtasiyle haber göndererek teslim olduğu takdirde hayatına dokunmıyacağı hakkında da söz verdiği halde Şeyh Müeyyed teslim olduğu zaman Kadı-Bürhânüddin sözünde durmıyarak kızkardeşinin oğlu olan bu valiyi idam ettirmiştir. Kara-Yölük'ün işte bu vaziyet üzerine Kadı-Bürhânüddin'den ayrıldığı, Bürhânüddin'in de onu tâkib edip mağlûp ve esir olduğu veyahut Kara-Yölük'ün bir baskınla eski metbûunu esir edip öldürdüğü hakkında muhtelif rivayetler vardır. Osmanlı menbâlarında bu vak'a için 794 = 1392, 798 = 1395 ve 799 = 1396 — 1397 tarihlerinden bahsedilirse de Kadı-Bürhânüddin'in hayatında yazılmış olan "Bezm-ü-Rezm"in 800=1397—1398 tarihinde telif edilmiş olmasına nazaran bu rivayetlerin doğru olmadığı muhakkaktır. "Bezm-ü-Rezm"in Kadı-Bürhânüddin'e takdim edilmek üzere yazıldığı anlaşılan en muhteşem nüshasının istinsahı Hicretin 800 senesi Recep ayının birinci günü ikmal edilmiştir: Bu Hicrî tarih, Milâdın 1398 senesi Mart ayının yirminci gününe tesadüf etmektedir : Kadı-Bürhânüddin işte bu tarihte hayattadır; fakat meşhur Arap müverrihi "İbni- Hacer" e göre Bürhânüddin işte bu Hicret senesinin sonlarında öldürülmüştür : Bu senenin son ayları da Milâdın 1398 senesi Temmuz ve Ağustos aylarıdır; işte bundan dolayı burada 1398=800 tarihi esas ittihaz edilmiştir. — Kadı-Bürhânüddin'i Sıvas haricinde öldürdüğü muhakkak olan Kara-Yölük, neresi olduğunda ihtilâf edilen vak'a mahallinden Sıvas'a gelmiş ve bir rivayete göre maktul hükümdarın kesik başını teşhir ederek şehrin teslim olmasını istemiştir. Akkoyunlu Beyinin bu teklifini reddeden Sıvas hükûmet erkânı Sultan Bürhânüddin Ahmed'in yerine Osmanlı tarihlerinin "Zeyn-ül-Âbidîn" ismiyle bahsettikleri genç oğlu "Alâüddin Ali Bey"i hükümdar ilân ederek şehri müdafaaya başlamışlar ve bir taraftan da Selçukîlerin son devirlerindeki Mongol istilâsından kalan Kara-Tatar'lardan istimdad etmişlerse de imdada gelen bu Tatar kuvvetleri Akkoyunlu Türkmenleri tarafından mağlûp edilmiştir. — İşte bu vaziyet üzerine artık çaresiz kalan Sıvas ümerâsının Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bâyezid'e müracaat ederek kendilerini muha-

saradan kurtardığı takdirde teslim ve iltihaka âmâde bulunduklarını bildirdiklerinden bahsedilir. Yıldırım bu teklifi derhal kabul ederek büyük oğlu şehzâde Süleyman Bey'in kumandasında bir ordu sevketmiş, bu ordu Akkoyunlu Beyini mağlûb edip Erzincan'a doğru çekilmek mecburiyetinde bırakmış ve işte bu suretle orta Anadolu'daki Kadı-Bürhânüddin ölkesi de nihayet Osmanlı devletine ilhak edilmiştir. — Garbî Anadolu Beyliklerinden sonra Candar ve Karaman hükûmetlerinin ve ondan sonra da Kadı-Bürhânüddin ölkesinin işgali artık Osmanlı devletini hemen bütün Anadolu'ya hâkim bir vaziyete getirmiş oluyordu: Bu vaziyette artık Karadeniz sahilinde küçük bir şerit gibi uzanan Trabzon Rum imparatorluğu ile Erzincan Beyliğinden, Maraş ve Elbistan havalisindeki Dulgadır emâretinden ve Malatya'dan Kilikya'ya kadar hulûl etmiş olan Mısır Kölemen hâkimiyyetiyle Foça, Amasra ve Samsun gibi bâzı sahil noktalarında kalan Ciniviz kolonilerinden başka ilk hamlede alınabilecek bir yer kalmamıştır : O zamana kadar Osmanlılarla dostluk münasebetlerinden ayrılmamış olan Mısır ve Suriye Kölemen sultanlığını gittikçe bir rakîp devlet ve hattâ bir düşman haline getiren en mühim âmil, işte bu jeopolitik vaziyettir. — Osmanlılarla Mısırlılar arasında ilk dostluk münasebetlerinin tesisi için 1381 = 783 vukuâtının birinci fıkrasiyle 1386 = 788 vukuâtının dördüncü fıkrasına ve Kadı-Bürhânüddin'le olan ihtilâflar için de 1389=791 vukuâtının son fıkrasına, 1390=792 vukuâtının birinci ve üçüncü fıkralarına ve 1393=795 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1399 = 801

Türk ordusunun Galata Ciniviz kolonisine taarruzu.

(İstanbul şehri 1397 = 799 senesinin bahar mevsimindenberi takriben iki senedir üçüncü defa olarak Osmanlı ordusu tarafından muhasara edilmektedir: Bu muhasaranın işte bu 1399 = 801 senesi yaz mevsiminde şiddetlendiği ve bu sırada on bin kişilik bir Türk kuvvetinin Cinivizlerle müsademe ederek Galata'ya girmek teşebbüsünde bulunduğu rivayet edilir : Galata üzerine yapılan bu tazyikten maksat, her halde bir kere burasını ele geçirdikten sonra Istanbul'a daha kolay girebilmek imkânını temin etmekten ibarettir. Fakat aşağıki fıkrada izah edilen vaziyetten dolayı bu teşebbüsten bir netice alınamamıştır).

Mareşal Boucicaut kumandasındaki imdat kuvvetlerinin Bizans'a muvâsalatı.

(Mareşal "Jean de Boucicaut" Niğbolu muharebesinden sağ kurtulabilen bir kaç Fransız kumandanından biridir : Nevers kontu Korkusuz-Jean'la arkadaşlarının esaretten kurtulmaları için verilen fidye mıkdarını işte bunun müzakere ettiği ve hattâ bir aralık Türk hizmetine bile girmek istediği halde reddedildiği rivayet edilir. Bu tarihten bir buçuk sene kadar evvel, yâni

o sırada hâlâ devam etmeke olan üçüncü Istanbul muhasarasının ilk aylarında Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un imdat dilenmek için gönderdiği elçilere muvafık cevaplar veren Fransa kralı Altıncı Charles Istanbul Rumlarına yardım için işte bu tecribeli kumandanını seçmiş ve ihtiyar Mareşal on yedi kadırga ile bir çok Fransız, Venedik ve Ciniviz cengâverleri getirerek yaz mevsiminin sonlarına doğru Istanbul limanına vasıl olmuştur. — Bu imdad kuvvetlerinin muvâsalatı, Türklerin Galata'ya taarruz etmekte oldukları zamana tesadüf etmiştir: Galata Cinivizleriyle Bizans Rumlarının işte bu vaziyet üzerine geniş bir nefes aldıkları rivayet edilir. Bilhassa Yıldırım Bâyezid'in o sıralarda Fırat boylarında Mısırlılara karşı bir sefere girişmiş olması ve Rumeli beylerinin de akınlarla meşguliyeti, Avrupa'dan gelip Galata'nın Ciniviz ve Bizans'ın Rum kuvvetleriyle birleşen yardımcıların işlerini çok kolaylaştırmış ve bunların bir takım kolay muvaffakıyetler kazanmalarına ve hattâ İzmit'e kadar bir akın hareketinde bulunmalarına bile meydan vermiştir. — Mareşal Boucicaut Istanbul'da bir seneden az kalmıştır. — Bir rivayete göre Mareşalin ilk işlerinden biri, Türklere karşı müttahid bir cephe teşkil edebilmek için imparator İkinci Manuil ile rakîbi olup Yıldırım'ın himâyesinde Silivri prensliğinde bulunan yeğeni Yedinci Yoannis Paleoloğos'u barıştırmak olmuştur: Evelce bir aralık Bizans imparatorluğunda bulunmuş olan bu Yedinci Yoannis için 1390=792 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Fransız Mareşalinin yaptığı şey, saltanat hırsiyle amcasına karşı Türklere istinad eden bu Silivri prensini gizlice elde edip İkinci Manuil'e saltanat şerîki olarak tekrar Bizans tahtına çıkarmaktır: İşte bu suretle Paleoloğoslar arasındaki ihtilâf ortadan kalkmış ve iki rakîp Türklere karşı birleşmiş demektir. Bununla beraber Yedinci Yoannis'in bu üçüncü Istanbul muhasarasının kaldırılması için Bizanslılara kabul ettirilen şartlar mucibince Yıldırım Bâyezid tarafından Bizans tahtına teşrik edilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. Her halde Yedinci Yoannis Paleoloğos'un işte bu 1399 = 801 tarihinde saltanat şerîki ilân edildiği muhakkaktır).

Dulgadır Beyliğinin tâbiiyyet altına alınması.

(Mısır ve Suriye Kölemen sultanı "El-melik-üz-zâhir Seyfiddin Barkuk" un bu sene ölmesi ve yerine tecribesiz bir genc olan oğlu "El-meli-ün-Nâsır Nâsıruddin Farac" ın cülûsu üzerine hasıl olan müsait vaziyetten istifade etmek istiyen Yıldırım Bâyezid bu sırada şark seferine çıkmıştır. — Osmanlılarla Mısırlılar arasındaki siyasî münasebetler bilhassa Sultan Barkuk zamanında inkişâf etmiş ve hattâ Şark âlemini altüst eden Timür istilâsının her iki devleti de tehdid etmesinden dolayı Birinci Bâyezid'le Sultan Barkuk arasında tedâfüî bir ittifak bile akdedilmiştir: 1395=797 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Fakat buna rağmen Barkuk'un Osmanlı muvaffakıyetlerini çekemediği rivayet edilir: 1398 = 800 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Tabiî bu vaziyetin sebebi, bilhassa Kadı-Bürhânüddin ölkesinin ilhakından itibaren Mısır Sultanlığının Anadolu'daki arazisine yaklaşmış olan Osmanlı devletinin artık bu araziyi doğrudan doğruya tehdide başlamış olmasıdır.

Sultan Barkuk'un işte bu gergin vaziyette ölmesi ve bir taraftan da Timur'un Hindistan'da meşgul olmasından dolayı müşterek tehlikenin artık uzaklaşmış gibi görünmesi, Yıldırım Bâyezid'in Osmanlı-Mısır ittifakını ihmal ederek Mısırlıların çok yakından alâkadar oldukları Dulgadır Beyliği ile o civardaki Mısır arazisine karşı bir sefer açmasiyle neticelenmiştir. — Anadolu Türk Beylikleri içinde en çok pâydâr olanlardan biri olan bu Dulgadır Beyliğinin ismi, Oğuz Türklerinden bir boy beyinin adından gelir: Bu Türk ismini Osmanlı müellifleri umumiyetle "Zü-l-kadr" şeklinde arapçalaştırmışlardır! Halbuki bâzı Arap menbâlarında Türkçe telâffuziyle "Dulgadır" şeklinde yazılır! Dulgadır Beyliğini "Hasan Dulgadır Bey" in oğlu "Zeynüddin Karaca-Ahmed Bey" kurmuştur : İlk zamanlarında Elbistan ve Maraş havalisine münhasır olan bu Beyliğin teşekkülü 1339 = 740 tarihinden itibaren başlamış sayılır. Karaca Bey Elbistan'ı orta Anadolu'daki Mongol idaresini istihlâf etmiş olan Er-Tana Türk devletinden zaptetmiş ve ilkönce Mısır Kölemenlerinin himâyesine dayanarak ve Kilikya Ermenileriyle harbederek işe başlamışsa da sonradan onlarla da muharebe etmiştir. Dulgadır Beyliği Karaca'nın halefleri zamanında gittikçe genişliyerek oldukça büyük bir devlet şeklini almışsa da, Mısırlılar bu hanedan prenslerini saltanat mücadelelerinden istifade ederek ve hattâ kendilerine boyun iğmiyenlere karşı siyasî cinayetler yaptırarak burasını benimsemek politikasını tâkib etmişlerdir. Meselâ Yıldırım Bâyezid'le muâsır olan ve kızlarından Emine-Hatun'u Yıldırım'ın oğullarından Mehmed-Çelebi'ye vererek Osmanlı hükümdariyle sıhriyet tesis eden Dulgadır beyi Süli Bey'in işte bu sıralarda Mısırlılar tarafından tertib edilmiş bir sûikasda kurban gittiği rivayet edilir: Suli Bey 1398 = 800 tarihinde bıçaklanarak öldürülmüştür. En kuvvetli rivayete göre 1389 = 791 tarihinde doğmuş olan Mehmet-Çelebi bu sırada ancak on yaşında bulunduğundan evlenmiş olması kabil değildir: Onun için eğer bu sıhriyet iki çocuğun babaları zamanında tesis edilmişse her halde yalnız yavuklanmış olmaları lâzımgelir. Mehmet-Çelebi'nin bu Dulgadır kızıyla izdivacı için 1403 = 805 vukuâtının sondan evvelki fıkrasına bakınız. Dulgadır hükümdarı Süli Bey'in katli üzerine bu aile prensleri arasında saltanat mücadeleleri başladığından ve bu mücadelelerde Mısırlılara tarafdar ve muhalif olanlar bulunduğundan bahsedilir : Meselâ bunlardan Kadı-Bürhânüddin'in damadı olan Nâsıruddin Mehmed'in Mısır nüfuzuna muhalefet ettiği hakkında bir rivayet vardır. Yıldırım'ın Dulgadır ölkesine yürüyüp Elbistan'ı zaptetmesi belki de bu Nâsıruddin'in dâvet ve istimdadı üzerinedir. Her halde Süli Bey'den sonra Dulgadır Beyliğinde Nasıruddin Mehmet Bey'in takarrürü, Yıldırım'ın bu seferinde onun Osmanlı tâbiiyyetini kabul etmiş olmasıyla izah edilebilir. — Osmanlı-Mısır mücadelesi işte bu vak'a ile başlamış ve Yavuz'un Suriye ve Mısır fethiyle nihayet bulmuş demektir).

Osmanlı hududunun Fırat boylarına dayanması.

(Yıldırım Bâyezid Dulgadır Beyliğini itâat altına aldıktan sonra Dârende, Malatya, Kâhta, Behesni ve Divriği kalelerini fethetmiştir : Bunlardan Ma-

latya 1315 = 715 tarihinde ve Mısır sultanı "El-melik-ün-Nâsır Nâsıruddin Muhammed" devrinde "İlhânîler" denilen İran mongollarının za'fından istifade eden Kölemenler tarafından zaptedilmiştir. Gittikçe hâkimiyetlerini tevsi eden Mısırlılar 1339 — 1340 = 740 tarihinde de Dârende'yi orta Anadolu'da Mongol idaresini istihlâf etmiş olan Er-Tana Türk devletinden zaptetmişlerdir. Bu cıvarda bulunan diger kaleler de Mısırlıların eline geçmiş ve bu suretle Kölemen hâkimiyeti Anadolu'nun içerilerine kadar nüfuz etmiştir. 1389=791 tarihinde Kölemenlerin Malatya valisi Mintaş Mısır sultanına ısyan ve Dulgadır hükümdarına iltica etmiş olduğu için, Malatya'nın o tarihten itibaren Dulgadır Beyliğine intikal ettiği hakkında bir rivayet vardır; hattâ Osmanlı menbâlarında bütün bu kasabalarla şehirler hep Türkmenlerden alınmış gibi gösterilirse de doğru değildir: Bunlar, Kölemenlere karşı harp haline geçmiş olan Yıldırım Bâyezid tarafından Mısırlıların ellerinden alınmıştır. — Bu havalinin fethi üzerine Osmanlı devletinin Anadolu hududu Fırat boylarına dayanmış ve Anadolu Türk birliğine doğru mühim bir adım daha atılmış demektir. Bâzı Osmanlı menbâlarında Yıldırım'ın bu Şark seferi için 798 = 1395 — 1396 ve 802 = 1399 — 1400 tarihlerinden de bahsedilirse de doğru değildir).

1399 = 802

Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Türklere karşı yardım temin etmek için Avrupa seyahatine çıkması.

(Yukarda bu sene vukuâtının ikinci fıkrasında bahsi geçen Fransız mareşali Jean de Boucicaut'nun aylarca uğraştıktan sonra Bizans imparatorluğunu kurtarmak için kendi kuvvetlerinin kâfi gelemiyeceğine kani olması, daha büyük kuvvetler toplıyabilmek için imparatorla beraber bir Avrupa seyahatine çıkmak kararını vermesine sebeb olmuştur. Otuz sene evvel babası Beşinci Yoannis Paleoloğos'un boş yere yapmış olduğu seyahattan ibret almamış olan İkinci Manuil Paleoloğos Mareşal Boucicaut'nun bu teklifini derhal kabul ettiği için, Istanbul tahtında kendisine vekil olarak saltanat şeriki ve yeğeni Yedinci Yoannis'i bırakıp bu 1399 = 802 senesi 10 Kânunuevvel = 10 Rebî'ül-âhir Çarşanba günü Fransız mareşaliyle beraber Venedik gemileriyle Istanbul limanından hareket etmiştir: Beşinci Yoannis Paleoloğos'un bu tarihten otuz sene evvelki Avrupa seyahati için 1369 = 771 vukuâtına bakınız. — İkinci Manuil, karısı imparatoriçe İrina ile üç küçük oğlunu da beraber alıp Mora sahillerine uğramış ve bunları Mora despotu olan küçük kardeşi Birinci Theodoros Paleoloğos'un "Isparta = Mistra"daki sarayına göndermiştir. İmparatorun Avrupa'dan avdetine kadar bunların orada kaldıkları rivayet edilir. — Mareşal de Boucicaut Avrupa'ya hareket ederken Bizans'ın müdafaasına devam edilmek üzere arkadaşlarından "Seigneur de Châteaumorand"ı bir mıkdar askerle Istanbul'da bırakmıştır. — İkinci Manuil'in bu uzun seyahatinde en büyük ümidi Fransa kralı Altıncı Charles'in gösterebileceği alâkadır: Hattâ imparatorun kendisinde kalmıyacağından emin olduğu tahtını Türklere kaptırmaktansa işte bu krala terketmek tasavvurunda bulunduğundan bile bahsedilir! — İkinci Manuil yalnız Fran-

sa'ya değil, İtalya ve İngiltere'ye de müracaat etmek üzere yola çıkmış ve bir çok hediyeler götürüp Venedik, Cenova, Paris ve Londra'ya kadar gitmiştir. Dört sene kadar süren bu Avrupa seyahatinde umduğunu bulamıyan Bizans imparatoru her taraftan bir sürü vaitler toplamakla vakit geçirmiş ve nihayet Yıldırım Bâyezid'in Ankara felâketini haber alıp Osmanlı fetretinden istifade etmk üzere payıtahtına dönmüştür).

Timur-Bâyezid ihtilâfının zuhuru.

(Bu ihtilâfın hakikî sebebi, Timur-Leng'in cihangirliğiyle Yıldırım Bâyazid'in zafer sarhoşluğu arasındaki ruhî tezâdda gösterilebilir : Bütün diger sebebler işte bu mukadder tezâdın tezahür ve tecelli vesileleri demektir. İlk vesile, ölkeleri Osmanlı istilâsına uğrıyan Anadolu beylerinin Timur'a ve Timur'un gadrine uğramış hükümdarların da Yıldırım'a ilticasıdır. Timur-Leng bu sene Hindistan'dan Garba dönüp Gürcistan'ı istilâ ettikten sonra Erzurum civarındaki Pasinler'e geldiği zaman Germiyan oğlu İkinci Ya'kub, Menteşe oğlu İlyas, Aydın oğlu İsâ ve Saruhan oğlu Hızırşah Beyler gibi ölkeleri Yıldırım tarafından zaptedilmiş eski Anadolu Türk prensleri kendisine dehalet ve iltica edip memleketlerinin istirdadını istirham etmişlerdir; Yıldırım Bâyezid'in tehdidine uğramış bir takım şarkî Anadolu beylerinin de bu şikâyetlere iştirâk ettikleri rivayet edilir. Buna mukabil Aksak Timur'un istilâsına uğrıyarak memleketlerinden kaçmak mecburiyetinde kalan Irak hükümdarı Sultan Ahmed-i Celâyirî ile Azerbaycan hükümdarı Kara-Koyunlu Kara-Yusuf da Bursa'ya gidip Birinci Bâyezid'e iltica ederek himâye ve ikramına mazhar olmuştur. — Bu vaziyet üzerine Timur-Leng Osmanlı hükümdarına bir nâme gönderip nezdindeki mülteci hükümdarların iğvâlarına kapılmamasını tavsiye etmiş ve bunların kendisine teslimini isteyip eğer teslim edilmiyecek olurlarsa ihtilâfın silâhla halledileceğini bildirmiştir : Tabiî bu suretle Timur-Leng Yıldırım Bâyezid'e şahsî, askerî ve millî namusuna mugayir bir teklifte bulunmuş demektir ve tabiî Yıldırım bu çirkin teklifi reddetmiştir. Nihayet Ankara felâketiyle neticelenen meşhur ihtilâf işte böyle başlamıştır).

1400 = 802

Istanbul'da bir Türk mahallesiyle bir Şer'iyye mahkemesi ve bir câmi tesisi.

(Istanbul şehri 1397 = 799 senesi bahar mevsimindenberi üçüncü defa olarak muhasara altındadır: Bu muhasaranın bazan şiddetlenmek suretiyle iki seneden fazla sürdüğü anlaşılmaktadır. Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un istimdadı üzerine Avrupa'dan Mareşal Jean de Boucicaut kumandasında bir mıkdar yardım kuvveti gelmişse de bununla vaziyetin kurtarılamıyacağı anlaşıldığı için imparatorla mareşal nihayet Avrupa seyahatine çıkarak her taraftan imdât toplamıya kalkışmışlardır: 1399 = 801 vukuâtının ikinci ve beşinci fıkralarına da bakınız. — İkinci Manuil seyahate çı-

karken yeğeni ve saltanat şerîki olan Yedinci Yoannis Paleoloğos'u kendi yerine vekil bırakmıştır : Evvelce bir aralık Bizans imparatorluğunda bulunduktan sonra mevkiini amcasına bırakmak mecburiyetinde kalan ve bunun üzerine Yıldırım Bâyezid'in himâyesi altında Silivri Prensi olan bu harîs adamın bu sefer nasıl olup da saltanat şerîki sıfatiyle tekrar Bizans'a girebildiği hususunda ihtilâf vardır : Şerîk sıfatiyle ikinci defa olarak 1399 = 801 tarihinde cülûs ettiği muhakkak olan Yedinci Yoannis bir rivayete göre metbûu ve hâmisi olan Birinci Bâyezid'in cebriyle amcasının ortaklığına kabul edilmiş, kendisi Istanbul'a girip saltanat şeriki olunca Silivri taraflarını himâye hakkı olarak Türklere terketmiş ve Istanbul'da bir Türk mahallesiyle bir mahkeme ve bir de câmi işte o zaman tesis edilmiştir; bâzı Bizans menbâlarına dayanan ikinci bir rivayete göre de Bizans'da bu Türk müesseseleri imparator İkinci Manuil'in Avrupa seyahatine çıkması üzerine saltanat ortağı ve vekili olan Yedinci Yoannis tarafından "ilk iş" olmak üzere tesis edilmiştir. İkinci Manuil'in Avrupa'ya hareketi 1399=802 senesi 10 Kânunuevvel = 10 Rebî'ül-âhir Çarşanba gününe müsâdiftir: Yâni imparator Milâdî 1400 senesi yılbaşından 21 gün evvel yola çıkmış demektir. İşte bundan dolayı bâzı Garp menbâlarında bu Türk müesseselerinin tesis tarihi olarak 1400 senesinin ilk günlerinden bahsedilir. Çok ihtilâflı olan bu meselede en kuvvetli rivayet işte budur. Diger rivayetlere göre bu tesisât 1391 = 793 tarihindeki ilk Istanbul muhasarasının uzaktan ablukaya tahvilinde veyahut Niğbolu muharebesinden sonra Istanbul'un 1396—1397=799 tarihindeki üçüncü muhasarası üzerine tatbik edilmiştir. Hattâ 1395 = 797 tarihindeki ikinci Istanbul muhasarasının sebepleri içinde, evvelce bunlara muvafakat etmiş olan imparatorun sonradan sözünde durmamış olmasından bile bahsedilir : O seneler vukuâtına bakınız. Her halde imparatorun bu şartları evvelce kabul ettiği halde sonradan bir takım bahanelerle tatbik etmemiş olduğu için Istanbul'un tazyikine devam edilmiş olduğunu ve nihayet Yedinci Yoannis'in "ilk iş" olarak bunların tatbikine geçmekle Yıldırım'ı teskin ve tatyib etmek istemiş olabileceğini tahmin etmekte büyük bir mahzur olmasa gerektir. — Bir rivayete göre de Yedinci Yoannis Paleoloğos yukarda gördüğümüz gibi Yıldırım'ın himâyesiyle değil, hanedan arasındaki ihtilâfları hallederek Türklere karşı müttahit bir cephe vücuda getirmek istiyen Fransız mareşali Boucicaut'nun delâletiyle Istanbul'a girip saltanat şerîki olmuş ve amcası İkinci Manuil'in Avrupa'ya hareketi üzerine Yıldırım'dan gördüğü tazyika boyun iğerek Türk müesseselerini vucuda getirmiştir. — Istanbul'da tesis edilen Türk mahallesine Göynük ve Taraklı taraflarından getirilen Türklerin yerleştirildiği rivayet edilir: 1402=804 Ankara felâketi üzerine zuhur eden Fetret'den çok istifade etmiş olan Bizans hükûmeti bu müslüman mahallesindeki Türk ahaliyi şehirden tardetmiş ve kiliseden tahvil edildiği rivayet edilen câmi de tahrip edilmiştir. Osmanlı menbâlarına göre bu ilk Istanbul Türkleri şehirden ihraç edilince Tekirdağına gidip Anadolu'daki menşelerinin ismini verdikleri "Göynüklü" köyünü tesis etmişlerdir. — Yedinci Yoannis'in kabul ettiği şartlar içinde bu Türk

müesseselerinden başka senede on bin yahut otuz bin altın haraç şartı da vardır. — Muhasara hareketlerinin işte bu vaziyet üzerine durduğu rivayet edilir. Fakat bu sükûnet çok sürmemiş ve üç dört ay sonra aşağıda bahsedilen dördüncü Istanbul muhasarası başlamıştır).

Bursa'daki Ulu-câmi inşaâtının ikmali.

(Eski Osmanlı mimarîsinin en zarif eserlerinden olan bu câmi Yıldırım devrinin en güzel eseridir. Yirmi kubbesiyle iki minaresi vardır. Binâsının kitâbesi olmamakla beraber minberindeki kitâbeye göre Hicretin 802 tarihinde tamamlanmış olduğu muhakkaktır : Bu Hicret senesi Milâdın 1399—1400 senelerine müsâdiftir; burada 1399 yerine 1400 tarihinin esas ittihaz edilmesi, inşaâtın 802 senesi Receb ayında ikmal edilmiş olduğu hakkında bir rivayet mevcud olmasındandır; bu Hicret senesinin Receb ayı da 1400 senesinin Mart ayına müsâdiftir. Çivisiz ve geçme abanozdan yapılmış çok ince ve zarif bir eser olan minberdeki kitâbede Birinci Bâyezid'in ismiyle inşâ tarihinden başka bir şey yoktur).

Istanbul'un dördüncü muhasarası.

(Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Türklere karşı imdat kuvvetleri toplamak üzere Fransız mareşali Jean de Boucicaut ile beraber Avrupa'ya gitmiş olması Istanbul'un bu dördüncü muhasarasına sebeb olmuştur : Her halde Yıldırım Bâyezid'in yukarda bu sene vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz Türk müesseselerinin ihdâsiyle avutulmaya râzı olmadığı ve Avrupa'da gene bir Ehl-i-salib teşkiline çalışan Bizans imparatorluğunun bu iki yüzlü siyasetini alelâde bir savsaklama politikasından başka bir şey saymadığı muhakkaktır. İşte bundan dolayı bu senenin bahar mevsiminde Osmanlı padişahı kendisinin eski mahmîsi ve hattâ senelerce oyuncağı olan Yedinci Yoannis Paleoloğos'a elçiler göndererek Istanbul şehrini derhal kendisine teslim etmesini, şimdiye kadar kendisini himâye etmekten maksadı Bizans tahtına çıktığını görmekten ibaret olmadığını, eğer şehri teslim emrine itâat edecek olursa kendisine güzel bir sancak beyliği verilerek taltif edileceğini ve söz dinlemeyip itâatsizlik ettiği takdirde muhasaranın bütün şiddetiyle derhal başlıyacağını bildirmiştir. Yedinci Yoannis'in bu teklifi reddedip Allaha sığındığından bahsettiği rivayet edilir. Dördüncü Istanbul muhasarası işte bu vaziyet üzerine başlamıştır. — Büyük bir şiddetle tatbik edilen muhasara harekâtı muvaffakıyetle neticelenebilecek bir inkişaf gösterdiği halde, aşağıki fıkrada bahsedilen Sivas vak'ası Istanbul önünden kuvvet çekilmesine sebeb olduğu için bu şiddetli muhasara gene abluka haline inkılâb etmiş ve nihayet 1402 = 804 Ankara felâketi üzerine o da kaldırılmıştır. — Bu dördüncü Istanbul muhasarası takriben dört ay kadar devam etmiştir. — Timur istilâsının hasıl ettiği buhrandan istifade etmiş olan Bizans imparatorluğu işte bu 1400 = 802 senesinden Fatih'in fetih tarihi olan 1453 = 857 tarihine kadar elli üç sene daha yaşamıştır. — Istanbul'un ilk muhasarası için 1391 = 793, ikinci muhasarası için 1395

= 797 ve bundan evvelki üçüncü muhasarası için de 1396 — 1397 = 799 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1400 = 803

Sıvas fâciası.

(Bundan evvel görüldüğü gibi Yıldırım Bâyezid'le Timur-Leng arasındaki tarihî ihtilâf mülteciler meselesiyle ortaya çıkmış ve Osmanlı padişahının kendisine iltica etmiş olan Irak ve Âzerbaycan hükümdarlarını Timur'a teslim etmekten pek haklı olarak imtinâ etmesi iki taraf arasında bir nevi harp hali hasıl olmasına sebeb olmuştur : 1399 = 802 vukuâtına bakınız. O tarihten bu 1400 = 803 tarihine kadar takriben bir seneye yakın bir zaman geçtiği halde Osmanlı ordusu maatteessüf işin ciddiyet ve vehâmetiyle mütenâsip bir surette hazırlanmamıştır : Meselâ Istanbul muhasarası ve Balkan akınları hâlâ devam etmekte, Asya'dan gelen tehlikenin büyüklüğüne rağmen Arnavutluk seferlerine devam edilip durmakta ve tabiî bu vaziyet Osmanlı ordusunu hem dağınık bulundurmakta, hem yıprandırmaktadır. — Bâzı menbâlarda bu hale sebeb olarak Yıldırım'ın bir Sırp prensesi olan karısı Olivera'nın Osmanlı sarayına soktuğu içki ve eğlence düşkünlüğünden bahsedilir : 1390 = 792 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Hattâ Ulu-câmi tamamlandığı zaman "Emir-Sultan" lâkabiyle meşhur Buhârâlı mutasavvıf Şemsüddin Mehmed'e bir eksiği olup olmadığını soran padişaha bu büyük velînin "Her köşesine kendiniz için bir meyhane yaptırsanız hiç bir eksiği kalmaz!" şeklinde verdiği cevap muhtelif menbâlara aksetmiş bir tevâtür halindedir. Osmanlı sarayının bu vaziyetiyle Rumeli ordusunun dağınık vaziyetini casusları vasıtasiyle muntazaman tâkib etmemiş olmasına imkân olmıyan Timur bir sene evvelki tehdidini nihayet îkaa başlıyarak Pasinler'den Erzincan tarîkiyle Sıvas'a gelmiştir. Hicretin 802 senesi Zülhicce ayının 17 nci ve Milâdın 1400 senesi Ağustos ayının 9 uncu Pazartesi günü Sıvas önlerine vasıl olduğu rivayet edilen Timur ordusu o zaman küçük bir kalesi ve muntazam sûrlarıyla müstahkem ve mâmur bir şehir olan bu zavallı vilâyet merkezini 18 gün muhasara etmiştir. Evvelce Kadı-Bürhânüddin'in payıtahtı iken 1398 = 800 tarihinde Osmanlı devletine ilhak edilmiş olan Sıvas valiliğinde o tarihtenberi Yıldırım'ın büyük şehzâdesi Süleyman Çelebi bulunmaktadır. Asya'nın muhtelif milletlerinden mürekkep bir mahşer şeklinde gelen bu orduya karşı şehrin fazla bir mukavemet göstermesine imkân olmadığını takdir eden Süleyman-Çelebi düşman ordusu yaklaşırken Sıvas'tan ayrılmış ve kale muhafızlığına Malkoç-Mustafa Bey'i bırakmıştır. — Yukarda gördüğümüz gibi on sekiz gün müdafaa eden şehir, bu müddet zarfında Hicrî sene değişmiş olduğu için 803 senesi Muharrem ayının 6 ncı, yâni Milâdın 1400 senesi Ağustos ayının 27 nci Cuma günü daha fazla mukavemet imkânı kalmadığı ve bilhassa düşman cebren girdiği takdirde halkın hayatı tehlikede kalacağı için, askerle ahalinin hayatına dokunulmamak şartiyle teslim olmak mecburiyetinde kalmıştır. Timur-Leng, hiç kimsenin kanına girilmiyeceği hakkında bizzat söz vermiş olduğu halde,

şehir teslim olur olmaz dört bin kişi tutan kale müdafilerini diri diri toprağa gömdürmüş ve bu suretle gûya sözünde durarak kan dökmekten ictinab etmiştir : Beşer tarihinin sayılı zalimlerinden olan bu fecî adamın zulmü bu kadarla da kalmış değildir : Ahalinin "rahlelerle başlarına mıshaflar verip Timur'a karşı zikrullâh ile gönderdikleri" bin kadar çocuk da suvarilere çiğnetilerek ve kılıç çalınarak öldürtülmüştür! Bunu böyle yaptıran adam, meşhur "Tüzükât"ın başında kendisinin en büyük ve birinci umdesi İslâm dininin neşrinden ibaret olduğunu söyleyip kendisini bir müslüman kahramanı gibi göstermek istiyen adamdır! Gene ayni "Tüzükât"ın Sıvas fâciasından bahseden kısmında da bütün Sıvaslıların kılıçtan geçirilmiş olduğundan bahsedilmektedir! Bu çok tuhaf müslüman kahramanı, o devrin en büyük ve en şanslı mücâhidi olan Yıldırım Bâyezid'in hıristiyan düşmanlarıyla ittifak etmekten de çekinmemiştir! — O zamana kadar kaç Türk devletine payıtaht olarak mütemadiyen imar edilen ve Anadolu Türk medeniyetinin en güzel merkezlerinden biri haline gelen Sıvas şehri işte bu fâcia esnasında yıkılmış ve artık bir daha eski haline gelememiştir. — Anadolu Türk medeniyetini yıkan iki âfet vardır : Biri Selçukîlerin son devirlerindeki Mongol istilâsı, biri de Osmanlıların ilk zamanlarındaki bu Timur istilâsıdır. — Anadolu'dan Mısır sultanına gönderdiği elçinin tevkif edildiğini duyan Timur, Elbistan ve Malatya havalisini de zaptettikten sonra Mısır Kölemen sultanlığına tâbi olan Suriye'ye geçmiş ve orada da Halep, Şam ve havalisini zaptetmekle meşgul olmuştur. — Yıldırım Bâyezid'in işte bu Sıvas fâciası üzerine artık ciddiyetle hazırlanmıya başladığı rivayet edilir : Timur'la ilk ihtilâfın zuhurundanberi geçen bir sene içinde siyasî ve askerî hazırlıklarını ihmal etmiş ve ancak kanlı bir ihtar mahiyetinde olan bu Sıvas fâciası üzerine toparlanmıya başlamış olması pek kolay mâzur görülebilecek hatâlardan değildir. — Bâzı Osmanlı menbâlarında Sıvas fâciasına "Ebced" hesabiyle "harab" kelimesi tarih gösterilir: Bu kelimenin harf kıymetleri 803 tutmaktadır ve bu da o fâcianın Hicrî tarihidir).

1401 = 803

Erzincan Beyliğinin işgali.

(Erzincan Beyliği, Mongol hâkimiyetinden sonra ve Kadı-Bürhânüddin hükûmetinden evvel orta Anadolu'ya hakim olan Er-Tana ailesinin son bakıyyesidir : Erzincan Beyi Mutahharten yahut Taharten Bey, Alâüddin Er-Tana Bey'in yeğenidir. Osmanlı istilâsının şarka doğru gelişmesinden kuşkulanan bu bey, bir müddettenberi Timur'un himâyesinde hükûmet sürmektedir. Yıldırım Bâyezid 1399 = 801 tarihindeki Malatya seferinde Fırat boylarına dayandığı zaman Mutahharten Bey'in Timur'dan ayrılıp kendisine tâbi olmasını istemişse de Erzincan Beyi bu teklifi kabul etmemiş ve hattâ Timur'un 1400 = 803 Sıvas seferine de iştirâk etmiştir. Yıldırım Bâyezid'in Sivas fâciasına karşı ilk mukabelesi, işte bu Erzincan beyliği üzerine yürümesidir. Birinci Bâyezid'in bu hususta Kara-Koyunlu hükümdarı Kara-Yusuf'un teşvikine kapıldığı da rivayet edilir. — Erzincan Beyliği kolayca istilâ edilmiş ve Mutahharten Bey de teslim olmak mecbu-

riyetinde kalmıştır. Fakat bu Beylik arazisi doğrudan doğruya Osmanlı ölkesine ilhak edilmiş değildir: Beylerinden memnun olan Erzincanlıları tatyip etmek istiyen Yıldırım Bâyezid Osmanlı hâkimiyetini ister istemez kabul eden Mutahharten Bey'i mevkiinde ibka etmiş, yalnız askerî ehemmiyetinden dolayı Kemah kalesini almış ve Mutahharten Bey'in ailesini de rehîne olarak elinden alıp Bursa'ya göndermiştir. — Bu Erzincan seferinde evvelce Yıldırım'a iltica etmiş olan Irak ve Âzerbaycan hükümdarları Sultan Ahmed'le Kara-Koyunlu Kara-Yusuf'un da Osmanlı ordusunda bulundukları rivayet edilir. — Birinci Bâyezid'in Erzincan seferi Hicretin 803 senesi Zülhicce ayının ortalarına tesadüf etmektedir: Bu tarih, Milâdın 1401 senesi Temmuzuna müsâdiftir. — Bu va'a tıpkı Sultan Ahmed'le Kara-Yusuf'un Yıldırım'a ilticası gibi, 1402 = 804 Ankara muharabesinin en mühim sebeplerinden sayılır: Meselâ Bâyezid'le Timur arasında elçiler ve nâmelerle yapılan muhaberede Timur'un en mühim şartlarından biri de işte bu Mutahharten ailesinin iadesi, biri de Yıldırım'ın oğullarından birinin rehîne olarak kendi nezdine gönderilmesi gibi şeyler olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. Tabiî bu gibi şartlar, kabul edilmiyeceği mâlûm olduğu için harp vesilesi olarak ortaya atılmış bir takım bahaneler demektir: Her halde Timur'un Ankara muharebesinden evvel Bâyezid'le olan münasebâtında İslâm efkârıumumiyyesine ve tarihe karşı kendisini mâzur göstermek için ne mümkünse yaptığı muhakkaktır. Garp cephelerinde Ehl-i-salib ordularını deviren ve Hıristiyanlığa karşı İslâmın en büyük mücâhidi vaziyetinde bulunan bir kahramanı Şark'dan, yâni arkadan vurmak istiyen bir kan tiryâkisi için en tabiî siyaset işte budur).

1402 = 804

Çubuk-ova bozgunu ve büyük Türk kahramanı Yıldırım Bâyezid'in ihanet yüzünden mağlûbiyet ve esareti.

(Umumiyetle "Ankara muharebesi" ismiyle de anılan bu millî felâketin senesinde ittifak edilirse de ay ve gün tarihlerinde büyük ihtilâflar vardır: Meselâ muhtelif menbâlarda 19 Zülka'de = 20 Haziran Salı, 13 Zülhicce = 14 Temmuz Cuma, 19 Zülhicce = 20 Temmuz Perşenbe, 26 Zülhicce = 27 Temmuz Perşenbe, 27 Zülhicce = 28 Temmuz Cuma ve 28 Zülhicce = 29 Temmuz Cumartesi tarihlerinden bahsedilir; hattâ Hicret senesini 805=1402 gösteren rivayetler bile varsa da Milâdî tarih değişmemektedir; bu 805=1402 rivayetleri de Hicret senesinin ilk ayı olan Muharreme aittir: Meselâ 1 Muharrem 805=1 Ağustos 1402 Salı ve 5 Muharrem 805 = 5 Ağustos 1402 Cumartesi günlerinden de bahsedilmiştir. Bu muhtelif rivayetler içinde Milâdî sene itibariyle ittifak var demektir; Hicretin 804 senesiyle Zülhicce ayında da ekseriyet vardır; bu ay Temmuza tesadüf etmektedir; şu halde Ankara muharebesinin 1402=804 senesi Temmuz=Zülhicce ayında vukua gelmiş olduğu muhakkak sayılabilir. Gün tarihlerine ait rivayetlerin en kuvvetlisini tayin hususunda da yegâne istinat noktamız bu harbin bir Cuma gününe tesadüf ettiği hakkındaki rivayetlerdir: Meselâ Âşık-Paşa-Zâde, Lûtfi Paşa, Oruc Bey,

Hoca Sa'düddin ve Âli Çelebi gibi müverrihlerin hepsinde Cuma gününden bahsedilir. Yukarda gözden geçirdiğimiz günler içinde yalnız iki Cuma rivayeti vardır : Bunların birincisi 13 Zülhicce = 14 Temmuz ve ikincisi de 27 Zülhicce = 28 Temmuz tarihine müsâdiftir : Timur'a izafe edilen bir mektupta bunların ikincisine tesadüf edilmekte olduğu için, Türkiye tarihinin bu millî felâketi en kuvvetli ihtimale göre Hicretin 804 senesi Zülhicce ayının 27 nci ve Milâdın 1402 senesi Temmuz ayının 28 inci Cuma gününe müsâdiftir. Zaten Ankara muharebesinde bizzat bulunmuş olan Sultaniye Baş-piskoposu "Jean" ın hâtırâtında ve Bizans müverrihlerinden Francis'in eserinde de bu tarih gösterilir. — 1400=803 vukuâtında gördüğümüz gibi Timur-Leng Sıvas fâciasından sonra Elbistan ve Malatya'yı zaptetmek suretiyle Suriye'ye geçmiştir: Bunun sebebi, Mısır sultanı Barkuk oğlu Farac nezdine tâbiiyyet ve inkıyâd istemek için göndermiş olduğu elçinin Halep'deki Kölemen valisi tarafından zındana atılmış olmasıdır. Timur'un Suriye seferine işte bu hâdisenin sebeb olduğundan bahsedilir : Bununla beraber bu sür'atli harekette Mısır Sultanlığının Osmanlılarla elbirliği etmesine meydan vermeden ezilmesi gibi daha mühim bir maksat ta'kib edilmiş olmak ihtimali de vardır. Timur bu büyük seferinde Halep, Hama, Humus, Baalbek ve Şam şehirlerini zaptetmiş ve bilhassa Halep'le Şam'ı tamamiyle yakıp yıkarak harâbe haline getirdikten başka ahaliyi de kâmilen kılıçtan geçirmiştir. Evvelce ölkeleri Timur'un istilâsına uğradığı için Yıldırım'a iltica etmiş olan Irak ve Âzerbaycan hükümdarları Sultan Ahmed'le Kara-Koyunlu Kara-Yusuf Osmanlı padişahının Erzincan seferinden sonra memleketlerinin istirdadına gitmişler ve bâzı muvaffakıyetler elde etmişlerdir : Meselâ Bağdad tekrar Sultan Ahmd'in eline geçmiştir. İşte bundan dolayı Suriye'den sonra Irak'a geçen Timur-Leng Bağdad'ı istirdad edip baştanbaşa tahrib ettiği gibi ahalisini de hemen her yerde yaptığı gibi katliâm etmiştir : Hattâ doksan bin insan kafasından bir kule kurdurduğu bile rivayet edilir! Timur'un bu Suriye ve Irak seferleri 803=1400—401 senesine müsâdiftir. Irak'dan sonra Karabağ'a geçen Timur 804=1401—1402 kış mevsimini işte burada şenlikler ve eğlenceler içinde geçirmiştir. Yıldırım'la olan muhaberatına burada da devam ettiği ve iki taraf arasında elçilerle nâmeler teâti edildiği rivayet edilir : Bütün bu mektuplarda her iki tarafın da noktainazarlarında ısrar ettikleri muhakkaktır. Timur'un başlıca şartları Mutahharten ailesinin iadesi, Osmanlı şehzâdelerinden birinin rehîne olarak gönderilmesi, mülteci Irak ve Âzerbaycan hükümdarlarının tardı veyahut bir daha kabul edilmemesi, eski Anadolu Türk Beylerine ölkelerinin iadesi ve nihayet Yıldırım Bâyezid'in tâbiiyyet altına girmesi gibi kabul edilmesine imkân olmıyacak şeylerdir : Bu mesele için 1401=803 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Fakat buna mukabil Bâyezid'in Timur'dan hiç bir şey istediği yoktur: O yalnız Timur'un haksız taleplerini pek haklı olarak reddederken mağrur bir ifade kullanmakla iktifa etmiş ve Timur'un kan dökmiye bahane aradığını söylemiştir. — Timur 1402=804 baharında Gürcistan hududuna gelmiş ve muhtelif ırklarla milletler-

den mürekkep muazzam ordusunu tahşide başlamıştır. Osmanlı arazisine bu senenin Haziran = Zülka'de ayında girdiği rivayet edilir. — Erzurum ve Erzincan üzerinden hareket eden Timur ordusu bir müddet evvel Birinci Bâyezid'in işgal etmiş olduğu Kemah kalesini zaptedip o zaman mecburiyetle Osmanlı hâkimiyyetini kabul ettikten sonra şimdi tekrar eski metbûuna iltihak etmiş olan Erzincan Beyi Mutahharten'e iâde etmiştir: Yıldırım'ın Erzincan seferi için 1401=803 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Oradan Sıvas önlerine gelen Timur'un kırmızı, sarı ve beyaz techizatlı ve zırhlı ordularına muhteşem bir geçit resmi yaptırdığından bahsedilir. — Bu sırada ordusunu toplayıp düşmanına karşı ilerlemiye başlamış olan Yıldırım da Tokad'a hareket etmiştir. — Gerek "Tüzükât" a, gerek diger menbâlara göre Timur'un bu ileri hareketinde iki maksat tâkib ettiği anlaşılmaktadır : Biri orta Anadolu şehirlerini yağma ve tahrib etmek, biri de Osmanlı ordusunu mümkün olduğu kadar döndürüp dolaştırarak yorgun düşürmektir. Onun için Timur Sivas'da durmıyarak ilkönce Kayseri'ye gelmiş ve Osmanlı ordusunu peşine düşürerek Kırşehir üzerinden Ankara'ya doğru ilerlemiştir: Bu suretle Osmanlı ordusu Bursa havalisinden Tokad'a, Tokat'dan Kırşehir taraflarına ve nihayet oradan da Ankara üzerine dönüp dolanarak muazzam bir kavis tâkib etmiş ve tabiî çok yorulmuş demektir. — Timur Ankara önlerine gelir gelmez kaleyi muhasara etmişse de Yıldırım'ın yaklaştığını haber alınca muhasarayı kaldırıp Çubuk çayı ile ovasını tutmuş ve etrafta Osmanlıların istifade edebilecekleri ne kadar su menbâları varsa hepsini tahrib ettirmiştir. Bu vaziyetten dolayı Türk ordusunun çok büyük sıkıntılar çektiği ve hattâ bu yüzden bâzı telefât bile olduğu rivayet edilir. — Bâzı menbâlara göre Yıldırım Ankara önüne muharebeden bir gün evvel, yâni 1402=804 senesinin 27 Temmuz=28 Zülhicce Perşenbe günü gelmiştir : Osmanlı ordusunun muvâsalatında düşman ordusunun dağınık bulunduğu ve Yıldırım Bâyezid işte bu vaziyetten istifade ederek derhal harbe başlamadığı için hatâ etmiş olduğu hakkında bir rivayet varsa da, Osmanlı ordusunun bütün harekâtını casusları vasıtasiyle tâkib etmekte olan Timur'un gafil bir vaziyette bulunması kabil değildir ve zaten Osmanlıların yaklaştığını haber alır almaz kale muhasarasını kaldırıp Çubuk ovasını tutmuş olduğu hakkındaki rivayetler de öyle bir gaflet halinden hiç bir eser bulunmadığını gösterir. Bilâkis Timur-Leng o kadar uyanık davranmıştır ki, yalnız Osmanlı harekâtını tâkib etmekle de iktifa etmiyerek ilk Mongol istilâsı devrinden kalan ve son zamanlarda Osmanlı hâkimiyyetine giren Kara-Tatarlar içine casuslar gönderip muharebe esnasında bunların Osmanlılara ihanet ederek kendi tarafına geçmelerini bile harpten evvel temin etmiştir! Hattâ Yıldırım Bâyezid işte bu Kara-Tatarları ordusuna kabul etmiş ve ayni zamanda Beyleri Timur ordusunda bulunan eski Anadolu Türk Beyliklerinden de asker almış olduğu için basîretsizlik etmiş olmakla tenkid edilir. — İki tarafın ordu mevcudu hakkında çok mubalâğalı rakamlar rivayet edilir : Meselâ Ankara muharebesinde bir milyon insanın boğuştuğu hakkında bir takım rivayetler vardır. Bütün bu rivayetlerden düşman ordusunun Osmanlı ordusundan bir kaç misli fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Timur'a izafe edilen "Tüzükât" da Osmanlı ordusunun mıkdarı suvari ve piyade olarak dört yüz bin kadar gösterilmekteyse de bu bir düşman mübalâgasından başka bir şey değildir. Hakikatte ise Timur ordusu 2-3 yüz bin ve Yıldırım ordusu da padişahın kayınbiraderi olan Sırp kralı Stefan Lâzareviç'in getirdiği Sırp kuvvetleriyle beraber ancak 100 bin kadardır. — Ankara muharebesinde Timur'un oğullarıyla torunları ve Yıldırım'ın da beş oğlu bulunmuştur. Her iki tarafta bunların muhtelif kıt'alara kumanda ettikleri hakkında bir takım mütenâkız rivayetler vardır. Sağ ve sol cenahların kumandanları hakkında da ayni ihtilâflara tesadüf edilir. — Düşman ordusunda 31 yahut 32 veyahut 50 harp fili vardır : Osmanlı ordusuna bu kuleli fillerin üstünden oklar ve ateşler atıldığı rivayet edilir; harp için yetiştirilmiş olan bu filler bilhassa piyadeler için ezici bir kuvvet şeklinde de kullanılır. Yıldırım'ın ordusunda da bir kaç fil bulunduğu hakkında bir rivayet vardır. — Osmanlı ümerâsı içinde bu harbe muhalif bir cereyan mevcud olduğu rivayet edilir: Meselâ Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa ile bâzı kumandanların siyasî fedakârlıklarla bu bâdirenin atlatılmasına tarafdar oldukları ve buna mukabil Yıldırım Bâyezid'le en meşhur ümerâdan Hoca-Firuz Bey harp taraftarı oldukları için işin silâhla tesviyesine karar verildiği hakkında bir takım rivayetler vardır. — Muharebe Cuma sabahı takriben saat altıda ve bir rivayete göre de onda başlamış ve bütün gün devam ettikten sonra gece saat on yahut on iki raddelerinde nihayet bulmuştur. Harp meydanı olan "Çubuk-ova" ya eski Osmanlı menbâlarında "Çubuk-âbad" ismi de verilir. — 14-15 saat kadar süren bu meşhur muharebenin öğle zamanına kadar geçen ilk altı saatinde Osmanlı ordusunun üstün bir vaziyet kazandığı rivayet edilir: Hattâ bu sırada bir aralık Timur'un itidalini kaybederek diz üstü çöküp kendisinin sulh istediğine Allahı işhâd ettiği hakkında bile bir takım rivayetler vardır! Fakat ne yazık ki biraz sonra Türk ordusundaki Kara-Tatarların Yıldırım'a ihanet ederek düşman tarafına geçmeleri bu üstünlüğe nihayet veren fecî bir vaziyet ihdâs etmiş ve ondan sonra da eski Beylerinin sancaklarını karşı tarafta gören Anadolu Beylikleri efradının ayni şekilde hareket etmesi Osmanlı ordusunu daha müşkil şerait içinde bırakmıştır; fakat buna rağmen muharebe birkaç saat daha bütün şiddetini muhafaza etmiştir. Akşamüstü artık hiç bir ümid kalmadığı anlaşılmış, Sırp kralı Stefan Lâzareviç askerleriyle beraber kaçmış ve nihayet Yıldırım'ın oğullarından Mehmet ve Süleyman Çelebilerle Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa da ric'ate mecbur olduğu için Osmanlı ordusu tamamiyle inhilâl etmiştir. Bu sırada Yıldırım Bâyezid'e kaçıp kurtulması tavsiye edilmişse de o büyük ve namuslu asker ölmeyi kaçmıya tercih ettiği için, elinde kalan üç bin kişilik bir kuvvetle Çataltepe'ye çekilmiş ve orada Şahnâme kahramanları gibi döğüşen bu şanlı kumandanın o son kuvveti de erimiştir. — Yıldırım'ın ne suretle esir olduğunda ihtilâf vardır: Bir rivayete göre etrafından kaçan askerleri geri çevirmek için gecenin karanlığında at sürerken, diger bir rivayete göre ağır bir harp baltasıyla düşman saflarını yarıp geçerken ve başka bir rivayete göre de Timur-Leng'i kendi eliyle öldürmek için tek başına düşman ordusunun merkezine hücum ederken bir gürz darbesiyle

atından düşürülmüş veyahut altındaki at kapaklandığı için Türk tarihinin bu unutulmaz kahramanı yaya kalıp yakalanmıştır. Yıldırım Bâyezid'in bir tâkib müfrezesine kumanda eden Sultan Mahmud-Han tarafından esir edilmiş olduğu rivayet edilir: Sultan Mahmud-Han tuhaf bir hükümdar gölgesidir! Çingiz hanedanının Oktay-Kaan koluna mensub olan bu bedbaht prens hiç bir saltanat hanedanına mensub olmadığı halde iş başına geçip cihangirliğe kalkışan Timur tarafından hükûmete bir "meşrûiyyet" rengi sürülmüş olmak için hükümdar ilân edilmiş bir oyuncaktır: Resmen Timur'un metbuu olan ve hattâ sikkelere ismi basılan bu oyuncak imparator hakikatte Timur'un maiyyetinde bir ordu kumandanıdır ve Ankara muharebesinde de işte bu rolünden dolayı bir tâkip müfrezesiyle Yıldırım'ın peşine düşmüştür. — Bir iki saat evveline kadar Avrupa ve Asya'yı titreten, garbî ve şarkî Roma'ları tehdid eden Yıldırım Bâyezid'in mubârek elleri bir câni gibi arkasından bağlanarak Timur'un çadırına götürüldüğü rivayet edilir: Timur'un büyük ve şanlı mağlûbu hürmetle karşılayıp yanına oturtarak tesliyeye çalıştığı, çok iyi muamele ettiği ve bununla beraber harp mes'uliyetini bu vaziyette bile Bâyezid'e yüklemek istediği hakkında muhtelif rivayetler vardır. — Birinci Bâyezid'in Ertuğrul ismindeki oğlu daha evvel bir muharebede ölmüş olduğu için Süleyman, Mustafa, Musâ, İsâ, Mehmet ve Kasım isimlerinde altı oğlu vardır: Bunlardan Kasım-Çelebi küçük bir çocuk olduğu için harbe gelmeyip Bursa'da kalmıştır. Sıvas valisi Süleyman-Çelebi ile Amasya valisi Mehmet-Çelebi mağlûbiyet tahakkuk edince askerleriyle beraber savuşmuşlardır. Diger üçünde ihtilâf vardır: Bir rivayete göre İsâ ve Musâ Çelebiler bozgun gecesi aranıp bulunmuş ve Mustafa-Çelebi de kaybolmuştur fakat bu klâsik rivayete mukabil o gece bulunup babalarıyla beraber esir olanların İsâ ve Mustafa veyahut Musâ ve Mustafa Çelebiler olduğu hakkında da muhtelif rivayetler vardır. Mustafa-Çelebi'nin Niğde'ye gittiği veyahut Bizans'a iltica ettiği hakkında da bâzı zayıf rivayetlere tesadüf edilir. Osmanlı menbâlarındaki klâsik rivayette Mustafa-Çelebi'nin kaybolmuş gösterilmesi, sonradan saltanat iddia ederek Birinci Mehmet ve İkinci Murad devirlerinde büyük gailelere sebeb olduğundan dolayı kendisine takılmış olan "Düzmece" lâkabı haklı göstermek içindir; hattâ bâzı menbâlarda Mustafa-Çelebi'nin Ankara muharebesinde şehid olduğundan bile bahsedilir! Tabiî bütün bu rivayetler sonradan tertib edilmiştir. Her halde Mustafa-Çelebi'nin babasıyla beraber esir olduğu hakkındaki rivayetlerin doğru olduğu muhakkaktır. — Bir çok menbâlarda Yıldırım Bâyezid umumiyetle gurura kapılıp Timur'u istihfaf etmiş, lüzumu kadar hazırlanmamış ve bilhassa en sevgili karısı olduğu anlaşılan Sırp prensesi Olivera'nın tesirine kapılarak sefahetle içkiye dalmış olmakla tenkid edilir ve onun bu hali Ankara felâketinin başlıca âmili gibi gösterilir: Yıldırım'ın vaktinde hazırlanmamış olması ve bilhassa Timur'a karşı akdedilmiş olan Osmanlı-Mısır ittifakına ehemmiyet vermiyerek Mısırlıların Anadolu'daki arazisine taarruz etmesi birer hatâ ve hattâ gaflet eseri olmakla beraber, Ankara muharebesinin ihanet yüzünden kaybedilmiş olduğu da muhakkaktır; Yıldırım'ın en büyük hatâsı, Kara-Tatar denilen Mongol

artıklarının o fecî ihaneti her halde irtikâb edeceklerine hiç ihtimal vermemiş olmasıdır. Eski hükümdarları karşı tarafta bulunan ve henüz Osmanlı idaresine ısınamamış olan Anadolu Beyliklerinden topladığı askerlerin sadakatine itimad etmesi de bu millî felâketin en mühim sebeblerindendir. — Yukarda gördüğümüz gibi Timur-Leng Yıldırım Bâyezid'i çok iyi karşılamış, hayatını bağışlamış ve hattâ bir rivayete göre kendisine ölkesini iade edeceğinden bile bahsetmiştir : Fakat bir müddet sonra keşfedilen bir kaçırma teşebbüsü üzerine muhterem esirin çok sıkı bir muhafaza altında tutulmıya başladığı anlaşılmaktadır. Rivayete nazaran Yıldırım Bâyezid'i kaçırmak için Amasya valisi şehzâde Mehmet-Çelebi bâzı adamlar göndermiş ve bu tertibata Yıldırım'la beraber esir olan Hoca-Firuz Bey de iştirâk etmiştir; fakat Mehmet-Çelebi'nin adamları Bâyezid'in bulunduğu yere girebilmek için yer altında lâğım kazarlarken yakalanıp bu teşebbüste alâkadar olduğu meydana çıkan Hoca-Firuz Bey'le beraber idam edilmişlerdir. Yıldırım'a karşı ittihaz edilen sıkı muhafaza tedbirlerinin işte bu vak'a üzerine başladığı rivayet edilir. Hattâ Timur'un artık Bâyezid'e çok fena muamelelerde bulunduğu hakkında bile bir takım mübâlâgalı rivayetler vardır; bu fena muameleler hakkında Şark ve Garp menbalarındaki rivayetler başlıca üç esasa ayrılabilir: 1) Timur ata binerken Yıldırım'ı binek taşı gibi kullanarak sırtına basar ve işret sofralarında da ayaklık gibi kullanırmış! 2) Kaçmasına veyahut kaçırılmasına meydan vermemek için yollarda bir demir kafese koydururmuş! 3) Yıldırım'ın Sırp prensesi olan güzel karısı Olivera Mongol âdeti mucibince çırçıplak soyularak işret meclislerinde Timur-Leng'e sâkıyelik etmiye mecbur tutulur ve bu müdhiş manzara o kahraman esire de seyrettirilirmiş! Bâzı Garp müelliflerinin son tetkiklerine göre bütün bunlar hep sonradan uydurulmuş veyahut yakıştırılmış şeylerdir : Meselâ "Demir kafes" efsanesinin kafesli bir tahtırevan rivayetinden çıkmış olduğu anlaşılmaktadır; Yıldırım'ın binek taşı gibi kullanılmasına ait efsane de Timur'un topallığından kinaye olabilir. Hakikatte muhafaza tedbirlerinin sıkılaşmasından başka bir şey yoktur ve diğer çirkin rivayetlerin kat'î vesikalarla isbatı kabil değildir. — Türkiye tarihi bakımından bu millî felâketin neticeleri çok elîm olmuştur : Her şeyden evvel bir kere Yıldırım'ın kurmuş olduğu millî birlik binâsı yeniden yıkılmış ve başta Karaman hükûmeti olmak üzere bütün garbî Anadolu Beylikleri tekrar kurulmuştur; bilhassa Osmanlıların en mühim rakîbi olan Karaman devleti Kayseri, Kırşehir, Sivrihisar, Beypazarı ve Antalya havalisi de ilhak edilerek eskisinden daha büyük bir hale getirilmiştir. Bir taraftan bu irili ufaklı Beyliklerin canlanması millî birliği bozarken bir taraftan da Timur'un Osmanlı şehzâdelerini babalarının tahtı için birbirine katan siyaseti Rumeli tarafının bile anarşi içinde kalmasına ve Osmanlı menbâlarında "Fâsıla-i saltanat" ve "Fetret" gibi isimlerle anılan bir dahilî mücadele devri açılarak hem memleketin harab olmasına, hem Rumeli fütuhâtından bâzı yerlerin elden çıkmasına sebeb olmuştur. Ankara felâketinin en mühim neticelerinden biri de Bizans imparatorluğunun yarım asır daha yaşamasına sebeb olmasıdır: Bütün Garp müellifleri bu noktada

müttefiktir. Bu müdhiş yekûna Anadolu'nun o kara gününden sonra uğradığı tahribâtı da bütün fecâatiyle ilâve etmelidir : Başta Bursa olmak üzere bir çok Türk mâmureleri yağma ve tahribe uğrıyarak viran olmuş, bilhassa bir zaman Anadolu Selçukîleriyle Bizans imparatorlarına payıtaht olacak kadar mühim ve mâmur bir merkez olan İznik şehri o felâketten sonra bir daha eski günlerine kavuşamamıştır. Otuz bin kişilik bir akın ordusunun hücumuna uğrıyan Bursa'da Osmanlı hazinesi zaptedilmiş, ahali kılıçtan geçirilmiş ve şehir tamamiyle yakılıp kül haline getirilmiştir. Karaman ölkesinin işgalindenberi esir olarak Bursa'da bulunan Mehmet ve Ali Beylerin işte bu fâcia esnasında Timur'un kuvvetleri tarafından kurtarıldıkları rivayet edilir. Yıldırım'ın sevgili karısı olan Sırp prensesi Olivera da işte bu sırada Bursa'da ve diger bir rivayete göre de iki kızıyla beraber Yenişehir'de esir edilip götürülmüştür. Ankara muharebesi kaybedilince bir mıkdar kuvvetle ve büyük bir sür'atle Bursa'ya kaçan büyük şehzâde Süleyman Çelebi burada bulunan kızkardeşi Fatma Sultan'la en küçük biraderi Kasım-Çelebi'yi beraber alıp Rumeli tarafına götürdüğü için onlar düşman eline geçmemişlerdir. — Ankara muharebesindeki Osmanlı telefâtı hakkında muhtelif rakamlara tesadüf edilir : Bu rakamlar 15 binden 45 bine kadar büyük yekûnlar halindedir; tabiî bunların hepsi Türk şehidlerinden ibaret değildir : Osmanlı ordusunda Sırplar ve sair bir takım Balkanlılar da mevcud olduğu gibi, Suriye ve Irakdan gelmiş yardım kuvvetleri bile bulunduğundan bahsedilir. — Bursa'nın yıkılması millî tarihimiz bakımından da büyük bir fâciadır: Bilhassa ilk Osmanlılar devrini tenvir edebilecek bir çok mühim vesikalar tabiî kül olup gitmiştir. — Birinci Bâyezid 1389 = 791 tarihinde cülûs edip 1402 = 804 tarihinde esir olduğuna göre 13 sene hükümdarlık etmiş ve en kuvvetli rtvayete nazaran 1360 = 761 tarihinde dünyaya gelmiş olduğuna göre de 42 yaşında sukut etmiş demektir : Cülûs tarihi için 1389 = 791 vukuâtındaki izahata bakınız).

FETRET DEVRİ

(Süleyman, İsâ, Musâ ve Mehmet Çelebiler)

— M. 1402 = H. 804 — M. 1413 = H. 816—

1402 = 804

Osmanlı ölkesinde anarşi başlangıcı.

(Muahhar Osmanlı menbâlarında "Fetret" ve "Fâsıla-i saltanat" gibi isimlerle anılan ve şehzâdelerin saltanat mücadelelerine tesadüf eden anarşi devri, Ankara civarındaki "Çubuk-ova" bozgunu üzerine 1402=804 senesi 28 Temmuz=27 Zülhicce Cuma akşamından itibaren başlamış sayılabilir : Yıldırım Bâyezid'in esareti Osmanlı Devletini birdenbire başsız bırakmış olduğu gibi, Süleyman-Çelebi'nin Edirne'ye ve Mehmet-Çelebi'nin de Amasya'ya kaçması saltanat mücadelelerine ve Osmanlıların elinde kalan arazinin şehzâdeler arasında parçalanmasına mukaddime teşkil etmiştir. Muahhar Osmanlı müelliflerinden bâzılarıyla bir takım Garp müelliflerinin Edirne'de cülûs eden Süleyman-Çelebi'yi "Birinci Sultan Süleyman" ve onun yerine geçen kardeşi Musâ-Çelebi'yi de "Sultan Musâ" ismiyle Osmanlı padişahı sayarak Ankara felâketinden sonra bir Fetret vukua gelmemiş gibi göstermeleri doğru değildir : Çünkü bunlar Rumeli ve Anadolu cihetlerindeki Osmanlı arazisinin hepsi üzerinde hâkimiyyet kurarak rakîpsiz bir saltanat sürmiye muvaffak olamamışlardır. Onun için Çelebi Sultan Mehmed'in saltanatta takarrürüne kadar geçen mücadele devrini hakikaten bir Fetret devri saymak yanlış değildir. — Mehmet-Çelebi'nin Rumeli'de Emir Süleyman'ı istihlâf etmiş olan Musâ-Çelebi'yi ortadan kaldırıp bütün memlekete hâkim olarak saltanat makamında tek başına istikrârı 1413 = 816 senesi 5 Temmuz = 5 Rebî'ül-âhir Çarşanba gününe müsâdiftir : "Çubuk-ova" bozgunu üzerine "Fetret" devrinin başlamasına tesadüf eden 28 Temmuz 1402 = 27 Zülhicce 804 Cuma gününden itibaren Mehmet-Çelebi'nin saltanatta istikrârına müsâdif olan işte bu 5 Temmuz 1413 = 5 Rebî'ül-âhir 816 Çarşanba gününe kadar Milâdî takvim hesabiyle tam 10 sene, 11 ay ve 8 gün geçmiştir; bu vaziyete göre Osmanlı tarihindeki Fetret devri takriben on bir sene kadar sürmüş demektir. — Dikkat edilecek noktalardan biri de Ankara felâketinden üç gün sonra Hicrî senenin değişmesidir : Çünkü Zülhicce ayı Hicrî takvimde senenin son ayıdır ve Ankara muharebesi o sene 30 gün tutan bu ayın sonundan üç gün evvel vukua gelmiştir; işte bundan dolayı Fetret devrinin aşağıda gözden geçirilen ilk vukuâtı 805=1402—1403 senesine müsâdiftir. — Kendini islâmiyetin en büyük mücâhidi ve müdâfii gibi göstermek istiyen Timur'un "Çubuk-ova" muharebesini kazanır kazanmaz ilk işi,

bütün garp hıristiyanlığını titreten Osmanlı devletini büsbütün zayıf düşürmek için Anadolu'daki arazisinin her tarafına yağma ve tahrip müfrezeleri saldırmak olmuştur: 1382 = 784 tarihindeki Moskova seferiyle o zamanki Rus devletini sarsmış olan Altın-Ordu Hanlığını 1391=793 ve 1395=797 seferleriyle yıkarak Rus hıristiyanlığını en büyük tehlikeden kurtarmış olan Timuçin, şimdi de başta Bizans imparatorluğu olmak üzere boydan boya bütün Garp Hıristiyanlığını Osmanlı tehlikesinden kurtarıp Avrupa devletlerine bu gün hâlâ şükranla anılan büyük bir hizmette bulunmuştur! Hattâ bu sırada muhtelif Hıristiyan devletleriyle siyasî münasebetlere girişen Timur-Leng'in Bizans tahtında amcası İkinci Manuil'i temsil eden Yedinci Yoannis Paleoloğos'a bir mektup gönderip bir kaç senedir Avrupa'da bulunan amcasını derhal Bizans'a dâvet etmesini ve İkinci Manuil gelince Osmanlılar tarafından zaptedilmiş olan eski Bizans arazisinin kendisine iade edileceğini bildirdiğinden bile bahsedilir! — Dikkat edilecek noktalardan biri de Timur'un Anadolu'yu fethedip doğrudan doğruya kendi idaresine almış olmamasıdır: Timur'un yaptığı iş, bir fetih değil, kanlı ve yıkıp yakıcı bir istilâdan ibarettir; bu müdhiş müstevli Anadolu Türklüğünü ezip parçalamaktan başka bir şey yapmamıştır. Anadolu'nun parçalanması, aşağıda görüleceği gibi, hem eski Beyliklerin canlandırılması, hem Osmanlı arazisinin şehzâdeler arasında paylaşılması şeklinde olmuştur. Osmanlı ve diger Türk Beyliklerinin Timur'a tâbiiyyeti itibarî bir mahiyette kalmış ve o da pek az sürmüştür; Osmanlılardan Mehmet-Çelebi ile Karaman hükümdarı İkinci Mehmed'in ilk meskûkâtında tâbiiyyet alâmeti olarak Timur'un ismine tesadüf edilirse de diger beylerden bâzıları bunu bile yapmıya lüzum görmemişlerdir. Bu vaziyete göre Timur-Leng'in Anadolu seferi memleketin baştan başa kana bulanıp anarşi içinde kalmasından başka hiç bir netice vermemiş demektir: Timur'un bütün kazancı, her tarafı soyup aldığı yağma malından ve bilhassa Bursa'daki Osmanlı hazinesini ele geçirmiş olmaktan ibaret değildir; hattâ bir rivayete göre Bursa hazinesi, Ankara muharebesinden kaçıp Timur kuvvetlerinden evvel Bursa'ya uğramış olan büyük şehzâde Süleyman-Çelebi tarafından Edirne'ye nakledilmiştir. — Ankara felâketi üzerine bir taraftan eski Anadolu Beyliklerinin canlandırılması ve bir taraftan da Mısırlıların Malatya ve havalisini istirdat etmeleri Osmanlı arazisinin birdenbire küçülüp daralmasına sebeb olmuş ve netice itibariyle Yıldırım'ın bu taraftaki fütuhâtından yalnız Amasya, Çorum ve Tokat sancakları Osmanlı idaresinde kalabilmiştir. — Yukarda gördüğümüz gibi Yıldırım Bâyezid'in altı oğlundan Mustafa ve Musâ Çelebiler babalarıyla beraber esir edilmişlerdir; en küçükleri olan Kasım Çelebi de en büyük ağabeysi olan Süleyman-Çelebi tarafından Rumeli yakasına geçirilmiştir. Onun için Fetret devrinin başında Mustafa, Musâ ve Kasım Çelebiler henüz mücadele sahnesine çıkmamışlardır: Bunlardan Musâ-Çelebi biraz sonra babasının ölümü üzerine esaretten âzâd olunca meydana çıkacak, Mustafa-Çelebi ancak Çelebi Sultan Mehmet ve İkinci Murad devirlerinde rol oynayıp "Düzmece" lâkabını alacak ve küçük Kasım Çelebi ise büyük ağabeyisi Süleyman-Çelebi tarafından rehîne olarak bı-

rakıldığı Bizans'da ölünceye kadar kalacağı için mücadele sahnesinde hiç görünmiyecektir. İşte bundan dolayı o fecî sahnenin ilk eşhâsı İsâ, Süleyman ve Mehmet Çelebilerdir; fâcianın şiddetlenmesi de biraz sonra Musâ-Çelebi'nin ortaya çıkıp bunlara katılmasından itibarendir).

1402 = 805

Üç şehzâde idaresinde üç Osmanlı Hükümeti.

(Bunların biri Rumeli'de, ikisi Anadolu'dadır : Rumeli'deki Edirne'de cülûs eden büyük şehzâde Süleyman-Çelebi'nin hükûmeti, Anadolu'dakiler de Amasya'da idareyi eline alan Mehmet-Çelebi ile Balıkesir ve Bursa' ya hâkim olan İsâ-Çelebi'nin hükûmetleridir. — Ankara felâketinden kaçıp kurtulanlar işte bunlardır : En büyükleri olan Süleyman-Çelebi Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa ile Yeniçeri-ağası vaziyetinde bulunan Segban-başı Hasan Ağa ve diger bâzı ümerâ ile beraber Bursa'ya uğrayıp oradaki küçük kardeşleri Kasım-Çelebi ile Fatma-Hatun'u ve bir rivayete göre babasının haremlerini de aldıktan sonra Edirne'ye geçip veliaht sıfatiyle tahta çıkmıştır. — Mehmet-Çelebi sonradan vezir olan lalası Bâyezid Bey'le beraber kendi sancağı olan Amasya'ya çekilmiştir. — İsâ-Çelebi'nin de Gazi Timurtaş Paşa ile beraber ilkönce kendi sancağı olan Balıkesir'e gittiği rivayet edilir; fakat bu İsâ-Çelebi hakkında ihtilâf vardır : Bir rivayete göre Timur Anadolu'dan çekilip gidinceye kadar bu şehzâde Balıkesir taraflarında "ihtifâ" etmiştir; daha kuvvetli bir rivayete göre de Timur-Leng tarafından Balıkesir Beyliğine tayin edilmiş olduğu gibi, Bursa'yı da zaptedip saltanatını ilân etmiştir. — Bu üç şehzâdeden Amasya ve Tokat havalisine hâkim olan Mehmet-Çelebi'nin Edirne'de cûlus etmiş olan büyük kardeşi Süleyman-Çelebi'yi ilk zamanlarda metbû tanıdığı ve hattâ elçiler ve hediyelerle bir nâme göndererek tâbiiyyetini arzetmiş olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. — Gerek Osmanlı, gerek Bizans, Garp vesaire menbâlarında bu meselelere ait rivayetler çok karışık, karanlık ve mütenâkızdır).

Bursa, İznik ve İzmit şehirlerinin yağma ve tahribi.

(Bâzı Garp müdekkiklerine göre Timur'un yıkıcılık hırsı en fazla işte bu Anadolu seferinde şiddetlenmiştir : Onun bu hırsından en ziyade zarar gören şehirler Bursa ile İznik'dir. Bursa ilkönce yağma edilip ahalisi kılıçtan geçirilmiş, bu sırada câmilerle medreseler ahır şekline sokulup içlerine atlar bağlanmış, Birinci Bâyezid devrinin en zarif eseri olan Ulu-câmi'nin yedi yüz gümüş kandili çapulcuların eline geçmiş ve nihayet bütün şehre ateş verilmiştir! O zamana kadar bu havalinin en güzel mâmurelerinden olan İznik şehri de ayni âkıbete uğradığı gibi, İzmit ve diger sahil şehirlerinin de yağma ve tahrib edildiği ve ahalinin kılıçtan geçirildiği rivayet edilir. — Yıldırım'ın Akçay zaferinde esir edilip Bursa'ya sev-

kedilen eski Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in oğulları Mehmet ve Bengî-Ali Beyler'in işte bu Bursa istilâsında esaretten kurtarılıp Timur'un nezdine götürüldükleri rivayet edilir: Akçay muharebesi için 1397—1398=800 vukuâtına bakınız. Karaman devletini eskisinden daha geniş hudutlarla canlandıran Timur-Leng işte bu iki kardeşten Mehmet Bey'i Karaman hükümdarlığına tayin etmiştir. — Yıldırım Bâyezid ailesinin de Bursa fâciasında esir edildiği hakkında bir rivayet vardır: Bununla beraber Bâyezid'in en sevgili karısı olan Sırp prensesi Olivera'nın Yenişehir'de esir edildiği veyahut bunların büyük şehzâde Süleyman-Çelebi Edirne'ye geçerken Osmanlı hazinesiyle beraber götürülmüş oldukları da rivayet edilir; fakat Olivera'nın esir olduğu hakkındaki rivayet daha kuvvetlidir. — Yıldırım Bâyezid'in Erzincan seferinde rehîne olarak alınıp Bursa'ya sevkedilmiş olan Mutahharten Bey ailesinin de gene bu istilâda kurtarılmış olduğu rivayet edilir: bu ailenin esareti için 1401=803 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Osmanlı istilâsına uğramış Anadolu Beyliklerinin eski beyleriyle vârislerine iâdesi.

(Bunların en mühimmi, 1397—1398=800 vukuâtı içinde bahsi geçen Akçay zaferinden itibaren umumî mevcudiyetine nihayet verilip İçel havalisine münhasır bir hale getirilen Karaman devletidir; Karaman prensleri Mehmet ve Ali Beylerin yukarıki fıkrada görüldüğü vechile esaretten kurtulmaları üzerine bunlardan Mehmet Bey Timur'un emriyle Karaman hükümdarı ilân edilmiş ve Kayseri, Kırşehir, Isparta, Eğridir, Sivrihisar, Beypazarı ve Antalya şehirleri de buna verilerek Karaman devleti eskisinden daha geniş hududlarla yeniden kurulmuştur; Timur-Leng'in bu hükûmeti diger Türk Beyliklerinin başında mühim bir siyasî kuvvet haline getirerek müstakbel Osmanlı inkişâfına mâni olmak istediği muhakkaktır. — Timur'un genişleterek canlandırdığı hükûmetlerden biri de Candar-oğulları Beyliğidir: Son zamanlarında Osmanlı hâkimiyyetini kabul etmek şartiyle Sinop havâlisine münhasır bir hale gelen bu küçük hükûmet Kastamonu ve Çankırı hâvâlisinin de ilhakiyle eski haline getirilmiş ve hükümdarlığında bulunan Candar-oğlu İsfendiyar Bey Timur'a hediyeler takdim ederek tâbiiyyetine girmiştir. — Dıger Beyliklerden Menteşe eski hanedanına mensub olan İlyas Bey'e, Aydın Musâ Bey'e, ve Saruhan da Hızır-Şah Bey'e verilmiştir. Aşağıdaki fıkrada görüleceği gibi Haçlılardan zaptedilen "Gâvur-İzmiri" de Aydın Beyliğine ilhak edilmiştir. Bu sahil Beyliklerinden biri de eskisinden biraz daha küçük olmak üzere diriltilmiştir: Antalya müstesnâ olmak üzere yeniden kurulan bu eski Teke Beyliği de Osman Bey'e verilmiştir: En kuvvetli rivayete göre Teke Beyleri Hamîd-oğulları sülâlesindendir. — Bu sahil Beyliklerinden başka, eskiden iç Anadolu Beyliklerinin en kuvvetlilerinden olan Germiyan hükûmeti de vaktiyle Yıldırım'ın emriyle hapsedilmiş olduğu İpsala kalesinden kaçıp Timur-Leng'e iltica ederek Ankara muharebesinde Timur'un maiyyetinde

bulunmuş olan İkinci Ya'kub Bey'e verilmiştir. — Eski Osmanlı hududları haricindeki şarkî Anadolu arazisinde Timur'un mahmîsi olan Mutahharten Bey'in Erzincan Beyliği ibka edilmiş olduktan başka, Suriye, Irak ve Anadolu seferlerinde Timur ordusuna pişdarlık etmiş olan Akkoyunlu Beyi Kara-Yölük ismiyle meşhur Kara-Osman'a da hizmet mükâfatı olarak Diyarbekir havalisi iktâ olunmuştur : Akkoyunluların ilk hükümdarı olan Kara-Yölük için 1398=800 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Birinci Bâyezid'in 1390=792 Anadolu seferinde işgal etmiş olduğu Beyliklerden bu sefer yalnız Hamîd-oğulları beyliği dirilmemiştir : Bir kısmı daha Birinci Murad devrinde Osmanlı ölkesine katılmış olan bu küçük Beyliğin İsparta ve Eğridir havalisinden ibaret olan son toprakları yukarda gördüğümüz gibi Karaman devletine verilmiştir. — Timur'un dirilttiği Anadolu Beylikleri hep Yıldırım Bâyezid'in zaptetmiş olduğu ölkelerdir : Karası, Umur-Han ve Gerede Beylikleri gibi daha evvel ilhak edilmiş olanlar diriltilmemiştir. — Ankara felâketi üzerine canlanan bütün bu Anadolu Beyliklerinin o felâketten pek az sonra hemen dirilmiş oldukları anlaşılmaktadır: Muâsır bir Rum vesikasına göre Saruhan-oğlu Hızır-Şah Bey'in payıtahtı olan Mağnisa'ya girmesi Milâdın 1402 senesi Ağustos ayının 17 nci gününe tesadüf etmektedir : Bu tarih, Hicretin 805 senesi Muharrem ayının 17 nci Perşenbe gününe müsâdiftir; yâni Hızır-Şah Bey Ankara muharebesinden tam yirmi gün sonra payıtahtına girmiş demektir. Bu vaziyete göre diger Beylerin de hep işte o günlerde, yâni kıştan evvel memleketlerine dönmüş oldukları anlaşılmaktadır. — Bu Beylerin isimlerinde bir takım ihtilâflara tesadüf edilmektedir: Burada en kuvvetli rivayetler esas ittihaz edilmiştir. — Yeniden dirilen bütün Anadolu Beylikleri ancak Osmanlı Fetret'inden istifade ederek birer müddet daha yaşıyabilmişlerdir).

Timur-Leng'in İzmir fethi.

(İzmir limanı 1344 = 745 tarihinde Rodos Şövalyeleri tarafından Aydın-oğullarından zaptedilmiş ve o zamandanberi elli sekiz sene bunların elinde kaldığı için Türkler arasında "Gâvur-İzmiri" ismini almıştır; Aydın-oğulları buna mukabil biraz daha içerde bir "Müslüman-İzmiri" kurmuşlardır: 1390 = 792 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Hıristiyanlığa karşı İslâmın en şanlı gazâ kuvveti olan Osmanlı devletine karşı irtikâb etmiş olduğu çirkin hareketin Müslümanlar arasında uyandırdığı fena tesirleri mümkin olduğu kadar izâleye lüzum gördüğü muhakkak olan Timur Kütahya üzerinden Garbî-Anadolu'ya doğru ilerliyerek Gâvur-İzmiri'ni fethetmiye karar vermiştir. — İzmir muhasarası en kuvvetli rivayete göre 805=1402 senesi Cumâda-l-ulâ ayının 6 ncı ve Kânunuevvel ayının 2 nci Cumartesi günü başlamıştır. Timur'un harp harekâtına başlamadan evvel İzmir Şövalyelerinin reisi ve kale kumandanı olan "Frère Guillaume de Munte" e haber gönderip bütün arkadaşlarıyla beraber derhal ihtidâ edip müslüman olmasını teklif ettiği ve bu teklifin kat'î surette reddi üzerine harekâtın başladığı rivayet edilir. — Timur İzmir kalesini deniz tarafından da tazyik için iske-

leler kurdurup her taraftan muhasara etmiştir. — Bu vaziyet üzerine İzmir Şövalyeleri kendi merkezleri olan Rodos Haçlı hükûmetiyle Kıbrıs krallığından yardım istemişlerse de gemilerle yardım kuvvetleri gelirken kale sukut etmiştir. — İzmir fethi hakkındaki muhtelif rivayetlerin en kuvvetlisi 2 Cumâda-l-âhire 805 = 28 Kânunuevvel 1402 Perşenbe tarihidir; bununla beraber 13 Cumâda-l-ûlâ 805 = 9 Kânunuevvel 1402 Cumartesi tarihi de rivayet edilir; birinci rivayet doğru olduğu takdirde muhasaranın 26 gün, ikinci rivayete göre ise yalnız 7 gün sürmüş olması lâzımgelir; bâzı Garp menbâlarında da iki hafta sürdüğünden bahsedilmektedir. — Timur ordusunun umumî hücumu üzerine kale sukut ederken Şövalyeler gemilerle kaçmış, ahali yüzüstü bırakılmış ve galip ordu sekiz gün yağma ve katliam yapmıştır. — Timur-Leng İzmir'i Aydın-oğulları ölkesine ilhak etmiştir. — O müdhiş düşmanın bunca fenalıklardan sonra Anadolu Türklüğüne yegâne iyiliği işte bundan ibarettir ve bu da bir kan deryâsına dökülmüş bir damla devâdan başka bir şey değildir. — İzmir fethinden sonra Cinivizlerin elinde bulunan Foça limanıyla Sakız adası da haraca bağlanmıştır).

1403 = 805

Yıldırım Bâyezid'in ölümü.

(Niğbolu kahramanı ve Osmanlı tarihinde Anadolu Türk birliğinin ilk bânisi muhterem Yıldırım Bâyezid'in ölüm tarihinde gün ihtilâfı vardır : Bir rivayete göre 805 senesi Şa'ban âyının 13 üncü Çarşanba ve diger bir rivayete göre de 14 üncü Perşenbe günü Allâhın rahmetine kavuşmuştur; bu Hicrî tarihler Milâdın 1403 senesi Mart ayının 8 inci ve 9 uncu günlerine müsâdiftir; ancak o sene Martının sekizinci ve dokuzuncu günleri Çarşanba ve Perşenbe değil, Perşenbe ve Cuma günleridir : Merhumun geceleyin irtihal ettiği de rivayet edilmekte olduğuna göre gün isimlerindeki yanlışın bundan mütevellid olmak ihtimali vardır. İşte bu gece rivayetinden dolayı o iki günün telif edilmesi lâzımgelir : Yâni Yıldırım Bâyezid Hicretin 805 senesi Şa'ban ayının 13/14 üncü ve Milâdın 1403 senesi Mart ayının 8/9 uncu Perşenbe/Cuma gecesi ölmüş demektir. — Birinci Bâyezid en kuvvetli rivayete göre 1360 = 761 tarihinde doğmuş olduğuna göre 43 yaşlarında ölmüş olması lâzımgelir : Diger doğum rivayetleri için o sene vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Saltanat müddeti 13 senedir ve 42 yaşında esareti üzerine saltanattan sukut etmiştir: 1389 = 791 vukuâtının birinci fıkrasiyle 1402 = 804 vukuâtının sonundaki "Çubuk-ova bozgunu" fıkrasının sonlarına bakınız. — 1402 = 804 senesi 28 Temmuz = 27 Zülhicce Cuma günü akşamı esir olduğuna göre 7 ay, 11 gün esarette kalmış demektir. — Şanlı adı Türk ordusunun tarihine şeref veren bu büyük askerin o kadar genç yaşında neden öldüğü kat'î surette belli değildir. Hastalık, zehir ve intihar gibi üç muhtelif sebeb rivayet edilir. Hastalıktan bahsedenlere göre Birinci Bâyezid "Angine=Hunâk", "Asthme=Nefes darlığı", "Esquinancie=İltihâb-ı levze/Bez iltihâbı", "Apoplexie = Sekte" veyahut "Causus = Hum-

mây-ı muhrika" dan ölmüştür: Bunların sonuncusundan evvelkileri hep ayni mahiyette şeylerdir. İkinci rivayete göre Yıldırım, Timur tarafından zehirletilmiştir : Zehirlendikten sonra iki üç gün kadar yaşıyabildiği rivayet edilir; fakat bâzı Osmanlı menbâlarında tesadüf edilen bu rivayet muâsır menbâlarda mevcud değildir. İntihardan bahsedenlere göre de Yıldırım Bâyezid Timur-Leng'in kendisini Semerkand'a götürmek istemesniden müteessir olarak yüzüğünün kaşındaki zehri içmek, yahut başını demir kafese vurmak veyahut meçhul bir vasıtaya başvurmak suretiyle hayatına hâtime çekmiştir : Fakat evvelce görüldüğü gibi "demir kafes" rivayeti bir efsaneden başka bir şey olmadığı için büyük kahramanın başını kafes demirlerine vurarak intiharından bahsedilmesi bir yakıştırmadan ibaret olmak lâzımgelir : "Demir kafes" ve buna benzer diger efsaneler için 1402 = 804 vukuâtı içinde "Çubuk-ova bozgunu" fıkrasına bakınız. Bu üç rivayetten hangisinin doğru olduğunu hiç bir tereddüde imkân bırakmıyacak bir kat'iyyetle isbat etmek kabil değildir; yalnız şu kadar söylenebilir ki muâsır menbâlar umumiyetle hastalık rivayetini esas ittihaz ettiklerine göre merhumun eceliyle ölmüş olmak ihtimali çok kuvvetlidir; buna nisbetle intihar rivayeti ikinci derecede kalır. Timur'un emriyle zehirlenme rivayeti de ilk ikisine nisbetle çok zayıftır. Her halde Yıldırım Bâyezid ister hastalıktan ölmüş, ister intihar etmiş olsun, tabiî vaktinden çok evvel gelen ve öyle geldiği için her türlü rivayete meydan veren bu ecelin en büyük sebebi, muhterem kahramanın izzetinefsine çok ağır gelen esarettir. — Bir rivayete göre Yıldırım Bâyezid'in hastalığı bir ay kadar sürmüş ve Timur-Leng büyük hastanın tedavisine husûsî hekimlerinden "Celâlüddin-i Arabî" ile "İzzüddin Mes'ûd-ı Şirâzî" yi memur etmişse de her türlü ihtimamlara rağmen zavallı hasta kurtarılamamıştır. — Yıldırım'ın ölüm haberini aldığı zaman Timur'un ağladığı rivayet edilir : Eger bu rivayet doğru ise, her halde merhumu Semerkand'a götürüp teşhir edemediğine ağlamış olmalıdır! — Yıldırım Bâyezid Akşehir'de ölmüştür : Mubârek cesedi tahnit edilmiş ve Bursa'daki türbesine nakledilinciye kadar tabutu Akşehir'deki "Şeyh Mahmud Hayrânî" türbesine konulmuş ve bu sırada Timur'un emriyle hükümdarlara mahsus cenaze merâsimi yapılmıştır; merhumun zaferden zafere koşturduğu Türk ordusu tabiî bu merâsime iştirâk edememiştir. — Yıldırım Bâyezid'in bütün meziyyeti o devrin Şark ve Garp âlemlerini titretmiş büyük bir fatih ve hattâ Aksak-Timur'dan çok büyük bir asker olmaktan ibaret değildir: Babasının şehid olduğu Kosova muharebe meydanında cülûs ettiği zaman zafer sarhoşluğuna ve intikam hırsına kapılmıyarak büyük bir siyasî basîret göstermiş ve Sırpların memleketlerinden evvel kalblerini fethetmiş olmak için Kosova muharebesinde maktul düşen kral Lâzar Grebliyanoviç'in oğlunu babasının tahtına çıkararak Sırp devletini bir kere yıktıktan sonra tekrar yapmıştır : Sırbistan'ı Yıldırım Bâyezid'e sarsılmaz bir sadakatle bağlıyan ruhî râbıtanın sırrı işte bu insanî siyasette gösterilir. Kaç defa Yunanistan'a, Mora'ya ve Arnavutluğa dâvet edilmesi ve muhtelif Balkan unsurları tarafından bir halâskâr olarak beklenmesi hep işte bu siyasetin yer yer tecelli eden akisleridir. Anadolu Türklüğünün millî birliğini

siyasî ve resmî bir ideal şekline sokan ilk Osmanlı padişahı da Yıldırım Bâyezid'dir; Rumeli gazâlarında kazandığı şan ve şöhretin bütün Türk ve İslâm âlemlerinde temin ettiği umumî teveccühden bu millî idealin tahakkukunda da istifade ettiği muhakkaktır : Meselâ Kadı-Bürhânüddin ölkesi Osmanlı devletine kendiliğinden iltihak etmiş ve diger bâzı küçük beylikler de onun bu büyük tesirine kapılmıştır. Timur tehlikesi belirdikten sonra Mısır ve Suriye'ye hâkim olan Kölemen imparatorluğuyla sonuna kadar elbirliği etmesi lâzımgelirken bu büyük imparatorluğun Anadolu'daki arazisine saldırması tabiî bir siyaset hatâsıdır : Fakat bu hatâda, Mısırlıların Osmanlılara temayül ettiği ve hattâ Yıldırım'a dünür olduğu rivayet edilen Dulgadır hükümdarı Süli Bey'i bıçaklatarak öldürtmüş olmaları gibi mühim bir tetkik mevzûu teşkil edebilecek bir sâik bulunduğu da unutulmamalıdır : 1399 = 801 vukuâtı içinde "Dulgadır Beyliğinin tâbiiyyet altına alınması" fıkrasına da bakınız. — Yıldırım Bayezid askerî ve siyâsî tarihlerimiz gibi idare tarihimizin de en mümtaz simalarından sayılabilir : Devletin idarî tekâmüliyle alâkadar ıslâhâtında hak ve adalet mefhumlarından a'zamî nisbette mülhem olduğu muhakkaktır; Osmanlı Adliyesinin ilk ıslâhâtı onun emriyle yapılmıştır. Yıldırım Bâyezid'in kendi aleyhinde bile adalete ne kadar hürmet ve riâyet ettiğini gösteren meşhur bir vak'a vardır; muhtelif Osmanlı menbâlarında mevcud olan bu vak'ayı Osman-Zâze Tâib "Hadîkat-üs-salâtin" inde şöyle anlatır :

"Bursa Kadısı Mevlâna Şemsüddin-i Fenârî huzurunda ma'lûm-ı Hümâyunları olan bir madde içün edây-ı şehâdet ettiklerinde kabulde tereddüd idüp terk-i cemâat bâis-i cerh idüğün arzeyledikde sarây-ı Hümâyunları pîşgâhında bir câmi'-i şerîf binâ idüp evkaat-ı hamsede cemâate müdâvemet buyurdular".

Tâib Efendi'nin bu fıkrasından da anlaşılacağı gibi, Bursa Kadısı bir meselede şâhit gösterilen Yıldırım Bâyezid'in mahkemeye gelip edâ ettiği şahâdeti reddetmiştir : Bunun sebebi, Hakka ibâdette kusur eden Yıldırım'ın halk hukukunda da lâübâliliğe kapılıp yalan yere şahâdet edebilmek ihtimalidir; Kadı bunu Yıldırım'ın yüzüne karşı söylemiş, mahkemede söylediği için tabiî herkes dinlemiş ve adâlet huzurunda hiç kimseden hiç bir farkı olmadığına kani' olan Birinci Bâyezid de hâkimin hükmüne râzı olup hiç ses çıkarmamıştır. Bir orta-çağ hükümdarı olan Yıldırım için böyle bir hâkimi istediği gibi cezalandırmaktan kolay bir şey olamıyacağı halde hiç ses çıkarmaması kanun huzurunda kendisiyle tebaası arasında hiç bir fark gözetmediğini gösteren kıymetli bir delil demektir. — Yıldırım Bâyezid Ankara felâketine kadar mağlûbiyet bilmiyen ve ordularını daima zaferden zafere koşturan büyük bir askerdir : Yirmi dokuz yaşında cülûsundan kırk iki yasında esaretine kadar giriştiği büyük meydan muharebelerinin hepsini kazanmıştır; bu on üç senelik zaferler silsilesi içinde muvaffakıyetsizlik sayılabilecek vak'alar Istanbul muhasaralarının neticesiz kalması ve bir kere de Kadı-Bürhânüddin kuvvetleri karşısında ric'at mecburiyeti hasıl olmasıdır. Fakat Istanbul'un fethedilememiş olması bir hezimet sayılamıyacağı gibi, Kadı-Bürhânüddin'e mağlûb olduğu rivayet edilen kuvvet de

bütün Osmanlı ordusu değildir ve fazla olarak bu rivayetin râvisi olan "Esterâbâdî" Bürhânüddin'in resmî müverrihi olmak itibâriyle mübâlâgaya kapılmamış olması da kabil değildir : Bu vak'a için 1392=794 vukuâtı içinde "Çorumlu bozgunu" fıkrasına bakınız. Yıldırım'ın "Çubuk-ova" mağlûbiyeti bile askerî sebeblerden ziyade Kara-Tatar'larla Anadolu Beylikleri askerlerinin ihaneti gibi bir takım fecî vak'aların siyasî bir neticesidir : Hakikatte askerî üstünlüğü Türk ordusu kazanmış, susuzluk ve yorgunluk gibi bir takım müşkilâta rağmen sabahtan öğleye kadar galip vaziyete geçilerek Osmanlı kuvvetlerinin bir kaç misli olan düşman ordusu bozulacak bir hale getirilmiş ve nihayet öğle vaktinden sonra başlıyan ihanetler silsilesi üzerine ilkönce kazanılmış bir muharebe sonradan maatteessüf kaybedilmiştir; dünya tarihinin en büyük kumandanlarından hiç biri için böyle bir vaziyette harbi kaybetmemek imkânı yoktur : İşte bundan dolayı Çubuk-ova muharebesinin bütün şerefi Birinci Bâyezid'e ve yalnız zafer semeresi Timur-Leng'e nasîb olmuş demektir. Hiç şüphesiz ki Yıldırım Bâyezid merhum, Timur-Leng'in cihangirliğine rağmen o devrin en büyük askeridir. — Osmanlı menbâlarında Birinci Bâyezid'in ölüm tarihi olarak 805=1403 senesi 15 Receb = 8 Şubat Perşenbe, 13 Şa'bân = 8 Mart Perşenbe, 15 Şa'bân = 10 Mart Cumartesi, 16 Şa'bân = 11 Mart Pazar, 15 Ramazan = 8 Nisan Pazar ve 27 Zülhicce = 18 Temmuz Çarşanba günlerinden bahsedilirse de doğru değildir : Hattâ sene olarak 804 = 1401 — 1402 tarihinden bile bahsedilmiştir! Doğrusu bu fıkranın başında esas ittihaz edilen ve muâsır menbâlara istinâd eden tarihtir).

Bizans imparatorluğu ile Mısır Sultanlığının Timur'a tâbiiyyeti.

(Timur-Leng 805 = 1402 — 1403 kış mevsimini garbî Anadolu'da ve bilhassa Tire, Ayaslug = Selçuk ve Balat'da geçirmiştir : Bu sırada muhtelif Şark ve Garp devletlerinden elçiler geldiği rivayet edilir; bunların en mühimleri Bizans imparatoru Yedinci Yoannis Paleoloğos'la Mısır ve Suriye Kölemen sultanı Farac'ın elçileridir : O sırada asıl Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos henüz Avrupa'dan avdet etmemiş olduğu için Istanbul'da yeğeni ve saltanat şerîki olan Yedinci Yoannis hem asaleten, hem vekâleten saltanat sürmektedir : İkinci Manuil'in Türklere karşı yardım bulmak için senelerce süren bu Avrupa seyahatine çıkışı için 1399 = 802 vukuâtının birinci fıkrasına ve Istanbul'a dönüşü için de aşağıda bu sene vukuâtı içindeki "Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Avrupa seyahatinden avdeti" fıkrasına bakınız. — Çubuk-ova felâketi Osmanlı devleti için ne kadar sarsıcı bir darbe olmuşsa, Bizans imparatorluğu için de o kadar kurtarıcı bir hâdise teşkil etmiştir : Bu tarihî fırsattan derhal istifade etmek istiyen Istanbul'daki imparator Yedinci Yoannis Timur-Leng'e hemen bir sefaret hey'eti gönderip tâbiiyyetini arzetmiş ve hattâ evvelce Osmanlı devletine karşı der'uhde ettiği haracı bundan sonra Timur'a vereceğini bildirmiştir. Timur-Leng'in bu tekliflere karşı ordusunu Avrupa'ya geçireceği için donanma hazırlanmasını emrettiğinden ve bu korkunç cevap üzerine

İstanbul'un Yıldırım'dan kurtulduktan sonra nihayet Timur'un eline geçeceğini anlıyan Yedinci Yoannis'in telâşa düştüğünden bahsedilir; hattâ Bizans imparatoru bu vaziyet karşısında Papalık makamiyle Venedik Senatosuna elçiler göndererek yeni tehlikeye karşı imdat istemiştir! Fakat deniz geçerek Asya ile irtibatını kesmek istemiyen ve her halde bir takım tehlikelerden çekindiği anlaşılan Timur sonradan fikir değiştirerek bu Avrupa seferinden vazgeçmiş ve uzak Şark'da Çin seferine çıkmayı böyle bir Garp mâcerâsına tercih etmiştir. Hattâ Mısır ve Suriye sultanı Farac'la uzlaşması da hep bu Çin projesiyle izah edilir; Ankara muharebesi üzerine Timur Mısır sultanlığına tâbiiyyet teklif etmiş ve işte bunun üzerine Sultan Farac bir sefaret hey'eti göndererek bu teklifi kabul edip Timur'un hâkimiyyetini tanımak mecburiyetinde kalmıştır; yalnız evvelce Yıldırım Bâyezid'e iltica etmeleri Ankara muharebesinin en mühim sebeblerinden olan ve Ankara muharebesinden evvel Mısır Sultanına sığınan Irak hükümdarı Sultan Ahmed'le Âzerbaycan hükümdarı Kara-koyunlu Kara-Yusuf mülteci oldukları için Timur'un talebine rağmen kendisine gönderilmeyip Mısır'da mahbus tutulmuşlardır. Kölemen sultanlığının Timur'a tâbiiyyetiyle neticelenen bu muharebeler esnasında Sultan Farac'ın Timur'a bir Habeşistan zürâfesi ve Timur'un da Farac'a bir Hindistan fili hediye ettiği rivayet edilir! İşte bu tarihten itibaren Mısır ve Suriye'de Timur-Leng'in ismi metbû sıfatiyle hutbalarda zikredilmiye başlamıştır).

Osmanlı şehzâdelerinin Timur'a tâbiyyetleri.

(Edirne'de sultanatını ilân eden büyük şehzâde Süleyman-Çelebi'den Şeyh Ramazan, Balıkesir ve Bursa'ya hâkim olan İsâ-Çelebi'den Kutbüddin ve Amasya'da hükümet süren Mehmet-Çelebi'den de Sofu-Bâyezid isimlerinde birer elçi gelerek Timur-Leng'e bu üç şehzâdenin tâbiiyyetlerini arzetmişlerdir : Timur'un bu elçileri ustalıklı cevaplarla iade ederek şehzâdeleri birbirine düşürecek bir siyaset tâkip ettiğinden bahsedilir! Bu rivayete göre Timur her şehzâdeye yegâne vâris olarak saltanat iddia etmesini tavsiye etmiştir! Bunlara birer Beylik fermanı göndermiş olduğu hakkında da muhtelif rivayetler vardır : Bununla beraber bunlardan yalnız Mehmet-Çelebi'nin 806 = 1403 — 1404 tarihli ilk meskûkâtında Timur'un ismi "Demür Han Körgen" şeklinde musarrah olduğu halde digerlerinin sikkelerinde metbû ismi yoktur. — Aşağıdaki fıkrada görüleceği gibi Timur-Leng bu sırada Yıldırım Bâyezid'in cenazesiyle beraber esarette bulunan oğullarından Musâ-Çelebi'yi de salıverip onun da eline bir ferman vermiş ve işte bu dördüncü şehzâdenin de meydana çıkması, Birinci Bâyezid oğulları arasındaki saltanat mücadelelerinin büyük bir şiddetle başlamasına sebeb olmuştur).

Yıldırım Bâyezid'in cenazesini Akşehir'den Bursa'ya nakletmek üzere serbest bırakılan şehzâde Musâ-Çelebi'nin Kütahya'ya gelmesi.

(Bu mesele hakkındaki rivayetler ikiye ayrılabilir : Bâzı menbâlara göre Ti-

mur-Leng Anadolu'dan hareket edeceği sırada şehzâde Musâ-Çelebi ile Yıldırım Bâyezid'in cenazesini Germiyan beyi İkinci Ya'kub Bey'e tevdi etmiş ve bir takım menbâlara göre de Musâ-Çelebi'yi esaretten âzâd edip babasının tabutunu Ya'kub Bey'le beraber nakle memur ettikten başka, kendisine kıymetli hediyeler ve atlar vererek taltif ettiği gibi Bursa Beyliğini de tevcih etmiştir. İkinci rivayetin daha kuvvetli olduğu anlaşılmaktadır: Tabiî Timur'un bundan maksadı Osmanlı anarşisine yeni bir âmil daha katmaktan ibarettir. Bunula beraber birinci rivayete göre Timur-Leng cenaze ile şehzâdeyi Germiyan Beyinin muhafazasına tevdi etmekle iktifa etmiş ve İkinci Ya'kub Bey de bir müddet sonra Mehmet-Çelebi Amasya'dan gelip İsâ-Çelebi'nin idaresindeki Bursa'yı zaptettiği zaman, onun talebi üzerine babasının cenazesiyle kardeşi Musâ-Çelebi'yi Bursa'ya göndermiştir. — Bu muhtelif rivayetler içinde muhakkak olan yegâne nokta, Yıldırım'ın cenazesiyle beraber Musâ-Çelebi'nin Akşehir'den Kütahya'ya gelmiş ve orada biraz kalmış olduğudur).

Timur-Leng'in Anadolu'dan çekilip gitmesi.

(Anadolu'yu baştanbaşa yağma ve tahrib eden ve asırlardanberi muhtelif Türk devletleri tarafından kurulmuş mâmûreleri viraneye çeviren bu müdhiş müstevli Hicrî takvimin Şevvâl ayı içinde ve Mart ayının sonlarında tıpkı bir kâbus gibi çekilip gitmiştir. Son defa Anadolu'ya gelişi 1402=804 senesi Haziran = Zülka'de ayına tesadüf etmiş olduğuna göre 1403=805 senesi Mart = Şevvâl ayına kadar on ay Anadolu'da kalmış ve bu on ay Anadolu Türk tarih ve medeniyeti için en büyük felâketlerden biri olmuştur. Timur Anadolu Türk servetinin menkul kısmını hemen kâmilen yağma ve müsadere edip götürdükten başka, gayrimenkul servetini de hemen baştanbaşa tahrib etmiştir. Zaten onu Anadolu'ya çeken en kuvvetli câzibe, Balkan fütuhâtının buraya yığmış olduğu büyük servettir: Evvelce de söylediğimiz gibi bu bir fetih değil, yağma için yapılmış bir ıstilâdır; hattâ müstevli istilâ ettiği memleketlerin istikbal ve bunların kendi idaresinde kalması gibi noktalarla pek alâkadar olmamıştır: Meselâ bu son Anadolu seferinden evvel kan ve ateş içinde bıraktığı Suriye seferinden avdet ettiği zaman Mısır Kölemenleri oraları derhal istirdat ettikleri gibi, Anadolu'dan çekilip gitmesi de anarşi içinde bıraktığı bu memleketi kendi mukadderâtına terketmesi demektir. Her halde Timur'un yıkacağını yıktıktan ve alacağını aldıktan sonra üst tarafını düşünmediği muhakkaktır).

Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Avrupa seyahatinden avdeti.

((1399 = 802 vukuâtının birinci fıkrasında görüldüğü gibi Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos Fransız mareşali Boucicaut'nun teşvikiyle Türklere karşı yardım toplamak üzere o senenin 10 Kânunuevvel = 10 Rebî'ül-âhir Çarşanba günü Venedik gemileriyle Istanbul'dan hareket etmiştir. İtalya ve

Fransa'dan İngiltere'ye kadar gittiği halde hiç bir muvaffakıyet elde edemeyip yalnız bir takım vaitler toplamakla vakit geçiren Bizans imparatoru 1402 = 805 tarihinde Fransa kralı Altıncı Charles'ın müsafiri olarak Paris'de otururken Yıldırım Bâyezid'in Ankara muharebesinde esir olduğunu haber almıştır : Bu haberin o felâketten üç ay sonra, yâni Teşrinievvele doğru Paris'e vardığı rivayet edilir. Bütün Avrupa'yı kurtuluş hissinin verdiği umumî bir sevinç içinde bırakan bu haber tabiî en fazla İkinci Manuil'i sevindirmiştir. Bizans imparatoru artık imdat toplamak için beklemiye lüzum görmiyerek derhal Fransa'dan harekete karar vermiş ve 1402 senesi Teşrinisânisinin 21 inci Salı günü Paris'den ayrılmıştır. Fransa kralının Bizans imparatoruna yol masrafından başka bir çok hediyeler verdiği ve maiyyetine 200 kişilik bir müfreze de tefrik ettiği rivayet edilir. İkinci Manuil Cenova, Floransa ve Venedik şehirlerine karadan gitmiş, Cinivizlerden üç ve Venediklilerden de dört kadırga almış ve ondan sonra deniz yolunu tâkib ederek Mora'ya uğrayıp oradan despot olan kardeşi Birinci Theodoros'un yanında bıraktığı ailesini aldıktan sonra Istanbul'a hareket etmiştir. İkinci Manuil'in Mora'da ve kardeşinin payıtahtı olan Mistra = İsparta şehrinde bulunduğu sırada Edirnede saltanat süren büyük şehzâde Süleyman-Çelebi'den kendisine bir sefaret hey'eti geldiği ve iki taraf arasında bir ittifak esasları hazırlandığı rivayet edilir. — İkinci Manuil Yıldırım Bâyezid'in vefatiyle Timur'un Anadolu'dan gitmiş olduğunu Istanbul'a avdetinden sonra haber almıştır : İmparatorun payıtahtına avdeti 1403 bahar mevsimindedir : Bu vaziyete göre İkinci Manuilin Avrupa seyahati üç buçuk sene kadar sürmüş demektir. — İmparator Istanbul'a gelir gelmez ilk iş olarak Yıldırım devrinde şehre yerleştirilmiş olan Türkleri tardetmiş, mahkeme ile câmiyi yıktırmış, bütün Türk imtiyazlarını kaldırmış ve derhal Osmanlı şehzâdelerini birbirine katacak bir siyaset tâkibine başlamıştır. Bununla beraber Türk imtiyazlarının İkinci Manuil gelmeden evvel yeğeni ve saltanat şeriki olan Yedinci Yoannis Paleoloğos tarafından Ankara felâketi üzerine derhal kaldırılmış olduğu da rivayet edilir : Bu imtiyazlar meselesi için 1400 = 802 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Mehmet-Çelebi'nin muvaffakıyetleri ve Sıvas'ın istirdâdı.

(Timur-Leng Anadolu anarşisini büsbütün alevlendirmek için aşiret reisi yahut derebeyi vaziyetinde bulunan bir takım Türkmen Beylerinin ellerine de birer beylik menşuru vermiştir: Bunların başlıcaları Kara-Devletşâh, Kubad-oğlu, Inal-oğlu, Gözler-oğlu, Köpek-oğlu ve Mezid Bey gibi bir takım Türkmen beyleridir. Osmanlı menbâlarına göre bütün bunlar Ankara felâketini tâkib eden sene içinde Amasya hükümdarı Mehmet-Çelebi tarafından tenkil edilmişlerdir : Her birinin maiyyetinde binlerce Türkmen bulunduğundan bahsedilen bu beylerin o kadar az bir zaman içinde tenkil edilebilmeleri tabiî ihtiyatla karşılanacak bir rivayettir. Bunlardan Cânik beylerinden olan Kubad-oğlunun Niksar'a, Inal-oğlunun Tokat taraflarına ve Gözler-oğlunun da Şarkî-Karahisar'a taarruz ettikleri rivayet edilir. En mühimleri Mezid Bey'dir : Her halde Timur'dan bir menşur almış olduğu anlaşılan bu Türk-

men beyi Ankara muharebesini müteâkıp Sıvas'a hâkim olmuş ve hükûmetini genişletmiye çalışmıştır. Mezid Bey, Tokat'daki mezar kitâbesine göre "Hacı-Bey Çelebi" isminde bir zatin oğludur; bu mezar Kadı-Bürhânüddin'in kızı Râbia-Hatun'un türbesinde ve onun yanında olduğu için, Mezid Bey'in eski Sıvas hükümdarı Kadı-Bürhânüddin'in damadı olduğu tahmin edilmektedir : Şecâat ve cesaretine Mehmet-Çelebi'yi bile hayran etmiş olan Mezid Bey 836 = 1433 senesi Ramazan = Nisan — Mayıs ayında vefat etmiştir. Her halde kaynatasının devletini devam ettirmek istediği anlaşılmaktadır. Fakat Mehmet-Çelebi bunun üstüne ümerâsından Bâyezid Bey'i sevketmiş, Osmanlılar kaleyi almış ve bu vaziyet karşısında Ulu-Câmi'ye çekilen Mezid Bey orada da kendisini müdafaa ettikten sonra minareye çekilip mukavemette devam etmişse de minare ateşlenince teslime mecbur olmuştur. İşte bu suretle Sıvas'ın istirdadı üzerine Amasya'ya sevkedilen Mezid Bey'in şecâatinden dolayı hayatı bağışlanmış ve hattâ Osmanlı hizmetine girerek Sıvas valiliğine tayin edildiği için Timur'un harap ettiği bu büyük şehri i'mâr etmiştir. — Her halde Sıvas'ın bu tarihte istirdâdı hakkındaki rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır : Hattâ Amasya tarihi müellifi Hüsâmüddin Efendi'nin rivayetine göre Mezid Bey'in Sıvas emâreti 810 = 1407 tarihine kadar devam etmiş olmak lâzımgelir).

İsâ ve Musâ Çelebiler mücadelesi.

(Ankara felâketinden kurtulmuş olan İsâ-Çelebi'nin Balıkesir ve Bursa havalisinde hükûmet kurduğu rivayet edilir : 1402 = 804 vukuâtı içinde "Osmanlı ölkesinde anarşi başlangıcı" fıkrasına, 1402 = 805 vukuâtı içinde "Üç şehzâde idaresinde üç Osmanlı hükûmeti" fıkrasına ve yukarda bu sene vukuâtı içindeki "Osmanlı şehzâdelerinin Timur'a tâbiiyyetleri" fıkrasına bakınız. — Gene bu sene vukuâtı içinde gördüğümüz gibi Timur-Leng Anadolu'dan hareket edeceği sırada Yıldırım Bâyezid'in cenazesiyle esaretten âzâd ettiği Musâ-Çelebi'yi Kütahya'ya göndermiş ve kuvvetli bir rivayete göre bu şehzâdeye Bursa hükûmetini tevcih etmiştir. İşte bu suretle meydana atılan Musâ-Çelebi nihayet Süleyman, İsâ ve Mehmet-Çelebilerden sonra dördüncü bir âmil olarak Fetret sahnesine çıkmıştır. — Şehzâde mücadeleleri hakkındaki rivayetler ve gösterilen tarihler çok karışık ve karanlıktır : Burada nisbeten en kuvvetli rivayetler esas ittihaz edilmiş olmakla beraber, bütün bunlar büyük bir ihtiyatla karşılanmalıdır; Fetret devrinin bilhassa ilk vukuâtında Bizans ve Osmanlı menbâları hep birbirini nakzetmektedir. — Kuvvetli bir rivayete göre esaretten kurtulan Musâ-Çelebi Bursa hükûmetini zaptetmek için Karası taraflarında İsâ-Çelebi'ye karşı muhtelif muharebelere girişmiş ve netice itibariyle muvaffak olarak Bursa'da cülûs etmiştir. Hattâ İsâ-Çelebi'nin işte bu muharebelerde telef olduğu hakkında bir rivayet varsa da doğru olmaması lâzımgelir: Çünkü aşağıda görüleceği gibi İsâ-Çelebi'nin bundan sonra da muhtelif roller oynadığı ve bilhassa Mehmet-Çelebi ile mücadele ettiği hakkında çok kuvvetli rivayetler vardır. İsa-Çelebi'nin âkıbeti hakkındaki ihtilâf üç türlü rivayet şek-

linde tecelli etmektedir : Bir rivayete göre İsa'yı Musâ, diger bir rivayete göre Mehmet ve nihayet üçüncü bir rivayete göre de Bizans gemileriyle Rumeli'den Anadolu'ya geçen Süleyman-Çelebi izale etmiştir! Netice itibariyle İsâ-Çelebi'nin Musâ tarafından mı, yoksa daha sonra Mehmet veyahut Süleyman Çelebiler tarafından mı öldürülmüş olduğu kat'î olarak belli değil demektir! Ancak en kuvvetli rivayetlere göre bu şehzâdenin Musâ Çelebi ortaya çıkar çıkmaz giriştiğinden bahsedilen muharebelerde telef olmayıp bir müddet daha yaşadığı anlaşılmaktadır. — Musa'nın bu tarihte İsâ'yı devirip Bursa tahtına culûsu doğru olduğu takdirde, Amasya'daki kardeşi Mehmet-Çelebi ile müttefik olması lâzımgelir : Çünkü Musa'nın Edirne'deki Süleyman'ı devirip onun yerine geçinceye kadar hep Mehmet'le müttefik davrandığı ve hattâ onun namına hareket ettiği görülmektedir. Bu takdirde Musa'nın Bursa beyliği her halde pek az sürmüş olmak lâzımgelir : Çünkü evvelce de görüldüğü gibi, Mehmet-Çelebi'nin Timur namına Bursa'da basılmış 806 = 1403 — 1404 tarihli bir parası vardır; şu halde o tarihte Bursa'ya Mehmed'in hâkim olduğu muhakkak demektir. Mehmet-Çelebi'nin Bursa'yı Musâdan değil, İsâ'dan zaptetmiş olduğunda da bir çok menbâlar birleşmektedir : Bu vaziyete göre Musâ-Çelebi Bursa'ya pek az zaman hâkim olduktan sonra İsâ-Çelebi tekrar gelip şehri istirdat etmiş ve işte bunun üzerine Musâ ile müttefik görünen Mehmet-Çelebi İsâ'ya hücum edip Bursa'yı almış olmak lâzımgelir).

Birinci Bâyezid oğlu Mehmet-Çelebi'nin Dulgadır kızı Emine Hatun'la evlenmesi.

(Amasya hükümdarı Mehmet-Çelebi'nin bu sene Dulgadır-oğlu Süli Bey kızı Emine-Hatun'la evlendiği rivayet edilir : Dulgadır Beyliği, Süli Bey'in şahsiyeti ve bu izdivacın tarihi için 1399 = 801 vukuâtının üçüncü fıkrasına da bakınız. — En kuvvetli rivayete göre 1389 = 791 tarihinde dünyaya gelmiş olan Mehmet-Çelebi'nin bu sırada on dört yaşlarında olması lâzımgelir : Onun için eger bu izdivac tarihi doğru ise çok erken evlenmiş demektir. — Fatih Sultan Mehmed'in babası İkinci Murad'ın işte bu izdivacdan dünyaya geldiği rivayet edilir).

Süleyman Çelebi'nin Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'la ittifakı ve Rumeli'de Bizanslılara arazi terki.

(Yukarda ve bu sene vukuâtı içinde İkinci Manuil'in Avrupa seyahatinden avdetine ait fıkrada görüldüğü gibi Edirne'de saltanatını ilân etmiş olan büyük şehzâde Süleyman-Çelebi Rumeli'den sonra Anadolu'ya da hâkim olabilmek için Bizanslılarla anlaşmak mecburiyetini hissetmiş ve işte bu maksatla İkinci Manuil daha Mora'da iken bir sefaret hey'eti gönderip müzakereye girişmiştir. Mora'da başlıyan bu müzakerenin Istanbul'da neticelendiği anlaşılmaktadır. Çünkü iki taraf arasındaki ittifak muahedesinin Istanbul'da akdedildiği rivayet edilir. — Bu muahedenin esasları Türkler için çok

ağırdır : Ankara felâketi Osmanlı arazisini yalnız Anadolu cihetinde parçalayıp daraltmış olduğu halde, o müdhiş felâketin neticesi olan saltanat mücadelesi Rumeli tarafında da çok mühim yerlerin zıyâına mal olmuştur. Süleyman-Çelebi Bizans imparatorunun ittifakını temin edebilmek için İstanbul civarında son zamanlarda işgal edilmiş olduğu rivayet edilen Silivri ve Marmara Eğerlisi gibi yerleri Bizans'a iade ettikten başka, Selânik'le Tesalya'yı, Yunanistan ve Mora fütuhâtını ve hattâ bir rivayete göre Anadolu cihetinde Pendik ve Kartal gibi yerleri geri vermek mecburiyetinde kalmıştır : Bizanslıların buraları derhal işgal ettikleri rivayet edilir; Selânik prensliğine İkinci Manuil'in yeğeni ve saltanat şeriki olan Yedinci Yoannis Paleoloğos tayin edilmiştir. Süleyman-Çelebi bütün bu fedakârlıklardan başka, muahede ahkâmına daima riayet edeceğine teminat olarak Rumeli'ye geçerken Bursa'dan alıp getirdiği küçük kardeşleri Kasım-Çelebi ile Fatma-Hatun'u Bizans imparatoruna rehîne şeklinde teslim etmeyi de kabul etmiştir! Zavallı Kasım-Çelebi 1417=820 tarihinde vebâdan ölünceye kadar Bizans sarayında kalmış ve rivayete nazaran o zaman kilise olan "Emirâhur = İmrahor" câmiine defnedilmiştir. — Osmanlı ölkesinin Rumeli tarafındaki ziyanları bunlardan ibaret değildir : Arnavutluk'ta alınan yerler Venediklilerle yerli beylere bırakılmış ve fazla olarak Venedik cumhuriyetine bir takım ticarî imtiyazlar da verilmiştir. — Süleyman-Çelebi'nin Bizans'la ittifakını büsbütün tahkim için imparatorun kardeşi olan Mora despotu Birinci Theodoros Paleoloğos'un kızıyla evlendiği de rivayet edilir : Bu surette Süleyman Bey Paleoloğos'larla akrabalık da tesis etmiş demektir).

1403 — 1404 = 806

Amasya hükümdarı Mehmet-Çelebi'nin Bursa ve Balıkesir havâlisini zaptetmesi.

(Orta-Anadolu'nun muhtelif yerlerinde birer emâret kurmaya çalışan Türkmen beylerini tenkil edip Sıvas'ı da işgal etmiş olduğundan bahsedilen Mehmet-Çelebi'nin vaziyetini tahkim ettikten sonra Anadolu'ya hâkim olmak istediği anlaşılmaktadır : Çelebi'nin bu muvaffakıyetleri hakkındaki rivayetler için 1403 = 805 vukuâtının yedinci fıkrasına bakınız. Fetret devrinden sonra tek başına Osmanlı Padişahı olan ve bu anarşi devrine nihayet vermiş olmak meziyetini gösteren bu şehzâde, saltanat mücadelesinde ilk hareket olarak Bursa'ya hâkim olan kardeşi İsâ Çelebi'nin üstüne yürümüştür : İsâ ve Musâ Çelebi'lerin vaziyeti için 1403 = 805 vukuâtının sekizinci fıkrasına bakınız. — Bu kardeş muharebelerinde henüz on beş yaşlarında olan Mehmet-Çelebi'nin ordusuna Ankara muharebesindeki kahramanlıklarıyla şöhret bulan Firuz Bey oğlu Ya'kub Bey ve İsâ-Çelebi'nin kuvvetlerine de Gazi - Timurtaş Paşa kumanda etmiştir. — Mehmet-Çelebi'nin ilkönce Ermeni-beli'nde ve ondan sonra da Ulubad civarında iki zafer kazanarak İznik, Bursa ve Balıkesir'i zaptettiği rivayet edilir : Bu prensin Bursa'da basılmış 806 = 1403 — 1404 tarihli meskûkâtına nazaran bu rivayetin

doğru olduğu muhakkaktır. — İsâ-Çelebi'nin Ulubad hezimeti üzerine ordu kumandanı olan Gazi-Timürtaş Paşa kendi adamları tarafından öldürülmüş, kesik başı Mehmet-Çelebi tarafından Edirne'de saltanat süren büyük şehzâde Süleyman-Çelebi'ye gönderilmiş ve işte bundan dolayı bu kumandan ayni zamanda hem Anadolu'ya, hem Rumeli'ye defnedilip vücudu için Bursa'da, başı için Vize'de birer mezar yapılmıştır! İki Timürtaş Paşa vardır: Biri Çandarlı Ali Paşa kölelerinden olup işte bu Ulubat muharebesinde telef olan ve künyesi "Muînüddin Timürtaş İbni Abdullah" şeklinde de yazılan "Gazi Sarı-Timürtaş Paşa", öteki de Yıldırım Bâyezîd zamanında Anadolu Beylerbeyi iken Ankara muharebesinde Yıldırım'la beraber esir düşen "Aygud-Alp oğlu Kara-Ali oğlu Kara-Timürtaş Paşa"dır. Birincisi mühtedi, ikincisi Türktür; ikisinin de Bursa'da mezarları vardır; en meşhuru Kara-Timürtaş Paşa'dır; bunlar çok defa birbirine karıştırılmıştır. — Mehmet-Çelebi'nin bu seferinde kazandığı iki muharebeden birincisine sahne olan "Ermeni-beli", 1284=683 tarihinde Osman Gazi'nin İnegöl tekfuruna karşı olan ilk askerî hareketinin cereyan ettiği yerdir. — Bu muharebeler için 805=1403 ve 807=1404—1405 tarihleri de rivayet edilmişse de, Bursa'da basılan 806=1403—1404 tarihli Mehmet-Çelebi sikkesine nazaran doğru olmadığı muhakkaktır).

Büyük Türk askeri Yıldırım Bâyezid merhumun Bursa'daki türbesine defni.

(Mehmet-Çelebi Bursa'ya hâkim olduktan sonra ilk iş olarak Germiyan hükümdarı İkinci Ya'kub Bey'den babasının Kütahya'da muhafaza edilmekte olan cenazesini istemiştir : Ya'kub Bey bu talebi derhal kabul ederek muhterem ölüyü Bursa'ya göndermiş ve işte bu suretle Yıldırım'ın cenazesi Akşehir ve Kütahya'dan sonra son konağı olan Bursa'ya getirilip şimdiği türbesinde Allahın rahmetine tevdi edilmiştir. Cenaze şehir haricinden karşılanmış ve büyük merasim yapılmıştır. — Şehzâde Musâ-Çelebi'nin ilk defa olarak işte bu sefer babasının cenazesiyle beraber Bursa'ya geldiği ve Mehmet-Çelebi'nin talebi üzerine Germiyan Beyi tarafından cenazeye terfik edildiği hakkında da bir rivayet vardır: Musâ-Çelebi'nin vaziyeti hakkındaki rivayetler için 1403=805 vukuâtının sekizinci fıkrasına bakınız. — Yıldırım Bâyezid'in Bursa'daki türbesine defni için 805=1403 tarihi de rivayet edilmişse de doğru değildir).

Mehmet-Çelebi oğlu şehzâde Murad'ın doğumu.

(Sonradan İkinci Murad ismiyle Osmanlı tahtına çıkan bu şehzâde Fatih'in babasıdır. — Anasının Dulgadır hükümdarı Süli Bey kızı Emine-Hatun olduğu rivayet edilir : Bu hatun için 1399=801 vukuâtının üçüncü ve 1403=805 vukuâtının dokuzuncu fıkralarına da bakınız. — Her halde bu doğum tarihi ihtiyatla telâkki edilmelidir).

1404 = 807

İsâ Çelebi'nin Mehmet-Çelebi'ye taarruzu.

(İsâ-Çelebi'nin Ulubad bozgunu üzerine Istanbul üzerinden Edirne'ye gidip büyük kardeşi Süleyman-Çelebi'ye ilticâ ettiği rivayet edilir : Ulubad bozgunu için 1403—1404=806 vukuâtına bakınız. — Rumeli'den sonra Anadolu'ya da hâkim olarak Osmanlı devletini kendi idaresi altında toplamak istiyen Süleyman-Çelebi'nin bu maksadını temin için İsâ'yı Mehmed'e musallat etmek istediği anlaşılmaktadır : Çünkü Mehmed'in Amasya, Tokat ve Sıvas'dan sonra Bursa ve Balıkesir havalisine de hâkim olması, Anadolu'daki Osmanlı arazisinin hepsini eline alarak kendisine rakîb olması demektir. Süleyman-Çelebi işte bundan dolayı İsâ'yı himâye edip maiyyetine kuvvetler vererek Anadolu'ya sevketmiştir. Bu vaziyet, Osmanlı şehzâdelerini birbiriyle boğuşturarak mevcudiyetini muhafaza etmek istiyen Bizans siyasetine de uygundur. — Bununla beraber İsâ-Çelebi Mehmet-Çelebi'ye karşı bu üçüncü muharebesinde de muvaffak olamamış, ordusu bozulmuş ve kendisi de Kastamonu hükümdarı İsfendiyar Bey'e iltica etmek mecburiyetinde kalmıştır. — İsâ-Çelebi'nin bu sefer de İsfendiyar Bey'den yardım gördüğü ve onunla beraber Ankara civarında Mehmet-Çelebi tarafından bir kere daha mağlûb edildiği için nihayet İzmir'e iltica ettiği rivayet edilir).

1405 = 807

Timur-Leng'in ölümü.

(Timur Hicretin 807 senesi Şa'bân ayının 17 nci ve Milâdın 1405 senesi Şubat ayının 18 inci Çarşanba günü vefat etmiştir : Geceleyin yahut sabaha karşı öldüğü hakkında muhtelif rivayetler vardır. Bâzı Garp menbâlarında 19 Kânunusâni, 19 Mart ve 1 Nisan gibi rivayetlere de tesadüf edilirse de doğru değildir : Bu yanlışlıkların Hicrî tarih Milâdiye tahvil edilirken zühul edilmiş olmasından mütevellid olmak ihtimali vardır. — Timur en kuvvetli rivayete göre 27 Şa'bân = 10 Nisan 736 = 1336 Çarşanba günü Buhârâ'nın Keş yahut Şehr-i-Sebz kasabasında doğmuş olduğuna göre Milâdî hesapla 68 sene, 10 ay, 8 gün yaşamış demektir : Yâni Timur-Leng 69 yaşında ölmüştür. Şark Menbâlarında 70-71 yaşlarında ölmüş gösterilmesi Hicrî takvime göredir. — Çingiz ailesinin inkıraz halinde bulunan devletini 771 = 1369—1370 tarihinde eline almış olduğu için saltanat müddeti 36 sene itibar edilir. — Timur'un ismi Şark menbâlarında Timur-Körgen, Timur-Leng ve Aksak-Timur şekillerinde zikredilir : Birinci şekildeki "Körgen" kelimesi Mongolcada "damat" mânâsına gelir ve bu tesmiyenin sebebi Timur'un Mâverâünnehir Hanlarından Emir Hüseyn'in kızı Türkân Hatun'la evlenip bu hükümdara damad olmasıyla izah edilir; ikinci şekildeki "Leng" kelimesi de Timur'un topallığından kinaye olarak Acemcede "Aksak" mânâsına gelen kelimedir. Avrupalılar bu ismi "Tamerlan" şeklinde tabir etmişlerdir. — Timur-Leng'in Semerkand'daki mezar kitâbesine göre nesebi

Çingiz nesebiyle birleşmekteyse de bunun sonradan kendisine bir asalet izafesi için uydurulmuş olduğu muhakkak sayılmaktadır; tabiî bu nesebnâmeye göre Mongol olması lâzımgelir; halbuki Türk olduğu hakkında da bir rivayet vardır; bir rivayete göre de babası Türk olduğu halde anası Çingiz ailesindendir. Babasının adı Taragay'dır. — Timur-Leng Mongol idaresinde valilikle siyasî hayata girdikten sonra vezir olmuş ve nihayet yukarda gördüğümüz gibi 771 = 1369 — 1370 tarihinden itibaren devleti eline almışsa da kendi elinde birer oyuncaktan başka bir şey olmıyan Mongol hükümdarları namına hareket etmiştir: Bu hükümdarların sonuncusu olup Ankara muharebesinde Yıldırım Bâyezid'i esir almış olan Sultan Mahmud Han için de 1402 = 804 vukuâtının başındaki "Çubuk-ova bozgunu" fıkrasına bakınız. — Anadolu seferinden bir Çin fethi projesiyle payıtahtı olan Semerkand'a dönmüş olduğundan bahsedilen Timur-Leng'in bu muazzam projeyi tatbik için 807 = 1404 senesi Cumâda-l-ûlâ ayının 23 üncü ve Teşrinisâni ayının 27 nci Perşenbe günü iki yüz bin kişilik bir ordu ile Çin hududuna doğru hareket ettiği rivayet edilir : Daha çok asker toplamak için Otrâr şehrinde duran Timur ölüm hastalığına işte burada tutulmuştur. Bu sırada Çin imparatorluğunda Ming hanedanından Yong-lo bulunmaktadır : Timur'un Otrâr'da hastalanıp ölmesi bu imparatoru en büyük felâketten kurtarmıştır. — Timur-Leng'in ölüm hastalığı bir rivayete göre 10 Şa'ban=11 Şubat Çarşamba gününden ölüm tarihi olan 17 Şa'bân = 18 Şubat Çarşanba gününe kadar bir hafta sürmüştür. — Ölünceye kadar kendini bildiği için ümerâsını etrafına toplayıp vasiyetlerini söylemiş olduğundan bahsedilir. — Timur'un cenazesi tahnit edildikten sonra vasiyeti mucibince abanozdan bir tabuta konulup payıtahtı olan Semerkand'a götürülmüş ve oradaki türbesine gömülmüştür. — Timur'un Hindistan'dan Suriye ve Anadolu'nun Akdeniz sahillerine kadar imtidat eden muazzam imparatorluğunda hiç bir zaman bir idare birliği olmamıştır: Bilhassa Suriye ve Andaolu hareketleri büyük ganîmetlerle neticelenmiş birer akından başka bir şey değildir. — Timur'un ölümü, evvelce onun tâbiiyyetini kabule mecbur olan Mısır ve Suriye Kölemen sultanı Farac'ın fırsattan istifade ederek eski istiklâlini yeniden kazanmasıyla neticelenmiş olduğu gibi, Mısır'da mevkuf tutulan Irak hükümdarı Sultan Ahmed'le Âzerbaycan hükümdarı Kara-Koyunlu Kara-Yusuf'un tahliyesine de sebeb olmuştur : 1403 = 805 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Bu iki hükümdar derhal eski ölkelerine avdet etmişlerdir. — Timur-Leng'in memleketine avdetiyle büyük bir ıztıraptan halâs olan Anadolu, bilhassa onun ölümünden çok istifade etmiş ve şehzâde mücadelelerine rağmen Osmanlı devleti için eski şevket ve kudretini iadeye yol açacak bir fırsat çıkmış demektir : Bilhassa Timur'un ölümü üzerine ölkesinin oğullarıyla torunları arasında parçalanması bu büyük Şark tehlikesini çok hafifletmiştir; fazla olarak Timur-Leng'in canlandırdığı garbî Anadolu Beylikleri artık en büyük istinat noktalarını kaybetmişlerdir. Aşağıda görüleceği gibi Mehmet-Çelebi bu yeni vaziyetten istifade etmekte kusur etmemiştir).

1405 = 808

Garbî Anadolu Beyleriyle ittifak eden İsâ-Çelebi'nin Mehmet-Çelebi ile son mücadelesi ve Saruhan ölkesinin zaptı.

(Sıvas, Amasya ve Tokat havâlisinden Bursa ve Balıkesir taraflarına kadar Anadolu'nun mühim bir kısmına hâkim olan Mehmet-Çelebi'nin gittikçe artan kuvvet ve kudretini kendi mevcudiyetleri için tehlikeli gören Saruhan, İzmir, Menteşe ve Teke Beylerinin İzmir'e iltica etmiş olan İsâ-Çelebi ile ittifak ettikleri rivayet edilir. İzmir Beyliği Timur'un Anadolu'dan çekilip gitmesi üzerine ortaya çıkmıştır: Evvelce de gördüğümüz gibi, biri "Müslüman-İzmiri" ve biri de "Gâvur-İzmiri" isminde iki İzmir vardır; bunlardan evvelce Rodos Şövalyelerinin işgalinde bulunan "Gâvur-İzmiri" ni Ankara muharebesinden biraz sonra Timur-Leng feth edip Aydın-oğullarına vermiştir: 1402=805 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. 1390=792 tarihinde Yıldırım Bâyezid Aydın ilini zaptettiği zaman "Müslüman-İzmiri" muhâfızlığına "Kara-Subaşı Hasan Ağa" isminde birini tayin etmiştir: Timur-Leng eski Anadolu Beyliklerini canlandırdığı zaman her iki İzmir de Aydın-oğlu Musâ Bey'in eline geçmiş ve Kara-Subaşı Hasan Ağa oralardan çekilmiştir; fakat Timur Anadolu'dan çekilir çekilmez Osmanlı menbâlarında Kara-Subaşı'nın oğlu gösterilen ve "İzmir-Oğlu" lâkabiyle meşhur olan "Cüneyd Bey" Aydın-oğlu İkinci Umur Bey'in elinden İzmir havalisini alıp bir Beylik kurmuştur: Son tetkiklere göre Cüneyd Bey'in de Aydın-oğulları ailesinden olmak ihtimali vardır ve Kara-Subaşı Hasan Ağa bunun babası değil, kardeşidir; babalarının ismi de İbrahim Bey'dir; fakat bu mesele henüz tamamiyle aydınlanmış değildir. Cüneyd Bey 1404 = 807 tarihinde Ayaslug = Selçuk şehrini de aldığı gibi Aydın-oğulları ölkesinin büyük bir kısmını da zaptederek gittikçe ehemmiyet kazanmıştır. Cüneyd'in Osman oğullarına karşı olan vaziyeti hakkındaki rivayetler karışıktır: Bir rivayete göre Edirne'deki Süleyman-Çelebi namına hareket etmiş ve bir rivayete göre de Süleyman'a karşı Karaman ve Germiyan hükümdarlarıyla ittifak etmiştir; her halde en kuvvetli ihtimale ve vukuâtın cereyanından anlaşıldığına göre ilkönce kendi namına hareket etmiş ve ancak Süleyman-Çelebi'nin Anadolu seferinde ona iltica etmek mecburiyetinde kalmıştır. — İsâ-Çelebi'nin işte bu Cüneyd Bey'e iltica ettiği ve bunun üzerine diger Anadolu Beylerinin de iltihakı üzerine Mehmet-Çelebi'ye karşı kuvvetli bir cephe teşekkül ettiği rivayet edilir. — İsâ-Çelebi ile müttefikleri hakkındaki rivayetler 20 — 25 bin arasındadır: Müttefikler işte bu kuvvetle Bursa üzerine yürümüşlerse de Mehmet-Çelebi'nin on bin kişilik muntazam kuvvetine dayanamıyarak bozguna uğramışlardır. Bu muvaffakıyet üzerine Mehmet-Çelebi'nin Saruhan ilini zaptedip Mağnisa'ya hâkim olduğu, Saruhan oğlu Hızır-Şah Bey'i idam ettirdiği, şehzâde İsâ-Çelebi'nin Karaman dağlarına kaçıp telef olarak tarih sahnesinden silindiği, diger Anadolu Beylerinin Mehmet-Çelebi'ye itâat ettikleri ve bilhassa Germiyan-oğlu İkinci Ya'kub Bey'in kale anahtarlarını Mehmed'e takdim etmek suretiyle tâbiiyyet altına

girip başını kurtarmış olduğu rivayet edilir; fakat bu rivayetlerde mübalâğa bulunmakta ihtimali çok kuvvetlidir. Muhakkak olan nokta, Saruhan ilinin işgaliyle son hükümdarı Hızır-Şah Bey'in idamı ve İzmir-oğlu Cüneyd'in de ismen ve resmen Mehmet-Çelebi'ye tâbiiyyetidir. — Bununla beraber, bâzı menbâlarda Saruhan-oğlu Hızır-Şâh Bey'in 813 = 1410 veyahut 815 = 1412 tarihlerinde idam edildiğinden de bahsedilir; fakat bu rivayetler zayıftır; her halde bu beyin meskûkâtında tarih olmadığı için kat'î bir şey söylemek kabil değilse de, en kuvvetli rivayete nazaran ölkesinin işgali üzerine idam edilmiş olması lâzımgelir. Osmanlı menbâlarında Hızır-Şâh Bey'in Timur istilâsı ve Yıldırım'ın esareti devrinde Osmanlı ailesinin şerefini ihlâl eden bir cinayet irtikâb ettiğinden ve Mehmet-Çelebi'nin de işte bu mechul cinayetin intikamını almış olduğundan bahsedilir: Şeref ve namusla alâkadar gösterilen bu cinayetin her halde bir kadın meselesiyle alâkası olsa gerektir. — Bu vaziyet üzerine biri Anadolu'da, biri de Rumeli'de olmak üzere iki Osmanlı hükûmeti kalmış demektir : Anadolu Osmanlı hükûmetine Mehmet-Çelebi, Rumeli Osmanlı hükûmetine ise Süleyman-Çelebi hâkimdir! Gerek İsâ-Çelebi gibi bir rakîbin ortadan kalkması, gerek garbî Anadolu Beyliklerinin sindirilmesi ve bilhassa Saruhan ölkesinin işgali bir taraftan Mehmet-Çelebi'yi Anadolu'nun en mühim hükümdarı vaziyetine getirmiş, bir taraftan da Rumeli'deki Osmanlı hükümdarının husûmetini büsbütün alevlendirmiştir : Bu devirden itibaren "Fetret" devrinin sonuna kadar süren mücadele, artık Osmanlı Türklüğünün Anadolu-Rumeli mücadelesi şeklindedir. İsâ-Çelebi'nin âkıbeti hakkındaki diger rivayetler için 1403 = 805 vukuâtı içinde "İsâ ve Musâ Çelebiler mücadelesi" fıkrasına bakınız).

1406 = 809

Süleyman ve Mehmet Çelebiler mücadelesi.

(Evvelce Süleyman-Çelebi Ankara felâketi üzerine Rumeli'ye geçerken Bizans imparatorluğuna karşı dostâne bir siyaset tâkibine mecbur olmuş ve biraz sonra da Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'la bir ittifak muahedesi akdetmiş, bu muahede mucibince Istanbul civariyle Selânik havalisini ve Tesalya ile Mora fütuhâtını Bizans'a iade etmek mecburiyetinde kalmış, en küçük kardeşi Kasım-Çelebi ile kızkardeşi Fatma-Hatun'u rehîne olarak İkinci Manuil'e bırakmış, imparatorun yeğeni olan Mora despotu Birinci Theodoros'un kızını alarak Paleoloğos hanedaniyle sıhriyet tesis etmiş ve daha sonra Varna'ya kadar Karadeniz sahillerini de Bizans'a terketmek gibi muhtelif fedakârlıklara katlanmak mecburiyetinde kalmıştır : 1403=805 vukuâtının onuncu fıkrasına bakınız. Süleyman-Çelebi Rumeli'deki vaziyetini işte böyle tahkim etmiş ve bu sâyede istediği zaman Anadolu'ya asker geçirebilmek imkânını elde etmiştir : Tabiî bu siyaset, Osman-

lı şehzâdelerini birbiriyle boğuşturarak Türk imparatorluğunu parçalatmak istiyen Bizans'ın da menfaatine muvafıktır. — Süleyman-Çelebi'nin bu Anadolu seferine sebeb, Anadolu'da en mühim hükümdar vaziyetine gelen Mehmet-Çelebi'nin artık Rumeli'yi bile tehdid edebilecek bir şevket ve kudret kazanmış olmasıdır : İkinci bir sebeb olarak da Aydın iline hâkim olduktan sonra Osmanlı şehzâdelerinin mücadelelerinden istifade etmek istiyen ve nihayet Mehmet-Çelebi'ye inkıyad eden İzmir-oğlu Cüneyd Bey'i tedib etmek istediğinden bahsedilir. — Süleyman-Çelebi Rumeli kuvvetlerini Çanakkale üzerinden Anadolu'ya geçirip Bursa üzerine yürümüş ve şehri zaptetmiştir : Büyük kardeşine mukavemet edebilecek kadar kuvvete malik olmıyan Mehmet-Çelebi bu vaziyet üzerine Amasya'ya çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. İşte bu suretle Süleyman-Çelebi Rumeli'den sonra Anadolu'ya da ayak atmışsa da, hiç bir zaman bütün Osmanlı arazisine hâkim olamamıştır. — Mehmet-Çelebi'nin ilk zamanlarda Süleyman-Çelebi'yi metbû tanıdığı hakkında bir rivayet vardır : Her halde Mehmet-Çelebi'nin Anadolu'da kuvvetlendikten sonra artık Edirne hükûmetini tanımamıya ve bilhassa İsâ-Çelebi'nin Süleyman-Çelebi'den yardım görmesi üzerine Edirne hükûmetine karşı cephe almıya başladığı muhakkaktır. — Süleyman-Çelebi'nin Anadolu seferi Osmanlı ölkesinin Anadolu ve Rumeli parçaları arasındaki eski birliği kendi lehine olarak iade maksadiyle yapılmış bir hareket olduğu için yalnız Mehmet-Çelebi'yi değil, ayni zamanda diger Anadolu Beyliklerini de tehdid eden bir vaziyet demektir).

Süleyman-Çelebi'ye karşı neticesiz bir ittifak teşebbüsü ve İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in Süleyman'a ilticası.

(Rumeli hükümdarı Emir Süleyman'ın Anadolu seferi üzerine telâşa düşen Karaman hükümdarı İkinci Mehmet, Germiyan Beyi İkinci Ya'kub ve Aydın Beyi İzmir-oğlu Cüneyd'in derhal ittifak edip kırk elli bin kişilik bir ordu hazırladıkları rivayet edilir. — Bu müttefikler ordusu Ayaslug = Selçuk'da tahşid edilmiştir: Fakat müttefik hükümdarların birbirlerinden emin olmamaları ittifakın neticesiz kalmasına sebeb olmuştur; bu husustaki rivayetlere nazaran müttefiklerinin kendisini Süleyman-Çelebi'ye teslim edeceklerini haber alan İzmir-oğlu Cüneyd Bey bir gece ordugâhından gizlice çıkıp Süleyman'a dehalet ve iltica ederek ayaklarına kapanmış ve onun bu hareketinden kuşkulanan müttefikleri de harbetmeden dağılmışlardır! Halbuki müttefik kuvvetleri Süleyman-Çelebi'nin yirmi beş bin kişilik ordusunun iki misli kadardır : Onun için bu vaziyet Süleyman-Çelebi'yi hem büyük bir tehlikeden kurtarmış, hem hiç kan dökmeden muzaffer bir hale getirmiştir! Çok sefih olan Süleyman'ın bu kolay muvaffakıyet üzerine Ayaslug'da sefahate daldığından ve zaten her yerde böyle yaptığından bahsedilir: Süleyman-Çelebi başına gelecek âkıbeti kendi eliyle hazırlamış bir adamdır).

Ankara'nın Süleyman-Çelebi namına Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa tarafından işgali.

(Süleyman-Çelebi, Ankara üzerinden Amasya'ya çekilmiş olan kardeşi Mehmet-Çelebi'nin tâkibine babasının Vezir-i-a'zamı olup Ankara felâketi üzerine kendisiyle beraber Rumeli'ye geçmiş olan Çandarlı Ali Paşa'yı memur etmiştir : Ali Paşa doğru Ankara üzerine yürümüş ve kaleyi teslim suretiyle işgale muvaffak olmuştur. Bir rivayete göre de Süleyman-Çelebi Ankara seferine bizzat gitmiştir; fakat bu rivayet biraz zayıftır. — Mehmet-Çelebi Amasya'ya giderken Ankara'nın müdafaasını Firuz Bey oğlu Ya'kub Bey'e tevdi etmiştir : Ankara kalesini Süleyman-Çelebi kuvvetlerine teslim eden işte bu Ya'kub Bey'dir; fakat bu bey Mehmet-Çelebi'ye ihanet etmiş değildir : Rivayete nazaran muhasara esnasında Ya'kub Bey Mehmet-Çelebi'den istimdad etmiş ve o da yakında imdada geleceğini bildiren bir mektup göndermiştir; bu mektubu getiren adamlar Süleyman-Çelebi kuvvetleri tarafından yakalanmış, Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa mektubu değiştirip Mehmet-Çelebi ağzından Ya'kub Bey'e kalenin tesliminden başka çare olmadığını bildiren sahte bir mektup yazmış ve Firuz Bey oğlu Ya'kub Bey işte bu sahte mektuba inanıp Ankara'yı teslim etmiştir. — Çandarlı Ali Paşa'nın Ankara'da içki ve eğlence hayatına dalmasından istifade eden Mehmet-Çelebi bu sırada Ankara ve Bursa'yı istirdad için sefere çıkmışsa da kuvvetinin azlığından dolayı muvaffak olamıyarak Amasya'ya dönmüştür).

Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa'nın ölümü.

(Çandarlı Ali Paşa bu senenin 7 Receb = 18 Kânunuevvel Cumartesi gecesi vefat etmiştir. Muhtelif menbâlarda 810 = 1407, 813 = 1410 ve 814 = 1411 tarihlerinden de bahsedilirse de bizim burada esas ittihaz ettiğimiz tarih mezar kitâbesine istinad ettiği için en doğrusudur. — İçki, eğlence ve tantana düşkünü olmakla beraber âlim, fâzıl ve tecribeli bir devlet adamı olan bu kıymetli vezirin ölümü Süleyman-Çelebi için büyük bir felâket ve mahrumiyet olmuş, o sefih şehzâde bu suretle en mühim istinat noktasını kaybetmiş sayılır. — Çandarlı Ali Paşa'nın mezarı İznik'de babasının yanındadır. — Ali Paşa, babası Çandarlı Hayrüddin Paşa'nın 1387 = 789 tarihinde vefatı üzerine Vezir-i-a'zam olmuş, Birinci Murad devrinde iki sene, Yıldırım Bâyezid'in bütün saltanat müddetince on üç sene ve Fetret devrinde de Süleyman-Çelebi maiyyetinde dört sene hükûmeti idare etmiş olduğuna göre cem'an on dokuz sene Vezâret-i-uzmâ makamını işgal etmiş demektir. — Osmanlılarda Vezâret meselesi için 1368 = 770 vukuâtına bakınız).

Karaman-oğlu İkinci Mehmet'le Osman-oğlu Mehmet Çelebi'nin Süleyman Çelebi'ye karşı ittifakı.

(Mehmet-Çelebi'nin Bursa ve Ankara'yı istirdâda muvaffak olamıyarak Amasya'ya çekilmesi üzerine meydanı boş bulan Süleyman-Çelebi Karaman-

lıların elinde bulunan Sivrihisar üzerine yürümüştür: Sivrihisar kalesi, Ankara felâketi üzerine Timur tarafından canlandırılmış olan Karaman devletine ilhak edilen yerlerdendir : 1402=805 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Süleyman-Çelebi yukarda bu sene vukuâtı içinde gördüğümüz gibi kendisine karşı Germiyan Beyi İkinci Ya'kub ve İzmir-oğlu Cüneyd Beylerle ittifâkınadanberi Karaman-oğlu İkinci Mehmed'e karşı düşman vaziyetindedir; bu seferki Sivrihisar muhasarası işte bu vaziyetin neticesidir. — Süleyman'ın tecavuzu üzerine Karaman hükümdarı harekete gelmişse de Süleyman'ın sevkettiği Evrenos Bey kuvvetleriyle uğraşmıya mecbur olmuştur. — İşte bu sırada Kırşehir havalisine gelmiş olan Mehmet-Çelebi ile Karamanoğlu İkinci Mehmed'in Cemele kalesinde mülâkat ederek Süleyman-Çelebi'ye karşı bir ittifak muahedesi akdetmiş ve hattâ bu muahede mucibince Karaman-oğlu'nun Mehmet-Çelebi'ye bir mıkdar arazi vermiş olduğu rivayet edilir. — Emir Süleyman tarafından tâkibe memur edilen Evrenos Bey, Aksaray'a kadar ilerledikten sonra Cemele ittifakı üzerine müttefik kuvvetlerle başa çıkamıyacağını anlayıp Ankara'ya dönmüştür).

Musâ-Çelebi'nin Rumeli'ye geçirilmesi ve mücadele sahnesinin Anadolu'dan Rumeli'ye intikali.

(Rumeli'den sonra Bursa, Ankara ve havalisini ele geçirdikten başka İzmiroğlu Cüneyd Bey'i tâbiyyet altına alarak Aydın iline de hâkim olan ve hattâ garbî Anadolu Beyliklerinden bâzılarını da itâat altına almış olduğundan bahsedilen büyük şehzâde Süleyman-Çelebi'ye karşı koyabilecek kuvvetten mahrum olan Mehmet-Çelebi'nin Karaman-oğlu İkinci Mehmet'le akdetmiş olduğunu yukarıki fıkrada gördüğümüz Cemele ittifakı kat'î bir emniyet tedbiri sayılamıyacağı için, Mehmet-Çelebi bu sırada çok kurnazca bir tedbir ittihazına mecbur olmuştur : Tâkib edilen maksadı lüzumundan fazla temiş etmiş olan bu tedbir şehzâde Musa-Çelebi'nin Edirne hükûmetini zaptetmek vazifesiyle Rumeli'ye geçirilmesidir; tabiî bu suretle Süleyman-Çelebi'yi Rumeli'ye geçip Musâ-Çelebi ile mücadeleye mecbur etmek ve harp sahnesini Anadolu'dan Rumeli'ye naklettirmek maksadı tâkip edilmiştir. — Musâ-Çelebi'nin esaretten kurtulduğu tarihtenberi Mehmet-Çelebi nezdinde bulunduğu ve ona itâatten ayrılmadığı rivayet edilir : Bu şehzâdenin vaziyeti hakkındaki diger rivayetler için 1403 = 805 vukuâtı içinde "İsâ ve Musâ Çelebiler mücadelesi" fıkrasına bakınız. — Musâ-Çelebi'nin Rumeli'ye geçirilmesi için Kastomonu hükümdarı İsfendiyar Bey'in Karadeniz üzerinden Rumeli ile temas halinde bulunmasından istifade edilmiş ve Eflak voyvodası Mircea = Mirçe ile muhabere edilerek bu hıristiyan prensi elde edilmiştir; bundan başka Yıldırım'ın kayınbiraderi olan Sırp kralı Stefan Lâzareviç'in de elde edilmiş olduğundan bahsedilir. — İsfendiyar Bey'in elindeki Sinop limanından Eflak sahillerine deniz yoluyla geçen Musâ-Çelebi'nin Anadolu'dan Rumeli'ye geçiş tarihiyle Rumeli'deki muharebelerinin tarihleri üzerinde Osmanlı, Bizans, Sırp ve Bulgar menbâları arasında çok

mühim farklar vardır : Bu ihtilâf karşısında bâzı muahhar Garp müdekkikleri Musâ-Çelebi'nin Rumeli'ye geçiş tarihinin 1409 = 812 senesine müsâdif olması lâzımgeleceğine hükmetmektedirler. Osmanlı menbâlarındaki 1406 = 809 tarihi doğru olduğu takdirde Musâ-Çelebi'nin Rumeli'de Emir Süleyman'la mücadele edebilecek derecede kuvvet toplayıncaya kadar bir iki sene uğraşmış olmasını kabul etmek lâzımgelir. Bununla beraber Osmanlı menbâlarında Musa'nın Süleyman'la yaptığı ilk muharebelerin 809=1406 tarihine tesadüf ettiği de rivayet edilir. Bu takdirdeyse Musâ-Çelebi'nin Rumeli'ye geçer geçmez ilk muharebelerini yapmış olması lâzımgelir. Her halde bütün bu mütenâkız rivayetler ihtiyatla karşılanmalıdır. — Osmanlı menbâlârına göre Musâ-Çelebi Rumeli'ye geçerken kendisine yardım etmiş olan kardeşi Mehmet-Çelebi'ye karşı Edirne hükûmtini zaptedince tâbiiyyet göstereceğini ve hutba ile sikkede Mehmed'in ismini zikrettireceğini taahhüd etmiştir : Tabiî Mehmet-Çelebi için o vaziyette en mühim mesele, Musâ-Çelebi'nin bu gibi taahhütlerinden ziyade Rumeli'de bir gaile çıkarıp Süleyman-Çelebi'yi Anadolu'dan avdet mecburiyetinde bırakmasıdır).

Süleyman-Çelebi'nin Musâ-Çelebi ile mücadele etmek üzere Anadolu'dan Rumeli'ye geçişi.

(Süleyman-Çelebi'nin bu hareketi, bir rivayete göre Musâ-Çelebi'nin hareketiyle aynı seneye tesadüf ettiği için, yukarıki fıkrada gözden geçirdiğimiz tarih ihtilâfı tabiî buna da şâmildir : Hattâ 1409 = 812 tarihinden başka 1408 = 811 ve 1410 = 812 tarihleri de rivayet edilmiştir; 1410 = 812 vukuâtına da bakınız. — Süleyman-Çelebi'nin Bizanslılarla ittifakından dolayı Üsküdar üzerinden alelâcele Rumeli'ye geçtiği rivayet edilir; hattâ bir rivayete göre de Süleyman'ın Varna'ya kadar Karadeniz sahillerini işte bu münasebetle Bizans imparatorluğuna tâvizat olarak vermek mecburiyetinde kaldığı anlaşılmaktadır : Bu mesele için 1406 = 809 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Süleyman-Çelebi, İzmir-oğlu Cüneyd Bey'i de beraber Rumeli'ye götürmüş ve Ohri beyliğine tayin etmiştir).

1408 = 811

İstirya akını.

(Osmanlıların Akıncı ismiyle Rumeli'de kurdukları Gaziler teşkilâtı o kadar sağlam esaslara dayanmaktadır ki, ne Ankara felâketi üzerine Anadolu arazisinin parçalanması, ne şehzâdeler mücadelesi ve hattâ ne de Rumeli tarafında bâzı yerlerin Bizans imparatorluğuna iade edilmiş olması bu mükemmel teşkilâtın hudut boylarındaki faaliyetini ihlâl edememiştir : Akıncı Beyleri merkezî hükûmetteki inhilâle rağmen vaziyetlerini muhafazaya muvaffak olmuşlar ve hattâ bu senenin 18 Cumâda-l-ûlâ = 9 Teşrinievvel salı günü istirya'nın şimalindeki "Krain=Carniole" eyâletine girip Moettiling şehrini işgal ederek bir çok ganîmetler ve esirler almışlardır. — Osmanlı menbâları bu büyük akın hareketinden bahsetmemektedir).

1409 = 812

Venedik Cumhuriyetiyle Süleyman-Çelebi arasında bir muahede akdi.

(Bu muahede için 1408 = 811 tarihi de rivayet edilir. — Muahede mucibince Osmanlıların Arnavutluk'daki Venedik arazisine tecavuz etmemek taahhüdüne mukabil, Venedik Cumhuriyetinin senede bin altı yüz duka altını haraç vermesi takarrür etmiştir. — Bu mukavele, Osmanlılarla Venedikliler arasında ilk muahede sayılırsa da bu telâkkî ihtiyatla karşılanmalıdır; çünkü daha Birinci Murad devrinde bile bu Cumhuriyetle ticaret mukaveleleri akdedilmiş olduğu anlaşılmaktadır: 1389=791 vukuâtı içinde "İtalya hükûmetlerinden elçiler gelmesi" fıkrasına da bakınız).

«Mevlid» manzumesinin ikmali.

(Büyük şair Süleyman-Çelebi "Mevlid"i Bursa'da yazmıştır: İkmali işte bu tarihtedir. — Dinî edebiyatımızın bugün hâlâ merasimle okunan bu eşsiz şâheserinin asıl ismi "Vesîlet-ün-necât" dır. Türk dilinde otuzdan fazla "Mevlid" yazıldığı halde hiç biri Süleyman-Çelebi'nin eseri gibi cemiyetin ruhunda yer tutamamıştır. —Süleyman Dede'nin Mevlid'i Arap, Yunan, Boşnak, Arnavut, Çerkes ve son zamanlarda İngiliz ve sâir bâzı Garp dillerine de terceme edilmiştir. — 1422=825 vukuâtına da bakınız).

1410 = 812

Musâ-Çelebi'nin Edirne tahtını zaptetmesi.

(Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in delâletiyle Sinop limanından Eflak sahillerine geçirilmiş olan Musâ-Çelebi, Eflak voyvodası Mirçe'nin kızını almak suretiyle Rumeli'de vaziyetini tahkim etmiş, babasının kayınbiraderi olan Sırp kralı Stefan Lâzareviç'ten de yardım görmüş ve işte bu sâyede hazırlıklarını ikmal ederek Türk, Ulah, Sırp ve Bulgar askerlerinden mürekkep bir ordu ile Rumeli hükûmetini zaptetmek üzere harekete başlamıştır. — Emir Süleyman'ın bu sıradaki vaziyeti hakkında muhtelif rivayetler vardır: Meselâ bir rivayete göre Bursa'da, bir rivayete göre Ankara'da ve bir rivayete göre de Edirne'dedir; Anadolu'da bulunduğu hakkındaki rivayetlere nazaran hamam âlemlerinde "Sâkî-i serv-endâm ve câm-ı gülfâm" ile vakit geçirmektedir! Bununla beraber Musâ-Çelebi'nin Rumeli'ye geçtiğini haber alır almaz kendisinin de derhal Istanbul üzerinden Edirne'ye geçtiği rivayet edilir; her halde bu iki şehzâdenin Rumeli'ye hareket tarihleri çok ihtilâflıdır: 1406 = 809 vukuâtının son iki fıkrasına da bakınız. Bir rivayete göre de Musâ-Çelebi 1406 = 809 tarihinde geçmiş, bir müddet hazırlanmakla meşgul olmuş ve nihayet Rumeli'de vaziyete hâkim olunca Süleyman-Çelebi Anadolu'da uykusundan uyanıp işte bu 1410 = 812 tarihinde Rumeli'ye geçmiştir: Vukuâtın teselsülü bakımından bu son rivayet pek kuvvetsiz

değildir. — Musâ-Çelebi yukarda bahsi geçen müttefiklerinden topladığı ordu ile bu senenin 13 Şubat = 8 Şevvâl Perşenbe günü Emir Süleyman'ın kuvvetlerine karşı büyük bir zafer kazanarak Rumeli'ye hâkim olmuştur : Bu muharebede Süleyman-Çelebi'nin bizzat bulunmayıp onun kuvvetlerine Rumeli Beylerbeyi Mihal-oğlu Mehmet Bey'in kumanda ettiği rivayet edilir. Musâ-Çelebi'nin muharebeden evvel Rumeli Beylerine mektuplar yazarak Süleyman-Çelebi'nin sefâhetinden bîzar olan bu beyleri elde ettikten sonra kolayca muzaffer olduğu hakkında da bir takım rivayetler vardır. — İşte bu vak'adan itibaren şehzâde mücadelelerinin sahnesi, artık Rumeli'ye intikal ettiğini kanlı hâdiselerle göstermiye başlamış demektir).

1410 = 813

Süleyman-Çelebi'nin «Kosmidion = Eyüp» zaferi.

(Bu sene Musâ ve Süleyman Çelebiler arasında geçen iki muharebenin birincisi olan bu "Kosmidion = Eyüp" harbi 15 Haziran = 11 Safer Pazar günü Istanbul sûrlarının önünde olmuştur : Bir rivayete göre Süleyman-Çelebi müttefiki olan Bizans imparatorundan da yardım görmüş, bâzı beylerle askerler Musâ'dan ayrılıp Süleyman tarafına geçmiş ve netice itibariyle harbi Süleyman-Çelebi kazandığı için Musâ-Çelebi Edirne üzerine çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. — Bu muharebenin Istanbul önlerinde olmasından da anlaşılacağı gibi Süleyman-Çelebi Musâ'dan çok sonra Rumeli'ye geçmiştir: Bu mesele için 1406 = 809 vukuâtının son iki fıkrasiyle 1410 = 812 vukuâtına ve Süleyman'la Musâ arasında bu sene vukua gelen ikinci muharebe için de aşağıki fıkraya bakınız).

Süleyman-Çelebi'nin Edirne zaferi.

(Bu muharebe temmuz ayının 11 inci ve Rebî'ül-evvel ayının 8 inci Cuma günü vukua gelmiş olduğuna göre, yukarıki fıkrada gördüğümüz "Kosmidion = Eyüp" harbinden yirmi altı gün sonra olmuş demektir. Bâzı Osmanlı menbâlarında bu iki muharebe 809 = 1406 tarihinde vukua gelmiş gibi gösterilirse de doğru değildir. — Istanbul önlerindeki birinci muharebeyi kazanan Süleyman-Çelebi Edirne üzerine çekilen kardeşi Musâ'yı tekrar kuvvetlenmeden evvel ezmiye karar verdiği için hemen üzerine yürümüş ve bu sefer de iki taraf Edirne önlerinde karşılaşmıştır: Bu ikinci muharebeyi de gene Süleyman-Çelebi kazanmış olduğu için Musâ-Çelebi altı ay kadar ortadan kaybolarak gizli bir faaliyetle yeni bir ordu daha toplamıya çalışmıştır : Tabiî Musâ-Çelebi bu yeni hazırlığında da kaynatası olan Eflak voyvodasının müzâheretinden istifade etmiştir. — Edirne muharebesinin neticesi üzerine Sırp askerlerinin Süleyman-Çelebi tarafına geçmiş olmaları büyük bir tesir icra etmiştir. — Musâ-Çelebi yeni bir ordu toplamıya çalışırken Süleyman-Çelebi'nin Edirne'de gene hamam âlemlerine dalıp gece gündüz sarhoşlukla vakit geçirerek ümerâsını kendisinden büsbütün soğutmuş olduğu ve bu tehlikeli devri derin bir gaflet içinde geçirerek âkıbetini kendi eliyle hazırladığı rivayet edilir).

1411 = 813

Edirne'yi bir baskınla zapteden Musâ-Çelebi'nin Rumeli'de Osmanlı tahtına cülûsu.

(Bu mühim vak'a için bu senenin 13 Şubat = 18 Şevvâl Cuma ve 17 Şubat = 22 Şevvâl Salı tarihleri rivayet edilir: İkinci rivayet daha kuvvetlidir. — Yeni bir ordu toplamakta bilhassa kaynatası olan Eflak voyvodası Mirçe'nin müzâheretinden istifade etmiş olan Musâ-Çelebi, büyük kardeşi Süleyman'ın sefâhetinden dolayı efkârıumumiyede hâsıl olan nefret ve muhalefeti de istismar etmiştir. — Musâ-Çelebi'nin büyük bir ordu ile Edirne üzerine yürüdüğü rivayet edilir. — Musâ-Çelebi'nin ordusu Edirne'yi kuşatırken sarhoş Süleyman'ın gene bir hamam âlemiyle meşgul olduğunda bir çok menbâlar ittifak etmektedir: Kendisine vaziyeti arzetmek için huzuruna giren Mihal-oğlu Mehmet Bey'i azarlıyarak koğmuş, ondan sonra giren ihtiyar Gazi Evrenos Bey'in acı sözlerine karşı:

— Ey Hacı lalam, nedir bu kelâm-ı pür âlâm? Musâ kimdür ki benüm üstüme leşger çeküp da'vây-ı saltanat eyliye?

gibi sözlerle onu da savmış ve nihayet kendisinin en mahrem müşâviri vaziyetinde bulunan ve Yeniçeri-ağalığı vazifesini gören Yaya-başı Hasan Ağa hamama girip nasihate başlayınca onun da sakalını bıyığını tıraş ettirmiştir! Bilhassa Hasan Ağa'nın bu vaziyeti üzerine bütün ümerânın Süleyman-Çelebi'den yüz çevirip Musâ-Çelebi'yi istikbale gittiklerinden bahsedilir: Her halde Musâ-Çelebi'nin kolayca Edirne'ye girmiş olduğu muhakkaktır. Başına gelen felâketi çok geç anlamış olan Süleyman-Çelebi tam işte o sırada gece karanlığından istifade ederek Istanbul'a ilticâ etmek üzere üç sadık adamıyla alelâcele Edirne'den çıkıp gitmiştir. — Süleyman-Çelebi'nin hükûmet müddeti bâzı Osmanlı menbâlarında 8 sene, 2 ay, 10 gün gösterilir: Tabiî bu hesap Hicrî takvime göredir; bu şehzâdenin 1402 = 805 tarihinde Edirne'ye gelip tahta çıktığı mâlûm olmakla beraber ay ve gün tarihleri belli olmadığı için bu hesabın ne dereceye kadar doğru olabileceği hakkında bir şey söylemek kabil değildir: Her halde ihtiyatla karşılanmalıdır. — Bir takım Bizans ve Garp müverrihleri gibi son Osmanlı tarihcilerinden bâzıları da Süleyman-Çelebi'yi Rumeli'den başka Anadolu'nun bir kısmına da hâkim olduğu için "Birinci Süleyman" ismiyle Osmanlı Padişahlarından sayarlarsa da bu telâkkî doğru değildir: Çünkü Süleyman-Çelebi Rumeli ve Anadolu'daki Osmanlı ölkesinin mecmuuna hiç bir zaman hâkim olamamıştır).

Süleyman-Çelebi'nin Istanbul yolunda öldürülmesi.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz gibi Musâ-Çelebi Edirne'ye girerken Süleyman-Çelebi hamam âlemini bırakıp alelâcele Istanbul'a doğru kaçmıya başlamıştır: Gece karanlığından istifade ederek Edirne'den kaçabildiği rivayet edilir. Osmanlı menbâlarına göre Süleyman-Çelebi Döğenciler köyüne geldiği zaman kılavuzunun ihânetinden dolayı köylüler tarafından teşhis edilip

derhal öldürülmüş ve kesik başı Edirne'de culûs eden Musa-Çelebi'ye gönderilmiştir: Musâ-Çelebi'nin bu kesik baş manzarasından çok müteessir olduğu ve hattâ köyü yaktırıp köylülerin hepsini idam ettirdiği rivayet edilir; tabiî bu rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır. Hattâ Süleyman-Çelebi'nin Musâ-Çelebi tarafından gönderilen tâkipçilerin eline düşerek idam edildiği hakkında bile bir rivayet vardır. Bir rivayete göre de Süleyman-Çelebi'nin maiyyetindeki adamlar karanlıkta meş'aleler yakmış oldukları için şüpheyi dâvet ederek tâkib edilmişlerdir. — Bu vaziyete göre Emir-Süleyman kardeşi Musâ-Çelebi'nin Edirne'ye girmesine tesadüf eden 13 Şubat = 18 Şevvâl Cuma veyahut 17 Şubat = 22 Şevvâl Salı günü akşamı öldürülmüş demektir: 13 Muharrem 813=18 Mayıs 1410 tarihi de rivayet edilmişse de doğru değildir. — Süleyman-Çelebi'nin ölümü üzerine Fetret fâciasının eşhası üçten ikiye inmiş, Osmanlı ölkesinin Anadolu kısmı Mehmet-Çelebi'nin, Rumeli kısmı da Musâ-Çelebi'nin elinde kalmış ve her iki kıt'a üzerindeki bütün Osmanlı devletinin padişahlığı işte bu tarihî mücadeleden galip çıkacak olan şehzâdeye inhisar edebilecek vaziyete gelmiştir: Çünkü bu sırada Mustafa-Çelebi henüz esâretten dönmemiştir. — Köylüler yahut tâkipciler elinde can vererek mücadele sahnesinden silinen büyük şehzâde Süleyman-Çelebi sefâhatiyle ayyaşlığına rağmen çok kuvvetli bir şahsiyet sayılabilir: Kardeşlerine karşı kazandığı muvaffakiyetlerle Rumeli'den sonra Anadolu Osmanlı arazisinin de mühim bir kısmına hâkim olduğu gibi diger Beyliklerin bazılarını da itâat altına alabilmesi ihmal edilemiyecek kadar büyük muvaffakıyetlerdir; her halde Ankara felâketinden doğan anarşiye bir an evvel nihayet vermekte bu şehzâde büyük bir rol oynamıştır; Rumeli tarafında Bizas'a muhtelif arazi parçaları vererek Istanbul imparatorluğunun bitaraflığını temin etmesi vaziyetini tahkim için ihtiyar edilmiş siyasî bir tedbirden başka bir şey değildir: Çünkü Süleyman-Çelebi bu araziyi verirken herhalde Bizansın bunları muhafaza edemiyeceğini ve ilk fırsatta derhal istirdâdı kabil olduğunu takdir edemiyecek kadar zekâsız değildir; onun için bu kuvvetli şahsiyeti mahveden başlıca âmilin içki ve sefâhat yüzünden uyandırdığı umumî nefret olduğu muhakkaktır: Musâ-Çelebi asker ve ahali arasındaki propagandalarıyla bu vaziyeti çok mükemmel istismar etmiştir. — Emir Süleyman Osman-oğulları içinde ilim ve edebiyatın ilk hâmilerinden sayılır; devrinin en mühim şairleriyle âlimlerinden bâzılarını sarayında toplamıştır : Bunların içinde Mevlid sahibi Süleyman-Dede, şair Niyazî-Ahmedî, Ahmed-Daî, Ahmedî'nin kardeşi Hamzevî ve tıbbî eserleriyle meşhur Aydınlı hekim Hacı-Paşa en mühimlerindendir).

Musâ-Çelebi'nin Edirne'de cülûsu üzerine «Simavna Kadısı oğlu Şeyh-Bedrüddin Mahmud»un Kadı-askerlik makamına tâyini.

(Bâzı Osmanlı menbâlarında "Şeyh Bedrüddin-i Simavî" ismiyle anılan bu Osmanlı komünisti Anadolu Selçukîlerinden veyahut Selçukî vezirlerinden birinin nesline mensub olduğu rivayet edilen "Kadı-İsrâîl" isminde bir âli-

min oğludur. Tahminen 1368=770 tarihlerine doğru Edirne civarındaki "Sımavna" veyahut bir rivayete göre de Kütahya vilâyetindeki "Simav" kasabasında dünyaya gelmiştir. Tahsili Konya, Mekke ve Kahire gibi o devrin en mühim ilim merkezlerindedir. Mısır Sultanı Barkuk, Timur-Leng ve muhtelif Osmanlı hükümdarlarıyla münasebet ve temasta bulunmuştur. İlmî seviyyesi ve büyük dehâsiyle yalnız Osmanlı Türklüğünün değil, on beşinci asırda tekmil İslâm âleminin en mühim ve mümtaz şahsiyetlerindendir. Bu ehemmiyeti hem tasavvuf, hem fıkıh, hem siyaset cephelerine şâmildir. Muhtelif eserleri vardır: En mühimleri Musâ-Çelebi'nin Kadı-askerlik = Kazaskerlik makamına geçince bir nevi "Mecelle" veyahut "Medenî kanun" mahiyetinde yazdığı ve Hicrî 814 Safer = Milâdî 1411 Haziran ayının 28 = 21 inci Pazar günü bitirdiği "Câmi'-ül-fusûleyn" ismindeki fıkha ait eseridir. Tasavvuftaki telâkkilerini gösteren bu meşhur eseri de "Vâridât" ismindekidir. Felsefesinin esası "Panthéisme = Vahdet-i-vücûd"'a dayanır. Madde âleminin mahlûk olmayıp ezelî ve ebedî olduğunu müdafaa eder. İslâmiyetin "Haşr" ve "Âhiret" esaslarını reddettikten başka "Melek" ve "Şeytan" mefhumlarını da "İyilik" ve "Fenalık" kuvvetleri şeklinde anlatır. Bu vaziyete göre şiddetli bir "Matérialiste = Maddeci" demektir. Cemiyeti alâkadar eden fikirleri de bütün mevzûâta mugayirdir : Şeyh Bedrüddin-Mahmud bu cephesi itibariyle çok şiddetli bir kommünisttir; arazi ve emvâlin taksimini, müslümanlık, hıristiyanlık ve yahudilik arasındaki farkların kaldırılmasını ve bunlar arasında müsavât olmasını ister ve İslâm dininde "Muharremât" ismi verilen memnuiyetlerin "istihlâl" ini, yâni helâl sayılmasını tervic eder. Yalnız kadın meselesinde iştirâki tecviz edip etmediği pek belli değildir; hattâ müridlerine izâfe edilen "Mum söndürme" âdedinin kendisiyle alâkadar olup olmadığı da şüpheli kalmış bir meseledir. — Şeyh Bedrüddin-Mahmud'un işte bu esaslara dayanan umumî propaganda hareketi Musa-Çelebi'den sonra başlamış olmakla beraber, bu fikirlerin büyük bir siyasî hareket şeklini almadan evvel de halk arasında intişara başlamış olabileceği ve hattâ Musâ-Çelebi'nin İstanbul ve Edirne civarlarındaki ilk mağlûbiyetlerinden sonra Süleyman-Çelebi'nin vaziyetini sarsmak için yapılan siyasî propagandada Müslümanlarla beraber Hıristiyanları da kazanmak için bu câzip fikirlerden istifade edilmiş olmak ihtimali de tahmin edilmektedir. Müslüman ve hıristiyan köylü kütlelerine dayanarak iş başına gelmiş olan Musâ-Çelebi'nin eski Osmanlı aristokrasisini temsil eden beylere karşı gösterdiği şiddetle onları kendisinden soğutup bâzılarının Bizans'la Sırbistan'a ve kimisinin de Mehmet-Çelebi'ye ilticası, Bizans imparatoruyla Sırp kralının ve Rumeli hudutlarındaki Türk Beylerinin bir müddet sonra Mehmet-Çelebi'ye tarafdar olması gibi vaziyetlerde de Garp müelliflerinden bâzıları hep bu inkılâp fikirlerinin tesirlerini sezmektedirler: Bâzı Osmanlı menbâlarında Musâ-Çelebi'nin beylere fena muamele ettiği ve hattâ bir çoklarını öldürüp yerlerine kendi adamlarını tayin ettikten başka mallarıyla mülklerini de zaptettiği için yüksek sınıfın kendisinden yüz çevirdiği hakkında bir takım rivayetler vardır; meselâ Çevri tarihinin şu fıkrası bu bakımdan çok mühimdir:

"Taht-i hükmünde olan ümera bed-gümân olmağla ekserini katle meşgul olup kendi havâss-u-hüddâmını yerlerine nasb ve anların emvâl-ü-emlâkini gasbidüp Emir Süleyman'a ittikleri bî-vefâlığı bu hususa bahâne itmeğle her biri kendinden rûgerdân olmuşlar idi; Sultan Mehmed'in Rumeli cânibine teşrifini dil-ü-cân ile hâhân olmuşlar... idi".

Bu fıkrada görüldüğü gibi Musâ-Çelebi'nin beylere düşmanlığı Osmanlı menbâlarında kardeşine ihanet etmiş olan bu beylerin nihayet kendisine de ihanet edeceğinden şüphelenmiş olmasıyla izah edilir: Fakat Cevrî bunun bir bahâneden ibaret olduğuna kaanidir. Âşık-Paşa-zâde ise Musâ-Çelebi'den bahsederken: "Her sancağı kendinin bir kuluna virdi"

demek suretiyle eski beylerin mevkilerinden atılmış olduklarını anlatır. Lûtfi Paşa da :

"Musâ-Çelebi gayet yavuz idi ve hem Rumelini sevmezdi"

dedikten başka sancaklarına hep kendi kullarını tayin eden Musâ'nın ihtiyar Evrenos Bey'i bile öldürmek istediğinden bahsetmektedir. Her halde genç Musâ'nın gerek fikirlerinde, gerek bu gibi icraâtında Şeyh Bedrüddin-Mahmud'un büyük bir tesiri olduğu muhakkaktır).

Musâ-Çelebi'nin istirdad siyaseti.

(Musâ-Çelebi bir taraftan Süleyman-Çelebi'nin şahsî vaziyetini tahkim için evvelce Bizans imparatorluğuna iade etmiş olduğu arazinin istirdâdından ve bir taraftan da ona yardım eden Bizanslılarla kendisine Edirne muharebesinde ihanet eden Sırplardan intikam almıya karar vermiştir: Bizans'a arazi iadesi için 1403 = 805 ve Edirne muharebesinde Sırpların ihaneti için de 1410 = 813 vukuâtının son fıkralarına bakınız. İşte bu maksatla Musâ-Çelebi Sırbistan üzerine yürüyerek bir çok esirler ve ganîmetler aldıktan sonra Makedonya'ya teveccüh etmiş ve Struma = Karasu üzerindeki şehirlerle kasabaları boydanboya istirdad ettiği gibi Selânik'i de muhasara etmiştir. — Bu sırada Musâ-Çelebi'nin akıncı kolları Avusturya'nın "Carinthie = Karintiya" eyâletine kadar büyük bir akın yapmışlardır. — Musâ-Çelebi'nin bu suretle Süleyman-Çelebi devrinde atâlete mahkûm edilen hudut gazilerini memnun etmek istediği de tahmin edilmektedir. — Musâ-Çelebi Bizans imparatorluğundan bir çok zamandır tediye edilmiyen eski haracı da istemiştir: Aşağıki fıkraya da bakınız).

Yıldırım Bâyezid devrindeki haracı istemek için Bizans'a elçi gönderilmesi.

(Musâ-Çelebi bu haraç meselesi için Istanbul'a merhum Vezir-i-a'zam Çandarlı Ali Paşa'nın kardeşi Vezir İbrahim Paşa'yı göndermiştir: Bir rivayete göre de İbrahim Paşa Ali Paşa'nın oğludur; fakat bu ikinci rivayet doğru değildir. — Bizans İmparatorluğunun Ankara muharebesinden evvel taahhut etmiş olduğu senevî onbin yahut otuz bin altınlık haraç o felâketten beri tediye edilmemiştir: Bu mesele için 1400=802 vukuâtının birinci fıkrasına bakı-

nız. — Çandarlı ailesiyle Bizans imparatorları arasında ötedenberi sıkı bir dostluk münasebeti vardır : Bu nokta için 1453 = 857 vukuâtı içinde 10 Temmuz = 3 Receb Salı fıkrasına ve Çandarlı ailesinin siyasî ve tarihî vaziyeti için de 1368 = 770 vukuâtının üçüncü ve 1387 = 789 vukuâtının da birinci ve ikinci fıkralarına bakınız. — Bir taraftan Çandarlılarla Bizanslılar arasındaki dostluk an'anesinin ve bir taraftan da Musâ-Çelebi'nin eski Osmanlı aristokrasisine karşı Şeyh-Bedrüddin'den mülhem fikirlerini bir türlü hazmedemeyişinin ve belki de bilmediğimiz diger bir takım sebeplerin tesiri altında kalan Çandarlı-İbrahim Paşa elçilik vazifesini ve halline memur olduğu haraç meselesini bir tarafa bırakarak Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'la Rumeli'deki Musâ-Çelebi aleyhine ve Anadolu'daki Mehmet-Çelebi lehine bir itilâf akdetmiştir! Osmanlı aristokratları içinde Musâ-Çelebi'den yüz çevirip Mehmet-Çelebi'ye iltihak eden ilk şahsiyet işte bu Çandarlı-İbrahim Paşa'dır : Bu vak'a, Musâ-Çelebi'nin etrafında başlıyan inhilâlin mukaddimesi sayılabilir. Bizans imparatorunun Mehmet-Çelebi'ye temâyülü hem Musâ-Çelebi'nin Bizans'a karşı cephe almasının, hem de son tetkiklere göre Şeyh-Bedrüddin'in fikirlerinden yılmasının pek tabiî bir neticesidir. Edirne hükûmetine karşı cemiyet nizamı bakımından Türk, Bizans, Sırp vesaire aristokrasileri gittikçe elbirliği etmiye başlamışlardır. Çandarlı-İbrahim Paşa işte bu vaziyette Bizans imparatoruyla Mehmet-Çelebi lehine anlaşmış ve imparatordan bir mektup alarak Bursa'ya gitmiştir : Vaktiyle büyük şehzâde Süleyman-Çelebi Musâ-Çelebi'ye karşı hareket etmek üzere Rumeli'ye geçince Anadolu arazisini tamamiyle istirdad etmiş olan Mehmet-Çelebi'nin o sırada Bursa'da bulunduğu rivayet edilir. — Bizans İmparatorunun bu hareketinde Osmanlı şehzâdelerini birbirine düşürme siyasetinin de mühim bir âmil olduğu muhakkaktır).

Istanbul'un beşinci muhasarası.

(Bizans imparatorluğundan intikam almak istiyen Musa-Çelebi Istanbulu sıkı bir muhasara çenberi içine almış, çok şiddetli hücumlar yaptırmış ve şehri uzun müddet top ateşi altında bırakmıştır. Bu beşinci Istanbul muhasarası için 1410 = 813 tarihi de rivayet edilir. — Bâzı menbâlarda bu hareket Istanbul'un üçüncü muhasarası gibi gösterilirse de doğru değildir : Birinci muhasara için 1391 = 793 vukuâtının üçüncü, ikinci muhasara için 1395 = 797 vukuâtının birinci, üçüncü muhasara için 1396 - 1397 = 799 vukuâtının üçüncü ve dördüncü muhasara için de 1400 = 802 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Bizans imparatorunun Anadolu'daki Mehmet-Çelebi ile elbirliği etmesi bu beşinci muhasarayı da neticesiz bırakmıştır).

1412 = 815

Mehmet ve Musâ Çelebiler arasında İnciğiz muharebesi.

(Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Istanbul'u muhasara eden Musâ-Çelebi'ye karşı müşterek bir harekette bulunmak üzere Mehmet-Çele-

bi'yi Bizans'a dâvet ettiği rivayet edilir : Bu dâveti kabul eden Mehmet-Çelebi Istanbul'a gelip üç gün kalarak imparatorla bir ittifak muahedesi akdetmiş ve ondan sonra küçük bir Bizans müfrezesi de alarak Temmuz = Rebî'ül-âhir ayı içinde Istanbul civarındaki İnciğiz mevkiinde Musâ-Çelebi'ye karşı giriştiği muharebede mağlûb olmuştur. — Osmanlı menbâlarına göre Musâ ve Mehmet Çelebiler arasındaki ihtilâfın başlıca sebebi, vaktiyle büyük şehzâde Süleyman-Çelebi devrinde Rumeli'ye geçerken hutba ile sikkede Mehmed'in ismini zikrettirip ona itâat edeceğini ve onu Osmanlı devletinin umumî metbûu tanıyacağını taahhüd eden Musâ-Çelebi'nin Edirne'de cülûsundan sonra bu taahhütlerini ifa etmiyerek müstakil davranmasıdır : Bu mesele için 1406 = 809 vukuâtının altıncı fıkrasına da bakınız. — Bâzı muahhar Garp müelliflerine göre Şeyh-Bedrüddin'in tesiri altında kalan Musâ-Çelebi'nin halk kütlesine dayanarak Rumeli'deki Osmanlı aristokrasisine karşı cephe alması, Rumeli beylerinin Mehmet-Çelebi'ye iltihakıyla neticelenmiş ve Mehmet-Çelebi üzerinde Bizans imparatorunun dâveti kadar bu vaziyetin de tesiri olmuştur : Bu mesele için 1411 = 813 vukuâtının üçüncü fıkrasına da bakınız. — Bu vaziyete göre İnciğiz muharebesi On beşinci asır başlarında demokrasi ile aristokrasinin mücadelesi şeklinde tefsir edilmektedir. — Zaten Osmanlı menbâları da Musâ-Çelebi'nin Rumeli beylerine yüklediği ağır "tekâlif"in ve bilhassa emlâk müsaderesinin bütün bu beyleri kendisinden soğutup Mehmet-Çelebi'ye meylettirdiğinden bahsetmektedir. Musâ-Çelebi'nin tazyikinden şikâyet eden beyler içinde Gazi Evrenos, Mihal-oğlu Yahşı, Borak ve Sinan Beyler gibi o devrin en mühim ümerâsı vardır. Bâzı beyler de Musâ-Çelebi'nin emriyle idam edilmiştir. Bütün bunları tazyik ve tezlil eden Musâ-Çelebi'nin vezaret makamına aristokrat sınıfına mensub olmayıp halk tabakasından yetiştiği rivayet edilen "Kör-Şahmelik" isminde birini getirmesi On beşinci asır Osmanlı aristokrasisine çok ağır geldiğinden bahsedilir. — İnciğiz muharebesinde bâzı beylerin Musâ-Çelebi'den ayrılıp Mehmet-Çelebi tarafına geçmeleri işte bu vaziyettendir; bununla beraber, asker üzerindeki nüfuzuna istinad eden Musâ-Çelebi iki müsademeden sonra harbi kazanmş ve Mehmet-Çelebi muharebe meydanından yaralı çekilmiştir).

İzmir-oğlu Cüneyd'in Rumeli'den Anadolu'ya geçişi.

(Bundan evvel de gördüğümüz gibi büyük şehzâde Süleyman-Çelebi Musâ-Çelebi ile harbetmek üzere Anadolu'dan Rumeli'ye geçerken, ölkesini zaptetmiş olduğu Aydın Beyi İzmir-oğlu Cüneyd Bey'i de beraber getirip Rumeli'de Ohri sancak beyliğine tâyin etmiştir : 1406 = 809 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Musâ ve Mehmet Çelebilerin mücadelesi esnasında İzmir-oğlu Rumeli'den Anadolu'ya geçip eski ölkesine yeniden hâkim olmuştur: Bu hâdise iki türlü izah edilir: Bir rivayete göre Cüneyd'i Anadolu'ya gönderen Musâ-Çelebidir ve bundan maksadı da Mehmet-Çelebi'nin başına bir gaile çıkarıp Anadolu'ya dönmek mecburiyetinde bırakmaktır; fakat ikinci bir rivayete göre Cüneyd Bey Osmanlı şehzâdelerinin mücadelesinden istifade ederek kendiliğinden kaçmıya muvaffak olmuştur : Bu iki rivayetin

birincisi daha kuvvetlidir. — Mehmet-Çelebi'nin işte bu vaziyet üzerine İstanbul'dan Anadolu'ya dönüp İzmir-oğlu Cüneyd'i itâat altına aldığı rivayet edilir).

1413 = 816

Mehmet-Çelebi'nin Çamurlu-ova zaferinde Musâ-Çelebi'yi izâle ederek Anadolu ve Rumeli'de bütün Osmanlı ölkesine hâkimiyyeti.

(Musâ-Çelebi'nin cemiyet nizamına uymıyan icraâtı muhtelif devletlerin Mehmet-Çelebi'ye yardım etmesiyle neticelenmiştir : Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos, Sırp kralı Stefan Lâzareviç ve Dulgadır hükümdarı Nâsıruddin-Mehmet Bey'in oğlu ve veliahdi Süleyman Bey Anadolu'daki Osmanlı hükümdarı Mehmet-Çelebi ile elbirliği ettikleri gibi, canlarıyla malları bakımından endişe içinde bulunan Rumeli beyleri de ekseriyetle Mehmet-Çelebi tarafını iltizam etmişlerdir. — Mehmet-Çelebi işte bu müsâit vaziyette ikinci defa olarak Rumeli'ye geçmiş, çok üstün kuvvetler karşısında ric'ate mecbur olan Musâ-Çelebi Bulgaristan'ın Sofya dağlarına doğru çekilmiş, Mehmet-Çelebi kardeşini tâkib etmiş ve nihayet 5 Temmuz = 5 Rebî'ül-âhir Çarşanba günü iki ordu Samako civarındaki "Çamurlu-ova" da karşılaşmıştır: Mehmet-Çelebi ile müttefiklerinin kuvvetleri çok üstün olduğu için Musâ-Çelebinin pek kolay mağlûb edildiği rivayet edilir. Bununla beraber Musa-Çelebi sonuna kadar kahramanca döğüştükten sonra harpten çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Harbi kaybettikten sonra Eflak taraflarına doğru kaçan Musâ-Çelebi'nin tâkibine Mehmet-Çelebi'nin ümerâsından Saruca-Paşa memur edilmiş ve bir rivayete göre bu Paşa Musâ-Çelebi'yi bir bataklıkta ölü olarak bulmuştur : Musâ-Çelebi'nin kendi adamları tarafından vurulduğu veyahut Saruca-Paşa'nın vurdurduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır; Musâ-Çelebi'nin Eflak taraflarına doğru kaçmak istemesinin sebebi, ilk Rumeli'ye geçtiği zamandanberi Eflak prensi Mirçe'nin damadı olması ve bu gibi vaziyetlerde hep ona istinad etmesidir: 1410 = 812 vukuâtına bakınız. — Kardeşinin kesik başı Mehmet-Çelebi'ye getirilmiş ve rivayete nazaran Mehmet-Çelebi bu kesik başı görünce kendini zaptedemiyerek ağlamıştır. — Maktul şehzâdenin cesedi Bursa'ya nakledilip Hudâvendigâr türbesine defnedilmiştir. — Musâ-Çelebi'nin Rumeli'de hükümdarlık müddeti en kuvvetli rivayetlere nazaran 1411 = 813 senesi 17 Şubat = 22 Şevvâl Salı gününden işte bu 1413 = 816 senesi 5 Temmuz = 5 Rebî"ül-âhir Çarşanba gününe kadar iki sene, dört ay, on altı gün sürmüştür : Emir-Süleyman gibi Musâ-Çelebi de bâzı muahhar menbâlarda Osmanlı Padişahlarından sayılırsa da Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı arazisinin mecmûuna hiç bir zaman hâkim olamadığı için bu telâkki doğru değildir. — Osmanlı menbâlarında Musâ-Çelebi'nin Rumeli Beylerini "dilğir" etmesinden mütevellit tabiî bir netice gibi gösterilen bu vak'a bâzı müsteşriklerce Musâ-Çelebi'nin temsil ettiği "ictimaî tehlike" ye karşı bütün aristokrat ve muhafazakâr kuvvetlerle devletlerin birleşmesinden hasıl olmuş bir zafer

şeklinde izah edilir: Bu mesele için 1411 = 813 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Bu muharebede Dulgadır-oğulları'nın Mehmet-Çelebi'ye yardım etmeleri, Osmanlı menbâlarında Mehmed'in bu aile ile olan sıhrî münasebetinden mütevellit gösterilir: Mehmet-Çelebi'nin Dulgadır-oğlu Süli-Bey kızı Emine-Hatun'la izdivacı için 1403 = 805 vukuâtının dokuzuncu ve Dulgadır Beyliği için de 1399 = 801 vukuâtının üçüncü fıkralarına bakınız. — Bu vak'ada Musâ-Çelebi'ye sadık kalan bir kaç kişinin birincisi olarak meşhur Şeyh-Bedrüddin Mahmud'dan bahsedilir: Çamurlu-ova zaferi üzerine Mehmet-Çelebi bu tehlikeli şahsiyeti ailesiyle beraber İznik şehrinde ikamete memur etmiş ve geçinmesine kâfi tahsisat da vermiştir. — Musâ Çelebi'nin ölümü ve Mehmet-Çelebi'nin Osmanlı tahtında tek başına istikrâriyle Osmanlı tarihlerinin "Fetret" veyahut "Fâsıla-i saltanat" dedikleri mücadele ve umumî anarşi devri nihayet bulmuş sayılır: Osmanlı imparatorluğunun mevcudiyetini sarsan bu devir, Yıldırım-Bâyezid'in Çubuk-ova muharebesindeki esaretine tesadüf eden 28 Temmuz 1402 = 27 Zülhicce 804 Cuma gününden Mehmet-Çelebi'nin Osmanlı tahtında tek başına istikrârına tesadüf eden 5 Temmuz 1413 = 5 Rebî'ül-âhir 816 Çarşanba gününe kadar Milâdî takvim hesabiyle tam 10 sene, 11 ay, 8 gün sürmüştür).

BİRİNCİ MEHMET

(Çelebi Sultan Mehmet)

—M. 1413 = H. 816 — 1421 = H. 824—

1413 = 816

Birinci Mehmed'in Edirne'de cülûsu.

(Garp menbâlarında "Mahomet I" ismiyle anılan Birinci Mehmed'e Osmanlı menbâlarında "Muhammed-i Evvel" ve "Çelebi Sultan Muhammed" denir: Halk ağzında "Çelebi Sultan Mehmet" telâffuzu tekarrür etmiştir. Bâzı eski menbâlarda bu padişaha "Kirişçi" lâkabı da verilir : Arap yazısındaki "Kirişçi" kelimesini "Güreşçi" şelinde okuyup Birinci Mehmed'in bu lâkabını "pehlivan" mânâsiyle izah etmek istiyen bir tevile rağmen bâzı menbâlarda Mehmet-Çelebi'nin kardeşi Musâ-Çelebi'yi yay kirişi ile boğdurduğundan dolayı "Kirişçi" lâkabını aldığından bahsedilmektedir : Zaten Arap menbâlarında bu Türkçe kelimenin telâffuzu hakkında verilen izahlarda "El-kirişçi" şeklindeki imlâsı da bu ikinci izahı teyid etmektedir. — Musâ-Çelebi'nin katli üzerine Mehmet-Çelebi'nin Edirne'de cülûsu tamamiyle itibarîdir : Çünkü Anadolu tarafında zaten senelerden beri hükûmet sürmekte olan bu şehzâdenin son muvaffakıyeti yeniden cülûsunu değil, Rumeli cihetine de hâkimiyyetini teşmil ederek tek başına hükümdarlığını temin etmiştir; onun için bu 1413 = 816 tarihi hakikatte Mehmet-Çelebi'nin cülûs tarihi değil, bütün Osmanlı ölkesine münferiden hâkimiyyet tarihidir. — Gerek "Fetret" devrine nihayet verip devletin bütünlüğünü kurtarması, gerek bundan sonraki Osmanlı padişahları hep bunun neslinden gelmiş olması bakımlarından Birinci Mehmet Osmanlı devletinin Osman Gazi'den sonra ikinci müessisi sayılır. — Çelebi-Sultan Mehmet en kuvvetli rivayete göre 1389 = 791 tarihinde doğmuş olduğu için, Osmanlı ölkesinin mecmûuna hükümdar olduğu 1413 = 816 tarihinde takriben yirmi dört yaşlarında olması lâzımgelir: Rivayetler arasındaki büyük ihtilâflardan dolayı tabiî bütün bu rakamlar ihtiyatla karşılanmalıdır. — Birinci Mehmed'in bütün Osmanlı ölkesine hükümdar olarak bu sefer Edir'ne'de cülûsunu 2 Cumâda-l-âhire = 30 Ağustos tarihine müsâdif gösteren bir rivayet varsa da, "Çamurlu-ova" muharebesi 5 Temmuz = 5 Rebî'ül-âhir Çarşanba günü vukubulduğuna göre iki ay kadar bir fark gösteren bu rivayet çok şüphelidir. — Osmanlı menbâlarındaki umumî ve klâsik telâkkide Süleyman ve Musâ Çelebiler bütün memlekete

rakîpsiz ve müstakil olarak hiç bir zaman hâkim olamadıkları için padişahlar silsilesine idhal edilmediklerinden dolayı Birinci Mehmet, sıra itibariyle dördüncü gelen babası Yıldırım Bâyezid'den sonra beşinci padişah sayılır. — Bizans ve muhtelif Garp müverrihleriyle bâzı muahhar Osmanlı müelliflerinde olduğu gibi Süleyman'la Musâ Çelebiler de hesab edildikleri takdirde Birinci Mehmed'in yedinci Osmanlı padişahı sayılması lâzımgelir : Hattâ bâzı eski Osmanlı menbâlarında bile bu telâkkiye tesadüf edilmektedir; bununla beraber, daha evvel de söylediğimiz gibi, o iki şehzâde hiç bir zaman Anadolu ve Rumeli arazisinin mecmûuna birden hâkim olamadıkları için bu telâkki doğru değildir. — Osmanlı menbâlarında Çelebi Sultan Mehmet'den evvelki hükümdarlar bile umumiyetle "Sultan" ünvaniyle anılır : Meselâ Lûtfi Paşa ile Oruc Bey Osman'la Orhan'dan "Gazi" ve "Bey" ünvanlariyle bahsettikten sonra Birinci Murad'dan itibaren "Sultan" ünvanını kullanmıya başlamış, Tevkiî Mehmet Paşa Osman Gazi'den itibaren hepsine "Sultan" lâkabını tevcih etmiş, Şükrullâh-ı Rumî Birinci Mehmed'e kadar ilk hükümdarlara "Bey", "Hünkâr" ve "Sultan-ül-ğuzât" gibi ünvanlar vermekle iktifa etmiş, "Âşık-Paşa-zâde Osman'la Orhan'a "Gazi" ve Birinci Murad'la Birinci Bâyezid'e umumiyetle "Han" ünvanını verdikten sonra Birinci Mehmet'den itibaren "Sultan" kelimesini kullanmış. Hoca Sa'düddin ise daha Osman Bey'den itibaren "Han" ve "Sultan" ünvanlarını bol bol kulanmakta hiç tereddüd etmemiştir. Son zamanlarda bu mesele ile meşgul olan müsteşriklerin fikirleri ikiye ayrılabilir: Bir izaha göre Osmanlı padişahları içinde "Sultan" kelimesini resmî ünvan olarak ilk defa Birinci Murad kullanmıya başlamıştır : O devre ait bâzı vesikalarda "El-melik-ül-muazzam", "El-hâkan-ül-mükerrem" ve "Es-sultân ibn-üs-sultân" gibi elkaba tesadüf edilmesi bu telâkkiye delil gösterilebilir; fakat bu ünvanlar o devrin an'ane ve usulüne muvafık olarak Halife tarafından tasdik edilmiş ve İslâm devletleri arasında resmen takarrür etmiş bir mahiyette değildir : Hattâ işte bundan dolayı Yıldırım Bâyezid Mısır'daki Abbâsî halifesinden kendisine bu ünvanın tevcihini istemiş ve bir rivayete göre de Niğbolu zaferi üzerine halife kendisine "Sultân-ı Rûm" ünvanını tevcih etmiştir : 1395 = 797 vukuâtının sonuncu ve 1396 = 798 vukuâtının ikinci fıkralarına bakınız. Her halde bu ünvanın diger bâzı Anadolu Türk Beyliklerinde de görüldüğü gibi hususî ve âdetâ keyfî surette kullanılmış olmasıyla o devrin usulünce Hilâfet makamı tarafından resmen tasdik edildikten sonra tekarrürü arasında büyük bir fark vardır : Onun için "Sultan" ünvanının Birinci Murad devrinden itibaren takarrürü hakkındaki izahın ihtiyatla karşılanması lâzımdır. İkinci bir izaha göre de bu ünvanı ilk alan hükümdar Birinci Mehmetdir: Ondan evvelkilerin ve meselâ Orhan Gazi ile Birinci Murad'ın bâzı kitâbelerle vesikalarda tesadüf edilen "Sultân-ül-ğuzât" ve "Es-Sultân ibn-üs-Sultân" gibi ünvanları hep hususî mahiyette bir takım tâzim ve tekrim kelimelerinden ibarettir; Karaman, Menteşe vesaire Beylerinde de bu gibi ünvanlara tesadüf edilir. Onun için Osmanlılarda "Sultan" ünvanını resmen almış olan ilk hükümdar Çelebi Sultan Mehmet'dir : Birinci Mehmed'in Amasya. Bursa, Edirne, Serez vesairede basılmış bir çok meskûkâ-

tında "Sultân", "Es-sultân-ül-a'zam" ve "Es-Sultân-ü--melik-il-a'zam" gibi ünvanlara tesadüf edilmesi bunun en kuvvetli delilidir; çünkü ondan evvelki Osmanlı meskûkâtında "Sultan" ünvanı yoktur. Yalnız Çelebi Sultan Mehmed'in bu ünvanı hangi tarihten itibaren resmen kullanmaya başladığı belli değildir: Her ne kadar bu sikkelerden birinde 813 = 1410 tarihi okunmuşsa da, o tarihte Mehmet-Çelebi'nin henüz Rumeli'ye hâkim olmamış bulunması tereddüde sebeb olacak bir nokta demektir; hattâ Halil Edhem Bey merhumun "Meskûkât-ı Osmâniyye" katalogunda "Sultan" ünvanlı tarihsiz sikkelerden birinin 807 = 1404 — 1405 senesine aid olmak ihtimalinden bile bahsedilmektedir: Bu vaziyete göre Birinci Mehmed'in bu ünvanı daha "Fetret" devrinden itibaren husisî surette kullanmıya başlamış olmak ihtimali de vardır. Muhakkak olan yegâne nokta, Osmanlı Padişahları içinde meskûkâtına "Sultan" ünvanını koyduran ilk hükümdarın Birinci Mehmet olmasından ibarettir. Her halde bu ihtilâflı mesele ayrı bir tetkik mevzûu mahiyetini hâlâ muhâfaza etmektedir. — Birinci Mehmed'in elkabı içinde eski islâm an'anesi mucibince "Gıyâsüddin" lâkabını da kullandığı bâzı meskûkâtından anlaşılmaktadır).

Musâ-Çelebi tarafdarlarının muhtelif yerlere sürülmesi.

(Bunların en mühimleri, Musâ-Çelebi hükûmetinin Kommünist Kadı-askeri olan Şeyh-Bedrüddin Mahmud'la Rumeli Beylerbeyi Mihal-oğlu Mehmet Bey'dir: Bu 1413 = 816 vukuâtının birinci fıkrasında görüldüğü gibi Şeyh-Bedrüddin, oğlu, kızı vesair aile efrâdiyle beraber İznik şehrine sürülmüş ve kendisine ayda bin akça ve bir rivayete göre de günde yüz akça dirlik tahsis edilmiştir. Mihal-oğlu Mehmet Bey de Tokad'a sevkedilip "Çâr-tâk" zındanında hapsedilmiştir).

Birinci Mehmed'in sulh siyaseti ve Musâ-Çelebi tarafından istirdad edilen yerlerin Bizans'a iadesi.

(Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'dan Çelebi Sultan Mehmed nezdine muvaffakıyet tebriki için elçiler geldiği ve bunların iki taraf arasındaki ittifak muahedesi mucibince Musâ-Çelebi tarafından bir müddet evvel işgal edilmiş olan yerlerin Bizans'a iadesini istedikleri rivayet edilir: Vaktiyle Süleyman-Çelebi tarafından Bizans'a terkedilen yerler için 1403 =805 vukuâtının sonuncu ve Musâ-Çelebi tarafından istirdad edilen yerler için de 1411 = 813 vukuâtının dördüncü fıkralarına bakınız. — Bizans imparatoru İkinci Manuil son defa Musâ'ya karşı Mehmet-Çelebi'ye yardım ederken Üsküdar'da bir muahede akdedildiği rivayet edilir: İşte bu Üsküdar muahedesi mucibince Bizans imparatoru Mehmet-Çelebi'nin askerlerini Rumeli yakasına nakletmeyi ve ayrıca kendisine askerî yardımda da bulunmayı teahhüd etmiş ve buna mukabil Mehmet-Çelebi de Musâ-Çelebi tarafından istirdad edilmiş olan Istanbul ve Selânik civarlarının iadesini kabul etmiştir. Bu sefer Bizans elçilerinin istedikleri işte bu şartın tatbikidir. Meh-

met-Çelebi muahedeye sadakat göstermiş ve Istanbl civarındaki Karadeniz ve Marmara sahilleriyle Selânik civarındaki yerleri imparatora iade etmiştir : Birinci Mehmed'in bu sulh siyaseti gerek Ankara felâketinden gerek Fetret devrinin kanlı mücadelelerinden çok sarsılmış olan devlet bünyesinin sükûn ve âsâyiş ihtiyaciyle izah edilebilir. — Çelebi Sultan Mehmet, Sırp, Eflak, Yanya, Mora vesaire prensleriyle despotlarının elçilerine de sulhü teyid ederek haricî siyaset itibariyle umumî bir barış politikası tâkib etmiş sayılır: Bunlar için 1414 = 817 tarihi de rivayet edilir).

Karaman-oğlu İkinci Mehmed'in Bursa muhasarası.

(Karaman hükümdarının bu seferi Mehmet-Çelebi'nin Rumeli'de Musâ-Çelebi ile mücadelesinden istifade ederek açtığı rivayet edilir. — Evvelce zaptetmiş olduğu Germiyan ölkesinden sonra Osmanlı arazisini de istilâ edip Bursa'ya kadar ilerliyen İkinci Mehmet şehri muhasara etmiş ve rivayete nazaran bu muhasara otuz dört gün sürmüştür. — O sırada Bursa muhâfızlığında bulunan İvaz Paşa'nın çok şiddetli müdafaası ve huruç hareketleri karşısında Karaman-oğlunun muvaffakıyetsizliğe uğradığı, fakat babasının vaktiyle Kara-Timür-taş Paşa tarafından idamından dolayı intikam almış olmak için Yıldırım Bâyezid'in mezarını açtırıp cesedini yaktırdığı ve nihayet Musâ-Çelebi'nin Bursa'da defnedilmek üzere gönderilen cenazesi Rumeli'den gelince Mehmet-Çelebi'nin muzaffer olduğunu anlayıp şehrin bâzı mahallelerini ateşledikten sonra çekilip gitiği rivayet edilir. — 1414 = 817 tarihi de rivayet edilmiştir. — Germiyan'ın kurtarılması için 1415 = 818 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1414 = 817

İzmir-oğlu Cüneyd'in ısyânı.

(Evvelce Süleyman-Çelebi tarafından ölkesi zaptedildikten sonra Rumeli'ye götürülüp Ohri Beyliğine tayin edilmiş olan İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in daha sonra Musâ-Çelebi tarafından Anadolu'da Mehmet-Çelebi'ye karşı gaile çıkarmak üzere salıverilip ölkesine döndüğü ve nihayet Mehmet-Çelebi'ye itâat mecburiyetinde kaldığı yukarda izah edilmiştir : 1412 = 815 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bu sefer Karaman-oğlunun teşvikine kapılan Cüneyd Bey tekrar ısyan edip Osmanlı arazisine tecavüz ettiği için üzerine sefer açılmış ve İzmir kalesi muhasara edilmiştir. — Osmanlı ordusuna mukavemet edemiyeceğini anlıyan Cuneyd Bey Birinci Mehmed'e dehâlet etmek surtiyle affedilmiştir. — Foça, Sakız ve Midilli'deki Ciniviz kolonileriyle Teke ve Menteşe Beyliklerinin de bu muhasarada Çelebi Sultan Mehmed'in hizmetine girip hâkimiyyetini kabul ettikleri rivayet edilir. — Bu vak'a üzerine Cüneyd Bey'in elinde yalnız İzmir şehriyle civarı kalmış ve Aydın ilinin diğer tarafları tamamiyle işgal edilmiştir. — 1416 = 819 vukuâtının ücüncü fıkrasına da bakınız).

Birinci Mehmed'in ilk Karaman seferi ve Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Said-eli = Kadınhan taraflarının istirdâdiyle Konya muhasarası.

(Çelebi Sultan Mehmed'in bu Karaman seferi bir taraftan Anadolu'da bir istirdat siyasetine başlaması ve bir taraftan da Karaman hükümdarı İkinci Mehmet Bey'den Bursa muhasarasının intikamını almıya kalkışması demektir. — İlkönce yukarda isimleri geçen şehirler zaptedilmiştir: Bunların ilk üçü evelce Birinci Murad tarafından Hamid-oğlu Kemâlüddin Hüseyn Bey'den satın alınıp Osmanlı ölkesine ilhak edilmiş olduğu halde, sonradan Ankara felâketi üzerine Timur-Leng tarafından Karaman ölkesine ilâve edilmiş olan şehirlerdendir : 1381 = 783 vukuâtının ikinci ve 1402 = 805 vukuâtının üçüncü fıkralarına bakınız. — Bu şehirler istirdad edildikten sonra Osmanlı ordusu Konya üzerine yürümüş, fakat Osman-oğlu Birinci Mehmed'in bu Konya muhasarası, tıpkı Karaman-oğlu İkinci Mehmed'in Bursa muhasarası gibi muvaffakıyetsizlikle neticelenmiştir. — Bu muvaffakıyetsizlik üzerine bir sulh akdolunduğu rivayet edilir. — Aşağıda 1415 = 818 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız).

1415 = 818

Birinci Mehmed'in ikinci Karaman seferi.

(Bu ikinci seferin sebebi, Karaman-oğlu İkinci Mehmed'in Osmanlı arazisine tekrar tecavuz etmiş olmasıyla izah edilir : Hakikatte ise Birinci Mehmed'in Osmanlı menbâlarında iki muhtelif sefer şeklinde gösterilen Karaman muharebelerinin muhtelif müsademeler şeklinde devam etmiş tek bir seferden ibaret olmak ihtimali de vardır. — Bu sefer esnasında Çelebi Sultan Mehmed'in Ankara'da hastalandığı ve Germiyan-oğlu İkinci Ya'kup Bey'in hususî hekimi Mevlânâ Sinan, yâni "Husrev-u-Şîrîn" nazımı meşhur şair Şeyhî tarafından tedâvi edildiği rivayet edilir. — İşte bu sefer esnasında Karaman hükümdarı İkinci Mehmet'le oğlu Mustafa Bey'in Osmanlılara esir düştükleri hakkında bir rivayet vardır: Bu rivayete nazaran bunlar Osmanlı veziri Bâyezid Paşa'nın bir hîlesiyle esir edilmişlerdir; fakat bu mesele ayrıca tetkika muhtaçtır : Bâzı menbâlara göre İkinci Mehmet'le oğlu Mustafa Bey birlikte esir edilmiş ve bâzılarına göre de yalnız Mustafa Bey esir olmuştur. — Meşhur "Güvercin" hikâyesi işte bu vak'aya müsâdif gösterilir : Bu Osmanlı an'anesine göre Karaman şehzâdesi Mustafa Bey, Çelebi Sultan Mehmed'in huzurunda koynuna sakladığı bir güvercinin üstüne el basarak "Bu can bu tende iken" diye bir daha Osmanlı toprağına tecavuz edilmiyeceği hakkında yemin etmiş, fakat sonra güvercini öldürüp yeniden husumete başlamış ve işte bunun üzerine Çelebi Sultan Mehmet tekrar Konya'yı muhasara ve zaptettikten sonra Karaman-oğullarını tekrar affedip payıtahtlarını da iade etmiştir Elimizde bu karanlık vukuâtı tenvir edebilecek kat'î mahiyette vesikalar mevcud olmamakla beraber Kon-

ya fethiyle iadesine ait iddianın doğru olmadığı muhakkak sayılabilir. — 1413 = 816 vukuâtı içindeki "Karaman-oğlu İkinci Mehmed'in Bursa muhasarası" fıkrasında görüldüğü gibi, Germiyan ölkesi bir müddettir Karamanlıların işgalindedir: Bu işgalin müddeti hakkında en mühim vesika, Germiyan-oğlu İkinci Ya'kub Bey'in Kütahya'da yaptırdığı imâretin kitâbesidir. İmâret inşaâtının 814 = 1411 tarihinde tamamlandığını söyliyen Ya'kub Bey meseleyi şöyle anlatır :

"Hicretün sekiz yüz on dördünde tamam oldu. Kapusu açıldı, işlendi. Biş ay işlendükten sonra Karaman-oğlu sebebiyle iki buçuk yıl muattal kaldı. Andan sonra, Tanrı Hudâvendigâr'un devletin artırsun, geldi, Karaman-oğlu sürdü, bu yirleri hep girü aldı, bana virdi".

İkinci Ya'kub Bey'in bu fıkrasında "Hudâvendigâr" dediği, Çelebi Sultan Mehmet'dir. 814 = 1411 tarihinde tamamlanan imâretin beş ay işledikten sonra Karaman istilâsı yüzünden kapandığı hakkındaki izah kronoloji bakımından pek vâzıh değildir: Çünkü 814 = 1411 senesinin hangi ayında imâretin tamamlandığı musarrah olmadığı için beş ay sonra vukua gelen istilânın hangi seneye tesadüf ettiği belli değildir; bu izaha göre istilâ hem 814 = 1411, hem 815 = 1412 senelerinde vukua gelmiş olabilir; hattâ Hicretin 814 senesinin son üç ayı Milâdın 1412 tarihine tesadüf etmekte olduğu için ikinci ihtimal daha kuvvetlidir. Bu vaziyete göre iki buçuk sene sürmüş olan bu istilânın işte bu 818 = 1415 tarihinde nihayet bulmuş olması lâzımgelir: Osmanlı menbâlarında Çelebi Sultan Mehmed'in biri 817 = 1414 ve biri de bu 818 = 1415 tarihlerine müsâdif iki Karaman seferinden bahsedilmekte olduğuna göre, Germiyan ölkesinin her halde bu ikinci seferde tamamiyle kurtarılmış olduğu veyahut iki sefer bir olduğu takdirde işte bu 1415 = 818 tarihine müsâdif bulunduğu anlaşılmaktadır. — Germiyan ölkesinin Karamanlılardan kurtarılıp İkinci Ya'kub Bey'e iadesinden itibaren tabiî bu beylik artık tamamiyle Osmanlı hâkimiyyeti altına girmiş demektir).

Arnavutluk fütuhâtı.

(Rumeli gazâları tekrar başlamış ve bilhassa Arnavutluk en mühim hedeflerden biri olmuştur : Bu sene çok müstahkem bir mevki olan ve Türkler tarafından "Akçahisar" ismiyle anılan "Kroya" kalesi zaptedildiği gibi, meşhur Kastriyota ailesinin hemen bütün arazisi işgal edilmiştir. Kroya kalesi sonradan İskender Bey ismiyle meşhur olan "Georges Kastriota" nın eline geçmiş ve Osmanlılara karşı mücadele merkezi ittihaz edilmiştir: 1447 = 851 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Mora'yı Osmanlı istilâsından kurtarmak için Korintos berzahında büyük bir sûr inşâsı.

(Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un kardeşi olan Mora despotu Birinci Theodoros Paleoloğos 1407 = 810 tarihinde ölmüş olduğu için yerine gene o tarihte İkinci Manuil'in ortanca oğlu İkinci Theodoros despot ol-

muştur. İmparator İkinci Manuil bir taraftan Türklerle zâhiren dost geçinmekle beraber, bir taraftan da Aragon kralı Birinci Ferdinand'dan istimdâd edip bu kralı Türklere karşı hareket etmek üzere bir ordu ile Mora'ya dâvet ettikten başka oğlunu ziyaret bahânesiyle İsparta'ya kadar gidip tahkimat işleriyle meşgul oluyordu. İmparatorun Korintos sûrunu yaptırması işte bu ziyaretindedir : Türklerin "Germe-hisar" dedikleri "Korintos = Gürdüs" sûru bütün berzah boyunca uzanan muazzam bir duvardır : Bir çok kulelerle tahkim edilen bu sûr, Milâttan evvel Beşinci asırda Moralıların İranlılara karşı yaptıkları meşhur seddin yerindedir; bu sed Milâdın üçüncü asrında Roma imparatoru Valérien tarafından Gotlara karşı ve altıncı asırda da Justinien tarafından Hunlara karşı müdafaa için tâmir edildikten sonra, nihayet İkinci Manuil Paleoloğos tarafından da Türklere karşı yeniden inşâ edilmiş demektir. — Bizans imparatorluğunun Mora'ya bu kadar ehemmiyet vermesi, iktisaden ve siyaseten inkırâza doğru gitmekte olan Istanbul'un ümitsiz vaziyetine mukabil, Mora'nın Yunan kültür ve medeniyeti için son ocak sayılmasındandır : Hattâ bâzı Garp müelliflerince Bizans'ın bu son devrinde Romalılığı bırakıp Yunancılığa sarılması imparatorluğun inkırâz alâmetlerinden sayılır. — Germe-hisar'ın Türkler tarafından yıkılması için 1423 = 826 vukuâtının ikinci fıkrasıyla 1446 = 850 vukuâtına bakınız).

Şair Ahmedî'in ölümü.

(815 = 1412, 816 = 1413 ve 817 = 1414 tarihleri de rivayet edilir. — Kütahya veyahut Amasya'da öldüğü hakkında muhtelif rivayetler vardır : Mezarının nerede olduğu belli değildir. — Ahmedî'nin asıl ismi "Tâcüddin İbrahim ibni Hızır"dır; "Ahmedî" isim değil, lâkaptır. — Sıvaslı olduğuna ait bir rivayet de mevcud olmakla beraber, hakikatte Amasyalı olan bu büyük âlim ve şairin 1334 = 735 tarihlerinde dünyaya geldiği tahmin edilmektedir : Bu ihtimale göre seksen sene kadar yaşamış olması lâzımgelir. — En meşhur eserleri divanı ve "İskendernâme"siyle "Dâstân-ı tevârîh-i mülûk-i âl-i Osman" ismiyle "İskendernâme" ye ilâve ettiği manzum Osmanlı tarihidir. — Ahmedî, Osmanlı ailesinden Yıldırım Bâyezid, Emir Süleyman ve Çelebi Sultan Mehmet'le temasta bulunmuş ve bilhassa Süleyman ve Mehmet Çelebilerin saraylarında yaşamıştır).

Osmanlı donanmasının Adalar seferi.

(Bu seferin sebebi, Kiklâd adalarına hükmeden Naksos = Nakşa dukası Venedikli Pietro Zeno'nun Türk gemilerine düşman muamelesinde bulunmasıdır. — Kiklâd adaları dördüncü Ehl-i-salib devrindeberi Venedik hâkimiyyetinde bir dukalık halindedir. Arnavutluk, Yunanistan ve Mora sahillerinde ve bu sahil boylarındaki adalarda bir çok koloniler kuran Venediklilerin asıl maksatları Şark deniz yollarına hâkim olmaktır; bir çok kaya parçalarından mürekkep bir küme teşkil eden bu adaların Venedik Cumhuriyeti nazarında bütün kıymeti işte bu askerî ehemmiyetindendir : Onun

için bunların Cumhuriyet hazinesine bâr olmadan idare edilebilmesini temin için bu adalar grupu hükûmet kurabilmek şartiyle Venedikli bir zengine satılmış, yalnız kurulacak dukalığın anavatana bağlı kalması şart ittihaz edilmiştir. — Naksos dukası Pietro Zeno'nun Türk gemilerine yaptığı fena muamelelere karşı Gelibolu'da bir donanma hazırlanmış, ilkönce işte bu adalar basılmış ve ondan sonra da Eğriboz adasına baskın yapılarak esirler ve ganîmetler alınmıştır. — Bu deniz seferinde Osmanlı donanmasına kumanda eden amiralin ismi Bizans menbâlarında "Çalis" şeklindedir : Bu ismin "Çavlı" adından veyahut "Çavuş" ünvanından muharref olmak ihtimali varsa da kat'î bir şey söylemek kabil değildir).

1416 = 819

Osmanlılarla Venedikliler arasında ilk deniz muharebesi.

(Bu muharebenin sebebi hakkındaki rivayetlere nazaran Türk sularına iltica etmiş bir Ciniviz gemisinin Venedikliler tarafından taarruza uğraması üzerine Türklerin ateş açması veyahut bir elçi getiren Venedik donanmasının harbetmek için gelmiş zannedilerek topa tutulması şiddetli bir deniz muharebesiyle neticelenmiştir. Her halde muhakkak olan nokta, amiral Pietro Loredano kumandasında bulunan Venedik donanmasının 29 Mayıs = 1 Rebî'ül-âhir Cuma günü Gelibolu'ya kadar gelmiş olmasıdır. — 16 Mayıs = 18 Rebî'ül-evvel Cumartesi tarihi de rivayet edilmiştir. — Osmanlı donanmasının merkezi vaziyetinde bulunan Gelibolu'daki Türk gemileri âdetâ bir baskına uğramış oldukları için Venediklilerin üstün kuvvetlerine mağlûb olmuşlardır : Bu muharebede Osmanlı donanmasının 27 gemi kaybetmiş olduğu rivayet edilir. Venedikliler Türk esirlerini vahşiyâne bir surette parçalıyarak öldürmüşlerdir. — Bu müsademe, Osmanlılarla Venedikliler arasında ilk deniz muharebesi sayılır).

Eflak voyvodası Mirçe'nin haraca bağlanması.

(Vaktiyle şehzâde Musâ-Çelebi'nin kaynatası ve yardımcısı olan Eflak voyvodası Mirçe'ye karşı akrabasından "Dan" isminde bir müddai çıkmıştır : İşte bu Dan'ın Çelebi Sultan Mehmet tarafından iltizam edilmesine mukabil Mirçe de Macar kralı Sigismond'a istinad etmektedir. — Çelebi Sultan Mehmet, gerek işte bu tehlikeli vaziyeti temizlemek, gerek Mirçe'nin vaktiyle Musâ-Çelebi ile elbirliği etmiş olmasının intikamını almış olmak üzere fırsattan istifade ederek Eflak üzerine sefer açmış, Mirçe mağlûb edilmiş ve haraca bağlanarak mevkiinde bırakılmıştır. Bu haracın senede üç bin veyahut on bin duka altını olduğu rivayet edilir. Bundan başka prens Mirçe oğlunu rehîne vermek ve Osmanlı seferlerine asker göndermek şartlarını da taahhüd etmek mecburiyetinde kalmıştır. — Eflak voyvodasını daimî surette itâat altında bulundurmak için Tuna'nın öte yakasındaki "Yerköyü = Giurgiu" kalesi işte bu vaziyet üzerine yapılmıştır).

İzmir-oğlu Cüneyd'in Niğbolu beyliğine tâyini.

(Evvelce hemen bütün Aydın iline hâkim olduğu halde Fetret devrindeki entrikalarıyla ısyanlarından dolayı elinde İzmir şehriyle civarından başka bir şey bırakılmıyan İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in hüviyeti için 1405 = 808 vukuâtına ve son ısyânı için de 1414 = 817 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Rahat durmak bilmiyen bu beyin Anadolu'daki vaziyeti tehlikeli görüldüğü için İzmir'den kaldırılıp Rumeli'de Niğbolu muhafızlığına tâyin edilmesi üzerine İzmir doğrudan doğruya Osmanlı idaresine geçmiştir).

Osmanlı Venedik sulhü

(Gelibolu mağlûbiyetinin intikamını almak istiyen Osmanlı donanmasının tekrar denize açılıp Adaları vurmıya başlamas üzerine Venedikliler Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un tavassutuna müracaat mecburiyetinde kalmışlardır : Birinci Mehmet'le dost geçinen imparator bu tavassutu ifa etmiş, uzun müzakereler olmuş ve nihayet 9 Temmuz = 13 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe günü sulh muahedesi imzalanmıştır: 21 Temmuz = 25 Cumâda-l-ûlâ Salı tarihi de rivayet edilir. Hattâ bu sulhün 1417 =820 tarihinde akdedildiği hakkında da bir rivayet vardır. — Bu muahede mucibince esirler mübadele edilmiş ve Türk korsan gemilerine Venedikliler tarafından düşman muamelesi yapılabileceği kabul edilmiştir. — Muahedenin musaddak bir suretini 1417 = 820 tarihinde Venedik'e götüren Türk elçisi çok parlak merasimle karşılanmıştır: Bu sefir, Avrupa'ya giden ilk Osmanlı elçisi sayılır).

Birinci Mehmed'in Macar seferi.

(Yukarda bu sene vukuâtının ikinci fıkrasında gördüğümüz Eflak meselesinde Macar kralı Sigismond'un Osmanlılara karşı ittihaz ettiği hareket tarzı bu seferin en mühim sebebi sayılır. — Osmanlı kuvvetlerinin ileri hareketinde Trajan köprüsü civarındaki "Saint-Severin" kalesi fethedilmiş ve Badkersburg şehri muhasara altına alınmıştır: Bu şehrin Avusturya'dan gelen yardım kuvvetleri sayesinde muhasaradan kurtulduğu rivayet edilir. — Bir çok esirler ve ganîmetler de temin eden bu seferin neticesinde Macar kralı Sigismond'un sulh istediği ve talebinin kabul edildiği rivayet edilir).

Candar-oğulları Beyliğinden arazi alınması.

(Kastamonu ve Sinop havâlisindeki Candar-oğulları Beyliği Timur-Leng tarafından yeniden kurulduktan sonra Osmanlı Fetretinden istifade ederek genişlemiş ve Samsun'la Bafra taraflarını da ilhak etmiştir. Bu sırada Candar Beyliğinde meşhur İsfendiyar Bey bulunmaktadır: Bu beyin ismi sonradan sülâlesine teşmil edildiği için Candar-oğullarına "İsfendiyar-oğulları" denilmiştir. — İsfendiyar Bey'in oğullarından babasıyla arası açık olduğu için Osmanlılara iltica edip Eflak ve Macar seferlerinde yararlıklar göstermiş olan Kasım Bey'in teşviki üzerine Çelebi Sultan-Mehmet İsfenidyar

Bey'e haber gönderip Kastamonu, Çankırı, Tosya, Kalecik ve Bakır-güresi taraflarının mâlikâne olarak Kasım Bey'e verilmesini istemiştir. Bu teklifi çok ağır bulmakla beraber Osmanlılara mukavemet edebilecek kadar kuvveti de olmıyan İsfendiyar Bey, veziri Vâiz-Mehmed'i bir takım hediyelerle Çelebi-Sultan Mehmed'e göndermiş, Kastamonu ile Bakır-güresi vâridâtının kendi büdcesi için zarurî olduğundan bahsetmiş ve yalnız Çankırı, Tosya ve Kalecik şehirleriyle iktifa edilmesini rica etmiştir. Bir rivayete göre de İsfendiyar Bey bu üç şehri Kasım Bey'e verilmemek şartiyle Osmanlı devletine terkedeceğini bildirmiştir: Her halde İsfendiyar Bey'in böyle bir rol oynıyan oğlu Kasım Bey'den çok kırgın olduğu muhakkaktır. Bununla beraber Çelebi-Sultan Mehmet bu üç sancağı Osmanlı hâkimiyyeti altında küçük bir Beylik şeklinde Kasım Bey'e vermekte tereddüt etmemiştir; bir rivayete göre de Tosya ve Kalecik doğrudan doğruya Osmanlı ölkesine ilhak edilmiş ,yalnız Çankırı Kasım Bey'e verilmiştir).

1417 = 820

Avlonya'nın fethi.

(Bundan evel de gördüğümüz gibi Arnavutluk bir takım yerli ve yabancı beylerle Venedikliler ve Türkler arasında parçalanmış bir vaziyettedir: 1383=785 vukuâtına bakınız. Bu beyliklerden biri de Avlonya despotluğudur: 1372=774 tarihindenberi bu Beylik Balşa ailesinin elindedir; burada o aileden son hükümdar Regina Balşa isminde bir kadındır. 1416 — 819 tarihinde bu kadın Venedik Senatosuna müracaat ederek Türk istilâsına karşı müdafaasından âciz olduğu küçük ölkesini Venediklilere satmak teklifinde bulunmuştur: Fakat bu satış meselesi çabuk halledilememiş ve Senato prensese elçiler göndereceği sırada Türkler daha evvel davranıp Avlonya'yı işgal etmişlerdir. — Arnavutluğun en mühim yerlerinden olan bu şehir 1912 deki Balkan harbinde elden çıkıncaya kadar 495 sene Türk idaresinde kalmıştır).

Şehzâde Murad Bey'in Amasya valiliğine tâyini.

(Birinci Mehmed'in oğlu olan bu şehzâde, sonradan Osmanlı tahtına çıkan ve Fatih'in babası olan İkinci Murad'dır. Anası da Dulgadır hükümdarı Süli Bey kızı Emine-Hatun'dur. 806 = 1403 — 1404 tarihinde dünyaya gelmiş olduğu rivayet edildiğine göre 13 - 14 yaşlarında Amasya valisi olmuş demektir: Bununla beraber 1418 = 821 tarihinde valiliğe tayin edildiği hakkında da bir rivayet vardır. — Şehzâdenin lalalığına ümerâdan Hamze Bey tayin edilmiştir: Şehzâde yetişinceye kadar lala vilâyetin hakikî valisi vaziyetindedir).

1418 = 821

Anadolu beyleri arasındaki ihtilâfta Osmanlılardan istimdâd edilmesi.

(Evvelce Timur-Leng'e karşı Yıldırım Bâyezid'e iltica etmiş olan Kara-Koyunlu

hükümdarı Kara-Yusuf'un Erzincan valiliğinde Pîr-Ömer isminde bir bey bulunmaktadır: Bu Pîr-Ömer etrafındaki küçük Beylikler zararına fütuhâta kalkışmış ve meselâ Şarkî-Karahisar beyi Melik-Ahmed oğlu Hasan Bey'i tehdide başladığı için Hasan Bey Amasya valisi şehzâde Murad'dan istimdâd etmiştir; bir rivayete göre de doğrudan doğruya Çelebi-Sultan Mehmed'e müracaat ederek imdad istemiştir; fakat daha imdad kuvvetleri yetişmeden evvel Pîr-Ömer Hasan Bey'i esir ettikten başka muhtelif derebeylerinin elinde bulunan Cânik havalisine doğru istilâya başlamıştır. Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in de Samsun ve Bafra taraflarını işte bu sırada zaptettiği rivayet edilir: İsfendiyar Bey buraya küçük oğlu Hızır Bey'i vali tayin etmiştir. — Bu vukuâtın teferruatı üzerinde çok mühim ihtilâflar vardır. — Bu vaziyetten haberdâr edilen Çelebi-Sultan Mehmet derhal bir Anadolu seferi açmıya karar vermiştir. — Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in Samsun ve Bafra havalisini bundan evvel Osmanlı şehzâdelerinin saltanat mücadeleleri devrinde ele geçirmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır: 1416 = 819 vukuâtının son fıkrasına da bakınız).

Samsun havâlisinin zaptı.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz karışıklıklar üzerine Anadolu seferine çıkan Çelebi-Sultan Mehmet ilkönce Amasya'ya gelmiş ve buradan Samsun üzerine Hamze Bey'i sevkettiği gibi kendisi de ordu başında hareket etmiştir. Evvelce de gördüğümüz gibi, biri "Müslüman-Samsunu" ve biri de "Gâvur-Samsunu" isminde iki Samsun vardır: Bunlar için 1398 = 800 vukuâtının birinci fıkrısına bakınız. "Gavur-Samsunu" ötedenberi bir Ciniviz kolonisi halindedir. "Müslüman-Samsunu" da İsfendiyar-oğlu Hızır Bey'in elindedir: Yukarıki fıkraya da bakınız. — Birinci Mehmed'in bu seferinde her iki Samsun zaptedilmiş ve İsfendiyar-oğlu Hızır Bey Osmanlı padişahını istikbal edip kaleyi derhal teslim ettiği kardeşi Kasım Bey gibi kendisinin de Osmanlı hizmetine girmesi teklif edilmişse de kardeşiyle dargınlığını bahane ittihaz ederek özür dilemiştir. — Bu seferde alınan Cânik havâlisi şehzâde Murad Bey'in Amasya vilâyetine ilhak olunmuştur. — Cânik havâlisinin zaptı için 1419 = 822 tarihi de rivayet edilir).

Tatar aşiretlerinin Rumeli'ye nakli.

(Cânik fethinden sonra Bursa'ya dönmekte olan Çelebi-Sultan Mehmed'in İskilip taraflarında göçebe tatarlardan bir kaç bin çadır halkına tesadüf etmiş olduğu rivayet edilir: Bunların reisleri Minnet Bey'dir. Bu bey o sırada bir düğüne gitmiş ve Osmanlı padişahına karşı tâbiiyyet vazifesini edâ etmek üzere orduya gelmemiş olduğu için vaziyeti şüpheli görülmüştür. Hattâ Birinci Mehmed'in:
"Beyleri rikâb-ı Hümâyûnumuza gelmeyüp ziyâfete getmek da'vây-ı istiklâlde olduklaruna delildür!"
dediği bile rivayet edilir. Her halde Timur istilâsından sonra Osmanlıların Anadolu'da tatar görmek istememeleri pek tabiîdir. İşte bundan dolayı Çe-

lebi-Sultan Mehmet bu Mongol döküntülerinin derhal Rumeli'ye naklini emretmiş ve bu emir hemen tatbik edilerek bunlar Filibe civarına iskân edilmişlerdir: Oradaki "Tatar-Pazarcığı" işte bunlar tarafından tesis edilmiştir. — 1419 = 822 tarihi de rivayet edilir).

1419 = 822

Bursa'da Yeşil-câmi inşaâtının ikmali.

(Osmanlı mimarîsinin en güzel eserlerinden olan bu muhteşem câmi taştan yapılıp mermerle kaplanmıştır. Mimarı "Vezir Hacı İvaz Paşa İbni Ahi Bâyezid" dir. Tezyinat vesair teferruâtı İkinci Murad devrinde tamamlanmıştır. Bundan başka Çelebi-Sultan Mehmet bir medrese ile bir imâret de yaptırmıştır. Câmi inşaâtının ikmali kitâbesine göre 1419 = 822 senesi Zülhicce = Kânunuevvel — Kânunusâni ayına müsâdiftir. Bu sene Bizanslılardan istirdâd edilen Kocaeli şehirlerinin vâridatı bu i'mâr işlerine tahsis edilmiştir).

Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik taraflarının istirdâdı.

(Evvelce fethedilmiş olduğu halde sonradan Osmanlı Fetretinden istifade eden Bizanslılar tarafından istirdâd edilmiş olan bu yerlerin geri alınmasına Gazi Timürtaş-oğlu Umur Bey memur edilmiş ve bu beyin derhal işgal ettiği bu şehirlerin vâridatı yukarıki fıkrada bahsi geçen i'mâr işlerine tahsis edilmiştir).

1420 = 823

Anadolu'da Börklüçe-Mustafa ile Torlak-Kemal ve Rumeli'de Şeyh-Bedrüddin ısyanları.

(Birinci Mehmet devrinin başlarında gördüğümüz gibi Musâ-Çelebi'nin meşhur kommünist Kadı-askeri Şeyh Bedrüddin Mahmud yeni padişahın cülûsu üzerine Edirne'den İznik'e sürülmüştür: 1413 = 816 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Şeyh Bedrüddin'in fikirlerini neşreden bir çok müridleri vardır: Şeyhin fikirleri için 1411 = 813 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Müridlerin en meşhuru, Şeyhin Kadı-askerliği zamanında Kethudâsı ve sonradan da halîfesi olan Börklüce-Mustafa'dır. Bu kuvvetli propagandacı İzmir civarındaki Karaburun'da etrafına binlerce tarafdar toplıyarak ısyan bayrağını açıp devletin başına büyük bir gaile çıkardığı sırada Şeyh Bedrüddin Mahmud da İznik'den kaçıp Kastomonu hükümdarı İsfendiyar Bey'in delâletiyle Sinop limanından bir gemiye binerek Eflak sahillerine çıkmış ve ondan sonra da prens Mirçe'nin yardımiyle Silistre üzerinden Deliorman'a geçip Rumeli'deki tarafdarlarının başında hükümeti zaptetmek üzere Edirne üzerine yürümeye başlamıştır. — Bu kommünist ihtilâlinin ayni zamanda heme Anadolu'da, hem Rumeli'de olmasi çok esaslı surette tertib

edildiğini gösterir. Bilhassa İsfendiyar Bey'le prens Mirçe'nin bu tertibâta dahil oldukları ve müşterek maksatlarının da Fetret devrinden henüz çıkmış olan Osmanlı devletinin başına eskisinden daha büyük bir buhran açmaktan ibaret olduğu muhakkaktır. — Börklüce-Mustafa'nın topladığı kuvvet hakkında üç binden on bine kadar muhtelif rivayetler vardır. — Mağnisa taraflarında da gene bu teşkilâta mensup Torlak-Kemal isminde bir yahudi binlerce taraftar bulmuş ve bunlar da bâzı menbâlarda "Kemâlîler" ismini almıştır: Bu harekete bir yahudinin de iştirâk etmesi Şeyh-Bedrüddin'in din ve mezhep farklarına bakmamasındandır).

Börklüce-Mustafa ve Torlak Kemal ısyanlarının bastırılması.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz gibi Anadolu taraflarındaki kommünist hareketinin merkezleri Karaburun ve Mağnisa'dır: Birincisini Börklüce-Mustafa ve ikincisini de Torlak-Kemal idare etmektedir. — Bu Anadolu ısyanlarının tenkiline Amasya valisi şehzâde Murad Bey'le vezir Bâyezid Paşa memur olunmuştur. — Bununla beraber Bâyezid Paşa'nın şehzâde Murad'la beraber olmayıp Rumeli tarafında Şeyh Bedrüddin Mahmud üzerine giden kuvvetlere kumanda ettiği hakkında da bir rivayet vardır. — Anadolu tarafında ilkönce Karaburun hareketi bastırılıp Börklüce-Mustafa idam edilmiş, ondan sonra da Mağnisa taraflarındaki Kemâlîler tenkil edilip Torlak-Kemal öldürülmüştür).

Birinci Mehmed'in Şeyh-Bedrüddin üzerine hareketi ve Şeyhin Serez çarşısında idamı.

(Çelebi-Sultan Mehmed'in Deli-orman üzerine bizzat yürüdüğü veyahut bir rivayete göre de kuvvet sevkettiği anlaşılmaktadır. Bedrüddin'in hîle ile veyahut baskınla tutulduğu rivayet edilir. Bir rivayete göre de Karaburun ve Mağnisa hareketlerinin tenkili Şeyhin etrafındaki tarafdarların dağılmasına ve bu suretle Bedrüddin'in kolayca tenkil edilebilmesine sebeb olmuştur. — Baskın hareketini Kapucubaşı Elvan Bey'in yaptığı rivayet edilir. — Şeyh Bedrüddin yakalandıktan sonra şahsiyyetinin ehemmiyetinden dolayı Çelebi-Sultan Mehmed'in emriyle ulemâdan mürekkep bir heyet tarafından sorguya çekilip muhakeme edilmiş ve hattâ pek tuhaf bir rivayete göre idam fetvasını kendisi imza etmiştir. — Şeyh Bedrüddin'in çıplak olarak idam edildiği hakkında da bir rivayet vardır. — Takriben 770 = 1368 — 1369 tarihlerinde doğmuş olduğuna göre idamında elli iki yaşlarında olması lâzımgelir).

Şehzâde Mustafa gailesi.

(Yıldırım Bâyezid'in oğullarından şehzâde Mustafa Osmanlı menbâlarında Ankara muharebesinden sonra kaybolmuş ve hattâ bir rivayete göre telef olmuş gösterilir: 1402 = 804 vukuâtının birinci ve sonuncu fıkralarına bakınız. — Timur tarafından esir edilip götürüldükten sonra esaretten kurtul-

muş olması daha muhtemel görülen Mustafa-Çelebi, Eflak prensi Mirçe ve Niğbolu muhâfızı İzmir-oğlu Cüneyd Bey'le ittifak ederek ve Gazi Timürtaş ve Evrenos oğullarını da etrafına toplıyarak Birinci Mehmed'e karşı saltanat iddiasiyle ortaya çıkmışsa da bu vak'anın tarihi biraz şüphelidir. — Osmanlı menbâlarında "Düzmece-Mustafa", "Düzme-Mustafa", "Sahte-Mustafa", "Nâbedid-Mustafa" ve "Ca'lî-Mustafa" gibi isimlerle anılan bu saltanat müddaisinin hakikî şehzâde Mustafa-Çelebi olduğu son tetkiklerle meydana çıkmaktadır. — Osmanlı menbâlarında umumiyetle Mustafa-Çelebi'nin Birinci Mehmet devrindeki bu ilk ısyanı ihmal edilip İkinci Murad devrindeki ısyanından ehemmiyetle bahsedilir. — Yukarda da söylediğimiz gibi bu ilk ısyanın tarihi pek vâzıh değildir: Meselâ bir rivayete göre bu gaile ilk defa olarak 1416 = 819 tarihinde ortaya çıkmıştır. İsmail Galip Bey'in "Meskûkât-ı Osmâniyye" kataloğunda ve ondan naklen Halil Edhem Bey'in Osmanlı meskûkâtına ait eserinde "Mustafa İbni Bâyezid Han" nâmına 822 = 1419 tarihinde Edirne'de basılmış bir gümüş paranın izahı vardır: Bu vaziyete göre Mustafa-Çelebi'nin daha o tarihte Edirne'yi zaptedip saltanat sürmüş olması lâzımgelir. Hattâ bundan dolayı Meskûkât kataloglarında Mustafa-Çelebi'nin saltanat müddeti 822 — 825 = 1419 — 1422 seneleri arasında gösterilmektedir. Şehzâde Mustafa'nın Edirne'den başka Serez'de basılmış paraları da bulunup neşredilmiştir: Bu vaziyete göre Mustafa-Çelebi'nin Birinci Mehmet devrinde Rumeli'ye hiç olmazsa kısmen olsun bir kaç sene hâkim olduğunu kabul etmek zarurî demektir. Her halde bundan da anlaşılacağı gibi Osmanlı tarihinin bu devirleri çok karanlıktır. — Bizans menbâlarına göre Tesalya'da Birinci Mehmed'in ordularına mağlûb olan Mustafa-Çelebi, İzmir-oğlu Cüneyd Beyle beraber Bizans'ın Selânik valisi Dimitrios Lâskaris'e iltica etmiş, Çelebi-Sultan Mehmet Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'dan kardeşinin kendisine teslimini istemiş, imparator mülteci teslim edilemiyeceğini ileri sürerek itizar etmiş ve nihayet Sultan Mehmed'in ömrü oldukça Bizanslılar tarafından salıverilmiyeceği hakkında bir itilâf akdedilerek Mustafa-Çelebi'nin otuz kişilik maiyyetiyle beraber masrafına karşılık olarak Bizans'a her sene üç yüz bin ve bir rivayete göre de dokuz yüz bin akça tediye edilmek şartiyle mesele halledilmiştir. Bu itilâf üzerine şehzâde Mustafa Limni adasına gönderilip muhafaza altına alınmış, Cüneyd Bey de bir manastıra kapatılmıştır. — Rumanyalı İorga'ya göre biri hakikî, biri sahte iki "Mustafa-Çelebi" vardır; bunların ikisi de ısyan çıkarmıştır; hakikî Şehzâde Mustafa-Çelebi 1426 = 829 tarihinde idam edilmiş, ondan sonra 1429 = 832 tarihinde de "Düzmece-Mustafa" ortaya çıkmıştır; tabiî bütün bunlar ayrıca tetkika muhtaç şeylerdir. — Mustafa-Çelebi meselesi tesviye edildikten sonra Çelebi Sultan Mehmed'in Istanbul üzerinden Anadolu'ya geçerken Boğaz'da imparator ikinci Manuil Paleoloğos'la görüştüğü ve imparatorun adamları bu fırsattan istifade edilerek Osmanlı padişahının tevkif edilmesini istedikleri halde imparatorun kabul etmediği ve nihayet Birinci Mehmed'in Gelibolu üzerinden tekrar Rumeli'ye geçip Edirne'ye döndüğü rivayet edilir).

1421 = 824

Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü.

(Bir rivayete göre Birinci Mehmet 1 Cumâda-l-ûlâ = 4 Mayıs Pazar ve diger bir rivayete göre de 23 Cumâda-l-ûlâ = 26 Mayıs Pazartesi günü ölmüştür; gün tarihi zikredilmiyerek yalnız Cumâda-l-ûlâ = Mayıs ayının ilk günlerinden de bahsedilir. Bursa'da "Yeşil-türbe" deki kitâbesinde yalnız sene ile Cumâda-l-ûlâ = Mayıs ayından bahsedilmektedir. Çelebi-Sultan Mehmet Edirne'de vefat etmiştir. — Ölüm hastalığı hakkındaki rivayetler de muhteliftir: En kuvvetli rivayete göre bir kalp krizinden ölmüş olduğu anlaşılmakla beraber şiddetli bir başağrısından, ishalden ve hattâ teşhis edilememiş bir hastalıktan öldüğü hakkında da muhtelif rivayetler vardır. — Umumiyetle bu hastalığın çok sürmeyip ölümle neticelenmiş olduğundan bahsedilmekle beraber, Birinci Mehmed'in altı ay kadar hasta yattığı hakkında da bir rivayet vardır. Nisbeten daha kuvvetli sayılabilecek bir rivayete nazaran da Edirne civarında atla gezerken nüzûl isabet ederek birdenbire attan düşmüş, sarayına kaldırılıp tedavisine çalışılmış, fakat kurtarılması kabil olamadığı için ertesi gün ölmüştür. Edirne civarında avlanırken bir yaban domuzunun peşinden at sürdüğü sırada kalbine kriz geldiği de rivayet edilir. — En kuvvetli rivayete nazaran 1389 = 791 tarihinde dünyaya gelmiş olan Çelebi-Sultan Mehmet bu hesaba göre otuz iki yaşında ölmüş demektir: Diger doğum rivayetleri için o sene vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Birinci Mehmed'in anası, Germiyan hükümdarı Süleymanşah kızı Devlet yâhut Sultan-Hatun'dur: 1381 = 783 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Kardeşleri İsâ, Süleyman ve Musâ Çelebilerin birer muharebede telef olmalarından sonra Çelebi-Sultan Mehmed'in bütün Osmanlı devletine tek başına hükümdarlık müddeti 1413 = 816 tarihinden itibaren sekiz sene sürmüştür. — Çelebi-Sultan Mehmed'in vezirleri "Yeşil-câmi" mimarı Hacı-İvaz, Bâyezid ve İbrahim Paşalardır: Bunlardan Çandarlı-İbrahim Paşa'nın vaktiyle Musâ-Çelebi nâmına haraç istemek için elçilikle Bizans'a gittiği halde Musâ-Çelebi aleyhine ve Mehmet-Çelebi lehine imparatorla uyuşarak Istanbul'dan Bursa'ya gidip Mehmed'e iltihak ettiği tarihtenberi Vezir-i-azam olduğu rivayet edilirse de doğru değildir: 1411 = 813 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. Çelebi-Sultan Mehmed'in son Vezir-i-a'zamı Amasyalı Bâyezid Paşa olduğu hakkında kuvvetli bir rivayet vardır. — Birinci Mehmet ölüm döşeğine Bâyezid Paşa'yı çağırtıp vasiyetlerini söylemiştir: Murad, Mustafa, Ahmed, Mahmud ve Yusuf isimlerindeki beş oğlundan Murad'ı kendisine halef tâyin ettiği ve Mahmud'la Yusuf için de samimî dostu olan Bizans imparatoru İkinci Paleoloğos'u vâsî tâyin etmiş olduğu rivayet edilir; o sırada Mahmud sekiz, Yusuf yedi yaşlarındadır. Veliahd olan şehzâde Murad da Amasya valisidir. — Ölümünün yaklaştığını anlıyan Çelebi-Mehmed'in vüzerasını etrafına toplıyarak onlara şu sözleri söylediğinden bahsedilir:

Tiz ulu oğlum Murad'ı getirdün. Ben hod bu döşekten kurtulmazun.

Murad gelmedin ben ölürün. Memleket biribirine tokuşur. Tedârük idün. Benüm vefâtum duyulmuya!

Vezir-i a'zam Bâyezid Paşa Çelebi-Sultan Mehmed'in ölümünü büyük bir maharetle gizlemiş, saltanat vârisine ulaklar gönderip Edirne'ye dâvet etmiş, bu sırada bütün yollar tutulmuş, padişahın ölümü Edirne'de bile şâyi olmamış, hattâ rivayete nazaran saray erkânı bile haberdâr edilmemiştir. — Birinci Mehmed'in cesedi eski Türk âdetince tahnit edilmiş ve hattâ şehzâde Murad Amasya'dan gelinceye kadar ölüm haberi kırk bir gün gizli tutulduğu için, bu müddet zarfında asker padişahı görmek isteyince cenazeye elbise giydirilip loş bir yerden kollarıyla başı hareket ettirilerek vaziyet idare edilmiştir! Bu gibi rivayetlerden de anlaşıldığına göre Birinci Mehmed'in ölümü büyük bir dikkat ve itinâ ile gizlenmiştir: Her halde bu tedbirlerin ittihazında Mustafa-Çelebi hâdisesinin büyük bir tesiri olması lâzımgelir: Bu hâdise için 1420 = 823 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Osmanlı devletini Fetret devri gibi tarihin en büyük vartasından kurtarmak dirâyet ve iktidarını göstermiş olan Çelebi-Sultan Mehmed'in muhtelif muharebelerde kırk yara aldığı rivayet edilir. — Bu büyük Türkün cenazesi İkinci Murad Amasya'dan geldikten sonra Bursa'ya nakledilmiştir: "Yeşil türbe" de medfundur. — Osmanlı padişahları içinde ölümü gizlenen ilk hükümdar Birinci Mehmet'tir).

İKİNCİ MURAD

(İlk saltanatı)

—M. 1421 = H. 824 — M. 1444 = 848—

1421 = 824

İkinci Murad'ın Bursa'da cülûsu.

(Çelebi-Sultan Mehmed'in büyük oğlu ve veliahdi şehzâde Murad Bey babasının ölüm haberini alır almaz valiliğinde bulunduğu Amasya'dan hareketle Bursa'ya gelip Osmanlı tahtına cülûs etmiştir: Osmanlı menbâlarında bu padişahtan "Murâd-ı Sâni" ismiyle bahsedilir. — İkinci Murad 1403 = 1404 = 806 tarihinde dünyaya gelmiş olduğuna göre takriben on sekiz yaşlarında cülûs etmiş demektir: O sene vukuâtının son fıkrasına da bakınız. — Süleyman ve Musâ Çelebilerin saltanatlarını hesab etmiyen klâsik telâkkiye göre İkinci Murad altıncı Osmanlı padişahıdır; o iki şehzâde de hükümdarlar silsilesine idhal edildikleri takdirde İkinci Murad'ın sekizinci padişah sayılması lâzımgelir: Fakat Süleyman'la Musâ hiç bir zaman Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı ölkesinin mecmûuna birden hâkim olamadıkları için bu ikinci telâkki doğru değildir. — İkinci Murad'ın anası Dulgadır hükümdarlarından Süli Bey kızı Emine-Hatun'dur: 1403 = 805 vukuâtının dokuzuncu fıkrasına bakınız. — Çelebi-Sultan Mehmed'in ölüm haberinin kırk bir gün saklanması ve İkinci Murad'ın Edirne'ye gelmeyip Bursa'da cülûs etmesi her halde bu sıralarda şehzâde Mustafa'nın ikinci defa ortaya çıkıp Rumeli hükûmetini zaptetmesiyle alâkadardır: İkinci Murad'ın saltanatı bu bakımdan âdetâ ikinci bir Fetret'le başlamış demektir).

Şehzâde Mustafa-Çelebi'nin Edirne'de cülûsu.

(Bursa'da İkinci Murad cülûs ettikten bir müddet sonra amcası Mustafa'nın da Edirne'de cülûsu Bizans siyasetinin tuhaf bir oyunudur: Rivayete nazaran Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos ilkönce İkinci Murad'la uyuşmak teşebbüsünde bulunarak cülûsunu tebrik için elçiler göndermiş ve bu vesile ile Birinci Mehmed'in vasiyeti mucibince küçük kardeşleri Mahmud ve Yusuf Beylerin Bizans'a gönderilip kendi vesâyeti altına tevdi-

ini istemiştir: Tabiî imparatorun bu küçük şehzâdeleri istemesi babalarının vasiyetini yerine getirmekten ziyade bu zavallıları rehîne olarak elinde tutmaktır. Bu talep karşısında Bâyezid Paşa'nın Bizans elçilerine müslüman çocuklarının terbiye için hıristiyanlara tevdiine İslâm şeriatinin müsaid olmadığı şeklinde bir cevap verdiği rivayet edilir. İşte bu red cevabı üzerine evvelce Birinci Mehmet nezdinde elçilikle bulunmuş olan Dimitrios Lâskaris on kadırga ile Limni adasına gönderilip Çelebi-Sultan Mehmet devrindenberi orada muhâfaza edilmekte olan Yıldırım Bâyezid oğlu Mustafa-Çelebi maiyyetiyle beraber getirilip Gelibolu sahilinde karaya çıkarılmıştır; evvelce bir manastıra kapatılmış olan İzmir-oğlu Cüneyd Bey de Mustafa-Çelebi ile beraber serbest bırakılmıştır: Mustafa-Çelebi'nin Birinci Mehmet devrinde çıkardığı ilk gaileden sonra Limni'ye sürülmesi için 1420 = 823 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bir rivayete göre de Mustafa-Çelebi Istanbul'a getirilip kendisiyle bir muahede akdedilmiş ve bu muahede mucibince Mustafa-Çelebi tahta çıkınca Gelibolu ile Tesalya ve Karadeniz sahillerinde bâzı yerlerin Bizans'a iadesini taahhüd etmiştir. — Mustafa-Çelebi işte bu suretle Bizans yardımına da istinad etmiş, Rumeli Beylerinden bir çoklarını etrafına toplamış ve Edirne'ye girerek saltanatını ilân etmiştir. İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in de Mustafa-Çelebi'ye vezir olduğu rivayet edilir. — Bu vaziyet üzerine Bizans imparatoru İkinci Manuil derhal Mustafa-Çelebi'ye müracaat ederek taahhütlerinin ifâsiyle Gelibolu vesairenin imparatorluğa iadesini istemişse de gerek Mustafa-Çelebi, gerek vezirliğinde bulunan İzmir-oğlu Cüneyd Bey müslüman memleketlerinin hıristiyanlara verilmesine İslâm şeriatinin müsaid olmadığından bahsederken kat'î surette reddetmişler ve hattâ diger hıristiyan memleketlerini bile fethetmiye dinen mecbur olduklarını söylemişlerdir. — Bu red cevabı üzerine Bizans elçileri kuru bir selâmla geri dönünce imparator bu sefer de Anadolu'daki İkinci Murad'la müzakereye girişmiş, fakat şehzâdeler meselesinde ısrar ettiği için bu müzakere neticesiz kalmış ve nihayet İkinci Murad amcasına karşı Rumeli'ye asker nakletmek hususunda Foça Cinivizleriyle anlaşmıştır. Tabiî bu vaziyette İkinci-Murad hem Bizans imparatoruna, hem amcası Mustafa-Çelebi'ye karşı cephe almış demektir).

«Azeb» ismiyle yeni bir piyâde sınıfı teşkili.

(Bundan sonraki Osmanlı muharebelerinde çok mühim roller oynıyan bu yeni sınıfı haksız yere "Düzmece" denilen hakikî şehzâde Mustafa-Çelebi Edirne'de cülûsunu müteâkıb ihdâs etmiştir. Bu yeni sınıfa elli akça harçlık tayin olunduğu rivayet edilir. Mustafa-Çelebi'den sonra da devam eden Azeb teşkilâtı için 1473 = 878 vukuâtı içinde 11 Ağustos = 16 Rebî'ül-evvel fıkrasına bakınız).

1422 = 825

İkinci Murad'la Mustafa-Çelebi arasında Ulubad vak'ası.

(Amca ile yeğen arasındaki ilk husûmet hareketinin İkinci Murad'dan sâdır

olduğu rivayet edilir: Bu rivayete göre daha 1421 = 824 tarihinde Mustafa-Çelebi Rumeli'de görünür görünmez İkinci Murad derhal Vezir-i-a'zam Bâyezid Paşa kumandasında bir mikdar kuvvet sevketmiş, bu kuvvetle Mustafa-Çelebi Sazlıdere'de karşılanmış, askerin karşısına geçip bir kaç söz söyleyince bütün asker Mustafa-Çelebi'ye iltihak etmiş ve işte bunun üzerine Bâyezid Paşa esir olup idam edilmiştir: fakat ikinci bir rivayete göre de Bâyezid Paşa harbederek şehid olmuştur; hattâ üçüncü ve dördüncü rivayetler de vardır: Üçüncü rivayete nazaran Bâyezid Paşa Sazlıdere'de değil, Mustafa-Çelebi'ye karşı Gelibolu müdafaasında maktul düşmüş ve nihayet dördüncü bir rivayete göre de 1421 = 824 tarihinde Rumeli'ye geçtiği zaman Mustafa-Çelebi'ye iltihak etmiş olan bu Paşa yeni efendisinin itimâdını kazanmadığı için işte bu1422 = 825 tarihinde idam edilmiştir. Herhalde bu Bâyezid Paşa teşebbüsünden İkinci Murad'ın hiçbir netice elde edemediği muhakkaktır. Bilâkis bu teşebbüs Mustafa-Çelebi'nin Anadolu seferine vesile teşkil etmiş ve Çelebi Rumeli Beylerinden bir çoklarını da maiyyetine alarak Çanakkale boğazından Anadolu'ya geçmiştir. — Bâyezid Paşa harbte telef olan ilk Vezir-i-a'zam'dır: 1511=917 vukuâtının sekizinci fıkrasına da bakınız. — Amca ile yeğen orduları Ulubad'da karşılaşmışlardır. — Ulubad köprüsünün bir başında bir taraf, öte başında öte taraf mevzi almış, fakat işin içine bir takım siyasî entrikalar karıştığı için iki Türk ordusu birbirine girmeden mesele halledilmiştir; İkinci Murad'ın çok üstün kuvvetlerle gelen amcasına karşı iki tedbire müracaat ettiği rivayet edilir: Bunlardan biri, vaktiyle Musâ-Çelebi'nin Beylerbeyi olduğu için Tokad'a sürülmüş olan Mihal-oğlu Mehmet Bey'in Tokad'dan getirilmesi, digeri de Mustafa-Çelebinin veziri olan İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in gizlice kandırılmasıdır. Mihal-oğlu Mehmet Bey'in Mustafa-Çelebi ordusundaki Rumeli akıncıları üzerindeki nüfuziyle Rumeli beyleri üzerindeki tesirinden istifade edilmiş ve hattâ bu vak'ada bizzat bulunmuş olan Âşık-Paşa-zâde'nin rivayetine göre bu taraftaki Mihal-oğlu ile öte taraftaki Rumeli beyleri "su kenarında" sözleşmişlerdir! İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in de gizlice kandırılarak elde edildiği rivayet edilirse de bunun tafsilâtında ihtilâf vardır. Bir taraftan da İkinci Murad'ın vezirlerinden Hacı-İvaz Paşa'nın Mustafa-Çelebi'ye bir mektup gönderip kendisine tarafdar görünerek Rumeli beylerinin ihânetinden bahsettiği rivayet edilir. İşte bütün bunlar nihayet Mustafa-Çelebi'nin tehlikeyi anlayıp ilkönce İzmir'e ve oradan da gemi ile Gelibolu'ya kaçmak mecburiyetinde kalmasıyla neticelenmiştir. Bir rivayete göre de Mustafa-Çelebi İzmir'e gitmeyip Biga üzerinden üç günde Gelibolu'ya can atmış ve hattâ kaçarken kendisine yardım etmiş olan Biga kadısı İkinci Murad'ın emriyle idam edilmiştir).

İkinci Murad'ın Rumeli seferi ve Mustafa-Çelebi'nin idamı.

(İkinci Murad Amcasını tâkib için Anadolu'dan Rumeli'ye Foça Cinivizlerinden tedârik ettiği gemilerle geçmiştir: Foça'nın Ciniviz muhâfızı Adorno ile yapılan uzlaşma için 1421 = 824 vukuâtının ikinci fıkrasına bakı-

nız. — Gelibolu'da bulunan Mustafa-Çelebi yeğeninin gemilerini topa tuttuğu halde o civara asker çıkarılmasına mâni olamamış ve işte bu suretle İkinci Murad derhal Gelibolu'yu tazyike başlamıştır. Burada fazla bir mukavemet imkânı görmiyen Mustafa-Çelebi'nin Edirne'ye kaçıp oradaki hazinesini aldıktan sonra Eflak istikametine doğru yol aldığı rivayet edilir. — Mustafa-Çelebi'nin nihayet kızılağaç-Yenicesi'nde yakalandığı muhakkaksa da tafsilâtında ihtilâf vardır: Bir rivayete göre buraya geldiği zaman kendisine ihânet eden adamları tarafından tâkipcilere teslim edilmiş ve diğer bir rivayete göre de İkinci Murad bir çalılığın arkasına saklanmış olan amcasını bizzat kendi eliyle oradan çıkarıp Edirne'ye götürmüş ve kale burçlarından birine astırarak idam ettirmiştir. — Müverrih Iorgo'ya göre Mustafa-Çelebi bu tarihte değil, 1426=829 tarihinde idam edilmiştir: Bu mesele için 1420 = 823 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Süleyman ve Musâ Çelebiler Osmanlı Padişahlarından sayıldığı takdirde bu Mustafa-Çelebinin de hesab edilmesi lâzımgelir: Bu da onlar gibi Rumeli'de hükümdarlık etmiş ve hattâ para bastırmıştır; fakat bunların hiç biri Anadolu ve Rumeli'deki Osmanlı ölkesinin mecmûuna birden hâkim olamadığı için her halde öyle bir telâkkinin doğru olmaması lâzımgelir).

«Mevlid» sahibi Süleyman Çelebi'nin ölümü.

(Süleyman-Dede ismiyle de anılan büyük şair Süleyman-Çelebi dinî edebiyatımızın en parlak simâsıdır: Babası Birinci Murad vezirlerinden Ahmed Paşa, dedesi Şeyh Mahmud'dur. Kendisi Yıldırım'ın Bursa câmiinde imamlık etmiştir. Doğduğu tarih belli değildir. Mezarı Bursa'nın Çekirge yolundadır. — Türk cemiyetinin asırlardanberi takdisle dinlemekte olduğu ölmez ve eskimez eseri yalnız edebiyat tarihimiz için değil, ayni zamanda dil tarihimiz için de çok kıymetli bir vesikadır: 1409 = 812 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

Istanbul'un altıncı muhasarası.

(İstanbul'un bundan evvelki beş muhasarasının ilk dördü Yıldırım Bâyezid devrine ve beşincisi de Musâ-Çelebi zamanına müsâdiftir: Birinci muhasara için 1391 = 793 vukuâtının üçüncü, ikinci muhasara için 1395 = 797 vukuâtının birinci, üçüncü muhasara için 1396 — 1397 = 799 vukuâtının üçüncü, dördüncü muhasara için 1400 = 802 vukuâtının üçüncü ve beşinci muhasara için de 1411 = 813 vukuâtının sonuncu fıkralarına bakınız. — İkinci Murad'ın Mustafa-Çelebi gailesini kasden ihdâs etmiş olan Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'dan intikam almak için bu altıncı Istanbul muhasarasına teşebbüs etmiş olduğu muhakkaktır: Hattâ o gaile teskin edilir edilmez imparator başına gelecek felâketi anladığı için İkinci Murad'a bir sefaret hey'eti gönderip fırtınayı geçiştirmeğe çalışmışsa da Fatih'in yiğit babası öyle şeylere kulak vermemiş ve hattâ muhasara hazırlıkları bitince-

ye kadar elçileri salıvermemiştir. — Bu sırada Istanbul'un ihtiyar imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos devlet işlerini saltanat ortağı olan oğlu Sekizinci Yoannis Paleoloğos'a havale ederek bir takım eserler telifiyle meşgul olmaktadır: Sekizinci Yoannis de Türk düşmanlığıyla meşhurdur; fakat memleket müdafaasına yalnız düşmanlık hissi kâfi gelemiyeceği için Türk ordusunun hareketinden babası kadar oğlu da telâşa düşmüştür. — Bir çok muhasara âletleri ve büyük toplarla mücehhez olan Türk ordusu Istanbul civarını tamamiyle temizledikten sonra şehri şiddetli bir muhasara altına alıp tazyika başlamıştır. — Bu altıncı Istanbul muhasarası bu senenin Haziran = Cumâda-l-âhire başlarında Eylül = Şevvâl sonlarına kadar takriben dört ay sürmüştür. — "Emir-Sultan" ünvaniyle meşhur olan büyük velî "Şemsüddin-i Buhârî" de beş yüz dervişle bu muhasaraya iştirâk ederek mânevî nüfuziyle askeri teşci etmiştir. — Bizanslılar memleketlerini çok iyi müdafaa etmişler, huruç hareketleri bile yapmışlar ve hattâ kadınlar bile harbe iştirâk etmişlerdir. — En şiddetli hücumun 24 Ağustos = 6 Ramazan Pazartesi gününe tesadüf etmiş olduğu rivayet edilir; fakat bu hücumdan bir netice elde edilememiştir. — Nihayet şehir fethedilmeden muhasaranın kaldırılması ve bilhassa fethin artık tahakkuk edeceği sırada böyle bir mecburiyet hasıl olması İkinci Murad'ın küçük kardeşi şehzâde Mustafa'nın tam işte o sırada saltanat iddiasiyle ısyan çıkarmasındandır: "Küçük-Mustafa" diye şöhret bulan bu şehzâde genç bir çocuk olduğu için düşman iğvâsına kapılmış, işin içine Bizans entrikaları karışmış ve hattâ Karaman ve Germiyan-oğulları da bu isyanın başlıca âmillerinden olmuştur. — İşte bu vaziyet üzerine muhasara kaldırılmış ve Istanbul şehri Yıldırım'ın Ankara felâketinden tam yirmi sene sonra uğradığı bu vartadan da kurtulup Fatih'in fethine kadar otuz bir sene daha Bizans imparatorlarının elinde kalmıştır. — Istanbul'un bu altıncı muhasarası fetihten evvelki son muhasaradır. — Bizanslılar bu son kurtuluşlarını Hazret-i-Meryem'in şehri muhâfaza için harb esnasında bizzat sûrların üstüne gelmiş olması gibi bir mûcize ile izah etmişlerdir! Hattâ Meryem'i kendi gözleriyle gördüklerinden bahsedenler bile olmuştur! Bizans'ın son devirlerinde bu gibi hurâfelere pek çok tesadüf edilir).

1423 = 826

Küçük-Mustafa ısyanının tenkili.

(Yukarıkı fıkrada gördüğümüz gibi, ikinci Murad'ın kardeşlerinden Küçük Mustafa Bizanslılarla Germiyan ve Karaman oğullarının teşvikine kapılmış küçük bir çocuktur: O sırada on üç yaşlarında olduğu rivayet edilir. Babasının zamanındanberi Hamîd-ili valiliğinde bulunduğundan bahsedilen bu çocuğun Şarapdar-İlyas Bey isminde bir lalası da vardır; tabiî küçük şehzâdenin bütün işlerini idare eden işte bu laladır; fazla olarak Germiyan hükümdarı İkinci Yak'kub Bey'in Küçük-Mustafa'yı evlâtlık edindiğinden de bahsedilir. Her halde bu vaziyette isyanın bütün mes'uliyeti böyle bir

çocukta değil, lalasında olmak lâzımgelir. Karaman, Germiyan ve Bizans iğvâsına kapılan işte bu laladır. — Nihayet müşevviklerin askerî yardımlarıyla ciddî bir şekil alan ısyan hareketi İznik'in zaptı ve Bursa'nın da muhasarasıyla neticelenmiştir. — İkinci Murad işte bu vaziyet üzerine İstanbul muhasarasını kaldırıp derhal Anadolu'ya geçmek mecburiyetinde kalmıştır. — İznik şehri derhal muhasara altına alınmışsa da mühim bir muharebe olmamıştır: Bunun sebebi, Şarapdar-İlyas Bey'in elde edilmesidir: Rivayete nazaran bir taraftan ehemmiyetsiz bir müsademe olurken bir taraftan da İlyas Bey bir ata binip Küçük-Mustafa'yı kucağına almış, zavallı çocuk "Hey lala, beni niçün tutarsun?" diye sormuş, hâin İlyas "Kardaşuna ileteyün!" demiş, hattâ Küçük-Mustafa "Beni kardaşuma iletme kim bana kardaşum kıyar!" dediği halde kulak asmıyan hâin lala mâsum çocuğu doğru İkinci Murad'a götürüp teslim etmiştir. Zavallı Küçük-Mustafa İznik kapısının önünde bir incir ağacına asılmak suretiyle derhal idam edilmiştir! Netice itibarîyle Bizans'ın altıncı Türk muhasarasından kurtuluşu işte bu küçük çocuğun kanı bahasına temin edilmiş demektir: Bilhassa Ankara muharebesindenberi Osmanlı düşmanlarının siyaseti hep işte böyle şehzâde muharebeleri çıkarmakdır. — Küçük-Mustafa vak'ası için 1424 = 827 tarihi de rivayet edilmiştir).

Eflak, Arnavutluk ve Mora seferleri.

(Şimaldeki Eflak seferine ümerâdan Firuz Bey ve garple cenuptaki Arnavutluk ve Mora seferlerine de Evrenos-oğlu İsâ Bey memur edilmiştir: Bâzı ecnebi menbâlarında Evrenos oğlunun adı Turhan Bey şeklindedir. — Eflak prensliğinde bir değişiklik olmuş, Mirçe'den sonra bir aralık buraya hâkim olan "Dan" akrabasından Wlad-Drakul tarafından devrilip idam edilerek Eflak voyvadalığı nihayet işte bu Wlad'ın eline geçmiştir: Bu prense takılan "Drakul" lâkabı "şeytan" mânâsına gelir. Rahat durmak bilmiyen bu şeytan voyvoda Osmanlı topraklarına akınlar yaparak fırsattan istifade etmek istediği için tenkiline lüzum görülmüş ve Firuz Bey işte bundan dolayı gönderilmiştir. Türk kuvvetlerine mağlûb olan Drakul haraca bağlanıp tâbiiyyet altına alındıktan başka, bir rivayete göre iki oğlunu rehîne vermek mecburiyetinde de bırakılmıştır. — Fetret devrinin elden çıkarmış olduğu Arnavutluk fütuhâtının istirdâdı ve hattâ bütün Arnavutluğun zaptı Balkan hâkimiyyeti bakımından zarurî olduğu için İkinci Murad bu meseleye hususî bir ehemmiyet vermektedir: Onun için Evrenos-oğlu İsâ Bey büyük bir kuvvetle Arnavutluğa gönderilmiş ve bu bey eskiden olduğu gibi Adriyatik sahillerine kadar ilerlemiştir. İsâ Bey'in bu Arnavutluk seferinde kazandığı bir zafer üzerine sekiz yüz kafadan bir sütun yaptırdığı rivayet edilir. — Şimalî Arnavutluk'daki Mirdita Beyi ve meşhur İskender Bey'in babası "Ghion Kastriyot" işte bu seferde mağlûb edilip itâat altına alınmış ve dört oğlunu rehîne vermek mecburiyetinde kalmıştır: Bir rivayete göre de yalnız dördüncü oğlu Yorgi'yi rehîne vermiştir. Sonraları Osmanlıları senelerce kendisiyle uğraştırıp devletin başına mühim bir gaile çıkarmış

olan meşhur Arnavut sergerdesi İskender Bey işte bu Yorgi Kastriyot'dur: Edirne sarayında ihtidâ edip İskender ismini almış olan Yorgi sonradan irtidâd etmiştir. 1447 = 851 vukuâtına da bakınız. — Evrenos-oğlu İsâ Bey Arnavutluk seferinden sonra cenuba teveccüh edip Bizanslıların Türk istilâsına mâni olmak için yaptırmış oldukları ve Osmanlıların "Gürdüs" dedikleri Korintos sûrunu yıkarak 1 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ Cumartesi günü Mora'ya girmiştir: Lâkedemonya havâlisi bu seferde zaptedilmiştir. — Korintos seddi için 1415 = 818 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

1424 = 827

Candar oğlu İsfendiyar Bey'in itâat altına alınması.

(İkinci Murad'ın Küçük-Mustafa gailesiyle meşguliyetinden istifade eden Kastamonu ve Sinop hükümdarı Candar-oğlu İsfendiyar Bey, Çelebi-Sultan Mehmet zamanında Osmanlı ölkesine ilhak edilen Çankırı, Tosya ve Kalecik taraflarını istirdâd ettikten sonra Bolu ve Taraklı havâlisini de istilâ etmiştir. İkinci Murad'ın İsfendiyar Bey'e karşı hareketi işte bundan dolayıdır. — Osmanlı padişahı bu seferinde oraları istirdâd etmiş ve İsfendiyar Bey'i mağlûp edip Sinop'a kaçırmıştır. Evvelce Birinci Mehmet tarafından Çankırı Beyliğine tayin edilmiş olan İsfendiyar Bey oğlu ve Osmanlı tarafdarı Kasım Bey'in bu seferde kendi babasına karşı İkinci Murad'a yardım ettiği rivayet edilir: Birinci Mehmet devrinde alınan yerlerle Kasım Bey'in vaziyeti için 1416 = 819 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bu vaziyet üzerine İsfendiyar Bey Osmanlı padişahına dehâletten başka çare bulamamş, hem tazmınat vermiş, hem Kastamonu dağlarındaki zengin bakır mâdenlerini Osmanlılara terketmek mecburiyetinde kalmış, hem de güzelliğiyle meşhur olan torununu İkinci Murad'a vermiştir. — Osmanlı padişahına nikâhlanan Candar prensesinin ismi bir vakfiyyeye göre Hatice olduğu halde bâzı menbâlardan Halime gösterilir: Her iki rivayet de doğru olduğu takdirde bu Hatun'un adı "Hatice Halime" olmak lâzımgelir. İsfendiyar Bey oğlu İbrahim Bey'in kızı olan bu Türk prensesinin Istanbul fatihi İkinci Sultan Mehmed'in anası olduğu hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir: 1432 = 835 vukuâtına bakınız. — Bu münasebetle Candar oğullarına da Osmanlı kızları verilmiştir: Meselâ İkinci Murad kızkardeşi Selçuk-Sultan'ı İsfendiyar Bey'in oğlu İbrahim Bey'e ve diğer bir hemşiresini de İbrahim Bey'in Osmanlı tarafdarlığıyla meşhur kardeşi Kasım Bey'e vermiştir. Diğer bir rivayete göre de İkinci Murad İsfendiyar-oğlu İbrahim Bey'in kızı Hatice-Hatun'u alıp bir hemşiresini İsfendiyar-oğlu Kasım Bey'e ve birini de Çandarlı-Halil Paşa'nın oğlu yahut kardeşi Mahmud-Çelebi'ye vermiştir. Bu damad Mahmud-Çelebi için 1444 = 848 vukuâtına da bakınız: Tabiî bu rivayet doğru olduğu takdirde İsfendiyar-oğlu İbrahim Bey Osmanlılara damad olmamış demektir. — İkinci Murad'ın İsfendiyar kızını 1426 = 830 tarihinde aldığı hakkında da bir rivayet varsa da zayıftr. — Düğün Bursa'da olmuş, İkinci Murad gelini Kastamonu'dan getirmeye Çaşnigir-başı Elvan

Bey'le bir çok ümerâyı haremleriyle beraber göndermiş ve bilhassa yengelik vazifesini de Germiyan hükümdarı İkinci Ya'kub Bey'in haremi kabul etmiştir: Sultan Murad'ın bu hatun'a çok hürmet ettiği ve daima "Şah-ana" dediği rivayet edilir).

Osmanlı Bizans sulhü.

(Bu sulhün 22 Şubat = 21 Rebî'ül-evvel Salı günü akdedilmiş olduğu rivayet edilir. — Bizans imparatorluğu için çok ağır şartlar ihtivâ eden bu sulh muahedesi mucibince Terkos ve Silivri'den ötesinin tamamiyle Türklere terki ve Bizans'ın Osmanlı hazinesine her sene otuz bin duka altını harac vermesi takarrür etmiştir. — Tabiî bu suretle Bizans imparatorluğunun Ankara felâketinden temin ettiği istifadeler artık nihayet bulmuş demektir).

Sırbistan, Eflak ve Macaristan'la muahedeler akdi.

(Sırp kralı Stefan Lâzareviç'le Eflak voyvodası Wlad-Drakul'un bizzat Edirne'ye gelip tâbiiyyet muahedelerini tecdid ettikleri rivayet edilir: Bunların haraç mıkdarlarının da artırılmış olduğu hakkında bir rivayet vardır. — Bundan biraz sonra Temmuz = Şa'bân ayı içinde Macar Kralı Sigismond'la da elçiler ve hediyeler teâti edilip Almanya İmparatorluğuna intihab edilmiş olan bu kral tebrik olunmuş ve kendisiyle iki senelik bir sulh akdedilmiştir).

İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in tenkili.

(Evvelce de görüldüğü gibi İzmir-oğlu Cüneyd Bey "Düzmece-Mustafa" denilen hakikî şehzâde Mustafa-Çelebi ile elbirliği edip ona vezir olmuş ve nihayet Ulubad vak'asında gizlice kandırılarak İkinci Murad tarafına geçtiği için kendisine İzmir Beyliği verilmiştir: 1422 = 825 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. — İşte bu suretle İzmir Beyliğine tekrar kavuşan Cüneyd Bey bir türlü rahat durmak bilmediği için Osmanlı arâzisine mütemadî tecavuzlarda bulunmuş ve bilhassa Osmanlı tâbiiyyetine girmiş olan Ayaslug beyi Aydın-oğlu Mustafa Bey'i mağlûb ederek memleketini zaptetmiştir. Cüneyd'in tenkiline işte bundan dolayı lüzum hâsıl olduğu rivayet edilir. — Bu hareketin idaresine Halil Yahşı Bey memur olmuştur: Yahşı Bey, Cüneyd'in Mustafa-Çelebi'ye vezir olduğu zaman idam ettirildiğinden bahsedilen Bâyezid Paşa'nın eniştesidir. — Halil Yahşı Bey'in emrine verilen ordunun kırk bin kişilik olduğu rivayet edilirse de her halde mübalâğa edildiği anlaşılmaktadır. — İlkönce Akhisar ovasında bir muharebe olup Cüneyd Bey'in üzerine kuvvet sevkedilmeden evvel kendisinden rehîne olarak oğlu veyahut Edirne'ye sevkedilmişlerdir: Bunların bir müddet sonra orada boğularak öldürüldükleri rivayet edilir. — Bir rivayete göre de Cüneyd Bey'in üzerine kuvvet sevkedilmeden evvel kendisinden rehîne olarak oğlu Kurt-Hasan Bey'i göndermesi istenilmiş ve bu teklifi kabul etmemesi üzerine harekâta başlanmıştır. — Cüneyd Bey'in idamı için aşağıki fıkraya bakınız).

1425 — 1426 = 829

İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in idamı.

(Yukarıki fıkrada görüldüğü gibi Halil Yahşı Bey kuvvetlerine karşı Akhisar muharebesini kaybeden Cüneyd Bey'in kardeşiyle oğlu esir alınıp idam edilmişlerdir. Bu hezimet üzerine İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in Sisam adası karşısındaki Hypsela = İpsili kalesine kapandığı rivayet edilir; bu rivayete göre Cüneyd Bey hem karadan, hem denizden muvasalası kesilmek suretiyle muhasara edilerek teslim olmak mecburiyetinde bırakılmıştır: Cüneyd'in hayatına dokunulmamak şartiyle teslim olmasına rağmen Halil Yahşı Bey'in intikam hissine kapılarak hem kendisini hem bütün aile efradını boğdurmuş olduğu rivayet edilir. Bu intikama sebep gösterilen Bâyezit Paşa meselesi için 1422 = 825 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Diğer bir rivayete göre de Cüneyd Bey uzun bir mukavemet göstermiş, Halil Yahşı Bey kuvvetleri Gazi Timürtaş-oğlu Oruç ve Bâyezit Paşa'nın kardeşi Hamze Beylerle takviye edilmiş, muhtelif müsademeler olmuş ve nihayet Cüneyd Bey hayatına dokunulmamak şartiyle teslim olmak mecburiyetinde kalmıştır: Her halde Cüneyd Bey'in bu 1426 =829 tarihine kadar mukavemet ettiği anlaşılmaktadır. — Cüneyd Bey'le aile efradının idamı üzerine İzmir-Oğulları sülâlesi artık tarihe karışmıştır).

Menteşe Beyliğinin işgali.

(Ankara muharebesi üzerine Timur-Leng'in yeniden kurmuş olduğu Anadolu Türk Beylikleri içinde Menteşe Beyliği de vardır: Çelebi-Sultan Mehmet saltanatta istikrar ettiği zaman bâzı Beylikler gibi Menteşe emâretini de itâat altına almış ve hattâ evvelce Timur'a itâat etmiş olan Menteşe Beyi Muzafferüddin-İlyas Bey sonradan Osmanlı padişahı nâmına para bile bastırmıştır. İlyas Bey'in Leys ve Ahmed isimlerinde iki oğlu vardır: Bunlar da Osmanlı sarayına rehîne olarak gönderilmişlerdir. 1421 = 824 tarihinde Çelebi-Sultan Mehmet öldüğü sırada Menteşe Beyi İlyas Bey de vefat etmiş ve işte bu fırsattan istifade etmiş olan Leys ve Ahmed Beyler Osmanlı esaretinden kaçıp memleketlerine gelerek babalarının mirasını paylaşmışlardır: Her ikisinin de meskûkâtı mevcud olduğu için iki kardeşin de beylik ettiği muhakkaktır. — Leys Bey'den "Üveys" şeklinde bahseden Osmanlı menbâlarının izahına göre bu iki Menteşe beyi hiç hükûmet sürmeden babaları İlyas Bey'in işte bu sene vefatı üzerine yakalanıp Tokad'a sürmüşler ve orada "Bedevî-çardağı" denilen zındana atılmışlardır: Fakat bu rivayet doğru değildir ve İlyas Bey'in 1421 = 824 tarihinde öldüğü ve yerine geçmiş olan oğullarının da para bastırmış oldukları muhakkaktır; hattâ Leys Bey'in o tarihte basılmış bir sikkesi vardır. Onun için Osmanlı menbâlarındaki rivayetler doğru olduğu takdirde bu iki kardeşin 827 = 1424 tarihinde yakalanıp Tokad'a sürülmüş olmaları lâzımgelir: Çünkü Tokat'da iki sene kadar

kaldıkları hakkında da bir rivayet vardır. Osmanlı menbâlarındaki izaha göre Leys ve Ahmed Beyler işte bu 1425 — 1426 = 829 tarihinde Tokat'dan firara teşebbüs etmişler, Leys Bey yakalanp idam edilmiş ve Ahmed Bey de kaçmıya muvaffak olup Akkoyunlulara iltica etmiştir. Bununla beraber Ahmed Bey'in İzmir-oğlu Cüneyd Bey gailesinden istifade ederek memleketine gidip tahtını istirdâda muvaffak olduğu ve Cüneyd'in tenkili üzerine bunun Beyliğine de nihayet verildiği bâzı muahhar tetkiklerden anlaşılmaktadır; belki de Ahmed Bey ölkesini ikinci defa olarak kaybettikten sonra Akkoyunlulara iltica etmiştir. — Menteşe'nin bu kat'î işgali üzerine İkinci Murad'ın burayı bir sancak şekline sokup beyliğine de Balaban Paşa'yı tayin etmiş olduğu hakkında bir rivayet vardır. Her halde bütün bu rivayetler ihtiyatla karşılanmalıdır. — 1451 = 855 vukuâtına da bakınız).

1426 = 830

Teke Beyliğinin işgali.

(Selçukîler devrinde Antalya havalisine yerleşmiş olan Teke aşiretinin isminden dolayı "Teke Beyliği" denilen bu emâretin başındaki sülâle en kuvvetli ihtimale göre Hamîd-oğulları ailesinin bir koludur. Ankara muharebesi üzerine Timur-Leng'in yeniden kurduğu beylikler içinde bu emâret de vardır; fakat eskiden buraya aid olan Antalya şehri o bâdirede Karaman oğullarına verilmiştir: 1402 = 805 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Bununla beraber sonradan Antalya şehri tekrar Osmanlı idaresine geçmiş ve buraya Firuz Bey isminde bir muhâfız tayin edilmiştir. Teke beyi Osman-Çelebi'nin Antalya'yı Firuz Bey'den istirdad için çok çalıştığı rivayet edilir. Nihayet Firuz Bey'in vefatı üzerine Osman-Çelebi Antalya'yı zaptetmek için Karaman oğullarından yardım istemiş, fakat beklediği yardım gelmeden evvel Firuz Bey'in yerine geçmiş olan oğlu Hamze Bey tarafından Korkudeli taraflarında bir baskınla öldürülmüştür: İşte bu hâdise üzerine Teke Beyliği tamamiyle münkarız olmuş ve arazisi Osmanlı idaresine geçmiştir. Yalnız tarihinde ihtilâf vardır: Meselâ 826 = 1423 ve 827 = 1424 tarihlerinden de bahsedilir).

Karaman hükümdarı İkinci Mehmet Bey'in Antalya muhasarasında maktul düşmesi.

(İkinci Mehmet Bey'in Antalya seferi, mahmîsi olan Teke beyi Osman-Çelebi'nin Antalya muhâfızı Firuz Bey oğlu Hamze Bey tarafından katli üzerine yapılmış bir intikam hareketi şeklinde gösterilir: Tıpkı yukarıki fıkrada gördüğümüz Teke vak'ası gibi, o vak'anın neticesi olan bu seferin tarihinde de ihtilâf vardır; onun gibi bunun için de 826 = 1423 ve 827 = 1424 tarihleri dahi rivayet edilir. — Karaman-oğlu İkinci Mehmet Bey işte bu muhasarada isabet eden bir top güllesiyle şehid olmuştur. — Mehmet Bey'in şahadeti üzerine yerine kardeşi Alâüddin Ali Bey Karaman hükümdarı ol-

muşsa da, buna karşı İkinci Mehmet Bey'in oğulları İbrahim ve İsâ Beyler Osmanlı padişahı İkinci Murad'a iltica etmişler, Sultan Murad'ın birer hemşiresiyle evlenmişler, İsâ Bey'e Rumeli'de bir sancak beyliği verilmiş, İbrahim Bey eski Hamîd-ili arazisinden mürekkep olan İsparta havalisini Osmanlılara bırakmak şartiyle babasının tahtına geçirilmiş ve tahtından indirilen Ali Bey'e de Sofya sancağı verilmiştir. — Tabiî bu vaziyette Karaman hükûmeti artık Osmanlı nüfuzu altına alınmış demektir).

1427 — 1428 = 831

Germiyan ölkesinin Osmanlı devletine iltihakı.

(İkinci Murad, Germiyan hükümdarı İkinci Ya'kub Bey'in kızkardeşinin torunudur: 1381 = 783 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Evlâdı olmıyan Ya'kub Bey'in küçük yeğenini çok sevdiği rivayet edilir; hattâ İkinci Murad İsfendiyar Bey'in torunuyla evlenirken Kastamonu'dan Bursa'ya gelin getirmek için Osmanlı padişahı namına İkinci Ya'kub Bey'in haremi gitmiştir: Sultan Murad'ın bu büyük yengesine "Şah-ana" diye hitab ettiği rivayet edilir: 1424 = 827 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. Her halde bu ihtiyar ailenin genç yeğenlerini çok sevdikleri anlaşılmaktadır. Bunun bir tezahürü de Germiyan hükümdarı İkinci Ya'kub Bey'in bu sene içinde Bursa ve Gelibolu üzerinden Edirne'ye gelip İkinci Murad'ı ziyaret etmesidir: İhtiyar hükümdarın her geçtiği Osmanlı şehrinde ve bilhassa Edirne'de şerefine büyük ve muhteşem şenlikler yapıldığı ve bütün ikamet müddetince bu şenliklerin devam ettiği rivayet edilir. İkinci Murad ihtiyar büyük dayısına fevkalâde hürmet ve riâyet etmiştir. — İkinci Ya'kub Bey o sırada seksen yaşını geçmiş bir ihtiyardır: Evlâdı olmadığı için doğrudan doğruya vârisi yoktur; İlyas ve Hızır isminde iki kardeşiyle yeğenleri varsa da kız tarafından küçük yeğeni olan İkinci Murad'ı erkek tarafından olan yeğenlerine tercih etmiştir: Tabiî bu tercihte Osmanlı devletine artık mukavemet imkânı kalmamış olmasının da büyük bir tesiri olmak lâzımgelir; fakat öyle bile olsa, her halde ihtiyar hükümdarın İkinci Murad'ı vâris gösteren bir vasiyetnâme bırakarak Edirne'den avdeti, bu muhterem pîrin hiç unutulmıyacak bir büyüklüğü demektir. — İkinci Ya'kub Bey merhum Edirne'den Kütahya'ya avdetinden bir müddet sonra vefat edince bütün ölkesi vasiyetnâmesi mucibince Osmanlı devletine iltihak etmiştir. Ya'kub Bey'in ertesi sene vefat ettiği hakkında da bir rivayet vardır. — Timur'un yirmi altı sene evvel bozmuş olduğu Anadolu Türk birliği bu suretle gene Osmanlı hâkimiyyeti altında tahakkuk etmiye başlamış demektir).

1428 — 1429 = 832

Şair Şeyhî'nin ölümü.

(Divan edebiyatımızın en mümtaz şahsiyetlerinden olan Şeyhî'nin doğum tarihi belli değildir. Asıl ismi "Yusuf Sinan" dır: Edebiyatta "Şeyhî" mahla-

siyle meşhurdur. Mesleği hekimliktir: Hattâ Birinci Mehmed'i Karaman seferinde tedavi etmiş ve bu muvaffakıyet üzerine Osmanlı sarayına intisab etmiştir: 1415 = 818 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Şeyhî'nin dinî ve tıbbî eserleri de vardır. Edebî eserlerinin başlıcaları, 1942 tarihinde Türk Dil Kurumu tarafından neşredilen divaniyle İkinci Murad'ın emri üzerine Nizâmi'den terceme ettiği "Husrev-u-Şîrîn" hikâyesi ve "Harnâme" ismindeki meşhur hicviyyesidir. — Şeyhî'nin nazım lisanı Türk dilinin tarihi için çok kıymetli bir menbâ sayılabilir. — Bu büyük şairin Kütahya'da öldüğü ve mezarının da Dumlupınar'da olduğu rivayet edilir. — Şeyhî'nin ölüm tarihi eski menbâlarda 1423 = 826 gösterilirse de son tetkiklere göre bu tarihten beş sene sonra öldüğü anlaşılmaktadır).

1429 = 832

Çandarlı İbrahim Paşa'nın ölümü.

(Vezir-i-a'zam Çandarlı İbrahim Paşa, Ali Paşa'nın oğlu gösterilirse de doğru değildir, kardeşidir. — Ölümü için muhtelif menbâlarda 831 = 1427 — 1428 ve 833 = 1429 — 1430 tarihleri de rivayet edilir: Fakat İznik'deki mezâr kitâbesine göre 832 = 1429 senesi Zülka'de ayının 24 üncü ve Ağustos ayının 25 inci Perşembe günü vefat etmiştir. — Vezir İbrahim Paşa'nın Fetret devrinde Çelebi Sultan Mehmet lehine ve Musâ-Çelebi aleyhine oynadığı rol için 1411 = 813 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. — İbrahim Paşa'nın vefatı üzerine oğlu Halil Paşa'nın Vezir-i-a'zam olduğu rivayet edilir: Halbuki son tetkiklere göre ikisinin arasında Amasyalı Hızır-Dânişmend oğlu Hoca Nizâmüddin Mehmet Paşa 842 = 1438 — 1439 tarihine kadar on sene Vezâret-i-uzmâ makamında bulunmuştur).

1429 — 1430 = 833

Anadolu'nun mânevî muhâfızı sayılan büyük velî Hacı-Bayram'ın ölümü.

(Anadolu Türklüğünün mânevî ve ruhanî bekçisi sayılan Hacı-Bayram'ın 753 = 1352 tarihinde doğduğu rivayet edildiğine göre Milâdî takvim hesabiyle takriben 78 yaşlarında vefat etmiş demektir. Bu büyük Türk velîsi Koyunluca-Ahmed isminde bir köylünün oğludur; memleketi Ankara'nın "Solfasol" köyüdür. — Asıl ismi "Nu'man" olduğu halde, mürşidi olan "Hâmid-i Aksarâyî" ile tanıştığı gün bir Kurban bayramına tesadüf ettiği için onun tarafından kendisine "Bayram" mâhlasının verilmiş olduğu rivayet edilir. — Bu büyük mutasavvıf kendi adını taşıyan "Bayrâmiyye" tarikatinin pîridir: En meşhur müridi, Istanbul fethinin mânevî kahramanı olan Ak-Şemseddin'dir. — Tarikati kendisinden sonra altı kola ayrılmış ve asıl Bayrâmiyye tarikatini şanlı müridi Ak-Şemsüddin neşretmiştir. — Hacı-Bayram daima ziraatle meşgul olmuş, fukarâya bakmış ve müridlerini de ziraat ve san'ata teşvik etmiştir. — Bir aralık başına binlerce müridler top-

lanması hükümeti kuşkulandırdığı için İkinci Murad tarafından Edirne'ye dâvet edilmişse de, siyasî emeller gütmediği anlaşıldığı için fevkalâde hürmet görmüştür. — Hacı-Bayram'ın türbesi Ankaradadır. — Son zamanlarda Bursalı Tahir ve Mehmet Ali Aynî Beyler Hacı-Bayram hakkında birer eser neşretmişlerdir).

Emir Sultan'ın ölümü.

(Büyük mutasavvıf Emir-Sultan'ın asıl ismi "Şemsüddin Muhammed" dir. "Emir-Sultan" lâkaptır. Buhârâ'da doğmuş olduğu için "Şemsüddin-i Buhârî" ve "Buhârâlı Emir Efendi" şekillerinde de anılır. Tahsilini memleketinde ikmal ettikten sonra Anadolu'ya hicret edip Bursa'da yerleşmiş ve büyük ilmi, temiz ve yüksek ahlâkiyle halkın, devlet adamlarının ve hattâ padişahların hürmet ve riâyetini kazanmıştır. Babasının adı Ali'dir. Tasavvufda "Halvetiyye" şûbelerinden "Nûr-bahşiyye" tarikatinin en büyük şahsiyetlerinden sayılır. Etrafına bir çok müridler toplanmış ve tarikati kendisinden sonra da devam etmiştir. Bununla beraber Bursa'da asıl büyük rolü müderrisliğinde gösterilir: Bir çok talebe yetiştirmiş ve bilhassa halk üzerindeki telkinâtiyle o devrin ahlâkını ıslâh etmekte büyük bir rol oynamıştır: Bilhassa Yıldırım Bâyezid devrinde müverrihlerin çok şikâyet ettikleri bir ahlâk buhranı vardır: Kadılar halkı soyacak derecelerde irtikâp ve irtişâya başlamış, devlet erkânı ve hattâ padişah içki ve sefahat âlemlerine dalmış, Balkan unsurlarının ve Bizans'ın bozuk ahlâkiyâtı Osmanlı kanalından geçerek Anadolu'ya kadar aksetmiye başlamıştır. Emir-Sultan'ın hayırlı tesirleri işte bu devre müsâdiftir: Herkesin hürmet ve itikadını kazanmış olan büyük velî bir taraftan halkı irşâda çalışmakla beraber, bir taraftan da halka örnek olan hükûmetle sarayın: ahlâkiyatına karşı cephe almış ve hattâ Yıldırım Bâyezid'e bile çok acı sözler söylemekten çekinmemiştir: Meselâ 1400 = 802 tarihinde Ulu-câmi inşaâtı tamamlanınca kendisine fikrini soran ve tabiî takdir sözleri bekliyen Yıldırım'a:

— Bu câmiin her köşesine kendiniz için bir meyhane yaptırırsanız hiç bir eksiği kalmaz!

dediği meşhurdur: 1400 = 802 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Bu söze hayret eden padişah "Beytullâhın etrafına nasıl olup da meyhaneler kurulabileceğini" sorunca büyük mürşidin:

— Asıl beytullâh Allahın yaptığı insan vücududur: Sen onu meyhane haline getirmekten utanmıyorsun da kendi yaptığın binânın etrafına meyhaneler dizdirmekten mi utanyorsun

tarzında bir cevap verdiği rivayet edilir! Her halde Yıldırım Bâyezid'in kendini toparlamasında ve bilhassa Adliyenin ıslâhına ehemmiyet vermesinde gerek bu büyük adamın, gerek Osmanlı tarihinde ilk Şeyhülislâm sayılan meşhur Bursa kadısı Şemsüddin-i Fenârî'nin büyük ve hayırlı tesirleri olduğu muhakkaktır: 1403 = 805 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. Tabiî bu vaziyette Emir-Sultan'ın en nurânî cephesi ahlâk mücâhitliğinde gösterilebilir. — Emir-Sultan Yıldırım Bâyezid'in damadıdır: Yıldırı-

mın Hondi-Hatun isminde bir kızı olduğu ve onu da bu büyük adama verdiği rivayet edilir. Bu izdivaçtan Emir-Sultan'ın "Emîr Ali-Çelebi" isminde bir oğlu ile iki kızı olmuştur. — Emir Sultan Fetret devriyle Birinci Mehmet ve İkinci Murad devirlerinde de tedris ve irşad rollerine devam etmiş ve hattâ İkinci Murad'ın Istanbul muhasarasına beş yüz kadar müridleriyle iştirâk ederek askerin mâneviyyâtını yükseltmekte büyük bir rol oynamıştır: 1422 = 825 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Istanbul fethi için çalışmış iki büyük velî vardır: Biri budur, biri de Fatih'in fethine iştirâk eden büyük âlim Ak-Şemsüddin'dir: 1453 = 857 vukuâtına bakınız. — Bir Osmanlı an'anesine göre Niğbolu muharebesi üzerine Mısır'daki Abbasî halifesinden Yıldırım Bâyezid'e "Sultânu iklîm-ir-Rum" ünvanını tevcih eden bir menşur gelmiş ve işte bunun üzerine Emir-Sultan kaynatasına saltanat kılıcını kuşatmıştır; tabiî bu an'ane ihtiyatla karşılanmalıdır: Saltanat menşuru rivayeti için 1396 = 798 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Emir-Sultan'ın ölümü için 832 = 1428 — 1429, 834 = 1430 — 1431 ve 837 = 1433 — 1434 tarihleri de rivayet edilir; fakat en doğru rivayete göre işte bu 1429 — 1430 = 833 tarihinde takriben altmış üç yaşlarında vefat etmiştir. Türbesi Bursa'da şehrin şarkındaki mezarlıkların ötesindedir: Bu türbe Abdülmecid ve Abdül'Aziz devirlerinde tecdid ve tâmir edilmiş olduğu için mimarî kıymeti yoktur: kitâbesi de 1285 = 1868 tarihlidir).

1430 = 833

Selânik fethi ve Türk donanmasının Venediklilere karşı Gelibolu zaferi.

(Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos 1425 = 828 senesi 21 Temmuz = 5 Ramazan Cumartesi günü yetmiş yedi yaşında ölmüş ve yerine saltanat şeriki olan büyük oğlu Sekizinci Yoannis Paleoloğos tek başına imparator olmuştur. Bu yeni imparatorun dört kardeşi vardır: Bunlardan İkinci Theodoros Mora despotluğunda, Andronikos da Selânik valiliğinde bulunmaktadır diğer ikisinin isimleri de Kostantinos ve Dimitrios'dur. Selânik despotu Andronikos Paleoloğos'un çok gevşek bir adam olduğu rivayet edilir: Şehrin Türklere karşı müdafaası bakımından ne ahalinin buna, ne bunun kendine emniyeti olmadığı için, tuhaf bir ticaret muamelesi yapılmış ve Selânik şehri para ile Venedik Cumhuriyetine satılmıştır! Venediklilerin bu ticaret iskelesini hem Türklere karşı müdafaa edeceklerinden, hem imar ederek ikinci bir Venedik haline getireceklerinden bahsettikleri rivayet edilir. Fakat Selânikliler arası çok geçmeden ne kadar aldanmış olduklarını çok acı şekilde anlamışlardır: Şehir az zamanda Lâtin-Rum ve Ortodoks-Katolik geçimsizliğinin fecî bir sahnesi olmuş, Venedikliler Selânik Rumlarına çok fena muamelelere kalkışmış ve hattâ Rumları koğup onların yerine Lâtin muhacirleri getirmeye başlamışlardır: Selânik yerlilerinin Venediklilerden yüz çevirip Türklere tarafdar olmıya başlamaları işte bundandır. — Bir taraftan da İkinci Murad'ın Balkan statukosunda kendi haberi olmadan yapılan bu değişikliği kendi hukukuna tecavuz saydığı rivayet

edilir: Selânik seferinin sebebi işte bu vaziyettir. Meselenin sulhen tesviyesi için Venedikliler Bizans imparatoru Sekizinci Yoannis Paleoloğos'un tavassutuna müracaat etmişlerse de İkinci Murad kabul etmemiş ve Selânik üzerine yürüyerek şehri muhasara etmiştir. Venediklilerden memnun olmıyan yerli Rumların bu muhasarada Türklere tarafdarlık ettikleri rivayet edilir. — Selânik muhasarası Şubat = Cumâda-l-ûlâ içinde başlamış ve Mart = Cumâda-l-âhire içinde şehir fethedilmiş olduğu için, muhasara bir ay kadar sürmüş demektir. — Bu muhasara esnasında Andrea Mocenigo kumandasındaki Venedik donanması Gelibolu'ya kadar gelerek Türk donanmasına taarruz etmişse de büyük bir kahramanlıkla harbeden Türk denizcileri Venediklileri müdhiş bir bozguna uğratmışlar ve hattâ amiral gemisini ikiye bölerek batırmışlardır: Bu suretle bundan on dört sene evvel Venediklilerle yapılan ilk deniz muharebesinde Osmanlı donanmasının uğramış olduğu mağlûbiyetin parlak intikamı alınmış demektir: Çelebi-Sultan Mehmet devrine tesadüf eden ilk Osmanlı - Venedik deniz muharebesi için 1416 = 819 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Gelibolu deniz muzafferiyetinin Selânik muhasarasıyla meşgul olan ordu üzerinde çok iyi bir tesir husule getirdiği ve hattâ işte bu gayretle yapılan hücumun muvaffakiyetle neticelenip şehrin fethinde âmil olduğu rivayet edilir. — Selânik umumî hücumla zaptedildikten sonra bâzı kiliseler câmiye tahvil edilmiştir. — Bâzı Rum papasları bu münasebetle mersiyeler yazmışlar ve Avrupalılar Türk istilâsı korkusuyla heyecana kapılmışlardır. — Selânik fethi için 832 = 1429 tarihi de rivayet edilmişse de doğru değildir. — Bundan evvel de bir iki defa Osmanlılar tarafından işgal edilmiş olan Selânik şehri bu suretle kat'î olarak Türk hâkimiyyetine girmiştir: Bundan evvelki Selânik fetihleri için 1374 = 776 vukuâtına, 1391 = 793 vukuâtının beşinci fıkrasına ve 1394 = 796 vukuâtının da birinci fıkrasına bakınız. — Selânik şehrinin son defa olarak elden çıkması, Fetret devrinde Edirne'de cülûs edip Bizans imparatorluğu ile bir ittifak muahedesi akdetmiş olan Birinci Bâyezid oğlu Süleyman-Çelebi'nin o muahede mucibince Bizans'a iade ettiği yerler içinde bu şehrin de bulunmasından dolayıdır: 1403 = 805 vukuâtının son fıkrasna bakınız).

1431 = 835

Yanya fethi

(Bu sırada Epir havâlisine İtalyanların Tocco ailesi hâkimdi: Bu aileden Birinci Carlo Tocco 1430 = 833 tarihinde ölünce yerine yeğeni İkinci Carlo Tocco Epir despotu olmuş, fakat müteveffâ Birinci Carlo Tocco'nun gayrimeşrû oğulları verâset kavgalarına başlamışlardır: Halk için bu kavgaların artık tahammül edilmez bir şekil aldığı ve bilhassa yerlilerin bu İtalyan sülâlesiyle alâkadar olmadkları rivayet edilir. İşte bundan dolayı Yanyalılar o sırada Selânik civarındaki Klidi mevkiinde bulunan İkinci Murad'a murahhaslar gönderip ahalinin hürriyetine ait bir ferman almak suretiyle şehrin anahtarlarını teslim etmişlerdir: Osmanlı menbâlarında bu gibi teslîmlere "vire ile fetih" denilir. — Yanya tesliminin 9 Teşrinievvel = 1 Safer

Salı gününe tesadüf ettiği rivayet edilir. — Türk idare ve adaletinin Balkanlarda ne kadar iyi tesirler bırakmış olduğuna bu hâdise de mühim bir delil demektir. — Bununla beraber, bu sırada bir taraftan da bâzı yerli ailelerin hususî menfaatleri ve Venediklilerin tahrik ve tesirleriyle Arnavutluk'ta Türk hâkimiyyetine karşı mücadele hareketleri de başlamıştır: Bilhassa orta Arnavutluk beylerinden André Thopia'nın Dukagin ve Araniti aileleriyle elbirliği ederek giriştiği hareket işte bu 1431 — 1432 = 835 senesinden itibaren gelişmiye başlamış, gittikçe umumîleşmiş ve Osmanlı idaresini Fatih devrinin sonlarına kadar işgal eden büyük bir gaile halini almıştır).

1432 = 835

26/27 Receb = 29/30 Mart, Cumartesi/Pazar gecesi : Dünya tarihinin en büyük adamlarından olan Istanbul fatihi ve İkinci Murad'ın oğlu İkinci Sultan Mehmed'in Edirne'deki Eskisaray'da dünyaya gelmesi.

(Receb 830 = Nisan — Mayıs 1427, Recep 832 = Nisan — Mayıs 1429, Receb 833 = Mart — Nisan 1430 ve Receb 834 = Mart — Nisan 1431 tarihleri de rivayet edilir. — Sene tarihinde ihtilâf olduğu halde Hicret takviminin Receb ayında ittifak edilmektedir: Gün tarihinde Receb'in altısından yirmi yedisine kadar muhtelif rakamlara tesadüf edilir. — Fatih'in doğduğu yer hususunda da ihtilâf vardır: En kuvvetli Rivayet olarak Edirne'den bahsedilmekle beraber Bursa, Mağnisa ve Dimetoka rivayetlerine de tesadüf edilmektedir. — Bizim burada esas ittihaz ettiğimiz 835 = 1432 senesi 26/27 Receb = 29/30 Mart Cumartesi/Pazar gecesi bir taraftan muhtelif Osmanlı menbâlarındaki kayitlere, bir taraftan da son tetkiklere istinad etmektedir. Bu hususta en son tetkiki Profesör Dr. Süheyl Ünver yapmıştır. "Cumhuriyet" gazetesinin 16 Teşrinievvel 1943 tarihli nüshasında "Fatih nerede ve ne zaman doğdu " serlevhasiyle neşrettiği bir makalede Profesör Ünver iki eski zâyiçeye istinad etmektedir: Bunların biri Fatih'le muâsır bir müneccimin Süleymaniye Kütüphanesindeki Esad Efendi koleksiyonunda 1997 numaralı bir yazma eseri, ikincisi de Ankaralı Sa'dullah Efendi isminde bir müneccimin Rasathane Kütüphanesinde "204/H. 49" numaralı bir mecmua içindeki risalesidir. Her iki müellif de Fatih'in tâliini çıkarmak için doğum tarihinden işe başlamışlardır: Fatih'le muâsır olan müneccim "Ceylânî" İkinci Mehmed'in doğum tarihini 835 = 1432 senesi Receb ayının 26 ncı, yâni Mart ayının 29 uncu Cumartesi gecesine müsâdif göstermiş, öteki müneccim de ayni senenin ayni ayının 27 nci, yâni Martın 30 uncu Cumartesi gecesine tesadüf ettiğinden bahsetmiştir. Fazla olarak ikinci müneccim Fatih'in doğum saatini de "Seher vaktinde saat sekizi dört dakika geçe" göstermektedir. Bu iki rivayet arasında bir günlük bir fark vardır: Profesör Süheyl Ünver bu noktayı doğumun geceye tesadüf etmesiyle izah ederek 26/27 Receb Cuma/Cumartesi gecesini esas tutmaktadır; fakat Profesör Hicrî tarihi Milâdîye tahvil etmediği için

bu noktada küçük bir zühûle uğramıştır: Çünkü o sene Receb ayının 26 ncı günü bir Cuma günü değil, Martın 29 uncu Cumartesi günüdür ve 27 Receb günü de 30 Mart Pazar gününe müsâdiftir; işte bundan dolayı Fatih'in Cuma/Cumartesi gecesi değil, Cumartesi/Pazar gecesi doğmuş olması lâzımgelir. Birinci müneccimin "26 Receb Cumartesi gecesi" demiş olması 26 ncı günün Cumartesine tesadüf etmesiyle ve ikinci müneccimin de "27 Receb Cumartesi gecesi" nden bahsetmesi Cumartesi gününü Pazar gününe bağlıyan geceyi kasdetmiş olmasıyla izah edilebilir. Bu iki müneccimin kaydettikleri doğum yılı, Nişancı tarihiyle "Mir'ât-ı kâinât" vesair bâzı Osmanlı menbâlarındaki kayitlere de tevafuk ettiği gibi, ay tarihinde umumiyetle ittifak edilmesi ve fazla olarak Receb ayının 26 ncı ve 27 nci günlerinden ekseriyetle bahsedilmesi de Dr. Süheyl Ünver'in meydana çıkardığı müneccim kayitlerini her halde takviye edebilecek delillerdir. — Fatih'in anası meselesi de çok mühimdir: Çünkü bu bahtiyar kadının ecnebi olduğuna ait saçmasapan bir takım iddialar vardır! Hiç bir aslı faslı olmıyan ve hattâ gülünç sayılmıya bile değmiyen bu safsataların birine göre İkinci Murad'ın karılarından Sırp prensesi Mara gûyâ Fatih'in anası imiş! Sırp despotu Brankoviç'in kızı olan bu prensesi Fatih tahta çıktığı zaman derhal memleketine iade etmiş olduğu için böyle hudut haricine çıkarılmış bir kadının padişah anası olmak ihtimali yoktur; bâzı muahhar Osmanlı müverrihlerinin bu asılsız iddiayı hiç tetkik etmeden kitaplarına geçirivermiş olmaları çok esef edilecek bir hâldir. Henri Mathieu'nün "La Turque et ses différents peuples" ismindeki eserinin birinci cildinde bahsettiği ikinci bir iddiaya göre de Fatih'in anası Sırp değil, "Stella" isminde bir İtalyan kızıdır: Yedi yaşındayken Cezayir korsanları tarafından esir edilen bu İtalyan kızı nihayet İkinci Murad'la evlenmiş, Fatih bu izdivacdan dünyaya gelmiş ve gûyâ ilk fikir terbiyesini de işte bu mevhum anasından almış! Hattâ İtalyanca bilmesi de işte bundanmış! Tabiî birinci iddia gibi bu ikinci iddia da hiç bir ciddî vesikaya istinad etmiyor. Tıpkı bunlara benziyen üçüncü bir iddia da eski Osmanlı tarihlerinde reddedilmektedir: Fatih'iin bir Fransız prensesinden dünyaya geldiğine ait olan bu son iddia ilkönce bir Fransız sefirinin hayalhanesinden çıkmıştır! Peçevî tarihinin birinci cildiyle Cevrî tarihinin ikinci cildinde bu ecnebi iftirasının reddine ait birer fasıl vardır. Peçevî İbrahim Efendi'nin anlattığı Fransız masalına göre, günün birinde "Françe padişahı" peri kadar güzel kızını bir krala vermiş, güzel prenses çehiziyle beraber "bir azîm kalyona" bindirilip yola çıkarılmış, fakat yolda Türk denizcileri Fransız kalyonunu zaptetmiş, "Françe padişahı" nın güzel kızı İkinci Murad'a gönderilmiş, Sultan Murad kızı beğenip almış ve Fatih işte bu Fransız masalındaki kral kızından dünyaya gelmiş! Yalnız Fransız prensesi müslüman olmadığı için Galata'daki türbesi kapanmış, kapısına kilit vurulmuş ve ruhuna Kur'ân okunmazmış! Hattâ Peçevî İbrahim Efendi bir gün bu mesele hakkında o zamanki Fransa sefiriyle de görüşmüş bu tuhaf mülâkat şöyle olmuş:

"Bu hakîr-i kesîr-üt-taksîr Hâfız Paşa'nın vezâreti esnâsında Arz odasındâ câlis idim. Françe elçisi geldi. Vezir-i-a'zam taşra çıkınca bir sâat-i nücûmî mıkdârı elçi ile müsâhabet vâkı' oldu: Bununla gaayet tefahhur iderler

ve — Sultan Mehmet'den sonra gelen pâdişâhân-ı zî-şân Françe pâdişahlarının akrabâlarıdır— dirler ve —Her zaman mülkümüz âl-i Osman mülküne muttasıl iken bizden kılâına ve hükkâmına dostlukdan gayri zâhir olmamıştır; pâdişahlarımız hakkı karâbeti şöyle riâyet iderler ve ol duhter-i pâkîze-ahter İslâma gelmedi ve el'ân türbesi mukaffel ve mesdûddur. Ekser Galata'dan geldikçe câmi hareminden geçeriz ve türbesine nazar ideriz— dedi...".

Peçevî İbrahim Efendi Fransa krallarını Osmanlı hanedanına akrabâ çıkarmak için uydurulan bu tuhaf masal hakkında kendi arkadaşlarıyla da görüştükden sonra işi tetkike karar veriyor ve bir gün sefirin bahsettiği Galata'daki türbeye gidiyor, türbedarla görüşüyor, her yerde olduğu gibi orada da her sabah Kur'an okunduğunu ve Fransa elçisinin anlattığı hikâyeyi teyid edebilecek hiç bir hususiyetten eser olmadığını anlıyor ve hattâ sefire de anlatmak istiyor:

"Bunu elçiye takrîr ittim, kaabil olmadı, elçi inâdında musırr olup i'tikadından dönmedi"!

diyor. "Cevrî" tarihinin ikinci cildindeki bahis de bunun hulâsasından ibarettir. Fakat bu ecnebî masallarına mukabil millî menbâlarda Fatih'in anası Türk olduğunu gösteren sarâhatler vardır: Meselâ Hoca Sa'düddin'in "Tâc-üt-tevârîh" inin birinci cildinin 512 nci sahifesinde şu fıkraya tesadüf edilir:

"Sultan Murad İsfendiyar oğlunun duhterini nikâhla Hatunluğa kabul eyledi; hattâ Fatih-i Istanbul Sultan Mehmet - Han ol duhterden vücûda gelmiştir".

Bu fıkrada Fatih'in anası gösterilen Türk prensesi, Kastamonu ve Sinop'da hükûmet süren Candar-oğullları hanedanından meşhur İsfendiyar Bey'in torunu Halime ve daha doğrusu Hatice-Hatun'dur: İkinci Murad'ın bu hanımla izdivacı için 1424 = 827 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Osmanlı müverrihleri işte bu İsfendiyar Bey'den dolayı Candar-oğulllarına "İsfendiyar-oğulları" demişlerdir. Fatih'in anası olduğundan bahsedilen Hatun bir rivayete göre İsfendiyar Bey'in kızı Halime ve diger bir rivayete göre de torunu, yâni oğlunun kızı Hatice-Hatun'dur: Halil Edhem Bey "Düvel-i islâmiyye" sinde birinci rivayeti, Ahmed Tevhid Bey de Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuasında çıkan "İsfendiyar-oğulları veyahut Kızıl-Ahmedliler" ismindeki etüdünde ikinci rivayeti esas ittihaz etmektedir; Tevhid Bey 906 = 1500 — 1501 tarihli bir vakfiyyeye istinaden, Bursa'da yeni Kaplıca karşısındaki türbesinde medfun olan Hatice-Sultan'ın İsfendiyar Bey oğlu İbrahim Bey'in kızı olduğunu isbat etmiştir; yalnız Fatih'in bu hatundan dünyaya geldiği hakkında hiç bir şey söylememiştir; Halil Edhem Bey ise Halime-Hatun'dan bahsederken "alâ-rivayetin Fatih'in anası" olduğunu kaydetmekle iktifa etmektedir. Bir rivayete göre de İkinci Murad Dulgadır hanedanından Alime-Hatun isminde bir prensesle evlenmiş ve Fatih işte bu izdivaçtan dünyaya gelmiştir. Fakat daha sonraları Bursa Mahkeme sicillerinde yapılan tetkiklere göre Fatih'in muhterem anası "Hümâ-Hatun" dur: Bu bahtiyar kadının türbesi Bursa'da Murâdiyye câmiinin şark tarafında Müze idaresince istimlâk edilen bir bahçe içindedir ve câmiden çarşıya doğru gidilirken yolun sağ tarafına düşmektedir. Bursalıların Hâtuniyye türbesi" dedikleri bu zarif âbide câmiden yüz metre kadar ilerdedir. Memduh

Turgud Koyunluoğlu'nun Bursa Halkevi neşriyatı içinde çıkan "İznik ve Bursa tarihi" nin 152 — 153 üncü sahifelerinde "Hâtuniyye künbedi" ismiyle bahsedilen bu türbeyi Fatih, babası İkinci Murad hayatta iken ölen anası için 853 = 1449 tarihinde, yâni, Istanbul'un fethinden dört sene evvel yaptırmıştır kitâbesi arapçadır ve üç satırdır:

١ — الحمد لله بنيت هذه تربة المنورة في ايام مولانا السلطان الاعظم
والخاقان المعظم السلطان ابن السلطان مراد ابن محمد ابن بايزيد خان خلد الله
٢ — ملكه بأمر والده وقرة عينه سمي رسول الله صلى الله عليه وسلم
السعيد النجيب لسلطان محمد چلبي اربط الله اطناب دولته بأوتاد
٣ — الخلود وشيد اركان عزه الى يوم الموعود لوالدته المرحومة سيدة
الخواتين طاب ثراها الفراغ في رجب المفرد من شهور سنة ثلث وخمسين
وثمانمائة ٨٥٣

Bu kitâbenin en büyük kıymeti, Fatih'in anasının yukarda gözden geçirdiğimiz ecnebi rivayetlerinde iddia edildiği gibi Istanbul'da medfun olmayıp türbesinin Bursa'da bulunduğunu ve gene ayni ecnebi masallarında iddia edildiği gibi hıristiyan olarak öldüğü için türbesi kapalı olmayıp müslüman olduğunun kitâbe ile sâbit olduğunu artık hiç bir tereddüde imkân bırakmıyacak bir kat'iyyetle ortaya koymasıdır. Yalnız kitâbede Hatun'un ismi yoktur fakat bu da yukarda söylediğimiz gibi Bursa Mahkeme sicillerinin 31,201 ve 370 sayılı defterlerinin 35,64 ve 40 ıncı sahifelerinde bulunmuştur: Fatih'in anasının ismi "Hümâ-Hatun" dur).

1435 — 1436 = 839

Osmanlılar aleyhine Macaristan, Sırbistan ve Eflak hükûmetleriyle ittifak eden Karaman hükümdarı İbrahim Bey'in tenkili.

(Bu ittifakın Macar kralı Sigosmond'un tahrik ve teşebbüsiyle akdolunduğu rivayet edilir: Tabiî bu suretle Anadolu ile Rumeli'de aynı zamanda büyük bir gaile çıkmış demektir. — Bu sırada Sırp krallığında "Georges Brankoviç" ve Eflak voyvodalığında da "Wlad-Drakul" bulunmaktadr. — Bu dört müttefikten Macar kralı hariç olmak üzere diger üçü evvelce Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiş olanlardandır; Karaman hükûmdarı İbrahim Bey'in bir Osmanlı prensesiyle izdivacı ve tâbiyyet kabul etmesi için 1426 = 830 vukuâtının sonuncu ve Sırbistan'la Eflâk'ın tâbiiyyet altına girmesi için de 1424 = 827 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Yalnız o tarihten sonra Sırbistan'da bir değişiklik olmuş ve Stefan Lâzareviç'in yerine "Georges Brankoviç geçmiştir. — Karaman hükümdarı İbrahim Bey'in böyle bir ittifaka girmeyi kabul etmesi, istiklâli kalmıyan ve hattâ Osmanlılara bir mikdar arazi terketmek mecburiyetinde kalan devletinin eski vaziyetini iade

etmek arzusiyle izah edilir. — Bu gizli ittifak akdolunduktan sonra İbrahim Bey bir at hırsızlığını harp vesilesi ittihaz ederek Osmanlı hududuna tecavuz etmiştir. — Bu vaziyet üzerine Dulgadır oğullarıyla birleşen İkinci Murad kuvvetli bir ordu ile Karaman seferine çıkmıştır: Dulgadır oğullarının bu seferde Karamanlılara karşı Osmanlılarla birleşmeleri, iki hanedan arasındaki sıhrî münasebetten ziyade Karamanlıların Dulgadır oğullarına ait olan Kayseri şehrini bir müddet evvel zaptetmiş olmalarındandır. Tabiî bu suretle Osmanlılarla Dulgadırlılar arasında bir menfaat birliği var demektir. — Dulgadır hükümdarı Nâsıruddin Mehmet Bey'in İkinci Murad'a oğlu Süleyman Bey'i göndermek suretiyle ittifak akdettiği rivayet edilir. — Bu seferin vukuâtiyle neticesinde ihtilâf vardır: Umumiyetle Osmanlı menbâlarında Konya'nın zaptedildiğinden, İbrahim Bey'in Taş-ili'ne kaçmak mecburiyetinde kaldığından ve nihayet İkinci Murad'ın kızkardeşi olan karısının şefâatiyle ölkesi kendisine iade edilmekle beraber oğlunu rehîne olarak Osmanlı sarayına göndermek mecburiyetinde kaldığından ve hattâ bir mıkdar da tazminat verdiğinden bahsedilir. Bir rivayete göre Kayseri şehri de zaptedilip İkinci Murad tarafından Dulgadır oğullarına iade edilmiştir: Bununla beraber İkinci Murad'la Karaman-oğlu arasında sulh akdedilip Osmanlı ordusu çekildikten sonra bile Dulgadır-oğlu Süleyman Bey'in Kayseri muhasarasıyla uzun uzadıya meşgul olduğu ve fethine muvaffak olamadığı da rivayet edilir; her halde bu nokta karanlıktır. — Karamanlıların idaresinde bulunan Akşehir havalisinin işte bu seferde Osmanlı ölkesine katıldığından da bahsedilmektedir. — Hıristiyan devletlerinin Osmanlıları Karamanlılarla uğraştırıp fırsattan istifade etmek siyaseti bu suretle bir kere daha iflâs etmiş demektir).

Sırp ve Eflak hükümdarlarının te'dibi.

(İkinci Murad Karaman zaferinden sonra Sırbistan'la Eflak üzerine hareket etmiştir: Vaktiyle Yıldırım Bâyezid'in almış olduğu Sırp prensesinden dolayı Sultan Murad'ın Sırbistan üzerinde verâset hakkı bile iddia ettiğine ait bâzı rivayetler vardır. — Osmanlı istilâsına mukavemet edemiyeceğini anlıyan Sırp kralı Brankoviç, kızı Mara'yı İkinci Murad'a vermek, Osmanlı hâkimiyyetini kabul etmek ve bir mikdar arazi de bırakmak suretiyle başına gelecek fırtınayı önlemiye muvaffak olmuştur:Bu tesviye şekli için 1437 = 841 tarihi de rivayet edilir. — Eflak voyvodası Wlad-Drakul da yeniden itâat ve hâkimiyyet kabul ettiği gibi, Osmanlı seferlerinde ordusuyla beraber hizmet etmek taahhüdüne de girmiştir. — Bu suretle Macaristan Anadolu ve Rumeli müttefiklerinden tecrîd edilerek yalnız bırakılmış demektir).

1437 = 841

Kırk beş gün süren büyük Macaristan akını.

(Macar kralı Sigismond'un müttefiklerini tedib edip kendi hizmetine almış olan İkinci Murad, Osmanlılara karşı akdedilmiş olduğunu 1435 — 1436 = 839 vukuâtında gördüğümüz ittifakın başında bulunduktan sonra artık yalnız kalmış olan bu kraldan intikam almıya karar vermiş ve Evrenos-oğlu Ali

Bey'in büyük bir Macaristan akını yapmasını emretmiştir: Bu büyük akında Macaristan'ın Osmanlı hizmetine girmek mecburiyetinde kalan eski müttefikleri de askerleriyle beraber Evrenos-oğlu Ali Bey'in maiyyetinde bulunmak emrini almış oldukları için, hem Sırp kralı Brankoviç, hem Eflak voyvodası Wlad-Drakul derhal Ali Bey'in maiyyetine iltihak etmişlerdir. — Semendire civarında Tuna'yı geçmiş olan Türk akıncıları Demirkapı'dan geçerek Transilvanya = Erdel kıt'asını kan ve ateş içinde bırakmıştır, Osmanlı müverrihlerinin "Zebine" dedikleri "Hermanstadt"ı muhasara etmişler, "Mediasch" ve "Schoessburg" şehirlerine baskınlar yapıp yağma ve tahrib etmişler ve yetmiş bin esir aldıktan sonra kırk beş gün süren bu müthiş akından bir çok ganimetlerle dönmüşlerdir. — Bu akın için 1438 = 842 tarihi de rivayet edilmiştir).

«Tazarruât» sahibi Sinan Paşa'nın doğumu.

(1440 = 844 tarihi de rivayet edilir. — Osmanlı inşâsının ilk büyük üstâdı sayılan Yusuf Sinan Paşa, Fatih'in ilk Istanbul Kadısı olan meşhur Hızır Bey'in oğludur: Hızır Bey için 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran = 23 Cumâdal-ûlâ, Cuma" fıkralarının beşincisine bakınız. — Sinan Paşa Bursa'da dünyaya gelmiştir. — Bu büyük münşi Osmanlı inşâsına zarif bir âhenk vermiş, muahhar münşilerin uzun ve yorucu cümlelerine düşmiyerek kısa cümleler yapmış ve Arap-Acem terkipleriyle kelimelerini muakkıpları kadar bol kullanmamıştır. — En mühim eseri "Tazarruât" ismiyle meşhur olan "Tazarru'nâme" sidir: Bu eser merhum Ebuzziyâ - Tevfik tarafından kısmen neşredilmiştir. — Sinan Paşa hem mutasavvıf, hem riyâziyecidir. — Fatih'in hocası, dostu ve veziridir: Hattâ Mahmud Paşa'nın 1473 = 878 tarihindeki ikinci azli üzerine bir müddet Vezir-i-a'zam olduğu hakkında bile bir rivayet vardır. — Sinan Paşa'nın ölümü için 1486 = 891 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).—

1439 = 843

Eflak voyvodası Drakul'un Gelibolu'da hapsi ve Macar kralına iltica eden Sırp kıralı Brankoviç'in payitahtı olan Semendire'nin fethi.

(İkinci Murad'a kızını vermiş ve Osmanlı tâbiyyetine girip seferlerde ordusuyla beraber hizmet etmiye başlamış olan Sırp kralı Brankoviç payıtahtı olan Semendire'yi ihtiyaten tahkim etmiş olduğu gibi, Eflak voyvodası Wlad-Drakul da Macaristan'la münasebete girişmiş ve bu suretle Osmanlı devletine karşı yeni bir Macar-Sırb-Eflak ittifakı hazırlanmıya başlanmıştır. Bu sırada Macaristan'da saltanat tebeddülü olmuş ve Sigismond'un yerine geçen Almanya imparatoru ve Macar kralı İkinci Albert de selefinin Türklere karşı olan siyasetine yeni bir hız vermiştir. İşte bu vaziyetten dolayı ümerâdan Firuz Bey oğlu İshak Bey'in şikâyeti üzerine İkinci Murad'ın Brankoviç'den Semendire'nin anahtarlarını istetmiş olduğu rivayet

edilir: Sırp kralı bu talebi kabul etmediği için ordu harekete geçmiş ve bunun üzerine Brankoviç payıtahtının müdafaasını büyük oğlu Greguar'a bırakarak Macar kralı İkinci Albert'e iltica etmiştir. — Semendire muhasarasının üç ay kadar sürdüğü rivayet edilir: Kalenin fethi 27 Ağustos = 16 Rebî'ül-evvel Perşembe gününe müsâdiftir. — Semendire fethedilince, Brankoviç'in burayı metbûuna karşı müdafaa eden büyük oğlu Greguar'ın gözlerine mil çekilmekle iktifa edilip hayatı bağışlanmıştır. Sırp kralının iki oğlu daha vardır: Lâzar ismini taşıyan küçük oğlu hakkında iki rivayete tesadüf edilir: bir rivayete göre Lâzar babasının Osmanlı padişahına inkıyâdındanberi rehîne olarak Edirne sarayında bulunduğu için onun da gözlerine mil çekilmiş ve ikinci bir rivayete göre de babasiyle beraber Macaristan'a kaçmış olan Lâzar ceza görmemiş, fakat rehîne olarak Edirne'de bulunan ortanca kardeşi Stefan cezalandırılmıştır: Her halde bu ısyan cezalarından anlaşıldığına göre İkinci Murad dedesi Yıldırım Bâyezid gibi karısı olan Sırp prensesinin nüfuz ve tesiri altında kalmış değildir. Gözlerine mil çekilen Sırp prenslerinin Tokat veyahut Dimetoka kalelerinden birine gönderilip zindana atıldıkları rivayet edilir. — Eflak voyvodası Wlad-Drakul Türk kuvvetine karşı gelemiyeceğini bildiği için orduya gelip İkinci Murad'ın merhametine sığınmaktan başka çare bulamamış ve işte bu sayede hayatını kurtararak Gelibolu kalesine hapsedilmekle işin içinden sıyrılmıştır: Bu voyvoda bir müddet sonra iki oğlunu rehîne vermek suretile tekrar eski mevkiine iade edilmiştir; rehînelerin Germiyan vilâyetindeki İğrigöz kalesine gönderilip hapsedildikleri rivayet edilir. — Bu vak'alar için 1437 = 841 ve 1438 = 842 tarihleri de rivayet edilmiştir). ۲

Almanya imparatoru ve Macaristan kralı İkinci Albert'in mağlûbiyeti.

(Semendire'yi kurtarmak için ordusunun başına geçip sefere çıkan İkinci Albert'in yaklaşmakta olduğu kalenin fethinden sonra haber alınmış ve o sırada Macaristan seferine memur olan İshak Bey'le Timurtaş-oğlu Osman Çelebi kumandasındaki ordu derhal düşmanın üzerine yürümüştür. Türk ordusu görünür görünmez Macarların "Kurt geliyor!" diye bağrışarak kaçışmaya başladıkları rivayet edilir! Bununla beraber iki taraf birbirine girmiş ve çok şiddetli bir muharebe olmuştur. Macar ordusu müthiş bir bozguna uğradığı için, İkinci Albert dolu dizgin kaçarak canını kurtarabilmiştir. — Bu zaferde o kadar çok esir ve ganîmet alınmıştır ki Üsküp'de beş akçaya bir esir satıldığı rivayet edilir: En eski Osmanlı müverrihlerinden meşhur Âşık-Paşa-zâde bu sefere bizzat iştirâk etmiş olduğu için, o devrin zaferlerini çok güzel tasvir eden şu izahatı en kıymetli vesikalardandır:

"Gaziler ziyade doyum geldi ve bir çizmeye bir câriye virirlerdi. Fakîr dahî yüz akçaya bir iyü oğlan aldum. Ve dahî İslâmun bünyâdı olandanberü bu kadar gazâ olmadu dirlerdi ve hem gerçekdür. Ben fakîr dahî o seferde bile idüm. Bir gün Hünkâra vardum. Ben fakîre esir buyurdu. Ben didüm ki:

— Devletlü sultânum! Bu esiri götürmeğe at gerekdür ve bu yolda akça gerek! didüm. Beş bin akça ve iki at virdi. Dokuz baş esir, dört atla Edir-

ne'ye geldüm; üçer yüz akçaya virdüm ve ba'zısın ikişer yüz akçaya virdüm". Yalnız Âşık-Paşa-zâde bu zaferi 842 = 1438 tarihinde gösterir: Bu zühûlün müstensihlere aid olmak ihtimali de vardır. — Bâzı menbâlarda İkinci Murad'ın Belgrad muhasarası işte bu zaferi tâkip edip bu sene olmuş gösterilirse de doğru değildir: 1441 = 845 vukuâtına bakınız).

Bosna haracının tezyidi.

(Semendire zaferi üzerine tehlikenin kendisine de yaklaşmakta olduğunu anlıyan Bosna kralı İkinci Tvrtko vaziyetini kurtarmak için haraç tezyidini bizzat teklif etmek mecburiyetinde kalmış ve o zamana kadar vermekte olduğu yirmi bin duka altını senede yirmi beş bin altına çıkarılmıştır).

1441 = 845

Belgrad muhasarası.

(Almanya imparatoru ve Macaristan kralı İkinci Albert askerden aldığı sâri bir hastalık yüzünden 27 Teşrinievvel 1439 = 18 Cumâda-l-ûlâ 843 Salı günü ölmüş ve bunun üzerine Macaristan'da bir iki sene süren bir saltanat buhranı hasıl olmuştur. Belgrad muhasarası işte bu buhran devrine müsâdiftir. — Ölen Macar kralı ve Almanya imparatoru İkinci Albert, eski Macar kralı Sigismond'un damadıdır: Kendisi öldükten sonra karısının doğurduğu çocuğa "Ladislas" ismi takılıp kral ilân edilmişse de buna karşı Lehistan kralı Vladislas müddai çıkmış ve o da bir takım tarafdarlara istinad etmiştir. İkinci Murad'ın teklif ettiği ittifakı bu Polonya kralı Vladislas'ın kabul etmediği rivayet edilir. Macar işgalinde bulunan Belgrad'ın muhasarası işte bu şerait altında olmuştur. — Evrenos oğlu Ali Bey'in idare ettiği bu muhasaranın altı ay kadar devam etmiş olduğu rivayet edilir. Ali Bey'e karşı Belgrad'ı Zowan isminde Raguzalı bir papas müdafaa etmiştir. Türklerin bir aralık şehre girmeğe muvaffak oldukları halde müdâfiler tarafından püskürtüldükleri rivayet edilir. Muhakkak olan nokta, bu Belgrad muhasarasının neticesiz kalmış olduğudur. — Belgrad muhasarası için 1439 — 843 tarihi de rivayet edilmiştir: O sene vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

1442 = 845

Yanko Hunyad'ın Osmanlılara karşı ilk zaferi.

(Macaristan'ın küçük bir asilzâde ailesine mensup sayılan "Hunyadi-Janos" Osmanlı menbâlarında "Yanko Hunyad" ismiyle meşhurdur; Garp menbâlarında da "Jean-Corvin Huniade" şeklinde anılır. Macarların millî kahramanı olan bu büyük askerin asliyle nesebinde ihtilâf vardır: Meselâ bir rivayete göre aslen Eflaklı bir ulahtır! Soy adı "Hunyadi" olmakla beraber gayr-i-meşrû olarak Bizans'ın Paleoloğos hanedanına mensup olduğu veyahut eski Macar kralı Sigismond'un gizli oğlu sayıldığı hakkında da bir takım riva-

yetler vardır: Bu son rivayete göre Hunyadi-Janos kral Sigismond'un "Elisabeth Morsinay" ismindeki metresinden dünyaya geldiği için soy adı olarak babasının adını alamamış, doğduğu yerin ismini almıştır. Her halde bu nokta biraz karışıktır. — Yanko Hunyad takriben 1400 = 803 tarihlerinde doğup 1456 = 860 tarihinde elli altı yaşında ölmüştür. — Muharebelerde gösterdiği büyük yararlıklardan dolayı o zamanki Macar kralı Dördüncü Ladislas tarafından Transylvania = Erdel voyvodalığına ve Macar orduları Başkumandanlığına tayin edilmiş, Dördüncü Ladislas Varna muharebesinde maktul düşünce yerine geçen Beşinci Ladislas'ın küçüklüğünde on iki sene Kral nâipliğinde bulunarak memleketin bütün mukadderâtını eline almış ve Macar tarihinde oynadığı büyük rolden dolayı kendisinden sonra oğlu "Mathias" Macar kralı bile olmuştur. — Yanko Hunyad'ın millî kahraman şöhreti Türklere karşı kazanmıya muvaffak olduğu bâzı zaferlerden dolayıdır: Bununla beraber ilerde görüleceği gibi, Varna ve ikinci Kosova muharebelerinde çok feci mağlûbiyetlerle hezimetlere uğramaktan da kurtulamamıştır: Varna muharebesi için İkinci Mehmed'in ilk saltanat devrinde 1444 = 848 vukuâtının beşinci fıkrasına ve ikinci Kosova muharebesi için de 1448 = 852 vukuâtına bakınız. — Yanko Hunyad Türklere karşı kazandığı bu ilk zaferinde İkinci Murad'ın baş Emir-âhuru Mezid Bey'i mağlûp etmiştir: Hammer bu Mezid Bey'in hüviyetini yanlış tayin ederek bunu kırk sene evvel Fetret devrinin başında Sıvas beyi iken Birinci Mehmed'in hizmetine girmiş olan Kadı-Bürhânüddin damadı Mezid Bey'le karıştırmıştır; halbuki o Mezid Bey'in Tokat'daki mezar kitâbesine göre vefatı bu tarihten dokuz sene evvel 1433 = 836 tarihindedir: 1403 = 805 vukuâtının yedinci fıkrasına bakınız. Yanko Hunyad'a mağlûp olan Mezid Bey İkinci Murad'ın Emir-âhurluğunda bulunduktan sonra Alacahisar muhâfızlığına tayin edilmiş olduğu rivayet edilen başka bir Mezid Bey'dir. Bu bey yirmi beş bin kişilik bir akıncı kolunun başında 18 Mart = 6 Zülka'de Pazar günü Transylvanya = Erdel hududunu geçerek bir Macar kuvvetini mağlûp ettikten sonra Hermanstadt şehrini muhasara etmiş ve işte bu muhasara esnasında Yanko Hunyad'ın hucumuna uğrıyarak iki ateş arasında kaldığı halde kahramanca bir muharebeden sonra düşmanın üstün kuvvetlerine mağlûp olmuştur: Osmanlı ordusunun bu vak'ada yirmi bin şehid verdiği rivayet edilir; Mezid Bey kumandasındaki kuvvetin mecmûu yirmi beş bin kişiden ibaret olduğu için her halde bu rivayetin mübalâgalı olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Mezid Bey yanında bulunan oğluyla beraber şehid olmuştur. Yanko Hunyad Osmanlı akıncılarının mütebâkisini Tuna'nın öte yakasına kadar koğaladıktan sonra geri dönmüş ve kendisi sofrasında yemek yerken Türk esirlerini takım takım huzurunda idam ettirerek eğlenmiştir! Macar kumandanının Türk başlarından kuleler yaptırdığı bile rivayet edilir! — Bu muvaffakıyet üzerine Yanko Hunyad Eflâk'a kadar akın edip Tuna'nın iki sahilini boydanboya ateş içinde bıraktıktan sonra memleketine dönmüştür: Yanko'nun "Vatan halâskârı" şöhretini işte bu ilk muvaffakıyetinde kazandığı rivayet edilir. — Bu vak'a için 1440 = 844 tarihi de rivayet edilmişse de doğru değildir).

1442 = 846

Yanko Hunyad'ın ikinci zaferi.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz Hermanstadt bozgunundan intikam almak istiyen İkinci Murad Rumeli Beylerbeyi Kula-Şahin Paşa veyahut Hadım-Şihâbüddin Paşa kumandasında ikinci bir ordu daha sevketmiştir: Bu ordunun seksen bin kişilik olduğu rivayet edilir. — Bu ikinci ordu Eylül = Cumâda-l-ûlâ ayında "Jalomitcha" yahut "Vasag" civarında Yanko Hunyad'ın taarruzuna uğramış ve tıpkı birincisi gibi bu da mağlûb olmuştur; Osmanlı menbâlarında bu ikinci hezimetin sebebi, ordusunun büyüklüğüne güvenen kumandanın ihtiyatsızca ilerlemesi ve bilhassa içki düşkünlüğü şeklinde gösterilir. — Yanko'nun bu muvaffakıyeti 20-25 bin kişilik bir kuvvetle kazandığı hakkında bir takım rivayetler varsa da ihtiyatla karşılanmalıdır. — Hadım-Şihâbüdin yahut Kula-Şahin Paşa esir olmuş ve Timürtaş-oğlu Osman-Çelebi gibi bir çok kıymetli ümerâ şehit düşmüştür. — Bu ikinci seferde Osmanlı zâyiâtının birincisinden daha fazla olduğu rivayet edilir. — Yanko Hunyad'ın bu muzafferiyyeti Macarlar arasında büyük bir sevinç uyandırmıştır. — Osmanlı ordusunun iki yüz sancakla beş bin beş yüz esir verdiği rivayet edilir: Tabiî bütün bu rakamlar ihtiyatla karşılanmalıdır. — Yanko Hunyad'ın şöhreti bu tarihten itibaren bütün Garp âlemine yayılmış ve iktidarı kadar tâlii de olan bu meşhur kumandan müslümanlığa karşı hıristiyanlığın en büyük kahramanı sayılmıya başlamıştır).—

1443 = 847

Yanko Hunyad kumandasındaki Haçlı ordusunun Niş ve İzlâdi—derbendi zaferleri.

(Macar millî kahramanı Hunyadi-Janos = Yanko Huyad'ın 1442 = 845 — 846 tarihlerinde Türklere karşı üstüste kazandığı iki zafer Avrupa hıristiyanlığını büyük bir heyecan içinde bırakmış ve bu vaziyeti istismar etmek istiyen Papa Dördüncü Eugéne eski selefleri gibi Ehl-i-salip teşkili için teşebbüslerde bulunmıya başlamıştır: Papa nâmına bu hususta en mühim rolü Kardinal "Caesarini" ismindeki mümessilinin oynadığı rivayet edilir. Bu teşebbüsten maksat, Türkleri Avrupa'dan tardetmektir. Haçlı ordusunun en mühim şahsiyetleri içinde Macar kralı Ladislas, Başkumandan Yanko Hunyad, âsi ve firarî Sırp kralı Brankoviç, Eflak voyvodası Wlad-Drakul ve Papalık vekili kardinal Caesarini vardır. Bu sefere iştirâk edenlerin çoğu Macar, Sırp, Alman ve Ulah milletlerindendir: birer mikdar İtalyan ve Arnavut da bulunduğu rivayet edilir. — Bu sırada Anadolu tarafında Karaman-oğlunun yeni bir taarruzu başlamış olduğundan, bir rivayete göre İkinci Murad Haçlılara karşı müdafaa işini beylerine bırakıp Anadolu'ya geçmek mecburiyetinde kalmıştır. — Bu haçlı seferi beş ay sürmüş ve düşmanların biri Niş civarında ve biri de meşhur İzlâdi-derbendi'nde iki zafer kazanmasıyla neticelenmiştir. — Hıristiyan ordusu 22 Temmuz = 24 Rebî'ül-

evvel Pazartesi günü Budin'den hareket etmiş ve Semendire ile Belgrad civarlarında Tuna'yı geçerek Sırbistan arazisinde ilerlemiye başlamıştır. Osmanlı kuvvetleriyle ilk müsademe Niş civarında ve Morava sahilinde olmuştur: Bu muharebenin tarihi 3 Teşrinisâni=10 Receb Pazar günüdür. Türk kumandanlarının en mühimleri Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa, Vezir-i-a'zam Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi Damad Mahmud-Çelebi, Timürtaş oğlu Ali Bey, Evrenos oğlu İsâ Bey ve Tokat Beyi Balaban Bey vesairedir. Düşman kuvvetlerinin üstünlüğü bu muharebenin kaybolmasına sebeb olmuş ve iki bin şehît, dört bin esir ve dokuz sancak kaybedilmiştir. Bir rivayete göre bu muharebede İkinci Murad da bizzat bulunmuştur. Harp kaybedilmekle beraber bozgun olmamış ve Türk ordusu Balkan dağlarının arkasına çekilmiştir. — Düşman ordusunun bu tarafa geçmesine mâni olmak için Türklerin "Kapulu-derbend" dedikleri "Trajan" geçidinin iyice tahkim edilmiş olduğu rivayet edilir : Bu meşhur geçitte iki dar boğaz vardır; birine "Succi=Sulu-derbend", ötekine "Slatitza=İzlâdi-derbendi" denir. O sırada bunların ikisinin de büyük kaya parçalarıyla tıkanmış olduğu ve hattâ Trajan kapısının bulunduğu Sulu-derbend'in yamacından bir gece sular döküldüğü için sabaha kadar buzdan bir duvar hasıl olduğu rivayet edilir. Niş muharebesinden sonra Türk ordusunun peşinden gelip Sofya'yı zaptetmiş olan Haçlı ordusu nihayet işte bu iki geçitle karşılaşmıştır. — Bir rivayete göre Niş muharebesinde bizzat bulunmamış olan İkinci Murad'ın işte burada ordu başına gelmiş olduğundan bahsedilir. — Bir buz duvarı haline gelen Sulu-derbend'den geçmek ihtimali olmadığını gören Yanko Hunyad, biraz daha geniş olduğu için o kadar müstahkem olmıyan İzlâdi-derbendi üzerine yürümüş ve 24 Kânunuevvel=2 Ramazan Salı günü burada çok şiddetli bir muharebeden sonra Haçlıların üstün kuvvetleri geçitten geçmiye muvaffak olmuşlardır. Tabiî bu suretle Haçlı ordusu artık Bulgaristan ve Trakya ovalarına hâkim bir vaziyet kazanmış demektir: Fakat dokuz gün sonra olan son muharebede düşman ordusunun ric'ate mecbur edilmesi nihayet vaziyeti kurtarmıştır).

1444 = 847

Yalvaç muharebesi.

(Yukarıdaki fıkrada gördüğümüz İzlâdi-derbendi muharebesinden sonra Haçlı ordusu ileri hareketine devam ederek "Yalowacz/Yalovaz = Yalvaç" civarına kadar gelmiş ve burada "Konovicza/Cunobizza = Konoviça" dağının eteğinde Osmanlı ordusuyla son muharebesine tutuşmuştur. Bu muharebe 2 Kânunusâni = 11 Ramazan Perşenbe gününe müsâdiftir. — Burada Osmanlı ordusu çok kuvvetli bir mukavemet göstermiş, Sırp kralı Brankoviç'in kuvvetleri Çandarlı Mahmud-Çelebi tarafından mağlûb edilmiş ve nihayet Mahmud-Çelebi ile Rumeli Beylerbeyi Kasım Paşa Yanko Hunyad'ın eline esir düşmüştür. Yanko'nun yüz yetmiş Türk esirini derhal idam ettirdiği rivayet edilir. Bununla beraber Osmanlı ordusu mağlûb edilemediği için Haçlılar daha büyük bir tehlikede kalmamak üzere ric'ate mecbur olmuşlar ve zafer alayında teşhir edilmek üzere Kasım Paşa ile Mahmud-Çelebi'yi idam etmeden götürmüşlerdir. — Bu muharebe netice itibariyle Rumeli'yi büyük bir tehlikeden kurtarmış sayılabilir. — Bâzı Garp menbâlarında Yalvaç muharebesi

Haçlıların büyük bir zaferi gibi gösterilirse de doğru değildir: Haçlıların bu muharebe üzerine ric'ate mecbur oldukları muhakkaktır).

Karaman oğlunun tenkili.

(1443 = 847 vukuâtında gördüğümüz gibi Karaman hükümdarı İbrahim Bey Haçlıların istilâsı esnasında metbûuna karşı ayaklanmış ve hattâ bir rivayete göre ikinci Murad'ın Balkan mudafaasını ümerâsına bırakıp Anadolu'ya geçmesine sebeb olmuştur. Bir rivayete göre de Sultan Murad Anadolu'ya geçmeyip Karaman oğluna karşı kendi oğullarından şehzâde Alâüddin Bey'i göndermiştir. — Karaman oğlunun Balkanlarda elbirliği ettiği ve hattâ elçiler göndererek Macarların idaresindeki ittifaka girmiş olduğu için harekâta başladığı rivayet edilir: Bu suretle İbrahim Bey ikinci defa olarak Balkan ittifakına girmiş demektir; bundan evvelki ittifak ve ısyaniyle tenkili için 1435 — 1436 = 839 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Karaman-oğlu İbrahim Bey Balkan muharebeleri esnasında Kütahya ile Ankara arasını tahrib ettiği gibi, Akhisar, Akşehir ve Beyşehri gibi Osmanlı kasabalarını da zaptetmiştir. İşte bundan dolayı İkinci Murad bu Karaman seferinde bilmukabele Konya'ya kadar olan yerleri yağma ve tahrib ettirmiş, İbrahim Bey gene Taş-iline çekilmek mecburiyetinde kalmış ve nihayet Osmanlı padişahının kızkardeşi olan karısıyla vezirini göndermek suretiyle dehalet ederek ağır şartlarla bir sulh akdine muvaffak olmuştur: Bu sulhün şartları içinde istilâya uğrıyan Osmanlı arazisinin iadesi, tazminat verilmesi ve Osmanlı tâbiiyyetinin kabulü gibi esaslar bulunduğu rivayet edilir. — Bu Karaman seferinin tarihinde Osmanlı ve Bizans menbâları arasında ihtilâf vardır: Meselâ tamamiyle yanlış olarak 1442 = 846 tarihinden bahsedildiği gibi 1444 = 848 tarihi de rivayet edilir. Osmanlı menbâlarında umumiyetle bu vak'a Balkan muharebelerini müteâkıp gösterilmektedir ve hâdisatın teselsül tarzı bakımından bunun doğru olması lâzımgelir).

1444 = 848

Szegedin sulhü.

(Osmanlı devletiyle Macaristan krallığı arasında akdedilen bu sulhün 12 Temmuz = 25 Rebî'ül-evvel Pazar günü imzalandığı rivayet edilir. — Bir taraftan Osmanlı mukavemeti ve bir taraftan da kış mevsiminin Balkanlardaki büyük şiddeti karşısında beş aylık uzun seferine nihayet verip çekilmek mecburiyetinde kalan Macar kralı Ladislas baharda Avrupa'dan beklediği yeni kuvvetlerin gelmemesi üzerine İkinci Murad'ın teklif ettiği sulhü kabul etmiştir. Bu sulh Osmanlılar için çok ağırdır. On sene müddetle akdedilen muahede mucibince Türk idaresinde bulunan Semendire ve sair şehirler Sırbistan'a iade edilip Brankoviç'in krallığı tasdik edilmiş ve rehîne tutulan iki oğlu kendisine gönderilmiş, Wlad-Drakul'a iade edilen Eflak üzerinde Macaristan'ın yüksek hâkimiyyeti kabul edilmiş ve Vezir-i-a'zam Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi olan Damad Mahmud-Çelebi'nin fidyesi olarak Macaristan'a yetmiş bin duka altını tesviyesine mecburiyet hasıl olmuştur. Tabiî bu suretle ordunun yeniden tensikine imkân temin edilmek maksadı tâkib dilmiştir).

İkinci Murad'ın saltanattan çekilmesi.

(Bir taraftan oğlu Alâüddin'in ölümünden, bir taraftan da üstüste uğradığı hezimetlerden müteessir olan İkinci Murad'ın kendi arzusiyle tahtını müstakbel İstanbul fatihi olan oğlu İkinci Mehmed'e terkederek saltanattan el çekip Mağnisa'da inzivâya çekildiği rivayet edilir. Bu feragatin başka sebepleri de olup olmadığı ayrıca tetkik edilmesi lâzım bir meseledir. — İkinci Murad Mağnisa'ya giderken en mûtemed adamlarından İshak Paşa ile Şarapdar Hamze Bey'i de beraber götürmüştür. — Bu büyük hükümdar en kuvvetli rivayete göre 806 = 1403 — 1404 tarihinde dünyaya gelmiş olduğuna göre 40 - 41 yaşlarında saltanattan çekilmiş demektir. — İkinci Murad'ın bu ilk saltanatı 1421 = 824 tarihinden itibaren yirmi üç sene sürmüştür. — Bu feragat için 1440 = 844, 1442 = 846, 1443 = 847 ve 1445 = 849 gibi bâzı tarihler daha rivayet edilmişse de, İkinci Murad'ın 847 — 848 = 1443 — 1444 tarihlerinde saltanatta bulunduğu kitâbeleriyle sâbit olduğu için o rivayetlerin yanlış olduğu muhakkaktır).

İKİNCİ MEHMET

(Fatih)

«İlk saltanatı»

— M. 1444 = 848 — M. 1445 = H. 849 —

1444 = 848

İkinci Murad oğlu İkinci Mehmed'in ilk cülûsu.

(Babası İkinci Murad'ın feragat kararı üzerine Mağnisa valiliğinde bulunan şehzâde Mehmed'in tahta çıkmak üzere Edirne'ye dâvet edildiği rivayet edilir: Bu dâvete icâbet edip gelen İkinci Mehmet Edirne'de babasının tahtına çıkmışsa da bu vak'anın ay ve gün tarihleri belli değildir. — Osmanlı menbâlarında "Muhammed-i Sâni" ismiyle anılan İkinci Mehmed'e şehzâdeliğinde "Mehmet-Çelebi" denildiği, anası Hümâ-Hatun'un Bursa'daki türbe kitâbesinden anlaşılmaktadır: 1432 = 835 vukuâtındaki arapça kitâbe suretine bakınız. İkinci Mehmed'in "Fatih" ünvaniyle anılmıya başlaması İstanbul fethinden sonradır: 1453 = 857 vukuâtı içinde 29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ Salı fıkrasına bakınız. — En kuvvetli rivayete göre 1432 = 835 senesi 29/30 Mart = 26/27 Receb Cumartesi/Pazar gecesi dünyaya gelmiş olan İkinci Sultan Mehmet bu ilk cülûsunda Milâdî takvim hesabiyle takriben on iki yaşlarında bir çocuk olmak lâzımgelir. İkinci Murad'ın Vezir-i-a'zamı Çandarlı-Halil Paşa ile Hadım Şihâbüddin, Zağanos Mehmet ve Saruca Paşalar gibi vezirleriyle Kadı-asker = Kazasker Molla-Husrev yeni padişahın zamanında da vazifelerini muhafaza etmişlerdir. — İkinci Mehmed'in bu ilk cülûsunun tarihi bakımından müverrihler arasında çok mühim farklar vardır: Meselâ 844 = 1440 ve 846 = 1442 gibi tamamiyle yanlış veyahut 847 = 1443 gibi şüpheli tarihler zikredilir; halbuki İkinci Mehmed'in bu ilk cülûsunda Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif şehirlerinde basılmış gümüş ve bakır paralarının üstünde hep 848 = 1444 tarihi bulunduğu gibi, hâdisâtın teselsül tarzı da bu cülûsun her halde o tarihe tesadüf etmiş olması lâzımgeleceğini göstermektedir. Yalnız Halil Edhem Bey merhumun "Meskûkât-ı Osmâniyye" sinde bu ilk cülûsa ait 847 = 1443 tarihli bir sikkeden bahsedilmekteyse de Halil Bey bunun bir hakkâk hatâsı olduğuna hükmetmektedir. İşte bütün bunlardan dolayı 848 = 1444 tarihini esas ittihâz etmek zarurî demektir).

İkinci Murad'ın Edirne'den Mağnisa'ya hareketi.

(İkinci Mehmed'in cülûsu üzerine babası İkinci Murad Edirne'den Mağnisa'ya gitmiştir: Sultan Murad'ın ölünciye kadar orada yaşamak istediği rivayet

edilir. Bu suretle baba oğul yer değiştirmişler demektir. İkinci Murad Mağnisa'ya giderken İshak Paşa ile Hamze Bey'i de maiyyetinde götürmüştür. — Bir rivayete göre Aydın, Saruhan ve Menteşe sancaklarının ve diğer bir rivayete göre de yalnız Saruhan sancağının vâridâtı "tekaüdiyye" olarak İkinci Murad'a tahsis edilmiştir).

Szegedin sulhünün ihlâli ve Osmanlı devletine harp ilânı.

(Osmanlı devletiyle Macar krallığı arasında biraz evvel akdedilen bu on senelik sulh muahedesi için İkinci Murad devrinin sonunda ve bu 1444 = 848 vukuâtının başındaki fıkraya bakınız. — Büyük ve tecribeli bir asker olan İkinci Murad'ın devlet idaresini on iki yaşında bir çocuğun eline bırakıp Mağnisa'da inzivâya çekilmesi Türk düşmanları için hemen istifade edilecek tarihî bir fırsat teşkil etmiştir: Bâzı müelliflerin tâbiriyle Szegedin muahedesinin daha mürekkebi bile kurumadan ihlâl edilmesi işte bundan mütevellit gösterilir. — Bu "nakz-i ahd"in ilk müteşebbisi, son Osmanlı - Macar muharebelerinde Papalık makamının mümessili olan meşhur kardinal "Caesarini/Cesarini" dir: Bu müteassıp papasın Lehistan ve Macaristan kralı "Wladislas/Vladislav/Ladislas" nezdinde derhal teşebbüslere girişip bu büyük fırsattan istifade ederek Türkleri Avrupa topraklarından tardetmek için elbirliği teklif etmiş olduğu ve hattâ dinî yeminlerle teyid edilerek teâti edilmiş olan muahededen dolayı biraz tereddüd eden Macar kralına hıristiyanların müslümanlara verdikleri sözde durmak mecburiyetinde bulunmadıklarından bahsettiği muhakkaktır! Bu sırada 60, 65 veyahut 70 gemiden mürekkep Papalık donanması Adalar denizindedir: Bu donanmanın kumandanı olan kardinal "Condolmieri" ismindeki papas da Macar kralına bir mektup yazıp fırsattan istifade tavsiyesinde bulunmuş ve kendisinin Gelibolu'yu tutup İkinci Murad'ın Anadolu'dan Rumeli'ye geçmesine mâni olacağından bahsetmiştir. Bizans imparatoru Sekizinci Yoannis Paleoloğos'un da Macar kralına ayni şekilde bir mektup gönderdiğinden bahsedilir. Hattâ Karaman hükümdarı İbrahim Bey de işe karışmış ve o da Osmanlı hâkimiyyetinden kurtulmak için Macar kralına veyahut Sırp despotuna ve belki de her ikisine elçiler ve mektuplar göndererek Rumeli tarafında hareket başlayınca kendisinin de Anadolu tarafında harekâta başlıyacağını bildirmiştir. İşte bütün bu müracaatlar, nihayet Macar kralı Ladislas'ın Szegedin muahedesini imzasından elli gün sonra hiç bir meşrû sebeb olmadığı halde birdenbire ihlâl edip Osmanlı devletine harp ilân etmesiyle neticelenmiştir: Hattâ o elli günlük sabrın bile muahede mucibince Osmanlıların Sırplara terkettikleri kalelerin tahliyesini beklemek maksadından mütevellid olduğu rivayet edilir! — Türkler aleyhindeki bu yeni ittifaka Lehistan ve Macaristan kralı Ladislas'dan başka Eflak prensi Drakul, Sırp kralı Brankoviç ve kardinal Caesarini'nin temsil ettiği Papalık da iştirâk etmiştir: Bu suretle muhtelif milletlerden ve bilhassa İtalyan, Alman, Macar, Leh, Sırp, Ulah vesaire askerlerinden mürekkep yeni bir Haçlı kuvveti teşekkül etmiş demektir. — Bu muharebenin 1 Eylül = 17 Cumâda-l-ûlâ Salı günü ilân edildiği rivayet edilir. — Müttefiklerin başkumandanı Macar kralı Ladislas'dır; Alman ve İtalyan Haçlılarının kumandasını da kardinal Caesarini der'uhde etmiştir; diger milletlerin kumandanları da kendi hükümdarlarıdır. Bununla beraber haki-

katte harekâtın umumî idaresini meşhur Macar millî kahramanı Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın der'uhde ettiği rivayet edilir. = Haçlı ordusu harbin ilânı üzerine, yâni Eylül = Cumâda-l-ûlâ ayı içinde harekete geçip Bulgaristan arazisini yağma ve tahrib ederek ilerlemiş ve bu ileri hareket Varna'ya kadar dayanmıştır).

İkinci Murad'ın Mağnisa'dan Edirne'ye dâvet edilmesi.

(Düşmanın taarruzunun hasıl ettiği buhran içinde Osmanlı vüzerâsının derhal bir ictimâ akdedip vaziyeti müzakere ettikleri ve bu fevkalâde ictimâa küçük padişah İkinci Mehmed'in riyaset ettiği ve müzakere neticesinde İkinci Murad'ın iş başına dâvet edilmesinden başka çare olmadığına karar verildiği rivayet edilir. — Osmanlı menbâlarında bu dâvet münasebetiyle tuhaf bir rivayete tesadüf edilir: Bu rivayete nazaran İkinci Murad'ın itizar etmesi üzerine oğlunun ağzından yazılan ikinci bir dâvet tezkiresinde kendisini padişah telâkki ettiği takdirde devletini tehlikeden kurtarmıya gelmesi ve kendini padişah saymadığı takdirde ise tebaa sıfatiyle padişahına itâat ederek derhal yola çıkması bildirilmiş ve İkinci Murad ancak işte bu mantık oyunu üzerine rahatından vazgeçip Mağnisa'dan Edirne'ye hareket etmiştir! Tabiî bu rivayet ihtiyatla karşılanmalıdır. — O sırada Papalık ve Bizans donanmaları Çanakkale boğazını tutmuş oldukları için İkinci Murad'ın Gelibolu üzerinden Rumeli'ye geçmek imkânı kalmamış ve işte bundan dolayı eski padişah İstanbul boğazına gelmek mecburiyetinde kalmıştır: Osmanlı menbâlarında "İskender boğazı" ismiyle de anılan Boğaziçi'nin Anadolu yakasında Yıldırım Bâyezid'in yaptırmış olduğu "Güzelcehisar = Anadolu-hisarı" en müsait geçit başı olduğu için, Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa bunun tam karşısında şimdiki Rumeli hisarının bulunduğu tepelere toplar koydurarak boğazı emniyet altına almış ve İkinci Murad işte bu suretle Anadolu'dan Rumeli'ye geçebilmiştir. Sultan Murad buradan derhal Edirne'ye gitmiş ve bir rivayete göre Çanakkale boğazında onun sahilden sahile geçmesine mâni olmak için bekliyen Papalık donanma kumandanı kardinal Condolmieri aldatılmış olduğu için şaşakalmış ve çok müteessir olmuştur).

Varna zaferi.

(İkinci Murad Mağnisa'dan Edirne'ye geldiği vakit bir rivayete göre yeniden tahta çıkmış ve diger bir rivayete göre de İkinci Mehmet tahtında kaldığı halde kendisi yalnız Osmanlı ordusunun başkumandanlığını der'uhde etmiştir: Her halde ordunun başına geçip düşmana karşı hareket ettiği muhakkaktır. — On iki yaşlarında bir çocuk olduğu için bu harbe iştirâk etmemiş olan müstakbel İstanbul fatihi İkinci Mehmet Edirne'de kalmıştır. — Bâzı menbâlarda bu Haçlı seferi Avrupalıların Bizans imparatorluğunu kurtarmak için giriştikleri son teşebbüs sayılır. — Bu muharebede Türk ordusunun mevcudu hakkında 125 bine kadar mübalâğalı rakamlar rivayet edilmiş olmakla beraber, son tetkikler 30 - 40 bin arasında tehalüf etmektedir: Hattâ bâzı menbâlarda 24 bin rivayetine bile tesadüf edilir. Haçlı ordusunun mevcudu hakkındaki rivayetler de 40 - 125 bin arasında tehalüf etmektedir: En mûtedil hesaplara göre düşman ordusunun 50 - 60 bin kişilik olduğu anlaşılmaktadır. — Varna muharebesi

10 Teşrinisâni = 28 Receb Salı günü vukua gelmiştir: Osmanlı menbâlarında umumiyetle bu harbin tarihi Hicretin 848 senesi Receb ayının 9 uncu Salı gününe müsâdif gösterilir; fakat bu tarih, Garp menbâlarının tesbit ettikleri 10 Teşrinisâni 1444 tarihine uygun değildir: Çünkü 848 senesi Receb ayının 9 uncu günü, 1444 senesi Teşrinievvel ayının 22 nci Perşenbe gününe tesadüf etmektdir! Fakat buna mukabil bâzı menbâlarda ve meselâ Oruç Bey tarihinde hakikate daha yakın bir Hicrî rivayet vardır: 848 senesi Receb ayının 29 uncu Salı günü diye kaydedilen bu tarih Milâdın 1444 senesi Teşrinisâni ayının 11 inci Çarşanba gününe tekabül etmektedir: "Salı" kaydine istinaden 29 rakamı 28 yapıldığı takdirde Varna muharebesinin Hicrî tarihi de 28 Receb 848 Salı günü şeklinde tashih edilmiş olur. — İkinci Murad'ın Szegedin muahedenâmesini bir mızrağın ucuna taktırıp en önde teşhir ettiği rivayet edilir. — Osmanlı ordusuna ilkönce Yanko Hunyad hücum edip sol cenahı bozmuş, ondan sonra Ulahlar sağ cenaha yüklenip geriye püskürtülmüş ve bunun üzerine Macar kıralı Ladislas İkinci Murad'ın kumandasındaki merkeze hücum etmişse de bir kargı darbesiyle, yahut okla vurularak veyahut atının ayağı bir çukura gelip kapaklanarak yere yuvarlanmış ve işte bunun üzerine "Koca-Hızır" isminde ihtiyar bir asker kralın kafasını kesip İkinci Murad'a takdim etmiştir: Bu kesik başın derhal bir mızrak ucuna takılıp teşhir edilmesi Macar askerlerinin dağılıp kaçmasına sebeb olmuş ve bu vaziyetten derhal istifade edip mukabil hücuma geçen Sultan Murad bir taraftan Macarları tâkib ettirirken bir taraftan da Ulahların üzerine yüklenerek onları da perişan etmiş, düşman ordusunun kılıç artıkları ordugâhlarına doğru kaçmış ve meşhur Macar kahramanı Yanko Hunyad da etrafına toplayabildiği askerleriyle Macaristan'a doğru kaçıp giderek eski şöhret ve itibarını artık kaybetmiştir. — Haçlı ordugâhının zaptı ertesi güne, yâni 11 Teşrinisâni = 29 Receb Çarşanba gününe müsâdif gösterilir: Kardinal Caesarini müdafaaya kalkışmışsa da kolayca mağlûb edilmiş ve kafası kesilerek henüz imza edilmiş bir muahedeyi nakzettirip bu kadar kan dökülmesine sebeb olan fecî taassubunun cezasını çekmiştir. — Macar kralı Ladislas'ın kesik başı çürümemek için bal içine konularak Bursa Sübaşısı "Cebe-Ali" Bey'e gönderilmiş ve şehir donatılıp kesik başın teşhiri emredilmiştir: Bu "Cebe-Ali Bey" için 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma" fıkralarının dördüncüsüne bakınız. — Varna muharebesinde şehîd olan Osmanlı ümerâsının en mühimmi, Çelebi-Sultan Mehmed'in damadı ve İkinci Murad'ın eniştesi olan Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'dır. — Osmanlı devletini büyük bir vartadan kurtarmış olan Varna muzafferiyeti İslâm devletlerine zafernâmelerle tebşir edilmiştir. — Bu tarihten itibaren Bizans İmparatorluğunun artık dokuz senelik ömrü kalmıştır: Her halde Varna zaferi, İstanbul fethini hazırlıyan en mühim muvaffakıyetlerden sayılabilir).

1445 = 849

«Buçuk-Tepe» ısyanı üzerine İkinci Mehmed'in tahtını babası İkinci Murad'a terkedip Mağnisa'ya çekilmesi..

(Müstakbel İstanbul fatihinin çocukluğuna tesadüf eden bu ilk saltanatının ne kadar sürdüğü günü gününe belli değildir; Cülûs senesinde bile ihtilâfa dü-

şen müverrihler ay ve gün tarihlerinden hiç bahsetmemişlerdir. İkinci Murad'ın on iki yaşlarındaki oğlu ikinci Mehmet lehine tahtından feragati 12 Temmuz = 25 Rebî'ülevvel 1444 = 848 tarihli Szegedin sulhü üzerine oğlunu Mağnisa'dan Edirne'ye dâvet suretiyle olduğuna göre, yol vesaire müddetleri itibariyle bu sulhün akdinden takriben bir buçuk ay kadar sonra tahmin edilecek olursa, İkinci Mehmed'in bu takribî hesaba göre 1444 Ağustosunun sonlarında ve 848 Cumâda-l-âhiresinin ilk yarısında cülûs etmiş olması lâzımgelir. İkinci Murad'ın ikinci cülûsu hakkında da Hicretin 849 senesi "evâhir" inden bahsedilmekte olduğuna göre, Milâdın 1445 senesi Kânunuevveline müsâdif olduğu anlaşılmaktadır: Bu iki takribî tarih arasında tahminen bir buçuk sene kadar bir zaman geçmiş olması lâzımgelir; fakat bunun bir tahmin ve istidlâlden ibaret olduğu unutulmamalıdır; her halde orta bir hesapla bu müddeti bir sene farzetmek daha ihtiyatlı bir harekettir: Bu mesele için ve bilhassa meskûkât üzerindeki tarihler meselesi için İkinci Murad'ın bundan sonra gelen ikinci cülûsuna ait fıkraya da bakınız. — İkinci Mehmed'in bu ilk saltanatından çekilip tekrar Mağnisa'ya gönderilmesine sebeb olan hâdise, Osmanlı menbâlarında "Buçuk-Tepe" vak'ası ismiyle anılır: Osmanlı tarihinde Yeniçerilerin ilk ısyanı işte bu vak'adadır. Bu ısyanın sebebi, İkinci Murad'ın ilk saltanat devrinde 5,3/4 vezninde olan Osmanlı akçasının İkinci Mehmet ilk defa olarak cülûs ettiği zaman basılmış olan meskûkâtta 5,1/4 veznine indirilmesi üzerine askerin mutazarrır ve piyasanın müteessir olmasıdır. Rivayete nazaran o sırada Edirne'de büyük bir yangın olmuş, şehrin mühim bir kısmiyle çarşılar yanmış, akça vaziyetinden memnun olmıyan Yeniçeriler işte bu fırsattan istifade ederek vezir Hadım-Şihâbüddin Paşa'nın konağını yağma ettikten sonra bu hâdise yüzünden "Buçuk-Tepe" ismini alan mevkie çekilmiş ve nihayet Yeniçeriye "buçuk akça" zam yapılarak vak'a teskin edilmişse de asker artık küçük padişahtan yüz çevirip babasına tarafdar olmuş ve başta vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa olmak üzere devlet erkânı da İkinci Murad'ı yeniden tahta çıkarmaktan başka çare olmadığına kani olmuştur. Hattâ Halil Paşa'nın on iki yaşlarında bir çocuk olan İkinci Mehmed'i kolayca kandırarak babasına saltanat teklif ettirmiş olduğu bile rivayet edilir: Bu rivayete göre Halil Paşa küçük padişaha tekrar Mağnisa'ya gitmek istiyen babasının kat'iyyen kabul etmiyeceğinden bahsederek sırf gönlü alınmış olmak için böyle bir teklifte bulunmak lâzımgeldiğini söylemiş ve ve İkinci Mehmet de işte bu söze inanarak saltanatı babasına teklif etmiştir! Fakat netice Paşa'nın dediği gibi çıkmamış ve İkinci Murad oğlunun teklifini kabul etmiştir. Diger bir rivayete göre de Sultan Murad Varna muharebesinden avdetinde şehre girmeden evvel, yahut girdikten sonra bir avda veyahut Buçuk-Tepe'de askerle temas etmiş ve onların kendisini istediklerinden emin olduktan sonra saltanatı kabul etmiştir; hattâ İkinci Murad'a şehir haricinde bîat edildiği hakkında bile bir rivayet vardır. Diger bir rivayete göre de Varna'dan Mağnisa'ya döndüğü halde hükûmetçe görülen lüzum üzerine Edirne'ye dâvet edilip tahta çıkarılmıştır. Bütün bu karışık ve karanlık rivayetler içinde muhakkak olan nokta, İkinci Mehmed'in tahtından indirilip Mağnisa'ya gönderilmiş ve yerine İkinci Murad'ın ikinci defa olarak cülûs etmiş olduğudur: Bundan sonraki cülûs fıkrasına da bakınız).

İKİNCİ MURAD

«İkinci saltanatı»

— M. 1445 = H. 849 — M. 1451 = H. 855 —

1445 = 849

Edirne'de İkinci Murad'ın cülûsu.

(847 = 1443 ve 848 = 1444 tarihleri de rivayet edilir: Bu iki tarihten birincisinin yanlış olduğu, İkinci Mehmed'in ilk saltanatına ait meskûkât üzerindeki 848 = 1444 tarihiyle sâbittir; ikinci rivayet de zayıftır: Her ne kadar Miralay Ali Bey merhum "Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası"nda çıkan bir yazısında İkinci Murad'ın 848=1444 tarihinde Tire, Amasya ve Bursa'da basılmış mangırları mevcud olmasına istinaden o tarihte ikinci defa olarak cülûs etmiş olmasına hükmetmekteyse de, bu mangırların ayni tarihe tesadüf eden ilk feragatinden biraz evvel basılmış olmak ihtimali de vardır. — En kuvvetli rivayete nazaran 806 = 1403 — 1404 tarihinde dünyaya gelmiş olan İkinci Murad'ın bu ikinci cülûsuna 41 - 42 yaşlarında olması lâzımgelir. — Sultan Murad'ın ilk saltanatı 1421 = 824 senesinden 1444 = 848 tarihine kadar yirmi üç sene sürmüştür. Birinci ve ikinci saltanatları arasında geçen ve İkinci Mehmed'in ilk saltanatına tesadüf eden müddet de bir sene veyahut biraz fazladır: Bu sene vukuâtının bundan evvelki birinci fıkrasına da bakınız. — İkinci Murad'ın ilkönce saltanattan çekilip sonra tekrar cülûsu Osmanlı menbâlarında iki türlü izah edilir: Bir rivayete göre Varna muharebesinde Sultan Murad padişah sıfatiyle değil, Edirne'de saltanat sürmekte olan oğlu İkinci Mehmet namına başkumandan olarak bulunmuş, harbi kazanmış, Varna'dan Edirne'ye avdetinde yeniden saltanat meyli olduğu hissedilmiş, bunun üzerine Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın telkiniyle İkinci Mehmet saltanatı babasına teklif etmiş, bütün devlet erkânı yalvarmış, asker de İkinci Murad'ı istemiş, bir hayli tereddütten sonra nihayet Sultan Murad tekrar saltanatı kabul edip oğlu İkinci Mehmed'i derhal Mağnisa'ya göndermiş! Fakat Çandarlı-Halil Paşa'nın telkinine kapılıp kendisi teklif ettiği halde babasının saltanatı kabul etmiyeceğini zanneden İkinci Mehmet hiç ummadığı bu neticeden hiç memnun olmamış: Hattâ kendisini teşyi eden veyahut Mağnisa'ya beraber giden meşhur Kadı-asker Molla-Husrev'e Halil Paşa'dan şikâyetle:

— Şu herif bana ne aceb mekrelyledi!

demiş ve Molla da teselli sözleri söylemiş. Fakat Çandarlı-Halil Paşa'nın bu oyunu İkinci Mehmed'in gönlünde yer etmiş, sonuna kadar Paşa'ya kin bağlamış ve hattâ Paşa'nın âkıbetinde bu kinin büyük bir tesiri olmuş: Çandarlı-Halil Paşa'nın sadâretten azli için 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran

= 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma" fıkralarının üçüncüsüne ve idamı için de gene o sene vukuâtının "10 Temmuz = 3 Receb, Salı" fıkrasına bakınız. Osmanlı menbâlarındaki ikinci rivayet bu ilk izah şeklinden çok farklıdır: Bu ikinci rivayete göre Sultan Murad Mağnisa'dan Edirne'ye gelip ikinci defa cülûs etmiş ve Varna muharebesine padişah sıfatiyle gidip geldikten sonra ikinci defa olarak tahtından feragat edip tekrar Mağnisa'ya çekilmiş; bu suretle Varna zaferi üzerine İkinci Mehmet ikinci defa tahta çıkmış; fakat aradan biraz zaman geçince Edirne'de çıkan büyük bir yangın kargaşalığından istifade eden ve İkinci Mehmet devrinde basılmış eksik vezinli akçalardan memnun olmıyan Yeniçeriler "buçuk akça terakki" istiyerek ısyan etmiş; bu "terakki" verilip ısyan bir derece yatıştırılmış: Yukarda İkinci Mehmed'in ilk saltanat devrinin son fıkrasına da bakınız. Fakat bu buhranın böyle devam edemiyeceğini anlıyan Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa ile diger vezirler tarafından Mağnisa'ya gizli dâvetnâmeler gönderilmiş: İkinci Murad işte bunun üzerine "ale-l-acele" Gelibolu'ya geçip Edirne'ye gelerek oğlu İkinci Mehmet tahtından indirildikten sonra şehre girip üçüncü defa cülûs etmiş ve İkinci Mehmet de lalalığına tâyin edilen Saruca Paşa ile beraber tekrar Mağnisa'ya gönderilmiş! Küçük padişahın tarafdarlarından Zağanos Paşa'nın bu münasebetle tekaüde sevkedilip Balıkesir'e gönderildiği de rivayet edilir. Çandarlı-Halil Paşa'nın bu meseledeki rolünü sonradan anlıyan İkinci Mehmed'in kalbinde o andan itibaren Paşa'ya karşı daimî bir ukde kaldığı hakkında da bir takım rivayetler vardır. — Tabiî bu son izah doğru olduğu takdirde İkinci Murad'la İkinci Mehmed'in ikişer değil, üçer defa cülûs etmiş olmaları lâzımgelir: Bu iki izah şeklinin her ikisi de baba ile oğul arasında bir saltanat ihtilâfı ve hattâ rekabeti mevcud olduğunu göstermekte birleşiyor demektir. — Her halde bütün bu karışık ve tuhaf rivayetler karanlığı ancak yeni vesikalar bulundukça aydınlanabilir).

1446 = 850

İkinci Murad'ın Mora seferi ve Mora despotluğunun haraca bağlanması.

(Mora despotu İkinci Theodoros Paleoloğos 1443 = 847 tarihinde ölmüş ve yerine Bizans imparatoru Sekizinci Yoannis Paleoloğos'un kardeşlerinden Konstantinos Drağasis ile Thomas Paleoloğos geçmiştir: Esasen bu prensler ötedenberi Mora'nın birer kısmında tutunmakta oldukları için İkinci Theodoros'un ölümü üzerine Bizans'ın buradaki arazisi yalnız bunların elinde kalmış demektir; işte bundan dolayı o sırada Mora iki despot elindedir: Bunlardan "Drağasis/Dragaş" ismiyle de anılan Konstantinos Paleoloğos İstanbul tahtında Sekizinci Yoannis Paleoloğos'un halefi ve Bizans'ın Fatih'e mağlûb olan son imparatorudur; Bizans tahtına bu tarihten iki sene sonra kardeşi Sekizinci Yoannis öldüğü zaman çıkmıştır. — İkinci Murad'ın bu Mora seferinin sebebi, despot Konstantinos'un Balkan muharebelerinden istifade ederek Türk hâkimiyyetindeki Mora şehirlerini zaptettikten başka şimalî Yunanistan'a doğru da fütuhata kalkışması, Tesalya'da bâzı yerler alması ve hattâ bir rivayete göre İkinci Murad'dan Korintos berzahının şimalindeki arazinin kendisine terkini istiyecek kadar ileri gitmesidir. — Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos devrinden-

beıi Türklerin Mora istilâsına mâni olmak için Korintos berzahında boydanboya imtidad eden büyük bir sed vardır: Bu seddin inşâsı için 1415 = 818 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Bizanslıların "Eksamilion" ve Türklerin de "Germe-hisar" dedikleri bu büyük sed kulelerle tahkim edilmiş olduğu gibi, etrafına geniş ve derin bir hendek de kazılmıştır; Türklerin "Gürdüs" dedikleri Korintos kasabası işte bu seddin arkasındadır: Gerek berzahın, gerek bu şehrin isminden dolayı Germe-hisar'a "Gürdüs seddi" de denir. Fakat bu büyük tahkimat ilk inşâsından sekiz sene sonra Türkler tarafından yıkılmıştır: 1423 = 826 vukuâtınn ikinci fkrasına bakınız. Bu sefer Mora despotları Konstantinos ve Thomas kardeşler memleketlerini Türk istilâsına karşı müdafaa için bu muazzam seddi yeniden tâmir ve imâr ettirmişlerdir. İkinci Murad işte bu vaziyet üzerine Mora seferine çıkmıştır. — Bu sırada bütün Mora Bizans prenslerinin elinde değildir: Lâtinlerin idaresindeki son Mora şehirlerini bu iki kardeş istirdad etmiş olmakla beraber, cenuptaki Koron ve Modon gibi yerler hâlâ Venedik müstemlekesi şeklindedir: Hattâ Venediklilerin Mora'yı Türklere karşı Bizanslılardan daha iyi müdafaa edebilmek için Germe-hisar'ı bile onlardan istedikleri rivayet edilir. Bir taraftan da Atina dukası Floransalı "Neri" Mora despotlarının tehdidi altında kaldığı için İkinci Murad'ın himayesine girmiştir. — İkinci Murad şiddetli bir topçu ateşiyle Germe-hisar'da gedikler açtırarak ilkönce Korintos=Gürdüs kasabasını zaptetmiş, ondan sonra Mora boydanboya istilâ edilmiş ve "bir mahbûbe câriye yüz akçaya" satılabilecek kadar çok esir alınmıştır. Türklerin "Balyabadra" dedikleri "Patras" şehri istirdad edilip muhafız kıtalar konulmuştur. — Vaziyet bu şekli alınca Mora despotu Konstantinos Paleoloğos Sultan Murad'a ilticadan başka çare bulamamış, Germe-hisar seddinin sağlam kalan yerlerini bizzat yıktırmaya, Osmanlı hâkimiyyetini kabul etmiye ve her sene Türk hazinesine haraç vermiye razı olarak mevcudiyetini muhafaza edebilmek imkânını temin etmiştir).

1447 = 851

Arnavutluk'da İskender-Bey ısyanı ve «Kroya = Akçahisar» ın ilk muhasarası.

(Türklerin "Akçahisar" dedikleri "Kroja = Kroya" şehri, İkinci Murad ve Fatih devirlerinde Türklere karşı girişmiş olduğu muharebelerle şöhret bulan ve Garp menbâlarında "Scanderbeg/Skanderbeg" ismiyle anılan meşhur Arnavut sergerdesi İskender-Bey'in merkezidir. Arnavutların "Skanderbega" dedikleri bu İskender-Bey şimalî Arnavutluğun bir kısmına hâkim olan "Kastriot = Kastriyot" ailesindendir: Asıl ismi "Georges Kastriot" dur; şimalî Arnavutluk'daki "Mirdita" beyi "Ghion Kastriot"un oğludur. Bu tarihten 24 sene evvel yapılan bir Arnavutluk seferinde işte bu "Ghion Kastriot" Osmanlı hâkimiyyetini kabul edip bir rivayete göre dört oğlunu ve diger bir rivayete göre de yalnız en küçük oğlu "Georges Kastriot"u rehîne vermek mecburiyetinde kalmıştır: 1423 = 826 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. O tarihten itibaren Osmanlı sarayında terbiye edilip ihtidâ bile etmiş olan bu "Georges Kastriot" müslüman ismi olarak "İskender-Bey" adını almış, Türk ordusunda senelerce istihdam edilmiş ve hattâ bâzı kıt'a kumandanlıklarında bile kullanılmştır. — İskender-Bey'in baba-

sı "Ghion Kastriot" öldüğü zaman, Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak şartiyle idare etmekte olduğu Mirdita Beyliği İskender'e verilmeyip doğrudan doğruya ilhak ve işgal edilmiştir: İskender-Bey'in işte bundan müteessir olarak ısyana kalkıştığı rivayet edilir. — İskender'in Osmanlı ordusundan kaçıp Arnavutluğa gitmesi, 1443 = 847 tarihindeki "İzlâdi-derbendi" muharebesine müsâdif gösterilir: Bir rivayete göre o senenin 3 Teşrinisâni = 10 Receb Pazar günü vukua gelen bu muharebeden bir hafta sonra, yâni 10 Teşrinisâni = 17 Receb Pazar günü düşman zaferinin hasıl ettiği karışıklıktan istifade ederek ordudan kaçmıştır; bununla beraber o muharebeden biraz evvel, yâni ayni sene Teşrinievvelinin 28 inci ve Receb ayının 4 üncü Pazartesi günü kaçmış olduğu hakkında da bir rivayet vardır; hattâ kaçarken İkinci Murad'ın Reîs-ül-küttâbını veyahut Nişancısını hançerle tehdid ederek Akçahisar'ın kendisine teslim edilmesi hakkında sahte bir ferman yazdırıp koynuna koyduktan ve yazan adamı öldürdükten sonra hareket ettiği bile rivayet edilir. Bu tuhaf rivayete göre İskender-Bey yeğeni Hamze ile beraber doğru Arnavutluğa gidip koynundaki sahte fermanı kale muhâfızı Hasan Bey'e göstermek suretiyle Akçahisar'a yerleşmiş, ondan sonra bütün Türkleri öldürmüş, Arnavut beylerini etrafına toplamış, resmen irtidad edip yeniden hıristiyan olmuş, "İskender-Bey" ismini bırakıp tekrar eski "Georges Kastriot" adını almış ve işte bu suretle Arnavut millî hareketi denilen ısyanın başına geçmiştir. — İskender bu teşebbüste muvaffak olabilmek için Venediklilere istinaden ilkönce 1 Mart 1444=11 Zülka'de 847 Pazar günü Venedik idaresindeki Alessio = Leş kasabasının "Saint-Nicolas" kilisesinde muhtelif Arnavut ailelerinin mümessillerini toplayıp kendisini başkumandan intihab ettirmişse de bu sıfatını hiç bir zaman bütün Arnavutluğa kabul ettirememiş ve meselâ meşhur "Dukagin" ailesi İskender'in böyle bir sıfat ve salâhiyetini hiç bir zaman tanımamıştır. Bununla beraber mühim bir yekûn tutan tarafdarlarına istinaden harekete başlıyan İskender-Bey kendisini tenkil için Evrenos oğlu Ali Bey kumandasında sevkedilen bir Türk kuvvetiyle 29 Haziran 1444=12 Rebi'ül-evvel 848 Pazartesi günü Debre civarındaki "Torviolli" köyünde ilk mühim muharebesini yapmış ve bu harpte dört bin kadar maktul verdiği halde kendisi sağ kurtulduğu için Arnavutlarca bu bir muvaffakıyet sayılmıştır! — İkinci Murad'ın bir kaç ay süren Arnavutluk seferi işte bu daimî ısyan yüzünden açılmış, bâzı yerler istirdad ve işgal edilmiş, Kroya = Akçahisar kalesi muhasara altına alınmışsa da çok sarp ve müstahkem bir mevki olduğu için zaptedilememiş ve bu sırada dağlara çekilen sâbık İskender-Bey yakalanamadığı için İkinci Murad ve Fatih devirlerinde yirmi beş sene kadar süren bir Arnavutluk gailesi çıkmıştır: 1423 = 826 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Osmanlı menbâlarına göre Akçahisar iki ay muhasaradan sonra susuzluk yüzünden teslim olmuştur. — Bu İskender'in hem baba tarafından, hem ana soyundan İslâv cinsinden olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır; mensub olduğu "Kastriot" ailesinin asıl mâlikânesi "Matia" dır: Bu aile, İskender'in sahte bir ferman göstererek ele ettikten sonra kendisine merkz ittihâz etmiş olduğu "Kroya = Akçahisar" kalesine ondan evvel hiç bir zaman hâkim olamamıştır; onun için İskender'in bir rivayete göre 1443=847 senesi 13 Teşrinisâni = 20 Receb Çarşanba günü Akçahisar'ı hîle ile zaptetmiş olmasının bâzı menbâlarda babasının mirasını istirdad etmiş olması gibi

gösterilmesi doğru değildir. Buna benzer bir efsane daha vardır: Bu masala göre Alessio = Leş kasabasında toplanan Arnavutluk mümessilleri İskender-Bey'i "Arnavut kralı" ilân etmişlerdir: Halbuki İskender hiç bir zaman kral olmamış, yalnız Türklere karşı Arnavut başkumandanı sıfatını takınmıştır).

İkinci Mehmed'in oğlu şehzâde Bâyezid'in doğumu.

(Bu şehzâde Bâyezid, sonradan Osmanlı tahtına Fatih'in yerine geçen ve Yavuz Sultan Selim'in babası olan İkinci Bâyezid'dir. Doğumu için 856 = 1452 ve 857 = 1453 tarihleri de rivayet edilir. — Bir rivayete göre anasının adı "Gülbahar-Hatun"dur; bununla beraber İkinci Bâyezid'in Dulgadır prenseslerinden "Mükerreme-Hatun"dan dünyaya geldiği hakkında daha kuvvetli bir rivayet vardır: Fakat babasının bu prensesle evlenmesi 853 = 1449 tarihine tesadüf ettiği için, bu ikinci rivayet doğru olduğu takdirde Sultan Bâyezid'in tabiî o tarihten sonra, yâni yukarda bahsi geçen iki senenin birinde dünyaya gelmiş olması lâzımgelir. Bu noktanın ancak sağlam vakıf kayitleriyle aydınlanmak ihtimali vardır. — 1449=853 vukuâtının birinci ve 1512=918 vukuâtının ikinci fıkralarına da bakınız).

1448 = 852

İkinci Kosova muharebesi.

(Macar millî kahraman Hunyadi Janos = Yanko Hunyad Arnavutluk gailelerinden istifade ederek Varna'da yediği darbenin intikamını almak istemiştir: 1444 = 848 senesinin İkinci Mehmet devrine tesadüf eden vukuâtı içinde üçüncü, dördüncü ve beşinci fıkralara bakınız. İkinci Kosova meydan muharebesi Macaristan'ın işte bu intikam siyasetinden mütevellittir. Yanko Hunyad bu sefer de Avrupalılardan istimdad ederek Alman, İtalyan, Macar, Leh, Çek ve Ulahlardan mürekkep bir Haçlı ordusu teşkiline muvaffak olmuştur. Bu orduda bir mıkdar Arnavut bile bulunduğu rivayet edilir; hattâ meşhur Arnavut gergerdesi İskender-Bey bile bir ordu başında yardıma gelmek taahhüdünde bulunmuşsa da Türk ordusunun sür'atli hareketi buna imkân ve zaman bırakmamıştır. Bu sefer İkinci Murad'a sadık kalan Sırp kralı Brankoviç'le Bizans imparatoru Sekizinci Yoannis Paleoloğos bu ittifaka iştirâk etmedikleri için ikinci Kosova muharebesinde Rum ve Sırp askerleri bulunmamıştır. — Bundan evvelki birinci Kosova muharebesi Birinci Murad devrindedir: 1389 = 791 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bâzı Garp menbâlarında ikinci Kosova muharebesindeki Türk ordusunun mevcudu 150 bin ve Haçlı ordusunun mevcududa yalnız 24 - 25 bin kadar gösterilirse de son tetkiklere göre bu rakamların doğru olmadığı muhakkaktır: Her iki tarafın mevcudu ancak ellişer bin kadardır. — Karaman Hükümdarı İbrahim Bey bu muharebede Osmanlı ordusuna yardım kuvvetleri göndermiştir: Hattâ bu kuvvetlerin İkinci Murad istemediği halde gönderilmiş olduğu rivayet edilir. — Bu sırada Macar kralı Beşinci Ladislas henüz çocuk olduğu için Yanko Hunyad krallık nâibi sıfatını da hâizdir. — Belgrad üzerinden Tuna'yı geçip ilerliyen Macar ordusu Osmanlı

himayesinde bulunan Sırbistan'ı istilâya başlamış ve İskender-Bey'in getireceği kuvvetle birleştikten sonra Makedonya istilâsına girişmek maksadını tâkib etmiştir. — İkinci Murad bu Macar teşebbüsünden vaktinde haberdar olduğu için Türk ordusunun başında Kosova sahrâsına kadar ilerleyip düşmanı orada karşılamıştır: İşte bu vaziyet üzerine Yanko Hunyad'ın Arnavut İskender'i beklemiyerek harbi kabule mecbur olduğu rivayet edilir. — İkinci Kosova muharebesi üç gün sürmüştür: Harbin birinci gününe tesadüf eden 17 Teşrinievvel = 18 Şa'bân Perşenbe günü muhtelif müsademelerle geçmiş, 18 Teşrinievvel = 19 Şa'bân Cuma günü vukua gelen büyük meydan muharebesinde düşman ordusu çevrildiği için Ulahlarla Macarlar perişan bir halde kaçışmış ve hattâ Yanko Hunyad bile o gece kaçıp canını kurtarmaktan başka çare bulamamış ve nihayet 19 Teşrinievvel = 20 Şa'bân Cumartesi günü de son mukavemetlerini yapan ve topçu kuvvetlerine dayanan Alman kıt'aları imhâ edilip bir çok esir alınmıştır. — Müstakbel İstanbul fatihi İkinci Mehmed'in de bu muharebede babasıyla beraber bulunduğu rivayet edilir. Meşhur müverrih Âşık-Paşa-zâde harbe bizzat iştirâk ettiğinden ve hattâ kendi eliyle "bir kâfir depelediğinden" bahsetmektedir. — Yanko Hunyad Varna muharebesinde olduğu gibi Kosova muharebesinden de birkaç kişiyle kaçıp canından başka bir şey kurtaramadığı için eski parlak şöhreti artık tamamiyle sönmüş ve hattâ ihanetle bile itham edilmiye başlamıştır).

1449 = 853

İkinci Mehmed'in Edirne düğünü.

(Müstakbel İstanbul fatihi İkinci Mehmed'e Dulgadır hükümdarı Süleyman Bey'in kızı "Sitti Mükerreme-Hatun" alınmıştır. Bu münasbeetle Edirne'de yapılan parlak düğünün üç ay sürdüğü rivayet edilir: Bu müddet zarfında her gün şenlikler yapılmış ve bunlara askerle ahali de iştirâk etmiştir. — Bunun da tarihinde ihtilâf vardır: Meselâ 850=1446 ve 854=1450 senelerinden de bahsedilir. — Bu parlak düğünün 15 Eylül=27 Receb Pazartesi gününden 15 Kânunuevvel=29 Şevvâl Pazartesi gününe kadar tam üç ay sürdükten sonra İkinci Mehmed'in Edirne'den eyâlet merkezi olan Mağnisa'ya döndüğü rivayet edilir: En kuvvetli rivayete göre 1432=835 tarihinde dünyaya gelmiş olan İkinci Mehmet bu sırada on yedi yaşındadır. — Bu suretle Osmanlılar Karaman oğullarıyla Akkoyunlulara karşı Dulgadır oğullarıyla ikinci defa olarak siyasî bir karabet kurmuşlardır: Bu aileden ilk kız alan Osmanlı padişahı Birinci Mehmet'dir; bunun Dulgadır hükümdarı Süli Bey kızı Emine-Hatun'la evlendiği ve hattâ İkinci Murad'ın işte bu izdivaçtan dünyaya geldiği rivayet edilir: 1403 = 805 vukuâtının dokuzuncu fıkrasına bakınız. Bu vaziyete göre İkinci Mehmet ninesinin ailesinden bir kızla evlenmiş demektir. — İkinci Bâyezid'in anası işte bu "Mükerreme" yahut "Mükrime" Hatun olduğu rivayet edilir: Hattâ bu rivayet bâzı vakıf kayitlerine de istinad etmekteyse de, buradaki tarihle telifi kabil değildir: Çünkü en kuvvetli rivayete göre İkinci Bâyezid bu tarihten iki sene evvel 1447 = 851 tarihinde doğmuştur; her halde anası Mükerreme-Hatun olduğu takdirde bu hatunla Fatih'in izdivaç tarihi hakkında gösterilen rakamlardan 1446=850 senesinin doğru olması ve ondan daha kuvvetle rivayet edilen

1449=853 tarihinin de yanlış olması lâzımgelir. — Diger bir rivayete göre de İkinci Bâyezid'in anası Mükerreme" yahut "Mükrime" Hatun değil, "Gülbahar Hatun" dur: Bu mesele için 1447=851 vukuâtının son fıkrasına da bakınız).

Arnavutluk fütuhâtı.

(Arnavut sergerdesi "Georges Kastriot = İskender-Bey" bir taraftan Türk kuvvetlerine karşı mücadelesinde devam etmekle beraber bir taraftan da Türklere karşı Venediklilerle birleşiyor ve hattâ ücretli bir Venedik memuru vaziyetine giriyordu: Meselâ 1448=852 senesi 4 Teşrinievvel=5 Şa'bân Cuma günü Venedik cumhuriyetiyle akdettiği bir mukavele mucibince şahsına ve erkek vârislerine senede 1400 duka altını maaş tahsis ettirmiş ve bu kadar az bir para mukabilinde Venediklilere bir şehir terkettikten başka müstemlekelerine taarruz etmiyecğini de taahhüd etmiştir. İkinci Murad'ın Arnavutluk seferi işte bu vaziyetin pek zarurî bir neticesi demektir. Bu seferde Debre ve Svetigrad şehirleri zaptedilmiş ve bir çok esir alınmışsa da İskender dağlarda çete harbi yaptığı için ele geçirilememiştir).

1450 = 854

İkinci Murad'ın son Arnavutluk seferi ve Kroya=Akçahisar'ın ikinci muhasarası.

(Bu sefer için 1449 = 853 tarihi de rivayet edilmekte olduğu için, yukarıki maddede görülen Arnavutluk fütuhatiyle bu son seferin ayni bir hareket olmak ihtimali de vardır: Şark ve Garp menbâlarında bütün bunlar birbirine karışmaktadır. — İkinci Murad'ın bu son Arnavutluk seferindeki ordusu 100 ve hattâ 200 bin kişilik gösterilirse de bu rakamlarda çok mübalâğa edildiği muhakkaktır. — Kroya=Akçahisar muhasarasının beş ay kadar sürdükten sonra Teşrinisâni = Şevvâl ayında kaldırıldığı rivayet edilmekte olduğuna göre Temmuz=Cumâda-l-âhire ayında başlamış olması lâzımgelir. — Mahsurlar içinde Arnavut müdâfilerinden başka Alman, Fransız, İngiliz ve Sırp yardımcıları da bulunduğu rivayet edilir: Kale müdafaasında kullanılan otuz topu Fransızlar idare etmişlerdir. Bu sarp ve müstahkem mevkii mukavemet merkezi ittihâz etmiş olan âsi İskender-Bey ve daha doğrusu Gorges Kastriot o sırada dışardan çete baskınlarıyla Türk ordusunu iz'âc etmek vazifesini der'uhde etmiştir: Onun için kale kumandanlığında kont "Urana" isminde biri vardır. — Akçahisar muhasarasında İkinci Murad'la beraber veliahdi İkinci Mehmed'in de bulunduğu rivayet edilir. — Orada dökülen büyük topların iki kantarlık güllelerviyle beş ay döğülen ve çok yüksek bir tepenin üstünde bulunan kalenin fethinden evvel muhasaranın kaldırılması, yeni bir Macar taarruzu hakkında bir takım haberler alınmasındandır; işte bundan dolay İkinci Murad'ın bu son Arnavutluk seferi yalnız Berat fethiyle neticelenmiştir. — Bâzı Garp menbâlarında Sultan Murad'ın bu muhasarada öldüğü hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir).

1451 = 855

İkinci Murad'ın ölümü.

(Sultan Murad Edirne'de vefat etmiştir: ölümüne sebeb olan hastalık hakkındaki rivayetler muhteliftir; bir rivayete göre bir gün Meriç nehri üzerindeki Kirişçi adasında gezindikten sonra atla dönerken soğuk aldırıp hastalanmış ve daha kuvvetli bir rivayete göre de nüzul isabet ederek ölmüştür; babası Birinci Mehmed'in de nüzulden öldüğü rivayet edilir: 1421=824 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Ölüm tarihinin senesinde umumiyetle ittifak edilirse de ay ve gün tarihlerinde ihtilâf vardır: Osmanlı menbâlarına göre Muharrem ayının birinci Çarşanba veyahut üç gün hasta yattıktan sonra üçüncü günü ölmüştür: Muharremin birinci günü Şubat ayının üçüncü Çarşanba ve 3 Muharrem de Şubatın beşinci Cuma günlerine tesadüf etmektedir; bâzı Garp menbâlarında da 9 Şubat=7 Muharrem Salı gününden bahsedilir; fakat Bursa'daki kitâbesine nazaran en doğru rivayet 1 Muharrem = 3 Şubat Çarşanba tarihidir: İkinci Murad o gün "kuşluk vaktinde", yâni zevalî saat 10 - 11 sularında vefat etmiştir. — Sultan Murad en kuvvetlı rivayete nazaran 806=1403—1404 tarihinde doğmuş olduğuna göre 47 - 48 yaşlarında ölmüş demektir; anası Dulgadır hükümdarı Süli Bey'in kızı Emine-Hatun'dur. — İkinci Murad'ın ilk saltanatı 1421=824 tarihinden 1444=848 tarihine kadar yirmi üç yıl ve ikinci saltanatı da 1445=849 tarihinden 1451=855 tarihine kadar altı sene sürmüş olduğuna göre, iki defada cem'an yirmi dokuz sene padişahlık etmiş olması lâzımgelir. — Sultan Murad'ın daha sıhhatteyken bir vasiyetnâme tanzim ettiği, bu vesikada kendisine halef olarak oğlu İkinci Mehmed'i ve ona vasî olarak da Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'yı tâyin etmiş olduğu, ölüm hastalığında bu vasiyetnâmeyi vüzerasına gösterip onlara da şahitlik ettirdiği ve hattâ bu vesikada İstanbul'un fethi en mühim esas olarak tavsiye edildiği rivayet edilir. — Osmanlı padişahları içinde ilk defa olarak Hicaz'a "Sürre" göndererek Arabistan halkını Osmanlılara ısındıracak islâmî bir siyaset tâkibine başlıyan hükümdar da İkinci Murad sayılır: Bununla beraber o an'anenin babası Birinci Mehmet devrinde başlamış olduğuna ait bir rivayet de vardır. — İkinci Murad'ın imar eserleri içinde Edirne'deki üç şerefeli câmi ile meşhur Ergene köprüsü en mühimlerinden sayılır. — Sultan Murad Türkçülük tarihi bakımından da çok mühim bir simâdır: Terceme ve telif suretiyle bir çok Türkçe eserler yazdırmış, Türk âlimleriyle şairlerini himaye etmiş ve bu suretle bâzı müsteşriklerin "İlk Türk romantizmi" dedikleri millî kültür hareketine önayak olmuştur. Bu devirde İkinci Murad'ın emriyle yazılmış en mühim Türkçe eserler içinde Yazıcı-oğlu Ali Efendi'nin Oğuz an'anelerini de ihtiva eden "Tevârih-i âl-i Selçuk"u, Molla Ârif Ali'nin on birinci asırdaki Anadolu fethine ait "Dânişmendnâme"si, Şeyhî'nin "Husrev-u-Şirîn"i ve Mercimek-Ahmed'in "Kâbusnâme"si gibi Türk dilinin tarihi bakımından çok kıymetli menbâlar vardır; bunların en mühimlerinden biri de Yazıcı-oğlu Mehmed Efendi'nin dinî edebiyatımızda bir âbide sayılan "Muhammediyye"sidir; o devre ait daha bir çok eserler sayılabilir. İkinci Murad açık Türkçe tarafdarıdır: Kendisinin emriyle "Kâbusnâme"yi Acemceden terceme eden Mercimek-Ahmed, daha evvel bir başkasının yaptığı mus-

talah bir tercemeden padişahın memnun olmadığını ve bir gün Gelibolu'da huzuruna çıktığı zaman:

— Bir kişi Türkîye terceme itmüş, veli rûşen değül!

dediğini ve ondan sonra da:

— Bir kişi olsa ki bu kitabı açuk terceme iste!

dediği için kendisinin açık Türkçe ile yeni bir terceme yaptığını anlatır. Bâzı Osmanlı meskûkâtına ilk defa olarak Oğuz Türklerinin Kayı boyuna ait damgayı vurduran da İkinci Murad'dır; zaten Osmanlı nesebinin ilk defa olarak Kayı-Han nesline bağlanması da bu devre müsâdiftir. Hattâ daha sonraları Osmanlı şehzâdelerine "Oğuz" ve "Korkud" gibi Türk mitolojisine ait isimler takılması da İkinci Murad'ın açmış olduğu Türklük ve Türkçülük çığrının bir devamı gibi gösterilir. "P. Wittek"in fikrine göre İkinci Murad bu milliyet fikrini gençliğinde valilikle bulunduğu Amasya muhitinden almıştır: Danişmendliler devrindenberi eski Türk an'anelerini muhafaza eden bu mıntaka, Yıldırım Bâyezid'in Ankara felâketinden sonra ilkönce Çelebi-Sultan Mehmed'e verdiği milliyet ruhiyle Osmanlı devletinin toparlanmasında en mühim âmil olmuş, ondan sonra da oğlu İkinci Murad'a böyle bir Türkçülük cereyanı açtıracak kadar kuvvetli bir millî şuûr telkin etmiştir. Her halde İkinci Murad Türk milliyetçiliği tarihinde çok mühim ve parlak bir mevki sahibidir ve bu bakımdan ayrıca tetkiki lâzımdır. — İkinci Murad Osmanlı padişahları içinde ilk şair sayılır. — Sultan Murad'ın ölümü, oğlu ve veliahdi İkinci Mehmed'in Mağnisa'dan Edirne'ye muvasalatına kadar 12 - 13 ve bir rivayete göre de 16 gün gizli tutulduktan sonra cenazesi Bursa'ya nakledilmiştir: Bursa'da defnedilen son Osmanlı padişahı İkinci Murad'dır; ondan sonrakiler hep İstanbul'dadır. — Çelebi Sultan Mehmet'den sonra ölümü gizlenen ikinci padişah Sultan Murad'dır: 1421=824 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız).

İKİNCİ MEHMET

(Fatih)

«İkinci saltanatı»

— M. 1451 = H. 855 — M. 1481 = H. 886 —

1451 = 855

İkinci Mehmed'in cülûsu.

(Müstakbel İstanbul fatihi İkinci Sultan Mehmet 18 Şubat=16 Muharrem Perşenbe günü Edirne'de cülûs etmiştir; bunu İkinci Mehmed'in üçüncü cülûsu sayanlar da vardır: 1445=849 vukuâtı içinde "Edirne'de İkinci Murad'ın ikinci cülûsu" fıkrasına bakınız. — Osmanlı menbâlarında "Muhammed-i Sâni" ismiyle anılan İkinci Mehmet Garp menbâlarında "Mahomet II le Conquérant" diye meşhurdur: "Fatih" tâbirinin fransızca tercemesi olan bu "Conquérant" kelimesi diger Avrupa dillerinde de mukabil tâbirlerle ifade edilir. — Süleyman ve Musâ Çelebilerin Fetret devrindeki saltanatları hesab edilmemek şartiyle İkinci Mehmet yedinci Osmanlı padişahı sayılır. — En kuvvetli rivayete göre 1432=835 senesi Mart ayının 29 - 30 uncu ve Receb ayının 26 - 27 inci Cumartesi/Pazar gecesi dünyaya gelmiş olduğuna göre, bu ikinci ve kat'î cülûsunda Milâdî takvim hesabiyle yaşının 18 sene, 10 ay ve 20 gün olması, yâni 19 yaşının içinde bulunması lâzımgelir: 1432=835 vukuâtına da bakınız. — Bununla beraber, Fatih'in bu ikinci cülûsunda 20, 21, 22, 23, 24 ve 25 yaşında olduğuna ait daha zayıf bir takım rivayetler de vardır. — İkinci Mehmet Mağnisa'dan Edirne'ye gelinceye kadar babası İkinci Murad'ın gizli tutulan ölümüyle Fatih'in bu kat'î cülûsu arasında geçen on küsur gün hakikatte padişahsız kalmış olan devlet, Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa tarafından sağ gösterilen İkinci Murad namına idare edilmiştir. — Yeni padişahın Edirne'den haber gelir gelmez Mağnisa'dan derhal yola çıkıp iki günde Gelibolu'ya vardığı ve oradan da ayni sür'atle Edirne'ye geldiği hakkında bir rivayet vardır: Fakat Edirne'den Mağnisaya haber gidinceye kadar da bir kaç gün geçmiş olması lâzımgeldiği için, İkinci Murad'ın ölümüyle İkinci Mehmed'in cülûsu arasında geçen fasılanın en aşağı hesapla yedi sekiz gün sürmüş olduğu muhakkaktır; fakat sür'atin bu derecesi hakkındaki rivayetin kat'î surette tevsikine imkân olmadığı için, burada Osmanlı menbâlarının umumiyetle kabul ettikleri 16 Muharrem=18 Şubat Perşenbe günü esas ittihâz edilmiştir: İkinci Murad 1 Muharrem = 3 Şubat Çarşanba günü vefat etmiş olduğuna göre, İkinci Mehmet en kuvvetli rivayete nazaran babasının ölümünden 15 gün sonra cülûs etmiş demektir. Bununla bera-

ber Fatih'in bu ikinci cülûsunu babasının ölümünden beş, altı veyahut on gün sonra, yâni 6 Muharrem=8 Şubat Pazartesi, 7 Muharrem=9 Şubat Salı ve 11 Muharrem = 13 Şubat Cumartesi tarihinde gösteren rivayetler de vardır).

İkinci Murad'ın Bursa'da defni.

(İkinci Mehmed'in valiliğinde bulunduğu Mağnisa'dan Edirne'ye gelişine kadar ölümü gizli tutulmuş olan İkinci Murad'ın tahnit edilmiş cesedi Bursa'ya nakledilip şimdiki türbesinin bulunduğu yere defnedilmiştir. Bu türbenin bulunduğu semte "Murâdiyye" denir: Türbenin üstü kısmen açık ve camlıdır; lâhdi sandukasızdır).

Şehzâde Küçük-Ahmed'in «nizam-ı âlem içün» boğularak öldürülmesi.

(Küçük-Ahmed İkinci Murad'ın henüz kundakta bulunduğu rivayet edilen en küçük oğludur: Fatih Mağnisa'dan Edirne'ye gelir gelmez, müstakbel bir saltanat müddaisi saydığı bu büçük kardeşini boğdurup tabutunu babasının cenazesiyle beraber Bursa'ya göndermiştir. — Osmanlı tarihindeki amca, evlât ve kardeş katilliği an'anesine ait vak'alar için 1302=702 vukuâtının birinci, 1360=761 vukuâtının gene birinci, 1385=787 vukuâtının üçüncü ve 1389=791 vukuâtının Birinci Bâyezid devrine müsâdif ikinci fıkralarına bakınız. — Fatih devrinden itibaren bu siyasî idamlar kanunî bir mahiyet almış ve şehzâdelerin saltanat muharebelerine mâni olmak için "Kanunnâme-i âl-i Osman"a şöyle bir madde konulmuştur:
"Ve her kimesneye evlâdumdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem içün katlitmek münâsibdür; ekser-i ulemâ tecviz itmiştür; anunla âmil olalar".
Her halde bugünkü zihniyetimizle bize çok çirkin görünen bu fecî an'anenin şehzâdeler arasındaki saltanat mücadeleleri yüzünden devlet bünyesinin ikide bir sarsılıp durmasına mâni olmakla büyük bir tesiri olduğu da inkâr edilemez. Zaten bu elîm âdet yalnız Osman oğullarına da münhasır değildir: Şarkla Garbın bir çok müslüman ve hıristiyan hanedanlarında mevcud olduğu muhtelif müellifler tarafından tesbit edilmiş acı bir hakikattır. — İkinci Murad'ın Fatih'den başka Ahmed, Alâüddin, Hasan, Orhan ve Küçük-Ahmed isimlerindeki beş oğlundan ilk dördü babalarının hayatında vefat etmiş oldukları için, Küçük-Ahmed'in idamı üzerine Fatih artık rakîbsiz kalmış demektir. — İkinci Mehmed'in ilk işlerinden biri de İkinci Murad'ın karısı, Sırp kıralı Georges Brankoviç'in kızı ve kendisinin de üveyanası olan Mara Brankoviç'i babasına yollamasıdır: O sırada elli yaşlarında bulunduğu rivayet edilen bu Sırp prensesini son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos almak ve bu suretle Osmanlı hanedaniyle bir nevi sıhriyet kurup siyâseten istifade etmek istemişse de prenses reddetmiştir).

Cülûs tebriki için gelen ecnebî elçileriyle sulh muahedelerinin tecdidi.

(Son Bizans imparatoru Konstantinos Paleoloğos, Trabzon Rum imparatoru Dördüncü Yoannis Komninos, Macar krallık nâibi Hunyadi Janos=Yanko Hun-

yad, Sırp kralı Georges Brankoviç ve Eflak, Raguza=Dubrovnik, Cenova hükûmetleriyle Midilli Ciniviz Beyliği, Mora despotları, Rodos Şövalyeleri, Sakız ve Galata Ciniviz kolonileri İkinci Mehmed'in cülûsunu tebrik için birbirleriyle yarışırcasına elçiler göndermiştir. — Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos'un Fatih'i tebrik için Mora despotu olan kardeşi Dimitrios'u göndermiş olduğu ve İstanbul'a karşı beslediği fikri belli etmek istemiyen Fatih'in de bu despota teveccüh ve iltifatta bulunduğu rivayet edilirse de bu rivayet zayıftır: Bizans elçileri İstanbuldan gelmişlerdir. — Sondan evvelki Bizans imparatoru Sekizinci Yoannis Paleoloğos 31 Teşrinisâni 1448=3 Ramazan 852 Perşenbe günü 58 yaşında ölmüş ve oğlu olmadığı için Mora despotluğunda bulunan ve yaşça kendisinden sonra gelen kardeşi Konstantinos Paleleoğos İstanbul'dan giden bir hey'et tarafından 6 Kânunusâni 1449=11 Zülhicce 852 Pazartesi günü Mistra=İsparta şehrinde "Onbirinci Konstantinos Paleoloğos" ismiyle Bizans imparatoru ilân edilmiştir: Büyük kardeşi Sekizinci Yoannis'in ölümünden iki ay altı gün sonra imparator olan bu bedbaht prens Bizans'ın son hükümdarıdır; anası İrina'nın soyadından dolayı "Dragasis" yahut "Dragaş" ismiyle de anılan bu son imparatorun cülûsu İkinci Murad devrine tesadüf etmiş ve Bizans'ın metbûu vaziyetinde bulunan bu Osmanlı padişahı da imparatorluğunu tasdik etmiştir. Bu suretle Onbirinci Konstantin İkinci Mehmed'den 2 sene, 1 ay, 13 gün evvel cülûs etmiş demektir. — İstanbul'u fethederek ölkesiz bir payıtahta benziyen bu şehir imparatorluğunun Türk toprakları ortasındaki gayritabiî vaziyetine artık bir nihayet vermek, İkinci Mehmed'in cülûsundan itibaren gece gündüz zihnini işgal eden sâbit bir fikir halindedir. Hattâ İstanbul'un bizzat bir plânını çizerek mütemâdiyen bunun üstünde çalıştığı ve tahkimâtın zayıf noktalarını tâyin edip muhasara harekâtının esaslarını tesbit etmekle meşgul olduğu rivayet edilir. Bununla beraber hazırlıklarını bitirinceye kadar bütün devletlerle olduğu gibi Bizans imparatorluğu ile de iyi geçinmek mecburiyetindedir: İmparatorun elçilerine işte onun için iltifat ettiği rivayet edilir. O sırada Bizans'da mülteci olarak "Orhan-Çelebi" isminde bir Osmanlı şehzâdesi vardır: Fatih bu şehzâdenin masrafına karşılık olarak Bizans hazinesine her sene "üç yüz bin akça" tediyesini bile kabul etmek suretiyle Bizans elçilerine karşı büyük bir sulh temâyülü göstermiştir. Bu şehzâde Orhan-Çelebi'nin hüviyetinde ihtilâf vardır: Bâzı Bizans menbâlarına göre bu prens İkinci Murad'ın dört kardeşinden biri ve Fatih'in amcasıdır; hattâ Bizans'a iltica etmesine sebeb olarak da İkinci Murad'ın kendisini öldürmek ihtimalinden korkmuş olduğu söylenir. Fakat diger bir takım rivayetlere göre de Fetret devrinde Edirne'de saltanat sürmüş olan Birinci Bâyezid oğlu Süleyman-Çelebi'nin oğlu veyahut bu Süleyman'ın Kasım ismindeki oğlunun oğludur; her halde bu rivayetin doğru olmaması lâzımgelir: Çünkü Süleyman-Çelebi'nin oğlu olan Orhan-Çelebi 832=1428-1429 tarihinde, yâni Fatih'in cülûsundan 22 sene evvel Bursa'da vebâdan ölmüş ve Murad Hudâvendigâr türbesine defnedilmiştir. İkinci Murad'ın kardeşleri içinde de bir "Orhan-Çelebi" mâlûm değildir. İşte bir taraftan bu vaziyete ve bir taraftan da Fatih'le muâsır olan Orhan-Çelebi'nin babasını "Kasım-Çelebi" gösteren rivayete göre, bu şehzâdenin vaktiyle Fetret devrinin başında büyük şehzâde Süleyman-Çelebi tarafından Bizans imparatoruna rehine olarak teslim edilen ve 1417=820 tarihinde takriben 20-21 yaşlarındayken İstanbul'da

vebâdan ölen Yıldırım Bâyezid oğlu Kasım-Çelebi'nin oğlu olmak ihtimali vardır: 1403=805 vukuâtının son fıkrasına da bakınız. — İstanbul fethinin selâmetini temin için bütün devletlere karşı umumî bir sulh siyaseti tâkibine karar veren İkinci Mehmet, bilhassa en mühim düşman olan Macaristan'la "Smederevo=Semendire"de üç senelik bir mütâreke akdetmiştir: Bu muvakkat Macar sulhünün gene bu sene vukuâtı içinde aşağıda bahsedilen Karaman seferinden sonra akdolunduğu da rivayet edilir. — Raguza=Dubrovnik elçileri de senevî haraç mıkdarının tezyid edildiğini arzetmişlerdir).

«Muhammediyye» nâzımı Yazıcı-oğlu Mehmed Efendinin Gelibolu'da vefatı.

(Dinî edebiyatımızın en güzel eserlerinden olan "Muhammediyye" 1449=853 tarihinde ikmal edilmiştir: Süleyman-Çelebi'nin "Mevlid"i gibi bestelenerek asırlarca dinî toplantılarda hürmetle okunup dinlenen bu manzum eser Türk edebiyatiyle dil tarihi bakımından da büyük bir kıymeti haizdir. — Yazıcı-zâde Mehmed Efendi büyük velî Hacı-Bayram'ın müridlerindendir. Gelibolu'da yaşamış ve orada ölmüş olduğu için, asırlarca ziyaret edilen kabri de oradadır. — "Muhammediyye" yalnız Türkiye'de değil, bütün Türk âleminde asırlarca okunmuş ve halk nazarında tıpkı "Mevlid" gibi kudsiyet kazanmıştır).

Karaman isyanının tenkili ve Menteşe Beyliğinin istirdadı.

(Osmanlı devletindeki saltanat tebeddülünden istifade etmek istiyen Karaman hükümdarı İbrahim Bey Osmanlılardan eski arazisini istirdad etmek için metbûuna karşı isyan etmiş, Germiyan, Aydın ve Menteşe Beyliklerinin vârislerini de memleketlerine saldırıp Anadolu'da büyük bir gaile çıkarmıştır: Fatih'in bu iki seferi işte bu vaziyetin tesviyesi içindir. Bu seferde Akşehir'e kadar ilerliyen İkinci Mehmet'le başa çıkamıyacağını anlıyan Karaman oğlu İbrahim Bey Osmanlı padişahına kızını vermek, hâkimiyyetini kabul etmek ve evvelce İkinci Murad'n tâyin ettiği hududu bir daha tecavuz etmemek şartlariyle sulh istemek mecburiyetinde kalmış ve İstanbul fethinin hazırlıklarıyla meşgul olmak istiyen Fatih bu teklifleri kabul etmiştir. Bununla beraber İkinci Mehmed'in en mühim düşüncelerinden biri de Karaman devletini büsbütün ortadan kaldırmaktır:

Bizimle saltanat lâfın idermüş ol Karâmanî
Hudâ fırsat virirse ger karâ yîre karam ânî

beytiyle bu düşüncesini tatbik için daima fırsat beklediğini bizzat ifade etmiş demektir. — Osmanlı menbâlarında Fatih'in bu Karaman seferinden Bursa'ya döndüğü sırada Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'yı Aydın ve Menteşe üzerine gönderip oralardaki ısyanları tenkil ettirdiğinden ve bilhassa Menteşe'yi yeniden zaptettirerek Osmanlı arazisine ilhak ettiğinden ve bunun üzerine Menteşe oğlu İlyas Bey'in de Rodos'a kaçtığından bahsedilir: Bu İkinci İlyas Bey, 1421=824 tarihinde vefat etmiş olan Birinci İlyas Bey'in torunudur: Birinci İlyas Bey'in "Leys" ve "Ahmed" isimlerinde iki oğlu vardır: İkinci İlyas Bey bir rivayete göre Ahmed'in, bir rivayete göre de Leys'in oğlu gösterildiği için kat'î

bir şey söylemek kabil değildir. Bunlar için 1425 - 1426 = 829 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

Bizans imparatorunun Karaman seferinden istifadeye kalkışması.

(Fatih Karaman seferine çıktığı zaman, Osmanlı devletinin Anadolu gailesinden istifade etmek istiyen Bizans imparatoru Onbirinci Konstantin Anadolu'daki Osmanlı ordugâhına elçiler göndererek Bizans sarayında mülteci bulunan şehzâde Orhan Bey'in iâşe masarifine karşılık olarak evvelce taahhüd edilmiş olan senevî üç yüz bin akçanın iki mislini istemiş ve bu para verilmediği takdirde şehzâdenin serbest bırakılıp saltanat dâvâsına yardım edileceğini bildirmiştir! İmparatorun bu tuhaf teşebbüsü büyük bir basîretsizlik sayılır. Bir rivayete göre Fatih İstanbul muhasarasından evvel bir gaile çıkarmak istemediği için bu meseleyi Edirne'ye avdetinde halledeceğini söyliyerek Bizans elçilerini savmış ve bir rivayete göre de derhal red cevabını vermiştir: İstanbul muhasarasının tesrîinde Bizans imparatorunun bu çocukça gafletinin de müessir olduğu hakkında bir rivayet vardır).

«Cülûs bahşişi» âdetinin başlangıcı.

(Karaman seferinden dönen İkinci Mehmet Bursa'ya girerken Yeniçeriler dar bir yerde yolunu kesip cülûs bahşişi istemişler ve kendilerine "on kese akça" dağıtılmadan padişaha yol vermemişlerdir: Sonraları Osmanlı tarihinde bir çok münasebetsizliklerle malî buhranlara sebeb olan "Cülûs bahşişi" âdetinin işte bu suretle başlamış olduğu rivayet edilir. Yaygarayla ve zorla bahşiş koparma usulüne yol açan bu münasebetsiz hâdise bâzı menbâlarda Yeniçeri ocağının bozulmasına başlangıç sayılırsa da doğru değildir: İlk ısyan teşebbüsü "Buçuk-Tepe" vak'asındadır: 1445=849 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu vak'a üzerine Fatih'in Yeniçeri-ağası Kazancı-Doğan Bey'i kendi eliyle döğüp azlettiği ve bâzı Yaya-başıların da tedib edildiği rivayet edilir. — Bu zamana kadar Ocak'dan yetişen yeniçeri ağalarının bu tarihten itibaren Ocağa ilhak edilen Segbanbaşılardan seçilmiye başladığı hakkında da bir rivayet vardır: 1515=921 vukuâtının "18 Ağustos=8 Receb" fıkrasına da bakınız).

Kütahya'nın Anadolu Beylerbeyliğine merkez ittihâzı.

(Karaman seferinde Aydın ve Menteşe taraflarındaki karışıklıklar teskin edildikten sonra Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'nın Kütahya'yı merkez ittihâz etmek emrini aldığı rivayet ediir: Bu tarihe kadar Beylerbeylik merkezi Ankara'dır).

1452 = 856

Rumeli-hisarı'nın inşâsı ve Anadolu-hisarının tâmiri.

(Karadeniz boğazını kapatıp Bizans'ın o taraftan iâşe yolunu kesmek, İstanbul boğazına hâkim olmak ve Anadolu - Rumeli geçidini emniyet altına almak istiyen Fatih elli bin kişilik bir ordu başında Mart ayının 26 ncı ve Rebî'ül-evvel

ayının 5 inci Pazar günü Rumeli-hisarı'nın bulunduğu noktaya gelmiş, hisarın mevkiini bizzat tâyin etmiş, orada bulunan "Saint-Michel" kilisesini yıktırıp enkazını Anadolu'dan getirttiği malzemeye katmış, Karadeniz-Ereğlisi ile İzmit'den kereste getirtmiş ve Ağustos sonlarına kadar burada kalıp inşaâta bizzat nezaret ederek takriben 3 - 5 bin işçi ve on bin yamak çalıştırmak suretiyle Ağustos sonlarında hisarın ikmaline muvaffak olmuştur. — Fatih Rumeli-hisarı'nı yaptırırken Anadolu-hisarını da bâzı ilâveler ve tâmirlerle tahkim ettirerek top ve asker ikame etmiş ve bu suretle boğazın en dar yerinde her iki sahile karşılıklı olarak hâkim olmuştur: Anadolu-hisarı'nın inşâsı için 1396-1397 =799 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Osmanlı menbâlarında eski ismiyle "Boğaz-kesen" denilen Rumeli-hisarı inşaâtının dört ayda ve hattâ bir rivayete göre kırk günde ikmal edildiğinden bahsedilirse de, Bizans menbâlarına göre padişahın hisar yerine gelişi 26 Mart=5 Rebî'ül-evvel tarihine ve hisarın Bebeğe nâzır kule kapısının iç tarafındaki kitâbeye göre de inşaâtın ikmali Receb=Temmuz ayına tesadüf etmekte olduğu için bu muazzam işin takriben üç buçuk ayda bitirilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Hisar kurulup mühâfızlar yerleştikten sonra Fatih'in Edirne'ye avdeti de 28 Ağustos=12 Şa'bân Pazartesi gününe müsâdif gösterilir. — Hisar duvarlarının kalınlığı 20 - 25 ve üzerleri kurşunla örtülü kulelerin duvar kalınlığı da 30 - 32 - 35 kadem gösterilir. — İnşaât bitince muhtelif çapta toplar konulmuş, Fatih'in en çok itimad ettiği ümerâdan Firuz Ağa kumandasında dört yüz seçme asker ikame edilmiş ve Firuz Ağa'ya Boğaz'dan geçecek bütün gemilerin durdurulması, sancak selâmına mecbur tutulması, teftiş ve muâyene edilip geminin mahiyetine göre bir tranzit resmi alınması ve emre itâat etmiyenlerin derhal batırılması emredilmiştir: Firuz Ağa bu emri aynen tatbik etmiş ve meselâ Ağustos=Şa'bân ayı içinde tâlimâta riâyet etmiyen bir Venedik gemisini derhal batırmıştır. — Bizans imparatorunun inşaât esnasında protesto için gönderdiği elçilere Fatih bu işin haklı bir emniyet tedbiri olduğunu, Hisar yerinin Bizans'a yahut Galata Cinivizlerine aid olmayıp ötedenberi Türklere ait bir geçit noktasından başka bir şey olmadığını, fazla olarak Boğaz'ın bu suretle emniyet altına alınması hem Türk, hem Bizans ticaretine zarar veren Rodos, Venedik ve Katalan korsanları gibi müşterek düşmanların harekâtına nihayet vereceği için imparatorun da bundan memnun olması lâzımgeldiğini ve bilhassa İkinci Murad'ın Varna muharebesine gitmek için Çanakkale boğazından geçmesine Lâtin donanması mâni olduğu zaman İstanbul boğazından ne kadar güçlükle geçilebileceğini anlattıktan sonra elçilerin hâlâ ısrar edip durduklarını görünce:

— Benim kudretimin yettiği yerlere imparatorunuzun ümit ve emeli bile yetişemez! Bu seferlik sizin avdetınize müsaade ediyorum: Fakat bundan sonra da sizin söylediğiniz sözleri söyliyecek elçiler gelecek olursa, diri diri derilerini yüzdüreceğim!

diye defettiği rivayet edilir: İmparator bundan sonra aklını başına toplamış ve hattâ bir rivayete nazaran hisarda çalışan ameleye yiyecek bile göndermek suretiyle Fatih'i teskine çalışmıştır. — İstanbul boğazının 700 metrelik en dar yerinde kurulan Rumeli-hisarı'nın plânları mimar Muslihüddin'in eseridir. — Evliyâ-Çelebi seyahatnâmesinden naklen bâzı muahhar menbâlarda bu hisarın umumî şekli Peygamberimizin Arap yazısındaki ismi şeklinde olduğu ve her

"mim" harfinin yerine bir kule kurulduğu, "hâ" ve "dal" harflerinin yerlerine de birer istihkâm yapıldığı hakkında şüpheli bir rivayet vardır. — Bu hisar hakikatte üç köşeli ve üç kulelidir: Kulelerinden ikisi denize, biri karaya hakimdir; deniz kenarındaki köşeli kuleyi Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa, Hisar köyüne nâzır olan kuleyi Saruca Paşa ve Bebeğe nâzır kuleyi de Zağanos-Mehmet Paşa yaptırmıştır. Hattâ bütün vezirlerle beylerin işçilere örnek olarak bizzat çalıştıkları bile rivayet edilir. — Bâzı menbâlarda Rumeli-hisarı'nın eski isimleri içinde "Yenice-Hisar" ve "Yenice-kale" şekillerine de tesadüf edilir: Anadolu-hisarı'nın eski isimleri içinde de "Yeni-hisar" ve "Yenice-hisar" şekilleri mevcud olduğuna göre bu "yeni" sıfatının ilk inşâ devirlerinde her ikisine de tatbik edilmiş olmak ihtimali vardır. Bununla beraber eski menbâlarda bir zühul olmak ihtimali de akla gelebilir).

Bizans imparatorluğuna harp ilânı ve imparatorun İstanbul kapılarını ördürmesi.

(Haziran = Cumâda-l-ûlâ ayında bir Türk seyisinin hayvanlarını otlatmasına mâni olmak istiyen bir Rumu döğmesi üzerine Rumlarla bu bir tek Türk arasında bir kavga çıkmış ve Hisar inşaâtına engel çıkarmak için imparatorun emriyle bu gibi hâdiselerin ameleye karşı da sık sık tekerrür etmiye başlaması aradaki sulhün Bizans imparatorluğu tarafından ihlâli demek olduğu için Fatih nihayet son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'a harb ilân etmek mecburiyetinde kalmıştır: İmparatorun Rum tarlalarına tecavuz edildiğinden şikâyet ettiği ve bu şikâyete ehemmiyet verilmeyince ekinlere zarar veren Türklerin sopa ile koğulmasını emretmiş olduğu için bu hâdisenin çıkmış olduğu hakkında da bir rivayet vardır. — Her halde harp ilânına imparatorun sebebiyet verdiğini son zamanların Türk düşmanlığıyla meşhur Avrupa müellifleri bile itiraf etmektedir: Misâl olarak Gustave Schlumberger'nin "Les sigège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs" ismindeki eserinin 1915 Paris tab'ının 26 ıncı sahifesine bakınız. — Rumlardan gördüğü hakaret Bizans'a karşı harp ilân edilmesine ve netice itibariyle de bin yıllık Şarkî-Roma imparatorluğunun ortadan kaldırılmasına vesile teşkil eden Türk seyisinin ismi belli değildir: Yalnız Osmanlı hanedanına damad olan bir İsfendiyar prensinin seyislerinden olduğu rivayet edilir; damad olan ve Osmanlı sarayında bulunan İsfendiyar prensi, Kastamonu havalisine hâkim olan Candar-oğullarından İsfendiyar Bey oğlu Kasım Bey'dir; bu Kasım Bey o sırada Kastamonu hükümdarı olan İsmail Bey'in amcasıdır. İkinci Murad devrinde Çelebi Sultan Mehmed'in kızlarından biriyle evlenmiştir: 1424=827 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bu ilk karısı öldükten sonra İkinci Murad'ın kızlarından birini aldığı için Fatih'in eniştesi olduğu hakkında da bir rivayet vardır. Bâzı Bizans menbâlarında o sırada İsfendiyar hükümdarı olan İsmail Bey'in de İstanbul muhasarasında bulunduğundan bahsedilirse de bu rivayet şüpheli olduktan başka İsmail Bey'in Osmanlı hanedanına damad olmaması, mevzûubahs olan İsfendiyar prensinin ondan başka biri ve bilhassa Kasım Bey olması lâzımgeldiğine delâlet edebilir: İsmail Bey'in İstanbul muhasarasına iştirâki hakkındaki rivayet için 1453 = 857 vukuâtı içinde 23 Mayıs = 14 Cumâda-l-ûlâ fıkrasına ve Kasım Bey'in Osmanlılar tarafından himayesi

için de 1416=819 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Rivayete nazaran İsfendiyar oğlu bir mıkdar askerle Marmara sahilinde ve Silivri'nin şarkındaki "Epibation/Epivatos/Epibados" yâni "Bigados" kasabasına çıkmış, seyislerinden biri Bizanslı bir Rumun bahçesinde veyahut çayırında hayvanlarını otlatmıya başlamış, fakat otlağın sahibi olan Rum mâni olmak isteyince Türk Rumu döğmüş, bunun üzerine bir çok rumlar Türkün başına üşüşüp elbirliğiyle dayak atmıya kalkışmış, nihayet Kâhya Bey'e, yâni Osmanlı Dahiliye Nâzırına mesele hakkında bir rapor verilmiş ve Kâhya Bey de bu lâyihayı Fatih'e takdim edince Türk seyisinin uğradığı hakaret Bizans imparatorluğuna derhal harp ilân edilmesiyle neticelenmiştir! Tabiî bu vaziyet, Fatih'in nazarında bir Türk seyisinin bir Şarkî-Roma imparatorluğundan daha kıymetli olduğunu gösterir. Bu vak'a üzerine Fatih'in emriyle Bigados Rumlarından kırk kişinin idam olunduğu da rivayet edilir. — Bizans imparatorluğuyla siyasî münasebetlerin kesilmesine sebeb olan bu hâdise 1452=856 senesi Haziran=Cumâda-l-ûlâ — Cumâda-l-âhire ayına müsâdif olmasına göre Rumeli-hisarı inşaâtının ikmalinden bir ay kadar evvel demektir. — Bir de İstanbul muhasarasına bizzat iştirâk etmiş olan müverrih Dursun Bey'in "Târîh-i Ebu-l-feth" ismindeki eserinde büsbütün başka bir izah vardır: Bu izaha göre "Boğaz-kesen" hisarı yapıldıktan sonra ordu Edirne'ye dönerken koyun almak istiyen Kapu-kullarından bir kaç kişi ile İstanbul çobanları arasında kavga çıkmış, bu kavgaya bâzı sarhoş Rumlar da karışmış ve netice itibariyle Rumların bu taşkınlığı siyasî münasebetlerin kesilmesine sebeb olmuştur. Tabiî bu iki vak'anın her ikisi de doğru olabilir. Her halde bunlar Fatih'in bir Türk seyisiyle bir kapu-kuluna bile ecnebîler tarafından hürmetsizlik gösterilmesine tahammül edemiyen ve bu gibi taşkınlıkları harp ilânına bile kâfi bir sebep veyahut vesile sayan zihniyetini tamamiyle tavzih etmektedir. — Bu sırada Galata Ciniviz kolonisiyle akdedilen bir mukavele mucibince bu koloni Türk-Bizans muharebesinde bîtaraf kalmak, taahhüdünde bulunmuştur: Bu mukavelenin 1453=857 tarihinde akdolunduğu hakkında da bir rivayet vardır).

Fatih'in İstanbul önlerinden Edirne'ye hareketi.

(28 Ağustos=12 Şa'bân Pazartesi günü elli bin kişilik ordusuyla Rumeli-hisarı'ndan hareket eden Fatih Sultan Mehmet İstanbul sûrlarının karşısında ordu kurmuş ve üç gün kalıp arazi vaziyetiyle Bizans tahkimâtını tetkik ettikten sonra 1 Eylül=16 Şa'bân Cuma günü Edirne'ye hareket etmiştir. — Bâzı Osmanlı menbâlarında bu münasebetle Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın imparatordan gizlice aldığı rüşvet üzerine Fatih'i İstanbul fethinden vazgeçirmiye teşebbüs ettiği hakkında tuhaf bir rivayet vardır: Bu rivayete göre imparator "ebâ-an-ced dostu" olan Paşa'ya içleri altın dolu "mâhîler=balıklar" göndermiş ve Paşa da işte bu balıkların "derûnunda olan mebâliği bel'idüp" padişahı fikrinden caydırmıya teşebbüs etmiş, fakat Fatih işin içyüzünü bildiği için "Kışı Edirne'de geçirelim de bahar olunca düşünürüz!" gibi baştan savma bir cevapla Paşa'yı idare etmiş!... Bizans menbâlarına göre de Türkler Halil Paşa'ya "Gâvur ortağı" derlermiş! Çandarlı ailesinin bundan evvelki nesilleri hakkında da böyle bir takım "balık" masalları söylenmiş olduğunu evvelce de görmüştük: 1396 - 1397=799 vukuâtının üçüncü fıkrasında imparator İkinci Manuil

Paleoloğos'un Çandarlı-Ali Paşa'ya gönderdiğinden bahsedilen "on aded büyük mâhîler içinde altun ve gümüş pişkeşler" bahsine bakınız. Tarihin muhtelif devirlerinde muhtelif şahsiyetlere isnad edilmiş bir takım altınlı balık, karpuz vesaire hikâyeleri vardır! Bununla beraber Halil Paşa'nın İstanbul seferine muhalif olduğunda da umumiyetle ittifak edilmektedir: Hattâ daha ileri gidilerek Paşa'nın imparatora casusluk ettiği bile iddia edilir: Fakat bütün bu rivayetlerin artık iyice sivrilmiye başlıyan devşirmelerle dönmeler tarafından yapılmış ustalıklı bir propagandadan çıkmış olmak ihtimali de vardır: Çandarlılarla Bizanslıların tarihî münasebetleri için 1453=857 vukuâtı içinde "10 Temmuz=3 Receb, Salı" fıkrasına bakınız).

1453 = 857

2 Nisan = 22 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: İstanbul halicinin ağzına zincir gerilmesi.

(Bu meşhur zincir son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un emriyle Venedikli Bartholomeo Soligo tarafından konulmuştur. — Türk donanmasının içeri girmesine mâni olmak için gerilen bu büyük zincirin bir ucu Sarayburnu'na, bir ucu da şimdiki Galata rıhtımının olduğu yere tesbit edilmiştir. Zincirin su yüzünde durması için tahtadan dubalar kullanıldığı ve bu tahta dubaların yuvarlak olduğu rivayet edilir. Sarayburnu'ndaki nokta Yalı-köşkü'nde, Galata'daki nokta da şimdiki Deniz Ticaret dairesinin hizâsında gösterilir. İstanbul Askerî Müzesi'nde teşhir edilmekte olan büyük zincirin işte bu tarihî zincirden bir parça olmak ihtimali vardır: Bununla beraber bu zincirin Kanunî devrindeki Rodos fethinde Şövalyeler tarafından oradaki limana gerilmiş olan büyük zincirin bir parçası olduğu da rivayet edilir: 1522 = 928 vukuâtının "29 Temuz" fıkrasına bakınız).

2 Nisan=22 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: «Şahî» denilen büyük topun İstanbul önlerine getirilmesi.

(Fatih'in İstanbul muhasarası için Edirne'de döktürdüğü muazzam top Kânunusâni=Muharrem sonunda veyahut Şubat=Safer başında Edirne'den hareketle iki ayda İstanbul önlerine gelip Bizans sûrunun beş mil mesafesinde ve İğrikapı karşısında muvakkaten mevzi almıştır. — Orban, Orben yahut Urbani isminde bir Macar ve daha zayıf bir rivayete göre de bir Ulah ustasının döktüğü bu meşhur top o zamana kadar misli görülmemiş bir harp âletidir: Osmanlı ve Bizans menbâlarında bu müthiş top bir "ejder"e benzetilir. Üç ayda yapıldığı rivayet edilir. Sesinin on üç millik bir muhite yayıldığı söylenir. Tunçtan yapılan bu muazzam topun çapı, kutru, güllesi vesair hususiyetleri hakkında muhtelif rivayetler vardır: Bâzı menbâlara göre muhiti 12 karış, granit güllelerinin sıkleti 12 kantar, yâni 1200 okkadır. İki saatte doldurulabildiği için günde ancak yedi sekiz defa atılabildiği ve her defasında bir çok zeytinyağı sarfedildiği rivayet edilir. Elli çift öküzle çekilir ve müvazenesini temin için iki tarafında ikişer yüz kişi bulunmak lâzımdır. Bu topun hizmetinde cem'an yedi yüz ve hattâ bin kişi gösterilir. Bu muazzam âlete "Vasiliki=Şâhî" ismi ve-

rilmiştir. Edirne'de yapılan ilk tecribesinde bütün şehir duman içinde kalmış ve güllesi bir mil mesafeye gidip altı kadem derinliğinde yere gömülmüştür. İşte bundan dolayı elli arabacı ile iki yüz kazmacı önden gidip yolları düzeltmek şartiyle ancak iki ayda Edirne'den İstanbul'a getirilebilmiştir. — Bu meşhur topun Orban isminde bir ecnebî tarafından dökülmüş olmasını bir takım Türk düşmanları lüzumundan çok fazla istismâr etmişlerdir: Her şeyden evvel bir kere bu Orban Fatih'in istihdam ettiği bir sürü ustalardan ancak biridir. Padişah Rumeli-hisarı'nı yaptırırken kendisine müracaat edip hizmetine giren bu adamdan başka, en başta Saruca Paşa ve mimar Muslihüddin gibi İstanbul muhasarası için çok büyük toplar dökmüş ve döktürmüş bir çok Türk mühendisleriyle ustaları da vardır: Hoca Sa'düddin: "Saruca Paşa döktüğü top üç yüz kantar bakırdan" hasıl olduğunu söylemektedir; ayni izahata Âlî'nin "Künh-ül-ahbâr"ında da tesadüf edilir. Zaten Orban'ın bütün ustalığı dökmecilikte'dir: Halbuki bu top meselesinin bütün ehemmiyeti ve bilhassa Avrupa şatolarının yıkılmasını temin ederek Derebeylik sistemine nihayet vermek suretiyle Ortaçağ'ı sona erdirip Yeniçağ'ın başlamasına sebeb olan kıymet ve mahiyeti Balistik hesaplarının yapılabilmesindedir ve bunu da Orban değil, bizzat Fatih Sultan Mehmet yapmıştır: Türklerin İstanbul fethini bir Barbar istilâsı şeklinde gösteren Schlumberger bile bu hesaplardaki aczini bizzat itiraf eden Orban'ın alelâde bir dökmecilikten ibaret olan basit rolünü ve buna mukabil Balistik hesaplarının bizzat Fatih tarafından yapıldığını Bizans müverrihlerinden "Dukas"ın izahâtına istinaden yazdığı şu fıkrasiyle tesbit etmektedir :

"Il [=Orban] avouait cependant ne pas connaîtrs les questions de jet et de protée des projectiles, on dirait aujourd'hui les questions de balistique. Mais Mahomet se fit fort de régler par lui-même ces détails, pourvu qu'Orban lui fournît l'instrument tant désiré".

Bu mesele için müellifin "Le siège et la prise de Constantinople par les Turcs" ismindeki meşhur eserinin 1915 Paris tab'ının 57 nci sahifesine bakınız. Fazla olarak Orban'ın yaptığı top daha ilk atışlarında çatladığı ve hattâ kendisini de öldürdüğü için İstanbul muhasarasında ancak Türk dökmecilerinin büyük toplarından istifade edilmiştir. — Büyük Türk topunun İstanbul önlerine gelmesiyle Haliç zincirinin gerilmesi ayni güne müsâdiftir).

İstanbul civarının işgali.

(Büyük topu getiren müfrezelere nezaret etmiş olan Rumeli Beylerbeyi Dayı-Karaca Paşa İstanbul civarında henüz Bizanslıların elinde bulunan yerlerin işgaline de memur olmuştur. — İmparatorun kardeşleri tarafından idare edilen ve payıtahtla ittisali kalmıyan Mora'daki arazisinden başka Bizans imparatorluğunun İstanbul civarındaki mülhakatı iki kısma ayrılır: Payıtaht arazisine muttasıl olmıyan bir kısım toprakları şimalde ve Karadeniz sahilindedir; bu kısım "Anchialos=Ahyolu" ve "Mesembria=Misivri" kasabalarıyla etrafındaki bir mıkdar arazi parçasından ibarettir. İstanbul arazisine ittisali olan diger kısım da Marmara sahilinde İstanbul'dan Ereğli'ye kadar şerit gibi uzayan sahadır; bu saha içinde bulunup o sırada fethedilen başlıca yerler garptan şarka doğru "Perinthos=Marmara-Ereğlisi", "Epibation/Epivatos=Bigados", "Kartero

= Kum-Burgaz ve "Hagios-Stephanos/Ayastefanos=Yeşilköy" mevkileridir: Yalnız "Selymbria = Silivri" kasabası tahkimâtına güvenerek teslim teklifini reddetmiş ve ancak İstanbul fethinden sonra artık hiç bir ümit kalmayınca teslim olmuştur: Bu sene vukuâtı içinde sondan iki evvelki fıkraya bakınız. Bu sahil şeridinin iç tarafında da Bizans'ın bir mıkdar arazisi vardır: İstanbul muhasarasından evvel bütün bunlar işgal edilip şehir tamamiyle tecrid edilmiş, buradaki Bizans Rumlarının bir kısmı kaçıp İstanbul'a iltica etmiş ve bir kısmı da esir edilmiştir. — Bu halin Bizans Rumlarını dehşet içinde bıraktığı rivayet edilir. Rumeli Beylerbeyi Dayı-Karaca Paşa Şubat ayından itibaren şimale ve cenuba doğru hareket ederek bu iki sahayı fethetmiş ve büyük topları İstanbul önüne getirirken de temizleme hareketini ikmal etmiştir. — Bâzı Osmanlı menbâlarında bu yerler İstanbul'un fethinden sonra alınmış gibi gösterilirse de, yukarda bahsi geçen Silivri meselesinden galat olan bu rivayet doğru değildir. — Fatih Mora'daki Bizans despotlarının İstanbul müdafaasına yardım etmelerine imkân bırakmamak için Mora'ya da bir akın hareketi yaptırmıştır).

5 Nisan=25 Rebî'ül-evvel, Perşenbe: Türk ordusunun İstanbul önlerine gelişi.

(Muhtelif menbâlarda Fatih'in Edirne'den 23 Mart=12 Rebî'ül-evvel Cuma günü hareket edip 5 yahut 6 Nisan=25 yahut 26 Rebî'ül-evvel Perşenbe yahut Cuma künü İstanbul önünde bulunduğu rivayet edilir: Bununla beraber 2 Nisan=22 Rebî'ül-evvel Pazartesi günü geldiği hakkında da zayıf bir rivayet vardır. Halbuki Fatih'in Karakoyunlu hükümdarı Cihanşah Mirza'ya gönderdiği fetihnâmenin Feridun Bey "Münşeât"ındaki suretinde kendisi Edirne'den hareketini 12 Rebî'ül-evvel 857 Cuma gününe müsâdif gösteriyor ki bu Hicrî tarih Milâdın 23 Mart 1453 Cuma gününe tesadüf etmektedir. Gene ayni vesikada muhasaranın da 26 Rebî'ül-evvel 857=6 Nisan 1453 Cuma günü başladığı musarrahtır: Bu vaziyete göre Fatih Edirne'den İstanbul'a on beş günde gelmiş ve 5 Nisan=25 Rebî'ül-evvel Perşenbe günü muhtelif kıt'alar vasıl olduktan sonra 6 Nisan'da ordu karargâhiyle kendisinin muvâsalat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. — Bununla beraber, Mart'ın son günlerinden ve Rebî'ül-evvel ortalarından itibaren İstanbul önünde muhtelif Türk müfrezeleri görünmiye başlamıştır. — İstanbul'u fetheden Türk ordusunun mevcudu hakkında biribirinden çok farklı rivayetler vardır: Bizans ve Garp menbâlarında 140 binden başlıyarak 150, 160, 165, 187, 200, 217, 240, 250, 258, 265, 300 ve nihayet 400 bin rakamlarına tesadüf edilir; Osmanlı menbâları bu hususta vâzıh değildir: Yalnız bâzılarında 30 bin ve 70 bin gibi ecnebî rivayetleriyle telif edilemiyecek rakamlara tesadüf edilir; son devir müelliflerinde ise 80 binden 200 bine kadar değişen rakamlar vardır. Yeni Avrupa müelliflerinde de umumiyetle 150-165 bin rakamlarına tesadüf edilir. — Buna mukabil Bizans'ın Rum ve Lâtin müdâfilerinin sayısı gerek son Bizans menbâlarında, gerek muahhar Avrupa tarihlerinde pek az gösterilir: 6973 den başlıyan bu rakamlar 8000 ve nihayet 9000 şeklinde teselsül etmektedir! Muahhar Osmanlı müelliflerinden bâzıları da müdâfilerin sayısını 50 bin gösterir. İstanbul'da eli silâh tutanlardan pek çok istifade edildiği malûm olmakla beraber, her halde bu vaziyette hakikati tamamiyle tesbite imkân yok-

tur. Bizans ve Garp rivayetlerine nazaran imparator Rumlardan ancak 4973 asker toplıyabilmiş ve üst tarafı da gerek Bizans'da bulunan, gerek o sırada hariçten gelen Ciniviz, Katalan, Venedikli ve Giritli ecnebîlerden toplanmıştır. Bu ecnebî yardımcılarının en mühimmi, Galata kolonisinden dolayı İstanbul mukadderatiyle alâkadar olan Ciniviz cumhuriyetinin meşhur "Giovanni Longo di Giustiniani" kumandasında iki gemi ile gönderdiği 500 - 700 kişilik kuvvettir: Müdafaada muvaffak olduğu takdirde imparatorun bu adama Limni adasını vermek va'dinde bulunduğu rivayet edilir! Bu ecnebî müdâfilerinin mecmûu 5-6 bin kadar olduğu hakında da bir takım rivayetler vardır. İmparator, müdafaa başkumandanlığına "Giustiniani"yi tâyin etmiştir. Her halde son devir müelliflerinden "Vasiliev"in Bizans tarihinde söylediği gibi, sûrlarda açılan gedikleri kum torbalarıyla doldurmakta papaslar, râhibeler ve hattâ ihtiyarlarla kadınlar ve çocuklar bile başlarına gülleler yağarken gece gündüz çalıştırılmış olduğuna göre, Bizans'ı bütün Bizanslılar müdafaa etmiş demektir. — İstanbul önündeki Türk toplarının sayısında da ayni ihtilâfa tesadüf edilir: Bâzı Bizans menbâlarından Avrupa'ya akseden rakamlara göre her biri dört toptan mürekkep on dört batarya, yâni, 56 top kabul edilmek lâzımgelir; bununla beraber 200 toptan bahsedenler de vardır: Her halde İstanbul fethinde Türk topçuluğu en mühim âmil sayılır. — Bizanslıların da top kullandıkları mâlûm olmakla beraber bunların çap itibariyle Türk toplarından çok aşağı oldukları muhakkaktır. — Kara kuvvetlerinde gösterilen nisbetsizlik deniz kuvvetlerinde de gösterilir: Balta-oğlu Süleyman Bey'in kumandasındaki Türk donanması irili ufaklı 150 gemiden 480 gemiye kadar yükseltilir ve Haliç'deki zincirin arkasına sığınan Bizans ve Lâtin gemileri de ancak 14 - 34 arasında sayılır: Türk donanması sayı bakımından üstün olmakla beraber cesâmet itibariyle düşman gemileri çok üstündür. — Son Bizans müverrihlerinden Kritovulos''un kaydine göre Türk gemileri zırhlı, yâni bakır kaplıdır: Fakat bunların çoğu kürekle hareket eden küçük gemilerdir. — İstanbul'un fethinde Galata hariç olmak üzere Bizans'ın sûr içindeki nüfusu hakkında ileri sürülen rivayetler arasında da büyük farklar vardır: Meselâ 60 bin, 65 bin, 180 bin, 250 bin ve hattâ 300 bin gibi birbirini tutmaz rakamlara tesadüf edilir; her halde son büyük rakamların çok mübalâgalı şeyler olduğu muhakkaktır: Her şeyden evvel bir kere Fatih'in fetihten sonra yaptırdığı emlâk tahririne göre o zamanki İstanbul'un ancak 70 - 80 bin nüfus barındırabilecek bir vaziyette bulunduğu anlaşılmaktadır; muhasaraya takaddüm eden günlerde İstanbul civarından şehre bâzı muhacirler iltica etmişlerse de bunlar mühim kütleler değildir ve zaten bu hal son günlere münhasır ârızî bir vaziyettir. Buna mukabil gene muhasaraya takaddüm eden günlerde Avrupa'ya kaçan aileler olduğu gibi, daha Orhan Gazi devrinde Osmanlıların Gelibolu'ya yerleşmesinden itibaren korkuya kapılan Bizanslılarda bir muhaceret cereyanı başlamış olduğuna ait kayıtler de vardır: 1354 = 755 vukuâtının son fıkrasına bakınız).

6 Nisan = 26 Rebî'ül-evvel, Cuma: İstanbul sûrunun önünde Fatih'in karargâh kurması.

(Fatih'in karargâhı, en kuvvetli rivayete nazaran sûrun bir buçuk mil mesafesinde ve şimdiki Maltepe askerî hastanesinin olduğu yerdedir: Bizanslıla-

rın "Kaligaria" dedikleri ""İğrikapı" karşısında kurulduğuna ait bir rivayet daha varsa da zayıftır. Karargâhın etrafı hendekler ve siperlerle tahkim edilmiş ve çok sıkı muhafaza tertibatı vücuda getirilmiştir. — Karagâh kurulması için 2 ve 5 Nisan= 22 ve 25 Rebî'ül-evvel Pazartesi ve Perşenbe tarihleri de rivayet edilir).

6 Nisan = 26 Rebî'ül-evvel, Cuma: Bütün ordusuyla beraber İstanbul sûrunun önünde Cuma namazını kılan Fatih Sultan Mehmed'in muhasara harekâtına başlamasını Türk ordusuna münâdilerle emretmesi.

(Maddî kuvvet kadar mânevî kuvvete de ehemmiyet veren Fatih İstanbul muhasarasına büyük ve meşhur mutasavvıf ve hekim Ak-Şemsüddin'le İstanbul mahallelerinden birine ismi takılan Akbıyık-Dede gibi büyük velîleri de getirmiştir. Fatih'in meşhur hocası Molla-Gûrânî ve büyük âlim Molla-Husrev de beraberdir: Bütün bu âlimlerle veliler ayni zamanda mücâhittir. Müverrih Oruc Bey'in dediği gibi, bunlardan başka "Şeyhlerden ve tekyenişinlerden ve dervişlerden ve ebdâllerden" bir çokları daha vardır. Muhasaranın ilânı üzerine bunlar askerin içine dağılarak fetih propagandası yapmışlardır; yâni bunlar Fatih'in gazâ propagandacılarıdır. Bilhassa Ak-Şemsüddin'in Çandarlı-Halil Paşa'ya isnad edilen menfi role karşı cephe alarak ve mütemâdiyen zafer tebşir ederek ordunun mânevî kuvvetini daima yükseltip artırdığı ittifakla rivayet edilir. — Bu sırada sırf yağma, sadaka, bahşiş ve ihsan ümitleriyle gelmiş bir takım derviş kılıklı mahlûklardan da bahsedilir ki bunlar o devirlerde büyük orduların peşine takılan kuru kalabalıklardır. Ayrıca bir sürü satıcılar da vardır: Türk ordusu mevcudunun mübalâgalı rakamlarla ifadesinde her halde bu vaziyetin mühim bir tesiri olmak lâzımgelir. — İstanbul muhasarasının başladığı gün çok ihtilâflıdır: Burada en doğru rivayet olarak esas ittihâz ettiğimiz 26 Rebî'ül-evvel=6 Nisan Cuma gününden başka 15 Rebî'ül-evvel=26 Mart Pazartesi, 17 Rebî'ül-evvel=28 Mart Çarşanba ve 21 Rebî'ül-evvel=1 Nisan Pazar günlerinden de bahsedilir; fakat bunlar doğru değildir).

6 Nisan = 26 Rebî'ül-evvel, Cuma: Haliç'den Marmara'ya kadar muhasara hattının kurulması.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz gibi Fatih Cuma namazını ordusuyla beraber açıkta kıldıktan sonra münâdîler çağırtarak muhasara harekâtının derhal başlamasını emretmiş ve işte bu ilân üzerine Haliç'den Marmara sahiline kadar bütün sûr boyu derhal işgal edilmiştir: Eski menbâlarda "toprak sürme" denilen siper kazma ameliyatına bir rivayete göre işte bu ilk günden itibaren ve diger bir rivayete göre de muhasaranın üçüncü gününden itibaren başlanmıştır; her halde birinci rivayetin daha doğru olması lâzımgelir. — On, on beş bin kadar gösterilen Yeniçeri ve Sipahi kıt'alarıyla Maltepe'yi merkez ittihâz eden Fatih'in Marmara sahiline kadar uzayan sağ cenahını Anadolu ve Haliç'e kadar inen sol cenahını da Rumeli askeri tutmuştur. — Galata Cinivizlerinin her hangi bir hareketine mâni olmak için Zağanos Paşa da şimdiki Beyoğlu sırtlarını işgal etmiştir: Bu Zağanos-Mehmet Paşa'nın Rum yahut Arnavut dönmesi olduğu hakkında bâzı rivayetler varsa da bunların "Zağanos" isminden

çıkmış olduğu tahmin edilmektedir; halbuki bu "Zağanos/Zağanoz" kelimesi eski Türkçede bir nevi "şâhin" mânâsına geldiği için bunun bir lâkaptan ibaret olmak ihtimali vardır. Zağanos-Mehmet Paşa İkinci Murad'ın damadıdır: Başka bir hareminden olan kızlarından birini de Fatih'e vermiş olduğu için padişahın hem eniştesi, hem kaynatası vaziyetindedir. İstanbul fethinde Zağanos Paşa'nın bir çok yararlıkları görülmüştür. İkinci Mehmed'e tarafdar olduğu için evvelce İkinci Murad tarafından Zağanos Paşa'nın Balıkesir'e sürülmesi hakkındaki rivayet için 1445=849 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Bununla beraber Fatih ilk saltanatından sonra Mağnisa'ya giderken Zağanos Paşa'nın kendisine lala tâyin edildiği hakkında da bir rivayet vardır).

6 Nisan = 26 Rebî'ül-evvel, Cuma: Teslim teklifinin Bizans imparatoru tarafından reddi üzerine harp harekâtının başlaması.

(Muhasara hattı tutulduktan sonra Fatih İstanbul'a karşı ateş açmadan evvel son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos nezdine vezir Mahmud Paşa'yı elçilikle gönderip kan dökülmesine meydan vermemek üzere İstanbul'un derhal teslimini istemiş ve teslim edildiği takdirde bütün ahalinin canına ve malına hürmet edileceğini bildirmiştir: Son imparator işte bu teklifi reddedip harp mes'uliyetini yüklendiği için derhal ateş açılıp harekâta başlanmıştır. — İstanbul'un bu son muhasarasından evvel gerek Araplar, gerek Türkler tarafından muhtelif muhasaraları vardır. İstanbul fethine ait bir çok hadîsler rivayet edilir: Müslüman devletlerinin dahilî ve haricî siyasetlerinde ve umumiyetle eski İslâm kütleleri üzerinde din kuvveti en büyük müessir vaziyetinde olduğu için, İstanbul fethine ait hadîsler müslümanlarca tâkib edilecek haricî ve askerî siyaset hakkında Hazret-i Peygamber'in birer işareti sayılmıştı. Bu vaziyet, Arap halifeleri nazarında İstanbul'a bir nevi kudsiyet izafe ediyordu: Teokratik bir sistemin başında bulunan bu halifeler için "Kostantîniyye" yolu, dünyevî olduğu nisbette uhrevî bir saâdet yoluydu; İstanbul üzerine yürümek, bir din ve dünya cennetine gitmek gibiydi. Bu telâkki, Hilâfet tarihinin daha ilk yıllarından itibaren Arapların Bizans topraklarına bir çok seferler açmalarıyla ve bu akınların bâzılarını İstanbul sûrlarına kadar temdid etmeleriyle neticelendi. Bunun için bir de donanma lâzımdı: Deniz seferlerinde Suriye ve Mısır sahillerinden istifade edildi. Alman "Wellhausen", İngiliz "Brooks" ve Fransız "Marius Canard" gibi âlimlerin Arap ve Bizans menbâlarına istinaden tetkik ettikleri bu seferlerin en mühimleri beşi bulur: Emevîlerle Abbâsîlerin H. 34=M. 655 ve H. 169=M. 785 tarihleri arasında tam beş İstanbul seferi tesbit edilmiştir; fakat bu beş seferden yalnız ikisinde İstanbul ciddî bir muhasaraya uğramıştır: Bunların biri ve birincisi Muâviyye devrinde, yâni Hicretin 48 - 49 ve Milâdın 668 - 669 tarihinde halifenin oğlu olup İslâm âleminin ebedî lânetine uğrayan ve ismi Türklerce hâlâ bir hakaret kelimesi şeklinde kullanılan "Yezîd"in kumandasındaki ikinci seferdi: Bu meşhur sefere iştirâk eden bâzı ashâb içinde İstanbul önündeki kabrinin Fetih devrinde Ak-Şemsüddin tarafından keşfedildiği rivayet edilen "Ebu-Eyyûb-il-Ensârî" de vardı. İkinci muhasara da gene Emevîlerden "Süleymân ibnü Abdülmelik" devrinde, H. 97 - 99 = M. 715 - 717 tarihlerinde ve bu halifenin kardeşi "Mesleme"nin kumandasındaki dördüncü seferde oldu. Bizanslıların İstanbul'da ilk defa olarak bir câmi

inşâsına mecbur olmaları işte bu seferin neticelerinden sayılır. Ondan sonra ve Osmanlılardan evvel İstanbul'da bir kaç defa daha câmi yapılmış ve hattâ bunların birinde büyük Selçukî padişahı Sultan Tuğrul-Beğ namına hutba bile okunmuştur. — Osmanlılar devrinde İstanbul yedi defa muhasara edilmiş ve yedincisinde fetholunmuştur. İlk dört muhasara Yıldırım Bâyezid, beşinci muhasara Musâ-Çelebi ve altıncı muhasara da Fatih'in babası İkinci Murad devirlerindedir. Birinci muhasara İstanbul fethinden 62, ikinci muhasara 58, üçüncü muhasara 56, dördüncü muhasara 53, beşinci muhasara 42 ve altıncı muhasara da 31 sene evveldir: Bunlar için 1391=793 vukuâtının üçüncü, 1395=797 vukuâtının birinci, 1396-1397=799 vukuâtının üçüncü, 1400=802 vukuâtının gene üçüncü, 1411=813 vukuâtının sonuncu ve 1422=825 vukuâtının da dördüncü fıkralarına bakınız. — Son Bizans imparatoru ve Fatih'in İstanbul muhasarasındaki hasmı Onbirinci Konstantinos Paleoloğos imparator İkinci Manuil Paleoloğos'un oğludur; evvelce de gördüğümüz gibi, anası "İrina Dragaş"ın soyadından dolayı "Konstantinos Dragasis" yahut "Dragaş" ismiyle de anılır. Bu bedbaht imparator Milâdın 9 Şubat 1404 tarihinde doğmuş ve büyük kardeşi Sekizinci Yoannis Paleoloğos'un imparatorluğu devrinde 1443 den 1449 tarihine kadar takrîben altı sene Mora despotluğunda bulunarak İsparta'da oturmuştur. 21 Temmuz 1425 tarihinden 31 Teşrinievvel 1448 tarihine kadar yirmi üç sene Bizans imparatorluğunda bulunduktan sonra İkinci Murad'ın kazandığı ikinci Kosova meydan muharebesinden duyduğu teessüre dayanamıyarak öldüğünden bahsedilen büyük kardeşi Sekizinci Yoannis'in evlâdı olmadığı için Bizans tahtına sağ kalan kardeşlerinin en büyüğü olan bu Mora despotu Konstantinos Dragasis seçilmiş ve İstanbul'dan Mistra=İsparta'ya gönderilen bir hey'et tarafından 6 Kânunusâni 1449 = 11 Zülka'de 852 Pazartesi günü tetvic edilerek 12 Mart 1449=17 Muharrem 853 Çarşanba günü deniz yoluyla İstanbul'a gelmiştir. Bu vaziyete göre kırk beş yaşında imparator olmuş ve İstanbul'un sukutuna kadar dört sene, dört ay, yirmi dört gün çok acı bir saltanat sürmüş demektir. Bunun Bizans tahtına cülûsu, Fatih'in Osmanlı tahtına ikinci cülûsundan iki sene, bir ay, on üç gün evveldir. Onbirinci Konstantin vaktiyle Mora despotluğunda bulunduğu zaman Korintos berzahındaki meşhur "Germe-hisar" seddini İkinci Murad'a karşı bir haftadan fazla müdafaa edememiştir: 1446=850 vukuâtına bakınız. Tâliin ne tuhaf bir cilvesidir ki yedi sene evvel Mora'da babasına mağlûb olduktan sonra, nihayet İstanbul'da da oğluna mağlûb olarak tarih sahnesinden silinip gitmiştir. — Tahta çıkar çıkmaz ilk işinin İstanbul fethi olacağı daha şehzâdelik zamanındanberi şâyi olan Fatih'in cülûsu Bizanslıları derin bir teessür ve hattâ umumî bir dehşet içinde bırakmıştır: İmparator Konstantin bu korkunç vaziyette hıristiyanlık namına Papa Beşinci Nicolas = Nikola'dan alelusul imdad dilenmekten başka çare bulamamış ve hattâ asırlardanberi birbirine düşman olan İstanbul ve Roma kiliselerinin birleştirilmesine bile râzı olmuştur. Garp menbâlarında Papa Nikola İstanbul'a yardım kuvvetleri yerine iki mezhebi birleştirecek bir kardinalden başka bir şey göndermemiş olmakla tenkid edilir: Aslen Selânikli veyahut Moralı bir Rum olduğu rivayet edilen bu kardinal İsidore = İzidor büyük bir gemiye iki yüz İtalyan askeri doldurarak İstanbul'a gelmiş ve 12 Kânunuevvel 1452=30 Zülka'de 856 Salı günü Ayasofya kilisesinde imparatorla devlet erkâ-

nı da hazır bulunduğu halde büyük bir âyin yaparak Rum patriki Grigorios Mammas'la beraber Ortodoks ve Katolik mezheplerinin birleştirildiğini ilân etmiştir. Zaten bu patrik Grigorios ötedenberi birleşme tarafdarı olduğu için halkın nefretine uğrayıp mevkiinden atılmışsa da son zamanlarda Papa'nın tavsiyesiyle tekrar patrik ilân edilmiş menfur bir tiptir: Mezheplerine vatanlarından çok fazla bağlı olan Bizanslılar imparatorun bu fedakârlıklarını "küfür" saymışlar ve İstanbul sokaklarında Türk sarığı görmeyi kardinal şapkası görmiye tercih ettiklerinden bahse başlamışlardır! Hattâ bu cereyanın başında Başvekil Lukas Notaras'la patrikin en şiddetli düşmanı sayılan meşhur papas Gennadios Skholarios gibi halkın çok sevdiği mühim şahsiyetler vardır: Bu Skholarios'un mütemâdiyen bozgunculuk ettiği rivayet edilir; hattâ Fatih'in adamı olmak ihtimali bile vardır: Fetihten sonra "Gennadios" ismiyle patriklik makamına getirilmiş olması bu ihtimali az çok teyid edebilecek bir delil bile sayılabilir. — Bizans imparatoru Avrupa katolikliğine karşı bu kadar fedakârlıklara katlandığı halde hemen hiç bir yardım görememiş ve netice itibariyle mezhep meselesinden dolayı kendi tebaası arasına bir tefrika ilka etmiş veyahut esasen mevcud olan bir tefrikayı büsbütün alevlendirmiş demektir. — Bu korkunç buhran içinde imparatorun bütün yapabildiği, muhasara başlamadan evvel İstanbul sûrlarının mümkün olduğu kadar tâmiriyle Adalar'ın tahkiminden ve şehre erzak yığmaktan ibarettir: Onun için Bizanslılar bu son muhasarada iâşe buhranı çekmemişlerdir).

11 Nisan = 1 Rebî'ül-âhir, Çarşanba: Büyük topların mevzilerine yerleştirilmesi.

(Osmanlı ve Bizans menbâlarında "ejder"e benzetilen ve "Vasiliki=Şâhî" denilen en büyük top Fatih'in karargâhı civarında bir noktaya konulduğu ve etrafına da altışar kantarlık gülleler atan büyük toplar yerleştirildiği için, bu müthiş âletlerin tam karşısına tesadüf eden "Ayos-Romanos"=Saint-Romain" kapısına Türkler "Top-kapusu/Topkapu" ismini vermişlerdir. İlkönce İğrikapu hizâlarında bulunan bu büyük topun o noktaya 23 Nisan=13 Rebî'ül-âhir Pazartesi günü getirilmiş olduğu da rivayet edilir).

12 Nisan = 2 Rebî'ül-âhir, Perşenbe: Şafakla beraber bütün sûr boyunca İstanbul bombardımanının başlaması.

(Bu bombardıman ordunun şehre girdiği güne kadar mütemâdiyen devam etmek şartiyle kırk sekiz gün sürmüş ve çok müstahkem olan İstanbul'un bâzı yerde iki ve bâzı yerde üç sûrdan mürekkep tahkimâtı işte bu sayede yer yer yıkılarak şehir fethedilebilmiştir. — Topçu atşlerine çok defa Fatih bizzat nezaret etmiştir).

12 Nisan = 2 Rebî'ül-âhir, Perşenbe: Türk donanmasının Dolmabahçe önlerinde tahaşşüdü.

(Bu sırada donanma Balta-oğlu Süleyman Bey'in kumandasındadır. Türk gemilerinin Kabataş'da veyahut Balta-limanı'nda toplanmış olduğu hakkında da bir takım rivayetler vardır; hattâ Balta-limanı'nın ismi amiral Balta-oğlu'nun bu noktayı üssülhareke ittihâz etmiş olmasıyla izah edilir. Bununla beraber ilk

günü Dolmabahçe önünde demir atıldığı kuvvetle rivayet edilmektedir: O devirde Dolmabahçe bir koy halindedir. O gün donanmanın tahaşşüdü zevalî saat birde tamamlanmıştır).

18 Nisan = 8 Rebî'ül-âhir, Çarşanba: Adalar'ın fethi.

(Kızıl-Adalar'ın işgaline donanma kumandanı Balta-oğlu Süleyman Bey memur edilmiştir: Bu adalardan müstahkem olan yalnız "Prinkipos = Büyükada"dır; Büyükada kalesi muhasaradan biraz evvel imparatorun emriyle tâmir ve tahkim edilmiştir; İstanbul'da olduğu gibi buraya da yerli ve ecnebî muhâfızlar konulduğu rivayet edilir; onun için diger adalar kolayca işgal edildiği halde Büyükada kalesi mukavemet etmiş ve hattâ bombardımana da dayanmıştır: Bu vaziyet üzerine işi uzatmamak istiyen Balta-oğlu sûrun etrafına bir çok ağaç, ot, kükürt, katran vesaire koydurup büyük bir yangın çıkarmış ve bu yangının alevleri kale içine sarkınca çaresiz kalan müdâfiler teslim olmuşlardır: Bu müdâfilerden yerli Rumların esir edilmesiyle iktifa edildiği halde ecnebîler idam edilmiştir. — Adaların işgali için 19 Nisan=9 Rebî'ül-âhir Perşenbe tarihi de rivayet edilir).

20 Nisan = 10 Rebî'ül-âhir, Cuma: Bizans'a yardım için gelen dört Lâtin ve bir Rum gemisinin Osmanlı donanmasından kurtulup Haliç'e girmesi.

(Bu büyük gemilerin dördü Papalık makamından gönderilen erzak ve mühimmatı getirmiştir; Rum gemisinin bunlara yolda iltihak ettiği rivayet edilir. Papa'nın gönderdiği gemiler Cinivizlere aittir; bunlarda bir mıkdar asker de vardır. — Umumiyetle Lâtin gemilerinin parlak bir zaferi ve Osmanlı donanmasının müthiş bir mağlûbiyeti şeklinde tasvir edilen bu hâdise hakikatte iddia edildiği kadar mühim bir şey değildir: Mahsur Bizanslılarla onlara yardım eden Avrupalılar muhasaranın kendilerini biraz sevindirebilen bu yegâne vak'asından çok büyük hayallere kapılıp bir aralık Avrupa yardımı hakkında bir takım ümitler bile beslemiye başlamışlar, son Bizans müverrihleri de tabiatiyle meseleyi lüzumundan çok fazla izam etmişlerdir. O zamanki Lâtin ve Bizans menbâlarına dayanan Avrupa müverrihlerinin mübalâgalı izahları son Osmanlı müelliflerine bile intikal etmiştir. Halbuki muâsır Bizans ve Lâtin menbâlarının izahatı dikkatle tahlil edildiği takdirde hâdisenin Lâtin gemileri için bir muzafferiyetten ziyade tâliin yardımından mütevellit bir muvaffakıyet ve Türk gemileri için de bir mağlûbiyetten ziyade havanın müsaadesizliğinden çıkmış bir muvaffakıyetsizlik demek olduğu kolayca anlaşılır: Her şeyden evvel bir kere bu düşman gemileri Türk gemilerinden çok büyük ve bilhassa çok yüksektir ve müsademede bu yüksekliklerinden çok istifade etmişlerdir. Fakat Lâtin muvaffakıyetinin en mühim âmilleri o günkü lodos rüzgâriyle Boğaz'daki akıntıdır: Onlar Sarayburnu'ndan Haliç'e doğru rüzgârla akıntıdan istifade ederek kolayca gidebildikleri halde Beşiktaş tarafından gelen Türkler muhalif rüzgârdan istifade edemedikten başka akıntıya karşı kürek çekmek mecburiyetinde kalmışlardır. Hattâ bir aralık rüzgâr şiddetini biraz kaybettiği halde Lâtinler bu sefer de akıntıdan istifade ederek Haliç'e doğru ilerlemekte devam etmiş-

lerdir. Bütün bunlara rağmen kürek kuvvetiyle düşmanlarına yaklaşan Türkler nihayet onların yanında hep bir araya geldikleri zaman tekne kalabalığından dolayı kürek çekemiyecek hale gelmişlerdir. İşte bu çetin şartlar içinde Sarayburnu ile şimdiki Tophane arasındaki mesafede şiddetli bir harp olmuş, bu harp gemilerden ziyade tayfalar arasında cereyan etmiş ve Lâtinlerle Rumlar gemilerinin yüksekliğinden işte bu vaziyette istifade ederek ve bilhasa çanaklıklarla direklere çıkarak mukabele etmişlerdir. Bu nisbetsiz müsademe düşman muvaffakıyetinin en mühim âmillerinden biri de meşhur "Grégeois" ateşidir. Fakat bütün bu aksiliklerle nisbetsizliklere rağmen Balta-oğlu'nun Amiral gemisi Lâtin gemilerinin arasındaki büyük Bizans gemisine baştan bindirip mahmuzlamış, Türk gemicileri düşman gemilerine atlayıp şiddetli bir boğuşma başlamış ve Bizans menbâlarının da itiraf ettikleri gibi Lâtinlerle Rumlar için artık teslimden başka bir çare kalmadığı sırada birdenbire çıkan şiddetli bir lodos rüzgârı birbirine bağlanmış olan düşman gemilerini büyük bir sür'atle Halic'e doğru götürdüğü için hepsi birden kurtulup Haliç'den içeri alınmıştır. — Lâtinlerle Rumların rüzgârla akıntıdan istifade ederek muazzam gemilerle kaçıp kurtulmalarından ibaret olan bu vak'ayı Türk donanmasının büyük bir mağlûbiyeti gibi göstermek tabiî doğru değildir. — Bu deniz harbini bir taraftan Bizans'ın mahsur Rumları heyecanla seyrederlerken, şimdiki Galata rıhtımının bulunduğu sahilin bir noktasından da Fatih Sultan Mehmet maiyyetiyle beraber vak'ayı başından sonuna kadar tâkib etmiş ve hattâ bir aralık gemiler bir taş atımı kadar sahile yaklaştıkları zaman heyecanından kendini zaptedemiyen Fatih atını denize sürüp kaftanının etekleri ıslanıncaya kadar suların içinde ilerliyerek Balta-oğlu'na bağırıp çağırmış, bir takım heyecanlı emirler vermiş ve bu hareketiyle karşı sahilden seyreden Bizanslıları hayretler içinde bırakmıştır. — Bu vak'a için 16 Nisan=6 Rebî'ül-âhir Pazartesi günü de rivayet edilmişse de bu rivayet çok zayıftır).

21 Nisan = 11 Rebî'ül-âhir, Cumartesi: Balta-oğlu Süleyman Bey'in azliyle Deryâ Kapdanlığına Hamze Bey'in tâyini.

(Balta-oğlu'nun yukarıki fıkrada bahsi geçen muvaffakıyetsizliğinden dolayı azlolunduğu rivayet edilir: Fakat bunda da ihtilâf vardır; bir rivayete göre Balta-oğlu o günkü müsademede bir gözünü kaybetmiş olmasına rağmen azledilip Fatih'in huzurunda yüz değnek yemiş veyahut Fatih bizzat dayak atmış ve hattâ malını da müsadere ettirmiştir; fakat diger bir rivayete göre de azledilmemiş ve muvaffakıyetsizliğine rağmen büyük şecâatinden dolayı mevkiinde ibka edilmiştir; bununla beraber azil rivayeti daha kuvvetlidir; her halde Fatih'in fevkalâde sebepler yüzünden çıkmış muvaffakıyetsizliklere bile tahammül edemiyecek bir mizaca malik olduğu muhakkaktır. — Donanmanın bu muvaffakıyetsizliği üzerine Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa ile tarafdarlarının ordu içinde yeniden propaganda yaparak muhasaranın kaldırılmasına çalıştıkları ve bilhassa Avrupa'dan Bizans'a gittikçe daha fazla yardım geleceği hususunda Fatih'i iknâ etmek istedikleri, fakat bütün bu menfi telkinlere karşı büyük Fatih'in mânevî bir kale gibi durduğu rivayet edilir. — Süleyman Bey'in yerine Hamza Bey yahut Paşa'nın değil, Hâs-Yunus Bey'in tâyin edildiği hakkında bir rivayet daha varsa da zayıftır).

22 Nisan = 12 Rebî'ül-âhir, Pazar: Gece karadan geçirilen Türk filosunun gündüz Haliç'de görünmesi.

(Bu filonun "Boğaz denizinden Limon denizine" karadan geçirilmesi 21/22 Nisan= 11/12 Rebî'ül-âhir Cumartesi/Pazar gecesine tesadüf etmiştir: Geçirme hareketinin takriben akşam saat altıdan sabah saat altıya kadar sürdüğü anlaşılmaktadır. — Boğaz sahilinden Haliç sahiline karadan nakledilen gemilerin sayısı hakkında 67, 68, 70, 72 ve hattâ 80 rakamları rivayet edilir: Umumiyetle 70 rakamı esas tutulmaktadır. — Karadan geçirilen gemilerin uzunlukları 50 - 70 kadem gösterilir; bunlar umumiyetle 15 - 22 sıra kürekli ve yelkenli harp gemileridir. — Karada kat'edilen mesafe için de 3 mil, 8 mil ve 8 stadion gibi muhtelif rivayetler vardır: Bu rivayetlerdeki "mil" bin kadem ve "stadion"da altı yüz kadem olmak itibariyle bunların telifine imkân yoktur. — Bu gemilerin Boğaz sahilindeki hareket noktasiyle karadaki güzergâhı hakkında muhtelif rivayetlerle tahminler vardır: Bâzı Osmanlı menbâlarında donanma üssü olan Balta-limanı'ndan veyahut Rumeli-hisarı'ndan hareket edildiği hakkında pek zayıf bir iki rivayet varsa da mesafenin uzaklığından dolayı bunların doğru olmadığı muhakkaktır; diger bâzı menbâlarımızda da Beşiktaş rivayeti vardır. Bu meselede Bizans menbâları da sarih değildir: Yalnız muâsır bir Bizans menbâında "Diplokionion=Çifte-direk" ismiyle anılan bir hareket noktasından bahsedilmektedir; fakat bu nokta neresidir Bunda bile ihtilâf vardır: Bir tahmine göre "Kabataş". bir rivayete göre "Dolmabahçe" ve hattâ bir nazariyeye göre de "Tophane" olması lâzımgelir; ilk iki tahmin en kuvvetlileridir. Zaten Tophane'den hareket edilmiş olduğu takdirde Boğazkesen yokuşundan şimdiki Galatasaray hizâlarına çıkıldıktan sonra Altıncı-daire taraflarından Haliç'e inilmiş olması lâzımdır: Fakat bu mahrek tâkib edildiği takdirde yol tesviyesi hazırlıklarının Galata Cinivizleri tarafından görülmek mahzuru vardır: Muâsır bir menbâ olan "Dursun Bey Tarihi"nde her ne kadar Osmanlı kadırgaları Galata kalesinin "ensesinden" geçirilmiş gösterilmekteyse de, eski Türkçede "arka taraf" mânâsına gelen bu "ense" kelimesinin yakınlık ve uzaklık mefhumlarından ziyâde istikamet ifade eden bir tâbir olduğu unutulmamalıdır. Onun için en kuvvetli tahminlere göre o zaman bir koy şeklinde olan şimdiki Dolmabahçe hizâsından ve Maçka'nın önündeki dereden geçirilerek ve bugünkü Harbiye binâsından itibaren de takriben şimdiki Dolapdere istikameti tâkib edilerek Kasımpaşa deresinden Haliç sahiline inilmştir. Bugükü Vali-konağı caddesinde ve Harbiye Mektebi tarafında son zamanlara kadar mevcud olan ve yakında yıkılan bir karakolun şimdi İstanbul Belediye Müzesi'nde muhafaza edilen kitâbesinde bu güzergâhı teyid eden şöyle bir beyit vardır:

Cenâb-î Fâtih'in İstanbul'u fethettiği demde
Bu yerden berren sefîne sevkıne bir rehgüzâr oldu

İkinci Abdülhamîd'in irâdesiyle müverrih Cevdet Paşa'nın riyâsetinde teşekkül eden bir komisyonun ilmî tetkikatı üzerine oraya konulan bu kitâbe son zamanlara âit olmakla beraber en kuvvetli rivayete istinad ediyor demektir; bununla beraber son zamanlarda Dolmabahçe-Taşkışla-Taksim istikametine ait yeni bir nazariyye de serdedilmiştir: Fakat bu da bir tahminden ibarettir. — Fatih bu

gemi geçirme hazırlıklarını büyük bir mehâretle gizlemiş ve 21 Nisan=11 Rebî'ül-âhir Cumartesi sabahından itibaren Beyoğlu tepelerine yerleştirdiği bataryalarla Haliç'deki Bizans gemilerini bombardıman ettirerek ve İstanbul tarafındaki sûrlara karşı da büyük toplarla şiddetli bir ateş açtırarak düşmanın dikkatini hep o taraflara çekip gemilerin nakli hareketini tamamiyle setre muvaffak olmuştur. — Bu hareket, bütün güzergâhın toprak tesviyesi yapılıp taşlar döşendikten sonra üzerine ray gibi kızaklar konularak bunların üstünde makaralar ve tekerleklerle müteharrik beşiklere gemileri koyup çekmek suretiyle tatbik edilmiştir. Gemilerin çekilmesinde ordunun arabacı, lâğımcı ve baltacı bölükleriyle binlerce asker kullanılmış ve gemi beşiklerine öküzlerle mandalar koşulmuştur. — Türk gemilerinin tepeye çıkınca karadan yelken açtıklarına ait bir takım kayitlere de tesadüf edilmektedir: Tabiî bunlar alay için tayfalar tarafından yapılan neş'eli hareketlerden kinâyedir; hattâ eğlence olarak karada kürek çekme hareketleri yapan şakrak askerlerin kahkahalar attıklarından, gemilerini fenerler ve rengârenk bayraklarla donattıklarından ve "tabl-u-nekkare" çaldıklarından bahsedilir. — Garp menbâlarında bile bir hârıka sayılan bu hareket o şekilde tanzim ve tertib edilmiştir ki ilk yola çıkan gemiler Kasımpaşa deresinden Halic'e indikleri sırada son gemiler de Boğaz sahilinden karaya çekilmiye başlamıştır. — İstanbul tarihinde buna benzer bir hareketten daha bahsedilir: Milâdın 626 tarihinde ve Hicretin beşinci senesinde, yâni imparator Hiraklios devrinde seksen bin kişilik bir ordu ile Tuna boylarından gelip İstanbul'u muhasara eden Avar hakanı binlerce oyma kayıktan mürekkep iptidaî bir donanmayı karadan geçirerek şimdiki Eyüp taraflarında Halic'e sokmuştur: Fatih'in işte bu hâtıradan mülhem olduğunu farzedenler bile vardır! Fakat her halde Osmanlı padişahının yelkenli ve zırhlı donanması, Avar hakanının oyulmuş kütüklerden ibaret iptidaî kayıklarından çok farklıdır. — Fatih'in bu fevkalâde muvaffakıyeti bütün düşmanlarını hayretler içinde bırakmış, o zamanki Türk mühendislerinin büyük kudret ve iktidarını Bizans müverrihleri bile hayranlıkla takdir etmiş ve bu andan itibaren Bizanslıların mâneviyâtı artık tamamiyle sarsılmıştır. — Sabahlayın gözlerini açınca Halic'in ağzındaki meşhur zincir yerinde durduğu halde Türk donanmasının içerde olduğunu gören mahsurları dehşet içinde bırakmış olan bu hareket, İstanbul muhasarasında ikinci bir cephenin açılması demektir: Bu suretle Bizanslıların "Khrysokeras=Altın-Boynuz" ve o zamanki Türklerin de "Limon=Liman" dedikleri Halic'in şimdiki Kasımpaşa'dan Eyüb'e kadar olan kısmı Türk hâkimiyetine girdiği için İstanbul sûrunun bu taraftan da topa tutulması temin edilmiş, müdâfiler kuvvetlerinden bir kısmını ayırıp buraya getirmek mecburiyetinde kaldıkları için arkadaki büyük cepheleri biraz daha zayıflamış ve bilhassa Halic'in hem içinden, hem dışından iki ateş arasında kalan Bizans ve Lâtin gemilerinin vaziyeti vahim bir şekle girmiştir. Hattâ bundan dolayı bir gece Haliç'teki Türk filosunu gizlice ateşleyip yakmıya karar verdikleri halde bir taraftan Bizanslılara yardım ve bir taraftan da Türklere casusluk eden iki yüzlü Cinivizlerin düşman tertibâtını haber vermesi bu sûikasdı suya düşürmüştür. — Haliç'deki düşman donanmasına karşı karadan gemi yürüten Fatih, gene o düşman donanmasına karşı büyük dehâsının ihtiyaç karşısında bulduğu fevkalâde bir keşfi de tatbika muvaffak olmuş, Haliç'deki Bizans ve Lâtin ge-

milerini vurmak için "Havan topu"nu bizzat icad edip ilk örneklerini İstanbul önlerinde döktürerek Beyoğlu sırtlarından ve Galata üzerinden aşırma endahtla Haliç'in içindeki düşman gemilerini batırmıya başlamıştır. Bu yeni keşfin gerek hesapları, gerek plânı bizzat Fatih'indir: Osmanlı ve Bizans menbâlarının bâzılarında buna ait izahat vardır).

23 Nisan = 13 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Türk gemilerinin kara yolundan Haliç'e girmesiyle ikinci bir cephe açılmasındaki vahâmeti anlıyan Bizans imparatorunun en ağır şartlarla sulh akdi için Fatih'e müracaati.

(Artık mâneviyyâtı tamamiyle kırılmış olan Bizans imparatoru Onbirinci Konstan'in bu müracaatinden bahseden Osmanlı menbâlarında gün tarihi yoktur: Yalnız Bizans müverrihlerinden Dukas bu teşebbüsün Türk gemileri Haliç'de görülmesi üzerine derhal yapıldığını tasrih ettiğine göre 23 Nisan = 13 Rebî'ül-ahir Pazartesi gününe müsâdif olması lâzımgelir: Bununla beraber 22 Nisan = 12 Rebî'ül-âhir Pazar gününe müsâdif olmak ihtimali de vardır. — İmparatorun teklifleri içinde İstanbul sûruna kadar olan yerlerin tamamiyle Türklere terki, Fatih'in tâyin edeceği en yüksek haracın derhal kabulü ve hattâ Bizans'daki emniyet ve inzibat memurlarının Türkler tarafından tâyini gibi çok ağır şartlar rivayet edilir; fakat Bizans elçilerine:
— Ya ben Bizans'ı alırım, yahut Bizans beni alır!
diyen şanlı hakan şartsız teslimden başka şart kabul edemiyeceğini söyliyerek bu zelilâne müracaati kat'î surette reddetmiştir).

23 Nisan = 13 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Türk ordusunun Haliç'de köprü kurması.

(En kuvvetli tahmine göre Kumbarahane ile Defterdar iskelesi arasında kurulan bu köprünün genişliği beş kişinin yanyana geçmesine müsait olacak kadardır; uzunluğu takriben iki bin kademdir. Bu köprü için binden fazla duba kullanılmıştır; bu dubaların üstüne demir çengellerle bağlanan kalaslar tesbit edilmiş ve onların üzerlerine de döşeme tahtaları kaplanarak çok muntazam ve sağlam bir köprü vücuda getirilmiştir. Bu müstahkem köprünün iki yanına tesbit edilen dumbazlara toplar yerleştirildiği gibi, karadan getirilen gemilerden bâzıları da buraya çekilmiş ve bu suretle İstanbul sûrunun en alçak ve en zayıf noktası döğülmiye başlıyarak muhasaranın ikinci cephesi de açılmıştır. Haliç köprüsünün büyük faydalarından biri de askerin iki sahil arasında en kısa yoldan geçebilmesidir. — Karadan filo geçirilmesi gibi Haliç'de birdenbire bir köprü kuruluvermesi de mahsurların mâneviyyâtı üzerinde çok sarsıcı bir tesir icra etmiş ve bu yeni tehlikeye karşı da Bizanslıların "Kyneğion" dedikleri şimdiki Ayvansaray taraflarına arka cepheden ayrılan bir takım Rum ve İtalyan kuvvetleri getirilmiştir. — O zamanki Türk tekniğinin yüksekliğine yeni bir delil olan bu büyük ve müstahkem köprünün önünde bulunan ve İstanbul sûrunun en alçak ve en zayıf tarafı olan nokta. Milâdın 1204 tarihinde Lâtinlerin Rumlardan İstanbul'u aldıkları zaman şehre girmiş oldukları cihettedir. — Haliç köprüsünün 19 Mayıs=10 Cumâda-l-ûlâ Cumartesi günü kurulmuş olduğu

hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir. — İstanbul muhasarasında bizzat bulunmuş olan Dursun Bey'in "Târîh-i Ebu-l-feth"inde "Gemi üzerinde muhkem köprü yaptırıp denizden kal'aya yol oldu" denilmekte ise de köprünün gemiler üzerinde değil, Türk mühendislerinin bilhassa yaptırmış oldukları bin küsur duba üzerinde kurulmuş olduğu Bizans müverrihlerinin verdikleri izahatla sâbittir: Zaten Dursun Bey'in "gemi" tâbiriyle "duba"ları kasdetmiş olmak ihtimali de vardır).

16 Mayıs = 7 Cumâda-l-ûlâ, Çarşanba: Yer altı muharebesi.

(Fatih büyük bir lâğım kazdırarak yer altından İstanbul'a girmek teşebbüsünde de bulunmuştur: İşte bu maksatla Bizanslıların "Kaligaria" dedikleri İğrikapı tarafındaki sûrun yarım mil ilerisinden büyük ve derin bir tünel kazdırmıya başlamış, çok gizli tutulan bu lâğım hendekle sûrun altından geçirilerek şehrin içine doğru ilerlemiye başlamış, fakat kayaların kırılmasından hasıl olan kazma sesleri nihayet akisler yapıp duyulduğu için derhal mukabil bir lâğım açılmıya başlamıştır: İki taraf yer altında karşılaşınca Bizanslılar Türklerin kullandıkları direklerle traversleri ateşlemek suretiyle bu yer altı yolunun çökmesine ve Türk lâğımcılarının enkaz altında ezilmesine sebeb olmuşlardır. — Bununla beraber bu korkunç teşebbüs mahsurları umumî bir dehşet içinde bırakmış ve mütemâdiyen Türk ordusunun yer altından çıkıvermek ihtimalini düşünerek daimî bir korku içinde yaşamalarına sebeb olmuştur. — İstanbul'un fethine kadar daha bir çok lâğımlar kazılmışsa da şehre yeraltından girmek imkânı olmamıştır).

18 Mayıs = 9 Cumâda-l-ûlâ, Cuma: Tekerlekli kulenin ortaya çıkması.

(İstanbul'un fethi, o zamanki Türk tekniğinin Ortazamanlara nihayet verip Yenizamanları başlatan keşifleri ve yenilikleriyle elde edilmiş bir muvaffakıyettir. Bu yenilikler içinde o zamana kadar misli görülmemiş büyük toplar için bu sene vukuâtının 2 Nisan fıkrasına, yelkenli zırhlılar için 5 Nisan fıkrasına, havan topunun icadiyle karadan donanma yürütülmesi için 22 Nisan fıkrasına, Haliç'de kurulan müstahkem köprü için 23 Nisan fıkrasına ve nihayet Türk ordugâhından şehrin altına kadar giden büyük yer altı yolu için de 16 Mayıs fıkrasına bakınız. — Türk tekniğinin bu büyük muvaffakıyetlerinden biri de Fatih'in bir gece içinde yaptırdığı müteharrik kulede gösterilebilir. Bizans ve Garp menbâlarında bu meşhur kuleye ait bir çok izahat ve mâlûmat vardır: 17/18 Mayıs=8/9 Cumada-l-ûlâ Perşenbe/Cuma gecesi Topkapı sûrunun önündeki hendeğin kenarında yüzlerce mühendislerin, ustaların ve işçilerin dört saat içinde, yâni bir hamlede yaptıkları bu muazzam kule İstanbul sûrundan daha yüksektir: Altında tekerlek yerine büyük makaralar bulunduğu için müteharriktir. İstanbul sûrunun on adım ötesinde yapıldığı halde bu muazzam inşaâtın geceleyin hiç farkında bile olmıyan müdâfiler şafak sökerken karşılarında o heybetli heyûlâyı gördükleri zaman "şeytânî bir eser" sayıp hayret ve dehşet içinde kalmışlardır. İstanbul muhasarasında bizzat bulunup harp harekâtının bir ruznâmesini yazmış olan meşhur Barbaro bütün İstanbul ahalisinin elbirliği

ile bir ayda yapamıyacakları muazzam bir eseri Türk ustalarının bir gecede ve dört saat içinde yaptıklarından hayretle ve hayranlıkla bahsetmektedir. Ahşaptan yapılan bu mükemmel ve muazzam kulenin çatı keresteleri iki kat deve, manda ve öküz derisiyle kaplanmış ve ateşe karşı mukavim olması için boşluklarına toprak doldurulmuştur. Üst katlarına çıkmak için içinden ve dışından muntazam ve mahfuz merdivenleri vardır. Tepesinde mazgallı bir dam olduğu gibi alt katlarında da endaht için büyük pencereler yapılmıştır. Toplar, mancınıklar ve "Grégeois" ateşi atacak diger bir takım âletlerle tahkim edilmiş ve içine asker doldurulmuştur. Bunlardan başka Istanbul sûrunun üstüne geçilmek için indirilip kaldırılacak müteharrik köprülerle de mücehhezdir. Bu kulenin inşâsından maksat hem askerin o müteharrik köprülerden sûrun üstüne geçebilmesi, hem kulenin içine yığılan ağaçlar ve topraklarla sûrun önündeki büyük hendeğin doldurulmasıdır. Ordugâhtan kuleye kadar askerin emniyetle gelip gitmesi için yarım mil uzunluğunda üstü kapalı bir yol da yapılmıştır. — Türk tekniğinin bir hârikası olan bu muazzam kule ile İstanbul sûru arasında o gün akşam karanlıklarına kadar çok şiddetli bir muharebe olmuş ve Topkapı sûrunun bir kulesi bu sayede yıkılmıştır: Tabiî bu vaziyete göre müteharrik kule, sâbit kuleyi mağlûb etmiş demektir! Gece olunca Bizanslılar "Grégeois" ateşiyle Türk kulesini yakmıya muvaffak olmuşlarsa da, harbin sonuna kadar muhtelif cephelerde mütemâdiyen böyle kuleler yapılmış ve düşman mukavemetinin kırılmasında bunlardan çok istifade edilmiştir).

23 Mayıs = 14 Cumâda-l-ûlâ, Çarşanba: Umumî hücumdan evvel Fatih'in Bizans imparatoruna son defa olarak teslim teklif etmesi ve imparatorun red cevabı.

(Artık İstanbul'un âkıbeti iyice belirmiştir: Gece gündüz devam eden şiddetlî bombardımanlar büyük sûrun muhtelif yerlerinde gedikler açtıkça Bizans'ın fedakâr ve kahraman imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos kum ve yün torbalarıyla telâfiye çalışırken bu âkıbeti o da anlamıştır; sûr boyunda Türk ordusunun, Marmara'da donanmanın ve nihayet Haliç'de karadan gelen filo ile müstahkem köprünün üç taraftan kurduğu ateş çenberinden kurtulmak için tabiî kum torbaları kâfi değildir. Bununla beraber Fatih son Bizans imparatorunun ne kadar şerefli bir asker olduğunu tamamiyle takdir etmektedir: Hattâ bu takdirini umumî hücumdan evvel ona son bir kurtuluş yolu göstermekle de isbat etmiştir; imparatora elçi gönderip artık boş yere kan dökülmesine meydan vermemek üzere teslim olmasını teklif etmesi işte bundan dolayıdır; zaten Onbirinci Konstantin şahsî ve askerî şerefini kahramanca bir müdafaa ile tamamiyle kurtarmış demektir; onun için Fatih'in bu son teklifini kabul etmesi artık kılıcının şerefine de pek mugayir değildir. — Bâzı Bizans menbâlarına göre Fatih'in bu son teklifini tebliğ ettirmek için gönderdiği elçi İsfendiyar-oğlu İsmail Bey'dir: İsmail Bey o sırada İsfendiyar hükümdarıdır. Bu rivayet doğru olduğu takdirde İstanbul muhasarasına onun da iştirâk etmiş olması lâzımgelir. Fakat bâzı Osmanlı menbâlarında İsfendiyar-oğlu Kasım Bey'in gönderildiğinden bahsedilmektedir. — Fatih'in elçisi imparator tarafından merâsimle kabul edilmiş ve imparatorun eski dostu olan elçi, İstanbul derhal tes-

lim edildiği takdirde Onbirinci Konstan'in Fatih tarafından Mora despotluğuna tâyin olunacağını, halkın canına malına dokunulmıyacağını ve ahaliden istiyenlerin istedikleri yere gitmekte serbest olacaklarını tebliğ etmiştir. Bir rivayete göre de bu şartlar kabul edildiği takdirde elçi Fatih'in öfkesini yatıştırıp imparatorla bir mülâkat teminine de çalışacağından bahsetmiştir. — Türk elçisinin bu tebliğatı üzerine toplanan harp meclisinde Fatih'in teminatına itimat göstermiyenler ekseriyeti teşkil ettikleri için teslim teklifi reddedilip yalnız haraç verileceği ve tâbiiyyet kabul edileceği bildirilmiş ve tabiî bu mukabil teklifi de Fatih kabul etmemiştir. — Bu karşılıklı tekliflerin 24 Mayıs=15 Cumâda-l-ûlâ Perşenme gününe tesadüf ettiği hakkında daha zayıf bir rivayet de vardır).

26 Mayıs = 17 Cumâda-l-ûlâ, Cumartesi: Türk ordugâhına gelen Macar elçilerinin bir takım tehditlerle İstanbul muhasarasının kaldırılmasını istemeleri.

(Macar kralı Beşinci Ladislas rüşdünü idrâk edip devlet işlerini saltanat nâibi olan Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın elinden almış olduğu için işe başladığını bildirmek bahanesiyle bu elçileri göndermiştir. — Zaten bir müddet evvel Yanko Hunyad devlet idaresini genç krala tevdi eder etmez kendi namına da İstanbul muhasarasının ilk günlerinde Fatih nezdine bir elçi gönderip Macaristan'daki değişiklikleri bildirmiş ve kendi nâipliği zamanında Fatih cülûs ettiği zaman imzalanan üç senelik "Smederevo=Semendire" sulh muahedesinin artık hükmü kalmadığını ve Fatih'in yeni kralla ayrıca anlaşması lâzım geldiğini bildirip muahedenin kendisindeki nüshasını iade ederek Fatih'deki nüshasını geri istemişse de Fatih bu tuhaf teklife ehemmiyet vermemiştir: Çünkü "Smenderevo = Semendire" muahedesi iki kişi arasında hususî bir mukavele değil, iki devlet arasında resmî bir muahededir. Tabiî Yanko Hunyad'ın bu oyundan maksadı Türk - Macar sulhünün bozulduğunu ve işte bundan dolayı Macar ordusunun İstanbul muhasarası esnasında harekete geçebileceğini anlatarak Fatih'i muhasaradan caydırmaktır. Fakat o ilk teşebbüsten bir netice çıkmamasından dolayı bu sefer kral namına gelen ikinci elçi İstanbul muhasarasının kaldırılmasını açıktan açığa istiyerek bu talep kabul edilmediği takdirde Macaristan'n Bizans'ı kurtarmak için silâha sarılmak mecburiyetinde kalacağını söylemiş ve Avrupa'dan bir yardım donanması gelmekte olduğundan da bahsetmiştir: Bâzı Bizans ve Garp menbâlarında Papa'nın İstanbul müdafaasına yardım için otuz gemiden mürekkep bir filo gönderdiği ve hattâ Sakız adasına kadar gelen bu yardım filosunun yoluna devam etmek üzere müsait rüzgâr beklediği sırada İstanbul'un sukutu haber alındığı için oradan geri döndüğü hakkında bir takım rivayetlere tesadüf edilir. Fakat son tetkiklere göre bu rivayetin aslı olmadığı anlaşılmaktadır; onun için Macar elçisinin bu meseleye ait sözü o yolda bir tasavvurdan kinâye olabileceği gibi, sırf bir blöften ibaret olmak ihtimali de vardır: Fatih'in bu tehdide cevaben Macar elçisine Türk toplarını göstermekle iktifa ettiği rivayet edilir! — Semendire sulhü için 1451 = 855 vukutının dördüncü fıkrasına bakınız).

27 Mayıs = 18 Cumâda-l-ûlâ, Pazar: Fatih'in riyasetinde toplanan harp meclisinde uzun bir münakaşadan sonra fethe kadar muhasaranın devamına karar verilmesi.

(Bir taraftan yukarıki fıkrada bahsi geçen Macar tehdidi ve bir taraftan da harp aleyhinde bir fikir cereyanının ötedenberi mevcudiyeti nihayet Fatih'in böyle bir meclis toplantısını bir zaruret haline getirmiştir: her halde bu suretle büyük padişahın hükûmet ve ordu erkânı arasında hüküm süren tereddüde artık bir nihayet verdirmek için iki fikri çarpıştırmak istediği anlaşılmaktadır. Fatih'in temsil ettiği fetih fkriyle Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın temsil ettiği ric'at fikrinden Osmanlı menbâları biraz müphem surette bahsetmektedir. Bu harp meclisi hakkında bilhassa Bizans menbâları tafsilât verir. Müsbet ve menfi fikirler hakkında Osmanlı menbâlarının verdikleri malûmatla Bizans menbâlarındaki tafsilât karşılaştırıldığı takdirde, büyük ve kahraman veliyyullâh Ak-Şemsüddin'le Molla-Gûrânî, Molla-Husrev ve Zağanos-Mehmet Paşa gibi bir çok mühim şahsiyetlerin Fatih'le beraber muhasarayı fethe kadar devam ettirmek istedikleri ve gûyâ imparatordan gizlice rüşvet aldığı için ona casusluk etmekle itham edilen Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa ile bâzı tarafdarlarının da Avrupa'dan ve Macaristan'dan yardım kuvvetleri geldiği takdirde iki ateş arasında kalınmış olacağından ve hattâ İstanbul fethedilse bile hıristiyan Avrupa'nın böyle bir şehri Türklerin elinde bırakmıyacağından bahsederek muhasaranın bir an evvel kaldırılmasına çalıştıkları ve nihayet Fatih'in bükülmez azmi ve muhterem Ak-Şemsüddin'in büyük tesir ve nüfuziyle sonuna kadar harbe devam kararı verildiği anlaşılır. Hattâ Vezir-i-a'zam Çandarlı Halil Paşa'nın imparatoru meclis mukarrerâtından gizlice haberdar edip mukavemet tavsiyesinde bulunduğu hakkında bile bir takım rivayetler varsa da tevsiki kabil değildir. Her halde Avrupa'dan Bizans'a yardım kuvvetleri gelip Türk ordusunun iki ateş arasında kalacağına ait şâyiaların Macaristan'dan gelen tehdid üzerine mütereddit ruhlu kimseler tarafından büsbütün alevlendirildiği sırada, Ak-Şemsüddin'in mânevî nüfuziyle oynadığı büyük rol, bu mubarek şahsiyeti İstanbul fethinin en nurânî siması haline getirmektedir. — Tuhaf bir tesadüf eseri olarak mahsurlar arasında da menfi ve müsbet şekilde iki fikir cereyanından bahsedilir: Hattâ Başvekil Lukas Notaras'ın Türk kavuğunu Katolik kardinallerinin şapkalarına tercih ettiğinden bahseden sözü pek meşhurdur. Bu adamın Fatih'e, Çandalı-Halil Paşa'nın da imparatora casusluk ettiği ve her iki hükümdarın da Başvekillerini işte bundan dolayı azledemedikleri, çünkü biri azlettiği takdirde ötekinin de azledeceği hakkında bir rivayet vardır! Tabiî bütün bunlar ayrıca tetkiki lâzım çok şüpheli meselelerdir. Muhakkak olan şey, ateş altındaki Bizans'ı Fatih'in güllelerinden daha fazla kavuran Ortodoks taassubunun bozgunculuk derecesine varması ve meselâ Türk hâkimiyyetinin Rum - Lâtin birliğine tercih edilmesidir: Evvelce de söylediğimiz gibi, bu cereyanın başında Fatih'in sonradan patrik yaptığı "Skholarios" vardır; bozguncu şâyialar umumiyetle bunun tarafdarlarından çıkmıştır; bu şâyiaların en meşhurlarından biri Türkler şehrin içine girinceye kadar mukavemet edilmemesi, çünkü ancak işte o zaman gökyüzünden bir melek gelip Türk ordusunu mağlûb edeceği hakkındaki safsatadır! Bu gibi şâyi-

aların mukavemet ruhunu kırmak için Fatih'in adamları tarafından işâa edilmiş olmak ihtimali bile vardır. Yeni Garp müelliflerinden birinin dediği gibi, bu vaziyette Bizanslıların bekledikleri melek Türk meleğidir! Tam işte bu sırada bir taraftan da papaslar "ziyânın mahlûk olup olmadığını" ve "Meryem ananın göbeğinin kudsiyet derecesini" münakaşa ederek gülünç safsatalar üzerinde bir takım tefrikalar çıkarmışlardır: Fatih'in gülle yağmurları altında cereyan eden bu iğrenç münakaşalar Bizas'ın tefessüh derecesini ölçmek için en sağlam ölçülerdendir).

28 Mayıs = 19 Cumâda-l-ûlâ, Pazartesi: Umumî hücumdan evvel ordunun dinlenmesi.

(Bundan bir gün evvel veyahut bu gün umumî hücumun günüyle saati askere tebliğ edildikten sonra, Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi'nin "Mahrûse-i İstanbul fetihnâmesi"nde anlattığına göre:
"Münâdîler ordûy-ı Hümâyunda nidâ kıldılar ki her kim mukaddem gedüğe çıksa eğer dirlik tasarruf itmemüş kimse ise âlî himmetler olup ziyâde cihet ola. Ve eğer dirlik yiyenlerden ise, tımar eri ise böyük sübaşı ola. Sübaşı ise sancak beyi ola. Sancak beyi ise, Beylerbeyi ola. Elüne Hükm-i Şerîf dahî sadaka oluna: Tâ neslü munkarız oluncaya değin evlâd-u-ekbâdı Devlet-i âl-i Osmânîde, ki tâ kıyâmet bâkî ve pâyende olsun, her zamanda mer'î ve muhterem ola".
Bu suretle İstanbul'a ilk girecek Türk kahramanının bütün nesline de şâmil olmak üzere nâil olacağı büyük mükâfat ilân edildikten sonra, askerin bütün gün çadırlarına çekilip kapanması üzerine Türk ordugâhında hasıl olan tenhalıkla derin sükûnet Bizanslıları kısmen ümide, kısmen de ye'se düşürmüş, kimisi bu hali muhasaranın kaldırılacağına, kimisi de kat'î hücumun yapılacağına alâmet saymış ve mahsurlar arasında bu mütenâkız tefsirler yürütülürken birbirleriyle helâllaşan Türk askerleri o günü akşama kadar vasiyetnâmelerini yazmak ve uyuyup dinlenmekle geçirmişlerdir).

28/29 Mayıs = 19/20 Cumâda-l-ûlâ, Pazartesi/Salı gecesi: Türk ordusunun «Mum donanması», Bizans'ın son gecesi.

(Osmanlı ordusunda "Mum donanması" demek, ateş ve ışık şenliği demektir: Hava karardığı sırada "Sûr" ismindeki büyük borular çalınarak başlıyan bu tarihî donanmanın ilânı üzerine Marmara'dan Halic'in müntehâsına kadar bütün muhasara hattı boyunca ve bu hattan başka Halic'in Galata ve Kasımpaşa sırtlarıyla Boğz'ın muhtelif sahillerinde ve Türk donanmasının bütün gemilerinde hep birden kandiller, fenerler, mumlar, meş'aleler ve öbek öbek ateşler yakılmış, İstanbul'un etrafında birdenbire ateşten bir kuşak hasıl olmuş, tükenmez bir yangın hattını andıran bu alevden kuşak parlamıya başlar başlamaz Türk ordusunun tekbirleriyle tehlilleri Bizans tarihinin son gecesini korkunç bir kıyâmet gününe benzetmiştir. Tâcî-zâde bu heybetli şenliği şöyle tasvir eder :
"Ahşam olup felek ordusunda nücûm-i münevvirden hezârân şem-i ziyâ-küster zuhûr idicek Ordûy-ı Hümâyunda dahi şenlikler ve şâdilikler suretin gösterüp

âmme-i leşger çadurlaru önünde firâvân şem'ler yakup her kûşeden tehlîl-ü-tekbîr âvâzı göklere direk direk oldu: Belki bu şem' sûretünde zâhir olan gökdeki yıldızlar idi ki ol gavga ve galebeden serâsîme olup yeryüzüne dökülmüş idi".

Bizans müverrihlerinin de kendilerine göre haşyetle tasvir ettikleri bu manzara mahsurların mâneviyyâtını büsbütün altüst etmiş ve bütün İstanbul'un içinde hıçkırıklarla gözyaşları korku çığlıklarına karışmıştır. Dışarda Türk ordusunun "Mum donanması" gökyüzünü aydınlatırken içerde çok acı sahneler cereyan ettiği rivayet edilir: Bunların en mühimmi Ayasofya kilisesinde yapılan son âyindir; imparatorla bütün devlet ve saray erkânının gözyaşlarıyla iştirâk ettikleri bu fecî âyin hıçkırıklar içinde geçmiştir. Bundan başka sokaklardan da papasların idare ettiği âyin alayları geçirilmiş, bütün halk bu alaylara katılmış, İstanbul'un içi "Kyrie, eleison = Yâ Rabbî, bize merhamet et!" duâlariyle çınlamış, kadınlar saçlarını yolup elbiselerini yırtmış, çocuklar feryâd etmiş ve işte bu vâveylâlar içinde yoluna devam eden alay sûrlara kadar ilerliyerek büyük salipler, tasvirler ve mukaddes emanetlerle Bizans'ın son tahkimâtını takdis etmiştir! Bilhassa imparatorun Bizanslıları ümitsiz bir mukavemete teşvik eden son nutkunda Şarkî-Roma'nın uzun bir inhitat ahlâksızlığından sonra bu âkıbete lâyık olduğunu belirten şöyle bir cümle vardır:

— Eğer bu tavsiyelerime riâyet edecek olursanız, Allahın bize yolladığı haklı cezâdan belki kurtuluruz!

Tebaasına son sözlerini söyledikten sonra maiyyetiyle beraber oturduğu "Blachernes = Tekfur-sarayı"na son defa olarak giden Onbirinci Konstantin orada uşaklarıyla hizmetçilerine varıncıya kadar her kesle hıçkırıklar içinde helâllaşıp hepsinden kusurlarının affini dilemiş, iyi günlerini geçirdiği odalara son bir nazar atfetmiş ve bütün saray halkının feryâdlariyle figanları arasında atına binip maiyyetiyle beraber İstanbul sûrundaki şerefli vazifesinin başına gitmiştir. — Türk ordusunun "Mum donanması" esnasında sûrların bombardımanı da büyük bir şiddetle devam etmiştir. Bâzı menbâlarda gündüz açılan gediklerin gece karanlığında müdâfiler tarafından doldurulmasına mâni olmak için böyle bir ışık şenliği yapıldığından bahsedilirse de doğru olmaması lâzımgelir: Çünkü "Mum donanması" tam gece yarısına kadar sürmüş ve zevalî saat on iki sularında birdenbire bütün ateşlerle ışıklar söndürülerek İstanbul'un etrafını zifiri bir karanlıkla derin bir sükût kaplamıştır: O sırada şehrin üstüne yığılan kara bulutların döktüğü iri yağmur taneleriyle Türk ordusundan akseden ayak seslerinden başka bir şey duyulmadığı rivayet edilir. Biraz evvelki aydınlık kadar biraz sonraki karanlık da mahsurların gözlerini kamaştırmıştır: Türk ordusunun büründüğü bu koyu karanlık içinde bir Türkmen atına binen genç Fatih hücum hattını boydanboya teftiş ederken, tepeden tırnağa beyazlar giydiği için "Ak-Şemsüddin" denilen ak sakallı veliyyullah da nûrânî bir hayâlet gibi saf saf dolaşarak Hakk'ın askerlerine şahâdet lezzetini telkin etmiştir).

29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı sabahı, saat 7 - 8: İstanbul'un fethi.

(Türk ordusu Başkumandanı Fatih Sultan Mehmed'in ipek ve sırma işlemeli büyük ve muhteşem kırmızı otağı Topkapı'nın ilerisindeki Maltepe hizâlarında-

dr: bu ordu merkezinde hepsi 10 - 12 - 15 bin kadar Yeniçeri ile Sipahî bulunduğu rivayet edilir; Başkumandan sıfatiyle bütün kara ve deniz cephelerini idare eden Fatih, Edirne-kapı ile Top-kapı arasındaki merkez cephesini bizzat idare ettiği halde diger cepheleri muhtelif kumandanlar vasıtasiyle idare etmiştir; İstanbul sûrunun Edirne-kapı ile Top-kapı arasındaki orta kısmı Bizanslılarca "Mesoteikhion" ismiyle anılır; doğrudan doğruya padişahın kumandasında bulunan bu merkez cephesinin mevziî olarak sağ ve sol cenahlarını Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil ve vezir Saruca Paşalar idare etmişlerdir. Bu merkezin sağ tarafında Marmara sahiline kadar uzayan ve umumî cephenin sağ cenahını teşkil edip Anadolu askerleri tarafından işgal edilen mıntaka Anadolu Beylerbeyi İshak Paşa'nın ve merkez cephesinden Haliç sahiline kadar uzayıp Rumeli askerleri tarafından işgal edilen sol cenah da Rumeli Beylerbeyi Dayı-Karaca Paşa'nın kumandasındadır: Bu Karaca Paşa'ya "Dayı" denilmesi, Fatih'in İkinci Murad devrinde ölen kardeşi şehzâde Alâüddin'in dayısı olmasındandır: 1444=848 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — İstanbul sûrunun karşısındaki bu üç cepheden başka bir de Marmara ve Haliç mıntakalarına ayrılan deniz cepheleri vardır: Bunlardan kara ile alâkadar olmıyan Marmara cephesi donanma kumandanı Hamze Bey yahut Paşa'nın idaresindedir; hem kara, hem deniz harekâtına sahne olan Haliç cephesi de Zağanos-Mehmet Paşa kumandasındadır. — Umumî hücumda bütün bu cephelerin hep birden harekete geçmesi emredilmiştir: Marmaradaki donanmanın vazifesi, sahil boyundaki sûra mümkün olduğu kadar yaklaşıp mütemâdî bir ateş açmaktır. — Türk ordusu şafaktan çok evvel ve kuvvetli bir rivayete göre gece yarısından sonra saat birle iki arasında karanlıkları tekbirlerle inleterek bütün cephe boyunca umumî hücuma kalkışmış, ilk hamlede iki bin merdivenle elli bin yiğit ileri atılmış, bunlar tekbir getirerek ilerilerken eskiden "Tablhâne" ve ondan sonra "Mehterhâne" denilen ordu bandosu cenk havaları çalmıya başlamış, harbin en şiddetli zamanında bir aralık Ak-Şemsüddin'le Molla-Gûrânî ateş hattına atılıp Hak yolunda askere önayak olmuş ve bu umumî hücum muhtelif dalgalar halinde bir iki saat sürdükten sonra "Vasiliki = Şâhî" denilen büyük toplardan birinin o sırada açtığı bir gediğe saldıran Anadolu Türk neferlerinden "Ulubadlı Hasan" Top-kapı sûruna tekbirlerle çıkıp sancak dikerek İstanbul'a ilk giren Türk askeri olmak şan ve şerefini kazanmış, kendisini tâkib eden otuz kadar arkadaşıyla beraber harbederek içeri girmiş ve bir rivayete göre de sûrun üstünden devrilerek Türk ırkının asırlardanberi gördüğü büyük rü'yâyı tahakkuk ettirdikten sonra Allahına kavuşmuştur: Bu muhteşem neferin Türk tarihindeki şanlı şahsiyeti, büyük ve kahraman veliyyullah Ak-Şemsüddin'in nûrânî siması kadar parlaktır. — Bu vaziyet üzerine askerine dönüp:

— Evlâtlarım, ben de sizinle beraber ölmiye hazırım!

diyen yiğit Fatih yeni bir dalganın en başında kılıcını çekip at sürerek bizzat Top-kapı gediğine atılmış, o sırada Edirne-kapısı ile Türklerin "Canbazhâne-kapısı" dedikleri "Kerkoporta" arasında açılan gediğe hücum edenler iki sûr arasında bir müddet savaştıktan sonra şehrin içine girip Edirne-kapısındaki son müdâfileri arkadan çevirmiş ve netice itibariyle Türk ordusu ayni zamanda üç noktadan düşmanlarını mağlûb ederek zorla şehre girmiştir. — Bizans müdafaasının en mühim kumandanı olan Cenovalı "Giovanni Giustiniani" bu sırada

aldığı bir yaradan dolayı imparatorun ricalarına rağmen adamlarıyla beraber Haliç'deki Lâtin gemilerinden birine can atmış ve artık bu andan itibaren İstanbul müdafaası büsbütün kırılmıştır: Giustiniani'nin bir Osmanlı rivayetine göre sûr dibine saklanmış bir Azeb neferi tarafından karnından ve bir takım ecnebî rivayetlerine göre de göğsünden, kasığından veyahut elinden vurulduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır; bâzı menbâlarda bu Ciniviz kumandanının yarası hafif olduğu halde son dakikada korkudan kaçıp gitmiş olmasının İstanbul müdafaasında kazanmış olduğu şerefli şöhreti lekelemiş olduğundan bahsedilirse de, gemi ile gittiği Sakız adasında veyahut yolda giderken gemide ölmüş olması yarasının ağır olduğu hakkındaki rivayeti teyid etmektedir; mezarı Sakızda'dır. — Sûrlar zeptedilir edilmez Bizans bayrakları sökülüp atılarak onların yerlerine derhal Türk bayrakları çekilmiş ve bu sırada sûrun üstünden ezan sesleri yükselmiye başlamıştır: Osmanlı fütuhâtında kaleler fethedildiği zaman sûrların üstünden derhal ezan okumak umumî bir an'ane hükmündedir. — Bu muhteşem fetih manzarasını görür görmez büyük Fatih'in derhal atından inip sûrun önünde şükran secdesine kapandıktan sonra otağına çekilip devlet erkânının tebriklerini kabul ettiği rivayet edilir. — Bu sırada donanma kumandanı Hamze Paşa Halic'in ağzındaki zinciri kırdırıp gemilerini içeri sokmuş, mukavemet etmek istiyen bir iki Bizans gemisini batırmış, Haliç'deki sûr kapılarının bir ikisini kırıp Bahriye askerlerini o cepheden şehre sokmuş ve Haliç kapılarının bâzılarını da müdâfileri açıp teslim olmuşlardır; bu taraftaki kapılardan bâzılarının da şehrin buralarına kadar yayılmış olan ordu efrâdı tarafından açılmış olduğu rivayet edilir. Gene bu sırada Bursa sübaşısı Cebe-Ali Bey Haliç kapılarından birini kırdırıp girdiği için o kapı onun ismini almış ve bu isim halk ağzında "Cibâli" tahrifine uğramışıtr. — Türk ordusunun İstanbul şehrine Bizanslıların yanlışlıkla açık bıraktıkları "Kerkoporta=Canbazhâne kapısı"ndan tesadüfen girdiği hakkında tuhaf bir iddia vardır; mağlûbların izzetinefis acısıyla uydurdukları bu masal gülünç bir safsatadan başka bir şey değildir: Dünyanın en büyük toplarıyla açılmış muazzam gedikler dururken Bizanslıların yanlışlıkla açık bıraktıkları bir kapıdan girilmiş olduğunu iddia edebilmek için elli üç gün süren muhasara tarihinden tamamiye bîhaber olmak lâzımgelir. — Son Bizans imparatoru Onbirinci ve hattâ bir hesaba göre de Ondördüncü Konstantinos Paleoloğos veyahut anasının soyadıyla "Kostantinos Dragasis"in âkıbeti hakkında muhtelif rivayetler vardır: İstanbul muhasarasında bulunmuş müverrihlerin hiç biri bu bedbaht ve kahraman imparatorun nasıl telef olduğunu görmemiş olduğu için meseleye bir çok efsaneler karıştırılmıştır. Bu husustaki muhtelif rivayetler şöyle sıralanabilir: 1) Topkapı tarafında bulunan imparator, Edirne-kapısı tarafında Türk bayrakları çekilince vaziyeti anlamak için o tarafa doğru at koşturup Türklerin oradan içeri girdiklerini görünce tekrar Topkapı'ya dönmüş ve Türk askerinin buradan da girmekte olduğunu görüp atından inerek maiyyetindeki bir kaç kişi ile beraber sokak muharebesi yaparak telef olmuştur; 2) Bir Türk askeri sokak muharebesinde imparatoru yere yıkmış, Konstantin kalkınmış, fakat ikinci bir darbe hayatına son vermiştir; 3) Son Bizans imparatoru sûrlardan kaçan Rum askerlerinin ayakları altında ezilerek can vermiştir; 4) İmparator gürz sallıyarak Türk askerinin içine atılmış ve harbederek ölmüştür; 5)

Sokak muharebesinde kendisini teşhis eden iki Türk askeri tarafından öldürülmüş ve kesik başı İstanbul'da teşhir edildikten sonra tahnit edilerek Anadolu'ya gönderilip orada da teşhir ettirilmiştir; 6) Türk askerleri tarafından öldürüldükten sonra kesik başı Bizans esirlerinden seçilen kırk oğlan ve kırk kızla beraber Anadolu'ya gönderilip zafer alâmeti olarak teşhir edilmiştir; 7) İmparatorun başını bir Türk neferi getirmiş, Fatih bu kesik başı Rum esirlerine teşhis ettirdikten sonra kahramanlığını takdir ettiği için öpmüş ve ondan sonra da Patrikhâneye göndermiştir; 8) İmparatorun kesik başı bir gümüş mahfaza içinde Ayasofya mihrâbının dibine gömülmüş ve bedeni de ayrıca defnedilmiştir; 9) Bir Türk askeri imparatorun başını Fatih'e götürmüş ve "Saâdetlü Pâdişâhım, işte en müdhiş düşmanının kellesi!" diye ayaklarına doğru atmış ve bu kesik başın hakikaten imparatora aid olduğu esirler tarafından teşhis edilince o Türk askeri Anadolu'da bir sancak beyliğine tâyin edilmiştir; 10) İmparator İğrikapı veyahut Topkapı tarafında Türklerin şehre girdiğini görünce: "Şehir elden gitti, ben hâlâ sağ mıyım?" diyerek birkaç kişi ile beraber sokak muharebesine girişmiş, adamları telef olmuş ve nihayet tek başına vatanını adım adım müdafaa ederek her namuslu asker gibi şan ve şerefiyle ölmüştür; 11) Bâzı Osmanlı tarihlerinde görülen bir rivayete göre Türk askerinin içeri girdiğini görünce artık kaçmaktan başka çare kalmadığını anlıyan imparator atına binip Halice doğru gideceği sırada yaralı bir Azeb neferini öldürmek istemiş, fakat bu yaralı Azeb birdenbire yerinden sıçrayıp imparatoru atından aşağı devirdikten sonra kafasını kesmiş ve ondan sonra da kendisi can verip şehîd olmuştur; imparatorun cesedi bir müddet orada kaldıktan sonra "Kaysarlara mahsus olan" kıyafetinden anlaşılarak bulunmuştur. — Bu muhtelif rivayetlerin umumiyetle ittifak ettikleri nokta, son Bizans imparatorunun şehir düştükten sonra sokak muharebesi yaparak ve arslan gibi çarpışarak şanlı kılıcını muazzam ve muhteşem düşmanına teslim etmeden şerefiyle can vermiş olmasıdır: Bizans inhitatının umumî tefessühüyle alâkadar olmıyan ve kahramanca ölümü Fatih'i bile çok müteessir eden bu şanlı şahsiyetin hâtırasını hürmetle anmak Türk tarihinin vazifesidir. Garp müelliflerinin son telâkkilerine göre Fatih imparatorun cesedini aratmış başı kesilip üstübaşı kan çamurlarına bulanmış olduğu için ancak imparatorlara mahsus olan altın kartallı kızıl pabuçlarından hüviyeti anlaşılarak bulunabilmiştir: Fatih'in bu kahramanı merasimle defnettirdiği rivayet edilir; mezarı İstanbulda'dır. — Son Bizans imparatoru 49 sene, 3 ay, 20 gün yaşamış, yâni elli yaşının içinde ölmüştür. O gün Fatih'in yaşı da en kuvvetli rivayete göre 21 sene, 2 ay, 1 gündür: Doğum tarihi için 1432=835 vukuâtına bakınız. — Bâzı Osmanlı menbâlarında muhasara esnasında İstanbul'da mülteci bulunan ve tıpkı Yıldırım Bâyezdi'in oğullarından Mustafa-Çelebi gibi siyaseten "Düzmece" gösterilen şehzâde Orhan'ın da işte bu sırada "tu'me-i şemşîr" kılındığı ve Bizans menbâlarında da kesik başının Fatih'e götürüldüğü rivayet edilir: İstanbul muhasarasına iştirâk etmiş ve hattâ sûrun bir kısmına kumanda etmiş olduğundan bahsedilen bu şehzâdenin hüviyyeti kıyâfetinden anlaşılarak tâkib edilmiş ve ele geçmemek için kendisini sûrun üstünden aşağı atınca kafası kesilmiştir; her halde Orhan-Çelebi'nin muhasara esnasında vaziyeti ayrıca tetkik edilmesi lâzım bir meseledir: Bu şehzâdenin hüviyyeti için 1451=855 vukuâtının İkinci Mehmet devrine

tesadüf eden dördüncü fıkrasına bakınız. Türk ordusu 5 Nisan = 25 Rebî'ül-evvel Perşenbe günü İstanbul önlerine gelmiş olduğuna göre, muvâsalat günüyle fetih günü sayılmamak şartiyle muhasara müddeti tam elli üç gündür: Fatih, Karakoyunlu hükümdarı Cihanşâh-Mirzâ'ya gönderdiği zafernâmede fetih günü de dahil olmak üzere İstanbul muharebesinin 54 gün sürdüğünden bahsetmektedir; bu yekûndan fetih günü çıkarılınca 53 gün kalır. Bâzı muahhar Garp menbâlarında İstanbul muhasarasının 54 ve hattâ 55 gün sürmüş gösterilmesi her halde muvâsalat ve fetih günlerinin de hesab edilmesinden mütevellid olmak lâzımgelir. — İstanbul Hicretin 857 senesi Cumâda-l-ûlâ ayının 20 nci ve Milâdın 1453 senesi Mayıs ayının 29 uncu Salı günü zevalden evvel takriben saat yedi ile sekiz arasında fethedilmiştir: O gün işte o saatten itibaren Ortaçağ nihayet bulup beşer tarihinin Yeniçağ'ı başlamış sayılır. Osmanlı - Türk devleti bu andan itibaren Şarkî-Roma imparatorluğunun yerine geçmiştir: Milâdın 11 Mayıs 330 tarihinde, yâni Hicretten 292 sene evvel Roma imparatoru Birinci Konstantin tarafından "Nea-Roma = Yeni Roma" ismiyle payıtaht ittihâz edildiği günden itibaren Fatih'in 1453=857 senesi 29 Mayıs=20 Cumâda-l-ûlâ Salı gününe tesadüf eden fethine kadar 1123 sene 18 gün sürmüş olan Şarkî-Roma imparatorluğunun bu tarihî merkezi Birinci Konstantin'den sonra onun ismine nisbetle "Konstantinopolis/Constantinople" diye şöhret bulmuştur; Büyük-Konstantin'den evvelki ismi "Vizantion/Byzantium" olduğu için Garp dillerinde "Byzance" ismiyle de anılır; Arapların "Konstantinopolis" şeklinden muharref olan "Konstantîniyye" tesmiyesi Türkler tarafından da kullanılmış ve hattâ İstanbul'da basılan Osmanlı paralarına bu şekil kaydedilmiştir. Bizans rumları İstanbul'a umumiyetle kısaca "Polin=Şehir" dedikleri ve "şehre/şehirde" mefhumlarını da "Stin-polin" şeklinde ifade ettikleri için bu son şekil Türkler tarafından tahrif edilmiş ve daha Selçukîler devrinden itibaren "İstanbul" ismi takarrür etmiştir: Bu şekle Selçuknâmelerde de tesadüf edilir. — Osmanlı menbâları arasında İstanbul'un fethi gününde bile ihtilâf vardır: Meselâ 20 Rebî'ül-evvel = 31 Mart Cumartesi, 21 Rebî'ül-evvel=1 Nisan Pazar, 7 Cumâda-l-âhire=15 Haziran Cuma, 20 Cumâda-l-âhire = 28 Haziran Perşenbe ve 27 Cumâda-l-âhire = 5 Temmuz Perşenbe vesaire gibi bir çok yanlış tarihler de rivayet edilmiştir; doğru olan 20 Cumâda-l-ûlâ = 29 Mayıs Salı tarihine pek nadir tesadüf edilir. — İkinci Sultan Mehmed'e "Fatih" denilmesi İstanbul fethinden ve bu büyük fethin ehemmiyetinden dolayıdır: Osmanlı menbâlarında "Ebul-l-feth" ünvanına da tesadüf edilir. — Bâzı menbâlarda İstanbul muharebesinin saat 10 - 11 sularına kadar devam ettikten sonra Türklerin ancak işte o saatlerde şehre girmiş olduklarından bahsedilirse de bu rivayetin şehre girildikten sonra ötede beride tesadüf edilen mevziî ve münferit mukavemetlerin tenkilinden kinâye olmak ihtimali vardır. — İstanbul sokaklarını düşman artıklarından temizliyerek ilerliyen Türk müfrezeleri nihayet Ayasofya kilisesine dayanmışlardır: O sırada cepheden kaçan bir çok Rumlar ve Lâtinlerle ahaliden, zâdegândan ve papaslardan bir çokları buraya tahassun edip kilisenin büyük tunç kapılarını kapamışlar ve açmaktan imtinâ etmişlerdir; işte bundan dolayı son bir mukavemet ocağı haline gelen Ayasofya'nın büyük kapıları Baltalarla sökülerek açılmış ve içerdekiler öldürülmeyip yalnız esir edilmekle iktifa edilmiştir. Son Bizans patriki Grigorios'un da işte

bu sırada esir edilmiş olması lâzımgelir. Bâzı Türk düşmanlarının bu vak'ayı bir mâbede sığınmış bir takım kadınlarla çocuklara tecavuz ve taarruz şeklinde tasvir etmeleri hakikatin istenildiği gibi tevil ve tahrifinden mütevellit bir iftiradan başka bir şey değildir: İçerde bir takım cephe kaçakları bile bulunduğu ve bilhassa kapılar kapatılarak bir nevi mukavemet vaziyetine geçildiği için cebren içeri girmek mecburiyetinde kalan Türk askerleri hiç kimsenin hayatına dokunmamış ve yalnız esir almakla iktifa etmişlerdir: Bugünkü Avrupa'da bile muzaffer ordular bu kadar mûtedil ve medenî değildir. — Mağlûp Rumların kendilerini avutmak için uydurdukları meşhur bir hurâfeye göre Türk askeri Ayasofya kilisesine girerken son Bizans patriki Grigorios içeride âyin yapıyormuş: Birdenbire mihrap tarafındaki duvar açılmış ve patrik duâsını yarım bırakarak açılan duvardan içeri girip kaybolmuş; o kaybolunca duvar tekrar kapanıp eski halini almış! Fakat günün birinde Türkler gûyâ İstanbul'dan tardedilip Ayasofya tekrar kilise olunca ayni patrik ayni duvardan tekrar içeri girip asırlarca evvel yarım bıraktığı duâyı sözde tamamlıyacakmış! Sonraları işte böyle bir efsaneye kahraman yapılan bu patrik Grigorios, Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşmesine tarafdar olduğu için o zamanki Bizanslıların nefret ettiği patriktir! Bu Rum safsatası muahhar Avrupa menbâlarına bile aksetmiştir. — Bir çok Garp menbâlarında İstanbul'un fethi üzerine Fatih'in izniyle Türk ordusunun üç gün üç gece şehri yağma ve Rumları katliâm ettiğinden acı acı şikâyet edilir ve hattâ mersiye kılıklı şeyler yazılır! Her şeyden evvel bir kere şu noktayı tesbit edelim ki teslim tekliflerini reddetmiş şehirlere bu gibi muâmelelerin tatbikı eskiden hem Şark'da, hem Garp'da bir çok misalleriyle sâbit umumî bir âdet hükmünü almıştır. Hattâ Fatih'in 23 Mayıs = 14 Cumâda-l-ûlâ Çarşanba günü imparatora elçi göndererek teslim olmasını teklif etmesi, şehre cebren girildiği takdirde pek tabiî olarak vukua gelebilecek şiddetli hareketlere meydan bırakmamak içindir: Fakat imparator, o zamana kadar süren müdafaasiyle askerî şerefini kurtarmış ve artık hiç bir ümit kalmamış olduğu halde bu insanî teklifi reddetmiştir; işte bundan dolayı o zamanın usul ve âdeti mucibince Türk ordusuna üç gün yağma müsaadesi verilmiştir: Tabiî bu gibi tedbirler bugünün zihniyetine göre değil, o devrin telâkkileriyle âdetlerine göre muhakeme edilmelidir; o zamanki telâkkiye göre ganîmet, gazânın hakkıdır. Fakat günlerce sürmüş bir katliâm rivayetinin bir efsaneden başka bir şey olmadığı muhakkaktır; son tetkikler de bu neticeye varmaktadır: Meselâ "Fernand Grenard" Türk ordusu İstanbula girdiği zaman yalnız silâhla mukavemet gösterenlerin ve bir de vaziyetleri şüpheli görülenlerin öldürüldüklerini ve mütebâkisinin esir edildiğini söylemek suretiyle bu hakikati teslim etmiştir; zaten son Bizans müverrihlerinden "Kritovulos" yerlilerle ecnebîlerden İstanbul muharebesinde telef olanların mcmuunu dört binden ibaret gösterir: Buna mukabil ayni müverrih mıkdarı elli binden fazla tutan Bizans Rumlarının esir edildiklerinden bahsetmektedir; hattâ diger Bizans müverrihlerine göre esir mıkdarı "altmış binden fazla"dır; muhasaraya takaddüm eden günlerde Avrupa'ya kaçmış olan ailelerle fetih sıralarında Galata Ciniviz kolonisine iltica edenler, gene o sırada Lâtin gemileriyle adalara kaçanlar, şehrin içinde saklanmıya muvaffak olabilenler, cephede telef olanlar ve şehirde mukavemet ettikleri için öldürülenler istisnâ edimek suretiyle bu mıkdar o zamanki Bi-

zansın bütün nüfusu demektir: Son Bizans nüfusu için yukarda bu sene vukuâtının "5 Nisan=25 Rebî'ül-evvel, Perşenbe" fıkrasına bakınız. Fatih'in bilhassa Ortodoks Rumları vatan müdafaası presipine bağışlamış olduğu anlaşılmaktadır: Meselâ muhasaranın ilk günlerinde Büyükada fethedildiği zaman yerli Rumlar yalnız esir muâmelesine tâbi tutulduğu halde Bizanslı olmayan katolik lâtinler hiç alâkadar olmadıkları bir memleketin müdafaasına iştirâk edip Türk kanı dökmüş oldukları ve bilhassa kendi devletleri Türkiye ile sulh halinde bulunduğu halde böyle bir harekete cür'et ederek hukukî vaziyetlerini ihlâl etmiş sayıldıkları için idam edilmişlerdir: Bu sene vukuâtı içinde "18 Nisan=8 Rebî'ül-âhir, Çarşanba" fıkrasına da bakınız. Zaten Fatihin Rum patrikliğine bir takım imtiyazlar verip himâye etmesi ve fazla olarak gene "Kritovulos'un dediği gibi esir sayılan Rum halkının kendikendilerini fidye vererek satın almak suretiyle eski hürriyetlerini istirdad edebilmek hakkına malik olmaları, İstanbul rumluğunun muvakkat bir iktisadî mükellefiyyetten başka hiç bir fena muâmeleye mâruz kalmamış olduğunu gösterir. Bir taraftan işte bu esaret fidyesi, bir taraftan da şehrin üç gün sürdüğü rivayet edilen yağması netice itibariyle İstanbulun hemen bütün servetini Rumlardan Türklere intikal ettirmiştir: Tabiî bu vaziyet, İstanbulun iktisaden de Türkleştirilmesi demektir. Bununla beraber Rum halkının mülkiyet hakkına dokunulmamış ve yalnız İstanbul'dan kaçıp geri dönmek istemiyenlerle zâdegân sınıfından bir çoklarının ve bilhassa idam edilenlerin emlâki zaptedilmiştir; hattâ bir rivayete göre halk emlâkine dokunulmadığı halde bütün zâdegân emlâki Hazine'ye geçmiştir; Rum halkına Haliç tarafında meskenler gösterildiği hakkında da bir takım rivayetler vardır: Her halde İstanbul'un fethi üzerine yerli Rumların mülkiyet hakkı bakımından tâbi tutuldukları ahkâm ayrıca tetkik edilmesi lâzım hukukî bir meseledir. Fatih'in altmış binden fazla gösterilen Rum esirlerine fidye hususunda bir takım kolaylıklar göstermiş olduğu hakkında da bâzı rivayetler vardır: Meselâ fidye tesviyesi mecburiyetinin bir müddet için tecil edilmesi ve o müddetin nihayetinden itibaren de muhtelif taksitlerle tedricen tesviye edilebilmesi gibi bir takım müsaadeler gösterildiği anlaşılmaktadır. Her halde Türk düşmanlarının iddia ettikleri gibi Bizans Rumları üç gün üç gece katliâm edilmemiş ve Bizans'ın san'at ve kültür eserleri de Türkler tarafından tahrib olunmamıştır: Altmış binden fazla Rum halkının esir edilmiş olduğu hakkında son Bizans müverrihlerinin verdikleri mâlûmat üç gün üç gece sürmüş bir katliâm efsanesiyle telif edilebilecek rakamlardan olmadığı gibi, san'at ve kültür eserlerini tahrib edenlerin de Türklerden iki buçuk asır evvel bir aralık İstanbul'u Bizanslılardan zaptetmiş olan Avrupa Haçlılarından başka kimse olmadığı bâzı Garp müelliflerince bile teslim edilmiş bir hakikattir; hattâ Rus müelliflerinden "Uspenski" san'at ve kültür eserlerine karşı müslüman Türklerin 1204 Haçlılarından bin kat insaflı ve insanca davranmış olduklarını söylemiştir. Her halde Fatih çok perişan ve harap bir halde eline geçen İstanbul'un eski eserlerini muhafaza ve hattâ himaye ettikten başka şehrin derhal imârına başlamıştır; başta Ayasofya olmak üzere bâzı kiliselerin câmiye tahvili de bunların asırlar boyunca daimî bir itina ile muhafaza edilmesine sebeb olmuştur. Her halde şurası muhakkaktır ki Türk fethi Bizans İmparatorluğunu yıkmış, fakat İstanbul'u kurtarmıştır).

29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı: Fatih'in İstanbul'a girişi.

(Bâzı menbâlarda Fatih Sultan Mehmed'in fetihden bir gün sonra, yâni 30 Mayıs = 21 Cumâda-l-ûlâ Çarşanba günü şehre girdiğinden bahsedilirse de kendi maiyyetinde İstanbul fethine iştirâk edip şehre girerken de beraber bulunan müverrih Dursun Bey fetih günü girilmiş olduğunu söylediği için burada onun bâzı Bizans menbâlarına da uygun olan rivayeti tercih edilmiştir. Öğle yahut ikindi vakti girilmiş olduğuna ait muhtelif rivayetler de vardır. — Fatih'in İstanbul'a Edirne-kapısından veyahut Topkapı'dan girmiş olduğu hakkında da muhtelif rivayetlere tesadüf edilirse de ikinci rivayet daha kuvvetlidir. — İlkönce Ayasofya kilisesine veyahut imparatorun sarayına gittiği hususunda da müverrihler arasında ihtilâfa tesadüf edilir: Fakat o sırada maiyyetinde bulunmuş olan Dursun Bey'in dediği gibi doğru Ayasofya'ya gidilmiştir. — Büyük ve muhteşem bir alayla alkışlar içinde şehre giren Fatih'in geçtiği sokaklarla caddeleri, evleri, konakları çok dikkatle gözden geçirerek ve şehrin harap halinden müteessir olarak Ayasofya'ya doğru ilerlediği rivayet edilir. — Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'da yirmi gün süren bu ilk ikameti esnasında Bizanslıların "Vlakherne" ve Avrupalıların "Blachernes" dedikleri "Tekfur sarayı"nda oturmuştur: Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un muhasara esnasında oturduğu saray da budur).

29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı: Ayasofya kilisesinin câmiye tahvili.

(Aya-Sofya = Sainte-Sophie katedrali Bizans mimarîsinin şâheseri sayılır: Bu muhteşem kilise imparator "Justinien" devrinde Milâdın 532 senesinden 537 tarihine kadar beş senede yapılmış ve 25 Kânunuevel 537 Noel günü büyük merâsimle halka açılmış olduğu için, 1453=857 senesinin 29 Mayıs=20 Cumâda-l-ûlâ Salı günü Fatih tarafından câmiye tahvil edilinceye kadar 915 sene, 5 ay, 5 gün kilise halinde kaldıktan sonra câmi olmuş demektir. — "Justinien" devrine kadar Ayasofya'nın yerinde bulunan ve ayni ismi taşıyan küçük kilise Milâdın 532 tarihinde çıkan bir ısyan hareketinde yanmış ve işte bunun üzerine imparator şimdiki büyük Ayasofya'yı yaptırmıştır: İnşaât için bütün vilâyetlerden eski âbidelerin en güzel parçaları getirtilmiş, en güzel renkli mermerler kullanılmış, on bin amele çalıştırılmış ve efsanevî yekûnlar tutan hazineler sarfedilmiştir: Hattâ bu uğurda sarfedilen altınların kilise plâniyle beraber gökyüzünden indiği hakkında bile bir takım halk efsaneleri teşekkül etmiştir! Hakikatte ise "Justinien" Ayasofya'nın inşâsını "Anthémius" ve "İsidore„ isimlerinde Anadolulu iki mimâra havale etmiştir: Bunların birincisi Aydınlı, ikincisi "Milet"lidir. Bu mimarlar hem binânın plânını tanzim etmişler, hem inşaâtı nezaret altında bulundurmuşlardır. — Ayasofya'nın en kıymetli hususiyeti sayılan orta kubbesinin kutru 31 ve yerden yüksekliği 50 metredir: Fakat ilk kubbe daha Justinien devrinde yıkılıp tekrar yapılmıştır. Büyük ve parlak şenlikler içinde resmiküşâdı yapıldığı gün imparator Justinien içeri girip eserinin azametini görünce büyük bir heyecan içinde kalmış ve bir rivayete göre eski zamanlardaki "Ma'bed-i Süleymân"ı hatırlıyarak:

— Ey Süleyman, ben seni bile mağlûb ettim!

demiştir. Bununla beraber daha sonraki Türk âbideleri de Ayasofya'yı mağlûb etmiştir. — Fatih Ayasofya'ya girdiği zaman, bütün Şark'da "Büyük kilise" diye meşhur olan bu muhteşem-mâbedi "mürûr-i dühûr ile tevâbi' ve levâhıkı hâne-i hasûd-i devletmendân gibi harâba varmuş" perişan bir halde görmüştür: Onun için Ayasofya'ya yeni bir hayat veren Türk idaresidir. — Bu sırada padişahın yanında bulunan müverrih Dursun Bey Fatih'in alt katı gördükten sonra üst kata çıktığını ve oradaki teessürünü şöyle anlatır:

"Vaktâ ki bu binây-ı hasîsün tevâbi' ve levâhikın harâb-u-yebâb gördü. âlemün sebâtsızlığın ve kararsızlığın ve âhir harâb olmasın fikridüp müteessifen nutk-ı şeker-pâşundan bu beyt sem'-i fakîre yitişüp levh-i dilde münakkaş oldu:

Perdedâr-ı mikunet der tâk-ı kesrâ ankebût
Yevm-i nevbet-i mi zend-i der kal'a-i efrâsyâb

Fatih'in Ayasofya kilisesine girince "Secde-i şükrân"a kapandığı ve ondan sonra da iki rek'at namaz kıldığı ve ilk ezanın da işte o sırada okunduğu rivayet edilir: Ayasofya katedrali işte bu tarihî andan itibaren câmi haline gelerek büsbütün harab olmaktan kurtulmuştur. — Osmanlı imparatorluğunun azamet ve istilâ devrinde her kale ve her şehir fethedildikçe riâyet edilmiş eski bir an'ane vardır: Ordu içeri girip burçlara bayrak çekilirken sûrların üstünden ezan sesleri yükselir ve şehrin en büyük kilisesi derhal câmiye tahvil edildikten sonra ilk cuma namazı bu ilk câmide kılınır: 1523=929 vukuâtının "2 Kânunusâni" fıkrasına da bakınız. İşte bu tarihî ve millî an'ane mucibince câmiye tahvil edilmiş bir kilise demek, Türk fethini asırlar ve nesiller boyunca temsil edecek bir zafer timsâli demektir. Kilise devrindeki ismini fetihten sonra da muhâfaza eden "Ayasofya câmii" işte bundan dolayı İstanbul fethinin en büyük âbidesidir. — Kilise tertibatının kaldırılıp câmi tertibatının kurulması Fatih'in emriyle üç günde ikmal edilmiştir: Aşağıda 1 Haziran=23 Cumâda-l-ûlâ fıkralarının birincisine bakınız).

29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı: İstanbul'un payıtaht ittihâzı.

(Osmanlı menbâlarında umumiyetle Fatih'in İstanbul şehrini payıtaht ittihâzına derhal karar verdiğinden bahsedilir: Bununla beraber saraylar yapılıncaya kadar Edirne'nin merkez vaziyeti devam etmiş ve padişah yirmi gün Tekfur-sarayın'da kaldıktan sonra oraya dönmüştür: Hattâ İstanbul sarayları yapıldıktan sonra da Edirne ikinci payıtaht şeklinde siyasî ehemmiyetini uzun zaman muhâfaza etmiştir; Anadolu tarafında da Bursa şehri Osmanlı hanedanının tarihî merkezi vaziyetindedir. İstanbul'un kat'i surette payitaht ittihâzını 1457 = 861 tarihine müsâdif gösteren bir rivâyet de vardır).

29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı: Galata Ciniviz kolonisinin teslim olması.

(Bizans tarihinde bir Lâtin imparatorluğu devri vardır: Milâdın 1204 senesi 12 Nisan ve Hicretin 600 senesi 9 Şa'bân Pazartesi günü Haçlılar İstanbul'u zaptedip Ortodoks Rum imparatorluğunun yerine bir Katolik Lâtin imparatorluğu kurmuşlar ve işte bu tarihten itibaren Milâdın 1261 senesi 25 Temmuz ve Hic-

retin 659 senesi 25 Şa'bân Pazartesi günü Rumların İstanbul'u istirdadına kadar 57 sene, 3 ay, 13 gün İstanbul'a hâkim olmuşlardır. Bu müddet zarfında Rum imparatorluğu İznik şehrine nakledilmiş ve İstanbul'un 25 Temmuz 1261= 25 Şa'bân 659 tarihinde istirdadına kadar İznik'de beş Rum imparatoru teselsül etmiştir. İstanbul ve civarını Lâtinlerden istirdad eden, işte bu beş imparatorun beşincisi olan "Sekizinci Mihail Paleoloğos"dur. Bu imparator İstanbul'un istirdâdında Venediklilerle Cinivizlerin arasındaki rekabetten istifade ettiği gibi, İstanbul'u aldıktan sonra da hâkimiyyetini takviye için Cinivizlere istinad etmekte ve bu suretle Lâtinlerin Rumlar aleyhine birleşip İstanbul'u istirdad siyasetlerine karşı onları tefrikaya düşürmekte devam etmiş ve işte bu politikanın neticesi olarak nihayet Milâdın 1267 tarihinde Galata'yı bir takım imtiyazlarla Cinivizlere vermiştir. Zaten Lâtin imparatorluğu devrindeberi Galata'da Venediklilerle Cinivizler vardır. Bu vaziyete göre Galata Lâtin kolonisi XIII üncü asır İstanbul Lâtin imparatorluğunun XV inci asra kadar devam etmiş bir serpintisi demektir: Galata'daki Ciniviz idaresi Milâdın 1267 tarihinden İstanbul'un 1453 tarihindeki fethine kadar 186 sene sürmüştür. Yalnız bu iki asra yakın zaman zarfında Galata'nın ticarî, askerî ve idarî imtiyazları Bizans inhitatiyle mütenâsip surette tedricen fazlalaşmıştır: Meselâ ilk zamanlarda Galata müstahkem olmadığı halde Venediklilerin Cinivizlere XIV üncü asır başlarında yaptıkları bir taarruz üzerine Bizans imparatoru "İkinci Andronikos" Galata'nın bir sûr ve hendekle tahkim edilmesine müsaade etmiş ve bilhassa "Üçüncü Andronikos" devrinden itibaren bu Ciniviz kolonisinin idarî ve iktisadî imtiyazları büsbütün fazlalaşarak Galata âdetâ ayrı bir devlet halini almıştır. Bu vaziyet gittikçe İstanbul Rumlarıyla Galata Cinivizlerinin münasebetlerinde bir takım gerginlikler husule getirmiş ve hattâ Bizans İmparatoru Altıncı Yoannis Kantakuzinos devrinde Galata ile İstanbul arasında bir muharebe bile olarak Galata Cinivizlerinin şimdiki Beyoğlu tepelerini ilhak etmeleriyle neticelenmiştir. Bu Ciniviz sahası gittikçe Boğaz sahillerine doğru da uzanmış ve hattâ Fatih Rumeli-hisarı'nı yaptırırken son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos bir rivayete göre o havalinin Bizans'a değil, Galata Lâtinlerine ait olduğunu bildirmiştir! Bu vaziyetten anlaşılacağı gibi İstanbul fethi zamanında Fatih'in karşısında iki hıristiyan hükûmeti vardır: Biri İstanbul Rum imparatorluğu ve biri de Galata Ciniviz hükûmetidir. Yalnız bu Lâtin kolonisi tamamiyle müstakil değildir: Siyaseten İtalya'daki Cenova cumhuriyetine bağlıdır ve Galata "Podestat"ı Cumhuriyet tarafından bir sene müddetle tâyin ve tasdik edilir. Bundan başka bir Belediye meclisiyle bir de Ticaret mahkemesi vardır: Belediye mclisinin 24 âzâsı yarı yarıya zâdegân ve halk sınıflarından seçilir; Ticaret mahkemesi de altı âzâdan mürekkeptir. Galata'nın İstanbul imparatorluğu ile alâkası ehemmiyetsiz bir vergi bağından ibarettir: Bâzı Bizans menbâlarına göre Galata gümrük vâridâtı senede iki yüz bin altını bulduğu halde, Bizans'a verilen para yalnız otuz bin altından ibarettir! — İstanbul muhasarasına bitaraf kalacaklarını bir muahedeyle taahhüd etmiş olan Galatalılar Bizanslılara askerle yardım ettikleri gibi, fetihten sonra bir çok İstanbul Lâtinleriyle Rumlarının Galata'ya ilticasını kabul etmişler ve Galata'daki bir çok Cinivizler de Haliç'deki Lâtin gemilerine iltica edip Türk donanması efradının o sırada karaya çıkmış olmasından istifade ederek Akdeniz adalarına kaçmışlardır: Tabiî bütün bunlar bîtaraflık muahedesinin ihlâli demektir. Fatih pek haklı olarak bu vaziyeti hoş görmediği ve umumî bir mu-

hacerete meydan vererek Avrupa'yı büsbütün heyecana da düşürmek istemediği için, İstanbul'un fethedildiği gün itâat ve inkıyâdını arzeden Galata Ciniviz "Podestat"sı "Angelo Zaccharia"dan kaçanların geri çağırılmasını istemiş ve her türlü can ve mal masuniyetinden istifade edeceklerini vâdederek üç ay mühlet vermiştir. — Podestant'nın göndermiş olduğu murahhasların Fatih'e inkıyâd arzetmeleri ve tâbi tutulacakları şerâit hakkında mâlûmat istemeleri 29 Mayıs=20 Cumâda-l-ûlâ Salı gününe tesadüf ettiği halde, çok meşgul olan veyahut bu adamları istihfaf eden Fatih'in o gün ve hattâ ertesi gün bu müracaata hiç bir cevap vermemesi ve yalnız muhaceretin men'ini bilvasına emretmekle iktifâ etmesi üzerine telâşa düşen Podestat Mayısın 31 inci ve Cumâda-l-ûlânın 22 nci Perşenbe günü bizzat müracaat mecburiyetinde kalmış, fakat İstanbul muhasarası esnasında Galata Cinivizleri bîtaraf kalacaklarını taahhüd ettikleri için muhtariyetlerinin fetihten sonra da ibka edileceği vâdedilmiş olduğu halde Cinivizlerin sözlerinde durmayıp Bizans'a fi'len yardım etmiş olmalarından ve hattâ Podestat Angelo Zaccharia'nın kendi torunu "İmperialis"in bile Bizans askerleri içinde esir edilmiş olmasından dolayı muhârip vaziyetinde bulunduğu sâbit olan Galata Cinivizlerinin muhtariyet hakları tamamiyle ilga edilmiş ve Cenova cumhuriyetinin Galata üzerindeki hukukuna nihayet verilmiş olduğu ve Galata'dan kaçan firarîler üç ay içinde dönmedikleri takdirde mallarının zaptedileceği kendisine tebliğ ettirilmiş ve nihayet 1 Haziran=23 Cumâda-l-ûlâ Cuma günü Zağanos Paşa tarafından imzalanan bir Şartnâme mucibince Galata kulelerinden bâzılarının yıkılması, hendeklerin doldurulması ve muntazam vergi verilmesi şartlariyle Galatalılara yanız din ve ticaret serbestisi temin edilmiştir. — Bu ilk şartnâmeden bir iki gün sonra Galata ahalisine bir de ferman verilmiştir; bu fermanda şu esaslar vardır: Galatalıların arzettikleri tâbiiyyet kabul edilip bu kasaba Türk topraklarına ilhak edilmiştir; Galatalıların canlarıyla mallarına dokunulmıyacaktır; din ve ticaret serbestisine malik olacaklardır; fakat vergi ve gümrük meselelerinde hiç bir imtiyazları olmayıp bütün memleketin mükellef olduğu esaslara tâbi tutulacaklardır; mevcut kiliselerine dokunulmamakla beraber yeniden hiç bir kilise yapamıyacaklardır; Yeniçeri ocağı için Galatalılardan devşirme çocuk alınmıyacaktır; Belediye işleri için de bir reis intihab etmek hakkına malik olacaklardır. "Evâhir-i Cumâda-l-ûlâ 857" tarihini taşıyan ve 1453 Haziranının ilk günlerine tesadüf etmesi lâzımgelen bu ferman mucibince Galata'nın artık Cenova cumhuriyetiyle hiç bir alâkası kalmamış, hattâ Bizans devrindeki imtiyazları da tamamiyle kaldırılmış ve doğrudan doğruya bir Türk toprağı haline getirilmiştir: Tabiî bu suretle Bizans devrine ait bir pürüz ortadan kaldırılmış demektir. — Bu ferman mucibince kilise çanlarının çalınması bile men'edilmiştir: Bu memnuiyet Tanzimat devrine kadar bütün kiliselere teşmil edilerek devam ettikten sonra, Tanzimatta müslüman ekseriyetinin rahatsız olacağı hiç düşünülmiyerek maatteessüf ilga edilmiştir).

1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma: Ayasofya câmiinde ilk Cuma namazının kılınması.

(Büyük ve parlak bir alayla İstanbul'da ilk Selâmlık resmine çıkan Fatih Sultan Mehmet, üç gün evvel fethettiği Bizans'ın câmiye tahvil edilen "Büyük

Kilise"sine gelip ilk Cuma namazını askerleriyle beraber kılmıştır. İmâmete İstanbul'un fethinin mânevî kahramanı olan Ak-Şemsüddin geçmiş ve ilk defa olarak Fatih namına okunan hutbayı da bu nûrânî ve yiğit velî okumuştur. — Fatih'in iradesiyle bu Cuma gününden evvel Ayasofya'daki tasvirlerle heykeller ve putlar kaldırılıp kıble tarafına mihrâb yapıldığı ve minber konulduğu ve bilhassa bütün bu hazırlıkların Cuma gününe kadar ikmali için mimarlarla ustaların gece gündüz çalıştıkları rivayet edilir: Yukarda 29 Mayıs=20 Cumâda-l-ûlâ vukuâtı içinde "Ayasofya kilisesinin câmiye tahvili" fıkrasına da bakınız. — Hutbanın bizzat Fatih tarafından okunduğu ve yalnız namazın Ak-Şemsüddin tarafından kıldırıldığı hakkında da bir rivayet vardır. Diğer bir rivayete göre de Fatih yalnız Ayasofya'nın câmiye tahvil edildiği gün askerine bir hitâbe irad etmekle iktifâ etmiştir: Tabiî bu rivayetlerin ayrıca tetkıkı lâzımdır).

1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma: Bizans'ın son günlerindeki Ortodoks - Katolik birliğini parçalıyan Fatih'in Garp hıristiyanlığına karşı Şark hıristiyanlığını himayesi altına alarak yeni bir Rum-Ortodoks patrik tâyin etmesi.

(Yeni patrikin işte bu tarihte tâyin edilmiş olduğunda umumiyetle ittifak edilmekle beraber, bâzı Bizans menbâlarındaki ifadelerle son tetkikler patrikin bu tarihten yedi ay sonra gene bu senenin Kânunuevvel=Zülhicce sonlarında tâyin edilmiş olduğunu göstermektedir. Onun için bu tarihte yalnız Ortodoks patrikliğinin yeniden tesisine karar verilmiş ve patrikin de bir müddet sonra tâyin edilmiş olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Bununla beraber umumiyetle kabul edilen klâsik rivayet de bir Bizans menbaına dayanmakta olduğu için burada ihtiyat kaydiyle o tarih esas ittihâz edilmiştir. — Bizans imparatorluğu devrinde Katolik ve Ortodoks kiliselerini birleştirip aradaki mezhep ihtilâfını kaldırarak Avrupa'dan Türklere karşı yardım temin etmek istiyen kuvvetli bir "Birlik" cereyaniyle buna karşı bilhassa halk tabakasının dinî taassubuna istinad ederek Ortodoks mezhebinin istiklâlini muhafaza etmek istiyen bir muhalefet cereyanı vardı: Bizans'ın son günlerinde imparator Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'la son patrik Grigorios Mammas birlik fikrini ve Başvekil Lukas Nortaras'la Ortodoks kilisesinin en mühim şahsiyetlerinden Gannadios Skholarios istiklâl cereyanını temsil ediyordu; hattâ Notaras'ın İstanbul'da kardinal şapkası görmektense Türk sarığı görmeyi tercih ettiğinden bile bahsetmiş olduğu ve Skholarios'un da sırf işte bundan dolayı bozgunculuk ettiği rivayet edilir; buna mukabil imparator Papalık makamiyle anlaşmış ve Papa'nın gönderdiği kardinal "İsidore" tarafından 12 Kânunuevvel 1452=30 Zülka'de 856 Salı günü Ayasofya kilisesinde büyük bir âyin yapılarak iki mezhebin birleştirildiği ilân olunmuştur: Yukarda bu sene vukuâtı içinde "6 Nisan=26 Rebî'ül-evvel, Cuma" fıkralarının sonuncusuna da bakınız. Bu vaziyete göre İstanbul muhasara ve fethi esnasında Katolik ve Ortodoks ihtilâfı ortadan kalkmış ve Şark hıristiyanlığı Garp kilisesinin hükmüne girmiş demektir. Halbuki bu vaziyet bir taraftan İstanbul Rumlarının dinî temâyüllerine, bir taraftan da Bizans'ı istihlâf eden Türk imparatorluğunun haricî siyasetine kat'iyyen uygun değildir. Fatih'in câmiye tahvil ettiği Ayasofya'da ilk Cuma namazını kıldığı gün yahut biraz sonra Ka-

tolik - Ortodoks birliğine karşı mücadeleleriyle meşhur olan Gennadios Skholarios'u tantana ve debdebe ile patriklik makamına oturtuvermesi işte bundan dolayıdır: Tabiî bu andan itibaren Ortodoks kilisesi Katolik kilisesinden tekrar ayrılıp eski istiklâline yeniden kavuşmuş ve netice itibariyle Şark hıristiyanlığı Türk himayesi altında Garp hıristiyanlığına karşı cephe almış demektir; her halde Fatih'in hıristiyanlık âlemini ikiye böldüğü ve bu suretle Ortodoks tebaasını Roma nüfuzundan ayırdığı muhakkaktır; bilhassa Balkanlarda yapılacak fütuhat bakımından o zaman bu tedbirin çok büyük bir ehemmiyeti vardır; patrikhâneye verilen imtiyazların siyasî sebepleri işte budur; bu tedbir ayni zamanda Bizans Rumlarının yeni Türk idaresine ısınmasını da temin etmiş ve hattâ evvelce Avrupa'ya kaçan bâzı Rum ailelerinin avdetine bile sebeb olmuştur. — Gennadios Skholarios Patrikhâne meclisi tarafından Patrik seçilmiş, intihab usulü dairesinde cereyan etmiş ve Fatih de bu intihabı tasdik etmiştir: Asıl adı "Yeorğiyos Kurtesis" olduğu halde papaslık mesleğindeki "Gennadios" ismiyle patrik olan Skholarios Bizans imparatorları devrindeki merasimle padişahın huzuruna kabul edilmiş ve bir rivayete göre Fatih kendisine murassâ bir asâ hediye edip pek çok teveccüh ve iltifat göstermiştir. Yeni patrikin Osmanlı teşrifatınca vezir pâyesinde sayıldığı ve hattâ maiyyetine muhâfız şeklinde bir Yeniçeri kıt'ası bile verilmiş olduğu rivayet edilir. Fatih'in patrik Gennadios'u makamında ziyaret ettiği hakkında bile bir rivayet vardır. Patrikhâneye verilen imtiyazların en mühimleri aile hukukunda kazâ salâhiyetiyle vergi ve haraçtan muafiyet gibi şeylerdir. — Fatih'in bu münasebetle Rum kilisesine bahşettiği imtiyazlar sonraları tenkid edilmişse de, bir çok Garp müellifleri bu tedbirin o zaman için siyasî bir zaruret olduğunda ve bu suretle Fatih Sultan Mehmed'in büyük bir basîret göstermiş bulunduğunda ittifak etmektedir: Sırpların Macarlara karşı gittikçe Türklere meyletmesi ve Mora kilisesinin bundan bir müddet sonra Osmanlı müdahalesini istemesi de büyük Fatih'in bu siyasî tedbirinde ne kadar isâbet etmiş olduğunu gösterir: 1455=859, 1456=861 ve 1458=862 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. — Gennadios gibi Katolik düşmanlarının İstanbul muhasarasında Türklere el altından yardım etmiş olmak ihtimali bile vardır; meselâ Ebussuûd Efendi'nin "Mecmûa-i fetâvâ"sındaki şu fetvâ öyle bir ihtimali teyid edebilecek bir vesika sayılabilir:

"Mes'ele — Merhum ve mağfûrün-leh Sultan Muhammed Han aleyhi-r-rahmeti ve-l-ğufrân Hazretleri mahrûse-i İstanbul'u ve etrâfında vâkı' olan karyeleri anveten feth mi etmişlerdür?

"El-cevâb — Ma'rûf olan anveten fethdür. Emmâ kenâis-i kadîme hâli üzerine ibka olunmak sulh ile fethe delâlet ider. Sene hamse ve erbaîn ve tis'amie tarihinde bu husûs teftiş olunup yüz on yedi yaşında bir kimesne ile yüz otuz yaşunda bir kimesne bulunup Yahûd-u-Nasârâ el altından Sultan Muhammed ile ittifak idüp Tekfu'a nusrat itmiyecek olup Sultan Muhammed dahî anları sebyitmeyüp hâlleri üzerine mukarrer idecek oldu. Bu vechile fetholundu diyü Müfettiş mazharunda şahâdet idüp bu şehâdet ile kenâis-i kadîme hâli üzre kalmuşdur".

Bu fetvâdaki izaha göre İstanbul cebren fethedilirken bir takım Rumlar "el altından" Fatih'le münasebette bulunmuşlar ve fetihten sonra işte bu hizmetlerine mükâfat olarak kiliselerinin ibkasını temin etmişlerdir! Tabiî bütün bu

casusluk etmeleri ayrıca tetkik edilecek ve bilhassa yeni vesikalar bulundukça aydınlanacak mühim noktalardır. — Fatih Sultan Mehmet yeni bir patrik gibi yeni bir patrikhâne de tâyin etmiştir: Bizanslılar devrinde Ayasofya'nın yanında bulunan patrikhâne bu büyük kilisenin câmiye tahvili üzerine oradan kaldırılmış ve şimdiki Fatih câmiinin yerinde bulunan "Ayion-Apostolon = Saint-Apôtres = Havâriyyûn" kilisesine nakledilmiştir; fakat eski Bizans imparatorlarının türbesi bulunan bu ikinci kilisenin yerini de Fatih câmiinin inşâsı takarrür ettiği için iki sene sonra, yâni 1455=859 tarihinde Fatih'in irâdesiyle Rum patrikhânesi buradan "Panmakaristos" ismindeki râhibeler manastırına nakledilmiştir: 1470 = 875 vukuâtı içinde "Fatih câmiinin ikmâli" fıkrasına da bakınız. Osmanlı devrindeki ikinci patrikhâne işte bu eski manastırdır ve Rum patrikleri 132 sene burada kalmışlardır; bu müddetin sonunda ve Üçüncü Murad devrine tesadüf eden 1587 = 995 tarihinde "Panmakaristos" manastırı "Fethiyye" ismiyle câmiye tahvil edildiği için, patrikhâne nihayet oradan da kaldırılıp Haliç-Feneri'nde üçüncü merkezi olan "Panaiya" kilisesine nakledilmiş ve 1597=1005 tarihine kadar on sene de burada kalmış, ondan sonra Balat'taki "Aya-Dimitri" kilisesi dördüncü merkez olarak üç sene patrikhâne ittihâz edilmiş ve nihayet 1601 = 1009 tarihinde beşinci merkez olarak Fener'deki "Aya-Yorgi" manastırına nakledilmiş: Şimdiki patrikhâne işte budur ve Ortodoks patrikleri 346 senedir işte bu beşinci ve sonuncu patrikhânededir. Fakat o tarihtenberi bu son patrikhâne muhtelif yangınlara uğrayıp bir kaç defa tâmir ve tecdid edilmiştir).

1 Haziran = Cumâda-l-ûlâ, Cuma: Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın azil ve hapsi.

(29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ Salı gününden 2 Haziran = 24 Cumâda-l-ûlâ Cumartesi gününe kadar muhtelif tarihler rivayet edilirse de en kuvvetli bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ Cuma günüdür. Halil Paşa'nın babası Çandarlı-İbrahim Paşa'nın 1429=832 senesi 25 Ağustos=24 Zülka'de Perşenbe günü vefatı üzerine Vezir-i-a'zam olduğu rivayet edildiğine göre, o tarihten bu tarihe kadar İkinci Murad ve İkinci Mehmet devirlerinde 23 sene, 9 ay, 6 gün mütemâdiyen iş başında bulunmuş olduğu anlaşılmaktadır. Bu ihtiyar Vezir-i-a'zam, Fatih'in o günkü yaşından 2 sene, 7 ay, 2 gün fazla iş başında bulunmuş, yâni Fatih'in doğumundan o kadar zaman evvel iktidar mevkiine gelmiş demektir. Bununla beraber son tetkiklerden anlaşıldığına göre ikisinin arasında Amasyalı Koca Mehmet Nizamüddin Paşa da on sene kadar vezâret-i- uzmâ makamında bulunmuştur: Bu vaziyete nazaran Halil Paşa'nın sadâreti 13 - 14 sene kadar sürmüş olması lâzım gelir: "Vezir-i- a'zamlar" cedvelinde 10 numaraya bakınız. Her halde çok tecrübeli dirâyeti ve zeki bir devlet adamı olduğu muhakkaktır. — Candarlı-Halil Paşa'nın Temmuz = Receb bidâyetlerinde Edirne'de tevkif edilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. — Halil Paşa'nın hapsine muhtelif sebepler gösterilir: Bir rivayete göre Bizans İmparatorundan rüşvet alarak İstanbul'un fethine muhalefet etmesi muhasaranın kaldırılmasını istemesi ve harekât esnasında bozguncu rolü oynaması ve bilhassa fetihten sonra Fatih İstanbul'da Bizans'ın son Başvekili Lukas Notaras'dan bu kadar kan dökülmesine niçin sebebiyet verildiğini sorunca Notaras'ın imparatora gelen bâzı mektuplarda mukavemet tavsiye edildiğini Fa-

tih'e ifşâ etmesi Çandarlı-Halil Paşa'nın nihayet tevkifiyle neticelenmiştir. Diğer bir rivayete göre de Fatih vaktiyle kendisinin ilk saltanatında tahtından indirilip babası İkinci Murad'ın ikinci defa tahta çıkarılmasından mes'ul tuttuğu Halil Paşa'ya karşı beslediği garazı bir türlü unutamamış ve nihayet aleyhindeki dedikoduları istismâr ederek intikamını almıştır: 1445=849 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. Bu husustaki muhtelif rivayetlerin en mühimleri işte bunlardır. — Her halde bu Halil Paşa meselesi henüz tamamiyle tenevvür etmemiş karanlık meselelerden biridir: Aşağıda bu sene vukuâtının 10 Temmuz=3 Receb fıkrasına da bakınız).

1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma: Çandarlı-Halil Paşa'nın yerine Mahmud Paşa'nın Vezir-i-a'zam olması.

(Mahmud Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ makamına getirilmesi için 1454=858 tarihi de rivayet edilir: Bu rivayet doğru olduğu takdirde Fatih'in Vezâret makamını bir sene kadar münhal bırakmış olması lâzımgelir: Bununla beraber, bir Bizans rivayetine göre Halil Paşa'nın yerine ilkönce İshak Paşa Vezir-i-a'zam olmuştur; halbuki Osmanlı menbâlarında İshak Paşa'nın sadâreti 1469=874 tarihine müsâdif gösterilir; bu vaziyete göre Bizans rivayeti doğru olduğu takdirde İshak Paşa'nın Çandarlı-Halil Paşa'dan sonra bir sene kadar ilk olarak Vezir-i-a'zam olduktan sonra azledilmiş ve yerine Mahmud Paşa getirilmiş olduğunu kabul etmek lâzımgelir; fakat bu rivayet şüpheli olduğu için burada Osmanlı menbâlarındaki umumî rivayet tercih edilmiştir. — Çandarlı-Halil Paşa'nın iş başından atılması demek, Osmanlı devletinde Türk unsurunun yerine dönmeler ve devşirmeler zümresinin kat'î olarak iş başına gelmeleri demektir: Bu devre kadar muhtelif kumandanlıklarla büyük memuriyetlerde bir takım dönmelerle devşirmeler bulunduğu muhakkaktır: Fakat devletin en büyük makamı olan ve hemen bütün salâhiyetleri toplıyan Vezâret-i-uzmâ mevkii hep Anadolu Türklerinin elindedir. Bu vaziyete mukabil Yeniçeri ocağının teşekkülünden itibaren bir dönmeler ve devşirmeler sınıfı da teşekküle başlamış ve hâdisâtın cereyanından anlaşıldığına göre Anadolu Türk aristokrasisiyle bu dönme ve devşirme köleler zümresi arasında gittikçe şiddetlenen siyasî bir mücadele cereyan etmiştir: Çandarlı ailesinin menkûbiyetinde en mühim âmil işte bu vaziyette aranmalıdır; çünkü bu tarihten itibaren iş başında teselsül eden Mahmud, Rum-Mehmet, İshak ve Gedik-Ahmed Paşalar gibi Vezir-i-a'zamların hiç biri Türk değildir ve bilâkis hepsi devşirme ve dönmedir. — Çandarlı-Halil Paşa'yı istihlâf etmiş olan ve bâzı menbâlarda "Velî" lâkabiyla anılan Mahmud Paşa'nın milliyeti hakkında muhtelif rivayetlere tesadüf edilir: Meselâ bir rivayete göre bir Hırvat dönmesidir, başka bir rivayete göre babası Rum, anası Hırvattır ve nihayet son bir rivayete göre de hem anadan, hem babadan hâlis Rumdur; hattâ son Bizans müverrihlerinden Kritovulos'a göre anadan, babadan Bizans'ın eski ailelerine mensub olan Mahmud Paşa, Anadolu'da Türklere karşı mücadeleleriyle meşhur olan "Filântropinos"un torunlarındandır! Her halde Türk olmadığında ittifak edilir. İstanbul fethinden itibaren Osmanlı imparatorluğunun iş başında umumiyetle yabancı unsurların teselsülü işte bu Mahmud Paşa ile başlamış ve bu tarihten saltanatın ilgasına kadar Vezâret-i-uzmâ veyahut Sadâret-i-uzmâ denilen Başvekillik makamında pek az Türke mukabil hep Rum, Hırvat, Arnavut, Boşnak, Pomak, İtalyan, Arap, Ermeni ve muhtelif

Kafkas milliyetlerine mensup yabancı vezirler teselsül etmiştir. Bunların içinde daha Fatih devrinden itibaren iplikleri tarihin pazarına çıkmış bir takım Türk düşmanı hâinler bile vardır; hattâ bu döküntüler İstanbul'u Türkleştirmek için Anadolu'dan gelip yerleşecek Türk halkını "Mukataa" denilen ve arsalar üzerine tarhedilen emlâk vergisinden muaf tutulmuş olan Fatih'in bu tedbirine karşı bile cephe almaktan çekinmemişler ve İstanbul'un Türkleşmesine mâni olmak için ellerinden geldiği kadar çalışmışlardır; Osmanlı müverrihlerinin en eskilerinden olan meşhur Âşık-Paşa-zâde bu meseleyi şöyle anlatır:
"Padişah İstanbul'u kim fethetti, Sübaşılığını kulu Süleyman Bey'e virdi ve cemî' vilâyetine kullar gönderdi. (Hâtırı olanlar gelsün, evler, bağlar, bağçeler, mülkler virelüm) didiler ve her kim geldiyse virdiler, bu şehri ma'mûr ittiler. Pâdişah yine emritti kim ganîden ve fakîrden evler sürdüler ve her vilâyetin Sübaşılarına ve Kadılarına âdemler gönderdiler. Anlar dahî mübâlâga evler sürdüler ve bu gelen halka dahî evler virdiler. Şehir kim ma'mûr oldu, bu virdikleri evleri mukataaya virdiler. Öyle olucak bu halka dahî güç geldi. Ayuttular kim:
— Bizi memleketümüzden sürdünüz, getürdünüz bu kâfir evlerine, girü virmek içün mü getürdünüz?
didiler ve ba'zısı avretini oğlanunu kodu kaçdı. Kula-Şâhin dirlerdi, atasından kalmış bir Vezir-i âkıl vardı, Pâdişâha aydur:
— Hey devletlü Sultânum! Atan, deden nice memleketler fethitti, hiç birine mukataa vaz'itmedi, Sultânuma dahî lâyık budur kim itmiye"
didi. Pâdişah dahî anun sözünü kabul itti, yine hüküm buyurdu kim:

— Her ev kim virirsüz mülklüğe virün!

didi. Andan sonra mektuplar virdiler kim mülkleri ola; şehir yine ma'mûr olmağa yüz duttu. Mescidler yapmağa başladılar ve bu şehrün hâli eyülüğe döndü. Sonra Pâdişâha bir Vezir geldi kim bir kâfirin oğluydu, Pâdişahâ gayet mukarreb oldu ve bu İstanbul'un eski kâfiri Vezirin eski dostları idi. yanuna girdiler kim:

— Hey neylersün! Bu Türkler bu şehri yine ma'mûr itti, senün gayretün kanı? Atan yurdunu ve bizüm yurdumuzu aldular, gözümüze karşu tasarruf iderler! İmdi sen hod Pâdişâhun mukarrebüsün, cehdeyle kim bu imâretten halk vazgeçe, yine evvelki gibi bu şehir bizüm elümüzde ola!

Vezir dahî aydur:
— Bu şol mukataat kim evvel komuşlardu, anı yine koduralum, bu halk dahî mülkler yapmıyalar, bu şehir yine harâba yüz tuta, âhir yine bizüm tâifemüz elünde kala!
didi. Bir gün Pâdişâhın kalbine münasebetle ilka etti, yine mukataa ilka ittirdi ve bu mahfî kâfirlerün biri ile bir adı müslüman bir kul koşdu ve bu mahfî kâfir her ne kim didiyse öyle itti, anı yazdu.

Suâl: — Ol Vezir kimdür?

Cevâb: —Rum Mehmet Paşa'dur kim sonra [Sultan Mehmet] anu it gibi boğdurdu"
Bütün bu dönme ve devrişme vezirlerin bilhassa Anadolu seferlerinde Türk halkına karşı irtikâb ettikleri zulümlerle cinayetler hakkında Osmanlı menbâlarında bir çok mâlûmat ve tafsilât vardır).

1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma : İstanbul Valiliğine Karışdıran-Süleyman Bey'in ve Kadılığına da meşhur âlim Celâl-zâde Hızır-Bey Çelebi'nin tâyini.

(Sübaşı ünvanını haiz olan bu Süleyman Bey İstanbul'un ilk muhafızı ve valisi vaziyetindedir; Fatih bu Bey'e başlıca iki vazife vermiştir: Biri sûrların tâmiri, biri de Anadolu'nun muhtelif yerlerinden san'at sahipleriyle muhtelif sınıflara mensup sair Türk nüfusunun celbi ve İstanbul'a iskânıdır. İlkönce beş bin aile getirildiği rivayet edilir. Ondan sonra da muhtelif tarihlerde devam eden bu iskân siyaseti Karadeniz sahilleriyle Karaman, Aksaray, Eğridir, Bursa, Mağnisa, Tire. Çarşanba, Kastamonu, Samsun, Sıvas, İzmir vesaire taraflarından gelen Türk aileleriyle İstanbul'un az zamanda Türkleşmesine sebeb olmuş ve hattâ şehrin muhtelif mahallelerine işte bu Türk kütlelerinin men'şeleri olan Anadolu kasabalarının isimleri verilmiştir: Meselâ "Aksaray", "Karaman", "Çarşanba" vesaire gibi isimler hep o devirden itibaren takarrür etmiş ve bu suretle İstanbul şehri Anadolu kasabalarının bir çoğunu temsil eden millî bir halîta haline gelmiştir. — Bununla beraber muhtelif tarihlerde İstanbul'a Balkanlardan da bir mıkdar muhacir getirilip iskân edilmişse de bunların yekûnu o kadar mühim değildir. — İstanbul'a iskân edilen Türklere evler, dükkânlar ve bağlarla bahçeler verilmiş ve bunlar "Mukataa" denilen vergiden vesair mükellefiyetlerden muâf tutularak hem Türk halkının İstanbul'a rağbet etmesi, hem bu halkın iktisadî hâkimiyyeti temin edilmek istenilmiştir: Dönmelerle devşirmelerin bu Türkleştirme siyasetine karşı çevirdikleri entrikalar için bundan evvelki fıkraya bakınız. — İstanbul'a iskân edilmiş olan Türk nüfusuna verilmiş emlâkin tahririne Bursa Sübaşısı Cebe-Ali Bey'le yeğeni müverrih Dursun Bey memur edilmiştir: En kuvvetli rivayete göre "Cibâli" semtinin ismi, İstanbul muhasarasına iştirâk edip o cihetteki kapıdan şehre girmiş olan bu Cebe-Ali Bey'in adından gelir: 29 Mayıs=20 Cumâda-l-ûlâ vukuâtı içinde "İstanbul'un fethi" fıkrasına da bakınız. — Cebe-Ali Bey Bursa'da çok meşgul olduğu için biraz sonra İstanbul emlâkinin tahririni hemen kâmilen yeğeni Dursun yahut "Tûr-ı-Sînâ" Bey'e bırakmış ve Fatih'in de tasvibiyle bu büyük ve tarihî vazifeyi Dursun Bey ifa etmiştir. İstanbul muhasarasında Fatih'in maiyyetinde bulunan ve sonradan Baş-Defterdar yâni Maliye Nâzırı olan bu Dursun Bey "Târîh-i Ebu-l-feth" ismindeki Fatih devri tarihiyle meşhurdur: Çok mustalah bir lisanla yazılan bu tarihin en kıymetli cephesi, İstanbul muhasarasiyle fethini kendi gözüyle görmüş bir Türk müverrihinin eseri olmasıdır: Bu kıymetli vesika "Târih-i Osmânî Encümeni" tarafından 1330 tarihinde neşredilmiştir. — İlk İstanbul Kadısı olan "Celâl-zâde Hızır-Bey-Çelebi" Osmanlı tarihinin en meşhur ve mümtâz âlimlerindendir. Sivri-hisarlıdır. Meşhur Nasrüddin Hoca'nın sülâlesinden olduğu rivayet edilir. Sivrihisar Kadısı "Molla Celâlüddin Ali" nin oğlu ve "Tazarruât" sahibi büyük ve meşhur münşî Sinan Paşa'nın babasıdır: Bu sırada 16 yaşlarında bulunan Sinan Paşa'nın doğumu için 1437=841 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Hızır-Bey-Çelebi memleketinde ve daha bâzı yerlerde Kadılık ve Bursa'da Müderrislik etmiş ve Osmanl kültüründe mevki sahibi bir çok talebe yetiştirmiştir. Arap, Acem ve Türk dillerinde zarif şiirleri vardır. Gençliğinde askerlik mesleğinde bulunduğu da rivayet edilir. Hızır Bey kendi zamanında "ilim dağarcığı" diye şöhret bulmuştur; fakat ilminin

yüksekliği kadar ahlâkiyle adaletinin ciddiyetiyle de meşhurdur: Hattâ İstanbul Kadılığı zamanında Fatih'i mahkemeye celbedip bir dâvâda mahkûm ettiği hakkında bile kuvvetli bir an'ane vardır. — Osmanlı edebiyatında "Ebced" hesabiyle manzum tarih yazmak âdetinin bununla başladığı rivayet edilirse de bu nokta ayrıca tetkik edilmelidir. — Hızır-Bey-Çelebi altı sene İstanbul Kadılığına şeref verdikten sonra 863=1458—1459 tarihinde vefat etmiş ve yerine kendisi gibi o devrin en büyük ve en mümtâz âlimlerinden meşhur Molla-Husrev tâyin edilmiştir. — Hızır-Bey-Çelebi'nin mezarı İstanbul'da, Zeyrek'le Vefâ arasındadır).

18 Haziran = 10 Cumâda-l-âhire, Pazartesi: Fatih'in İstanbul'dan Edirne'ye dönüşü.

(Fatih Sultan Mehmet büyük fethi üzerine İstanbul'da yirmi gün kalmış ve bu müddet zarfında Bizans imparatorlarının "Vlakherne = Blashernes" denilen sarayında oturmuştur: Bu saraya Türkler "Tekfur-sarayı" ismini vermişlerdir. — Muhasaranın bidâyetinden fethe kadar geçen günler de hesab edilmek şartiyle Fatih İstanbul'un dışında ve içinde cem'an 74 gün kalmış demektir. — İstanbul fethinden dönen Fatih'in Edirne'ye parlak bir zafer alayı ile girdiği ve bir çok seçme esirler götürdüğü rivayet edilir).

10 Temmuz = 3 Receb, Salı: Eski Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın idamı.

(Bu senenin 1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ Cuma günü, yâni İstanbulun fethinden üç gün sonra Vezâret-i-uzmâ makamından azli üzerine İstanbul sûrundaki Yedi-kule zındanında hapsedildiği rivayet edilen Çandarlı-Halil Paşa bu zındanda kırk gün mahpus kaldıktan sonra Edirne'ye nakledilip orada idam edilmiştir: Bu suretle Halil Paşa Osmanlı tarihinde Yedi-kule zındanına atılmış ilk devlet adamı demektir. Bununla beraber o sırada henüz Yedikule Bizanslılardan kalmış üç kuleden ibaret bulunduğuna ve dört kule daha ilâvesiyle hepsinin yedi kuleli bir iç-kale şeklini alması bundan beş sene sonra olduğuna göre bu rivayetin yanlış olmak ihtimali de vardır: 1458=862 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Çandalı-Halil Paşa'nın 21 Hazidan=13 Cumâda-l-âhire Perşenbe günü idam edilmiş olduğu hakkında da bir rivayet vardır; bu ikinci rivayet doğru olduğu takdirde sonradan Yedi-kule ismini alan zındanda kırk gün değil, yirmi gün kalmış olması lâzımgelir. — Bu meselede sene ihtilâfı bile vardır: Meselâ bir rivayete göre Halil Paşa 1454=858 tarihinde idam edilmiştir; bilhassa Paşa'nın İznik'deki mezarının biraz müphem ibârelerle yazılmış olan kitâbesinde Hicretin 834 senesi Rebî'ül-evvel ayının 12 nci günü vefat etmiş gösterilmesi meseleyi büsbütün karıştırmaktadır: Memduh Turgud Koyunluoğlu'nun Bursa Halkevi neşriyâtı içinde 1937 de çıkan "İznik ve Bursa tarihi"nin 139 uncu sahifesindeki izaha göre bu kitâbedeki 834 senesi, "Kamerî" değil, "Şemsî" Hicret senesidir ve Kamerî'ye tahvil edildiği takdirde 859-860 tarihine tekabül etmektedir! Kamerî Hicret takviminin 859 - 860 seneleri de Milâdın 1455 - 1456 tarihlerine müsâdiftir: Bu izah doğru olduğu takdirde ise, 1453=857 tarihinde hapsedilmiş olan Paşa'nın 2-3 sene zındanda kaldıktan son-

ra idam edilmiş olması lâzımgelir. İznik kitâbesindeki tarihte Rebî'ül-evvel ayının 12 nci Çarşanba gecesinden bahsedilmektedir: Kamerî Hicret takviminin 860=1456 senesi Rebî'ül-evvel ayının 12 nci gecesi, Şubat ayının 18/19 uncu Çarşanba/Perşenbe gecesine müsâdiftir: Eğer bu bir tesadüften ibaret değilse, her halde yukarıki tahmini teyid edebilecek bir delil demektir. Zaten Oruç-Bey tarihinde de Halil Paşa'nın idamı "Enez fethünden dönücek", yâni 1456=860 senesinde gösterilir. Bununla beraber bütün bu noktalar ayrıca tetkik edilmelidir. — Halil Paşa'nın idam edildiği yerde de ihtilâf vardır: Meselâ bir rivayete göre Edirne'de, diger bir rivayete göre de İstanbul'da idam edilmiştir. — Çandarlı-Halil Paşa Osmanlı tarihinde ilk idam edilen Vezir-i-a'zam sayılır. — Paşa'nın idamiyle beraber bütün serveti de müsadere edilmiş ve işte o tarihten itibaren servet müsaderesi âdet hükmünü almıştır. — Halil Paşa'nın para olarak yüz yirmi bin duka altını çıktığından bahsedilir: Bu para, istilâ ve ganîmet devrinin devlet adamları için o kadar izâm edilecek bir servet değildir; bilhassa Çandarlı ailesinin bir asra yakın bir zamandanberi iş başında bulunan çok zengin bir sülâle olduğu da unutulmamalıdır. — Osmanlı tarihinde vezir mallarının müsâderesi âdetine karşı vezirler arasında da servetlerini emniyet altına almak için "Evlâdiyye" şeklinde vakıflar tesis etmek âdeti başlamıştır. — Halil Paşa'nın idamiyle Çandarlı ailesinin Osmanlı tarihindeki parlak rolü de nihayet bulmuş sayılır: Bununla beraber Halil Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa İkinci Bâyezid devrinde bir müddet Vezir-i-a'zam olmuştur: 1498=903 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Birinci Murad devrinde ve 1368=770 tarihinde Çandarlı-Hayrüddin Kara-Halil Paşa'nın Vezâret-i uzmâ makamına tâyininden bu 1453=857 tarihinde torunu ve adaşı İkinci Halil Paşa'nın azil ve idamına kadar 85 sene devletin vezirlik ve Vezir-i-a'zamlık makamlarında bulunan Çandarlı sülâlesinden Birinci Halil, oğlu Ali, diger oğlu İbrahim ve nihayet İbrahim'in oğlu İkinci Halil Paşalar iş başında bulunmuşlardır. Bu suretle bir asra yakın bir zaman mütemâdiyen iktidar mevkiinde bulunan Çandarlı ailesinden dört vezir yetişmiş demektir; işte bundan dolayı Osmanlı menbâlarında Vezâret'in ilk devri irsî gibi gösterilir: Bu mesele için 1368=770 vukuâtının üçüncü ve 1387=789 vukuâtının da birinci fıkralarına bakınız. Fatih'in İkinci Halil Paşa'yı idam ederek bu aileyi iş başından uzaklaştırması, İkinci Bâyezid devrinde bir aralık bu sonuncusu Halil Paşa'nın oğlu İkinci İbrahim Paşa'nın Vezir-i-a'zam olmasına rağmen Osmanlı müverrihlerinin umumiyetle Çandarlılar aleyhinde bir lisan kullanmalarına ve bilhassa Ali Paşa ile İkinci Halil Paşa'yı ihanetle ve Bizans imparatorlarına satılmış ve hattâ casusluk etmiş olmakla itham etmelerine sebeb olmuştur! Meselâ meşhur bir balık hikâyesi vardır: Bu masala göre Bizans imparatorları İstanbul'u Türklerden kurtarmak için Çandarlı Paşalara arasıra "mâhîler", yâni "balıklar" içinde altınlar göndermişler ve işte bu suretle o Türk vezirlerini parayla satın alıp vaziyetlerini kurtarmışlardır: 1396 - 1397 = 799 vukuâtının üçüncü fıkrasiyle 1452 = 856 vukuâtının "28 Ağustos = 12 Şa'bân, Pazartesi" fıkrasına bakınız. Hattâ bâzı Osmanlı menbâlarında Çandarlılar Bizanslıların "Ebâ-an-ced dostu" gösterilir ve bâzı Bizans menbâlarında da Türk halkının bu aileye "Gâvur ortağı" dediğinden bahsedilir! Eğer bu gibi rivayetler doğru olsa, Osmanlı devletinin teşekkül devrinde hükûmetin ecnebilere satılmış bir takım hainler tarafından idare edilmiş olması ve ilk Os-

manlı padişahları gibi büyük mücâhitlerin de bu hain "gâvur ortakları" iş başından ayırmamış olmaları lâzımgelir! Tabiî bu isnatlar âmiyâne birer yakıştırmadan başka bir şey değildir: İmparatorların Çandarlılara rüşvet vermeleri için balıkların içine altın doldurmalarına ihtiyaç yoktur! Çandarlılar Bizans imparatorlarından rüşvet değil, hediye almışlardır: Fakat bu hediyeler muhtelif vesilelerle hem padişahlara, hem bütün vezirlere açıktan açığa gönderilmiş ve tarihlere de geçmiştir. Çandarlı sulâlesinin sukutundan sonra Osmanlı tarihlerinde bu açık hediyelerin onlara münhasır gizli bir rüşvet şekline sokulmuş olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Bâzı Bizans menbâlarına göre o zamanki Türklerin Fatih devrindeki İkinci Halil Paşa'ya "gâvur ortağı" demeleri de her halde Çandarlı ailesinin ötedenberi Bizans piyasasıyla olan alâkasından kinâye olabilir: İstilâ devrinin ilk asrında mütemâdiyen iş başında bulunarak zenginleşen ve bilhassa gazâ ganîmetleriyle muhtelif hıristiyan hükümdarlarının takdim ettikleri hediyeler sayesinde büyük bir servet yapan bu sülâlenin Bizans piyasasıyla iktisadî münasebetlerde bulunduğu muhakkaktır; bâzı Garp müelliflerinin son tetkiklerine göre, inhitat devrinde bile Şark ticaretinin en mühim merkezi olan Bizans piyasası Çandarlıların servetlerini işlettikleri bir saha vaziyetindedir; bu ailenin Bizans tarafdarlığıyla itham edilmesi işte bu yüzdendir. İslâv, Rum ve Lâtin elçilerinin siyasî teşebbüslerinde hep bu sülâleden olan vezirlere başvurmak mecburiyetinde bulunmaları, nihayet Çandarlıları o devrin haricî âlemle en sıkı münasebetlerde bulunan en mâhir diplomatları haline getirmiş ve padişahların askerî şiddetlerine karşı bunlar siyasî itidal ve ihtiyat zaruretlerini temsil etmişlerdir. İlk Osmanlı istilâsının yalnız kuvvet prensipine değil, ayni zamanda siyasî basîret esaslarına dayanması Çandarlıların diplomasideki uzun tecribeleriyle büyük meziyetlerinden mütevellit bir netice demektir. Çandarlıların "İlmiyye" sınıfından yetişmiş olmaları da kendilerine karşı servetleriyle haricî münasebetleri kadar husunet uyandırmış bir âmil sayılır: İstilâ gazâlarını idare eden Gaziler zümresinin böyle bir "Ulemâ" sülâlesini iş başında görmekten pek memnun olmadığı anlaşılmaktadır. Bilhassa Fatih devrinde artık tamamiyle kuvvetlenmiş olan Dönmeler ve Devşirmeler partisinin iş başında bir Türk ailesinin mevcudiyetine daha fazla tahammül edemiyeceği de muhakkaktır. Son Bizans müverrihlerinden Kritovulos, Halil Paşa'nın hapis ve idamından bahsederken Fatih'in ilk saltanatındanberi Paşa'ya karşı beslediği garazla İstanbul muhasarasında Bizanslılarla gizli münasebetlerde bulunmuş olması gibi Osmanlı menbâlarında da tesadüf edilen umumî rivayetleri kaydettikten sonra:

— Maamâfih keyfiyet-i katlinde bu esbâb-ı zâhireden başka esbâb-ı hafiyye bulunmak ihtimali de vardır!

demek suretiyle belki de Devşirmeler partisinin gizli entrikalarına imâda bulunmak istemiştir. İşte bütün bu sebeplerin bir araya gelmesi, ilk saltanatı devrindeki mâcerasındanberi Halil Paşa'dan hoşlanmadığı rivayet edilen Fatih'in bir takım siyasî mülâhazalarla İstanbul fethine muârız olduğundan bahsedilen bu devlet adamını ortadan kaldırmıya karar vermesiyle neticelenmiş demektir: Fatih'in Halil Paşa'dan soğumasına sebeb olan saltanat meselesi için 1445=849 vukuâtının birinci ve ikinci fıkralarına da bakınız).

Silivri kalesinin teslim olması.

(Bu sene vukuâtının başındaki üçüncü fıkrada görüldüğü gibi, muhasaradan evvel İstanbul civarı Bizanslılardan temizlenirken tahkimâtının sağlamlığına güvenen Silivri kalesi teslim olmaktan imtinâ etmiştir. Bizans idaresi devrinde bazan saltanat müddailerinin ve bazan da imparatorluk hanedanından bir takım prenslerin merkezi olduğu için mühim bir şehir sayılan Silivri'de Kantakuzinos hanedanının sonradan harab olmuş bir sarayı da vardır. — Muhasaradan evvel buraya Bizans'dan kaçmış bir çok mühim adamların toplanmış olduğu da rivayet edilir. — İstanbul'un sukutu üzerine artık hiç bir ümitleri kalmıyan Silivri müdafileri hayatlarına dokunulmamak şartiyle teslim olmuşlardır).

İmroz, Limni ve Taşoz adalarının itâati; Enez ve Midilli Ciniviz beylerinin tâbiyet kabulü.

(Bu sırada Ege denizindeki adalar muhtelif idareler arasında paylaşılmış bir haldedir: Bunların çoğu şimalden cenuba doğru Ciniviz ve Venedik cumhuriyetleriyle Rodos Şövalyelerinin elindedir. İstanbul'un fethine doğru Bizans imparatorluğunun idaresinde yalnız İmroz, Limni ve Taşoz adaları kalmıştır. Bizans'ın sukutiyle son imparator Onbirinci Konstantin'in maktul düşmesi ve bir taraftan da İstanbul limanındaki Türk donanmasının Gelibolu'ya gelişi bu Bizans adalarını dehşet içinde bırakmış ve panike kapılan ahali İtalyan gemileriyle Eğriboz, Sakız ve Girit adalarına doğru muhaceret etmiye başlamıştır. Son Bizans müverrihlerinden İmrozlu Kritovulos bu sırada vatanında bulunduğu için İmroz ve Limni halkını teskin edip muhaceretin önüne geçmiş ve Gelibolu'da bulunan donanma kumandanı Hamze Bey'e adam göndererek hem bu adaların ânî bir taarruzdan masun kalmasını temin etmiş, hem bunların iltihakını arzetmek üzere Fatih nezdine gönderilecek elçilerin kabulüne delâlet etmesini istemiştir. — Kritovulos'un yolladığı hey'et bu senenin yaz mevsiminde Edirne'ye vardığı zaman Enez ve Midilli Ciniviz Beylerinin itâatlerini arz için gönderdikleri murahhaslar da gelmiş. bütün bunların tâbiiyetleri kabul edilmiş ve bu vaziyet üzerine İmroz adası Enez beyi Palamidi'nin ve Limni ile Taşoz adaları da Midilli Ciniviz dukası Rodrigo'nun idaresine verilmiştir: Tabiî bu suretle hem o üç Bizans adası, hem bu iki Ciniviz Beyliği Türk hâkimiyyetine girmiş demektir. Enez ve Midilli Ciniviz Beylikleri için 1456=860 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Müverrih Kritovulos'un eseri Fatih'in ikinci cülûsuna tesadüf eden 1451 senesinden 1467 tarihine kadar on altı senelik vukuâta aittir: Müellifin Fatih'e takdim ettiği bu kıymetli eserin Topkapı sarayındaki nüshası ilk defa olarak 1870 tarihinde Paris'de neşredilmiş ve 1328 tarihinde de İzmir Meb'usu Karolidi Efendi'nin Türkçe tercemesi "Tarih-i Osmanî Encümeni" tarafından bastırılmıştır).

Muhtelif hıristiyan devletlerinin haraca bağlanması.

(İstanbul'un fethi zafernâmelerle İslâm devletlerine tebşir edilmiş olduğu için bunlardan tebrik hey'etleri gelmiştir. — Etrafta bulunan muhtlif hıristiyan devletlerinden de tebriklerini arzetmek için elçiler gelmiş ve bunlardan Trab-

zon Rum imparatorluğu 2000, Sırbistan krallığı 12000, Raguza = Dubrovnik cumhuriyeti 3000, son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un kardeşleri Dimitrios ile Thomas idaresinde bulunan Mora despotluğu 10000, Sakız Ciniviz kolonisi 6000 ve Midilli Ciniviz dukalığı da 3000 duka altını haraca bağlanmak suretiyle Osmanlı hazinesine mühim bir irat temin edilmiştir: Bu haraçların yekûnu senede 36 bin duka altını tutmaktadır; o zamanki altın piyasasına göre bu para çok mühim bir gelir sayılabilir. Bu suretle komşu devletlere karşı bir sulh siyaseti tâkib edilmiş demektir: Zaten Fatih'in İstanbul fethinden evvel olduğu gibi fetihten sonra da bir müddet sulh siyaseti tâkib etmek istediğinden bahsedilir: Aşağıki fıkraya da bakınız).

1454 = 858

18 Nisan = 19 Rebî'ül-âhir, Perşenbe: Venedik Cumhuriyetiyle buna tâbi Naksos = Nakşa Dukalığının Osmanlı imparatorluğu ile sulh akdi.

(Bu sulh muahedesi mucibince Venediklilere Osmanlı iskelelerinde ticaret serbestisî verilmiş ve İstanbul'da "Baïle = Balyos/Balyoz" ünvaniyle bir Venedik konsolosu bulunmasına müsaade edilmiştir. Venedik hükûmetinin de vaktiyle İkinci Murad devrinde olduğu gibi, Arnavutluktaki arazisinin emniyet ve masuniyeti mukabilinde her sene iki yüz bin duka altını haraç vermesi takarrür etmiştir. Bundan başka Cumhuriyet İstanbul fethinde Türklere esir olan Venediklilerin serbest bırakılması için büyük bir fidye vermek mecburiyetinde de kalmıştır; yukarıki fıkrada muhtelif Hıristiyan hükûmetlerinden alındığını gördüğümüz 36 bin duka altını ile Venediklilerden alınan bu 200 bin altının 236 bin altın tutan yekûnu Osmanlı hazinesi için çok büyük bir vâridât demektir: Haraçlar, ganîmetler ve esir fidyeleri istilâ devrinde hem devlet hazinesini, hem memleketin iktisadî seviyesini yükseltip zenginleştiren en mühim menbâlardandır. — Bu malî ve ticarî şartlardan başka Venediklilerle akdedilen muahede mucibince her iki taraf tebaalarının can ve mal masuniyeti de mütekabilen taahhüt ve temin edilmiş ve bu esaslar Venedik himâyesinde bulunan Yunan adalarındaki Naksos = Nakşa dukasiyle aile ve tebaasına da teşmil edilmiştir: Naksos Dukalığı için 1415 = 818 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — İstanbul fethini tâkib eden bu Osmanlı - Venedik sulhü dokuz sene sürmüştür: 1463 = 867 vukuâtının üçüncü fıkrasına da bakınız).

Eski-saray inşaâtının ikmali.

(Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'da yaptırdığı ilk saray şimdiki Üniversite binâsının yerindedir: "Eski-saray" denilen bu binânın inşâsını İstanbul fethinden yirmi gün sonra Edirne'ye giderken emrettiği ve şehrin merkezine tesadüf eden yerini de bizzat kendisinin intihab ettiği rivayet edilir; bu Eski-saray bir manastır harâbesinin yerine yapılmıştır. — İnşaât bir senede ikmal edilmiş ve Fatih burada bir rivayete göre iki sene ve diger bir rivayete göre de on beş sene kadar oturmuştur. — Her halde o zaman buna nisbetle "Yeni-saray" denilen şimdiki "Topkapı sarayı"nın ilk yapıları yapılıncaya kadar İstanbul'a gel-

dikçe bu Eski-saray'da oturduğu muhakkaktır. — Fatih Yeni-saray'a naklettikten sonra Enderun halkının Kanunî devrine kadar Eski-saray'da kaldığı rivayet edilir. — "Yeni-saray" için 1472 = 877 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız).

Birinci Sırp Seferi.

(İstanbul fethinden sonra Fatih'in ilk büyük hareketi işte bu Sırbistan seferidir. Bu sefer için muhtelif menbâlarda rivayet edilen sebeplerin en mühimleri Sırp kralı "Corci/Georges Brankoviç"in Macarlara güvenerek Osmanlı arazisine sarkıntılık etmek suretiyle tâbiiyyet muahedesini ihlâle kalkışması, Macaristan'a karşı askerlik bakımından Sırbistan fethinin artık bir zaruret halini alması ve bilhassa Fatih'in bütün Balkan yarımadasını tamamiyle Türk hâkimiyyeti altına almak siyaseti gibi şeylerdir. — O zamanki Sırbistan'ın anahtarları vaziyetinde iki kale vardır: Bunlardan biri kral Brankoviç'in payıtahtı olan "Smederevo = Semendere/Semendire" ve digeri de tahkimâtının metanetinden dolayı Sırp hazinesinin mahfuz bulunduğu "Ostrowitz/Ostroviça=Sivrihisar/Sivricehisar" kalesidir. Bunlardan Sivricehisar büyük toplarla döğülerek fethedilmiş ve Semendire de muhasara edilip istihkâmlar zaptedildiği halde iç kale mukavemet ettiği için muhasara kaldırılarak Edirne'ye avdet edilmiştir. Bu seferde elli bin esir ve bir çok ganîmet alınmış ve Osmanlı menbâlarına göre Brankoviç'in Ostroviça=Sivricehisar'da sakladığı Sırp krallığı hazinesi bu kalenin fethi üzerine Türklerin eline geçmiştir. — Sırbistan seferinde Türk ordusuna bizzat Fatih Sultan Mehmet kumanda etmiştir. — Evvelce Osmanlı işgalinde bulunan Semendire şehri İkinci Murad devrindeki "Szegedin" sulhü üzerine Sırbistan'a iade edilmiştir: 1444=848 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Ordu çekilirken Sırbistan'da işgal edilmiş olan yerlerin muhafazası ve mümkün olan yerlerin de istihlâsı için ümerâdan Firuz-Bey oğlu Mehmet Bey kumandasında otuz bin kişilik bir kuvvet bırakılmıştır).

Kruşevaç bozgunu ve Firuz-oğlu Mehmet Bey'in esareti üzerine Sırbistan'ın itâat altına alınması.

(Yukarıki fıkrada görüldüğü gibi Fatih ilk Sırbistan seferinden Edirne'ye dönerken Sırplardan alınan yerlerin muhâfazasiyle fütuhât sahasının tevsiine Firuz-Bey oğlu Mehmet Bey'i memur etmiş ve maiyyetinde 20-30 bin kişilik bir kuvvet bırakmıştır: Mehmet Bey'in ordugâhı Kruşevaç civarında gösterilir. — Fatih'in Sırbistan'da ehemmiyetsiz bir kuvvet bırakıp çekilmesini fırsat ittihâz eden Macar Başkumandanı Hunyadı Janos = Yanko Hunyad'la Sırp kıralı Brankoviç Macar ve Sırp ordularının başında birdenbire taarruza geçip Mehmet Bey'in kuvetlerini sayıca üstünlükleri sayesinde bozguna ve hattâ Mehmet Bey'i esir etmiye bile muvaffak olmuşlardır. — Bu vak'a üzerine Fatih tekrar düşman üzerine yürümüşse de Yanko Hunyad Macaristan'a kaçmış ve Sırp kralı da senede otuz bin duka altını haraç vermek ve Türk hâkimiyyetini kabul etmek şartlariyle yeniden itâat ve inkıyâda mecbur olmuştur. — Aşağıdaki 1455 =859 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız).

1455 = 859

İkinci Sırp seferi

(Bu ikinci Sırbistan seferinin hudut kumandanı Evrenos-oğlu İsâ Bey tarafından gösterilen lüzum üzerine açıldığından bahsedilir. — Fatih'in idare ettiği bu seferde gümüş mâdenleriyle meşhur ve son derece müstahkem bir mevki olan "Novobrdo/Novoberda" şehri kırk gün muhasaradan sonra Haziran başlarında ve Cumâda-l-âhire ortalarında hücumla zaptedilmiştir: "Novoberda" şehri Üsküb'ün garbındadır. O civarda bir kaç kale daha alındıktan ve bu suretle Sırbistan'daki Türk fütuhâtı genişletildikten sonra Fatih Kosova sahrâsındaki Hudâvendigâr meşhedini ziyaret ederek Selânik üzerinden İstanbul'a avdet etmiştir. — Bir rivayete göre de "Novoberda" kalesi yalnız yedi gün dayanabildikten sonra sukut etmiştir. — Bu sırada Macar Başkumandanı Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın Sırp kralı Brankoviç'e sonuna kadar mücadeleye devam teklifinde bulunduğundan bahsedilir: Fakat Sırpların Ortodoks ve Macarların da Katolik olmaları bu iki millet arasındaki elbirliğini nihayet bozmıya başlamış ve bilhassa Fatih'in İstanbul fethinde Ortodoks kilisesini Katolik tâbiiyyetinden kurtarması bu vaziyete çok tesir etmiştir; hattâ bundan dolayı Sırplarla Macarlar arasındaki mezhep geçimsizliği, Bizans Rumlarıyla katolik Lâtinler arasındaki ihtilâfa benzetilir. Yanko Hunyad'ın meşhur bir sözü vardır: Türkler mağlûb edildiği takdirde Sırp Ortodoksluğuna karşı ne muâmelede bulunacağını kendisinden soran kral Brankoviç'e Macar kahramanının:

— Bütün Sırbistan'da Katolik kiliseleri kurduracağım!

dediği rivayet edilir; halbuki ayni suali Fatih'e sormuş olan Sırp elçileri ondan şu cevabı almışlardır:

— Her câmiin yanına bir ortodoks kilisesi kurulabilir!

İşte bir taraftan İstanbul fethi üzerine Ortodoks patrikliğine eski istiklâlinin iade edilmesi, bir taraftan da Fatih'in Sırplara Katoliklerin vermek istemedikleri mezhep hürriyetini en geniş şekilleriyle temin etmesi Macar - Sırp ittifakını sarsan en mühim âmil olmuştur. Her halde Türklerin istilâ devrinde Balkan milletlerine karşı en keskin silâhları adaletleridir).

Arnavutluk'da Berat zaferi.

(Fatih'in Arnavutlara karşı böyle bir tedip hareketine lüzum görmesi, kendisinin İstanbul fethi hazırlıkları ve bilhassa İstanbul muhasarasıyla meşgul olduğu sıralarda Arnavutların fırsattan istifade ederek oradaki Türk kuvvetleriyle mütemâdiyen çarpışıp durmalarıdır: Bilhassa 1452 = 856 tarihinde iki muharebe açmışlar ve İstanbul muhasarası esnasında da 22 Nisan 1453 = 12 Rebî'-ülâhir 857 Pazar günü bir Türk kuvvetini bozguna uğratmışlardır. Fatih bir taraftan işte bu fırsat düşkünlüklerinin cezasını vermek ve bir taraftan da bütün Balkanların Türk idaresinde toplanması fikrine karşı bir çıban şeklinde işleyip duran Arnavutluk meselesini artık tesviye ve tasfiyeye başlamak mecburiyetinde kalmıştır. — İkincisi Sırbistan seferinden sonra Evrenos-oğlu İsâ Bey kırk bin kadar suvariden mürekkep bir kuvvetle Arnavutluğa girip 26 Temmuz = 10 Şa'bân Cumartesi günü âsi Arnavut sergerdesi İskender-Bey'in Napoli kra-

lından aldığı yardım kuvvetleriyle birleştirmiş olduğu ordusunu Berat şehrinin önlerinde perişan etmiş, Arnavut - İtalyan ordusunun yarısından fazlası imhâ edildikten sonra mütebâkisi kısmen esir olmuş ve kısmen kaçmış, bu muharebede bir çok Arnavut Beyleri maktul düşmüş ve bu tarihten itibaren Arnavut âsilerinin mâneviyyâtı gibi İskender'in nüfuz ve itibarı da artık sarsılmıya başlamıştır. — Bu muharebenin Berat önlerinde olması, o sırada İskender'in İtalyan müttefikleriyle beraber şehri muhasara etmiş olmasındandır).

Rodos Şövalyelerine harb ilânı ve Osmanlı donanmasının Adalar seferi.

(Bâzı menbâlarda bu deniz seferinin sebebi, Rodos'daki "Saint-Jean" şövalyeleri hükûmetinin Lâtince "Magnus Magister", Rumca "Meğas Mastoris" Fransızca "Grand-Maître" ünvanlarıyla anılan ve muahhar Osmanlı menbâlarında "Üstâd-ı-a'zam" denilen reisi "Jacques de Milly"nin elçiler ve hediyeler gönderip bir ticaret muahedesi akdini istemesi ve bu teklife karşı diger adalar gibi haraç vermesi lâzımgeldiğinden bahsedilince mağrurâne bir ifade ile reddetmesi şeklinde gösterilir: Hakikatte ise vaziyet büsbütün başkadır; İstanbul'un Türkler tarafından fethi üzerine Papa Üçüncü Calixtus'un riyasetinde Macar, Aragon ve Fransa krallıklarıyla Burgonya dukalığından ve Ciniviz ve Venedik cumhuriyetlerinden teşekkül eden Hıristiyan ittifakına Rodos Şövalyeleri de dahil olmuş ve zaten bir "Korsanlar cumhuriyeti = République de corsaires" vaziyetinde bulunan bu Şövalyeler deniz yollarının emniyetini ihlâl ettikten başka Türk sahillerini vurmıya ve Türk ticaret gemilerini zaptetmiye başlamışlardır! Rodos zındanlarının Türk esirleriyle dolduğu rivayet edilir. Hattâ bu vaziyetten dolayı daha 1454 = 858 tarihinde Fatih'in emriyle Adalar denizine açılan otuz kadırgadan mürekkep bir Osmanlı filosu Rodos Şövalyelerine ait küçük adalardan bâzılarına karşı baskınlar yaparak mukabelede bulunmuştur. — Eski Haçlı döküntülerinden olan ve 1309=709 tarihindenberi Rodos'da tutunup o civarda bulunan diger bir takım adaları da ellerine geçiren bu Şövalyeler teşkilâtı "Ordre des Chevaliers de Saint-Jean de Rhodes" ismiyle anılır. Muhtelif Avrupa milletlerine mensub olan bu Şövalyelerin idaresinde başta Rodos olmak üzere "Les Îles de la Religion" denilen dokuz ada ile Anadolu sahilindeki "Bodrum=Pétreon" kalesi vardır; bunlar "Rodos=Rhodes", "Herke/Hereke=Charki/Chalki", "İlyaki/İleki=Tilos/Piskopi", "İncirli=Nissiros", "İstanköy=Cos/Stanchio" "Leryoz/İleroz = Leros". "Sümbegi=Symia/Simi", "Kalimnos = Calymnos" ve "Limonya = Limniona" adalarıdır. Bu suretle Rodos Haçlı devleti dokuz ada ile Bodrum kalesinden mürekkep on parça araziye hâkim bir deniz cumhuriyeti demektir. Bu sırada 147 nci senesine giren tarihî mevcudyieti hep korsanlık fâcialarıyla ve deniz yollarının emniyetini ihlâl edip durmakla geçen ve Kanunî tarafından söndürülünceye kadar daha 66 sene sürecek olan bu Haçlı şakavet ocağı hakkında daha fazla tafsilât için 1522=928 vukuâtının "4 Haziran=9 Receb, Çarşanba" ve 1522=929 vukuâtının da "20 Kânunuevvel=1 Safer, Cumartesi" fıkralarına bakınız. — Fatih'in bu ilk Rodos seferine gönderdiği donanmanın seksen gemiden ibaret olduğu ve ihraç hareketleri için bu gemilere 15 - 18 bin kadar asker bindirildiği rivayet edilir; donanma kumandanının kim olduğunda ihtilâf vardır: Zayıf bir rivayete göre Balta-oğlu Süley-

man Bey'den sonra Hamze-Bey değil, Hâs-Yunus Paşa yahut Bey kapdan olmuş ve bu Adalar seferini işte o idare etmiştir: 1453=857 vukuâtının "21 Nisan=11 Rebî'ül-âhir, Cumartesi" fıkrasına da bakınız. Halbuki umumiyetle bu sefere Hamze Bey'in kumanda ettiğinden bahsedilir: Her halde bu ikinci rivayet daha kuvvetlidir. — Osmanlı donanması bu Adalar seferinde Rodos Şövalyelerinin İstanköy, İncirli, Sümbegi, Leryoz ve Kalimnos adalarına baskınlar yapmış, bunlardan İstanköy adasının cenubuşarkîsindeki "Andimachia" kalesi muhasara ve tahrib edilmiş, diger adalardan ganîmetler ve esirler alınmış ve bilhassa Rodos adasının şarkındaki "Archangélos" istihkâmı yıkılıp yakılmış, muhafızları kılıçtan geçirilip buradan da esirler alınmış, fakat hiç bir ada zaptedilememiştir. — Gene bu deniz seferinde Cinivizlerin Sakız adasına da taarruz edilmiştir: Bunun sebebi, evvelce haraca bağlanmış olan bu Ciniviz kolonisinin Osmanlı donanmasına yardım etmemesi ve bilhassa Galata tüccarlarından birine olan bir ticaret hesabının tesviye edilmemesidir; halbuki bu tüccar da aslen Cinivizdir ve ismi de Draperis'dir; fakat Galatalı olmak itibariyle Fatih'in tebaasındandır ve işte bundan dolayı Sakız'daki milletdaşlarına karşı bile himâye edilmiştir: Sakızlıların Draperis'e olan borçları kırk bin duka altınıdır: Hattâ Fatih'in bu parayı o tüccara karşı taahhüt bile ettiği rivayet edilir. İşte bundan dolayı Sakız adasına bir ihraç hareketi yapılmış, mahallî kuvvetler mağlûb edilmiş, şehrin etrafındaki bağlarla bahçeler tahrib edildikten sonra bir çok ganîmetler ve esirler alınmıştır: Sakız Cinivizlerine karşı kazanılan zaferin 24 Kânunuevvel 1455=14 Muharrem 860 tarihine tesadüf ettiği rivayet edilir; bâzı menbâlarda bu Sakız zaferi Adalar seferinin en mühim hâdisesi sayılmaktadır. — Osmanlı donanmasının bu faaliyeti esnasında Rodos ve Ciniviz donanmaları hiç görülmemişlerdir. — Bununla beraber hiç bir adanın zaptedilmemiş olması ve ayni zamanda bir mıkdar asker ve gemi zâyiâtına uğratılması Fatih'in canını sıkmış, Kapdan Hamze Bey tekdire uğrayıp vazifesinden azledilmiştir: Hâs-Yunus Bey'in işte bu vaziyet üzerine donanma kumandanlığına tâyin edilmiş olduğu rivayet edilir. — Bu sefer üzerine Rodos Şövalyeleri evvelce Fatih'in cülûsunda kabul etmiş oldukları şerâitle sulhü tecdid etmek mecburiyetinde kalmışlardır).

1456 = 860

Enez Ciniviz Beyliği ile idaresindeki adaların fethi.

(Osmanlı menbâlarında bu seferin sebebi Firecik Kadısının Enez/Aynos Ciniviz dukası "Doria" tarafından İpsala ve Frecik Türklerine fena muâmeleler yapılmasından ve Rumların Türklerden başkasına tuz satmalarının ticarî ve iktisadî zararlarından şikâyet etmiş olmasıyla izah edilir: Fakat bu iktisadî sebepten başka bir takım siyasî sebepler de vardır. — Meriç ırmağının ağzındaki "Aenos = Enez/Aynos" iskelesiyle Midilli, Limni, İmroz, Semendirek ve Taşoz adalarına bu sırada "Gattillusio" isminde bir Ciniviz ailesi hâkimdir: Bu İtalyan sülâlesini buralarda hâkimiyyetini kuran "Francesco Gattilusio" vaktiyle Orhan Gazi'nin kaynatası olan gasıp imparator Altıncı Yoannis Kantakuzinos'a karşı meşrû imparator Beşinci Yoannis Paleoloğos'a yardım ettiği için kendisine mükâfat olarak hem Beşinci Yoannis'in kızkardeşi prenses Maria ve-

rilmiş hem 1354=755 tarihinde Enez ve Midilli Beyliği tevcih edilmiş ve işte o tarihten itibaren tam 102 sene bu aile Osmanlı fütuhâtının ortasında ancak Beylik vâridâtının üçte ikisini her sene haraç şeklinde Türk hazinesine vermek suretiyle istilâdan kurtulup hâkimiyyetini idâm eedebilmiştir. İstanbul fethi esnasında "Gattilusio" ailesinden Palamidi Enez iskelesiyle Semendirek adasına, Rodrigo da Midilli'ye hâkimdir: 1453=857 vukuâtının sondan evvelki fıkrasında görüldüğü gibi, İstanbul fethi üzerine Bizans'ın İmroz, Taşoz ve Limni adaları Fatih'e murahhas gönderip tâbiiyyetlerini arzettikleri sırada bu Ciniviz dukaların elçileri de tebrikleriyle itâatlarını arzetmek üzere Edirne'ye gelmiş olduklarından, o Bizans adaları Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak şartiyle bu Ciniviz Beylerine verilmiştir. Fakat bu tesviye suretinden bir müddet sonra Enez Beyliğinde bir değişiklik olmuş, Plamidi öldüğü için yerine küçük oğlu "Doria" geçmiş ve işte bu Doria İtalyanların teşvikine kapılarak Türklere karşı tahkimât yapmıya başladığı gibi, evvelce ölmüş olan büyük kardeşin karısıyla küçük oğlu babasının vasiyeti mucibince memleketin bir kısmında hisse sahibi oldukları halde bunları da haklarından mahrum bıraktığı için yengesi tarafından Fatih'e şikâyet edilmiştir: Her halde Firecik Kadısının şikâyetiyle bu kadının şikâyeti ayni zamana tesadüf etmiş olmalıdır. — Kânunusâni=Safer ayında kış mevsiminin şiddetine rağmen donanma kumandanı Hâs-Yunus Bey on kadırgayla denizden ve bizzat harekete geçmiş olan Fatih de karadan muhasara edince Enezliler derhal teslim olmuşlardır. — Padişah Enez sarayında bir iki gün kaldıktan sonra Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'yı bu Beyliğe tâbi adaların işgaline memur ederek Edirne'ye dönmüştür. — O sırada Semendirek'de bulunan Doria Gattilusio Edirne'ye gidip Fatih'e dehalet edince kendisine geçimi için bir iki köy tahsis edilmişse de bir müddet sonra Midilli'ye gitmiştir. — Bu vaziyet üzerine Çanakkale boğazının medhaline hâkim olan İmroz, Taşoz ve Semendirek adalarıyla Ciniviz idaresinden memnun olmıyan ahalisi Türk idaresini istediği için Limni adası kolayca işgal edilmiş ve işte o sırada Mahmud Paşa müverrih Kritovulos'u İmroz adasının idaresine memur etmiştir: Bu Kritovulos için 1453=857 vukuâtının sondan evvelki fıkrasına bakınız. — Bu vaziyet üzerine Gattiluso ailesinin diger kolunda yalnız Midilli adası kalmış ve o da altı sene sonra zaptedilmiştir: 1462=866 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Limni'nin işgali üzerine bu adanın valiliğine eski deryâ kapdanı Hamze Bey'in tâyin edilmiş olduğu rivayet edilir. Sonraları Osmanlı-Venedik harbinde bir aralık Venediklilerin işgal etmiş oldukları bu adanın kat'î surette ilhakı için 1479=883 vukuâtına bakınız).

Üçüncü Sırbistan seferi ve Belgrad muhasarası.

(Sırp toprakları boydanboya istilâ edilmek suretiyle Belgrad kalesine kadar dayanan bu üçüncü Sırp seferini bizzat Fatih idare etmiştir. — Bu seferde Osmanlı ordusunun mevcudu yüz elli bin kadardır; Tuna nehrinden de iki yüz çektirmeden mürekkep bir filo gelmiştir; Fatih'in topçu kuvveti irili ufaklı üç yüz toptan mürekkep gösterilir. Bu sefer tâkib edilen hedef Belgrad'ın fethidir: O sırada Belgrad Macar hâkimiyyetindedir ve Osmanlılarca Macaristan'ın kapısı sayılır; fazla olarak bu kapının tutulması, son Sırbistan seferlerinde görülen Macar - Sırp hareket birliğine de mâni olabilir. Belgrad'ın 44 kilometre

cenubuşarkîsinde bulunan "Smederewo/Semendria = Semendire/Semendere" şehri de Sırbistan'ın payıtahtıdır: Sırbistan'a hâkim olabilmek için bu iki müstahkem mevkiin zaptı zarurîdir. — Belgrad muhasarası 13 Haziran=9 Receb Pazar gününden 22 Temmuz=18 Şa'bân Perşenbe gününe kadar 39 gün sürmüştür: Bununla beraber 14 Temmuz=10 Şa'bân Çarşanba gününe kadar 31 gün sürmüş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. — Meşhur "Borgia" ailesinden Papa "Üçüncü Calixtus" un teşviki ve aslen Ulah olduğu rivayet edilen İtalyan papaslarından "Giovanni di Capistrano" isminde bir râhibin gayretiyle Belgrad müdafaasına İtalya'dan, Almanya'dan ve Bohemya'dan altmış bin kişilik bir yardım kuvveti de gelmiştir; bundan başka Macar millî kahramanı Hunyadi Janos=Yanko Hunyad mühim kuvvetlerle iki yüz gemiden mürekkep bir nehir donanması da getirmiştir: İçerden "Capistrano" kuvvetleri şiddetli bir müdafaaya giriştikleri sırada dışardan da büyük kuvvetler ve gemilerle Yanko Hunyad'ın yetişmesi Belgrad'ın kurtulmasıyla neticelenmiştir. Bu sırada Osmanlı donanması bir takım gemiler kaybederek çekilmiye mecbur olduğu için Tuna'ya Yanko hâkim olmuştur. — Türk ordusu bu muhasarada üç umumî hücum yapmıştır: Bilhassa Temmuzun 22 nci ve Şa'bânın 18 inci Perşenbe gününe tesadüf eden son hücumda Türk ordusu ilkönce varoşlara ve oradan da şehrin içine kadar girmiye muvaffak olmuş ve bu suretle Belgrad bir aralık alınmışsa da, müdâfilerin başında bulunan râhip "Capistrano"nun arkadan aldığı yeni takviyelerle yaptığı mukabil hücumlarla Türklere karşı yaktırdığı kükürtlü çalılar nihayet ordunun ric'atine sebeb olmuştur; hattâ "Capistrano" kuvvetlerinin Türk ordugâhına kadar ilerledilkeri bile rivayet edilir: İşte bu vaziyet üzerine Fatih bizzat askerin başına geçip Ordugâha sokulan düşmanı püskürtmüş ve orduyu tekrar şehre sokacağı sırada bir düşman kargısıyla kalçasından veyahut baldırından yaralanması harekâtın durmasına sebeb olmuştur: Fatih'in bu yarasından çok şiddetli ıztıraplar çektiği rivayet edilir. — Rumeli Beylerbeyi Dayı-Karaca Paşa ile Yeniçeri-ağası Hasan Ağa bu muharebede şehid olmuşlardır. — Belgrad muhasarasında yaralanan yalnız Fatih değildir: Macar millî kahramanı Hunyadi Janos=Yanko Hunyad ölümüne sebeb olan yarayı işte bu muharebede aldığı gibi, râhip "Giovanni di Capistrano"nun da yaralandığı rivayet edilir: Bu müdhiş düşmanların her ikisi de biraz sonra ölmüşlerdir; aşağıki fıkraya da bakınız. — Fatih'in Belgrad muhasarası işte bu vaziyet üzerine 22 Temmuz=18 Şa'bân Perşenbe günü kaldırılmıştır. — Her halde Fatih'in yaralanması üzerine muhasaranın neticesiz kalmasına rağmen Yanko Hunyad gibi o devrin en şiddetli ve en kuvvetli Türk düşmanının ortadan kalkmasına sebep olan bu muharebe Macaristan'ın temel direğini yıkmış demektir. — Belgrad'ın ilk muhasarası İkinci Murad devrinde Evrenos-oğlu Ali Bey tarafından idare edilmiş ve takriben altı ay kadar sürmüştür; o zaman da ordu bir aralık şehre girdiği halde tekrar çıkmak mecburiyetinde kaldığı rivayet edilir: 1441=845 vukuâtına ve Belgrad'ın fethi için de 1521=927 vukuâtının "29 Ağustos" fıkrasına bakınız).

Hunyadi Janos = Yanko Hunyad ve Giovanni di Capistrano'nun ölümleri.

(Macar millî kahramanı ve meşhur Türk düşmanı Hunyadi Janos = Yanko

Hunyad yukarıki fıkrada gördüğümüz ikinci Belgrad muhasarasında aldığı mühlik yaranın tesiriyle 11 Ağustos=9 Ramazan Çarşanba günü ölmüştür: Bu vaziyete göre Yanko Hunyad Belgrad muhasarasından sonra ancak yirmi gün yaşıyabilmiş demektir. — Bu müdhiş düşmanın ölümü ondan sonraki Osmanlı fütuhâtını kolaylaştıran bir hâdise sayılır. Bununla beraber, Yanko'nun İkinci Murad devrindeki Varna ve ikinci Kosova muharebelerindeki hezimetleri Türklerin Balkan hâkimiyyetlerini kat'îleştiren en mühim vak'alardır: 1444=848 vukuâtının yedinci fıkrasına ve 1448=852 vukuâtına bakınız. — Macar millî kahramanından iki ay on üç gün ve Belgrad muhasarasından üç ay üç gün sonra 23 Teşrinievvel=23 Zülka'de Cumartesi günü Belgrad müdafaasının Yanko'dan sonra en mühim kahramanı sayılan meşhur İtalyan papası "Giovanni di Capistrano" da Belgrad'da bir rivayete göre eceliyle ve diger bir rivayete göre de muhasarada aldığı bir yara sebebiyle ölmüş ve sonradan Papalık makamınca "Aizze" zümresine ithal edilmiştir. — Yanko Hunyad'ın hüviyyeti için 1442=845 vukuâtına bakınız).

1456 = 861

Sırbistan verâseti meselesi.

(Sırp kralı "Corci/Georges Brankoviç" 24 Kânunuevvel=26 Muharrem Cuma günü ölmüştür: Babası "Vulk" un isminden dolayı Osmanlı menbâlarında bu kraldan umumiyetle "Vuluk-oğlu" veyahut "Vılık-oğlu" şeklinde bahsedilir. Brankoviç ölünce yerine küçük oğlu "Lazar" geçmişse de iki ay sonra o da öldüğü için Sırbistan üzerinde bir takım verâset hakları iddia edilmiye başlamış ve bu suretle ortaya bir Sırp verâseti meselesi çıkmıştır. — En kuvvetli rivayetlere göre kıral Brankoviç'in üç oğlu ile iki kızı vardır: Bunlardan Prenses Mara vaktiyle İkinci Murad'la evlenmiş olduğu için Sırplar arasında "Çariçe=imparatoriçe" ünvanını taşır; bunun İkinci Murad'la izdivacı için 1435 - 1436 = 839 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Mara'nın üç erkek kardeşinden Lazar iki ay krallık edip öldükten sonra, evvelce Türkler tarafından gözlerine mil çekildiği için kör olan diger iki kardeşine karşı bir takım verâset iddiâları başlamıştır: Bu prenslerin gözlerine mil çekilmesine sebeb olan vaziyet için 1439=843 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. O zaman Tokat yahut Dimetoka kalelerinden birine hapsedilmiş olan bu kör prensler sonradan İkinci Murad devrinde akdedilen "Szegedin" sulhü üzerine iade edilmişlerdir: 1444=848 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. İşt bu iki kör prensle kızkardeşleri ve Fatih'in üvey anası "Çariçe Mara"ya karşı ortaya iki müddai çıkmıştır: Bunların biri iki ay kralık eden Lazar'ın dul karısı "Eleni" digeri de Lazar'ın damadı olan Bosna kralıdır; fakat kraliçe Eleni Sırbistan'ı kendi başına Türklerden kurtaramıyacağını bildiği için bütün hukukunu Papa'ya terketmiş ve o da bir kardinal göndererek Sırbistan hükimiyyetini kabul ettiği için üçüncü bir müddai daha çıkmış demektir! —. Bununla beraber en kuvvetli müddai Fatih'dir: O zamana kadar Osmanlı hanedanı bir iki defa Sırp krallarıyla sıhriyet tesis etmiştir; hattâ Fatih'in babası İkinci Murad'ın vaktiyle Yıldırım Bâyezid'le evlenmiş olan Sırp prensesi Olivera'dan dolayı Sırbistan üzerinde verâset hakkı iddia etmiş olduğundan bahsedilir: 1435 - 1436 = 839 vukuâtının ikinci fık-

rasına bakınız. Bu sefer bizzat Fatih de kendi babası İkinci Murad'ın karısı "Çariçe Mara"dan dolayı ayni hukuku iddiaya başlamıştır: Faiht'in bu iddiasını "Çariçe Mara" namına ileri sürmüş olduğundan da bahsedilir; çünkü Mara "Greguar" ve "Stefan" ismindeki iki kör kardeşiyle ve bir rivayete göre de yalnız büyük kardeşi "Greguar"la beraber Fatih'e iltica etmiş ve o da üvey anasının hukukunu müdafaa edeceğine söz vermiştir. — Bir taraftan da Ortodoks olan Sıplar kraliçe Eleni'nin Sırbistan'ı Katolik Papasına pişkeş çekmiş olmasına tahammül edememişlerdir: Hattâ Sırp asilzâdelerinin Katolik hâkimiyyetine müslüman Türk hâkimiyyetini tercih etmiş olduklarından bile bahsedilir; tabiî bu vaziyette Fatih'in İstanbul fethinde Ortodoks kilisesinin istiklâlini ilân edip Şark hıristiyanlığını himâyesi altına almış olmasının çok büyük bir tesiri vardır: İşte bundan dolayı Sırp Ortodoksları Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın kardeşi "Mihali Abogoviç"i Sırbistan despotluğuna intihab etmişlerdir: Bu intihaba sebeb olarak Mahmud Paşa'nın babası Rum olduğu halde anasının Sırp yahut Hırvat olduğundan bahsedilir: Bu mesele için 1453 =857 vukuâtı içinde "1 Haziran=23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma" fıkralarının dördüncüsüne bakınız. Bununla beraber kral Lazar'ın dul karısı kraliçe Eleni yeni despot "Abogoviç"i Sırbistan'ın payıtahtı olan Smenderewo = Semendire'ye merâsimle kabul edip içeri aldıktan sonra derhal esir ettirip Macaristan'a göndermiş ve kendisi Semendire'de kalmıştır: Bu vaziyet üzerine Sırbsitan verâseti meselesi en buhranlı safhasına girmiş demektir. Fatih'in dördüncü bir Sırp seferi açmasına işte bu vaziyet sebeb olmuştur: 1458 = 862 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

1457 = 861

Arnavutluk'da Mat bozgunu.

(Arnavutluk'da âsi İskender-Bey'in Osmanlı kuvvetlerine karşı olan mücadelesi Fatih'in cülûsundan beri mütemadî surette devam etmektedir: Âsiler bilhassa arazinin dağlık vaziyetinden ve çete muharebelerinden istifade etmişlerdir; bununla beraber bâzı büyük muharebeler de olmuş ve meselâ 1456=860 tarihinde İskender büyük bir mağlûbiyete uğrayıp beş bin maktul vermiş, adamlarından bâzıları Türk tarafına geçmiş ve bilhassa o sırada İskender'in bir oğlu olduğu için mirasından ümidini kesen yeğeni Hamze Bey bile Fatih'e iltica etmiştir. Bu seferki Arnavutluk hareketi işte bu vaziyet üzerine başlamıştır: Her halde Hamze Bey'den istifade edilmek istenildiği anlaşılmaktadır. Fatih işte bu Hamze Bey'i Evrenos-oğlu Ali Bey'in maiyyetine vererek mühim bir kuvvetle Arnavutluğa sevketmişse de, Türklerin Mat dedikleri "Mati" nehri civarındaki "Albulena" ovasında 7 Eylül=17 Şevvâl Çarşanba günü vukua gelen muharebede Napoli kralı Beşinci Alphonso'dan mühim takviyeler almış olan İskender-Bey bu Osmanlı kuvvetini mağlûb edip kendisine ihanet etmiş olan yeğeni Hamze Bey'i de esir almıştır: İskender'in Hamze'yi Napoli'ye gönderdiği veyahut affettiği rivayet edilir; her halde canına kıymadığı muhakkaktır. — Bâzı menbâlarda bu muharebede Alessio=Leş'de vukua gelmiş gösterilir. — Osmanlı kuvvetlerine "İshak-Davud Paşa"nın kumanda ettiği hakkında da bir rivayet vardır).

Papalık donanmasının Limni ve Taşoz adalarını işgal etmesi.

(İstanbul'un fethinden biraz evvel birleştirilmiş olan Şark ve Garp kiliseleri ittihadının fetihten sonra Fatih tarafından bozulup İstanbul Ortodoks patrikliğinin eski istiklâliyle diriltilmesini tanımak istemiyen Papa Üçüncü Calixtus kendi yeğenlerinden kardinal Ludovico'yu Şark patrikliğine tâyin etmiş ve bir donanmayla Adalar denizine göndermiştir. İlkönce Rodos'a uğrıyan Papalık donanması oradan da takviye alarak Limni adasına asker çıkarmış ve burada bulunan yüz kadar Yeniçeri'yi esir ettikten sonra yalnız 60 muhâfız tarafından müdafaa edilen Taşoz kalesini de işgal altına almıştır! — Bu sırada İmroz adasını da teslim almak üzere on gemiden mürekkep bir filo gönderilmişse de, Türk hükûmeti namına bu adayı idare etmekte olan Bizans müverrihlerinden Kritovulos filo kumandanına hediyeler vererek ve Kardinale de ustalıklı mektuplar yazarak tehlikeyi savuşturup İmroz adasını Lâtin işgalinden kurtarmıştır: Bu adalar bir müddet sonra Türkler tarafından tekrar zaptedilmiş ve 1463=867 de başlayıp senelerce süren Osmanlı-Venedik harbinde iki taraf arasında elden ele geçmiştir. — Fatih'in Ortodoks kilisesini Katolik birliğinden ayırması için 1453=857 vukuâtı içinde "1 Haziran=23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma" fıkralarının ikincisine bakınız).

1458 = 862

Mora seferi.

(15 Mayıs = 1 Receb Pazartesi günü Mora seferine çıkan Fatih Sultan Mehmet, Vezir-i-a'zam Mahmud Paşayı da Sırbistan üzerine sevketmiştir: Sırp verâseti meselesi için 1456=861 vukuâtına ve Mahmud Paşa'nın Sırbistan seferi için de aşağıki fıkraya bakınız. — Eski Bizans imparatorluğunun biri Avrupa'da ve biri de Asya'da olmak üzere yalnız iki döküntüsü kalmıştır: Avrupa tarafında Paleoloğos hanedanının elinde bulunan Mora despotlukları ve Asya tarafında da Komninos hanedanının elinde bulunan Trabzon imparatorluğu artık can çekişiyor demektir. Bu gayritabiî vaziyetlere çok haklı olarak bir nihayet vermek istiyen Fatih ilkönce Mora despotluklarından işe başlamıştır: Burada son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un kardeşleri Dimitrios ve Thomas birer despotluk sahibidir. Bunlardan Dimitrios'un merkezi Mistra=İsparta, Thomas'ın merkezi Patras şehridir. Bunların her ikisi de Osmanlı imparatorluğunun haracgüzarlarıdır: 1453=857 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Fakat bir taraftan bu iki kardeş birbiriyle uğraşmak gafletinde bulunuyor, bir taraftan hizmetlerine aldıkları Arnavutlar ısyan ediyor ve bir taraftan da bir takım yerli derebeyleri fırsattan istifade ederek despotlara karşı cephe alıyordu. İşte bu umumî anarşi içinde Mora kilisesi Ortodoks mezhebini himâyesi altına almış olan Fatih'e müracaat edip bu hale bir nihayet vermek için Mora işlerine müdahale etmesini istemişti. Fatih işte bu vaziyet üzerine Türk ordusunun başında Mora'ya girdi. Temmuz=Ramazan ayına kadar bütün şimalî Mora zaptedildi; bu yarımadanın cenup tarafları da tekrar haraca bağlanan iki kardeşe bırkıldı: Tabiî bu mütereddi despotlar Osmanlı hâkimiyyeti altında beylik edeceklerdi. Fakat aşağıda görüleceği gibi bu mecburî âhenk

ancak bir kaç ay kadar devam edebildi: 1459 = 863 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Sırbistan fütuhâtı.

(Nasıl başlayıp ne suretle inkişaf ettiğini 1456=860 vukuâtında gördüğümüz Sırbistan verâseti buhranında Türk hukukunu muhâfaza için kuvvetli bir ordu başında gönderilen Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa az zamanda Tuna boylarına kadar dayanmış ve Ressava, Kuruca, Rudnik, Branikvaç=Branice ve Türklerin "Güvercinlik" dedikleri Golumbaç şehirlerini fethedip Macaristan'ın içerilerine kadar akın ettikten sonra Sırbistan'ın payıtahtı olan Smendrewo = Semendire kalesini de muhasara altına almıştır: Bu suretle artık Sırbistan kat'î şekilde fethedilmiye başlamış ve o devrin hukukî telâkkisine göre bu fütuhâtta verâset hakkına istinad edilmiş demektir; zaten ancak işte bu Türk fütuhâtı sayesinde Sırbistan muhtelif saltanat müddailerinin açtıkları anarşi devrinden ve bilhassa Ortodoks ahalinin istemediği Katolik Lâtin boyunduruğundan kurtulabilmiştir. — Bu büyük işgal hareketi esasında Türk hâkimiyyetine muhalif olan ve mıkdarı ehemmiyetsiz bir yekûn tutan bâzı Sırplar Macaristan'a hicret etmişler ve bunlar orada Avusturya ordularının daima istifade ettikleri insan anbarları sayılmışlardır! — Bu seferden Fatih'e bir çok kıymetli esirlerle ganîmetler gönderilmiştir. — Mahmud Paşa'nın Sırbistan seferi ertesi seneye kadar devam etmiş ve Semendire kalesinin fethiyle nihayet bulmuştur: Semendire fethi için 1459 = 864 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Yedi-kule'nin inşâsı.

(Yedi-kule İstanbul'un iç-kalesidir: Eskiden sûr içinde bulunan şehirlerde umumiyetle bir iç-kale bulunur ve Anadolu Türkleri buna "Ahmedek" derlerdi; bu kelimenin Çagatay lehçesinde ayni mânâya gelen "Açmadek" tâbirinden muharref olduğu tahmin edilmektedir. — İstanbul'un fethinden itibaren sûrları tâmir ettiren Fatih şehir tahkimâtının bu kısmındaki üç Bizans kulesine dört kule daha ilâvesiyle mecmûuna bir iç-kale şekli verdirmiş ve işte budan dolayı "Yedi-kule" ismi takarrür etmiştir. — Osmanlı devrinde saray hazinesiyle devlet evrakı burada muhafaza edilmiş ve Yedi-kule ayni zamanda siyasî mücrimler için zından ittihâz olunmuştur. — Yedi-kule'nin inşâsına kadar siyasî mücrimler umumiyetle Rumeli-hisarı'na hapsedilmişlerdir: Hattâ bu vaziyetin ikinci Selim devrine kadar devam ettiği hakkında bile çok sarih vesikalar vardır. — Osmanlı tarihinde devletlerine harp ilân edilen elçiler de Üçüncü Selim devrine kadar Yedi-kule'de mevkuf tutulmuşlardır).

Atina'nın fethi.

(Eski Yunan medeniyetinin en parlak merkezi olan ve Osmanlı menbâlarında "Medînet-ül-hükemâ" denilen Atina şehri Yunan halkının arzu ve temennisi üzerine son İtalyan dukası olan "Franco Acciajuoli"nin elinden alınarak Os-

manlı ölkesine ilhak edilmiş ve bunun üzerine Fatih Sultan Mehmet bizzat Atina'ya gidip Akropol'a çıkarak eski Yunan âbidelerini ziyaret ve tetkik etmiştir. — Atina şehri 1204 = 600 tarihindenberi tam 254 senedir Ortodoks Yunan halkını esir gibi kullanan bir takım Katolik Fransız, Katalan ve İtalyan ailelerinin hâkimiyyetleri altında ezilmiş olduğu için, Yunanlıları Lâtin tahâkkümünden kurtaran Türkler buraya kurtarıcı olarak girmişler ve o zamanki Osmanlı idaresinin bütün milletleri imrendiren adalet ve intizamını getirmişlerdir. — 1204=600 tarihinde "Dördüncü Ehl-i-Salîb" Lâtinleri İstanbul şehrini Rumlardan zaptedip Bizans imparatorluğunu paylaştıkları zaman Atina şehri ilkönce "La Roche" ve ondan sonra da "Brienne" ismindeki Fransız ailelerinin ellerine geçmiş ve bir dukalık halini almıştır. 1311=711 tarihine kadar 107 sene Fransız hâkimiyyetinde kalan bu dukalık bir müddet Bizans hizmetinde bulunan Katalanlar tarafından işte o tarihte zaptedilmiş ve ondan sonra da Acciajuoli/Acciaioli=Açyaoli" isminde Floransalı bir İtalyan ailesinin eline geçmiştir: 1364 = 766 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Atina Lâtin dukalığının Türklerden evvelki son hanedanı işte bu İtalyan sülâlesidir. Fatih devrinde bu ailenin sondan evvelki dukası "Rainier" küçük yaşta bir vâris bırakarak ölünce dul kalan genç karısının geçirdiği bir aşk mâcerâsı Atina halkını Türk idaresinin adalet ve intizamına imrendirip hasret çektirecek bir hale getirmiştir: Bu kadının genç bir Venedik asilzâdesini çılgın bir ibtilâ ile sevdiğinden bahsedilir; o sırada bu genç asilzâde Venedik'in şarkî Mora müstemlekelerinden olup Türklerce "Anadolu" denilen "Napoli di Romania/Nauplion" valisidir: Atina'nın dul düşesi işte bu valiye haber gönderip hem kendisini, hem Atina dukalığını teklif etmiş, fakat evlenebilmeleri için genç valinin Venedikli karısını öldürüp serbest kalmasını istemiştir! Nihayet bu fecî şartı kabul edip hem düşesi, hem dukalığı elde eden valiye karşı pek haklı bir nefret duyan Atinalılar Fatih'e müracaat edip şikâyette bulundukları ve bu rezil idareden kurtarılmalarını istirham ettikleri için korkuya kapılan Venedikli âşık Atina düşesinin eski kocasından olan küçük oğlunu da yanına alarak Padişaha iltica etmişse de canından başka bir şey kurtaramamış ve bu vaziyet üzerine Atina dukalığı o sırada Fatih'in yanında bulunan ve son duka "Rainier"in yeğeni olan "Franco Acciajuoli"ye verilmiştir. O İtalyan sülâlesinin son dukası işte budur: Fakat bu Franco Fatih'in nüfuzu sayesinde Atina hükûmetini eline alır almaz ilk iş olarak eski yengesi olan düşesi idam ettirdiği için, bu sefer de düşesin ikinci kocası olan Venedikli asilzâde Fatih'e şikâyette bulunmuş ve zaten Atina halkı da bütün bu İtalyan cinayetleriyle rezaletlerinden bıkmış olduğu için, Fatih tarafından bu tarihî şehrin işgaline memur olan Mora beyi Turhan-oğlu Ömer Bey "Franco Acciajuoli"yi bir takım tatlı vaitlerle tatmin ederek hazineleriyle beraber Atina'dan çıkıp gitmesine müsâade etmiş ve işte bu suretle Atina şehri kan dökülmeden fethedilmiştir. — Osmanlı menbâlarına göre Atina bu tarihten 61 sene evvel ilk defa olarak Yıldırım Bâyezid devrinde işgal edilmiştir: 1396 — 1397 = 799 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Atina şehri işte bu 1458 = 862 tarihinden 1829 = 1245 tarihindeki Yunan istiklâline kadar 371 sene Türk hâkimiyyetinde kalmıştır).

1458 — 1459 = 863

Eyüp câmi ve türbesinin inşâsı.

(Fatih'in emriyle İstanbul'da yapılan ilk câmi işte budur. — İsmi "Hâlıd ibnü Zeyd" ve künyesi "Ebu-Eyyûb-il Ensârî" şeklinde olan büyük sahâbî, Peygamberimizin alemdârı olmakla meşhurdur: Hazrt-i Peygamber Mekke'den Medine'ye hicretinde bu Medîneli sahâbînin evinde müsâfir olmuştur. — Çok yaşamış olan "Ebu-Eyyûb", Emeviler devrinde İstanbul'un Hicrî 48 - 49 ve Milâdî 668 - 669 tarihindeki muhasarasına iştirâk etmiştir; yalnız bu hususta Türk ve Arap rivayetleri arasında çok mühim farklar vardır: İbnü-Sa'd, İbnü-Koteybe, İbnü-l-Esîr, Tabarî ve Mes'ûdî gibi Arap müellifleri Ebu-Eyyûb'u bu sefer esnasında İstanbul'a gelirken yolda ölmüş ve vasiyeti üzerine cenazesi İstanbul önlerine getirilip sûrun dibine defnedilmiş gösterdikleri halde, Türk menbâları onu bilâkis muhasarada büyük bir rol sahibi gösterir; fazla olarak Türk rivayetinde Ebu-Eyyûb Bizanslıların bir ok darbesiyle şehîd olmuş gösterildiği halde, Arap rivayetinde eceliyle ölmüş gösterilir! Bununla beraber Türk menbâlarında da teferrüât itibariyle bir kaç kola ayrılabilecek rivayetler tesbit edilmiştir. On altıncı asrın sonlarında ölen Alman âlimlerinden "Leunclavius = Loewenklau", "Historiae muslumanae Turcorum" ismindeki eserinde bu Türk rivayetlerini gözden geçirmiş ve son zamanlarda ilkönce "Mordtmann", ondan sonra da "Marius Canard" bunları tetkik etmiştir. Bu rivayetlerden birine göre Ebu-Eyyûb muhasara esnasında başına bir ok isâbetiyle vurulup Rumlara belli edilmeksizin defnini vasiyet ettiği halde, bir digerine göre mahsurlarla uzlaşıp Ayasofya'ya girmiş ve kilisede namaz kılıp çıkarken mukaveleye hiyânet eden Rumların attıkları bir taş ve bir okla şehîd edilmiştir! Arap ve Türk rivayetlerinin birleştikleri nokta, bu büyük ve meşhur sahâbînin İstanbul'da medfun olmasından ibarettir. — Fatih devrinde mezarının keşfi meselesi bir çok efsanelerle karışmaktadır; bütün bu efsaneler bir noktada toplanır: Keşfin bütün sırrı, İstanbul muhasarasıyla fethinin mânevî kahramanı Ak-Şemsüddin'in kerâmetindedir. Bununla beraber "Hadîkat-ül-cevâmi'" gibi bâzı menbâlarda bu keşfin tarihî müeyyidelere de uygun olduğu ve nihayet büyük velînin gösterdiği yer iki kulaç kadar kazılınca bir mezar taşı çıktığı ve bu taşın üstünde "Hâzâ kabr-i Ebu-Eyyûb" şeklinde kısa bir kitâbe bulunduğu rivayet edilir. Bu izaha göreEbu-Eyyûb'un mezarı 49= 669 tarihinden 857 = 1453 tarihine kadar 784 sene yer altında kaldıktan sonra İstanbul fethinde meydana çıkmış demektir. Bununla beraber Tabarî, İbnü-Sa'd ve İbnü-Koteybe gibi bâzı Arap müelliflerine göre Ebu-Eyyûb'un kabri Bizanslılarca da takdîs edilmiş ve hattâ Rumlar yağmur duâsı için buraya gelmeyi âdet edinmişlerdir! Fakat Bizans menbâlarında buna ait bir kayde tesadüf edilmemiştir. — Fatih ilkönce türbeyi, ondan sonra da câmiyi yaptırmış ve inşaât 863 = 1458 — 1459 tarihinde ikmal edilmiştir. Ondan sonra muhtelif tarihlerde tâmirler ve ilâveler yapılmış olmakla beraber, şimdiki câmi Fatih'in yaptırdığı câmi değildir: Üçüncü Selim devrinde ve 1798 = 1213 tarihinde harap bir hale gelen eski câmi tamamiyle yıktırılmış, yalnız iki minare bırakılmış ve işte o tarihte ayni plâna uygun olarak şimdiki câmi yeni-

den yapılıp 1800 = 1215 tarihinde ikmal edilmiştir. Türbenin en mühim tâmiri de 1819 = 1234 tarihindedir. — Bizans devrinde "Kosmidion" denilen Eyüb'ün Müslümanlar nazarındaki kudsiyeti bu muhteşem şehre ruhanî bir câzibe kuvveti de vermiştir).

1459 = 863

Cenubî Mora fetreti.

(Kânunusâni=Rebî'ül-evel ayından itibaren cenubî Mora despotları birbiriyle yeniden mücadeleye başlayıp yekdigerinden bir takım şehirler alıp vermiye kalkışmışlardır: Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un kardeşleri olan bu iki despotun şimalî Mora fethedildikten sonra tâbi tutuldukları şerâit için 1458=862 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak şartiyle ellerinde bırakılan küçücük beyliklerin bu mücadele yüzünden mâruz kalacağı büyük tehlikeyi görememiş olmalarına imkân olmıyan bu iki kardeş kendi âkıbetlerini kendi elleriyle hazırlamışlardır: Fakat asıl kabahat hem Türk hâkimiyyetine ısyan ederek, hem kardeşi Dimitrios'a taarruz etmiye kalkışarak işe başlıyan Thomas'dadır; Dimitrios Türklere istinad ettiği halde Thomas haline bakmadan istiklâl sevdâsındadır: Bu vaziyette Papalık makamiyle Venediklilerin de parmağı olduğundan bahsedilir. — Bu iğrenç mücadele bir taraftan cenubî Mora'yı altüst edip harâbeye çevirirken bir taraftan da halk artık bu mütereddi prenslerden büsbütün yüz çevirmiye başlamış ve şimalî Mora'ya hâkim olan Türkler de pek tabiî olarak vaziyetten istifade ederek bir çok ganîmetler almışlardır. — Daha fazla devamına imkân olmıyan bu vaziyetten dolayı Fatih tarafından cenubî Mora despotluklarının ilgası için 1460 = 864 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

İstanbul fethinin mânevî kahramanı büyük velî Ak-Şemsüddin'in ölümü.

(Türk tarihinin daima tebcil ve takdis edeceği bu kahraman ve âlim veliyyullâhın irtihâli için 864 = 1459 — 1460 ve 880 — 1475 tarihleri de rivayet edilir : Fakat en kuvvetli rivayete göre bu senenin 10 Rebî'ül-evvel = 15 Kânunusâni Pazartesi günü öldüğü anlaşılmaktadır. — Asıl ismi "Mehmet" olan Ak-Şemsüddin Göynük'de vefat etmiş olduğu için türbesi oradadır. — Bu muhterem ve mubârek pîr hem mutasavvıf, hem hekimdir: "Maddet-ül-hayât" ismindeki eserinde hastalıkların vücuda giren bir takım nâmer'î tohumlardan hasıl olduğunu "Tefrih = İncubation" devirleriyle beraber tesbit ve izah ederek bir nevi Bakteriyoloji nazariyyesi kurmuştur; bu bakımdan yalnız Türk tabâbet tarihinde değil, bütün dünya tıb tarihinde çok mühim bir mevki sahibidir. — Ak-Şemsüddin tasavvufta Hacı-Bayram müridlerindendir: Hacı-Bayram için 1429 — 1430 = 833 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Divan edebiyatımızın en büyük şahsiyyetlerinden "Yusûf ve Züleyhâ" nâzımı meşhur Hamdullah Hamdi, Ak-Şemsüddin'in küçük oğludur. — 1390 = 792 tarihinde dünyaya geldiği rivayet edilen Ak-Şemsüddin'in takriben 69 yaşlarında vefat etmiş olması lâzımgelir).

1459 = 864

Semendire'nin fethiyle Sırbistan'ın bir Türk vilâyeti haline gelmesi.

(Sırbistan'ın payıtahtı olan Smenderewo = Semendire müstahkem mevkii Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın kumandasındaki Türk ordusuna teslim olmak mecburiyetinde kalmış ve bu suretle Sırbistan fütuhâtı ikmal edilerek bu memleket artık bir Türk vilâyeti haline gelmiştir: Semendire kalesi 8 Teşrinisâni= 12 Muharrem Perşenbe günü teslim olmuştur. Bu vaziyete göre İstanbul'un fethinden 6 sene, 5 ay, 10 gün sonra Semendire'nin teslimiyle Sırbistan krallığı tarihe karıştırılmış demektir: Yalnız Belgrad kalesi bu fütuhât haricinde kalmışsa da orası Macar hâkimiyyetindedir. — Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa 1458 = 862 senesi 15 Mayıs = 1 Receb Pazartesi günü İstanbul'dan hareket etmiş olduğuna göre, ancak Haziran başlarında ve Receb ayının ortalarında Sırbistan harekâtına başlamış demektir: Bu harekât 1459 = 864 senesi 8 Teşrinisâni = 12 Muharrem Perşenbe günü Semendire'nin zaptiyle nihayet bulmuş olduğuna göre bütün Sırbistan'ın fethi 1 sene, 5 ay sürmüş sayılabilir. — Belgrad'ın 44 kilometre cenubuşarkîsinde çok müstahkem bir mevki olan Semendire kalesi ilk defa olarak İkinci Murad devrinde fethedilip beş sene Osmanlı hâkimiyyetinde kaldıktan sonra "Szegedin" sulhü mucibince Sırbistan'a iade edilmiştir: 1439 = 843 ve 1444 = 848 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. Bu şehir o zamanki ilk fethiyle bu seferki ikinci fethi arasında on beş sene Sırp idaresinde kalmıştır: Bu müddet zarfında ve Fatih'in ilk Sırp seferinde bir kere muhasara edilip dış istihkâmlar zaptedildiği halde iç kale alınamadığı için muhasara kaldırılmıştır: 1454 = 858 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Sırbistan'ın fethi üzerine Sırplar muhtelif saltanat müddailerinin hasıl ettikleri büyük bir anarşiden kurtulmuşlardır: Bu mesele için 1456 = 861 vukuâtına bakınız. — İki ay saltanat süren son Sırp kralı Lazar'ın bu sırada Semendire'de bulunan ve Sırbistan'ın son kraliçesi olan karısı Eleni, kalenin teslim şerâiti mucibince hazinelerini alarak çıkıp gitmiştir).

Cem-Sultan'ın doğumu.

(Fatih'in hazin mâcerâlariyle meşhur oğlu ve meşrû veliahdi Cem-Sultan 26/27 Safer = 22/23 Kânunuevvel Cumartesi/Pazar gecesi sabaha bir saat kala Edirne sarayında dünyaya gelmiştir: 20/21 Safer = 16/17 Kânunuevvel Pazar/Pazartesi gecesi doğmuş olduğu hakkındaki diger rivayet zayıftır; bilhassa 863= 1458 — 1459 tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiş olduğu hakkında bir rivayet daha varsa da o büsbütün yanlıştır. — Cem-Sultan'ın anası "Çiçek-Hatun" dur: Bu Hatunun milliyeti hakkında muhtelif rivayetler vardır; rumluk, sırplık, fransızlık, italyanlık, macarlık gibi bir çok milliyetler isnâd edilmiş ve hattâ Macar millî kahramanı Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın yeğeni olduğundan bile bahsedilmiştir; Osmanlı menbâlarında buna ait bir şey yoktur; yalnız Cem-Sultan'ın Ali Bey isminde bir dayısından bahsedilmekte olduğuna göre, birbirlerini tutmıyan ecnebilik rivayetlerinin şüpheli olması lâzımgelir; Osmanlı hanedanından bir çoklarının ve hattâ Fatih'in bile anasına böyle bir takım ecnebi milliyetleri isnad edilmiş ve hemen her millet kendisine

mal etmek istemiştir: 1432 = 835 vukuâtına bakınız. — Cem-Sultan Divan edebiyatımızın en mühim şahsiyetleri içinde sayılabilecek kadar kıymetli bir şairdir: Türkçe ve Acemce divanları vardır).

1460 = 864

Cenubî Mora despotluklarının ilhakı.

(Eski Bizans imparatorluğunun son döküntüleri olarak Rumeli'de Mora despotlukları ile Anadolu'da Trabzon Rum imparatorluğu kalmıştır. Bunlardan Mora despotlukları son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un kardeşleri olan Dimitrios ile Thomas'ın idaresindedir: Fakat bu iki kardeş hem birbiriyle, hem yerli derebeyleriyle mücadele ederek Mora'yı kan ve ateş içinde bırakmış oldukları için, Mora kilisesi Ortodoks mezhebini himâyesi altına almış olan Fatih'e müracaat edip bu çekilmez anarşiye bir nihayet vermek üzere müdahalede bulunmasını rica etmiş ve işte bu müracaat üzerine ilk Mora seferine çıkan Fatih Sultan Mehmet bu yarımadanın şimalini Türk topraklarına ilhak edip cenup taraflarını Türk hâkimiyyeti altında iyi geçinmek şartiyle Paleoloğos kardeşlerin idaresine tevdi etmiştir: 1458 = 862 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bununla beraber Fatih oradan çekilir çekilmez bu iki despot tekrar mücadeleye başlamış ve bilhassa Thomas Paleoloğos Türklere karşı cephe almaktan bile çekinmemiştir: 1459 = 863 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Fatih'i bu son Mora seferine çıkıp o iki despotluğun mevcudiyetlerine nihayet vermek mecburiyetinde bırakan sebep işte bu vaziyettir: — Fatih Sultan Mehmed'in 13 Nisan = 21 Cumâda-l-âhire Pazar günü Mora seferine hareket etmiş olduğu rivayet edilir: Türk ordusu şimalî Mora'dan cenuba doğru ilerlemiye başlamıştır. — Birbiriyle mücadeleye tutuşan iki kardeşten Dimitrios sadakatini muhâfaza ettiği halde Thomas Venediklilere dayanıp Papalık hükûmetinden yardım beklediği için Türk kasabalarına taarruz etmekten bile çekinmemiştir: Fakat Fatih'in ordusu yaklaşınca Dimitrios derhal padişaha iltica etmiş ve Thomas da bir Venedik gemisiyle Roma'ya kaçmıştır. — Bu seferde mukavemet gösteren kaleler tamamiyle yıkılmıştır. — Mora despotluklarını kat'î surette ilga etmiş ve bütün arazisini Türk ölkesine ilhak edip bu perişan memlekette senelerdenberi hüküm süren anarşiye artık nihayet vererek Ortodoks kilisesinin temennisini yerine getirmiş olan Fatih, firarî Thomas'a karşı mücadele ederken Türk hâkimiyyetine karşı sadakatini muhâfaza etmiş olan Dimitrios Paleoloğos'a dirlik olarak Meriç nehrinin ağzındaki Enez beyliğini ihsan etmiştir: Bununla beraber Dimitrios'un bir müddet sonra dünyadan vazgeçip papas olarak bir manastıra girdiği rivayet edilir. İtalya'ya kaçıp Papa'ya iltica etmiş olan Thomas da artık tarih sahnesinden tamamiyle silinmiştir; bu Thomas'ın oğullarından Andria sonraları Katolik mezhebine girip Bizans imparatorluğu üzerindeki muhayyel hukukunu Fransa kralı Sekizinci Charles'e satmıştır: 1494 = 899 vukuâtına bakınız. — İşte bu suretle Sırbistan'dan sonra cenubî Mora da fethedilip Rum despotlukları ortadan kaldırılmış ve artık bu yarımadada yalnız Venediklilerin Koron, Modon ve Pylos gibi İkinci Bâyezid devrinde fethedilecek bir kaç iskelesi kalmıştır. — Bizans imparatorluğu devrinde Mora despotluğunun kurulması ve Birin-

ci Murad devrindeki ilk Mora seferi için 1388 = 790 vukuâtının sonuncu, Birinci Bâyezid devrindeki ikinci Mora seferi için 1391 = 793 vukuâtının altıncı, gene Birinci Bâyezid devrindeki üçüncü Mora seferi için 1396 — 1397 = 799 vukuâtının sonuncu, İkinci Murad devrindeki dördüncü Mora seferi için 1423 =826 vukuâtının sonuncu, gene İkinci Murad devrindeki beşinci Mora seferi için 1446 = 850 vukuâtının birinci ve Fatih devrindeki altıncı Mora seferi için de 1458 = 862 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. Mahallî ve mevziî hareketler hesab edilmemek şartiyle bunlar Mora seferlerinin en mühimleridir. — Mora'nın fethi üzerine Bizans'ın son imparatorluk hanedanı olan "Paleoloğos" sülâlesinin hâkimiyyeti artık tamamiyle nihayet bulmuş ve eski Bizans tarihinin son bakıyyesi olarak yalnız "Komninos" hanedanının elindeki Trabzon Rum imparatorluğu kalmıştır: Bu imparatorluğun fethi için aşağıda 1461 = 865 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Mora despotluğu, devletler deviren şanlı devin yıktığı beşinci devlettir: İkinci cülûsundanberi 1453=857 de Bizans imparatorluğunu, 1456=860 da Enez Ceniviz dukalığını, 1458=862 de Atina İtalyan dukalığını, 1459 = 864 de Sırbistan krallığını ve nihayet işte bu 1460 = 864 tarihinde de Mora despotluğunu devirmiştir: Fatih bu beş hükûmeti yedi senede yıkmıştır!).

Eflak prensliğinin himâye altına alınması.

(Bu mesele için aşağıda 1462 = 866 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1461 = 865

Arnavutluk mütârekesi.

(Umumiyetle bunun bir mütârekeden ibaret olmayıp İskender-Bey'in Arnavutluk ve Epir hâkimiyyetini tasdik eden bir sulh akdedilmiş olduğundan bahsedilirse de doğru değildir: Son tetkiklere göre Fatih'in bu sıralarda tasarlamakta olduğu Anadolu seferinde Rumeli cihetinin sükûn ve emniyetini temin etmek için Arnavutluk hareketinin reisi İskender-Bey'le sırf bir mütâreke akdetmiş olduğu anlaşılmaktadır. Fatih'i böyle bir mütâreke akdine sevkeden sebep aşağıki fıkralarda izah edilen şimalî Anadolu seferinden ibaret olduğu gibi, Papalık, Venedik vesair Hıristiyan devletlerine âlet olarak Arnavutluk dağlarında çete muharebelerini kendine bir meslek ittihâz etmiş olan İskender'in mütâreke akdine mecbur olması da en büyük yardımcısı ve 1451 = 855 tarihindenberi metbûu olan Napoli ve Aragon kralı Beşinci Alphonse'un ölümü üzerine oğlu ve halefi Ferdinand'a karşı çıkan muhalefetten dolayı yeni krala yardım etmek üzere Napoli'ye gitmek mecburiyetinde bulunmasındandır: İşte bundan dolayı İskender bir mütâreke teklifinde bulunmuş ve Fatih de Anadolu seferi münasebetiyle bu teklifi kabul etmiştir; sulh akdi ve bilhassa tekmil Arnavutluk ve Epir'in İskender'e terki gibi rivayetlerin aslı yoktur. İskender'in müracaati üzerine kabul edilen Arnavutluk mütârekesi 22 Haziran = 13 Ramazan Pazartesi günü akdedilmiştir: Bu mütârekenin müddeti hakkında altı ay veyahut üç sene olmak üzere iki rivayet varsa da bir müddet sonra tekrar başlıyan Arnavutluk harekâtına nazaran birinci rivayetin daha doğru olması lâzımgelir. — Bu mütârekenin bir sulh zannedilmesi, bu

nunla bundan iki sene sonra akdedilen bir sulhün birbirine karıştırılmasından mütevellid olabilir: İki sene sonraki Arnavutluk sulhü için 1463 = 867 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Şimalî Anadolu seferinin birinci safhası: Amasra Ciniviz kolonisinin fethi.

(İstanbul'un fethi bir taraftan Avrupa'yı bir Türk tehlikesi içinde titretmekte olduğu gibi, bir taraftan da Akdeniz'le Karadeniz arasındaki ticaret yolunun Türk hâkimiyyetine girmesi en başta Venediklilerle Cinivizler gibi deniz ticareti ve müstemlekecilikle geçinen devletler olmak üzere bütün garp piyasasını uzun bir heyecan ve hattâ bir buhran içinde bırakmıştır: Bu vaziyet, Şark'la Garb'ın Osmanlı düşmanlığında birleşen Müslüman ve Hıristiyan devletleri arasında geniş bir ittifak çenberi teşekkülüne yol açmış, bir taraftan Papalık makamiyle Venedik ve Ciniviz Cumhuriyetleri Trabzon Rum imparatorluğuyla gizli anlaşmalar yaparken, bir taraftan da Trabzon imparatoriyle sıhriyet tesis edip ittifak akdeden Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan Venedik Cumhuriyetiyle siyasî münasebetlere girişip Garp Hıristiyanlığı ile de elbirliği etmiye başlamıştır; hattâ Karaman ve İsfendiyar hükûmetlerinin de Uzun-Hasan'la gizli münasebetlerinden bahsedilir: Tabiî bu suretle Osmanlılara karşı büyük bir husûmet çenberi hazırlanmakta demektir. Fatih'in şimalî Anadolu'yu üç safhada fethetmesi, işte bu düşman tertibâtına karşı ilk darbelerini indirmiye başlamasıyla izah edilebilir. — Anadolu'nun Karadeniz sahilinde o zaman boydanboya üç hükûmet vardır: Garptan şarka doğru birincisi bir Ciniviz kolonisi ve bu havalide Ciniviz ticaretinin en mühim antreposu olan "Amastris = Amasra" Lâtin hükûmeti, ikincisi Candar yahut İsfendiyar oğullarının Sinop ve Kastamonu Türk Beyliği ve üçüncüsü de eski Bizans hanedanlarından "Komninos" sülâlesinin elinde bulunan Trabzon Rum imparatorluğudur. Fatih'in Anadolu seferi işte bu üç hükûmetin üstüste ve garptan şarka doğru sırayla fethedilerek cenubî Karadeniz sahillerinin boydanboya Osmanlı hâkimiyyetine alınmasıyla neticelenmiş ve bu suretle bir taraftan da Anadolu Türklüğünün siyasî birliği tamamlanmıya başlamıştır. — Şimalî Anadolu seferi için ordu ve donanma hazırlıyan Fatih, o mıntakadaki üç hükûmetten hangisinin hedef ittihâz edileceğini ilk zamanlarda kendi maiyyetinden bile gizli tutmuştur: Fatih bütün siyasî ve askerî hareketlerini sonuna kadar gizli tutmakla meşhurdur; hattâ bu Anadolu seferine çıkıldığı zaman hangi istikamete gidileceğini bir münasebet düşürüp kendisinden sormak cür'etini göstermiş bir Kadı-asker = Kazasker'e:

— Bana bak Hoca, eger sakalımın tellerinden biri zihnimden ne geçtiğini bilecek olsa, onu bile hemen koparıp yakarım!

dediği rivayet edilir. İşte bundan dolayı kendisi ordu başında karadan hareket ettiği vakit donanmanın başında denizden sevkettiği Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın eline İstanbul boğazından Karadeniz'e çıkıldıktan sonra açılıp okunmak üzere tâlimâtını kapalı zarfla verdiği hakkında bir rivayet vardır: Bu usul bugünkü ordularda da bâzan tatbik edilmektedir. — Amasra'yı Fatih karadan ve Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa da 100 - 150 gemiden mürekkep bir donanmayla denizden muhasara etmiş ve birdenbire bu vaziyete düşen Ci-

niviz kolonisi Padişahın ilk ihtarı üzerine derhal teslim olmaktan başka çare bulamamıştır. Bâzı Osmanlı menbâları Amasra'nın İsfendiyar-oğullarından fethedildiğini kaydederlerse de doğru değildir. — Amasra halkının üçte ikisi İstanbul'a nakledilip imar işlerinde istihdam edildiği hakkında bir rivayet vardır. — Amasra'nın fethi Osmanlı menbâlarında 864 = 1460, 864 — 865 = 1460 — 1461 ve 865 = 1461 gibi muhtelif tarihlerde gösterilir; Bizans ve Garp menbâlarında umumiyetle 1461 = 865 tarihine tesadüf edilir: Doğrusu da budur).

Şimalî Anadolu seferinin ikinci safhası: Candar yahut İsfendiyar oğulları hükûmetinin istiklâline nihayet verilip tâbiiyet altına alınması.

(Amasra gibi Sinop da hem karadan, hem denizden muhasara edilmiştir. — O sırada bu Türk hükûmetinin başında İsfendiyar oğullarından İkinci İbrahim'in oğlu İsmail Bey vardır: Bu hükümdarın kardeşi ve rakîbi olan Kızıl-Ahmed Bey daha evvelce Osmanlılara iltica etmiş olduğu için, Fatih'in işte bu seferinde Kastamonu Beyliğine tâyin edilmiş ve bunun üzerine İsmail Bey çok müstahkem olan Sinop kalesine çekilmek mecburiyetinde kalmıştır: İsmail Bey burada kalenin metanetine ve donanmasının kuvvetine istinaden çok kuvvetli bir müdafaada bulunabilmek imkânına malik olduğu halde, kendisiyle müzakereye girişen Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın verdiği teminat üzerine hiç bir mukavemette bulunmaksızın teslim olmak büyüklüğünü göstermiştir. İlmî ve ahlâkî fazilet ve meziyyetleriyle meşhur olan İsmail Bey, Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın delâletiyle Fatih'in karargâhına gelirken bütün Osmanlı vüzerâ ve ümerâsı tarafından hürmet ve tâzimle karşılanmış, Fatih bile istikbal için ayağa kalkıp bir kaç adım yürümüş ve İsmail Bey el öpmek isteyince:
— İsmail Beğ, sen benüm ulu kardaşumsun, revâ mudur kim elüm öpesün? diye Candar-oğulları ocağına şeref veren bu münevver Türk prensinin elinden tutup tahtında kendi yanına oturtmuştur. Fatih'ten fevkalâde hürmet ve riâyet gören İsmail Bey'e dirlik olarak Yenişehir, İnegöl ve Yarhisar kazaları verildiği gibi, oğlu Hasan-Çelebi de Bolu sancağına tâyin edilmiştir: Hasan-Çelebi'den evvel Bolu Beyliğinde amcası Kızıl-Ahmed Bey bulunduğu halde, onun bu sefer Kastamonu Beyliğine tâyini üzerine Bolu Beyliğinin yeğenine tevcih edildiği anlaşılmaktadır. İsmail Bey sonradan Rumeli'de Filibe sancağına tâyin edilmiş ve 1479 = 884 tarihinde orada vefat etmiştir: Mezarı Filibe'dedir. — İsmail Bey'in Karaman-oğulları ve Akkoyunlularla ittifak ettiği için bu âkıbete uğradığı rivayet edilirse de bu nokta ayrıca tetkike muhtaçtır. Her halde Sinop gibi son derece müstahkem bir mevkide dört yüz topu, iki bin topçusu, limanındaki donanması içinde o zamanki dünyanın 900 tonilatoluk en büyük harp gemileri ve on bin muntazam askeri bulunan İsmail Bey gibi kuvvetli bir hükümdarın karadan ve denizden her türlü müdafaa imkânına malik olduğu halde Türkü Türke kırdırmıyarak ölkesini feda etmesi her türlü takdire lâyık bir büyüklük demektir ve zaten bu büyüklüğü Fatih de takdir etmiştir. — İsmail Bey 847 = 1443 senesi Muharrem = Mayıs sonlarından bu tarihe kadar on sekiz sene saltanat sürmüştür. İlmiyle meşhur olan ve hattâ telifâtı da bulunan İsmail Bey muhtelif müelliflere eserler yaz-

dırarak Türk kültürüne çok büyük hizmetlerde bulunmuş olduğu gibi, memleketini de baştanbaşa imâr etmiştir. — İsmail Bey'in kardeşi ve rakîbi Kızıl-Ahmed Bey Kastamonu'da bir sene kadar Osmanlı hâkimiyyeti altında hükûmet sürdükten sonra azledilmiş ve o tarihten itibaren İsfendiyar ve daha doğrusu Candar-oğulları hükûmeti artık büsbütün tarihe karışmıştır: İsfendiyar ölkesinin Osmanlı imparatorluğuna ilhakı için Osmanlı menbâlarında 864 = 1459 — 1460 tarihi rivayet edilirse de doğru değildir. — Bu meselede dikkat edilecek bir nokta vardır: Fatih'in bu istilâsı üzerine Candar yahut İsfendiyar oğulları hükûmeti büsbütün munkarız olmamış, yalnız istiklâlinden mahrum edilip doğrudan doğruya Osmanlı tâbiiyyeti altında bir Beylik haline getirilmiştir: İsmail Bey'in yerine tâyin edilen son hükümdar Kızıl-Ahmed Bey'in azliyle bu Beyliğe kat'î surette nihayet verilmsi için 1461 — 1462 = 866 vukuâtına bakınız. — Osmanlı menbâlarında bu sülâleye ilk hükümdarının ünvanındnan dolayı "Candar-oğulları", yedinci yahut sekizinci hükümdarının adından dolayı "İsfendiyar-oğulları" ve son hükümdarının isminden dolayı da "Kızıl-Ahmedlüler" denir).

Şimalî Anadolu seferinin üçüncü safhası: Trabzon Rum imparatorluğunun fethi.

(Trabzon Rum imparatorluğunun siyasî vaziyeti Şarkî-Anadolu'ya hâkim olan Akkoyunlu Türkmen devletiyle çok yakından alâkadardır; Trabzon fethini anlamak için ilkönce bu alâkayı göz önüne getirmek lâzımdır: Akkoyunlu devletinin müessisi sayılan ve Kara-Yölük" ismiyle şöhret bulan "Bahâüddin Kara-Osman" vaktiyle Sıvas hükümdarı Kadı-Bürhânüddin'in hizmetinde sivrilmiye başlamış ve nihayet Kadı'yı öldürerek büsbütün kuvvetlenmiştir: 1398 = 800 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız; rakîpleri olan Karakoyunlu Türkmenlerinin Osmanlılara temâyül etmesine mukabil Timur-Leng'e hizmet eden Kara-Yölük, Fetret devrinin başında hizmetine mükâfat olarak Timur'dan Diyarbekir taraflarını almış ve işte o tarihten itibaren Şarkî-Anadolu'da Akkoyunlu hâkimiyyeti artık siyasî bir teşekkül mahiyetini almıya başlamıştır: 1402 = 805 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Bu Türkmen devletini en çok genişletip bütün Şarkî-Anadolu'ya hâkim bir vaziyete getiren, Kara-Yölük'ün Fatih devrinde saltanat süren torunu Uzun-Hasan'dır. Fatih'in şimalî Anadolu seferine çıkmasından evvel Uzun-Hasan bir taraftan son Trabzon imparatoru "David Komninos" un güzelliğiyle meşhur yeğeni ve sondan evvelki imparator "Dördüncü Yoannis" yahut Kalo-Yani = Güzel Yani''nin kızı "Kyra Katherina" ile evlenerek Trabzon imparatorluğu ile ittifak etmiş ve daha doğrusu bu büyük isimli küçük devleti himâyesine almış ve bir taraftan da Venedikliler ve Cinivizlerle münasebete girişerek Avrupa Hıristiyanlığının da Osmanlılar aleyhindeki vaziyetinden istifade etmiye başlamıştır; bundan on iki sene sonra Fatih'le Uzun-Hasan arasında vukua gelecek "Otluk-beli" muharebesini hazırlıyan sebebler işte bu vaziyette aranmalıdır: Yukarda bu sene vukuâtının ikinci fıkrasiyle 1473 = 878 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Uzun-Hasan'ın Trabzon Komninoslarıyla akrabalığı yalnız şahsî sıhriyetine de münhasır değildir: Ninesinin de Komninoslardan olduğu hakkında bir rivayet vardır; Uzun-Hasan'ın bir baldızı da Venedik asilzâdelerinden birinin ka-

rısıdır: Tabiî bu sıhrî münasebetlerin o zamanlar büyük bir siyasî kıymeti vardır; işte bütün bunlardan ve bilhassa coğrafî vaziyetinin husule getirdiği jeopolitik sebeplerden dolayı Osmanlı devletinin Şark'da en mühim rakibi haline gelen Uzun-Hasan'ın bir taraftan da Karaman ve İsfendiyar-oğullarıyla gizli münasebetlere girişmiş olduğundan bahsedilir. — 1459 — 1460 = 864 tarihinde Şebin-Karahisar Beyliğini zaptetmiş olan Uzun-Hasan Trabzon imparatorluğunun cenubunda Osmanlı hududuna dayanmış ve işte bu vaziyette Fatih nezdine yeğenlerinden Murad Bey'i elçilikle göndererek kendi mahmîsi ve haraçgüzârı olan bu Rum imparatorluğunun Osmanlı hazinesine haraç vermekten affini rica etmiştir; bu hususta müsbet bir cevap alamıyan Uzun-Hasan nihayet Osmanlı hududunu aşarak 1461 = 865 tarihinde Koyunluhisar yahut Koyulhisar kalesini zaptedip açıktan açığa muhâsım vaziyetine geçmiştir. Bu vaziyet üzerine Fatih Anadolu Beylerbeyi Şarabdar-Hamze Bey kumandasında gönderdiği bir kuvveti Koyunluhisar'ın istirdadına memur etmişse de Hamze Bey Akkoyunlulara mağlûb olmuş ve işte bunun üzerine Anadolu Beylerbeyliğinde Hamze Bey'i istihlâf ettiği anlaşılan Gedik-Ahmed Paşa ileri sürülmüştür: Gedik-Ahmed'in bir Akkoyunlu kuvvetini mağlûb ettiği sırada ordusunun başına gelen Fatih ilk iş olarak Koyunluhisar'ı istirdad etmiş ve ondan sonra da Bulgar dağına doğru ilerlemiştir; Gümüşhâne dağlarından olan bu yüksek tepenin önünde Uzun-Hasan'ın Osmanlı menbâlarında "Saru-Hatun" ve "Sitâre-Hatun" gibi isimlerle de anılan anası "Sâre-Hatun" bir takım elçilerle Fatih'in ordugâhına gelip oğlunun sulh istediğini arzetmiş ve bâzı hediyeler de getirmiştir: Fatih'in bu Hatuna çok hürmet ve riâyet ederek "Ana" diye hitâb ettiği rivayet edilir; Uzun-Hasan Trabzon seferinde bîtaraf kalmak şartiyle istediği sulhe muvafakat edilmişse de "Sâre-Hatun" rehîne olarak seferin sonuna kadar Osmanlı ordusunda alıkonulmuştur. Tabiî bu vaziyet Fatih için Trabzon seferinin selâmetini temin etmiş ve Uzun-Hasan için de ordusunun yıpranmamış bir halde kalmasına ve Avrupa'da müttefikler temin edebilmesine sebeb olmuştur. Uzun-Hasan'ın bu bîtaraflığında yalnız son hezimeti âmil olmuş değildir: Karakoyunlularla olan rakabetinin de bu vaziyette büyük bir tesiri vardır; Timur istilâsındanberi Şarkî-Anadolu'da Osmanlılara karşı cephe almış olan Akkoyunlulara karşı gene o istilâdanberi Osmanlılarla hoş geçinen Karakoyunlular bir nevi müvâzene âmili vaziyetinde bulunduğu için, Akkoyunlu Uzun-Hasan'ın hem Karakoyunlu hükümdarı Cihanşâh'ı, hem Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'i ayni zamanda istihfâfına imkân yoktur: Uzun-Hasan'ın ilkönce Trabzon imparatoru David Komninos'u himâye etmek istediği halde sonradan daha ileri gidemiyerek bitaraf kalması işte bu siyasî vaziyettendir. — Gümüşhâne'nin sarp ve karlı dağlarından yollar tesviye ettirerek ve ormanlar yıktırarak ordusunu aşırıp geçiren Fatih'in bu çetin hareketi İstanbul muhasarasında karadan gemi yürütmesi kadar büyük bir muvaffakıyyettir: Hattâ Trabzon imparatorunun böyle bir harekete hiç ihtimal vermediği bile rivayet edilir! Bu çok güç hareket esnasında Fatih'in Bulgar dağı yamaçlarından yayan tırmanmak mecburiyetinde kaldığını gören "Sâre-Hatun" fırsattan istifade ederek:

— Hey oğul, bu Trabzon'a bunca zahmet nedendür

demişse de Fatih'den şu kestirme cevabı almıştır:

— Hey ana, bu zahmet din yolundadur: Zirâ bizüm elüzümde İslâm kılıcı vardur, eger bu zahmeti ihtiyâr itmesevüz bize Gâzi dimek yalan olur!
Trabzon Rum imparatorluğu İstanbul'un dördüncü Ehl-i-Salib Lâtinleri tarafından zaptına tesadüf eden 1204 = 600 tarihinde Bizans prenslerinden ve Komninos hanedanından "Birinci Aleksios" tarafından müstakil bir Rum prensliği şeklinde tesis edilmiştir. İstanbul'daki Lâtin imparatorluğuna mukabil Rumların Anadolu'da kurdukları imparatorluklar iki tanedir: Biri İznik imparatorluğu, biri de Trabzon imparatorluğu ismini almıştır. Yalnız Karadeniz sahilinde şerit gibi bir toprak parçasından ibaret olan Trabzon Rum devleti ilkönce bir dukalık mahiyetinde olduğu halde, üçüncü hükümdar olan "Birinci Yoannis Komninos'un İznik imparatorluğunu kıskanarak takındığı «Vasilevs = İmparator" ünvanından itibaren Trabzon Rum beyliği "Trabzon imparatorluğu" ismiyle şöhret bulmuştur. Yarım asır devam eden İznik imparatorluğu Milâdın 1261 tarihinde Rumlar tarafından İstanbul'un Lâtinlerden istirdadiyle nihayet bulduğu halde, Trabzon imparatorluğu Fatih devrine kadar iki buçuk asır sürmüş ve bu müddet zarfında yirmi hükümdar teselsül etmiştir: Birincisi "Aleksios Komninos" sonuncusu "David Komninos" dur. Bu zayıf imparatorluğun bu kadar uzun zaman devam edebilmesine sebep, etrafındaki kuvvetli hanedanlarla tesis ettiği sıhriyet münasebetlerinin tesiridir: Trabzon imparatorcukları Akkoyunlu ve Karakoyunlu Türkmen hükümdarlarına, Bizans imparatorlarına, Kafkas prenslerine ve hattâ Timurîlere bile kız vererek onlardan istifade etmişlerdir: Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan bu şevketli damatların sonuncusudur; İstanbul'un fethinden sonra bir çok Bizans Rumlarının Trabzon'da toplanıp o zamanki ve sondan evvelki imparator "Dördüncü Yoannis Komninos"u Şarkî-Roma'nın meşrû vârisi saymak istemelerinden hoşlanmıyan Fatih, Hızır-Bey kumandasında bir ordu sevkedince Dördüncü Yoannis üç bin altın haraçla tehlikeyi savdıktan sonra güzel kızı Katherina'yı Uzun-Hasan'a nişanlıyarak kendisine yeni bir hâmi temin etmiştir; 1548 = 862 tarihinde Dördüncü Yoannis'in vefatı üzerine dört yaşındaki küçük oğlu Beşinci Aleksios'un tahtını zapteden amcası David bir taraftan da Venedik ve Ciniviz Cumhuriyetleriyle ittifaka kalkışmış ve ayrıca Papalık makamından da hıristiyanlık namına yardım istemiştir. İşte bunun üzerine Papa "İkinci Pie" Mantoue'da bir konsil toplıyarak Türklere karşı yeni bir Haçlı seferi açılması için propaganda yapmıya başlamıştır: Fakat son Trabzon imparatoru bütün bunlardan hiç bir fayda görmeden payıtahtının hem karadan, hem denizden kuşatıldığını görmek felâketine uğramıştır! İmparator David bu vaziyet üzerine hiç bir mukavemet imkânı göremediği için Fatih'e kızlarından birini vermek ve bir takım ağır şartlar kabul etmek suretiyle müzakereye girişmek istemişse de Fatih öyle şeylere yanaşmadığı için, kayıtsız, şartsız teslim olmaktan başka çare bulamamıştır: İmparator David, karısı imparatoriçe Eleni, sekiz oğlu, tekmil aile efradı, maiyyet adamları ve hazinesiyle beraber gemilere bindirilerek Serez'e sevkedilmek üzere Trabzon'dan İstanbul'a gönderilmiştir. Milâdın on üçüncü asrından on beşinci asrına kadar iki buçuk asır süren "Trabzon Rum imparatorluğu" ismindeki ocak da büyük Fatih'in bir nefesiyle nihayet işte böyle birdenbire sönüp gidivermiştir. Bu suretle Fatih Sultan Mehmet "Paleoloğos" hanedanından Bizans imparatorluğuyla Mora

despotluğundan sonra "Komninos" hanedanının Trabzon imparatorluğunu da ortadan kaldırarak tarih sahnesini tereddi ve tefessüh etmiş bir takım Rum devletlerinden temizlemiş demektir. — Fatih, Uzun-Hasan'ın anası Sâre-Hatun'u Trabzon'a kadar muhterem bir rehîne şeklinde beraber götürdükden sonra, şehir işgal edilince kendisine bir çok ganîmetler vererek izaz ve ikramla oğluna iade etmiştir. — Garp menbâlarına göre Trabzon Rumları şehirden çıkarılmış, bir kısmı İstanbul'a gönderilmiş, bir kısmı esir olarak askere dağıtılmış ve bir kısmı da şehir haricine sürülmüştür. Osmanlı menbâlarında bilâkis halkın yerinde bırakıldığından bahsedilir: Bâzı Garp müdekkiklerinin son tetkikleri de bu Osmanlı rivayetini teyid etmektedir. — Trabzon fethi için Osmanlı menbâlarının bir çoğunda 1460 = 864 tarihinden bahsedilirse de doğru değildir. Amasra ve Sinop'dan sonra Trabzon imparatorluğunun da fethi üzerine Anadolu'nun Karadeniz sahilleri boydanboya Osmanlı hâkimiyyetine girmiş ve bu suretle o denizi bir Türk gölü haline getirmek istiyen Fatih, büyük plânının birinci kısmını şaşılacak bir sür'atle tahakkuk ettirmiş demektir. — Bir Ciniviz kolonisinden ibaret olan Amasra müstemlekesiyle başındaki hanedanın hâkimiyyetine henüz tamamiyle nihayet verilmiş olmıyan İsfendiyar Beyliği sayılmamak şartiyle Trabzon imparatorluğu Fatih'in devirdiği Hıristiyan devletlerinin altıncısıdır: Bundan evvelki beş devlet için 1460 = 864 vukuâtının sonuna bakınız. — Bir iki Bizans ve Lâtin menbâından Garp tarihlerine intikal etmiş ve bilhassa Türk düşmanları tarafından pek çok istismar edilmiş bir rivayet vardır: Bu rivayete göre Trabzon imparatoriyle hanedanı bundan bir müddet sonra Fatih'in emriyle idam edilmişlerdir; yalnız imparatoriçe Eleni ile bir oğlu ve bir kızı bu cezadan kurtulmuştur; hattâ işe büsbütün fecâat karıştırmak için idam edilenlerin cesetleri kurtlarla kuşlara yedirilmek üzere açıkta bırakıldığı halde imparatoriçenin bir gece eline bir kazmayla kürek alarak kocasıyla çocuklarını bizzat defnetmek mecburiyetinde kalmış olduğundan bile yana yakıla bahsedilir: Hıristiyanlık taassubiyle fecî bir roman şekline sokulmuş olan bu vak'a doğru olduğu takdirde, cezaya sebep gösterilen cürmün de istihfâf edilmemesi lâzımgelir: Gene ayni rivayete nazaran bu tedbirin sebebi, Uzun-Hasan'ın karısı olan Katherina yahut "Ekatherini Komnini" den Rumeli'de bulunan son Trabzon imparatoruna gelmiş olan mühim bir mektubun ele geçmiş olmasıdır; bu mektupta Komninoslardan birinin Uzun-Hasan nezdine kaçırılıp gönderilmesinden bahsedilmektedir: Tabiî bu dâvetten maksat, Rum prensini Uzun-Hasan'ın kuvvetleriyle Trabzon'a göndermektir. Evvelce de izah etmiş olduğumuz gibi Uzun-Hasan Osmanlılar aleyhine Avrupa'da hazırlanmakta olan geniş bir düşman şebekesiyle daha bu devirden itibaren irtibat tesisine başlamış ve bilhassa Venedik'den nezdine elçiler gelip giderek bir müddet sonra akdedilecek Venedik-Akkoyunlu ittifakının esasları daha o zamandan hazırlanmıştır: Böyle bir vaziyette Osmanlı imparatorluğunun emniyet ve hattâ mevcudiyetini tehdid eden bir muhâberenin meydana çıkması yalnız o zaman değil, bugün bile hiç bir devletin cezasız bırakamıyacağı siyasî bir cürümdür; her halde bu muhabere, canlarıyla malları bağışlanarak Türk topraklarında kendilerine üç yüz bin akça dirlik verilmek şartiyle yaşatılan Komninos'ların millî selâmeti tehdid edecek gizli faaliyetlerini meydana çıkarmış demektir; imparatorla oğullarından bir kısmının ida-

mı işte bundan dolayıdır. Bilhassa Fatih gibi memleketin selâmeti namına Osmanlı şehzâdelerinin bile idareten idamını "nizâm-ı âlem içün" kanun şekline sokmuş bir padişahın devlet aleyhine gizli muhabereleri yakalanmış düşman prenslerine karşı hissiyâta kapılıp şiddet göstermemesini istemek, Osmanlı imparatorluğunun o sırada mâruz olduğu tehlikeleri kavrıyamamak veyahut körükörüne Türk düşmanlığı etmektir: Fatih'in kanunundaki "Nizâm-ı âlem" esası için ikinci cülûsuna tesadüf eden 1451 = 855 vuktının üçüncü fıkrasına bakınız).

1461 — 1462 = 866

Candar-oğulları Beyliğinin ilhakı.

(Fatih bundan bir müddet evvelki Anadolu seferinde Candar yahut İsfendiyar oğullarının son müstakil hükümdarı İsmail Bey'in saltanatı ve istiklâline nihayet verdiği zaman onun yerine Osmanlı himâyesine iltica etmiş olan rakîbi ve kardeşi Kızıl-Ahmed Bey'i tâyin etmiştir: 1461 = 865 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Tabiî bu vaziyette Kızıl-Ahmed Bey artık bir Osmanlı valisi demektir. Bununla beraber Candar-oğulları sülâlesinden olduğu için bu hanedanın son hükümdarı sayılır. — Aradan bu kadar az bir zaman geçtiği halde Kızıl-Ahmed'in neden dolayı beyliğine nihayet verildiği kat'î surette mâlûm değildir: Yalnız Osmanlılara karşı Karaman-oğullarıyla gizli münasebetlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. İşte bundan dolayı Fatih kendisini Mora sancağına tâyin etmek suretiyle Anadolu'dan uzaklaştırmak istemiş ve bu vaziyet üzerine Candar-oğulları hükûmeti artık tamamiyle munkarız olup arazisi doğrudan doğruya Osmanlı ülkesine ilhak edilmiştir. — Mora'ya gitmek istemiyen Kızıl-Ahmed Bey Bolu'da bulunan eşyasını almak üzere oraya gitmesine müsaade istemiş ve Bolu'ya vardığı gece derhal yola çıkıp Karaman-oğluna iltica etmiştir; orada da durmıyan Kızıl-Ahmed nihayet Uzun-Hasan nezdine gidip Fatih'in en kuvvetli düşmaniyle birleşmiştir: Fatih Sultan Mehmet ölünceye kadar Akkoyunlular nezdinde kalan Kızıl-Ahmed ancak İkinci Bâyezid devrinde Osmanlı ölkesine gelerek ölünceye kadar burada yaşamıştır. — Kızıl Ahmed Bey'in Fatih Trabzon seferinden dönerken Mora sancağına tâyin edilmiş olduğundan da bahsedilir. — Ahmed Bey'in firarı üzerine kardeşi İsmail Bey'in de kaçmak ihtimalini düşünen Fatih işte bundan dolayı İsmail Bey'i Yenişehir'den kaldırıp Filibe sancağına tâyin etmiştir. — Bu vaziyet üzerine hâkimiyyetlerini kat'î surette kaybetmiş olan Candar yahut İsfendiyar-oğulları sülâlesinden sonraları muhtelif Osmanlı vezirleri yetişmiştir).

1462 = 866

Eflak prensliğinin tâbiiyet altına alınması.

(Bugünkü Rumanya devletinin başlıca arazisini teşkil eden Eflak= Valachie ve Boğdan=Moldavie kıt'aları o sırada birbirinden ayrı iki prenslik halindedir. Osmanlı menbâlarında Moldavya'ya "Boğdan" denilmesinin sebebi bu memlekete hâkim olan sülâlenin müessisinden dolayıdır. Bu iki Voyvodalık

Osmanlı menbâlarında "İki memleket" mânâsına "Memleketeyn" ismiyle anılır. — Ötedenberi hem birbiriyle mücadelelerinden, hem prenslik müddailerinin dahilî kavgalarından dolayı büsbütün zayıf düşen bu küçük hükûmetlerin etrafındaki Lehistan, Macaristan ve Osmanlı imparatorluğu gibi büyük devletler bunları nüfuz ve hâkimiyyet altına almak istiyor ve bu küçük prenslikler de hâdisâtın cereyanına göre o büyük devletlerin bâzan birine, bâzan digerine dayanarak ve hattâ haraç vererek müvazene siyasetiyle mevcudiyetlerini idame etmiye çalışıyorlardı: Eflak prensliğinin Çelebi-Sultan Mehmet devrinde haraca bağlanması için 1416 = 819 vukuâtının ikinci fıkrasına ve İkinci Murad devrindeki haraç muâmeleleri için de 1423 = 826 vukuâtının ikinci ve 1424 = 827 vukuâtının üçüncü fıkralarına bakınız. Her halde Fatih devrine gelinceye kadar bu iki prenslik Osmanlı imparatorluğuna kat'î surette ilhak edilmiş değildir. — O sırada Eflak voyvodalığında Osmanlı menbâlarının "Kazıklı Voyvoda" ve Ulahların da gene ayni mânâya "Çepeş" dedikleri "Dördüncü Vlad" bulunuyordu. Seleflerinden Üçüncü Vlad gibi "Drakul=Şeytan" lâkabiyle de anılan bu zâlim prense "Kazıklı" denilmesinin sebebi keyf için adam kazıklatmak âdetidir: Meselâ yemek yerken kazıklara oturtulmuş insanların çığlıklar içinde can çekişmelerini seyredip zevk aldığından, eşeğe binmiş bir papası eşekle beraber kazıklatıp kahkahalar attığından, beş yüz asilzâdeyi birden kazıklara geçirttiğinden, altı yüz ecnebi tüccarını kazığa oturtup neş'eyle seyrettiğinden, büyük bir ateş yaktırıp içine dört yüz talebe attırdığından ve hattâ kendisini selâmlamak için huzurunda baş açmaktan imtinâ eden Türk elçilerinin kavuklarını üçer çivi ile kafalarına çaktırdığından, öldürttüğü anaların kızartılmış etlerini çocuklarına zorla yedirdiğinden, bâzı anaların memelerini kestirip yerlerine çocuklarının başlarını diktirdiğinden, memleketinin bütün dilencilerini toplatıp karınlarını doyurduktan sonra hepsini yaktırdığından, Türk esirlerinin taban derilerini yüzdürdükten sonra tuzla oğdurup keçilere yalattığından, velhasıl keyfi uğruna yirmi otuz bin adam öldürttüğünden bahsedilir: Onun için Fatih'le muâsır olan müverrih Dursun Bey bu zâlime "Keferenün Haccâc'ı" demektedir! — Fatih'in Kazıklı-Voyvoda'ya karşı açtığı seferin sebebi Kazıklı'nın Osmanlılara karşı Macarlarla uyuşup Fatih'in emrini dinlememesi ve tâbiiyyet vazifesi olarak bâzı harekâtı hakkında hesap vermiye gelmekten imtinâ etmesidir: 1460 = 864 tarihinde Fatih'e itâat ve inkıyâd eden bu Kazıklı-Voyvoda'ya bir takım imtiyazlar verilerek bir muahede akdedilmiştir; bu muahede mucibince Osmanlı imparatorluğu senede on bin duka altını haraç mukabilinde Eflak prensliğinin daimî surette himâye ve müdafaasını der'uhde etmiş ve Eflak prensliği de Osmanlı padişahını daimî metbû tanımıştır; fakat buna mukabil bir çok imtiyazlar verilmiştir: Meselâ dahilî idaresine müdahale edilmemesi, mahallî kanunların mer'iyette devamı ve memleketin adlî istiklâli, Voyvodanın Piskoposlar ve Boyarlar meclisince intihabı ve harp ilân edip sulh akdedebilmek salâhiyetiyle tebaasının can ve malına istediği gibi tasarruf edebilmesi, dahilî icraâtından dolayı Türkiye'ye karşı hiç bir mes'uliyyeti olmaması, Türk topraklarına gelecek Ulahların haraçtan muâfiyyeti ve Türklerin Eflak topraklarında yerleşememeleri gibi bir çok imtiyazlar rivayet edilir. Fakat bu vesika imzalanır imzalanmaz Kazıklı-Voyvoda Macar kralı ve meşhur Hunyadi Janos = Yanko

Hunyad'ın oğlu "Mathias Korvin"le de ikinci bir muahede imzalıyarak Türklere hücum etmek taahhüdüne girişmiştir! Hattâ Fatih şimalî Anadolu seferiyle meşgul olduğu sırada fırsattan istifade ederek Türk hududuna sarkıntılıklarda bulunduğundan şikâyet edilmiştir: Anadolu seferinden sonra Fatih'in kendisini dâvet etmesi ve onun da korkuya kapılıp icâbet etmemesi ve parası olmadığından bahsederek haraç vermemesi işte bundan dolayıdır. Rivayete nazaran kendisi mevkiinden ayrılacak olursa memleketinin Macar istilâsına uğrıyacağından bahsederek kendi yerine bir muhâfız gönderdiği takdirde gelebileceğini bildirmiş ve işte bunun üzerine Vidin Muhâfızı Hamze Paşa gönderilmiştir: Bir rivayete göre de Hamze Bey yahut Paşa Kazıklı'yı yola getirmek veyahut hîle ile yakalamak için gönderilmişse de Drakul bir gece Paşa ile bütün maiyyetini birdenbire bastırıp elleriyle ayaklarını kestirdikten sonra hepsini kazıklatmış ve bilhassa Hamze Paşa'yı "hürmeten" yüksek bir kazığa oturtmuştur! Bu vahşeti irtikâb ettikten sonra Türk hududunu aşarak Bulgaristan'a giren Kazıklı-Voyvoda ortalığı kan ve ateş içinde bırakıp 25 bin esir almış ve Fatih'in ikinci defa gönderdiği elçiler bir rivayete göre işte bu sırada gelip huzurunda baş açmadıkları için yukarda söylediğimiz gibi kavuklarını çivilerle kafalarına çaktırmıştır! Eflak seferinin sebebi Kazıklı'nın işte bu müthiş vahşetleriyle iğrenç cinayetleridir. — Bu seferde Fatih'in kuvvetleri 150 yahut 200 bin kişilik bir ordu ile Karadeniz'den Tuna'ya giren yirmi beş büyük ve yüz elli küçük gemiden mürekkep gösterilir. — Fatih'in bu Eflak seferinde Bükreş civarına vardığı zaman her birine bir insan çakılmış yirmi bin kazıktan mürekkep bir cenaze ormanına tesadüf ettiği ve bu müdhiş ormanın ortasındaki en yüksek kazıkta ipekli elbiseleriyle zavallı Hamze Paşa'nın cesedini gördüğü rivayet edilir! — Kazıklı-Voyvoda bir takım müsâdemelerden sonra Macaristan'a kaçmış, Macar kralının emriyle orada zındana atılmış, memleketi baştanbaşa yağma ve tahrib edilmiş ve işte bu suretle doğrudn doğruya Osmanlı hâkimiyyeti altına alınıp mümtaz bir eyâlet haline gelen ve dünyanın en müthiş zâlimiyle zulmünden kurtulan Eflak beyliğine Kazıklı'nın Fatih'e iltica etmiş olan kardeşi Güzel-Radul bir Osmanlı valisi şeklinde tâyin edilip senede on bin duka altını haraca bağlanmıştır. — On beş sene kadar Macaristan'da mahpus kalan Kazıklı-Voyvoda nihayet kardeşi Radul'un vefatı üzerine 1479 = 884 tarihinde zındandan kaçıp gelmişse de iki sene sonra öldürülerek kesik başı Türk memleketlerinde teşhir edilmiştir).

Midilli adasının fethi.

(O sırada Midilli adası "Gattilusio" ismindeki Ciniviz ailesinin elindedir: Bu aile için 1456 = 860 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu Ciniviz sülâlesinden son Midilli dukası "Nicolas Gattilusio" isminde bir Türk düşmanıdır. — Midilli seferinin sebebi, büyük kardeşi "Dominico"yu zındana attırıp boğdurarak tahtını zaptetmiş olan son duka Nicolas'nın Osmanlı haraçgüzârı olduğu halde Türkiye aleyhine hemcinsi olan İtalyanlarla gizli bir ittifak akdetmesi ve Midilli'yi Lâtin korsanlarının hareket merkezi haline getirip bunlara kılavuz gemileri de vererek Anadolu ve Rumeli Türk sahillerine akınlar yaptıracak kadar düşmanlık etmiye kalkışmasıdır. — Bir rivayete göre 67, bir riva-

yete göre 125 ve bir rivayete göre de 200 gemi ile Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa denizden gitmiş ve Fatih de bir mıkdar Yeniçeri ile Anadolu askerinin başında karadan ve Bursa üzerinden gidip adaya asker geçirmiş ve işte bu suretle son baharda yirmi yedi gün süren bir muhasaradan sonra sûrlar yıkılıp umumî hücum başlıyacağı sırada kale teslim olmuştur. — Midilli'nin fethi üzerine burada ele geçen ve evvelce Türk sahillerine taarruzda bulunup bir çok can ve mal zararına sebeb olan üç yüz kadar İtalyan ve Aragon korsanı Fatih'in emriyle kâmilen idam edilmiştir: Midilli müdafaasına da iştirâk etmiş olan bu korsanların idamı, Midilli Dukalığı ile tâbiiyyet bakımından hiç bir alâkaları ve hukukî vaziyetleri olmamasından ve fazla olarak o zamana kadar her türlü hukuk esaslarına mugayir deniz haydutluklarıyla bir çok cinayetler irtikâb etmiş olmalarındandır. Zaten Fatih "vatan müdafaası" ile alâkadar olmadıkları halde kendisine karşı harbe girişen ecnebileri daima idam cezasına tâbi tutmuştur: Bu hukukî mesele için 1453 = 857 vukuâtının "18 Nisan = 8 Rebî'ül-âhir. Çarşanba" fıkrasına ve "29 Mayıs = 20 Cumâda-l-ûlâ, Salı" fıkralarının birincisine bakınız. Fakat buna mukabil yerli ahalinin hayatı bağışlanmış ve bunlar üç sınıfa ayrılarak zenginleri İstanbul'a sevkedilip kendilerine evler ve arsalar verilmiş, fakirler yerlerinde bırakılıp vergiye bağlanmış ve orta tabakaya mensup gençler de esir edilmiştir: Bu muâmelenin sebebi, muhasaranın başında yapılan teslim teklifi reddedilerek kan dökülmesine meydan verilmiş olmasıdır. — İstanbul vesairede olduğu gibi Midilli fethi üzerine orada da derhal emlâk tahriri yapılmıştır).

Çanakkale boğazının tahkimi.

(Anadolu-hisarı'nın karşısında kurdurduğu Rumeli-hisarı ile İstanbul boğazını tahkim etmiş olan Fatih, bu sefer de Çanakkale boğazının iki sahiline yaptırdığı istihkâmlarla bu ikinci boğazı tahkim ederek Boğazlar meselesini kat'î surette halletmiştir: Çanakkale boğazının Yıldırım Bâyezid devrindeki ilk tahkimâtı için 1390 = 792 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Çanakkale istihkâmları boğazın en dar yerinde karşılıklı olarak yapılmıştır: Anadolu sahilindeki tahkimâta "Kal'a-i Sultâniyye=Çanakkale" ve Rumeli sahilindeki tahkimâta da "Kilîd-ül-bahr/Kilîd-i-bahr" isimleri verilmiştir. Bu istihkâmların o sırada Gelibolu Sancak beyi ve donanma kumandanı olan Ya'kub Bey tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. — Tabiî bu suretle Venedik, Ciniviz, Papalık ve Rodos donanmaları gibi o devrin en mühim deniz kuvvetlerine karşı İstanbul şehri tamamiyle emniyet altına alındıktan başka Akdeniz'le Karadeniz arasındaki ticaret yolu da kat'î surette Türk hâkimiyyetine girmiş demektir. Fatih'in bu sırada donanmayı kuvvetlendirip tersaneler yaptırmıya ehemmiyet vermesi de bu maksatladır: Gelibolu'dan sonra ilk defa olarak İstanbul halicinde bir tersane kurulmuş ve gene bu sırada Kadırga limanı yapılmıştır; yeni yapılan gemiler içinde büyüklük itibariyle dünyada birinci dereceyi bulanlar mevcud olduğu gibi, bu devirden itibaren Osmanlı donanmasının en büyük deniz kuvveti haline gelmiş olduğu da rivayet edilir. — Çanakkale istihkâmları bir rivayete göre bu sene başlanıp 1463 = 867 tarihinde ikmal edilmiştir).

1463 = 867

Fatih câmiinin temel-atma merâsimi.

(İnşaâta bu senenin Cumâda-l-âhire = Şubat - Mart ayında başlanmıştır: İkmal tarihiyle diger tafsilât için 1470 = 875 vukuâtı içinde "Fatih câmiinin ikmâli" fıkrasına bakınız).

Arnavut sulhü.

(Bu sulhün 27 Nisan = 7 Şa'bân Çarşanba günü akdolunduğu rivayet edilir. — Bu zamana kadar Papalık makamiyle Napoli krallığından ve Venedik cumhuriyetinden yardım görüp memleketinin dağlık vaziyetinden istifade ederek mukavemet göstermiş olan ve "İskender-Bey" denilen "Yorgi Kastriyota"yı böyle bir sulh talebine mecbur eden âmillerin en mühimleri neticeden ümitlerini kesmiş olan maiyyetinin ısrarı ve kendi âkıbeti hakkındaki endişeleri gibi bir takım şahsî mülâhazalar şeklinde gösterilir. Zaten İskender'in metbûu ve başlıca yardımcısı olan Napoli kralı Beşinci Alphonse'un 1458 tarihinde ölmesi üzerine oğlu Ferdinand'a karşı çıkan muhalefetten dolayı artık o menbâdan yardım göremiyen bu Arnavut sergerdesi bilâkis Ferdinand'a yardım etmek mecburiyetinde kalmış ve hattâ bir aralık altı aylık bir mütâreke akdedip Papa'nın emriyle Napoli'ye gitmiştir: 1461 = 865 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. İskender o seferinden avdetinden sonra tekrar mücadeleye başlamışsa da mağlûb olacağını anladığı için sulh taleb etmiş ve Papalıkla Venedik cumhuriyetini endişeye düşürdüğünden dolayı ilk fırsatta yeniden silâha sarılacağından bahsederek bunlara teminat vermiştir. — Fatih'in bu sulh teklifini kabul etmesi de Bosna fütuhâtında Arnavutluk cihetinden emin olmak içindir. — Şerâiti pek belli olmıyan bu sulhün İskender tarafından ihlâli için 1464 = 868 vukuâtının son fıkrasına bakınız).

Bosna krallığının fethi.

(Bundan evvel de gördüğümüz gibi İstanbul'un fethi, Akdeniz'le Karadeniz arasındaki ticaret yolunun Türk hâkimiyyetine geçmesi ve nihayet Sırbistan'la Mora'nın fethi Avrupa hıristiyanlığını büyük bir heyecan ve telâşa uğratmış ve Papalık makamı Türk istilâsını önlemek için yeni bir Haçlı seferi propagandasına giriştiği gibi Venediklilerle Osmanlı düşmanı olan Akkoyunlular arasında bile gizli münasebetler tesis edilmiye başlamıştır: 1461 = 865 vukuâtının ikinci ve dördüncü fıkralarına bakınız. — O sırada Papalık makamında bulunan "İkinci Pie"nin Ehl-i-Salib propagandasına en çok kapılanlar, Bosna krallığı ile «Saint-Sabbas» denilen Hersek dukalığıdır: Bunlar bir müddettenberi Macar kralı Mathias'dan, Venedik cumhuriyetinden ve hattâ Arnavut sergerdesi İskender'den yardım istemiye başlamışlardır; bilhassa 1461 = 866 Kânunuevvel = Rebî'ül-evvel ayında Bosna kralının elçileri Roma'ya giderek Papalık makamından Türklere karşı takviye edilmelerini istemişler ve bundan bir müddet sonra 1462 = 866 tarihinde de ayni kralla ayni duka İskender'le anlaşmışlardır: Bütün bu gizli münasebetlerde Osmanlı haraçgüzârı olan kü-

çük Raguza = Dubrovnik cumhuriyetinin de miyânecilik ve hattâ bâzı devletlerin verdikleri harp masraflarına veznedarlık etmiş olduğu rivayet edilir. — İstihbâratı çok mükemmel olan ve her tarafta casusları bulunan Fatih bu düşman hazırlıklarını tabiî büyük bir dikkatle tâkib etmiş ve Balkan fütuhâtını tamamlamak için bu küçük devletler meselesinin artık kat'î surette tesviyesine karar vermiştir: Fakat 1462 = 866 vukuâtının başında gördüğümüz son Eflak seferi bu kararın derhal tatbikine mâni olduğu için o seferden evvel Bosna kralı "Stipan/Stefan Tomaşeviç" nezdine elçiler gönderilip birikmiş olan haraçlar istenmişse de kral reddetmiş, Türk elçilerini zındana atmış ve bu suretle artık açıktan açığa düşman vaziyeti almıştır; zaten son Sırp kralının damadı olan Bosna kralı Sırbistan verâseti meselesinde müddailik edip bir takım haklar iddia etmiş ve Sırp meselesinde Osmanlılara karşı cephe almıştır: 1456 = 861 vukuâtına bakınız. — Bâzı menbâlarda Bosna krallığından ilk defa olarak haraç istenmiş gibi bir ifade tarzına tesadüf edilirse de doğru değildir: Bu krallığın ilk defa olarak haraca bağlanması için 1389 = 791 vukuâtının Birinci Bâyezid devrindeki beşinci fıkrasına ve son defa İkinci Murad devrinde bu haracın tezyidi için de 1439 = 843 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — 1462 = 866 vukuâtının birinci ve ikinci fıkralarında gördüğümüz Eflak gailesi temizlendikten ve Midilli adası fetholunduktan sonra Bosna seferine hazırlanan Fatih 150 bin kişilik bir ordu ile 1463 = 867 senesi Mayıs = Şa'bân-Ramazan ayında Bosna krallığı üzerine yürümüş, bu küçük krallığın payıtahtı olan "Jajcza/Jajce/Iaïtse = Yayça/Yayçe" kalesinin fethi üzerine diger mühim şehirler anahtarlarını takdim ederek veyahut pek az müdafaada bulunarak teslim olmuş ve "Kliacza/Glutz/Kliutch" kalesine kapanmış olan son Bosna kralı bu kalenin tesliminden sonra "Musannifek" lâkabiyle mâruf "Şeyh Ali Bastâmî" fetvâsiyle idam edilmiştir: 1474 = 879 vukuâtının dördüncü fıkrasına da bakınız. Bu kralın idamı muhtelif sebeplere müstenittir; her şeyden evvel bir kere kendisinden haraç istemek için gönderilmiş olan Türk elçilerini zındana attırmış ve hattâ bir rivayete göre de idam ettirmiştir; bir Bizans rivayetine göre de Türk ordusu geldiği zaman payıtahtında bulunan bu kral umumî hücumdan evvel ahalinin kendisine haber vermeden elçiler göndererek teslim olmaları üzerine kaçmış ve tâkipçiler tarafından yakalanarak ordugâha getirilince teslim meselesiyle alâkadar olmadığı için idam edilmiştir; fazla olarak son zamanlarda Macaristan'ı, Papalığı, Venedik cumhuriyetini ve hattâ Arnavut İskender'i Türkler aleyhine kışkırtmış olduğu gibi, Sırp verâseti meselesinde ve Sırbistan fethinde Türklere karşı cephe almıştır; o devrin en şiddetli Türk düşmanlarından olan Bosna kralının idamı işte bu gibi bir takım hukukî ve siyasî sebeplerden mütevellittir. — Fatih'in bu seferinde bütün Bosna fethedilmiş ve bir rivayete göre üç yüzden fazla müstahkem mevki zaptedilmiştir. — Milâdın yedinci asrından beri bir krallık vaziyetinde bulunan ve yalnız arada bâzı istilâlara uğramış olan Bosna işte bu tarihten itibaren artık bir Osmanlı vilâyeti haline gelmiştir. — Tıpkı Midilli fethinde olduğu gibi Bosna şehirlerinin ahalisi de üç sınıfa ayrılarak fakir sınıf yerinde bırakılmış, zenginler kısmen İstanbul'a nakledilmiş ve orta sınıf gençleri de esir edilmiş veyahut kısmen orduya alınmıştır. İşte bu tarihten itibaren Boşnaklar az zamanda ihtidâ etmek suretiyle "zimmî" muâmelesine tâbi olmaktan kurtulmuşlardır. — Bosna

krallığının fethi üzerine Venedik cumhuriyetinin Adriyatik sahillerindeki müstemlekelerinden başka asıl İtalya bile Türk tehdidi altında kalmış ve aşağıda görülecek Macar - Venedik ittifakiyle Osmanlı - Venedik harbi işte bu vaziyetten doğmuştur. — 1453 = 857 tarihinden işte bu 1463 = 867 tarihine kadar geçen on sene içinde Fatih Sultan Mehmet irili ufaklı on devlet devirmiştir: Bunlar sırayla 1453 = 857 de Bizans imparatorluğu, 1456 = 860 da Enez Ciniviz dukalığı, 1458 = 862 de Atina İtalyan dukalığı, 1459 = 864 de Sırbistan krallığı, 1460 = 864 de Mora despotluğu, 1461 = 865 de Trabzon Rum imparatorluğu, 1461—1462=866 da Candar-oğulları Türk Beyliği, 1462=866 da Eflak prensliği, gene ayni tarihte Midilli Ciniviz dukalığı ve nihayet işte bu 1463=867 tarihinde de Bosna krallığı şeklinde bir liste teşkil etmektedir! Bunların haricinde Amasra Ciniviz kolonisi vesaire gibi bir takım müstemlekelerle şehirler daha vardır).

Hersek dukalığının tâbiiyet altına alınması.

(Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın memur olduğu bu seferde bâzı kalelerin fethi üzerine Hersek dukası "Stipan/Stefan Kossariç" küçük oğlunu rehîne vererek inkıyâdını arzettiği için yerinde bırakılmış ve işte bu oğlu Fatih'in maiyyetinde ihtidâ edip "Ahmed" ismini alarak sonraları "Hersek-zâde Ahmed Paşa" ismiyle damad ve Vezir-i-a'zam olmuştur! — "Saint-Sabbas dukalığı" denilen bu küçük hükûmetin "Hersek = Herzégovine" ismi Almancanın "dukalık" mânâsına gelen "Herzogthum" kelimesinden muharreftir. — Bundan dört sene sonra 1467 = 871 tarihinde Stefan Kossariç vefat ettiği zaman, yanında kalan oğullarından Vlâdislas yukarı Herseği, Vladko aşağı Herseği almış, fakat arası biraz geçince bütün Hersek Osmanlı idaresine girmiştir: 1480 = 885 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

Karada ve denizde on altı sene süren Osmanlı - Venedik harbinin başlaması.

(Bu uzun harbin zâhirî sebebi, bir Türk kölesinin Atina'daki Osmanlı hazinesinden on bin veyahut yüz bin akça aşırarak cenubî Mora'nın Venedik hâkimiyyetindeki Koron şehrine iltica edip oradaki Venedikli muhâfızla parayı paylaşması ve Mora beyi Evrenos-oğlu İsâ Bey köleyle paranın iadesini istediği halde kölenin hıristiyan olduğunu bahane eden ve parayı da inkâra kalkışan Venedikliler tarafından bu haklı taleplerin reddedilmesi üzerine Mayıs= Şa'bân - Ramazan ayında Venedik hâkimiyyetindeki Argos şehrinin zaptı ve "Lepanto = İnebahtı" civarındaki Venedik arazisinin işgalidir. Venedik cumhuriyeti işte bu vaziyet üzerine Osmanlı devletine harp ilân etmiştir. — Bununla beraber, 1463 = 867 den 1479 = 883 tarihine kadar on altı sene süren bu büyük muharebenin hakikî sebebi, İstanbul ve Trabzon imparatorluklarıyla Balkan devletlerinin üstüste devrilmesi karşısında gerek Papalık makamının, gerek Macar krallığıyla Venedik ve Ciniviz cumhuriyetleri gibi hıristiyan devletlerinin umumî telâş ve heyecanında gösterilebilir: Fakat Papalık makamı İstanbul'un sukutundan itibaren Macaristan, Lehistan, Bohemya, Aragon, Venedik ve Ciniviz devletleri gibi hıristiyan hükûmetlerinden başka Os-

manlıların tabiî düşmanları olan Akkoyunlular, Karaman-oğulları ve Kırım Tatarları gibi müslüman devletleriyle bile müzakereye giriştiği halde umumî ve müşterek bir hareket vücuda getirmiye muvaffak olamamıştır. En mühim hareket, Venedik cumhuriyetinin Arnavutluk'da İskender-Bey'i kışkırtması, Macaristan'ın Bosna'ya tecavuzu ve Papalık makamiyle Aragon ve Rodos gemilerinin de Venedik donanmasını takviye ederek Karaman-oğullarına yardım etmeleri gibi bir takım elbirlikleri gösteren işte bu uzun mücadeledir. Fakat bunun kat'î ve umumî bir hareket mahiyetini alamamasından dolayı netice itibariyle Fatih'in fütuhât dairesi büsbütün genişlemiş, Osmanlı hâkimiyyeti daha sağlam temellere dayanmıştır. — Venedik cumhuriyetiyle Macar krallığının Türklere karşı tedâfüî ve tecavüzî ittifakı 1463 = 867 senesi 12 Eylül = 28 Zülhicce Pazartesi günü "Peterwardein" şehrinde imzalanmıştır: Bu muahede mucibince Venedikliler Arnavutluk ve Mora cepheleriyle denizlerde ve Macarlar-da Bosna'da taarruza başlamak taahhüdünde bulunmuşlardır; bu münasebetle Venedik cumhuriyeti Arnavut İskender'i de hizmetine almış ve para, asker ve mühimmatça yardım etmiştir. — Venedik donanma kumandanlığına "Luigi Loredano" ve kara orduları başkumandanlığına da "Bertoldo d'Este" tâyin edilmiştir. — Venedik amirali Loredano ile ordu kumandanı Bertoldo harp başlar başlamaz Mora'nın bir çok yerlerini işgal etmiş, mahallî ısyanlar çıkartmış ve Korintos berzahında Osmanlıların yıkmış oldukları "Germe-hisar" seddini iki hafta içinde otuz bin işçi kullanarak altı mil uzunluğunda 136 kuleli bir istihkâm şeklinde yeniden yaptırmışlardır: Bu müstahkem sed için 1415 = 818 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — İlk mühim muharebe işte bu civarda, Venediklilerin muhasara altına aldıkları Korintos kalesinin önlerinde 1463 = 868 senesi 20 Teşrinievvel = 6 Safer Perşenbe günü vukua gelmiş, bir taraftan da Macar kralı Mathias Bosna'ya girip bu memleketin eski payıtahtı olan "Jajce = Yayça"yı zaptetmiş, fakat ertesi sene Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa yaklaşırken Macar kralı alelâcele memleketine kaçmıştır: 1464 = 868 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Ondan sonra Bosna'dan Yunanistan'a yürüyen Türk ordusu bütün Mora şehirlerini kolayca istirdad etmiştir: Netice itibariyle Venediklilerin elinde harpten evvelki kalelerinden başka bir şey kalmamış, başkumandanları Bertoldo maktul düşmüş ve kara orduları tamamiyle bozulmuştur).

1464 = 868

Karaman verâseti meselesinin zuhuru.

(Karaman hükümdarı Sultan İbrahim Bey bir rivayete göre 30 Zülka'de = 16 Ağustos Salı ve diger bir rivayete göre de 1 Zülhicce = 17 Ağustos Çarşanba günü vefat etmiştir. — İbrahim Bey'in eceliyle veyahut vezirliğinde bulunan Ahmed Paşa'nın Fatih tarafından elde edilmesi üzerine zehirli üzüm yedirilerek canına kıyılmak suretiyle öldüğü hakkında iki rivayet varsa da ikincisi zayıftır. — Osmanlı menbâlarına göre Sultan İbrahim Bey'in İshak, Pîr-Ahmed, Kasım, Alâüddin, Karaman, Süleyman ve Nûre-Sûfî yahut Nura-Sofu isimlerinde yedi oğlu vardır ve bunların en büyükleri olan İshak Bey bir câriyeden olduğu halde ötekilerin hepsi Çelebi-Sultan Mehmed'in kızı, İkinci

Murad'ın kızkardeşi ve Fatih'in halası olan Osmanlı prensesinin çocuklarıdır: 1426 = 830 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Fakat "Şikârî"nin "Karaman tarihi"ne göre İshak Bey de Osmanlı prensesinden olmuştur, yâni hepsinin anası birdir; fazla olarak, gene ayni menbaa göre diger altı oğlundan son üçünün isimleri Karaman, Süleyman ve Nûre-Sûfî değil, Halil, Ya'kub ve Küçük-Mustafa'dır. Umumî rivayete göre Sultan İbrahim Bey kendisine veliahd olarak en sevgili oğlu İshak Bey'i tâyin etmiştir: Fakat Şikârî'ye göre en büyük şehzâde Kasım Bey'dir ve babası da onu veliahd göstermiştir. — Osmanlı menbâlarına nazaran İbrahim Bey ölünce Konya tahtına Osmanlı prensesinden olan altı kardeşin en büyükleri Pîr-Ahmed Bey cülûs etmiş, câriyeden olan İshak Bey İçel'e gidip orada tutunmuş, Süleyman'la Nûre-Sûfî Fatih'e iltica edip birer tımar almış, fakat İçel'deki İshak Bey hakkının gasbedilmesine tahammül edemiyerek Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ı imdadına çağırmış, nihayet Uzun-Hasan Erzincan ve Sıvas üzerinden Karaman iline gelince mukavemet edemiyeceğini anlıyan Pîr-Ahmed Bey yanındaki kardeşleriyle beraber Fatih'e iltica etmiş ve işte bunun üzerine İshak Bey Uzun-Hasan'ın himâyesinde olarak babasının tahtına çıkmıştır. — İshak Bey bir taraftan da Osmanlılarla anlaşmıya teşebbüs etmişse de Fatih'in teklif ettiği "Çarşanba suyu" hududunu kabul etmediği için, üzerine Antalya beyi Hamze Bey sabık hükümdar Pîr-Ahmed Bey'le beraber sevkedilerek Ermenek veyahut Dağ-pazar'ında mağlûp edilip Pîr-Ahmed Bey 869 = 1464 — 1465 tarihinde ikinci defa olarak Karaman tahtına çıkarılmış ve İshak Bey de bir rivayete göre Uzun-Hasan'a iltica etmiş ve diger bir rivayete göre de karısı, oğlu ve hazinesiyle beraber Silifke kalesine kapanmıştır. — Pîr-Ahmed Bey Fatih'in himmetiyle tekrar tahta çıkınca Akşehir, Beyşehri, Ilgın ve Saklan-hisarı şehirlerini şükran hediyesi olarak Osmanlı devletine terketmiştir. — Bununla beraber, Pîr-Ahmed Bey'in sonradan Osmanlı düşmanlarıyla ve bilhassa Venediklilerle ittifakı Karaman devletinin büsbütün ortadan kaldırılmasıyla neticelenmiştir: 1466 = 871 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Macar kralının Bosna'dan kaçırılması.

(Venediklilerle müşterek hareket eden Macar kralı ve meşhur Macar millî kahramanı Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın oğlu Mathias Korvin 1463 = 867 vukuâtının son fıkrasında gördüğümüz ittifak muahedesi mucibince Bosna istilâsına kalkışarak bir rivayete göre 1463 = 868 senesi Eylül ayının sonlarına ve Safer ayının ortalarına doğru ve diger bir rivayete göre de Kânunuevvelin 16 ncı ve Rebî'ül-âhirin 4 üncü Cuma günü Bosna krallığının eski payıtahtı olan "Jajce = Yayça" şehrini zaptedip kale muhâfızı Hurrem Bey'le iki yüz Türk esirini zafer alayı ile memleketine götürmüş olduğu için 1464 = 868 baharında açılmış olan ikinci Bosna seferinde "Yayça/Yayçe" muhasara edilmiş ve bu sırada kral Mathias'ın tekrar gelip İzvornik kalesini kuşattığı haber alınmıştır: İşte bunun üzerine Macar ordusuna karşı sevkedilen Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın hücumu üzerine Macar kralı muhasarayı bırakıp toplarıyla ağırlıklarını terkederek büyük bir sür'atle kaçmış, Sava nehrine kadar tâkib edilmiş ve bir çok ganîmetlerle esirler alınmıştır. — Bu se-

fer için Osmanlı menbâlarında 869 = 1464 — 1465 ve 870 = 1465 — 1466 tarihleri de rivayet edilir).

Arnavutluk sulhünün Arnavutlar tarafından bozulması.

(Papalık, Napoli krallığı ve Venedik cumhuriyeti gibi hıristiyan devletlerinin elinde bir oyuncak haline gelen Arnavut sergerdesi İskender-Bey ve daha doğrusu Yorgi Kastriota'nın gördüğü yardım kesilince başına gelecek âkıbetten korkarak sulh istemiş olduğunu ve Fatih'in de Bosna seferinde Arnavutluk cihetinden emin olmak için bu talebi kabul etmiş olduğunu yukarda görmüştük: 1463 = 867 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Gene o sene vukuâtının son fıkrasında gördüğümüz Osmanlı - Venedik harbinde Venediklilerle Macarların Türklere karşı ittifakı üzerine bu devletler Arnavut İskender'i de kendileriyle beraber harekete teşvik etmişler ve yeniden yardıma başlamışlardır. İskender-Bey'in müslüman Türklere karşı olan sulh yeminini de Hıristiyanlık namına Papa'nın bozmuş olduğu rivayet edilir! İşte bu vaziyet üzerine Arnavut sergerdesi İskender 13 Nisan 1464 = 5 Şa'bân 868 tarihine müsâdif Cuma günü Türk askerine taarruz etmek suretiyle kendisinin tâlib olduğu sulhü ihlâl etmiştir: Bu tuhaf Arnavut sulhü 1463 = 868 senesi 13 Nisan = 5 Şa'bân Cuma gününe kadar 11 ay, 16 gün devam edebilmiştir! İşte bu tarihten itibaren başlıyan müsademeler içinde bilhassa 9 Ağustos 1464 = 5 Zülhicce 868 tarihine tesadüf eden Perşenbe günkü muharebe Balaban Bey'in Arnavutlar üzerinde büyük bir zaferiyle neticelenmiştir. — İskender'in üzerine sevkedilen beş on bin kişilik kuvvetleri Ohri, Tiran ve Debre taraflarında ara sıra muhtelif müsademelere tutuşmuşlar, bir defasında yeğenlerinden birini esir edip İstanbul'a göndermişler, hattâ bir müsademede bizzat İskender'i yaralayıp atından aşağı devirmişler, fakat bu âsi Arnavutları tamamiyle temizlemiye muvaffak olamamışlardır. Bilhassa son müsademede Osmanlı kumandanı Ya'kub Bey'in şehît düşmesi Fatih'i bizzat harekete sevkeden bir sebep sayılır: Bu hareket için aşağıki fıkraya bakınız).

1466 = 870 — 871

Fatih'in Arnavutluk seferinde Elbasan kalesinin inşâsı ve bir çok Arnavut kalelerinin fethi.

(Bu seferde bâzı mühim kaleler işgal edildikten sonra İskender'in merkezi olan Kroya = Akçahisar muhasara edilmiş, İskender bir takım çete harpleriyle Türk ordusunu tâciz etmekten başka bir şey yapamamış, idaresindeki yerler boydanboya tahrib edilmiş ve Arnavutluğu askerî nüfuz altında tutmak üzere Elbasan kalesi yapılıp çok sarp ve müstahkem bir mevki olan Kroya = Akçahisar'ın muhasarası Balaban Bey idaresinde bir ablukaya tahvil edildikten sonra avdet edilmiştir. — Osmanlı menbâlarında bu Arnavutluk seferi için 870 = 1465 — 1466, 871 = 1466 — 1467 ve 872 =1467 — 1468 tarihleri de rivayet edilir. — Bâzı Garp müelliflerinin son tetkiklerine göre Kroya = Akçahisar muhasarası Milâdın 1466 senesi Haziran - Ağustos aylarında, yâni Hicre-

tin 870 senesi Zülka'de ve 871 senesi Safer ayları içindedir: Bu kadar mukavemetini mevkiinin sarplığına medyun olan bu çok müstahkem hisarın İkinci Murad devrindeki ilk muhasarası için 1447=851 vukuâtının birinci fıkrasına ve ikinci muhasarası için de 1450 = 854 vukuâtına bakınız. — Fatih'in bu seferinde müstakbel Arnavutluk harekâtında üs ittihâz edilmek üzere inşâ ettirdiği Elbasan kalesi eski bir Bizans hisarı olan "Valmora" harâbelerinin yerine yapılmıştır: Bu mevki orta Arnavutluk'daki "İşkumbi = Shkumbi" nehri civarındadır; inşaât biter bitmez etraftan getirilen ahalinin buraya yerleştirildiği rivayet edilir).

1466 = 871

Fatih'in Karaman seferi ve Konya'nın zaptiyle Karaman-ili'nin bir Osmanlı vilâyeti haline getirilmesi.

(1464 = 868 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz Karaman verâseti meselesi bu Türk devletinin arazisini Osmanlılarla Akkoyunlular arasında bir rekabet sahnesi haline getirmiştir: Konya'da saltanat süren Pîr-Ahmet Bey'le Silifke'ye çekilen İshak Bey'in bir taraftan Uzun-Hasan ve bir taraftan da Venediklilerle anlaşarak Fatihe karşı cephe aldıkları ve hattâ Pîr-Ahmed Bey'in Osmanlılara harp ilân ettiği rivayet edilir. Fatih işte bu vaziyet üzerine büyük bir ordu ile ve Karaman devletini büsbütün ortadan kaldırmak maksadiyle Anadolu'ya geçmiş, Selçukîlere vâris olan bu Türk devletinin payıtahtı olan Konya'yı zaptederek ve ondan sonra da Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'yı tâkibe gönderip Karaman-oğullarının aile ocağı olan "Lârende = Karaman" şehrini zaptettirerek Taşeli tarafları haric olmak üzere Karaman ölkesini bir Osmanlı vilâyeti haline getirmiştir. — Fatihin bu 1466 = 871 tarihinde Konya'da basılmış bir sikkesi vardır. — Pîr-Ahmed Bey ilkönce Niğde taraflarına çekildikten sonra Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'a iltica etmiştir. — Bununla beraber, Karaman-oğullarının nüfuz ve hâkimiyyeti bu tarihte tamamiyle zâil olmuş değildir: Pîr-Ahmed Bey Uzun-Hasan'ın yanından dönüp Taşeli taraflarında kardeşlerinden Kasım Bey'le müştereken saltanatını ilân etmiş ve hattâ Lârende'yi istirdada bile teşebbüs etmiştir. — Osmanlı menbâlarına göre Karaman-ili'nin fethinden sonra Fatih'in oğullarından şehzâde Mustafa buraya vali tâyin edilmiştir; fakat tarihinde ihtilâf vardır: Bu tâyini istilâ tarihine müsâdif gösterenler olduğu gibi daha sonra 873 = 1468 tarihinde gösteren rivayetler de vardır).

Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın azliyle yerine Rum-Mehmet Paşa'nın tâyini.

(Osmanlı menbâlarında bu tebeddül umumiyetle 872 = 1467 — 1468 tarihine müsâdif gösterilir: Fakat Karaman seferinde azledildiği sâbit olduğuna göre 1466 = 871 rivayeti daha kuvvetlidir; hattâ 870 = 1465 rivayeti bile vardır. — Mahmud Paşa'nın azline sebep, yerine göz diken Rum-Mehmet Paşa'nın bir entrikasıdır: Rivayete nazaran Fatih Konya ve Karaman Türklerinin İstanbul'a naklini emretmiş, Mahmud Paşa bir kısım ahaliyi naklettirmiş ve Rum-Mehmet Paşa da Padişaha zenginler rüşvet verip yerlerinde kaldıkları için yalnız fakirlerin nakledildiğini söyleyip Mahmud Paşa'nın çadırı başına yıkılarak az-

ledilmesine sebeb olmuş! — Sadr-ı-â'zamların çadırları başlarına yıkılarak azledilmeleri bu vak'a ile başlamış gösterilir. — Azgın bir Türk düşmanı olmakla mâruf olan bu Rum-Mehmed'in mahiyeti için 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1466 — 1467 = 871

Türk denizciliğinin şanlı pîri Barbaros-Hayrüddin Paşa'nın muhtemel doğum tarihi.

(Muhtelif Şark ve Garp menbâlarında Barbaros'un doğum tarihi olarak 855 = 1451, 870 = 1465 — 1466, 871 = 1466 — 1467, 873 = 1468 — 1469, 878 = 1473 — 1474, 881 = 1476 — 1477 ve 888 = 1483 vesaire gibi birbirini tutmaz bir çok tarihler gösterilir: Bunların birincisiyle sonuncusu arasında tam 32 senelik bir fark vardır! Tabiî bu vaziyette hakikî doğum tarihinin tesbit edilebilmesi için ancak sarîh ve ciddî vesikalar bulunmasını beklemek lâzımdır ve belki de böyle vesikalar hiç bir zaman bulunamıyacaktır. — Burada «muhtemel» kaydiyle 871 = 1466 — 1467 tarihinin esas ittihâz edilmiş olması, Hayrüddin-Reis'in kardeşi Oruc-Reis'le beraber ilk deniz seferine 887 = 1482 tarihinde çıkmış olduğu rivayet edilmesindendir: Bu ilk seferde Oruc 18, küçük kardeşi Hızır yâni müstakbel Barbaros da 16 yaşlarında gösterilir; 16 yaşından evvel bir deniz seferine çıkılamıyacağına göre, 887 = 1482 tarihinde o yaşta bulunan Barbaros'un muhtemel doğum tarihi her halde 871 = 1466 — 1467 senesine tesadüf etmek lâzımgelir: Zaten yeni Garp müelliflerinden bâzıları da bu tarihi esas ittihâz etmişlerdir; bu doğum tarihi doğru olduğu takdirde büyük denizcinin seksen yaşlarında ölmüş olması lâzımgelir. Bununla beraber, bu hesabın bir ihtimalden başka hiç bir istinat noktası olmadığı unutulmamalıdır: Meselâ ilk deniz seferi hakkında gösterilen 887 = 1482 tarihi doğru olmadığı takdirde bizim burada "muhtemel" kaydiyle esas ittihâz ettiğimiz doğum tarihinin de tabiî doğru olmamak ihtimali olabilir; her halde kat'î olarak hiç bir rakam göstermek kabil değildir. — Barbaros'un Midilli adasında doğmuş olduğunda umumiyetle ittifak edilir: Zaten üzerinde ittifak edilen bir kaç noktadan biri de budur.

Büyük Türk kahramanının ailesi, ırkı ve menşei hakkında da bir çok ihtilâflara tesadüf edilir: Garp menbâlarında umumiyetle babasının Sicilyalı bir İtalyan, Provanslı bir Fransız, Rumeli taraflarından gelmiş bir Rum ve hattâ Osmanlı hizmetine girmiş bir Arnavut dönmesi olduğu hakkında hiç biri isbat ve tevsik edilememiş muhtelif rivayetler vardır. Şark menbâlarında da umumiyetle Barbaros'un bir müslüman ailesine mensub olduğu zikredilmekle iktifa edilir; halbuki Barbaros ne Rum, ne Arnavut, ne İtalyan, ne de Fransızdır: Dünyanın en büyük denizcisini yetiştirmiş olmak şerefi Türk ırkına aittir ve bu da bizzat kendisinden kalan bir vesikayla sâbittir. Bu vesika, Barbaros'un Cezâyir'i zaptedip orada hükümdar olduğu zaman 926 = 1519 tarihinde yaptırmış olduğu câmiin kitâbesidir. Barbaros bu Arapça kitâbede kendini babasını ve ırkını şöyle anlatır

Essultan El-mücahidu fi sebili Rabb-il âlemin Mevlanâ Hayreddin
İbni emîr-il şehri mücahidi ebi Yusuf Ya'kub-ut Türkî

Şimalî Afrika'daki Arapların Hıristiyan Avrupalılarla elbirliği ederek Türklere

karşı cephe aldıkları bir devirde babasının Türk ırkına mensub olduğunu bir câmi kitâbesine koydurarak Arap âlemine ilân etmiş bir zatin Türk olmadığını iddia edebilmek için yalnız ecnebi olmak kâfi değildir: Daha başka bir takım maksatlarla garazlar da lâzımdır. Her halde böyle bir kitâbe karşısında Barbaros'un Türk olmadığını iddia edebilmek demek, her şeyden evvel bir kere Barbaros'un bizzat kendisini tekzibe kalkışmak demektir! — Büyük denizci yukarıda "muhtemel" kaydiyle gösterdiğimiz 871 = 1466 — 1467 tarihinde Midilli adasında doğmuş olduğu takdirde, bu adamın Fatih devrinde ve 1462 = 866 tarihindeki fethinden 4 - 5 sene sonra dünyaya gelmiş demektir: Hattâ babasının Midilli fethine iştirâk ettikten sonra burada bırakılan muhâfızlar içinde kalıp yerleştiği, yâni Midillili olmadığı ittifakla rivayet edilir; bu bahtiyar babanın menşei hakkındaki rivayetler de muhteliftir: Umumiyetle Vardar-Yenicesi'nden veyahut Gelibolu'daki Ece-ova'dan gösterilir. Osmanlı imparatorluğunun istilâ devrinde askerlik etmiş Türkler için muhtelif vesilelerle muhtelif yerlerde yerleşmiş olmaktan tabiî birşy olamıyacağı için Barbaros'un bir Sipahî olan babası da bu iki yerin birinden Midilli'ye gelmiş olabilir; fakat o devirlerde Rumeli'ye yerleşmiş bir Türk ailesi için her halde Anadolu'da bir menşe aranmak lâzımdır: Râmiz-Paşa-zâde Mehmet İzzet'in "Harîta-i Kapdanân-ı deryâ" ismindeki eserinin 26 ncı sahifesinde Barbaros'un "Anadolu ahalisinden" olduğu kaydedilmekte ve Hayrullah Efendi tarihinin 11 inci cildinin 115 inci sahifesinde de "Hayrüddin-Kapdan. Karası sancağı ahalisinden Ya'kub nâm bir şahsın dört evlâdından biri" denilerek bu şanlı Türk ailesinin ocağı Balıkesir'de gösterilmektedir; bu vaziyete göre aslen Balıkesirli bir Anadolu Türkü olan Ya'kub'un ilkönce Rumeli'de yerleştikten sonra fethinde bulunduğu Midilli adasında tavattun etmiş olması lâzımgelir. Bir rivayete göre de Balıkesirli Yakub Midilli adasının Bonava köyüne yerleşmiş ve burada evlenip askerlikten evvelki san'atı olan çanakçılıkla geçinmiye başlamıştır; hattâ sonraları oğullarının da bu san'atta kendisine yardım ettikleri ve ticaretleri inkişâf ettikçe ihrâcât yapmak için bir gemi tedarik ederek denizciliğe başladıkları rivayet edilir.

Barbaros'un babasının ismi de ayrı bir mesele teşkil etmektedir: Şark ve Garp menbâlarında umumiyetle "Ya'kub" isminde ittifak edilir. Fakat son zamanlarda büsbütün başka bir isim gösteren resmî ve muâsır bir vesika keşfedilmiştir: "Yeni Sabah" gazetesinin 24 Ağustos 1943 tarihli nüshasında "Barbaros'un vakfiyyesi" serlevhasiyle İbrahim Hakkı Konyalı'nın neşrettiği makalede izah edildiğine göre, Vakıflar Umum Müdürlüğü arşivinde 571 numaralı İstanbul "Sâni" defterinin 184 - 190 ıncı sahifelerinde Barbaros-Hayrüddin Paşa merhumun Türkçe bir vakfiyyesi vardır; bu vakfiyye Hicretin 941 senesi Rebî'ül-evvel ayının 12 nci, yâni Milâdın 1534 senesi Eylül ayının 21 inci Pazartesi günü Kapdan Paşa'nın Tersâne'deki odasında Galata Kadısı tarafından tanzim edilmiş ve içlerinden dördü o devrin mâruf kapdanlarından olmak üzere yirmi iki şâhit tarafından imzalanmıştır. Paşa'nın vefatından 17 sene sonra Hicretin 970 ve Milâdın 1562 — 1563 tarihinde tekrar tetkik ve tasdik edilmiş olan bu vakfiyye ile Barbaros Beşiktaş'daki türbesi ve medresesi için bir takım vakıflar tahsis etmektedir. Büyük denizcimizin huzurunda tanzim edilmiş olduğu için tarih metodu bakımından birinci derecede kıymeti haiz olan bu

resmî vesikada Barbaros'la babasının ve dedesinin isimleri şöyle kaydedilmektedir:

"Hayrüddin Paşa ibni Nûrullah ibni Abdullah...".
İşte bu kayde istinad eden İbrahim Hakkı Konyalı bütün müverrihlerin müttefikan rivayet etmekte oldukları "Ya'kub" isminin doğru olmadığına ve Barbaros'un babası "Nûrullah" isminde bir zat olduğuna hükmetmektedir. Eğer "Ya'kub" ismi hiç bir muâsır vesikaya istinad etmeyip de yalnız müverrihler tarafından ileri sürülmüş bir rivayetten ibaret olsaydı, tabiî o zaman böyle bir vakfiyye karşısında öyle bir rivayetin artık hiç bir kıymeti kalmazdı; yalnız "Ya'kub" isminin de muâsır ve hattâ bizzat Barbaros'la büyük kardeşi Oruc-Reis'e ait iki vesikada musarrah bulunması bu ismin yanlış bir rivayetten ibaret olmak ihtimalini tamamiyle izale etmektedir: Çünkü büyük denizcinin Cezâyir'de yaptırmış olduğu câmiin yukarda gördüğümüz kitâbesinde babasının ismi "Ya'kub-üt-Türkî" şeklinde zikredilmiş olduktan başka, kardeşi Oruc-Reis'in 924 = 1518 tarihinde Cezâyir'in "Şerşel = Cercel" kalesinde yaptırmış olduğu bir burcun üstüne koydurmuş olduğu şu Arapça kitâbede de ayni isme tesadüf edilmektedir:

Fi Hilâfet-il emir-il kaaimi bi emrillâh-il mücâhidi fi sebilillâhi
Oruc ibn-i Ya'kub bülend nümâ

Bunlar muâsır vesikalardır ve bu vesikalarda o meşhur iki kardeş babalarının adını İstanbul'daki vakfiyyede olduğu gibi "Nûrullah" değil, bütün tarihlerde olduğu gibi "Ya'kub" diye kaydettirmişlerdir! Ayni bir şahsiyetin ismi muâsır Cezâyir kitâbelerinde «Ya'kub» diye geçtiği halde, Barbaros'un huzurunda tertib edilen İstanbul vakfiyyesinde nasıl olup da "Nûrullah" şeklini almıştır? Bu muammânın ancak bir tek izahı olabilir: Konyalı'nın ortaya çıkardığı vakfiyye suretinde hiç bir yanlışlık olmadığı takdirde her kes gibi bu bahtiyar babanın da iki ismi olmak lâzımgelir; yâni Barbaros'un babasının adı "Nurullah-Ya'kub"dur. Tabiî bu vaziyetin başka türlü izahına imkân yoktur. — Cezâyir kitâbelerinde ismi zikredilmediği halde vakfiyyede zikredilen "Abdullah"a gelince: Eskiden mühtedilerin ihtidâlarını belli etmemek için babalarının hıristiyan ismi yerine "Allahın kulu" mânâsına "Abdullah" tesmiyesi âdetiyle vakfiyyede Barbaros'un dedesi gösterilen Abdullah'ın hiç bir alâkası olmadığı muhakkaktır; çünkü her Abdullah mutlaka bir mühtedi babası hıristiyan demek değildir; zaten Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmesinden evvel tertib ettirmiş olduğu Cezâyir kitâbesinde babasının Türk ırkından olduğu musarrahtır; fazla olarak ilim âlemine ilk defa olarak merhum Necib Âsım'ın tanıtmış olduğu muâsır bir vesika daha vardır: "Târih-i Osmânî Encümeni Mecmuası"nın dördüncü nüshasının 233 üncü sahifesinde başlıyan "Gazevât-ı Hayrüddin Paşa" serlevhalı makalesinde Necib Âsım'ın bahsettiği eserin asıl ismi "Fethnâme"dir. Topkapı sarayındaki Revan-odası kütüphanesinde yazma bir nüshası bulunan bu manzum eser Hicretin onuncu ve Milâdın on altıncı asrında "Murâdî" isminde bir müellif tarafından nazmedilmiştir. Müellif, Barbaros'un Preveze muharebesinde bizzat bulunmuştur. Bu mühim vesikanın başında büyük denizcimizin babasıyla dedesinden şöyle bahsedilmektedir:

Siyyemâ Vardar Yenîcêsinden ol
Nâmi Ya'kub bir sipâhî pür-ukul
Kendüsî dê bir sipâhî zâde hem
Cümle gamlerden dilî âzâde hem

Bu mısrâlardan anlaşılıyor ki Barbaros'un hem "Ya'kub" ismindeki babası, hem "Abdullah" ismindeki dedesi Sipahîdir: Bu vaziyete göre vakfiyyede görülen "Abdullah" isminin hıristiyanlıkla hiç bir alâkası yok demektir; yâni Barbaros'un dedesi Abdullah, oğlu Ya'kub'un mühtediliğinden dolayı bu isimle anılmış bir hıristiyan değildir: Abdullah isminde Balıkesirli bir Türk sipahisidir. Barbaros'un babası Ya'kub'un gemici, çanakçı veyahut kavaf olduğu hakkında bâzı rivayetler varsa da yukarıki izahattan anlaşılacağı gibi uzun zaman Sipahî ocağında bulunduğu muhakkaktır: Bununla beraber, Midilli'de yerleşip tekaüd edildikten sonra gemicilik ve ticaretle iştigal etmiş olmak ihtimali de kuvvetlidir.

Ya'kub'un dört oğlu olmuştur: Yaş sırasıyla bunların isimleri İshak, Oruç, Hızır ve İlyas'dır; dördünün de 887 = 1482 tarihinden sonra dünyaya geldiği hakkında zayıf bir rivayet vardır. — Bu dört kardeşin üçüncüsü olan Hızır, sonraları "Barbaros-Hayrüddin" ismiyle bütün dünyaya ün salmıştır. Büyük kahramanın denizcilik hayatı, kendisinden iki yaş büyük olduğu rivayet edilen kardeşi Oruc'la elbirliği şeklinde başlamıştır: Hattâ bir rivayete göre Oruc-Reis'e "Baba-Oruc" denir ve "Barbaros" lâkabı da işte bundan muharreftir; bu izaha göre ilkönce büyük kardeşe aid olan bu lâkap Avrupalılar tarafından sonraları küçüğüne de izafe edilmiştir. Bununla beraber her iki, kardeş de kızıl sakallı olduğu için ikisinin de ayni lâkapla anıldığına ait bir rivayet de vardır; fakat Oruc-Reis'e muâsırları tarafından "Baba" lâkabı verilmiş olduğu sâbit olmadığına göre ikinci izahın birincisinden daha kuvvetli olması lâzımgelir. — Hızır-Reis'in oğlu Hasan Paşa'ya bile "Barbaros" lâkabını teşmil edenler vardır: Bu vaziyete göre Oruc, Hızır ve Hasan isimlerinde üç "Barbaros" sıralanıyor demektir; umumiyetle Avrupa müellifleri ilk ikisini birbirinden ayırd etmek için Oruc-Reis'e "Barbarousse I" ve Hızır Reis'e de "Barbarousse II" isimlerini vermişlerdir. — Lâtin dillerinde "Kızıl sakallı" mânâsına gelen bu ünvanı Fransızlar "Barberousse" yahut "Barberosse", İspanyollar "Barbarojas", İtalyanlar "Barbarossa" ve onlardan naklen Yunanlılar da "Barbaros/Varvaros" şeklinde kullanırlar.

Hızır-Reis'in "Hayrüddin" ünvanı da Avrupa dillerinde pek çok tahrif edilmiş ve meselâ "Haïradin", "Haradin", „Cheredin", "Airadin", "Hariadan", "Tcheredine", "Hariaden", "Ariodant„, "Ariadeno„ ve "Cairodino„ gibi şekillere sokulmuştur: Lâtince menbalârda da "Hariadenus" şekline tesadüf edilir. — Bâzı menbâlarda Hızır-Reis'e bu ünvanın Yavuz Sultan Selim veyahut Kanunî Sultan Süleyman tarafından tevcih edilmiş olduğundan bahsedilirse de doğru değildir: Çünkü Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden evvel yaptırmış olduğu Cezâyir câmiindeki kitâbesinde ismi "Sultan-Hayrüddin" şeklinde geçmektedir. Bundan anlaşıldığına göre bu ünvan Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden evvel kardeşiyle beraber Cezâyir'i zaptedip orada hükümdar olduğu devirden kalmıştır. Bir rivayete göre de Hızır-Reis bu ünvanı ilk

Tunus'a gittiği zaman oranın hükümdarından almıştır. Zaten Lûtfi Paşa da "Tevârîh-i âl-i Osman"ında Barbaros'un Kanunî devrinde İstanbul'a gelip "Deryâ Beylerbeyliği"ni der'uhde etmesinden bahsederken:

Adı Hayrüddin-Reis iken Hayrüddin Paşa oldu"

demek suretiyle bu ünvanın eskiliğini göstermektedir. "Univers" külliyâtının Afrika cildindeki "Tunis" bahsinde "S. 176" Barbaros namına basılmış bir madalyanın resmi vardır: Bunun bir yüzünde Barbaros'un güzel bir resmiyle İtalyanca "Barbarossa" kelimesi ve bir yüzünde de Arap harfleriyle:

Hayrüddin-i şâh-ı Cezâyir-i sultân-ı Tunus

ibâresi görülmektedir: Her halde bütün bunlar "Hayrüddin" ünvanının eskiliğini gösteren kat'î delillerdir.

Yukarda gördüğümüz gibi, umumiyetle Barbaros'un babası Ya'kub Ağa yahut Ya'kub Bey'in İshak, Oruç, Hızır ve İlyas isimlerinde dört oğlu olduğundan bahsedilir: Halbuki Barbarosun Cezâyir'deki câmi kitâbesinde babasının ismi "Ebu-Yûsuf Ya'kub-it-Türkî" şeklinde geçtiğine göre beş oğlu olduğu ve en büyüklerinin ismi "Yûsuf" olması lâzımgeldiği anlaşılmaktadır. Her halde Barbaros'un aile tarihinde pek çok karanlık noktalar vardır; meselâ annesinin "Catalina" isminde Midillili bir hıristiyan kızı olduğu hakkında bâzı Osmanlı ve Garp menbâlarında görülen rivayet de bu cümledendir: Halbuki bu Hanımın Endülüslü bir müslüman kızı olduğu da rivayet edilir. Tabiî bütün bu noktalar ancak yeni vesikalar bulundukça aydınlanabilecektir.

Barbaros'un Arapça, Yunanca, İtalyanca, Fransızca, İspanyolca vesaire gibi bir çok ecnebî dilleri bildiği rivayet edilir. Dilinin biraz peltek olduğu hakkında da bir rivayet vardır. — Gazi-Hayrüddin Paşa'nın Yavuz Sultan Selim'e inkıyâdını arzetmesi için 1519 = 925 vukuâtı içinde "15 Mayıs = 15 Cumâda-l-ûlâ" fıkrasına, Kanunî devrinde İstanbul'a gelip ölkesini Türkiye'ye devretmesi için 1533 = 940 vukuâtının "27 ve 28 Kânunuevvel" fıkralarına, Kapdan-ı-Deryâ makamına tâyini için 1534 = 940 vukuâtının "6 Nisan" fıkrasına ve ölümü için de 1546 = 953 vukuâtı içinde "4 Temmuz = 5 Cumâda-l-ûlâ fıkrasına bakınız).

1467 = 872

Kroya = Akçahisar'ın dördüncü muhasarası.

(Arnavutluk'da İskender-Bey'in merkezi olan bu çok sarp ve müstahkem mevki Fatih'in emriyle Ağustos = Muharrem ayında tekrar muhasara edilmişse de fetholunamamıştır. Bu kalenin fethi için 1478 = 883 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1468 = 872

Arnavut İskender-Bey'in ölümü.

(İkinci Murad ve Fatih devirlerinde 1443 = 847 senesinden bu tarihe kadar yirmi beş sene sürmüş bir isyan hareketi açıp boş yere bir çok insan kanı akmasına sebeb olan İskender-Bey Kânunusâni ayının 17 nci ve Cumâda-l-âhire

ayının 21 inci Pazar günü Türklerin "Leş" dedikleri "Alessio/Lissa" kasabasında 63 - 65 yaşlarında eceliyle ölmüştür: İskender'in sıtmadan öldüğü rivayet edilir; cenazesi Leş'deki «Saint-Nicolas» kilisesine defnedilmiştir. — Evvelce rehîne olarak Osmanlı sarayında bulunduğu zaman ihtidâ ederek "İskender" ismini almışsa da sonradan memleketine kaçıp isyan ettiği vakit irtidâd etmiş olduğu için hıristiyan olarak ölmüştür; İskender'in asıl ismi "Georges/Yorgi Kastriota"dır: Ailesi, hayatı ve şahsiyeti için 1447 = 851 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — İskender-Bey'in ölüm tarihinde ihtilâf vardır: Meselâ bir rivayete göre de 1467 = 871 senesi 14 Kânunusâni = 7 Cumâda-l-âhire Çarşanba günü ölmüştür; hattâ 1466 = 870 — 871 tarihi bile rivayet edilir; bizim burada esas ittihâz ettiğimiz tarih son tetkiklere müstenit en kuvvetli rivayettir. — İskender'in ölümü üzerine vaktiyle kendisini Türklere karşı âlet ittihâz etmiş olan İtalyan hükûmetleri arasında bir Arnavutluk verâseti meselesi zuhur etmiştir: Meselâ Venedik Cumhuriyeti İskender'in oğlu "Jen/Ghion Kastriota"yı babasına vâris ilân edip himâyesi altına almak istemiş ve eğer ihtilâf çıkacak olursa bütün arazisini derhal işgal edeceğini ilân etmekle beraber "Capello" isminde bir kumandanla asker göndermekte de kusur etmemiştir! Hattâ İskender'in bütün arazisini bir vasiyetnâmeyle Venedik cumhuriyetine terkettiği bile kuvvetle iddia edilmiştir. Fakat bu iddiâlara mukabil İskender'in metbûu ve hâmisi vaziyetinde bulunan Napoli krallığı da kendi hukukundan bahse başlamış, Papalık makamı işin içine karışmış ve nihayet İskender'in dul karısı "Donika" Napoli krallığını tercih ederek oğlu "Ghion"la beraber bu sene içinde Napoli'ye gitmiştir. Bu sırada Türk istilâsından endişe hisseden Papalık hükûmeti Hıristiyan devletlerini elbirliğine dâvet etmiş ve hattâ hıristiyan kuvvetlerine "Calleone" isminde bir kumandan bile tâyinine kalkışmışsa da istediği birlik vücuda gelmemiş ve bu vaziyetten bilhassa Fatih istifade etmiştir: Hattâ aşağıda görülecek Eğriboz ve Arnavutluk seferleri işte bu vaziyetle izah edilir. — Arnavut çeteleriyle Osmanlı imparatorluğuna karşı durulamıyacağını takdir edemiyecek kadar şahsî ihtiraslarına kapılmış olan bu İskender-Bey Osmanlılara mukavemet edebilmek için ötedenberi Arnavutluk'da gözü ve hattâ eli olan İtalyan hükûmetlerine istinad etmek suretiyle vatanının bir Türk - İtalyan harp sahnesi haline gelmesine, büyük devletler arasında küçük Arnavutluğun boş yere ezilip büsbütün zayıf düşmesine ve nihayet kendi maiyyetinin bile şikâyetleriyle muhalefetlerine mâruz olmuştur).

1468 = 873

Şehzâde Cem'in Kastamonu valiliğine tâyini.

(Fatih'in bu bedbaht ve mümtaz oğlu o sırada tam dokuz yaşındadır : Doğum tarihi için 1459 = 864 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Yaşı dört sene, dört ay olduğu zaman tahsile başlatıldığı rivayet edilir. — Kastamonu valiliğine tâyini Hicretin 873 senesi Receb ayının ilk günlerine ve bu da Milâdın 1468 senesi Kânunuevvel ayının sonlarına müsâdiftir: Cem-Sultan burada hem tahsiline devam etmiş, hem lalasının nezaretinde ilk idare tecribelerini görmüştür. — Kastamonu'da altı sene kalan Cem-Sultan on beş yaşına bastığı zaman 1474 = 879 senesi Şa'bân ayının 15 inci ve Kânunuevvel ayının 25 inci gü-

nü kardeşi Mustafa'nın vefatı üzerine inhilâl eden Karaman valiliğine nakledilmiştir. — Cem-Sultan'ın Kastamonu valiliğine tâyini hakkında 874 = 1469 — 1470 tarihi de rivayet edilmişse de doğru değildir).

1469 = 874

Vezir-i-a'zam Rum-Mehmet Paşa'nın Karaman-oğullarına karşı Kilikya seferi.

(1466 = 871 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz gibi Karaman ölkesini zaptedip bir Osmanlı vilâyeti haline getiren Fatih bu Türk hanedanının payıtahtı olan Konya'dan başka aile ocağı olan "Lârende=Karaman" şehrini bile fethetmiş ve o zaman Karaman-oğullarının elinde Kilikya'nın İçel ve şimalindeki Taşel mıntakasından başka bir şey kalmamıştır: Bu mıntakada müştereken beylik eden Karaman-oğulları Pir-Ahmed ve Kasım Beyler o tarihten sonra aile ocakları olan "Lârende" yâni şimdiki Karaman kasabasını istirdada muvaffak olmuşlar ve bu suretle Niğde-Karaman-Silifke müsellesiyle sahil boylarına hâkim bir vaziyet temin etmişlerdir. Bir taraftan Akkoyunlular ve bir taraftan da Venediklilerle müttefik olan bu prensler Osmanlı imparatorluğuna karşı cephe almış vaziyettedir: Bu sırada Osmanlı imparatorluğu Venedik cumhuriyetiyle altı senedir harp halinde bulunduğu gibi Akkoyunlu devletinin siyasî ve askerî faaliyetlerini de büyük bir dikkatle tâkib etmektedir. Karaman seferi işte bu nâzik vaziyetin zarurî bir neticesi demektir: Bu sefere memur edilen Vezir-i-a'zam Rum-Mehmet Paşa eski Osmanlı menbâlarında uzun uzadıya izah edilen ırkî ve millî temâyüllerine kapılarak Anadolu Türklerini fırsattan istifade edip ezmek istemiş ve Lârende = Karaman âbidelerini tahrib edip bir çok zulümler yapmış ve ondan sonra da Silifke üzerine yürümüşse de Varsak aşiretine mağlûb olup bir çok telefât vererek geri kaçmak mecburiyetinde kalmıştır; işte bu hezimet üzerine o hâin Vezir-i-a'zam azledilip yerine gene kendisi gibi devşirme takımından Rum yahut Hırvat İshak Paşa tâyin edilmiştir! — Azgın bir Türk düşmanı olan bu Rum-Mehmed'in mahiyeti için 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Venediklilerin Adalar denizindeki işgal hareketleri.

(Bir senelik bir mütârekeden sonra İstanbul'a David isminde bir yahudi gönderip sulh istiyen Venedikliler bu müracaatlarının şiddetle reddi üzerine askerî muvaffakıyetler elde ederek ağır basmak ve bir tesir yapmak istemişler ve işte bu maksatla "Nicolo Canale" isminde bir amiralin kumandasındaki donanmalarını Adalar denizinde faaliyete memur etmişlerdir: Bir çok vaziyetlerde ve meselâ aşağıki fıkrada görülecek Eğriboz muharebesinde cebânet göstermiş olan bu Venedik amirali ancak tahkimâtı harap ve muhâfızları az olan yerlere saldırmış ve meselâ Limni ve İmroz adalarıyla Rumeli sahilindeki Enez ve Anadolu sahilindeki Foça iskelelerini işgal ve yağma edip Türk memurlarını esir almıştır! Osmanlı menbâlarında bu hareket 872 = 1467 — 1468 tarihine müsâdif gösterilirse de doğru değildir. — Fatih'in aşağıki fıkrada görülecek Eğriboz fethi işte bu Venedik taarruzunun mukabelesi sayılır. — Bu sırada bir ta-

raftan da Osmanlı akıncıları Esklâvonya, Krain = Karniyol ve İstirya üzerine büyük bir akın yaparak 20 binden fazla esir ve bir çok ganîmetler getirmişlerdir. — 16 sene süren Osmanlı - Venedik harbinin başlangıcı için 1463 = 867 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız).

1470 = 875

Eğriboz adasının fethi.

(Yunanistan'ın şarkında Ege denizinin en büyük adası olan Ağrıboz/Eğriboz 172 kilometre uzunluğunda ve 8 - 40 kilometre genişliğindedir; Yunanlıların "Evvia" ve İtalyanların da "Negroponte" dedikleri bu adayla Yunan sahilleri arasındaki deniz kanalının ismi olan "Evripos" kelimesi gittikçe adaya da teşmil edilmiş ve Türklerin kullandıkları Ağrıboz/Eğriboz ismi işte bu son şekilden çıkmıştır. Adanın Yunan sahiline en yakın ve "Evripos/Evripus" kanalının en dar yerinde bulunan merkezinin adı "Khalkis"dir: Türkler buraya da Ağrıboz demişlerdir. — Eğriboz adası 1210 = 607 tarihindenberi 260 senedir Venediklilerin işgalindedir ve Adalar denizindeki Venedik müstemlekelerinin en mühim merkezi vaziyetindedir. — Fatih'in bir taraftan yukarıki fıkrada gördüğümüz Venedik taarruzlarına karşı şiddetli bir mukabelede bulunmak ve bir taraftan da 1468 = 872 vukuâtında gördüğümüz Arnavutluk buhranında en mühim rakîbi olan bu denizci devleti karadan evvel suda vurmak için Eğriboz seferine karar vermiş olduğu rivayet edilir. — Osmanlı menbâlarında bu sefer için umumiyetle Hicretin 873 evâilinden, yâni Milâdın 1468 senesinden bahsedilirse de doğru değildir: Ağrıboz/Eğriboz kalesi 1470 = 875 senesi 12 Temmuz = 13 Muharrem Perşenbe günü fethedilmiştir; muhasaranın 17 gün sürdüğü rivayet edildiğine göre Fatih 1470 = 874 tarihinde, yâni bir Hicret senesinin son ayı olan Zülhicce = Haziran ayında yola çıkmış ve ertesi Hicret senesinin ilk ayı olan Muharrem = Temmuz ayında kaleyi fethetmiş demektir. — Eğriboz seferine hem karadan, hem denizden gidilmiştir: Fatih Sultan Mehmet 70 yahut 100 bin kişilik bir ordunun başında karadan Yunanistan'a geçmiş ve Vezâret-i-uzmâ'dan azlinden sonra Deryâ Kapdanlığıyla Gelibolu sancağına tâyin edilmiş olan eski Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'yı da üç yüz gemi ile denizden sevketmiştir: Bu donanmanın yüz harp gemisiyle iki yüz nakliyyeden mürekkep olduğu rivayet edilir. — Yukarda gördüğümüz gibi Ağrıboz adasının merkezi olan "Khalkis" kalesi bu adayı Yunan sahilinden ayıran "Evripos" kanalının en dar yerindedir: O devrin en yüksek teknik seviyyesine istinad eden Fatih, kanalın işte bu dar yerinde "keştîler üzerine köprü bağlatup" kara ordusunu Yunan sahilinden derhal ada sahiline geçirmiştir: Gerek köprü kurulurken, gerek kale muhasara edilirken kanalın medhalinde bekleyip duran Venedik donanmasının korkak kumandanı "Nicolo Canale" Türk ordusuyla donanmasının harekâtını kalenin sukutuna kadar seyrettikten ve hattâ mahsurların mütemadî istimdatlarına bile seyirci kaldıktan sonra çekilip gitmiştir! — "Khalkis" kalesinin beş umumî hücumdan sonra fethedilmiş olduğu rivayet edilir. Bu muhasara esnasındaki Venedik valisinin ismi "Paolo Erizzo"dur. — Kale fethedildiği zaman yerli Rumlara dokunmıyan Fatih Venediklilerin bir kısmını esir alıp bir kısmını da idam ettirmiştir: Fatih Sultan Mehmed'in Or-

todoks Rumlarla Katolik Lâtinlere karşı tatbik ettiği muâmeleler arasındaki farkın hukukî mahiyyeti için 1462 = 866 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — "Khalkis"den sonra Ağrıboz adasının cenubunda müstahkem bir mevki olan ve Türklerce "Kızıl-hisar" denilen "Karistos/Carystus" kalesi de fethedilip bütün ada kat'î surette işgal altına alınmıştır. — Eğriboz fethi yalnız Venedik'de değil, bütün İtalya hükûmetleri arasında büyük bir heyecan ve telâşa sebeb olmuş, Şarkî-Roma'dan Garbî-Roma'nın da elden gideceğine hükmeden Papa "İkinci Paul" İtalya hükûmetlerini müşterek bir harekete dâvet etmişse de bu hükûmetler arasında ihtilâflar olduğu için hiç bir netice istihsal edememiş, yalnız Napoli krallığının bütün limanları müdafaa vaziyetine sokulmuştur).

Vezir-i-a'zam İshak Paşa'nın Karaman seferi.

(Karaman Beyliğinin son vaziyeti için 1469 = 874 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Eski Vezir-i-a'zam Rum-Mehmet Paşa'nın o tarihteki seferinde bu Beyliğin mevcudiyetine nihayet verememiş ve bilâkis bozguna uğramış olması, Karaman-oğullarının Akkoyunlularla Venediklilere istinad etmelerinden mütevellit tehlikeli vaziyetin devam etmesine sebeb olduğu için İshak Paşa bir ordu başında Kilikya'ya sevkedilmiş, Niğde, Varköy, Uchisar ve Ortahisar kaleleri zaptedilip Karaman Beyliği artık yalnız Silifke civarına münhasır bırakılmıştır: Karaman ölkesinin Konya ve mülhakatiyle beraber Fatih tarafından zaptı için 1466 = 871 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Eskiden mühim bir merkez olan Aksaray kasabasının ahalisi işte bu sırada İstanbul'a sevkedilip Anadolu'daki vatanlarının ismini alan "Aksaray" mahallesine yerleştirilmiştir: Bu mesele için 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ, Cuma" fıkralarının sonuncusuna bakınız. — Bu vaziyete rağmen Karaman-oğulları Silifke civarında bir müddet daha tutunmuşlardır: 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Yavuz Sultan Selim'in doğumu.

(Fatih Sultan Mehmed'in torunu ve İkinci Bâyezid'in oğlu olan Yavuz Sultan Selim babasının valilikle bulunduğu Amasya'da dünyaya gelmiştir: Anası Dulgadır hanedanından Ayşe-Hatun'dur. — Yavuz'un doğumu için Osmanlı menbâlarında 872 = 1467 — 1468 ve 874 = 1469 — 1470 tarihlerine de tesadüf edilir: Bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 1470 = 875 tarihi en kuvvetli rivayettir).

Fatih câmiinin ikmâli.

(İlk Fatih câmii Bizanslıların «Ayion-Apostolon=Saints-Apôtres=Havâriyyûn» kilisesiyle Bizans imparatorlarının türbesi olan yerde yapılmıştır: Fatih câmiiyle türbesinin burada yapılması Türk fethini temsil maksadiyle izah edilir. Şimdiki câmiin pek yakınında olan Bizans kilisesi İstanbul'un fethi üzerine bir aralık Patrikhâne olmuşsa da 1455 = 859 tarihinde Patrik buradan bir müddet sonra "Fethiyye" ismiyle câmiye tahvil edilen "Panmakaristos" manastırına nakletmiş ve zaten harap bir halde bulunan kiliseyle imparatorlar türbesi işte bunun üzerine tamamiyle yıktırılmıştır: 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran" fıkralarının ikincisine bakınız. — Fatih câmiinin inşâsına Hicretin 867

senesi Cumâda-l-âhire ayı ve Milâdın 1463 senesi Şubat - Mart ayları içinde başlanmış, inşaât 7 sene, 10 ay kadar sürmüş, Hicretin 875 Receb ve Milâdın 1470 Kânunuevvel veyahut 1471 Kânunusâni ayında ikmal edilmiştir. — Bu ilk câmiin birer şerefeli iki minaresi, bir şadırvanı ve etrafında meşhur "Sahn-ı semân = Sekiz avlu" medresesiyle buna mahrec olarak sonradan ilâve edilen "Tetimme" yahut "Mûsıla-i-Sahn" medreseleri, imârethâne, tâbhâne ve "Dâr-üş-şifâ" denilen hastahâne vardı. "Sahn-ı-semân" yüksek tahsil için, "Mûsıla-i-Sahn" orta tahsil içindir ve câmiin şimal ve cenup taraflarına tesadüf eden bu müesseseler sekizer medreseden mürekkeptir. Bunlarda yalnız din dersleri değil, riyâzî, tabiî ve edebî ilimler de okutulduğu için "Sahn-ı-semân" İstanbul'un ilk Türk Üniversitesi mahiyetindedir. "Sahn" daki yüksek tedrisât profesörlerine "Müderris" ve doçent vaziyetinde bulunan "Mûsıla" yahut "Tetimme" hocalarına da «Muîd» ünvanı verilir ve Sahn talebesine «Dânişmend», Tetimme talebesine de "Softa" denir: Fatih bu medreselere müderris olarak memleketin her tarafından zamanının en muktedir âlimlerini getirmiştir. — Sekiz Sahn'ın biri Tıbbiye ittihâz edilmiş ve buraya ilhak edilen hastahânede yetmiş hasta koğuşu yapılmıştır: Hekimler günde iki defa hastaları muâyene ile mükelleftir. Bu hastahâneye hekim olabilmek için din ve mezhep farkına bakılmıyarak ilim ve ihtisâsa ehemmiyet verilmiştir. — Bu ilk Fatih câmiiyle müştemilâtının mimarı "Atîk-Sinân"dır. Fatih'de Kumrulu-Mescid'deki mezar taşına göre bu mimar 17 Rebî"ül-evvel 876 = 3 Eylül 1471 tarihinde ölmüştür. Bundan başka Saraçhâne mescidindeki mezar taşına göre 18 Rebîül-âhir 892 = 13 Nisan 1487 tarihinde ölen "İlyâs" isminde bir mimardan daha bahsedilir. — Fatih'in kurduğu bu ilk câmi 1766 = 1179 Kurban bayramının üçüncü Perşenbe günü vukua gelen büyük zelzelede kubbesi çökerek harab olmuş, bunun üzerine temeline kadar tamamiyle yıkılıp Üçüncü Mustafa'nın emriyle şimdiki câmi eskisinden daha geniş olarak yeniden yapılmıştır: Bu ikinci câminin inşâsına 4 Rebî'ül-evvel 1181 = 31 Temmuz 1767 tarihinde temel atılarak başlanmış ve 10 Muharrem 1185 = 25 Nisan 1771 tarihinde ikmal edilmiştir: İnşaât üç sene, sekiz ay, 25 gün sürmüştür. Zelzelede yıkılan ilk câmiin kitâbesi bu ikinci câmiin cümle kapısının üstüne konmuştur. — Bu vaziyete göre Fatih'in yaptırdığı ilk câmi 296 sene pâydâr olduktan sonra yıkılmış olduğu için, onun yerine yapılan şimdiki câmi ikmal tarihinden itibaren 175 senelik bir binâ demektir).

1471 = 875

Karniyol akını.

(Bu senenin bahar mevsiminde Bosna Beylerbeyi İshak Bey'in 15 - 25 bin kişilik bir akıncı kolunun başında yaptığı bu büyük harekette ilkönce Hırvatistan yağma ve tahrib edilip yirmi bin esirle bir çok ganîmetler alınmış ve ondan sonra da ikinci bir seferde bütün "Krain = Karniol" eyâleti ayni âkıbete uğratılmıştır: Bu büyük Osmanlı akınları Avrupa'yı mütemadî bir haşyet ve dehşet içinde bırakan ve müstakbel fütuhât sahalarının mukavemetini azaltan çok mühim neticeli hareketlerdir. — Akıncılık meselesi için 1372 = 774 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1471 = 876

Alâiyye Beyliğinin zaptı.

(Halk ağzında «Alanya» denilen ve bugün Antalya vilâyetine tâbi bir kaza merkezi haline gelen "Alâiyye" kasabası eskiden çok parlak devirler geçirmiş mühim bir iskeledir: Eski Yunanlılarla Lâtinlerin "Korakesion / Coracesium" dedikleri bu mühim şehir Ortaçağ'da «Kalonoros» ismini almıştır; bu şekle Selçukî menbâlarında da tesadüf edilir; gene o devirde Avrupalıların kullandıkları "Kandeloros" ve "Skandeloros" şekilleri işte bundan muharreftir; Selçukîler devrinden itibaren takarrür eden "Alâiyye" ismi de bu müstahkem limanı Anadolu Selçukîlerinin en büyük hükümdarı olan "Birinci Alâüddin Keykobâd"ın fethetmiş ve ondan sonra da imâr ederek büyük bir tersâne bile yaptırmış olmasındandır: O devirden itibaren Alâiyye Selçukî sultanlarının kışlağı haline gelmiştir. — Selçukîlerden sonra bir müddet Karaman-oğullarının idaresine geçen Alâiyye devrinde müstakil görünen bir Türk Beyliği halindedir: Hattâ buraya hâkim olan sülâlenin ana yahut baba tarafından Anadolu Selçukîleri nesline mensub olduğu rivayet edilir. — Bu tarihte Alâiyye Beyliğinde bir Selçukî ismi taşıyan Kılıc-Arslan Bey vardır: Bu bey bir rivayete göre kendisinden evvel beylik etmiş olan Lûtfi yahut Abdüllatif Bey'in oğludur ve diger bir rivayete göre de babasının ismi "Âlî Bey"dir; bununla beraber en kuvvetli rivayetlere göre bu aileden Alâiyye Beyliğinde bulunan son hükümdarlar Karaman Bey, kardeşi Lûtfi Bey ve bunun oğlu Kılıc-Arslan Bey'dir. — Alâiyye'yi Karaman valisi şehzâde Mustafa'nın lalalığında bulunan Rum yahut Arnavut cinsinden devşirme vezir Gedik-Ahmed Paşa muhasara etmiş ve Kılıc-Arslan Bey de memleket eşrâfının teklifiyle müdafaasız teslim olmuştur. — Ailesiyle beraber İstanbul'a götürülen Alâiyye Beyine tımar olarak Gümülcüne sancağı verilmişse de Kılıc-Arslan Bey istiklâle alışmış olduğu için sancak beyliğinde rahat edememiş, bir müddet sonra Gümülcüne'den Mısır'a kaçmış, oradan da Akkoyunlu hükümdarı ve Fatih'in en büyük düşmanı olan Uzun-Hasan'a iltica etmek üzere İran'a gitmiş ve rivayete nazaran işte bu seyahatinde ölmüştür: Bu vaziyete göre Fatih'in Alâiyye Beyliğini işgal ettirmesi, Kılıc-Arslan Bey'in daha memleketindeyken Akkoyunlular ve Karaman-oğulları gibi Osmanlı düşmanlarıyla münasebette bulunmuş olmasından da mütevellid olabilir. — Kılıc-Arslan Bey'in oğluyla karısı Türkiye'de kalmıştır. — Fatih'in son Vezir-i-a'zamı olan meşhur Tevkiî-Mehmet Paşa işte bu Kılıc-Arslan Beyin damadıdır).

Dulgadır meselesinden dolayı Osmanlı devletiyle Mısır ve Suriye Kölemen Sultanlığı arasında ilk büyük ihtilâfın zuhuru.

(Maraş ve Elbistan havalisindeki Dulgadır Türkmen Beyliği bu sırada Osmanlı ve Kölemen devletleri arasında bir rekabet ve ihtilâf sahnesi halindedir: Dulgadır hanedanına mensup prenslerin bâzıları ötedenberi Osmanlı hanedaniyle kurmuş oldukları sıhriyet münasebetlerinden dolayı bu tarafa ve bâzıları da bu Beyliğin Kölemen devleti hududunda bulunmasından dolayı o tarafa meyle-

derek tahta çıkmışlardır; bilhassa Fatih'in kaynatası olan Dulgadır hükümdarı Süleyman Bey'in 1454 = 858 tarihinde vefatı üzerine oğulları arasındaki saltanat mücadelelerinde hep işte bu iki siyasî temâyül görülmektedir: Süleyman ölünce yerine geçen Arslan-Bey ismindeki oğlu bir aralık Kahire'ye gitmiş ve orada kardeşlerinden Şah-Budak Bey'in tertibâtiyle öldürülmüş, bu vaziyet üzerine Mısır sultanı Hoşkadem işte bu Şah-Budak Bey'i, Fatih Sultan Mehmet de bunun diger kardeşi Şehsüvar Bey'i Dulgadır hükümdarı ilân etmiş, Şah-Budak Maraş'da ve Şehsüvar da Elbistan'da beylik etmiye başlamış, fakat ahali kardeş katili olan Şah-Budak Bey'i istemediği için Şehsüvar Bey lehinde Osmanlı devletine müracaat etmiş ve işte bunun üzerine Şehsüvar Bey Osmanlı himâyesi altında bütün Dulgadır ölkesine hâkim olduğu için Şah-Budak Bey Mısır'a kaçmıştır. — İşte bu suretle cülûsundan itibaren Mısırlılara karşı cephe alan ve hattâ Mısır'a tâbi Suriye topraklarına akınlar yapan Şehsüvar Bey nihayet bu 1471 = 876 tarihinde sevkedilen bir Kölemen ordusuna Antep'de mağlûb olduktan sonra tahassun ettiği Zamantı kalesinde muhasara edilip teslim olmak mecburiyetinde bırakılmış ve Mısır'a sevkedilmiştir: Bilhassa Şehsüvar Bey'in cülûsundan itibaren çok gergin bir hale gelen Osmanlı- Kölemen münasebetlerinde bu hâdise büyük bir buhran açmış demektir. — Mısır'a götürülen Osmanlı mahmîsi ve Fatih'in kayınbiraderi Şehsüvar Bey 1472 = 877 tarihinde Kahire'deki "Bâb-üz-Züveyle" de asılarak idam edildikten sonra Osmanlı - Mısır gerginliği büsbütün şiddetlenmiştir: 1517 = 923 vukuâtı içinde 13 Nisan = 21 Rebî'ül-evvel fıkrasına da bakınız. — Mısırlılar Şehsüvar'ın yerine Şah-Budak Bey'i ikinci defa olarak tahta çıkarmışlardır. — Bundan sonra Osmanlılar da Mısırlılara karşı Şah-Budak Bey'in kardeşlerinden Alâüddevle Bey'i iltizama başlamışlardır: Meselenin bu safhası için 1479 = 884 vukuâtının son fıkrasına ve Osmanlı - Mısır münasebetlerinin tarihçesi için de 1481 = 886 vukuâtının İkinci Bâyezid devrine müsâdif 26 Eylül = 2 Şa'bân fıkrasına bakınız. — Bütün bu Dulgadır prensleri Fatih'in karısı Mükerreme yahut Mükrime-Hatun'un kardeşleridir).

1472 = 877

Karaman hanedanının elinde kalan Silifke havâlisinin işgali.

(Vezir-i-a'zam İshak Paşa'nın son seferindenberi Karaman-oğullarının elinde Silifke havâlisinden başka bir şey kalmamıştır: 1470 = 875 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Anadolu'da Akkoyunlularla Venedikliler gibi büyük Osmanlı düşmanlarıyla elbirliği edebilecek bir kuvvet bırakmak istemiyen Fatih Silifke havâlisinin işgaline devşirme vezir Gedik-Ahmed Paşa'yı memur etmiştir. — Bu seferde İçel kalelerinin bir kısmı evvelce Uzun-Hasan'a iltica etmiş olan Karaman prenslerinin aileleri tarafından teslim edilmiş ve bir kısmı da hücumla zaptolunmuştur: Bu suretle ele geçen kalelerin en mühimleri Silifke, Gorgos ve Mokan'dır; Gedik-Ahmed, Karaman hanedanından buralarda bulduklarını İstanbul'a göndermiş ve fırsattan istifade ederek o havali Türklerine bir çok zulümler yapmıştır: Bu sefer için 876 = 1471 — 1472 tarihi de rivayet edilir. — 1469 = 874 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz Karaman sefe-

rini yapan Rum-Mehmet Paşa gibi bu Rum yahut Arnavut Gedik-Ahmed Paşa da salâhiyetini sûiistimal ederek Türk halkını ezmek suretiyle ırkî ve cibillî temayüllerini tatmine kalkışmıştır; gerek o Rum-Mehmet, gerek bu Gedik-Ahmed hakkında tarihin çok fecî notları vardır; meselâ Âşık-Paşa-zâde, bundan evvel de bahsi geçen Rum Mehmet Paşa hakkında: —

— Bu Rum veziri İstanbul'un intikamın almağa gayet müştak idi kim ehl-i İslâm incideydi!

dedikten sonra bu Türk düşmanının Anadolu'daki cinayetlerini şöyle tasvir etmektedir:

"Rum Mehmet yörüdü, Lârende'ye vardu; mescidlerün ve medreselerün yıktu; şehrün avretini ve oğlanunu soydurdu, uryân ittirdü; ve Lârende'den vardu, Ereğli'ye çıktu, Ereğli'nün vilâyetünü harâb ittü; ol vilâyetün halku ayıttu:

[Bu Allah Resûlünün vakfudur, imdi sen bunu böyle harâb ittün, sen Allahun Resûlüne ne cevab virürsün?] didiler; bunun gibi söz diyenlerü öldürdü".

"Müneccim-başı" da şair Nedim'in terceme ettiği tarihinde bu dönme veziri şöyle anlatır:

"Birh zâlim âdem olmağla ol memâlik pençe-i gadrine giriftâr oldukda mâldâr olan kimseleri zulmen müsâdere etmekle çok şey tahsil eyledi ve dönüp gelürken Varsak beylerinden Uyuz-Bey nâm kimse Varsak tâifesinden bir mıkdar yaya asker ile bir dar derbendde Mehmed Paşa'nın yolunu basup ekser-i etbâını ve tahsîl ettiği mâl-i habîsi elinden ahzeyledi; kendüsü hezâr meşakkat ile halâs oldu".

Kemal-Paşa-zâde tarihinde bu hâin Rum dönmesinin şöyle bir sözü vardır:

— Pâdişahun bizüm vatanumuz hakkunda ittüğü hasâretün intikamunu ben de Lârende ve Karaman ölkesünde icrâya muvaffak olayum!

Solak-zâde de Rum yahut Arnavut Gedik-Ahmed Paşa'nın bu seferki Silifke seferinde işgal ettiği kalelerdeki Türk zâbitlerini "bâlây-ı burcdan perrân" ettiğini anlatır! Osman-zâde Tâib'in "Hadîkat-ülvüzerâ" sındaki izahına göre, bu devşirme vezirin İkinci Bâyezid devrindeki idamı bile Türklere karşı:

"hilâf-ı rızây-ı Şehriyârî gılzet ve huşûnet ile harekât-u-atvârı bâis-i terâküm-i esbâb-ı gazab-ı Şehriyârî"

olmakla tefsir edilmektedir. Her halde bu devirde devşirmelerle Türkler arasında çok şiddetli bir gerginlik olduğu ve iktidar mevkiini elde eden devşirmelerin Anadolu seferlerinde askerî salâhiyyetlerini Türk halkı ve Türk medeniyet âbideleri aleyhine kullanarak millî kin ve garazlarını tatmin ve teskine çalıştıkları Osmanlı menbâlarının şahâdetleriyle sâbit ve muhakkaktır: 1453 = 857 vukuâtı içinde "1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ" fıkralarının dördüncüsüne de bakınız. Bununla beraber, çok tuhaf bir Osmanlılık gayretiyle bu zâlim ve fecî devşirmelerin lehinde bulunan menbâlar da yok değildir).

Akkoyunlu - Venedik ittifakının ilk mühim neticesi : Osmanlı - Akkoyunlu sulhünü ihlâl eden Uzun-Hasan'ın Karaman-ilini eski sahiplerine iade ettirmek için bir ordu sevketmesi ve Gedik-Ahmed'in mağlûbiyyeti.

(Fatih'in başta Bizans ve Trabzon imparatorlukları olmak üzere irili ufaklı bir çok Hıristiyan devletlerini üstüste devirip durması Şarkın ve Garbın bir çok Müslüman ve Hıristiyan devletlerini umumî bir heyecan ve telâş içinde bırakmış, Şarkta ve Garpta bir çok devletler emniyet tedbirleri almıya başlamış, Osmanlılar aleyhine çok geniş ittifak sistemleri teşekkül etmiş ve hattâ din ayrılığına rağmen Şarkın müslüman ve Garbın hıristiyan devletleri arasında müşterek tehlikeye karşı elbirliği edilmiye bile başlamıştır. Papalık makamı İstanbul'un fethindenberi Hıristiyan devletlerini bir Ehl-i-Salib şeklinde birleştirmek için mütemadî bir gayret sarfından hiç bir an hâli kalmamış ve bu gayretin ilk neticeleri Macar krallığıyla Venedik cumhuriyetinin ittifakı, on altı sene süren Osmanlı - Venedik harbinin başlaması, Macar kralı Mathias'ın Bosna seferi ve Arnavut sergerdesi İskender'in bu Hıristiyan devletlerine hizmet etmek üzere sulh muahedesini ihlâl edip harekâta başlaması gibi hep birbiriyle alâkadar vak'alardır: Bunlar için 1463 = 867 vukuâtının dördüncü ve 1464 = 868 vukuâtının ikinci ve üçüncü fıkralarına bakınız. Fatih'in Şarkî-Roma'dan sonra Garbî-Roma'yı da fethedeceğinden korkan Papalık makamının bu daimî gayreti nihayet 1471 = 875 senesi Kânunusâni = Ramazan ayında Papa "İkinci Paul"ün riyasetinde Napoli ve Aragon krallıklarıyla Venedik, Floransa, Sienne ve Lucques cumhuriyetleri, Milano, Ferrare, Modena ve Savoya dukalıkları ve Mantoue ve Monferrat markilikleri arasında bir ittifak akdiyle neticelenmiştir. Bu Garp Hıristiyan ittifakı bir taraftan da Şark Müslüman devletlerinden bâzılarıyla zaten irtibat halindedir: Çünkü Venedik cumhuriyeti bu Hıristiyan ittifakının akdinden evvel Akkoyunlular ve Karaman-oğullarıyla senelerdenberi münasebet ve müzakere ederek bir Şark-Garp ittifakı hazırlamıştır. — Çok büyük fütuhât sahibi olan ve 1453 = 857 den itibaren on yedi sene içinde Şarkî-Anadolu, İran, Irak ve kısmen Gürcistan ölkelerinden mürekkep çok büyük bir imparatorluk kuran Akkoyunlu hükümdarı "Es-Sultân-ül-a'zam Ebû-n-Nasr Emîr Hasan Bahadur Han"ın tam bir cihangir olması için artık karşısında Fatih'den büyük bir rakîp kalmamış demektir. Zaten bu 1472 = 877 tarihine kadar bu iki muazzam rakîp iki ihtilâf sahnesinde karşılaşıp birbirlerini tartar gibi olmuşlardır; bu iki sahnenin birincisi Trabzon imparatorluğu, ikincisi Karaman verâseti meselelerinde görülmüştür: 1461 = 865 vukuâtının dördüncü ve 1464 = 868 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. Bunların birincisinde muvaffakıyyetsizliğe uğradığı için rakîbine meydanı boş bırakan Uzun-Hasan ikincisinde Fatih'e karşı Karaman-oğullarını himâye ederek Yıldırım Bâyezid'e karşı Timur-Leng'in rolünü tekrar oynamaya başlamıştır! Fakat bu vaziyette Fatih yalnız olduğu halde Uzun-Hasan'ın Avrupa'da müttefikleri vardır: Bunların en mühimleri olan Venedikliler senelerdenberi Osmanlılara karşı Akkoyunlularla siyasî münasebetlerde bulunmuşlar ve Uzun-Hasan nezdine "Leopardo Bettini", "L. Quirini", "Catherino Zeno", "Paolo Ognibene", "İosafa/Giosafa Barbaro" ve "Antonio Contarini" isimlerinde muhtelif elçiler göndermişlerdir; bunlardan "Catherino Zeno" Uzun-Hasan'ın Trabzon imparatorluğu ha-

nedanından bir Rum prensesi olan karısı «Katherina Komnini» nin yeğeni, yâni bir Venedik asilzâdesiyle evlenmiş olan kızkardeşinin oğludur: Uzun-Hasan'ın payıtahtı olan Tebriz'de Akkoyunlu - Venedik ittifakını 1471 = 875 baharında işte bu «Catherino Zeno» imzalamıştır: Bu muahedeye göre Uzun-Hasan bütün Anadolu'yu Osmanlılardan zaptedip İstanbul boğazına dayanıncaya kadar iki tarafın müşterek hareketlerine devam etmek taahhüdünde bulundukları ve Venediklilerin top ve tüfek gibi ateşli silâhlarla mütehassıslar göndereceklerine ait maddeler bulunduğu rivayet edilir. Uzun-Hasan da Venedik'e muhtelif tarihlerde "Hacı-Mehmet", "Murad" "Gaffâr-Şâh" ve "Nicolo" isimlerinde müslüman ve hıristiyan elçiler göndermiştir. Akkoyunlu - Venedik ittifakının bir taraftan Karaman-oğullarına ve bir taraftan da Venedik'le müttefik olan diğer hıristiyan hükûmetlerine de teşmil edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Her halde denizcilikte o zamanki Avrupa'nın en kuvvetli devleti olan ve hattâ 3600 gemisi ve 36000 gemicisi bulunduğu rivayet edilen Venedik cumhuriyetiyle Asya'nın en mükemmel ordularına istinad eden Akkoyunlu devletinin ittifakı ve bu ittifaka irili ufaklı bir takım yardımcılar da girmiş olması, Osmanlı imparatorluğunun karadan ve denizden çok tehlikeli bir düşman çenberi içine alınması demektir. İşte bu vaziyetin neticesi olarak meşhur Venedik amirali "Pietro Mocenigo"nun kumandasındaki 60 gemilik donanmaya bu 1472 = 877 senesi 15 Haziran = 8 Muharrem Pazartesi gününden itibaren bir kaç gün içinde amiral "Roqueseus" kumandasında 16 - 17 Napoli kadırgası, kardinal "Caraffa" kumandasında 16 - 19 Papalık gemisi katılmış ve bunlara Kıbrıs krallığından 5 ve Rodos Şövalyelerinden de 2 gemi daha iltihak etmiştir: Uzun-Hasan'a top, tüfek vesair mühimmat götürmiye memur edilen "Giosafa Barbaro" da dört kadırga ile bir müddet sonra bu donanmaya iltihak etmişse de Osmanlı- Akkoyunlu muharebesinden evvel silâh yetiştirmiye muvaffak olamamıştır. — Yüz harp gemisinden fazla tutan bu donanmaya Akkoyunlular ve Karamanlılarla elbirliği etmek vazifesi verildiğinden bahsedilir. İlk tâlimâta göre Uzun-Hasan karadan hücum ederken bu müttefik donanmasının da Çanakkale boğazını zorlayıp İstanbul'a hücum etmesi takarrür etmiştir: Hattâ bundan dolayı Fatih 1473 = 878 tarihinde Uzun-Hasan'a karşı sefere çıkarken bir Macar rivayetine göre İstanbul kapılarının üç tanesinden mâadâsını kâmilen ördürmüş olduğu gibi, biri takriben Sarayburnu ile Üsküdar arasında Boğaz'ın ağzına ve biri de Haliç'in medhaline iki büyük zincir gerdirmiştir. Müttefikler donanmasından çok üstün olduğu rivayet edilen Osmanlı donanması da ihtiyaten Çanakkale boğazında tahşid edilmiştir. Bununla beraber müttefiklerin bir taraftan bu vaziyet karşısında tereddüd etmeleri ve bir taraftan da Karaman-oğullarının amiral Mocenigo'dan yardım istemeleri ilk plânın sonradan değişmesine sebeb olmuş, çok müstahkem olan Çanakkale boğazı yerine pek müstahkem olmıyan bir takım adalarla sahil şehirlerine hücum edilerek silâhsız ahali vahşiyâne bir surette katliâm edilmiştir; amiral Mocenigo'nun Karaman-oğullarına yardımı bu fâcialardan sonradır: Bunlar için 1473 = 878 vukuâtının ikinci ve 1474 = 879 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. — Uzun-Hasan'ın bu sırada en büyük siyasî hatâsı, bir hayli zamandır Osmanlı imparatorluğunu istirkab eden Mısır Sultanlığı ile anlaşıp elbirliği etmek istememesi ve hattâ Avrupa müttefiklerine istinaden ayni zamanda hem

Mısır Sultanlığına, hem Osmanlı devletine taarruz etmek istemesidir! Hattâ o zaman Mısır Kölemenlerine tâbi olan Suriye üzerine muhtelif akınlar yapmaktan bile çekinmemiştir: Bir rivayete göre Fatih Uzun-Hasan'ın Venediklilere hitâben hem Osmanlı, hem Kölemen devletlerine karşı karadan ve denizden müşterek bir hareket teklif eden bir mektubunu yakalatıp Mısır Sultanı Kaytbay'a göndermiştir! Fakat buna rağmen Akkoyunlulardan ziyade Osmanlılardan çekinen Mısır hükûmetinin bütün bunlara karşı büyük bir teenni ve temkinle mukabele ettiği rivayet edilir. Bâzı Arap menbâlarında Kölemenlerin Osmanlılara karşı Akkoyunlularla ittifak ettiklerinden bahsedilmekteyse de bu rivayeti Akkoyunluların Mısır mülhakatına mükerrer tecavuzlariyle telif etmek kolay değildir: Bu mesele için 1479 = 884 vukuâtının sonuncu ve 1481 = 886 vukuâtının da İkinci Bâyezid devrine müsâdif "26 Eylül = 2 Şa'bân" fıkralarına bakınız. — Akkoyunluların Anadolu cephesindeki harekâtı Osmanlı arazisine büyük bir akın hareketiyle başlamıştır: Uzun-Hasan'a iltica etmiş olan İsfendiyar-oğlu Kızıl-Ahmed Bey'le Karaman-oğulları Pîr-Ahmed ve Kasım Beylerin teşvikiyle yapıldığından bahsedilen bu istilâda Akkoyunlu ordusuna Uzun-Hasan'ın veziri Bektaş-oğlu Emîr Bey'le yeğeni Yusufça-Mirzâ kumanda etmiş, Karaman-oğulları Kasım ve Pîr-Ahmed Beyler de beraber bulunmuş ve Sıvas'la Tokat yağma ve tahrib edildikten sonra Kayseri üzerine hareket edilmiştir. İşte bu vaziyet üzerine Kilikya'dan Akkoyunlulara karşı hareket eden Gedik-Ahmed Paşa Yusufça-Mirzâ ile bir harbe girişmişse de mağlûb olarak Konya'ya kaçmış ve orada vali bulunan şehzâde Mustafa'nın maiyyetine iltihak etmiştir).

Kıreli zaferi ve Yusufça-Mirzâ'nın esareti.

(Yukarıki fıkrada gördüğümüz Akkoyunlu ordusunun harekâtına mukabele vazifesini Fatih Sultan Mehmet Konya valisi olan oğlu şehzâde Mustafa'ya tevdi etmiştir: Şehzâdenin maiyyetinde Akkoyunlu ordusuna mağlûb olduktan sonra Konya'ya iltica eden Gedik-Ahmed Paşa ile Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa da vardır; bunların biri sağ cenaha, biri de sol cenaha kumanda etmiştir. — Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan, Karaman ölkesinin işgaliyle eski sahipleri olan Pîr-Ahmed ve Kasım Beylere iadesi vazifesini kendi kardeşi Cihangir Bey'in oğlu Yusufça-Mirzâ'ya tevdi etmiş ve bu da Gedik-Ahmed'i mağlûb ettikten sonra Kilikya'ya doğru ilerlemiye başlamıştır: Şehzâde Mustafa'nın mukabelesi işte bu ileri hareketine mâni olmak içindir. — İki ordu Beyşehir gölünün şimalişarkîsinde ve sahil civarında bulunan «Kıreli = Kır-ili» mevkiinde karşılaşmıştır: Muharebenin işte bu 1472 = 877 senesi 18 Ağustos = 13 Rebî'ül-evvel Salı veyahut 19 Ağustos = 14 Rebî'ül-evvel Çarşanba günü vukua geldiği rivayet edilir; ikinci rivayet daha kuvvetlidir. Akkoyunluların mağlûbiyetiyle neticelenen bu muharebede esir edilen Türkmen beylerinden bir çokları idam edilmiş ve Yusufça-Mirzâ da boynuna ip takılarak İstanbul'a gönderilmiştir. — Akkoyunlu ordusundaki Karaman-oğullarının ikisi de kurtulmuştur: Bunlardan Pîr-Ahmed Bey hâmisi olan Uzun-Hasan nezdine kaçmış, kardeşi Kasım Bey de İçel'e giderek kendisine tarafdar olan ve bilhassa Rum-Mehmet ve Gedik-Ahmed gibi Osmanlı devşirmelerinin mezâliminden dolayı eski Beylerini

hasretle karşılıyan ahalinin yardımıyla o mıntakaya tekrar hâkim olmuştur; netice itibariyle Akkoyunlular mağlûb olduğu halde Karamanlılar maksatlarında kısmen olsun muvaffak olmuş demektir).

İçel'in istirdadı.

(Kıreli muharebesinden kurtulup kaçan Karaman-oğlu Kasım Bey'in İçel havalisine yeniden hâkim olması Gedik-Ahmed'in ikinci bir Kilikya seferine sebeb olmuştur: Büyük bir ordu başında hareket eden Gedik-Ahmed Paşa Silifke vesair İçel kalelerini istirdada muvaffak olmuşsa da Karaman-oğlu Kasım Bey'i ele geçirememiş ve Kasım Bey bundan sonra da faaliyetine devam etmiştir).

Uzun-Hasan gailesinin zuhuru üzerine İshak Paşa'nın azliyle Vezâret-i-Uzmâ makamına ikinci defa olarak Mahmud Paşa'nın tâyini.

(Bu Mahmud Paşa'nın ilk sadâreti İstanbul'un fethinden itibaren on üç sene sürmüştür: 1453=857 vukuâtı içinde "1 Haziran = 23 Cumâda-l-ûlâ" fıkralarının dördüncüsüne ve 1466=871 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Bir Rum yahut Hırvat dönmesi olmakla beraber Türklere karşı Gedik-Ahmed ve Rum-Mehmet gibi şiddet göstermiyen ve hattâ itidaliyle mâruf olan Mahmud Paşa birinci sadâretinden sonra Gelibolu valiliği ile Deryâ Kapdanlığında bulunmuş ve Akkoyunlu gailesi çıkınca tecribe ve iktidarından dolayı ikinci defa olarak iş başına getirilmiştir).

Topkapı sarayının inşâsı.

(Topkapı sarayına o zaman "Yeni-Saray" denilmiştir: Bu tesmiyenin sebebi, daha evvel şimdiki Üniversite binâsının yerinde yapılmış olan ilk saraya nisbetle bu ikincisinin yeniliğidir; "Eski-Saray" denilen o ilk saray için 1454 = 858 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Yeni Saray'a "Top-kapu" isminin tatbikı Lâle devrinden itibarendir: O devrin meşhur padişahı Üçüncü Ahmed, bu saray sûrunun deniz tarafında toplarla mücehhez olduğu için "Top kapusu" denilen bir kapının yanında ve sahil boyunda büyük bir yalı yaptırmış, ilkönce yalnız bu yalıya "Top-kapu sarayı" denilmiş ve ondan sonra da bu isim tekmil Yeni-Saray'a teşmil edilmiştir. "Vak'a-i-Hayriyye"den itibaren Eski-Saray'ın askerî daire ittihâzı artık "Yeni" ve "Eski" sıfatlariyle saray tefrikine hâcet bırakmamıştır. On dokuzuncu asırda Padişahların Dolmabahçe'ye geçmelerinden itibaren de bilhassa Avrupalılar Yeni-Saray'a "Vieux-Sérail = Eski-Saray" demiye başlamışlardır. — Muhtelif binâlardan mürekkep olan Topkapı sarayı tabiî muhtelif tarihlerde tedricen inşâ edilmiştir. Fatih devrindeki inşaâtın tarihleri tamamiyle belli değildir: Bizim burada 1472 = 877 senesini esas ittihâz edişimiz, kat'î olarak mâlûm olan yegâne tarihin bundan ibaret olmasındandır: Fatih devrinde yapılmış olan "Çinili-Köşk"ün kitâbesinde bu tarih mevcud olduğu gibi, Fatih'in şair veziri Veliyyüddin-zâde Ahmed Paşa da:

Bünyâd-ı sarâyîne budur ahsen-i târîh
Kim îde mubârek tapunâ Hayy-ü-Tüvânâ

beytinin ikinci mısrâında "Ebced" hesabiyle işte bu tarihi göstermektedir. Bununla beraber muhtelif menbâlarda Yeni-Saray'ın inşâsına 866 = 1461, 872 = 1467 ve 873 = 1468 gibi tarihler gösterilir: Muhtelif inşaât itibariyle bunların da doğru olmak ihtimali vardır. Hattâ bundan dolayı "Târih-i Osmanî Encümeni" mecmuasında "Topkapu Sarây-ı Hümâyûnu" başlıklı bir etüd neşreden Abdurrahman Şeref Bey merhum, Fatih devrindeki inşaât için 870 = 1465 den 880 = 1475 tarihine kadar on senelik bir devir kabul etmektedir: Bu devirde muhtelif binâlar yapılmıştır; bunlardan yalnız "Çinili-Köşk"ün inşâ tarihi kat'î olarak gerek Ayasofya tarafındaki "Bâb-ı-Hümâyûn" kitâbesine, gerek bâzı menbâlardaki kayde göre 883 = 1478 senesidir. — Fatih'in hangi tarihten itibaren Eski-Saray'dan Yeni-Saray'a naklettiği kat'iyyetle belli değildir: Hayatını er meydanlarında geçiren bu büyük asker İstanbul'a vakit bulabildikçe gelmiş ve her halde hem eski, hem yeni saraylar kendisiyle maiyyetine meskenlik etmiştir).

1473 = 878

11 Ağustos = 16 Rebî'ül-evvel, Çarşanba: Otluk-beli zaferi.

(Bu kadar mühim bir muharebenin bile tarihinde ihtilâf vardır: Meselâ sene itibariyle 1472 = 877 rivayetine tesadüf edilirse de doğru değildir; hattâ bâzı İran menbâlarında 876 = 1471 tarihine bile tesadüf edilir! Ay ve gün tarihlerinde ise Osmanlı menbâları 1 Rebî'ül-evvel = 27 Temmuz Salı, 6 Rebî'ül-evvel=1 Ağustos Pazar, 16 Rebî'ül-evvel = 11 Ağustos Çarşanba ve 19 Rebî'ül-evvel = 14 Ağustos Cumartesi rivayetlerini gösterir: Bunların içinde en doğrusu 16 Rebî'ül-evvel = 11 Ağustos Çarşanba tarihidir. Feridun Bey "Münşeât"ında Fatih'e ait gösterilen vesikaların birinde bu muharebenin Rebî'ül-evvel ortalarında vukua geldiğinden bahsedilmesi ve Osmanlı menbâlarında Uzun-Hasan'ın uğurlu gün saydığı Çarşanba günü mağlûb edilmiş olmasının tuhaf bir tesadüf gibi gösterilmesi hep bu tarihi teyid eden delillerdir: Fazla olarak Fatih'in Topkapu sarayında bulunup Reşid Rahmetî tarafından neşredilen Uygur yazılı bir yarlığında da bu tarih vardır. Son zamanlarda da "La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise" ismiyle neşrettiği bir broşürde Uzun-Hasan'ın hayatını tetkik eden "V. Minorsky" 12 Ağustos=17 Rebî'ül-evvel tarihini esas ittihâz etmişse de o gün bir Çarşanba'ya değil, bir Perşenbe'ye tesadüf ettiği ve Osmanlı menbâlarında ise umumiyetle Çarşanba gününden bahsedildiği için 11 Ağustos=16 Rebî'ül-evvel tarihi daha doğrudur. — Fatih Sultan Mehmet İstanbul'dan 1473=877 senesi Mart=Şevvâl ayında hareket etmiştir: 878=1473 baharında hareket etmiş olduğu hakkında da bir rivayet varsa da Hicretin 878 senesinin birinci ayı olan Muharrem, Milâdın 1473 senesi Haziran ayına tesadüf etmekte olduğu için birinci rivayetin daha doğru olması lâzımgelir: Mart ayından Ağustos ayına kadar geçen zaman Rumeli ve Anadolu ordularının tahşidi, hazırlıkların ikmali ve şarka doğru yol müddeti gibi şeylerle geçmiş olabilir. — 1472 = 877 vukuâtının ikinci fıkrasında gördüğümüz gibi Uzun-Hasan bu sırada Osmanlılara karşı Venedikliler vesair bâzı Hıristiyan devletleriyle

ittifak ve elbirliği etmiş ve onlar da donanmalarıyla deniz harekâtına çıkmış oldukları için Fatih'in Anadolu seferine giderken İstanbul muhafazasına büyük bir ehemmiyet vererek bir takım tedbirler ittihâz ettiği rivayet edilir: Meselâ bir Macar rivayetine göre İstanbul sûrunun üç kapısından başka bütün kapıları örülmüş ve deniz tarafında da hem Halic'in ağzına, hem Boğaz medhaline muazzam bir zincir gerilmiştir. — Fatih'in sefere çıkarken saltanat kaymakamlığını küçük oğlu Cem-Sultan'a tevdi ettiği ve şehzâdenin de İstanbul veyahut Edirne'de oturduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır: 1459 = 864 tarihinde doğmuş olan Cem-Sultan bu sırada 14 yaşlarındadır; en büyük kardeşi olan Amasya valisi şehzâde Bâyezid'le ondan küçük ve Cem'den büyük olan diğer kardeşi Karaman valisi Mustafa vilâyet askerleriyle Anadolu'da babalarının maiyyetine iltihak etmişlerdir. — Osmanlı ordusunun bu seferdeki mevcudu hakkında yüz binden iki yüz bine kadar muhtelif rivayetler vardır. — Akıncı olarak önden gönderilen Mihal-oğlu Ali Bey Tokad'ın intikamını almak üzere Akkoyunlular idaresindeki Kemah'ı yağma ve tahrib etmiştir: Tokat meselesi için 1472 = 877 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Bu sırada Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa ile Rumeli Beylerbeyi Hâs-Murad Paşa ileri hareketine memur edilmiştir: Hâs-Murad Paşa bu hareket esnasında Fırat nehrini geçip Uzun-Hasan ordusuna doğru pervâsızca ilerleyince gerisindeki pusu kuvvetleriyle ilerisindeki ordu kuvveti arasında kalıp mağlûp ve maktul düşmüş, bu mağlûbiyet üzerine Turhan-oğlu Ömer Bey, Rumeli Defterdarı Ahmed-Çelebi, Aydın-Bey oğlu Hacı Bey ve Fenârî-zâde Ahmed Paşa gibi bir çok Osmanlı ümerâsı esir olarak mühimleri Uzun-Hasan ordugâhına ve mütebâkisi de Bayburd kalesine sevkedilmiştir; on iki bin askerin hayatına mal olduğu rivayet edilen çılgınca hareketiyle bu hezimete sebebiyet veren ve bu ihtiyatsızlığını kendi hayatiyle ödeyen Rumeli Beylerbeyi Hâs-Murad Paşa'nın Rum dönmelerinden ve hattâ Bizans'ın Paleoloğos hanedanından olduğu rivayet edilir. — Akkoyunluların bu zaferi Osmanlı menbâlarında Otluk-beli muharebesinden yedi gün evvel gösterildiğine göre 1473 = 878 senesi Rebî'ül-evvel ayının 9 uncu ve Ağustos ayının 4 üncü Çarşanba günü vukua gelmiş olması lâzımgelir: Zaten Fatih'in yukarda bahsettiğimiz yarlığında da bu tarih vardır. — Fatih Sultan Mehmet'le Uzun-Hasan arasındaki asıl büyük muharebe Otluk-beli yahut Baş-kend mevkiinde vukua gelmiştir: Bu mevki, Erzurum vilâyetinin Tercan ovasında ve "Üç-ağızlu" denilen yer civarındadır. — Otluk-beli muharebesinde Fatih Osmanlı ordusunun merkezinde bulunuyor, sağ cenaha sonradan "İkinci Bâyezid" ismiyle Osmanlı tahtına çıkacak olan şehzâde Bâyezid ve sol cenaha da Karaman valisi olan küçük kardeşi şehzâde Mustafa kumanda ediyordu: Şehzâde Bâyezid'in maiyyetinde Gedik-Ahmed Paşa, şehzâde Mustafa'nın maiyyetinde de Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa vardı. Karşı tarafta merkeze bizzat Uzun-Hasan kumanda ederek Fatih'le karşı karşıya bulunuyor, sağ cenahında küçük oğlu Zeynel Bey ve sol cenahına da büyük oğlu Uğurlu-Mehmet Bey kumanda ediyordu: Bu suretle Osmanlı sağ cenahındaki şehzâde Bâyezid Akkoyunlu sol cenahındaki Uğurlu-Mehmet Bey'le ve Osmanlı sol cenahındaki şehzâde Mustafa da Akkoyunluların sağ cenahındaki Zeynel Bey'le karşılaşmış demekti. Uzun-Hasan'ın maiyyetinde en mühim Türkmen beylerinden bâzıları da vardı. — Umumiyetle Oğuz Türklüğü ve bilhassa Anadolu Türklüğü için acı bir matem

günü olan bu büyük savaş gününde iki Türk devleti, iki Türk hükümdarı ve iki Türk ordusu devlet mefhumunun tabiî ve zarurî bir neticesi olarak karşılaşmış demekti. Uzun-Hasan'ın maksadı Fatih'i mağlûp edip Osmanlı ölkesini zaptederek İstanbul'a yerleşmek arzusiyle izâh edilir; hattâ Akkoyunluların Osmanlıları "çıtak" diye tahkir edip yalnız kendilerini hakikî Türk saydıkları ve netice itibariyle bu harbi Türklüğün Çıtaklıkla mücadelesi telâkki ettikleri rivayet edilir. Bununla beraber Türk tarihinin bu acıklı muharebesini Akkoyunlu padişahı Uzun-Hasan değil, Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet kazanmıştır: Harbin kazanılmasında en büyük âmil, Osmanlıların sılâh üstünlüğüdür. — Akkoyunlu ordusunun sağ cenahına kumanda eden Uzun-Hasan oğlu Zeynel Bey Osmanlı Azebleri tarafından şehîd edilmiş ve Azeb-ağası Mahmud Ağa bu kahraman Türkmen prensinin başını keserek şehzâde Mustafa'ya ve o da Fatih'e takdim etmiştir. Eski Osmanlı ordusunda üç türlü Azeb vardır: Hicretin dokuzuncu ve Milâdın On beşinci asrından itibaren bu ismi taşıyan ve bundan evvel 1421 = 824 vukuâtının İkinci Murad devrine müsâdif üçüncü fıkrasında görüldüğü gibi Osmanlı müverrihlerinin haksız olarak "Düzmece" dedikleri "Mustafa-Çelebi" tarafından tesis edilmiş olan bu asker ocağı Tersâne Azebleri, Yaya Azebleri ve Kale Azebleri sınıflarına ayrılır. "Tersâne halkı" denilen Bahriye Azebleriyle bâzı kalelerin muhâfazasında kullanılan Kale Azebleri daimî olmakla beraber, hafif bir Okçu sınıfı teşkil eden Yaya Azebleri sefer açıldıkça ihtiyaç nisbetinde toplanıp seferden sonra dağılır: Bunlar umumiyetle Türk ırkındandır. Azeb sınıflarının en kalabalığı Yaya Azebleridir. En az mevcudlusu da Tersâne Azebleri denilen sınıftır: "Ayn-i Ali" nin "Risâle-i Vazife-hârân" ismindeki eserinde bunların Birinci Ahmed devrinde ve H. XI=M. XVII nci asır başlarındaki mevcudu 2364 kişiden ibaret gösterilir. Yaya Azebleri muharebelerde saff-ı-harbin en önünde yer alarak düşman üzerine ok yaylımı açmakla mükelleftir: Yâni en tehlikeli vazife bunlara verilir. Otluk-beli muharebesinde Azeb mıkdarı otuz bin kadardır: Uzun-Hasan'ın küçük oğlu Zeynel Bey işte bunların ok yaylımlarında vurulduktan sonra Azeb-ağası Mahmud Ağa tarafından başı kesilmiştir. — Uzun-Hasan Otluk-beli muharebesini kaybettikten sonra payıtahtı olan Tebriz'e çekilmiştir: Evvelce de gördüğümüz gibi Uzun-Hasan'ın devleti Şarkî-Anadolu, Azerbaycan, İran ve Irak ölkelerinden mürekkep ve muazzam bir imparatorluktur; bu Oğuz Türk imparatorluğuna «Bayındıriyye» yahut «Akkoyunlu» devleti denilir. Akkoyunlular, Karakoyunluların tarihî rakîpleridir: Timur istilâsında Karakoyunlular Osmanlı tarafını iltizam etmişler, Akkoyunlular Timur'a iltihak etmişlerdir. Uzun-Hasan bu tarihten bir müddet evvel Karakoyunlu devletini ortadan kaldırmış, fakat nihayet Otluk-beli muharebesi de Osmanlılarla Akkoyunlular arasındaki tarihî husumeti tasfiye ettiği için Akkoyunlu devleti ondan sonra artık belini doğrultamamış ve bilhassa Uzun-Hasan'ın ölümünden sonra inkıraza doğru gitmiştir. — Fatih Otluk-beli muharebesinden sonra Akkoyunlu ordusunu tâkib etmemiştir: Bu muharebe bir fütuhât harbi değildir; bütün mesele, Şark'daki en kuvvetli düşmanın zararsız bir hale getirilmesidir ve bu maksat da temin edilmiştir. Onun için Fatih harp meydanında üç gün kaldıktan sonra İstanbul'a avdet etmiştir. — Düşmanın tâkib edilmemesinde Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın âmil olduğu rivayet edilir: Bâzı Osmanlı menbâlarında bunun

sebebi islâmî duygularla izâh edilmekteyse de bu mühim nokta ayrıca tetkik edilmelidir: Aşağıda bu sene vukuâtının son fıkrasına da bakınız. — Akkoyunlu âlimleriyle san'atkârlarından Osmanlılara esir olanlara Fatih hürmet ve riâyet göstermiş ve bunlardan Kadı Mahmud'la münşî Seyyid-Mehmed vesaire gibi bâzı kıymetli adamları İstanbul'a gönderip kendi hizmetine almıştır. — Osmanlı ordusunun avdetinde Akkoyunlulara tâbi olan "Şebin-Karahisar/Şarkî-Karahisar" 24 Ağustos = 29 Rebî'ül-evvel Çarşanba günü teslim suretiyle işgal edilmiş ve bu suretle harbten evvel Niksar'a kadar uzayan Akkoyunlu hududu harbten sonra buralara kadar gerilemiştir. — Otluk-beli zaferinin en mühim neticelerinden biri de Osmanlılar aleyhine kurulan Şark - Garp müslüman ve hıristiyan ittifakının en şiddetli darbeyle sarsılmış ve Garb'ın artık Şark'a istinad edemiyecek bir hale getirilmiş olmasıdır: Onun için bu zafer hakikatte yalnız Akkoyunlulara karşı değil, belki bütün müttefiklere karşı kazanılmış ve Otluk-beli'nde Akkoyunlularla beraber Venedikliler ve diger hıristiyan devletler de mağlûb edilmiş demektir: Evvelce de gördüğümüz gibi Venedikliler Uzun-Hasan'a dört kalyonla toplar ve topçular göndermişlerse de bunların Otluk-beli muharebesine yetiştirilemediği rivayet edilir; muharebeden sonra gerek Venedik, gerek Papalık ve Napoli elçileri ertesi sene için yeniden yardım temin etmek üzere Uzun-Hasan tarafından memleketlerine iade edilmişlerdir; fakat Akkoyunlu devleti en şiddetli darbeyi yemiş olduğu için artık belini doğrultamamıştır: Bu ittifaklarla elçiler için 1472 = 877 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. İşte bütün bunlardan dolayı Fatih'in Otluk-beli zaferinden çok memnun olduğu için kırk bin erkek ve kadın esir âzâd ettiği rivayet edilir. — Osmanlı menbâlarında Uzun-Hasan'ın ismi "Hasan-ı Tavîl" ve "Hasan-ı Dirâz" şekillerine de sokulmuştur: Bunların her ikisi de Uzun-Hasan" mânâsına gelir).

Osmanlılara karşı Akkoyunlular ve Karaman-oğullarıyla ittifak etmiş olan Hıristiyan müttefikler donanmasının Adalar denizindeki taarruzları.

(Evvelce de gördüğümüz gibi bu donanma Venedik cumhuriyetiyle Papalık makamının, Napoli, Aragon ve Kıbrıs krallıklarıyla Rodos Şövalyelerinin verdikleri gemilerden mürekkeptir ve Venedikli Pietro Mocenigo'nun kumandasındadır: Bir taraftan Anadolu'da Otluk-beli muharebesi olurken bir taraftan da bu müttefikler donanması taarruza başlıyarak Antalya, İzmir ve Midilli limanlarını yağma ve tahrib etmiştir; bilhassa İzmir'de câmilerle beraber kiliseler bile yıkılıp yakılmış, müslümanlarla beraber hıristiyanlar da kılıçtan geçirilmiş, câmilere iltica eden müslüman kadınları en fecî taarruz ve tecâvuzlara uğramış, velhasıl irtikâb edilmiyen vahşet ve rezalet kalmamıştır: Bu şenî vahşetlerde din nâmına hareket eden Papalık kuvvetlerinin önayak olması bu müessesenin tarihinden hiç bir zaman silinmiyecek lekelerdendir).

Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın azli.

(Fatih'in Otluk-beli muharebesinden İstanbul'a gelir gelmez Mahmud Paşa'yı derhal azlettiği rivayet edilir ve buna sebeb olarak da Paşa'nın Padişahı Uzun-

Hasan'ı tâkib etmekten vazgeçirmiş olması gösterilir: Her halde bu mesele ayrıca tetkik edilmelidir. — Mahmud Paşa'nın azlinden sonra kendisinin imâr ettirmiş olduğu Hasköy'e nefyedildiği veyahut arzusiyle çekildiği ve bu köyün Filibe civarında "Uzunca-ova Hasköyü" olduğu rivayet edilir. — Paşa'nın bundan biraz sonraki idamı için 1474=879 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Bir rivayete göre de Mahmud Paşa idam edildiği tarihe kadar vazifesine devam etmiştir).

1474 = 879

Venediklilerle elbirliği eden Karaman-oğullarının İçel mıntakasını istirdad etmeleri.

(Uzun-Hasan'la beraber Otluk-beli muharebesinde bulunduktan sonra Akkoyunlu hükümdarı payıtahtına dönerken ondan ayrılıp İçel taraflarına gelen Karaman-oğulları Pîr-Ahmed ve Kasım Beylerin bundan evvelki son vaziyetleri için 1472=877 vukuâtının üçüncü ve dördüncü fıkralarına bakınız. — Amiral Pietro Mocenigo'nun kumandasında bulunan Hıristiyan müttefikler donanması 1473=878 vukuâtının ikinci fıkrasında gördüğümüz İzmir vesaire fâcialarından sonra Kilikya sahillerine bir ihraç hareketi yapmış ve bu ihraç kuvvetleri Silifke kalesini muhasara altına almıştır: Venedikliler işte bu sırada zaptettikleri Silifke ile diger bir takım kaleleri müttefikleri olan Karaman-oğlu Kasım Bey'e teslim ettikleri gibi, Pîr-Ahmed Bey de Ermenek, Minan vesair şimalî İçel kalelerini işte bu fırsattan istifade ederek işgal etmiştir. Gerek Venediklilerin, gerek Akkoyunluların Karaman-oğullarını himâye etmeleri, Akkoyunlu-Venedik irtibat ve muvâsalasında Kilikya sahillerinden istifade edebilmek maksadiyle izâh edilir).

Büyük Türk riyaziyyecisi Ali-Kuşçu'nun ölümü.

(İsmi "Alâüddin-Ali ibni Muhammed"dir; babası Mehmet, Aksak-Timur'un meşhur torunu Uluğ-Beğ'in Doğancı-başı'sı olduğu için kendisine "Kuşcu" denilmiştir. — Uluğ-Beğ'in Semerkand'daki meşhur Rasadhânesini ikmâl ettiren bu zat olduğu gibi, Bursalı Kadı-zâde-i Rûmî'nin ikmaline muvaffak olamıyarak ölmesi üzerine meşhur Zeyc'i ikmâl eden de bu büyük âlimdir. — Uluğ-Beg'in ölümünden sonra Tebriz'e gelip Uzun-Hasan'a intisab eden Ali-Kuşcu sefaretle Fatih nezdine gönderilmiş, Fatih fırsattan istifade ederek kendisini hizmetine almak istemiş, o da sefaret vazifesini ifâdan sonra geleceğini va'detmiş ve gelirken günde bin akça harcirah aldığı gibi bir hey'et tarafından istikbal edilip hürmet ve riâyetle İstanbul'a getirilmiş ve Ayasofya Medresesine günde iki yüz akça ile müderris tâyin edilmiştir. — Ali-Kuşcu'nun "Risâlet-ül-Muhammediyye" ve "Risâlet-ül-Fethiyye" isimleriyle Fatih namına yazdığı riyâziyye ve hey'et kitapları Tanzimat devrine kadar Osmanlı maarifinde klâsik bir ehemmiyet almıştır. — Osmanlı riyâziyyecilerinin pîri sayılan bu büyük adamın İstanbul'a gelmesi Osmanlı hey'et ve riyâziyyesine yeni bir inkişaf vermiştir. — Ali-Kuşçu merhumun mezarı Eyüp'dedir).

Gedik-Ahmed Paşa'nın üçüncü Kilikya seferi ve İçel'in istirdadı.

(Yukarda bu sene vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz gibi Otluk-beli muharebesinden sonra Karaman-oğulları Pîr-Ahmed ve Kasım Beyler memleketlerine dönüp Venediklilerin yardımıyla İçel mıntakasını istirdâd etmişlerdir: Gedik-Ahmed Paşa'nın üçüncü Kilikya seferi işte bu vaziyet üzerine açılmıştır. — Gedik-Ahmed bir takım hîleler ve muharebelerle Silifke, Ermenek, Minan, Develi-Karahisar vesaire gibi mevkileri ele geçirmiş, bu sefere Karaman valisi şehzâde Mustafa da iştirâk etmiş ve nihayet Konya'ya dönen bu hasta şehzâde yolda ve Niğde civarındaki Beypazarcığı mevkiinde vefat etmiştir. Şehzâdenin ölüm haberi üzerine Konya'ya dönen Gedik-Ahmed Paşa, Mustafa-Çelebi'den sonra Kastamonu'dan Karaman valiliğine nakledilen Sultan-Cem'in lalalığına tâyin edilmiştir. — Karaman-oğlu Pîr-Ahmed Bey'in ailesiyle hazinesinin bulunduğu Minan kalesinin Gedik-Ahmed'e teslim oluşunu yüksek bir tepenin üstünden seyreden bu Türkmen prensinin son mukavemet ümidiyle beraber ailesinin de elden gittiğini görünce kendisini tepeden ve bir rivayete göre de kale mazgallarından aşağı atarak intihara teşebbüs ettiği halde ölmediği rivayet edilir. — Gedik-Ahmed'in birinci ve ikinci Kilikya seferleri için 1472=877 vukuâtının birinci ve dördüncü fıkralarına bakınız).

Eski Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın idamı.

(Mahmud Paşa bir rivayete göre 1473 = 879 senesinde Otluk-beli muharebesini müteâkıp azledildikten sonra bu tarihte idam edilmiş ve diger bir rivayete göre de bu tarihe kadar vazifesinde devam ettikten sonra idam olunmuştur: İdam gününde de ihtilâf vardır; meselâ bir rivayete göre 3 Rebî'ül-evvel = 18 Temmuz Pazartesi ve diger bir rivayete göre 3 Rebî'ül-âhir=17 Ağustos Çarşanba günü idam edilmiştir. 1473=879 tarihinde azledilmiş olduğu hakkındaki rivayet doğru olduğu takdirde Vezâret-i-uzmâ makamının bir müddet açık kalmış olması lâzımgelir: Bu makama Gedik-Ahmed Paşa'nın tâyini için aşağıda bu sene vukuâtının son fıkrasına bakınız. — İstanbul'daki Mahmud Paşa çarşısı, mahallesi ve câmii bu vezirin ismini taşır. — "Mahmud Paşay-ı Velî" denilen bu Paşa, İstanbul'un fethinden sonra ilk Osmanlı Vezir-i-a'zamı olduğu gibi, devşirme ve dönme Sadr-ı-a'zamlar silsilesinin de başında gelir. — Osmanlı menbâlarında Paşa'nın idamı hakkında gösterilen başlıca sebep, kendisiyle arası açık olan Karaman valisi şehzâde Mustafa'nın vefatında matem tutmamış ve hattâ sevinç alâmetleri göstermiş olmasıdır: Rivayete nazaran şehzâdenin ölüm haberi üzerine her kes gibi o da Fatih'e ta'ziyesini arza gelmiş, fakat rakîpleriyle düşmanları bu vesileyle tekrar iş başına getirilmek ihtimalinden korktukları için aleyhinde tezvirat olmuş, evlât acısıyla yüreği yanan Fatih'e Mahmud Paşa'nın bu matemden sevinç duyduğu ve hattâ eğlenceler içinde yaşadığı arzedilmiş, bunun üzerine Fatih bir gün Paşa'nın evine birdenbire bir casus göndermiş ve bu casus da Paşa'yı siyah yerine beyaz elbiseyle satranç oynarken görüp Padişaha arzetmiş: Mahmud Paşa'nın felâketine işte bu tahkikat sebeb olmuş; Fatih'in emriyle Paşa tevkif edilip Yedikule zındanına atılmış; on yedi yahut on sekiz gün zındanda kalmış ve ondan sonra da

kafası kesilerek idam edilmiş. — Diger bir rivayete göre de yakışıklı ve çapkın bir genç olan şehzâde Mustafa Mahmud Paşa'nın karısını baştan çıkarmış ve işte bundan dolayı Paşa şehzâdeyi zehirleterek intikam aldığı için Padişah da Paşa'yı idam ettirmiştir! — Bununla beraber Paşa'nın idamında muhtelif sebepler olduğu, meselâ vaktiyle Bosna fethedildiği zaman eline geçmiş olan kralın hayatını Padişahdan müsaade almıyarak bağışladığı için muhtelif suçlarla itham edilen bu kralın sonradan ancak bir fetvâ ile idam edilebilmesine sebeb olmak, Karaman seferinde İshak Bey'in firarına meydan vermek, son defa Otluk-beli zaferi üzerine Uzun-Hasan'ın tâkib edilmesine mâni olmak vesaire gibi bir çok hareketleriyle Fatih'in gözünden düşmüş ve nihayet Şehzâde Mustafa meselesi idamına vesile teşkil etmiş olduğu da rivayet edilir: Bunlar için 1463=867 vukuâtının ikinci, 1466=871 vukuâtının birinci ve 1473=878 vukuâtının gene birinci fıkralarına bakınız. — Edebiyatta «Adnî» mahlasını kullanan Mahmud Paşa'nın şairlik cephesi de vardır; meselâ şu beytinde düşman şerrinden uğrıyacağı âkıbeti âdetâ keşfetmiş gibidir:

Rûyine hâil olan dîde-i hûnâbumdur
Bana düşmenlik idenler yine ahbâbumdur

Mahmud Paşa'nın haftada bir kere âlimlerle şairleri sofrasına topladığı ve öyle ziyafetlerde pilâvına altın nohutlarla hakikî nohutları karışık koydurarak her kesin kısmeti kaşığında çıktığı rivayet edilir. — Mahmud Paşa iki defa Vezir-i-a'zam olmuştur: Birinci defasında 1453=857 den 1466=871 tarihine kadar on üç sene ve ikinci defasında da 1472=877 den 1473=878 tarihine kadar bir sene yahut 1474=879 tarihine kadar bir buçuk sene iş başında bulunmuş ve bu suretle iki sadâretinin mecmuû 14 sene kadar tutmuştur. Halbuki bâzı Osmanlı menbâlarında ve meselâ Osman-zâde Tâib'in "Hadîkat-ül-vüzerâ" sında ilk defa on beş ve ikinci defa bir sene hesabiyle mecmuû on altı sene gösterilir: Mahmud Paşa'nın ilk sadâreti için 1453=857 vukuâtı içinde "1 Haziran=23 Cumâda-l-ûlâ" fıkralarının dördüncüsüne, ilk azli için 1466=871 vukuâtının ikinci fıkrasına, ikinci sadâreti için 1472=877 vukuâtının beşinci fıkrasına ve son defa azli için de 1473=878 vukuâtının sonuncu fıkrasına bakınız. — Paşa'nın birinci ve ikinci sadâretleri arasında 1466=871 den 1472=877 tarihine kadar süren altı senelik fâsıla Gelibolu sancak beyliği ve bu vazifeyle müşterek olan donanma kumandanlığıyla geçmiş olduğu için Mahmud Paşa Osmanlı menbâlarında üçüncü yahut dördüncü "Kapdan-ı-Deryâ" sayılır: Çünkü bir rivayete göre kendisinden evvel Balta-oğlu Süleyman Bey, Hamze Paşa ve Has-Yunus Paşa bu makamda bulunmuşlardır; daha zayıf bir rivayete göre de Hamze Bey yahut Paşa bu vazifede bulunmamıştır: Halbuki Bizans menbâlarına göre Mahmud Paşa'dan evvel Hadım-İsmail Bey'le Zağanos Paşa da bu makamda bulunduğu için Mahmud Paşa altıncı Kapdandır).

İşkodra muhasarası.

(İşkodra şehri ilk defa olarak Yıldırım Bâyezid devrinde Türkler tarafından işgal edilmişse de sonradan Venediklilerin eline geçmiştir: 1392 = 794 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bir taraftan Venedik Cumhuriyetiyle olan harp

halinin devam etmekte olması ve bir taraftan da Akkoyunlularla ittifak etmiş olan bu cumhuriyetin Otluk-beli muharebesi esnasında garbî Anadolu sahillerine yaptığı taarruzlarla Karaman-oğullarına yaptığı yardımların mukabelesiz kalmaması bakımlarından açılan bu sefere Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa memur edilmiştir; bununla beraber Fatih'in bizzat hareket ettiği hakkında da bir rivayet vardır. — Venedik hâkimiyyetinde bulunan İşkodra'yı Antonio Loredano ismindeki Venedikli muhâfız müdafaa etmiştir. — On üç kantarlık gülleler yağdıran muazzam Türk topları kalede gedikler açtıktan sonra umumî bir hücum olmuş, Türk askeri iki yerden kaleye girmiş, fakat şiddetli bir müdafaa ile karşılaşıp bir hayli telefât vermiş olduğu için İşkodra zaptedilememiştir. — İşkodra'nın bu muhasarası Mayıs = Muharrem ayından Ağustos = Rebî'ül-âhir ortalarına kadar üç buçuk ay sürmüş ve bu sırada Mihal-oğlu Ali Bey on beş bin atlıdan mürekkep bir akıncı kuvvetiyle Dalmaçya ve Karniol taraflarına akın ederek oraları yağma ve tahrib ettikten sonra yirmi bin esir getirmiştir).

Cem-Sultan'ın Karaman valiliğine tâyini.

(Kastamonu valiliğinde bulunan Cem-Sultan'ın 15 Şa'bân=25 Kânunuevvel Pazar günü Karaman valiliğine nakledildiği rivayet edilir. — Fatih Sultan Mehmed'in ortanca oğlu olan Karaman valisi şehzâde Mustafa-Çelebi'nin Otluk-beli muharebesinden sonra vefatı üzerine açık kalan Karaman valiliğine küçük şehzâde Cem-Sultan tâyin edilince Gedik-Ahmed Paşa da kendisine lala olmuştur. — Karaman eyâletinin merkezi, Selçukîlerle Karaman-oğullarının payıtahtı olan Konya şehridir. — En kuvvetli rivayete göre 1459=864 senesinin 26/27 Safer=22/23 Kânunuevvel Cumartesi/Pazar gecesi doğmuş olan Sultan-Cem Karaman valiliğine tâyin edildiği zaman yaşı 15 sene 2 gündür. — Cem-Sultan 9 yaşındayken Kastamonu valiliğine tâyin edilmiş ve orada geçirdiği altı sene içinde bir taraftan da tahsil etmiştir: 1468=873 vukuâtına bakınız. — Fatih'in vefatı üzerine tahta çıkan büyük kardeşi İkinci Bâyezid'e karşı hareket ettiği tarihe kadar Cem-Sultan altı buçuk sene Konya valiliğinde bulunmuş ve bu sırada etrafına bir çok âlimlerle şairler toplamıştır).

Vezâret-i-uzmâ makamına Gedik-Ahmed Paşa'nın tâyini.

(Mahmud Paşa'nın yerine Gedik-Ahmed Paşa'nın gelmesi demek, Türk devletinin başında Türk olmıyan bir devşirmenin yerine Türk olmıyan bir devşirme gelmesi demektir: Mahmud Paşa Hırvat yahut Rum, Gedik-Ahmed Paşa Arnavut yahut Rumdur ve her ikisi de devşirme ve dönmedir; bununla beraber islâmî hislerinden dolayı halka karşı mûtedil davranan Mahmud Paşa'ya mukabil Gedik-Ahmed Anadolu Türklerine karşı bir çok zulümleriyle mâruftur : 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1475 = 879

Boğdan bozgunu.

(Eflak'la beraber şimdiki Rumanya'yı teşkil eden ve Eflak'ın şimalinde bulu-

nan Boğdan'ın asıl ismi "Moldava"dır: Avrupalıların "Moldavia/Moldavie" gibi isimlerle andıkları bu Prensliğe Osmanlı Türklerinin "Boğdan" demeleri, devlet müessisi olan bir voyvodanın isminden dolayıdır; bununla beraber gene Osmanlı menbâlarında "Kara-Boğdan" tesmiyesine de tesadüf edilir: Bu terkipteki "Kara" sıfatı "tâbi" ve "mahkûm" mânâlariyle izah edilmektedir. — 1455=859 tarihinde Türk kuvvetine karşı durulamıyacağını takdir eden Boğdan voyvodası "Petru Aaron" senede iki bin altın haraç altına girmek suretiyle tâbiiyyet kabul etmiş ve o tarihten itibaren bu haraç verilmekle beraber, o voyvodanın kuvvetli bir şahsiyet olan halefi "Dördüncü Ştefan cel Mare" ordusunu tensik ederek mukavemet ve istiklâl fikirlerine kapılmıştır: Hattâ bundan dolayı son zamanlarda haraç vermemiye veyahut haracını bizzat getirip metbûuna tâzimâtını arzetmekten imtinâ etmiye başladığı rivayet edilir. — Tıpkı Eflak gibi ötedenberi Macaristan, Lehistan ve Osmanlı imparatorluğu arasında nüfuz ve hâkimiyyet mücadelesine sahne olmuş küçük bir hükûmet için müstakil yaşamak imkânı olamıyacağını hesab etmiyecek kadar hissine mağlûp olan Ştefan'a karşı sefer açılması işte bundan mütevellit gösterilir: Bununla beraber Boğdan voyvodasının Türk hâkimiyyetinde bulunan Eflaklılara taarruz etmesi gibi bir takım husumet sebepleri daha vardır. Zaten Fatih için Boğdan'ın zaptı, Boğazlarla şimalî Anadolu sahillerinin fethinden sonra Karadeniz hâkimiyyetini tamamlamak için artık bir zaruret halini almış demektir. İşte bütün bu sebeplerden dolayı Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa Fatih'in emriyle Arnavutluk'dan Kara-Boğdan üzerine yürümüş ve hattâ bir rivayete göre 1474=879 vukuâtının beşinci fıkrasında gördüğümüz İşkodra muhasarasını işte bundan dolayı kaldırmış, fakat Süleyman Paşa'ya karşı bir meydan muharebesine girişmekten çekinen voyvoda ustalıklı bir hareketle Paşa'yı Türklerin "Ağaç-denizi" dedikleri "Roboëni/Rasboieni" ormanlarından geçirip "Berlatu/Berlad" ırmağına kadar çekerek kendi askerinden başka Macar ve Leh yardım kuvvetlerinden mürekkep elli bin kişilik bir orduyla "Vaslui" nahiyesindeki "Racova/Rakovitza" da hücuma geçmiş, ilk hamlede bozguna uğradığı halde sonradan vaziyetini düzeltip İşkodra muhasarasından gelen Osmanlı kuvvetinin yorgunluğundan, mevsimin şiddetli soğuklarından ve mevkiin bataklıklarından istifade etmiş, Süleyman Paşa kuvvetleri bozulmuş ve Paşa güçlükle esaretten kurtulmuş, Türk esirlerinin hemen hepsi kazıklanmış ve Hıristiyan âleminde büyük bir sevinçle karşılanan bu zafer Tuna üzerindeki kalelerden bâzılarının da bu âsi voyvodanın eline geçmesiyle neticelenmiştir: Bu muharebe 17 Kânunusâni=9 Ramazan Salı gününe müsâdiftir; bununla beraber 7 Kânunusâni = 28 Şa'bân Cumartesi ve 10 Kânunusâni = 2 Ramazan Salı rivayetleri de vardır. — Bu vak'adan çok memnun olan Papalık makamı " Büyük Ştefan" denilen bu voyvodaya "Athleta Christi = Athlète du Christ = Hristos'un pehlivanı„ ünvanını tevcih etmiştir; bununla beraber aşağıda 1476 = 881 vukuâtının birinci fıkrasında görüleceği gibi Hristos'un Pehlivanı biraz sonra Fatih'den müthiş bir sille yemiştir. — Dördüncü Ştefan bu seferlik muharebeyi kazanmış olmakla beraber Osmanlılardan fazla telefat vermiş ve ordusu çok yıpranmıştır. — Bâzı Osmanlı menbâlarında Süleyman Paşa'nın bu hezimeti ordusunun yağma ile meşgul olduğu sırada gafil avlanmış olmasıyla izâh edilir).

1475 = 880

Şimalî Karadeniz'deki Ciniviz kolonilerinin fethi, Karadeniz'in bir Türk gölü halini alması ve Kırım Hanlığının tâbiiyyeti meselesi.

(Fatih'in bir taraftan Boğdan=Moldava Prensliğini iki yanından sıkıştırmak ve bir taraftan da gittikçe kuvvetlenmekte olan Moskova Büyük-Prensliğinin daha fazla genişlemesine sed çekmek için bu seferi açmış olduğundan bahsedilir. — Bu sırada Moskova tahtında çok mühim bir şahsiyet vardır: "Büyük İvan" ismiyle şöhret bulan ve "Veliki-Kniyaz" yâni "Büyük-duka" yahut "Büyük-prens" unvanını taşıyan bu Rus prensinin asıl adı "Üçüncü İvan Vasilyeviç" dir. Çingiz hanedanının Kıpçak Hanlığına tâbi olan Moskova Prensliği, bilhassa o Hanlığın parçalanmasındanberi kuvvetlenmiye başlamış ve bu vaziyetten istifade etmek istiyen Üçüncü İvan artık Mongol hâkimiyyetinden kurtulmayı en büyük hedef ittihâz etmiştir. Bu tarihten ancak beş sene sonra o maksadında muvaffak olan Moskova prensi bu sırada ölkesini şimale ve garba doğru genişletmekle meşguldür. Üçüncü İvan'ın siyasî fikirlerinde bilhassa karısının büyük bir tesiri olduğundan bahsedilir: Bizans imparatorluğunun son saltanat hanedanı olan "Paleoloğos" sülâlesine mensub olan bu prenses son imparator Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'us kardeşlerinden Thomas'ın kızıdır; 1460=864 vukuâtında gördüğümüz gibi, Fatih Sultan Mehmet cenubî Mora despotluklarını fethettiği zaman oranın despotlarından olan bu Thomas Paleoloğos bir Venedik gemisiyle İtalya'ya kaçıp Papalık makamına iltica etmiştir: Prens Thomas Roma'da ölmüş ve "Sophia" ismindeki kızı Papa'nın himâyesinde kalmıştır; Papa "İkinci Paul" ün bu kızı Türklere karşı rol oynıyabilecek birisiyle evlendirmek istediği rivayet edilir: İşte bundan dolayı aslen Rum olan Kardinal "Bessarion" Papa'ya Moskova Prensi Üçüncü İvan'ı tavsiye etmiş, Prense elçiler gönderilmiş, İvan memnuniyetle kabul etmiş ve nihayet Papalık tarafından çehizlenen Bizans prensesi mühim bir maiyyetle Moskova'ya gönderilmiştir; bu münasebetle Yunanistan'dan, İstanbul'dan ve Roma'dan bir çok Rum ve İtalyan âlimleriyle san'atkârları, asilzâdeleriyle siyaset adamları Moskova'ya gitmiş ve işte bu suretle Üçüncü İvan'la prenses Sophia'nın düğün tarihi olan 1472=877 senesinden itibaren Rus payıtahtı Bizans ve İtalyan kültürlerinin yeni bir merkezi olmıya başlamıştır. Rusya'nın teşekkül tarihinde bu düğün mühim bir dönüm noktasıdır: Bir taraftan prenses prense Mongol hâkimiyyeti aleyhine telkinatta bulunurken, bir taraftan da Avrupa devletleriyle elçiler teâti edilmiş ve hattâ Üçüncü İvan ayni zamanda Akkoyunlu hükümdarı ve Fatih'in şarkta en büyük düşmanı olan Uzun-Hasan'la da münasebette bulunmuştur; fazla olarak Moskova prensi Bizans prensesiyle izdivacından itibaren artık kendisini Şarkî-Roma'nın meşrû vârisi farzetmiye başlamış, iki başlı bir kartal şeklindeki Bizans armasını benimsemiş, Moskova'yı Ortodoksluğun yeni merkezi haline getirmek istemiş ve hattâ bu fikirler Çarlık devrinin sonuna kadar Rus diplomasisinde bir an'ane halini alıp asırlarca devam etmiştir. Dünya siyasetini ve bilhassa siyaset âleminin Türkiye aleyhindeki tertibâtını çok büyük bir dikkatle tâkib eden Fatih gibi bir şahsiyet için böyle bir vaziyete karşı icab eden tedbirlerin ihmali tabiî kabil değildir. — İstanbul'un

fethi üzerine Paleoloğos hanedanı yüzünden iki verâset meselesi çıktığından bahsedilir: Bu iki iddiânın her ikisi de yukarda bahsi geçen Bizans prenslerinden Thomas Paleoloğos'un çocuklarına aittir: Bunlardan biri kocasına böyle bir fikir veren prenses Sophia'ya ve biri de Şarkî-Roma imparatorluğu üzerindeki mevhum hukukunu sonraları Fransa kralı Sekizinci Charles'e parayla satmış olduğundan bahsedilen Thomas oğlu Andria'ya aittir! Andria'nın bu hukuk alışverişi için 1460=864 vukuâtına ve Sekizinci Charles'in İkinci Bâyezid devrinde girişmek istediği teşebbüsler için de 1494=899 vukuâtına bakınız. Birbirini nakzeden ve ayni bir mevhum hakkın iki kardeş tarafından iki muhtelif devlete devredilmesinden dolayı ortaya çıkan bu iki iddiânın Fransa'ya isnad edilen safsatanın bilhassa coğrafî vaziyeti itibariyle İkinci Bâyezid için hiç bir kıymet ve ehemmiyeti olmayacaksa da, ölkesini mütemâdiyen genişletip ordusunu yeni silâhlarla kuvvetlendirmekte olan Moskova Büyük-Prensinin verâset dâvâsı Fatih için günün birinde ciddî bir gaile şeklini alabilecek mühim bir vaziyet demektir: Şimalî Karadeniz sahillerinin fethi ve Kırım Hanlığının himâye altına alınması her şeyden evvel işte bu vaziyetle alâkadardır; fazla olarak Boğdan Beyliği bu fütuhât üzerine hem şimalden, hem cenuptan tehdid edilebileceği gibi, cenup ve garp sahillerinden sonra şimal sahilleri de işgal edilmek suretiyle Karadeniz bir Türk gölü haline gelecektir. — Vezir-i-a'zam Gedik-Ahmed Paşa'nın memur olduğu bu sefer onun askerî bir muzafferiyyeti olmaktan ziyade Fatih'in siyasî bir muvaffakıyyeti demektir: Çünkü Kefe vesaire gibi Ciniviz kalelerinin teslimi Gedik-Ahmed'in bu sefere çıkmasından evvel temin edilmiştir. — Bu meşhur seferde Gedik-Ahmed Paşa kumandasında üç yüz gemiden mürekkep bir donanma 1 Haziran=26 Muharrem Perşenbe günü Cinivizlerin şimalî Karadeniz sahilinde en mühim müstemlekesi olan Kefe önlerine asker çıkarmış, yardımcı Tatar kuvvetleriyle beraber kale muhasara edilmiş, fakat üç gün mukavemetten sonra Fatih'in bu seferden evvel elde etmiş olduğu "Squerciafico" isminde bir Cinivizle şehirdeki Tatarlarla Ermenilerin Cinivizlere ihanetleri üzerine Kefe teslim ediliverince Azak vesair Ciniviz kaleleri artık mukavemetsiz teslim olmuş ve nihayet "Mankup/Menkup" kalesi de ânî bir hareket üzerine teslim alınmıştır. — Şimalî Karadeniz sahillerini Osmanlı hâkimiyyetine sokan ve Fatih'in siyasî tedbirleriyle evvelden temin edilmiş olan bu sür'atli ve kolay muvaffakıyet, 1461=865 tarihinde cenubî Karadeniz sahillerinin işgaliyle neticelenen şimalî Anadolu seferindeki harekâtın ikinci safhası sayılabilir: İstanbul'un fethinden itibaren Boğazların hâkimiyyeti tamamlandıktan sonra cenubî ve şimalî Karadeniz sahillerinin de işgali bu denizin artık bir Türk gölü haline gelmesiyle neticelenmiş demektir. Karadeniz'de henüz Osmanlı hâkimiyyetine girmemiş sahiller pek fazla değildir: Hattâ Osmanlı menbâlarına göre bu seferde "Çerkesistan'a kadar" şimalişarkî sahilleri de işgal edilmiştir: Bundan maksat "Anapa" ya kadar olan sahil boyunun işgalidir; bu vaziyete göre henüz ele geçmemiş olan yerler, cenubî Kafkas ve Boğdan sahillerinden ibaret demektir. — Karadeniz'in şimalindeki Ciniviz müstemlekelerinin fethi Kırım Hanlığının şiddetli bir saltanat buhraniyle karşılaşır: Klâsik rivayete göre Kırım hanı Hacı-Giray'ın vefatı üzerine on iki oğlu arasında başlıyan saltanat kavgaları içinde bir aralık tahta çıktıktan sonra kardeşi Ahmed-Giray'a mağlûb olarak Cinivizlerin Kefe kolonisine iltica etmiş

olan Mengli/Benli-Giray bu seferki Osmanlı istilâsında esir olarak İstanbul'a sevkedilmiştir : Ahmed-Giray'a karşı Kırımlılar işte bu Mengli-Giray'ı Fatih'den istedikleri için bu prens Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak şartiyle Kırım Hanlığına tâyin edilmiş ve rivayete nazaran kendisine tuğ ve sancak verilerek bir mıkdar askerle memleketine gönderilmiştir. — Kırım Hanlığı kuvvetli bir rivayete nazaran işte bu tarihten itibaren Osmanlı hâkimiyyet ve himâyesi altında istiklâlsiz bir krallık şeklini almış ve saltanat mücadelelerinden dolayı anarşi içinde kalan bu memleket bir taraftan Rusların, bir taraftan da Cinivizlerin tahakkümleri altında yıkılıp gitmekten kurtulmuştur: Her halde bu Hanlık o tarihten itibaren daha üç asır yaşıyabilmesini sırf Osmanlı himâyesine medyundur. — Mengli-Giray'ın Fatih tarafından Kırım Hanlığına tâyinini 1478=883 ve 1485=890 tarihlerine müsâdif gösteren rivayetler de vardır, fakat son tetkiklere göre bütün bu klâsik rivayetler çok yanlıştır; bu tetkiklerden çıkan neticeler şöyle sıralanabilir : 1 — Sahil boylarındaki Ciniviz kolonilerini zaptetmek isteyen eski Kırım hanı Hacı-Giray muhasara âletlerinden mahrum olduğu için Fatih'le ittifak etmiş ve hattâ 1454=858 senesi Temmuz=Receb ayında Osmanlı donanmasıyla Kırım ordusu Kefe'yi muhasara edip Cinivizleri haraca bağlamışlardır; 2 — O tarihten itibaren âkıbetlerini anlıyan Cinivizler muhâcerete başladıkları için bu koloniler gittikçe zayıflamıştır; 3 — Hacı-Giray'ın ölümünden sonra oğullarının saltanat mücadelesinde Mengli-Giray iki defa Hanlık tahtına çıkmış ve ikinci hanlığında çıkan karışıklıklar üzerine Kefe Cinivizlerine iltica etmişse de zındana atılmıştır; 4 — İşte bu vaziyet üzerine Osmanlılar Kırım'a dâvet edilip Ciniviz kolonileri zaptedilmiş ve Kefe zındanından tahtına avdet eden Mengli-Giray da bu 1475 = 880 tarihinden itibaren Osmanlı himâyesine girmiştir; 5 — Bir sene sonra tahtından indirilen Mengli-Giray İstanbul'a gidip iki sene kadar kalmış ve nihayet Kırım beylerinin ricası üzerine 1478=883 tarihinde Fâtih tarafından tekrar Kırım hanlığına tâyin edilmiştir: Klâsik rivayette işte bu 1478=883 vukuatiyle bundan evvelki 1475 = 880 vukuâtı birbirine karıştırılmıştır. Mengli-Giray'ın Topkapu sarayında bulunup son zamanlarda neşredilen bâzı arîzaları da bu notları teyid etmektedir).

1476 = 881

Fatih'in Boğdan zaferi.

(Osmanlı haraçgüzarlığından silkinip kurtulmak için Fatih'in iradesine karşı cephe almış olan Moldava=Boğdan/Kara-Boğdan voyvodası "Dördüncü Ştefan cel Mare"nin tedibine gönderilmiş olan Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa kuvvetlerini bozarak Papalık makamından "Athleta Christi=Hristos'un pehlivanı" şeklinde bir ünvan alması Fatih'in cezasız bırakacağı bir cür'et değildir: 1475 = 879 vukuâtına da bakınız. — Bilhassa yukarıki fıkrada gördüğümüz şimalî Karadeniz fütuhâtı Boğdan'ın şimalden ve cenupten tazyikine imkân verdiği için Fatih Sultan Mehmet ordusunun başında Tuna'yı geçerek Boğdan'a girerken 300 gemiden mürekkep donanması da Besarabya sahillerini işgal ederek Akkerman'ı zaptettikten sonra Tuna ağızlarına hâkim olmuştur.

Fatih'in Ştefan'la muharebesi 26 Temmuz =3 Rebî'ül-âhir Cuma gününe müsâdiftir : O gün Ştefan'ın ordusuyla tahassun ettiği " Roboëni/Rasboieni=Ağaçdenizi" ormanlarına kadar ilerliyen ve askerin en önünde onlara örnek olarak ormanların içine atılan Fatih Sultan Mehmet nihayet "Valea-Alba=Akdere" mevkiinde şiddetli bir muharebeden sonra Boğdan ordusunu tamamiyle mağlûb etmiş ve atından devrilen âsi voyvoda bin müşkilâtla kaçıp canını kurtarabilmiştir. — Bu seferde Eflak Beyi Radul da padişahın maiyyetinde bulunmuştur; hattâ Kırım Hanının da iştirâki hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir. — Bu muzafferiyet üzerine bütün Boğdan'ın kat'î surette fetih ve işgali mümkün olduğu halde öyle bir imkândan istifade edilmiyerek düşmanın mağlûbiyetiyle iktifa edilip geri dönülmesi Türk ordusunda vebâ çıkmış olmasındandır. Bâzı muahhar Garp menbâlarında hastalık yüzünden olan bu zarurî avdetin bir ric'at şeklinde gösterilmesi kat'iyyen doğru değildir : Düşman ordusu tamamiyle bozulup yere serildikten sonra Türk ordusu avdet etmiştir).

Macar kralının Semendire muhasarası ve Türklere karşı yaptırdığı üç ahşap kalenin yakılması.

(Macar kralı ve meşhur H nyadi Janos'un oğlu Mathias Korvin Türklere karşı gerek Macar hududunun gerek Belgrad'ın emniyetini temin için Morava'nın Tuna'ya karıştığı nokta karşısında üç ahşab kale kurdurduğu gibi Türklerin şarktan ve garptan Belgrad'ı tehdid eden iki mühim kalesine karşı da taarruza geçmiştir : Bu iki Türk kalesinin biri Belgrad'ın garbında ve Sava nehri üzerinde bulunan "Sabacz/Schabatz = Böğür-delen" istihkâmı ve biri de gene Belgrad'ın biraz cenubuşarkîsinde bulunan ve Sırbistan krallığının ilhakına kadar payıtahtı olan "Semederevo = Semendire" kalesidir; bunların birincisi 1470 = 875 yahut 1471 = 876 tarihinde Fatih'in emriyle birdenbire sevkedilen yirmi bin asker tarafından Macarların taarruzlarına rağmen büyük bir sür'atle inşâ edilmiş bir Türk eseridir: Son zamanlarda Türk ordusunun muhtelif cephelerindeki meşguliyetinden istifade eden Macar kralı işte bu Böğür-delen kalesini işgal ettikten başka Semendire'yi de muhasara etmiştir : Böğür-delen'in istirdadı için 1521 = 927 vukuâtı içinde "7 Temmuz = 1 Şa'bân, Pazar" fıkrasına bakınız. Macar kralını Semendire muhasarasından vazgeçirmek için Fatih Dalmaçya ve Hırvatistan taraflarına akıncılar gönderip kralın Napoli'den getirilmekte olan nişanlısı prenses Beatrix'in geçeceği yolları yağma ve tahrib ettirip kan ve ateş içinde bıraktırmış, prenses yangınlar ve harâbeler içinden bin türlü korkular ve tehlikeler içinde geçebilmiş ve mevsimin şiddetli soğuklarına rağmen buz tutan Tuna'nın üstünden geçerek karşı yakaya saldıran Türk akıncıları Macar kralının ahşab kalelerini kâmilen yakmışlardır).

Rumeli müslümanlarının beş vakit namaz kılmaları hakkında bir irade neşri.

(Fatih'in böyle bir irade neşretmekle henüz ihtidâ etmiş, fakat İslâmiyyete tamamiyle ısınmamış olan Rumeli unsurlarını müslümanlaştırmak istediği rivayet edilir; muhtelif tarihlerde Türkçeden başka dil konuşulmasını men'etmek için neşredilen bâzı fetvâlar da işte bu Türkçeleştirme ve müslümanlaştırma tedbirlerindendir).

1477 = 882

Arnavut Vezir-i-a'zam Gedik-Ahmed Paşa'nın Arnavutluk seferine gitmekten imtinâ etmesinden dolayı azil ve hapsi.

(Arnavutluğun en mühim merkezlerinden olan İşkodra şehri bu sırada Venediklilerin elindedir: Bir taraftan Osmanlı - Venedik harbinin sürüncemede kalması ve bir taraftan da Balkan hâkimiyyetinin tamamlanması için Arnavutluk meselesinin artık tasfiyesine lüzum görülmesi Fatih'in yeni bir Arnavutluk seferine karar vermesiyle neticelenmiş ve işte bunun üzerine Padişah İşkodra'nın Venediklilerden fethine Vezir-i-a'zam Gedik-Ahmed Paşa'yı memur etmiştir. Evvelce de gördüğümüz gibi Gedik-Ahmed Arnavut yahut Rumdur ve belki de bir çok emsâli gibi Arnavut-Rum melezidir: Her halde Fatih gibi bir Padişah'ın emrettiği Arnavutluk seferine gitmekten imtinâ edip temerrüd etmesi ancak işte bu millî vaziyetiyle izâh edilebilir. Osmanlı menbâlarında Gedik-Ahmed'in "Teallül idüp bahâneler gösterdiğinden", bir takım "ma'zeretler" serdettiğinden veyahut İşkodra kalesinin fethine imkân olmadığını ileri sürdüğünden bahsedilir! Âşık-Paşa-zâde kısaca "Ahmed ihmâl itti, Padişah Ahmed'i tuttu" demektedir: Her halde Anadolu Türklerine karşı bu gibi tereddütlerle ihmallere kapıldığı hiç görülmemiş olan Gedik-Ahmed'in Arnavutluğa karşı bir sefer açılınca Fatih'in emrini bile dinlememesi bu devşirme vezirin ruhî vaziyeti bakımından bilhassa dikkat edilecek bir noktadır. — İş başından uzaklaştırılmış olan Türk devlet adamlarına karşı dönmeler ve devşirmeler zümresinin en mühim şahsiyyeti olan bu Gedik-Ahmed için 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız. — Gedik-Ahmed o zaman "Boğaz-kesen" denilen şimdiki Rumeli-hisarında zındana atılmıştır).

Devşirmelerden sonra Türklerin yeniden iktidar mevkiine gelmesi ve Karamânî-Mehmet Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ makamına tâyini.

(Arnavutluk seferine muhalefet eden Arnavut Gedik-Ahmed'in yukarıki fıkrada gördüğümüz azil ve hapsi üzerine inhilâl eden Vezâret-i-uzmâ makamına "Nişânî" yahut "Tevkiî" ve "Karamânî" lâkaplariyle meşhur Konyalı Türk vezir Mehmet Paşa tâyin edilmiştir. — Tevkiî-Mehmet Paşa Mevlânâ sülâlesindendir. İlmî ve edebî seviyyesinin yüksekliğiyle o devrin en muhterem ve mümtaz adamlarındandır. Ayasofya kütüphânesinde 3204 numarada mukayyed arapça Osmanlı tarihinde kendi kullandığı künye "Muhammed ibn-ül-Ârif-it-Tevkiî" şeklindedir. — Karamânî-Mehmet Paşa'nın Vezir-i-a'zam olmasıyla İstanbul'un fethindenberi devleti idare etmekte olan Devşirmeler zümresinin yerine Anadolu Türkleri tekrar iş başına geçmiştir: Çandarlı-Halil Paşa'nın idamiyle Karamânî-Mehmet Paşa'nın sadâreti arasında sırayla iş başına gelen Rum yahut Hırvat Mahmud Paşa, Rum-Mehmet Paşa, Rum yahut İlliryalı İshak Paşa ve Rum yahut Arnavut dönmesi Gedik-Ahmed Paşa gibi Vezir-i-a'zamlar hep devşirmeler ve dönmeler takımındandır; bütün bu adamların müslümanlaşmaları ve Türkleşmeleri hep kendi şahıslarından başlar! Aradan tek bir nesil bile geçmiş olmadığı için bunların asıllarını unutmuş olmaları kabil değildir: Bi-

lâkis yukarki fıkrada bahsi geçen Gedik-Ahmed misalinde görüldüğü gibi asıllarına bağlılıklarını muhtelif vesilelerle göstermişlerdir! İşte bundan dolayı Devşirmeler Türkler arasında mütemadî bir ihtilâf olduğu için Fatih devrinde dahilî siyaset itibariyle Türklerle yabancılardan mürekkep iki parti vaziyeti vardır: Devşirmelerin en mühim şahsiyyeti ve âdetâ reisi olan Gedik-Ahmed'e mukabil Türk devlet adamlarının en mühimmi de işte bu Karamânî-Mehmet Paşa'dır. — 1453=857 tarihinde Çandarlı-Halil Paşa'nın azlinden bu 1477 = 882 tarihine kadar Devşirmeler zümresi 24 sene mütemâdiyen iş başında kalmıştır: Fakat buna mukabil Karamânî-Mehmet Paşa merhumun temsil ettiği Türkler partisi ancak dört sene iktidar mevkiinde kaldıktan sonra sukut etmiştir! — Aşağıda görüleceği gibi Karamânî-Mehmet Paşa'nın gerek Arnavutluk, gerek Venedik harbi gibi meselelerin hallinde büyük hizmetleri görülmüş ve idare tarihimizde de muhtelif kanunlar tedvin ederek çok mühim bir mevki tutmuştur; Osman-zâde Tâib onun bu muvaffakıyyetini:
"Hâlâ düstûr-ül-amel olan kavânîn-i nâfianın ekseri netîce-i tedbîr-i isâbetpezîridir"
şeklinde anlatır. — 1481=886 vukuâtının İkinci Bâyezid devrine müsâdif ikinci fıkrasında görüleceği gibi Karamânî-Mehmet Paşa Fatih'in ölümü üzerine çıkan kargaşalıkta Devşirmeler tarafından öldürtülerek iktidar mevkii tekrar onların eline geçmiştir).

İnebahtı = Lepanto muhasarası.

(Tam on dört senedir devam etmekte olan Osmanlı - Venedik harbi artık müzminleşmiştir: 1463 = 867 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Muhtelif vesilelerle arasıra şiddetlendikten sonra tekrar gevşiyen bu uzun sefer Venedik hazinesine pek çok zarar verdikten başka deniz ticartini de çok sarsmış ve bilhassa Şark müttefikleri olan Akkoyunluların mağlûbiyetinden itibaren Venediklilerin artık hiç bir ümitleri kalmamıştır. İşte bundan dolayı kendi müracaatleri üzerine kabul edilen bir senelik bir mütâreke esnasında bir takım sulh müzakereleri cereyan etmişse de anlaşmak imkânı olmadığı için neticesiz kalmıştır. Bu vaziyete karşı harbi tekrar şiddetlendirerek askerî muvaffakıyetler elde etmek istiyen Venedikliler "Antonio Loredano" kumandasındaki donanmalarını Adalar denizinde faaliyete memur etmişler ve garbî - Anadolu sahillerine yeniden tecavuzlarda bulunmuşlardır. Şimalî Yunanistan'ın cenup sahilinde bir Venedik müstemlekesi olan Lepanto = İnebahtı kalesinin muhasarası işte bu harekâtın mukabelesidir. — İnebahtı muhasarasına Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa memur olmuşsa da Antonio Loredano'nun kale müdafilerine donanmayla yardım etmesinden dolayı yalnız kara kuvvetlerine istinad eden Süleyman Paşa fethe muvaffak olamamış ve nihayet avdetinde azledilerek Rumeli Beylerbeyliğine Davud Paşa tâyin edilmiştir).

Arnavutluk'da Kroya = Akçahisar muhasarası.

(Müteveffâ İskender-Bey'in merkezi olan bu sarp ve müstahkem kalenin seksen bin kişilik bir kuvvetle Mihal-oğlu Ali Bey tarafından muhasara edildiği

rivayet edilir. İskender'in ölümünden sonra Venediklilerin eline geçen bu kalenin muhasarası 15 Mayıs = 1 Safer Perşenbe günü başlamıştır. On üç ay süren bu muhasara nihayet kalenin teslimiyle neticelendiği için son ve kat'î muhasaradır: Aşağıda 1478 = 883 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — 2 Eylül = 23 Cumâda-l-ûlâ Salı günü Venedikliler yardım kuvvetleri göndermişlerse de mağlûb edilmişlerdir. — Akçahisar'ın Türker tarafından ilk fethi için 1415= 818 vukuâtının ikinci fıkrasına ve İskender tarafından hîle ile zaptından sonraki ilk muhasarası için 1447 = 851 vukuâtının birinci, ikinci muhasarası için 1450 = 854 vukuâtının gene birinci fıkralarına, üçüncü muhasarası için 1466= 870 — 871 ve dördüncü muhasarası için de 1467 = 872 vukuâtına bakınız).

Turhan-oğlu Ömer Bey'in Venedik civarına kadar uzayan İtalya akını.

(Türk akıncıları Venediklilerin muhtelif tahkimâtına rağmen İsonzo nehrini geçtikten ve "Geronimo Novello" kumandasındaki Venedik ordusunu mağlûb ettikten sonra Piave sahillerine kadar dehşet saçarak ve her tarafı yıkıp yakarak ilerlemişler ve hattâ Venedikliler Türklerin yaktıkları yangınları çan kulelerinden görmüşlerdir! — Türk akıncıları bir çok ganîmetler ve esirler alarak muvaffakıyyetle yerlerine dönmüşlerdir. — Tekmil İtalya'yı haşyet ve dehşet içinde titreten bu korkunç akın hareketi Teşrinievvel başlarından ve Cumâda-l-âhire sonlarından Teşrinisâni başlarına ve Receb sonlarına kadar takriben bir ay sürmüştür. — Gerek bu hareket, gerek yukarıki fıkrada bahsi geçen Akçahisar muhasarası, ondan evvelki fıkrada gördüğümüz Venedik taaruzlarının mukabelesidir).

1478 = 883

Arnavutluğun eski merkezi olan Kroya = Akçahisar kalesinin teslim olması.

(Yukarda 1477=882 vukuâtının dördüncü fıkrasında görüldüğü gibi evvelce İskender-Bey'in merkezi olan bu çok sarp ve müstahkem kalenin muhasarasına o senenin 15 Mayıs=1 Safer Perşenbe günü başlanmış ve muhasara harekâtı tam on üç ay sürdükten sonra bu senenin 16 Haziran = 15 Rebî'ül-evvel Salı günü kale teslim olmuştur: Bir rivayete göre de teslim tarihi bundan bir gün eveline, yâni 15 Haziran = 14 Rebî'ül-evvel Pazartesi gününe müsâdiftir. — Mahsurların erzak buhranından dolayı kedi, köpek bile yediklerinden bahsedilir. — Müteveffâ İskender-Bey'in müdâfiler içinde bulunan bâzı arkadaşlarının burada yakalanıp idam edildikleri hakkında bir takım rivayetler vardır. — Bu çok sarp mevkiin sukutu Arnavutluk meselesinde en mühim pürüzün temizlenmesi ve bu meselenin Venedikliler aleyhine ve Türkler lehine halledilmiye başlanması demektir. — Evvelce Türk hâkimiyyetine girmiş olan bu meşhur kale, âsi İskender-Bey Arnavutluğa kaçtığı zaman hîle ile onun eline geçmiş ve o zamandanberi Arnavutlarda kaldıktan sonra İskender'in ölümü üzerine Venediklilere intikal etmiştir: 1447 =851 vukuâtının birinci fıkrasına ba-

kınız. — İskender-Bey, İkinci Murad ve Fatih devirlerinde yirmi beş sene işte bu sarp ve müstahkem kaleyi merkez ittihâz etmiştir. — "Kroya" kelimesi Arnavutçada "çeşme" mânâsına gelir. O sırada Fatih Sultan Mehmet Arnavutluğa gelmiş olduğu için Kroya=Akçahisar'ı bizzat kendisi teslim almıştır. — Bu kalenin bundan evvelki muhtelif muhasaraları için 1477 = 882 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız.

İşkodra muhasarası.

(Venediklileri Arnavutluk'da vurmak suretiyle hem on beş senedir müzminleşen Osmanlı - Venedik harbini bitirmek, hem Arnavutluk meselesini Türkler lehine halletmek istiyen Fatih, yukarıdaki fıkrada gördüğümüz Kroya=Akçahisar muhasarasının sonlarına doğru İşkodra'yı muhasara ettirmiş ve Akçahisar teslim olduktan sonra kendisi de İşkodra önlerine gitmiştir. — Anadolu Beylerbeyi Mustafa Paşa ile Rumeli Beylerbeyi Davud Paşa şehrin etrafını zaptettikten sonra 8 Haziran=7 Rebî'ül-evvel Pazartesi gününden itibaren muhasara hattını kurmıya ve 22 Haziran=21 Rebî'ül-evvel Pazartesi gününden itibaren de teslim teklifini reddetmiş olan kaleyi bombardmana başlamışlardır. Fatih Sultan Mehmet Akçahisar'dan İşkodra'ya 1 Temmuz=30 Rebî'ül-evvel Çarşanba gecesi gelmiştir. — Bu muhasarada on bir büyük top kullanılmıştır: Bunların en büyüklerinin gülleleri on üç kantar ağırlığında olduğuna göre İstanbul muhasarasında kullanılan en büyük güllelerden bir kantar fazla demektir: Bu vaziyetten de anlaşılacağı gibi, İstanbul muhasarasındanberi Türk topçuluğu mütemadî bir tekâmül halindedir. İstanbul muhasarasındaki "Şâhî" lerden daha büyük olan bu muazzam toplar İşkodra önlerinde döktürülmüştür; Müneccimbaşı bunu şöyle anlatır:

"Kal'anın yollarında olan sa'b dağlarından ve derbendlerden top geçürmek bir vechile mümkin olmamağla emr-i Hümâyûn ile vâfir bakır bile götürülmüş idi. Kal'aya vusûl müyesser oldukda üzerine havâle olunan dağlarda top furunları ihdâs olunup toplar döküldü".

Bu topların en büyüğüne "Muhammed" ismi verilmiş ve bütün masrafları Fatih'in muhterem refikası Mükerreme-Hatun tarafından tesviye edilmiştir. Tabiî bu vaziyet o zamanki Osmanlı ordusunun harp sanâyii itibariyle de ne kadar yüksek bir seviyyede bulunduğunu gösterir: İstanbul muhasarasında kullanılan büyük toplar için 1453=857 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Hadım-Süleyman Paşa'nın bundan evvelki İşkodra muhasarasında da on üç kantarlık gülleler atan büyük toplar kullanıldığı rivayet edilir: 1474=879 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. — Bu muhasarada zeytinyağı, kükürt, balmumu ve daha bir takım maddelerden mürekkep bir yangın bombası da kullanılmıştır: Geceleri kuyruklu yıldız gibi bir iz bırakan ve ince bir ses vererek seyreden bu yangın bombasının her şeyi yaktığı ve hattâ düştüğü kuyuların suyunu bile kuruttuğu rivayet edilir! Askerlik tarihinde infilâklı tahrip bombalarının ilk defa olarak kullanılması da gene Fatih devrindeki Rodos muhasarasındadır: Aşağıda 1480=885 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — İşkodra üzerine büyük toplarla günde yüz yetmiş sekiz büyük gülle yağdırıldığı ve 22 Temmuz

=21 Rebî'ül-âhir Çarşanba günüyle 27 Temmuz=26 Rebî'ül-âhir Pazartesi günü umumî hücumlar yapılıp bâzı tabyalar zaptedildiği halde mukavemet devam etmiştir. — 27 Temmuz=26 Rebî'ül-âhir Pazartesi günü umumî hücumda on bir "Ejder" topun hepsi birden şehrin büyük kapısına tevcih edilmiş, fakat bu kapıdan şehre giren Yeniçeriler de mahsurlarla beraber bombardmandan müteessir oldukları için, içeri girenler tekrar dışarı çıkmış ve işte bundan dolayı o gün İşkodra zaptedilememiştir. — Bu vaziyet üzerine akdedilen bir harb meclisinde İşkodra'nın tamamiyle tecridi için o civarda bulunan ve bâzı Osmanlı menbâlarında "Deregvas" yahut "Dergos" gibi muharref isimlerle anılan "Drivasto" ve İşkodra gölünün sahilinde bulunduğu için "Gölbaşı„ denilen "Xabiacco/Schabibak" ve bilhassa Türklerin "Leş" dedikleri "Alessio/Lissa" kalelerinin işgaline karar verilmiştir: O sırada Venediklilerin elinde bulunan bu kalelerin birincisi on altı gün müdafaadan sonra fethedilmiş, ikincisi hiç mukavemet etmeden derhal teslim olmuş ve üçüncüsü de muhâfızlarının hayatına dokunulmamak şartiyle teslimiyet göstermiştir; bu kasabada âsi İskender-Bey'in gömülmüş olduğu Saint-Nicolas" kilisesi derhal câmiye tahvil edilmiştir: 1468 = 872 vukuâtına da bakınız. İşte bu tedbirlerle beraber İşkodra'ya karşı bir havâle kalesi yapılmış ve bu suretle muhasara hali daimî ve sıkı bir ablukaya tahvil edildikten sonra mevsim ilerlemiş olduğu için 18 Eylül = 20 Cumâda-l-âhire Cuma gününden itibaren muhasara tedricen kaldırılmıştır: Fatih'in bu tarihten dokuz gün evvel 8/9 Eylül = 10/11 Cumâda-l-âhire Salı/Çarşanba gecesi karargâhını kaldırıp İstanbul'a hareket etmiş olduğu rivayet edilir. — İşkodra ablukasında kırk bin kişilik bir kuvvetle Evrenos-oğlu Ahmed Bey'in bırakıldığı anlaşılmaktadır. — İşkodra muhasarası 8 Haziran = 7 Rebî'ül-evvel Pazartesi gününden 18 Eylül = 20 Cumâda-l-âhire Cuma gününe kadar üç ay dokuz gün sürmüştür: Fakat umumî bombardman 22 Haziran = 21 Rebî'ül-evvel Pazartesi gününden Ağustos = Cumâda-l-ûlâ başlarına kadar takriben bir buçuk ay devam etmiştir. — Bu muhasarada müdafaa harekâtını kalenin Venedikli kumandanı "Antonio de Lezze" idare etmiştir).

Rumeli-hisarı'nda mahpus olan Gedik-Ahmed'in affiyle Selânik sancağına tâyini.

(Fatih İşkodra muhasarasına giderken o sırada Emîr-i-alem ve sonradan Vezir-i-a'zam olan Hersek-zâde Ahmed Bey yolda bir münasip fırsat bularak kendisi gibi dönme ve devşirme olan Gedik-Ahmed hakkında şefâatte bulunmuş ve işte bunun üzerine derhal İstanbul'a çavuşlar gönderilerek Gedik-Ahmed zındandan çıkarılmıştır : Hersek-zâde'nin bu şefâati, devşirmeler arasındaki tesânüdün unutulmaz delillerindendir. — Gedik-Ahmed biraz sonra veyahut ayni zamanda Deryâ Kapdanlığına da tâyin edilerek deniz seferlerine memur edilmiştir : 1479=884 vukuâtının beşinci ve 1480=885 vukuâtının üçüncü fıkralarına bakınız. — Hersek dukası "Stipan Kossariç" in oğlu olan Hersek-zâde Ahmed için 1463=867 vukuâtının üçüncü ve Gedik-Ahmed'in Arnavutluk seferine gitmekten imtinâ etmesi üzerine azil ve hapsi için de 1477 = 882 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1479 = 883

Karada ve denizde on altı sene süren uzun bir seferden sonra Osmanlı - Venedik sulh muahedesinin imzası ve başta İşkodra olmak üzere Arnavutlukla diger bâzı yerlerin Türklere teslimi.

(Bu büyük muharebenin ilânı için 1463=867 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. — Osmanlı - Venedik sulh muahedesi Milâdın 1479 senesi Kânunusâni ayının 26 ncı ve Hicretin 883 senesi Zülka'de ayının 3 üncü Salı günü İstanbul'da imza edilmiştir: Bir gün evvel imza edildiği hakkında da bir rivayet vardır; fakat bâzı menbâlarda tesadüf edilen 1478 = 882 tarihi tamamiyle yanlıştır. Bu muahedeyi Venedik Cumhuriyeti nâmına İstanbul'a gelen "Giovanni Dario" isminde bir murahhas imzalamıştır: Türkiye için unutulmaz bir zafer vesikası olan bu muahedenin akdi, büyük ve kıymetli Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa merhumun daima şükranla anılacak hizmetlerindendir. — Evvelce Osmanlılara karşı akdedilmiş olan Papalık-Venedik-Napoli-Macaristan-Akkoyunlu-Karaman ittifakının netice itibariyle hiç bir muvaffakıyyet temin etmemiş olması, bilhassa Akkoyunlularla Karaman-oğullarının Fatih tarafından birer birer ezilmesi, Arnavutlukla Mora'da Osmanlı muvaffakıyetlerinin tevâlisi ve bilhassa hıristiyan müttefikler arasında sıkı bir elbirliği temin edilememesi yüzünden nihayet Napoli kralı Ferdinand ile damadı olan Macar kralı ve meşhur Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın oğlu Mathias Korvin'in Fatih'le ayrı ayrı sulh akdine teşebbüs etmeleri ve bilhassa abluka altında bunalan İşkodra'nın da artık kurtulmak yahut kurtarılmak imkânı kalmamış olması gibi siyasî ve askerî sebeplerle mali, iktisadî ve ticarî zarar ve ziyanlarla buhranların da inzimâmı artık daha fazla dayanamıyacak bir hale gelen Venedik cumhuriyetini nihayet mağlûp vaziyette bir sulh akdine mecbur etmiştir. — Osmanlı - Venedik sulh muahedesi mucibince Mora ve Dalmaçya'da iki tarafın bu on altı senelik harp esnasında birbirlerinden aldıkları yerlerin mütekabilen iadesi, ancak Arnavutluk'da "Kroya = Akçahisar" kalesinin Venediklilere iade edilmeyip Osmanlılarda kalması, abluka altında bulunan İşkodra ile havalisinin Osmanlı ordusuna teslimi, Venedik cumhuriyeti tarafından Osmanlı imparatorluğuna iki senede iki yüz bin duka altını harp tazminâtı verilmesi, ayrıca Venedik hükûmetinin Türk limanlarında ticaret serbestîsine mukabil Osmanlı devletine senede on iki bin duka altını haraç vermesi, Venedikliler tarafından zaptedilmiş olan Limni ve Bozcaada'nın da diger yerler gibi Türkiye'ye iadesi, Eğriboz/Ağrboz adasının Türklerde kalması, esirlerin mütekabilen iadesi ve bütün bunlara mukabil İstanbul'da bulunacak Venedik Balyozuna kendi tebaalar üzerinde eski salâhiyetlerinin tecdidi takarrür etmiştir. — Limni adasının ilk ilhakı için 1456 = 860 vukuâtının birinci fıkrasına, Venedikliler tarafından işgali için 1469 = 874 vukuâtının ikinci fıkrasına ve Eğriboz fethi için de 1470 = 875 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu muahede mucibince İşkodra şehri Türk ordusuna teslim edilmiş ve şehirden çıkıp gitmek istiyenlere serbest bırakıldığı için 450 erkek ve 150 kadından mürekkep altı yüz kişilik bir kafile gemilerle Venedik'e gitmiştir. — Eski menbâlarda "Arnavut İskenderiyyesi" ismiyle de anılan İşkodra'nın Türkler tarafından ilk işgali için 1392=794 vukuâ-

tının son fıkrasına ve son iki muhasarası için de 1474=879 vukuâtının beşinci ve 1478=883 vukuâtının ikinci fıkralarına bakınız. — Osmanlı menbâlarında İşkodra'nın işgali için 1477=882 tarihine dahî tesadüf edilirse de doğru değildir. — Bu sulhün en mühim neticesi, Arnavutluk meselesinin Türkler lehine kat'î surette halledilmiş olmasıdır: Artık Türk ordusunu işgal edebilecek bir Venedik-Arnavut mukavemeti kalmamıştır; bu tarihten itibaren Venediklilerin elinde şimalî Arnavutluk sahillerindeki "Antivari=Bar", "Dulcigno/Ulicin = Ölgün" ve "Durazzo=Dıraç" kasabalarından başka birşey kalmamış ve netice itibariyle Venedik cumhuriyeti tekmil Arnavutluğu Türklere terketmiş demektir. — İşte bu suretle Arnavutluğa kat'î şekilde hâkim olan Türk kuvveti için İtalyan yarımadası artık ilk adım atılacak bir istilâ sahası haline gelmiştir: Zaten Osmanlıların Yıldırım devrindenberi Roma'ya göz dikmiş oldukları rivayet edilir: 1391 = 796 vukuâtının Birinci Bâyezid devrine müsâdif altıncı fıkrasına bakınız. Şarkî-Roma fatihine nihayet Garbî-Roma yolunu da açan bu vaziyet bir sene sonra cenubî İtalya'da bir köprübaşı kurulmakla neticelenmiştir: 1480=885 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Arnavutluk işte bu 1479=883 tarihinden 1912=1330 Balkan harbine kadar 433 sene Türk hâkimiyyetinde kalmıştır).

1479 = 884

Osmanlı - Venedik ittifakı.

(Sulh muahedesinin akdi üzerine Venedik'e gönderilip fevkalâde muhteşem ve parlak merâsimle kabul edilen Osmanlı elçisi Lûtfi Bey'le Venedik cumhuriyeti arasında 25 Nisan=2 Safer Pazar günü imzalanan bu ikinci ve gizli muahede mucibince iki taraftan biri bir hücuma uğradığı takdirde Venedik cumhuriyetinin yüz harp gemisinden mürekkep bir donanmayla ve Osmanlı imparatorluğunun da yüz bin atlıdan mürekkep bir suvari kuvvetiyle yardım etmeyi taahhüd etmiş olduğu hakkında kuvvetli bir rivayet vardır: Bu ittifak muahedesi bâzı Garp müelliflerince müslüman Osmanlıların hıristiyan Avrupalılarla ilk ittifak vesikası sayılırsa da doğru değildir; bundan evvel Bizans imparatorluğu ile akdedilen ilk ittifak için 1346=747 vukuâtına ve Orhan Gazi devrindeki Ciniviz ittifakı için de 1352=753 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu Osmanlı - Venedik ittifakı üzerine Fatih bilhassa deniz seferlerinde tam bir serbestî temin ediyor ve Venedik de düşmanlarına karşı Osmanlılara dayanmak imkânını temin etmiş oluyordu. — Osmanlı imparatorluğu bilhassa bu devirden itibaren Avrupa işlerinde artık en mühim âmil vaziyetini almıya başlamıştır).

Transilvanya = Erdel akıncılarının bozulması.

(Mihal-oğulları Ali ve İskender, Evrenos-oğlu İsâ ve Malkoç-oğlu Bali Beyler gibi Rumeli Akıncı ocaklarının irsî beyleri kumandasında 30 - 40 bin kişilik bir kuvvet büyük ganîmetlerle Macaristan'dan avdet ederken "Karlsburg" civarındaki "Kenger - Mezoe/Kenger - Mesoe/Kenger - Mesir" ovasında ric'at

hattını kesen Transilvanya = Erdel voyvodası "Etienne/Stefan Bathori" ve Timişoara/Temeswar = Tımışvar kontu "Kinis" tarafından mağlûb edilmiştir: Bu hezimetin sebebi Akıncı beylerinin ittifaksızlığına ve askerin yağma için etrafa dağılmış olmasına atfedilir. — Bununla beraber Macarlar da 8 - 10 bin telefat vermiş ve hattâ "Bathori" maktul düşmüştür. — Bu vak'a 13 Teşrini-evvel=26 Receb Çarşanba gününe tesadüf etmektedir. — Kont Kinis'in zaferden sonra gösterdiği iğrenç vahşet Garp menbâlarında bile nefretle kaydedilir: Şehîd cesetlerinin üstüne içki sofraları kurdurmak, yemek yeyip dans etmek, Bathori'nin mezarında Türk esirlerini baltayla parçalatmak ve şehîd başlarından kuleler kurdurmak gibi vahşiyâne hareketlerden başka Kontun bir şehîdi dişleriyle kavrayıp kaldırarak çok fecî bir nevi cengâver raksına kalkışması tabiî tarihin daima nefretle anacağı unutulmaz vahşetlerdendir).

Turul beyliğinin zaptı, ilk Gürcistan ve Çerkezistan fütûhâtı.

(Fatih'in emriyle Amasya valisi şehzâde Bâyezid'in lalası Rakkas-Sinan Bey tarafından işgal edilmiştir. — Turul-Durul şimdiki Gümüşhane vilâyetinde bir kazadır: Merkezi "Ardasa" kasabasıdır: Fatih devrinde burası küçük bir Beylik halindedir; fakat buranın beyi Uzun-Hasan'ın hâkimiyyetini kabul etmiş ve hattâ Otluk-beli muharebesinde bu Bey ona yardım etmiştir: İşte bundan dolayı memleketinin zaptolunduğu rivayet edilir. — Tevkiî-Mehmet Paşa'nın Osmanlı tarihine göre Turul fethedildikten sonra "Gürcistan"dan da bir yer alınmıştır: Fakat bu yerin ismi çok muharref olduğu için neresi olduğu belli değildir; diger Osmanlı menbâlarında da buna ait bir şey yoktur: Gürcistan'daki küçük hükûmetlerle siyasî ve askerî münasebetler bilhassa Yavuz ve Kanunî devirlerinde inkişaf etmiş ve nihayet Üçüncü Murad devrinde büyük bir Gürcistan seferi açılmıştır: 1578=986 vukuâtının "5 Nisan" fıkrasına bakınız. — Gene Tevkiî-Mehmet Paşa'nın kaydine göre bu sırada diger bir ordu da "Kuban" ve "Anapa" taraflarını fethetmiştir: Her halde bu "Çerkezistan" seferinin Kefe üzerinden yapılmış olması lâzımgelir).

Deryâ Kapdanlığına ilâveten Avlonya sancağına tâyin edilmiş olan Gedik-Ahmed Paşa'nın Limni ve Bozcaada'yı tahkim ve Anadolu'dan getirdiği ahali ile iskân etmesi.

(Kaleleri yıkılmış ve bir müddettir ıssız kalmış olduğu için korsan yatağı haline gelen ve sulh muahedesi mucibince Venedikliler tarafından iade edilen bu adalarda tahkimât yapıldığı ve her türlü vergiden muâfiyet şartiyle Anadolu'dan ahali getirilip buralara yerleştirildiği rivayet edilir: Bâzı Osmanlı menbâlarında bu adaların Gedik-Ahmed tarafından zaptedilmiş olduğu şeklinde bir rivayete tesadüf edilirse de doğru değildir; 1479=883 vukuâtında gördüğümüz gibi bunlar Venedikliler tarafından muahede mucibince Türkiye'ye iade edilmiştir: Gedik-Ahmed'in yaptığı şey, iskân ve tahkim işlerinden ibarettir).

Yunan adalarından Aya-Mavri, Kefalonya ve Zanta dukalığının işgali.

(Yunanistan'ın garp sahiline müvâzi olarak şimalden cenuba doğru sıralanan "Santa-Maura/Aya-Mavri", "Céphalonia/Kefalonya" ve "Zenta" adaları o sırada bir dukalık halindedir ve burada Venedikli "Leonardo" isminde bir duka vardır: Leonardo metbûları veziyetinde bulunan Osmanlı imparatorluğu ile Venedik cumhuriyetinin müsaadesini almadan Napoli kralı İkinci Ferdinand'ın ailesinden bir prensesle evlendiği ve Venedik cumhuriyetiyle Napoli krallığı o sırada harp halinde bulunduğu için 1479 = 883 vukuâtında gördüğümüz Osmanlı - Venedik sulh muahedesinin ahkâmı bu adalara teşmil edilmemiştir. Fazla olarak Leonardo Osmanlı hazinesine tesviye etmeke olduğu haraçtan başka Yanya sancak beylerine de beş yüz duka altını harcirah vermekle mükellef olduğu halde o sırada tâyin edilen sancak beyine bu paranın yerine yemiş göndermekle iktifa ettiği için tedibine lüzum görüldüğünden bahsedilir: Fakat bu adalar Gedik-Ahmed Paşa kumandasında 29 gemiden mürekkep bir filo tarafından işgal edildiği zaman Leonardo hazinesini alıp Napoli'ye kaçmış olduğu için yakalanamamış ve adalar müdafaasız teslim olmuştur. Bununla beraber, asıl lüzumu olan şey bu adamın yakalanması değil, o adaların alınmasıydı: Fatih'in tasavvur ettiği İtalya seferi için bu adaların her halde işgali lâzımdı; bu ihtiyaç kansız temin edildi).

Hac yolundaki su bentlerinin tâmiri ve Dulgadır meselelerinden dolayı Osmanlı - Mısır ihtilâfının şiddetlenmesi.

(Dulgadır meselesinden dolayı sekiz senedir gergin bulunan Osmanlı - Mısır siyasî münasebetleri bu sırada yeni bir ihtilâf mevzûunun zuhurundan ve bir taraftan da eski ihtilâfı yeniden şiddetlendirecek hâdiseler vukuundan dolayı büsbütün fenalaşmıştır: Yeni ihtilâf mevzûu, muhteşem fütuhâtiyle İslâm âlemi üzerinde büyük bir nüfuz kazanmış olan Fatih'in dinî bir siyaset tâkibine başlıyarak müslümanları Osmanlı imparatorluğuna daha fazla meylettirmek için Hac yolundaki su menbâlarıyla bend vesaire gibi tesisâtı kendi hesabına tâmir ettirmek istemesidir: Fakat Suriye ve Filistin kıt'aları Mısır sultanlığına tâbi olduğu için Anadolu'dan itibaren bütün Hac yolu boydanboya Mısır hâkimiyyetinde demektir: İşte bundan dolayı Fatih o sıradaki Mısır Kölemen sultanı "El-Melik-ül-Eşref Seyfüddin Kayıtbay"a müracaat ederek su yollarının bütün masrafı kendisine aid olmak üzere tâmirine müsaade istemişse de bu meselenin siyasî neticelerinden çekindiği anlaşılan Mısır sultanı bunu bir izzetinefis meselesi yaparak reddetmiştir; zaten Osmanlıların Suriye'yi istilâsından çekindiği için ötedenberi hudut boylarında askerî tedbirler ittihâz etmekte kusur etmiyen ve fazla olarak Fatih'in Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'a karşı 1473 = 878 tarihindeki "Otluk-beli" zaferinden itibaren endişeleri büsbütün artmış olan Kayıtbay'ın su yolları meselesinde böyle bir vaziyet alması pek tabiîdir. İki taraf arasında bir rekabet sahnesi haline gelen Dulgadır ölkesindeki son hâdiselerin de bu zamana tesadüf etmesi, aradaki gerginliği büsbütün şiddetlendirmiştir. — Dulgadır prenslerinden Şah-Budak Mısır Kölemen devletinin, Alâüd-

devle de Osmanlı imparatorluğunun mahmisidir: Zaten ötedenberi iki büyük devlet arasında şehzâde kavgalarıyla sarsılan Dulgadır Türkmen hükûmetinin coğrafî vaziyeti saltanat vârislerinin kısmen bir tarafa, kısmen diger tarafa istinad etmeleriyle neticelenmektedir. — Fatih, eski Dulgadır hükümdarı Süleyman Bey'in kızı Mükerreme yahut Mükrime-Hatun'la evlenmiş olduğu için, bu prensler kendisinin kayın-biraderleridir. — Bundan evvel Mısırlılar Osmanlı mahmîsi olan Şehsüvar Bey'i mağlûp ve esîr ederek kendi mahmîleri olan Şah-Budak Bey'i tahta çıkarmışlar, fakat Osmanlılar Avrupa işleriyle meşgul oldukları için bu tarihe kadar Dulgadır işlerine müdahale edebilecek vakit bulamamışlardır: Fakat bu sefer Alâüddevle bir ordu himâyesinde sevkedilip tahta çıkarılmış ve Şah-Budak da Mısır'a kaçmıştır. — Osmanlı - Mısır ihtilâfının en mühim sebeplerinden sayılan bu mesele için 1471=876 vukuâtının ikinci fıkrasına ve iki taraf arasındaki siyasî münasebetlerin tarihçesi için de 1481=886 vukuâtının İkinci Bâyezid devrine müsâdif "26 Eylül=2 Şa'bân" fıkrasına bakınız).

1480 = 885

Kenger - Mezoe baskınının intikamı.

(Transilvanya = Erdel akıncılarının bundan evvel uğramış oldukları Kenger-Mezoe/Kenger-Mesir baskınındaki fecî vahşetler için 1479 = 884 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Bu sefer yapılan şiddetli akın hareketi işte o baskının mukabelesidir: Karniol, Karinthia ve İstirya içerlerine kadar uzayan ve güzergâhını boydanboya yağma ve tahrib eden bu büyük akın hareketi bir çok ganîmetler ve içlerinden beş yüzü papas olmak üzere binlerce esirler alınarak muvaffakıyetle neticelenmiş ve büyük zararlara uğrıyan Macarlardan müthiş bir intikam alınmıştır).

Hersek dukalığının ilhakı.

(Küçük oğlunu rehîne vererek Osmanlı devletine inkıyâd eden Hersek dukası "Stipan/Stefan Kossariç" in ölümü üzerine bu memleketin diger iki oğlu Vladislas ve Vladko idaresinde ikiye bölünmesinden bir müddet sonra Vladislas tutunamıyacağını anlıyarak Macaristan'a kaçmış, memleketi işgal edilmiş, kardeşi Vladko'nun elinde ancak bir iki kale kalmış ve nihayet onlar da alınarak bu dukalığın artık lüzumsuz olan siyasî mevcudiyetine nihayet verilmiştir. — 1463=867 vukuâtının üçüncü ve 1483=888 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

İtalya seferi ve Otranto'nun fethi.

(Gedik-Ahmed Paşa kumandasında gönderilen yüz gemiden mürekkep Osmanlı filosu 28 Temmuz = 20 Cumâda-l-ûlâ Cuma günü Otranto limanına girmiş, Yeniçerilerle Azebler sahile çıkarılmış, ancak on dört gün ehemmiyetsiz bir mukavemet gösteren şehir nihayet 11 Ağustos = 4 Cumâda-l-âhire Cuma günü fethedildikten sonra etrafındaki mulhakat da işgal edilmiştir: Bu vak'a için 26 Tem-

muz=18 Cumâda-l-ûlâ Çarşanba tarihi de rivayet edilirse de doğru değildir. — Osmanlı menbâlarında bu sefere "Pulya seferi" denir: Bu tesmiyenin sebebi cenubî İtalya'nın bu kısmına "Apulia/Puglia/Pouille" denilmesidir. — Fatih'in bu deniz seferini açmakla tâkib ettiği ilk maksat Napoli krallığının fethidir: Venedik cumhuriyeti o sırada Napoli krallığıyla harp halinde bulunduğu ve Türkiye ile de müttefik olduğu için Venedikliler Fatih'e "Sebastiani Gritti" isminde bir sefir göndererek böyle bir sefere teşvik etmişler ve bu suretle düşmanları olan Napoli kralı Ferdinand'ı Osmanlılarla uğraşmak mecburiyetine düşürmek istemişlerdir: Bu teşebbüse Papalık makamı da iştirâk etmiştir! — Bununla beraber bâzı Bizans ve Garp menbâlarında Fatih'in asıl maksadı Şarkî-Roma'dan sonra Garbî-Roma'yı da fethederek bütün İtalya'ya hâkim olmak şeklinde izah edilir: Zaten bu büyük fikrin ona ecdâdından intikal ettiği hakkında muhtelif rivayetler vardır; meselâ Yıldırım Bâyezid'in "Saint-Pierre" mihrâbında atına ot yedireceğinden bahsetmesi hakkındaki rivayet için 1391 = 796 vukuâtının Birinci Bâyezid devrine müsâdif altıncı fıkrasına bakınız. Fatih'in de bu sözü tekrar ettiği hakkında bir rivayet vardır. Zaten eski Türklerce Roma "Kızıl-Elma" sayılır: Fatih Sultan Mehmed'in bu Kızıl-Elma'ya varmak için basamak ittihâz ettiği "Puglia=Pulya" ve "Calabria=Kalavriyye/Kıllevriye" gibi cenubî İtalya eyâletleri vaytiyle Şarkî-Romalılarla müsluman Arapların elinde bulunmuş olduğu için Bizans'ın Türk fatihi hem Şarkî-Roma'nın vârisi, hem İslâm gazâ cihâdının en büyük mümessili sıfatiyle bu memleketler üzerinde tarihî haklar iddia edebilecek bir vaziyettedir ve hattâ bu haklarından bizzat bahsetmiş olduğu ve fazla olarak Venedik cumhuriyetinin de bu tarihî hukuku tasdik ve teyid ettiği rivayet edilir. Bâzı eski Garp menbâlarında Fatih'in İtalya'dan başka diger Avrupa memleketlerini de boydanboya fethetmek ve hattâ Paris'deki "Notre-Dame" katedralinin meşhur kulelerine Türk bayraklarını dikmek fikrinden bile bahsedilerek İtalya seferinin o zamanki Hıristiyanlık âleminde uyandırmış olduğu büyük korku ve heyecan çok telâşlı ifadelerle tasvir edilmektedir. Zaten İtalyan seferinin Kızıl-Elma fikriyle açıldığı hâdisâtın cereyanından da anlaşılmaktadır. Fakat Fatih'in bu sefer başladıktan ve cenubî İtalya'da sağlam bir köprübaşı kurulduktan biraz sonra maatteessüf ölmesi bu ilk muvaffakıyeti neticesiz bir teşebbüs halinde bırakmıştır. — Türklerin İtalya'ya ayak basmaları en fazla bu kıt'a halkını müthiş bir heyecan ve telâş içinde bırakmış, bir çok İtalyan şehirlerinde muhaceretler başlamış, bilhassa Napoli'de büyük bir panik olmuş ve hattâ Papa "Dördüncü Sixtus" bile canını kurtarmak için Roma'dan Fransa'ya kaçmak istemişse de nihayet müdafaa masraflarına karşılık olarak gümüş takımlarını satıp ve bâzı ümitlere kapılıp yerinde kalmıştır! — Otranto'da alınan binlerce esirlerle kıymetli ganîmetler İstanbul'a sevkedilmiştir).

Rodos muhasarası.

(Saint-Jean Şövalyeleri teşkilâtının elinde bulunan Rodos adasıyla irili ufaklı bir takım adalardan mürekkep olan mülhakatı o sırada bu teşkilâtın "Grand-Maître" denilen "Üstâd-ı-a'zam"ı "Pierre d'Aubusson de la Feuillade"ın idaresindedir. Bu dinî ve askerî teşkilât muhtelif Avrupa milletlerine mensup Haçlı

Şövalyelerden mkrekkeptir: Bu teşkilâtın tarihçesi ve mahiyeti için 1522=928 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Rodos kalesi o devirde dünyanın en müstahkem kalelerindendir: Fazla olarak Osmanlı taarruzundan evvel Üstâd-ı a'zam her türlü müdafaa hazırlıklarını da yapmıştır; çünkü taarruzdan evvelki müzakere devresi çok uzadığı için Şövalyeler harb hazırlıklarına bol bol vakit bulmuşlardır. Din perdesi altında bir korsanlık ve haydutluk ocağından başka birşey olmıyan, deniz ticaret yollarını kesen ve zındanlarını sivil Türk esirleriyle dolduran bu Şövalyeler teşkilâtından Fatih'in istediği şeyler esirlerin mübâdelesinden, Türk ve diger Hıristiyan devletleri gibi Türk hazinesine her sene muayyen bir haraç tesviyesinden ibarettir: İşte bu esaslar dailinde bir sulh akdine Karaman valisi şehzâde Cem-Sultan memur edilmiş ve hattâ bir aralık Anadolu sahilinin Rodos hizâlarına kadar gelen şehzâde oradan Rodos Üstâd-ı-a'zamına "Dimitrios Sofianos" isminde bir Rum murahhas göndererek meselenin tesviyesine çalışmışsa da Rodos Şövalyeleri haraçgüzârlığa yanaşmak istemedikleri için çok uzun süren bu müzakereler neticesiz kalmıştır: Şövalyelerin harp hazırlıkları işte bu sayede ikmal edilmiştir; hattâ bunların hazırlıklarını bitirebilmek için sulh müzakerelerini kasden sürüncemede bırakmış oldukları bile rivayet edilir. Bununla beraber, gene bu sırada Fatih'in casusları da Rodos istihkâmlarının muhtelif plânlarını elde edip getirmişler ve ayrıca keşifler de yaparak askerî istihbârâtı tamamlamışlardır. — Sulh müzakerelerinin neticesiz kalması üzerine 1479=884 senesi 4 Kânunuevvel=19 Ramazan Cumartesi gününden itibaren bir Türk filosu Rodos'la mülhakatı olan küçük adalardan bâzılarına akınlar ve ihraçlar yaparak müdafaa tertibatını zayıflatmakla meşgul olmuş ve nihayet işte bu 1480=885 senesinin bahar mevsiminde Osmanlı donanması vezir Mesih Paşa'nın kumandasında 100 - 160 harb gemisiyle bir çok nakliyelerden mürekkep ve bilhassa kuvvetli toplarla mücehhez bir filo halinde Gelibolu'dan hareketle 23 Mayıs=13 Rebî'ül-evvel Salı günü Rodos'a varmıştır: Bu donanmaya 70 - 100 bin kişilik bir kara ordusu da bindirilmiş olduğu rivayet edilir. — Rodos kalesi karadan ve denizden kuşatılmış ve muhasara harekâtı iki aydan fazla sürmüştür. — Umumî hücum 28 Temmuz=20 Cumâda-l-ûlâ Cuma günü, yâni yukarıki fıkrada gördüğümüz İtalya seferine memur olan filonun Otranto limanına girdiği gün yapılmış, büyük toplarla döğülen kalede muhtelif gedikler açılmış, nihayet Yahudi mahallesi tarafından sûrlara girilip bayrak dikilmiş ve hattâ Osmanlı menbâlarına göre "yedi alem nasbedilmiş", Rodos artık sukut etmiş, fakat tam işte bu sırada devşirme ve dönme Mesih Paşa'nın bu büyük muvaffakıyet karşısında birdenbire cimrilik damarları veyahut eski hıristiyanlık duyguları kabarıp şehrin yağma edilemiyeceği ve bütün malların Hazineye aid olduğu ilân edilir edilmez dışardaki asker artık içeri girmekten vazgeçip içerdekiler yardımsız kaldıkları için kâmilen telef olmuş ve işte bu suretle bir ân için Rodos alındıktan sonra devşirme Mesih Paşa'nın hasisliği ve tedbirsizliği yüzünden tekrar elden çıkarak aylarca dökülen Türk kanları boşa gitmiştir! Bundan evvel de başka bir münasebetle söylediğimiz gibi o devrin telâkkisince "Ganîmet gazânın hakkıdır": Bilhassa kalelere yapılan umumî hücumlarda bu esas daima ilân ve teyid edilir; ancak "vire ile" kendiliklerinden teslim olan kaleler için mal masuniyyeti ilân edile-

bilir; o devrin Avrupa muharebelerinde de ayni esasların tatbik edildiğini gösteren bir çok misaller vardır: İşte bundan dolayı Mesih Paşa'nın kale duvarlarına Türk bayrakları çekilirken ve bilhassa asker içeri girerken bu kaideyi iptâle kalkışması affedilir suçlardan değildir; hattâ Paşa'nın hücumdan evvel ganîmet ilân ettikten sonra muvaffakıyet üzerine vazgeçmiş olduğundan bile bahsedilir! Rodos seferinin bir fâcia şeklinde nihayet bulması işte bu densizliktendir. — Bu uzun muhasarada Osmanlı ordusunun umumî zâyiâtı dokuz bin şehid ve 15 bin yaralı gösterilir: Tabiî bütün bu kanların vebâli devşirme Mesih Paşa'nın boynundadır. — O sırada Kastamonu valiliğinde bulunan sabık Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa da Rodos muhasarasında şehîd düşenlerdendir. — Askerî teknik bakımından Rodos muhasarasının en mühim hususiyyeti dünyada ilk defa olarak infilâklı tahrip bombaları kullanılmış olmasında gösterilir: Hattâ mahsurların bunlardan tahaffuz için kale ve kilise mahzenlerini "sığınak" ittihâz ettikleri ve halktan başka askerlerin bile çok defa sığınaklara inmek mecburiyetinde kaldıkları hakkında kuvvetli rivayetler vardır. Bâzı muahhar Garp menbâlarında bu çeşit bombaların ilk defa olarak Kanunî'nin Rodos fethinde kullanılmış olduğundan bahsedilirse de doğru değildir: 1522 = 929 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. — Cimri vezir Mesih Paşanın hücumdan evvel yağmaya müsaade ettiği halde asker içeri girerken sözünü geri alıp birdenbire yağma yasağı ilân ettiği için yeni bir hücum yaptıracak kadar yüzü kalmadığı rivayet edilir! — Osmanlı donanması bu muvaffakıyetsizlikten sonra Rodos'da fazla kalmıyarak 3 Ağustos = 26 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe günü avdet etmiştir: Bu suretle Osmanlı donanması Rodos'da 23 Mayıs = 13 Rebî'ül-evvel Salı gününden 3 Ağustos = 26 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe gününe kadar 2 ay 12 gün kalmış demektir; bununla beraber 18 Ağustos = 11 Cumâda-l-âhire Cuma gününe kadar Rodos'da kalındıktan sonra avdet edildiği hakkında da kuvvetli bir rivayet vardır: Bu rivayet doğru olduğu takdirde 3 Ağustos=26 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe günü muhasara kaldırılmış ve bu tarihten on beş gün sonra 18 Ağustos=11 Cumâda-l-âhire Cuma günü de donanma Rodos önlerinden hareket etmiş olmak lâzımgelir. — Bu vak'a üzerine, Bizans'ın Paleoloğos hanedanından bir Rum dönmesi olduğu hakkında bir rivayet bulunan cimri Mesih Paşa vezâretten azledilerek Gelibolu sancağına tâyin edilmiştir! — Osmanlı menbâlarında Rodos muhasarası için 1479 =884 tarihine de tesadüf edilirse de doğru değildir. — Rodos ve mülhakatından mürekkep Haçlı Şövalyeler hükûmetinin Kanunî Sultan Süleyman devrinde fethi için 1522=929 vukuâtının birinci fıkrasına ve Fatih devrindeki ilk Rodos seferi için de 1455=859 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

Kadı-askerlik makamının Anadolu ve Rumeli'ye mahsus olmak üzere ikiye ayrılması.

(Bu tarihe kadar yalnız bir Kadı-askerlik=Kazaskerlik mevcud olduğu halde, o sırada bu makama tâyin edilen "Kastalânî" lâkabiyle meşhur "Kestelli" allâme Muslihüddin'den hoşlanmıyan Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın dört vezire mukabil bir tek Kadı-asker bulunması doğru olamıyacağını ileri sürerek bu makamın ehemmiyet ve salâhiyetini tahdid için iki Kadı-askerlik

ihdâs ettiği rivayet edilir: Bu makamın Osmanlı devletinde ilk ihdâsı ve tarihçesi için 1361 — 1362 = 763 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1481 = 886

3 Mayıs = 4 Rebî'ül-evvel, Perşenbe: Ortaçağa nihayet veren muhterem Fatih Sultan Mehmed'in Maltepe civarında «Hünkâr-çayırı» mevkiinde ikindi vakti Allâhın rahmetine ve Türk milletinin ebedî şükran ve minnetine kavuşması.

(Hedefi biraz şüpheli kalmış bir Şark seferine çıkmak üzere 27 Nisan=27 Safer Cuma günü o zamana kadar misli görülmemiş en muazzam toplarla mücehhez 300 bin kişilik ordusunun başında İstanbul'dan Üsküdar'a geçen Büyük Türk orada hastalanıp bir kaç gün kaldıktan sonra hareket etmiş ve Üsküdar'la Gebze arasında "Tekfur-çayırı" ve "Sultan-çayırı" isimleriyle de anılan "Hünkâr-Çayırı" mevkiinde tekrar hastalanıp Allâhına kavuşmuştur. — Bâzı Osmanlı menbâlarında Üsküdar'la Gebze arasındaki Hünkâr-çayırı'nın Maltepe'de olduğundan bahsedilmektedir. — Fatih Sultan Mehmet en kuvvetli rivayete nazaran 29/30 Mart 1432=26/27 Receb 835 Cumartesi/Pazar gecesi sabaha karşı dünyaya gelmiş olduğuna göre 49 sene, 1 ay, 5 gün yaşamış demektir: Doğum tarihi hakkındaki muhtelif rivayetler için 1432=835 vukuâtına bakınız. Her halde çok genç ölmüş olan Fatih eger on sene daha yaşamış olsaydı, dünya tarihi büsbütün başka bir şekle girmiş olurdu: Büyük Türkün ölüm haberi üzerine geniş bir nefes alan Avrupa hıristiyan âleminin bütün kiliselerinde Allaha şükür duâları yapılmış olması işte bundandır. — Fatih'in 1444 = 848 senesinden 1445 = 849 tarihine kadar bir seneden biraz fazla süren ilk saltanatiyle 1451 = 855 den 1481 = 886 tarihine kadar 30 sene, 2 ay, 14 gün süren ikinci saltanatının mecmûu 31 buçuk sene kadar tutmakta ve belki de 32 seneye yaklaşmaktadır: Kendisiyle muâsır olan müverrih Dursun Bey'in "Târih-i Ebul-feth"inde Fatih'in saltanat müddeti 32 sene, 1 ay, 19 gün gösterilir; tabiî bu hesap Hicrî takvime göredir: Fatih'in ilk saltanatı için 1444 = 848 vukuâtının üçüncü, ferâgati için 1445 = 849 vukuâtının birinci ve bu ikinci saltanatı için de 1451 = 855 vukuâtının ikinci fıkralarına bakınız. — Fatih Sultan Mehmet İstanbul'un fethi gününden Maltepe civarında öldüğü güne kadar 27 sene, 11 ay, 6 gün yaşamıştır. — Fatih, Dulgadır hükümdarı Süleyman Bey'in damadıdır; karısının adı "Sitti Mükerreme" yahut "Mükrime-Hatun"dur: Düğünleri için 1449 = 853 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Büyük kahramanın ölümüne sebeb olan hastalık Osmanlı menbâlarında umumiyetle meskût geçilmekle beraber, bâzı menbâlarda babasından vâris olduğu "Nikris" yâni "Goutte = Damla" hastalığından bahsedilir. Yalnız Âşık-Paşa-zâde biraz şüphe uyandırabilecek bir ifade kullanmakta ve bilhassa hekimleri itham etmektedir; Fatih'le muâsır olan bu müverrihin mensur ve manzum izahı şöyledir:

"Vefatuna sebeb ayağunda zahmet vardı. Tabibler ilâcundan âciz oldular. Âhir tabibler cem'oldular, ittifak ittüler, ayağundan kan aldular. Zahmet ziyâde oldu. Şarâb-ı fâriğ virdüler: Allah rahmetine vardı:

Tabibler şerbeti kim virdi Hâne
O Han içdi şarâbı kaane kaane
Ciğerün doğradı şerbet o Hânun
Hemin dem zâri itti yâne yâne
Didi neyçün bana kıydı tabibler
Boyâdûlar ciğeri canı kaane
İsâbet itmedi tâbib şarâbı
Tımarlârı kamû vardı ziyâne
Tabibler Hâna çok taksirlik itti
Budur doğrû kavil düşme gümâne".

Kim bilir Âşık-Paşa-zâde'nin "Şarâb-ı fâriğ" dediği ilâç nedir, bu ilâcı içince Fatih niçin "ciğeri doğranarak" hemen can vermiştir ve müverrih neden dolayı Fatih'in ağzından hekimlerin kendisine "kıydıklarını" kaydetmek lüzumunu hissetmiştir? Bütün bunlar yanlış veyahut faydasız bir tedaviden şikâyet mahiyetinde olabileceği gibi, şüpheli bir ilâca ait bir takım imâlarla tefsir edilebilmek imkânı da yok değildir; diger bâzı menbâlarda da bu şüpheyi teyid edebilecek ifadeler vardır; her halde bu mesele ayrıca ve ehemmiyetle tetkik edilmelidir. — Fatih'e kadar bütün Osmanlı hükümdarları Bursa'da medfun oldukları halde, Fatih'den itibaren bütün padişahlar İstanbul'da medfundur. — Fatih Sultan Mehmet irili ufaklı on yedi devlet fethetmiştir: Bunların beşi müslüman, on ikisi hıristiyan hükûmetidir. Bu on yedi devletin ikisi imparatorluk, dördü krallık, altısı prenslik, beşi dukalıktır. Milliyetlere göre tasnif edildiği takdirde, Fatih'in 4 İtalyan, 3 Rum, 4 Türk, 3 İslâv, 1 Tatar-Türk, 1 Ulah ve 1 Arnavut ölkesi fethetmiş olduğu anlaşılır. Tarih sırası itibariyle 1453=857 de Bizans İmparatorluğunu, 1456 = 860 da Enez Ciniviz dukalığını, 1458 = 862 de Atina İtalyan dukalığını, 1459 = 864 de Sırbistan krallığını, 1460 = 864 de Mora despotluğunu, 1461 = 865 de Trabzon Rum imparatorluğunu, 1461—1462= 866 da Candar-oğulları Beyliğini, 1462 = 866 da Eflak prensliğini, gene ayni tarihte Midilli Ciniviz dukalığını, 1463 = 867 de Bosna krallığını, 1466 = 871 de bir krallık vaziyetinde bulunan Karaman Türk devletini, 1471=876 da Alâiyye Beyliğini, 1475=880 de bir krallık şeklinde olan Kırım Hanlığını, 1478—1479= 883 de Arnavutluk ölkesini, 1479 = 884 de Turul Beyliğini, gene ayni tarihte Yunan adalarından Zanta vesaire dukalığını ve nihayet 1480 = 885 de Hersek dukalığını fetih ve ilhak etmiştir. Bunlardan başka Dulgadır Beyliğiyle Boğdan prensliğini de hâkimiyyet altına almıştır. Bütün bu irili ufaklı, müstakil ve yarı müstakil deniz ve Kara devletlerinden başka Cinivizlerin Galata, Amasra ve şimalî Karadeniz Kolonileriyle başta Ağrıboz/Eğriboz olmak üzere Kızıl-Adalar, Limni, Taşoz, Semendirek=Samothraki, İmroz vesaire gibi Marmara ve Ege adaları da Fatih'in fütuhâtındandır. Ayrıca sıralanabilecek bir çok kalelerle şehirler ve Otranto havalisi gibi müstemlekeler bu hesaba dahil değildir. Bunlardan başka Fatih'in ölkelerini tamamiyle zaptetmemek şartiyle mağlûb ettiği devletlerin en mühimleri Akkoyunlu imparatorluğu, Venedik ve Ciniviz cumhuriyetleri, Macaristan ve Napoli krallıklarıdır. Bütün Balkan yarımadasını Türk hâkimiyyetine sokan, Karadenizi bir Türk gölü haline getiren ve Boğazlar hâkimiyyetini tamamlayıp Çanakkale ve İstanbul boğazlarını kapatan da Fatih'dir: Her halde Fatih Sultan Mehmet Osmanlı devletinin de-

ğil, fakat Osmanlı imparatorluğunun müessisidir. — Fatih büyük bir fikrin ana hatlarını tahakkuk ettirdiği halde ikmaline ömrü yetmediği için ölüm günü Türk tarihinin en acı matem günlerinden biri sayılabilir. — Dünya tarihinin en büyük şahsiyetlerinden olan bu muazzam dâhinin İtalya seferiyle başladığı son Garp ve hakikî hedefi kat'î surette malûm olmıyan son Şark seferinin çok büyük ve geniş bir plânla alâkadar olduğu muhakkak olmakla beraber, tasavvurlarını en yakınlarından bile daima gizli tuttuğu ve hattâ çok defa sefere çıkıldığı zaman bile nereye gidileceği pek belli olmadığı için bu büyük plânın ne olduğunu bütün teferrüâtiyle tâyin etmek kabil değildir: Her halde bu meselenin mümkün olduğu kadar tetkik ve tesbiti zarurîdir. Bizzat idare ettiği son seferin Kölemenler elinde bulunan Suriye ve Mısır'a müteveccih olduğu muhakkak gibidir: Kendisiyle muâsır olan ve hattâ İstanbul fethinde maiyyetinde bulunmuş olan müverrih Dursun Bey bu seferin Suriye ve Mısır'a müteveccih olduğundan bahsetmekle beraber "Cihet-i sefer taraf-ı Anadolu olduğu ma'lûm olundu, emmâ Arab mı, Acem mi ma'lûm olmadı" demektedir; bu sırada Cem-Sultan'ın bir kuvvet başında Suriye tarafına sevkedilmiş olması o istikamete delâlet edebileceği gibi, Dursun Bey'in imâ ettiği Akkoyunlu semti de hatıra gelebilir; bununla beraber donanma hazırlıklarına istinad eden bâzı muahhar Garp menbâlarında Rodos hedefinden de bahsedilmektedir. — Fatih'in medenî eserleri içinde en mühimleri "Sahn-ı semân" ismindeki İstanbul Üniversitesiyle iki mecelleden mürekkep olan "Kanunnâme" leridir; dünyanın en parlak kültür ocaklarından biri haline gelen bu ilk İstanbul Üniversitesi için 1470=875 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Fatih'in iki Kanunnâmesi vardır: Bunlardan biri devletin teşkilât ve teşrifâtına, biri de şahsî hukuka aittir; Viyana kütüphanesindeki nüshasından iktibas edilerek 1330 tarihinde "Tarih-i Osmanî Encümeni" tarafından neşredilen birinci Kanunnâme'nin ismi "Kanunnâme-i âl-i Osman" şeklindedir. Fatih devrinin son yıllarında, Karamânî-Mehmet Paşa'nın sadâreti zamanında ve takriben 1477=882 ve 1481 =886 seneleri arasında tertib ve tanzim edildiği tahmin edilmektedir. Bu kanun, İstanbul'un fethine kadar an'ane halinde riâyet edilen ahkâmın tedvininden hasıl olmuş sayılır. Kanunnâmenin metni, "Tevkiî" yâni "Nişancı" Leyszâde Muhammed-ibni-Mustafa tarafından yazılmıştır. Devletin teşkilât ve teşrifâtına, memurların merâtip silsilesiyle vazifelerine, âidâta, bâzı resmî elkaba ve bir takım ceza hükümlerine aid olan bu meşhur kanun üç bâba ayrılır; bu kanunnâme devletin "Teşkilât-ı esâsiyye" kanunu mahiyetindedir; bundan başka bir de ictimaî ve şahsî hukukla vergilere ait ve dört fasıldan mürekkep ikinci bir kanunnâme daha vardır ki o da Almanya'da neşredilmiştir: Sonradan Kanunî Sultan Süleyman devrinde yeni esaslar ilâvesiyle tevsi edilen bu ilk Osmanlı müdevvenâtının bir çok ahkâmı Tanzimât devrine kadar mer'iyyette kalmıştır: 1566=974 vukuâtının "6/7 Eylül" fıkrasına da bakınız. — Fatih'in ana dilinden başka Yunan, Lâtin, İtalyan, Fransız, Arap ve Acem dillerini bildiği rivayet edilir: Her halde Şark ve Garp kültürlerini cem'etmiş olduğu muhakkaktır; bilhassa riyâziyye ile felsefedeki büyük iktidarı son Bizans müverrihlerinin de i'tiraflariyle sâbittir; balistik sahasındaki keşifleri yeni topçuluğun temel taşları sayılabilir; Ortaçağ sûrlarını yıkan büyük çaplı toplarla havan topu, yangın ve tahrip bombaları hep onun bulduğu

şeylerdir. Fatih ilmi ve âlimleri, şiiri ve şairleri daima himâye etmiş, tahsisat vermiş ve bunları muhtelif memleketlerden getirip İstanbul'da toplamıya çalışmıştır. Zaten kendisi de şâirdir: Divanının Fatih'deki "Millet" kütüphanesinde "Ali-Emirî" koleksiyonunda 305 numarada mukayyet bir nüshası vardır; bâzı Tezkirelerle Atâ tarihinde bir kaç şiiri neşredilmiş olduğu gibi, Emirî merhumun "Cevâhir-ül-mülûk" ismindeki eserinde hemen bütün gazelleri tahmîs edilmiştir. Fatih'in şiirde mahlası "Avnî" olduğu için 1904 tarihinde Profesör Dr. Georg Jacob yalnız on dört gazelini "Divân-ı Avnî" ismiyle ve 1 sahifelik bir mukaddime ve bir lûgatçe ilâvesiyle Berlin'de neşretmiştir. Her halde Fatih divanı yalnız edebiyat tarihimiz için değil, dil tarihimiz için de çok kıymetli bir vesikadır. — Fatih'in bir kızıyla üç oğlu olmuştur: Kızının ismi "Gevher-Han Sultan"dır; bu sultan, bir aralık Fatih'e iltica edip Türkiye'de kaldıktan sonra memleketine gidip öldürülmüş olan Uzun-Hasan oğlu Uğurlu-Mehmet Bey'le evlenmiş ve Ahmed isminde bir oğlu olmuştur: Sonradan İkinci Bâyezid'in kızı "Ayn-i-Şâh Sultan"la evlenen, yâni dayısının kızını almış olan bu prens İran'a gidip "Sultan Ahmed" ismiyle Akkoyunlu imparatoru olmuştur. Fatih'in oğullarından şehzâde Mustafa babasının hayatında ölmüş, sağ kalanlardan büyük oğlu İkinci Bâyezid babasının yerine padişah olmuş ve küçük oğlu ve veliahdi Cem-Sultan da saltanat mücadelelerinden sonra gurbet illerinde zehirlenerek tarihte hazin bir hâtıra bırakmıştır. — Askerî, siyasî, ilmî, edebî ve medenî eserlerinin azameti ve parlaklığıyla milî mefâhirimizin ön saffında yer alan büyük Fatih'in idarî sahada bıraktğı eser, netice itibariyle Osmanlı devletinin milliyetini bozup bu Türk devletini kozmopolit bir müessese haline getirmiştir: Fatih devrine kadar hükûmetin başında hep Türkler vardır ve hattâ devletin bünyesine umumiyetle Türk unsuru hâkimdir; fakat Fatih'den itibaren Enderun teşkilâtı Türkten başka her milleti Osmanlı idaresine teşrik eden bir makine haline gelmiştir! "Netâic-ül-vukuât" sahibi Mustafa Paşa bu tuhaf makineyi şöyle anlatır:

"Merâtib-i Devlete vusûlün yolu dahî şu vechile idi ki devşirme çocuklarının ve seferlerde alınan üserâ etfâlinin güzîdeleri ifrâz ve Edirne ve Bursa ve Gelibolu ve Galata saraylarında terbiye ve telkîn-i şerâit-i islâmiyye olunduktan sonra sarây-ı Pâdişâhîye alınır ve bir müddet hidmet-i Hümâyûnda bulunup liyakatine göre kesb-i derecât ederek ba'dehu Bolük ağalıklarından veyahut Üzengi ağalıklarından,ki Mîr-i-alem ve Mîr-âhûr-ı evvel ve sâni ve Kapucubaşılıktan kinâyettir, biriyle çırâğ olup bir zaman dahî o hidmetlerde isbât-ı liyâkat ettikten sonra hallerine göre Mîr-i-livâlık veyahut Beylerbeylikle taşraya gönderilür ve bir vakit dahî idâre-i mülkiyye ve ordular maiyyetinde ahvâl-i harbiyyeye kesb-i vukuf ederek ba'dehu tâlii müsâid olup da hidemât-ı celîleye muvaffak olur ise mansıb-ı Vezâret ile ikrâm kılınır ve Dîvân-ı-Hümâyûn'da kaaid olur idi. Nişancı ve Defterdar gibi erbâb-ı kalemiyyeden ve tarîk-i ilmiyyeden ve tavâif-i askeriyye işgüzarlarından dahî kat'-ı merâtib ederek nâil-i Vezâret olanlar var ise de ekseriyyeti bâlâda beyân olunan tarîk ile olduğu terceme-i-hallerinden ma'lûmdur".

Tabiî böyle bir makinenin kurulması demek, Türk unsuru hâric olmak üzere bütün milletlerin iştirâk edebileceği bir yabancı köle idaresi kurmak demek-

tir. Bütün unsurların elbirliğine müstenit bir imparatorluk siyaseti belkî faydalı ve hattâ zarurî olabilir: Fakat bu gibi imparatorlukların hepsinde bir hâkim millet esası vardır; Osmanlı sisteminin eksik tarafı işte bu hayatî esasın ihmalinde gösterilebilir. Bu vaziyet, bilhassa Fatih devrinden Kanunî devrine kadar Türklerle devşirmeler arasında şiddetli bir gerginlik ve hattâ bir siyasî mücadele zuhuruna sebeb olmuştur: 1453 = 857 tarihinde İstanbul'un fethini müteâkıp Çandarlı-Halil Paşa'nın azliyle iş başından uzaklaştırılmış olan Türk unsurunun yerine Mahmud Paşa ile Dönmeler ve Devşirmeler zümresi geçmiş, 24 sene süren bu devşirme köleler idaresinde Vezâret-i-uzmâ makamına Rum yahut Hırvat-Mahmud Paşa'dan sonra sırayla Rum-Mehmed Paşa, Hırvat yahut Rum İshak Paşa ve Arnavut yahut Rum Gedik-Ahmed Paşa getirilmiş ve nihayet bu serkeş kölenin Arnavutluk meselesinde Fatih'e bile itâatsizlik etmesi 1477 = 882 tarihinde onun azil ve hapsine ve Karamânî-Mehmet Paşa ile Türk unsurunun yeniden iş başına gelmesine sebeb olmuştur; fakat bu sene vukuâtının aşağıda İkinci Bâyezid devrine müsâdif ikinci fıkrasında göreceğimiz gibi, Devşirmeler saltanat tebeddülündeki karışıklıklardan istifade ederek Karamânî-Mehmet Paşa'yı öldürtmek suretiyle dört sene kadar mahrum kaldıkları iktidar mevkiini tekrar ele geçirmişlerdir! Her türlü vatan ve millet şuurlarından tamamiyle mahrum oldukları için Osmanlı devletine karşı samimiyeti her türlü münakaşaya müsâit bir din hissinden başka bir alâka beslemelerine imkân olmıyan bu yabancılar kerhen ihtidâ ettirildikten sonra Osmanlı cem'iyyetine kölelikle intisab etmiş ve bundan dolayı Türk unsuruna daima kötü gözle bakmış adamlardır: Meselâ bunlardan Mahmud Paşa ile Gedik-Ahmed Paşa Fatih'in şehzâdelik devrindeki kölelerindendir; içlerinde Türk millet ve milliyetine kasdetmekle şöhret bulmuş olanlar vardır: Meselâ Âşık-Paşa-zâde, Kemal-Paşa-zâde vesaire gibi eski Osmanlı müverrihlerinin "Türk düşmanı" diye damgaladıkları ve "İstanbul fethinin intikamını" Anadolu Türklerinden almak için işlediği müthiş cinayetlerden acı acı bahsettikleri müseccel hâinler hep bu güruhtandır. Türk aristokrasisini iş başından uzaklaştıran Fatih'in yüze çıkardığı zümre işte bu fecî mahsulleri vermiş ve bu çirkin vaziyet nihayet Osmanlı hükûmetiyle Türk milleti arasında kanlı bir mücadele açılmasıyla neticelenmiştir! Osmanlı menbâlarında "Celâlîlik" ismiyle birer şakavet vak'ası şeklinde tasvir edilen Anadolu Türk ihtilâllerinin başlıca hedefleri Hüsâmeddin Efendi'nin "Amasya tarihi" nde şöyle anlatılır:

"Erbâb-ı ihtilâlin makaasıdı, cereyan eden ahvâle bakılırsa iki şeyden ibaret olduğu görülür: Birincisi o zaman Devlet Mektebi demek olan Enderun'a Türklerin de kabulü, ikincisi Gayr-i-Türkler derecesinde Türklerin de menâsıb-ı âliye-i Devleti işgali. Anadolu'da mükemmel teşkilâta malik olan erbâb-ı ihtilâl, kendi gayelerine ermek için kimseyi dinlemiyorlar, Osmanlı hanedanını tanımıyorlardı".

Enderun makinesinin o karmakarışık mahsulâtı yalnız devlet merkezinde kalmamış, memleketin her tarafına yayılmıştır; Hüsâmüddin Efendi bu noktayı da şöyle anlatır:

"Şâyân-ı dikkattir ki Anadolu sancaklarına, vilâyetlerine Mîr-i-livâ, Beylerbeyi olan Gayr-i-Türkler içinde Türkçeyi bilmiyen, akaaid-i islâmiyyeden bîhaber,

koyu cahil adamlar da vardı... Hele zaîmler, sipâhîler ekseriyetle Gayr-i-Türklerdi. Halbuki Tımar ve Zeâmet, Anadolu'da Türklere hâs bir dirlikti. Gayr-i-Türklerin nazarında Türkler, reâyâdandı. Türklerin en ziyade gücüne giden, Gayr-i-Türklerin tahakküm ve istibdâdı idi".

Anadolu'da bu ısyan ruhunun bir edebiyatı bile vücuda gelmişse de henüz etrafiyle tetkik edilmemiştir. — Ecnebi esirleriyle devşirmelerinden devlet adamları yetiştiren "Enderun" Fatih'in kurduğu bir müessese değildir: Hakikatte bu müessese daha Birinci Murad devrinde "Pencik" ismindeki esir vergisinin ihdâsından itibaren Yeniçeri ocağıyla beraber teşekküle başlamış ve bilhassa payıtahtın Edirne'ye naklinden itibaren gittikçe inkişaf etmiştir: 1361—1362 = 663 vukuâtının beşinci ve 1368 = 770 vukuâtının ikinci fıkralarına bakınız. Bununla beraber İstanbul'un fethinden itibaren bu müessese mahsullerine hükûmet kapılarını tamamiyle açan Fatih'dir. Yeniçeri ismindeki devşirme kuvvete dayanarak Türklüğe karşı kozmopolit bir cephe teşkil eden bu dönmeler ve devşirmeler gürûhunu Fatih kıymetinde bir devlet reisinin nasıl bir imparatorluk, yahut hanedan zihniyetiyle veyahut Kölemen teşkilâtını taklit suretiyle devlet ve milletin başına musallat ettiği her halde çok büyük bir dikkat ve ehemmiyetle tetkiki zarurî pek mühim ve elîm bir meseledir. — Osmanlı tarihinde dönmelerle devşirmelerden mühim roller oynamış kuvvetli şahsiyetler yok değildir : Fakat bilhassa devletin şevket ve azamet devirlerinde yetişmiş olanların ehemmiyeti pek izâm edilmiş ve Osmanlı imparatorluğunun kuvvet ve kudretinden mütevellit muvaffakıyetlerle muzafferiyetlerin bir çoğu bunların şahsî meziyetlerinden mütevellit gibi gösterilmiştir! Meselâ bâzı menbâlarda şahsiyyeti peç çok şişirilerek âdetâ bir agrandisman şeklini almış olan Gedik-Ahmed Paşa'ya izafe ve isnâd edilen askerî kıymet ve ehemmiyet işte bu kabîldendir: 1482 = 887 vukuâtının "18 Teşrinisâni = 6 Şevvâl, Pazartesi" fıkrasına bakınız. — Askerlik tarihinin en parlak simâlarından olan Fatih Sultan Mehmet, haricî siyaset bakımından da o devrin en büyük adamıdır: Son Bizans imparatorunun birleştirmiş olduğu Şark ve Garp kiliselerini birbirinden ayırıp Şark hıristiyanlığını Garba karşı himâye altına alması Ortodoks milletlerin Katolik idaresinde mezheplerini kaybetmektense Türk hâkimiyyetinde din ve mezhep hürriyetine sahib olarak yaşamayı tercih etmelerine sebeb olmuş ve meselâ Sırbistan ve Mora işte bundan dolayı Osmanlı idaresini Katolik Macar ve İtalyan hâkimiyyetlerine tercih etmiştir: 1456 = 861 vukuâtiyle 1458 = 862 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. O zaman henüz bir Moskova prensliğinden ibaret olan Rus Çarlığının ilerde Osmanlı devleti için ne büyük bir tehlike teşkil edebileceğini daha o zamandan anlıyan Fatih'in ona göre tedbirler ittihâz etmiş olması da ancak asırlardan aşmış bir nazar nüfuziyle izah edilebilir : 1475 = 880 vukuâtına bakınız).

İKİNCİ BÂYEZİD

(Bâyezid-i Veli)

— M. 1481 = H. 886 — M. 1512 = H. 918 —

1481 = 886

İki şehzâdenin birden saltanata dâvet edilmesi.

(Fatih'in üç oğlundan şehzâde Mustafa babasının hayatında vefat etmiş olduğu için Bâyezid ve Cem isminde iki oğlu kalmıştır. — Bunlardan Bâyezid en kuvvetli rivayete göre 1447 = 851 tarihinde doğmuş olduğu için, 1459 = 864 tarihinde dünyaya gelen küçük kardeşi Cem-Sultan'dan on iki yaş büyüktür: Bu iki sene vukuâtının son fıkralarına bakınız. Bununla beraber, İkinci Bâyezid'in 1452 = 856 ve 1453 = 857 tarihlerinde doğmuş olduğu hakkında da bir takım rivayetler mevcud olduğuna göre, kardeşinden altı yahut yedi yaş büyük olmak ihtimali de olabilir. — En kuvvetli rivayete göre İkinci Bâyezid Hicretin 851 senesinin iki bayram arasında, yâni Şevvâl ve Zülka'de ayları içinde doğmuş olduğuna ve bu aylar da Milâdın 1447 senesi Kânunuevvel ve 1448 senesi Kânunusâni aylarına tesadüf etmekte olduğuna göre, cülûsunda Milâdî hesapla yaşının 33 sene, 5 ay kadar olması, yâni 34 yaşının içinde bulunması lâzımgelir: Osmanlı menbâlarında umumiyetle 35 yaşında cülûs etmiş gösterilmesi Hicret takvimine göredir. — Fatih'in vefatında büyük oğlu Bâyezid "Eyâlet-i Rûm" veyahut "Rûmiyye-i Suğrâ" denilen Amasya ve küçük oğlu Cem-Sultan da "Karaman Vilâyeti" denilen Konya valiliğindedir: Fatih'in "Kanunnâmesi"sinde Cem-Sultan'dan "Vâris-i mülk-i Süleymânî" şeklinde bahsedilmiş olmasından ve bâzı İtalyan vesikalarındaki sarahatlerden anlaşıldığına göre Fatih Sultan Mehmet bu iki oğlundan Cem-Sultan'ı veliahd tâyin etmiştir: Anadolu'nun en mühim merkezi olan Konya valiliğine büyük şehzâde dururken küçük şehzâdenin tâyin edilmiş olması da bu noktayı te'yid eden bir vaziyet sayılabilir: Aşağıda bu sene vukuâtının "28 Mayıs=29 Rebî'ül-evvel, Pazartesi" fıkrasına da bakınız. Bununla beraber Fatih ölür ölmez devlet erkânı büyük şehzâde Bâyezid'i saltanata dâvet için Kapucularından Leylek yahut Keklik-Mustafa'yı Amasya'ya göndermişlerdir! Halbuki o sırada Sadâret makamında bulunan ve Fatih'in son Vezir-i-a'zamı olan Karamânî-Mehmet Paşa küçük şehzâde Cem-Sultan tarafdarıdır: İşte bundan dolayı Bâyezid tarafdarları Keklik-Mustafayı Amasya'ya gönderdikleri sırada Karamânî-Mehmet Paşa da onlardan gizli olarak Konya'ya bir dâvetçi yollamıştır; her halde bu vaziyet biraz karanlıkçadır).

3/4 Mayıs=4/5 Rebî'ül-evvel Perşenbe/Cuma gecesi İstanbul'da bir Yeniçeri ihtilâli çıkaran Devşirmelerin siyasî cinayetlerle hükûmeti zaptetmeleri ve Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın şahâdeti.

(Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa merhum, büyük şehzâde Bâyezid'in aleyhine olarak, meşrû veliahd olduğu anlaşılan küçük şehzâde Cem-Sultan'ın cülûs etmesine tarafdardır. Bu Türk vezire karşı Bâyezid'i istiyenlerin çoğu devşirme ve dönme vezirlerle onların dayandığı Yeniçeri ocağıdır: Tabiî bunların maksadı, kuvvetli bir şahsiyet olan Sultan-Cem'in yerine zayıf bir şahsiyet olan Bâyezid'i bir oyuncak gibi kullanmak ve o sırada pek şiddetli olan Türk-Devşirme mücadelesini kendi lehlerine neticelendirmektir. — Osmanlı menbâlarına göre Karamânî-Mehmet Paşa büyük şehzâde Bâyezid'i tahta dâvet için Keklik-Mustafa'nın Amasya'ya gönderilmesine zâhiren muvâfakat etmiş olmakla beraber, hususî adamlarından birini de gizli bir mektupla Konya'ya göndererek şehzâde Cem'i hemen yola çıkıp sür'atle yetişmek üzere İstnnbul'a dâvet etmiş, bu suretle Bâyezid gelmeden evvel meşrû veliahdi iclâs ederek bir emr-i-vâkı yapmak istemiş, Yeniçerilerin her hangi bir hareketine mâni olmak için de Fatihin ölümünü gizlemiş ve tabutunu bütün perdeleri kapalı bir arabaya koydurup padişahın hasta olduğunu ilân ederek derhal İstanbul'a götürmüştür. Fakat Paşa'nın tedbirli davranamadığı rivayet edilir: Üsküdar'la İstanbul arasındaki muvâsalayı keserek Maltepe'deki orduyu İstanbula geçemiyecek bir vaziyette tutmak istemesi ve hattâ İstanbul'daki Acemi-oğlanlarını da bir iş bahanesiyle şehirden çıkarması meselenin derhal anlaşılmasına sebeb olarak Yeniçeriler payıtahta akın etmiş, o sırada İstanbul muhâfızlığında bulunan eski Vezir-i-a'zam devşirme İshak Paşa'nın tahrik ve teşvikiyle Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın konağı yağma edilip Fatih'in bu kıymetli veziri şehîd edilmiş, diger bir takım Türk devlet adamlarının konakları da yağma ettirilip diger bir takım cinayetler daha irtikâb edilmiş ve işte bu suretle devşirme ve dönme İshak Paşa İstanbul'da Yeniçeri kuvvetine istinaden kendikendine vaziyete ve hükûmete hâkim olmuştur! — Fatih'in son vezir-i-a'zamı olan Karamânî-Mehmet Paşa merhum Yeniçerilerin parçalayıp öldürdükleri ilk Sadr-ı-a'zam sayılır. — Fırsattan istifade ederek hükûmeti eline geçiren ve Yeniçerilerle ulûfe pazarlığına girişerek kendi Sadâretini temin eden devşirme İshak Paşa, o sırada Otranto'da bulunan sâbık Vezir-i-a'zam devşirme ve dönme Gedik-Ahmed'in kaynatasıdır; bu devşirme damadla devşirme kaynata Türk devlet adamlarına karşı Devşirmeler zümresinin en mühim simâlarıdır: Bu vaziyete göre milliyetinin kurbanı olan Karamânî-Mehmet Paşa merhumun öldürtülmesi demek, iş başına tekrar dönmelerle devşirmelerin gelmesi ve İkinci Bâyezid gibi zayıf bir padişahın gevşek idaresinde bir takım kanlı katillerin hükûmete musallat olması demektir. — Devşirme İshak Paşa bu tarihî cinayetini işledikten sonra Yeniçeri ocağıyla anlaşarak İkinci Bâyezid İstanbul'a gelir gelmez Vezir-i-a'zamlık makamına kendisinin tâyini için padişahın tazyik edilmesini ve bilhassa Türk milliyetinin büyük şehîdi Karamânî-Mehmet Paşa partisinden olan Hamze Bey-oğlu vezir Kara-Mustafa Paşa'nın da azil ve nefyettirilmesini temin etmiş-

tir; bundan bir müddet sonra Gedik-Ahmed de bu zavallı Mustafa Paşa'nın hapsine ve idamına sebeb olmuştur: Bu sene vukuâtının sondan evvelki iki fıkrasına bakınız).

4 Mayıs = 5 Rebî'ül-evvel, Cuma: İstanbul'da vaziyete hâkim olan İshak Paşa'nın İkinci Bâyezid Amasya'dan İstanbul'a gelinceye kadar İstanbul sarayında bulunan oğlu ve Fatih'in torunu şehzâde Korkud'u «Saltanat nâibi» olarak tahta çıkarması.

(Cem-Sultan'ın oğlu Oğuz-Han'la Bâyezid'in oğlu Ebu-l-Hayr Mehmet Korkud o sırada dedelerinin sarayındadır: Devşirme diktatör İshak Paşa, şehzâde Korkud'u saltanat nâibi diye tahta çıkarmakla tabiî Cemin ve Cem tarafdarlarının her hangi bir hareketine karşı Bâyezid'in saltanatını ordunun kefâleti altına almak istemiştir! Hattâ şehzâde Korkud'a "Nâib" sıfatiyle bîat edilmiş olduğu bile rivayet edilir. — Bu şehzâde, babası İkinci Bâyezid'in Amasya'dan İstanbul'a geldiği güne kadar on yedi gün saltanat nâibliğinde bulunmuştur: Tabiî bu müddet, hakikatte devşirme İshak'ın diktatörlüğü ile geçmiştir).

7 Mayıs = 8 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Merhum Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın Cem-Sultan'ı tahta dâvet için gizlice gönderdiği ulağın Konya'ya varması.

(İkinci Bâyezid'in kaynatası Sinan Paşa o sırada Anadolu Beylerbeyidir: Bu Sinan Paşa Bâyezid'in eniştesi ve hatâ ayni anadan olan bir kızkardeşinin kocası olduğu hakkında da bir rivayet vardır; fakat Fatih'in Uzun-Hasan oğlu Uğurlu-Mehmet Bey'le evlenen Gevher-Han'dan başka bir kızı olduğunu bilmediğimiz için birinci rivayet bizce daha kuvvetlidir; zaten bâzı Osmanlı menbâlarında şehzâdeyle paşa arasında yalnız sıhriyet bulunduğundan bahsedilmekle iktifa edilir. — Karamânî-Mehmet Paşa merhumun Cem-Sultan'ı saltanata dâvet için gönderdiği memurun büyük şehzâde ile akrabalığı olan bu Sinan Paşa'nın adamları tarafından yakalanıp hapsedildiği veyahut idam olunduğu rivayet edilirse de, Cem-Sultan'ın maiyyet erkânından biri ve belki de Defterdarı Haydar Bey tarafından yazılmış olan "Vâkıât-ı Sultan Cem" ismindeki muâsır menbâda Rebî'ül-evvel = 7 Mayıs Pazartesi günü, yâni Fatih'in ölümünden dört gün sonra "ulak gelüp haber getürdü" denildiğine göre o rivayette bir yanlışlık olması lâzımgelir).

21 Mayıs = 22 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Büyük şehzâde İkinci Bâyezid'in Amasya'dan İstanbul'a gelip tahta çıkması.

(Osmanlı menbâlarında "Sultan Bâyezid Hân-ı Sânî" ünvaniyle anılan ve sofuluğundan dolayı "Bâyezid-i Velî" ve "Sofu-Bâyezid" şekillerinde de şöhret bulan İkinci Bâyezid dört bin suvâri ile Bolu üzerinden Üsküdar'a gelmiş ve Üsküdar'dan İstanbul'a geçerken kayığının etrafını alan Yeniçerilerin tazyikiyle devşirme diktatör İshak Paşa'nın Vezir-i-a'zam olmasına ve bu kaatil dev-

şirmenin rakîbi olan Hamze-Bey oğlu vezir Kara-Mustafa Paşa'nın da azil ve nefyedilmesine muvafakat etmiştir! — Padişah saraya girerken Yeniçeriler Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa ile tarafdarlarından bâzılarını öldürmek ve bunlarla bir takım zenginlerin konaklarıyla evlerini yağma etmek gibi cinayetlerinin affini ve ulûfelerinin de attırılmasını isteyip bu arzularını da kabul ettirmişlerdir: Bu suretle İkinci Bâyezid saltanatının daha ilk ânından itibaren Devşirmeler partisiyle bu partinin âleti olan Yeniçeri ocağının elinde bir oyuncak olmuş demektir. — İkinci Bâyezid'in İstanbul'a muvâsalatı için 17 Rebî'ül-evvel = 16 Mayıs Çarşanba, 19 Rebî'ül-evvel = 18 Mayıs Cuma ve 20 Rebî'ül-evvel = 19 Mayıs Cumartesi tarihleri de rivayet edilir: Fakat bâzı muâsır menbâlarda bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 22 Rebî'ül-evvel = 21 Mayıs Pazartesi tarihi vardır. — Şanlı babasının büyük meziyyetlerine pek az vâris olabilen İkinci Bâyezid zayıf ruhlu ve gevşek huylu olduğu için "halîm-ü-selîm" bir şahsiyet sayılır: Her halde Osman Gazi'den Kanunî Sultan Süleyman'a kadar teselsül eden büyük Osmanlı padişahlarının arasında böyle bir şahsiyyetin bir nisbetsizlik teşkil ettiği muhakkaktır; Sultan Bâyezid, babasıyla oğluna pek az benziyen bir şahsiyyettir. — İkinci Bâyezid'in anası bir rivayete göre Gülbahar, diger bir rivayete göre de Mükerreme-Hatun'dur: 1447 = 851 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Fetret devrindeki Süleyman ve Musâ-Çelebiler sayılmamak şartiyle İkinci Bâyezid sekizinci Osmanlı padişahıdır).

22 Mayıs = 23 Rebî'ül-evvel, Salı: Fatih Sultan Mehmed'in cenaze merâsimi.

(İkinci Bâyezid İstanbul'a gelinceye kadar on dokuz gün bekletilen mubârek cenaze büyük merâsimle kendi câmiinin avlusuna defnedilmiştir. — Tabutun altına ilkönce oğlu ve halefi Sultan Bâyezid'le vezirler girmişlerdir. — Bu münasebetle resmî ve millî matem ilân edilmiş ve siyah elbiseler giyilmiştir. — Şanlı ölünün cenaze namazını "Şeyh Vefâ" ismiyle meşhur büyük velî ve büyük âlim Konyalı "Şeyh Muslihüddin Mustafa" kıldırmıştır: İstanbul'un bir mahallesiyle meydanı bu meşhur Türk âliminin ismini taşır).

28 Mayıs = 29 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Bir İstanbul kuvvetini mağlûb eden Cem-Sultan'ın Bursa'da tahta çıkması.

(Cem-Sultan'ın Konya'dan kalkıp Bursa tarafına yürümesi İstanbul'daki kardeşiyle devşirmeler partisini büyük bir telâşa düşürmüş ve Bursanın müdafaası için Ayas Paşa kumandasında iki bin kişilik bir Yeniçeri kuvveti gönderilmiştir. — 8 Mayıs = 9 Rebî'ül-evvel Salı günü Konya'dan hareket etmiş olan Cem-Sultan İnegöl üzerinden Bursa'ya doğru yürümüş ve şehrin önlerine vardığı zaman ümerâsından Gedik-Nasuh Bey'in kumanda ettiği dört bin kişilik ordusuyla Ayas Paşa kumandasındaki İstanbul kuvvetleri arasında işte bu 28 Mayıs = 29 Rebî'ül-evvel Pazartesi günü şiddetli bir muharebe olmuştur: Bir rivayete göre de Cem-Sultan bu muharebeyi bizzat idare etmiştir; muâsır bir vesika olan "Vâkıât-ı Sultan Cem"in ifadesi bu rivayeti teyid edecek

şekildedir; bununla beraber Cem-Sultan'ın zaferden üç gün sonra Bursa'ya girdiği hakkında da muhtelif rivayetler vardır: Burada "Vâkıât" müellifinin rivayeti esas ittihâz edilmiştir. — Cem-Sultan'ın kardeşine karşı saltanat iddia ederken kendisi babasının padişahlığı zamanında dünyaya geldiği halde Sultan Bâyezid'in Fatih tahta çıkmadan evvel şehzâde iken doğmuş olmasını ileri sürdüğünden bahsedilir. Bununla beraber, bundan evvel de gördüğümüz gibi Fatih'in "Kanunnâme-i âl-i Osman"ının sonundaki elkaab bahsinde Cem-Sultan için "Vâris-i mülk-i Süleymânî, nûr-ı hadeka-i Sultanî" tâbirlerinin kullanılması, bu küçük şehzâdenin babası tarafından büyük şehzâdeye tercihan veliahd ittihâz edilmiş olduğunu gösteren sarîh bir delil demektir. Cem-Sultan'ın yaşça kardeşinden küçük olduğu halde Fatih'in onu veliahd ittihâz ettiği muâsır Garp menbâlarına da aksetmiştir; meselâ Venedikli müverrih Sanuto şu fıkrasında bu noktaya da temas etmektedir:

Allah istemedi amma eger istemiş olsaydı da Cem Bâyezid'e galip gelip Türk iline padişah olsaydı ve kardeşinden küçük olduğu halde Fatih'in kendisine bıraktığı baba mirâsını alsaydı, tekmil Hıristiyanlık âleminin ve hattâ bütün yeryüzünün çekmediği kalmazdı. Fakat her derde devâsını ihsan buyuran Allah öyle olmasını istemediği için onu bizim elimize geçirdi".

İşte bu delillerden ve fazla olarak o zamanki Anadolu'nun en mühim merkezi ve Selçukîlerle Karaman-oğullarının payıtahtı olan Konya valiliğine Cem-Sultan'ın tâyin edilmiş olmasından anlaşıldığına göre Fatih'in veliahdi büyük şehzâde Bâyezid değil, küçük şehzâde Cem-Sultan'dır. — Sultan Cem Hicretin 864 senesi Safer ayının 26/27 nci ve Milâdın 1459 senesi Kânunuevvel ayının 22/23 üncü Cumartesi/Pazar gecesi sabaha karşı doğmuş olduğuna göre, Bursa'da saltanatını ilân ettiği zaman yaşı 21 sene, 5 ay, 6 gündür; yâni 22 yaşının içindedir. — Sultan Cem'in Bursa'ya girip nâmına hutba okutması bâzı Osmanlı menbâlarında 15 Rebî'ül-âhir = 13 Haziran Çarşanba gününe müsâdif gösterilirse de, şehzâdenin maiyyetinde bulunmuş bir müellifin eseri olan "Vâkıât-ı Sultan Cem" de "Rebî'ül-evvel'in 28 inci günü nısf-ul-leylde İnegöl'den" hareketle "İşraak vaktinde" yâni sabaha karşı Bursa'ya varıldığı musarrah bulunduğu için, burada İstanbul kuvvetlerinin mağlûb edilmesine müsâdif olan bu 28 Mayıs = 29 Rebî'ül-evvel Pazartesi günü esas ittihâz edilmiştir. — Sultan Cem nâmına Bursa'da hem hutba okunmuş, hem sikke kesilmiştir: Cem'in şimdiye kadar bulunabilen meskûkâtı dört gümüş akçadır; bunlar için İsmail Galib ve Halil Edhem Beylerin "Meskûkât-ı Osmaniyye" kataloglarına bakınız. Bu sikkelerin hepsinde yer ismi olarak "Bursa" kelimesi ve tarih olarak da 886 = 1481 rakamı vardır. Cem'in bu sikkelerdeki ünvanı "Cem ibnü Sultân Muhammed Hân" şeklindedir; fakat Cem-Sultan bütün memlekete hâkim olamadığı için Osmanlı padişahları silsilesine girmemektedir. — Osmanlı menbâlarında Sultan Cem'in Bursa'da ilân ettiği saltanat 18 - 20 gün sürmüş gösterilir: Bununla beraber, kendisine karşı yürüyen İkinci Bâyezid'le Yenişehir'de tutuştuğu muharebe Rebî'ül-âhir ayının 22 nci ve Haziran ayının 20 nci Çarşanba gününe tesadüf ettiği için, Cem'in o tarihten birgün evveline kadar 23 gün Bursa'ya hâkim olduğu anlaşılmaktadır).

14 Haziran = 16 Rebî'ül-âhir, Perşenbe: Cem-Sultan'ın büyük halası ve Çelebi-Sultan Mehmed'in kızı Selçuk-Hatun riyasetinde bir sefâret hey'eti göndererek İkinci Bâyezid'e Anadolu ile Rumeli'nin iki Türk devletine ayrılmasını teklif etmesi ve bu teklifin reddi.

(Selçuk-Hatun Birinci Mehmed'in kızı, İkinci Murad'ın kızkardeşi, Fatih'in halası, İkinci Bâyezid'le Sultan Cem'in büyük halaları Varna muharebesinde şehîd olan Anadolu Beylerbeyi Karaca Paşa'nın karısıdır: 1444 = 848 vukuâtının son fıkrasına da bakınız. Tabiî Selçuk-Hatun küçük yeğenlerinin saltanat kavgaları devrinde artık çok ihtiyardır: Bununla beraber bu tarihten sonra dört sene daha yaşamış ve öldüğü zaman babasının Yeşil-Türbe'sine defnedilmiştir. — Selçuk-Hatun'la beraber ulemâdan Molla İyâs ile Şükrulah oğlu Ahmed-Çelebi isminde iki elçi daha vardır. — Evvelce Bursa üzerine Ayas Paşa kumandasında gönderdiği Yeniçeri kuvvetlerinin mağlûb olması, Ayas Paşa'nın esareti, Cem-Sultan'ın Bursa'yı işgali ve orada saltanatını ilânı üzerine telâşa düşen İkinci Bâyezid İstanbul'dan yirmi bin kişilik bir kuvvetle kardeşinin üzerine hareket edince, kâfi mıkdar kuvvetten mahrum olan Cem Anadolu kendisine bırakılmak ve İkinci Bâyezid yalnız Rumeli'de padişah olmak üzere bir paylaşma teklif etmişse de:

— Lâ erhâme beyn el-mülûk

esasını ihtâr eden İkinci Bâyezid saltanat işinde kardeşlik düşünülemiyeceğini söyliyerek bu teklifi reddetmiştir. — Cem-Sultan'ın teklifinde kurmak istediği Anadolu Sultanlığının tamamiyle müstakil olmayıp İkinci Bâyezid'in yüksek hâkimiyyetini tanımak da bulunduğu rivayet edilir: Her halde bu teklifin Anadolu'da kuvvetleninceye kadar vakit kazanmak düşüncesiyle alâkadar olmak ihtimali çok kuvvetlidir).

20 Haziran = 22 Rebîül-âhir, Çarşanba: Sultan-Cem'le Sultan Bâyezid arasında Yenişehir muharebesi ve İkinci Bâyezid'in zaferi.

(Osmanlı menbâlarında bu muharebenin tarihi 22 Rebî'ül-âhir Cumartesi gösterilirse de bu Hicret ayının 22 nci günü Cumartesi değil, Çarşanba'dır. — Yenişehir ovasında ve Göksu çayının sağ yakasında vukua gelen muharebe "İşraak vaktinden zeval vaktine değin", yâni sabahın beşinden öğleyin saat on ikiye kadar yedi saat sürmüştür: İkinci Bâyezid ordusuna o sırada Otranto'dan gelip Yenişehir önlerinde Padişahın maiyyetine iltihak etmiş olan Gedik-Ahmed Paşa'nın kumanda etmiş olduğu rivayet edilir. — Cem-Sultan'ın mağlûbiyetinde başlıca iki büyük sebep vardır: Biri kuvvetler arasında 3 - 4 bine karşı 20 bin derecesinde gösterilen korkunç nisbetsizlik, biri de Cem-Sultanın lalası Aştın/Âstîn-oğlu Ya'kub Bey'in Vezir-i-a'zam devşirme İshak Paşa'dan aldığı gizli bir mektupta yüz bin akça rüşvetle Anadolu Beylerbeyliğinin teklif edilmesi üzerine irtikâb ettiği iğrenç ihânettir: Harp esnasında Aştınoğlu maiyyetindeki kuvvetlerle karşı tarafa geçmiştir. Sultan-Cem'in maiyyetindeki Türkmen aşiretlerinin de işte bunun üzerine dağılmış oldukları rivayet edilir. — Bu hezimet üzerine Sultan-Cem büyük bir sür'atle Eskişehir üzerin-

den ailesinin bulunduğu Konya'ya doğru kaçarken bir yerde bir at tekmesiyle sol ayağından yaralanmış ve nihayet 25 Haziran=27 Rebî'ül-âhir Pazartesi günü maddî ve mânevî ıztıraplar içinde kuşluk vakti Konya'ya girmiştir).

28 Haziran = 1 Cumâda-l-ûlâ, Perşenbe: Sultan Cem'in Mısır Sultanına iltica etmek üzere ailesi ve maiyyetiyle beraber Konya'dan Suriye'ye doğru yola çıkması.

(Konya'da üç gün kaldıktan sonra İkinci Bâyezid'in oraya doğru hareketini işiterek anası Çiçek-Hatun'la karısını, kızlarıyla oğlu küçük şehzâde Murad'ı, câriyelerini, kırk kişilik maiyyetini ve hazinesini alıp kendisini çok seven halkın çığlıklarıyla hıçkırıkları içinde hasta ve yaralı olduğu halde yola çıkan talihsiz prens Adana'da Ramazan-oğullarına müsâfir olduktan ve burada kendisine iltihak edenlerle beraber maiyyeti üç yüz kişiyi bulduktan sonra Mısır Kölemen sultanlarının idaresindeki Suriye'ye geçip 19 Temmuz = 22 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe günü Haleb'e varmış ve gerek burada, gerek bundan sonra geçtiği yerlerde çok parlak tezâhürlerle karşılanarak Hama-Hums-Baalbek-Şam-Kudüs-Gazze üzerinden Kahire'ye gitmiştir. — Sultan Cem Anadoludan ayrılırken halkın gösterdiği teessür çok samimîdir: Çocukluğundanberi Kastamonu ve Konya'da valilik ederek kendisini candan sevdirmiş olan bu prensin şahsiyetinde meşrûiyet dâvasının verdiği tesir ve nüfuz da vardır, fazla olarak Devşirmelerle Yeniçerilerin son İstanbul ihtilâlinde irtikâb ettikleri cinayetler bütün Anadolu Türkleri arasında derin bir nefret hissi uyandırmış olduğu için Cem-Sultan halkın nazarında Devşirmeliğe karşı mücadele eden millî bir kahraman şeklini almıştır).

Konya'ya gelen İkinci Bâyezid'in oğlu Abdullah'ı Karaman valiliğine tâyin etmesi ve Gedik-Ahmed'i Sultan Cem'in tâkibine göndermesi.

(Kaynatası olan Vezir-i-a'zam İshak Paşa'nın tavsiyesiyle Otranto'dan çağırılmış olduğu rivayet edilen Gedik-Ahmed, İkinci Bâyezid'in Cem-Sultan'a karşı açtığı Yenişehir seferinde padişahın maiyyetine bir çok hediyelerle gelip iltihak etmiştir: Bu suretle Türk devlet adamlarına karşı Yeniçeri ocağına istinaden cephe almış olan devşirmeler gürûhunun İshak Paşa, Gedik-Ahmed Paşa ve Hersek-zâde Ahmed Paşa gibi en mühim elebaşıları Fatihin ölümünden hasıl olan buhrandan istifade edip bir araya gelerek vaziyete tamamiyle hâkim olmuşlardır. — Gedik-Ahmed Paşa Konya'dan Cem-Sultan'ın tâkibine gitmişse de yetişememiştir. — Bu devşirmenin Cem-Sultan tarafdarı olduğu hakkında bir rivayet varsa da bu rivayetin vaktiyle Fatih zamanında şehzâde Bâyezid'le Gedik-Ahmed'in askerî bir münakaşa yüzünden araları açılmış ve bilhassa bu sefer Cem-Sultan'ın tâkibine memur olduğu halde ele geçirilememiş olmasından çıkmış bir şâyiadan ibaret olmak ihtimali daha kuvvetlidir: Her halde Gedik-Ahmed'in diger devşirmelerden başka türlü düşünmesine imkân yoktur: Zaten Cem-Sultan'a iltihak edebilmesine müsâit bir çok vaziyetlerde bulunduğu halde İstanbul hükûmetine sadakatten ayrılmaması da bu noktayı teyid etmektedir).

10 Eylül = 16 Receb, Pazartesi: Cenubî İtalya fütuhâtının elden çıkması.

(Cenubî İtalya'nın Otranto havalisi Fatih'in son zamanlarında Gedik-Ahmed Paşa tarafından işgal edilmiş ve mükemmel istihkâmlar yapılarak kuvvetli bir köprübaşı kurulmuştur: 1480 = 885 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Fatih'in vefatı ve Devşirmelerin yeniden iş başına gelmeleri üzerine Gedik-Ahmed İstanbul'a çağırılmış ve artık Otranto Türk müstemlekesi hem başsız, hem yardımsız bırakılmıştır. Türkiye'deki saltanat buhranından dolayı artık oralara yeni kuvvetler gönderilemiyeceğini anlıyan İtalyanların istirdat teşebbüsleri işte bu tarihî fırsattan istifade ettikleri için muvaffakıyetle neticelenmiştir: Otranto kalesine denizden Napoli krallığı ve Papalık donanmaları taarruz edip şehri muhasara etmişlerdir. Ana vatandan hiç bir yardım ümidi kalmıyan Otranto müdâfileri nihayet kaleyi mülhakatiyle beraber Papalık donanmasına kumanda eden kardinal "Fregose" ismindeki papasa teslim etmek mecburiyetinde kalmışlardır. Buradaki Türk bölüklerinden bir ikisi Napoli kralının hizmetine alınmış ve sonraları Napoli krallığının Papalık hükûmetiyle olan mücadelelerinde bunlardan çok istifade edilmiştir. — Garp menbâlarında İtalyanların kalecilik ve istihkâm fenlerini Türklerin Otranto'da yapmış oldukları tahkimâtın tetkikinden öğrenmiş olduklarına ait muhtelif itiraflar vardır. — Otranto havâlisi bir sene bir ay Türk hâkimiyyetinde kalmıştır).

26 Eylül = 2 Şa'bân Çarşanba: Cem-Sultan'ın Kahire'de şâhâne merâsimle karşılanması.

(Bu sırada Mısır sultanlığında "El-Melik-ül-Eşref Seyfüddin Kaytbay" bulunmaktadır: Mısır ve Suriye sultanlığına "Memlûk" yahut "Kölemen" devleti denilmesinin sebebi, Eyyûbîlerden sonra onların hizmetinde askerlik eden Türk ve Çerkes kölelerinin nihayet bu devlete hâkim olmasıdır. Bunlar iki kısma ayrılır: Türk Kölemenlerinin kışlası Nil nehrinin üstündeki "Ravza" adasında olduğu için Türklere "Bahriyyûn" ve umumiyetle "Çerâkise" denilen diger zümrenin kışlası da Kahire kalesinde olduğu için bunlara da "Burciyyûn" denir; bununla beraber Çerkes denilen Kölemenler içinde de bir çok Türkler vardır. "Kaytbay" işte bu ikinci zümredendir. Bunlarda saltanat bâzan babadan oğula intikal etmekle beraber umumiyetle orduya istinat eden kumandanlar tarafından işgal edilmiştir. Mısır'dan başka Filistin'le Suriye de bunların idaresindedir. — Mısır sultanlarıyla Osmanlı padişahları arasındaki siyasî münasebetler Birinci Murad devrinde başlayıp bilhassa Yıldırım devrinden itibaren dostâne bir şekilde inkişâf ve devam ettikten sonra Fatih devrinde bu iki büyük devletin arasında bocalıyan Dulgadır-oğullarının ihdâs ettikleri buhrandan ve Hicaz su yolları meselesinden itibaren fenalaşmış ve Osmanlılara karşı Akkoyunlularla ittifak ettiği bile rivayet edilen Mısır sultanı Kaytbay Anadolu işlerini büyük bir dikkatle tâkibe başlamıştır: Birinci Murad devrinde başlıyan ilk Osmanlı - Mısır siyasî münasebetleri için 1386 = 788 vukuâtının dördüncü fıkrasına, Fatih devrinde Dulgadır-oğulları yüzünden çıkan ilk ihtilâf için 1471=876 vukuâtının ikinci fıkrasına, gene Fatih devrindeki Hicaz su yol-

ları ve Dulgadır Beyliği ihtilâfı için 1479 = 884 vukuâtının son fıkrasına ve nihayet İkinci Bâyezid devrinde Osmanlı - Mısır muharebelerinin başlaması için 1485 = 890 vukuâtının ilk fıkrasına bakınız; bu vaziyete göre 1471 = 876 tarihinden 1485 = 890 tarihine kadar Fatih ve İkinci Bâyezid devirlerinde on dört sene süren şiddetli bir ihtilâf devri nihayet harple neticelenmiş demektir; muharebenin bu kadar gecikmiş olması Osmanlıların Avrupa tarafındaki meşguliyetlerindendir: Bununla beraber, Fatih'in ölümü üzerine geri kalan son seferinin Mısır Kölemenlerine karşı açılmış olduğu hakkında çok kuvvetli rivayetler vardır. Bu kadar gergin bir vaziyette Cem-Sultan'ın Kahire'ye ilticası tabiî Sultan Kaytbay için iyi bir fırsat demektir. — Fatih Sultan Mehmed'in oğlu Kahire'de çok parlak merâsimle karşılanmış, ahali şehir haricinden itibaren tezâhürlerde bulunmuş, Kahire caddeleri baştanbaşa donanmış ve Sultan Kaytbay da müsâfirini sarayında karşılayıp kucaklıyarak kendisine:

— Sen oğlumsun! Gamkîn olma!

diye hitâb etmiştir. — Tabiî halkın tezâhürlerinde siyasî mülâhazalardan ziyade Şarkî-Roma fatihinin şanlı hâtırasına karşı İslâm âleminin beslediği hayranlık duygularının tesiri vardır. — Kahire'de Sultan Cem'in ikametine bir saray tahsis edilmiştir. — Cem'in Kahire'ye muvâsalatı için 6 Şa'ban=30 Eylül Cumartesi tarihi de rivayet edilir).

♦

Gedik-Ahmed Paşa'nın İstanbul'a çağırılıp hapsedildikten sonra Devşirmelerin şefâatiyle serbest bırakılması.

(Gedik Paşa'nın gözden düşmesine sebep, Cem-Sultan'ın tâkibine memur edildiği halde vazifesinde muvaffak olamaması, Fatih zamanında Kırım'la Otranto'da istihsal ettiği kolay muvaffakıyetlerden ve bir aralık Vezir-i-a'zamlık etmiş olmasından dolayı çok fazla mağrur davranarak bir takım sertlikler, serkeşlikler ve şımarıklıklar göstermesi, hattâ padişaha bile kafa tutacak kadar ileri gitmesi ve bilhassa Yeniçerilerin taşkınlıklarında parmağı olduğunun sezilmesi gibi şeylerdir. Bir de bu tevkifte Hamze-Bey oğlu vezir Kara-Mustafa Paşa'nın büyük bir tesiri olduğu rivayet edilir: Fatih'in devşirmeler tarafından şehîd ettirilen son Vezir-i-a'zamı Karamânî-Mehmet Paşa merhumla beraber dönmeler ve devşirmeler hâkimiyyetine karşı cephe almış olan Hamze-Bey oğlu Mustafa Paşa'nın İkinci Bâyezid Amasya'dan İstanbul'a gelirken devşirme İshak Paşa'nın tertibiyle ayaklanan Yeniçerilerin talebi üzerine nefyedildiği yukarda "21 Mayıs = 22 Rebîül-evvel" fıkrasında anlatılmıştır. Karamânî-Mehmet Paşa'nın şahâdetinden itibaren devşirmelere karşı mücadelenin en mühim şahsiyeti olan vezir Kara-Mustafa Paşa o gaileden sonra Sultan Bâyezid tarafından İstanbul'a getirtilip İkinci Vezirliğe tâyin edilmiş ve bu sefer Gedik-Ahmed'in tevkifinde mühim bir rol oynamıştır. — Gedik Paşa tevkif edilince Kapucular odasına hapsedilmiştir: Umumiyetle bu odaya girenlerin sağ çıkmadıkları rivayet edilir! — Bu tevkif hâdisesi Devşirmeler partisini telâşa düşürmüş, Gedik-Ahmed'in kaynatası olan Vezir-i-a'zam İshak Paşa ile Hersek dukasının oğlu olan mühtedî Hersek-oğlu Ahmed Paşa'nın teşebbüsleriyle Gedik Paşa Kapucular odasından çıkarılıp serbest bırakılmıştır! — Gedik-Ahmed serkeşliğinden ve bilhassa askerî emirlere itâatsizlik ettiğinden dolayı

vaktiyle bir kere de Fatih tarafından Rumeli-hisarı'na hapsedilmiş olduğu için, bu sefer ikinci defa tevkif edilmiş demektir: İlk tevkifinde şefâat edip kurtaran da gene Hersek-oğlu Ahmed Paşa'dır. Her halde artık Yeniçerilere istinad eden ve aralarında sıkı bir tesânüt bulunan bu devşirmeler gürûhu devletin başına müthiş bir belâ kesilmiştir. — Gedik-Ahmed'in ilk hapsi için 1477 = 882 vukuâtının birinci fıkrasına ve Hersek-zâde'nin şefâatiyle affi için de 1478 = 883 vukuâtının son fıkrasına bakınız).

Karaman-oğlu Kasım Bey'in Konya muhasarası.

(Evvelce Uzun-Hasan'a iltica etmiş olan Kasım Bey, Uzun-Hasan'ın 1478=882 tarihinde Tebriz'de vefatı üzerine yerine geçen oğullarından Sultan Ya'kub'un muvâfakatiyle İçel taraflarına gelip Osmanlıların saltanat kavgalarından istifade ederek ecdâdının hükûmetini canlandırmaya kalkışmış ve etrafına Varsak ve Turgutlu aşiretleriyle eski Karaman ümerâsını toplamıştır. — Kasım Bey ilkönce Konya valisi ve İkinci Bâyezid'in oğlu şehzâde Abdullah'ın lalası Hadım-Ali Paşa'yı mağlûb etmiş ve ondan sonra da Karaman devletinin eski payıtahtı olan Konya üzerine yürüyüp şehri muhasara etmiştir).

Gedik-Ahmed Paşa'nın İkinci Vezir Kara-Mustafa Paşa hapsedilmek şartiyle çıktığı Karaman seferinde Konya'nın muhasaradan kurtulması.

(Evvelce Karaman-oğullarının inkıraz devrinde bir kaç defa Kilikya seferine çıkarak ve Karaman prensleriyle uğraşarak o tarafların ahvalini öğrenmiş olduğu için bu sefere memur edilen Gedik-Ahmed, kendisinin son defa hapsedilmesine sebeb olan İkinci Vezir Hamze-Bey oğlu Kara-Mustafa Paşa'dan intikam almak için Yeniçeri ocağıyla elbirliği ederek padişahın emrine karşı gelmiş, ancak Mustafa Paşa hapsedilmek şartiyle sefere gidebileceğini ve aksi takdirde Yeniçerilerin itâat etmiyeceğini söyliyerek padişahı tehdid etmiş ve işte bu küstahça tehdid üzerine zavallı Mustafa Paşa azil ve hapsedilip Gediğin hareketi temin edilebilmiştir! — Bununla beraber, İkinci Bâyezid Gedik Paşa'nın ordu başında ihânetinden çekindiği için "ihtiyâten oğlunu der-i Devlette alıkoymuş", yâni rehîne ittihaz etmiştir! — Gedik-Ahmed'in bu vaziyeti artık devlet için bir emniyet meselesi teşkil etmiş ve padişahla devşirmelerin münasebetleri son derece gerginleşmiş demektir: Fakat Devşirmeler Yeniçeri ocağına istinad ettikleri için İkinci Bâyezid bunlara karşı âciz vaziyettedir. — Gedik-Ahmed'in kumandasında İstanbul'dan ordu geldiğini haber alan Karaman-oğlu Kasım Bey iki ateş arasında kalmamak için Konya muhasarasını kaldırıp Kilikya'ya çekilmiş, birkaç muharebe olmuş, Kasım Bey hep geri çekilerek kurtulmuş ve nihayet kış bastırdığı için Gedik-Ahmed Lârende = Karaman kalesine gidip orada kışlıyarak baharda harekâta devam edeceğini İstanbul'a bildirmiştir).

Gedik-Ahmed'in ısrâriyle hapsedilen İkinci Vezir Kara-Mustafa Paşa'nın idamı.

(Yahşı Bey-zâde Hamze-Bey oğlu Kara-Mustafa Paşa, devşirmelerin şehîd et-

tirdikleri Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa ile beraber Dönmeler ve Devşirmeler zümresine karşı cephe alan ve Fatih devrindeki Vezir-i-a'zam Rum yahut Hırvat Mahmud Paşa devrindenberi onlarla mücadele eden en muktedir devlet adamlarındandır. — Umumî rivayete göre padişahın emriyle ve bir rivayete göre de hîleyle idam ettirilmiştir: İkinci Bâyezid Mustafa Paşa'yı çok sevdiği için, bu sebepsiz idam cezasında en mühim rolü Devşirmeler tarafından oynandığı muhakkaktır. — Fatih'in vefatı ve İkinci Bâyezid'in cülûsu sıralarında Karamânî-Mehmet Paşa, Yeniçerileri kışkırtan devşirme İshak Paşa'nın kurbanı olduğu gibi, bu sefer Hamze-Bey oğlu Kara-Mustafa Paşa da devşirme İshak'ın damadı olan devşirme Gedik-Ahmed'in kurbanı olmuş ve bu suretle bir iki ay fâsılayla Devşirmeler partisi iki büyük siyasî cinayet irtikâb etmiş demektir. — Mustafa Paşa'nın bu tarihte idam edilmeyip zındandan çıkarılarak Bursa sancak Beyliğine tâyin edildiği ve ancak 1483 = 888 tarihinde Bursa'da öldürüldüğü hakkında da bir rivayet vardır: Merhumun mezarı Bursa'da, babasının yanındadır. — Mustafa Paşa'nın idamı o devrin Türk halkı ve bilhassa umumiyetle Türk olan Ulemâ sınıfı üzerinde çok fena bir tesir bırakmıştır: Hattâ padişahın da bu umumî teessüre tâbi olduğu, Gedik-Ahmed'in 1482 = 887 vukuâtı içindeki "18 Teşrinisâni = 6 Şevvâl" fıkrasında izâh edilen haklı idamında görülecektir).

1482 = 886

16 Kânunusâni = 26 Zülkâ'de, Çarşanba: Osmanlı - Venedik sulh muahedesinin tecdidi.

(Saltanat tebeddülü münasebetiyle sulh muahedesi o zamanın teâmülü mucibince tecdid edilirken Anadolu'daki kardeş kavgalarından istifade eden Venedikliler bu yeni muahedeye göre senede on bin duka altını tutan haraç mükellefiyyetinden kurtulup yalnız gümrük borçları olan elli bin altının üç taksitte tediyesini taahhüd etmişlerdir; şartların biri de elde kalan esirlerin iadesidir; Osmanlı devleti Venedik ticaretinin himayesini de temin etmiştir. — Fatih devrinde akdedilen son sulh muahedesi için 1479 = 883 vukuâtına ve Osmanlı - Venedik ittifakı için de 1479 = 884 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

1482 = 887

1 Mart = 21 Muharrem, Salı: Mısır'dan Hacc'e gitmiş olan Cem-Sultan'ın Kahire'ye avdeti.

(Cem-Sultan Osmanlı hanedanından Hacc'e giden yegâne şehzâdedir: Cem'in çok dindar olduğu muhakkaktır. — Fatih'in bedbaht oğlu Mekke'de "Hasan ibnü Mahmud-ı Bayatî" ismindeki Türk âlimiyle tanışmış ve bu âlim Osmanlı nesebini Oğuz-Han'a çıkaran "Câm-ı Cem-âyîn" ismindeki meşhur eserini Cem-Sultan'ın emriyle 1481 = 886 senesinin sonlarında ve bir hafta içinde Mekke'de yazmıştır: Matbû nüshası 5 sahife tutan bu küçük eser 1331 tarihinde İstanbul'da merhum Ali Emirî Efendi tarafından neşredilmiştir. Müel-

lifin bu eserini bir hafta içinde yetiştirmesi şehzâdenin alelâcele Mısır'a dönmek mecburiyetinde bulunmasındandır. — Cem-Sultan Kahire'ye döner dönmez Karaman-oğlu Kasım Bey'le Ankara sancak Beyi Mehmed ve bir rivayete göre de Mahmud Bey'den ve hattâ o sene Karaman ve Ereğli'de kışlıyan Gedik-Ahmed Paşa'nın maiyyetindeki ümerânın bazılarından dâvet mektupları almış, çok zayıf ve şüpheli bir rivayete göre Gedik Paşa bile bir mektup yazmış, hattâ üstüste adamlar gelmiş ve siyasî vaziyetin müsâid olduğu bildirilerek derhal Anadolu'ya dâvet edilmiştir. — Hâdisâtın bundan sonra görülecek cereyanına göre daha kuvvetli ve bilhassa daha mâkul bir rivayete göre de Osmanlı kumandanlarının imzalarıyla gelen mektuplar sahtedir ve bunları Karaman-oğlu Kasım Bey tertib etmiştir! — Cem-Sultan'ın tâliini bir kere daha tecribe etmek için Anadolu'ya hareket kararını vermesi işte bu vaziyet üzerinedir).

26 Mart = 5 Safer, Salı: Cem-Sultan'ın Anadolu'dan aldığı dâvetnâmeler üzerine Kahire'den hareketi.

(Mekke'de Cem-Sultan'la görüşüp onun emriyle "Câm-ı Cem-âyîn"i yazmış olan "Beyatî" şehzâdenin "sekiz yüz seksen yedi Muharreminün evâhirinde„ yâni Milâdın 1482 senesi Mart ayının ortalarında yola çıktığından bahsetmekteyse de, Cem-Sultan'ın maiyyetinden biri tarafından yazılan "Vâkıât-ı Sultan Cem" de 5 Safer = 26 Mart tarihi gösterilmektedir. — "Câm-ı Cem-âyîn"e göre Mısır sultanı Kaytbay Cem-Sultan'a hem paraca, hem askerce yardım etmiştir: "Câm-ı Cem-âyîn"in sonunda Cem'in Avrupa'dan Kahire'deki annesine yazdığı manzum bir mektup vardır; Bayatî bu "Nâme-i manzûm"u tahmîs etmiştir; bâzı yeni tetkiklerde bu mektubun müellif tarafından şehzâdeye izafe edilmiş olmak ihtimalinden ve bu ihtimalin en mühim delili olarak da bu manzumenin üslûbu Cemden ziyade Bayatî'nin üslûbuna benzediğinden bahsedilmekteyse de, bizim kanaatımızca tahmîsin Cem-Sultan'a ait beyitleri daha kuvvetli ve biraz daha mütekâmil bir lisanla yazılmış olduğu halde Bayatî'nin ilâveleri âhenk ve lisan itibariyle daha iptidaîdir. Cem'in manzumesinde Bayatî'nin "Sultan Bâyezid" fıkrasındaki izahatiyle tenâkuz teşkil eden noktalar da vardır. Zaten Bayatî'nin böyle bir mektup uydurmasına hiç bir sebep de yoktur: Fazla olarak o zaman Cem'in annesiyle çocukları ve bütün maiyyet erkânı henüz hayatta oldukları için onlar tarafından tekzib edilmek ihtimali de müellife isnad edilen bu ahlâkî lâübâliliğe mâni olması lâzımgelen bir vaziyettir. İşte bütün bunlardan dolayı bu "nâme-i manzûm"u Cem'in son günlerinde yazdığı son eseri saymakta hiç bir mahzur olmadığı kanaatindeyiz. Cem-Sultan'ın felâket devri hakkında bizzat yazdığı en mühim vesika demek olan bu manzum mektupta şöyle bir mısraa tesadüf edilir:

Sığînup Hakka Şâm'ın leşgeriyle Rûm'a azm ittük

Bu mısrâda Sultan Cem Kölemenlerin askerî yardımından bizzat bahsetmekte olduğu gibi, Bayatî de eserinin "Sultan Bâyezid" fıkrasında Cem-Sultan'dan bahsederken:

"Mısır'a varup ve Kaytbay'dan yardım istemeğin Şam ve Haleb leşgerin bile koşup"
demektedir: Bunlardaki "Şâm" kelimesi o zaman Mısır sultanlarının idaresinde bulunan "Suriye" mânâsına kullanılmış olmalıdır: Tabiî bu askerî yardım pek mahdut bir şey olmak lâzımgelir. — Mısır sultanının Osmanlı şehzâdesine verdiği paraların mecmûu altmış beş bin duka altınıdır).

6 Mayıs = 17 Rebî'ül-evvel, Pazartesi: Cem-Sultan'ın Haleb'e varması.

(Karaman-oğlu Kasım Bey'le beraber Cem-Sultan'a dâvet mektupları yazan Ankara sancak-beyi Mehmet Bey Haleb'e kadar gelip şehzâdeyi karşılamıştır).

14 Mayıs = 25 Rebî'ül-evvel, Salı: Cem-Sultan'ın Adana'da Karaman-oğlu Kasım Bey'le bir ittifak muahedesi akdedip kuvvetlerini birleştirmesi.

(Bu ittifak muahedesi mucibince Cem-Sultan Karaman-oğlu Kasım Bey'in yardımıyla tahta çıktığı takdirde Karaman-oğluna eski ölkesini iade etmeyi ve Kasım Bey de Cem-Sultan'ın metbûiyyetini kabul etmeyi taahhüd etmiştir).

19 Mayıs = 30 Rebî'ül-evvel, Pazar: Adana'dan hareket eden Cem-Sultan'la Kasım Bey'in Osmanlı hududuna girmeleri.

(Bu sırada Adana şehri Mısır Kölemenlerinin nüfuzu altında bulunan Ramazan-oğullarının Beylik merkezidir).

İkinci Bâyezid'in Anadolu'ya geçerek Aydos ovasında ordugâh kurması.

(Anadolu'da bulunan Gedik-Ahmed Paşa'nın maiyyetinden bâzı Beylerin Cem-Sultan'a iltihakı ve Cem'in Kapucu-başısı Sinan Bey'i Adana'dan Gedik-Ahmed Paşa'ya gönderip bir anlaşmaya teşebbüs etmek istemesi padişahın bu devşirme Paşa hakkındaki şüphelerini büsbütün artırmıştır. — İkinci Bâyezid işte bundan dolayı Gedik-Ahmed'e Konya valiliğinde bulunan şehzâde Abdullah'ı Afyon-Karahisar'a götürüp emniyetini temin ettikten sonra derhal gelip kendi maiyyetine iltihak etmesini emretmiştir. — Her halde Gedik Paşanın Cem tarafdarlığı hakkındaki şüphenin esassız olması lâzımgelir: Çünkü Cem-Sultan'a iltihak için en müsâit vaziyette bulunduğu halde iltihak etmemiştir. — Gedik-Ahmed'in Padişah nazarındaki son vaziyeti için 1481 = 886 vukuâtının son fıkralarına bakınız).

27 Mayıs = 8 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Sultan Cem'in Konya muhasarası.

(Bu muhasaradan evvel Cem'in maiyyetinde bulunan Ankara sancak-beyi Trabzonlu Mehmet Bey Ankara'da bıraktığı ailesini almak için bin kadar atlı

ile Ankara kalesine gitmişse de ailesinin oradan kaldırılıp İstanbul'a götürülmüş olduğunu anlamış, kaleye girememiş ve Bâyezid'in kuvvetlerine mağlûb olduktan sonra maktul düşmüştür. — Konya'nın mukavemeti, Trabzonlu Mehmet Bey'in âkıbeti ve İkinci Bâyezid'in bizzat ilerlemesi üzerine Cem-Sultan'la Karaman-oğlu Kasım Bey Konya muhasarasını bırakıp Ankara'ya gitmişlerdir. — Konya muhasarasının başlangıcını 18 Rebî'ül-âhir = 6 Haziran tarihine müsâdif gösteren zayıf bir rivayet de vardır).

8 Haziran = 20 Rebî'ül-âhir, Cumartesi: Cem-Sultan'ın Ankara muhasarası.

(Bu muhasara esnasında İkinci Bâyezid'in ordusuyla yaklaşmakta olduğunu haber alan Cem-Sultan, Karaman-oğlu Kasım Bey'le beraber büyük bir sür'atle Taşeli'ne doğru kaçmış ve arkalarından tâkipçiler gönderilmişse de yetişememişlerdir).

17 Haziran = 29 Rebî'ül-âhir, Pazartesi: Cem-Sultan'la Kasım-Bey'in Kilikya'da Karaman hâkimiyyetindeki Taşeli'ne muvâsalatları.

(Bu vaziyet üzerine İkinci Bâyezid kardeşine elçi göndererek muhâbere ve müzakereye girişmiş, her sene vâridâtını tamamiyle almak şartiyle mücadeleden vazgeçerek Kudüs şehrine çekilip orada oturmasını teklif etmiş, fakat Cem-Sultan her iki teşebbüsünde de muvaffak olamadığı halde bu müsâit teklifi kabul etmemiştir. Sultan Cem'in bu vaziyette bile Anadolu ve Rumeli taksiminde ısrar ettiği ve hiç olmazsa kendisine de bir ölke verilmesini istediği rivayet edilir; bu münasebetle İkinci Bâyezid'in kardeşine şöyle bir cevap verdiği hakkında da bir rivayet vardır:
"Kişver-i Rûm bir ser-pûşîde arûs i pür-nâmûsdur ki iki dâmâd hutbesine tâb getürmez ve müşâreket kahrın götürmez!"
Tabiî bu güzel sözün bir yakıştırmadan ibaret olmak ihtimali de vardır. Her halde muhakkak olan nokta, Cem-Sultan'ın böyle bir vaziyette inâd etmekle hayatının en büyük hatâsını işlemiş olmasıdır: Bundan sonraki felâketleri hep işte bu tarihî hatâsının acı neticeleridir. Cem-Sultan'ın bu vaziyetinde Karaman-oğlu Kasım Bey'in büyük bir tesiri olduğu gibi, bir taraftan Mısırlılara bel bağlamasının ve bir taraftan da Rumeli'ye geçebildiği takdirde muvaffak olacağını ümid etmesinin mühim bir rol oynadığı muhakkaktır. İkinci Bâyezid'le olan manzum muhâberesi belki de bu sıralara tesadüf etmiştir; Cem'in Bâyezid'e yazdığı beyit şöyledir:

Sen pister-i güldê yatasun şevk ile handân
Ben kül döşenem külhan-i mihnetde sebeb ne?

Sultan Bâyezid'in de şöyle cevap verdiği rivayet edilir:

Çün rûz-i ezel kısmet olunmuş bize devlet
Takdîre rızâ virmiyesün böyle sebeb ne?
Hacc-ül-Haremeynüm diyüben da'vi kılursun
Bû saltanat-î dünyeviyê bunca taleb ne?

Bir taraftan da Karaman-oğlu Kasım Bey'in iki kardeş arasında bir entrika çevirdiği ve meselâ Bâyezid'in Kudüs'de oturmak şartiyle Cem-Sultan'a bütün vâridâtını muntazaman göndermek şeklindeki teklifini Cem'den gizlemiş olduğu bile rivayet edilirse de doğru olmaması lâzımgelir. Her halde Karaman-oğlunun bütün maksadı Osmanlılar arasındaki mücadeleyi devam ettirerek kendi menfaatini temin etmektir. Hattâ Cem'in nihayet Rodos Şövalyelerine ilticası bile Kasım Bey'in tavsiyesiyle olmuştur: Karaman-oğlunun bundan maksadı, Cem-Sultan'ın Şövalyeler delâletiyle Rumeli hududuna geçip vaktiyle Fetret devrinde Musâ-Çelebi'nin yaptığı gibi o tarafta isyan çıkararak padişahı oraya çekmesi ve bu suretle Anadolu'da eski Karaman topraklarının istirdada müsâit bir zemin hasıl olması şeklinde gösterilir. Sultan-Cem esasen Mısır'a dönmek fikrinde olduğu halde Karaman-oğlunun bu telkinâtına kapılmış ve Rodos'a elçi göndererek Şövalyelerle muhâbereye girişmiştir. Bununla beraber Avrupa'dan anasına yazdığı manzum mektuptaki:

Çü fırsat bulmayup Mısr özleyüp Rôdôs'a vârıldı

mısraından kendisinin doğru Mısır'a gitmek istediği halde imkân bulamadığı için Rodos'a iltica mecburiyetinde kaldığı anlaşılmaktadır. Hattâ şehzâdenin Rodos'a gitmekten maksadını da oradan Mısır'a geçmek arzusiyle izah eden şöyle bir beyit daha vardır:

Bizî Mısr'a salîvirdirmedi âlîkodû âhir
Sıdî ahdî Megal-Mâlistorî bî-şekk ü reyb ancak

Buradaki "Megal-Malistori" tâbiri Rumların Rodos Şövalyeleri "Grand-Maître = Üstâd-ı-a'zam"ına verdikleri "Meğalo-Maistor/Meğas-Mastoris" ünvanından muharreftir. — Cem-Sultan'ın Kilikya'ya kadar geldiği halde karadan Suriye'ye geçmeyip denizden ve bilhassa Rodos üzerinden geçmek isteyişinin sebebini eldeki vesikaların vuzuhsuzluğu içinde kat'iyyetle tâyine imkân yoktur: Yalnız hâdisâtın cereyanından anlaşıldığına göre şehzâde Cem, Sultan Bâyezid'in Kudüs'de İkamet teklifini Karaman-oğlunun telkinâtına ve her halde bir takım ümitlere kapılıp reddettikten sonra bir taraftan Hersek-zâde Ahmed Paşa kumandasındaki tâkip kuvvetlerinin büyük bir sür'atle Kilikya üzerine ilerlemesi ve bir taraftan da İkinci Bâyezid'den aldığı tahrirî bir emir üzerine Dulgadır hükümdarı Alâüddevle Bey'in Cem-Sultan'ı tevkif ettirmek için bir takım tedbirler ittihâz etmiş olması kara yolunu çok tehlikeli bir hale getirmiş olmak lâzımgelir. Sultan Bâyezid'in Alâüddevle'ye yazdığı tevkif emrinin Feridun Bey "Münşeât"ındaki suretinde "evâsıt-ı Muharrem-ül-harâm" tarihi mevcud olduğuna göre bu emrin 1482 = 887 senesi Mart ayının ilk haftası içinde Cem-Sultan henüz Mısır'dayken yazılmış olduğu anlaşılmaktadır: Mektubun bir yerinde "Karındaşum Cem inhizam bulup dört beş yüz âdemiyle çukup gidüp olcânibe müteveccih oldu" denilmesi her halde Suriye istikametiyle alâkadardır; çünkü Cem-Sultan doğrudan doğruya Dulgadır ölkesine gitmiş değildir. Fakat buna rağmen Alâüddevle Mısır Kölemenlerinin himâyesinde gelen Cem'in son defa Mısır'dan Anadolu'ya avdet edebilmesine mâni olamamıştır: Yalnız bu sefer Anadolu'dan tekrar Suriyeye kaçarken ona göre bir takım tedbirler ittihâz etmiş olması coğrafî vaziyet bakımından imkânsız değildir; hattâ Alâ-

üddevle Bey Sultan Bâyezid'e verdiği cevapta Cem-Sultan o havâliden geçtiği **takdirde "der-kemîn idüp fırsat ile ele getürülüp ahz-ü-kabz"** edileceğini va'detmiş ve kuvvetli bir rivayete göre de Cem'in bu ikinci Anadolu seferinde Alâüddevle Bey Sultan Bâyezid'in maiyyetine iltihak etmiştir: Tabiî bu vaziyet, o bedbaht şehzâdenin bir taraftan Kilikya'ya giren Hersek-zâde kuvvetleri ve bir taraftan da Dulgadır-oğlunun Suriye tarafındaki pusuları arasında kalmış olmasıyla izâh edilebilir. Böyle bir vaziyette en emin yol, ancak deniz yoludur. Bununla beraber, yukarda gördüğümüz gibi, Cem-Sultan Karaman-oğlu Kasım Bey'in teşvikiyle Rumeli'ye geçip orada bir rol oynamak fikrine de kapılmıştır. Her halde bir taraftan Mısır kara yolunun tehlikeli vaziyeti ve bir taraftan da Rumeli'de bir rol oynamak ümidi Fatih'in zavalı veliahdini nihayet Rodos'un ahlâksız ve şerefsiz Şövalyelerine iltica mecburiyetinde bırakmış olmak lâzımgelir).

17 Temmuz = 30 Cumâda-l-ûlâ, Çarşanba: Cem-Sultan'ın bir gemiye binip tehlikeden kurtulması.

(Cem-Sultan Silifke sahilinde eskiden "Karahisar" ve şimdi "Korgos" yahut "Çok-ören" denilen eski "Corycus" iskelesinden 30 - 37 kişilik maiyyetiyle beraber küçük bir gemiye binmiştir: Karadan ayağını çekerek tehlikeden kurtulmak ve Rodos'a gönderdiği elçi Süleyman Bey'in getireceği cevabı gemide beklemekle Cem'in ihtiyata riâyet ettiği anlaşılmaktadır; çünkü o sırada Hersekzâde Ahmed Paşa kumandasındaki tâkip kuvvetleri artık Kilikya'ya girmişlerdir. — Cem-Sultan'ın elçisi ertesi gün Anamur açıklarında Şövalyelerin muvâfakat cevabiyle ve 12 Temmuz = 25 Cumâda-l-ûlâ Cuma tarihli bir emniyet ve masuniyet senediyle efendisine iltihak etmiştir: Fakat Şövalyelerin bu taahhüdnâmeye riâyet etmiyeceklerini daha o zamandan anlamış olan elçi Süleyman Bey Cem-Sultan'a:

— Hele ben bu kâfirlerün evzâundan hayr anlamazam: Anlara varmağı dahî vech görmezsem. Bâkîsin siz bilürsüz!

demişse de şehzâdenin diger maiyyet erkânı bu çok doğru söze inanmayıp:

— Kâfirler ahdinde müstakîm olurlar!

dedikleri için zavallı Cem-Sultan ilk kararında maattessüf ısrar etmiştir. — Cem-Sultan'ın Korgos'dan gemiye binmesi için 19 Temmuz = 2 Cumâda-l-âhire Cuma tarihi de rivayet edilir).

20 Temmuz = 3 Cumâda-l-âhire, Cumartesi: Cem-Sultan'ın kendi küçük gemisinden büyük bir Rodos harp gemisine geçerek maiyyetiyle beraber Anadolu sahillerinden hareketi.

(Rodos Şövalyeleri Cem-Sultan'la maiyyetini getirmek için "Don Alvarez de Zuniga" kumandasında biri büyük, ikisi küçük üç harp gemisi göndermişlerdir: Bu gemilerin 19 yahut 20 Temmuz = 2 yahut 3 Cumâda-l-âhire Cuma yahut Cumartesi günlerinden birinde gelmiş olduğu hakkında muhtelif rivayetler vardır. — Cem-Sultan'ın maiyyeti yukarda da gördüğümüz gibi 30 - 37 kişi arasındadır: İşte bunlardan biri ve en kuvvetli tahmine göre defterdarı Hay-

dar Bey tarafından yazılmış olan "Vâkıât-ı Sultan Cem" ile bunu mehaz ittihâz etmiş olan Hoca Sa'düddin'in "Tâc-üt-tevârih"inde ve Solak-zâde tarihinde Cem'in Anadolu sahilinden Rodos'a hareketi bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 20 Temmuz = 3 Cumâda-l-âhire tarihine müsâdif gösterildiği halde, Sultan-Cem hakkında Avrupa'da yazılmış eserlerin en mevsuku sayılan "Djem-Sultan" müellifi "L. Thuasne" 1892 de basılan bu kıymetli eserinin 63 üncü sahifesindeki 2 numaralı hâşiyede Sa'düddin'in 20 Temuz tarihinde yanılmış olduğunu iddia edip Cem'in 26 Temmuz'da hareket etmiş olduğunu ileri sürmektedir. Halbuki hakikatte yanılmış olan Hoca değil, Thuasne'dır: Çünkü bu hususta yalnız Hammer'e istinad etmiştir. Hoca ise Cem'in maiyyetinde bulunmuş bir müellifin ifadesine istinad etmektedir. Fransız müellifinin diger bir zuhulü daha vardır: Rodos hükûmetinin Sultan-Cem'e gönderdiği 12 Temmuz 1482 tarihli mektupla emniyet ve masuniyet senedini getiren Rodos filosunu 3 Temmuz tarihinde, yâni mektupla senedin yazılmasından dokuz gün evvel yola çıkmış gösterir! Eger bu bir tertip hatâsı değilse, fâhiş bir zühuldür. Fazla olarak Rodos filosunun Anamur önlerinde Cem-Sultan'ın gemisiyle 20 Temmuz tarihinde karşılaştığını kabul eden Thuasne, şehzâdenin neden dolayı altı gün bu limanda bekledikten sonra 26 Temmuz tarihinde hareket etmiş olduğunu da izâh etmemiştir: İşte bütün bunlardan dolayı burada Türk menbâlarının gösterdiği tarih esas ittihâz edilmiştir).

29 Temmuz = 12 Cumâda-l-âhire, Pazartesi: Cem-Sultan'ın Rodos'a muvâsalatı.

(Bütün dünyaya ün salan şanlı Fatih'in oğlu Rodos'a vasıl olduğu zaman çok parlak merâsim yapılmış kaleden ve limandaki harp gemilerinden toplar atılarak Türk prensi selâmlanmış ve büyük müsâfir hususî bir iskeleden karaya çıkıp Üstâd-ı-azam "Pierre d'Aubusson" başta olduğu halde bütün Şövalyeler tarafından karşılanmış, şehir baştanbaşa bayraklar, halılar ve çiçeklerle donatılmıştır. — Cem-Sultan'ın diger maiyyet efrâdı daha sonra gelmiştir. — Rodos'da prensin şerefine muhteşem ziyafetler verilmiş ve av eğlenceleri tertib edilmiştir. — Yukarıki fıkrada bahsettiğimiz "Vâkıât-ı Sultan Cem" müellifiyle onu mehaz ittihâz eden Hoca Sa'düddin 13 Cumâda-l-âhire = 30 Temmuz tarihini kaydettikleri halde, "Djem-Sultan" müellifi Thuasne bizim burada esas ittihâz ettiğimiz 29 Temmuz = 12 Cumâda-l-âhire tarihini kaydetmektedir; arada bir günlük bir fark vardır: Bununla beraber Türk müelliflerinin her ikisi de Rodos'a muvâsalatın bir Pazartesi gününe tesâdüf ettiğinden bahsederler: Pazartesi 30 Temmuz'a değil, 29 Temmuz'a müsâdiftir).

31 Ağustos = 16 Receb, Cumartesi: Cem-Sultan'la Rodos Üstâd-ı a'zamı arasında bir muahede akdi.

(Bu muahede mucibince Sultan Cem günün birinde tahta çıktığı takdirde Şövalyeleri gümrük ve tuz resimlerinden muâf tutacağını, her sene üç yüz hıristiyan esirini serbest bırakacağını ve kendisi için yapılan masraflara mukabil yüz elli bin duka altını tesviye edeceğini taahhüd etmiştir. — Bu mua-

hede için 20 Ağustos = 5 Recep tarihi de rivayet edilir. Neşredilen metinlerde 31 Ağustos tarihi bulunduğu halde bâzı müelliflerin 20 Ağustos'dan bahsetmelerini "Djem-Sultan" müellifi Thuasne muahedenin 20 Ağustos'da yazılıp prensin 31 Ağustos'da imza etmiş olmak ihtimaliyle izah etmektedir).

Karaman-oğlu Kasım Bey'in İkinci Bâyezid'e dehaleti ve kendisine İçel hükûmetinin tevcihi.

(Cem-Sultan'ın Rodos'a ilticası esnasında henüz Anadolu'da bulunan İkinci Bâyezid'den affini rica eden Karaman-oğlu Kasım Beyin İçel Beyliği tasdik edilerek Anadolu gailesi tamamiyle yatıştırılmış ve Lârende = Karaman kasabasının cenubunda bulunan "Hocendî = Hocantı" belinden hudut kesilerek İçel kıtası Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak üzere kendisine bırakılmıştır. — Kasım Bey'in ölümü için 1483 = 888 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız).

1 Eylül = 17 Receb, Pazar: Cem-Sultan'ın maiyyetiyle beraber Rodos'dan Fransa'ya hareketi.

(Parlak merâsimle teşyi edilen Cem-Sultan, otuz kişilik maiyyeti ve Şövalyelerden satın alıp esaretten kurtardığı yirmi müslümanla beraber "Nef du Trésor" isminde büyük bir Rodos gemisine binmiş ve muhâfazasına memur Şövalyelerle beraber hareket etmiştir. — Cem'in Fransa'ya gönderilmesine sebep, Rodos Şövalyelerinin Bâyezid'den korkmaları ve bilhassa zavallı şehzâdeyi bu Şövalye teşkilâtının Fransada malik olduğu şatolarda mahfuz tutarak kardeşinden para çekmek istemeleridir: Yâni Cem-Sultan, bundan sonra artık Rodos Şövalyelerinin dolandırıcılık âleti haline gelmiştir. Rodos'a gelmeden evvel kendisine gönderilen emniyet ve masuniyet senedi mucibince istediği zaman Rodos'dan istediği yere gidebilmesi lâzımgeldiği halde, her türlü ahlâk, şeref ve vicdan esaslarını ayaklar altına alan sefil Üstâd-ı-a'zam zavallı Türk prensini tuzağa tutulmuş bir av saymakta tereddüt etmemiş ve tabiî Cem-Sultan artık muhteşem bir esir vaziyetine düşmüştür. Bu mazlûm esir hem Osmanlı padişahından para çekmiye, hem Hıristiyanlık nâmına müslüman Türklere karşı hareket teşebbüslerine âlet ittihâz edilecektir. İşte bundan dolayı Üstâd-ı-a'zam bir taraftan Osmanlı devletiyle müzakereye girişirken, bir taraftan da Papalık makamiyle bâzı hıristiyan devletlerine mektuplar yazarak Türklerin Avrupa'dan tardı için onları müşterek bir harekete dâvet etmiştir! Cem-Sultan'a söylenen sözler de kendisinin Fransa'da daha emin bir vaziyette bulunacağı, orada da gene Şövalyelerin müsâfiri olacağı ve hattâ istediği zaman oradan Macaristan'a geçip Osmanlı tahtını elde etmek için lâzımgelen teşebbüslere girişebileceği gibi bir takım parlak vaitlerdir. Fakat Cem-Sultan daha Rodos'dayken hakikî vaziyetini artık anlamıya başlamış ve hattâ Sultan Bâyezid'e bir mektup yazıp "esîr-i küffâr" olduğunu bildirerek kurtarılmasını rica etmişse de kuru bir cevaptan başka bir netice çıkmamıştır! Avrupa'dan yazdığı manzum mektupta Cem-Sultan Rodos felâketini şöyle anlatır:

Çü fırsat bulmayup Mısr özleyüp Rôdôs'a vârıldı
Garazla yazmağın Balyos kitâ-i dilfirîb ancak
Bizî Mısr'â salîverdirmedî âlîkodû âhir
Sıdî ahdî Megal-Mâlistorî bî-şekk ü reyb ancak

Sultan Cem'in muhtelif Şark ve Garp menbâlarındaki izâhlara tercih ettiğimiz bu sarîh ifadelerinden anlaşılıyor ki, kendisi Rodos'da nasıl bir tuzağa düştüğünü anlayınca artık Rumeli hulyalarından vazgeçip Mısır'a gitmek istemişse de, hürriyet ve emniyet taahhüdlerini her türlü ahlâk, vicdan, hukuk ve hattâ şeref ve namus kaidelerini ayaklar altına alarak ihlâl eden Üstâd-ı-a'zam bırakmadığı için Fransa seferini mecburiyetle kabul etmiştir. Hattâ gene ayni manzum mektubunda:

Belâyâ mübtelâ olduk Rôdôs'un hîlesin anma
Bu derdê çâre bulmaz îsevîden bin tabîb ancak

beytiyle Şövalyelerin elinden artık kurtulmak imkânı kalmadığına kâni olduğunu da anlatmaktadır. — Cem-Sultan'ın Rodos'da ikamet müddeti 29 Temmuz = 12 Cumâda-l-âhire Pazartesi gününden 1 Eylül = 17 Receb Pazar gününe kadar tam otuz dört gündür. — Rodos'tan Fransa'ya kadar çok fena şartlar içinde geçen deniz yolculuğundan Fatih'in bu felekzede oğlu o manzum mektubunda şöyle şikâyet etmektedir:

Girüp kalyôna gittük fûçıdan kokmuş sular içtük
Gıdâmuz beksimet zeytûn ilê kasb-ul-habîb ancak

Cem-Sultan'ın burada vezne uydurmak için birinci kelimesini "kasb" şekline soktuğu "kasab-ul-habîb" şeker kamışının arapçasıdır: Felek, Fatih'in zarif veliahdini yemek yerine şeker kamışı çiğnemek mecburiyetine bile sokmuş demektir!).

16 Teşrinievvel = 3 Ramazan, Çarşanba : Cem-Sultan'ın Villafranca = Villefranche» limanına muvâsalatı.

(Bu liman Nice şehrinin 3 kilometre kadar şarkındadır: O sırada burada vebâ salgını olduğu için Türk prensi karaya çıkarılmamıştır. — Şehzâdenin bu Avrupa seyahatinde maiyyet erkânından olan "Vâkıât-ı Sultan Cem" müellifinin kaydettiği 3 Ramazan tarihi Teşrinievvelin 16 ncı Çarşanba gününe tesadüf ederse de, Garp menbâlarında 15 Teşrinievvel tarihinden bahsedilir).

17 Teşrinievvel = 4 Ramazan, Perşenbe: Cem-Sultan'ın Nice şehrinde karaya çıkması ve Fransa'daki aşk mâcerâsı.

(Deniz seyahati 1 Eylül = 17 Receb Pazar gününden 17 Teşrinievvel = 4 Ramazan Perşenbe tarihine kadar 47 gün sürmüştür: "Vâkıât" müellifinin gösterdiği 4 Ramazan = 17 Teşrinievvel tarihine mukabil Garp menbâlarında 16 Teşrinievvel = 3 Ramazan tarihinden bahsedildiğine göre, işin içinde bir hesap yanlışı olmadığı takdirde denizde geçen müddetin 46 gün olmak ihtimali

de vârid olmakla beraber, Cem-Sultan'ın seyahatine bizzat iştirâk etmiş olan "Vâkıât" müellifi günlerin tarihlerinden başka isimlerini de doğru olarak kaydetmiş olduğu için burada onun rivayeti esas ittihâz edilmiştir. — Cem-Sultan Avrupa'nın serbest ahlâkıyatını ilkönce Nice'de görmüş ve o sırada maiyyetinde bulunan "Vâkıât" müellifi bu hali şöyle tasvir etmiştir:

"Merhûmu dört ay mıkdârı eğlendürdüler: Şehrün bâkire mahbûbelerin getürüp horus [= hora] deperlerdi. Anlarun âdetleründe setr olmaz. Belki öpüşmek, kocuşmak fahrleridür. Oynayup dinlenmelü olucak yad erlerün dizleründe otururlardı boyun kulak açuk. Aralarunda bir gaayet mahbûbeye merhûmun taalluku olmuşdu".

Cem-Sultan da bu vaziyeti:

Acâyib şehr imiş bû şehr-i Nitse
Ki kaalur yânunâ her kim neyitse

diye ifade etmiştir. "Vâkıât-ı Sultan Cem"de Nice=Nis şehri şöyle tasvir edilir: "Deryâ kenârunda bir mahbûb şehr idi: Mahbûb ve mahbûbesi çoğ idi; bâğ ve bağçelerinün hisâbı yoğ idi".

Sultan Cem Rodos Şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılıp İtalya'ya nakledilinceye kadar 6 sene, 3 ay, 26 gün Rodoslu'ların Fransa'daki mâlikânelerinde kaleden kaleye ve kuleden kuleye nakledilerek ve hattâ adamları bile maiyyetinden alınarak mâcerâ romanlarına benzer bir esaret hayatı yaşamıştır: "Sassenage" baronunun güzel kızı "Philippine—Hélène" isminde bir fransız dilberiyle geçen aşk mâcerâsı Türk şehzâdesinin en mühim esaret eğlencesi sayılabilir. "Vâkıât" müellifi bu mâcerâyı şöyle kısaca anlatır:

"Sasonaja nam bir hisâra götürdüler. Anda ol hisâr beyinün bir mahbûbe lânazîre duhteri vardı: Merhumla muâşaka vâkı' olup arada haylı mahabbet ve vedâd ve mürâsele olunurdu...".

"Djem-Sultan" müellifi Thuasne'ın tetkikine göre şehzâdenin bu meşhur aşk mâcerâsı 1484 = 889 tarihinde "Rochechinard" şatosunda bulunduğu zamana aittir: Umumiyetle zannedildiği ve bilhassa Osmanlı menbâlarının yazdığı gibi Cem-Sultan "Sassenage" şatosunda bulunmuş değildir; fakat "Rochechinard" şatosunda bulunduğu zaman civardaki Fransız asilzâdeleri Fatih'in oğluna tâzimlerini arzederlerken içlerinden en mühimleri olan "Baron Jacques de Sassenage" Türk prensinin teveccühüne mazhar olmuştur: Bu asilzâdenin "Sassenage" şatosundan başka "Bastie" ve „Montelier" isminde iki şatosu daha vardır; kendisi bunlardan "Bastie" şatosunda oturmaktadır. Sultan Cem Madmazel "Philippine-Hélène de Sassenage"ı işte bu şatoya yaptığı ziyaretlerin birinde görmüştür: Bu kız, baronun bir kaç kızının en güzelidir. Şatodaki resmine göre "çehresi armudî, ağzı hokka gibi, gözleri iri, zekâsı nazarlarından belli, güzel olduğu kadar câzibeli" bir kızdı: Divan edebiyatının ideal dilberlerine benziyen bu tip o şair şehzâdenin hoşuna gittiği kadar şanlı Fatih'in zarif ve mümtâz oğlu da Fransız dilberini teshir etmekte gecikmedi. Bunların aşkı o civarın mahallî an'anelerine bile intikal ederek asırlarca sonra toplanıp romanımsı bir tarihe mevzû oldu: On yedinci asırda "Guy-Allard" isminde bir müellif "Zizimi prince ottoman, amoureux de Philiphine—Hélène de Sassenage" isminde bir tarihî roman neşretmiştir. — Cem-Sultan'ın Fransa'da

geçirdiği altı buçuk seneye yakın çile devrinde muhtelif Hıristiyan devletleri mühim bir vâridât menbaı ve ayni zamanda siyasî entrika âleti haline gelen zavallı şehzâdeyi ellerine geçirmek için pek çok uğraşmışlardır. — Fatih'in bedbaht oğlu bu felâket yıllarının kendince bir felsefesini yaparak avunmaya çalışmış, etrafındaki dilberlerle yaşadığı içki ve eğlence âlemlerini dünya saltanatından daha parlak bulmıya başlamış ve hem kendisine, hem kendisiyle beraber bulunduğu için "Sa'dî-i-Cem = Cem Sa'dîsi" ismiyle meşhur maiyyet şairine izafe edilen bir kasîdede Sultanlarla saltanatların fâniliğinden bahsederek yahut ettirerek kendini avutmuş veyahut avutturmuştur:

Husrevâ gönlîni hoş dut ayşe meşguul ol müdâm
Çünki bû dünyâ evînün âhiri vîrândur
Hükm idenler bû cihan mülkîne şark-û-gaarbdan
Ger Süleyman ger Sikender cümlesî mihmândur

Gene ayni manzumede zavallı Cem'in bütün bu felâketlerine sebeb olan kardeşine de şöyle bir hitâp vardır:

Yörü var ey Bâyezid sen sûre gör devrânunu
Saltanat bâkî kalur dirlerse ol yâlândur

Cem-Sultan Fransa'dan Rumeli'ye gitmek için Şövalyelere mütemâdiyen müracaat edip serbest bırakılmasını istemişse de bir takım hileler ve kaçamaklı cevaplarla esaret hayatı senelerce uzatılmıştır: Bu ahlâksız ve dolandırıcı Şövalyelerin zavallı Cem'i mevkuf tutmak için İkinci Bâyezid'le bir muahede akdederek çektikleri paralar hakkında aşağıda bu sene vukuâtının 7 Kânunuevvel = 25 Şevvâl fıkrasına bakınız).

18 Teşrinisâni = 6 Şevvâl, Pazartesi; Gedik-Ahmed Paşa'nın idamı.

(Fatih'in ölümü üzerine çıkan Yeniçeri ihtilâlinden istifade edip Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa merhumu şehîd ettirerek hükûmeti zorla zapteden Devşirmeler partisinin en mühim adamları Gedik-Ahmed Paşa, İshak Paşa ve Hersek-zâde Ahmed Paşa'dır. Bu dönme ve devşirme Paşalar İkinci Bâyezid'in cülûsundanberi Yeniçeri ocağına istinaden bir nevi "Triumvirat = Üçler idaresi" kurup devletle hükûmete ve hattâ padişaha bile hâkim olmuşlardır! Bunların en mühimmi Gedik-Ahmed'dir: Bir Arnavut yahut Rum dönmesi olan bu zorba vezir mizacının sertliği, serkeşliği ve küstahlığıyla meşhurdur. Bu hodbin dönmenin büyük bir asker ve fütûhât sahibi bir kumandan şeklinde tasvir edilmesi hakikatle telifine imkân olmıyan efsanelerdendir: Osmanlı tarihine Gedik-Ahmed'in biçimsiz şahsiyyeti aslına hiç mutâbık olmıyan çok rötuşlu bir agrandisman şeklinde aksetmiştir! Hakikatte askerî kıymet itibariyle pek alelâde bir kimseden başka bir şey olmıyan bu adamın tercemeihaline bakılırsa Alâiyye Türk Beyliğinin, şimalî Karadeniz Ciniviz kolonilerinin, Kırım Hanlığının, Limni ve Bozcaada'nın, Aya-Mavri-Kefalonya-Zanta adalarından mürekkep İtalyan dukalığının ve nihayet cenubî İtalya'da Otranto sancağının fatihi gibi görünür ve hattâ Cem-Sultan'la İkinci Bâyezid arasındaki Yenişehir meydan muharebesinde Sultan Bâyezid'in muzafferiyyeti-

ni temin etmiş bir kahraman gibi gösterilir! Görünüşe aldananlar için bu kadar fütûhât sahibi bir kahramanın büyük bir asker sayılması pek tabiidir! Fakat bu fütûhâtın askerî mahiyetlerine şöyle bir göz gezdirilecek olursa, bütün bunları Gedik-Ahmed'in şahsî kıymet ve meziyetlerinden mütevellit göstermek istiyenlerin ne kadar zevâhire kapılıp yanıldıkları derhal anlaşılır: Gedik-Ahmed Alâiyye Beyliğinin fatihi değildir, çünkü bu Beylik muhterem Fatih Sultan Mehmed'in şevket ve azametini temsil eden kuvvetlere hiç harbetmeden derhal teslim oluvermiştir: 1471 = 876 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Şimalî Karadeniz Ciniviz kolonilerinin fethi de böyle olmuş, Gedik-Ahmed'in donanma başında sevkinden evvel Fatih Kefe kalesinin teslimini Cinivizlerden bâzılarıyla Tatarları ve Ermenileri elde ederek temin etmiş, yâni kaleyi içinden fethettikten sonra 300 gemilik muazzam donanmasını göndermiş ve bu kale üç günlük bir muhasaradan sonra içerdeki "Beşinci-kol" tarafından teslim ediliverince diger kaleler de kendiliklerinden teslim olmuşlardır: 1475 = 880 vukuâtına bakınız. O sırada şehzâdelerinin saltanat mücadeleleri yüzünden anarşi içinde kavrulan Kırımlılar da işte bu vaziyet üzerine bir damla kan dökülmeksizin hâkimiyyet altına alınmıştır: Gene ayni 1475 = 880 vukuâtına bakınız. Fatih devrinde on altı sene süren Osmanlı - Venedik harbinde Venedikliler tarafından işgal edilmiş olan Limni ile Bozcaada'nın bâzı Osmanlı menbâlarında Gedik-Ahmed tarafından gûyâ harben istirdad edilmiş gibi gösterilmesi de tamamiyle yanlıştır; çünkü bu adalar o uzun harbin sonunda akdedilen sulh muahedesi mucibince Türkiye'ye iade edilmiş ve o sırada Donanma Kumandanı olan Gedik-Ahmed bunların yalnız tahkim ve iskân işleriyle meşgul olmuştur: 1479 = 884 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Bundan sonra işgal edilen Aya-Mavri, Kefalonya ve Zanta dukalığı da Gedik-Ahmed'in kumandasındaki Osmanlı filosu gelmeden evvel "Leonardo" ismindeki İtalyan dukası ölkesini bırakıp korkusundan kaçmış olduğu için hiç mukavemet etmeden derhal teslim olmuştur: 1479 = 884 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. Buraya kadar gözden geçirdiğimiz bütün bu Alâiyye Beyliği, şimalî Karadeniz Ciniviz kolonileri, Kırım Hanlığı, Limni ve Bozcaada ve Venedik müstemlekeleri ve Zanta vesaireden mürekkep Yunan adalarının İtalyan dukalığı fütûhâtında Gedik-Ahmed'in yegâne rolü, muazzam donanmalarla ordular başında gidip Şarkî-Roma fatihinin dünyaları titretmiş şanlı adına teslim olan bu memleketleri tesellüm etmiş olmaktan ibarettir! Gedik-Ahmed'in o muhayyel ve mevhum askerî kıymetiyle bu teslimler ve tesellümler silsilesinin tabiî hiç bir alâka ve münasebeti yoktur. Bununla beraber Gedik-Ahmed Paşa'nın az çok harbederek işgal etmiş olduğu yerler de yok değildir: Meselâ Fatih Sultan Mehmet 1466 = 871 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz seferinde Karaman devletinin mevcudiyyetine nihayet verdikten sonra bu Türk sülâlesinin son prensleri İçel kalelerine iltica etmiş oldukları için üzerlerine Rum-Mehmet, devşirme İshak ve Gedik-Ahmed kumandalarında üstüste ordular sevkedilmiş ve artık hiç bir kuvvetleri kalmıyan Karaman-oğulları birbirini tâkib eden bu Osmanlı dalgalarına karşı büyük bir kahramanlıkla göğüs germişlerdir; İçel'in bir avuçluk müdâfilerine karşı muazzam bir devletin muhteşem ordularıyla yapılan bu istilâ hareketlerinin üçüne Gedik-Ahmed kumanda etmiş, bâzı kaleleri Karaman hanedanına mensup Hanımlardan teslim al-

mak suretiyle, bâzılarını hîleyle ve nihayet bâzılarını da nisbetsiz muharebelerle zaptetmiştir: Bunlar için 1472 = 877 vukuâtının birinci ve dördüncü fıkralarıyla 1474 = 879 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. Gedik-Ahmed'in büyük ordular başında yaptığı bu seferlerde oraların Türk halkına yapmadığı zulüm kalmamıştır: Eger bu zulümlerle cinayetler askerî muvaffakıyet sayılmak lâzımgelirse, Arnavut yahut Rum Gedik-Ahmed'in de hemcinsi olan Rum-Mehmet kadar büyük bir asker olduğu muhakkaktır: Her ikisinin hakikî mahiyetleri ve Türklere karşı zulümleri için 1472 = 877 vukuâtının birinci fıkrasındaki izâhâta bakınız. Gedik Paşa'nın askerî hayatında az çok harbederek işgal ettiği yerlerin biri de yüz gemiden mürekkep bir donanmayla gittiği Otranto şehridir: Bu şehir, o zaman muhtelif hükûmetler halinde bulunan İtalya'nın Napoli krallığına tâbidir; fakat o sırada Napoli krallığı Venedik cumhuriyetiyle harp halinde bulunduğu için Otranto şehri ancak on dört gün mukavemet edebilmiştir. Gedik-Ahmed'in bütün askerlik hayatında en büyük muvaffakıyeti işte bundan ibarettir ve bu muvaffakıyetini de o zamanki Osmanlı ordusunun teknik üstünlüğü kadar Venedik - Napoli harbine medyundur. Gedik Paşa'nın meydan muharebelerindeki askerî kabiliyeti de bundan parlak değildir: Meselâ Uzun-Hasan'ın yeğenlerinden Yusufça-Bey kumandasında sevkettiği bir kuvvete karşı çıkmışsa da müthiş bir mağlûbiyyete uğrayıp derhal Konyaya kaçmış ve bir çok Osmanlı topraklarının istilâsına sebeb olmuştur: 1472 = 877 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. Cem-Sultan'la İkinci Bâyezid arasındaki Yenişehir meydan muharebesinde Sultan Bâyezid kuvvetlerine kumanda ederek temin ettiği zafer de o mağlûbiyyetten daha şerefli değildir: Çünkü Cem'in maiyyetinde alelâcele toplanabilmiş 3 - 4 bin kişilik derme çatma bir kuvvetten başka bir şey olmadığı halde Gedik-Ahmed'in kumanda ettiği Sultan Bâyezid ordusu 20 bin kişilik muntazam bir kuvvettir ve fazla olarak Cem-Sultan'ın en mühim kumandanı satın alınmış olduğu için harp esnasında Sultan Bâyezid tarafına geçmiştir! Eger 20 bin kişilik muntazam bir kuvvetle 3 - 4 bin kişilik derme çatma bir kuvveti mağlûb etmek büyük bir askerî iktidara delâlet edebilirse, Gedik-Ahmed'in o bakımdan belki en büyük asker olduğu muhakkaktır: Yenişehir meydan muharebesi için 1481 = 886 vukuâtının "20 Haziran = 22 Rebî'ül-âhir" fıkrasına bakınız. İşte Gedik-Paşa'nın askerî hayatında müstakil kumandan olarak bulunduğu beli başlı vak'alar bunlardan ibarettir: Hattâ Fâtih'in vefatı üzerine Gedik-Paşa'nın kaynatası İshak Paşa tarafından dâvet edildiği için İstanbul'a geldiği hakkında bir rivayet mevcud olmakla beraber, Kâtib-Çelebi'nin "Esfâr-ül-bihâr" ında kaydettiğine göre bu rivayet doğru değildir ve Gedik-Paşa'nın Otranto'nun istirdâdı için düşman kuvvetleri hazırlandığını haber alıp telâşa düşmüş ve bu kuvvetlerin:

"Vilâyetine teveccüh ettiği Pâşây-ı mezbûrun ma'lûmu oldukda Sultan Muhammed Han dahî intikal etmeğle tehniye-i cülûs bahânesiyle gemiye girüp der-i Devlete azîmet etmiştir!".

Kâtib-Çelebi'nin bu izahına göre Gedik-Ahmed korkaklığından dolayı Otranto'daki vazifesini terketmiş demektir! Bu vaziyette bulunan tuhaf bir tipe kahramanlık, büyük kumandanlık veyahut fütûhât sahipliği isnâd etmek, tarihî şahsiyetleri tahrif edip istenilen şekle sokmak demektir; her halde Gedik-Ahmed'in askerlik tarihimizdeki rolü kaleler ve ölkeler fethetmek değil,

ölkeler ve kaleler teslim almaktan ibarettir ve bu da sivillerin bile ayni muvaffakıyetle başarabilecekleri bir iştir. — Gedik-Ahmed'in idamına gösterilen sebeplerin en mühimleri Sultan Bâyezid'in onu Cem tarafdarlığıyla itham etmesi ve bir de Anadolu Türklerine karşı işlemiş olduğu zulümlerin bu şımarık ve küstah devşirme hakkında bırakmış olduğu acı hâtıraların henüz unutulmamış olmasıdır. Bu iki sebebin birincisi esassız, ikincisi doğrudur. Gedik-Paşa'nın Cem tarafdarlığı hakkındaki şüphenin menşei, vaktiyle Fatih devrinde Cem-Sultan Karaman valiliğinde bulunurken Gedik-Ahmed'in bu küçük şehzâdeye lalalık etmiş ve bir taraftan da Otluk-beli muharebesinde Bâyezid'le bir münakaşaya girişip o büyük şehzâdeyi de incitmiş olmasında gösterilir. Cem-Sultan'ın son saltanat mücadelelerinde Gedik-Ahmedle mektuplaşmış olduğu hakkındaki şâyialar da İkinci Bâyezid'in kuruntularını büsbütün takviye etmiştir. Halbuki 1481 = 886 vukuâtında da gördüğümüz gibi Gedik-Ahmed Anadolu'da Cem-Sultan'a iltihak edebilecek vaziyetlerde bulunmuş olduğu halde İstanbul hükûmetine sadakatten ayrılmamıştır. Gedik-Paşa'nın Sultan Cem'e hiç bir garazı olmadığı halde Otluk-Beli muharebesindenberi Bâyezid'e karşı kalbinde kin beslediği doğrudur; fakat bu harîs adam menfaatini kanaatine fedâ edecek insanlardan değildir: Onun için kaynatası olan devşirme Vezir-i-a'zam İshak Paşa'nın dâvetiyle Otranto'dan gelir gelmez eskiden sevdiği Cem'e karşı hiç sevmediği Bâyezid'i tahta çıkmış bulduğu için derhal bîat edip sadakat göstermekte hiç tereddüd etmemiş ve İshak Paşa ile Hersek-zâde Ahmed Paşaya iltihak ederek devşirmeler "Triumvirat"sının en mühim rüknü olmuştur. Fakat yukarda gözden geçirdiğimiz askerî hayatından dolayı gittikçe ele avuca sığmıyacak kadar şımarıklık ve küstahlık eden bu kahraman taslağı nihayet Yeniçeri ocağına istinaden padişaha bile kafa tutacak kadar azgınlık etmiye başlamış ve hattâ Karaman-oğlu Kasım Bey'in muhasara ettiği Konya'yı kurtarmak için Anadolu seferine memur edildiği zaman İkinci vezir Kara-Mustafa Paşa'nın hapsedilmesini şart koşup hapsedilmediği takdirde Yeniçerilerin ısyan edeceklerini söyliyerek padişahı tehdid etmiş ve işte bunun üzerine devşirme düşmanı olan zavallı Mustafa Paşa bîgünah olduğu halde bilmecburiyye hapis ve idam edilmiştir: 1481 = 886 vukuâtına bakınız. Konya seferine işte bu cinayetle tatmin edilerek çıkan Gedik-Ahmed'in ihânetinden de korkulduğu için oğlunun İstanbul'da rehîne ittihâz edilmiş olması, bu devşirme Donkişot'unun devlet için artık nasıl bir gaile teşkil ettiğini çok güzel gösterecek bir vaziyettir: O sırada Cem-Sultan mağlûb olup Mısır'a kaçmış olduğu için bu ihânetin ona iltihak ihtimaliyle izahı biraz müşkildir; Gedik-Ahmed'in Anadolu'da kendi başına bir gaile çıkarmak ihtimalinden de korkulmuş olabilir; her halde bu nokta biraz karanlıktır. — Gedik-Ahmed'in askerî emirlere bile itâat etmiyecek kadar ileri giden serkeşlikleriyle küstahlıklarından dolayı ilk defa olarak Fatih devrinde zındana atılması için 1477 = 882 vukuâtının birinci fıkrasına ve İkinci Bâyezid devrindeki hapsi için de 1481 = 886 vukuâtının on dördüncü fıkrasına bakınız: Bunların her ikisinde de Gedik-Ahmed hemcinsleri olan devşirmelerin şefâatleriyle zındandan ve hattâ cellât satırından kurtulmuştur. Onun için nihayet idam edilmesi çok gecikmiş ve umumî selâmet nâmına artık bir zaruret hükmünü almış siyasî bir temizlik ameliyyesinden başka bir şey değildir. — Ge-

dik-Ahmed Paşa Edirne'de idam edilmiştir: Bunun sebebi, Devşirmelerin devlet mukadderâtına hâkim olmalarını temin eden Yeniçeri Ocağının merkezi İstanbul'da olmasıdır; böyle bir idam üzerine İstanbul'da çıkabilecek bir Yeniçeri ihtilâlinin bastırılması, Edirne'ye nisbetle tabiî daha güçtür: Bu tedbirde ne kadar isâbet edilmiş olduğu, Gedik-Ahmed'in idamı üzerine Edirne'deki Yeniçerilerin ısyana kalkışıp oranın Sü-başısını öldürmeleriyle tahakkuk etmiştir. — 14 Teşrinievvel = 1 Ramazan Pazartesi günü Edirne'ye gelen İkinci Bâyezid bayramdan sonra Yeni-saray'da vüzerâsına bir akşam ziyafeti vermiş ve ziyafetten sonra gece yarısına doğru alelusul her kese hil'at giydirilirken Gedik-Ahmed'ın sırtına idam alâmeti olarak bir kara kaftan geçirilmiş ve bunun üzerine İkinci Bâyezid saray dilsizlerinden birine işaret ederek Paşa'yı hançerle idam ettirmiştir; bununla beraber hançerle vurulmayıp boğdurulmuş olduğu hakkında da bir rivayet vardır. — Gedik-Ahmed'in idamı üzerine kaynatası devşirme İshak Paşa da Vezâret-i-Uzmâ makamından azledilerek Selânik'e sürülmüş ve bu suretle devşirmelerin en mühimleri bertaraf edilerek devletin başından büyük bir belâ kaldırılmış demektir: Bu vaziyette Gedik-Ahmed'in eski yârânından olup iki defa kendisini zındandan kurtaran Hersek-zâde Ahmed Paşa Gediğin idamiyle kaynatasının nefyinden itibaren artık kolsuz kanatsız kaldığı için zararsız bir hale getirilmiş sayılabilir; zaten Hersek-zâde gerek mevkii, gerek Yeniçeriler üzerindeki nüfuzu itibariyle ötekiler kadar azılı değildir. Her halde Fatih'in ölümünden Gedik-Ahmed'in idamiyle kaynatasının azil ve nefyine kadar Osmanlı devletinin büyük bir varta geçirmiş olduğu ve bir Devşirme diktatörlüğü şeklinde geçen bu dahilî buhranın netice itibariyle Osmanlı imparatorluğunu bir Kölemen saltanatı şekline doğru sürüklemek istidadını bile gösterdiği anlaşılmaktadır: Onun için İkinci Bâyezid'in Devşirmeliği değil, fakat Devşirme Diktatörlüğünü yıkan bu hamlesi onun lehine kaydedilecek en mühim harekettir. Zaten bâzı Osmanlı menbâlarının ifadelerinden anlaşıldığına göre Sultan Bâyezid'in bu tedbiri Devşirmeleri müteessir ettiği kadar Türk devlet adamlarıyla ekserisi Türk olan Ulemâ sınıfını çok sevindirmiş ve Karamânî-Mehmet Paşa ile Mustafa Paşa gibi en mühim Türk vezirlerinin intikamı alınmış olmasından hepsi memnun olmuştur. Her ne kadar İshak Paşa'nın yerine bir Arnavut dönmesi olan Davud Paşa Vezir-i-a'zam olmuşsa da bu vezir artık bir diktatör değildir: Yukarda da söylediğimiz gibi İkinci Bâyezid'in yıktığı şey Devşirmelik değil, Devşirme diktatörlüğüdür. Onun için Sultan Bâyezid'in bundan sonraki devşirme vezirleri artık nüfuz ve kuvvetlerini Yeniçeri ocağından alıp Padişaha karşı kullanan şahsiyetler değil, bilâkis vaziyetlerini Padişahın itimâdına medyun kimselerdir. — Gedik-Ahmed'in Ramazan = Teşrinievvel - Teşrinisâni içinde idam edildiği hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir. — İstanbul'un "Gedikpaşa" mahallesi bu devşirmenin lüzumsuz adını taşımaktadır. — 1481 = 886 vukuâtının "20 Haziran = 22 Rebî'ül-âhir" fıkrasında gördüğümüz Yenişehir meydan muharebesinden sonra Gedik-Ahmed'in bir aralık ikinci defa olarak Vezir-i-a'zam olduğu hakkında çok zayıf bir rivayet varsa da hâdisâtın cereyan tarzına göre doğru olmaması lâzımgelir: Zaten Osman-zâde Tâib de "Hâdîkat-ül-vüzerâ"sında bu ikinci Sadâret meselesinden "alâ-kavlin" diye bahsetmektedir).

7 Kânunuevvel = 25 Şevvâl, Cumartesi: İkinci Bâyezid'le Rodos Şövalyeleri Üstâd-ı-a'zamı Pierre d'Aubusson arasında Cem-Sultan'a âid bir muahede akdi.

(Bu muahede ahkâmını müzakere için İstanbul'dan Rodos'a Garp menbâlarının ismini "Cagritaim" şeklinde tahrif ettikleri bir murahhas gönderilmiştir: Bu ismin "Çakır-Edhem" gibi bir şey olmak ihtimali akla gelebilirse de bunun bir yakıştırmadan başka bir şey olamıyacağı unutulmamalıdır. — İki taraf arasında tesbit edilen şerâite göre İkinci Bâyezid her sene Ağustos ayının birinci günü Rodos hükûmetine kırk beş bin Venedik duka altını tesviye edecek ve geçmiş seneye mahsuben ilk taksit de muahedenin akdinden itibaren kırk gün içinde verilecektir. — Buna mukabil Üstâd-ı-a'zam da Sultan-Cem'i muhâfaza ve iâşe ederek İkinci Bâyezid'e karşı her hangi bir harekette bulunmasına meydan vermiyeceğini taahhüd etmiştir. — Eline bir emniyet ve hürriyet senedi verilerek ilticası kabul edilmiş âciz bir mülteci hakkında girişilen bu süflî pazarlıkla ahlâksız Pierre d'Aubusson şahsî, millî ve dinî namusuna iltica eden bir müsâfirin hürriyetini ve hattâ hayatını o zavallının düşmanına satmış demektir! Bundan dolayı o sefil Üstâd-ı-a'zam bâzı Garp menbâlarında bile tenkid edilir: Cem-Sultan'a verilen masuniyyet senedi için yukarda bu sene vukuâtının "17 Temmuz = 30 Cumâda-l-ûlâ" fıkrasına bakınız. — Bu gizli ve kirli muahede senelerce tatbik edilmiş, yâni Rodos Şövalyelerine senelerce kırk beş bin duka altını verilmiştir).

1483 = 888

İkinci Bâyezid'in Morava seferi.

(Bahar mevsiminde Filibe üzerinden Morava kıyılarına giden Sultan Bâyezid'in bu seferinde bir muharebe olmamış, yalnız Macarlara karşı Morava nehri üzerindeki kaleler ihtiyaten tâmir edilmiştir. — İkinci Bâyezid bu seferinde Köstence, Samako, Çamurlu, Sarıyar ve Sofya şehirlerine de uğramıştır. — Aşağıda görülecek Macar sulhü işte bu Morava seferinde akdedilmiştir).

Hersek sancağının kat'î surette işgal ve ilhakı.

(Eski Hersek dukası "Stipan Kossariç"in ölümünden sonra memleketin bir kısmını paylaşan iki oğlu 1480 = 885 vukuâtının ikinci fıkrasında gördüğümüz fütûhât esnasında kaçmış oldukları halde sonradan Anadolu gailelerinden istifade ederek tekrar tutunmıya kalkıştıkları için Bosna'dan sevkedilen kuvvetler bu sancağı ikinci defa olarak kat'î surette işgal etmişlerdir; Hersek'de tutunmak istiyen bu Kossariç-oğulları Osmanlı hizmetinde bulunan Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın kardeşleridir: 1463 = 867 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız).

Osmanlı - Macar sulhü.

(Beş senelik bir mütâreke mahiyetinde olan bu sulh İkinci Bâyezid'in yukarda bu sene vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz Morava seferinde akdedil-

miş ve o zaman Bohemya'da muharebeyle meşgul olan Macar kralı Mathias Korvin sulh teklifini memnuniyetle kabul etmiştir).

Karaman-oğlu Kasım Bey'in ölümü.

(Cem-Sultan'la ittifak ettikten sonra onun Rodos'a ilticası üzerine İkinci Bâyezid'e dehâlet ederek İçel Beyliğini Osmanlı hâkimiyyeti altında olmak şartiyle muhâfazaya muvaffak olan Karaman-oğlu Kasım Bey'in vefatiyle Karaman hanedanı ve bu sülâlenin hâkimiyyeti artık tamamiyle ve kat'î surette nihayet bulmuş sayılır: Bununla beraber Karaman-oğullarıyla bu hanedan mensuplarından birinin gerek bu sırada, gerek bundan sonra bâzı faaliyetleri görülmemiş değildir: Aşağıki fıkrayla 1501 = 906 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Kasım Bey'in türbesi Lârende = Karaman kasabasındadır ve kitâbesinde yalnız sene tarihi vardır, ay ve gün tarihleri yoktur: Osmanlı menbâlarındaki en kuvvetli rivayete göre Kasım Bey Muharrem ayının ortalarında, yâni Şubat sonlarında vefat etmiştir. — Bir rivayete göre de Kasım Bey üç oğlu ve bâzı aile efrâdiyle beraber İkinci Bâyezid'in emriyle zehirlenmiştir ve zehirliyen de Kasım Bey'in "Hocendî/Hocantı-oğlu" ismindeki veziridir: Fakat bu rivayetin ne dereceye kadar mevsuk olduğu belli değildir. — Karaman-oğlu Kasım Bey'in İkinci Bâyezid'e dehâlet edip İçel Beyliğinde ibkası için 1482 = 887 vukuâtının on dördüncü fıkrasına bakınız).

Karaman-oğullarının İçel Beyliğine Turgud-oğlu Mahmud Bey'in intihabı.

(Bu Mahmud Bey Kasım Bey'in kızından torunudur, doğrudan doğruya Karaman sülâlesinden değildir; Kasım Bey'in yukarıki fıkrada gördüğümüz ölümü üzerine Karaman beylerinin bu zati intihab ettikleri ve İkinci Bâyezid'in de bu intihabı tasdik etmiş olduğu rivayet edilir. — Bâzı menbâlarda bu Mahmud Bey'e "Mehmet" ismi verilirse de doğru değildir. — Mahmud Bey Osmanlı devletine karşı daima itâat altında kalmamış ve nihayet üzerine asker sevkedilmiştir: 1487 = 892 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Karaman valisi şehzâde Abdullah'ın ölümü.

(İkinci Bâyezid'in büyük oğlu olduğu rivayet edilen şehzâde Abdullah Cem-Sultan'ın Konya'dan kaçıp Mısır Kölemenlerine ilticası üzerine Karaman valiliğine tâyin edilmiştir: 1481 = 886 vukuâtının on birinci fıkrasına bakınız. Bu şehzâdenin babasını çok müteessir eden ölümü üzerine Karaman valiliği kardeşlerinden Şehenşâh'a tevcih edilmiştir: Şehenşâh'ın doğrudan doğruya amcası Cem-Sultan'ın yerine geçtiği ve büyük kardeşi Abdullah'ın da Karaman valisi olmayıp Mağnisa valiliğinde bulunmuş olduğu hakkında bir rivayet varsa da doğru değildir).

1484 = 889

1 Mayıs = 4 Rebî'ül-âhir, Cumartesi: İkinci Bâyezid'in İstanbul'dan Boğdan seferine hareketi.

(Bu sefere çıkmak için Sultan Bâyezid İstanbul'dan Edirne'ye hareket etmiş-

tir. — Türklerin "Boğdan" dedikleri "Moldava" üzerine Fatih devrinde iki sefer açılmıştır: Bunların birincisinde Rumeli Beylerbeyi Hadım-Süleyman Paşa'nın Arnavutluk'dan gelen yorgun kuvvetleri Boğdan voyvodası "Dördüncü Stefan" tarafından bozguna uğratılmıştır: 1475 = 879 vukuâtına bakınız. Ertesi sene bunun intikamını almak için bizzat sefere çıkan Fatih Sultan Mehmet Boğdan ordusunu müthiş bir hezimete uğratarak parlak bir zafer kazanmışsa da Türk ordusunda vebâ çıktığı için Boğdan prensliği kat'î surette işgal ve ilhak edilmeksizin avdet mecburiyeti hasıl olmuştur: 1476 = 881 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. Bu memleketin işgali hem Kırım Hanlığı arazisiyle ittisal temini, hem Fatih'in tahakkuk ettirdiği Karadeniz hâkimiyyetinin ikmali bakımlarından zarurî olduğu için İkinci Bâyezid devrinde yeniden sefer açılmıştır. — Bu seferde büyük toplarla sair ağırlıklar hem karadan, hem denizden nakledilmiştir).

6 Temmuz = 11 Cumâda-l-âhire, Salı: «Kili = Kilya» kalesinin muhasarası.

(Bu kale Tuna nehrinin şimal ağzındadır ve o zaman Boğdan Prensliğine tâbidir. — İkinci Bâyezid'in bu seferine Eflak voyvodası da tâbiiyyet vazifesini ifâ ederek yirmi bin askerle iştirâk etmiştir. — Muhasara hem karadan, hem denizden yapılmıştır).

15 Temmuz = 20 Cumâda-l-âhire, Perşenbe: Kilya kalesinin teslim olması.

(Ancak dokuz gün müdafaa edilebilen bu müstahkem mevki nihayet "vire ile", yâni teslim suretiyle fethedilmiştir. — Buradaki büyük kiliseyi câmie tahvil ettiren Sultan Bâyezid fethin ertesi gün Cuma namazını bu yeni câmide kılmıştır. — İkinci Bâyezid'in ilk fethettiği kale burasıdır).

24 Temmuz = 29 Cumâda-l-âhire, Cumartesi : Akkerman kalesinin muhasarası.

(Besarabya'da bulunan Akkerman kalesi o sırada Kilya gibi Boğdan hâkimiyyetindedir. — Kilya fethinden sonra Kırım Hanı Mengli-Giray elli bin askerle padişahın maiyyetine iltihak ederek tâbiiyyet vazifesini ifâ etmiştir: Osmanlı padişahlarının maiyyetinde harbe iştirâk eden ilk Kırım Hanı işte bu Mengli-Giray'dır; bu Han'ın Fatih devrindeki Boğdan seferine de iştirâk etmiş olduğu hakkında yanlış bir rivayet vardır: 1476=881 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Kilya gibi Akkerman kalesi de hem karadan orduyla, hem denizden donanmayla muhasara edilmiştir).

9 Ağustos = 16 Receb, Pazartesi: Akkerman fethi.

(Bu kale on altı gün müdafaa ettikten sonra on yedinci gün fethedilmiştir. — Burada pek çok levâzım elde edildiği rivayet edilir. — Kilya ile Akkerman'ın

fethi üzerine hem Osmanlı imparatorluğunun Kırım Hanlığı ile ittisâli temin edilmiş, hem Karadeniz'in garp sahilleri tamamiyle işgal edilerek bu denizin Fatih tarafından kurulan hâkimiyyeti tamamlanmıştır: Artık Osmanlı hâkimiyyeti haricinde Kafkas sahillerinin bir kısmından başka bir şey kalmamıştır. — Kilya ve Akkerman kaleleri sonradan Lehistan akınlarında üssülhareke ittihâz edilmiştir. — Akkerman fethi için 5 Ağustos = 12 Receb Perşenbe tarihi de rivayet edilir. — Kafkas sahilleri için 1579 = 987 vukuâtının "26 Temmuz" fıkrasına bakınız).

1485 = 890

Osmanlı - Kölemen muharebelerinin başlaması.

(Osmanlılarla Mısır Kölemenleri arasındaki siyasî münasebetler Birinci Murad devrinde başlayıp bilhassa Yıldırım devrinden itibaren dostâne bir şekilde inkişâf ettikten sonra Fatih devrinde Karaman ölkesinin işgali üzerine tamamiyle hemhudud olan bu iki imparatorluk arasındaki Dulgadır Beyliği ve Hicaz su yollarının tâmiri gibi meseleler yüzünden bozulmıya başlamıştır: Bilhassa İkinci Bâyezid devrinde Mısır sultanı Kaytbay'ın Cem-Sultan'la Karaman-oğlu Kasım Bey'e asker ve parayla yardım edip Cem'i tekrar Anadolu'ya göndermesi, Fatih'in vefatından dolayı ta'ziyede bulunmamış olması ve Osmanlı himâyesindeki Dulgadır arazisine ikide bir taarruzlar ve akınlar yaptırması Osmanlı - Mısır gerginliğini büsbütün fazlalaştırmış ve artık en küçük bir vesileden harp çıkacak hale gelmiştir: Birinci Murad devrinde başlıyan ilk Osmanlı - Mısır siyasî münasebetleri için 1386 = 788 vukuâtının dördüncü fıkrasına, Fatih devrinde Dulgadır-oğulları yüzünden çıkan ilk ihtilâf için 1471 = 876 vukuâtının ikinci fıkrasına, gene Fatih devrindeki Hicaz su yolları ve Dulgadır Beyliği ihtilâfları için 1479 = 884 vukuâtının son fıkrasına ve İkinci Bâyezid devrinde Cem-Sultan'ın Mısır'a ilticası üzerine hasıl olan vaziyet için de 1481 = 886 vukuâtının "26 Eylül = 2 Şa'bân" fıkrasına bakınız; bu vaziyete göre 1471 = 876 tarihinden bu 1485 = 890 tarihine kadar Fatih ve İkinci Bâyezid devirlerinde on dört sene süren şiddetli bir ihtilâf devri nihayet harple neticelenmiş demektir; hattâ Fatih'in ölümüyle neticesiz kalan son seferinin bile Mısır Kölemenlerine karşı açılmış olduğu hakkında kuvvetli rivayetler vardır. — Bu gergin vaziyette bir iki "Casus belli = Harp vesilesi"nin zuhuru pek gecikmemiştir: Hindistan'daki "Dekkan" kıt'asına hâkim olan "Behmeniyye" sülâlesinden "İkinci Muhammed-Şâh" veyahut "İkinci Mahmud-Şâh"ın Sultan Bâyezid'e gönderdiği murassâ ve kıymetli hediyeler Memlûk sultanı tarafından zaptedilmiş ve her ne kadar bunlar bir müddet sonra iade edilmişse de artık sulhün idamesi kabil olamamıştır; fazla olarak Mısırlıların Hicaz'a giden Türk hacılarından vergi almaları ve hattâ bâzı hüccâc kafilelerine tecavuzlarda bulunmaları da Osmanlılarca harp vesilesi ittihâz edilmiştir. — İşte bu devirde başlıyan Osmanlı - Kölemen husûmeti, Yavuz Sultan Selim devrinde Mısır'ın fethiyle nihayet bulmuş sayılır. — İkinci Bâyezid devrindeki harekâtın sahnesi Kilikya'dır: Bu sahnedeki hareketler Hicretin 890 senesi Cumâda-l-ûlâ ve Milâdın 1485 senesi Mayıs - Haziran aylarından 1491 = 896 senesi Cumâdal-âhire = Nisan - Mayıs aylarına kadar altı sene sürmüş ve

umumiyetle Osmanlı kuvvetlerinin hezimetleriyle neticelenen dokuz vak'a olmuştur. — Osmanlı menbâlarında bu muharebelere "Ceng-i Rûm-u-Arab" ismi verilir).

Osmanlı - Kölemen harbinde birinci vak'a: Karaman Beylerbeyi Karagöz-Mehmet Paşa'nın Külek kalesiyle civarındaki kalelerden üçünü zaptetmesi ve Adana ile Tarsus'a muhâfızlar ikamesi.

(Külek kalesi, ayni ismi taşıyan meşhur boğazın medhaline hâkimdir; diger üç kalenin isimleriyle mevkileri ihtilâflıdır. — Adana, Tarsus ve havalisi esasen Ramazan-oğullarına aid olmakla beraber, o devre kadar bu aile Mısır Kölemenlerinin nüfuzu altındadır ve hattâ Ramazan-oğulları arasındaki ihtilâflar esnasında Tarsus, Adana, Misis vesaire gibi bâzı mevkiler nihayet Mısırlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu sırada Ramazan-oğulları Beyliğinde Halil Bey bulunmaktadır. — Adana, Tarsus ve diger bâzı şehirler Karagöz-Mehmet Paşa'ya kendiliklerinden teslim olmuşlardır: Bu iki şehre hudud kumandanlarından Musâ ve Damad-Ferhad Beyler idaresinde muhâfızlar ikame edilmiştir. — Tabiî bu vaziyet, o zaman Mısırlılara tâbi olan Suriye yoluna hâkim kalelerle Külek boğazının Osmanlı işgaline girmesi ve askerlik bakımından Kölemen emniyetinin sarsılması demektir).

Osmanlı - Kölemen harbinde ikinci vak'â Malatya bozgunu.

(Mısır Kölemenleri Suriye'den başka şarkî Anadolu'da Divriği kazasına kadar Malatya vilâyetine de hâkim oldukları için Kilikya'daki Ramazan Beyliğinden başka Elbistan ve Maraş havalisindeki Dulgadır Beyliği ile de hemhududtur: Tıpkı Ramazan Beyliği gibi Osmanlı imparatorluğuyla Kölemen sultanlığı arasında bocalıyan Dulgadır hükûmetinin o sırada Osmanlı himâyesinde bulunan hükümdarı Alâüddevle Mısırlıların taarruzuna uğrayıp İkinci Bâyezid'den istimdad ettiği için Kayseri beyi Ya'kub Bey yahut Paşa kumandasında Dulgadır arazisine bir kuvvet gönderilmiş, Mısırlılar mağlûb edilip bâzı mühim valileriyle kumandanları maktul ve esir düşmüş ve bunun üzerine Malatya civarına kadar Kölemenlerin tâkibine koyulan bu Osmanlı ordusu Mısırlıların meşhur emîr özbek kumandasında takviye kuvvetleri almış olmalarından ve Biş-Beg ismindeki Kölemen kumandanının kurduğu pusuya da düşmesinden dolayı mağlûb olmuş ve hattâ imhâ edilmiştir: Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin Kölemen pususundan haberdar olarak memleketine kaçtığı ve Ya'kub Bey'e haber vermediği için bu felâkete sebeb olduğu kuvvetle rivayet edilir. — Bundan evvelki birinci seferle bu ikinci sefer takriben ayni zamana tesadüf etmektedir. — Ya'kub Bey'in bu muharebede şehîd düştüğü hakkında bir rivayet varsa da, yaralı kurtulmuş olduğu hakkındaki rivayet daha kuvvetlidir).

Osmanlı - Kölemen harbinde üçüncü vak'a: Kilikya'daki Osmanlı işgal kuvvetlerinin Mısırlılara mağlûbiyeti.

(Kölemenlerin meşhur başkumandanı Atabek Emir-Özbek kumandasında bir-

denbire Kilikya'ya taarruz eden Mısır ordusu Adana ve Tarsus muhâfızları Musâ ve Damad-Ferhad Beyleri mağlûb ve şehîd etmiştir: Bu hezimetin sebebi Osmanlı kuvvetlerinin ihtiyatsızca etrafa dağılmış olmalarıyla izâh edilir).

1486 = 891

Osmanlı - Kölemen harbinde dördüncü vak'a: Anadolu Beylerbeyi Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın Kilikya mağlûbiyeti ve ilk esâreti.

(Bu seferde Hızır Bey-oğlu Mehmet ve Karaman Beylerbeyi Karagöz-Mehmet Paşalarla Kayseri yahut Trabzon sancak beyi Sinan ve Ankara sancak beyi Ahmed Beyler gibi mühim kumandanlar da Hersek-zâde'nin maiyyetinde bulunmuş, umumî rivayete göre bunlar Hersek-zâde'yi çekemedikleri için Adana civarında vukua gelen harbe iştirâk etmemiş ve nihayet Osmanlı başkumandanı Mısırlılar tarafından esir edilip yaralı olarak Kahire'ye sevkedilmiş, öteki Paşalarla Beyler de kaçmışlardır: Bununla beraber kuvvet ve kudretine güvenen Hersek-zâde'nin büyük bir gaflet gösterdiği ve düşmanın ânî taarruzu üzerine çadırından çıkıp atına bininceye kadar diger Paşalarla Beylerin mağlûb oldukları hakkında da bir rivayet vardır. — Tarsus'la Adana işte bu vaziyet üzerine Mısırlıların eline geçip Kölemen muhâfızları konulmuştur: Bu iki şehrin son seferler esnasında alınıp verildiği de rivayet edilir. — Bâzı Osmanlı menbâlarında bu hezimetin 1487 = 892 tarihine tesadüf ettiği rivayet edilmekteyse de doğru değildir. — Hersekzâde Ahmed Paşa'nın bu Osmanlı - Kölemen muharebelerinde iki defa esir olduğu rivayet edilir: İlk esâreti işte bu seferkidir; ikinci esâreti için 1489 = 894 vukuâtı içinde "Dokuzuncu vak'a"ya bakınız. Ahmed Paşa'nın esâretinden bahseden bir Kölemen kitâbesi varsa da onun bundan üç sene sonraki ikinci esâretine aid olduğu tahmin edilmektedir. — Hersek-zâde ile diger bir takım Osmanlı ümerâsı daha esir olmuş, Mısırlılar Osmanlı ordugâhlarını ele geçirip bir çok silâh ve ganîmet almış ve hattâ rivayete göre yüz yirmi kadar sancak bile iğtinâm etmişlerdir! — Hersek-zâde'yle diger mühim esirlerin hepsine zencir ve kelepçe vurularak hepsi Mısır'a götürülmüş, bütün bunlar işte bu şekilde Sultan Kaytbay'ın huzuruna çıkarılmış ve Kahire'de büyük zafer şenlikleri yapılmıştır. — Hersek-zâde Ahmed Paşa 1486 = 891 Kânunusâni = Muharrem ayında esir olup bu ilk esâretinde bir sene kaldıktan sonra 1487 = 892 Kânunusâni = Rebî'ül-evvel ayında Osmanlılarla sulh akdine vesîle olmak üzere Sultan Kaytbay tarafından tahliye ve diger Osmanlı esirleriyle beraber Türkiye'ye iade edimiştir).

«Tazarruât» sahibi Sinan Paşa'nın ölümü.

(En kuvvetli rivayete göre 1437 = 841 tarihinde doğmuş olduğuna nazaran 49 yaşında ölmüş demektir. — Mezarının Gelibolu'da olduğu söylenmekle beraber, daha kuvvetli bir tahmine göre İstanbul'da, Eyüp kabristanındadır. — Sinan Paşa'nın doğumu ve şahsiyyeti için 1437 = 841 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

1487 = 892

Osmanlı - Kölemen harbinde beşinci vak'a: Vezir-i-a'zam Davud Paşa'nın İçel Beyliğini işgal etmesi.

(1483 = 888 vukuâtında gördüğümüz gibi, Karaman-oğullarının son yurdu olan bu sancak Kasım Bey'in vefatı üzerine kız tarafından torunu olan Turgut-oğlu Mahmud Bey'e verilmişse de, son hâdiselerden istifadeyle Mısırlılara dayanarak Osmanlı hâkimiyyetinden çıkan Mahmud Bey ölkesinin işgali askerlikçe zarurî görülmüş ve Davud Paşa'yı istikbale çıkan Dulgadır hükümdarı Alâüddevle Bey de bu fikri ileri sürdüğü için İçel kıt'ası üç taraftan çevrilince Turgut-oğlu Mahmud Bey ailesiyle beraber Haleb'e kaçmış, Rumeli Beylerbeyi Hadım-Ali Paşa Mısırlılara karşı Tarsus üzerine gönderilmiş ve Varsak beyleri itâat altına alınıp bunları devlete ısındırmak için hepsine hil'atler giydirildikten sonra İstanbul'a avdet edilmiştir. — Bu seferde Mısır Kölemenleriyle doğrudan doğruya temas edilmediği anlaşılmaktadır. — Turgut-oğlu Mahmud Bey'in İçel Beyliğine tâyini için 1483 = 888 vukuâtının beşinci fıkrasına ve Karaman-oğullarının son faaliyetleri için de 1501 = 906 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız).

Kıbrıs'da muvakkat bir deniz üssü talebinin Venedikliler tarafından reddi.

(Bu sırada Kıbrıs adasındaki "Famagouste = Magosa" limanının Osmanlı donanmasına üssülhareke olarak kullanılmasına müsaade edilmesi için Venedik cumhuriyetine müracaat edilmişse de Venedikliler muvâfakat etmemişlerdir. — Senelerdenberi Kıbrıs krallığına muhtelif siyasî ve askerî tedbirlerle hâkim olan Venedik cumhuriyeti, Osmanlı - Kölemen muharebesinin zuhuru üzerine iki taraftan birinin bu büyük ve güzel adayı birdenbire işgal edivermek ihtimalini bahane ittihâz ederek Kıbrıs sahillerine bir çok askerler ve gemiler tahşid etmiş ve bütün bu kuvvetler "Francesco Priuli" isminde bir kumandanın idaresine vermiştir. — 1192 = 588 tarihinde Ehl-i-salib Lâtinlerinin eline geçmiş olan Kıbrıs adası o tarihten bu 1487 = 892 tarihine kadar 295 senedenberi aslen Fransız olan "Lusignan" sülâlesinin hâkim olduğu bir krallık halindedir; fakat bu krallık üzerinde bir Şark müslüman ve bir de Garp hıristiyan devletinin alâkası vardır: Bir taraftan Mısır ve Suriye Kölemen sultanlığı Kıbrıs krallığının metbûu ve Kıbrıs krallığı da Mısır sultanlarının haraçgüzârı olduğu gibi, bir taraftan da Venedik cumhuriyeti bilhassa son zamanlarda krallık hanedanının saltanat ihtilâflarından istifade ederek bütün adayı nüfuz ve hâkimiyyet altına almıştır: Zaten son kral "Jacques" ölürken aslen Venedikli olan kraliçe "Catherina" ile Kıbrıs krallığını Venedik cumhuriyetinin himâyesine tevdi etmiş olduğu da rivayet edilir; onun için bu cumhuriyet o sırada Kıbrıs tahtında bulunan Venedikli kraliçeyi "evlâtlık" ilân etmiş ve muhtelif bahanelerle sahillere filolar gönderdikten sonra, nihayet Osmanlı - Mısır muharebesini vesîle ittihâz ederek geniş bir işgal hareketine girişmiştir: İkinci Bâyezid'in Magosa limanını Osmanlı donanması için muvakkat bir deniz üssü olarak istemesi işte bu vaziyettendir. Bununla beraber bu talep Osmanlı - Mısır seferlerinin devamı müddetine münhasır olduğu halde Venedik Senatosu Kölemen

devletiyle sulh halinde bulunmasını bahane ederek reddetmiş ve tabiî bunun üzerine Osmanlı - Venedik münasebetleri yeniden gerginleşmiye başlamıştır. — İkinci Selim devrinde Kıbrıs'ın fethiyle neticelenen sefer için 1570=977 vukuâtının "15 Mayıs" fıkrasına bakınız).

İspanya müslümanlarının Türklerden istimdâdı.

(Bu sırada İspanya'nın "Grenada = Gırnâta" şehrindeki son müslüman hükümdarı "On birinci Ebu-Abdullah Muhammed" İkinci Bâyezid'e elçi ve nâme göndererek Aragon ve Kastil kralı Ferdinand'ın hücumları karşısında sekiz asırlık İslâm hâkimiyyet ve medeniyetinin yıkılmak üzere olduğunu haber verip imdad istemiştir. Bu "Ebu-Abdullah" Avrupa tarihlerinde "Boabdil" ismiyle meşhur olan son Endelüs hükümdarıdır ve nihayet bu tarihten beş sene sonra 1492 = 897 tarihinde payıtahtını bırakıp Afrika'ya kaçarak sekiz asırlık İslâm hâkimiyyetine hâtime çekmiştir: Gırnâta'dan kaçıp giderken bir tepenin üstünden payıtahtına son defa olarak baktığı sırada yanında bulunan anası "Ayşe"nin bu sefih oğluna:

— Erkek gibi müdafaa edemediğin vatan için şimdi kadın gibi ağla!

dediği rivayet edilir; bu söz edebiyata bile geçmiştir; İkinci Bâyezid'den istimdad eden işte bu bedbaht hükümdardır. — Ebu-Abdullah'ın istimdadı üzerine Sultan Bâyezid'in Kemal-Reis kumandasında bir donanma gönderdiği ve İspanya sahillerini yakıp yıktırarak hıristiyanları dehşet içinde bıraktığı hakkında bir rivayet vardır. — Grenada'nın meşhur "El-Hamrâ" sarayı işte bu Ebu-Abdullah'ın mensub olduğu "Benî-Ahmer" hanedanının eseridir).

1488 = 893

Osmanlı - Kölemen harbinde altıncı vak'a: Hadım-Ali Paşa'nın Kilikya fütuhâtı ve «Ağa-çayırı» mağlûbiyeti.

(Vezirliğe terfi eden eski Rumeli Beylerbeyi Hadım-Ali Paşa bu altıncı sefere Serdar olmuş ve yeni Rumeli Beylerbeyi Halil, Anadolu Beylerbeyi Sinan ve Karaman Beylerbeyi Ya'kub Paşalarla diger bir çok mühim kumandanlar da maiyyetinde bulunmuşlardır. — Mısır sultanlarının esâretten tahliye edip Türkiye'ye iade ettiği Hersek-zâde Ahmed Paşa Kölemenlerin geçecekleri Payas-İskenderun sahil boylarını topa tutmak vazifesiyle donanma kumandanı olarak gönderilmişse de kara ordusuna müzâheret edeceği sırada fırtına çıktığı için bir şey yapamamıştır: Hersek-zâde'nin esâreti için 1486 = 891 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu altıncı seferde Adana, Tarsus, Anavarza, Sis = Kozan, Ayas ve diger bâzı kaleler işgal edildikten sonra Emîr Özbek kumandasındaki Mısır ordusu yetişmiş, 16 Ağustos = 8 Ramazan Cumartesi günü Tarsusla Adana arasındaki "Ağa-çayırı" meydan muharebesinde ilkönce galip görünen Osmanlı ordusu nihayet mağlûb olmuş, Kölemenlerin eline bir çok ganîmetler geçmiş ve Hadım-Ali Paşa "Lârende = Karaman"'a çekilerek ordusunun artıklarını toplamıya çalışmıştır. — Mısırlılar bu muvaffakıyet üzerine derhal Adana'yı muhasara etmişlerdir: Şehrin sukutu için aşağıda 1489 = 894 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu altıncı sefer, Osmanlı - Kölemen muharebesinin en mühim vak'ası sayılır. — Gerek bu muharebede, gerek bun-

dan evvelki seferlerde mes'uliyetleri görülen kumandanlardan bâzıları cezalandırılmış ve meselâ Karagöz-Mehmet Paşa idam edilmiş olduğu gibi, Kayseri sancak beyi Yularkısdı-Sinan Bey'le Rumeli'de Kızılca mütesellimi Karaca-Bey oğlu İskender-Çelebi vesaire Boğaz-kesen hisarında hapsedilmişlerdir. — Bu hezimet için 1487 = 892 tarihi de rivayet edilirse de doğru değildir).

10 Teşrinisâni = 5 Zülhicce, Pazartesi: Rodos Şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılan Cem-Sultan'ın Fransa'dan Roma'ya götürülmek üzere yola çıkarılması.

(Cem-Sultan Fransa'nın "Creuse" departmanındaki "Bourganeuf" kulesinden alınıp yola çıkarılmıştır. — Bu sırada Papalık makamında "Sekizinci İnnocent" vardır. — İki taraf arasında yapılan iğrenç pazarlık mucibince Papalık makamı Rodos Şövalyelerinin İkinci Bâyezid'den her sene almakta oldukları kırk beş bin duka altınına mukabil bir takım imtiyazlar vermiş ve Üstâd-ı-A'zam'a da "Kardinal" rütbesi tevcih edilmiştir! Ayrıca senede on bin altın tazminat verilmek şartı da rivayet edilir. Bu mülevves mukavele mucibince iki taraf arasındaki alışverişten doğabilecek ber türlü zarar ve ziyanın tazmini ve Osmanlılar tarafından yapılabilecek tecavuzlara karşı Rodos'un müdafaası da müşteri vaziyetinde bulunan Papalık makamına aittir! Cem-Sultan'ın muhâfazasına mukabil İkinci Bâyezid'in Rodos Şövalyelerine karşı her sene tesviyesini taahhüd ettiği kırk beş bin altın için 1482 = 887 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Sultan Cem işte böyle bir takım iğrenç şartlarla Hıristiyan dininin en büyük mümessili tarafından tıpkı bir mal gibi satın alınmış ve mevkuf bulunduğu kuleden muhâfızlarla çıkartılıp deniz yolundan İtalya'ya götürülmek üzere Fransa'nın "Toulon" limanına doğru kış mevsiminin bin türlü müşkilâtı içinde sevkedilmiştir).

1489 = 894

Osmanlı - Kölemen harbinde yedinci vak'a: Adana kalesinin Mısırlılara teslim olması.

(Hadım-Ali Paşa ordusunun 1488 = 893 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz hezimetinden sonra Mısır başkumandanı emîr Özbek tarafından muhasara edilen kale bir müddet mukavemet etmişse de, barut mahzeninin ifilâkı üzerine daha fazla müdâfaaya imkân kalmadığı için müdâfilere aman verilmek şartiyle 2 Nisan = 1 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe günü Adana teslim olmuştur: 1488 = 894 senesi Muharrem = Kânunuevvel tarihi de rivayet edilir).

12 Şubat = 11 Rebî'ül-evvel, Perşenbe: Sultan Cem'in Toulon limanından İtalya'ya hareketi.

(Rodos Şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılmış olan Cem-Sultan Roma'ya götürülmek üzere gemiye bindirilmiştir: 1488 = 893 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız. — Teşrinievvel 1482 = 4 Ramazan 887 tarihinde Fransa toprağına ayak basmış olan Cem-Sultan bu suretle 6 sene, 3 ay, 26 gün bu memlekette uzun bir esâret hayatı geçirip çile doldurmuş demektir. — "Djem-

Sultan" müellifi Thuasne şehzâdenin Toulon'dan hareket tarihini 21 Şubat = 20 Rebî'ül-evvel Cumartesi gününe müsâdif gösterir).

13 Mart = 10 Rebî'ül-âhr, Cuma: Cem-Sultan'ın Roma'ya muvâsalatı.

(Aralarında bâzı ihtilâflar da tesbit edilmiş olan İtalyan vesikalarında umumiyetle bu tarih mevcud olmakla beraber, şehzâdenin maiyyetinde bulunmuş olan "Vâkıât-ı Sultan Cem" müellifi 1 Rebî'ül-âhir = 4 Mart Çarşanba gününden bahsetmektedir. — Sultan-Cem'in Roma'ya muvâsalatında hükümdarlara mahsus fevkalâde parlak istikbal merâsimi yapılmış, Papa'dan başka bütün Roma Türk prensini karşılamış, Papa'nın oğlu "Francesco Cybo" babasını temsil etmiş, bu merâsimde Mısır sultanının sefiriyle maiyyet erkânı da bulunup Türk prensinin huzurunda uzaktan yer öptükten sonra yanına yaklaşınca atının nallarını ve şehzâdenin ayaklarıyla dizlerini öpmüşlerdir. — Sultan Cem maiyyetiyle beraber Vatikan sarayının hükümdarlara mahsus dairesine müsâfir edilmiştir. — Türk prensi o gün istirahat ettikten sonra ertesi gün Papa "Sekizinci İnnocent" ile görüşmüştür: Bu resmî mülâkattan evvel Vatikan teşrifatçıları kendisine hükümdarların bile Papa'nın ayaklarını öptüklerinden ve başlarını açtıklarından bahsetmelerine karşı şanlı Fatih'in mümtâz oğlu ölümü bile böyle bir zillete tercih edeceğinden bahsederek şiddetle reddetmiş ve mülâkat salonuna girdiği zaman başını açmamış, iğilmemiş, Papa ile etrafındaki Kardinaller hey'eti kâmilen ayağa kalkmış ve Papa kendisini kucaklamıştır. — Cem-Sultan'ın Papa'ya söylediği sözlerin en mühimmi, Hıristiyan devletleri tarafından Türk vatanı aleyhine yapılabilecek her hangi bir teşebbüse kat'iyyen âlet olamıyacağına ve yalnız Osmanlı saltanatı değil, cihan saltanatı bile verilse râzı olamıyacağına ait muhteşem sözdür: Her halde bununla da sâbittir ki Fatih'in oğlu kendi nâmına ve müstakil olarak hakkını istihsal etmek için kardeşiyle mücadele etmek istediği halde, düşman âleti olmayı kat'iyyen kabul etmemiştir).

Osmanlı - Kölemen harbinde sekizinci vak'a: Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin Osmanlı tâbiiyyetinden ayrılıp Mısırlılarla birleşmesi ve üzerine sevkedilen kardeşi Şâh-Budak Bey'in mağlûbiyeti.

(Dulgadır-oğlu Alâüddevle vaktiyle Mısırlılara istinad eden kardeşi Şâh-Budak Bey'e karşı saltanat hırsını tatmin edip tahta çıkmasını Fatih Sultan Mehmed'in himâyesine medyundur: 1479 = 884 vukuâtının son fıkrasına bakınız. Fakat Osmanlı - Kölemen muharebeleri esnasında vaziyet tersine dönmüştür: Bir taraftan Osmanlı mağlûbiyetleri Alâüddevle'nin Mısırlılara temâyül etmesiyle neticelenirken, bir taraftan da Kölemenlerin Şam kalesinde mahpus tuttukları kardeşi ve rakîbi Şâh-Budak Bey 1487 = 892 tarihinde zındandan kaçıp İstanbul'a iltica etmiş ve kendisine Vize sancak beyliği verilmiştir; bu suretle iki kardeş metbû değiştirmiş demektir! Nihayet Alâüddevle'nin oğullarından birini sadakat rehînesi olarak Kahire'ye göndermesi ve kızlarından birini de Kölemen başkumandanı emîr Özbek'in oğluna vermesi, yeniden alevlenen Dulgadır buhranının tasfiyesi için bir sefer daha açılmasına sebeb

olmuştur. İşte bu vaziyet üzerine Alâüddevle'ye karşı Dulgadır Beyliğine tâyin edilen Şâh-Budak Bey'in refâkatine o sırada Kayseri sancak Beyliğine tâyin edilmiş olan Mihal-oğlu İskender Bey ve diger bâzı kumandanlar verilmiş, Budak Bey ilkönce Kırşehir'e uğrayıp oranın beyliğinde bulunan Alâüddevle oğlu ve kendi yeğeni Şâhrukh Bey'in gözlerine mil çektirmiş, ondan sonra Dulgadır arazisinde ilerlemiye başlamış ve nihayet Elbistan civarında Alâüddevle'nin ordusuyla karşılaşıp mağlûp ve esir olmuştur: Bu vaziyet üzerine Mısır'a sevkedilen Şah-Budak Bey orada hapis ve sonra idam edilmiştir. — Bu vak'a için 895 = 1490 tarihi de rivayet edilir).

1490 = 895

Lehistan sulhü.

(İkinci Bâyezid'le Polonya = Lehistan kralı Dördüncü Casimir Jagellon arasında akdedilen bu sulh muahedesi Türkiye ile Lehistan arasında ilk muahede sayılır: Üç sene için akdedilmiş olduğu rivayet edilen bu sulhün bir mütâreke sayılması daha doğrudur. — İkinci Bâyezid'in 1484 = 889 vukuâtında gördüğümüz Boğdan seferinde bu küçük devletin Karadeniz sahillerindeki kalelerinin işgal edilmiş olması ve bir taraftan da cenubî Boğdan arazisinin Osmanlı hâkimiyyetindeki yerlerle hemhudut bulunması, Osmanlı imparatorluğunu Boğdan ölkesiyle en fazla alâkadar devlet vaziyetine getirmiştir; bununla beraber Boğdan prensliğinin garbında Macaristan ve şimaligarbîsinde de Polonya = Lehistan krallıkları vardır ve o sırada bunların da gözleri Boğdan'dadır: Hattâ ötedenberi Boğdan voyvodaları Macar krallarının haracgüzârıdır; tabiî bu vaziyete göre Boğdan üzerinde üç rakîp var demektir; İkinci Bâyezid'in bunlardan Lehistan'la sulh akdetmesi bilhassa işte bu Boğdan meselesinden dolayı ehemmiyeti haizdir. — Bu sulh üçer sene sonra gene ayni müddetlerle tecdid edilmiştir.)

Osmanlı - Kölemen harbinde dokuzuncu ve sonuncu vak'a: Kölemenlerin Kayseri muhasarası ve Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın ikinci esâreti.

(Mısır Kölemenlerinin Kayseri muhasarasına Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin teşvikiyle teşebbüs etmiş oldukları rivayet edilir: Alâüddevle'nin son vaziyeti için yukarda 1489 = 894 vukuâtının sonuncu fıkrasına bakınız. — 1485 = 890 senesindenberi devam etmekte olan Osmanlı - Kölemen harbinin bütün vak'alarında olduğu gibi bu sefer de Mısır ordusuna meşhur emîr Özbek kumanda etmiştir: Kahire'deki Özbekiyye işte bu büyük Kölemen kumandanının ismini taşır. Kölemen ordusu çok büyük bir kuvvet olmakla beraber, Dulgadır hükümdarı Alâüddevle de kendi kuvvetleriyle bu büyük düşman ordusuna iltihak etmiştir. — Mısırlılar bu son seferde ilkönce Kayseri şehrini muhasara altına almışlar ve Niğde, Ereğli, Lârende = Karaman vesaire taraflarını da yağma ve tahrib etmişlerdir: Bu vaziyet üzerine İkinci Bâyezid Hersek-zâde Ahmed Paşa kumandasında bir ordu sevketmiş ve bu ordunun yaklaştığını haber alan emîr Özbek zayıf bir rivayete göre etrafı yağma ve tahrib ederek

çekilip gitmiştir; fakat daha kuvvetli bir rivayete göre Hersek-zâde bu sefer de Kayseri civarında giriştiği bir muharebeyi kaybedip ikinci defa olarak Mihal-oğlu İskender Bey vesair bâzı Osmanlı kumandanlarıyla beraber Mısırlılara esir olmuş ve 1486 = 891 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz ilk esâretinde olduğu gibi gene zencirler ve kelepçeler vurularak Kahire'ye sevkedilmiştir: Her halde ertesi sene sulhün akdi üzerine Mihal-oğlu İskender Bey esâretten tahliye edilmiş olduğuna göre Osmanlıların bu sefer son bir bozguna daha uğramış oldukları muhakkaktır; Mısır'da bulunan ve Hersekzâde'nin esâretinden bahseden arapça bir Kölemen kitâbesinin işte bu ikinci esârete aid olduğu tahmin edilmektedir. — Osmanlı - Kölemen muharebeleri işte bu dokuzuncu vak'a ile nihayet bulmuştur: 1485 = 890 tarihinden itibaren sulhün akdine kadar altı sene süren bu dokuz harp devresinde galip gelen Kölemenler, bâzı geçici muvaffakıyetler sayılmamak şartiyle mütemadiyen mağlûb olan Osmanlılardan daha çok sarsılmışlar ve bilhassa Anadolu ile ticarî münasebetlerinin kesilmesinden dolayı iktisaden çok müteessir olmuşlardır. Bu altı yıllık husûmet devrinin hususiyetlerinden biri de iki büyük devletin bütün kuvvetleriyle değil, yalnız birer orduyla çarpışmış olmalarında gösterilebilir: Hattâ bir aralık İkinci Bâyezid'in bütün kuvveteriyle Kölemenler üzerine yüklenmek tehdidinde bulunduğu ve Mısır sultanının da öyle bir ihtimalden çok çekindiği rivayet edilir. Kayseri mağlûbiyyeti üzerine Sultan Bâyezid bu tehdidini icrâ için ordusunu toplayıp sefer hazırlıklarına başlamış ve hattâ bir takım ağırlıklar Üsküdar tarafına geçirilmiştir: Fakat bir taraftan padişahın sulhe teşvik edilmesi ve bir taraftan da Tunus hükümdarının araya girip tavassutta bulunması bu büyük Osmanlı seferinin geri kalmasına sebeb olmuştur. — Osmanlı - Kölemen sulhü için aşağıdaki fıkraya bakınız).

1491 = 896

Osmanlı - Kölemen sulhü.

(Bu sulhe "Benî-Hafs" hanedanından Tunus hükümdarı "Üçüncü Ebu-Zekeriyyâ Yahyâ" delâlet etmiştir: Bâzı menbâlarda bu hükümdarın selefi olan "El-Mütevekkil-al-Allâh Ebu-Omar Osmân"ın delâlet etmiş olduğundan bahsedilirse de "Ebu-Omar Osmân" bu tarihten üç sene evvel 1488 = 893 tarihinde vefat etmiş ve yerine "Üçüncü Yahyâ" geçmiş olduğu için sulh tavassutunu bunun yapmış olması lâzımgelir; bununla beraber böyle bir fikrin ve belki de ilk teşebbüsün selefi zamanına aid olmak ihtimali de vardır. — Müslüman devletleri arasında kan dökülmesinin önüne geçmek istiyen ve Sultan Kaytbay'ın talebiyle araya girmiş olduğu da tahmin edilen Tunus hükümdarının bir nâme ve bir takım hediyelerle gönderdiği elçi, İstanbul'da ötedenberi böyle bir sulh için çalışan ve hattâ padişahı bile teşvik eden "Molla-Arab" lâkabiyle meşhur ulemâdan "Mevlânâ Zeynüddin Ali" ile müzakereye girişmiş, İkinci Bâyezid de bir taraftan Mısırlıların Anadolu'dan çekilip gitmiş olmalarından ve bir taraftan da sulh tavassutunun araya girmiş olmasından dolayı Kilikya seferinden vazgeçmiş ve nihayet Çukur-ova'da Haremeyn evkafından olan üç kale Mısırlılara terkedilmek şartiyle Cumâda-l-âhire = Nisan - Mayıs ayında sulh akde-

dilmiştir: İsimleri mâlûm olmıyan bu kalelerden ikisinin Adana ile Tarsus olduğu hakkında bir rivayet vardır).

1492 = 897

Macar seferi, Belgrad muhasarası ve büyük akın hareketleri.

(Macar kralı ve Hunyadi Janos = Yanko Hunyad'ın oğlu Mathias Korvin'in ölümü üzerine Macaristan'da zuhur eden buhrandan istifade ve bir tahmine göre de Osmanlı - Kölemen harbindeki hezimetlerin hasıl ettiği fena tesirleri izâle için açılan bu seferde en mühim hâdise Belgrad muhasarasıdır: O sırada Macar hâkimiyyetinde bulunan Belgrad'daki kale kumandanının Osmanlı padişahına teslim olmayı kabul ettiği için Sultan Bâyezid'in Sofya'ya kadar geldiği rivayet edilir; fakat Macar kumandanı sözünde durmadığı için İkinci Bâyezid bâzı ısyan hareketlerini tenkil etmek için Manastır üzerinden Arnavutluğa gitmiş ve Belgrad muhasarasına da Semendire muhâfızı Hadım-Süleyman Paşa'yı memur etmiştir: Bu muhasaraya Arnavutluk'dan da asker gönderildiği rivayet edilir. Hadım-Süleyman Paşa Belgrad muhasarasını kurduktan sonra Transilvanya = Erdel üzerine büyük bir akın hareketi açmış ve ayni zamanda Hırvatistan, Karniyol ve Karintiya taraflarına da muhtelif akıncı kolları sevkedilmiştir. Almanya'ya kadar dehşet salan bu akın hareketleri iki bozgunla neticelenmiştir: Bunların biri Hadım-Süleyman Paşa'nın Transilvanya=Erdel dağlarında mağlûbiyeti, biri de Karintiya akınında baskına uğrıyan Mihaloğlu Ali Bey'in şahâdetidir; her ikisinin de askerleri bozulmuş ve bir çok telefat verilmiştir. Bu akınlarda Macar müdafaasının en mühim şahsiyeti, bundan evvel de bahsi geçmiş olan meşhur Kont Kinis'dir: Almanya imparatoru Maximillian'dan takviyeler alan Kont Kinis, bundan evvel olduğu gibi bu sefer de Türk esirlerini ağızları dikilmiş çuvallarla suya attırmak, derilerini yüzdürmek, değirmen taşları altında ezdirmek, ateşte kızartıp aç domuzlara yedirmek şeklinde bir takım vahşeter irtikâb etmiştir: Bu canavarın bundan evvelki vahşetleri için 1479 = 884 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız. — Hadım-Süleyman Paşa mağlûb olduktan sonra alelâcele Tuna'dan beriye geçmiş ve daha fazla devamına imkân kalmıyan Belgrad muhasarasını kaldırmıştır: Belgrad'ın İkinci Murad devrindeki ilk muhasarası için 1441 = 845 vukuâtına, Fatih devrindeki ikinci muhasarası için 1456 = 860 vukuâtının ikinci fıkrasına ve Kanunî devrinde şehirle kalenin sırayla fethi için de 1521 = 927 vukuâtının "8 Ağustos" ve "29 Ağustos" fıkralarına bakınız. Bu sırada İkinci Bâyezid Temmuz = Ramazan ayını Arnavutluk'da geçirmiş ve Pirlepe civarında dar bir geçitten geçerken Kalender dervişleri kıyafetinde "Işık" lâkaplı bir sûukastçının taarruzuna uğramışsa da İran'dan gönderilen bu Şiî fedâîsi bir şey yapamadan parçalanmıştır; Osmanlı padişahlarının huzuruna giren kimselerin silâhları alındıktan sonra koltuklarına iki kişi girmesinin işte bu vak'adan itibaren âdet olduğu rivayet edilir: 1389 = 791 vukuâtında "Ḳosova meydan muharebesi" fıkrasına da bakınız. Bu vak'adan itibaren padişahların hususî hizmetlerinde bulunan hademe takımının silâhlandırıldığı ve ötede beride derviş kıyâfetiyle gezen serserilerin toplattırıldığı hakkında bir takım rivayetler vardır. — Osmanlı - Kölemen harbindeki mağlûbiyetlerden sonra bu seferki Ma-

car seferinde de üstüste hezimetler olması ve Belgrad muhasarasının bu yüzden kaldırılması şanlı Fatih'in muhteşem devrinden sonra İkinci Bâyezid devrini pek sönük gösteren acı vaziyetlerdir).

İlk Osmanlı - Rus siyasî münasebeti.

(Bu sırada Moskova prensi yahut Büyük-dukası olan Üçüncü İvan Vasilyeviç Osmanlı imparatorluğuyla siyasî münasebet tesisine teşebbüs etmiştir: Kırım Hanı Mengli-Giray'ın tavassutiyle yapılan bu teşebbüs, Osmanlı- Rus münasebetlerinin başlangıcı sayılır. — Üçüncü İvan, etrafındaki küçük Rus prensliklerinin bir çoğunu ilhak ederek büyük Rusya'nın temelini kurmuş olan adamdır: 1475 = 880 vukuâtına da bakınız. Bu prensin Osmanlılarla münasebet tesisine teşebbüsü, Karadeniz'in Osmanlı hâkimiyyetine girmesi üzerine Ruslar için hâsıl olan ticarî ihtiyaçlardan dolayıdır. — Üçüncü İvan İkinci Bâyezid'e 31 Ağustos tarihli bir nâmeyle müracaat ederek ticaret serbestisinin teminini rica etmiştir. — 1495 = 900 ve 1499 = 904 vukuâtının ikinci fıkralarına da bakınız).

1493 = 898

Bosna Beylerbeyi Ya'kub Paşa'nın İstirya = Styrie akını ve Krbava zaferi.

(1492 = 897 vukuâtının birinci fıkrasında gördüğümüz akın felâketlerinin intikamını almak için sekiz bin kişilik bir kuvvetle İstirya = Styrie içerilerine büyük bir akın yapıp bir çok ganîmetler ve esirler alan Ya'kub Paşa seferden dönerken Hırvatistan'da "Sadbar/Sadhor" geçidinin Hırvat beyleri tarafından çevrilmiş olduğunu görünce müzakereyle yol verilmesini temin etmek istemişse de uyuşamadığı ve sürüncemede kalan bu müzakerede vakit kazandığı için koca bir ormanı yıktırarak başka bir yol açıp ilerlemiş ve bunun üzerine tâkibine çıkan Hıristiyan ordusuyla Osmanlı menbâlarına göre "Kırbova" ve "Karatova" şekillerinde bahsedilen "Krbava/Corbava da ve Garb menbâlarına göre de o civardaki "Adbina/Udbina/Udwine" mevkiinde harbe tutuşup parlak bir zafer kazanmış, bir Garp rivayetine göre 25 bin Macar telef etmiş ve bilhassa düşman kumandanı "Derencseny"yi esir almıştır: Osmanlı menbâlarında bu kumandandan "Derencil-Ban" ismiyle bahsedilir. Ya'kub Paşa'nın bu kumandanla diger bir takım mühim esirleri İstanbul'a gönderirken Kont Kinis'in vahşetlerine mukabele olmak üzere zafer alâmeti olarak beş bin yedi yüz burun yolladığı hakkında da bir rivayet vardır! Bu zafer üzerine Ya'kub Paşa murassâ kılıç, hil'at ve bir çok para ihsanlarıyla taltif edildikten başka, terfian Rumeli Beylerbeyliğine de tâyin edilmiştir. — Osmanlı menbâlarında çok üstün kuvvetlere karşı kazanılan bu parlak zaferin tarihi 7 Zülhicce = 19 Eylül Perşenbe gününe müsâdif gösterildiği halde, bâzı Garp menbâlarında 9 Eylül = 27 Zülka'de Pazartesi tarihinden bahsedilir. — Ya'kub Paşa kahraman olduğu kadar şairdir ve kendi zaferi hakkında çok güzel bir şiiri vardır; bu muhteşem zafernâmenin en güzel parçaları şunlardır:

Buluşduk düşmanâ çün "Kırbovâ"da
Nidâ îrişdi kim "Kır bû ovâda!"
Hakın emriyle ittüm bir gazâ kim
Murad Hân itti ancak "Kôsova"dâ
Ururduk kâfirün boynûna şemşîr
Melekler bağlayup saflar havâdâ
Aceb mî bû zafer, çün gayb erenler
Muâvindür bizê arz-û-semâdâ
"Derencil-Ban" kıral beylerbeyîsî
Bilê çok ban tutuldû ol arâdâ
Şehenşeh devletindê ol melâîn
Yatur mahbûs olup bend-î belâdâ
Ko çeksün mihnet-u-renc-û-belâyı
Yarâşur câhilün cânî cezâdâ
Fenâyâ vîreyüm iklîm-i küfrû
Mukîm oldukça bû dâr-î fenâdâ
Kılam ednâ kulûmû Voyodâ ben
Huda fırsat virürsê "Belgırâd"â

Kahraman şair bu güzel şiirinin sonunda kendini şöyle takdim etmektedir:

Benüm bosnâ beğî dervîş Ya'kûb
Hudâ avniyle irdüm bû cihâdâ
Makâm îdê banâ cennât-ı Adnî
Umârım ol Ganî Dâr-ül-bakaadâ

Ya'kub Paşa'nın bu zarif eserini kendisi gibi şair olan İkinci Bâyezid'e takdim ettiği rivayet edilir: Askerî edebiyatımızın en güzel eserlerinden olan bu şiirin muhtelif menbâlarda bâzı kelime tahavvülleriyle bir takım değişik şekillerine tesadüf edilir).

1494 = 899

Ahlâksızlıkları ve cinayetleriyle meşhur Papa «Altıncı Alexandre Borgia»nın Cem-Sultan hakkında bir takım gizli tekliflerle İkinci Bâyezid'e elçi ve nâme göndermesi. — Türkiye'nin taksimi hakkında Fransız ve Alman projeleri.

(Papa'nın elçisi, Vatikan teşrifatçılarından "Bocciardo/Buzardo" isminde bir Ceniviz papasıdır. — İnsanlık tarihinin en kara yüzlü şahsiyetlerinden olan Borgia, İkinci Bâyezid'e Fransa kralı Sekizinci Charles'in İtalya'yı tehdid etmekte olduğunu ve Roma'yı alıp Cem-Sultanı eline geçirdikten ve Yunanistanı da zaptettikten sonra Cem'i tahta çıkarmak için donanmayla Türkiye'ye göndereceğini bildiriyor ve bu büyük tehlike karşısında müşterek düşmana karşı askerî masraflar için gelecek senenin taksiti olan kırk bin duka altınını peşin olarak koparmıya çalışıyor veyahut Cem-Sultan'ın vücudunu izâle mukabilinde bir defaya mahsus olarak üç yüz bin duka altını istiyordu! — Bir takım mâcerâ romanlarıyla başı dönmüş hayalperest bir genç olan Fransa kralı

Sekizinci Charles'in Şarkî-Roma imparatorluğu hulyâsına ve hattâ "Makaamât-ı mubâreke"yi kurtarmak sevdâsına kapılmış olduğu yalan değildir: Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un yeğenlerinden Thomas oğlu Andriya, Bizans tahtı üzerinde iddia ettiği mevhum hakları senede üç bin dört yüz duka altını mukabilinde işte bu akılsız krala satmıştır: 1460 = 864 ve 1475 = 880 vukuâtına da bakınız. Sekizinci Charles'in tasarladığı muazzam projeye göre Rodos Üstâd-ı-a'zamı Haçlı ordusuna kumanda edecekti; Macaristan, Lehistan, İspanya ve İskoçya kralları da yardım edeceklerdi; Arnavutluk'la Makedonya ayaklandırılacak, Fransa kralının elde ettiği Draç piskoposu bu işde önayak olacak ve Cem-Sultan da Türkler arasında dahilî bir mücadele çıkarmakta kullanılacaktı. — Buna mukabil bir de Almanya imparatoru Birinci Maximillian'ın projesi vardı: Bu ikinci projeye göre Almanya, Macaristan, Lehistan ve Papalık makamı müşterek bir harekete geçecek, bu Hıristiyan hareketine bir Müslüman devleti olan Mısır ve Suriye Kölemen Sultanlığı da iştirâk edebilecek ve ancak iştirâk ettiği takdirde Cem-Sultan Mısır Sultanına teslim edilip Osmanlı ölkesinde dahilî mücadeleler çıkartılacak ve bu büyük seferin sonunda her müttefik Osmanlı ölkesinden zaptedebildiği kadar arazi alacaktı! Hattâ bu maksatla imparatordan Roma'ya bir elçi gelmiş ve Macaristan'la Lehistan'ın Türkiye ile sulh akdetmemeleri için Papa'nın bu hükûmetler üzerinde tesir icra etmesini istemiye başlamıştı! Her halde hem Fransız, hem Alman projelerinde Cem-Sultan'a kendisinin kabul etmediği fecî bir rol oynatılmak istenildiği muhakkaktır. — İkinci Bâyezid bu geniş projelerden haberdar edildiği sırada kendisi harp hazırlıkları yaparken Fransa kralı da 18 Eylül = 17 Zülhicce Perşenbe günü İtalya'ya giriyordu. — Sultan-Bâyezid'in işte bu şerâit içinde fâni kardeşini bir an evvel "Dâr-ı fenâ"dan "Dâr-ı bakaa"ya göndermekten başka çare bulamadığı rivayet edilir! — Padişahın Papa'ya gönderdiği cevap, "Borgia"ların düşmanları tarafından yakalanmış ve Fransa kralına verilmiştir: Bu fecî cevapta Bâyezid kardeşi Sultan Cem'in cenazesini kendisine teslim edecek memura üç yüz bin altının tesviyesine hazır olduğunu yeminlerle temin etmiş ve aynı zamanda kırkar bin altından iki senelik ve bir rivayete göre de yalnız bir senelik taksit parası göndermiştir! Fakat bu cevabın hakikî veyahut sahte olduğu ve Borgia'ların düşmanları tarafından uydurulup uydurulmadığı hususlarında ihtilâf vardır).

1495 = 900

Macaristan'la üç senelik bir sulh akdi.

(Bu sulh şerâitine göre üç sene müddetle Türk akınlarına fâsıla verilecek ve tecdidi için müddetin hitâmından üç ay evvel teşebbüs edilecektir: Tabiî bu sulh bir mütâreke mahiyetindedir. — Bu muahedenin imzâsı üzerine Osmanlı akıncıları artık Venedik arazisini harekât sahnesi ittihâz etmişlerdir).

24/25 Şubat = 28/29 Cumâda-l-ûlâ, Salı/Çarşanba gecesi: Cem-Sultan'ın ölümü.

(Ölüm tarihi 29 Cumâda-l-ûlâ = 25 Şubat Çarşanba günü sabaha karşıdır: Sabah olmadan evvel ölmüş olduğuna göre 24/25 Şubat = 28/29 Cumâdâ-l-ûlâ Salı/

Çarşanba gecesini esas ittihâz etmek daha doğrudur. Bununla beraber bâzı Osmanlı menbâlarında 29 Cumâda-l-âhire = 27 Mart Cuma gününden de yanlış olarak bahsedilmekte olduğu gibi, sene itibariyle bile büyük yanlışlar yapılarak 897 = 1492 veyahut 904 = 1498 — 1499 tarihlerinden de bahsedilir! Bâzı Garp menbâlarında 24 Şubat = 28 Cumâda-l-ûlâ Salı tarihine tesadüf edilmesi ölümün 24/25 Şubat = 28/29 Cumâda-l-ûlâ Salı/Çarşanba gecesine tesadüf etmesinden galat olsa gerektir. — Cem-Sultan 26/27 Safer 864=22/23 Kânunuevvel 1459 Cumartesi/Pazar gecesi sabaha karşı dünyaya gelmiş olduğuna göre yeryüzünün üç kıt'asında cem'an 35 sene, 3 ay, 3 gün yaşamış, yâni 36 yaşının içinde ölmüş demektir. — Hıristiyan devletlerinin elinde esir olarak geçen ve acı bir roman mevzûuna benziyen felâket ve esaret hayatı üç devre ayrılabilir: Deniz yollarında geçen sıkıntılı seyahat günleri dahil olmamak şartiyle 1482 = 887 senesi 29 Temmuz = 12 Cumâda-l-âhire Pazartesi gününden 1 Eylül = 17 Receb Pazar gününe kadar 34 gün Rodos'da, gene 1482 = 887 senesi 17 Teşrinievvel = 4 Ramazan Perşenbe gününden 1489 = 894 senesi 12 Şubat = 11 Rebî'ül-evvel Perşenbe gününe kadar 6 sene, 3 ay, 26 gün Fransa'da ve gene 1489 = 894 senesi 6 Mart = 3 Rebî'ül-âhir Cuma günü İtalya toprağına ayak basmasından bu 1495 = 900 senesi 25 Şubat = 29 Cumâda-l-ûlâ Çarşanba günü vefatına kadar 5 sene, 11 ay, 20 gün de İtalya'da yaşamıştır. Bu suretle yol müddetleri haric olarak bu üç Hıristiyan ölkesinde cem'an 12 sene, 4 ay, 29 gün çok acı bir gurbet ve esâret hayatı geçirmiş demektir: Deniz yollarında geçen günler de ilâve edildiği takdirde bu müddet 13 seneye yaklaşır. Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'da mülteci sıfatiyle hür olarak geçirdiği günler tabiî bu hesaba dahil değildir. — Bu on üç sene içinde Osmanlı hazinesi ilkönce Rodos Şövalyelerine senede kırk beş bin, ondan sonra Papalık makamına senede kırk bin duka altını vermiştir: Rodos Şövalyeleriyle muahede akdedildiği zaman geçmiş seneye mahsuben de bir taksit verilmiş olduğu için, bu paraların mecmûu altı yüz bin duka altını tutmaktadır; tabiî fevkalâde paralar bu hesaba dahil değildir. — Türkiye'nin Edirne şehrinde doğmuş olan Cem-Sultan, İtalya'nın Napoli şehrinde ölmüştür. — Ölüm sebebi zehirdir; yanında bulunanlardan "Vâkıât-ı Sultan Cem" müellifi, kendi gözleriyle görmüş olduğu a'râzı şöyle anlatır:

"Merhumun yüzü gözü, boynu şişti; emmâ kendüyü bilürdü, söylerdi. Çok hâzık tabibler getürüp envâ'-ı muâlece ittiler, fâyide itmedi".

Cem-Sultan'ın zehirlenmesi meselesinde henüz karanlık noktalar vardır. — Bu meselede bir çok menbâların umumiyetle ittifak ettikleri nokta, Cem-Sultan'ın zehirlenmesinde İkinci Bâyezid'le Altıncı Alexandre Borgia'nın elbirliği etmiş olmalarıdır! Osmanlı menbâlarına göre zavallı şehzâde zehirli bir usturayla tıraş edilmiş, Garp menbâlarına göre de kullandığı şekere beyaz bir toz karıştırılmıştır. — Usturayla zehirlenme rivayetinin fecî kahramanı Kapucu-başı "Mustafa" isminde Frenk yahut Rum dönmesi bir devşirmedir! Bu karanlık ruhlu devşirme bir rivayete göre hamam tellakliğinden yetişmedir! Solâkzâde bunu şöyle anlatır:

"Bir dellâk-i nâ-pâki hezâr gûne mekr-ü-âl ile yanına gönderdiler: Ol mel'un neylerse eyledi, şehzâdenin tıraşına yol bulup bir zehirlü ustura ile tıraş eyledi...". Osmanlı rivayetinde bu süflî ve iğrenç cinayeti işliyen devşirme Mustafa, Fa-

tih'in bedbaht oğluna berberlikle hulûl edip o kapkaranlık rolü oynadıktan sonra Roma'dan İstanbul'a kaçarken derece derece yükselip nihayet "Koca-Mustafa Paşa" ismiyle Vezir-i-a'zam olan Frenk yahut Rum Mustafa'dır ve hattâ İstanbulun bir mahallesi maatteessüf hâlâ bu karanlık devşirmenin kirli adını taşır! Osman-zâde Tâib, "Hâdîkat-ül-vüzerâ"sının "Koca-Mustafa Paşa" fıkrasında bu iğrenç dönmenin çirkin hüviyyetini şöyle anlatır:

"Sultan Bâyezid Hân-ı Velî'nin nazargerde-i hâssı ve ni'met-horde-i bâhir-ül-ihtisâsı olmağın Kapucubaşı iken Cem-Sultan Hazretin rehrev-i ıklîm-i adem itmeğiçün hey'et-i ser-tırâşîde Roma şehrine şemşîr-beste-i azîmet olup mersûm-ı rüvât-ı kalem-i ahbâr olduğu üzere hizmetine dühûl ve zehr-âlûd ustura ile zühre-i ayşin karîn-i zuhûl itmeğin bad'el-kufûl Âstâne-i Saâdet'e vusûlünde hizmeti mukaabili maa-l-vezâre Rumeli eyâleti ile nâil-i me'mûl oldu."

"Hadîkat-ül-cevâmi'"in birinci cildinde de buna benzer bir izah vardır. Bütün bu izahlara göre devşirme Mustafa o meş'um rolünü berberlik ederek ve zehirli ustura kullanarak oynamıştır: Halbuki muâsır bir menbâ olan Âşık-Paşazâde tarihinde bu zehirli ustura Papa'nın adamlarına mal edilerek:

"Başını ağulu ustura ile yölüdüler, başı göğdesi şişdi, ilâca kaabil olmadı, Allah rahmetine vâsıl oldu".

denilmektedir. Fakat yukarda da söylediğimiz gibi Garp menbâlarına göre zehir usturayla aşılanmamış, şekere katılmıştır; bu ikinci rivayet daha kuvvetlidir; çünkü devşirme Mustafa'nın Roma'ya berber sıfatiyle değil, İkinci Bâyezid'den Papa'ya elçi sıfatiyle gittiği ve hattâ Cem-Sultanla da görüştüğü "Vâkıât" müellifinin şehâdetiyle sâbittir; bundan da anlaşılır ki frenk Mustafa o gizli cinayetini berber sıfatiyle değil, elçi sıfatiyle bir rol oynıyarak işlemiştir. O devirde zehircilik çok ileri bir sanat halindedir: Türlü türlü zehirler içinde azar azar verilerek tesirini tedricen gösterenler veyahut geç tesir edenler de vardır ve zaten Cem-Sultan'ın işte böyle bir zehirle öldürüldüğü rivayet edilir. Tabiî bu zehirin hangi tarihte verilmiye başladığını ve ne kadar zamanda tesir ettiğini tâyin etmek kabil değildir. Yalnız Osmanlı menbâlarındaki umumî an'aneye göre devşirme Mustafa'nın her halde fecî bir rol oynadığı anlaşılmaktadır: Cem-Sultan'ın o sırada Mısır'da bulunan annesinin de bu kanaatte bulunduğu rivayet edilir. — İkinci Bâyezidin bu işde yegâne mâzereti, Cem'in Avrupa hıristiyan devletlerince Türkiye aleyhine kullanılacak bir âlet haline getirilmiş olmasıdır: Bir taraftan Almanya imparatoru Birinci Maxmillian ve bir taraftan da Fransa kıralı Sekizinci Charles Türkiye'nin taksimi için bir takım siyasî ve askerî teşebbüslere girişiyor ve hattâ Fransa kralı İtalya'da Bizans imparatorlarının kıyafetine girip kendisini alkışlatıyor, öte taraftan da bütün Avrupa devletleri Cem-Sultan'ı ele geçirip Türk hazinesini dolandırmıya vasıta ittihâz etmek istiyor ve hattâ Mısır sultanı bile Roma'ya elçi göndererek Cem'i Papa'dan satın almak ve Osmanlı ölkesine satmak için bir takım pazarlıklara girişiyordu! Tabiî İkinci Bâyezid kardeşinin izâlesiyle siyaseten devletinin üstünden bütün bu tehlikeleri defetmiş olacak ve şahsen de saltanatın meşrû vârisinden kurtulacaktı. — O sırada Fransa kralı Sekizinci Charles ordusunun başında Roma'ya girmiş ve Altıncı Alexandre Borgia ile galip vaziyette bir muahede akdetmişti: Bu muahede mucibince Papa yirmi bin duka altını mukabilinde altı ay müddetle Sultan Cem'i Fransa kralına teslim

etmek mecburiyetinde kaldı: Altı ay sonra iade edileceğine de Venedik ve Floransa bankaları kefalet edecekti! Bu suretle zavallı Cem bir iki kere satıldıktan sonra bir kere de kiraya verilmiş oluyordu! İşte bu mukavele mucibince Fransa kralına teslim edilen Cem-Sultan kralla beraber Napoli'ye gitmiş, İtalya'dan Draç ve Avlonya'ya geçerek İstanbul üzerine yürümek istiyen kralın elinde bir siyaset âleti haline gelmiş, fakat meçhul zehir daha yoldayken tesirini göstermiye başladığı için Fatih'in bu talihsiz oğlu sekiz gün hastalık çektikten sonra nihayet Napoli'de can vermiştir. — Şehzâdenin bu kısa hastalık devrinde Fransa kralı daima gelip hatır sormuş, hastaya bir çok teselli sözleri söylemiş ve hattâ

— Beyim, hâtırın hoş dut, gayret eyle, şimdiden sonra sen âzâdsun, kendünü mahbûs ve esir tasavvur itme!

dediği için zavallı Cem:

— Elhamdülillâh âzâd ve halâs savtı kulağumuza girdi!

diye Allaha şükretmiştir. — Cem-Sultan'ın göğüs nezlesinden ölmüş olduğuna ait bir Venedik vesikasına istinaden zehirlenmesine inanmıyarak eceliyle öldüğüne hükmeden müellifler de vardır: Fakat bu nezle rivayeti, şehzâdenin yanında bulunan "Vâkıât" müellifinin bahsettiği a'râza uygun olmadığı için her halde doğru olmaması lâzımgelir. — "Vâkıât" müellifine göre son zamanlarında:

— Yâ Rab! Eğer bu kâfirler beni bahâne idüp ehl-i İslâm üstüne hurûc itmek kasdın iderlerse beni ol günlere erişdirme, cânumu kabzeyle!

duâsını diline dolamış olan zavallı Cem-Sultan'ın ölürken söylediği vasiyet sözleri de şunlardır:

— Elbette elbette benüm mevtüm haberin intişar idesüz: Mebâdâ ki küffâr benüm aduma Müslemanlar üzerine hurûc eyliye! Benden sonra karındaşum Hudâvendigâr Sultan Bâyezid Hazretlerine varasuz, diyesüz ki beni redditmesün, ne vechile olursa benüm tâbûtumu kâfir memleketünde komasun! Ehl-i İslâm memleketine çıkarsun ve cemî' borçlarum edâ eylesün ve benüm anamı ve kızımı ve sâyir teallükaatümu ve benüm üstümde hidmette sâbıkası olan huddâmumu ortarmayup hallü hâline göre riâyet eyliye!

Merhumun bu meâlde bir vasiyetnâme bırakmış olduğu da anlaşılmaktadır. Son demlerinde Mısır'daki annesinden gelen bir mektubu ne kendisi okuyabilmiş, ne de maiyyet beyleri okuyunca anlıyabilmiş, aradan bir müddet daha geçmiş, nihayet o maddî zehirlerle mânevî zehirler şehidi, şahâdet getirmiye başlamış ve sabaha karşı Allahına kavuşmuştur. — Cem-Sultan'ın cenazesini maiyyet erkânından Celâl ve Sinan Beyler yıkayıp kendi kavuk tülbendiyle kefenlemişler ve namazını da hepsi altı yedi kişiden ibaret kalan bu maiyyet adamları saf bağlayıp kılmışlardır. — Bundan sonra Fransa kralının emriyle merhumun cenazesi tahnît edilerek bir kurşun tabuta konulmuş ve ahşâsı da Napoli sarayının bahçesine bir kutu içinde defnedilmiştir. — Cem-Sultan'ın ölümü İstanbul'a aksedince İkinci Bâyezid'in sarayında üç gün matem tutulmuş, her kes siyah elbise giymiş, padişah siyah sarık sarmış, İstanbul ve Galata'da bütün dükkânlar üç gün kapanmış ve Sultan Bâyezid'in irâdesiyle bütün Türkiye câmilerinde "gaaib" cenaze namazı kılınmıştır: İkinci Bâyezid'in bu tedbirlerle memlekette çok büyük bir yekûn tuttuğu anlaşılan Cem taraf-

darlarının gönüllerini yaparak onları kendisine celbetmek istediği hakkında bir rivayet vardır. — Cem-Sultan doğduğu zaman Bâyezid ve Mustafa isimlerinde iki oğlu olan Fatih'in üçüncü bir saltanat müddaisinden memnun olmıyarak zavallı çocuğun beşiğine bir tekme vurduğu ve hattâ bu sarsıntıdan dolayı küçük şehzâdenin şaşı kaldığı hakkında bir rivayet vardır: Eğer bu zayıf rivayet doğru değil de Cem-Sultan doğduğu gün babasının tekmesini yememişse, her halde hayatın tekmesini öldüğü güne kadar yemiş demektir. — "Cem" ismi Garp menbâlarında "Zizimi", "Zizim„ "Dzim", "Tschem" "Dschem„ "Gem", "Gemes" vesaire gibi bir çok tahriflere uğramıştır: Bugün umumiyetle "Djem" şekli kullanılmaktadır. — Cem-Sultan'ın İtalya'da tahnit edilen cenazesinin Bursa'ya nakli için 1499 = 904 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız).

İlk Rus elçisinin İstanbul'a gelişi.

(Bu elçinin ismi "Mihail Plechtchéef/Plesttschejeff" şekillerinde kaydedilir. Kırım Hanı Mengli-Giray'ın tavsiye mektuplarıyla bir ticaret muahedesi akdetmek için gelen bu elçi kaba bir adam olduğundan İkinci Bâyezid'in emriyle iade edilmiş ve eline verilen cevapta muâşeret âdâbını bilmediğinden bahsedilmiştir. — 1492 = 897 vukuâtının son fıkrasıyla 1499 = 904 vukuâtının ikinci fıkrasına da bakınız).

27 Nisan = 1 Şa'bân, Pazartesi: «Kanunî Sultan Süleyman» ünvaniyle en parlak Osmanlı padişahı olan şehzâde Süleyman'ın Trabzon'da doğumu.

(Süleyman'ın babası şehzâde Selim "= Yavuz Sultan Selim" o sırada Trabzon valisidir. Anası da güzelliğiyle meşhur Hafsa-Hatun'dur: Bu Hatun'un türbesi Sultan-Selim'dedir; Süleyman'ın anası bâzı menbâlarda "Ayşe-Hatun" ismiyle de anılır. — İstikbali çok parlak olan bu şehzâdenin 6 Safer 900=6 Teşrinisâni 1494 Perşenbe günü sabaha karşı veyahut 901 = 1946 senesi Şa'bân=Nisan - Mayıs ayında doğmuş olduğu hakkında da birer rivayet vardır: Fakat bu son rivayet çok zayıftır).

1496 = 901

Bosna fütûhâtı.

(Fatih devrinde fethedilmiş olan Bosna ile Sırbistan'ın bâzı kaleleri sonradan Macarlar tarafından işgal edilmiştir: Türklerle Macarlar arasında muhtelif seferlerde alınıp verilmiş olan bu kalelerden Bosna'nın "Komothya", "Thersaz", "Nerethva" ve "Koszoruwar„ mevkileri bu sırada istirdâd edilmiştir).

1497 = 902

Dalmaçya akını.

(Osmanlı akıncıları Venedik cumhuriyetinin "Friuli" eyâletine kadar ilerleyip

bir çok şehirleri yakıp yıkarak esirler ve ganîmetlerle dönmüşlerdir; bu hareketin sebebi o sırada Venedik'le siyasî münasebetlerin gerginleşmiş olmasıdır: 1495 = 900 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız).

Karadağ'ın himâye altına alınması.

(O tarihte Karadağ ölkesi Venedik himâyesinde bir Beyliktir ve "Georges Czernoviz" isminde bir prensin idaresinde bulunan bu Beylik'de Venediklilerin bir mıkdar işgal kuvvetleri de vardır. Bu küçük memleketin kendi mevcudiyeti kadar Türk topraklarının emniyetini de tehdid eden bu vaziyete karşı İşkodra beyi Firuz Bey Kattaro'ya gidip oradaki Venedik kumandanına Czernoviz'in ölkesini Padişahın emriyle muhâfaza için geldiğini tebliğ ederek Karadağ prensliğini Venediklilere karşı himâye altına almıştır: Venedik kumandanı "Trevisani" de bu tebliğe verdiği cevapta Venedik cumhuriyetinin Karadağ'a karşı hiç bir tecavuz emeli bulunmadığı hakkında teminat vermiştir. Yukarıki fıkrada gördüğümüz akın hareketiyle bu Karadağ meselesi Osmanlı-Venedik sulhünün bozulmasına başlangıç sayılır: Napoli ve Floransa hükûmetleri de Osmanlı devletini Venediklilere karşı gizlice tahrik etmişlerdir).

On beşinci asrın en büyük divan şairlerinden Veliyyüddin-zâde Ahmed Paşa'nın ölümü.

(Fatih'in hocası, nedîmi ve veziri olan Ahmed Paşa Kadı-asker = Kazasker Veliyüddin ibni İlyas Efendi'nin oğludur. "Bursalı Ahmed Paşa" şöhretiyle mâruf olmakla beraber Edirne'de doğmuş olduğu rivayet edilir; hattâ Dimetoka'da doğduğu hakkında da bir rivayet vardır. Doğum tarihi belli değildir. Müderrislikte, Edirne Kadılığında, Kadı-askerlikte ve nihayet vezirlikte bulunmuştur; İkinci Bâyezid devrinde son resmî vazifesi Bursa sancak beyliğidir ve orada vefat edip Murâdiyye câmii karşısında yaptırdığı medresenin yanındaki türbesine defnedilmiştir. Şeyhî ile beraber Onbeşinci asır divan şiirinin en mümtâz mümessillerinden olan Ahmed Paşa Şeyhî'den çok fazla nisbette Acem dil ve edebiyatının tesirini gösterir; bununla beraber divan edebiyatımızın Bâkı'ye kadar devam eden devrinde Ahmed Paşa'nın büyük bir tesiri olduğu muhakkaktır. Ahmed Paşa'nın Arapça ve Acemce şiirleri de vardır. İkinci Bâyezid'in emriyle Ahmed Paşa şiirlerini toplayıp divan halinde tertib etmiştir; İstanbul'un muhtelif kütüphânelerinde yazma nüshaları vardır: Bu güzel divanın henüz basılmamış olması Türk edebiyatı için büyük bir mahrumiyettir).

3 Mart = 28 Cumâda-l-âhire, Cuma: Vezir-i-a'zam Davud Paşa'nın azli.

(18 Teşrinisâni 1482 = 6 Şevvâl 887 Pazartesi günü devşirme İshak Paşa'nın yerine Vezir-i-a'zam olan bu devşirme Davud Paşa o tarihten itibaren 14 sene, 3 ay, 15 gün mütemadiyen bu mevkide bulunmuş ve muazzam bir servet sahibi olmuştur: Vefatından sonra yalnız nakdî servetinin taksim harci olarak "beş yük akça" verildiği rivayet edilir! O zaman bir "yük" yüz bin akça itibar edildiğine göre, beş yüz bin akça harç vermek için lâzımgelecek para mıkdarının

azameti her halde kolay ölçülecek şeylerden değildir! — İshak Paşa'nın 1482=887 tarihinde damadı olan Gedik-Ahmed Paşa'nın idamı üzerine derhal azledilmeyip ertesi sene, yâni 1483=888 tarihinde azledildiği ve Davud Paşa'nın da işte o zaman iş başına getirildiği hakkında da bir rivayet vardır; bu rivayet doğru olduğu takdirde Davud Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ müddeti 14 seneden biraz eksik olmak lâzımgelir: 1482=887 vukuâtının "18 Teşrinisâni = 6 Şevvâl" fıkrasına da bakınız. — Davud Paşa esasen Arnavut ve hıristiyandır: Gençliğinde Osmanlılara esir düştükten sonra ihtidâ etmiş ve Fatih devrinde Rumeli Beylerbeyliğine kadar yükselmiştir. — İstanbul'un Davudpaşa mahallesiyle Davudpaşa kışlasının bulunduğu sahrâya bu devşirmenin ismi verilmiş ve burası vaktiyle Rumeli seferlerine giden ordular için hareket noktası ittihâz edilmiştir: Anadolu seferlerinin hareket noktası Üsküdar ve donanmanın hareket noktası da Beşiktaş'daki Barbaros türbesinin önüdür. — İstanbul'un Gedikpaşa, Koca-Mustafapaşa ve Davutpaşa gibi en mühim mahalle ve semt isimleri maatteessüf hep bu devşirme hâkimiyyetinin acı hâtıralarıdır. — Davud Paşa azledildiği zaman "üç yüz bin akça" tekaüdiyye ile Dimetoka'ya çekilmiştir. — Azlinden sonra iki sene yaşamıştır: Ölümü 904 = 1498 — 1499 tarihindedir).

Vezâret-i-uzmâ makamına Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın tâyini.

(Eski Hersek dukası Stefan Kossariç'in oğlu olan bu dönme Paşa, Fatih devrinde Osmanlı sarayına rehîne şeklinde alındıktan sonra ihtidâ edip "Ahmed" ismini almış ve Cem-Sultan'a karşı Bâyezid'in cülûsuna hizmet ettiği için kendisine bir de sultan verilerek damad bile olmuştur: 1463 = 867 vukuâtının üçüncü fıkrasına da bakınız).

1498 = 903

Bali Bey'in birinci Lehistan akını.

(Bu meşhur akının sebebi Lehistan = Polonya kralı Jean-Albert'in 1497=902 tarihinde Boğdan'a taarruz edip Bukovina geçitlerinde mağlûb olarak çekilmesidir; tabiî bu suretle iki devlet arasındaki sulhü Lehliler ihlâl etmiş demektir: Bu sulh için 1490=895 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Silistre sancak beyi Malkoç-oğlu Bali Bey'in Lehistan akınları işte bu vaziyet üzerine İkinci Bâyezid'in emriyle yapılmıştır. Bali Bey'in iki akını vardır: Mayıs=Ramazan başlarına tesadüf eden bu birinci seferdeki kuvvetleri Macar menbâlarında altmış bin gösterildiği halde, Osmanlı ve Leh menbâlarında kırk bin gösterilir. "Dniestr" nehrinden geçip Polonya'ya giren Bali Bey "Czarnkow", "Gologory" ve "Glemiany" kalelerini zaptetmiş, "Leopol/Lwow" ve "Sandomir" şehirlerini yağma ederek yıkıp yakmış, ondan sonra "Radom" civarına kadar ilerleyip "Brzeziny" ve hattâ "Varşova" şehirlerini tahrib ederek dönerken Lehlilerin "Vistül" sahillerinde kurdukları tahkimâtı yarmış, buradaki Leh kuvvetlerini mağlûb etmiş ve nihayet "San" nehrini geçerek Temmuz = Zülka'de ayında Akkerman'a vâsıl olmuştur; yeni fethedilmiş olan Kilya ve Akkerman kaleleri bu Lehistan akınlarında üssülhareke ittihâz edilmiştir : Bunların fethi için

1484 = 889 ve ikinci Lehistan akını için de 1498 = 904 vukuâtına bakınız. — Bali Bey bu ilk seferinden on bin esir ve bir çok kıymetli ganîmetlerle dönmüştür).

Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azliyle Vezâret-i-uzmâ makamına Çandarlı-İbrahim Paşa'nın tâyini.

(İbrahim Paşa İstanbul'un fethi üzerine idam edilen Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın oğludur. Tuhaf bir rivayete göre babasının idamından sonra bir daha devlet hizmetinde kullanılmamak şartiyle Edirne Kadılığından azledilip uzun zaman sefalet çekmiş, kimse yüzüne bakmamış ve hattâ "deli" diye iftira edilerek tımarhâneye bile atılmıştır! Nihayet aklı başında olduğu anlaşılıp serbest bırakılınca Fatih'e dehâlet edip Amasya Kadılığını istemiş ve Fatih de derhal tâyin edip Amasya'ya yollamıştır: Hattâ evvelce müsâdere edilmiş olan baba mirasının bile iade edildiği hakkında bir rivayet vardır. İbrahim Paşa'nın İkinci Bâyezid'e intisâbı işte bu Amasya Kadılığında gösterilir: Orada vali olan şehzâde sonradan padişah olunca İbrahim Paşa'ya Kadı-askerlik ve vezirlik vermiş ve nihayet Hersek-zâde'nin yerine Vezir-i-a'zam tâyin etmiştir. Halbuki son tetkikler Paşa'nın böyle bir menkûbiyet geçirmemiş ve hattâ Fatih devrinde Kadılık, Kadı-askerlik ve nihayet vezirlik ettikten sonra Şehzâde Bâyezid'e lala olarak Amasya'ya gönderilmiş olduğunu göstermektedir. — İbrahim Paşa, âlim, fâzıl, zeki ve son derece nezih ve namuslu bir devlet adamıdır: Devşirme Davud Paşa öldüğü zaman parasının veresesine taksimi bile bir mesele teşkil ettiği halde, bu Türk vezir öldüğü zaman, Osman-zâde Tâib'in tâbiriyle "... Kemâl-i nezâhetinden hîn-i intikaalinde sekiz bin akçadan gayri nakd istihlâf eylemedi". — Çandarlı-İbrahim Paşa Vezâret-i-uzmâ makamında iki sene kadar kaldıktan sonra vefat etmiştir: 1499=905 vukuâtının ikinci fıkrasına bakınız).

1498 = 904

Bali Bey'in ikinci Lehistan akını.

(Teşrinisâni = Rebî'ül-evvel ayında başlıyan ikinci akın hareketinde tekrar "Dniestr" nehrinden geçen Bali Bey "Halicz", "Zydaczew", "Sambor„ ve"Drohobycz" şehirlerini baştanbaşa yağma ve tahrib ettikten sonra kışın şiddetinden ve iâşe müşkilâtından dolayı daha ileri gidemiyerek üssüne dönmek mecburiyetinde kalmıştır. — Leh menbâlarında kışın şiddetinden dolayı bu akında kırk bin Türk telef olduğundan bahsedilirse de, esasen Bali Bey kuvvetlerinin mecmûu bundan ibaret olduğu için bu rakamda ölçüsüz bir mübalâga vardır. — Bu ikinci seferden de bir çok esirlerle ganîmetler getirilmiştir: Herhalde bu büyük akınların iktisadî vaziyet üzerindeki tesirleri ehemmiyetle tetkik edilecek mühim bir meseledir. — Bu vaziyet üzerine Lehistan kralı Türklere karşı bir takım siyasî teşebbüslere girişmiştir: 1499 = 904 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu Lehistan seferlerinde geçen şehir isimleri Osmanlı menbâlarında çok tahrife uğramıştır).

1499 = 904

Türklere karşı Lehistan - Macaristan - Lituanya ittifakı.

(Macar kralı Ladislas ve Lituanya büyük-dukası Alexandre o sırada Lehistan krallığında bulunan Jean-Albert'in kardeşleri olduğu için Lehistan akınlarıyla şiddetlenen Türk tehlikesi karşısında bunlar kolayca birleşmişler ve 19 Nisan = 8 Ramazan Cuma günü bir ittifak akdetmişlerdir: Hattâ bu vaziyetten gözü yılan Boğdan voyvodası Ştefan bile Lehistan'la hemen sulh akdedip Türklere karşı müttefikleri iltizam edeceğini taahhüd etmiştir; fakat bu sırada Türkiye-Lehistan sulhünün akdi harbe meydan bırakmamıştır. — 1498 = 903 vukuâtının birinci fıkrasıyla 1498 = 904 vukuâtına da bakınız).

İkinci bir Rus elçisiyle ticaret hey'etinin İstanbul'a gelişi.

(Osmanlılarla Ruslar arasında ilk siyasî münasebet 1492 = 897 tarihinde başlamıştır: Bunun için o sene vukuâtının son fıkrasına ve bu ilk münasebetten üç sene sonra İstanbul'a gelen ilk Rus sefiri "Mihail Plesttscheff" için de 1495 = 900 vukuâtının üçüncü fıkrasına bakınız. — Bu sefer gelen "Alexis Golokvastoff" ismindeki ikinci sefir de birincisi gibi bir takım ticarî müsaadeler istemiş ve bâzı hükümdarların Rus çarı nezdine elçi gönderdiklerinden bahsederek Rusya'nın siyasî ve iktisadî münasebette bulunabilecek bir devlet olduğunu arzedip memleketinin devletler manzumesine girebilmesini temin etmiye çalışmıştır. — Bu münasebetle Ruslara yalnız bâzı ticarî müsaadeler verilmiştir).

31 Mayıs = 20 Şevvâl, Cuma: Osmanlı - Venedik harbi ve İkinci Bâyezid'in İstanbul'dan Yunan seferine hareketi.

(Sultan Bâyezid'in hareketi için 1 Haziran = 21 Şevvâl Cumartesi tarihi de rivayet edilir. — Tamamiyle Türk hâkimiyyetine girmiş olan Mora'da Venedikliler ancak Navarin, Modon, Koron vesaire gibi bâzı limanlarda tutunabilmişlerdir: Şimalî Yunanistan''da da Türklerin "İnebahtı" dedikleri "Lepanto" henüz Venedik hâkimiyyetindedir. Osmanlı imparatorluğuna karşı iki yüzlü bir siyaset tâkib eden ve bir taraftan da Mora'da bâzı tahrikâta kalkışan Venediklilerin bu sahil şehirlerinde tutunmaları Osmanlı hâkimiyyeti için izâlesi artık zaruret haline gelmiş bir tehlike vaziyetindedir. Fazla olarak Venedik'le ihtilâf içinde bulunan Papalık'la Milâno, Floransa ve Napoli hükûmetleri de Osmanlı - Venedik sulhünün bozulmasına çalışmaktan geri durmamışlardır. — İki devlet arasındaki siyasî münasebetler bir müddettenberi zaten gergin bir vaziyettedir: 1497 = 902 vukuâtının birinci ve ikinci fıkralarına da bakınız. Bu vaziyetten dolayı donanma kuvvetlendirilmiş ve ordu hazırlanmıştır. — Osmanlı donanmasının irili ufaklı 260 - 270 gemiden mürekkep olduğu rivayet edilir; bunların ikisi o devrin en büyük gemilerindendir: Büyük Türk denizcisi Burak-Reis'le Kemal-Reis'in bindikleri bu iki geminin her biri 2500 ve bir rivayete göre de 4000 tonluktur; kara ordusunun mevcudu da, 63 bin kadardır. — Cenubî Mora limanlarının fethi için ilkönce Yunanistan'daki Korintos

körfezinde şimal sahilinde bulunan "Lepanto/Naupaktos = İnebahtı"nın fethine lüzum görüldüğü için, Osmanlı - Venedik harbinde Türklerin ilk hedefi işte bu şimaldeki liman olmuştur. — Venediklilerin bu sefer esnasında Bosna üzerinden bir taarruzda bulunmalarına mâni olmak için, evvelce de ayni vazifede bulunarak oraların ahvâline vâkıf olan İskender Paşa Bosna eyâletine tâyin edilip "İsonzo" nehrinin ötesindeki Venedik arazisine büyük akınlar yaptırılmış ve bu suretle hem Osmanlı - Venedik harbi başlamış, hem muhtemel düşman hareketlerinin önü alınmıştır. — İkinci Bâyezid ordu başında Vardar-Yenicesi'ne vardığı zaman, Cem-Sultan'ın zehirlenmesindeki karanlık rolünden dolayı Rumeli Beylerbeyliğine tâyin edilen Rum yahut Frenk dönmesi Mustafa Paşa'yı İnebahtı'nın karadan muhasarasına bir an evvel başlamak vazifesiyle önden göndermiş ve Osmanlı donanması da Küçük Davud Paşa kumandasında hareket etmiştir).

28 Temmuz = 19 Zülhicce, Pazar: Burak-Reis'in «Sapienza» zaferi.

(Türk donanması şiddetli fırtınalardan dolayı cenubî Mora açıklarına ancak Temmuz sonlarında ve Zülhicce ortalarında varabilmiştir. — Kara ordusu İnebahtı civarına vardığı sırada donanma henüz "Sapienza" adasının önlerindedir: "Sapienza" Mora'daki Modon limanının cenup tarafında küçük bir adadır. — İşte burada Türk donanmasının karşısına İnebahtı yolunu kesmek istiyen amiral Antonio Grimani kumandasında 150 - 200 gemiden mürekkep Venedik donanması çıkmıştır: Bu amiralin maiyyetinde Loredano ve Alban-Armenio isminde iki meşhur kapdan da vardı. Davud Paşa'nın kumandasındaki Türk donanmasında da sağ ve sol filo kumandanı olarak meşhur Burak-Reis'le Kemal-Reis bulunuyordu. — "Sapienza" önlerinde geçen büyük deniz muharebesinde Alban-Armenio ile Loredano Burak-Reis'in bulunduğu büyük gemiye iki taraftan hücum edip kancalar atarak rampa etmişler ve kendi gemilerinden daha küçük iki Venedik gemisinden de yardım görmüşlerdir: Düşman gemilerinin büyüklerinde biner, küçüklerinde beşer yüz asker bulunduğu rivayet edilir; gemiler borda eder etmez bu askerler Türk gemisinin güvertesine saldırıp şiddetli bir harbe tutuşmuşlar, Türkler kancalardan kurtulup sıyrılmak istemişlerse de muvaffak olamamışlar, fakat düşmanın küçük gemilerini derhal top ateşiyle batırmışlardır. — Muhterem Burak-Reis'in Türk denizcilik tarihine şan ve şeref veren muhteşem menkabesi işte bu ümitsiz vaziyettedir: Düşman askerinin nisbetsiz kalabalığı ve kendi gemisinin iki taraftan sımsıkı kancalanması üzerine artık hiç bir kurtuluş imkânı kalmadığını gören büyük Türk gemicisi o ümitsiz vaziyette bile zaferden vazgeçmiyerek düşmanları yakmak için onlarla beraber yanmaktan başka çare kalmadığını düşünüp her iki düşman gemisine de "neft ve ateş" ve bir rivayete göre de "Grégeois" ateşi atarak tutuşturmuştur: ilk önce yelkenlerin ateşlendiği rivayet edilir. Biraz sonra denizin ortasında birbirine çengelli üç büyük geminin muazzam bir ateş külçesi haline geldiği ve iki düşman gemisiyle beraber o şanlı Türk kalyonunun da kendi yaktığı yangının içinde istiyerek yandığı görülmüştür: Bütün Akdeniz milletlerinin gözlerini kamaştıran bu zafer yangınında Türk ırkının eşsiz ve mukaddes fedâisi Burak-Reis'le bindiği geminin

şerefli suvarisi Kara-Hasan, maiyyetlerindeki beş yüz yiğitle beraber Türk milleti için yanmışlardır. — Tabiî bu muhteşem yangın Venedik gemileriyle içlerindeki askerleri ve Loredano'larla Armenio'ları da bir ân içinde yakıp yok etmiş ve bu müthiş manzara karşısında korkuya kapılan Venedikli amiral Grimani bütün kuvvetleriyla kaçıp gittiği için Türk donanmasına İnebahtı yolu açılmıştır: Alevler içinde Allahına kavuşan Burak-Reis'le şanlı arkadaşlarının bu tüyler ürpertici zaferi Türk tarihinin en parlak mefâhirindendir. — Bu şanlı yangından itibaren Türkler "Sapienza" adasına muhterem Burak-Re-is'in mubârek ismini takmışlardır. — Sapienza zaferi için 905 =1499 senesi 5 Muharrem = 12 Ağustos Pazartesi tarihi de rivayet edilir. — Bu zafer yangınında denize atılabilen bâzı gazilerin kayıklarla kurtarıldıkları hakkında bir rivayet vardır).

İtalya'dan Bursa'ya getirilen Cem-Sultan'ın defni.

(Avrupa devletleri Cem-Sultan'ın cenazesini bile bir ticaret metâı ittihâz etmişlerdir: İkinci Bâyezid 1495 = 900 senesi Mayıs = Şa'bân ayında Napoli'ye bir elçi gönderip oraya hâkim olan Fransızlardan kardeşinin tabutunu istetmişse de verilmemiş, 1496 = 901 senesi Şubat = Cumâda-l-ûlâ ayında ikinci bir Türk elçisi daha gönderilmişse de Fransızlar cenazeyi elli bin duka altınına satacaklarını söyledikleri için bu elçi de boş dönmüş ve nihayet zavallı cenaze Fransızları memleketinden koğan Napoli kralı Frédéric'in eline geçmiş, buna da bir elçi gönderilmişse de bu da beş bin duka altını istemiş, hattâ Papa bile padişahtan para koparmak için cenazeyi kraldan istemişse de alamamış ve nihayet İkinci Bâyezid 1499 = 904 senesi Kânunusâni = Cumâda-l-ûlâ ayında Napoli kralına bir harp gemisiyle gönderdiği son bir elçi ile sekiz gün mühlet vererek bu mühlet içinde cenaze teslim edilmediği takdirde Türk ordusunun İtalya sahillerini derhal işgal edeceğini tebliğ ettirmesi üzerine o ayın 29 uncu günü zavallı Cem-Sultan'ın talihsiz tabutu Türkiye'ye sevkedilmek üzere merâsimle "San-Cataldo" iskelesine nakledilmiştir: Sultan Bâyezid'in tehdidinden korkan kral Frédéric "Giacomo Pignatelli" ismindeki elçisine tevdi ettiği cenazeyi Avlonya'ya göndermiştir: Cem-Sultan'ın tabutunu Avlonya'da bir Türk filosu beklemiş ve bu filonun refakatiyle ilkönce Gelibolu'ya ve oradan da Mudanya'ya götürülen cenaze büyük merâsimle Bursa'ya nakledilip Fatih devrinde ölen büyük kardeşi şehzâde Mustafa'nın "Murâdiyye"deki türbesine defnedilmiştir. — Cem-Sultan'ın bütün memlekette derin bir teessür uyandıran hazin âkıbetiyle ölümü için 1490 = 900 vukuâtının ikinci fıkrasına ve çocuklarının âkıbeti için de 1522=929 vukuâtının "20 Kânunuevvel" fıkrasına bakınız).

1499 = 905

30 Ağustos = 23 Muharrem, Cuma: İnebahtı fethi.

(Karadan muhasara başladığı zaman kale muhafızı Venedikli Zuano Mori teslim teklifini reddetmişse de, Burak-Reis'in muhteşem zaferi üzerine Türk donanmasının İnebahtı önlerine gelmesi ve Venedik Amirali Antonio Grimani'nin Fransızlardan yardım kuvvetleri bile aldığı halde korkusundan Korfu'ya kaç-

ması üzerine ümitsiz kalarak teslim olmuştur. — İnebahtı fethi için 26 Ağustos = 19 Muharrem Pazartesi tarihi de rivayet edilir).

Vezir-i-a'zam Çandarlı-İbrahim Paşa'nın ölümü ve yerine Mesih Paşa'nın tâyini.

(İnebahtı seferi esnasında vefat eden Çandarlı-İbrahim Paşa için 1498 = 903 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bu vaziyet üzerine Vezir-i-a'zam olan devşirme Mesih Paşa muhtelif muvaffakıyetsizlikleri ve bilhassa Rodos muhasarasındaki beceriksizlikleriyle meşhurdur: 1480 = 885 vukuâtının dördüncü fıkrasına bakınız. Her halde Bâyezid-i-Veli'nin nazarında bu devşirmenin en büyük meziyeti sofuluğundan ibaret olmak lâzımgelir: Bir aralık Hacc'e bile gitmiş olan Mesih Paşa dindarlığıyla meşhurdur).

Bosna valisi İskender Paşa'nın Venedik akını.

(Teşrinievvel = Rebi'ül-evvel ayında yapılan bu büyük akında İsonzo nehrinden geçen Türkler düşmanın yüz otuz iki şehir ve kasabasını kül haline getirmişler, Venedik civarına kadar ilerlemişler ve bir çok ganîmetlerle altı bin esir almışlardır. Bu akın, Avusturya, Macaristan, Transilvania = Erdel, Lehistan ve Venedik arazisine otuz senedir yapılmakta olan büyük Türk akınlarının yirmi birincisi sayılır. Bu büyük akınlar XVI ncı asrın sonlarına kadar gittikçe hafifliyerek devam etmiştir).

Kefalonya adasının Venedikliler tarafından zaptı.

(Pisani isminde Venedikli bir kapdanın yanında İspanyol gemileri de bulunduğu halde ada merkezini işgal etmesi, o sırada Türk donanmasının o civarda olmamasından ve ada muhâfızlarının da azlığındandır: Bu adanın fethi için 1479 = 884 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız).

Venediklilerin Preveze baskını.

(İkinci Bâyezid'in emriyle Preveze beyi Mustafa Bey'in yaptırmakta olduğu yirmi geminin inşaâtı ikmal edilmeden evvel Osmanlı tersanesi Venedik amirali Bartholomeo Pesaro'nun bir gece baskınına uğramış ve kızaktan yeni çıkan gemilerden bâzıları yanmıştır. Hepsinin yandığı hakkında da bir rivayet vardır. Buna rağmen Mustafa Bey kızaktaki gemilerin ikmalini tesri etmiştir).

1500 = 906

10 Ağustos = 14 Muharrem, Pazartesi: Modon fethi.

(Mora'nın cenubugarbî sahilinde bulunan bu Venedik müstemlekesi hem karadan, hem denizden muhasara edilmiştir; kara ordusuna bizzat padişah kumanda etmiştir. — Ya'kub Paşa kumandasındaki Türk donanmasına muhasara esnasında Venedik donanması hücum etmişse de mağlûb olmuştur. — Modon kalesi topla döğüldükten sonra umumî hücumla fethedilmiştir).

Navarin fethi.

(Osmanlı menbâlarında bu şehrin ismi "Anavarın", "Anavarina" vesaire gibi değişikliklere uğramaktadır. — Modon zaferinden yılmış olan Navarin muhâfızları aman verilmek suretiyle teslim olmuşlardır. — Osmanlı donanması çekildikten sonra bir aralık Venedikliler Navarin'i istirdad etmişlerse de tekrar donanma sevkedilip geri alınmıştır. — Feridun Bey "Münşeât"ındaki zafernâmeye göre Navarin kalesiyle beraber Milona, Fener ve diger bir takım kaleler de teslim olmuşlardır).

16 Ağustos = 20 Muharrem, Pazar, Koron fethi.

(Modon kalesinin uğradığı âkıbetten yılan Koron mukavemetsiz teslim olmuştur: Bu teslim için 15 Ağustos = 19 Muharrem Cumartesi tarihi de rivayet edilir. — Bu kalelerin fethi hakkında zafernâmeler yazılmıştır).

1501 = 906

Karaman hanedanının son faaliyeti ve Mesih Paşa'nın İçel seferi üzerine tarih sahnesinden silinmesi.

(Osmanlı padişahının Mora seferiyle meşguliyeti Karaman hanedanının son mümessiline ecdâdının devletini canlandırmak için müsâit bir fırsat gibi gelmiştir: Bu son mümessil, Karaman hükümdarlarından İkinci İbrahim'in kardeşi "İmirze" ve daha doğrusu "Mirzâ" Beyin oğlu Hacı-Hamze Bey'in "Mustafa Bey" ismindeki oğludur. Osmanlı-Karaman mücadelelerinde daha çocukken İran'a götürülmüş olan Mustafa Bey Mora seferi esnasında Anadolu'ya gelip sülâlesinin son ocağı vaziyetinde bulunan İçel'e yerleşip ailesinin tarafdarları olan Varsak ve Turgudlu beyleri tarafından Karaman hükümdarı ilân edilmiştir: Karaman hanedanından son hükümdar işte budur. Bâzı Osmanlı menbâlarının haksız olarak "düzmece" dedikleri Mustafa Bey ecdâdının tahtına çıktıktan sonra Osmanlı ordusuyla donanmasının Mora'da bulunmasından istifade ederek ailesinin eski ve tarihî merkezi olan "Lârende=Karaman" kalesini muhasara ve etrafını yağma ve tahrib etmiştir. — Bu vaziyet üzerine İkinci Bâyezid'in emriyle Amasya valisi şehzâde Ahmed ve Konya valisi şehzâde Şehenşâh'ın oğlu olan Beyşehir valisi şehzâde Mehmet-Şâh mukabeleye gönderilmişlerse de Karaman-oğlu Lârende muhasarasını bırakıp İçel'e çekilmiş, şehzâdeler tarafından tâkib edilmişse de mağlûb edilememiş ve nihayet kış mevsimini bahâne eden şehzâdeler yerine dönmüşlerdir. — Vezir-i-a'zam Mesih Paşa'nın İçel seferi işte bu vaziyet üzerinedir: Osmanlı menbâlarında bu sefer Ramazan = Mart-Nisan aylarına müsâdif gösterilir. — Mesih Paşa'nın büyük bir kuvvetle hareketi üzerine İçel beylerinden bir çokları dehâlet mecburiyetinde kalıp affedilmiş, İçel'de bir kale yaptırılıp muhâfızlar konulmuş, etrafa muhtelif kollardan tâkip kuvvetleri çıkarılmış ve bu vaziyette artık tutunamıyacağını anlıyan Mustafa Bey Tarsus üzerinden Mısır Kölemenlerinin idaresindeki Haleb'e iltica etmek mecburiyetinde kalmıştır. — Osmanlı menbâlarına gö-

re Mısırlılar İkinci Bâyezid'e bir cemîle olarak Mustafa Bey'i hapsettikten sonra yok etmişlerdir; bir rivayete göre de bu son Karaman prensi Kozan dağlarında kaybolmuştur: Lârende'deki "Emir Musâ" türbesinde "Eş-şehîd Mustafa Beg ibn..." kitâbeli kırık mezar taşının işte bu son Karaman-oğluna aid olmak ihtimali vardır. — Karaman hanedanına kız tarafından mensub olan Turgud-oğlu Mahmud Bey'in elinden İçel'in zaptı hakkında 1487=892 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Karaman-oğlu Mustafa Bey'in İçel hükûmeti bir sene ve belki de biraz fazla sürmüştür).

Osmanlılara karşı Papalık - Venedik - Macaristan ittifakı.

(Yunanistan'la Mora'daki son Osmanlı fütuhâtı üzerine Venediklilerin Hıristiyan devletlerinden istimdâdı nihayet Roma kilisesinde böyle bir ittifakın ilâniyle neticelenmiş ve bu ittifaka Fransa ile İspanya da donanmalarıyla yardım ederek iştirâk etmişlerdir. Ahlâksızlıklarıyla meşhur Papa Altıncı Alexandre Borgia'nın böyle bir ittifaka girmesi, Cem-Sultan'ın ölümünden sonra artık İkinci Bâyezid'den senede kırk bin altın dolandırmak ümidi kalmamış olmasındandır).

Bâyezid câmiinin temel-atma merâsimi.

(Bu güzel câmiin inşâsına bu senenin Temmuz ortalarına tesadüf eden Zülhicce sonlarında başlanmıştır: İkmali için 1505 = 911 vukuâtına bakınız).

1501 = 907

Fransızların Midilli muhasarası.

(Türklere karşı akdedilen Hıristiyan ittifakının en mühim hareketi işte bu muhasaradır. — Osmanlı menbâlarında iki yüz gemiden mürekkep gösterilen Fransız donanmasına "Ravenstein" kumanda etmiş ve on bin kişilik bir ihraç kuvveti getirmiştir. — Midilli muhasarası Eylül ortaları ve Rebî'ül-evvel başlarından Teşrinievvel sonlarına tesadüf eden Cumâda-l-ûlâ başlarına kadar takriben bir buçuk ay sürmüştür: Bâzı Osmanlı menbâlarında 906 = 1500 — 1501 tarihinden bahsedilirse de doğru değildir. — Mahsurlara yardım için Midilli'ye en yakın vaziyette bulunan Mağnisa valisi şehzâde Korkud bir gece Ayazmend iskelesinden kayıklarla sekiz yüz kadar asker sevketmiş ve bunların bir kısmı kaleye girmeden evvel kumandanlarıyla beraber şehîd olmuşsa da ekserisi içeri girmiye muvaffak olmuştur. — İkinci Bâyezid bu sırada Hersek-zâde Ahmed Paşa kumandasında Midilli'ye donanma göndermiş ve Anadolu Beylerbeyi Sinan Paşa da bu sefere iştirâk etmiştir. — Türk donanmasının yaklaştığını haber alan Fransız amirali Ravenstein korkuya kapılıp Rodos Üstâd-ı-a'zamı Pierre d'Aubusson'un yardım kuvvetlerini beklemeksizin savuşup gitmiş, yolda fırtınaya tutularak donanması batmış ve rivayete nazaran adamlarından ancak bir kaç kişi kurtulabilmiştir. — Bu sırada meşhur İspanyol amirali Gonzalvo de Cordova kumandasındaki İspanya filosuyla Pierre d'Aubusson kumandasındaki Papalık donanması da Anadolu sahilleriyle Çanakkale'ye taarruz etmişlerse de hiç bir netice elde edememişlerdir).

Hadım-Ali Paşa'nın Vezâret-i-uzmâ makamına tâyini.

(Vezir-i-a'zam Mesih Paşa Galata Baruthânesine yıldırım isâbetinden çıkan bir yangının söndürülmesine nezaret ederken uğradığı bir kazâda telef olduğu için yerine geçen bu Hadım-Ali Paşa da selefi gibi devşirmedir; bu hadım Paşa'nın Osmanlı - Kölemen muharebeleriyle Mora fütûhâtında temâyüz ettiğinden bahsedilir. — Sadr-ı-a'zamlarla Yeniçeri ağalarının İstanbul yangınlarında bulunmak âdetinin işte bu devirden kaldığı hakkında bir rivayet vardır: 1515 = 921 vukuâtı içinde 25 Ağustos = 15 Receb fıkrasına da bakınız).

13 Ağustos = 28 Muharrem, Cuma: Dıraç fethi.

(Venedik hâkimiyyetinde bulunan Dıraç, Evrenos-oğullarından İsâ Bey oğlu Mehmet Bey tarafından fethedilmiştir: Mehmet Bey o sırada Elbasan sancak beyidir. — Osmanlı menbâlarında 908 = 1502 — 1503 tarihinden de bahsedilirse de doğru değildir. — Adriyatik sahilinin bu mühim limanı o tarihten itibaren Osmanlı donanması tarafından üssülhareke ittihâz edilmiştir).

«Avârız» vergisinin ihdâsı.

(Avrupa Hıristiyan müttefiklerine karşı açılan seferin fevkalâde masraflarını karşılamak için ihdâs edilen bu vergi "İmdâdiyye-i seferiyye" nev'inden ve "Örfî tekâlif" takımındandır. İlkönce muvakkat mahiyette konulduğu halde sonradan daimîleşmiştir. Hâne başına on akçayla başlıyan bu vergi gittikçe üç yüz akçaya kadar çıkarılmıştır. Bunun mahalle sandıkları gibi ictimaî tesânüde esas olan çok faydalı bir nev'ine mukabil, muhaceret vesaire gibi sebeplerle boşalmış evlerin vergilerini kalanlara yüklemekten mütevellit haksız ve zararlı bir tarafı da vardır. — Tanzimât devrine kadar devam eden Avârız vergisi gittikçe muhtelif şekillere ayrılmıştır).

1502 = 908

Aya-Mavri adasının müttefikler tarafından işgali.

(Osmanlı hâkimiyyetindeki Yunan adalarından "Aya-Mavri = Santa-Maura" adasına Papalık, Venedik ve Fransız donanmalarının getirdiği kuvvetlerle hem karadan, hem denizden hücum edilmiş ve kale Azeblerinin muhalefetlerine rağmen Yeniçeriler teslim olmuştur! — Bu ada Fatih devrinde fethedilmiştir: 1479 = 884 vukuâtının beşinci fıkrasına bakınız. — Azeblerin muhalefetine rağmen düşmana teslim olan Yeniçeriler sonradan İkinci Bâyezid'in emriyle idam edilmişlerdir).

Lofça ve Brusça kalelerinin fethi.

(Bu mevkiler Macarların işgalindeki Bosna kalelerindendir. — Brusça kalesine Türkler "Akhisar" ismini vermişlerdir. — Bu iki kale, Bosna Beylerbeyi İskender Paşa'nın oğlu Mustafa Bey tarafından fethedilmiştir. — Bulgaristan'da da

bir "Lofça" kasabası olduğu için bâzı menbâlarda Mustafa Bey'in fethettiği kaleye "Bosna Lofçası" denir).

14 Kânunuevvel = 13 Cumâda-l-âhire, Çarşanba: Osmanlı - Venedik sulh esaslarının imzası.

(1499 = 904 tarihindenberi üç buçuk senedir devam eden uzun bir seferden sonra nihayet mağlûb vaziyette bir sulh akdine mecbur olan Venedikliler işte bu tarihte bir "mukaddimât-ı sulhiyye" muahedesi imzalıyarak Aya-Mavri adasını Türkiye'ye iade etmişler ve yalnız Kefalonya adasını muhafaza edip Mora'nın Koron ve Modon şehirleriyle Yunan sahilindeki İnebahtı üzerinde iddia ettikleri haklardan vazgeçmişlerdir. — Diger siyasî ve ticarî teferrüâtı da ihtivâ eden kat'î sulh muahedesi 1503 = 908 senesi 20 Mayıs = 23 Zülka'de Cumartesi günü imzalanmıştır).

1503 = 909

20 Ağustos = 26 Safer, Pazar: Osmanlı - Macar sulhü.

(Macar kralı Ladislas'la yedi sene için akdedilen bu sulh muahedesinin ahkâmı İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz, Lehistan ve Napoli krallıklarıyla Rodos Şövalyeleri hükûmetine de teşmil edilmiştir. — Bu muahede mucibince Eflak, Boğdan ve Raguza = Dubrovnik hükûmetlerinin Türkiye'den başka Macaristan'a da haraç vermeleri takarrür etmiştir).

Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa'nın azliyle yerine Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın tâyini.

(Bu suretle Hersek dukasının dönme oğlu ikinci defa olarak Türk devletinin başına geçiyor demektir! Birinci sadâreti için 1497 = 902 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — Bu sırada diger vezâret makamlarında da frenk yahut rum dönmesi Mustafa Paşa ile Dalmaçya'lı dönme Davud Paşa bulunmaktadır)!.

1505 = 911

Bâyezid câmii inşaâtının ikmâli.

(İnşaât dört yahut dört buçuk sene kadar sürmüştür: Temel-atma tarihi için 1501 = 906 vukuâtının son fıkrasına bakınız. — İstanbul'daki Türk âbidelerinin en güzellerinden olan bu zarif câmiin birer şerefeli iki minaresi arasındaki mesafe fevkalâde olarak 87 metredir. — Bugün Belediye Müzesi olan medresesiyle mektep ve imâret gibi mülhakaatı câmiden sonra yapılmıştır. — Kitâbesi meşhur hattat Şeyh Hamdullah'ın eseridir. — Bâyezid câmiini mimar Hayrüddin yaptırmıştır. — Mihrab tarafındaki bahçede bulunan İkinci Bâyezid türbesi Yavuz Sultan Selim'in emriyle yapılmıştır. — Cenup cihetindeki Şeyh-ül-İslâm Veliyüddin Efendi kütüphânesinin inşâsı 1768=1182 tarihindedir. — İkinci Bâyezid bu câmiye ilhak ettiği medresenin müderrisliğini Şeyh-ül-İslâmlara şart ittihâz etmiştir: İlk müderris Zenbilli-Ali Efendi'dir).

1506 = 912

Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azliyle yerine ikinci defa olarak Hadım-Ali Paşa'nın tâyini.

(Bir devşirme gidip bir devşirme gelmekten ibaret olan ve 7 Eylül = 18 Rebî'-ül-âhir Pazartesi gününe tesadüf eden bu değişikliğin sebebi memleketin vebâdan, kıtlıktan ve korsan tahribâtından perişan bir halde bulunduğu sırada esrarkeş padişahın kendini tamamiyle afyona verip devlet işlerini devşirme ve dönme vezirler elinde yüzüstü bırakmasından ve o devşirme gürûhunun da kese doldurmaktan başka bir şey düşünmemelerinden hasıl olan umumî memnuniyetsizliktir: Bu vaziyet bir taraftan hariçte bâzı ihtirasların uyanmasına, bir taraftan da dahilde şehzâdelerin saltanat sevdâlarına yol açmıştır. — Sadâret tebeddülü için 8 Ağustos = 18 Rebî'ül-evvel Cumartesi tarihi de rivayet edilir).

1507 — 1508 = 913

Şâh-İsmail-i Safavî'nin Anadolu akını.

(İran'da büyük bir değişiklik olmuş, Akkoyunlu Türkmen hanedanı yıkılıp gene Türk ırkından olan Safavî hanedanı saltanat kurmuştur: Şâh İsmail işte bu Türk hanedanının ilk hükümdarı ve bu yeni saltanatın müessisidir. — Safavîlerin soy adı büyük dedeleri olan "Şeyh Safîyyüddin-i Erdebilî"nin adından gelir. — İran ve Anadolu Türkleri üzerindeki dinî nüfuzunu siyasî bir hâkimiyyet şekline kalbetmek için Şâh-İsmail'den evvel dedesi Şeyh-Cüneyd ile babası Şeyh-Haydar da bir çok uğraşıp mücadele etmiş ve her ikisi de bu yolda can vermiştir: Hattâ bunlardan sonra Şah-İsmail'in kardeşi Yâr-ı-Ali de ayni gayeye kurban gitmiş ve nihayet şehzâde kavgalarıyla zayıflamış olan Akkoyunlu hanedanının hâkimiyyeti Şâh-İsmail'in 1502=907 tarihinde Nahcivan civarındaki "Sürûr" muharebesinde Uzun-Hasan'ın torunu Elvend-Mirzâ'ya indirdiği müthiş bir darbeyle büsbütün yıkılmıştır. — O tarihten itibaren Tebriz'i payıtaht ittihâz eden Şâh-İsmail boydanboya tekmil İran'la etrafından bâzı yerleri bir kaç sene içinde zaptederek Ceyhun'dan Basra körfezine kadar muazzam bir imparatorluk kurmuştur. — Bu büyük imparatorluğun temeli, Erdebil'de yatan Şeyh-Safîyüddin'in kurduğu ve kendisinden sonra evlâtlarının genişlettiği mezhep ve tarîkat nüfuzuna dayanır. Fakat bunlardan Şeyh-Cüneyd'in Uzun-Hasan'a intisâb ederek hemşiresi Hadice-Begüm'le evlenmesi ve ondan sonra da Şâh-İsmail'in babası Şeyh-Haydar'ın Uzun-Hasan kızı Âlemşâh-Bânû'yu alması bu şiî Türk sülâlesine Akkoyunluların hâkim oldukları Şarkî-Anadolu, Âzerbaycan ve İran Türkmenleri arasında siyasî bir nüfuz ve itibar da temin etmiştir; bu itibarla Şâh-İsmail baba tarafından Şeyh-Safîyüddin'in torunu sıfatiyle vâris olduğu dinî nüfuz nisbetinde ana tarafından Uzun-Hasan'ın hem torunu, hem küçük yeğeni sıfatiyle de siyasî bir nüfuza vâristir. — İran şiîliğinin Anadolu içerilerine yayılması bilhassa Mongol istilâsından kaçan Oğuz Türklerinin daha Selçukîler devrinde İran ve Âzerbaycan'dan Anadolu'ya hulûliyle başlamış ve bir zaman Şarkî-Anadolu'ya hâkim olan şiî ve ca'ferî Karakoyunlular devrinde büsbütün fazlalaşmıştır: Nihayet Safavî sülâlesinin

sünnî olan Akkoyunlu hanedaniyle sıhriyeti sayesinde mazhar olduğu müzâheret, şiîlikle beraber bu aile nüfuzunun da Anadolu içerilerine yayılmasını temin etmiş ve hattâ Anadolu şiîleri için Erdebil şehri haccedilen bir mukaddes makam ehemmiyetini almıştır. Anadolu'da "Kızılbaşlık" demek, işte bu suretle hulûle başlamış bir Safavî tarafdarlığı demektir: Bir rivayete göre Şâh-İsmail ve daha kuvvetli bir rivayete göre de babası Şeyh-Haydar, tarafdarlarına on iki imâm'a alâmet olarak on ikişer "terk"li kızıl külâhlar giydirdiği için "Surkh-ser = Kızılbaş" tâbiri yayılmış ve bu kıyâfet hususiyeti gittikçe bir tarîkat mefhumu ifade etmiye başlamıştır. — Şâh-İsmail'in saltanatını temin eden kuvvetler içinde bir çok Anadolu şiîleri de vardır: Bunların mühim bir kısmı siyasî istiklâliyle devletini kaybetmiş olan Karakoyunlu Türkmenleridir; bunlar zaten şiîdir ve eskidenberi mezheb itibariyle Safavîlerin Erdebil merkezine tâbidir. İşte bir taraftan bu dinî sebep Karakoyunluları ve bir taraftan da kendi devletlerinin inhilâlinden mütevellit siyasî sebep de Akkoyunlulardan bir çok kimseleri Şâh-İsmail'e yaklaştırmakta âmil olmuştur. Bunlardan başka Safavîlerin etrafında Yıldırım Bâyezid devrinde götürülmüş Anadolu Türklerinin şiîleşmiş nesilleri de vardır: Bunların ecdâdı, vaktiyle Timur'un esir olarak götürüp Şâh-İsmail'in dedelerinden Hâce-Ali'ye verdiği Anadolu Türkleridir. İşte bütün bu tabaka tabaka Türk kütleleriyle kabîlelerinden dolayı Safavî imparatorluğu demek, bilhassa ilk iki hükümdar olan Birinci İsmail ile Birinci Tahmâsb devirlerinde tamamiyle bir Türk imparatorluğu demektir: Bu iki hükümdar valiliklerle kumandanlıkları hep Türk beylerine vermişler ve "Dîvân-ı Âlî"lerini hep bu Türk ve Türkmen beylerinden teşkil etmişlerdir; onun için ilk devirlerde Türk unsuru hâkim, İranî unsur mahkûm vaziyetindedir. Şiîlik işte bu Türk imparatorluğunun resmî dinidir. — İran'da Şiîliği resmî devlet mezhebi haline getiren Şâh-İsmail'in gözlerini Anadolu'ya dikmesi işte bu vaziyetin pek tabiî bir neticesidir. Anadolu'daki Safavî tarafdarları "halîfe" ve "ahbâb" isimlerini taşımışlar ve bunlar İran'a "Nezr" ismiyle bir nevi vergi bile göndermiye başlamışlardır. İkinci Bâyezid bu tehlikeli vaziyete karşı gerek Anadolu Türklerinin ziyaret maksadiyle İran'a gitmelerini, gerek Safavî halîfelerinin Anadolu'ya gelmelerini men'etmiş ve hattâ bütün muvâsalanın men'i için Anadolu ve bilhassa hudut vilâyetlerine emirler vermiştir; Feridun Bey "Münşeât"ında Şâh-İsmail'in bu memnuiyet üzerine İkinci Bâyezid'e yazdığı bir nâme vardır: Şâh-İsmail bu nâmesinde Anadolu Türklerinin eskidenberi Safavîlere karşı besledikleri muhabbet ve itikattan bahsederek memnûiyetin kaldırılmasını istemişse de Sultan Bâyezid verdiği red cevabında halkın askerî ve ictimaî faaliyetine sekte veren bu ziyaretlerden şikâyet etmek suretiyle işin ne kadar geniş bir nisbet aldığını göstermiştir. — Hattâ Sultan Bâyezid yalnız muvâsalayı kesmekle de iktifa etmiyerek Safavîlerin en müteassıp tarafdarları bulunan Hamîd ve Teke havâlisinden bir çok şiîleri Mora'nın yeni fethedilen Modon ve Koron şehirlerine naklettirmiştir. — Bununla beraber iki taraf arasında siyasî münasebetler kesilmiş değildir: Onun için 913 = 1507 — 1508 tarihinde Şâh-İsmail'in Anadolu'ya yaptığı büyük akın resmen Osmanlılara karşı değil, Dulgadır hükûmetine karşıdır; Şâh-İsmail Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin güzel kızını istemiş, şiîliğinden dolayı red cevabı almış ve işte bunun üzerine Osmanlı toprağından ge-

çip Kayseri üzerinden Dulgadır arazisine girerek Alâüddevle'yi mağlûp ve firara mecbur etmiş bir oğluyla iki torununu esir edip idam ettirmiş, memleketini ve ecdâdının mezarlarını yıkıp yakmış ve Alâüddevle'nin Akkoyunlulardan bir aralık zaptettiği Diyarbekir'i istirdad ederek memleketine dönmüştür. — Şâh-İsmail Osmanlı arazisinden geçmek mecburiyetinde kaldığı için İkinci Bâyezid'e bir itizarnâme göndermiş ve Osmanlı padişahı da ihtiyaten Ankara'ya Yahyâ Paşa kumandasında bir ordu gönderip vaziyeti kollamaktan başka bir şey yapamamıştır. — Şâh-İsmail'in bu Anadolu seferini Hicretin 913 senesi Ramazan ayına müsâdif gösteren bir rivayet vardır: O senenin Ramazan ayı Kânunusâniye tesadüf ettiği için, bu rivayet doğru olduğu takdirde Şâhın seferi Milâdın 1508 senesinin ilk günlerine tesadüf etmiş demektir).

1508 = 914

«Yusuf ve Züleyhâ» şairi Hamdullah-Çelebi'nin ölümü.

(909 = 1503 ve 926 = 1520 tarihleri de rivayet edilir. "Lâtifî" tezkiresine göre meşhur şair Necatî ile beraber 914 = 1508 senesinde vefat etmiştir; fakat Kâtib-Çelebi "Keşf-üz-zunûn"unun muhtelif yerlerinde hep 909 = 1503 tarihini gösterir. — Hamdullah-Çelebi, İstanbul fethinin mânevî kahramanı Ak-Şemsüddin'in küçük oğludur. — Hamdullah'ın ismi "Ahmed Hamdullah-Çelebi"dir; "Şeyh Hamdullah" şeklinde de anılır; şiirde mahlası "Hamdî" olduğu için "Hamdullah Hamdî" diyenler de vardır. — Göynük'de doğmuş olan bu büyük şair kendi âleminde yaşamış, resmî vazife kabul etmemiş, hayatını dinî ve edebî eserler yazmakla geçirmiştir. En fazla Mesnevî tarzında muvaffak olduğu için "Yusuf ve Züleyhâ" ismindeki manzum romanı en güzel eseri sayılır: bu mevzûu muhtelif şairler yazdığı halde hiç biri Hamdullah kadar muvaffak olamamıştır. Ayni zamanda hekim ve hattat olan Hamdullah'ın işte bu eserini istinsah edip satmakla geçindiği rivayet edilir; büyük şair bu güzel eserini 897=1491—1492 tarihinde ikmal etmiştir. Diger eserlerinin en mühimleri "Leylâ ve Mecnun", "Muhammediyye", "Mevlid" ve "Tuhfet-ül-uşşaak" ismindekilerdir).

1509 = 915

Şehzâde Korkud'un Mısır'a ilticası.

(İkinci Bâyezid'in sekiz oğlu olmuştur: Bunlardan Saruhan valisi Abdullah ile Mehmet, Mahmud ve Alemşâh ismindeki dört şehzâde evvelce muhtelif tarihlerde vefat etmişlerdir; bu tarihte sağ olanlar Amasya valisi Ahmed, Teke ve Hamîd valisi Korkud, Karaman valisi Şehenşâh ve Trabzon valisi Selim ismindeki diger dört şehzâdedir. — Sağ olan bu dört şehzâdeden hangisinin en büyük olduğu kat'î surette mâlûm değildir: Bir rivayete göre Ahmed, bir rivayete göre Korkud ve bir rivayete göre de Şehenşâh en büyükleridir; bununla beraber "ekberiyyet" kaidesi o devride henüz kat'î şekilde takarrür etmiş değildir. — Bu vaziyette yegâne muhakkak olan nokta, İkinci Bâyezid'in bu dört

oğlundan en fazla Amasya valisi Ahmed'i sevdiği için onu veliahd ittihâz etmek istediğidir. — 1447 = 851 tarihinde doğmuş olan Sultan Bâyezid o sırada altmış iki yaşlarında bulunduğu için pek ihtiyar olmamakla beraber gençliğindeki sefâhatinden, yaşlılığındaki esrarkeşliğinden ve gittikçe artan ruhî bir inhitât içinde gösterdiği halvet ve i'tikâf meyillerinden dolayı devlet işleriyle meşgul olamıyacak bir hale gelmiş ve bütün idareyi vezirlerinin eline bırakmıştı. Bilhassa Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa âdetâ sonsuz bir salâhiyet sahibiydi: Padişahın üzerinde bile büyük bir nüfuzu vardı. Amasya valisi şehzâde Ahmed'in veliahdliğini babası kadar bu hadım vezir de istiyordu: Çünkü Ali Paşa'nın şehzâde Korkud'la bir dirlik meselesinden dolayı arası açıktı; Trabzon valisi Selim de çok sert ve mütehakkimdi; halbuki Amasya valisi Ahmed babası gibi yumuşak ve uysal olduğu için onun saltanatı vüzerânın vaziyetini digerleri kadar sarsmazdı. İşte bu gibi bir takım mülâhazalardan dolayı gerek padişah, gerek Vezir-i-a'zam şehzâde Ahmed'in veliahdliğine tarafdardı. Hattâ bu tarafdarlığın açığa vurulmasından bile çekinilmiyor, şehzâde Ahmed'in her istediği derhal yerine getiriliyordu. Meselâ bir aralık Trabzon valisi Selim'in 14 yaşına basan oğlu şehzâde Süleyman, yâni müstakbel Kakunî Sultan Süleyman Bolu sancağına tâyin edilmişti; fakat Amasya valisi Ahmed bu tâyine râzı olmadı: Bolu şehri Amasya'dan İstanbul'a gelen yolun üzerinde bulunduğu için şehzâde Süleyman günün birinde kendisinin yolunu kesebilirdi! İşte bundan dolayı Ahmed'in:

14 yaşına basan oğlu şehzâde Süleyman, yâni müstakbel Kanunî Sultan Süleyman

— Bu oğlan benüm yolum üzerinde neyler?

diye itirazı üzerine Süleyman nihayet Kırım'da Kefe sancağına nakledildi. — Tabiî bu vaziyette bütün şehzâdeler Sultan Ahmed'i kıskanıyor ve hepsi de ihtiyaten İstanbul'a yakın olmak istiyordu! — İlk ihtilâfı çıkaran şehzâde, vaktiyle babasının cülûsunda 17 gün saltanat nâibliği ederek tahtın tadını biraz tatmış olan Teke ve Hamîd valisi Korkud oldu: 1481=886 vukuâtının İkinci Bâyezid devrine müsâdif üçüncü fıkrasına bakınız. — Eskiden Vezir-i-a'zamların "hâss"ı iken şehzâdeye hürmeten terkedilen bir limanla etrafındaki araziyi Hadım-Ali Paşa padişahın müsaadesiyle şehzâdeden istirdad edip oraya kendi adamlarını göndermişti; Korkud-Sultan bu hareketi hakaret saydı. Fakat şehzâdeyi en fazla müteessir eden şey, Teke'den Mağnisa'ya nakli hakkındaki talebinin kabul edilmemesiydi: Evvelce Mağnisa valisi olan Korkud'un tekrar orasını istemekten maksadı İstanbul'a daha yakın olmak, payıtahta olan mesafesini ihtiyaten yarı yarıya indirip Amasya'daki Ahmed'den, Trabzon'daki Selim'den ve Konyadaki Şehenşâh'dan fazla tahta yaklaşmış olmaktı! Âidâtının tezyidi gibi bâzı menfaatler gösterilerek nasihatçiler gönderildiyse de söz dinlemedi; zaten Antalya'ya gelmişti: "Bana saltanat gerekmez" kinâyesinden başka bir şey söylemiyor, hiç bir nasihat dinlemiyordu. Şehzâde Korkud âlim, şair ve bilhassa musikişinastı; ilmî eserleri ve güzel besteleri vardı: Fakat ilmiyle san'atı saltanat hırsını dindiremedi; hattâ kendisinden sonra tahta çıkacak evlâdı olmadığı halde ihtirâsına mağlûb olmaktan kurtulamadı; 915=1509 senesi Muharrem=Nisan-Mayıs ayında elli kişilik maiyyet erkânı ve seksen yedi kölesiyle ve Hacc'e gitmek bahânesiyle gemiye bindi; beş yahut sekiz gemiden mürekkep bir kafile halinde Antalya'dan İskenderiyye'ye doğru hareket etti: Bu suretle Korkud-Sultan babasına karşı amcası Cem-Sultan'ı taklid etmiş oluyordu).

29 Mayıs = 9 Safer, Salı: Korkud-Sultan'ın parlak merâsimle Kahire'ye girişi.

(Mısır ve Suriye Kölemen sultanı Kansu-Gavri Osmanlı şehzâdesine âdetâ bir hükümdar muâmelesi yapmış olmakla beraber, İkinci Bayezid'le sulh vaziyetini ihlâl etmek istemediği için Korkud'un Hacc'e gitmesine ve diger bir takım siyasî metâlibine muvafakat etmemiş ve nihayet şehzâde bir mektupla Vezir-i-a'zam Ali Paşa'ya müracaat ederek affi için delâlette bulunulmasını isteyip Mısır sultanının tahsis ettiği yirmi gemi ile tekrar Teke sancağına dönmüştür: 1511 = 917 vukuâtının birinci fıkrasına da bakınız).

14 Eylül = 29 Cumâda-l-ûlâ, Cuma: «Kıyâmet-i suğra = Küçük kıyâmet» zelzelesi.

(25 Rebî'ül-âhir = 12 Ağustos Pazar tarihinden de bahsedilir; fakat bu ikinci rivayet çok zayıftır. — İstanbul'u harâbeye çeviren bu müthiş felâketin geceleyin olduğunda ittifak edildiğine göre 13/14 Eylül = 28/29 Cumâda-l-ûlâ Perşenbe/Cuma gecesine tesadüf etmiş ve muhtelif fâsılalarla 30 yahut 45 gün sürmüştür. — Çok tuhaf bir rivayete göre de İkinci Bâyezid İstanbul'un muhtelif semtlerinde dört yüz kuyu kazdırmış ve gûyâ işte bunun üzerine sarsıntıların arkası alınmıştır! — Bu zelzelede beş bin kadar insan telef olmuş, 109 câmi ve mescitle 1070 veyahut 1300 ev yıkılmış ve İstanbul sûrlarıyla Topkapu sarayının bir çok yerleri harab olmuştur. — İstanbul ahalisi 45 gün kadar bahçelerle açık yerlerde yatmış ve padişah için saray bahçesinde "Çatma odalar" kurulmuştur. — Bu felâket esnasında bir çok anaların evlâtlarını, aile efrâdının birbirini kaybettiği rivayet edilir. — Anadolu'da Çorum şehrinin bir çok yerleri yıkılmış, ahalisinin üçte ikisi toprağa göçmüş, Rumeli'de Gelibolu ve Silivri istihkâmlarıyla Edirne ve Dimetoka şehirleri harâbeye dönmüştür. — İstanbul'un medrese, mektep, hastahâne, imâret, çarşı, su-bendi vesaire gibi umumî binâları da harab olduktan başka, deniz suları kabarıp İstanbul ve Galata sûrlarından aşarak bir çok mahalleleri seller içinde bırakmıştır. — Receb ayının başlarında ve Teşrinievvel sonlarında İkinci Bâyezid İstanbul'un fecî manzarasına dayanamıyarak Edirne ve Dimetoka'ya gitmişse de oralarını da perişan bir halde bulmuştur).

1510 = 915

«Küçük kıyâmet» den yıkılan İstanbul'un yeniden inşâsına başlanması.

(Ev başına yirmişer akça toplanarak Anadolu ve Rumeli'den getirilen 77 bin işçi ve 3 bin ustadan mürekkep 80 bin kişiyle şehrin yeniden inşâsına başlanmıştır: Amele mıkdarı hakkında muhtelif rakamlar rivayet edilir. — Zelzeleye karşı ahşap inşaâtın işte bu tarihten itibaren başladığı hakkında da bir rivayet vardır).

1510 = 916

1 Haziran = 23 Safer, Cumartesi: İstanbul inşaâtının ikmâli.

(Osmanlı menbâlarındaki tarih rivayetlerine göre İstanbul'un yeniden inşâ ve tâmiri 2 ay, 4 gün, yâni 65 gün sürmüş demektir. — Bu tâmir ve inşâdan sonra İstanbul'un «eskisinden daha güzel» olduğu rivayet edilir : Tabiî bu vaziyet şehircilik bakımından Bizans devrindeki İstanbul'un sonu ve Türk İstanbul'un başlangıcı demektir).

1511 = 916

Mart = Zülhicce: Rumeli sancaklarından birine naklini istiyen Trabzon valisi şehzâde Selim'in müracaati reddedilmesi üzerine oğlu Süleyman'ı ziyaret bahânesiyle Karadeniz'den gemilerle Kefe'ye geçmesi.

(Şehzâdeler arasındaki saltanat mücadelelerinin başlangıcı için 1509=915 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Padişahla vüzerânın şehzâde Ahmed'i açıktan açığa iltizam etmeleri ve hattâ onun talebiyle Selim'in oğlu Süleyman'ı Anadolu'dan Kefe'ye atmaları ve bilhassa İkinci Bâyezid'in şehzâde Ahmed lehine saltanattan çekilmiye karar vermesi üzerine Rumeli'de yerleşip icabında Edirne ve İstanbul üzerine yürüyebilecek bir vaziyette bulunmak istiyen Selim'in Kefe seyahati İstanbul'da telâşa sebeb olmuş ve derhal Trabzon'a dönmesi emredilmişse de dinlememiştir. — O zamana kadar şehzâdeler hep Anadolu valiliklerinde istihdâm edilmiş oldukları için, Selim'in Rumeli'de sancak istemesi kanun ve an'aneye mugayir gösterilerek reddedilmiştir. — Bu vaziyet üzerine Kefe ile İstanbul arasında elçilerle nasihatçiler gelip gitmiş, kahraman şehzâde bir türlü kandırılamamış, babasıyla görüşmek istediğini söylemiş, fakat kabul edilmemiş ve işte bunun üzerine kaynatası olan Kırım Hanı Mengli-Giray'dan da yardım görerek on yahut yirmi bin kadar askerle Edirne üzerine yürümiye başlamıştır. — Bâzı Osmanlı menbâlarında Selim'in Kırım Hanından yardım kabul etmediği ve hattâ Hanın kızını teklif ettiği halde şehzâdenin reddettiği rivayet edilirse de doğru değildir: Sultan Selim Tranbzon'dan Kefe'ye asker ve levâzımla doldurduğu bir filo ile gitmiş ve orada hem oğlundan, hem kaynatasından yardım görerek Edirne'ye hareket etmiştir; yalnız bu yardımların derece ve mıkdarı kat'î surette belli değildir).

1511 = 917

Şehzâde Korkud'un İstanbul'a yakın olmak için Saruhan valiliğini kendiliğinden işgal etmek üzere Teke'den hareketi.

(Bu âlim ve san'atkâr şehzâde evvelce Mağnisa'ya iadesini istediği halde kabul edilmediği için Mısır'a iltica ettikten sonra tekrar yerine dönmüştür: 1509=915 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Bu sefer Amasya valisi şehzâde Ahmed'in veliahd ittihâz edilmesi ve Trabzon valisi şehzâde Selim'in Kırım'dan Rumeli'ye geçmesi üzerine Korkud-Sultan da artık İstanbula yakın olmak için derhal yola çıkıp Mağnisa valiliğini kendiliğinden işgal etmiştir: Bu suretle

İstanbul hükûmetinin resmî namzedine karşı biri Rumeli'de, biri de Anadolu'da iki müddaî harekete geçmiş demektir).

9 Nisan = 10 Muharrem, Çarşanba: Teke Kızılbaşlarının akdettikleri bir ictimâda «Kara-bıyık oğlu Hasan» ismindeki Safavî halîfesini «Şâh-kulu» ünvaniyle reis intihab edip ısyan bayrağını açmaları.

(Teke havâlisinin bir Kızılbaş ocağı haline geldiği evvelce izâh edilmiştir: 1507 - 1508=913 vukuâtına bakınız. — Şehzâde Korkud'un yukarıki fıkrada gördüğümüz ânî hareketi bu sancağın idaresini başsız bırakmış, şehzâdenin bir gece adamlarıyla beraber birdenbire çıkıp meçhul bir istikamete gitmesi İkinci Bâyezid'in vefatından dolayı tahtı elde etmek için İstanbul 'üzerine bir hareket şeklinde tefsir edilmiş ve işte bu vaziyetten istifade etmek istiyen Kızılbaşlar, Şiîlerce mubârek sayılan 10 Muharrem günü toplanmışlardır. — Kızılbaşların ilk hareketi, şehzâdenin hareketinden sonra yola çıkarılan hazineleriyle ağırlıklarının "Elmalı" köyü civarında yağması olmuştur. — Bu suretle İstanbul'daki miskin hükûmetin başına iki şehzâde gailesinden başka üçüncü bir ısyan hareketi de çıkmış demektir. — Osmanlı menbâlarında "Şâh-kulu"nun ünvanı "Şeytan-kulu" şekline sokulmuştur. — Şâh-kulu'nun maksadı, Osmanlı buhranından istifade ederek tekmil Anadolu'yu zaptetmektir. — Bâzı menbâlarda bu ısyan 1510 = 916 Muharrem = Nisan ayında başlamış gösterilir).

Şâh-kulu'nun Anadolu Beylerbeylik merkezi olan Kütahya üzerine yürüyerek hükûmet kuvvetlerini mağlûb etmesi.

(O sırada Anadolu Beylerbeyliğinde bâzı Osmanlı menbâlarının "Çeşm-i-siyâh Paşa" dedikleri "Karagöz Paşa" bulunmaktadır: Bu Paşa Kızılbaşlara karşı bir kuvvet göndermiş, fakat gidenler mağlûb olup hemen hepsi kılıçtan geçmiş ve işte bu ilk zaferinden kuvvet alan Şâh-kulu doğru Kütahya üzerine yürümüştür. — Kızılbaşlardan mâadâ İstanbul hükûmetinin Tımar vesaire gibi bâzı meselelerden dolayı gücendirdiği bir çok muhaliflerin de âsilere iltihak ettikleri ve bu suretle ısyan ordusunun on bin yahut yirmi bini bulduğu rivayet edilir).

Şâh-kulu'nun Anadolu Beylerbeyi Karagöz Paşa'yı kazıklatması.

(Gönderdiği kuvvetlerin âsilere mağlûb olması üzerine Kızılbaşları Kütahya önlerinde bizzat karşılıyan Karagöz Paşa da mağlûp ve esir olmuş, ordusu dağılmış ve kendisi de Şâh-kulu'nun emriyle derhal kazıklanmıştır: Asılarak idam edildiği hakkında da bir rivayet vardır. — Bu vak'a, Şâh-kulu'nun Osmanlılara karşı ikinci zaferidir. — Sultan Bâyezid devrinde iki "Karagöz Paşa'ya tedadüf edilir: Biri Mısırlılarla olan Kilikya muharebelerindeki hezimetlerinden dolayı idam edilen birinci Karagöz Paşa, biri de bu sefer kazıklanan ikinci Karagöz Paşa'dır: Birinci Karagöz Paşa'nın idamı için 1488=893 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız; bununla beraber "Müneccim-başı" bu iki Karagöz Paşa'nın ayni bir Karagöz Paşa olmak ihtimalinden de bahsetmektedir. — Bu ikinci zaferden sonra Kütahya'nın etrafı yakılıp yıkılmış, Kızılbaşlar Bursa

üzerine yürümek için Marmara sahillerine kadar yayılmış. fakat padişahın ölmediği anlaşılmış ve işte bunun üzerine Şâh-kulu'nun her şeyden evvel bir kale zaptedip merkez ittihâzına lüzum görerek Antalya veyahut Alaşehir üzerine yürümüş olduğu rivayet edilir).

Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa'nın Anadolu seferi.

(İkinci Bâyezid'in emriyle Karagöz Paşa'nın intikamını almak üzere Kızılbaşlara karşı yola çıkan Ali Paşa'nın asıl maksadı Amasya valisi şehzâde Ahmed'le elbirliği edip Şâh-kulu'na karşı kazanılacak bir zafere istinaden şehzâdeyi İstanbul'a getirip tahta çıkarmaktır).

Baba-oğul sulhü.

(Bu sırada Kefe'den Edirne üzerine yürüyen şehzâde Selim "Çukur-çayır"da babasının ordusuyla karşılaşmış ve şehzâdeye Rumeli'de Semendire sancağı verilerek babayla oğul arasında bir sulh akdedilmiştir. Selim'in bu hareketine sebeb olarak devletin mâruz olduğu tehlikeler hakkında babasıyla görüşüp mâruzâtta bulunmak istediği halde vüzerânın tezviriyle İkinci Bâyezid'in mülâkattan ictinâb etmiş olmasından bahsedilir; tabiî en mühim sebeplerin biri de Amasya valisi şehzâde Ahmed'in veliahdliği meselesidir: 1509 = 915 ve 1511 = 916 vukuâtının birinci fıkralarına bakınız. — İkinci Bâyezid hasta olduğu halde küçük oğlunun bu hareketine karşı arabayla sefere çıkarıldığı rivayet edilir: İki tarafın karşılaştığı "Çukur-çayır" Edirne civarındadır; Sultan Bâyezid işte buraya kadar gelmiş ve şehzâde Selim de bu mevkiin karşısına tesadüf eden "Ak-pınar"da mevzi almıştır. — Bu vaziyet üzerine iki taraf arasında elçiler gidip gelerek yapılan uzun bir pazarlık neticesinde İkinci Bâyezid kendi hayatında oğullarından hiç birini veliahd ilân etmiyeceği hakkında bir taahhütnâme imza etmiş, Selim'in Rumeli'de sancak talebi kabul edilerek Sırbistan'ın eski payıtahtı olan "Smederevo = Semendire" verilmiş, hattâ bu sancağa gene Sırbistan'ın eski merkezlerinden olan "Kruşevaç = Alacahisar" sancağıyla Bulgaristan'ın Vidin sancağı da ilâve edilerek teşkil edilen büyük bir prensliğin emâret menşûru derhal yazılıp sunulmuş, Sultan Bâyezid oğluna bir çok hediyeler de göndermiş, fakat mülâkata gene muvafakat etmemiştir. — Bu tuhaf sulhün akdi üzerine padişah İstanbul'a, şehzâde Semendire'ye doğru hareket etmiştir).

Haziran = Rebî'ül-evvel: Semendire yolundan geri dönen şehzâde Selim'in Edirne'yi işgal etmesi.

(Eski-Zağra'dan geri dönen Selim'in bu hareketine iki sebep gösterilir: Biri Kızılbaşların Kütahya zaferini işte burada haber alıp müteessir olması, biri de kendisinin "Çukur-çayır" sulhünden telâşa düşen vüzerânın şehzâde Ahmed'le Hadım-Ali Paşa'ya mektuplar yazıp Şâh-kulu gailesini hemen bertaraf ederek muzaffer ordularıyla İstanbul üzerine yürümelerini istemiş olmalarıdır. — Selim'in en şiddetli düşmanı, Ahmed'in en kuvvetli tarafdarı olan Hadım-Ali Paşa'nın maksadı Şeytan-kulu=Şâh-kulu gailesinin bastırılmasını şehzâde Ahmed'in iclâsına vesile ittihâz etmektir; fakat ayni gaileyi Selim de Semen-

dire yolundan dönmiye resmen vesile ittihâz etmiş gösterilir! — Saltanatını ilân eden Sultan Selim'in Edirne'de hazineyle idareye el koyduğu, hapishaneleri açtırdığı ve kendi nâmına memurlar tâyin ettiği rivayet edilir).

Temmuz = Rebî'ül-âhir: Hadım-Ali Paşa'nın «Gökçay» muharebesinde maktul düşmesi ve Hersek-zâde'nin üçüncü sadâreti.

(Vezir-i-a'zam Ali Paşa şehzâde Ahmed'le Germiyan arazisinde buluştuktan sonra Teke'de "Kızıl-kaya" boğazına çekilen Şâh-kulu üzerine yürüyüp Kızılbaşları bu dağlık çevrede muhasaraya çalışmışsa da Şah-kulu muhasarayı yarıp çıkmış, Ali Paşa tâkib etmiş ve nihayet Kayseri ile Sıvas arasındaki "Gökçay" civarında harbe girişerek maktul düşmüştür. — Bu muharebede Şah-kulu'nun da maktul düştüğü, yahut "nâbedîd" olduğu veyahut yaralandığı ve Kızılbaşların İran'a kaçtıkları rivayet edilir. — Harbin "Sarmısaklı" köyünde cereyan ettiği hakkında da bir rivayet vardır. — Hadım-Ali Paşa harp meydanında şehîd olmuş ilk Osmanlı Vezir-i-a'zamı sayılırsa da doğru değildir: 1422=825 vukuâtının birinci fıkrasına bakınız. — Paşa tâkibe giderken ordunun mühim bir kısmını şehzâde Ahmed'in maiyyetinde bıraktığı halde, Gökçay bozgunu üzerine şehzâdenin düşmanı tâkib etmiyerek Amasya'ya kaçıp gitmesi ve Anadolu'nun yağma ve tahribine korkaklığından dolayı meydan vermesi kendisini askerin gözünden büsbütün düşürmüş ve artık ordu tamamiyle Şehzâde Selim'e tarafdar olmuştur: Bilhassa şehzâde Korkud'un da kendi vilâyetindeki Kızılbaşlara karşı birşey yapamamış olması kahraman Selim'i asker nazarında rakîpsiz bırakmıştır. — Hadım-Ali Paşa'nın bu muharebesini Cumâda-l-ûlâ Ağustos ayına müsâdif gösteren bir rivayet bulunduğu gibi, sene itibariyle 916=1510 tarihinde gösteren rivayetler de vardır: Bu ihtilâflardan dolayı bâzı menbâlara göre Ali Paşa aşağıda "3 Ağustos" fıkrasında göreceğimiz "Uğraş-deresi" muharebesinde bulunmuş ve bâzılarına göre de bulunmamıştır; burada en kuvvetli rivayetler esas ittihâz edilmiştir. — Bu sefer esnasında şehzâde Ahmed'in Yeniçerilerle Sipahîleri kendisine bîat ettirmek istediği halde askerin reddettiği rivayet edilir. — Ali Paşa'nın şahâdeti üzerine Vezâret-i-uzmâ makamına üçüncü defa olarak Hersek-zâde Ahmed Paşa tâyin edilmiştir. — Ali Paşa iki defa Vezir-i-a'zam olmuştur: Birinci defası için 1501 = 907 vukuâtının ikinci fıkrasına, bu ikinci ve sonuncu defası için 1506 = 912 vukuâtına ve Hersek-zâde'nin bundan evvelki sadâreti için de 1497 = 902 ve 1503 = 909 vukuâtının son fıkrasına bakınız).

Temmuz = Rebî'ül-âhir: Karaman valisi Şehzâde Şehenşâh'ın ölümü.

(Şehenşâh'ın işte bu sırada eceliyle öldüğü rivayet edilir; yerine oğlu Mehmet tâyin edilmiştir: Aşağıda "21 Ağustos = 26 Cumâda-l-ûlâ" fıkrasına da bakınız. — Bu vaziyet üzerine İkinci Bâyezid'in artık üç oğlu kalmıştır: Biri Trabzon valiliğini bırakıp Kefe üzerinden Rumeli'ye geçen Selim, biri Teke valiliğini bırakıp Mağnisa'yı işgal eden Korkud ve biri de saltanat kendisine va'-dedildiği için yerinde kalan Amasya valisi Ahmed'dir. Bu üç şehzâdeden cengâver ve kahraman Selim Yeniçeri ocağının, fıkha ait eserleri ve dindarlığıyla şöhret bulan Korkud ulemâ sınıfının ve gevşekliğinden dolayı babasına benze-

tilen Ahmed de vüzerâ zümresinin teveccüh ve müzâheretlerine istinad ediyordu: Tabiî en kuvvetli müddaî, bir taraftan ordunun teveccühüne, bir taraftan da Kırım Hanlığına dayanan cengâver Selim'di).

3 Ağustos = 8 Cumâda-l-ûlâ, Pazar, «Uğraş-deresi» nde baba-oğul muharebesi ve şehzâde Selim'in mağlûbiyeti.

(Edirne'yi işgal ettikten sonra İstanbul üzerine yürüyen şehzâde Selim babasının ordusuyla Çorlu civarında karşılaştığı zaman iki taraf arasında gene elçiler gidip gelmişse de bu sefer artık anlaşmak imkânı olmamıştır. — Selim'in bu hareketine üç sebep gösterdiği rivayet edilir: 1. Babasının kendisine verdiği taahhütnâmeye rağmen şehzâde Ahmed'in iclâsına karar vermesi; 2, Bâyezid'in İstanbul'a avdet ettikten sonra ordusunu terhis etmiyerek şehzâde Ahmed'i tahta çıkarıp kendi üzerine sevketmek için silâh altında tutması 3. Şâh-kulu harekâtının tehlikeli bir şekil alması. — Sultan Selim işte bu sebeplerden dolayı Semendire'ye gidemiyeceğini bildirmiş, silâh altında asker tutmaktan maksat şehzâde Ahmed'i tahta çıkarmaksa bunun taahhütnâmeye mugayir olduğunu ve eger öyle değil de Kızılbaşları te'dîb etmekse kendisinin otuz bin askeriyle o vazifeyi ifâya âmâde bulunduğunu arzetmiş, babasını görüp bu hususlara ait mâruzâtta bulunmaktan ve elini öpmekten başka maksadı olmadığını söylemiş, fakat devlet erkânı artık çocuk gibi olan hasta padişahın bindiği arabanın perdelerini açarak kendisine oğlunun askerlerini gösterip :

— Böyle gelen bir evlât babasının elini mi öpmiye, yoksa tahtından indirip yerine mi geçmiye gelir?

demiş ve İkinci Bâyezid şehzâde Selim'e muhalif vüzerânın işte bu gibi telkinleri altında nihayet ordusuna hücum emri vermiştir. — Bu muharebede baba tarafının kırk bin kadar, oğul tarafının da otuz bin kadar askeri olduğu rivayet edilir: Fakat bu rakamlar a'zamî rivayetlerdir. — Sultan Bâyezid'in ordusunda top da kullanılmıştır. — Bâzı menbâlar şehzâde Selim'in babasına hürmeten mukabele etmiyerek çekildiğinden bahsederlerse de doğru değildir. — Harbin başında ihtiyar ve hasta Bâyezid askerlerine hitâben:

— Beni sevüp yolumda sâdık olan ceng itsün!

dediği için Selim'in uğradığı bozgun öyle müthiş olmuştur ki o yavuz şehzâde kendi canını bile bin müşkilâtla kaçarak kurtarabilmiştir. Bu noktada Osmanlı menbâları eski Türk vesikalarındaki an'aneyi hatırlatır: Atlarına tarihî bir kıymet veren eski Türk kahramanlarında harp atlarını isimleriyle anmak âdeti vardır; Uğraş-deresi muharebesinde Yavuz'u kurtaran meşhur atın ismi "Kara-bulut"dur; rüzgâr gibi giden ve müstakbel Suriye ve Mısır fatihini muhakkak bir ölümden kurtaran bu tarihî at Osmanlı menbâlarında "esb-i sabâ reftâr" ve "semend-i rehvâr" gibi terkiplerle medhedilir. — Kara-bulut'un peşinden saldıran atlılara karşı şehzâdenin sonradan vezir olan ümerâsından Ferhad Bey araya girerek mukavemet göstermiş ve işte bu sayede zaman kazanan Kara-bulut uçup gitmiştir. — Şehzâde Selim çok tedbirli davranarak Karadeniz'deki filosunu Bulgaristan sahilindeki Burgaz körfezinin şimalinde bulunan Ahyolu limanında bekletmiş ve kendisi maiyetiyle beraber işte buradan gemilerle Kefe'ye gittiği gibi, Ferhad Bey'i de askerinin bakiyyesini toplayıp kara yolundan oraya getirmiye memur etmiştir. — Sultan Selim'in bu

muharebede iki bin telefât verdiği rivayet edilir. — Uğraş-deresi muharebesinin 2 Cumâda-l-ûlâ = 28 Temmuz Perşenbe tarihinde olduğuna ait bir rivayet daha vardır. — Bu muharebenin cereyan ettiği yer, Osmanlı menbâlarında umumiyetle "Uğraş-deresi" ve "Uğraş-köyü" gibi isimlerle anılır: "Uğraş" kelimesi eski Türkçede "harp" mânâsına geldiği için bu tesmiyenin o muharebe münasebetiyle takarrür etmiş olduğu anlaşılmaktadır; zaten Lûtfi Paşa tarihinde ayni mânâya "Savaş-köyü" tâbiri de kullanılmaktadır; bu mühim eserle diger bâzı menbâlarda bu yerin asıl ismi "Sırt-köy" şeklindedir; şimdiki Tekirdağ vilâyetinin Çorlu kazasına tâbi Muradlı nahiyesinde "Aşağı-Sırt" ve "Yukarı-Sırt" isimlerinde iki köy vardır: "Uğraş-deresi" de her halde bu civarda olmak lâzımgelir. Bununla beraber hususî kütüphânemizdeki el yazması "Tevârîh-i âl-i Osman" nüshalarının birinde bu harbin yeri "Çorlu beraberinde Pozapa yöresinde" gösterilmektedir: Buradaki "Pozapa" belki de "Uğraş-deresi"nin eski ismidir. Bu köy Fatih devrinde ilk İstanbul vali ve Sü-başısı olan Karışdıran-Süleyman Bey'in malikânesi olduğu için bâzı menbâlarda "Karışdıran" ismiyle de anılır).

21 Ağustos = 26 Cumâda-l-ûlâ, Perşenbe: İstanbul hükûmeti tarafından tahta dâvet edilen şehzâde Ahmed'in Maltepe'ye kadar gelmesi üzerine Yeniçerilerin ısyanı ve devşirme Koca-Mustafa'nın Vezâret-i-uzmâ makamına tâyini.

(Uğraş-deresi zaferinden sonra İstanbul'a gelen İkinci Bâyezid sevgili oğlu Ahmed'i İstanbul'a dâvet edip tahtı ona terketmekte artık hiç bir mahzur kalmadığına hükmetmiştir: Hattâ vüzerânın bu fikre imâle ettikleri Rumeli beyleriyle beraber şehzâde Ahmed'e "gıyâben" bîat ettikleri bile rivayet edilir! Fakat Ahmed'in İstanbul'a girmek üzere Maltepe'ye geldiği ve İstanbul'daki tarafdarlarının da istikbale hazırlandıkları şâyi olunca derhal bir ictimâ akdeden Yeniçeriler Şâh-kulu vak'asında korkaklığından dolayı Hadım-Ali Paşa'ya yardım etmiyen ve Amasya'ya kaçarak devletin namusunu lekeliyen bir şehzâdenin padişahlığı kabul edilemiyeceğine karar verip ısyan bayrağını açmışlar, kahraman Selim'in saltanatına karar vermişler, Ahmed'in Boğazdan geçmesine mâni olmak için Üsküdar'la İstanbul arasında her türlü muvâsalayı keserek bütün iskeleleri işgal etmişler ve o gece en mühim Ahmed tarafdarlarından Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmed, Vezir-i-sâni Koca-Mustafa ve Beylerbeyi Hasan Paşa'larla Kadı-asker Müeyyed-zâde Abdurrahman Efendi'nin ve Nişancı Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi'nin evlerini yağma ederek adamlarını yaralayıp öldürmüşler ve sabaha kadar Sultan Selim lehinde tezâhürlerde bulunmuşlardır. Ertesi günü bütün Ocak takımı Bâb-ı-Hümâyun önünde toplanıp evleri yağma edilen beş kişinin azlini istemiş, padişah kabul etmiş ve yalnız vaktiyle Cem-Sultan'ın zehirlenmesinde oynadığı karanlık rollerle meşhur Koca-Mustafa'yı rica ve minnetle azilden kurtarmış ve hattâ Hersek-zâde'nin yerine Vezir-i-a'zam yapmıştır! — O sırada Gebze yahut Maltepe'de bulunan şehzâde **Ahmed İstanbul'da ihtilâl çıkıp iskelelerin tutulduğunu haber alınca, Anado**lu'ya hâkim olduktan sonra İstanbul'a girmiye karar vererek Gebze'den çekilmiş ve Konya üzerine yürüyüp biraz evvel ölen Şehenşâh'ın oğlu ve halefi şehzâde Mehmed'i, hayatına dokunmamak şartiyle, şehrin teslimine mecbur et-

miştir. — Bu vaziyet üzerine Anadolu'da saltanatını ilân eden şehzâde Ahmed kendi nâmına memurlar tâyin etmiş ve hattâ babasının kendisine nasihat için gönderdiği elçiyi bile idam ettirmiştir. — Vaziyet bu şekli alınca Yeniçerileri yatıştırmak için Sultan Selim'e Semendire valiliği iade edilip Kırım'dan Rumeli'ye gelmesine müsaade edilmek mecburiyeti hasıl olmuştur).

Saruhan valisi şehzâde Korkud'un gizlice İstanbul'a gelip Yeniçeri ocağına ilticası.

(Saruhan valiliğini kendiliğinden işgal ettiği bu sene vukuâtının başında izah edilen Korkud-Sultan "tebdîl-i kıyâfet"le ve üç sadık adamıyla İstanbul'a gelip Kumkapu'dan şehre girerek Yeniçeri kışlası civarındaki Orta-Câmi'ye inmiş ve ocağa dehâlet etmiştir. — Korkud'un bu hareketine iki sebeb gösterilir: Biri Konya'daki yeğeni şehzâde Mehmed'in uğradığı âkıbet karşısında Amasya valisi şehzâde Ahmed'den korkması ve biri de İstanbul'daki tarafdarlarının ve bir rivayete göre de kendisini aldatmak istiyen şehzâde Ahmed tarafdarlarının gizlice mektuplar gönderip Selim'in saltanatına karar verildiğini haber vermeleri ve acele davranıp Yeniçerilere iltica edecek olursa kendisinin padişah olabileceğini bildirmeleridir. — Korkud-Sultan mülteci ve müsâfir sıfatiyle hürmet ve riâyet görmüşse de Ocağı saltanatına iknâ edememiştir: Yeniçeriler yalnız Sultan Selim cülûs ettiği takdirde hayatına dokunulmıyacağını temin etmişler ve kendisini babasına götürüp elini öptürerek Mısır seyahati ve Saruhan'ın işgali gibi kusurlarını affettirmişlerdir).

1512 = 917

6 Mart = 17 Zülhicce, Cumartesi: Yeniçerilerin saray önünde toplanıp şehzâde Selim'in saltanatını istemeleri ve şehzâdeye dâvetnâme gönderilmesi.

(Bir taraftan Amasya valisi şehzâde Ahmed'in Konya'yı zaptedip saltanatını ilân etmesi ve bir taraftan da "Nûr-ı-Ali", "Mîr Alî" veyahut "Nûrüddin" gibi lâkaplarla anılan bir Safavî halîfesinin başına topladığı 20 - 30 bin kişilik bir Kızılbaş kuvvetiyle şehzâde Ahmed'in veziri Yular-kasdı yahut Yular-kısdı Sinan Paşa'yı mağlûb edip Amasya, Tokat, Niksar ve Karahisar taraflarını yağma ve tahrib etmesi Yeniçerilerin şehzâde Selim lehindeki bu ikinci ihtilâline sebeb olmuştur: Tabiî işin içinde Selim'in de parmağı vardır. — Yeniçeriler Kızılbaşlara karşı âciz kalan Ahmed'le büyük bir âlim olduğu halde iyi bir "ceng eri olmadığı gibi evlâdı da olmıyan kısır Korkud'un padişah olamıyacaklarını söyliyerek kahraman Selim'in saltanatını istemişler, Sultan Bâyezid'i bu arzularının kabulüne mecbur etmişler ve derhal Selim'e dâvetnâme göndermişlerdir).

1512 = 918

19 Nisan = 2 Şafer, Pazartesi: Şehzâde Selim'in parlak merâsimle İstanbul'a girip Yeni-Bahçe'de kurulan otağa inmesi.

(O sırada İstanbul'da bulunan şehzâde Korkud da Selim'i karşılıyanlar içinde

gösterilir. — Sultan Selim bir kaç gün burada Ocaklılarla görüşüp onlara kendi zamanında askerin büyük sefer yorgunlukları çekeceğini önceden söyliyerek muvafakatlarını almış ve bir taraftan da babasıyla bilvasıta bâzı müzakerelere girişmiştir : Vaziyet o şekle girdikten sonra bile hâlâ «tahtında ölmek» istiyen İkinci Bâyezid oğluna rüşvet vererek Semendire'ye savmak istemişse de kabul ettirememiş, ondan sonra kendisi ölünceye kadar tahtında kalmak şartıyle Selim'i veliahd ilân etmek teklifinde bulunmuş, fakat «günde üç akça terakki» va'dederek Yeniçerileri elde etmiş olan Sultan Selim buna da râzı olmamıştır. — Selim'in cülûsundan bir gün evvel babasıyla at üstünde görüştüğü ve Bâyezid'in kendisini Şâh-İsmail'e karşı göndermek teklifinde bulunduğu halde Selim'in şâha karşı ancak padişah olarak gidebileceğinden bahsettiği hakkında da bir rivayet vardır).

24 Nisan = 7 Safer, Cumartesi: İkinci Bâyezid'in saltanattan ferâgati.

(Yeniçerilerle Sipâhilerin saray önünde yaptıkları nümayişlere halk da iştirâk etmiş, vezirler padişaha gönderilip saltanattan çekilmesi istenmiş ve artık çâresiz kalan yaşlı ve hastalıklı padişah «Oğlum Sultan Selim Han'ı yerime nasbeyledim; Allah mubârek eyliye!" diyerek saltanattan ferâgat etmiştir. — Bu vaziyet üzerine Sultan Selim gelip büyük bir hürmetle babasının elini öpmüş ve tekbir sesleri içinde Osmanlı tahtına cülûs etmiştir. — İkinci Bâyezid derhal Yeni-saray'dan Eski-saray'a gitmiş ve oğlu da kendisini teşyi etmiştir. — Sultan Bâyezid'in ferâgati hakkında umumiyetle 8 Safer Cumartesi tarihi gösterilir: Fakat bu 8 Safer=25 Nisan günü bir Cumartesi değil, bir Pazar günüdür; halbuki cülûs gününün Cumartesiye tesadüf ettiğinde umumiyetle ittifak edilmektedir; fazla olarak bâzı menbâlarda «Saferin yedinci Sebt gün»ü denildiğine göre, her halde işte bu son tarihin doğru olması lâzımgelir. — İkinci Bâyezid en kuvvetli rivayete nazaran 1481=886 senesi 21 Mayıs=22 Rebî'ül-evvel Pazartesi günü Amasya'dan Istanbul'a gelip tahta çıkmış olduğuna göre 30 sene, 11 ay, 4 gün saltanat sürmüş demektir: Kendisi Amasya'dan gelinceye kadar oğlu şehzâde Korkud'un 17 gün süren saltanat nâibliği bu hesaba dahil değildir. — İkinci Bâyezid devrinin ilk seneleri kardeş gailesiyle, son yılları da evlât gaileleriyle geçmiştir. — En kuvvetli rivayete göre Hicretin 851 senesi Şevvâl ve Zülka'de ayları içinde, yâni Milâdın 1447 senesi Kânunuevvel ve 1448 senesi Kânunusâni aylarında Dimetoka'da doğmuş olan İkinci Bâyezid 1481=886 senesi 21 Mayıs=22 Rebî'ül-evvel Pazartesi günü Amasya'dan Istanbul'a gelip tahta çıkmış olduğuna göre, culûsunda yaşının takriben 33 sene, 5 ay olması ve 30 sene, 11 ay, 4 gün saltanat sürmüş olduğuna göre de tahtından indiği gün ömrünün 64 sene, 4 ay kadar olması lâzımgelir: Osmanlı menbâlarında umumiyetle saltanat müddetinin 32 ve yaşının da 67 gösterilmesi Hicrî ve kamerî takvime göredir. — Fatih'le Yavuz'un büyük ve kanlı seferlerle geçen parlak ve şanlı devirleri arasında İkinci Bâyezid'in otuz bir yıla yaklaşan sönük devri ehemmiyetsiz seferlerle geçmiş nisbî bir durgunluk devresi sayılabilir).

Birinci cildin sonu.

ENDEKSLER

ve

TAHLİLÎ FİHRİST

E N D E K S L E R

1 — ŞAHIS İSİMLERİ

Sayfa

A

Abdullah (Barbaros'un babası) 309, 310
Abdullah (İkinci Bâyezid'in oğlu) 362, 365, 368, 382, 414
Abdullah Mihal (Mihal oğullarının ceddi) Bk. Köse Mihal.
Abdurrahman Efendi (Müeyyed-zâde, Kadı-asker) 422
Abdurrahman-Gazi (İlk Osmanlı ümerâsından) 15
Abd-ül'Aziz (Osmanlı Padişahı) 197
Abd-ül'Aziz (Selçuk veziri?) 4
Abd-ül-Hamîd/Abdülhamid (II. —" Osmanlı padişahı) 244
Abd-ül-Mecid/ Abdülmecid (Osmanlı padişahı) 197
Abdüllâtif Bey / Lûtfi Bey (Alâiyye beyi) 317
Aclan Bey (Karası-oğlu) 21, 22
Adnî (Şiir mahlası) 330
Bk.: Mahmud Paşa (Velî)
Adorno (Foça Ciniviz muhâfızı) 186
Adrenos / Adriya (Edirne tekfuru?) 39
Ahmed (Birinci Mehmed'in oğullarından) 182
Ahmed (İkinci Murad'ın oğullarından Küçük-Ahmed) 227
Ahmed (İkinci Bâyezidin oğullarından). 408, 414, 415, 417, 419, 420, 421, 423
Ahmed (Uzun-Hasan oğlu Uğurlu-Mehmed'in oğlu, Akkoyunlu hükümdarı Sultan Ahmed) 353
Ahmed "Birinci —" (Osmanlı padişahı) 326
Ahmed "Üçüncü —" (Osmanlı padişahı) 323

Sayfa

Ahmed Ağa (Osman-Gazi ümerâsından Emîr-Ali'nin babası) 8
Ahmed Bey (Akkoyunlu Kara-Yölük'ün kardeşi) 117
Ahmed Bey (İkinci Bâyezid devrinde Ankara sancak-beyi) 386
Ahmed Bey (Hacı-Şâdgeldi oğlu, Amasya beyi) 96, 97, 99
Ahmed Bey (Evrenos oğullarından) 341
Ahmed Bey (Menteşe oğullarından) 89
Ahmed Bey (Menteşeoğullarından Muzafferüddin İlyas oğlu) 192, 193, 229
Ahmed Celâyirî (İlkânîlerden Irak hükümdarı Sultan Ahmed-i Celâyirî). 122, 127, 128, 143, 151
Ahmed-Çelebi (Feylesuf-zâde, Baş-Defterdar) 325
Ahmed-Çelebi (Cem-Sultan'ın İkinci Bâyezid'e gönderdiği elçi) 361
Ahmed-Dâî (XV inci asır Osmanlı şairlerinden) 161
Ahmed-Giray (Kırım hanlarından) 334, 335
Ahmedî "Dîvan şairlerinden Taced-din-i-ibni-Hızır" 35, 36, 161, 174
Ahmed Paşa — Bk.: Gedik-Ahmed Paşa.
Ahmed Paşa (Fenârî-zâde) — Bk.: Ahmed-Çelebi.
Ahmed Paşa (Hersek-zâde, Vezir-i-a'zam) 302, 341, 362, 364, 365, 370, 371, 376, 379-381, 386, 388, 391-392, 402-403, 409, 411-412, 420, 422
Ahmed Paşa (Karaman hükümdarı Sultan İbrahim Bey'in veziri) 303

Sayfa

Ahmed Paşa (Birinci Murad devri vüzerâsından, Mevlid sâhibi Süleyman-Dede'nin babası) 187
Ahmed Paşa (Orhan-Gazi'nin veziri Mahmud-oğlu Nizâmüddin Ahmed Paşa) 50
Ahmed Paşa (Fatih devri vüzerâsından Veliyyüddin-zâde Ahmed Paşa, dîvan şâirlerinden Bursalı Ahmed Paşa) 323, 401
Akbıyık-Dede (İstanbul muhasarasına iştirâk eden büyük Türk velîlerinden) 238
Akca-Koca (Ertuğrul-Gazi'nin gazâ yoldaşlarından ve Osman-Gazi ümerâsından, Kocaeli fâtihi). 2, 10, 11, 12, 15, 16, 23
Akça-Koca-oğlu (Şehzâde Süleyman Paşa'nın maiyetindeki ümerâdan) 27
Aksak-Timür — Bk.: Timur-Leng.
Ak-Şemsüddin (İstanbul fethinin manevî kahramanı olan büyük velî ve hekim Şemsüddin Mehmed). 195, 197, 238, 239, 250, 252-253, 263, 285-286, 414
Ak-Timür (Ertuğrul-Gazi'nin gazâ yoldaşlarından) 2
Ak-Timür (Osman-Gazi'nin yeğenlerinden 9
Ak-Timür (Osman-Gazi nezdine geldiği rivayet edilen Selçukî elçisi) 4
Bk.: Karaca Balaban-Çavuş.
Alâüddevle Bey (Dulgadır hükümdarı 318
345, 346, 370, 371, 385, 387, 390, 391, 413, 414
Alâüddin (İkinci Murad'ın oğullarından) 227, 253
Alâüddin (Karaman-oğullarından) 303
Alâüddin Ali Bey/Zey-ül-Âbidîn (Kadı-Bürhanüddin oğlu) 117
Alâüddin Ali Bey (Karaman hükümdarı) 65, 71, 72, 73, 75, 92, 96, 112-1115, 137, 193

Sayfa

Alâüddin Aliyy-il-Cemâlî — Bk.: Zenbilli Ali Efendi
Alâüddin Bey (Osman-Gazi'nin oğullarından) 19, 50
Alâüddin Bey/Paşa (İlk Osmanlı veziri Alâüddin Ali Paşa) 15 - 17, 19, 38, 44, 50
Alâüddin Bey (İkinci Murad'ın oğullarından) 210, 211
Alâüddin Halil (Karaman hükümdarı) 65, 71
Alâüddin Keykobâd/Birinci Alâüddin (Anadolu Selçukî sultanı) 2, 317
Alâüddin Keykobâd / Üçüncü Alâüddin (Anadolu Selçukî sultanı 3, 4, 35
Alban Armenio (Venedik kapdanlarından) 405, 406
Alber II (Macar kralı ve Almanya imparatoru) 204, 205, 206
Aleksandr/Alexandre (Bulgar kralı) 52, 59, 100
Aleksios V (Trabzon imparatorlarından) 294
Aleksio V (Trabzon imparatorlarından) 294
Alemşâh (İkinci Bâyezid'in oğullarından) 414
Âlemşah-Bânû (Uzun-Hasan'ın kızı ve Şah İsmail'in anası) 412
Âlexandre (Lituanya büyük-dukası) 404
ÂlexandreVI / Altıncı Alexandre Borgia (Papa) 395-398, 409
Alexis Golokvastoff (Türkiye'ye gelen ikinci Rus elçisi) 404
Âli Bey (Alaiyye beyi) 317
Ali (Emîr-Sultan'ın babası) 196
Ali Bey (Evrenos-oğullarından) 203, 204, 206, 220, 279, 281
Ali Bey (Cem-Sultan'ın dayısı) 287
Ali Bey (Karaman beylerinden Turgut-oğlu Ali Bey) 72, 112, 133
Ali Bey (Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in oğulların dan — Bk.: Bengî-Ali Bey.
Ali Bey (Taşan-oğullarından) 115

Sayfa

Ali Bey (Fatih devri ümerâsından ve Mihaloğullarından) 325, 331, 338, 343, 393
Ali Bey (İkinci Murad devri ümerâsından Timürtaş-oğlu Ali Bey) 209
Ali-Çelebi — Bk.: Emîr Ali-Çelebi.
Ali-Kuşçu (Büyük Türk riyâziyyecisi Alâüddin Ali ibni Mehemmed) 328
Ali Paşa (Çandarlı sülâlesinden Vezir-i-a'zam) Bk.: Çandarlı-Ali Paşa.
Ali Paşa — Bk.: Hadım-Ali Paşa.
Alime-Hatun (Dulgadır hânedanından 201
Alişîr/Alişar/Alış (Eskişehir beyi) 35
Alp-Arslan (Tâcüddin-oğullarından) 115
Alphonse V (Aragon kralı) 289
Alphonse V (Napoli kralı) 281, 300
Amedeo VI (Savoya kontu) 46
Amürat I (Birinci Murad'ın muharref ismi) 33
Andrea Mocenigo (Venedik amirali) 198
André Thopia (Orta-Arnavutluk beylerinden) 199
Andria (Paleoloğos hânedanından Mora despotu Thomas'ın oğlu) 288, 334, 396
Andronikos Paleoloğos II (Bizans imparatoru 6, 44, 261
Andronikos Paleoloğos III (Bizans imparatoru) 17, 24, 88, 261
Andronikos Paleoloğos IV (Bizans imparatoru) 51, 61, 62, 63, 69, 86, 87, 90, 102
Andronikos Paleoloğos (Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un oğlu, Selânik valisi 197
Angelo Zaccharia (Galata Ciniviz podestat'sı) 262
Anna (Bizans imparatoriçesi) 24
Anthémius (Ayasofya mimarlarından) 259
Antonio Contarini (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdinde Venedik elçisi) 320

Sayfa

Antonio de Lezzo (Venedik cumhuriyetinin İşkodra kumandanı) 341
Antonio Grimani (Burak-Reis'in Sapienza zaferinde Venedik Amiralı) 405, 406
Antonio Loredano (Venedik cumhuriyetinin İşkodra kumandanı) 331, 338
Arius (Hıristiyanlıkta Hazret-i-İsa'nın ülûhiyyetini reddeden "Arianisme" mezhebinin müessisi) 18
Arslan Bey (Dulgadır-oğullarından) 318
Asporça-Hatun (Orhan-Gazi'nin haremi) 24
Âşık Paşa (Mutasavvıf şâir) 20
Aştın/Âstîn-oğlu — Bk.: Ya'kub Bey "Âstîn/Astın-oğlu—"
Athleta Christi = Hıristos'un pehlivanı (Boğdan voyvodası "Dördüncü Stefan cel Mare" ye Papalık makamı tarafından tevcih edilen ünvan) 332, 335
Atîk-Sinan (Fatih câmii mimarı) 316
Avnî (Fatih SultanMehmed'in şiir mahlası) 353
Ayas Paşa (Fatih ve İkinci Bâyezid devri vüzerâsından) 359, 361
Aydın Bey (İkinci Murad devri ümerâsından) 325
Aydın-oğlu — Bk.: Umur bey.
Aydoğdu Bey (Osman-Gazi'nin yeğenlerinden) 6
Aygud-Alp (Osman-Gazi devri ümesından 2, 8, 23, 92, 149
Ayn-i-Şâh Sultan (İkinci Bâyezid'in Akkoyunlu hükümdarı Sultan Ahmed'le evlenen kızı) 353
Ayşe (Son Endülüs hükümdarı Ebu-Abdullah'ın anası) 388
Ayşe-Hatun (Yavuz Sultan Selim'in anası olan Dulgadır prensesi 315
Ayşe-Hatun — Bk.: Hafsa-Hatun

Sayfa

B

Baba-Oruc/Oruc-Reis / Barbaros / Barberusse I (Barbaros'un ağabeyisi Oruc-Reis'in lâkabı : "Barbaros" şeklinin işte bundan muharref olduğu hakkında bir rivayet vardır) 307, 309, 310
Bahâüddin Kara-Osman (Akkoyunlu devletinin müessisi Kara-Yölük) 116, 117, 138, 292
Bajazet I İlderim (Yıldırım Bâyezid'in muharref ismi) 82
Bâkî (Dîvan şâiri) 401
Bâlâ-Hatun — Bk. : Mal-Hatun.
Balaban Bey / Balabancık / Balabancuk Bey (Osman-Gazi devri ümerâsından) 9, 70
Balaban Bey (Fatih devri ümerâsından) 305
Balaban Bey/Deli-Balaban Bey (Birinci Murad devri ümerâsından) 56
Balaban Bey / İnce-Balaban Bey (Sofya fatihi) 69, 70
Balabancık-oğlu (Şehzâde Süleyman Paşa'nın maiyyetindeki beylerden) 27
Balaban Paşa/Bey (İkinci Murad devri ümerâsından) 193, 209
Bali/Balı Bey (Fatih ve İkinci Bâyezid devirlerinde Rumeli ümerâsından Malkoç-oğlu Ali Bey 343, 402, 403
Balşa I (Arnavutluk prenslerinden) 107
Balşa II Strasimir (Arnavutluk prenslerinden) 107-108
Balşa III (Arnavutluk prenslerinden) 78
Balta-oğlu Süleyman Bey (Istanbul muhasarasında Kapdan-ı-Deryâ (237, 241, 242, 243, 276, 277, 330
Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa (En büyük Türk amirali) 307-311
Barberousse I (Barbaros'un ağabeyisi Oruç-Reis) Bk.: Baba-Oruc.

Sayfa

Barberousse II (Büyük kardeşi Oruc-Reis'e nisbetle Barbaros Hayrüddin Paşa) — Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa ve Baba-Oruc.
Barberousse/Barberose/Barbarojas (Barbaros lâkabının muhtelif Garp dillerindeki tahavvülleri) 310
Barkuk (Mısır Kölemen sultanı El-Melik-üz-Zâhir Seyfüddin Barkuk). 70, 81, 104, 119, 120, 128, 162
Bartholomeo Pesaro (Venedik amirali) 407
Bartholomeo Soligo (Istanbul muhasarasında Halic'in ağzına zincir geren mühendis) 234
Bassarab (Sırb-sındığı'nda bulunan Ulah prenslerinden) 42
Bastâmî "Şeyh Ali — " (Ulemâdan "Musannifek" lâkabiyle maruf) 301
Bathori "Stefan — "Erdel = Transylvania voyvodası) 344
Bayalun-Hatun (Orhan-Gazi'nin haremi). 24
Bâyezid — Bk.: Kötürüm-Bâyezid
Bâyezid "Birinci —" / Yıldırım Bâyezid (Osmanlı padişahı). 10, 33, 35, 37, 58, 63-65, 69, 70, 73, 74, 79, 82-94, 96-147, 149, 151-153, 155, 156, 163, 167, 169, 171, 174, 177, 180, 181, 185, 187, 188, 196-198, 202, 203, 205, 214, 225, 227-229, 240, 255, 280, 284, 289, 299, **301**, 320, 330, 343, 347, 363, 384, 413.
Bâyezid "İkinci —" (Osmanlı padişahı Bâyezîd-i-Velî) 35, 74, 80, 220, 222, 223, 270, 288, 296, 315, 318, 322, 325, 331, 334, 338, 344, 346, 353, 354, 356, 357, 360-362, 364-371, 373, 376, 378-385, 387-389, 391-411, 413-421, 423, 424

Sayfa

Bâyezid Hân-ı Sânî/Bâyezid-i-Velî/ Sofu Bâyezid (İkinci Bâyezid'in lâkapları) 358
Bâyezid Paşa (Vezir-i-a'zam Amasyalı Bâyezid Paşa) 50, 136, 146, 172, 180, 182, 183, 186, 191, 192
Bâyezid Paşa (Birinci Mehmet ve İkinci Murad devirleri vüzerâsından Arnavut Bâyezid Paşa) 185
Bay-Hoca (Osman-Gazi'nin yeğeni ve Savcı Bey'in oğlu) 3, 4
Beatrix (Macar kralı Mathias Korvin'in karısı) 336
Bedrüddin Mahmud "Simavna kadısı oğlu Şeyh —" (XV inci asırda bir kommünizm tarikatı kur'an meşhur âlim) 161-165, 167, 170, 179, 180
Bektaş Paşa (Birinci Murad devri vüzerâsından) 41
Belâkonya/Belkonda (Bizans prenseslerinden Marika) 23
Bengî-Ali Bey (Karaman-oğullarından 113 - 115, 137, 193, 194
Benli-Giray — Bk.: Mengli-Giray.
Bertoldo d'Este (Venedik cumhuriyetinin Mora baş-kumandanı) 303
Bessarion (Kardinal) 333
Biş-Beg (Kölemen ümerâsından) 385
Blum — Bk.: Roger de Flor.
Boabdil — Bk.: Ebu-Abdullah Muhammed
Bocciardo/Buzardo (Papalık elçisi 395
Bonifacius IX (Papa) 104
Borak/Burak Bey (Fetret devrinde Osmanlı ümerâsından) 165
Boucicault/Boucicaut (Maréchal Jean de —" (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105, 118, 119, 121 - 124, 144
Börklüce-Mustafa (Şeyh Bedrüddin'in halîfesi) 179, 180
Brankoviç/Brankovitch (Sırp kralı

Sayfa

Georges — : Babası "Vulk" un isminden dolayı Osmanlı menbâlarından "Vuluk/vılık-oğlu" denir). 200, 202, 203 - 205, 208 - 210, 213, 227, 228, 274, 275, 280
Burak-Reis (Büyük Türk kapdanlarından, Sapienza kahramanı) 404 - 406
Burus / Bursuk / Barsuk (Bursa tekfuru?) 12, 39
Bürhânüddin Ahmed — Bk.: Kadı-Bürhânüddin Ahmed

C

Caesarini/cesarini (Kardinal) 208, 213, 215
Ca'fer-Çelebi ("Mahrûsa-i İstanbul Fethnâmesi" müellifi Nişancı Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi). 251, 422
Cagritim (İkinci Bâyezid'in Rodos Şövalyeleri hükûmetine gönderdiği murahhasın muharref ismi: Belki Çakır-Edhem?) 381
Calixtus III (Papa) 276, 279, 282
Calleone (Papalık hükûmeti kumandanlarından 312
Capello (Venedik cumhuriyetinin Arnavutluk kumandanı) 312
Caraffa (Papalık donanma kumandanı kardinal 321
Carlo Tocco I (Epir despotu) 198
Carlo Tocco II (Epir despotu) 198
Casimir Jagellon IV (Lehistan kralı) 391
Catalina (Barbaros'un anası olduğu iddia edilen Midillili kadın) 311
Catherina (Kıbrıs krallığına vâris olan Venedikli kraliçe) 387
Catherino Zeno (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdine giden Venedik elçilerinden) 320, 321
Cebe-Ali Bey (İstanbul fethine iştirâk eden ve ismi "Cibâli" semtine alem olan Bursa sübaşısı) 215, 254
Celâl Bey (Cem-Sultan'ın maiyyet erkânından) 399

Sayfa

Celâlüddin (Yıldırım Bâyezid'in ünvânı) 82
Celâlüddin Ali "Molla —" (İlk İstanbul kadısı Hızır Bey'in babası ve "Tazarruât sâhibi Sinan Paşa'nın dedesi) 268
Celâlüddin-i Arabî (Timur-Leng'in hususî hekimlerinden) 140
Celâlüddin-i Rûmî — Bk.: Mevlâna Celâlüddin-i Rûmî.
Cem-Sultan (Fatih'in oğlu ve bedbaht veliahdi) 287, 288, 312, 313, 325, 329, 331, 348, 352, 353, 356, 357, 360-364, 366-376, 378, 379, 381, 382, 384, 389, 390, 395-400, 402, 405, 406, 409, 416, 422
Ceylânî (XV ci asır münecimlerinden) 199
Charles VI (Fransa kralı) 119, 121, 145
Charles VIII (Fransa kralı) 288, 334, 395, 396, 398
Charles Thopia (Orta-Arnavutluk prensi) Bk.: Thopia "Charles -"
Châteaumorand "Seigneur de —" Yıldırım Bâyezid devrinde Bizans müdafaasına iştirâk eden Fransız kumandanlarından) 121
Cihangir Bey (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın kardeşi) 322
Cihanşâh - Mirzâ (Karakoyunlu hükümdarı) 236, 256, 293
Condolmieri (Papalık amirali, kardinal). 213, 214
Coucy "Sire de —" (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105
Cüneyd — Bk. : Şeyh Cüneyd
Cüneyd Bey (Cânik beyi Kubadoğlu Cüneyd Bey) 115
Cüneyd Bey (İzmir-oğlu) 152- 154, 156, 157, 165, 166, 171, 176, 181, 185, 186, 191 - 193

Ç

Çalis-peğis (Birinci Mehmet devrinde kapdan-ı Deryâ: Bizans menbâlarında tahrife uğrıyan bu ismin "Çavlı Bey" den muharref olmak ihtimali vardır) 175
Çandarlı-Ali Paşa (Vezir-i-a'zam) 50, 74, 75, 76, 92, 100-103, 110, 130, 136, 149, 155, 163, 195, 234, 270
Çandarlı-Halil Paşa (Vezir-i-a'zam) 74, 190, 195, 209, 210, 212, 214, 216-218, 224, 226 232-234, 238, 243, 250, 253, 265, 266, 269-271, 337, 338, 354, 403
Çandarlı-Hayrüddin Kara Halil Paşa (Vezir-i-a'zam) 16, 17, 38, 40, 41, 50, 56, 57, 59, 68, 74, 75, 103, 155,270
Çandarlı-İbrahim Paşa "Birinci" (Vezir-i-a'zam). 50, 74, 163, 164, 182, 195, 265, 270
Çandarlı-İbrahim Paşa "İkinci" (Vezir-i-a'zam) 403, 407
Çelebi Sultan Mehmet (Osmanlı padişahı — Bk. : Mehmet "Birinci —"
Çiçek-Hatun (Cem-Sultan'ın anası) 287, 362
Çingiz (Mongol imparatoru) 1, 151
Çoban Bey (Osman-Gazi'nin oğullarından) 19

D

Dan (Eflak prensliği müddaîsi 175, 189
Dardağan/Dargan Bey (Osman-Gazi devri ümerâsından: İsminin Taz-Ali olduğu da rivayet edilir; belki de "Dardağan" lâkaptır?) 7
David (Venedik elçisi, yahudi) 313
David Komninos (Trabzon imparatoru) 292, 293, 294
Davud Paşa (Vezir-i-a'zam) 322, 325, 338, 340, 380, 387, 401 - 403, 411
Davud Paşa (Kapdan-ı-Deryâ) — Bk. : Küçük-Davud Paşa.
Dayı-Karaca Paşa — Bk. : Karaca Paşa "Dayı —"
Demür-Han (Karası-oğullarından) 21-22

Sayfa

Demür-Han Körgen / Temür-Körgen (Aksak-Timür'un ismiyle lâkabı) 143, 150
Derencseny (Osmanlı müelliflerinin Derencil-Ban" dedikleri Macar kumandanı) 394-395
Despina (Yıldırım Bâyezid'in aldığı Sırp prensesi) — Bk. : Olivera
Devlet-Hatun / Devletşah-Hatun / Sultan-Hatun (Yldırım Bâyezid'in haremi, Germiyan prensesi) 63-65, 84, 182
Dimitrios Lâskaris (Bizans'ın Selânik valisi) 181, 185
Dimitrios Paleoloğos (Bizans imparatoru İkinci Manuel'in oğlu, Mora despotu) 197, 228, 273, 282, 286, 288
Dimitrios Sofianos (Rodos Şövalyelerine gönderilen murahhas) 348
Doğan Bey (Niğbolu muhâfızı) 105
Doğan Bey "Kazancı" — Bk.: Kazancı-Doğan Bey.
Dominico Gattilusio (Midilli Ciniviz dukası) 298
Don Alvarez de Zuniga (Rodos Şövalyelerinden) 371
Donika (Arnavut İskender'in karısı) 312
Don-Kişot / Don Quichotte "Cervantes'in gülünç kahramanı" 379
Doria Gattilusio (Enez Ciniviz Dukası) 277 - 278
Drakul (Eflak voyvodası Wlad'ın lâkabı) — Bk.: Wlad III ve IV.
Draperis (Fatih devrindeki Galata Ciniviz tüccarlarından 277
Dundar Bey (Süleymanşâh'ın oğlu, Ertuğrul-Bey'in kardeşi) 2, 6, 7, 33, 83
Dursun Bey (Karası-oğullarından) 21
Dursun-Fâkîh (İlk Osmanlı kadısı) 4
Dusan (Sırp kralı) 25, 53, 54, 56
Düzmece-Mustafa / Düzme - Mustafa / Sahte-Mustafa /Nâbedid-Mustafa / Ca'lî-Mustafa (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından Mustafa-Çelebi'ye takılan haksız lâkaplar) 181
Bk. : Mustafa-Çelebi.

E

Ebu-Abdullah Muhammed "On birinci" (Endülüs'ün son müslüman hükümdarı: Avrupalılar "Boabdil" şeklinde tahrif etmişlerdir) 388
Ebu-Eyyûb-il-Ensârî (Türbesinin bulunduğu mahalleye "Eyüp/ Eyip" denilen büyük sahâbî Hâlid-ibnü-Zeyd). 239, 285
Ebu-l-Feth (Fatih'in ünvanlarından) 256
Ebu-n-Nasr Emîr Hasan Bahadur - Han (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın künyesi). 320
Ebu-Saîd Bahadur-Han (İran Mongol hükümdarı). 6, 23
Ebu-Yûsuf Ya'kub-it-Türkî / Nûrüllah Ya'kub (Barbaros'un babası) 307, 309-311
Ebu-Zekeriyyâ Yahyâ "Üçüncü" (Beni-Hafs hânedânından Tunus hükümdarı) 392
Ebüzziyâ-Tevfik (Türk nâşiri) 204
Ece Bey (Şehzâde Süleyman Paşa'nın maiyyetlerinden). 27
Ede-Bâli / Ede-Balı — Bk. : Şeyh Ede-Bâli/Ede Balı.
Eftim — Bk. : Euthymius.
Ekatherini Komnini / Kyra Katherina (Trabzon imparatoru Dördüncü Yoannis'in kızı ve ve Uzun-Hasan'ın karısı) 292, 294, 295, 321
Eleni (Bizans imparatoriçesi) 24
Eleni (Sırp kraliçesi) 280, 281, 287
Eleni (Trabzon imparatoru David Komninos'un karısı) 294-295
Elisabeth Morinay (Hunyadi - Janos = Yanko Hunyad'ın anası gösterilen kadın) 207

Sayfa

El-Kaaim-bi-emr-İllah (Barbaros'un ağabeysi Oruc-Reis'in ünvanı 309
El-Melik-ül-Eşref Seyfüddin (Mısır sultanı Kaytbay'ın ünvânı) 345, 363
El-Melik-ün-Nâsır — Bk.: Nâsırüddin Muhammed
El-Mütevekkil-al-Allâh "Birinci" Mısır Abbasî halîfesi) 104, 107
El-Mütevekkil-al-Allâh Ebu-Omar Osmân (BenîHafs hânedânından Tunus hükümdarı) 392
Elvan Bey (Kapucu-başı) 180, 190
Emine-Hatun (Birinci Mehmed'in haremi ve İkinci Murad'ın anası olan Dulgadırlı prensesi). 120, 147, 149, 177, 184, 222, 224
Emîr-Ali (İmralı adası fâtihi) 8
Emîr Ali-Çelebi (Emîr-Sultan'ın oğlu) 197
Emîr Beg (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın veziri Bektaş-oğlu Emîr Bey) 322
Emîr Hüseyn (Mâverâünnehir hanlarından, Timur-Leng'in kaynatası) 150
Emîr-Özbek "Atabek" (Kölemen baş-kumandanı) 385, 388-391
Emîr-Efendi "Buhârâlı" — Bk.: Emîr-Sultan
Emîr-Sultan/Buhârâlı Emîr-Efendi (Meşhur mutasavvıf Şemsüddin Mehmet). 125, 188, 196, 197
Emîr Süleyman — Bk.: Süleyman-Çelebi.
Emîr-Şâh (Mevlânâ sülâlesinden) 41
Er-Tana Bey (Orta-Anadolu hühümdarı Alâüddin Er-Dana Bey. 126
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Ertana-oğulları" maddesine bakınız.
Ertuğrul Bey (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından). 131
Ertuğrul-Gazi (Süleymanşâh'ın oğlu ve Osman Gazi'nin babası) 1, 2, 85
Es'ad Efendi (Kütüphâne sâhibi) 199
Eu "Comte d' —" Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105
Eugène IV (Papa) 208
Euthymius/Eftim (Bulgar patriki) 100
Evrenos (Osmanlı menbâlarında "Barsuk/Bursuk" gibi isimlerle de anılan Bursa tekfuru: Bunu "Gazi-Evrenos Bey" le birleştiren bir rivayet varsa da doğru olmaması lâzımgelir). 12
Bk.: Bursa/Bursuk/Barsuk.
Evrenos Bey "Gazi —" (Evrenos-oğulları'nın ceddi) 27, 39, 40, 47, 56, 64, 77, 95, 108, 112, 156, 160, 163, 165

F

Farac (Mısır Kölemen sultanı El-Melik-ün-Nâsır Nâsıruddin Farac). 119, 128, 142, 143, 151
Fatih (Istanbul Fatihi Sultan Mehmet) — Bk.: Mehmet "İkinci —"
Fatma-Hatun (Yıldırım Bâyezid'in bâzan Fatma-Sultan şeklinde bahsedilen kızı) 133, 136, 148, 153
Fâzıl Bey — Bk.: Gazi Fâzıl Bey.
Feleküddin Dundar Bey (Hamîd-oğullarından) 65
Fenârî — Bk.: Şemsüddin-i Fenârî.
Ferdinand I (Napoli kralı). 289, 300, 342, 345, 347
Ferdinand I (Aragon ve Sicilya kralı). 174
Ferdinand V (Aragon ve Kastil kralı) 388
Ferhad Bey (İkinci Bâyezid devri ümerâsından) 385-386
Ferhad Bey/Paşa (Yavuz'un maiyyetinden: Sonradan vezir olmuştur) 421
Filântropinos (Bizans kumandanlarından: Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın ceddi) 266

Sayfa

Filispoli (Osmanlı menbâlarına göre Filibe tekfuru) 39

Firuz Ağa (Fatih devri ümerâsından: Rumeli-Hisarı'nın ilk kumandanı) 231

Firuz Bey (Antalya sancak-beyi) 91, 193, 204

Firuz Bey (Vidin fâtihi Hoca-Firuz Bey) 85, 96, 130, 132, 148, 155, 204

Firuz Bey (Silistre muhâfızı) 189

Firuz Bey (İşkodra sancak-beyi) 401

Francesco Cybo (Papa Sekizinci İnnocent'ın oğlu) 390

Francesco Gattilusio (Adalar denizinde bir dukalık kuran Ciniviz asilzâdesi) 277

Francesco Priuli (Venedik cumhuriyetinin ilk Kıbrıs kumandanı) 387

Franco Acciajuoli (Atina dukası) 111, 283, 284

François / Francesco Gattilusio Midilli Ciniviz dukası) 57

Frédéric (Napoli kralı) 406

Fragose (Papalık donanma kumandanı, kardinal) 363

Friedrich von Hohenzollern "Graf—" Niğbolu muharebesine iştirâk eden Alman asilzâdesi) 105

G

Gaffar-Şah (Uzun-Hasan'ın Venedik elçisi) 321

Gazi Abdurrahman — Bk.: Abdurrahman-Gazi.

Gazi Fâzıl Bey (Şehzâde Süleyman Paşa'nın maiyyetinden) 27

Gazi Hayrüddin Paşa (Barbaros'un ünvânı). 311
Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa

Gazi Timürtaş Paşa / Sarı-Timürtaş Paşa — Bk.: Timürtaş Paşa "Gazi —"

Gedik-Ahmed Paşa (Vezir-i-a'zam: Eski telâffuziyle Gedük-Ahmed Paşa) 266, 293, 317-320, 322, 323, 325, 329, 331, 334, 337, 338,

Sayfa

341, 344-346, 354, 355, 357, 358, 361 - 368, 376 - 380, 402.

Gem / Gemes / Dschem / Dzim / Tschem / Zizim / Zizimi (Cem-Sultan'ın Garp dillerinde tahrife uğrıyan isminin muhtelif şekilleri) 400

Gennadios Skholarios (Istanbul'un fethi üzerine Fatih'in tâyin ettiği ilk Rum - Ortodoks patriki: Asıl ismi Yeorğios Kurtesis'dir) 241, 250, 263, 264

Georges Brankoviç — Bk.: Brankoviç.

Georges Czernoviz / Çernoviç (Karadağ prensi) 401

Georges Kastriota (Arnavut sergerdesi İskender Bey'in dedesi) 78

Georges Kastriota (Arnavut sergerdesi İskender Bey'in Hıristiyan ismi) — Bk.: İskender Bey.

Georges Thopia (Arnavutluk beylerinden) — Bk.: Thopia Georges —"

Gronimo Novello (Venedik ordu kumandanı) 339

Gevher-Han Sultan (Fatih'in kızı, Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın gelini, Uzun-Hasan oğlu Uğurlu-Mehmet Bey'in karısı ve Akkoyunlu hükümdarı Sultan Ahmed'in anası) 353, 358

Ghion Kastriot (Arnavut sergerdesi İskender Bey'in babası) 189, 219, 220

Ghion/Jen Kastroit (Arnavut sergerdesi İskender Bey'in oğlu) 312

Gıyasüddin (Birinci Mehmed'in lâkabı). 170

Gıyâsüddin Mehmet (Er-Tana oğullarından) 36

Gıyâsüddin Mes'ud "İkinci —" (Adolu Selçukîlerinden) 3, 4, 6

Giacomo Pignatelli (Napoli elçisi) 406

Giovanni Dario (Venedik murahhası) 342

Giovanni di Capistrano (İtalyan papaslarından) 279, 280

Sayfa

Giovanni Longo di Giustiniani (Fatihe karşı Istanbul müdâfaasına iştirâk eden Ciniviz kumandanı) 237, 253, 254
Giustiniani — Bk.: Giovanni Logo di Giustiniani ve Marco Giustiniani.
Gonzalvo de Cordova (İspanyol amirali) 409
Greguar / Grégoire (Sırp kralı Georges Brankoviç'in oğlu) 205, 281
Grigorios Mammas (Son Bizans patriki) 241, 256, 257, 263
Guillaume de Villehardouin (Mora Fransız prensi) 77
Guillaume de Munte "Frère —" (İzmir Şövalyelerinin reisi)
Gûrânî — Bk. : Molla-Gûrânî.
Guy de la Trémouille (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105
Gülbahar-Hatun (İkinci Bâyezid'in anası?) 221, 223, 359
Gülçiçek-Hatun (Yıldırım Bâyezid'in anası) 33
Gün-doğdu Bey (Süleymanşâh'ın oğullarından ve Ertuğrul-Gazi'nin kardeşlerinden) 2
Gündüz Bey/Gündüz-Alp (Ertuğrul Bey'in oğullarından ve Osman-Gazi'nin kardeşlerinden) 1

H

Hâce-Ali (Şâh-İsmail'in dedelerinden) 413
Hacı-Bayram (Anadolu Türklüğünün mânevî ve ruhânî muhâfızı sayılan büyük Türk velîsi: Asıl ismi "Nu'man" dır) 195, 196, 229, 286
Hacı-Bektaş (Büyük Türk velîsi) 41
Hacı-Bey "Aydın Bey oğlu —" (Otluk-beli muharebesinde Uzun-Hasan ordusuna esir olan Osmanlı ümerâsından 325

Sayfa

Hacı-Bey-Çelebi (Türkmen beylerinden) 146
Hacı-Giray (Kırım hanı) 334, 335
Hacı-Hamze (Karaman-oğullarından) 408
Hacı-İlbey/İlbeyi (Evvelâ Karası ve sonra Osmanlı ümerâsından ve ilk Rumeli fâtihlerinden) 27, 39, 42
Hacı-İvaz Paşa (Birinci Mehmet ve İkinci Murad devirleri vüzerâsından, Bursa'daki Yeşil-Câmi mimârı) 171, 179, 182, 186
Hacı-Mehmet (Akkoyunlu hükümdarı Uzun - Hasan'ın Venedik elçisi) 321
Hacı Paşa (Vezir-i-a'zam) 50
Hacı-Paşa (XV inci asır Osmanlı hekimlerinden 161
Hacı-Şadgeldi (Amasya beyi) 96, 97, 99
Hadım-Ali Paşa (Vezir-i-a'zam) 365, 387-389, 411, 412, 415, 416, 419, 420, 422
Hadım-İsmail Bey (Kapdan-ı-Deryâ) 330
Hadım-Süleyman Paşa (Fatih devri ümerâsından) 331, 332, 335, 338, 340, 349, 383, 393
Hadice-Begüm (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın kızkardeşi) 412
Hâfız Paşa (Vezir-i-a'zam) 200
Hafsa-Hatun (Kanunî Sultan Süleyman'ın anası: İsminin "Ayşe-Hatun olduğu hakkında da bir rivayet vardır) 400
Hairadin / Haradin / Cheredin / Airadin / Hariadan / Tchereddine /Hariaden/Ariodant/ Ariadeno / Cairodino / Hariadenus (Barbaros'un "Hayrüddin" ünvanının Avrupa dillerinde aldığı muhtelif şekiller) 310
Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa.
Halid-ibnü-Zeyd — Bk.: Ebu-Eyyûb-i-Ensârî.
Halil Bey (Karamanoğullarından) 304

Sayfa

Halil Bey (Orhan-Gazi'nin oğlu) 25, 29, 31, 33, 83
Halil Bey (Ramazan-oğullarından 385
Halil Paşa "Birinci—" "Çandarlılardan) Bk.: Çandarlı-Hayrüddin Kara-Halil Paşa.
Halil Paşa "Osmancıklı İmamzâde—" (Vezir-i-a'zam) 50
Halil Paşa "İkinci" (Çandarlılardan) — Bk.: Çandarlı Halil Paşa.
Halil Paşa (İkinci Bâyezid devrinde Rumeli beylerbeyi) 388
Halil Yahşı Bey (İkinci Murad devri ümerâsından) 191, 192
Halime-Hatun — Bk.: Hatice/Hadice-Hatun.
Hamdî (İstanbul fethinin mânevî kahramanı Ak-Şemseddin'in küçük oğlu olan "Yûsuf ve Züleyhâ" şâiri Hamdullah-Çelebi'nin şiir mahlası) 414
Bk. : Hamdullah Hamdî-Çelebi·
Hamdullah — Bk. : Şeyh Hamdullah.
Hamdullah Hamdî-Çelebi (Yûsuf ve Züleyhâ şâiri : Asıl ismi "Ahmed Hamdullah-Çelebi" dir; şiirde "Hamdî" mahlasını kullandığı için "Hamdullah-Hamdî" ismiyle de anılır). 286, 414
Hamîd Bey (Osman-Gazi'nin oğullarından) 19
Hâmid-i Aksarâyî (Hacı-Bayram'ın mürşidi) 195
Hamze (Arnavut İskender Bey'in yeğeni) 220, 281
Hamze Bey (İzmir-oğlu) 191
Hamze Bey "Firuz-Bey-zâde — " Fatih devrinde Antalya sancak-beyi) 193, 304
Hamze Bey/Paşa (Fatih devrinde Kapdan-ı Deryâ). 243, 253, 254, 272, 277, 278, 330
Hamze Bey (Fatih devrinde Vidin muhâfızı) 298
Hamze Bey "Şarabdar —" (İkinci

Sayfa

Muradın lalası) 177, 178, 192, 211, 213, 293
Hamze Bey "Yahşı-Bey-zâde — " İkinci Bâyezid devrinde Devşirmelerin idâm ettirdikleri ikinci vezir Kara-Mustafa Paşa'nın babası) 357, 359, 364, 365, 366
Hamzevî (Meşhur şâir Ahmedî'nin kardeşi, "Hamze-nâme" müellifi 161
Hasan — Bk· : Ulubadlı - Hasan.
Hasan Ağa "Kara-Sübaşı — " "İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in kardeşi ve Yıldırım Bâyezid'in İzmir muhâfızı: Aydın-oğullarından olmak ihtimali vardır). 89, 152
Hasan Ağa "Segban-başı/Yaya-başı—" (Yıldırım Bâyezid ve fetret devirleri ümerâsından) 136, 160
Hasan Ağa (Fatih devrinde Yeniçeri-ağası) 279
Hasan-Alp (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından 2
Hasan Bey (İkinci Murad'ın oğlu) 227
Hasan Bey (İkinci Murad devrinde Arnavutluk'da "Kroya =Akçahisar" muhâfızı) 220
Hasan Bey (Taşan-oğullarından 115
Hasan Bey "Melik-Ahmed-oğlu—" Şarkî-Karahisar beyi) 178
Hasan-Çelebi (İsfendiyar-oğullarından İsmail Bey'in oğlu, Bolu sancak-beyi) 291
Hasan Dulgadır Bey (Dulgadır-oğullarının ceddi) 120
Hasan-ı-Dirâz / Hasan-ı-Tavîl (Uzun-Hasan isminin mustalah şekilleri) 327
Bk.: Uzun-Hasan.
Hasan Paşa (Barbaros'un oğlu) 310
Hasan Paşa (İkinci Bâyezid devri ümerâsından ve Yavuz'a karşı şehzâde Ahmed taraftarı) 422

Sayfa

Hâs-Murad Paşa (Fatih devrinde Rumeli beylerbeyi) 325

Hâs-Yunus Bey / Paşa (Kapdan-ı-Deryâ). 243, 277, 278, 331

Hatice / Hadice-Hatun (Candar-oğulları hânedanından, İkinci Murad'ın karısı: Fatih'in anası olduğu hakkında bir rivayet bulunan bu prensesin ismi "Halime" şeklinde de gösterilir) 190, 201

Hayrüddin (Bâyezid câmii mimârı) 411

Hayrüddin-Reis (Barbaros'un lâkablarından — Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa ve Hairadin.

Hayrüddin Paşa "Çandarlı—" (Vezir-i a'zam) — Bk.: Çandarlı-Hayrüddin Kara-Halil Paşa.

Hazret-i Meryem (Îsâ-Peygamber-in anası) 188, 251

Heleni / Eleni (Kantakuzinos âilesinden, Salona düşesi) 111

Henri de Bar (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105

Heraklios (Bizans imparatoru) 245

Hersek-oğlu / Hersek-zâde — Bk.: Ahmed Paşa.

Hızır / Hızır-Reis (Barbaros'un ismi) — Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa.

Hızır Bey (İsfendiyar - oğullarından) 178

Hızır Bey "Celâl-zâde —" (İlk İstanbul kadısı ve ve "Tazarruât" sâhibi Sinan Paşa'nın ilmi ve adâletiyle meşhur babası Hızır-Bey-Çelebi) 204, 268, 269

Hızır Bey (Germiyan-oğullarından İkinci Ya'kub Bey'in kardeşi) 194

Hızır Bey (Fatih devri ümerâsından 294, 386

Hızır-Bey-Çelebi — Bk. : Hızır Bey "Celâl-zâde —"

Hızır-dânişmend (Vezir-i-a'zam Koca-Mehmet Paşa'nın babası) 50, 195

Sayfa

Hızır-Şâh Bey (Saruhan beyi) 88, 122, 137, 138, 152, 153

Hoca-Firuz Bey (Vidin fâtihi) — Bk. : Firuz Bey.

Hoca-Nizâmüddin Mehmet Paşa — Bk. : Koca-Nizâmüddin Mehmet Paşa.

Hocendî / Hocantı-oğlu (Karaman-oğlu Kasım Bey'in veziri) 382

Holofira — Bk. : Nilüfer-Hatun.

Hondi-Hatun (Yıldırım Bâyezid'in kızı) 197

Hoşkadem (Mısır Kölemen sultanı) 318

Hunyadi Janos—Bk.: Yanko Hunyad.

Hurrem Bey (Fatih devrinde Rumeli beylerinden, "Jajce = Yayça" muhâfızı) 304

Husrev "Molla—" (Şeyh-ül-İslâm) 212, 217, 238, 250, 269

Husrev (Eski İran hükümdarlarından : Dîvan edebiyatında "muhteşem padişah" mânâsına kullanılır) 376

Hümâ-Hatun (Fatih'in anası) 201, 202, 212

I

Işık (İkinci Bâyezid'e sûikasd teşebbüsünde bulunan Şiî fedâîsinin lâkabı : (Derviş, kalender) 393

İ

İbrahim Bey "Sultan —" (Karaman-oğullarından). 115, 194, 202, 203, 210, 213, 221, 229, 303, 304, 408

İbrahim Bey (Orhan-Gazi'nin oğullarından) 24, 33

İbrahim Bey (Birinci Murad'ın oğullarından) 83

İbrahim Bey (İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in babası) 125

İbrahim Bey "İkinci —" (İsfendiyar-oğullarından) 190, 201, 291

İbrahim Paşa "Çandarlı —" Vezir-i-a'zam) — Bk.: Çandarlı-İbrahim Paşa "Birinci"

Sayfa

İbrahim Paşa "Çandarlı —" (Vezir-i-a'zam) bk.: Çandarlı-İbrahim Paşa "İkinci".
İlyas (Barbaros'un küçük kardeşi) 310 311, 316
İlyas (Fatih camii mimarlarından) 316
İlyas Bey (Germiyan-oğullarından İkinci Ya'kub Bey'in kardeşi) 194
İlyas Bey "Birinci—" "Menteşe-oğullarından Muzafferüddin İlyas Bey) 122, 137, 192, 229
İlyas Bey "İkinci—" (Menteşe-oğullarından) 229
İlyas Bey "Şarabdar —" (Birinci (Birinci Mehmed'in oğullarından şehzâde Küçük-Mustafa'nın lalası) 188, 189
İmirze — Bk.: Mirzâ.
İmperialis (Galata "Podestat" sının İstanbul müdâfaasına iştirâk eden torunu) 262
İnce-Balaban Bey (Sofya fâtihi) — Bk.: Balaban Bey.
İnnocent VIII (Papa) 389, 390
İosafa / Giosafa Barbaro (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdinde Venedik elçisi) 320, 321
İrina Dragaş / Dragasis (Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos'un anası) 228, 240
İrini (Bizans imparatoriçesi) 24
İrini (Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un Orhan oğlu Halil Bey'e varan kızı) 31
İsâ Bey (Aydın-oğullarından) 88, 122
İsâ Bey (Evrenos-oğullarından) 189, 190, 209, 275, 302, 343, 410
İsâ Bey (Karaman-oğullarından) 194
İsâ-Çelebi (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından) 91, 131, 134, 136, 143, 144, 146, 147, 149, 150, 152 - 154, 182
İsfendiyar Bey (Candar-oğullarından) 97, 99, 137, 150, 156, 158, 176 - 180, 190, 194, 201, 232
İshak (Barbaros'un ağabeysi) 310, 311

Sayfa

İshak Bey (Karaman-oğullarından) 303, 304, 306, 330
İshak Bey "Firuz-Bey-oğlu —" (İkinci Murad ve Fatih devri ümerâsından) 204, 205, 211, 316
İshak-Davud Paşa (Fatih devri ümerasından: Belki yukarıki İshak Bey'dir). 281
İshak Paşa (Veziri-a'zam) 213, 229, 230, 253, 266, 313, 315, 318, 323, 337, 354, 357, 358, 361, 362, 364, 366, 376-380, 401, 402
İsidore (Kardinal) 240, 263
İsidore (Ayasofya mimarlarından) 259
İskender Bey / Skanderbeg / Skanderbega / George Kastriota İsyan hareketleriyle meşhur Arnavut sergerdesi). 78, 173, 189, 190, 219-223, 275, 276, 281, 289, 300, 301, 303, 305, 311, 312, 320, 338-341
İskender Bey "Mihal-oğlu—" (Fatih devri ümerâsından) 343, 391, 392
İskender-Çelebi "Karaca-bey-oğlu—" İkinci Bâyezid devri ümerâsından) 389
İskender Paşa (Bosna beylerbeyi) 405, 407, 410
İsmail Bey "İsfendiyar-oğlu—" Candar-oğulları ismiyle de anılan sülâlenin son müstakil hükümdarı) 234, 248, 291, 292, 296
İsmail Bey "Hadım—" Bk.: Hadım-İsmail Bey
İvan III "Vasilyeviç" (Büyük-İvan ismiyle de anılan Moskova prensi yahut büyük-dukası) 333, 394
İvaniç (Sırp prensi). 68
İvaz Paşa — Bk.: Hacı-İvaz Paşa
İyâs "Molla—" (Cem-Sultan'ın İkinci Bâyezid'e gönderdiği elçi) 361
İzzüddin Mes'ûd-ı Şîrâzî (Timur-Leng'in hususî hekimlerinden 140

Sayfa

J

Jecques (Kıbrıs kralı) 387
Jecques de Milly (Rodos Şövalyeleri Üstâd-ı-az'zamı) 276
Jacques de Sassenage "Baron —" Cem-Sultan'ın Fransadaki sevgilisi Madmazel "Philippine-Hélène de Sassennage"ın babası) 375
Jean-Albert (Lehistan kralı) 402, 404
Jean de Vienne "Amiral -" (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105
Jean II "le Bon" (Fransa kralı) 105
Jean-sans-Peur / Korkusuz- Jan Fransa kralı İkinci Jean'ın Niğbolu muharebesindeki Fransız ordusuna kumanda eden torunu, Nevers kontu) 105, 106, 118
Justinien (Şarkî-Roma İmparatoru 174, 259

K

Kadı-Bürhânüddin Ahmed (Sıvas hükümdarı) 86, 92, 96-99, 112, 114, 116, 117, 125, 141, 142, 146, 292
Kadı- İsrâîl (Simavna kadısı) 161
Kadı-Mahmud (Akkoyunlu ulemâsı) 327
Kalem Bey (Danişmend-oğullarından, Karası Bey'in babası) 22
Kalo-Yuannis / Kalo-Yani (Bizans prenslerinden; Osmanlı menbâlarında "Kalayon" ve Kalyon" şekillerinde bahsedilir) 23
Kalo-Yani (Trabzon İmparatoru Dördüncü Yoannis Komninos) 227, 292, 294
Kansu-Gavri/Gori (Mısır Kölemen sultanı) 416
Kantakuzinos — Bk.: Yoannis VI "Kantakuzinos ve Matheos Kantakuzinos.
Kanunî (Birinci Süleyman) 38, 101, 234, 274, 276, 310, 311, 344, 349, 352, 354, 359, 393, 400, 415, 417.
Kara-Ali Bey (Aygut-Alp oğlu) 8, 10, 20, 23, 59, 92, 149

Sayfa
Karabıyık-oğlu Hasan (Teke'de isyan çıkaran ve "Şah-kulu" lâkabı Osmanlı menbâlarında "Şeytan-kulu" şekline sokulan Safavî halîfesi) 418, 422
Kara-bulut (Yavuz Sultan Selim'in hayatını kurtaran meşhur at) 421
Karaca-Ahmed "Zeynüddin—" Dulgadır beyliği müessisi) 120
Karaca-Balaban-Çavuş (Osman-Gazi'ye gönderilmiş olduğundan bahsedilen Selçukî elçisi) 4
Bk.: Ak-Timür.
Karaca Paşa (İkinci Murad'ın eniştesi olan Anadolu beylerbeyi) 215, 361
Karaca Paşa — "Dayı—" (Fatih devrinde Rumeli beylerbeyi) 235, 236, 253, 279
Kara-Devletşâh Bey (Anadolu Türkmen beylerinden) 145
Karagöz-Mehmet Paşa (Karaman beylerbeyi) 385, 386, 389
Karagöz Paşa / Çeşm-i-siyâh Paşa (Anadolu beylerbeyi) 418, 419
Kara-Halil Paşa "Çandarlı—" (Vezir-i-a'zam) Bk.: Çandarlı-Hayrüddin Kara-Halil Paşa.
Kara-Hasan (Sapienza zaferi kahramanlarından, Burak-Reis'in bindiği geminin şanlı suvârisi) 406
Kara-Hasan-oğlu (Şehzâde Süleyman Paşa'nın maiyyetinden) 27
Karaman (Karaman-oğullarından) 303, 304
Karamânî-Mehmet-Çelebi (Nişancı)— - Bk.: Karamânî/Tevkıî-Mehmet Paşa.
Karamânî / **Tevkıî-Mehmet Paşa** (Vezir-i-a'zam). 317, 337, 338, 342, 344, 349, 352, 354, 356-359, 364, 366, 376, 380
Kara-Mustafa Paşa "Hamze-Bey-oğlu—" (İkinci Bâyezid devrinde Devşirmelerin idâm ettirdikleri ikinci vezir 357-359, 364-366, 379, 380

Sayfa

Kara-Mürsel Bey (Osman-Gazi devri ümerâsından) 2, 11, 20
Kara-Rüstem "Karamanlı—" (İlk Osmanlı ulemâsından) 40, 41
Karası Bey (Danişmend-oğullarından Kalem Bey'in oğlu ve kendi adını taşıyan beyliğin müessisi) 22
Kara-Sübaşı Hasan Ağa — Bk.: Hasan Ağa "Kara-Sübaşı—"
Kara-Tekin / Kara-Tegin (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından). 2
Kara-Timürtaş Paşa — Bk.: Timürtaş Paşa "Kara".
Kara-Yoluk / Kara-Yölük / Kara-Yülük / Kara Yuluk / Kara-Yölek — Bk.: Bahâüddin Kara-Osman.
Kara-Yusuf (Karakoyunlu hükümdarı) 122, 126-128, 143, 151, 178
Karışdıran-Süleyman Bey — Bk.: Süleyman Bey "Karışdıran—".
Kasım Bey (Orhan-Gazi'nin oğullarından) 25, 33
Kasım Bey (İsfendiyar-oğullarından 176-178, 190, 232, 248
Kasım Bey (Karaman-oğullarından 114
Kasım Bey (Karaman-oğullarından) 303, 304, 306, 313, 322, 323, 328, 329, 365, 367-371, 373, 379, 382, 384, 387
Kasım-Çelebi (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından) 131, 133, 135, 136, 148, 153
Kasım-Çelebi (Yıldırım-Bâyezid'in torunu ve Süleyman-Çelebi'nin oğlu) 228, 229
Kasım Paşa (İkinci Murad devrinde Rumeli beylerbeyi) 209
Kastalânî — Bk.: Muslihuddin-i-Kastalânî.
Kastriota (Arnavut sergerdesi Georges Kastriota) — Bk.: İskender Bey.
Katherina — Bk.: Ekatherini Komnini.
Kayserili-Dâvûd / Dâvûd-i-Kaysarî (İlk Osmanlı müderrisi) 20

Sayfa

Kaytbay (Mısır Kölemen sultanı El-Melik - ül - Eşref Seyfüddin Kaytbay) 322, 345, 363, 364, 367, 368, 384, 386, 392
Kazancı-Doğan Bey (Fatih devrinde Yeniçeri-ağası) 230
Kazıklı-Voyvoda — Bk.: Wlad IV.
Keklik-Mustafa / Leylek - Mustafa
Kemal-Reis (Osmanlı kapdanlarından) 388, 404, 405
Kemâlüddin Hüseyn Bey (Hamîd-oğullarından) 64, 65, 71, 91, 172
Kestelli — Bk.: Muslihüddin-i-Kastalânî.
Kılıc-Arslan (Tâcüddin-oğularından) 115
Kılıc-Arslan Bey (Alâiyye beyi) 317
Kızıl-Ahmed Bey (İsfendiyar-oğullarından) 291, 292, 296, 322
Kinis (Tımışvar kontu) 344, 393, 394
Kirişci "Güreşci?" (Çelebi Sultan Mehmed'in lâkabı) 168
Koca-Hızır (İkinci Murad'ın Varna zaferinde Macar kralı Lâdislas'ın kafasını kesen asker) 215
Koca-Mahmud Ağa (Birinci Murad devrinde Bursa Kadısı) 64
Koca-Mustafa Paşa (Vezir-i-a'zam) 397, 398, 405, 411, 422
Koca-Nizâmüddin Mehmet Paşa "Amasyalı Hızır-dânişmend oğlu—" Vezir-i-a'zam) 50, 195
Konstantin / Constantin I (Roma İmparatoru Büyük-Konstantin 18, 256
Konstantinos Dragasis / Dragaş (Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantin). 218, 219, 227, 228, 230, 231, 234, 239, 240, 247-249, 252, 254, 259, 261, 263, 272, 273, 282, 286, 288, 331, 396
Konur-Alp (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından) 2, 10, 12, 15, 16
Korkud (Oğuz destanındaki Türk velîsi Korkud-Ata) 225

Sayfa

Korkud (İkinci Bâyezid'in oğlu Ebu-l-Hayr Mehmet Korkud) 358, 409, 414-418, 420, 423, 424
Kossariç-oğulları — Bk.: Vlâdislâs ve Vlâdko "Kossariç-oğlu—"
Konstantin (Köstendil Bulgar prensi) 52, 53, 78
Konstantinos Paleoloğos (Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un oğullarından) 197
Koyunluca-Ahmed (Büyük Türk velîsi Hacı-Bayram'ın babası) 195
Körgen (Timur-Leng'in lâkabı: Mongolcada "dâmad" mânâsına gelir). — 150
Bk. : Timur-Leng.
Kör-Şahmelik (Musâ-Çelebi'nin veziri) 165
Köse-Mihal (Mihal-oğulları'nın ceddi Abdullah Mihal: İhtidâsından evvelki ismi "Mihail Koses / Michel Kocźe" şekillerinde gösterilir; "Köse Mihal" ile "Mihal-Gazi" nin ayni şahsiyyet olup olmadığı ihtilâflıdır) 5, 8, 9, 12
Kötürüm-Bâyezid (Candar-oğullarından) 97
Krali-Marko — Bk.: Marko Kraliyeviç.
Kula-Şahin Paşa (İkinci Murad ve Fatih devirleri ümerâsından, Rumeli beylerbeyi ve sonra vezir) 208, 267
Kurt-Hasan Bey (İzmir-oğlu) 191
Kutbüddin (Şehzâde Îsâ-Çelebi'nin Timur-Leng'e gönderdiği elçi) 143
Küçük-Ahmed (İkinci Murad'ın oğullarından) 227
Küçük-Davud Paşa / Dâvud Pâşây-ı Sânî (Kapdan-ı-Deryâ) 405
Küçük-Mustafa (Karaman-oğullarından) 304
Küçük-Mustafa (Birinci Mehmed'in oğullarından) 182, 188, 189

L

Ladislas / Vladislas / Wladislas IV

Sayfa

(İkinci Murad'ın Varna zaferinde maktul düşen Lehistan ve Macaristan kralı). 206, 207, 208, 210, 215
Ladislas V (Macaristan kralı ve Almanya imparatoru İkinci Albert'in oğlu, Macar kralı) 206, 207, 221, 249
Ladislas VI (Macar kralı) 404, 411
Lala-Şahin Bey / Paşa (Rivayete nazaran hânedandan olmıyan ilk Rumeli beylerbeyi) 38-43, 47, 50, 52, 55, 56, 59
Layko (Ulah prenslerinden) 42
Layoş I / Büyük Layoş / Büyük Louis / Louis I d'Anjou (Macar kralı). 42, 46, 98
Lâzar (Sırp kralı, Brankoviç-oğlu—) 205, 280, 281, 287
Lâzar Grebliyanoviç / Las - oğlu / Laz-oğlu (Sırp kralı: Osmanlı menbâlarında bunun muharref isminden dolayı Sırp milletine "Laz" ismi de verilir!) 54, 58, 71, 75, 76, 78 - 80, 85, 87, 100, 108, 140
Lazkovitz (Transylvania=Erdel voyvodası) 106
Leonardo (Aya - Mavri, Zanta ve Kefalonya adalarının Venedikli dukası) 345, 377
Leonardo Bettini (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdinde Venedik elçisi) 320
Leys Bey (Menteşe-oğullarından: Osmanlı menbâlarında bu prense umumiyetle "Üveys" ismi verilir). 192, 193, 229
Loredano (Venedik kapdanlarından) 405, 406
Louis I d'Anjou — Bk.: Layoş I.
L. Quirini (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdinde Venedik elçisi) 320
Ludovico (Kardinal) 282
Luigi Loredano (Venedik amirali) 303
Lukas Notaras (Son Bizans Başvekili) 241, 250, 263, 265

Sayfa

Lûtfi Bey (Alâiyye beyi —) Bk.: Abdüllâtif Bey.
Lûtfi Bey (Fatih'in Venedik'e gönderdiği elçi) 343

M

Mahmud (İkinci Bâyezid'in oğullarından) 414
Mahmut Ağa (Fatih devrinde Azeb-Ağası) 326
Mahmut Bey (Birinci Mehmed'in oğullarından) 182, 184
Mahmud Bey "Turgut-oğlu—" (Ana tarafından Karaman hânedânına mensup olan İçel beyi) 382, 387, 409
Mahmut-Çelebi (İkinci Murad'ın eniştesi ve Vezir-i-a'zam Çandarlı Halil Paşa'nın kardeşi ve bir rivayete göre de oğlu 190, 209, 210
Mahmud-Çelebi (Tâcüddin-oğullarından) 115
Mahmud-Han "Sultan—" (Çingiz hânedânından) 131, 151
Mahmud Paşa / Mahmud Pâşây-ı-Velî (Vezir-i-a'zam) 204, 239, 266. 267, 278, 281-283, 287, 290, 291, 299, 302-304, 306, 314, 323, 325-331, 337, 354, 366
Mahomet I (Birinci Mehmed'in Avrupalılarca muharref ismi) 168
Mahomet II le Conquérant (Fatih'in muharref ismi) 226, 235
Mal-Hatun / Malhun - Hatun / Bâlâ - Hatun / Râbia - Hatun Osman - Gazi'nin haremi ve Şeyh Edebali'nin yahut Ömer bey isminde birinin kızı) 13
Malkoç-Mustafa Bey (Yıldırım Bâyezid devrinde Sıvas muhâfızı) 125
Malkoç-oğlu — Bk.: Bali/Balı Bey.
Mammas — Bk.: Grigorios Mammas.
Manuil Kantakuzinos (Mora despotu) 77
Manuil II Paleoloğos (Bizans imparatoru) 56, 57, 61, 62, 87-89, 92-95, 97, 102-104, 109-110, 112, 119, 121-124, 135, 142, 144, 145, 147, 153, 164, 166, 170, 173, 174, 176, 181, 182, 184, 185, 187, 188, 197, 218, 233, 240
Mara (İkinci Murad'ın karısı olan Sırp Prensesi) 200, 203, 227, 280, 281
Marche "Comte de la —" (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız âsilzâdelerinden) 105
Marce Giustiniani (Venedik cumhuriyetinin Bozcaada kumandanı) 62
Maria (Bizans prenseslerinden) 277
Marika (Bizans prenseslerinden) — Bk.: Belâkonya.
Marko Kraliyeviç / Krali - Marko Balkan İslâvlarının efsânevî kahramanlarından) 78
Matheos Kantakuzinos (Bizans imparatoru) 30, 77, 90
Mathias Korvin (Hunyadi - Janos= Yanko Hunyad'ın oğlu olan Macar kralı) 207, 298, 300, 303, 304, 320, 336, 342, 382, 393
Maximillian I (Almanya imparatoru) 393, 396, 398
Megal - Malistori / Megal - Mastori (Rodos Şövalyeleri Üstâd-ıa'zamına Osmanlı menbâlarında verilen ünvan: Yunancanın "Meğâlo - Maistor / Meğas - Mastoris" şekillerinden muharref) 370, 374
Mehmed (İkinci Bâyezid'in oğullarından) 414
Mehmet "Birinci—" (Osmanlı padişahı Çelebi Sultan Mehmet) 16, 50, 51, 64, 70, 84, 85, 99, 104, 120, 130-132, 134-136, 143, 145-147, 149-157, 161-185, 190, 192, 195, 197, 198, 202, 215, 222, 224, 225, 297, 303, 361
Mehmet "İkinci—" (Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmet) 16, 35, 38, 50, 74, 78, 83, 98, 111, 124, 147, 149, 177, 187, 188, 190, 197, 199, 200-202, 207, 211, 212, 214-222, 224, 226-233, 236-238, 240, 241,

Sayfa

243, 245-253, 255-306, 308, 311-318, 320-338, 340-357, 359-366, 371, 372, 374-380, 383-384, 390, 393, 394, 399-403, 406, 410, 422, 424.

Mehmet Bey "Firuz Bey oğlu—" (Fatih devri ümerâsından) 274

Mehmet Bey " Hızır Bey oğlu — " (İkinci Bâyezid devri ümerâsından) 386

Mehmet Bey (Karaman-oğullarından) 112-115, 133, 137

Mehmet Bey (Karaman-oğullarından) 135 154, 155, 156, 171-173, 193, 194

Mehmet Bey (Dulgadır-oğullarından) — Bk.: Nâsıruddin Mehmet Bey.

Mehmet Bey (Menteşe-oğullarından) 89, 97

Mehmet Bey (Mihal-oğullarından) 159, 160, 170, 186

Mehmet Bey "Trabzonlu —" (Cem-Sultan'a tarafdar olan Ankara sancak-beyi) 368, 369

Mehmet-Çelebi (Er-Tana oğlu) 116

Mehmet Paşa "Karamânî —" (Vezir-i- a'zam) Bk·: Karamânî/Tevkıî-Mehmet Paşa.

Mehmet Paşa "Rum—" Bk.: Rum-Mehmet Paşa.

Mehmet-Şâh (İkinci Bâyezid'in torunu ve şehzâde Şehenşâh'ın oğlu). 408, 420, 422

Melik Bey (Osman-Gazi'nin oğullarından) 19

Melik-Ahmed (Şarkî-Karahisar beyi Hasan Bey'in babası) 178

Mengli/Benli-Giray (Kırım hanı) 335, 383, 394, 400, 417

Meryem-Ana — Bk.: Hazret-i-Meryem.

Mesih Ahmed Paşa (Vezir-i-a'zam) 348, 349, 407, 408, 410, 430

Mesleme (Emevîlerden) 239

Mes'ud — Bk.: Gıyâsüddin Mes'ud "İkinci—".

Mevlânâ Celâlüddin-i Rûmî (Mevleviliğin büyük pîrî) 41, 337

Sayfa

Mezid Bey (İkinci Murad'ın Baş-Emîr-âhuru) 207

Mezid Bey (Sıvas beyi) 145, 146, 207

Michel Koeze — Bk.: Köse Mihal.

Mihail/Michel (Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un oğlu ve saltanat şerîki) 45

Mihail Abogoviç (Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın bir aralık Sırbistan despotluğuna seçilen kardeşi) 281

Mihail Kosses — Bk.: Köse-Mihal.

Mihail Paleoloğos VIII (Bizans imparatoru) 77, 261

Mihail Plechthéef / Plesttschejeff (Türkiye'ye gelen ilk Rus elçisi) 400, 404

Mihal-Gazi — Bk.: Köse Mihal.

Miloş Kapiloviç/ Kobiloviç/Kobiliç/ Obiliç / Obraviç (Birinci Murad'ı öldüren Sırp fedâîsi: Osmanlı menbâlarında Biliüş Kübile, Miloş Kobile, Viloş Kobile, Miloş Nikola ve Milos Kobliş tahriflerine tesadüf edilir). 80

Minnet Bey (Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle Anadolu'dan Rumeli'ye nakledilip Filibe civarında "Tatar-Pazarcığı"nı kuran Tatarların reisi) 178

Mintaş (Kölemenlerin Malatya valisi) 121

Mîr-Ali — Bk·: Nûr-i-Ali.

Mirçe / Mircea (Ulah prensi). 78, 95, 96, 106, 108, 156, 158, 160, 175, 179, 180, 181

Mirzâ / İmirze Bey (Karaman-oğullarından) 408

Mocenigo "Amiral—" (Niğbolu muharebesinde Tuna'nın ağzına kadar gelen Venedik donanmasının kumandanı) 106

Mocenigo "Pietro—" (Venedik amirali) 321, 327, 328

Molla-Arab — Bk.: Zeynüddin Ali.

Sayfa

Molla Gûrânî (Fatih'in hocası Şemsüddin Ahmed-ibni-İsmâîl) 238, 250, 253
Molla-Husrev — Bk.: Husrev "Molla — "
Muâviye (İlk Emevî halîfesi) 239
Muhammed-i-Evvel (Osmanlı padişahı Birinci Mehmet) 168
Muhammed-i-Sâni (İkinci Mehmet, Fatih) 212, 226
Muhammed / Mahmud - Şâh-ı-Sânî (Hindistan'da Behmeniyye sülâlesinden Dekkan hükümdarı) 384
Murad (Cem-Sultan'ın oğlu) 362
Murad (Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın Venedik elçisi) 321
Murad Bey (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın elçilikle Fatih nezdine gelen yeğeni) 293
Murad "Birinci —" (Hudâvendigâr ve Gazi-Hünkâr ünvanlarıyla anılan Osmanlı padişahı) 5, 10, 15, 17, 25, 26, 30, 32-53, 55-59, 61-66, 68-74, 76-81, 83-87, 90-92, 100, 103, 104, 108, 112, 114, 115, 138, 155, 158, 169, 172, 187, 228, 270, 289, 355, 363, 384, 395
Murad "İkinci—" (Osmanlı padişahı, Fatih'in babası). 9, 40, 57, 67, 78, 81, 95, 101, 131, 135, 147, 149, 177, 178, 180-185, 187-191, 193-223, 225, 227, 228, 231, 232, 240, 253, 265, 273, 274, 279, 280, 281, 287-289, 297, 301, 306, 311, 326, 340, 361, 393
Murad "Üçüncü—" (Osmanlı padişahı) 265, 344
Musâ-Çelebi (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından) 131, 134-136, 143, 144, 146, 147, 149, 153, 156-166, 168-171, 177, 178, 180-185, 187-191, 193-223, 240, 359, 370
Musâ Bey (Aydın-oğullarından) 137-152
Musâ Bey (İkinci Bâyezid devri ümerâsından) 385, 386
Musalon (Bizans imparatoru İkinci Andronikos Paleoloğos'un Koyunhisar muharebesinde mağlûb olan Hassa-kumandanı) 6
Musannifek — Bk.: Bastâmî
Muslihüddin (Rumeli-hisarı'nın mimârı, İstanbul fethinde kullanılan büyük topları döktüren Türk mühendislerinden) 231 - 235
Muslihüddin-i Kastalânî "Kestelli-" Anadolu ve Rumeli müşterek Kadı-askerlerinin sonuncusu) 349
Mustafa — Bk.: Küçük-Mustafa.
Mustafa "Üçüncü—" (Osmanlı padişahı) 316
Mustafa Bey (Teke-oğullarından) 91
Mustafa Bey (Aydın-oğullarından) 191
Mustafa Bey (Karaman-oğullarından) 172
Mustafa Bey (Karaman-oğullarından son hükümdar: Osmanlı menbâlarında haksız olarak "Düzmece" denilir). 408, 409
Mustafa Bey "Karaca-Ahmed Ağa oğlu — " (Preveze sancak-beyi) 407
Mustafa Bey / Paşa "Dâmâd — " İkinci Bâyezid ve Yavuz devirleri ümerâsından, Bosna beylerbeyi İskender Paşa'nın oğlu) 410
Mustafa-Çelebi (Yıldırım Bâyezid'in haksız olarak "Düzmece" denilen oğlu). 131, 135, 180, 181, 184-187, 191, 255, 362
Bk.: Düzmece-Mustafa.
Mustafa-Çelebi (Fati'in oğullarından) 306, 313, 317, 322, 325, 326, 329-331, 353, 400, 406
Mustafa Paşa — (Fatih devrinde Anadolu beylerbeyi) 340
Mustafa Paşa (Vezir-i-a'zam)—Bk.: Koca-Mustafa Paşa.
Mustafa Paşa "Kara —" — Bk.: Kara-Mustafa Paşa.
Mutahharten Bey / Taharten Bey (Erzincan beyi) 126-129, 137, 138
Muzafferüddin İlyas Bey — Bk.: İlyas Bey "Birinci —".
Müeyyed — Bk.: Şeyh Müeyyed.

Sayfa

Mükerrem-Hatun / Mükrime-Hatun "Sitti —" (Dulgadır prenseslerinden, Fatih'in haremi ve İkinci Bâyezid'in anası). 221-223, 318, 340, 346, 350, 359
Mürüvvet Bey (Kara Tatarlar beyi) 86
Mütevekkil-al-Allâh " Birinci — " Bk.: El-Mütevekkil-al-Allâh "Birinci—".

N

Nasrüddin-Hoca (Nükteleriyle meşhur Türk ahlâkçısı) 268
Nâsıruddin Mehmet Bey (Dulgadır hükümdarı ve Kadı-Bürhânüddin'in dâmâdı) 120, 166, 203
Nâsıruddin Muhammed "El-Melik-ün-Nâsır —" (Mısır Kölemen sultanı) 121
Necâtî (XV inci asır şâirlerinden) 414
Nefîse-Sultan / Sultan - Hatun (Birinci Murad'ın kızı ve Karaman hükümdarı Alâüddin Ali Bey'in haremi) 65, 66, 71, 72, 73, 92, 114, 115
Neri (Floransalı Atina dukası) 219
Nicolas / Nikola V (Papa) 240
Nicolas Gattilusio (Midilli'nin son Ciniviz dukası) 298
Nicolo (Uzun-Hasan'ın Venedik elçisi) 321
Nicolo Canale (Venedik amirali) 313, 314
Nikola (İnegöl tekfuru) 3
Nilüfer-Hatun / Ülüfer-Hatun / Holofira (Yarhisar tekfurunun kızı, Orhan-Gazi'nin karısı) 5, 24
Niyâzî (XV inci asır dîvan şâiri) 161
Nizâmî (Meşhur şâir Nizâmî-i Gencevî) 195
Nizâmüddin Ahmed Paşa "Mahmud-oğlu —" Bk.: Ahmed Paşa.
Nizâmüddin Mehmet Paşa — Bk.: Koca - Nizâmüddin Mehmet Paşa.
Nu'man (Büyük Türk velîsi Hacı-Bayram'ın asıl adı) — Bk.: Hacı-Bayram.
Nûre-Sûfî / Nura-Sofu (Karaman-oğullarından: Bu isim ihtilâflıdır) 303, 304
Nûr-i-Ali /Mîr-Ali/Nûrüddin (İkinci Bâyezid devrinde mühim bir isyan çıkaran Safavî halîfesi) 423
Nûrullah Ya'kub (Barbaros'un babası) — Bk.: Ebu-Yûsuf Ya'kub-it-Türkî.
Nûrüddin — Bk.: Nûr-i-Ali.

O

Oğuz-Han (Türk mitolojisinde en büyük hakan) 224, 225, 366
Oğuz-Han (Cem-Sultan'ın oğullarından) 358
Oğuz-Han "Yahut: Orhan?" (Karaman-oğullarından) 114, 115
Olcaytu (İlhânîlerden) 23
Olivera (Osmanlı menbâlarında "Laskızı" diye bahsedilen ve Yıldırım Bâyezid'e varan Sırp prensesi) 85, 87, 100, 131 - 133, 137, 280
Orban / Orben / Urbani (Macar dökmeci ustası) 234, 235
Orhan — Bk.: Oğuz-Han.
Orhan (İkinci Murad'ın oğullarından) 227
Orhan (Saruhan-oğullarından) 71
Orhan "Şucâüddin—" (Menteşe-oğullarından) 71
Orhan-Çelebi (Fatih'in amcası yahut Yıldırım Bâyezid oğlu Kasım-Çelebi'nin Bizans'da bulunan oğlu?). 228, 230, 255
Orhan-Gazi / Orhan Bey (Osmanlı padişahı) 2, 3, 5, 7 - 35, 39, 42, 44 - 46, 50, 66, 70, 71, 73, 77, 80, 82, 85, 103, 169, 237, 277, 343
Oruç Bey (Gazi-Timürtaş oğlu) 192
Oruç-Reis (Barbaros'un ağabeyisi)— Bk.: Baba-Oruc.
Osman-Çelebi (Teke beyi) 91, 137, 193

Sayfa

Osman-Çelebi (Timürtaş-oğullarından) 205, 208
Osman-Gazi / Osmancuk / Osman Bey (İlk Osmanlı padişaı) 1 - 19, 21, 22, 32, 33, 36, 50, 59, 69, 71, 73, 83, 85, 149, 168, 359
Otham / Othoman (Osman-Gazi'nin muharref ismi) 1
Bk.: Osman-Gazi.

Ö

Ömer Bey (Mal-Hatun'un babası ve Osman-Gazi'nin kaynatası?) 13
Bk.: Mal-Hatun.
Ömer Bey "Turhan-oğlu —" Fatih devrinde Mora beyi) 284, 339

P

Palamidi Gattilusie (Enez dukası) 272, 278
Paolo Errizzo (Venedik cumhuriyetinin Eğriboz valisi) 314
Paolo Ognibene (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan nezdinde Venedik elçisi) 320
Paşa-Yiğit Bey (Birinci Murad ve Birinci Bâyezid devirleri ümerâsından) 85
Paul II (Papa) 315, 320, 333
Pazarlu Bey (Osman-Gazi'nin oğullarından) 17, 19,
Petru Aaron (Boğdan voyvodası) 332
Peygamberimiz / Hazret-i-Peygamber / Resûl-Ullâh (İslâm Peygamberi Hazret-i-MUHAMMED Efendimiz). 202, 231, 239, 285
Philatos (Osman-Gazi'nin İkizce zaferinde maktul düşen Karacahisar tekfuru) 4
Philippe d'Artois (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105
Philippe de Bar (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Fransız asilzâdelerinden) 105

Sayfa

Philippe le Hardi (Burgonya dukası) 105
Philippine - Hélène de Sassenage (Cem-Sultan'ın Fransa'da sevîştiği kız) 375
Pie II (Papa) 294- 300
Pierre d'Aubusson de la Feuillade (Rodos Şövalyeleri Üstad-ı-a'zamı) 347, 372, 381, 409
Pietro Loredano (Venedik amirali) 175
Pietro Zeno (Naksos=Nakşa dukası) 174, 175
Pîr-Ahmed (Karaman - oğullarından Alâüddin Ali Bey oğlu) 114
Pîr-Ahmed (Karaman-oğullarından Sultan İbrahim oğlu) 303, 304, 306, 313, 322, 328, 329
Pîr-Ali Bey (Akkoyunlu devleti müessisi Kara-Yölük'ün kardeşlerinden) 117
Pîrî-Mehmet - Çelebi / Paşa (Baş-Defterdar ve sonraları Vezir-i-a'zam) 38
Pîr-Ömer (Karakoyunluların Erzincan valisi) 178
Pisani (Venedik kapdanlarından) 407

R

Râbia-Hatun (Sıvas hükümdarı Kadı-Bürhânüddin'in kızı) 146
Radul "Güzel—" (Eflak beyi ve Kazıklı-Voyvoda'nın kardeşi) 298, 336
Rainier Acciajuoli (Atina İtalyan dukası) 284
Ravenstein (Fransız amirali) 409
Regina Balşa (Avlonya düşesi) 177
Resûl-Ullâh — Bk.: Peygamberimiz.
Rodrigo (Midilli dukası) 272, 278
Roger de Flor / Blum (Bizans hizmetindeki Katalan kuvvetlerinin kumandanı) 44, 45
Roqueseus (Napoli amirali) 321
Rum-Mehmet Paşa (Vezir-i-a'zam) 266, 267, 306, 307, 313, 315, 319, 322, 337, 354, 377, 378

Sayfa

S

Sa'dî-i-Cem (Cem-Sultan'ın maiyyet şâirlerinden) 376
Safiyyüddin-i-Erdebilî — Bk.: Şeyh Safiyyüddin-i-Erdebilî.
Saltuk-Alp (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından) 2
Samsa-Çavuş (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından 2
Sâre-Hatun / Saru-Hatun / Sitâre-Hatun (Akkoyunlu hükümdarı Uzun-Hasan'ın anası) 293, 295
Saruca Paşa (Kapdan-ı-Deryâ) 92, 93
Saruca Paşa (Birinci Mehmet, İkinci Murad ve Fatih devirleri ümerâsından) 166, 212, 218, 232, 235, 253
Saru-Hatun — Bk.: Sâre-Hatun.
Savcı Bey (Osman-Gazi'nin kardeşlerinden 1, 2, 3, 4
Savcı Bey (Birinci Murad'ın oğullarından) 61, 68, 69, 72, 83, 90
Sebastiani Gritti (Fatih devrinde Venedik elçisi) 347
Selçuk-Sultan (Birinci Mehmed'in kızı) 190, 361
Selim "Birinci —" (Osmanlı padişahı) — Bk.: Yavuz Sultan Selim
Selim "İkinci—" (Osmanlı padişahı) 388
Selim "Üçüncü —" (Osmanlı padişahı) 283, 285
Seyyid-Mehmet (Akkoyunlu münşîlerinden) 327
Sigismond de Luxembourg (Niğbolu muharebesinde Yıldırım'a mağlûb olan Macar kralı ve Almanya imparatoru) 94, 96, 98, 99, 104-106, 109, 175, 176, 191, 202-204, 206, 207
Sikender (Dîvan edebiyatında Cihangir timsâli olan Büyük-İskender 376
Sinan "Mevlâna — " Bk.: Şeyhî.
Sinan Bey (Fetret devrinde Rumeli ümerâsından) 165
Sinan Bey (Cem-Sultan'ın Kapucubaşısı) 368, 399
Sinan Bey (Trabzon sancak-beyi) 386

Sayfa

Sinan Bey "Rakkas —" (İkinci Bâyezid'in lalası) 344
Sinan Bey "Yular-kısdı / kasdı —" (Kayseri sancak-beyi ve daha sonra Yavuz'a karşı Anadolu'da saltanatını ilân eden büyük şehzâde Ahmed'in veziri) 389, 423
Sinan Paşa (Anadolu beylerbeyi ve İkinci Bâyezid'in kaynatası) 358, 388, 409
Sinan Paşa (Tazarruât sâhibi, ilk İstanbul kadısı Hızır Bey'in oğlu, Fatih'in hocası ve veziri) 204, 268, 386
Sinânüddin Yûsuf Paşa (Vezir-i-a'zam) 50
Sitâre-Hatun — Bk.: Sâre-Hatun.
Sixtus IV (Papa) 347
Skanderbeg / Skanderbega (İsyanlarıyla mâruf Arnavut sergerdesi) — Bk.: İskender Bey.
Skholarios — Bk.: Gemnadios Skholarios.
Sofu-Bâyezid (Ankara felâketinden sonra Birinci Mehmed'in Timur-Leng'e gönderdiği elçi) 143
Sophia (Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un yeğeni ve cenubî Mora despotlarından Thomas'ın kızı: Bu Bizans prensesinin Moskova büyük-dukası Üçüncü İvan Vasilyeviç'le evlenmesi Rus çarlarının İstanbul üzerinde gülünç bir verâset hakkı iddiâ etmesine sebeb olmuştur). 333, 334
Squerciafico (Kefe'nin Türklere tesliminde âmil olan Ciniviz bezirgânı) 334
Stefan / Stipan (Sırp kralı Brankoviç'in oğlu) 205, 281
Stefan / Stipan Kossariç (Hersek dukası ve Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmet Paşa'nın babası) 302, 341, 346, 381, 402

Sayfa

Stefan /Stipan Lâzereviç (Sırp kıralı) 85, 87, 92, 102, 130, 156, 158, 166, 191, 202

Stefan / Stipan Tomaşeviç (Bosna kralı) 301

Stella (Bâzı ecnebî menbâlarında tamamiyle asılsız olarak Fatih'in anası gibi gösterilen muhayyel İtalyan kızı). 200

Stratschimir (Bulgar çarı) 43

Sultan-Hatun — Bk.: Nefîse-Sultan

Sultan-Hatun — Bk.: Devlet-Hatun.

Sultan Hayrüddin (Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden evvel Cezâyir hükümdarı sıfatiyle aldığı ünvan) 310
Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa.

Sultân-i Tûnus (Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden evvelki ünvanlarından) 311
Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa.

Sungur-Tekin / Tegin (Süleymanşâh'ın oğullarından ve Ertuğrul-Gazi'nin kardeşlerinden) 2

Süleyman (Dîvan edebiyatında saltanat ve ihtişam timsâli olan Peygamber) 259, 376

Süleyman "Birinci —" Bk.: Kanunî

Süleyman "Birinci —" (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından Süleyman-Çelebi'ye bâzı müelliflerin yersiz olarak verdikleri ünvan: Bu telâkkiye göre Kanunî "İkinci Süleyman"dır). 160
Bk.: Süleyman-Çelebi.

Süleyman "İkinci—" (Candar-oğullarından) 88, 92, 96, 97

Süleyman Bey (Karaman hükümdarı Sultan İbrahim'in oğullarından) 303, 304

Süleyman Bey (Cem-Sultan'ın Rodos Şövalyelerine gönderdiği elçi) 371

Sayfa

Süleyman Bey (Fatih'in kayınanası olan Dulgadır hükümdarı) 166, 203, 222, 318, 346, 350

Süleyman Bey (Karası-oğullarından 22

Süleyman Bey "Balta-oğlu —" Bk.: Balta-oğlu Süleyman Bey

Süleyman Bey "Emîr-oğlu —" Ordu ve Giresun beylerinden) 115

Süleyman Bey "Karışdıran —" (İlk İstanbul vali ve sübaşısı) 267, 268, 422

Süleyman-Çelebi / Dede (Mevlid sâhibi) 158, 161, 187, 229

Süleyman-Çelebi (Yıldırım Bâyezid'in oğullarından Emîr Süleyman) 57, 100, 101, 118, 125, 131, 133-137, 143, 145-147, 149, 150, 152-166, 169-171, 174, 182, 184, 187, 198, 226, 228, 359

Süleyman-ibnü-Abdilmelik (Emevî halifesi) 239

Süleyman Paşa "Şehzâde —" (Orhan-Gazi'nin oğlu ve Birinci Murad'ın kardeşi, ilk Rumeli fâtihi) 5, 9, 25-28, 30-35, 38, 39, 50

Süleymanşâh (Ertuğrul Bey'in babası ve Osman-Gazi'nin dedesi) 1, 2

Süleymanşâh / Şah-Çelebi (Germiyan hükümdarı, Yıldırım Bâyezid'in kaynatası) 63, 84, 182

Süli / Sülü Bey (Dulgadır hükümdarı, Birinci Mehmed'in kaynatası) 120, 141, 147, 149, 167, 177, 184, 222, 224

Ş

Şâdgeldi — Bk.: Hacı-Şâdgeldi.

Şah-Budak Bey (Dulgadır-oğullarından) 318, 345, 346, 390, 391

Şah-Çelebi — Bk.: Süleymanşâh.

Şâh-ı Cezâyir (Barbaros'un Osmanlı hizmetine girmeden evvel Cezayir hükümdarlığı devrindeki ünvanlarından) 311
Bk.: Barbaros Hayrüddin Hızır Paşa.

Sayfa

Şâh-İsmail (Safavî hânedânı müessisi) 412-414, 424
Şah-kulu / — Bk.: Karabıyık-oğlu Hasan.
Şahrukh Bey (Dulgadır-oğullarından) 391
Şehenşâh (İkinci Bâyezid'in oğullarından) 382, 408, 414, 415, 420, 422
Şehsüvar Bey (Dulgadır-oğullarından) 318, 346
Şemsüddin Ahmed ibni İsmail — Bk.: Molla-Gûrânî.
Şemsüddin-i Fenârî "Molla — " (İlk Osmanlı Şeyh-ül-İslâmı) 38, 141, 196
Şemsüddin Mehmet (Kayseri kadısı ve Sıvas hükümdarı Sultan Kadı-Bürhânüddin'in babası) 116
Şeyh-Bedrüddin-i Simavî — Bk.: Bedrüddin Mahmud.
Şeyh-Cüneyd (Şâh-İsmail'in dedesi) 412
Şeyh-Ede-Bâli / Ede-Balı (Osman-Gazi'nin kaynatası) 13
Şeyh-Hamdullâh (Meşhur hattat) 411
Şeyh-Haydar (Şâh-İsmail'in babası) 412
Şeyhî / Yusuf Sinan / Mevlânâ Sinan (Meşhur şâir ve hekim) 172, 194, 195, 224
Şeyh-Mahmud (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından) 2
Şeyh-Mahmud (Mevlid sâhibi Süleyman-Çelebi'nin dedesi) 187
Şeyh-Mahmud Hayrânî (Akşehir'de türbesi bulunan velî) 140
Şeyh-Müeyyed (Sıvas hükümdarı Kadı-Bürhânüddin'in yeğeni ve Kayseri valisi) 117
Şeyh-Ramazan (Şehzâde Süleyman-Çelebi'nin Timur-Leng'e gönderdiği elçi) 143
Şeyh-Safiyyüddin-i Erdebilî (Safavî hânedânının ceddi: "Safavî" soyadı bunun "Safîyüddin" isminden gelir) 412
Şeyh-Vefâ (Fatih Sultan Mehmed'in cenâze namazında imamlık eden ve ismi İstanbul'un bir mahallesine alem olan Konyalı büyük Türk velîsi ve âlimi Muslihüddin Mustafa) 359
Şeytan-kulu / Şah-kulu — Bk.: Karabıyık-oğlu.
Şihâbüddin Paşa "Hadım —" (İkinci Murad ve Fatih devirleri vüzerâsından) 208, 212, 216
Şişman / Sisman (Osmanlı menbâlarında "Sasmanos / Susmanos" denilen ve şahsiyetinde ihtilâflı noktalar bulunan Bulgar kralı) 43, 46, 52, 58, 59, 76, 99, 100
Ştefan IV cel Mare (Boğdan voyvodası) 332, 335, 336, 383, 404
Şücâüddin Orhan — Bk.: Orhan "Şücâüddin —"
Şücâüddin Yahşı-Han — Bk.: Yahşı-Han "Şücâüddin —"

T

Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi) (Nişancı) — Bk.: Ca'fer-Çelebi.
Tâcüddin İbrahim ibni Hızır — Bk. Ahmedî. —
Taharten Bey — Bk.: Mutahharten.
Tahmasb "Birinci—" (Safavî padişahı) 413
Tamar (Birinci Murad'a verilen Bulgar prensesi) 58, 59, 76
Tamerlan (Timurleng isminin Avrupa dillerindeki muharref şekli) 150 Bk.: Timur-Leng.
Taragay (Timur-Leng'in babası) 151
Taz-Ali Bey — Bk.: Dardağan.
Teodora / Theodora (Bizans imparatoru Altıncı Yoannis Kantakuzinos'un kızı ve Orhan-Gazi'nin karısı) 24, 25
Tevkiî-Mehmet Paşa — Bk.: Karamânî / Tevkiî-Mehmet Paşa.
Theodoros I Paleoloğos (Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un oğlu, Mora despotu). 56, 61, 62, 77, 95, 102, 112, 121, 145, 148, 153, 173
Theodoros II Paleoloğos (Mora despotu) 173, 197, 218

Sayfa

Thomas (Yanya despotu) 67

Thomas Paleoloğos (Son Bizans imparatoru Onbirinci Konstantinos Paleoloğos'un kardeşlerinden ve son Mora despostlarından) 218, 219, 273, 282, 286, 288, 333, 334, 396

Thopia "Charles—" (Arnavutluk prenslerinden) 68

Thopia "Georges — "(Yukarıki maddede ismi geçen "Charles Thopia" nın oğlu ve halefi: Metnin 99 uncu sahifesinin 4 üncü satırında bundan bahsedilirken "Draç beyinin oğludur" sözü tertip hâtası olarak Draç beyidir" şeklinde çıkmıştır: Baba ile oğlu bir gibi gösteren bu yanlış düzeltilmelidir) 99, 102

Timur - Leng / Aksak - Timür - Körgen (Yildırım Bâyezid'in uğradığı ihânet yüzünden Ankara muharebesini kazanan ve Timurîler hânedânını kuran büyük ve meşhur istilâcı) 73, 84, 89, 100, 102, 104, 114, 119, 120, 122, 124-126, 128 - 147, 150-153, 156, 162, 172, 176 - 178, 180, 192 - 194, 292, 293, 320, 326, 328, 413

Timürtaş-Dede / Demirtaş-Dede Hacı-Bektaş sülâlesinden) 41

Timürtaş Paşa / Demirtaş Paşa Gazi / Sarı —" (Birinci Bâyezid Fetret devirleri ümerâsından Muînüddin Timürtaş ibni Abdullah) 92, 108, 136, 148, 149

Timürtaş Paşa / Demirtaş Paşa "Kara—" (Birinci Murad ve Birinci Bâyezid devirlerinde Rumeli ve Anadolu beylerbeyliklerinde bulunan ve Rumeli fâtihlerinden olan Aygud-Alp oğlu Kara-Ali oğlu Kara-Timürtaş Paşa). 10, 20, 41, 47, 59, 60, 66 - 68, 74, 88, 92, 113, 115, 149, 171

Sayfa

Torlak-Kemal (Mağnisa havâlisinde kendi ismine nisbetle "Kemâlîler" teşkilâtını kurup Çelebi Sultan Mehmet devrinde bir kommünist ısyânı çıkarmış ve tenkil edilmiş olan ihtilâlci yahudi: Meşhur Şeyh-Bedrüddin Mahmud'un propagandacılarındandır) 179, 180

Trevisani (Karadağ'da Venedik işgal kuvvetleri kumandanı) 401

Tuğrul-Beğ "Sultan — " (Büyük Selçukî devleti müessisi ve ilk padişahı) 240

Turgud-Alp (Ertuğrul ve Osman Gazilerin gazâ yoldaşlarından) 2, 5

Turhan Bey (Evrenos-oğullarından) 189

Türkân-Hatun (Mâverâünnehir hanlarından Emir Hüseyn'in kızı ve Timur-Leng'in karısı: -Timur'a Mongolcada "dâmâd" mânâsına gelen "Körgen" lâkabının verilmesi şite bundan dolayıdır) 150

Tvrtko / Thwartko / Tvertko I (Bosna kralı) 42, 75, 78

Tvrtko / Thwartko/Tvertko II (Bosna kralı) 206

U

Uğurlu-Mehmet Bey (Akkoyunlu padişahı Uzun-Hasan'ın oğlu ve Fatih'in dâmâdı) 325, 353, 358

Ulubadlı-Hasan (Fatih'in fethinde İstanbul'a ilk giren ve girdiği sırada şehid olan şanlı Türk neferi) 253

Uluğ-Beg (Timur-Leng'in Semerkand rasadhânesini yaptıran meşhur torunu) 328

Umur Bey "Birinci—" (Aydın-oğullarından) 24

Umur Bey "İkinci — " (Aydın-oğullarından) 152

Sayfa
Umur Bey (Gazi-Timürtaş oğlu) 179
Urana "Kont —" (Arnavutluk'da Kroya = Akçahisar müdâfii) 223
Urbain V (Papa) 42, 51
Urbani — Bk.: Orban.
Uroş V (Sırp kralı) 41, 42
Uyliyeşa/Ugliyeşa (Makedonya Sırp hükümdarı) 52, 53, 54
Uyuz-Bey "Belki: Oğuz-Bey?" (İçel Varsak beylerinden) 319
Uzunca-Sündük "Belki :Sevündük?" Sofya fâtihi İnce-Balaban Bey'in maiyyetinden) 70
Uzun-Hasan / Ebu-n-Nasr Emîr Hasan Bahadur.Han (Akkoyunlu padişahı) 290, 292 - 296, 304, 306, 317, 320 - 328, 330, 333, 344, 345, 353, 358, 365, 378, 412

Ü

Ülüfer-Hatun — Bk.: Nilüfer-Hatun.
Üveys (Menteşe - oğullarından) — Bk.: Leys Bey.

V

Vâız-Mehmet (İsfendiyar Bey'in veziri) 177
Valérien (Roma imparatoru) 174
Vefâ — Bk.: Şeyh-Vefâ.
Veliyüddin ibni İlyas (Veliyyüddinzâde Ahmed Paşa'nın babası, Kadı-asker) 401
Vlad — Bk.: Wlad.
Vlâdislas — Bk.: Ladislas IV.
Vlâdislas "Kossariç-oğlu —" (Yukarı-Hersek dukası, Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın kardeşi) 302, 346
Vlâdko "Kossariç-oğlu — " (Aşağı-Hersek dukası, Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın kardeşi) 302, 346
Vlâdko (Boşnak asilzâdelerinden) 79
Voyko (Sırp prenslerinden) 53, 54
Vuk (Sırp kralı Lazâr Grebliyanoviç'in oğullarından) 85, 87

Sayfa
Vukaşin (Sırp prenslerinden) 53, 54, 68
Vuk Brankoviç (Sırp kralı Lâzar Grebliyanoviç'in dâmâdı, Piriştine beyi) 78, 79, 80, 85, 102
Vulk (Sırp kralı Georges Brankoviç'in babası) 280
Bk.: Brankoviç.
Vuluk-oğlu / Vılık-oğlu (Sırp kralı Georges Brankoviç'in Osmanlı menbâlarında babasına nisbetle kullanılan muharref lâkabı) 280
Bk.: Brankoviç.

W

Wlad / Vlad III Drakul "= Şeytan—" (Eflak voyvodası) 189, 191, 202 - 205, 208, 210, 213, 297
Wlad / Vlad IV Drakul / Çepeş (Türklerin "Kazıklı-Voyvoda" dedikleri canavar ruhlu Eflak voyvodası: İsminden sonra gelen iki lâkabının birincisi "şeytan" ve ikincisi de "kazıklı" mânâlarına gelir) 297, 298
Wladislas — Bk.: Ladislas IV.

Y

Yahşı Bey (Gazi-Timürtaş oğlu, Şile fâtihi) 108
Yahşı Bey (Mihal-oğullarından) 165
Yahşı-Han "Şücâüddin —" (Karasıoğullarından) 21, 22
Ya'kub-üt-Türkî (Barbaros'un babası) — Bk.: Ebu-Yusûf Ya'kub-it-Türkî.
Ya'kub "Sultan—" (Akkoyunlu padişahı Uzun-Hasan'ın oğlu ve ikinci halefi) 365
Ya'kub Bey (Karaman-oğullarından) 304
Ya'kub Bey / Çelebi (Birinci Murad'ın oğullarından) 74, 83-86, 88, 112
Ya'kub Bey "İkinci—" (Germiyanoğullarından) 89, 122, 138, 144, 149, 152, 154, 156, 172, 173, 188, 191, 194

Sayfa

Ya'kub Bey "Firuz Bey oğlu —" "Birinci Bâyezid ve Fetret devirleri ümerâsından) 148, 155
Ya'kub Bey "Âstîn / Aştın-oğlu—" (Cem-Sultan'ın lalası) 361
Ya'kub Bey (Kapdan-ı-Deryâ) 299
Ya'kub Bey (Fatih devri ümerâsından) 305
Ya'kub Bey / Paşa (İkinci Bâyezid devrinde Kayseri sancak-beyi) 385
Ya'kub Paşa "Hadım—" (Karaman, Bosna ve Rumeli beylerbeyi ve daha sonra vezir: Modon fethinde donanmaya kumanda eden Ya'kub Paşa budur) 388, 394, 395, 407
Yanko Hunyad / Hunyadi - Janos - Jean Corvin Huniade (Macar millî kahramanı) 206 - 209, 214, 215, 221, 222, 227, 249, 274, 275, 279, 280, 287, 297, 298, 304, 336, 342, 393
Yâr-ı-Ali (Şâh-İsmail'in kardeşi) 412
Yavuz Sultan Selim / Birinci Selim / Selîm-i-Kadîm (Osmanlı padişahı). 38, 120, 121, 310, 315, 344, 384, 400, 411, 414, 415, 417, 419, 420 - 424
Yeorğios Kurtesis— Bk.: Gennadios Skholarios.
Yezîd (Emevîlerden Muâviye'nin lânetli oğlu) 239
Yıldırım Bâyezid — Bk.: Bâyezid "Birinci—"
Yoannis VI Kantakuzinos (Bizans imparatoru ve Orhan-Gazi'nin kaynatası) 24-26, 28-30, 77, 87, 90, 261 277
Yoannis I Komninos (Trabzon imparatoru) 294
Yoannis IV Komninos (Trabzon imparatoru) — Bk.: Kalo-Yani.

Sayfa

Yoannis V Paleoloğos (Bizans imparatoru) 24, 28-31, 41, 45, 47, 51-53, 55, 56, 61-63, 69, 77, 78, 86-90, 92, 93, 95, 121, 277
Yoannis VII Paleoloğos (Bizans imparatoru) 87, 90, 102, 103, 109, 119, 121, 123, 124, 135, 142, 143, 145
Yoannis VIII Paleoloğos (Bizans imparatoru) 188, 197, 198, 213, 218, 221, 228, 240
Yong-lo (Ming hânedanından Çin imparatoru) 151
Yorgi / Georges Kastriota (Arnavut sergerdesi İskender Bey'in hıristiyanlık ismi) Bk.: İskender Bey.
Yusuf Bey (Birinci Mehmed'in oğullarından) 182, 184
Yusufça-Mirzâ (Akkoyunlu padişahı Uzun-Hasan'ın yeğeni) 322, 378
Yusuf Sinan — Bk.: Şeyhi.

Z

Zağanos Mehmet Paşa (Fatih devri vüzerâsından) 212, 218, 232, 238, 239, 250, 253, 262, 330
Zenbilli-Ali Efendi / Zenbilli-Müfti (Büyük ismi ve sarsılmaz adâletiyle meşhur Şeyh-ül-İslâm Alâüddin Aliyy-il-Cemâlî Efendi) 411
Zeynel Bey (Akkoyunlu padişah Uzun-Hasan'ın küçük oğlu) 325, 326
Zeynüddin Ali "Molla-Arab" 392
Zowan (İkinci Murad devrinde Osmanlılara karşı Belgrad'ı müdâfaa eden Raguzalı papas) 206
Zuano Mori (İkinci Bâyezid'in Lepanto = İnebahtı fethinde Venediklilerin kale muhâfızı) 406

2 — MÜELLİF, ESER, KÜTÜPHANE VE İLMÎ MÜESSESE İSİMLERİ

"Bu ciltte bahsi geçen müelliflerle eserlere münhasır olan bu cedvel birinci cildin bibliyoğrafyası mâhiyetinde değildir : Dört cildin tam ve umumî bibliyoğrafyası dördüncü cildin sonundadır".

Sayfa

A

Abdurrahman Paşa — Bk.: Tevkiî-Abdurahman Paşa.
Abdurahman Şeref (Müverrih) 324
A. de la Jonquière — Bak.: Jonquière.
Ahmedî "Tâcüddin İbrahim ibni Hızır" ("İskender-nâme" sâhibi) 35, 36, 161, 174
Bk.: Dâstân-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman.
Ahmed Tevhid Bey (Müverrih ve meskûkât mütehassısı) 201
Ahmed Vefik Paşa (Lehce-i-Osmânî müellifi) 55
Ak-Şemseddin — Bk.: Maddet-ül-Hayât.
Âlî-Çelebi "Gelibolulu—"("Künh-ül-Ahbâr" "müellifi) 101, 128, 235,
Bk.: Künh-ül-Ahbâr.
Ali Bey "Miralay —" (Meskûkât mütehassısı) 16, 82, 217
Ali Emirî Efendi (Müellif ve nâşir) 363, 366
Bk.: Cevâhir-ül-Mülûk.
Ali Emirî koleksiyonu (Fatih'deki "Millet" kütüphanesinde) 353
Ali Kuşcu (Büyük Türk riyaziyecisi) 328
Bk.: Risâlet-ül-Fethiyye ve Risâlet-ül-Muhammediyye.
Amasya tarihi — Bk.: Hüsamüddin Efendi.
Ankaralı-Sa'dullâh (XV inci asır münecimlerinden) 199
Anonim — Bk.: Tevârîh-i Âl-i Osman.
Ârif Ali " **Molla** —" — Bk. Dânişmend-nâme.
Âşık-Paşa - Zâde Derviş - Ahmed Âşıkî (İlk Osmanlı müverihlerinden, "Tevârîh-i Âl-i-Osman" müellifi 20, 35, 55, 83, 84, 100, 112, 127, 163, 169, 186, 205, 206, 222, 267, 319, 337, 350, 351, 354, 398
Atâ tarihi — Bk.: Târîh-i Atâ.
Athanase Gegaj ("L'Albanie et l'Invasion turque au XV e siècle" ismindeki eserin müellifi) 78
Ayasofya kütüphânesi (İstanbul'da) 337
Ayn-i-Ali ("Kavânîn-i Âl-i Osman ve " risâle-i Vezîfe-hârân " müellifi) 60, 326
Aziz ibni Erdeşîr-i Esterâbâdî — Bk.: Esterâbâdî.

B

Barbaros (İstanbul muhâsarasına ait "Giornale dell' Assedio di Constantinopoli" müellifi) 247
Bayâtî ("Câm-ı Cem-âyîn" müellifi Hasan-ibni-Mahmud) 366
Bezm-ü-Rezm — Bk.: Esterâbâdî.
Bratianu "G. İ. —" (Müverrih) 43
Brooks (İngiliz âlimlerinden) 239
Bursa Halkevi neşriyatı 202, 269
Bursalı-Tâhir Bey ("Osmanlı Müellifleri" sâhibi) 196

C

Barbaro (İstanbul muhâsarasına ait Mahrûsa-i İstanbul Fethnâmesi.
Câm-ı Cem-âyîn (Osmanlı nesebini Oğus ensâbına bağlıyan ilk eserlerden) 366, 367
Bk.: Bayâtî.
Câmi'-ül-Fusûleyn (Şeyh Bedrüddin Mahmud'un fıkha aid eseri) 162
Cevâhir-ül-Mülûk (Ali Emirî Efendi'nin Osmanlı padişahlarına ait şiirler ve nâzîreler mecmuası) 353
Cevdet Paşa (Vak'anüvis) 244
Cevrî tarihi — Bk.: Târîh-i Cevrî-Çelebi.
Chronologie albanaise — Bk.: Kersopoulos.

D

Dânişmend-nâme (Molla Ârif Ali'nin Dânişmendî tarihi) 224

Sayfa

Dâstan-ı Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman (Şâir Ahmedî'nin "İskender-nâme" sine ilâve ettiği manzum Osmanlı tarihi) 174
Bk.: Ahmedî.

Dimitrios Kidônis (Bizans âlimlerinden) 57, 62

Dîvân-ı Avnî — Bk.: Georg Jacob.

Djem - Sultan (Fransız müverrihlerinden Thuasne'ın eseri) 372, 373, 375, 389, 390

Dukas (Son Bizans müverrihlerinden) 235, 246

Dursun Bey / Tûr-i-Sînâ Bey ("Târîh-i Ebu-l-Feth" müellifi). 233, 244, 247, 259, 260, 268, 297, 350, 352

Düvel-i İslâmiyye (Halil Edhem Bey'in eseri) 201
Bk.: Halil Edhem Bey.

E

Ebussuûd Efendi ("Mecmûa-i Fetâvâ" sâhibi, Şeyh-ül-İslâm) 264

E. de Zambaur — Bk.: Zambaur.

Emirî Efendi — Bk.: Ali Emirî Efendi.

Esfâr-ül-Bihâr (Kâtib - Çelebi'nin eseri) 378

Esterâbâdî "Aziz ibni Erdeşîr-i Esterâbâdî" ("Bezm-ü-Rezm" müellifi) 84, 97, 99, 112, 116, 117, 142

Evliya-Çelebi (Meşhur Seyâhat-nâme sâhibi) 231

F

Feridun Bey ("Münşeât-üs-Selâtîn") sâhibi) 3, 4, 35, 65, 66, 73, 236, 325, 370, 408, 413

Fernand Grenard (Fransız müelliflerinden) 257

Fethnâme / Gazevât-ı Hayrüddin Paşa (Murâdî'nin Barbaros'a aid eseri) 309

Francis (Bizans müverrihlerinden) 128

Sayfa

G

Garîbnâme / Maârifnâme (Âşık Paşa'nın mesnevîsi) 20

Gazevât-ı Battal-Gazi (Destan) 14

Gazevât-ı Hayrüddin Paşa — Bk.: Fethnâme.

George Jacob (Fatih'in on dört gazelini "Dîvân-ı Avnî" ismiyle neşreden Alman profesörü) 353

Gibbons (Müverrih) 28

G. İ. Bratianu — Bk.: Bratianu.

Grousset "René — " — Bk.: L' Empire des steppes.

Guy-Allard ("Zizimi prince ottoman, amoureux de Philippine-Hélène de Sassenags" isminde tarihî bir roman müellifi) 375

H

Hadikât-ül-Cevâmi' (İstanbul câmileri hakkındaki meşhur eser) 285, 398

Hadîkat-ül-Vüzerâ (Osman-zâde Tâib'in eseri) 319, 330, 380, 398
Bk.: Osman-zâde Tâib.

Hadîkat-üs-Selâtîn (Osman-zâde Taib'in eseri) 141

Halil Edhem Bey (Müverrih ve meskûkât mütehassısı) 65, 66, 170, 201, 212, 360

Hamdullah Hamdî-Çelebi ("Yûsuf ve Züleyha" ve "Leylâ ve Mecnun" sâhibi) 286, 414

Hammer (Müverrih) 22, 29, 35, 207, 372

Harîta-i Kapdanân-ı Deryâ — Bk.: Mehmet İzzet.

Harnâme (Şâir Şeyhî'nin eseri) 195
Bk.: Şeyhî.

Hasan-ibni-Mahmud — Bk.: Bayâtî.

Haydar Bey (Cem-Sultan'ın defterdarı ve "Vâkıât-ı Sultan-Cem" in muhtemel müellifi) 358, 371 - 372
Bk.: Vâkıât-ı Sultan-Cem.

Hayrullâh Efendi (Müverrih, Abdülhak Hâmid'in babası) — Bk: Târîh-i-Hayrullâh Efendi.

Sayfa

Henri Mathieu (Fransız müelliflerinden) Bk.: La Turquie et ses différents peuples.

Historiae musulmanae Turcorum Bk.: Loewenklau.

Hoca-Sa'düddin ("Tâc-üt-Tevârîh" müellifi) 70, 128, 169, 201, 235, 372 Bk.: Tâc-üt-Tevârîh.

Husrev-u-Şîrîn (Nizâmî-i-Gencevî'nin Acemce ve Şeyhî'nin Türkçe eseri) 195, 224 Bk.: Şeyhî.

Hüsamüddin Efendi " Hüseyn — " ("Amasya tarihi" müellifi) 146, 354

I

Istanbul Askerî Müzesi 234

Istanbul Belediye Müzesi 244, 411

Istanbul Üniversitesi ("Shnı-Semân" denilen ilk Üniversite) — Bk.: Sahn-ı-Semân.

Istanbul Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü 116

İ

İbni-Batûta (Meşhur Arap seyyâhı ve Seyâhatnâme sâhibi) 13, 24

İbni-Hacer (Arap müverrihi) 117

İbni Koteybe (Arab müelliflerinden) 285

İbn-ül-Esîr (Arap müverrihi) **285**

İbnü-Sa'd (Arap müelliflerinden) 285

İbrahim Hakkı Konyalı (Muharrir ve müellif) 308, 309

İorga (Rumanyalı müverrih) 84, 181, 187

İsmail Galib Bey (Meskûkât mütehassısı) 16, 181, 360

İznik ve Bursa tarihi (Memduh Turgud Koyunluoğlu'nun eseri) 202, 269

J

Jean (Sultâniyye baş-piskoposu ve Hâtırat sâhibi) 128

Sayfa

Jean G. Kersopoulos — Bk.: Kersopoulos.

Jonquirée "A. de la — ("Histoire de l'Empire ottoman" müellifi) 28

K

Kabusnâme (Mercimek-Ahmed tercemesi) 224

Kadı-zâde-i Rûmî (Büyük Türk riyâziyyecisi Bursalı Kadı-zâde Kasım Efendi) 328

Kanun-nâme-i Âl-i Osman (Mehmet Ârif Bey'in neşrettiği Fatih ve Kanunî devirlerine ait kanunnâmeler) 227, 352, 360 Bk.: Leys-zâde.

Karaman tarihi — Bk.: Şikârî.

Karolidi Efendi (Kritovulos tarihi mütercimi) 272 Bk.: Kritovulos.

Kâtib-Çelebi (Avrupalıların "Hacı-Kalfa" dedikleri büyük Türk âlimi) 378, 414 Bk.: Esfâr-ül-Bihâr ve Keşf-üz-Zunûn.

Kemal-Paşa-zâde (İbni-Kemâl" lâkabiyle de meşhur büyük Türk âlim ve müverrihi Şeyh-ül-İslâm Şemsüddin Ahmed-Çelebi Efendi) 319, 354

Kersopoulos "Jean G. —" ("Chronologie albanaise" müellifi) 67

Keşf-üz-Zunûn (Kâtib - Çelebinin bibliyografyaya ait Arapça eseri) 414

Kitâb-üs-Sülûk li-ma'rifeti düvel-il-Mülûk. — Bk.: Makrizî.

Kritovulos (Son Bizans müverrihleden (237, 257, 258, 266, 271, 272, 278, 282 Bk.: Karolidi Efendi.

Künh-ül-Ahbâr (Gelibolulu Âlî'nin eseri) 101, 235 Bk.: Âli-Çelebi.

Sayfa

L

La historia de Jacob Xalabin (Anonim bir Katalan müellifinin Murad I oğlu Ya'kub-Çelebi hakkında tarihî romanı) 84
La Perse au XVe siècle entre la Turquie et Venise (V. Minorsky'nin eseri) 324
Latifî "Kastamonulu —" (Tezkire-üş-Şuarâ müellifi) — Bk.: Tezkire-i Latifî.
La Turquie et ses différents peuples Henri Mathieu'nün eseri) 200
L'Empire des steppes (René Grousset'nin eseri) 37
Le siège, la prise et le sac de Constantinople par les Turcs (Gustav Schlumberger'nin eseri) 232, 235
Leunclavius — Bk.: Loewenklau.
Leylâ ve Mecnun (Hamdullah Hamdî-Çelebi'nin eseri) 414
Leys-zâde Muhammed / Mehmet ibni Mustafa-Çelebi (Nişancı: Fatih devrindeki Kanun-nâme-i Âl-i Osman'ın muharriri) 352
Bk.: Kanun-nâme-i Âl-i Osman.
Loewenklau / Leunclavius ("Historiae musulmanae Turcorum" müellifi) 285
Lûtfi Paşa ("Tevârîh-i Âl-i Osman" müellifi, Vezir-i-a'zam) 35, 55, 83, 112, 127, 163, 169, 311, 422

M

Maârifnâme — Bk.: Garibnâme.
Maddet-ül-Hayât (Ak-Şemseddin'in tıbba ait eseri) 286
Mahrûsa-i Istanbul Fethnâmesi (Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi'nin eseri) 251-422
Makrizî ("Kitâb-üs-Sülûk li-ma'rifeti düvel-il-Mülûk" müellifi) 71
Manuel de génélogie et de chronologie pour l'histoire de l'İslam — Bk.: Zambaur "E" de—"
Marius Canard ("Les expéditions des Arabes contre Constantinople" müellifi) 239, 285

Sayfa

Meğali Eliniki Engiklopedia (Yunan ansiklopedisi) 18, 22
Mehmet Ali Aynî ("Hacı Bayrâm-ı Velî" müellifi) 196
Mehmet Ârif Bey (Fatih ve Kanunî kanun-nâmelerini'nin nâşiri) Bk.: Kanun-nâme-i Âl-i Osman ve Osmanlı Tarihi.
Mehmet İzzet "Râmiz-Paşa-zâde—" ("Harîta-i Kapdanân-ı Deryâ" müellifi) 308
Mehmet Paşa — Bk.: Tevkiî-Mehmet Paşa.
Memduh Turgud Koyunluoğlu—Bk.: İznik ve Bursa tarihi.
Mercimek - Ahmed ("Kabusnâme" mütercimi) — Bk.: Kabusnâme.
Meskûkât-ı Osmâniyye (Halil Edhem Bey'in eseri) 170, 212, 360
Bk.: Düvel-i İslâmiyye ve Halil Edhem.
Mes'ûdî (Arap müelliflerinden) 285
Mevlid / Vesîlet-ün-Necât (Süleyman-Çelebi'nin ölmez eseri) 158
Bk.: Süleyman-Çelebi.
Mevlid (Hamdullah Hamdî-Çelebi'nin eseri) 414
Bk.: Hamdullah-Hamdî-Çelebi
Millet Kütüphânesi (Istanbul'da) 353
Mir'ât-ül-Kâinât ("Nişancı-zâde" lâkabiyle mâruf Ramazan-zâde Kudsî-Mehmet-Çelebi'nin eseri) 200
Mortmann (Alman müsteşriki) 285
Muhammediyye (Hamdullah Hamdî-Çelebi'nin eseri) 414
Bk.: Hamdullah Hamdî-Çelebi.
Muhammediyye (Yazıcı-oğlu Mehmed Efendi'nin eseri) 224, 229
Murâdî — Bk.: Fetihnâme.
Mûsıla-i-Sahn — Bk.: Tetimme.
Mustafa Nuri Paşa "Mansûrî-zâde—" ("Netâic-ül-Vukuât" müellifi) 353

Sayfa

Müneccim-başı "Derviş Ahmed-Dede Efendi" (Şâir Nedim'in Arapçadan tercüme ettiği "Sahâif-ül--Ahbâr" ın meşhur müellifi) 319, 340, 418

N

Necib Âsım (Müverrih) 309
Bk.: Osmanlı Tarihi.
Nedim (Lâle devrinin büyük şâiri ve "Müneccim-başı" mütercimi) 319
Bk.: Müneccimbaşı.
Neşrî tarihi (Neşrî-Mehmed Efendi'nin "Cihannümâ" ismindeki eseri) 35, 62
Netâic-ül-Vukuât (Mansûrî-zâde Mustafa Nuri Paşa'nın eseri) 353,
Nişancı-Mehmet-Çelebi ("Nişancı tarihi" müellifi Küçük-Nişancı Ramazan-zâde - Yeşilce-Mehmet Çelebi) 200

O

Oruç Bey (" Tevârîh-i Âl-i Osman" müellifi) 35, 36, 83, 127, 169, 215, 238, 270
Osmanlı Tarihi (Necib Âsım ve Mehmet Ârif Beylerin eseri ve "Târih-i Osmânî Encümeni" neşri) 35
Osman-zâde Tâib ("Hadîkat-üs-Salâtîn" ve "Hadîkat-ül-Vüzerâ" müellifi) 141, 319, 330, 338, 380, 398, 403

P

Paul Wittek (Müsteşrik) 90, 225
Peçevî İbrahim Efendi (Müverrih - Bk.: Târîh-i Peçevî.
Putzgers (Atlas sâhibi) 28

R

Rasadhâne Kütüphanesi (Kandilli'de) 199

Sayfa

René Grousset — Bk.: L'Emprire des steppes.
Reşid Rahmetî (Fatih devrine ait Uygur yazılı bir vesika neşreden profesör) 324
Revan-Odası Kütüphânesi (Topkapu sarayında) 309
Risâle-i Vazîfe-hârân (Ayn-i-Ali risâlesi) — Bk.: Ayn-i-Ali.
Risâlet-ül-Fethiyye (Ali-Kuşcu'nun eseri) 328
Risalet-ül-Muhammediyye (Ali-Kuşcu'nun eseri) 328
Risaletün bi-l-Arabiyye fî tevârih-is-Selâtîn-il-Osmaniyye (Tevkiî-Mehmet Paşa'nın Arapça Osmanlı Tarihi) — Bk.: Tevkiî-Mehmet Paşa.

S

Sa'dullâh — Bk.: Ankaralı-Sa'dullah.
Sahn-ı-Semân (Fatih'in yaptırdığı ilk İstanbul Üniversitesi) 316, 352
Sanuto (Venedikli müverrih) 360
Schiltberger (Bavyeralı hâtırât sâhibi) 106 114
Schlumberger "Gustave —" Bk.: — Le siège ,la prise et le sac de Constantinople par les Turcs.
Sefînet-ür-Rüesâ — Bk.: Resmî-Ahmed Efendi.
Sehî Bey "Edirneli—" (Tezkire sâhibi) — Bk.: Tezkire-i Sehî.
Selânikî-Mustafa Efendi (Müverrih) — Bk.: Târîh-i Selânikî.
Selçuknâmeler (Anadolu Selçukîlerine ait muhtelif eserler) 256
Seyâhatnâme-i İbni-Batûtâ — Bk.: İbni-Batûta.
Sinan "Mevlâna —" — Bk.: Şeyhî.
Sinan Paşa "Yusuf —" ("Tazarruât" sâhibi) 204, 268, 386
Solakzâde Mehmet Hemdemî (Müverrih) 319, 372, 397
Süheyl Ünver (Doktor, profesör) 199, 200

Sayfa

Süleyman-Çelebi / Dede ("Vesîlet-ün-Necât = Mevlid" sâhibi) 158, 161, 187, 229
Süleymâniyye-Kütüphânesi 199

Ş

Şâhnâme (Firdevsî'nin meşhur eseri) 130
Şeyh-Ali ibni Muhlis Paşa ("Garîb-nâme" sâhibi Âşık Paşa'nın asıl ismi). 20
Şeyhî / Yusuf Sinan / Mevlâna Sinan (Hekim ve şâir, "Husrev-u-Şîrîn" ve "Hârnâme" sâhibi) 172, 194, 195, 224
Şikârî ("Karaman tarihi" müellifi) 36, 65, 72, 73, 112, 114, 115, 304
Şükrullâh-ı-Rûmî (En eski Osmanlı müverrihlerinden, "Behcet-üt-Tevârîh" müellifi) 35, 36, 37, 169

T

Taberî (Arab müverrihi) 285
Tâcî-zâde Ca'fer-Çelebi — Bk.: Mahrûsa-i İstanbul Fethnâmesi.
Tâc-üt-Tevârih (Hoca-Sa'düddin eseri) 66, 70, 201, 372
Bk.: Hoca-Sa'düddin.
Tâhir Bey — Bk.: Bursalı-Tâhir Bey.
Tâib Efendi "Osman-zâde — " — Bk.: Osman-zâde Tâib Efendi, Hadîkat-üs-salâtîn ve Hadîkat-ül-Vüzerâ.
Takvîm-i Meskûkât-ı Osmâniyye (İsmail Galib Bey'in eseri) 16, 181, 360
Târîh-i Atâ (Tayyar-zâde Ahmed Atâ Bey'in Enderun târihi) 353
Târîh-i Cevrî-Çelebi (Cevrî'nin Osmanlı tarihine ait eseri) 39, 162, 163, 200, 201
Târih-i Ebu-l-Feth (Dursun Bey tarihi) — Bk.: Dursun Bey.
Târîh-i Hayrullâh Efendi (Abdülhak Hâmid'in babası Hayrullâh Efendi'nin eseri) 308
Târîh-i Nişancı-Mehmet Paşa — Bk.: Nişancı-Mehmet-Çelebi.
Târîh-i Osmânî Encümeni Mecmuası 65, 82, 201, 217, 268, 272, 309, 324, 352
Bk.: Osmanlı Tarihi.
Târîh-i Peçevî (Peçevî İbrahim Efendi'nin eseri) 200, 201
Târîh-i Solakzâde — Bk.: Solakzâde Mehmet Hemdemî.
Tazarruât / Tazarru'nâme (Sinan Paşa'nın eseri) — Bk.: Sinan Paşa.
Tetimme/Mûsıla-i-Sahn (Sahn-ı-Semânın lise kısmı) 316
Bk.: Sahn-ı-Semân.
Tevârîh-i Âl-i Osman (Hususî kütüphânemizdeki iki muhtelif anonim nüsha) 112, 114, 422
Tevârîh-i Âl-i Osman — Bk.: Âşık-Paşazâde.
Tevârîh-i Âl-i Osman — Bk. Lûtfi Paşa.
Tevârîh-i Âl-i Osman — **Bk.:** Oruç Bey
Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Yazıcı-oğlu Ali Efendi'nin eseri) 224
Tevkiî-Mehmet Paşa (Arapça bir Osmanlı tarihi yazan Vezir-i-a'zam) 35, 36, 169, 337
"Şahsî isimler" endeksinde "Karamânî / Tevkîi-Mehmet Paşa" maddesine de bakınız.
Tezkire-i Lâtifî (Kastamonulu Latîfî'nin Şuarâ tezkiresi) 414
Thuasne "L. —" — Bk.: Djem-Sultan.
Timur-Leng / Aksak-Timür ("Tüzükât" müellifi?) — Bk.: Tüzükât.
Tuhfet-ül-Uşşaak (Hamdullah Hamdî-Çelebi'nin eseri) 414
Bk.: Hamdullah Hamdî-Çelebi.
Tûr-i-Sînâ Bey — Bk.: Dursun Bey.
Türk Dil Kurumu 116,195
Türkiyat Enstitüsü 116
Tüzükât (Timur-Leng'e izâfe edilen eser) 126, 129, 130

Sayfa

U

"Univers" külliyâtı (Fransız tarih koleksiyonu 311
Uspenski (Rus müelliflerinden) 258

V

Vâkıât-ı Sultan Cem (Cem-Sultan'ın defterdarı Haydar Bey'e izâfe edilen eser). 358 - 360, 367, 372, 374, 375, 390, 397, 399
Vakıflar Umum Müdürlüğü Arşivi 308
Vâridât (Simavna-Kadısı-oğlu Şeyh Bedrüddin'in Tasavvufa ait eseri) 162
"Şahsî isimler" endeksinde "Bedrüddin Mahmud" maddesine de bakınız.
Vasiliev (Bir Bizans tarihi yazan Rus müellifi) 237

Sayfa

Veliyüddin Efendi Kütüphanesi (İstanbul'da) 411
Vesîlet-ün-Necât (Mevlid'in asıl ismi) — Bk.: Mevlid ve Süleyman-Çelebi.
Viyana kütüphânesi 352
V. Minorsky — Bk.: LaPerse au XV e siècle entre la Turquie et Venise.

W

Wellhausen (Alman müelliflerinden) 239
Wittek — Bk.: Paul Wittek.

Y

Yazıcı-oğlu Ali Efendi — Bk.: Tevârih-i Âl-i Selçuk.
Yazıcı-oğlu Mehmet Efendi — Bk.: Muhammediyye.

3 — DEVLET, MİLLET, KABÎLE, ÂİLE VE MUHTELİF TEŞEKKÜL İSİMLERİ

A

Abbâsiler (Emevîlerin yerine geçen Hilâfet hânedânı) 2, 38, 59, 70, 103, 104, 107, 169, 197, 239
Acciajuoli / Acciaioli (Atina dukalığında bulunan Floransalı İtalyan âilesi) 45, 111, 284,
Acem (Fars, İranlı ve İran'a ait mânâlarıyla) 204, 224, 268, 352
Achaîe = Ahaiya (Mora'da bir Fransız prensliği) 77
Ahi / Ahiler (Anadolu'da dinî bir tarikat şeklinde kurulan siyasî ve iktisadî teşkilât: "Ahi" kelimesinin eski Türkçede "Merd" ve "âlîcenâb" mânâlarına gelen "Akı" kelimesinden muharref olduğu tahmin edilmektedir) 2, 26, 34, 37
Akkoyunlular (Türkmen oymak ve hânedânı) 116 - 118, 138, 193, 222, 290 - 296, 300, 303, 304, 306, 313, 315, 317, 318, 320 - 323, 325 - 328, 331, 333, 338, 342, 345, 351 - 353, 412 - 414
Alâiyye beyliği (Fatih devrinde işgal edilen Türk beyliği) 317, 351, 376 - 377
Albanenses / Arbanenses / Albanoi / Arbanoi / Arbanasi / Arbenuer / Arbereşe / Arvanitis /Şkipetar (Muhtelif dillerde Arnavutlara verilen isimler: Bunların sonuncusu Arnavutların kendi kullandıkları şekillerdir: Türkçedeki "Arnavut" kelimesi yeni Yunanca'nın "Arvanitis" şeklindden muharreftir). 67
Bk.: Arnavutlar.

Sayfa

Alman (Eski Osmanlı menbâlarında "Alaman" imlâsına tesadüf edilir) 44, 105, 106, 208, 213, 221 - 223, 239, 285, 395

Almughavares / Compagnies Catalanes (Bizans hizmetine giren ve muhtelif Avrupa milletlerinden toplanan ücretli asker teşkilâtı) 43 - 45
Bk.: Katalanlar.

Altın-Ordu hanlığı (Çingiz sülâlesinin Kıpçak şûbesi) 135 - 333

Amasra Ciniviz kolonisi 118, 290, 291, 302, 315

Amasya emâreti (Yıldırım Bâyezid devrinde Osmanlılara teslim olan Türk beyliği) 99, 115

Anadolu Mongol hâkimiyyeti (Çingiz hânedânının "Ihânîler" denilen İran şûbesinden "Ebu-Saîd Bahadur-Han"ın ölümüne kadar devam eden Mongol hâkimiyyeti) 6, 36, 121

Anadolu Selçukîleri ("Rûm Selçukîleri" yahut "Konya Selçukîleri" de denilir)
Bk.: Selçukîler.

Anadolu Türk beylikleri (Osmanlı menbâlarında "Tavâif-i-Mülûk" denilen ve Selçukî devletinin inhilâli üzerine teşekkül eden Türk prenslikleri) 6, 11, 14, 21, 27, 29, 32, 34, 35, 36, 42, 44, 46, 59, 78, 85, 86, 89, 95, 96, 99, 118, 121, 122, 128, 132, 137, 138, 142, 152, 153, 154, 156, 169, 194, 317

Anadolu Türkleri / Anadolu Türklüğü. 2, 20, 28, 63, 73, 74, 88, 114, 116, 126, 135, 139, 140, 195, 253, 266, 283, 290, 313, 325, 331, 337, 354, 362, 379, 412, 413
Bk.: Türk, Türkler, Türkmen ve Oğuz Türkleri.

Arab / Araplar. 13, 36, 71, 117, 120, 158, 168, 204, 231, 239, 266, 268, 285, 307, 308, 311, 322, 352, 385

Sayfa

Aragonlu 44

Araniti (Arnavut âilelerinden) 67, 107, 199

Arnavut / Arnavutlar. 67, 68, 75, 78, 108, 158, 190, 208, 219 - 223, 238, 266, 275, 276, 282, 300, 301, 305, 307, 311, 317, 318, 320, 331,337, 339, 343, 351, 354, 376, 378, 380, 402
Bk.: Albanenses.

Avarlar (Eski Türk milletlerinden) 245

Avrupalılar 45, 49, 198, 214, 221, 259, 307, 310, 317, 323, 332, 343

Aydın-oğulları (Türk beyliği) 72, 78, 86, 88, 89, 91, 92, 96, 122, 137 - 139, 152, 154, 191, 229

B

Bahriyyûn (Mısır'da saltanat süren Türk Kölemenleri) 363
Bk.: Burciyyûn ve Kölemenler.

Balıkesir beyliği — Bk.: Karası-oğulları.

Balşa (Arnavut âilesi) 67, 107, 177

Bayındıriyye (Akkoyunlu devletinin adı) 326
Bk.: Akkoyunlular.

Bayrâmiyye (Hacı-Bayram'ın tarikati) 195

Behmeniyye sülâlesi (Hindistan'ın Dekkan hânedânı) 384

Benî-Ahmer (Endülüs'de son İslâm hânedânı) 388

Benî-Hafs (Tunus hânedânı) 392

Bergama beyliği (Yahşı-ili beyliği) 22
Bk.: Karası-oğulları.

Bizans (Şarkî-Roma imparatorluğu: Bâzı Osmanlı menbâlarında "Kostantîniyye tekfurluğu" ismiyle anılır). 2, 6, 8, 11, 14 - 17, 21 - 29, 31, 34, 39, 40, 42, 45, 46, 48, 49, 53, 54, 56, 59, 61 - 63, 66, 68, 69, 72, 73, 78, 80, 86 - 95, 97, 98, 100 - 104, 106, 108 - 111, 118, 119, 121 - 124, 128, 131 - 133, 135, 136, 142 - 146, 148, 153, 154, 156, 157, 159, 160, 163 - 166, 169, 170, 173, 176, 181, 182, 184, 185, 187 -

Sayfa

189, 191, 196 - 198, 210, 213 - 215, 218, 219, 221, 227, 228, 230 - 233, 234, 236, 237, 239, 241 - 246, 248 - 252, 254 - 259, 261 - 264, 266, 269 - 273, 282 - 286, 288 - 290, 294, 295 301, 302, 306, 315, 320, 325, 330, 333, 334, 343, 347, 349, 351, 364, 377, 396, 417

Bizanslılar (Şarkî-Romalılar, Rumlar) 6, 11, 12, 21, 22, 29, 39, 41, 47 - 49, 51, 61, 77, 89, 94, 108, 119, 147, 148, 157, 163, 164, 179, 181, 188, 190, 219, 234, 235, 239 - 243, 245 - 248, 251, 253, 254, 258, 259, 261, 265, 270 - 272, 285, 315, 333 Bk.: Rum ve Rumlar.

Borgia (Aslen İspanyol olup bâzı Papalarla kardinaller vesaire mühim şahsiyetler yetiştirmiş bir İtalyan âilesi) 279

Boşnak / Boşnaklar (Bosna İslâvları) 75, 76, 78, 79, 105, 158, 226, 301

Bulgar / Bulgarlar 23, 41, 43, 45 - 49, 52, 58, 59, 70, 72, 73, 75 - 78, 98 - 100, 156, - 158

Burciyyûn (Mısır'da saltanat süren ve "Çerâkise" ismiyle de anılan Çerkes Kölemenleri: Bunların içinde Türk ve hattâ başka milletlere mensup Kölemenler de bulunduğu için "Çerkes" tâbiri itibarîdir) 363 Bk.: Bahriyyûn ve Kölemenler.

C

Candar-oğulları (Bir hükümdarının isminden dolayı sonraları "İsfendiyar-oğulları" diye şöhret bulan ve Sinop-Kastamonu havâlisine hâkim olan Türk hânedânı) 11, 36 - 38, 78, 88, 92, 96, 97, 99, 115, 118, 137, 158, 176, 178, 190, 201, 232, 233, 248, 290, 291, 292, 293, 295, 296, 302, 322, 351 Bk.: Sinop beyliği.

Sayfa

Cânik beyleri (Samsun Türk beyleri) — Bk.: Kubad-oğulları.

Cinivizler (Cenova İtalyan cumhuriyetinin tebaası) 25, 26, 29, 34, 39, 46, 57, 61, 62, 68, 86, 93, 94, 109, 110, 116, 118, 119, 139, 145, 171, 175, 178, 185, 186, 228, 231, 233, 237, 238, 242, 244, 245, 254, 257, 260 - 262, 272, 273, 277, 289, 290, 292, 294, 295, 298, 299, 302, 333 - 335, 343, 351, 376, 377, 395 Bk.: Amasra, Foça, Galata, Sakız, Samsun ve Şimâlî-Karadeniz. Ciniviz kolonileri. Enez ve Midilli Ciniviz dukalıkları.

Campagnies Catalanes — Bk.: Almughavares.

Ç

Çagatay (Türk lehçesi) 283

Çandarlı (Vüzerâ sülâlesi) 50, 74, 75, 101 - 103, 130, 136, 164, 190, 195, 233, 234, 265, 266, 270, 271

Çavdar-Tatarları (Anadolu'da Mongol hâkimiyyetinden kalan Tatar kabîlelerinden) 34, 37 Bk.: Kara-Tatarlar ve Tatar.

Çek / Çeh (Bohemya İslâvları) 221

Çerâkise — Bk.: Burciyyûn.

Çerkes 158, 363

Çıtak (Rumeli'nin bozuk bir Türkçe konuşan karışık müslüman unsurları) 326

Çingiz-hânedânı (Osmanlı menbâlarında "Cengiz" şeklinde yazılan bu ismin doğru şekli "Çinggiz / Çingiz" dir). 131, 133

D

Dânişmendîler / Dâneşmendliler / Dânişmend-oğulları (Anadolu'nun büyük Türk fâtihi Ahmed Dânişmend'in kurduğu sülâle) 2, 22, 195, 225 Bk.: Karası-oğulları.

Sayfa

Dukagin-oğulları (Arnavut âilesi) 102, 107, 108, 199, 220

Dulgadır-oğulları (Osmanlı menbâlarında bu Türk hânedânının ismi "Zü-l-Kadr" şeklinde arapçalaştırılmıştır) 116, 118 - 121, 141, 147, 149, 166, 167, 177, 184, 201 - 203, 221, 222, 224, 315, 317, 318, 345, 346, 350, 351, 363, 364, 370, 371, 384, 385, 387, 390, 391, 413, 414

E

Eflâklılar — Bk.: Ulahlar.

Ehl-i-Salîb — Bk.: Haçlılar.

Emevîler (Hulefây-ı-Râşidîn'den sonraki ve Abbâsîler'den evvelki Hilâfet hânedânı) 239, 285

Emîr-oğulları (Ordu ve Giresun Türk beyleri) 115

Enez Ciniviz dukalığı 39, 272, 277, 278, 289, 302, 351

Ermeniler 120, 266, 334, 377

Ertana-oğulları (Mongol hâkimiyyetinin inhilâli üzerine Hicretin VIII inci ve Milâdın XIV üncü asrının sonlarına doğru Orta-Anadolu'da devlet kuran Uygur Türklerinden Ca'fer Bey oğlu Alâüddin Ertana / Ertene Bey sülâlesi: Bu ismin eski yazıdaki imlâsından dolayı "Eretna" şeklinde okunması doğru değildir). 26, 34, 36, 116, 120, 121, 126
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Er-Tana Bey" maddesine de bakınız.

Erzincan beyliği (Yukarıki maddede bahsi geçen Ertana / Ertene Bey'in yeğeni Mutahharten / Taharten Bey'in hükûmeti) 126, 129, 138
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Mutahharten Bey" maddesine de bakınız.

Sayfa

Evrenos-oğulları (Rumeli'de ocak kuran ümerâ sülâlelerinden) 181, 189, 190, 203, 204, 206, 209, 220, 341, 343, 411

Eyyûbîler (Mısır ve Suriye'de muhtelif hükûmetler kuran ve Selâhüddin-i-Eyyûbî nesline mensub olan sülâleler) 38, 363

F

Fenârî-zâdeler (İlk Osmanlı Şeyh-ül-İslâmı Molla Şemsüddin-i-Fenârî sülâlesi) 325

Floransalı — Bk.: Acciajuoli.

Foça Ciniviz kolonisi 29, 34, 118, 139, 171, 185, 186

Fransız / Fransızlar (Osmanlı menbâlarında "Françelü" ve "Firenk" şekillerine de tesadüf edilir). 44, 45, 77, 82, 104 - 106, 110, 118, 119, 121, 123, 124, 144, 200, 223, 239, 284, 307, 310, 352, 372, 395, 406, 409, 410

Frenk / Firenk (Umumiyetle Avrupalılar ve bâzan da Fransızlar mânâsına kullanılır) 397, 398, 405

G

Galata Ciniviz kolonisi 25, 61, 94, 118, 228, 231, 233, 237, 244, 257, 260, 262, 351

Garbî Roma (Şarkî-Roma'ya mukabil eski Türklerin "Kızıl-Elma" dedikleri Roma şehri ve Roma devleti: Bu tâbir bâzan umumiyetle İtalya mânâsına da kullanılır). 315, 320, 343, 547

Gattilusio (Enez ve Midilli'de dukalık kuran Ciniviz âilesi) 277, 278, 298

Gazi-Timürtaş-oğulları (Birinci Bâyezid ve Fetret devirleri ümerâsından "Sarı" lâkabiyle mâruf Muînüddin Timürtaş Paşa sülâlesi) 179, 181, 192

Sayfa

"Şahıs isimleri" cedvelinde "Timürtaş Paşa" meddesine de bakınız.

Gerede beyliği ("Geredebolu" ismiyle de anılan Türk beyliği) 26, 27, 32, 138

Germiyan-oğulları (Merkezi Kütah-ya'da bulunan Germiyan bey-liği hânedânı). 4, 35 - 37, 63 - 65, 78, 86, 88, 89, 91, 122, 137, 144, 149, 152, 154, 156, 172, 173, 182, 188, 189, 191, 194, 229,

Giritli / Giritliler 237

Gotlar 174

Gözler-oğlu (Anadolu Türkmen bey-lerinden birinin soyadı) 145

H

Haçlılar (Ehl-i-Salîb) 25, 26, 47 - 49, 51, 53, 61, 77, 86, 104, 106, 108 - 110, 124, 127, 139, 174, 208 - 210, 213 - 215, 221, 258, 260, 276, 284, 294, 300, 320, 347, 349, 387, 396

Halvetiyye (Tarîkat) 196

Hamîd-oğulları (Bu Türk beyliğinin merkezi, eskiden "Felek-âbâd" denilen Eğridir şehridir ve Antalya'yı merkez ittihâz eden Teke beylerinin de bu sülâle-den oldukları rivayet edilir). 36, 37, 64, 65, 71 - 73, 78, 86, 91, 114, 137, 138, 172, 193,

Hârizmşâhlar devleti 38

Hersek-zâde / Hersek-oğlu (Hersek-dukası Stipan Kossariç oğul-larının lâkabı) — Bk.: Ahmed Paşa "Hersek-zâde—" Stefan/ Stipan Kossariç, Vlâdislas "Kossariç-oğlu —" ve Vlâdko "Kossariç-oğlu—"

Hırvat / Hırvatlar (İslâv milletlerin-den). 105, 266, 281, 313, 323, 331, 337, 354, 366, 394

Hunlar 174

Sayfa

I

Inal-oğlu (Anadolu Türkmen beyle-rinden birinin soyadı) 145

İ

İçel beyliği (Karaman - oğullarının son yurdu) 373, 382, 387

İlhânîler (İran Mongolları) 23, 121 Bk.: İran Mongolları.

İngiliz / İngilizler 158, 223, 239

İrânîler / İranlılar 174, 413

İran Mongolları (İlhânîler) 6, 23, 121 Bk.: İlhânîler.

İran Türkleri 412

İran Türkmenleri 412

İsfendiyar-oğulları — Bk.: Candar-oğulları.

İslâv / İslâvlar (Muhtelif memle-ketlerde) 45, 67, 75 - 78, 81, 220, 271, 351, 429 - 431, 446

İspanyol / İspanyollar 45, 310, 407, 409

İtalyan / İtalyanlar 26, 44 - 46, 49, 51, 61, 198, 200, 208, 213, 221, 240, 246, 266, 272, 276 - 280,283, 284, 289, 298, 299, 307, 310 - 312, 333, 343, 347, 351, 352, 355, 356, 363, 376, 377, 390

İzmir-oğulları (Türk beyliği) 89, 152 - 154, 156, 157, 165, 166, 171, 176, 181, 185, 186, 191 - 193

İzmir Şövalyeleri 138, 139

İznik imparatorluğu 294

K

Kadı-Bürhânüddin hükûmeti (Orta-Anadolu'da) 86, 88, 92, 96, 97, 115, 116, 118, 126, 141

Kantakuzinos (Bizans'ın imparator-luk hânedânlarından) 77, 111, 272

Karadeniz Türk beylikleri ("Mü-teferrikîn" denilen küçük Türk beylikleri) 115

Sayfa

Karakoyunlu / Karakoyunlular (Âzerbaycan ve Şarkî-Anadolu Türkmen devleti) 122, 126 - 128, 151, 177, 236, 256, 292, 294, 326, 412

Karaman-oğulları (Anadolu Türk devlet ve hânedânı) 26, 34, 36 - 38, 64 - 66, 69, 71 - 73, 75, 78, 84, 86, 88, 89, 91, 92, 96, 97, 112 - 116, 118, 132, 135, 137, 138, 152, 154-156, 169, 171 - 173, 188, 189, 193, 194, 202, 203, 208, 210, 213, 221, 222, 229, 290, 291, 293, 296, 303, 304, 306, 313, 315, 317, 318, 320 - 323, 327 - 329, 331, 360, 365, 367 - 371, 373, 377, 379, 382, 387, 408, 409

Karası beyliği/Karası-oğulları (Dânişmendî sülâlesinden Karası Bey'in kurduğu Türk beyliği) 11, 21, 22, 26, 27, 32, 44, 138
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Karası Bey" maddesine de bakınız.

Karası Türkleri 22
Yukarıki maddeye de bakınız.

Kara-Tatarlar (Anadolu'da Mongol hâkimiyyetinden kalan Tatar kabîlelerinden) 86, 117, 129-131, 142
Bk.: Çavdar-Tatarları ve Tatar.

Kastamonu beyliği (Candar yahut İsfendiyar-oğulları'nın Türk hükûmeti) —
Bk.: Candar-oğulları.

Kastriot / Kastriota (İsyanlarıyla meşhur İskender Bey'in mensub olduğu Arnavut âilesi) 67, 107, 173, 219, 220
"Şahıs isimleri" cedvelinde "İskender Bey / Skanderberg" maddesine de bakınız.

Katalanlar (Bizans hizmetindeki ücretli asker teşkilâtı) 21, 22, 34, 43 - 45, 84, 111, 231, 237, 284
Bu cedvelin "Almughavares" maddesiyle "Şahıs isimleri" cedvelinde "Roger de Flor" maddesine de bakınız.

Sayfa

Katolik / Katolikler / Katolik kilisesi. 18, 43, 51, 104, 197, 240, 241, 257, 260, 263, 264, 275, 281 - 284, 288, 315, 355

Kayı-Han kabîlesi/Kayı-boyu (Oğuz boylarından) 1, 225

Kemâlîler (Şeyh-Bedrüddin müridlerinden Torlak - Kemal'in Mağnisa havâlisinde kurduğu kommünist teşkilâtı) 180
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Torlak-Kemal" maddesine de bakınız.

Kıbrıs krallığı 139, 321, 327

Kıpçak hanlığı — Bk.: Altın-Ordu hanlığı.

Kırım hanlığı. 333 - 335, 351, 376, 377, 383, 384, 417, 421

Kırım Tatarları 303, 377

Kızıl-Ahmedililer (Candar yahut İsfendiyar-oğullarının son nesilleri) 201, 292
Bk.: Candar-oğulları.

Kızılbaş / Kızılbaşlar (İran, Âzerbaycan ve Anadolu'da Safavî teşkilâtına mensup Şiîler) 413, 418 - 421, 423

Komninos (Trabzon Rum imparatorluğu hânedânının soyadı: Daha evvelce bu sülâleden bâzı Bizans imparatorları da yetişmiştir). 282, 289, 290, 292, 295

Korsanlar cumhuriyeti / **République de Corsaires** (Rodos Şövalyeleri hükûmetine verilen isimlerden) 276
Bk.: Rodos Şövalyeleri.

Kölemenler ("Mısır Memlûkleri / Memâlik-i-Mısırıyye" isimleriyle de anılan ve Mısır'la Suriye'ye hâkim olan askerî teşkilât mensupları) 38, 70, 71, 86, 91, 102, 118 - 121, 126, 128, 141 - 144, 151, 317, 318, 322, 352, 355, 362, 363, 367, 368, 370, 380, 384 - 393, 396, 408, 410, 416

Sayfa

Bk.: Bahriyyûn, Burciyyûn ve Mısırlılar.

Köpek-oğlu (Anadolu Türkmen beylerinden birinin soyadı: Muhtelif devirlerde "Köpek" ve "Köpek-oğlu" gibi şahıs ve soy adlarına tesadüf edilir) 145

Kubad-oğulları (Cânik = Samsun Türk beyleri) 97, 116, 145

L

Lâtin / Lâtinler (Bu kelime mâlûm olan mânâsından başka Bizanslılara nisbetle Avrupalılar, Frenkler ve bâzan da Ortodokslara nisbetle Katolikler mânâsına kullanılır). 18, 36, 67, 77, 197, 219, 231, 236, 237, 242, 243, 245, 246, 250, 254, 256, 257, 260, 261, 271, 275, 282 - 284, 294, 295, 298, 310, 315, 317, 352, 387

Las / Laz / Lazlar (Osmanlı menbâlarında "Sırp / Sırplar" mânâsına kullanılır) 54
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Lâzar Grabliyanoviç" ve bu cedvelde "Sırp" maddesine bakınız.

Lehler / Lehliler (Polonyalılar, Lehistan ahalisi) 78, 213, 221, 332, 402, 403

Lusignan (Kıbrıs'da krallık kuran Fransız âilesi) 387

Luxsembourg (Eski Almanya imparatorlarından bir çoklarının mensub olduğu hânedan) 98

M

Macar / Macarlar, 42, 43, 46, 49, 51, 78, 94 - 96, 98, 99, 104 - 106, 108 - 110, 175, 176, 191, 202-208, 210, 213 - 215, 221, 223, 229, 234, 249, 250, 264, 274 - 276, 278 - 280, 287, 297, 298, 300, 302 - 305, 320, 321, 325, 332, 336, 342, 344, 346, 354, 381, 382, 391, 393, 394, 402, 404, 411

Sayfa

Malkoç-oğulları (Rumeli akıncı ocaklarından) 343

Memlûk / Memâlîk (Mısır Kölemenlerinin Arapça ismi: İkinci şekli birincisinin cem'idir) — Bk.: Kölemenler.

Menteşe-oğulları (Türk beyliği) 71, 78, 86, 88, 89, 91, 92, 96, 97, 122, 152, 169, 171, 192, 229

Mısırlılar (Mısır Kölemenleri) 64, 70, 71, 116, 119, 120, 126, 128, 131, 135, 142-144, 317, 322, 345, 346, 362, 364, 369, 382, 384 - 390, 392, 418
Bk.: Kölemenler.

Midilli Ciniviz dukalığı. 57, 272, 273, 277, 278, 298, 299, 302, 351
Bk.: Gattilusio.

Mihal-oğulları (Osmanlı ümerâ âilelerinden). 159, 160, 165, 170, 186, 325, 343
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Köse-Mihal" maddesine de bakınız.

Ming (Çin'in imparatorluk hânedanlarından) 151

Mirdita (Şimalî Arnavutluk'da bir beylik) 189

Mongol / Mongollar 1, 2, 6, 23, 34, 86, 104, 117, 120, 121, 126, 129, 131, 132, 150, 151, 179, 333, 412

Moskova prensliği 333, 335

N

Navarlı / Navarlılar 44

Nemania (Sırbistan'ın eski krallık hânedânı) 54

Nûr-bahşiyye (Halvetiyye tarîkati şûbelerinden) 196

O

Oğuz Türkleri 1, 225, 325, 326, 412,
Bk.: Türk, Türkmenler.

Oktay-Kaan sülâlesi (Çingiz hânedânı kollarından) 131

Sayfa

Ordre des Chevaliers de Saint-Jean de Rhodes (Rodos Şövalyeleri teşkilâtı) 276
Bk.: Rodos Şövalyeleri.

Ortodoks / Ortodokslar / Ortodoks kilisesi. 18, 43, 51, 53, 197, 240, 241, 257, 258, 260, 263 - 265, 275, 281 - 284, 288, 315, 333, 355

Osmanlı beyliği / Osmanlı imparatorluğu / Devlet-i-Aliyye. 2 - 17, 19 - 31, 33 - 37, 40, 42, 43, 48 - 53

P

Paleoloğos (Bizans'ın son imparatorluk hânedânı) 23 - 26, 77, 102, 103, 153, 282, 288, 294, 325, 333, 334, 349

Papalık (Katolik mezhebinin rûhânî riyâseti ve Vatikan hükûmeti) 49, 51, 88, 110, 142, 208, 213, 280, 282, 286, 294, 299 - 303, 305, 312, 320 327, 332, 333, 335, 342, 363, 373 389, 396, 397, 404, 409, 410

Pomak / Pomaklar (Müslüman Bulgarlar) 266

R

Ramazan-oğulları (Adana Türk beyliği) 362 - 368, 385

Rodos Şövalyeleri / Ordre des Chevaliers de Saint-Jean de Rhodes (Muhtelif Avrupa milletlerine mensup Haçlı Şövalyelerin bâzı Garp menbâlarında bir "République de Corsaires = Korsanlar cumhuriyeti" sayılan dinî ve askerî idare ve teşkilâtı) 8, 88, 89, 104, 138, 139, 152, 228, 234, 272, 276, 277, 321, 327, 347, 348, 370-376, 381, 389, 397, 411

Romalılar (Şarkî-Romalılar, Bizanslılar) 53
Bk. Bizanslılar ve Romalılar.

Romalılar (Garbî-Romalılar, eski Roma imparatorluğu tebaası) 174

Rum (Şarkî-Romalı, Bizans ahalisi, Yunanca konuşan Ortodoks) 14, 15, 17, 18, 32, 72, 77, 119, 138, 197, 198, 221, 232, 233, 236, 238, 240-242, 246, 250, 254, 255, 257, 258, 263 - 267, 271, 281, 288, 293 - 295, 307, 313, 317, 319, 320, 323, 325, 331, 333, 337, 348, 349, 351, 354, 366, 376, 378, 397, 405
Bk.: Bizanslılar ve Rumlar.

Rumlar (Şarkî-Romalılar, Bizanslılar Yunanca konuşan Ortodokslar). 18, 39, 44, 45, 57, 87, 90, 119, 197, 198, 232, 233, 236, 237, 242, 243, 246, 256 - 258, 260, 261, 263 - 265, 275, 277, 284, 285, 294, 295, 314, 315, 370
Bk.: Bizanslılar ve Rum.

Rum Patrikliği (Merkezi İstanbul'da bulunan Rum-Ortodoks patrikliği ve kilisesi). 53, 240, 241, 256 - 258, 263 - 265, 275, 281, 282, 288, 355

Rus / Ruslar. 109, 135, 258, 333, 335, 394, 400, 404

Rus çarlığı. 333, 355
Yukarıki maddeye de bakınız.

S

Safavî / Safavîler (İran'da Şiîliği resmî mezheb hâline getiren Türk saltanat hânedânı) 412, 418, 423
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Şâh-İsmail" maddesine de bakınız.

Saint-Jean Şövalyeleri — Bk.: Rodos Şövalyeleri.

Sakız Ciniviz kolonisi 139, 171, 228, 277

Samsun Ciniviz kolonisi (Bugün "eski-Samsun" denilen ve şimdiki şehrin bir kaç kilometre şimalinde bulunan "Kara-Samsun" yahut "Gâvur - Samsunu" Ciniviz müstemlekesi) 116, 118, 178

Saruhan-oğulları (Türk beyliği) 22, 36, 71, 72, 78, 86, 88 - 92, 96, 122, 138, 152, 153

Sayfa

Savoya (İtalya krallarının mensub olduğu sülâle) 46

Selçukî / Selçukîler (Büyük Selçukîlerle Anadolu Selçukîleri: Bunlara "Rûm Selçukîleri" ve "Konya Selçukîleri" de denilir). 2 - 6, 15, 16, 18, 22, 35, 38, 46, 59, 95, 114-116, 126, 133, 161, 240, 256, 306, 317, 331, 360, 412

Sırp / Sırplar (Osmanlı menbâlarında "Laz" tesmiyesine de tesadüf edilir!). 23 - 25, 41 - 43, 45, 47, 52 - 59, 68, 71 - 80, 85, 87, 88, 92, 98, 100, 102, 103, 108, 130 - 133, 137, 140, 156, 158, 159, 162 - 164, 166, 170, 191, 200, 202 - 205, 208, 209, 213, 221, 223, 227, 264, 274, 275, 278, 280 - 282, 287
Bk.: Las / Laz.

Sicilyalı / Sicilyalılar. 44, 307

Sinop Beyliği (Candar-oğulları Türk hükûmeti) 97, 290, 291
Bk.: Candar-oğulları.

Spata (Epir'de derebeylik âilelerinden). 107

Ş

Şarkî-Roma — Bk.: Bizans.

Şimalî Karadeniz Ciniviz kolonileri. 333, 334, 376, 377

T

Tocco (Epir despotluğunda bulunmuş bir İtalyan âilesi) 198

Tâcüddin-oğulları (Terme ve Çarşanba havâlisi Türk beyleri) 97, 99, 115

Tasvirperestlik ("İconoclasme" yahut "İconoclasie" denilen Hıristiyan akîdesi) 18, 19

Taşan-oğulları (Merzifon ve Havza beyleri). 97, 99, 115

Tatar / Tatarlar. 112, 117, 334, 351, 377
Bk.: Çavdar Tatarları ve Kara-Tatarlar.

Tatar aşîretleri (Çelebi Sultan Mehmed'in emriyle Anadolu'dan Rumeli'ye nakledilip Filibe civarında "Tatar-pazarcığı"nı kuran kabîleler). 178
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Minnet Bey" maddesine de bakınız.

Tavâif-i-Mülûk — Bk. Anadolu Türk beylikleri.

Teke beyliği (Hamîd-oğulları sülâlesinin Teke kolu). 72, 78, 86, 91, 92, 137, 152, 171, 193
Bk.: Hamîd-oğulları.

Teke aşîreti (Antalya havâlisine yerleşen Türkmen oymağı) 193

Thopia (Orta-Arnavutluğa hâkim olan âilelerden) 67, 107

Tîmûrîler (Timur-oğulları, Timur-Leng hânedânı) 130, 294

Timürtaş-oğulları (Ümerâ sülâlelerinden iki âile ismi) 205, 208, 209
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Timürtaş Paşa" maddelerine bakınız.

Töton şövalyeleri (Niğbolu muharebesine iştirâk eden Alman asilzâdelerinden). 105

Trabzon Rum imparatorluğu (Komninos'lar idaresinde) 116, 118, 227, 272, 273, 282, 288 - 290, 292 - 295, 302, 320, 351
Bk.: Komninos.

Turgudlu (İçel Türkmen oymaklarından). 365, 408, 409

Turhan-oğulları (Ümerâ âilelerinden). 325

Turul / Torul beyliği (Şimdiki Gümüşhâne vilâyetinin ayni isimdeki kazâsında bir Türk beyliği). 344, 351

Türk. 2, 6, 11, 18 - 22, 26, 35, 40 - 42, 44, 47, 48, 53, 55, 57, 59, 60, 67, 68, 70, 73, 75 - 81, 87, 90, 93 - 96, 98 - 100, 103, 105 - 113, 116, 118, 122 - 124, 127, 131, 133, 139, 140, 142, 145, 149, 151, 154, 158, 162, 164, 175 - 177, 183, 187 - 190, 195, 197 - 201, 205 - 207, 209, 213, 214,

Sayfa

218 - 225, 229, 232, 233, 235, 237, 238, 241, 243 - 257, 260 - 264, 266 - 268, 270 - 272, 274 - 276, 278 - 280, 282 - 288, 290 - 292, 295 - 310, 312 - 315, 319, 326, 328, 330 - 334, 336, 337, 339, 340, 342-344, 347-355, 357, 360 - 363, 366, 372 - 378, 380, 383, 390, 393, 396, 401, 403 - 407, 409, 411 - 413, 417
Bk.: Türkler, Türkmenler, Oğuz Türkleri ve Anadolu Türkleri.

Türk beylikleri — Bk.: Anadolu Türk beylikleri.

Türkler. 5, 10, 17, 23, 24, 27, 29, 41, 42, 44, 45, 49, 51-53, 55-58, 62, 63, 67, 68, 76, 79, 87, 90, 94-96, 98-110, 113, 116, 119, 121, 123, 124, 138, 145, 147, 173-175, 177, 191, 197, 198, 206-209, 213, 219, 223, 232, 233, 235, 239, 243, 245-247, 250, 253-258, 263, 266 - 271, 273 - 284, 286, 288, 294, 297, 298, 300, 301, 303, 305,, 307, 308, 313 - 315, 318, 319, 330, 332, 333, 336 - 343, 347, 353 - 355, 363, 373, 378, 383, 388, 396, 403 - 407
Bk.: Türk, Türkmenler, Oğuz Türkleri ve Anadolu Türkleri.

Türkmen / Türkmenler. 2, 116, 117, 121, 145, 148, 252, 294, 317, 322, 325, 326, 329, 346, 361, 413

U

Ulahlar (Eflaklılar). 42, 43, 76, 78, 96, 105, 158, 206, 208, 213, 215, 221, 222, 234, 279, 297, 351

Sayfa

Umur-Han beyliği (Göynük havâlisinde bir Türk beyliği). 11, 12, 20, 21, 27, 32, 138

Uygur (Türk milletlerinden). 325

V

Varsak (İçel'deki Türk oymaklarından). 313, 319, 365, 387, 408

Venedik / Venedikliler. 24, 26, 52, 61-63, 68, 86, 87, 93, 98, 99, 101, 102, 104, 106 - 110, 119, 121, 143 - 145, 148, 174-177, 197-199, 219-221, 231, 234, 237, 261, 272, 273, 276, 278, 282, 284, 286, 288, 290, 292, 294, 295, 299 - 306, 312 - 315, 320 - 322, 324, 327 - 331, 333, 338 - 345, 347, 360, 366, 378, 381, 387, 396, 401, 404 - 411

Villehardouin (Mora'daki "Achaîne= Ahaiya" Lâtin prensliğini kuran Fransız âilesi). 77

Y

Yahudi / Yahudiler 59, 264, 313

Yunan / Yunanlılar 67, 77, 111, 174, 283, 284, 310, 314, 317, 352, 404
Bk.: Rum ve Rumlar.

Z

Zenebisi / Zénébisi (Epir derebeylik sülâlelerinden) 107

4 — YER İSİMLERİ

A

Adbina / Udbina / Udwine (Hırvatistanda) 394

Abydos / Abydus — Bk.: Naara / Nağra.

Acem (= İran) 38, 352
Bk.: İran.

Adalar (Ege adaları) 174, 176, 276, 277

Adalar (Marmara'da Istanbul vilâyetinin Kızıl-Adalar Kazâsı: Eski isimleri: "Prinkiposnîsîa", "Demonesi", "Papadonissia" 241, 242, 351

Sayfa

Adalar-denizi (Ege - Eski ismi: Mara = Egée". 34, 39, 56, 88, 92, 213, 272, 276, 313, 327, 338, 351
Adana (Eski ismi: Adâna). 362, 368, 385, 386, 388, 389, 393
Adriyatik / Adriatique (Venedik-körfezi) 53, 106, 107, 189, 302, 410
Aenos — Bk.: Enez.
Afrika 311, 388
Afyon-Karahisar (Eski ismi "Akroenos", Osmanlı menbâlarında "Karahisâr-ı-Sâhib") 63, 368
Ağa-çayırı (Tarsus'la Adana arasında) 388
Ağaç-denizi / Roboeni / Rasboieni (Rumanya'da ormanlık) 332, 336
Ağrıboz — Bk.: Eğriboz.
Ahlat (Van gölü sahilinde ve Bitlis vilâyetinde kaza merkezi. Eski ismi: "Khilat / Chelat") 1
Ahyolu (Bulgaristan'da "Anchialos" limanı) 47, 55, 235, 421
Akçahisar — Bk.: Anadolu-Hisarı.
Akçahisar / Croia / Kroja (Arnavutluk'da "Kroya" denilen ve âsi İskender'in merkezi olan sarp ve müstahkem mevki) 108, 173, 219, 220, 223, 305, 311, 338 - 340, 342
Akça-Limon / Akça-Liman (Çanakkale boğazının Rumeli sahilinde) 28
Akçay (Germiyan-ili'nde ova) 112 - 115, 136, 137
Akdeniz (Eski isimleri: "Mare interum / İnternum mare/Mediterraneum mare"; Osmanlı devrinde "Bahr-i-Sefîd). 12, 28, 91, 151, 261, 290, 299, 300, 405
Akdere/Valea-Alba (Rumanya'da) 336
Akhisar (Sakarya'nın garbında ve Kocaeli vilâyetinin Geyve kazâsında nâhiye merkezi) 9
Akhisar (Mağnisa vilâyetinde şimdi kazâ merkezi olan eski "Thyatira" kasabası) 191, 192, 210
Akhisar (Bosna'da) — Bk.: Brusça.

Sayfa

Akkerman (Besarabya sahilinde eski "Cetatea-Alba") 335, 383, 384, 402
Ak-pınar (Edirne civarında) 419
Akropol / Akropolis (Atina'da tepe) 284
Aksaray (Niğde vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Colonia/Garsaoura") 116, 156, 268, 315
Aksaray (İstanbul'da mahalle. Eski ismi: "Forum Bovis") 268, 315
Akşehir (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Philomelion / Philomelium"). 37, 44, 64, 72, 73, 92, 114, 140, 143, 144, 149, 172, 203, 210, 229, 304
Akyazı (Sakarya ilinde nâhiye merkezi) 11
Alacahisar (Sırbistan'da "Krukovatz / Kruşevac" kalesi) 87, 207, 274, 419
Alâiyye / Alanya (Antalya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Korakesion / Coracesium / Kalonoros / Kandeloros" : "Alâiyye" tesmiyesi Anadolu Selçukî sultanı Birinci Alâüddin Keykubâd'ın isminden gelir; " Alanya " şekli işte bundan muharreftir) 317, 351
Alaşehir (Mağnisa vilâyetinde şimdiki kazâ merkezi olan eski "Philadelphia") 32, 34, 44, 62, 63, 89, 90, 93, 419
Albania / Albanum / Albanon / Arbania / Arbanon / Raban / Arbenia / Arvania / Şkipnia Arnavutluğun muhtelif dillerdeki ismi: Bunların sonuncusu Arnavutların, bugün kullanmakta olduğu şekildir. 67
Albanopolis (isminin bütün Arnavutluğa teşmil edilmiş olduğu rivayet edilen eski bir şehir) 67
Yukarıki maddeye de bakınız.
Albulena (Arnavutluk'da "Mal/Mati" nehri civarında bir ova) 281

Sayfa
Alessio — Bk.: Leş.
Almanya (= **Deutschland**) 95, 98, 104, 191, 204-206, 279, 352, 393, 396, 398
Altıncı-Dâire (İstanbul'da Beyoğlu Belediye dâiresinin bulunduğu yer) 244
Amasra (Zonguldak vilâyetinin Bartın kazâsında şimdi nâhiye merkezi olan eski "Amastris / Sesamos" limanı). 118, 290, 291, 295, 302, 351
Amasya (Eski ismi: "Amesêa") 1, 96, 97, 99, 115, 116, 131, 132, 134 - 136, 143 - 148, 150, 152, 154, 155, 169, 174, 177, 178, 180, 182 - 184, 195, 217, 225, 315, 325, 344, 356 - 358, 364, 403, 408, 414, 415, 417, 419, 420, 423, 424
Bk.: Rûm/Rûmiyye-i-Suğrâ.
Âmid (Diyarbekir vilâyet merkezinin eski ismi) 38
Bk.: Diyarbekir.
Amisus / Aminsus — Bk.: Gâvur-Samsunu.
Amphissa (Yunanistan'da Salona şehri) 111
Anabolu — Bk.: Napoli di Romania.
Anadolu (Eski isimleri: "Anatolia", "Mikro-Asia = Küçük-Asya"). 2, 6, 14, 23, 26 - 29, 35, 36, 38, 43 - 45, 48, 49, 51, 55, 60, 62, 63, 66, 68, 69, 72, 73, 78, 84, 88 - 90, 92, 93, 96 - 99, 102, 104, 105, 108, 112 - 116, 118 - 123, 126, 129, 131, 133 - 136, 138, 141, 142, 144 - 155, 157, 158, 160, 161, 164 - 166, 168 - 171, 176 - 181, 184 - 187, 189, 192, 196, 202, 203, 208, 210, 212 - 215, 224, 229 - 231, 238, 253, 255, 259, 260, 266 - 268, 276, 288 - 296, 298, 299, 306, 308, 313, 315, 318 - 321, 324, 325, 331, 332, 334, 338, 340, 344, 348, 349, 352, 354 - 357, 360 - 365, 368 - 373, 379, 381, 384 - 386, 388, 392, 402, 408, 409, 412 - 414, 416 - 420, 422, 423

Sayfa
Bk.: Garbî-Anadolu ve Şarkî-Anadolu.
Anadolu-Hisarı (Eski isimleri: Güzel - Hisar, Güzelce-Hisar, Nik-Hisar, Yeni-Hisar, Yenice-Hisar, Akca-Hisar) 108, 109, 214, 230 - 232, 299
Bk.: Rumeli-Hisarı.
Anamur (İçel vilâyetinde kazâ merkezi olan eski "Anemurium") 371, 372
Anapa (Karadeniz'in şimalişarkîsinde liman) 334, 344
Anavarza (Kozan'ın 25 kilometre cenubunda harâbeleri bulunan eski bir kale: Bu kalenin eski isimlerinden " **Zebrus** " adı Arapçada "Ayn-Zerbe" şeklini almış ve bu da Türkçede "Anavarza" tahrifine uğramıştır; Garp menbâlarında " Navarza " ve " Anazarbe " şekillerine tesadüf edilir) 388
Anchialos — Bk.: Ahyolu.
Andimachia (İstanköy adasının cenubuşarkîsinde bir kale) 277
Anemas (İstanbul sûrunda Bizanslıların zından ittihaz ettikleri kule) 61, 62
Ankara (Eski ismi: "Ancyra") 2, 26, 27, 34 - 37, 39, 73, 84, 85, 92, 94, 97, 99, 101, 114, 122 - 124, 127 - 138, 141, 143, 145, 146, 148, 149, 151, 153, 155 - 158, 161, 163, 171, 172, 180, 188, 189, 191 - 193, 195, 196, 210, 225, 230, 367 - 369, 386, 414
Antalya (Eski ismi: "Attaleia/Attalia") 91, 92, 132, 137, 193, 304, 317, 327, 415, 419
Antep (Ayntâb. Eski ismi "Dolichê"?). 318
Antivari / Bar (Şimal Arnavutluk sahilinde) 107, 343
Apulia — Bk.: Pulya
Arabistan 224, 352
Aragon (İspanya'da) 174, 276, 289, 299, 302, 303, 320, 327, 388

Sayfa

Ardasa (Gümüşhâne vilâyetinde Turul / Durul kazasının merkezi) 344
Bk.: Turul.
Argos (Mora'da) 112, 302
Archangelos (Rodos adasının şarkında istihkâm) 277
Armutlu (Bursa vilâyetinin Gemlik kazâsında ve Marmara sahilinde nâhiye merkezi) 23
Arnavut-İskenderiyyesi (Osmanlı menbâlarında İşkodra'ya verilen isim) 342
Bk.: İşkodra.
Arnavutluk 53, 66 - 68, 75, 76, 78, 80, 81, 98, 99, 101, 102, 107, 108, 125, 140, 148, 158, 174, 177, 189, 190, 199, 219 - 221, 223, 273, 275, 289, 290, 300, 303, 305, 306, 311, 312, 314, 332, 337 - 343, 351, 354, 383, 393, 396
Bk.: Albania.
Âstâne / Âstâne-i-Saâdet (Osmanlı menbâlarında Istanbul'a verilen isimlerden) 398
Bk.: Istanbul.
Asya. 125, 131, 143, 282, 321
Atik (Yunanistan'da Atina'nın bulunduğu "Attiki" sancağı) 53
Atina / Athina (Yunanistan'ın bâzı Osmanlı menbâlarında "Medînet-ül-Hükemâ" denilen pâyıtahtı) 18, 45, 111, 219, 283, 284, 289, 302, 351
Atranos / Adranos (Bursa vilâyetinde bugün "Orhaneli" kazâsına merkez olan eski "Adriani ad Olympium" yahut "Adrinos" kasabası) 7, 12
Avlonya (Cenubî Arnavutluğun Adriyatik sahilinde "Aulona/Valona" kasabası) 107, 177, 344, 399, 406
Avert-Hisarı (Makedonya'da "Kilkis" kasabasına Türklerin verdikleri isim) 56
Avrupa. 18, 27, 29, 44, 45, 51, 52, 60, 73, 84, 86, 94, 98, 102, 104, 106, 109, 110, 121 - 124, 131, 135, 143 - 145, 147, 150, 176, 208, 210, 213, 226, 232, 235 - 237, 241 - 243, 249, 250, 257, 262 - 264, 276, 282, 290, 292, 293, 295, 300, 310, 316, 320, 321, 333, 343, 346, 347, 349, 350, 364, 367, 370, 372 - 375, 388, 406, 410
Avusturya 54, 104, 163, 176, 283, 407
Aya-Dimitri kilisesi (Istanbul'da) 265
Aya-Mavri / Santa-Maura (Yunanistan'ın garp sahilinde ada) 345, 376, 377, 410, 411
Ayanköy (Sapanca gölünün garp müntehâsında bâzı Osmanlı müelliflerinin "Ayangöl" ismiyle de bahsettikleri eski bir köy yahut kasaba) 11
Ayas (Şimdiki Seyhan = Adana vilâyetinde Yumurtalık nâhiyesinde merkez olan köy ve bu köyün yerinde eski bir kasaba) 388
Ayaslug / Ayasolug / Selçuk (İzmir vilâyetinde ve İzmir'in cenubî-şarkî cihetinde bugün "Akıncılar" denilen köyün bulunduğu yerde eski "Efessos/Epèse" şehri 142, 152, 154, 190
Ayasofya / Sainte-Sophie (Istanbul-da Türk fethini temsil eden câmi) 109, 240, 252, 255 - 260, 262, 263, 265, 324,
Ayasofya (Orhan-Gazi devrinde câmiye tahvil edilen İznik kilisesi) 18, 19
Ayasofya medresesi (Istanbu'da) 328
Ayastefanos / Hagios-Stephanos (Istanbul vilâyetinin Bakırköy / Makrıköy kazâsında "Yeşilköy" nâhiye merkezi) 236
Aya-Yorgi kilisesi (Istanbul'da) 265
Ayazmend iskelesi (Balıkesir vilâyetinde Ayvalık kaza merkezinin 2 kilometre cenubunda sahile yakın bir köy) 409
Aydın (Eski isimleri: "Tralles", "Seleucia in Caria") 137, 154, 156, 165, 171, 176, 213, 229, 230, 259

Sayfa

Aydıncık / Edincik (Balıkesir vilâyetinde ve Kapudağ yarımadasının cenubunda Bandırma kazâsının Edincik / İdincik nâhiye merkezi. Eski ismi: "Cyzicus / Cyzique") 27

Aydos (Istanbul vilâyetinde Kartal kazâ merkezinin şimalinde ve Samandıra'nın menubuşarkîsinde eski bir kale) 15, 368

Aydos (Bulgaristan'da Burgaz limanının 30 kilometre şimaligarbîsinde bir kasaba) 47, 48, 76, 96

Ayion-Apostolon / "Havâriyyun" kilisesi) 265, 315
Bk.: Fatih

Aynaroz / Aynoroz / Ağinos-Oros Selânik'in cenubuşarkîsindeki Halkidikya yarımadasının cenubuşarkîsine tesadüf eden dil ve dağ: Manastırları ve kadınsız köyleriyle meşhur olan bu dilin "Ağion-Oros" ismi "Mukaddes-dağ" mânâsına gelir: Eski ismi "Athos" dur). 30

Aynos — Bk.: Enez.

Ayos-Romanos / Hagios-Romanos/ Saint-Romain — Bk.: Topkapu/Topkapusu.

Ayvansaray (Istanbul'da mahalle. Eski ismi: "Kyneğion") 246

Azak / Azof (Azak denizinin şimalişarkî müntehasında ve Don nehrinin ağzından 10 kilometre yukarda o küçük denize ismini veren şehir. Eski ismi: "Tana". 334

Âzerbaycan (İran Âzerbaycanı. Eski ismi: "Atropatene"). 122, 125, 127, 128 143, 151, 412

B

Baalbek (Şam'ın 80 kilometre şimaligarbîsinde harâbeleriyle meşhur kasaba. Eski ismi: "Heliopolis") 128, 362

Sayfa

Babaeski (Kırklareli=Kırkkilise vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Bulgarophygos") 38

Bâb-ı-Hümâyûn (Istanbul'da Topkapu sarayının Ayasofya tarafındaki dış kapısı) 324, 422

Bâb-üz-Züveyle (Kahire'de eski bir kapı ve semt) 318

Badkersburg (Macaristan'da kasaba) 176

Bafra (Samsun vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Bafira") 99, 115, 176, 178

Bağdad (Irak'ın merkezi) 104, 128

Bakır-güresi / Küre (Kastamonu vilâyetinde kazâ merkezi. Osmanlı menbâlarında "Küre-i-Nehâs" tarkibine de tesadüf edilir). 177

Balabancık / Balabancuk (Osman-Gazi'nin Bursa'yı tazyîk için Uludağ'da yaptırdığı havâle hisarı) 9, 69 - 70
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Balabancık / Balancuk" maddesine bakınız.

Balat (Aydın vilâyetinde Söke kazâsının Akköy nâhiyesinde eski "Miletos / Milet" şehrinin yerinde bir köy: "Balat" ismi bu köyün eski isimlerinden olan "Palatia" dan gelir) 142

Balat (Istanbulda mahalle. Eski ismi: "Palati / Palatium") 265

Balıkesir (Karası Türk beyliğinin şimdi vilâyet merkezi olan pâyıtahtı. Eski ismi: "Hadrianutherae". Yeni Garp dillerinde "Balıkesir" den muharref olarak "Balıkestri"/ Balikisri" şekillerine tesadüf edilir) 21, 136, 143, 146, 148, 150, 152, 218, 238, 308, 310
Bk.: Karası.

Balkan / **Balkanlar**. 39, 42, 47 - 49, 51 - 53, 56, 66 - 68, 75 - 78, 80, 81,

Sayfa

96, 98, 100, 102, 105, 107, 110, 125, 133, 140, 144- 177, 189, 196, 197, 199, 210, 218, 264, 268, 274, 275, 280, 301, 302, 337, 343, 351

Balkız / Belkis (Balıkesir vilâyetinde Bandırma kazâsının Edincik nâhiye merkezinin yerindeki eski "Cyzicus" harâbelerinden bir kuleye Türklerin verdikleri isim) 27
Bk.: Aydıncık ve Temâşâlık.

Balta-limanı (Boğaziçi'nde) 241

Balyabadra — Bk.: Patras.

Baphaeon / Bapheum (Osmanlı menbâlarında "Koyunhisar" ismiyle bahsedilen ve İzmit'in biraz şimalişarkîsine tesadüf eden bu eski kalenin ismini hatırlatabilecek yegâne köy, Kocaeli vilâyetinin Kandıra kazâsındaki "Şeyhler" nâhiyesinin "Koyun-ağılı" köyüdür: Fakat "Koyunhisar"ın "Koyun-ağılı" ile münasebeti bir isim müşâbehetinden ibaret olmak ihtimali de vardır). 6
Bk.: Koyunhisar.

Bar — Bk.: Antivari.

Barbaros türbesi (Beşiktaş sahilinde) 402

Basra-körfezi (Eski ismi: "Sinus Persicus" Osmanlı menbâlarında "Bahr-i-Fars" terkibine de tesadüf edilir). 412

Bastie (Fransa'da şato) 375

Baş-kend (Erzincan vilâyetinin Tercan ovasında "Otluk-beli" mevkiinin diğer ismi.) 325
Bk.: Otluk-beli.

Bevyera / Bayern / Bavière 106

Bayburd / Bayburt (Gümüşhane / Gümüşane vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Babert) 325

Bâyezid câmii (İstanbul'da) 409, 411

Bebek (Boğaziçi'nde mahalle. Eski ismi: "Khele / Chelae" yahut "Skely = iskele") 231, 232

Sayfa

Bec / Beç — Bk.: Viyana.

Bedevî-Çardağı / Çâr-Tâk / Çardak (Tokat'da zından: Tokat vilâyetinin Artova kazası "Çardak köyünde veyahut Erbaa kazâsındaki "Bedevî/Bidevî" nâhiyesinde de olabilir) 170, 192

Bednos — Bk.: Madenos.

Behesni / Besni (Malatya vilâyetinde kazâ merkezi. Arap menbâlarında "Behesnâ") 120

Belçika / Belgique. 104

Beled-i-Yunus — Bk.: Madenos.

Belgrad / Beograd. 58, 98, 206, 209, 221, 278 - 280, 287, 336, 393 - 395

Berat (Orta-Arnavutluk'da şehir: Bâzı Osmanlı menbâlarında "Arnavut Belgradı" ismiyle de anılır). 108, 223, 275, 276

Bergama (İzmir vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Pergamos / Pergamum") 21, 22

Berlatu / Berlad / Birlad (Rumanya'da Sereth nehrine dökülen ırmak) 332

Berlin 353

Besarabya / Bessarabie (Rumanya'nın şarkında, Dniester ve Pruth nehirleri arasında eyâlet) 335, 383

Besbycos / Kalolimni (İmralı adasının eski isimleri) - Bk.: İmralı.

Beşiktaş (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Gunella = beşik"). 242, 244, 308, 402
Bk.: Diplokionion.

Beyoğlu / Péra / Peraia (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi) 238, 245, 261
Bk.: Galata.

Bey-pazarcığı (Niğde civarında) 329

Beypazarı (Ankara vilâyetinde kazâ merkezi) 132, 137

Beyşehir / Beyşehri (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Karalia") 37, 64, 72, 86, 91, 92, 172, 210, 304, 322, 408

Sayfa

Biga (Çanakkale vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Pigasi/ Pega") 19, 27, 33, 34, 43-45, 111, 186

Bigados (Istanbul vilâyetinin Çatalca kazâsında Silivri nâhiyesinin köylerinden. Eski ismi: " Epibation / Epivatos/ Epibados ") 233, 235

Bilecik (Eski "Ertuğrul" sancağıyla şimdiki Bilecik vilâyetinin merkezi. Eski ismi: "Belokoma") 4, 5, 13

Blachernes — Bk.: Tekfur-sarayı.

Bodrum (Muğla vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Pétreon") 276

Boğaz / Boğaziçi / Boğaz-denizi / İskender-boğazı (Istanbul boğazının muhtelif isimleri : Son şekle eski Osmanlı menbâlarında tesadüf edilir. - Eski ve yeni ecnebi dillerindeki isimleri: Bosforos / Bosporus / Bosphore /Bosphore de Thrace / Brachium Sancti Georgii / Bras de Saint-Georges). 16, 23, 26, 32, 51, 61, 106, 108, 109, 181, 214, 230, 231, 242, 245, 251, 261, 290, 299, 321, 325, 351, 422
Bk.: Boğazlar.

Boğaz-denizi (Boğaziçi'nin eski ismi) 244
Bk.: Boğaz ve Limon-denizi.

Boğaz-içi — Bk.: Boğaz.

Boğaz-kesen (Osmanlı menbâlarında Rumeli-hisarı. Eski: Laimokopas = dalga kesen") — Bk.: Rumeli-hisarı.

Boğazlar (Çanakkale ve Istanbul boğazları) 61, 299, 332, 334, 351
Bk.: Boğaz / Boğaziçi ve Çanakkale-boğazı.

Boğdan / Kara-Boğdan (Rumanya krallığını teşkil eden iki prenslikten Moldava / Moldavia/Moldavie) 98, 296, 331,-336, 351, 383, 391, 402, 404
Bk.: Eflak, Memleketeyn, Rumanya ve Kara-Boğdan.

Bohemya 98, 104, 279, 302, 382

Bolayır (Çanakkale vilâyetinin Gelibolu kazâsı merkez nâhiyesinde köy: Gelibolu'nun 15 kilometre kadar şimalişarkîsinde bulunan bu köy Şehzâde Süleyman Paşa'nın türbesiyle meşhurdur. Eski ismi "Plagiari / Plajar / Plajair") 30, 31

Bolu (Eski isimleri: "Claudiopolis", "Bithynium", "Bastan". 12, 26, 190, 291, 296, 358, 415

Bonava (Midilli adasında köy) 308

Bosna (Evvelce krallık, Osmanlı devrinde vilâyet: "Boşnak" ismi bundan gelir). 42, 46, 53, 68, 75, 78, 81, 85, 95, 96, 206, 280, 300 - 305, 316, 320, 330, 381, 394, 395, 400, 405, 407, 410, 411

Bosna-Lofçası (Bosna'da kale: Bulgaristan'daki "Lofça" dan tefrik için "Bosna-Lofçası" denir) 410 - 411
Bk.: Lofça.

Bourganeuf (Fransa'nın "Creuse" departmanında şato) 389

Boyana / **Bojana** (Arnavutluk'ta nehir) 102

Boz-Burun (İzmit ve Gemlik körfezleri arasında. Eski ismi : "Posidion / Posidium") 29

Bozcaada (Çanakkale vilâyetinde kaza.
Eski ismi: "Tenedos". 30, 61, 62, 342, 344, 376, 377

Böğür-delen (Sırbistan'da Türklerin yaptıkları "Sabacz/Schabatz = Şabaç" kalesinin Türkçe ismi) 336

Branikvaç / Branice (Sırbistan'da kale) 283

Brusça / Brustza (Bosna'da Türklerin "Akhisar" ismini verdikleri kale) 410

Sayfa

Brzeziny (Lehistan=Polonya'da kasaba). 402

Budin / Buda / Ofen (Peşte ile beraber Macaristan'ın pâyıtahtı olan şehir: Osmanlı menbâlarında "Budin / Budun / Bodun" şekillerinde okunabilecek muhtelif imlâlara tesadüf edilir). 46, 209

Buçuk-tepe (Edirne'de) 215, 216, 230, 150, 196

Bukovina (Galiçya'nın cenubuşarkîsinde evvelce Boğdan voyvodalığına ve ondan sonra da Avusturya'ya tâbi olan ve Karpat eteklerinde bulunan eyâlet). 402

Bulgar-dağı (Gümüşhâne / Gümüşane dağlarından). 293

Bulgaristan. 41, 47, 52, 54, 58, 59, 70, 75, 76, 85, 94, 96, 98 - 100, 104, 166, 209, 214, 298, 410, 419, 421

Burakreis-adası — Bk.: Sapienza.

Burgaz (Bulgaristan'ın Karadeniz sahilinde ayni ismi taşıyan körfez içindeki liman) 47, 48, 51, 421

Burgonya / Bourgogne (Fransa'da dukalık ve vilâyet) 105, 276

Bursa (Eski isimleri: "Prusa" "Theopolis", 7 - 10, 12 - 16, 18, 19, 23, 27, 32, 33, 39, 49, 55, 57, 64, 66, 68, 69, 80, 81, 84, 88, 96, 106, 113, 114, 122, 124, 127, 129, 131, 133, 135 - 137, 140, 141, 143, 144, 146 - 150, 152, 154 - 156, 158, 164, 166, 169, 170, 172, 173, 178, 182 - 184, 187, 189, 190, 194, 196, 197, 199, 201, 202, 204, 212, 215, 217, 224, 225, 227 - 230, 254, 260, 268, 299, 328, 351, 353, 359, 360, 361, 366, 400, 401, 406, 418

Bükreş / Bukuresti. 299

Büyükada (Kızıl-adalar'ın en büyüğü ve Istanbul vilâyetinde Adalar kazâsının merkezi. Eski ismi: "Prinkipos/Prinkipo") 242, 258

Büyük-Çekmece (Istanbul vilâyetinin Çatalca kazâsında nâhiye merkezi. Eski ismi: "Rhegium") 55

Byzantium / Byzance (Istanbul'un eski ismi) 256
Bk.: Istanbul.

C

Ca'ber-kalesi (Şimalî Suriye'de Fırat nehrinin sol sahilinde eski bir kale harâbesi: Efsânevî bir Osmanlı an'anesine göre Ertuğrul-Gazi'nin babası Süleymanşâh'ın "Türk-mezarı" denilen türbesi buradadır; hakikatte kime ait olduğu kat'iyetle mâlûm olmıyan bu mezarı Abdülhamid II tâmir ve i'mâr ettirmiştir. - Şimdiki Türkiye hududundan yüz kilometre kadar uzak olan bu nokta, Türk ve Fransız hükûmetleri arasında tamir edilen 1921 tarihli Ankara muâhedesi mucibince Türkiye'ye intikal etmiş ve muhâfızlar konulup bayrak çekilmiştir: Burada bir Jandarma karakolu vardır. - Ca'ber-kalesi'nin eski ismi: "Devsere") 2

Calabria (Cenubî İtalya'da Arapların "Kıllevriyye" dedikleri eyâlet) 347

Canbazhâne-kapısı (Istanbul sûrunun kapılarından. Eski ismi: "Kerkoporta") 253, 254

Cânik / Cânit / Müslüman-Samsunu (Samsun vilâyet merkezi) 100, 115, 116, 118, 145, 176, 178, 268
Bk.: Gâvur-Samsunu.

Cemele (Kırşehir vilâyetinin merkez nâhiyesinde bir köy ve eski bir kale). 156

Sayfa

Cendere (Eskişehir vilâyetinin Sivrihisar kazâsında eski bir köy: "Çandarlı" soyadının bundan geldiği rivayet edilir). 38
Cenova / Genova (Ciniviz cumhuriyetinin merkezi) 122, 154, 228, 253, 261, 262
Cercel — Bk.: Şerşel.
Ceyhun / Amu-Darya / Oxus (Asya'nın en büyük ırmaklarından) 412
Cezâyir (Şimalî-Afrika'da) 200, 307, 309 - 311
Cibâli (Haliç'de kapı ve mahalle: "Cebe-Ali" isminden muharreftir. Eski ismi: "Ispigas") 254, 268
Constantinople — Bk.: Istanbul.
Coracesium — Bk.: Alâiyye.
Corycus — Bk.: Karahisar / Korgos.
Cos — Bk.: Istanköy.
Creuse (Fransa'da departman) 389
Croia — Bk.: Akçahisar.
Cyzicus / Cyzique — Bk.: Aydıncık / Edincik.
Czarnkovv (Lehistan = Polonya'da kale) 402

Ç

Çakır-Pınar (Bilecik vilâyeti merkez nâhiyesinde köy) 5
Çamurlu (Bulgaristan'da kale) 381
Çamurlu-ova (Bulgaristan'da Samako civarında) 166 - 168
Çanakkale/ Kal'a-i-Sultâniyye (Ayni isimdeki vilâyetin merkezi. Şehrin eski ismi: "Dardanellia"; mıntakanın eski isimleri: "Dardania", "Troade") 27, 55, 154, 214, 299, 409 Bak.: Kal'a-ı-Sultâniyye.
Çanakkale-boğazı (Eski ismi: "Hellespontos"; şimdiki fransızcada "Détroit des Dardanelles" şekli kullanılır). 22, 27, 28, 32, 46, 61, 92, 106, 186, 231, 278, 299, 321, 351

Sayfa

Bk.: Boğazlar.
Çankırı (Eski isimleri: Gangra", "Germanicopolis") 137, 177, 190
Çardak (Çanakkale vilâyetinde Lâpseki kazâsının merkez nâhiyesinde köy) 27
Çarşanba (Samsun vilâyetinde kazâ merkezi) 115, 268
Çarşanba (Istanbul'da mahalle) 268
Çarşanba-suyu (Konya ovasında) 92, 304
Çâr-tâk / Çardak — Bk.: Bedevî-çardağı.
Çatalca (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi: Bâzı menbâlarda bu isme Çatal-burgaz" şeklinde de tesadüf edilir. Eski ismi: "Metra" 54, 55
Çatalca (Tesalya'da Yenişehir'in 40 kilometre cenubgarbîsindeki "Pharsala" kasabasına Türklerin verdikleri isim) 111
Çataltepe (Ankara civarında) 130
Çekirge (Bursa'nın garbında kaplıcalarıyla meşhur köy. Eski ismi: Pythia") 187
Çemenlik — Bk.: Çimpe.
Çerkesistan / Çerkezistan (Şimâlî-Kafkasya'da) 334, 344
Çimpe (Gelibolu yarımadasının Çanakkale-boğazı sahilinde eski bir kale .Eski ismi: "Zympa / Tzympe / Tsympe"; Osmanlı menbâlarındaki muhtelif şekilleri: Çemen / Çemenlik / Çemelnik / Çin / Çimni / Çimnik / Cimbicik/ Cimbin / Çimpin - Osmanlı an'anesine göre Şehzâde-Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişinde ilk ayak bastığı yer) 28, 29
Çin (Uzak-Şark imparatorluğu) 143, 151
Çinili-Köşk (Istanbul'da) 323, 324
Çirmen (Edirne'nin şimaligarbîsinde ve Meriç boyunda şimdi hudut hâricinde kalan bir nâhiye merkezi. Eski ismi:

Sayfa

"Tschronomen") 43, 53 - 56
Çok-ören — Bk.: Karahisar/Korgos.
Çorlu (Tekirdağ vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Syrallum/Tzurallum / Tzurullum/ Tirihalum") 30, 31, 38, 421
Çorum (Eski isimleri: Tavium, Nikonia) 135, 416
Çorumlu (Çorum-ovası) 97, 99, 142
Çubuk-çayı (Ankara'da) 129
Çubuk-ova / Çubuk-âbâd (Ankara'da) 127
Çukur-Çayır (Edirne civarında) 419
Çukur-ova (Seyhan = Adana vilâyetinde) 392

D

Dağ-pazarı (Konya vilâyetinde belki merkez kazâsının Sille nâhiyesindeki Dağ-dere köyü?) 304
Dalmaçya (Adriyatik denizinin şark sahilinde) 46, 53, 54, 98, 331, 336, 342, 400, 411
Dârende (Malatya vilâyetinde kazâ merkezi) 120, 121
Darıca (Kocaeli vilâyetinin Gebze kazâsında nâhiye merkezi: Eski ismi: "Ritzion" 179
Dâr-üş-şifâ (Fatih'in Istanbul'da yaptırdığı ilk hastahâne) 316
Davudpaşa-kışlası (Istanbulda) 402
Davudpaşa-mahallesi (Istanbul'da) 402
Debre (Arnavutluk'da kasaba) 220, 233, 305
Defterdar-iskelesi (Istanbul halicinde) 246
Dekkan (Hindistan'da ölke) 384
Deliorman (Bulgaristan'ın şimalişarkîsinde) 179, 180
Demirkapı (Rumanya'da) 204
Bk.: Trajan-köprüsü
Deregvas — Bk.: Drivasto.
Dergos — Bk.: Drivasto.
Devehisarı (Bolu vilâyeti merkez kazâsının Kıbrıscık **nâhiyesin**de "Devevîrân" yahut "Deveci" köylerinden biri veyahut

Sayfa

Düzce kazâsı nâhiyesine tâbi "Develi-besni" köyü olmak ihtimali vardır?) 12
Develi-Karahisar / Develi (Kayseri vilâyetinde kazâ merkezi) 329
Devol (Arnavutluk'da nehir) 68
Dıraç / Draç / Durazzo (Arnavutluk sahilinde kasaba) 68, 99, 102, 107, 108, 343, 396, 399, 410
Dimetoka (Eskiden Edirne vilâyeti kazâlarından olduğu halde şimdi Yunan toprağında kalmıştır. Eski ismi: Dydimotichon / Dimotika") 24, 30, 31, 38, 39, 49, 61, 68, 199, 205, 280, 401, 402, 416, 424
Dinboz/Dimboz (Bursa vilâyeti merkez kazâsının Soğukpınar nâhiyesinde köy) 7, 8
Diplokionion ("Çifte-direk" mânâsına gelen bu isim Bizans devrinde Tophâne ile Beşiktaş arasında bir noktanın ismi ise de neresi olduğu kat'î isbât edilmiş değildir: Bâzı menbâlarda Beşiktaş gibi gösterilirse de şüphelidir) 244
Divriği (Sıvas vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Nikopolis") 120 - 385
Diyarbekir / **Diyârbekr** (Vilâyet merkezinin eski ismi "Âmid" dir) 117, 138, 292, 414
Dniestr = Turla (Galiçya'dan geçip Akkerman'da Karadeniz'e dökülen nehir: Türkler bu nehre "Turla" ismini vermişlerdir) 402, 403
Dobruca (Rumanya'nın Karadeniz sahil boyunda mıntaka) 52
Dolapdere (Istanbul'un Beyoğlu semtinde mahalle) 244
Dolmabahçe (Istanbul'da Kabataş'la Beşiktaş arasında ayni ismi taşıyan büyük sarayın bulunduğu doldnrma sahil

Sayfa
boyu) 241, 242, 244, 323
Domanıç / Domalıç (Bursa vilâyetinin İnegöl kazâsında nâhiye. Eski ismi: "Temnos") 2, 3, 4
Doris / Doride (Yunanistan'da eski bir dukalık ve sancak) 111
Doryleon / Dorylaîum / Durûliyye (Eskişehir'in eski ismi: Sonuncusu Arapların tahrifidir) 36
Bk.: Eskişehir.
Döğenciler (Edirne vilâyetinin Kavaklı kazâsı merkez nâhiyyesiyle Keşan kazâsı merkez nâhiyesindeki Büyük ve Küçük "Doğancılar" dan biri, yahut Kırklareli vilâyetinin Babaeski kazâsı merkez nâhiyesindeki "Düğüncülü" veyahut Lüleburgaz merkez nâhiyesindeki "Düğüncü-başı" köylerinden biri olmak ihtimali vardır?). 160
Draç — Bk.: Dıraç.
Drama (Makedonya'da ve Serez'in şarkında kasaba. Eski ismi: "Drabescus") 56
Drina / Drin (Arnavutluğun en büyük nehri) 102
Drivasto (İşkodra civarında Osmanlı menbâlarının "Deregvas / Dergos" ismini verdikleri kale) 341
Drohobyez (Lehistan = Polonya'da şehir) 403
Dubrovnik / Dubravenedik / Dubrovenedik — Bk.: Raguza.
Dulcigno (Şimalî Arnavutluk sahilinde Türklerin "Ölgün / Ülgün" dedikleri liman: Bir müddet krallık şeklini aldıktan sonra ilga edilen Karadağ devletciğinin limanlarındandır). 107, 108, 343
Dulgadır ölkesi) (Maraş ve Elbistan havâlisinde) 370, 384, 385
"Devlet, millet ve âile isimleri cedvelinde "Dulgadıroğulları" maddesine de bakınız.
Dumlupınar (Kütahya vilâyeti merkez nâhiyesinde ve merkez kazâsının Altuntaş nâhiyesinde bu isimde iki köy vardır) 195

E

Ebesuyu (Bursa vilâyetinin Yenişehir kazâsı merkez nâhiyesinde bir "Ebe" köyü varsa da "Ebe-suyu" nun orası olmak ihtimali pek kuvvetli değildir). 10
Ece-ova / Ece-âbâd (Gelibolu yarımadasında Çanakkale vilâyetine tâbi kazâ: Merkezi Maydos" dur). 30, 308
Edincik — Bk.: Aydıncık.
Edirne (Eski ismi: Hadrianopolis/ Adrianopolis"; yeni Garp dillerinde kullanılan "Andrinople" şekli bu eski isimden gelir). 9, 12, 24, 30, 31, 39-41, 45, 49, 57, 82, 86, 100, 134-137, 143, 145, 147, 149, 150, 152, 154, 156 - 165, 168, 169, 181 - 185, 187, 191, 194, 196, 198, 199, 205, 206, 212, 214, 216, 218, 222, 224 - 228, 230, 231, 233 - 235, 260, 265, 269, 270, 272 - 274, 278, 287, 325, 353, 355, 380, 382, 397, 401, 403, 416, 417, 419 - 421
Edirne-kapısı / Edirne-kapı (İstanbul sûrunda bir kapı ve o kapının semti. Eski ismi: "Kharisios / Charisius". 253, 254, 259
Eflak / Valachie (Rumanya krallığını teşkil eden iki prenslikten biri) 81, 85, 95, 96, 98, 105, 106, 108, 156, 158 - 160, 166, 171, 175, 176, 179, 181, 187, 189, 191, 202 - 208, 213, 228, 289, 296 - 298, 301, 302, 331, 332, 336, 351, 383, 411

Sayfa

Bk. Boğdan, Memleketeyn, Rumanya, ve "Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde Ulahlar.

Ege-denizi — Bk.: Adalar-denizi.

Eğirdir / Eğridir (İsparta vilâyetinde kazâ merkezi. Hamîd-oğulları devrindeki ismi: "Felek-âbâd") 65, 91, 137, 138, 268

Eğriboz / Ağrıboz (Yunanistan'ın şarkında Yunanlıların "Evvia / Evripos", İtalyanların "Negroponte" ve Fransızların da "Eubé" dedikleri ada). 93, 175, 272, 312 - 315, 342, 351

Bk.: Khalkis ve Evripos.

Eğriboz (Ayni isimdeki adanın merkezi) — Bk.: Khalkis.

Eğrigöz (Kütahya vilâyetinde kazâ Merkezi: "Emet") 37, 63, 205

Eğrikapı — Bk.: İğrikapı.

Eksamilion / Examilion — Bk.: Germe-Hisar.

Elbasan (Arnavutluk'da kasaba) 68, 305, 306, 410

Bk.: Valmora.

Elbistan (Maraş vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Ablastha / Ablistha / Ablisthène / Ablistène"; müslüman menbâlarında "Âbilistân / Âbelistan" şekline de tesadüf edilir). 1, 118, 120, 126, 128, 317, 318, 385, 391

El-Hamrâ (İspanya'da Grenada = Gırnâta şehrinde "Benî-Ahmer" hânedânından kalan meşhur saray). 388

Elmalı (Antalya vilâyetinde kazâ merkezi) 418

Emirdağı (İnegöl civarında) 3

Emîr-Mûsâ türbesi (Lârende = Karaman'da) 409

Endülüs / **Endelüs** (Cenubî İspanya'nın sekiz vilâyetten mürekkep kısmı: Müslümanlar sekiz asra yakın bir zaman buraya hâkim olup İslâm medeniyetinin en parlak sâhalarından biri hâline getirmişlerdir. - İspanyolca ismi: "Andalucia / Andalusia") 311, 388

Enez / Aynos (Edirne vilâyetinin Keşan kazâsında ve Meriç nehrinin Adalar denizine döküldüğü noktada nâhiye merkezi; Bizanslılar devrinde burası bir Ciniviz dukalığına merkez olmuştur. - Eski ismi: "Aenos") 39, 55, 270, 272, 277, 278, 288, 289, 302, 313, 351

Engerûs / **Engürüs** — Bk.: Macaristan.

Epibation / Epivatos / Epibados - Bk.: Bigados.

Epir (Eski Yunanlıların cenubî Arnavutluğa verdikleri "Epiros" isminden gelir: "Epire" imlâsiyle Garp dillerinde de kullanılmaktadır). 107, 198, 289

Erdebil (İran-Âzerbaycanı'nda Safavîlerin büyük ceddi Şeyh-Safîyyüddin'in türbesiyle meşhur şehir: İran telâffuzunda "Ardabîl" okunur) 412, 413

Erdek (Balıkesir vilâyetinin Bandırma kazâsına ve Kapudağ yarımadasının cenubugarbî sahilinde nâhiye merkezi. Eski ismi "Artaki") 44, 45

Erdel / Transylvania / Transilvanya (Eskiden Macaristan'a tâbi olduğu halde 1918 den itibaren Rumanya'ya ilhak edilen ve Macaristan'ın cenubu-şarkîsinde bulunan eyâlet: Burası 173 sene Osmanlı hâkimiyyetinde kalmıştır) 43, 106, 204, 207, 343, 346, 395, 407

Ereğli / Marmara-Ereğlisi (Tekirdağ vilâyetinin Çorlu kazâsı merkez nâhiyesinde ve Marmara sahilinde köy. Eski

Sayfa

isimleri: "Perinthos", "Heraclea Chersonesus") 55, 63, 87, 148, 235

Ereğli / Karadeniz-Ereğlisi (Zonguldak vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Heraclea Pontica") 32 - 35, 231

Ereğli / Konya-Ereğlisi (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Heraclea", "Kybistra" 319, 367

Ergene (İstranca dağlarından çıkıp İpsala'nın şimaligarbîsinde Meriç nehrine dökülen ırmak. Eski ismi: "Ergines / Agrianes" 47, 224

Ermenek (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Germanikopolis") . 304, 328, 329

Ermeni-beli (İnegöl civarında bir dağ geçidi) 3, 4, 148, 149

Ermeni-pazarı (Sakarya vilâyetinin Akyazı kazasındaki "Pazarköyü" yahut Bolu vilâyetinde Gerede kazâsının mengen nâhiyesindeki "Pazar" veyahut gene Bolu'nun Düzce kazâsı merkez nâhiyesindeki "Pazarcık" olabilir?) 12

Erzincan (Eski isimleri: "Erêz / Eriza" "Satala" 1, 117, 118, 126 - 129, 137, 178, 304

Erzurum (Muhtelif dillerle devirlere ait eski isimleri: "Arx Romanorum / Theodosiopolis / Carana / Garin / Garonî Kağak / Kalikala / Arzen"; Arap menbâlarında "Erzen-ür-Rûm" şekline tesadüf edilir: "Erzurum" kelimesi işte bundan muharreftir) 122, 129, 325

Eski-Samsun — Bk.: Gâvur-Samsunu.

Eski-saray (Edirne'de ilk Osmanlı sarayı) 49, 199

Eski-saray (Fatih'in Istanbul'da şimdiki Üniversite binâsının olduğu yerde yaptırdığı ilk

Sayfa

saray: Buna nisbetle "Topkapu-sarayı" na "Yeni-saray" denilmiştir) 273, 274, 323, 324, 424
Bk.: Topkapu-sarayı / Yeni-saray.

Eskişehir (Eski ismi: Doryleon / Dorylaîum"; Arap menbâlarında tesadüf edilen "Durûliyye" şekli bundan muharreftir) - 4, 35, 36, 361

Eski-Zağra (Bulgaristan'da Filibe'nin 80 kilometre şimalişarkîsinde Bulgarların "Şlesnik" dedikleri kasaba. Eski isimleri: "Beroea / Berrhoe", "Stara-Zagora") 40, 41, 419

Esklâvonya / Slavonia / Esclavonie (Evvelce Macaristan'a ve şimdi Hırvatistan'la beraber Yugoslâvya'ya ait eyalet. Merkezi: "Eszek") 314

Evripos / Evripus (Yunanistan sahiliyle Eğriboz arasındaki kanal) 314
Bk.: Eğriboz.

Evvia (Yunanlıların Eğriboz adasına verdikleri isim) 314
Bk.: Eğriboz.

Eyüp / Eyip (Istanbul'da büyük sahâbîlerden "Ebu-Eyyûb-il-Ensarî" nin türbesiyle meşhur mahalle ve kazâ merkezi. Eski ismi: "Kosmidion"). 159, 245, 286, 328, 386
Aşağıdaki iki maddeye de bakınız.

Eyüp/Eyip câmii (Istanbul'da, yukarıki fıkrada bahsi geçen mahallede Fatih'in emriyle yapılan ilk câmi) 285

Eyüp / Eyip türbesi (Büyük sahâbilerden "Ebu-Eyyûb-il-Ensârî" nin Eyip câmiindeki meşhur türbesi) 285
Yukarıki iki maddeye de bakınız.

Sayfa

F

Fatih (Istanbul'da Fatih câmiiyle türbesinin bulunduğu mahalle ve kazâ merkezi. Eski ismi: "Ayion-Apostolon") 316
Fatih câmii (Istanbul'da) 300, 315, 316
Felek-âbâd — Bk.: Eğirdir.
Fener / Haliç-Feneri (Istanbul'da mahalle. Eski ismi: "Phanari/Fanari" 265
Fener (Mora'da kale. Eski ismi: "Phanari / Fanari") 408
Ferrare / Ferrara (Şimalî İtalya'da vaktiyle Este sülâlesinin hâkim olduğu dukalık: Bu isim esasen dukalık merkezinin adıdır). 320
Fethiyye câmii (Istanbul'da eski "Panmakaristos" kilisesinden tahvil edilmiştir) 265, 315
Fırat (Dicle'yle birleşip Basra körfezine dökülen büyük ırmak. Eski ismi: " Prath / Ephrat / Euphrates") 2, 119, 121, 126, 325
Filibe (Bulgaristan'da eski "Rumeli-i-Şarkî" vilâyetinin merkezi olan şehir. - Bulgarlar şimdi bu şehre " Plovdiv " derler. - Eski isimleri: "Cranides", "Datos", "Philippopolis"; son şekil, Büyük İskender'in babası Makedonya kralı "Philippe = Filip" in Adından gelir). 38, 39, 41, 42, 49, 179, 291, 296, 328, 381
Filistin / Felestin / Palestine. 345, 363, 397
Firecik / Ferecik (Dedeağac'ın şimalişarkîsinde Yunanlıların "Vira" dedikleri kasaba. Eski ismi: "Dyme". 54, 55, 277, 278
Floransa / Firence (İtalya'da Toskana eyâletinin merkezi). 145, 219, 284, 320, 399, 401, 404

Sayfa

Foça (İzmir vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Phokia / Phocaea". 29 - 31, 34, 118, 139, 171, 185, 186, 313
Fokis / Phocide (Yunanistan'da bir aralık dukalık şeklini alan vilâyetlerden) 111
Françe (Osmanlı menbâlarında Fransa'nın ismi) — Bk.: Fransa.
Fransa / France (Osmanlı menbâlarında: "Françe") 51, 105, 106, 109, 110, 119, 145, 200, 201, 276, 288, 334, 347, 373 - 376, 389, 395 - 399, 409, 411
Friuli / Frioul (İtlya'nın eskiden Venedik cumhuriyetine ait eyâletlerinden: Merkezi "Trieste / Triyeste" şehridir) 400

G

Galata (Istanbul halicinin şimal yakasında ve Beyoğlu'nun altında "Karaköy" ismiyle de anılan mahalle. Eski isimleri: "Sykai = incirlik", "Justiniana"; Cinivizler devrinde "Karşı-yaka" mânâsına "Pera" denilmişse de Beyoğlu teşekkül edince bu son isim oraya hasredilmiştir. Arap menbâlarında tesadüf edilen "Medînet-ül-Kahr" isminin Galata'ya ait olduğu anlaşılmaktadır: "Karaköy" ismi işte bu "Medînet-ül-Kahr"dan muharref olabilir). 25, 61, 94, 118, 119, 200, 201, 228, 231, 233, 234, 237, 243, 244, 246, 257, 260 - 262, 277, 308, 351, 353, 399, 416 Bk.: Beyoğlu.
Galata Baruthânesi (Istanbul'da) 410
Galatasaray (Beyoğlu'nda mahalle) 244

Sayfa

Garbî-Anadolu 6, 34, 44, 90, 91, 115, 118, 138, 152
Bk.: Anadolu ve Şarkî-Anadolu.
Gâvur-İzmiri (Rodos Şövalyelerinin hâkimiyyeti devrinde Anadolu Türklerinin İzmir limanına verdikleri isim) 89, 137, 138, 152
Bk.: İzmir ve Müslüman-İzmiri.
Gâvur-Samsunu / Kara-Samsun / Eski-Samsun (Şimdiki Samsun'un biraz şimalinde bir Ciniviz kolonisi. Eski isimleri: "Amisus / Aminsus", "Pirée") 116, 178
Bk.: Cânik ve Müslüman-Samsunu.
Gazze (Filistin / Felestin'de kasaba) 362
Gebze (Kocaeli vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Lybissa / Dakibysa) 179, 350, 422
Gedikpaşa (Istanbul'da mahalle) 380, 402
Gelibolu (Çanakkale vilâyetinin Rumeli sahilinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Kallipolis/Gallipoli"). 27, 28, 30, 45 - 47, 49, 60, 62, 92, 93, 106, 175, 176, 181, 185 - 187, 191, 194, 197, 198, 204, 205, 213, 214, 218, 225, 226, 229, 237, 272, 299, 308, 314, 323, 330, 348, 349, 353, 386, 406, 416
Gelibolu yarımadası (Eski ismi: "Chersonesus Thracica"; şimdiki Fransızcada "Chersonèse de Thrace" ve "Presqu'île de Gallipoli" şekilleri kullanılır) 28, 45
Gemlik (Bursa vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Kios / Cius / Kibitos / Civitot") 10, 12, 14, 20
Genova — Bk.: Cenova.
Gerede (Bolu vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Krateia/Cratia", "Flaviopolis") 27, 73
Germe-Hisar / Examilion / Eksamilion (Mora'da Korintos = Gürdüs seddi) 174, 219, 240, 303
Germiyan / Germiyan-ili (Kütahya havâlisinde) 73, 113, 171, 173, 194, 205, 420
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Germiyan-oğulları" maddesine de bakınız.
Geyve (Kocaeli vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Tottoeum/Tataîum", "Gaiukoma". 9
Gırnâta — Bk.: Grenada.
Giresun (Eski isimleri: Cerasus/ Cérasonte / Kerasus /Kerassonda", "Pharnacia" 115
Girit (Muhtelif isimleri: Lâtince Creta", Yunanca "Krîti", İtalyanca "Candia", Fransızca "Crète" 272
Glemiany (Lehistan = Polonya'da kasaba) 402
Glutz — Bk.: Kliacza.
Gologory (Lehistan = Polonya'da kasaba) 402
Golumbaç / Golumbacz — Bk.: Güvercinlik.
Gorgos (İçel'de eski bir kale. Eski ismi: "Cyrrhus"?) 318
Gorucuk / Gürece / Güreci (Çanakkale vilâyetinde Lâpseki kazâsının merkez nâhiyesinde köy. Eski ismi: "Colonae" 27, 28
Gökçay (Kayseri ile Sıvas arasında) 420
Göksu (Istanbul-boğazının Anadolu yakasında denize dökülen çay. Eski ismi: "Aretas") 109
Göksu / Gökcesu (Yenişehir ovasından geçip Lefke civarında Sakarya'ya dökülen çay. Eski ismi: "Gallus". 361
Gölbaşı — Bk.: Xabiacco.
Göynük / Torbalı (Bolu vilâyetinde kazâ merkezi) 4, 11, 20, 110, 123, 286, 414
Bk.: Umur-Han ölkesi.

Sayfa

Göynüklü (Tekirdağ civarında eski bir köy) 123
Grenada / Granada (İspanya'da eski İslâm hükümdarlarının pâyıtahtı olan "Gırnâta" şehri: meşhur "El-Hamrâ" sarayı buradadır) 388
Gümülcüne (Edirne'nin 145 kilometre cenubugarbîsinde ve garbî Trakya'da Yunanistan'ın şimdi "Komotini" denilen şehri. Eski ismi: "Poros / Porsulae" 40, 317
Gümüşane / Gümüşhâne (Vilâyet merkezi) 293, 344
Gümüşlü-Künbed (Bursa'da Osman-Gazi türbesi) 13
Gürcistan / Géorgie (Rusca: "Gruzia") 122, 128, 320, 344
Gürdüs — Bk.: Korintos.
Gürdüs-seddi — Bk.: Germe-Hisar.
Güvercinlik (Çanakkale-boğazı'nın Anadolu yakasında ve Lâpseki'nin biraz şimalinde eski bir iskele) 27
Güvercinlik (Sırbistan'da Golumbaç / Golumbacz kasabasına Türklerin taktıkları isim) 283
Güzelcehisar / Güzelhisar — Bk.: Anadolu-Hisarı.

H

Habeşistan 143
Hac-yolu (Hacıların Hicaz'a gittikleri yol boyu) 345, 366, 369, 407, 415, 416
Bk.: Harameyn, Hicaz, Medîne ve Mekke.
Haleb / Halep (Şimalî Suriye'de şimdiki hududumuzun hâricinde kalan Türk vilâyet merkezi. Eski isimleri : "Beroea", "Chalybôn") 2, 126, 362, 368, 387, 408
Halicz (Lehistan = Polonya'da şehir 403
Haliç (Istanbul'da iç-liman teşkil eden körfez. Eski ismi: "Khrisokeras / Chrysoceras/ Chrisokeras"; Fransızcaya "Corne d'Or" şeklinde terceme edilen bu isim "Altınboynuz" mânâsına gelir; müverrih Strabon bu tesmiyenin sebebini Haliç'in Kâğıthâne ve Alibey dereleriyle beraber bir geyik boynuzuna benzemesiyle izah etmiştir. Araplar hem Boğaziçi'ne, hem de Haliç'e şâmil olmak üzere "Halîc-Kostantîniyye" terkibini kullanırlar; eski Osmanlı menbâlarında da "Limon-denizi = Liman-denizi" ismine tesadüf edilir) 235, 237, 238, 241 - 249, 253 - 255, 258, 261, 321, 325
Bk.: Limon-denizi.
Haliç-Feneri — Bk.: Fener.
Halkidikya (Salânik'in cenubuşarkîsinde yarımada. Yunancası: "Khalkidiki"). 56
Hama (Suriye'de Haleb'in cenubugarbîsinde ve Humus'un şimaligarbîsinde ve Humus'un şimalinde şehir) 128, 362
Hamîd-ili/Hamîd-ölkesi (Felek-âbâd Eğirdir ve Isparta havâlisinde) 37, 64, 65, 73, 188, 194, 413 - 415
Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Hamîd-oğulları" maddesine de bakınız.
Harbiye (Istanbul'un Beyoğlu semtinde Harbiye mektebinin bulunduğu mahalle) 244
Haremeyn (İslâmın mukaddes şehirleri olduğu için eskiden "Haremeyn-i-Şerîfeyn" ve " Haremeyn-i- Muhtemeyn " gibi terkiplerle anılmaları âdet olan Mekke ve Medîne şehirleri). 369, 392
Bk.: Hac-yolu, Hicaz, Medîne ve Mekke.

Sayfa

Harman-Kaya (Bursa vilâyetinin Orhan-eli = Atranos kazâsında Harmancık nâhiyesi ve bu nâhiyede eski bir kale. Eski ismi: "Orminius"; bâzı Garp menbâlarında tesadüf edilen "Chirmenkia" şekli "Harman-Kaya" dan muharreftir) 5, 8, 9

Harput (Elâziz / Elâzığ = Ma'mûret-ül-Azîz vilâyet merkez kazâsında nâhiye. Bu vilâyete "Ma'muret-ül-Azîz ve kısaca "El-Aziz" denilmesi Sultan Aziz zamanında teşkil ve i'mar edilmiş olmasından dolayıdır; Harput kasabası bir zaman vilâyet merkezi olduğu için "Harput vilâyeti" de denilmiştir. - Eski ismi: Ziata"; Arap menbâlarında "Hısn-Ziyâd" ve "Khartebirt" şekillerine tesadüf edilir). 117

Hasköy / Uzuncaova - Hasköyü (Bulgaristan'da Filibe civarında) 328

Hâtuniyye (Lârende = Karaman'da medrese) 65, 66

Hâtuniyye-künbedi / türbesi (Bursa'da Fatih Sultan Mehmed'in anası Hümâ - Hatun'un türbesi) 202

Hayrebolu / Hayrabolu (Tekirdağ vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Kharipolis / Chariupolis") 30

Havza (Samsun vilâyetinde kaplıcalarıyla meşhur kazâ merkezi. Eski ismi: "Thermae Phazemonitarum") 115

Hereke (Kocaeli vilâyetinde Gebze kazâsı merkez nâhiyesinde kumaş fabrikalarıyla meşhur köy. Eski isimleri: "Ankyron", "Charox/Quaratat") 23, 179

Hesreke / Hereke/Herki (Rodos civarında ada. Eski ismi : "Chalki / Charki / Kharki") 276

Hermanstadt/ Sibiu/Nagy - Szeben (Transylvania = Erdel'de şehir: Ayni isimdeki vilâyetin merkezidir. Osmanlı menbâlarında bu şehre verilen "Zebine" ismi Macarların kullandıkları "Nagy-Szeben" terkibinin ikinci kelimesinden muharreftir) 204, 207, 208

Hersek / Herzegovine (Bu isim Almancanın "dukalık" mânâsına "Herzogthum" kelimesinden gelir; bir zaman "Saint-Sabbas" ismi de kullanılmıştır; Bosna'nın cenubugarbîsinde bulunan bu eski dukalık Osmanlı devrinde sancak-beyliği olarak Bosna beylerbeyliğine ilhak edilmiş ve yalnız bir aralık vilâyet olmuştur). 68, 300 - 302, 341, 351, 364, 381, 402

Hezargrad (Bulgaristan'da Ruscuk şehrinin 60 kilometre cenubuşarkîsinde kasaba: Osmanlı menbâlarında kullanılan bu isim Bulgarcada "harâbe" mânâsına gelen "Razgrad" adından muharreftir) 76, 100

Hırvatistan / Croatia (Evvelce Macaristan'a ait olduğu halde şimdi Yugoslâvya'da eyâlet: Merkezi " Agram / Zagreb " şehridir). 316, 336, 393, 384

Hıtta-i-Bîd (Bilecik vilâyetinin Söğüt kazâ merkezine Osmanlı menbâlarında verilen isimlerden: Bu terkip "Söğüt-ili/ Söğütlük" mânâsına gelir) 2
Bk.: Söğüt.

Hicaz / Hicâz 224, 363, 384, 397
Bk.: Hac-yolu, Haremeyn, Medîne ve Mekke.

Hindistan 120, 122, 143, 151, 384

Hisarcık (Bilecik vilâyetinin Osmaneli = Lefke kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 9

Sayfa

Hisar / Hisarlar (Istanbul boğazında) — Bk: Anadolu-Hisarı ve Rumeli-Hisarı.

Hocendî / Hocantı-beli (Konya vilâyetinde (Lârende = Karaman kazâsının cenubunda) 373

Hudâvendigâr-meşhedi (Kosova sahrasında) — Bk.: Meşhed-i-Hudâvendigâr ve Kosova.

Humus (Suriye'de Hama'nın cenubunda şehir) 128, 363

Hünkâr-çayırı / Sultan-çayırı / Tekfur-çayırı (İstanbul vilâyetinin Kartal kazâsında ve Maltepe civarında Fatih'in son seferine çıkarken öldüğü yer: Şimdi "Sultan-çiftliği" denilen köyün ismi belki bununla alâkadardır?) 350

Hypsela — Bk.: İpsili.

I

Ilgın (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Tyriaîum) 304

Irak / Irâk — 122, 125, 127, 128, 133, 138, 143, 151, 320

Istanbul (Eski isimleri: "Vizantion/Byzantium", "Nea-Roma", (Konstantinopolis / Constantinopolis"; şimdiki Garp dillerinde kullanılan "Byzance" şekli birincisinden ve "Constantinople" şekliyle muhtelif tahavvülleri de sonuncusundan gelir; Arapların "Konstantinopolis" şeklinden tahrif ettikleri "Kostantîniyye" ismini İran'lılar gibi Türkler de kullanmışlar ve hattâ Osmanlı padişahları Istanbul'da basılan sikkelerine yazdırmışlardır. - Fatih'in fethinden ve hattâ Osmanlılardan evel Türkler arasında kullanılan ve Selçuknâmelerde bile tesadüf edilen "Istanbul" isminin Rumca "şehre/şehirde" mânâlarına gelen "Stin-polin" tâbirinden çıktığı rivayet edilir. Gene Osmanlı devrinde bundan başka "Âstâne / Âstâne-i-Aliyye", "Der-i-Saâdet / Der-Saâdet", Der-i-Aliyye / Der-Aliyye" ve "Istanbul" kelimesine yakıştılarak yapılan "İslâmbol /İslâmbul" isimlerine de tesadüf edilir). 12, 18, 22-26, 31, 38, 39, 41, 44, 48, 51, 53 - 55, 57, 58, 60, 61, 74, 87 - 89, 93 - 95, 102, 103, 106, 109 - 111, 1118, 119, 121 - 125, 141 - 145, 147 - 149, 158 - 166, 170, 171, 181, 182, 187, 188, 190, 195, 197, 198, 201, 202, 204, 211, 212, 214, 215, 218, 222, 224 - 226, 228 - 230, 232 - 242, 245 - 276, 278, 281 - 287, 290, 291, 293 - 295, 299 - 302, 305, 306, 308, 309, 311, 313, 315, 317 - 321, 323 - 329, 333 - 335, 340, 342, 347, 350 - 355, 357 - 366, 369, 378 - 382, 386, 387, 390, 394, 398, 404, 410, 411, 414 - 419, 421

Istanbul-boğazı — Bk.: Boğaz / Boğaziçi.

İ

İçel (Kısmen şimdiki Mersin vilâyetine tekabül eden Silifke havâlisine Karaman-oğulları devrinden itibaren verilen isim: Bu sâha şimal tarafından Toroslarla Karaman-ilinden ayrılır; bu vaziyete göre "İçel" ismi Toroslarla Akdeniz sahilleri arasındaki arâziye verilmiş demektir; en mühim merkezleri: Silifke, Gülnar, Mut, Anamur ve Ermenek kasabalarıdır - Bu sâha iki kısma ayrılır: Şimal

Sayfa

tarafına "Taşel / Daşel", cenup tarafına "İçel" denir; "Taşel" isminin birinci unsuru olan "taş / daş" bugünkü "dış" kelimesinin eski şeklidir; bâzı menbâlarda "Taşel" ile "İçel" in müterâdif gibi gösterilmesi, ikinci şeklin her iki mıntakaya şâmil olmasındandır. - İçel'in eski isimleri: " Cilicia-aspero ", "Cilicia - trachea"; Selçukîler devrinde buranın ilk valisi olan "Kamerüddin-Lala" nın adından dolayı "Kamerüddin-ili" ismine de tesadüf edilir: Bu tesmiye Karamanoğulları devrinden itibaren terkedilmiştir). 114, 115, 137, 304, 318, 322, 323, 328, 329, 373, 377, 382, 386, 408, 409 Bk.: Kilikya ve Taşel.

İğrigöz — Bk.: Eğrigöz.

İğrikapı / Eğrikapı (Istanbul sûrunda bir kapı ve bu kapının bulunduğu semt. Eski ismi: "Kaligaria") 234, 238, 241, 247, 255

İhtiman / Ihtıman (Bulgaristan'da kasaba: Filibe'nin 85 kilometre şimaligarbîsindedir; Garp menbâlarında "İchtiman" imlâsiyle yazılır) 47, 48, 52

İkizce / Eğrice / İğrice (Osman-Gazi'nin İnegöl ve Karacahisar tekfurlarını mağlûp ettiği muharebeye sahne olan bu mevkiin ismi Osmanlı menbâlarında "İkizce/Ekizce", "Eğrice", "Eğrice / İğrice" ve hattâ "Ekinci" şekillerinde yazılır ve tarihî atlaslarda Bilecik'le İnegöl arasında gösterilir: Şimdi oralarda "İkizce" isminde bir köy mevcut olmadığına göre, bu mevkiin şimdiki Bilecik vilâyetinde Osmaneli = Lefke kazâsı merkez nâhiyesindeki "E-ğerce / Eğrice" köyü olmak ihtimali vardır: Bâzı menbâlarda "Eğrice" denilmesi belki bundandır) 3, 5

İleki — Bk.: İlyaki.

İllirya / İllyria (Eski zamanlarda Balkanların garbında ve şimaligarbîsinde Arnavutluk, Karadağ, Bosna-Hersek ve Dalmaçya kıt'alarının mecmûuna verilen umumî isim: Daha sonra eski Avusturya devletinin cenubugarbî kısmında krallık sayılan bir eyâlet teşkil etmiştir; bu eyâlet Karintiya, Karniyol ve İstirya vilâyetlerinden mürekkeptir ve Tuna nehrile Adriyatik havzaları arasındadır; merkezi "Laybach", en mühim iskelesi "Triyeste" şehridir) 337 Bk.: Karintiya ve Karniyol.

İlyaki / İliaki (Rodos'un şimaligarbîsinde Türklerin "İlyaki / İleki" dedikleri ada. Yunanca diğar isimleri: "Tilos", "Piskopi" 276

İmrahor / Emîr - Âhur-câmii (İstanbul'da Samatya'da İkinci Bâyezid'in Emîr-Âhuru İlyas Bey'in mektep, medrese, minâre ilâve edip vakıflar tahsis ederek kiliseden çevirdiği câmi: Milâdın 463 tarihinde yapılan bu binâ Bizans'ın en eski ma'bedi sayılır. Eski isimleri: "Studion" ve "Ayos Yanis") 148

İmralı (Marmara-denizinde ada. Türklerin kullandığı "İmralı" ismi bu adanın fatihi olan "Emîr-Ali" nin adından muharreftir. Eski isimleri : "Besbycos", "Galios", "Kalolimni"). 8

İmroz (Çanakkale vilâyetinin kazâ-

Sayfa

larından olan ada: Boğaz medhalinin biraz şimalindedir. Eski ismi: "İmvros/İmbros") 272, 277, 278, 282, 313

İnciğiz / İnceğiz (Istanbul vilâyetinin Çatalca kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 54, 55, 164, 165

İncirli (Rodos'un şimaligarbîsinde ve İstanköy'ün cenubunda ada. Yunanca ismi: "Nissiros" 276, 277

İnebahtı (Şimalî Yunanistan'ın cenup sâhilinde ve Korintos körfezi üzerinde liman. Yunanca ve Lâtince ismi: "Naupaktos / Naupactus / Epaktos"; İtalyancası "Lepanto" dur). 302, 338, 404 - 407, 411

İnegöl (Bursa vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Angelokoma") 3 - 5, 149, 291, 359, 360
Bk.: Turgud-ili.

İngiltere 104, 110, 121, 145, 411
Bk.: Londra.

İnönü (Bilecik vilâyetinin Söğüt kazâsında nâhiye merkezi. Bâzı menbâlarda burası Karacahisar'la karıştırılır). 4, 35, 36
Bk.: Karacahisar.

İpsala (Edirne vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Cypsela/Kypsele/Cympsalla" 30, 89, 137, 277

İpsili (Anadolu sâhilinde ve Sisam adası karşısında eski bir kale. Eski ismi: "Hypselâ") 192

İran 1, 23, 121, 317, 320, 326, 353, 393, 408, 412, 413, 420
Bk.: Acem.

İskeçe / Eskice (Gümülcüne'nin 48 kilometre garbında ve Yunan arâzisinde kasaba. Yunanca ismi: "İsketa"). 56

İskender-boğazı (Osmanlı menbâlarında Istanbul-boğazı'na verilen isimlerden) 214
Bk.: Boğaz / Boğaziçi.

Sayfa

İskenderiyye (Mısır'ın Kahire'den sonra en büyük şehri ve Akdeniz'de en mühim iskelesi. Eski ismi: "Alexandria" 415

İskenderun (Hatay = Antakya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Alexandria İssi"; şimdi ecnebiler "Alexanddrette" şeklini kullanırlar) 388

İskilip (Çorum vilâyetinde kazâ merkezi). 178

İskoçya (İngiltere'nin şimalinde eski Scotland krallığı) 104, 396

İslimye (Bulgaristan'da Koca-Balkan'ın cenup eteğinde kasaba. Bulgarca ismi: "Sliwen/Slivno / Selimno") 47

İspanya / Espana 388, 396, 409, 411
Bk.: Endülüs.

İsparta (Anadolu'da vilâyet merkezi. Eski ismi: "Baris"). 37, 64, 137, 138, 194

İsparta/Mistra (Mora'da eski Sparta / Sparti = İsparta harâbeleri yanında kasaba) 77, 121, 145, 174, 228, 240, 282

İstanbul —Bk.: Istanbul.

İstanköy (Anadolu'nun cenubugarbî sâhilleri önünde bir dizi teşkil eden "On-iki-ada" dan Bodrum'un karşısına tesâdüf eden ada. Yunanca isimleri: "Kos / Cos", "Stankhio / Stanchio") 276, 277

İstirya/Styrie (Almanların "Steyer" dedikleri Avusturya eyâleti: Macaristan'ın garbında ve Hırvatistan'ın şimalindedir: Merkezi " Graz = Graç " şehridir; burası eski Türk akıncılarının dâimî hedeflerindendir). 42, 108, 157, 314, 346, 394

İsviçre / Suisse 104

İşkodra / Arnavut - İskenderiyyesi (Arnavutluk'da Osmanlı vilâyet merkezlerinden "Şkodra /

Sayfa

Şkodar" şehri: Lâtince ismi " Scodra " dır; Fransızlarla İtalyanlar " Scutari " şeklini kullanır; "Arnavut-İskenderiyyesi" şekline eski Osmanlı menbâlarında tesadüf edilmektedir). 78, 98, 102, 107, 108, 330 - 332, 337, 340 - 343, 401

İşkodra-gölü (Eski ismi: "Labeatis-Palus") 341

İşkumbi (Arnavutluk'da "Shkumbi/ Şkumbi" nehri). 306

İştip (Yugoslavya'da Üsküb'ün takriben 70 kilometre kadar cenubuşarkîsinde kasaba. Eski ismi: " Astibus "; şimdiki "Schtipjé" şekli kullanılmaktadır). 66

İtalya / İtalia. 48, 104, 121, 144, 158, 261, 272, 279, 302, 312, 333, 339, 343, 345 - 348, 352, 363, 375, 378, 389, 390, 395 - 400, 406

İzlâdi-derbendi (Bulgaristan'da geçit. Bulgarca ismi: "Slatitza") 208, 209, 220
Bk.: Kapulu-derbend.

İzmir (Eski ismi: "Smyrna"). 88, 89, 137-139, 150, 152, 171, 176, 179, 186, 191, 268, 272, 327, 328
Bk.: Gâvur-İzmiri ve Müslüman-İzmiri.

İzmit / İzmid (Eski ismi: "Nikomedia / Nicomedia"; Osmanlı menbâlarında bundan muharref olarak "İznikmid" ve hattâ "İznikümüd" imlâlarına tesâdüf edilir). 6, 14, 23, 29, 31, 119, 136, 231, 269
Bk.: Kocaeli.

İzmit-körfezi (Eski isimleri: "Olbianus, Sinus" ve "Astacenus") 11, 14, 22
Bk.: İzmit ve Kocaeli.

İznik (Bursa vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Nikaea", "Antigona"), 7, 8, 14, 17-20, 23, 74, 133, 136, 148, 155, 167, 170 - 179, 189, 195, 202, 261, 270, 294

İznik-gölü (Eski ismi: "Ascania / Ascanius") 3, 6

İznikmid — Bk.: İzmit.

İzonzo / İsonzo (İtalya'da ırmak). 339, 405, 407

İzvornik (Bosna'da ve Bosna-Saray'ın 84 kilometre şimalişarkîsinde "Swornik" kalesi: Drina nehrinin sol sâhilindedir). 304

J

Jajcza / Jajce / İaîste — Bk.: Yayça

Jalomitcha / Jalomitza / Jalomnitza / Vasag (Rumanya'da Tuna'ya dökülen bir ırmak. Eski ismi: "Naparis") 208

K

Kabataş (Istanbul'da Tophâne ile Beşiktaş arasında mahalle) 241, 244

Kadıköy / Kadıköyü (Istanbul vilâyetinin Anadolu yakasında ve Üsküdar'ın yanında kazâ merkezi. Eski isimleri: "Khalkidon / Calchedon / Chalcedon", " Prokeratis ", - Türkler "Kadıköy" isminden evvel "Khalkidon / Calcedon" adını tahrif ederek " Kalca-dünyâ " şeklini de kullanmışlardır; "Kadıköyü / Kadıköy" tesmiyesinin sebebi, bu köyün arpalık olarak ilk Istanbul kadısı Hızır Bey-Çelebi'ye verilmiş olmasıyla izah edilir). 25, 26, 31

Kadınhan / Kadınhanı (Konya vilâyetinde Saideli kazâsının merkezi) 172

Kadırga-limanı (Istanbul'da fetihten sonra Türklerin i'mâr ettikleri Bizans limanı. Eski isimleri: "Sophia", "Portum-Novum") 299

Sayfa

Kafkas / Kafkasya 266, 294, 334, 384
Kahire (Mısır pâyıtahtı) 162, 318, 363, 364, 366, 367, 390, 392, 416
Bk.: Mısır.
Kâhta (Malatya vilâyetinde kazâ merkezi) 120
Kâğıthâne (Istanbul halicinin müntehâsında dere ve mesîre. Kâğıthane deresinin eski ismi: "Syndaris". Lâle devrinde yapılan bir kasrın ismi teşmil edilmek suretiyle o semte "Sa'd-âbâd" ismi de verilmiştir). 94
Kal'a-i-Efrâsyâb (Dîvan edebiyatında efsânevî Türk hâkanı Efrâsyâb'ın müstahkem ve muhteşem sarayı yahut pâyıtahtı) 260
Kal'a-i-Sultaniyye (Çanakkale-boğazı'nın Anadolu tahkimatı: Bu isim şehre de teşmil edilmiştir) 299
Bk.: Çanakkale ve Kilîd-ül-Bahr.
Kalecik (Ankara vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Azitoriciacum") 177, 190
Kaligaria — Bk.: İğrikapı /Eğrikapı.
Kalimnos / Calymnos (Anadolu'nun cenubugarbî sâhiline karşı bir dizi teşkil eden "On-iki-ada" gurupundan) 276, 277
Kalolimni — Bk.: İmralı.
Kalonoros / Kandeloros (Alâiyye kasabasının eski isimlerinden) 317
Bk.: Alâiyye.
Kandıra (Kocaeli = İzmit vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Kandora") 12
Kaplıca (Bursa kaplıcaları) 9
Bk.: Çekirge.
Kapucuk (Kocaeli = İzmit vilâyetinde Sapanca gölünün cenubuna tesadüf eden eski bir kale) 10
Kapudağ (Balıkesir vilâyetinin şimalinde ve Marmara denizinde yarımada. Eski ismi: "Arctonnêsus") 22, 27, 44, 45

Sayfa

Kapulu-derbend /Porte-Trajan (Bulgaristan'da "İzlâdi-derbendi" ile "Suluderbend" boğazlarının bulunduğu meşhur geçit: İhtiman ovasında bulunan bu geçit asıl Balkan dağlarının kapısı hükmündedir. Eski ismi: "Portus Traianus") 52, 209
Karaağaç (İsparta vilâyetinde Şarkî-Karaağaç kazâ merkezi) 37, 64
Karabağ (Kafkas Âzerbaycanında Kür ve Aras ırmakları arasında mıntaka. Eski ismi: Arran / Errân" 128
Kara-Boğdan (Osmanlı menbâlarında Rumanya'nın Moldava/ Moldavia kıt'asına verilen isimlerden) 332, 335
Bk.: Boğdan.
Kara-burun (Istanbul vilâyetinin Çatalca kazâsında Hadımköy nâhiyesinin köylerinden) 55
Kara-burun (İzmir-körfezi'ni cenuptan şimaligarbîye doğru ihâta eden yarımadayla ucundaki burun ve bu yarımadada İzmir vilâyetinin Karaburun kazâsı; Kara-burun'un eski ismi "Malaena) 179, 180
Karacabey — Bk.: Mihaliç.
Karacadağ (Ankara'nın cenubuşarkîsinde ve Keskin kazâsının cenubunda 1497 metre irtifâında bir dağlık). 2
Karacahisar / Karahisar / Karacaşehir (Eskişehir vilâyeti merkez nâhiyesinde ve Porsuk çayı üzerinde köy: Bâzı menbâlarda İnönü ile karıştırılır. Eski ismi: "Melangeîa / Melangea/Melangia / Malagina"). 3, 5, 12, 35, 36

Sayfa

Karacebeş (Sakarya vilâyetinde ve Sakarya boyunda Geyve'nin biraz şimaline tesadüf eden eski bir kale. Muhtelif imlâları: "Karaceyş", "Karaciş", "Karaciyus", "Karadjebes") 10

Karadağ (Arnavutluğun şimalinde İslâvların "Zernagora" ve Lâtinlerin "Montenegro" dedikleri memleket: Bir zaman prenslik ve nihayet krallık olduktan sonra Yugoslâvya'ya ilhak edilmiştir) 401

Karadeniz (Eski isimleri : Lâtince "Pontus-Euxinus", Yunanca "Mavri-Thalassa"; Osmanlı menbâlarında "Bahr-i-Siyâh") 6, 9, 10, 14, 24, 26, 34, 47, 48, 55, 96, 106, 108, 109, 115, 116, 118, 153, 156, 157, 170, 185, 235, 268, 290, 294, 295, 298 - 300, 332 - 335, 351, 383, 384, 391, 394, 417

Karadeniz-boğazı (Istanbul-boğazı) 230
Bk.: Boğaz / Boğaziçi ve Boğazlar.

Karadeniz-Ereğlisi — Bk.: Ereğli.

Kara-Ferye / Karaferye (Yunanistan'da Selânik şehrinin 60 kilometre cenubugarbîsinde kasaba. Eski ismi: "Beroea / Berrhoea"; şimdiki Yunancada bundan muharref olarak "Verria" denilir) 56, 111

Karagöz (Sakarya vilâyetinde Geyve kazâ merkezinin şarkında eski bir kale) 9

Karahisar — Bk.: Afyon-Karahisar.

Karahisar — Bk.: Karacahisar.

Karahisar — Bk.: Şarkî-Karahisar.

Karahisar / Korgos / Çok-ören (İçel = Mersin vilâyetinde Silifke kazâ merkezinin biraz şimali-şarkîsinde eskiden Karahisar ve şimdi Korgos yahut Çok-ören denilen kale harâbesiyle bunun iskelesi. Eski ismi: "Corycus") 371

Karaman / Lârende (Konya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Laranda") 65, 66, 92, 113, 114, 268, 306, 313, 365, 367, 373, 382, 388, 391, 403, 409
Bk.: Karaman-ili.

Karaman (Istanbul'da mahalle) 268

Karaman-ili / vilâyeti (Karaman-oğullarının Osmanlılar devrinde vilâyet olan ölkesi: Merkezi Konya'dır) 37, 72, 112 114, 115, 133, 172, 195, 203, 210, 229, 230, 304, 306, 313, 315, 318 - 320, 323, 325, 329 - 331, 348, 356, 362, 365, 379, 382, 384, 385, 388, 414, 420
Bk.: Karaman / Lârende.

Karamürsel (Kocaeli = İzmit vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi : "Pronectus/Prenetos") 11, 12

Kara-Samsun — B.: Gâvur-Samsunu.

Karası-ili / vilâyeti (Karası beyliği ölkesiyle Osmanlı devrindeki Balıkesir vilâyet ve sancağı) 11, 21, 73, 83, 146, 308
"Devlet ve âile isimleri" cedvelinde "Karası beyliği" maddesiyle bu cedvelde "Yahşı-ili" maddesine de bakınız.

Karasu (Istanbul yarımadasında Büyük-Çekmece gölüne dökülen ırmak. Eski ismi : "Athyras") 55

Karasu (Rumeli'de Trakya'nın garbında nehir: Eski ismi: "Nestus / Nessus", şimdiki Yunancada "Mesta" ismi kullanılır) 47, 56

Karasu (Makedonya'da nehir. Eski ismi: "Strymôn"; şimdi "Struma" denilmektedir) 56, 163

Karasu-Yenicesi / Tütün-Yenicesi (Yunanistan'da Gümülcüne'nin 26 kilometre garbında tütünleriyle meşhur kazânın merkezi. Eski ismi: Topirus"; şimdi "Yanti" denilmektedir) 40

Sayfa

Karatavuk-ovası — Bk.: Kosova.
Karatekin (Bursa vilâyetinde İznik kazâ merkezinin biraz şimalişarkîsinde eski bir kale) 10
Karatova (Yugoslavya'da Üsküb'ün 70 kilometre şimalişarkîsinde kasaba). 86
Karınova / Karin-âbâd (Bulgaristan'da Burgaz'ın 45 kilometre şimaligarbîsinde kasaba) 48, 96
Karışdıran — Bk.: Uğraş-deresi / Uğraş-köyü.
Karintiya/Carinthia Carinthie (Avusturya'da Karniola eyâletinin şimalinde vilâyet) 163, 346, Bk.: İlliryа. 393
Karistos / Carystus / Kızıl-hisar Eğriboz adasının cenubunda müstehkem mevki) 315
Karlofça / Karlovatz / Carlovitz (Yogoslâvya'da Petervaral / Petervaradin şehrinin 15 kilometre cenubuşarkîsinde ve Tuna üzerinde 1699 muahedesiyle meşhur eski Macar kasabası) 95
Karlsburg (Transylvania=Erdel'de Macarların (Karoly-Fehérvar" dedikleri eski "Weissenburg" müstahkem mevkii. Eskiden Erdel banlarının merkezi olmakla meşhurdur: Yanko-Hunyad = Hunyadi Janos'un mezarı buradadır). 343
Karniyol / Carniola / Krain (Yugoslâvya'nın şimaligarbîsinde ve İlliıya'da evvelce Avusturya'ya ve şimdi Yugoslâvya'ya ait eyâlet: Merkezi "Laybach = Ljubliana" şehridir). 157, 314, 316, 331, 346, 393
Kartal (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Kartalimen/Chartelenne") 148, 179
Kasımpaşa (Istanbulda Haliç tersânesinin bulunduğu mahalle. Eski isimleri: " Krenides ", "Psychra Hydata") 244, 245, 251

Sayfa

Kastamonu / Kastamuni (Eski ismi: "Kastamon / Castamon" 11, 88, 92, 96, 97, 99, 137, 150, 156, 176, 177, 179, 190, 194, 201, 232, 268, 291, 292, 312, 313, 329, 331, 349, 362
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Candar-oğulları" maddesine de bakınız.
Kastil / Castilla (İspanya'nın ortasıyla kısmen şimalinden mürekkep eski bir krallık ölkesi. İslâm hâkimiyyeti devrindeki ismi: "Kaştâle") 388
Katalonya / Cataluna / Catalonia (İspanya'nın şimalişarkîsinde eyâlet) 44
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Katalanlar" maddesine de bakınız.
Katırlı-dağı (Bursa vilâyetinde İznik kazâ merkezinin şimalinde) 7
Kattaro / Cattaro (Yugoslâvya'da eski Karadağ hükûmetinin pâyıtahtı olan Çetine'nin şimaligarbîsinde İslâvların "Kotor" dedikleri kasaba) 401
Kavala (Drama'nın 24 kilometre cenubuşarkîsinde ve Adalar-denizi'nin şimal sâhilinde Yunan limanı. Eski ismi: "Neapolis Datenon" 56
Kayseri (Eski isimleri: "Mazaca", "Eusebia", "Caeserea ad Argaeum") 116, 117, 129, 132, 137, 203, 322, 385, 386, 389, 391, 392, 414, 420
Kefalonya / Cephalonia (Mora'nın şimaligarbîsinde Yunan-adalarının en büyüğü) 345, 376, 407, 411
Kefe (Kırım yarımadasının cenubuşarkî sâhilinde liman. Eski isimleri: "Theodosia", "Kafa"; şimdiki Rusçada "Feodosia" şekli kullanılmaktadır) 334, 335, 344, 377, 415, 417, 419 - 421

Sayfa

Kemah (Erzincan vilâyetinde kazâ merkezi. Kasabanın eski isimleri: " Ani " " Darana ", "Gamakh/Kamach"; kazânın eski ismi: "Taranaghi") 127, 129, 325

Kemer (Çanakkale vilâyetinde Biga kazâsının Kara-Biga nâhiyesinde köy ve Marmara üzerinde iskele. Eski isimleri: "Parium", "Kamarae"). 27

Kenger-Mezoe / Kenger - Mesoe / Kenger-Mesir (Transylvania = Erdel banlığının merkezi olan Karlsburg = Karoly - Fehérvar civarında ova) 343, 346 Bk.: Karlsburg.

Keresteci (Sakarya vilâyetinin Sapanca kazâsında ve Sapanca gölünün biraz şimali-şarkisinde eski bir kale) 10

Kerkoporta — Bk.: Canbazhâne-kapısı.

Kesriye (Şimalî Yunanistan'da kasaba: Eski Manastır vilâyetinde Görüce sancağının kazâlarındandır. Yunanca ismi: "Kastoria / Castoria" 108

Kestel (Bursa vilâyeti merkez kazâsının Soğukpınar nâhiyesinde köy. Eski ismi: **"Castellum"** Büyük Türk milliyetçisi Vânî-Mehmed Efendi'nin türbesi bu köydedir) 7 - 9

Keş / Şehr-i-Sebz (Buhârâ'da Timur-Leng'in doğduğu şehir) 150

Keşan (Edirne vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Rhusion / Roussia") 30, 31, 38, 39

Kete / Kite (Bursa vilâyeti merkez nâhiyesinde köy. Eski ismi "Katoikeia") 7, 8, 69

Khalkis (Eğriboz / Ağrıboz adasının merkezi) 314, 315 Bk.: Eğriboz.

Sayfa

Kıbrıs (Akdeniz'in en büyük adalarından. Eski isimleri: "Acamantis", "Amathusia", "Aspelia", "Asi", "Kîpros / Cyprus" 71, 106, 327, 387, 388

Kılleviyye — Bk.: Calabria.

Kıreli / Kır-ili (Konya vilâyetinin Beyşehri kazâsında nâhiye merkezi. Eski ismi: "Pappa") 322, 323

Kırım (Eski isimleri: "Chersonesus Taurica", " Chersonesus Scythica"; şimdiki Ruslar " Krym ", Avrupalılar da "Crimée" derler). 334 - 336, 364, 394, 400, 415, 417, 423

Kırkkilise — Bk.: Kırklareli.

Kırklareli / Kırkkilise (İkinci şekil Osmanlı devrinde kullanılan isimdir. Yunancası: "Saranda - Eklesies". Bâzı Garp menbâlarında tesâdüf edilen " Kirklesi " şeklinin " Kırkkilise " den muharref olması lâzımgelir) 47 - 49

Kırşehir (Eski isimleri: "Aque Saravenea", "Mokisos". 20, 86, 92, 116, 129, 132, 137, 156, 391

Kızıl-Adalar — Bk.: Adalar.

Kızılağaç - Yenicesi / Yenice-Kızılağaç (Bulgaristan'da ve Tunca boyunda Edirne'nin şimaline tesadüf eden bir kasaba) 47, 187

Kızılca (Rumeli'de kasaba: Belki Kızıl-ağaç?) 389 Yukarıki maddeye de bakınız.

Kızıl-Elma (Eski Türklerin fethini millî bir gaye saydıkları yerlere ve bilhassa Garbî-Roma'ya verdikleri isim) 347 Bk.: Roma.

Kızıl-hisar — Bk.: Karistos.

Kızıl-kaya (Burdur vilâyetinin Bucak kazâsında nâhiye merkezi ve o civarda bir dağ geçidi) 420

Kiklâd / Kyklades / Cyclades (Yu-

Sayfa

nanistan'ın cenubuşarkîsindeki adalar grupu: Bunların merkezi "Syra = Şira" adasındaki "Hermopolis" kasabasıdır) 174

Kili / Kilya (Rumanya'da Tuna deltasının şimal kolu üzerinde "Kilia" kalesi) 383, 384, 402

Kilîd-ül-Bahr / Kilîd-i-Bahr (Çanakkale - boğazı'nın Rumeli tahkimâtı ve Eceova / Ece-âbâd kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 299
Bk.: Kal'a-i-Sultâniyye.

Kilikya / Cilicia / Cilicie (Şimdiki Seyhan = Adana ve İçel = Mersin vilâyetleriyle Konya vilâyetinin cenubunda ve Antalya vilâyetinin de şarkından mürekep sâha. Bu kıt'a iki kısma ayrılır: 1 — Cilicia-campestris = Ovalık-Kilikya: Merkezi Tarsus şehridir; 2 — Cilicia-aspero yahut Cilicia-trachea = Dağlık - Kilikya; bunun da merkezi Silifke şehridir, daha sonraları bunlara "Birinci-Kilikya" ve "İkinci-Kilikya" isimleri de verilmiştir. — Bu kıt'anın Âsurca ismi "Khilaki" dir) 118, 120, 313, 315, 322, 323, 328, 329, 365, 369 - 371, 384 - 386, 388, 392, 418
Bk.: **İçel ve Taşel.**

Kilkis — Bk.: Avret-Hisarı.

Kilyos (Istanbul vilâyetinde Sarıyer kazâsı merkez nâhiyesinde ve Karadeniz sâhilinde köy. Eski ismi: "Phinopolis"). 55

Kirişci-adası (Meriç nehri üzerinde ve Edirne civarında) 224

Kirmasti (Bursa vilâyetinde şimdiki Mustafa-Kemal-Paşa kazâ merkezinin eski ismi: Garp menbâlarında "Kirmasli" imlâsına da tesâdüf edilir) 8, 21

Sayfa

Kliacza / Glutz / Kliutch (Bosna'da kale) 301

Klidi (Selânik civarında) 198

Kliutch — Bk.: Kliacza.

Kocaeli (İzmit vilâyeti ve yarımadası: Bu isim o havâlinin fâtihlerinden olan Akça-Koca'nın adından gelir. — Eski ismi: "Thyni" 10, 15, 16, 179
Bk.: Konurapa.

Koca-Mustafapaşa (Istanbul'da mahalle) 402

Koçhisar (İznik şehrinin biraz cenubuşarkîsinde eski bir kale. Eski ismi: "Trikokia"). 8

Komothya (Bosna'da kale) 400

Konstantinopolis (Istanbul'un eski isimlerinden) 256
Bk.: Istanbul.

Konurapa / Konrapa (Sakarya nehrinin şimalişarkî tarafları: Bu sâhanın Osman-Gazi devri ümerâsından "Konur-Alp" tarafından fethedilmiş olduğu rivayet edilir; kelimenin sonundaki " -apa " eklentisi eski Türkçede "baba" mânâsına gelir. Sakarya'nın şimaligarbîsinden itibaren İzmit yarımadasına "Akca-Koca" isminden dolayı "Kocaeli" denilmiş olduğu gibi, ayni nehrin şimalişarkîsine de fâtihinin adından dolayı "Konurapa" ismi verilmiş demektir. 16
Bk.: Kocaeli.

Konur-Hisar / Konurhisar (Gelibolu'nun şimalişarkîsinde ve Tekirdağ vilâyetinin Şarköy kazâ merkezi civarında eski bir kale. Eski ismi: "Tiristasis/Peristasi") 30

Sayfa

Konya (Eski isimleri: "Colonia", "İconium", "Aelia Hadriana"), 2, 36, 70, 72 - 75, 91, 92, 96, 113, 114, 162, 172, 203, 210, 304, 306, 313, 315, 322, 329, 331, 337, 356 - 360, 362, 365, 368, 369, 378, 379, 382, 408, 415, 422, 423
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Karaman-oğulları" maddesine de bakınız.

Korakesion (Alâiyye'nin eski isimlerinden) 317
Bk.: Alâiyye.

Korfu / Corfu (Yunanistan'ın şimaligarbî sâhili karşısında Yunan - adalarından. Eski isimleri: Lâtince "Corcyra", Yunanca "Kerkyra". Şimdiki "Korfu / Corfu, şekli İtalyancadır. Osmanlı menbâlarında da "Korfus / Korfos/ Korfuz" ve hattâ "Kürfüz" gibi okunabilecek imlâlara tesadüf edilir). 406

Korgos — Bk.: Karahisar / Korgos.

Korintos / Korinthos / Corinthus/ Gürdüs (Mora yarımadasının şimalinde ve Korintos körfezi sâhilinde kasaba: Korintos kanalı civarındadır) 219, 303
Bk.:Germe-Hisar, Korintos-berzahı ve Korintos-körfezi.

Korintos-berzahı (Şimalî Yunanistan'la Mora yarımadasını birbirine bağlıyan dil: Şimdi burada bir kanal açılmış olduğu için Mora bir ada hâlini almıştır. - Berzahın eski isimleri: "Corinthiacus Isthmus", "Isthmus / Isthmos"). 173, 174, 190, 218, 219, 240, 303
Bk.: Germe-Hisar ve Korintos.

Korintos-körfezi (Mora yarımadasıyla şimalî Yunanistan arasında İnebahtı - Lepanto körfezi. Eski ismi: "Corinthiacus sinus.) 404 - 405
Bk.: Korintos.

Korkudeli / Korkud-ili (Antalya vilâyetinde kazâ: Şimdi ayni ismi taşıyan merkezinin Osmanlı devrindeki adı "İstanoz" dur) 193

Koron / Coron (Mora'nın cenubunda ve Kalamata körfezinin garp sâhilinde şimdi "Petalidi" denilen eski "Koronis/ Corône" limanı). 219, 288, 302, 404, 408, 411, 413

Kosmidion — Bk.: Eyüp / Eyip.

Kosova / Kosova-sahrâsı/ Meşhed-i-Hudavendigâr / Karatavuk-ovası/ Kossovapol (Yugoslâvya'da Üsküp'le Mitroviçe arasında birinci ve ikinci Kosova harb meydanı) 48, 73, 77 - 83, 85, 86, 100, 108, 140, 207, 221, 222, 240, 275, 280, 393, 395
Bk.: Meşhed-i-Hudâvendigâr.

Kossovapol — Yukardaki maddeye bakınız.

Kostantîniyye (Arapların Istanbul'a verdikleri isim: Osmanlılarla diğer müslüman milletlerinin de kullandıkları bu isim "Kostantinopolis" kelimesinin arapçalaştırılmasından olmuştur) 239, 256
Bk.: Istanbul.

Koszoruwar (Bosna'da kale) 400

Koyunhisar (İzmit'in biraz şimalişarkîsinde eski bir kale) 6, 22, 23
Bk.: Baphaeon.

Koyunluhisar/Koyulhisar (Sıvas vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Colonia / Colonia Pontica") 293

Kozan (Seyhan = Adana vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Sision"; Osmanlı devrinde kazâ merkezinin ismi: "Sis") 388, 409

Sayfa

Köprühisar (Bursa vilâyetinde Yenişehir kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 6, 7
Köstence (Rumanya'nın Karadeniz sâhilinde en mühim limanı. Eski isimleri: "Tomi", "Constantia"; şimdi "Kostanza" ve "Kostanitza" gibi şekiller kullanılmaktadır) 381
Köstendil (Bulgaristan'da Sofya'nın 70 kilometre kadar cenubuî garbîsinde kasaba. Eski isimleri: "Ulpianum", "Justiniana Secunda") 52, 53, 55, 58, 78
Krain — Bk.: Karniyol Carniola.
Krbava / Corbava (Hırvatistan'da Osmanlı müelliflerinin "Kırbova" ve hattâ "Karatova" şekillerinde bahsettikleri yer) 394, 395
Kroja / Croîa / Kroya — Bk.: Akçahisar.
Kruşevaç — Bk.: Alacahisar.
Kuban (Şimali-Kafkasya'da eyâlet) 344
Kudüs (Felestin / Filistin'in merkezi. Eski ismi: "Hierosolyma/ Hierusalem"; bugün Jerusalem" şekli kullanılır. Arapçada "Kuds" den başka "Makdis" ve "Beyt-ül-Makdis/ Beyt-ül-Mukaddes" şekilleri de vardır) 362, 369, 370
Kula (Mağnisa vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Clanudda"?) 63
Kulaca-Hisar (Bursa vilâyetinin İnegöl kazâsı merkez nâhiyesinde Kulaca köyü. Eski ismi: "Krulla") 3,4
Kumbarahâne (Istanbul halicinin şimal sâhilinde) 246
Kum-Burgaz (Istanbul vilâyetinde Çatalca kazâsının Büyük-Çekmece nâhiyesinde köy. Eski ismi: "Kartero") 235-236
Kumkapu (Istanbul'da mahalle. Eski ismi: "Kontoskalion") 423
Kumrulu-mescid (Istanbul'un Fatih semtinde) 316
Kunoviça / Konovicza / Cunovizza (Bulgaristan'da dağ) 209
Külek-boğazı / kalesi Toros dağlarından Aladağ ile Bulgar dağı arasındaki meşhur geçit ve bunun medhalinde eski bir kale. İç Anadolu'dan gelen bütün yollar Adana ovasına buradan iner. - Eski ismi: "Ciliciae portae / Ciliciae pylae" 385
Kütahya (Eski ismi: "Kotiaion / Cotyaeum") 37, 38, 63, 64, 138, 143, 144, 146, 149, 173, 174, 194, 195, 210, 230, 418, 419
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Germiyanoğulları" maddesine de bakınız.
Kyneğion — Bk.: Ayvansaray.

L

Lâkedemonya (Mora'da İsparta havâlisi. Yunanca ismi: "Lakedemonos"). 190
Lâpseki (Çanakkale vilâyetinin Anadolu yakasında kazâ merkezi. Eski isimleri: "Pityaessa", "Lampsacus") 27
Lârende — Bk.: Karaman.
Lefke (Bilecik vilâyetinde Osmaneli kazâ merkezi. Eski ismi: "Leukas / Leucai") 9
Lehistan / Polonya (= Polska). 98, 104, 206, 213, 297, 302, 332, 384, 391, 396, 402 - 404, 407, 411
Leopol/ Lwow (Galiçya'nın merkezi olan "Lemberg" şehri) 402
Lepanto — Bk.: İnebahtı.
Leros (Anadolu sâhillerinin cenubugarbî hizasındaki "On-iki-ada" dan Türklerin "Leryoz / İleroz" dedikleri ada) 276, 277
Les Îles de Religion (Rodos "Saint-Jean" Şövalyeleri hükûmetinin Türk fethine kadar hâkim olduğu ve her

Sayfa

birini bir şakavet ocağı hâline getirdiği adalar) 276
Bk.: Rodos.

Leş / Alessio/Lissa (Arnavutluk'da İşkodra şehrinin 36 kilometre cenubuşarkîsinde ve Drin / Drina nehri üzerinde kasaba. Eski ismi. "Lissus") 102, 107, 220, 221, 281, 312, 341
Bk.: Saint-Nicolas.

Limni (Çanakkale-boğazı medhalinin karşısında ve İmroz adasının cenubugarbîsinde şimdi Yunanistan'a aid olan "Lemnos" adası) 57, 181, 185, 237, 272, 277, 278, 282, 313, 342, 344, 351, 376, 377

Limon-denizi (Eski Osmanlı menbâlarında Istanbul halicinin isimlerinden) 244
Bk.: Haliç ve Boğaz-denizi.

Limonya / Limniona (Rodos'un garbında küçük bir ada. Yunanca ismi: "Alimnia". 276

Lissa — Bk.: Leş.

Lituanya / Lithuania (Eski Lehistan = Polonya eyâletlerinden) 404

Lofça — Bk.: Bosna-Lofçası.

Lofça (Bulgaristan'da kasaba) 411
Bk.: Bosna-Lofçası.

Lokris / Locride (Şimalî Yunanistan'ın cenubunda eyalet 111

Londra / London 122
Bk.: İngiltere.

Lucques (İtalya'da Cenova/Genova körfezinde "Lucca" şehri) 320

Lüblüce / Leblebici (Bursa'nın cenubuşarkîsinde eski bir kale. Eski ismi: "Kubuklea" 9

Lüleburgaz (Kırklareli = Kırkkilise vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: " Arcadiopolis " "Bergulae" 38, 55

Lwow — Bk.: Leopol.

Sayfa

M

Ma'bed-i-Süleyman (Kudüs'de) 259

Macaristan (Osmanlı menbâlarında "Hungarus / Ungarus" dan muharref olarak "Engürüs / Engerûs" şekileri kullanılır. -Macarcası: Magyar-Orszag") 43, 46, 49, 51, 54, 81, 95, 98, 104 - 106, 108, 191, 202 - 206, 210, 213, 229, 249, 250, 274, 278, 279, 281, 283, 297, 298, 301 - 303, 332, 342, 343, 346, 351, 373, 391, 393, 404, 407, 409, 411
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde " Macar " maddesine de bakınız.

Maçka (Istanbul'da Beşiktaş'ın üstünde mahalle) 244

Madenos/Mednos / Bednos (Bursa vilâyeti merkez nâhiyesinde ve Bursa'nın şimaligarbîsinde "Balat" köyü. - "Madenos" dan muharref olan "Bednos" şekli Osmanlı menbâlarında "Belde-i-Yunus/ Bilâd-ıYûnus şeklini de almış olduğu için bu köyün ismi eski yazıdaki resmî imlâda "Bilâd-ı-Yûnus" yazılıp "Balat-Yunus" okunmuş ve nihayet kısaltılarak "Balat" şeklini almıştır). 7

Mağnisa (Eski ismi: "Magnesia ad Sipylum / Magnisia") 138, 152, 180, 199, 211 - 214, 216-218, 222, 225 - 227, 239, 268, 382, 409, 415, 417 - 420
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Saruhan-oğulları" maddesiyle bu cedvelde "Mağnisa" maddesine de bakınız.

Magosa / **Famagouste** (Bir zaman Kıbrıs krallarının pâyitahtı olan ve adanın şark sâhilinde bulunan şehir. Eski isimleri: "Ammochôtos", "Amtichadas-

Sayfa

ti", "Famagusta", "Fama - Augusta") 387
Bk.: Kıbrıs.

Mâhân (Osmanlı an'anesinde Ertuğrul-Gazi'nin babası Süleymanşah'ın Anadolu'ya gelmeden evvel beylik yahut padişahlık ettiği yer şeklinde bahsedilen bu şehrin mevkii, umumiyetle "Acem" tâbiriyle İran'da veyahut Horasan'da gösterilir: Zâten o sırada Horasan da İran sâhasına dâhildir. Asıl "Mâhân" kasabası Kerman eyâletindedir; Horasan'ın Mevr şehri civarında bulunan diğer kasabanın ismi bundan biraz farklı olarak "Mâkhân / Makhwân" şeklindedir: Her halde Osmanlı müelliflerinin "Mâhân" ismiyle işte bunu kasdetmiş olmaları lâzımgelir) 1

Mahmutpaşa (Istanbul'da çarşı ve mahalle) 329

Maîna / Mîna (Mora'nın cenubundaki Matapan yarımadası ve burada bir kasaba. Eski ismi: "Taenarium". - Bu kasabayla yarımadanın dağlık arâzisinde yaşıyan ve Garp menbâlarında "Maînotes" denilen ahâlî eski İspartalıların neslinden geldiklerini iddiâ ederler; bunlar Türk hâkimiyyetine karşı mütemadî mukavemet ve ısyanlarıyla meşhurdur) 77

Makedonya / Macedonia / Macédoine. 11, 45, 47, 52 - 54, 56, 57, 78, 112, 163, 222, 396

Malatya (Eski ismi: "Melitêne/Meledni"). 118, 120, 121, 126, 128, 135, 385

Malkara (Tekirdağ vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Syracellae", "Megalgara / Migalgara / Malgara"; bu son "Malgara" imlâsına Osmanlı menbâlarında da tesadüf edilir) 30

Sayfa

Maltepe (Istanbul vilâyetinin Kartal kazâsı merkez nâhiyesindedir: Istanbul'un sayfiyelerindendir. Eski ismi: "Pelekanon"). 17, 18, 20, 350, 357, 422

Maltepe (Istanbul sûrunun hâricinde ve Topkapu ile Edirne-kapusu arasında şimdiki hastahâne binâsının bulunduğu tepe. Bu sâhanın eski ismi: "Mesoteikhion" 237, 238, 252
Bk.: Mesoteikhion.

Manastır (Yugoslâvya'nın cenubunda ve Selânik şehrinin 180 kilometre şimaligarbîsinde eski Osmanlı vilâyet merkezlerinden Yugoslâvların şimdi "Bitoli" dedikleri şehir. Eski ismi: "Bitolia", "Heraclea Lyncostis"). 66, 393

Mankup / Menkup / Mangup-kale (Kırım'da Bahçe - saray'la Sivastopol arasında ve sarp bir dağın üstünde şimdi harap bir kale. Eski ismi: "Doru") 334

Mantoue (Şimalî İtalya'da Mantova/Mantua şehri) 294, 320

Maraş (Eski isimleri: "Germanicia/Germanica Caesarea", "Marasim". Arapçası: "Mar'aş"). 118, 120, 317, 318, 385

Maria-Zell (İstirya = Styrie / Steyer eyâletinde kilise) 42

Marmara-adası (Balıkesir vilâyetinin Bandırma kazâsında nâhiyye: Marmara denizinde ve Kapudağ yarımadasının şimaligarbîsinde bu denizin en büyük adasıdır. Eski isimleri: "Elephonesus", Proconnesus/Proikhonnesos", "Marmora"). 25, 26

Marmara-denizi (Eski isimleri:

Sayfa

"Propontis", "Marmarôn - Thalassa"; eski Türkçede "Mermer-denizi" şekline de tesadüf edilir).

Marmaracık (Bursa vilâyetinin Yenişehir kazâsı merkez nâhiyeyesinde köy. Eski ismi: Marmora) 7

Mati/Mat (Arnavutluk'da nehir) 281

Matia (Arnavutluk'da âsi İskender Bey'in mensub olduğu Kastriot âilesinin mâlikânesi) 220

Mâverâünnehir / Mâverâünnehr (Orta-Asya'da Cihun = Oxus ırmağının şarkıyla şimalişarkîsindeki sâha veyahut Cihun ve Sihun = İaxartes arasındaki mıntaka: Buhârâ, Hokand vesâire Türkistan memleketleri. Bu Arapca ismin Garp dillerindeki karşılığı: "Transoxiana / Transoxiane"). 150

Mediasch (Transylvania = Erdel'de Macarların "Megyes" dedikleri vilâyet merkezi: Karlsburg'un 61 kilometre şimalişarkîsindedir) 204

Medîne (Hicaz'da "Ravza-i-Mutahhara" nın bulunduğu şehir. Eski ismi "Yethrib" olduğu halde Hicret'den itibaren "Medînet-ün-Nebî = Peygamber'in şehri" denilmiş ve bu isim gittikçe yalnız "Medîne = Şehir" şeklinde kullanılmıya başlamıştır) 285
Bk.: Hac-yolu, Haremeyn, Hicaz ve Mekke.

Medînet-ül-Hükemâ (Osmanlı menbâlarında Atina'ya verilen isimlerden). 283
Bk.: Atina.

Mednos — Bk: Madenos.

Mekke (Hicaz'ın merkezi ve İslâm dininin menşei olmakla meşhur şehir: Namazda "Kıble" olan "Kâbe" buradadır ve hacc için de buraya gidilir. - Lâtin menbâlarındaki ismi: "Macoraba). 162, 285, 366, 367
Bk.: Hac-yolu, Haremeyn, Hicaz ve Medîne.

Memleketeyn (Rumanya krallığını teşkil eden Eflak ve Boğdan beyliklerinin mecmûuna Osmanlıların verdikleri isim: : Bu tâbir "İki-Memleket" mânâsına gelir). 297
Bk.: Boğdan, Eflak ve Rumanya.

Menteşe (Muğla havâlisindeki Türk beyliğinin ölkesi ve daha sonra Osmanlı sancak - beyliği Eski ismi: "Caria / Karia"). 137, 192, 193, 213, 229, 230
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Menteşe-oğulları" maddesine de bakınız.

Meriç (Edirne'den geçip Enez'de Adalar-denizi'ne dökülen ırmak. Eski isimleri : " Hebrus ", "Marizza / Maritza") 39, 41, 42, 47, 53, 224, 277, 288

Merzifon (Amasya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Phazemon" 99, 115

Mesoteikhion (Istanbul sûrunun hâricinde Edirne-kapusu ile Topkapu arası, Maltepe) 253
Bk.: Maltepe.

Mesta — Bk.: Karasu.

Meşhed-i-Hudâvendigâr (Kosovasahrâsı'nda ve Priştine'nin yarım saat mesafesinde Birinci Murad'ın şehîd olduğu yer, oradaki türbe ve umumiyetle Kosova-sahrâsı) 79, 80, 275
Bk.: Kosova.

Meydancık (Bursa'da Yeşil-Künbed civarında) 64

Mısır (**İbrânîler** "Misraim", Kıbtîler "Khemi", Araplar "Mısr" ve Lâtinler "Aegyptus" der-

Sayfa

ler. 38, 64, 70, 71, 86, 89, 91, 97, 102 - 104, 107, 116, 118 - 121, 126, 128, 141, - 143, 151, 162, 169, 197, 239, 317, 318, 321, 322, 345, 346, 352, 362 - 364, 366 - 368, 370, 374, 379, 384 - 392, 396 - 399, 408, 414, 416, 417, 421, 423

Bk.: Kahire.

Midilli (Adalar-denizi'nde ve Ayyalık'ın karşısında şimdi Yunan idaresinde bulunan ada. Eski ismi: "Lesbos"; Yunanlılar "Mitilini", İtalyanlar "Metelino", Fransızlar "Mételin / Mytilène" şekillerini kullanırlar). 57, 171, 228, 272, 273, 277, 278, 298, 299, 301, 302, 307, 308, 310, 311, 327, 351, 409

Mihaliç / Mihalıç (Bursa vilâyetinde Karacabey kazâ merkezinin Osmanlı devrindeki ismi. Eski adı: "Miletopolis") 8, 21, 106

Milano (Şimalî İtalya'da vilâyet merkezi) 320, 404

Milâs (Muğla vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Lâtince "Mylasa", Yunanca "Melissos") 89

Milet (Şimdiki Aydın vilâyetinde Söke kazâsının Akköy nahiyesindeki "Balat" köyünün yerinde ve Menderes nehrinin eskiden Adalar-denizi'ne döküldüğü noktada bugün yalnız ma'bedinin harâbeleri kalan eski "Mileteus" yahut "Pityussa" şehri: Şimdi sâhilden içerdedir) 259

Milona (Mora'da kale). 408

Minan / Minyan (Konya vilâyetinde Karaman kazâsının Başkale nâhiyesinde Manyan köyü) 328, 329

Mirdita (Şimalî Arnavutluk'da mıntaka: Osmanlı idaresi devrinde İşkodra vilâyetine tâbi bir kazâ şeklini almıştır) 107, 108, 189, 219, 220

Sayfa

Misis (Seyhan = Adana vilâyeti merkez kazâsında nâhiye merkezi. Eski isimleri: "Mopsuhestia", "Mamistra"). 385

Misivri (Bulgaristan'ın Karadeniz sâhilinde, Ahyolu'nun şimalinde ve Burgaz'ın 28 kilometre şimalişarkîsinde liman. Eski ismi : " Mesembria " - Eskiden bütün Bizans donanmasını alacak kadar büyük ve muntazam bir liman olduğu rivayet edilir). 47, 55, 235

Mistra — Bk.: İsparta.

Mitroviçe/Mitroviça (Yugoslâvya'da Priştine'nin 38 kilometre şimaligarbîsinde eski Kosova vilâyetinin kazâ merkezlerinden " Mitrovitza " kasabası) 79

Modena (Şimalî İtalya'da vilâyet merkezi) 320

Modon (Mora'nın cenubugarbîsinde ve Navarin'in 7 kilometre cenubunda Yunanlıların " Medhoni " dedikleri liman. Lâtince ismi: "Methone") . 219, 288, 404, 405, 407, 408, 411, 413

Moetling (Eski Avusturya'nın Carniola / Krain evâletinde şehir) 157

Mokan (İçel'de kale) 318

Moldavya / Moldava / Moldavie — Bk.: Boğdan.

Monemvasia (Cenubî Mora'da Mistra = İsparta'nın 53 kilometre cenubuşarkîsinde bir köprüyle sâhile bağlı olan Minoa adasında kasaba; İtalyanca ismi: "Napoli-di-Malvasia") 77

Monferrat / Monferrato (Şimalî İtalya'da eski Ciniviz cumhuriyetinin şimalinde bir İtalyan dukalığı) 320

Montelier (Fransa'da şato) 375

Mora (Eski isimleri: Lâtince "Peloponnesus", Yunanca "Môrea"). 54, 77, 95, 102, 112, 121, 140, 145, 147,

Sayfa
148, 153, 171, 173, 174, 189, 197, 218, 219, 228, 235, 236, 240, 249, 264, 273, 282, 284, 286, 288, 289, 294, 296, 300, 302, 303, 333, 342, 351, 355, 404, 405, 408-411, 413
Morava (Yogoslâvya'da Tuna nehrine dökülen ırmak). 58, 75, 209, 336, 381
Moskova 135, 333, 334, 394
Bk.: Rusya.
Mudanya (Bursa vilâyetinde kazâ merkezi ve Bursa'nın iskelesi. Eski isimleri: "Myrlea", "Apemea", "Montagna") 10, 406
Mudurnu (Bolu vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Modrenae", "Komopolis") 11, 20
Muğla (Eski ismi: "Mobolla" 89
Murâdiyye / Muradiye (Bursa'da İkinci Murad türbesi ve semti) 201, 227, 401, 406
Muradlı (Tekirdağ vilâyetinde kazâ merkezi) 422
Mustafakemalpaşa — Bk.: Kirmasti
Mustafapaşa/ Svilengrad (Bulgaristan'da ve Edirne'nin 30 kilometre şimaligarbî istikametinde eski "Cisir-Mustafapaşa / Cisr-i-Mustafapaşa / Mustafapaşa-köprüsü" kazâ merkezi) 53
Müslüman-İzmiri (İzmir limanı Rodos Şövalyeleri tarafından işgal edildiği zaman Aydın-oğulları'nın biraz yukarda kurdukları Türk şehri) 89, 138, 152
Bk.: İzmir ve Gâvur-İzmiri.
Müslüman-Samsunu (Şimdiki Samsun vilâyet merkezi) 116, 178
Bk.: Gâvur Samsunu ve Cânik.

N

Naara / Nağra (Çanakkale vilâyetinin Anadolu yakasında ve Çanakkale merkezinin şimalinde bir burun ve eski "Abydos / Abydus" şehrinin yerinde bir köy) 27

Sayfa
Nadir-geçidi (Bulgaristan'da Aydos kasabasının şimalinde Balkan geçitlerinden) 76
Nagy-Olosz (Yugoslâvya'da Karlofça civarında) 95
Nahcivan (Kafkas Âzerbaycanında ve Aras boynunda kazâ ve kasaba. Eski ismi: "Naxuana") 412
Nakos / Nakşa (Eskiden Venedik hâkimiyyetinde bulunan Kiklad adalarındaki İtalyan dukalığının merkezi olan ada: Bu grupun en büyük adasıdır. "Nakşa" şekli Türk tahrifidir) 174, 175, 273
Napoli (İtalya'nın garp sâhilinde eskiden bir krallık ve şimdi bir vilâyet merkezi) 44, 58, 275, 281, 289, 300, 305, 312, 315, 321, 327, 336, 342, 344, 347, 351, 363, 378, 397, 399, 401, 404, 406, 411
Napoli di Romania / Nauplion / Nauplia (Mora'nın şarkındaki Nauplia körfezinin şimal sâhilinde eski Türklerin "Anabolu" dedikleri liman) 284
Naupaktos / Naupactus — Bk.: İnebahtı.
Navarin/Navarino (Mora'nın cenubugarbî sâhilinde Türklerin "Anavarin / Anavarina" dedikleri liman: Burası "Yeni-Navarin" dir; bundan başka bir de "Palea-Navarino - Eski Navarin" vardır: Aşağıda "Pylos" maddesine bakınız). 404, 408
Nea-Roma (= Yeni-Roma: Istanbul'un eski isimlerinden) 256
Bk.: Istanbul.
Negroponte (İtalyanların Eğriboz / Ağrıboz adasına verdikleri isim. 314
Bk.: Eğriboz.
Nerethva (Bosna'da kale) 400
Nevers (Fransa'da vilâyet) 105, 118

Sayfa

Nice / Nis (Fransa'nın cenubunda ve Akdeniz sâhilinde liman: İkinci şekil şimdiki Türk imlâsına göredir. Bâzı Osmanlı menbâlarında " Nitse " ve "Nise" imlâlarına tesadüf edilir) 374, 375

Niğbolu (Bulgaristan'ın şimalinde ve Tuna sâhilinde Nikopol kasabasının Türkçe ismi. Eski isimleri: Nicopolis", "Nebol"), 45, 70, 76, 85, 94, 95, 98 - 100, 104 - 109, 113, 114, 118, 122, 139 169, 176, 181, 197

Niğde (Eski ismi: "Ketch", "Tyana") Bu ikinci ismin 14 kilometre cenubugarbîdeki Kilisehisar'a aid olduğu da rivayet edilir). 114, 131, 306, 313, 315, 391

Nîkhisar — Bk.: Anadolu-Hisarı.

Niksar (Tokat vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Neocaesarea", "Cabira") 116, 145, 327, 423

Nil (Mısır'ın büyük nehri) 363

Nilüfer-çayı (Bursa ovasında ırmak. Eski ismi: "Odryses") 5

Nissiros — Bk.: İncirli.

Niş / Nissa (Yugoslâvya'da şehir. Eski ismi: "Naîssus") 57 - 59, 75, 87, 208, 209

Notre-Dame (Paris'de katedral) 347

Novoberda / Novobrdo (Yugoslâvya'da Üsküb'ün garbında eski bir kale) 275

O

Odryses — Bk.: Nilüfer-çayı.

Ohri (Yugoslâvya'nın cenubunda ve ayni isimdeki gölün şimalişarkî sâhilinde kasaba: Osmanlı teşkilâtında Manastr vilâyetinin kazâ merkezlerindendir. Eski ismi: Lychnidus") 68, 98, 157, 165, 171, 305

Ordu (Eski ismi: "Cotyôra") 115

Sayfa

Orhaneli — Bk.: Atranos.

Orta-Câmi (Istanbul'da) 423

Ortahisar (Kayseri vilâyetinin Ürgüp kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 315

Osmancık (Çorum vilâyetinde kazâ merkezi) 97

Osmanlı-ölkesi 37
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Osmanlı beyliği / Osmanlı imparatorluğu" maddesine de bakınız.

Ostrowitz/Ostroviça = Bk.: Sivrihisar / Sivricehisar.

Otluk-beli / Başkent (Erzincan vilâyetinin "Tercan = Derxene" ovasında) 292, 324 - 327, 329, 331, 344, 345, 379
Bk.: Tercan-ovası ve Üç-ağızlu.

Otranto (İtalya'nın cenubu şarkî sâhilinde ve eski Napoli krallığının Puglia eyâletinde eski bir vilâyet merkezi. Eski ismi: "Hydruntum") 346 - 348, 351, 357, 361 - 364, 376, 378, 379
Bk.: Pulya.

Otrâr (Türkistan'ın eski Hokand hanlığında ve Sîhun=İaxartes ırmağı üzerinde Timur-Leng'in öldüğü şehir) 151

Ö

Özbekiyye (Kahire'de mahalle) 391

P

Paesus (Çanakkale vilâyetinin Marmara sâhilinde ve Lâpseki'şimalişarkîsinde eski bir iskele)
Bk.: Viranca-Hisar.

Paflagonya / Paphlagonia (Şimdiki Sinop ve Kastamonu vilâyetlerini teşkil eden sâhanın eski ismi) 11

Panaiya kilisesi (Istanbul'un Haliç-Feneri mahallesinde) 265

Sayfa

Panmakaristos (Istanbul'un "Fethiyye" ismiyle câmiye tahvil edilen Bizans kilise ve manastırı) - Bk.: Fethiyye câmii.

Paris (Eski isimleri: Keltçe "Lutuhezi", Lâtince "Lutetia", Parisea civitas") 122, 145, 232, 235, 272, 347

Pasin / Pasinler (Erzurum vilâyetinde kazâ: Merkezi "Hasankale" kasabasıdır; ayni isimdeki Pasin ırmağının geçtiği ovaya "Pasin-Ovası" denir. "Pasin-i-Süflâ = Aşağı-Pasin" isminde bir nâhiyesi de vardır: Cemi sıygasıyle "Pasinler" denilmesi işte bunlardan dolayıdır. - Kazânın eski ismi: "Phasiane / Phasiana / Basean") 1, 2, 122, 125

Patras / Balayabadra (Mora'nın şimaligarbîsinde şehir. Eski isimleri: "Aroe", "Patrae / Patrasso", - Türklerin kullandıkları "Balyabadra" ismi, Eski-Patras harâbelerinin "Paleo-Patras" isminden muharreftir) 219, 282

Patrikhane (Istanbul Rum-Ortodoks patrikhânesinin muhtelif devirlerdeki binâları) 265, 315

Payas (Hatay = Antakya vilâyetinin Dörtyol kazâsında ve İskenderun-körfezi'nde nâhiye merkezi. Eski ismi: "Baiae" 388

Pelekanon — Bk.: Maltepe.

Pendik (Istanbul vilâyetinin Kartal kazâsı merkez nâhiyesinde Istanbul'un sayfiyelerindendir. Eski ismi: "Pantichium") 148, 179

Peterwardein (Tuna nehri üzerinde ve Belgrad'ın şimaligarbîsinde evvelce Avusturya'ya ve şimdi Yugoslâvya'ya ait şehir: Muhtelif dillerde "Peterwaradein / Petrovaradin / Petervarad" şekillerine tesadüf edilir; son şekil Macarlara aittir. Osmanlı menbâlarında "Varadin" ve "Petrovaradin" isimleriyle bahsedilir) 303

Petreon — Bk.: Bodrum.

Pharsala — Bk.: Çatalca.

Philokrini — Bk.: Tavşancıl.

Pınar-Hisar (Kırklareli = Kırkkilise vilâyeti merkez kazâsında nâhiye merkezi) 38

Piave (İtalya'nın şimalişarkîsinde Venedik-körfezi'ne dökülen nehir. Eski ismi: "Plavis") 339

Pirée — Bk.: Gavur-Samsunu.

Pirlepe / Prilip (Yugoslâvya'nın cenubunda ve Manastır'ın 40 kilometre şimalişarkîsinde kasaba) 66, 393

Piskopi — Bk.: İlyaki / İleki.

Ploşnik (Yugoslâvya'nın Toplika vâdisinde) 74 - 77, 99, 100
Bk.: Toplika.

Polonya — Bk.: Lehistan.

Porsuk-çayı (Kütahya ve Eskişehir vilâyetlerinden geçip Sakarya'ya dökülen ırmak. Eski ismi : "Tymbres/Thymbrius/Tembrogius") 4

Portekiz / Portugal (Eski ismi: "Lusitania") 411

Porte-Trajan — Bk.: Kapulu-Derbend.

Pozapa (Tekirdağ vilâyetinde Muradlı kazâsındaki "Aşağı-Sırt" ve "Yukarı-Sırt" köylerinden birinin veyahut o civarda "Uğraş-deresi / Uğraş köyü" denilen yerin eski ismi olmak ihtimali vardır?). 422
Bk.: Uğraş-deresi/Uğraş-köyü.

Pravadi (Bulgaristan'da Varna'nın 30 kilometre kadar garbında kasaba. Eski ismi: "Provaton") 76, 100

Prenetos / Pronectus — Bk.: Karamürsel.

Sayfa

Preveze / **Prévéza** (Yunanistan'ın garp sâhilinde ve Narda körfezinin ağzında eski Yanya vilâyetine tâbi bir sancak merkezi. Eski ismi: "Nicopolis") 309, 407

Priştine / Pristina / Prichtina (Yugoslâvya'da Üsküb'ün 80 kilometre şimaligarbîsinde eski Kosova vilâyetine tâbi sancak merkezi. Eski ismi: "Vicianum", "Meşhed - i - Hudâvendigâr" bunun yarım saat mesâfesindedir). 79, 85

Pronectus / Prenetos — Bk.: Karamürsel.

Provans / Provence (Fransa'nın cenubunda eski "Provincia" eyâleti. En mühim şehirleri: Marsilya ve Toulon) 307

Pulya /Apulia / Puglia / Pille (Cénubî İtalya'da ve eski Napoli krallığı arâzisinde Romalıların "Apulia", İtalyanların "Puglia", Fransızların "Pouille" ve Osmanlıların de "Pulya" dedikleri eyâlet: Fâtih'in fethettirdiği Otranto vilâyeti bu mıntakadadır). 347

Pylos (Mora yarımadasının cenubugabrîsinde "Palea-Navarino" ve Coryphasium" isimleriyle de anılan "Eski-Navarin" limanı; yeni ismi: "Zuchio"; bu mevki Yeni-Navarin'in şimaligarbîsindedir; Yeni-Navarin'e Yunanlılar "Neo-Kastron" derler).
Bk.: Navarin.

R

Racova / Rakovitz/Rakovitza (Rumanya'da Berlatu / Birlad nehri civarında ve Vaslui nâhiyesinde göl) 332

Radom (Lehistan = Polonya'da şehir: Varşova'nın 97 kilometre cenubundadır). 402

Sayfa

Raguza / Ragusa / Ragusi/Dobrovnik / Dubravenedik / Dubrovenedik (Bosna'nın cenubugarbîsinde ve Dalmaçya sâhilinde küçük bir İslâv cumhuriyeti: Eski ismi: "Rhausium"; Ortaçağda "Rangia" denilmiştir. Osmanlı menbâlarında tesadüf edilen son üç şeklin birincisi doğru, diğerleri yanlıştır) 45, 46, 59, 206, 228, 229, 273, 301, 411

Rahova / Rakhovo (Bulgaristan'da Tunanın sağ sahilinde ve Sofya'nın 150 kilometre kadar şimalişarkîsinde eski bir sancak merkezi) 105

Roboêni / Rasboieni — Bk.: Ağaçdenizi.

Rangia — Bk. Raguza.

Ravza (Mısır'da Nil üzerinde ada) 363

Ressava (Sırbistan'da kale) 283

Rochechinard (Fransa'da şato) 375

Rodop / Rhodope (Trakya ile Makedonya arasında Koca-Balkan'ın kollarından "Despotdağı" 56

Rodos (Anadolu sâhilinin cenubugarbî hizâsında ve Marmaris'in karşısında ada. Eski isimleri: "Rhodus / Rhodos") 8, 88, 106, 109, 228, 229, 231, 234, 276, 282, 299, 303, 341, 347 - 349, 352, 370 - 375, 381, 382, 389, 396, 407

Roma (Eski Türklerin "Kızıl-Elma" dedikleri Garbî-Roma: Osmanlı menbâlarında "Rim" şekline de tesadüf edilir) 51, 52, 55, 86, 174, 240, 256, 264, 288, 300, 333, 343, 347, 389, 390, 395, 396, 398, 409
Bk.: Kızıl-Elma.

Rudnik (Sırbistan'da kale) 283

Rûm (İslâm menbâlarında "Roma" isminden muharref tâbir: Anadolu ve umumiyetle Türkiye mânâlarıona **kullanılır;**

Sayfa

tabiî "Rûm=Roma" dan maksat eski "Şarkî-Roma = Bizans" ölkesidir; "Rumeli = Rûm-ili" terkibinde de ayni kelime vardır). 197, 367, 369, 385
Bk.: Anadolu ve Türkiye.

Rûm / Rûmiyye-i-Suğrâ (Amasya) 356
Bk.: Amasya.

Rumanya / Romanya. 296, 297, 331
Bk.: Boğdan, Eflak ve Memleketeyn.

Rumeli. 9, 23, 25, 27 - 29, 31, 32, 34, 35, 38, 39, 41 - 43, 45, 47, 48, 51, 52, 54 - 56, 59, 60, 66, 68 - 70, 73 - 75, 80, 82, 85, 86, 88, 89, 92, 94 - 96, 98, 102, 104, 113, 125, 132 - 136, 141, 147, 150, 153, 166, 168 - 171, 173, 176, 178 - 181, 184 - 187, 194, 202,, 203, 208, 209, 212 - 214, 230, 235, 238, 253, 279, 288, 289, 291, 295, 298, 299, 307, 308, 313, 325, 331, 332, 335, 336, 338, 340, 343, 349, 361, 365, 369 - 371, 374, 376, 383, 387 - 389, 394, 398, 402, 405, 416 - 420, 422, 423

Rumeli-Hisarı / Boğaz-kesen/Yeni-kale / Yenice-Hisar. 109, 231 - 233, 235, 244, 261, 283, 299, 337, 341, 365, 389
Bk.: Anadolu - Hisarı ve Saint-Michel.

Rusçuk (Bulgaristan'da Tuna nehrinin sağ sâhilinde bir zaman Tuna vilâyetine merkez olan şehir. Eski ismi: "Prista / Sexantaprista". 76, 100, 109, 110, 333, 394, 404

Rusya. 109, 110, 333, 394, 404
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Moskova prensliği", "Rus/Ruslar" ve "Rus çarlığı" maddeleriyle bu cedvelde "Moskova" maddesine de bakınız.

S

Sabacaz / Schabatz — Bk.: Böğürdelen.

Sayfa

Sadbar / Sadhor-geçidi (Hırvatistan'da). 394

Said-eli / Saideli (Konya vilâyetinde kazâ) — Bk.: Kadınhan/Kadınhanı.

Saint-Michel (Istanbul-boğazın'da Rumeli-Hisarı'nın bulunduğu yerde eski bir kilise) 231
Bk.: Rumeli-Hisarı.

Saint-Nicolas (Arnavutluğun "Leş" kasabasında âsi İskender Bey'in gömüldüğü kilise) 220, 312, 341

Saint-Pierre (Vatikan'da Papalık makamının meşhur katedrali) 51, 86, 347

Saint-Severin (Trajan köprüsü civarında kale) 176
Bk.: Trajan-köprüsü ve Demir-kapu.

Sakarya (Afyon-karahisar'ın şimalindeki Bayat yaylasından çıkıp Eskişehir, Ankara, Bilecik ve Kocaeli vilâyetlerinden geçerek Karadeniz'e dökülen büyük ırmak. Eski ismi: "Sangarios / Sangarius" 4, 8 - 11, 16, 37

Sakız (Adalar-denizi'nde ve Çeşme'nin karşısında ada. Eski isimleri: "Ophiuse", "Pityuse", "Khios / Chios/Chius; İtalyancası: "Scio". 139, 171, 228, 249, 254, 277

Saklan-hisarı (Konya vilâyetinde eski bir kale) 304

Salona — Bk.: Amphissa.

Samaku / Samakov / Samakowo (Bulgaristan'da Sofya'nın 50 kilometre kadar cenubuşarkîsinde ve Filibe'nin 97 kilometre şimaligarbîsinde kasaba) 47, 48, 52, 58, 166, 381

Sambor (Lehistan=Polonya'da Dniester nehrinin sol sâhilinde ve Lwow Lemberg şehrinin 73 kilometre cenubugarbîsinde

Sayfa

kasaba) 403

Samandıra / Semendire (Istanbul vilâyetinin Kartal kazâsı merkez nâhiyesinde köy) 15

Samsun — Bk.: Cânik, Gâvur-Samsunu ve Müslüman-Samsunu.

San (Karpatlardan çıkıp Lehistan =Polonya'da Vistül nehrine dökülen ırmak) 402

Sandomir / Sandomierz (Lehistan = Polonya'da San ev Vistül ırmaklarının kavşağında ve Varşova'nın 220 kilometre cenubuşarkîsinde eski Leh krallarının oturdukları kasaba). 402

San-Cataldo (Cenubî İtalya'da Otranto vilâyetinin merkezi olan ve dâhilde bulunan Lecce şehrinin sâhilde iskelesi: Bunu Sicilya'nın aynı isimdeki kasabasıyla karıştırmamalıdır) 406

Santa-Maura — Bk.: Aya-Mavri.

Sapanca-gölü (Sakarya vilâyetinin Sapanca kazâsında. Eski ismi: "Sumonensis / Siphon") 11

Sapienza / Burakreis (Mora'nın cenubugarbîsinde ve Modon limanının cenubunda büyük Türk denizcisi Burak-Reis'in şanlı adıyla şöhret bulan küçük ada. — Eski ismi: "Oenussae"). 405, 406

Saraçhâne-mescidi (Istanbul'da) 316

Sarayburnu (Istanbul'da Topkapusarayı'nın sâhilindeki burun. Eski ismi: "Ayos-Dimitriyos") 234, 243, 321

Sarıyar / Sarıyer (Bulgaristan'da kale) 381

Sarmısaklı (Kayseri vilâyetinde Bünyan = Bünyân-ı-Hamîd kazâ merkezi) 420

Saruhan (Eski Türk beyliği ölkesiyle daha sonraki Osmanlı sancak-beyliği: Takriben şimdiki Mağnisa vilâyeti. — Eski ismi: "Lydia"). 137, 152, 153, 213, 414, 417, 423
"Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Saruhanoğulları" maddesiyle bu cedvelde "Mağnisa" maddesine de bakınız.

Sassenage (Fransa'da şato: Bâzı Osmanlı menbâlarında "Sasonaja" şeklinde bahsedilir). 375

Sava (Yugoslâvya'da Belgrad önünde Tuna'ya dökülen nehir. Eski ismi: "Savus" 304

Savaş-köyü 422
Bk.: Pozapa, Uğraş-deresi / Uğraş-köyü.

Savoya / Savoie (Fransa ile İtalya arasında eski bir dukalık. Eski ismi: "Sabaudia / Sapaudia"; burası şimdi Fransız toprağıdır). 320

Savra (Arnavutluk'da Devol nehri boyunda ve Elbasan civarında ova) 68, 98, 99. 107

Sazlıdere (Edirne'nin şimaligarbîsinde Meriç'e dökülen ırmak) 39, 41, 47, 186

Schoessburg / Schossberg (Macaristan'da Macarların "Sasvar/ Sassin" dedikleri kasaba) 204

Segedin — Bk.: Szegedin.

Selânik (Makedonya'da ve Adalar-denizi üzerinde evelce Osmanlı ve şimdi Yunan vilâyet merkezi. Eski isimleri: "Therma", "Thessalonice"; Yunanlılar "Saloniki" derler. - Bu şehir Milâdın 1179 tarihinden 1313 tarihine kadar 134 sene bir Haçlı lâtin krallığına merkez olmuş ve Haçlılar şehrin ismini "Ravenyke /Ravenike/Lavenique/ Valenike" şekillerinde tahrif etmişlerdir). 22, 24, 40, 41, 45, 56 - 58, 66, 67, 95, 100, 148, 153

Sayfa

163, 170, 171, 181, 197, 198, 240, 275, 341, 380

Selçuk — Bk.: Ayaslug.

Semendire / Semendere / Smederevo / Semendria (Yugoslâvya'da Belgrad'ın 45 kilometre cenubuşarkîsinde ve Tuna üzerinde bir zaman eski Sırp krallarının pâyıtahtı olan kasaba ve kale. Eski isimleri: "Sanct-Andreas", "Semeldria"; Almanca ismi: "Sandrew) 204, 206, 209, 210, 229, 249, 274, 279, 281, 283, 287, 336, 393, 419, 41, 423, 424

Semendirek (Adalar-denizi'nde ve İmroz'un 24 kilometre şimaligarbîsinde şimdi Yunanistan'a ait küçük bir ada. Eski isimleri: "Saonèse", "Leukosia / Leukonia"; Lâtince ismi: "Samothrace / Samothracia"; Yunancada "Samothraki" şekli kullanılır: Osmanlı devrinde de "Semendirek" den başka "Semadirek/ Semedrek" imlâları vardır). 277, 278, 351

Semerkand / Samarkand (Orta-Asya'da Rus - Türkistanı'nın Zerefşan eyâlet merkezi: İslâm medeniyetinin en mühim merkezlerinden olan bu şehir Timur - Leng'in pâyıtahtı olmakla da meşhurdur; Timur'un türbesi buradadır. - Yunanca ismi: "Marakanda") 140, 150, 151, 328

Serez (Selânik şehrinin 73 kilometre şimalişarkîsinde ve şimdi Yunan idaresinde eski Osmanlı sancak merkezi. - Eski ismi: "Sirrhae / Serroe / Siris / Sintice". 56, 57, 74, 102, 103, 169, 180, 181, 294

Sestus (Çanakkale vilâyetinde Eceova / Ece-âbâd kazâsı merkez nâhiyesinin Boğalı/Bigalı köyünün yerinde eski bir kasaba) 28

Seydişehir (Konya vilâyetinde kazâ merkezi) 37, 64

Seyyitgazi/ Seyyid-Gazi (Eskişehir vilâyetinde kazâ merkezi: Meşhur "Battal-Gazi" nin türbesinden dolayı bu isim verilmiştir. — Eski ismi: "Nakoleia / Nacolea") 35

Sırbistan (Sırpçası: "Serbija"; eski Osmanlı menbâlarında "Las-ili/Laz-ili" ve muahhar menbâlarda "Sırbiyye" şekillerine de tesadüf edilir) 42, 53, 54, 57, 58, 70, 75, 78, 82, 85, 98, 100, 104, 105, 140, 162, 163, 190, 202, 203, 209, 210, 222, 273 - 275, 278 - 283, 287, 300 - 302, 336, 351, 355, 400, 419
"Laz-ili" şekli için "Devlet, millet ve âile isimleri" cedvelinde "Las / Laz / Lazlar" maddesine bakınız).

Sırt-köy / Sırt-köyü (Aşağı-Sırt, Yukarı-Sırt) 422
Bk.: Pozapa ve Uğraş-köyü/ Uğraş-deresi.

Sıvas/Sivas (Eski ismi: "Sebastêe/ Sebastos") 97, 116, 117, 124- 126, 129, 131, 145, 146, 148, 150, 152, 174, 207, 268, 292, 304, 322, 420

Sicilya / Sicilia (Akdeniz'in şimdi İtalya'ya aid olan bu en büyük adası vaktiyle Milâdın 827 - 1071 tarihleri arasında 244 sene İslâm hâkimiyyetinde kalmış ve burada parlak bir müslüman medeniyeti kurulmuştur. Eski isimleri: "Sicania", "Trinacria"; Araplar bu adanın ismini "Sakaliyye" şeklinde arapçalaştırmışlardır). 44

Sienne / Siena (İtalya'nın Toscana eyâletinde ve Floransa'nın 60 kilometre cenubunda ayni isimdeki vilâyetin merkezi.

Sayfa

Eski ismi: "Saenna / Sena-Julia") 320
Silifke (İçel = Mersin vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Seleukia / Seleucia Trachea/ Seleucia Ciliciae") 304, 306, 313, 315, 318, 319, 323, 328, 329, 371
Silistre /Silistria (Rumanya'da Tuna üzerinde kasaba. Eski ismi: "Duros'torum /Dôrystolon"). 76, 96, 100, 179, 402
Silivri (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Selymbria" 55, 63, 87, 119, 123, 148, 191, 233, 236, 272, 416
Simav (Kütahya vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Synaus") 37, 63, 162
Simavna (Edirne civarında köy) 161, 162
Sinop (Eski isimleri: "Sinôpe", Colonia Julia Caesarea") 97, 99, 137, 156, 158, 176, 179, 190, 201, 290, 291, 295
Sirkeci (İstanbul'da mahalle. Eski ismi: "Neorion". 94, 110
Sis — Bk.: Kozan.
Sisam / Susam (Kuşadası körfezinin cenubunda garbî Anadolu sâhilinde dar bir boğazla ayrılan ve şimdi Yunan idaresinde bulunan ada. Lâtince ismi: "Samus"; Yunancası: "Samos" 192
Sivas — Bk.: Sıvas.
Sivrihisar (Eskişehir vilâyetinde kazâ merkezi) 38, 132, 156, 268
Sivrihisar/ Sivricehisar (Yugoslâvya'da Sırpların "Ostrowitz / Ostroviça" dedikleri kaleye Türklerin verdikleri isim) 274
Sizebolu/Süzebolu (Bulgaristan'da Burgaz'ın cenubuşarkîsinde liman. Eski isimleri: "Apollonia / **Apollonia Thraciae",** Sozopolis") 47, 48, 51, 55
Skandeloros — Bk.: Alâiyye.
Sofya / Sophia (Bulgaristan'ın merkezi. Eski isimleri: "Serdica", "Sredetz", "Sternitz"; Bulgarlar "Triaditza" derler). 47, 58, 69, 70, 166, 194, 209, 393
Solfasol / Zülfazl (Ankara vilâyeti merkez nâhiyesinde köy) 195
Söğüt (Bilecik vilâyetinde kazâ merkezi ve ilk Osmanlı pâyıtahtı ve kışlağı. — Osmanlı menbâlarında "Söğütçük", "Söğütlü-Saraycık" ve "Hıtta-i-Bîd" isimleriyle de anılır. Eski ismi: "Thebasion / Thebazion / Sevasion"; Arap menbâlarındaki "Safsât" isminin bundan muharref olması lâzımgelir: Türkçesi de bu Arapça ismin tercemesi gibidir) 1-4, 12, 13, 35
Söğütçük — Bk.: Söğüt.
Söğütlü-Saraycık — Bk.: Söğüt.
Stanehio — Bk.: İstanköy.
Stin-polin ("Istanbul" isminin menşei olan Yunanca tâbir: Şehre / şehirde" mânâlarına gelir) 256
Bk.: Istanbul.
Sultan-çayırı — Bk.: Hünkâr-çayırı.
Sultâniyye/Sultâniye (İran-Âzerbaycanı'nın cenubuşarkîsinde Kazvin'in 150 kilometre kadar şimaligarbîsinde bir müddet İlhânîlere pâyıtaht olan şehir: Timur tarafından tahrib edilmiş ve şimdi ancak harâbeleri kalmıştır) 128
Sultan-önü / Sultan-öyüğü (Dîvan kayitlerine göre Eskişehir, İnönü, Seyyit-gazi ve Karacahisar havâlisi: Şimdiki Eskişehir vilâyetinin garp kısmına tesadüf eden bu mıntaka eski "Phrygia/Frikya" kıt'asının şimalişarkî köşesine tekabul eder) 34, 35, 37, 63, 83
Sulu-derbend — Bk.: Kapulu-derbend.

Sayfa

Suriye (Eski isimleri: İbrânîlerce "Arâm", Arapça "Şâm", Lâtince "Syria"; Haçlılar bu son şekli "Sulie" tahrifine uğratmışlardır; Türkler de Arapların "Şâm" kelimesini "Dimeşk" şehrine tahsis etmişlerdir. Arapçada "Suriye" kelimesi "Sûriyyye" şeklinde telâffûz edilir) 38, 102, 118, 119, 128, 132, 141-144, 151, 239, 317, 318, 322, 345, 352, 362, 363, 368, 370, 385, 387, 396, 397, 416, 421
Bk.: Şam.

Sumbegi / Sömbeki /Symia/Simi/ Simmi / Symé (Andolu sâhilinin cenubugarbî hizâsında ve Rodos'un şimalinde küçük bir ada. Eski isimleri: "Metapontis", "Oegle", "Syme"; şimdiki Yunanlılar "Simi" derler; ilk iki şekil Türklerindir) 276, 277

Sürmeli-çukur (Kağızman'ın şarkında ova) 2

Svetigrad (Arnavutluk'da kale) 223

Svilengrad — Bk.: Mustafapaşa.

Szegedin / Szeged (Macaristan'da Budapeşte'nin 150 kilometre cenubuşarkîsinde ve Theiss = Tisza nehri üzerinde şehir. Osmanlı menbâlarında umumiyetle "Segedin" denir) 210, 213, 215, 216, 274, 280, 287

Ş

Şam (Arapların "Dimeşk" dedikleri şehre Türklerin verdikleri isim: Bu kelime esasen "Suriye" mânâsına gelir) 126, 128, 362, 390
Bk.: Suriye.

Şâm (= Suriye) 367, 368
Bk.: Suriye ve Şam.

Şarkî-Anadolu 292 293, 326, 412

Şarkî-Karahisar / Şebin-Karahisar (Giresun vilâyetinde kazâ merkezi) 116, 145, 178, 293, 327, 423

Şebin-Karahisar — Bk.: Şarkî-Karahisar.

Şehr-i-Sebz — Bk.: Keş.

Şerşel / Cercel (Cezâyir'de kale) 309

Şeyh - Mahmud-Hayrânî türbesi (Akşehir'de) 140

Şile (Istanbul vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Chelae / Kheloî / Kilia") 23, 24, 32, 33, 55, 108, 109

Şimalî-Afrika 307

Şimalî-Karadeniz 333, 334, 376, 377

Şumnu / Choumla (Bulgaristan'da Varna'nın 90 kilometre garbında kasaba)

Şürûr / Şarur (Kafkas-Âzerbaycan'ında ve Nahcivan havâlisinde nâhiyė) 412

T

Taksim (Istanbul'un Beyoğlu semtinde meydan ve mahalle) 244

Taraklı / Taraklı-Yenicesi (Sakarya vilâyetinin Geyve kazâsında nâhiye merkezi. Eski ismi: "Dablae") 4, 11, 20, 110, 123, 190

Tarsus (İçel = Mersin vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: Tarsus / Tarse") 385 - 388, 393, 408

Taşel (İçel'in şimal tarafı) 114, 203, 210, 306, 313, 369
Bk.: İçel ve Kilikya.

Taşkışla (Istanbul'un Beyoğlu semtinde ve Taksim civarında kışla ve bu kışlanın civarı) 244

Taşoz / Thasos (Adalar-denizi'nin şimalinde ve Kavala-körfezi'nin cenubuşarkîsinde şimdi Yunanistan'a aid ada. Eski isimleri: "Aethria", "Chrysa", "Thasus") 272, 277, 278, 282, 351

Tatar-Pazarcığı (Bulgaristan'da Filibe'nin 36 kilometre şimaligarbîsinde ve Meriç'in sol sâhilinde kasaba) 179

Sayfa

Tavşancıl (Kocaeli = İzmit vilâyetinin Gebze kazâsı merkez nâhiyesinde köy. İzmit-körfezi sâhilinde ve demiryolu üzerindedir. Eski ismi: "Philokrini") 17

Tavşanlı (Kütahya vilâyetinde kazâ merkezi) 37, 63

Tebriz / Tabriz / Tauris (İran'da Âzerbaycan eyâletinin merkezi) 321, 326, 328, 365, 412

Teke-ili (Takriben şimdiki Antalya vilâyeti hudutları içinde eski Teke Türk beyliği ve Osmanlı devrinde sancak-beyliği. Bu sâha eski "Pamphylia" kıt'asıyla "Lycia" ve "Pisidia" kıt'alarının birer kısmından mürekkeptir) 413 - 418, 420

Tekfur-çayırı — Bk.: Hünkâr-çayırı.

Tekfur-pınarı (Sakarya vilâyet merkezinin cenubuşarkîsinde ve Sakarya'nın sağ sâhilinde eski bir kale) 9

Tekfur-sarayı / Vlakherne / Blachernes (Bizans imparatorlarının Istanbul halicine nâzır bir tepe üstündeki sarayı: Bugün Türklerin "Tefur-sarayı" dedikleri asıl binâ Vlakherne'nin bir kısmını teşkil eden ve Balat'ın üstünde bulunan "Konstantinos Porfiroğenitos" sarayı olduğu halde, bu ismin vaktiyle bütün Vlakherne'ye şâmil olduğu anlaşılmaktadır). 252, 259, 260, 269

Tekirdağ / Tekirdağı / Tekfur-dağı (Eski isimleri "Rhaedestus", "Rodosto", "Bisanthe") 30, 123

Temaşalık / Tamaşalık (Balıkesir vilâyetinde Bandırma kazâsının Edincik nâhiye merkezinin yerindeki eski "Cyzicus" şehrinden kalma bir tiyatro harâbesine Türklerin verdikleri isim) 27
Bk.: Aydıncık ve Balkız.

Tercan-Ovası (Erzincan vilâyetinin Tercan kazâsında ova. Eski ismi: "Derxene") 325
Bk.: Otluk-beli ve Üç-ağızlu.

Terkos (Istanbul vilâyetinde Çatalca kazâsının Hadımköy nâhiyesinde ve Terkos-gölü'nün cenup sâhilinde köy. Bu gölle Karadeniz arasında bulunan eski Terkos kasabasının ismi: "Delcus") 191

Terme (Samsun vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Themiscyra Ponti"; Türklerin kullandıkları "Terme" ismi Terme-çayı'nın eski "Thermodon" isminden gelir) 115

Termopil-geçidi (Yunanistan'la Tesalya ve Lamia yahut Eğriboz körfeziyle Oeta dağı arasında eski Yunanistan'ın kapusu sayılan dar ve uzun geçit: Uzunluğu 7 kilometre kadardır. - Milâttan evvel 480 tarihinde Avrupalıların "Xerxès" dedikleri Pers imparatoru "Birinci Khşayarşa" ya karşı İsparta kralı "Birinci Leonidas" 300 İspartalı ve 4-5 bin diğer Yunanlı askerlerle burada meşhur bir müdafaa yapmış, rivayete nazaran Perslere 20 bin maktul verdirmiş ve nihayet başka bir yoldan çevrileceğini anlayınca yalnız 300 İsparta askeriyle düşman ordugâhına bir gece-baskını yaparak maktul düşmüştür. — Bu geçidin eski ismi: "Thermopylae"; şimdi "Lyskotosmos" denir) 111

Tersâne (Istanbul halicinde) 308

Tesalya (Şimalinde Makedonya, cenubunda asıl Yunanistan,

Sayfa

garbında Epir ve şarkında Adalar-denizi bulunan ve şimdi Yunan arâzisinden olan memleket. Hâlâ kullanılan eski ismi: "Thessalia") 53, 111, 148, 153, 181, 185, 218

Thersaz (Bosna'da kale) 400

Tımışvar / Timişoara / Temeswar (Eski Macaristan'da Temes sancağıyla Banat eyâletinin merkezi. Bu şehir Macarlardan Türklere, Türklerden Avusturyalılara ve nihayet onlardan da Rumanyalılara geçmiştir. — Eski ismi: "Tibiscus") 344

Tırhala / Trikala (Yunanistan'da Tesalya'nın Yenişehirden sonra en mühim kasabası ve Osmanlı devrinde sancak merkezi. Eski ismi: Trıcca") 111

Tırnova / Tirnovo (Bulgaristan'da Türk fethinden evvel Bulgar pâyıtahtı ve fetihten sonra Osmanlı-sancak merkezi olan kasaba: Niğbolu'nun 95 kilometre cenubuşarkîsindedir. 70, 76, 100

Tilos — Bk.: İlyaki / İleki.

Tiran / Tyrana (Arnavutluk'da İşkodranın 88 kilometre cenubuşarkîsinde ve Drac'ın 30 kilometre şarkında kasaba). 304

Tire (İzmir vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Tyrrha"). 88, 142, 217, 268

Tokat / **Tokad** (Eski isimleri: "Comana Pontica" "Eudoxia". Bunların birincisi, şimdiki Tokad'ın 6 kilometre şarkındaki Gümenek köyünün yerinde bulunan daha eski bir şehre aid olduğu halde sonradan Tokad'a teşmil edilmiş olduğu rivayet edilir). 99, 116, 129, 135, 136, 145, 146, 150, 152, 170, 185, 192, 193, 205, 207, 209, 280, 322, 325, 423

Tophâne (Istanbul'da Galata ve Fındıklı arasındaki mahalle. Eski ismi: "Palinormion) 243, 244

Topkapu / Topkapısı (Istanbul sûrunda kapı ve şehrin o semti. Eski ismi: "Ayos - Romanos /Hagios - Romanos" 241, 247, 248, 252 - 255, 259

Topkapu-sarayı / Yeni-saray (Istanbul'da Saray-burnu'nda) 272, 274, 309, 323, 324, 335, 416, 424 Bk.: Eski-saray ve Vieux-Sérail.

Top-kapusu (Istanbu'un "Sarayburnu'nda eskiden toplarla tahkim edildiği için bu ismi alan bir sur kapısı. Eski ismi: "Aya-Varvara"; Topkapu-sarayı'nın ismi işte bu kapıdan gelir) 325

Toplika / Toplicza (Yugoslâvya'da kaplıcalarıyla meşhur kasaba. Eski ismi: "Aquae-Jasae" 75 Bk.: Ploşnik.

Torbalı — Bk.: Göynük.

Torviolli (Arnavutluk'da Debre civarında köy) 220

Tosya (Kastamonu vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi:"Docea" 177, 190

Toulon (Fransa'nın cenubunda ve Akdeniz sâhilinde liman) 389, 390

Trabzon (Eski ismi: "Trapezus / Trapesus / Trebizonda / Trapesonda") 292 - 296, 368, 369, 386, 400, 414, 415, 417, 420

Trakya (Eski ismi: "Thrace / Thracia". — Bu kıt'anın eskiden Tuna boylarına kadar dayanan itibarî hududu muhtelif devirlere göre değişmiştir) 11, 24, 28 - 31, 39, 45, 47, 209

Transilvanya/Transylvania — Bk.: Erdel.

Trajan-kapısı 209 Bk.: Kapulu-derbend

Sayfa

Trajan-köprüsü 176
Bk.: Demirkapı.
Tschnomen — Bk.: Çirmen.
Tsympe / **Tzympe** — Bk.: Çimpe.
Tuna (Avrupa'nın Karadeniz'e dökülen meşhur nehri. Eski ismi: "Danuvius / Donav / Dunav"). 43, 76, 81, 96, 98, 100, 104 - 106, 109, 175, 204, 207, 209, 221, 245, 278, 279, 283, 298, 332, 335, 336, 383, 393
Tunca (Bulgaristan'dan çıkıp Edirne önünde Meriç nehrine dökülen ırmak. Eski ismi: "Tonzus") 47
Tunus (Şimalî Afrika'da beylik ölkesi ve şehir. Eski ismi: "Tunes / Tunesium") 311, 392
Turgud-ili (Osman-Gazi'nin ümerâsından Turgud-Alp tarafından fethedildiği için İnegöl havâlisine verilen isim) 5
Bk.: İnegöl.
Turul / Durul / Torul / Dorul (Gümüşane / Gümüşhâne vilâyetinde kazâ. Merkezi "Ardasa" kasabasıdır). 344, 345
Bk.: Ardasa.
Tuzpazarı (Sakarya vilâyetinde Sapanca gölünün cenup tarafında eski bir kale) 10
Türkiye 106, 128, 132, 229, 258, 297, 298, 311, 317, 333, 342, 344, 347, 353, 363, 386, 388, 391, 395 - 399, 404, 406, 411
Bk.: Anadolu ve Rûm.
Türk-mezarı — Bk.: Ca'ber.

U

Uchisar (Nevşehir vilâyeti merkez nâhiyesinde köy) 315
Udbina — Bk.: Adbina.
Uğraş-deresi / Uğraş-köyü / Savaş-köyü / Karışdıran (Tekirdağ vilâyetinin Muadlı kazâsının "Aşağı" ve "Yukarı" sırt köylerinden biri veyahut Karışdıran köyü) 420-422
Bk.: Sırt-köy, Karışdıran ve Pozapa.
Ulubad / Ulu-âbâd (Bursa vilâyetinin Karacabey = Mihaliç kazâsı merkez nâhiyesinde köy. Eski isimleri: "Apollonia ad Rhyndacum" "Lopadion/Lupadium") 7, 8, 21, 148 - 150, 185, 186 - 190
Ulu-câmi (Bursa'da) 124, 125, 136, 196
Ulu-câmi (Sıvas'da) 146
Uludağ / **Keşiş-dağı** (Bursa'da. Eski ismi: "Olympus Mysius/ Olympos") 9
Umur-Han ölkesi (Göynük nâhiyesindeki eski Türk beyliğinin ölkesi) 11, 73
Bk.: Göynük.

Ü

Üç-ağızlu (Tercan-ovası'nda mevki) 325
Bk.: Tercan-ovası ve Otlukbeli.
Üniversite binâsı (Istanbul'da eski "Bâb-ı-Ser'askerî) 323
Üsküdar (Istanbul vilâyetinde ve Boğaz'ın Anadolu yakasında kazâ merkezi. Eski isimleri: "Chrysopolis", "Scutari" 17, 24-26, 63, 157, 170, 321, 350, 357, 358, 392, 402, 422
Üsküp / Üsküb (Yugoslâvya'da eski Kosova vilâyetinin merkezi. Eski isimleri: "Justiniania prima", Scupi/Skoplje"; Sırplar "Skopia" derler) 79, 86, 205, 275

V

Valea-Alba — Bk.: Akdere.
Valmora (Arnavutluk'da Türklerin kurdukları Elbasan kasabasının yerindeki eski Bizans hisarı) 306

Sayfa

Bk.: Elbasan.
Varadin — Bk.: Peterwardein.
Vardar (Rumei'de Selânik-körfezi'ne dökülen ırmak. Eski ismi: "Axius" / Axios") 53, 56, 66, 75
Vardar-Yenicesi / Yenice-i-Vardar (Yunanistan'da Selânik şehrinin 27 kilometre şimaligarbîsinde ve Vardar'ın sağ sâhilinde kasaba: Gümülcüne civarındaki Karasu-Yenicesi'nden tefrik için "Vardar-Yenicesi / Yenice-i-Vardar" denilir. Eski ismi: "Pella") 40, 56, 74, 77, 308, 310, 405
Varköy (Niğde-Kayseri havâlisinde eski bir kale?) 315
Varna (Karadeniz'de Bulgaristan'ın en mühim limanı. Eski ismi: "Odessus") 153, 157, 207, 214-218, 221, 222, 231, 280, 361
Varşova / Warszawa (Lehistan = Polonya'nın devlet merkezi). 402
Vasluî (Rumanya'da Birlad/Berlatu nehri boyunda nâhiye) 332
Vatikan / Vatican (Roma'nın şimaligarbîsinde Papalık makamının sarayı ve pâyıtahtı. Papalık merkezi) 390, 395
Vefâ (Istanbul'da meydan ve mahalle) 269
"Şahıs isimleri" cedvelinde "Şeyh-Vefâ" maddesine de bakınız.
Venedik / Venezia (İtalya'nın şimalişarkîsinde ve Adriyatik sâhilinde şehir ve eyâlet: Eski Venedik cumhuriyetinin merkezidir. Lâtince ismi: "Venetia"). 61, 122, 145, 197, 339 399
Vidin / Widin (Bulgaristan'ın şimaligarbîsinde ve Tuna'nın sağ sâhilinde kasaba. Eski isimleri: "Vendemis", Viminacium") 43, 85, 96, 100, 105, 298, 419

Sayfa

Vieux-Sérail = Eski-saray (Avrupalıların Dolma-bahçe sarayına nisbetle XIX uncu asırdanberi Topkapu - sarayı'na verdikleri isim: Bunun tamamiyle aksine olarak Osmanlı menbâlarında şimdiki Üniversite'nin yerinde bulunan Eski-saray'a nisbetle Topkapu'ya "Yeni/saray / Sarây-ı-Cedîd" denilir) 323
Bk.: Topkapu-sarayı ve Eski-saray.
Villafranca / Villefranche (Cenubî Fransanın Akdeniz sâhilinde ve "Nice" şehrinin 2-3 kilometre şarkında kasaba) 374
Viranca-Hisar (Çanakkale vilâyetinde Lâpseki kazâ merkezinin şimalişarkî tarafında ve Marmara sâhilinde bir mevki: Belki eski "Paesus"?) 27
Bk.: Paesus.
Vistül / Weichsel (Lehistan = Polonya ve Almanya'dan geçerek Baltık denizine dökülen ırmak) 402
Viyana / Wien / Bec / Beç (Lâtince isimleri: " Vindobona ", "Juliobona", "Flaviana castra". — Osmanlı menbâlarındaki "Bec / Beç" şekli Macarların "Bécs" isminden gelir) 39, 41, 58
Vizantion — Bk.: Istanbul.
Vize (Kırklareli = Kırkkilise vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Bizua/Bizyê") 47-49, 55, 143
Vlakherne Bk.: Tekfur-sarayı.

X

Xabiacco / Schabibak (İşkodra-gölü sâhilinde Türklerin Gölbaşı dedikleri kale). 341

Sayfa

Y

Yahşı-ili (Karası Türk beyliğinin Bergama koluna ait arâzi) 22, 26
Bk.: Karası-ili.
Yahudi-mahallesi (Rodos kalesinde) 348
Yalak-âbâd — Bk.: Yalova.
Yalak-ova — Bk.: Yalova.
Yaldızlı-kapu (İstanbul sûrunda "Yedikule-kapusu". Eski ismi: "Aurea porta") 95
Kalı-köşkü (İstanbul'da Saray-burnu'nda. Eski ismi: "Angulus") 234
Yalova / Yalak-âbâd / Yalak-ova (İstanbul vilâyetinde kazâ merkezi. Eski ismi: "Helenopolis") 8, 23
Yalvaç (İsparta vilâyetinde kazâ merkezi. Eski isimleri: "Antiochia Caesarea", "Colonia") 37, 64
Yalvaç / Yalowacz / Yalovaz (Bulgaristan'da kasaba) 209, 210
Yanbolu / Jambol (Bulgaristan'da Tunca üzerinde ve İslimye'nin 25 kilometre cenubuşarkîsinde kasaba). 47, 59
Yanıkçahisar (Sakarya vilâyetinin Sapanca nâhiyesinde şimdiki "Yanık-Şarkıyye" köyünün yerinde eski bir kale). 9
Yanya (Yunanistan'ın şimalinde Epir kıt'asının ve Osmanlı devrinde Yanya vilâyetinin merkezi. Yunanca ismi: "İoannina", İtalyanca " Gianina ", Fransızca "Janina". Bu şehir Bizanslılar devrinde te'sis edilmiştir). 67, 171, 198, 344
Yarhisar (Bilecik vilâyeti merkez kazâsının Yarhisar nâhiyesinde köy: Bu nâhiyenin şimdiki merkezi "İlyasbey" köyüdür. — Yarhisar kalesinin eski ismi: "Ancyra") 5, 24, 291
Yayça / Yayçe/Jajcza/Jajce/İaîtze/Jaitze (Yugoslâvya'da eski Bosna krallığının pâyıtahtı olan kasaba. Banjaluka'nın 50 kilometre cenubundadır) 301 - 304

Sayfa

Yedikule (İstanbul sûrunda kapı ve bu kapı semti. Eski ismi: "Pentapyrgion / Hepta-Pyrgion"). 93, 269, 283, 329,
Yeni-Bahçe (İstanbul'da semt). 423
Yenice — Bk.: Karasu-Yenicesi, Kızılağaç - Yenicesi, Taraklı - Yenicesi ve Vardar-Yenicesi.
Yenice-Kızılağaç — Bk.: Kızılağaç-Yenicesi.
Yenicehisar /Yenihisar - Bk.: Anadolu-Hisarı.
Yenikale (Kocaeli = İzmit vilâyetinin Adapazarı kazâsında eski bir kale: Belki bu kazânın merkez nâhiyesinde şimdiki "Yeniköy?) 9
Yeni-Kaplıca (Bursa'da) 201
Yeni-Saray (Edirne'de) 380
Yeni-Saray (İstanbul'da) — Bk.: Topkapu-sarayı.
Yenişehir (Bursa vilâyetinde kazâ merkezi: Söğüt'den sonra Osmanlıların ikinci merkezi olduğu rivayet edilir. Eski ismi: "Neapolis") 6, 7, 12, 13, 15, 16, 133, 137, 291, 296, 360-362, 376, 378, 380
Yenişehir / Yenişehir-Fener / Yenişehir-Feneri (Yunanistan'da Tesalya'nın en mühim şehri. Osmanlı devrinde Anadolu'daki Yenişehir'den ayırd etmek için civarında bulunan bir köyün ismi de eklenerek "Yenişehir-Fener / Feneri" ismiyle de anılmıştır. Eski ismi: "Larîsa"; Yunancası: Larissa") 74, 101, 111
Bk.: Tırhala.
Yeni-Zağra (Bulgaristan'da Eski-Zağra'nın 31 kilometre şimali-şarkîsinde ve Tunca üzerinde kasaba) 41
Bk.: Eski-Zağra.
Yerköyü / Giurgiu (Rumanya'nın cenubunda, Tuna'nın sol sâhilinde ve Rusçuk kasabasın-

Sayfa

da kale. - "Yerköyü" isminden muharref olarak "Giurgewo/ Djordjova / Jerkoeki" şekillerine de tesadüf edilir; Türkçe ismin "Yer-kökü" telâffuzu da vardır: Bu takdirde "Yer-elması" mânâsına gelir) 175

Yeşil-câmi (Bursa'da) 179

Yeşilköy — Bk.: Ayastafanos.

Yeşil-künbed (Bursa'da Çelebi Sultan Mehmet türbesi) 64, 182, 183, 361

Yondhisar (Bilecik vilâyetinde Söğüt kazâ merkezinin cenubugarbîsinde eski bir kale)

Yunan-adaları (Yunanistan'ın garbında ve Yunan-denizi'de bulunan asıl "Yunan-adaları = Îles Ioniennes" ile bu memleketin cenup ve cenubuşarkîsinde bulunan diğer adalar) 273, 345, 351, 410, 411

Yunanistan (Yunancası: "Hellas"; Lâtincesi: "Graecia"). 45, 53, 81, 110, 140, 148, 174, 218, 303, 314, 333, 338, 344, 395, 404, 409

Z

Zamantı-kalesi (Kayseri vilâyetinin Bünyan = Bünyân-ı-Hamîd kazâsındaki "Zamantı" nâhiyesinin şimdiki merkezi "İlbaşı" köyüdür: Zamantı-kalesinin işte bu civarda bulunmak ihtimalinden bahsedilmiş olduğu gibi, gene Kayseri vilâyetinin Aziziyye / Aziziye kazâsı merkez nâhiyesindeki "Melik-Gazi" köyünün üstünde "Türbe-kalesi" denilen kale harâbesinin de "Zamantı-kalesi" olmak ihtimaline hükmedilmiştir. — Zamantı'nın eski ismi: "Symnada / Tzamandos"; Türbe-kalesi'nin eski ismi: "Ariarathia") 318

Zanta (Yunan-adalarından. Yunanca ismi: "Zakynthos"; Lâtincesi : "Zacynthus"; İtalyanca ve Fransızca imlâsı: "Zante") 345, 351, 376, 377

Zeyrek (Istanbul'da semt) 269

Zihne (Yunanistan'da Serez'in cenubuşarkîsinde harap bir kazâ merkezi. Eski ismi: "Sichna/ Sighné") 56

Zydaczow (Lehistan = Polonya'da Lwow Lemberg'in cenubunda kasaba) 403

TARİH SIRASIYLA

TAHLİLÎ FİHRİST

(Parantezi içindeki rakamlar Milâdî ve Hicrî tarihleri, metin rakamları da sahife numaralarını gösterir. — İhtilâflı seneler için metne müracâat edilmelidir).

BİRİNCİ OSMAN / OSMAN-GAZİ DEVRİ

(1258=656) Osman-Gazi'nin doğumu, 1.
(1281=680) Ertuğrul-Gazi'nin ölümü ve an'aneye göre Osmanlıların men'şei, 1 — Orhan-Gazi'nin doğumu, 3.
(1284=683) Osmanlı tarihinde ilk muharebe - Ermeni-Beli müsâdemesi, 3 — Osman-Gazi'ye Uc-beyliği tevcihine ait Osmanlı iddiâsı, 3.
(1285=684) Kulaca-Hisar'ın fethi, 3.
(1286=685) İkizce zaferi, 3.
(1288=687) Karacahisar'ın fethi, 4.
(1289=688) Osman-Gazi'nin Söğüt mâlikânesine Eskişehir ve İnönü taraflarının da ilâvesine ait ferman rivayeti, 4.
(1292=691) Sakarya şimaline akın hareketi, 4.
(1298=698) Bilecik ve Yarhisar fethi, 5 — İnegöl fethi, 5.
(1299=699) Osmanlı istiklâlinin itibarî tarihi, 5.
(1300-1301=700-701) Yondhisar ve Yenişehir fethi, 6 — Koyunhisar zaferi, 6.
(1302=702) Osman-Gazi'nin amcası Dundar Bey'i okla öldürmesi, 6 — Köprühisar'ın fethi, 7.
(1303=703) İznik ablukası, 7 — Marmaracık fethi, 7.
(1306=706) Dinboz zaferi ve Kestel, Kete ve Ulubad kalelerinin fethi, 7 — İlk askerî mukavelenin akdi, 7.
(1307=707) İlk İznik muhasarası ve Yalova akını, 8.
(1308=708) İmralı adasının fethi ve Osmanlıların Marmara denizine dayanmaları, 8 — İznik civarında Koçhisarın fethi, 8.
(1310=710) Ecnebi menbâlarına göre Osman-Gazi'nin Rodos deniz seferi, 8.
(1313=713) Harman-Kaya tekfuru Köse-Mihal'in ihtidâsı, 8 — Akhisar, Geyve, Lüblüce, Lefke, Hisarcık, Tekfur-pınarı, Yenikale, Karagöz ve Yanıkçahisar kalelerinin fethi, 9.
(1314=714) Bursa muhasarasının başlaması, 9.
(1316=716) Şehzâde-Süleyman Paşa'nın doğumu, 9.
(1317=717) Karatekin, Ebesuyu, Karacabey, Tuzpazarı, Kapucuk ve Keresteci kalelerinin fethi, 10 — Akça-Koca'nın ilk Kocaeli fütûhâtı, 10.
(1320=720) Osman-Gazi'nin Orhan-Gazi'yi kendi yerine vekil tâyin etmesi, 10.
(1321=721) Mudanya fethi, 10 — Gemlik seferi, 10 — Osmanlıların ilk Trakya akını, 11
(1323=723) Akyazı'nın fethi ve Mudurnu akını, 11 — Ayanköyün fethi, 11.
(1324=724) Karamürsel'in fethi, 11.
(1325=725) Atranos = Orhaneli'nin fethi, 12.
(1326=726) Bursanın fethi, 12 — Bolu, Kandıra, Ermenipazarı ve Devehisarı kalelerinin fethi, 12 — Şeyh-Ede-Bâli/ Edebalı ile Mal-Hatun'un ölümleri, 13 — Klâsik rivayetlere nazaran Osman-Gazinin ölümü, 13.

ORHAN-GAZİ DEVRİ

(1326=726) Klâsik rivayetlere nazaran Orhan-Gazi'nin cülûsu, 15 — Murad-Hudâvendigâr'ın doğumu, 15 — An'aneye göre Orhan-Gazi'nin büyük kardeşi Alâüddin Paşanın Vezâret makamına tâyini, 15 — Aydos ve Samandıra fethi, 15.

(1326-1327=727) Pâyıtahtın Yenişehir'den Bursa'ya nakli, 16 — İlk Osmanlı parasının basılması, 16.
(1327-1328=728) Akça-Koca ile Konur-Alp'ın ölümleri, 16.
(1328-1329=729) İlk Osmanlı kanunlarının tedvini, 16 — "Yaya" ismindeki ilk dâimî piyâde ordusunun teşkili, 17 — Maltepe zaferi, 17 — İznik şehrinin ilk fethi, 17.
(1330=731) İlk Osmanlı-Bizans sulh muâhedesinin akdi, 17.
(1331=732) İznik şehrinin kat'î surette ikinci defa olarak fethi, 18 — İznik'e Hıristiyanlık akîdelerini tesbit eden konsilin toplamış olduğu "Ayasofya" kilisesinin câmiye tahvili, 18 — Klâsik an'anede ilk Osmanlı veziri sayılan Alâüddin Paşa'nın ölümü, gene an'aneye göre Şehzâde-Süleyman Paşa'nın vezâreti ve Alâüddin Paşanın hüviyyeti, 19 — Taraklı, Mudurnu ve Göynük kasabalarının fethi, 20.
(1332=733) Büyük mutasavvıf ve şâir Âşık Paşa'nın ölümü, 20.
(1333=734) Gemlik fethi, 20.
(1335=736) Bursa'da Osmanlı mimârîsinin ilk inşaâtı, 20.
(1336=737) Kirmasti, Mihaliç ve Ulubad kasabalarının fethi ve Karası beyliğinin işgali hakkındaki an'ane meselesi, 21.
1337-1338=738) İzmit ve Koyunhisar fethi, 22 — Hereke, Yalova ve Armutlu kasabalarının fethi, 23.
(1341=742) Osmanlılarla Bizanslılar arasında ikinci sulh muahedesinin akdi, 23.
(1346=747) Bizans imparatoru Kantakuzinos'un kızı Theodora'yı Orhan-Gazi'ye vermesi ve dâmâdiyle ittifakı, 24.
(1347=748) Orhan-Gazi ile kaynatası imparator Kantakuzinos arasında Üsküdar mülâkatı, 25.
(1352=753) Üsküdar ve Kadıköy'le Marmara-adaları'nın fethi, 25 — Karası beyliğinin son parçası olan "Yahşı-ili" nin işgali, 26.
(1354=755) Ankara'nın ilk işgali, 26 — Gerede beyliğinin ilhakı, 26 — Şehzâde-Süleyman Paşa'nın Rumeli'ye geçişi, 27.
(1356=757) Orhan-Gazi'nin oğullarından Halil Bey'in Foça korsanları tarafından esir edilmesi, 29.
(1358=759) Şehzâde-Süleyman Paşa'nın Trakya fütuhâtı, 30 — Orhan oğlu Halil Bey'in esaretten kurtarılması, 31.
(1359=760) Şehzâde-Süleyman Paşa'nın ölümü, 31.
(1359-1360=761) Orhan-Gazi'nin ölümü, 32.

BİRİNCİ MURAD / MURAD-HUDÂVENDİGÂR DEVRİ

(1360=761) Birinci Murad'ın cülûsu, 33 Yıldırım Bâyezid'in doğumu, 33 — Karadeniz-Ereğlisi'nin fethi, 33.
(1361=762) Ankara ile Sultan-önü havâlisinin işgali, 34.
(1361-1362=763) Kadı-askerlik / Kazaskerlik makamının ihdâsı ve Beylerbeylik meselesi, 37 — Çorlu, Keşan, Dimetoka, Pınar-Hisar, Babaeski ve Lüleburgaz kasabalarının fethi, 38 — Edirne fethi, 39 — Gümülcüne, Eski-Zağra ve Yenice fethi, 40 — Yeniçeri-ocağı'nın te'sisinde esas olan "Pencik" resminin ihdâsı ve Ocak meselesi. 40.
(1363=765) Filibe'nin fethi, 41 — Bizans imparatorluğunu Osmanlı beyliğine tâbi bir devlet hâline getiren muâhedenin imzâsı, 41.
(1364=766) Sırp sındığı, 42 — Biga'nın fethi ve Katalanlar meselesi, 43.
(1365=767) Ragusa=Dubrovnik cumhuriyetini Osmanlı himâyesine sokan muâhedenin akdi ve Osmanlılarla Avrupalılar arasında ilk muâhede meselesi, 45
(1366=767) Gelibolu'nun elden çıkması, 46.
(1366=768) Kızılağaç-Yenicesi, Yanbolu ve İslimye fethi, 47 — Samaku ve İhtiman akını, 47.
(1367-1368=769) Karnova, Aydos ve Burgaz kalelerinin fethi, 48.

(1368=770) Vize, Kırkkilise = Kırklareli ve Sizebolu fethi, 48 — Pâyıtahtın Bursa'dan Edirne'ye nakli, 49) Çandarlı Kara-Halil'in Vezir-i-a'zam olması ve Osmanlılarda Vezâret meselesi, 50.
(1369=771) Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un Türklere karşı bir Haçlı seferi açtırmak için Roma'ya gidip Papa'nın huzurunda Katolik mezhebine girmesi, 51.
(1371=773) Samaku meydan muharebesi ve Samaku ile İhtiman fethi, 52 — Köstendil Bulgar prensliğinin teslim olması, 52 — Çirmen zaferi, 53.
(1372=774) Yunanistan'la Adriyatik sâhillerine kadar ilk büyük Osmanlı akınları, 53 — Sırbistan'ın tâbiyyet ve haraç altına girmesi, 54 — Çatalca, İnciğiz ve Firecik fethi, 54.
(1373=775) Türklere karşı bir Haçlı seferi açtırmak için Roma'ya kadar gidip mezhep değiştirdiği halde muvaffak olamıyan Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un tâbiiyyet muâhedesini tecdide mecbur olması. 55 — İlk Makedonya fütûhatı: İskeçe, Drama, Kavala, Zihne, Serez, Avrethisarı, Vardar-Yenicesi ve Kara-Ferye fethi, 56.
(1374=776) Serez vak'ası ve Çandarlı-Hayrüddin Paşa'nın Selânik seferi, 56.
(1375=777) Niş fethi ve Sırb krallığının tâbiiyyet muâhedesini tecdid etmesi, 57.
(1376=778) Bulgar krallığının Osmanlı hâkimiyyetine girmesi ve Bulgar prensesi Tamar'ın Birinci Murad'a verilmesi, 58 — Lala-Şahin Paşa'nın ölümü üzerine Kara-Timürtaş Paşa'nın Rumeli Beylerbeyliğine tâyini, 59 — Tımar sisteminde "Zeâmet" derecesinin ihdâsı, Osmanlılarda bâzı arâzi rejimi ve efrâdı Hıristiyanlardan toplanan "Voynuk" sınıfının te'sisiyle seyislik ve at-uşaklığının suvârilikten ayrılması, 59.
(1377=779) Bizans imparatorluğunun bir himâye muâhedesi mukabilinde Gelibolu kalesini Osmanlılara iâdesi, 61.
(1379=781) Büyük oğlu Dördüncü Andronikos tarafından zındana atılıp tahtını kaybetmiş olan Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un zındandan kaçıp Birinci Murad'a ilticâsı ve Osmanlı himâyesinde tahtını istirdâdı, 62.
(1381=783) Germiyan beyliğinden "Cihâz" olarak Kütahya, Simav, Eğriboz ve Tavşanlı kasabalarının alınması hakkındaki Osmanlı rivayeti, 63 — Hamîdoğulları beyliğinden Yalvaç, Akşehir, Isparta, Karaağaç, Seydişehir ve Beyşehir kasabalarının satın alınması, 64 — Osmanlılarla Karamanlılar arasında sıhriyyet te'sisi, 65.
(1382=784) Birinci Murad'ın "Hudâvendigâr" ünvâniyle anılmıya başlaması hakkındaki Osmanlı an'anesi, 66 — İştip, Manastır ve Pirlepe fethi, 66 — Selânik muhâsarası, 66.
(1383=785) Rumeli Beylerbeyi Kara-Timürtaş Paşa'nın Arnavutluk akını ve Arnavutluğun tarihî vaziyeti, 67.
(1384=786) Bosna-Hersek akını, 68.
(1385=787) Ohri fethi, 68 — Arnavutluk'da Savra zaferi, 68 — Birinci Murad oğlu Savcı Bey'in ısyânı, 68.
(1386=788) Sofya'nın fethi, 69 — Mısır Kölemenleriyle Osmanlılar arasında ilk siyasî münasebetin te'sisi meselesi, 70 — Konya ovasında ilk Osmanlı-Karaman muharebesi, 71 — Şehzâde Bâyezid'in "Yıldırım" ünvâniyle anılmaya başlaması, 74.
(1387=789) Vezir-i-a'zam Çandarlı-Hayrüddin Halil Paşa'nın ölümü, 74 — Çandarlı-Ali Paşa'nın Vezir-i-a'zam olması, 75.
(1388=790) Ploşnik bozgunu, 75 — Osmanlılara karşı Balkan ittifâkı, 76 — Bulgaristan'ın işgali, 76 — Lâtinlere karşı mukavemetten âciz olan Mora despotu Birinci Theodoros Paleoloğos'un dâveti üzerine Osmanlı ordusunun ilk defa olarak Mora'yı kısmen işgal etmesi, 77.
(1389=791) Birinci Kosova muharebesi ve Murad-Hudavendigâr'ın şehâdeti, 77.

BİRİNCİ BÂYEZİD / YILDIRIM BÂYEZİD DEVRİ

(1389=791) Birinci Bâyezid'in Kosova muharebe meydanında cülûsu, 82 — Şehzâde Ya'kub-Çelebi'nin idâmı, 83 — Çelebi Sultan Mehmed'in doğumu, 84 — Sırbistan'ın tâbiiyyet altına alınması, 85 — Bulgaristan ve Bosna fütûhâtı, 85 — İtalya hükûmetlerinden elçiler gelmesi ve Yıldırım'ın cülûsundan itibaren Avrupa Hıristiyanlığına karşı cephe alması, 86 — Anadolu Türk beyliklerinin Osmanlılara karşı ittifakı, 86.

(1390=792) Yıldırım-Bâyezid'in Bizans imparatorlarını azil ve nasbetmesi, 86 — Yıldırım'ın Sırp prensesi Olivera ile evlenmesi, 87 — Saruhan, Aydın, Germiyan ve Menteşe beyliklerinin işgali, 88 — Alaşehir'in fethi, 89 — Hamîd beyliğinin işgali, 91 — Teke beyliğinin işgali, 91 — Karaman seferi ve Konya muhâsarası, 91 — Çanakkale-boğazı'nın tahkimi ve Adalar-denizi'nde donanma faaliyeti, 92.

(1391=793) Bizans surlarında tâmir edilen yerlerin Yıldırım'dan gelen şiddetli bir emir üzerine yıktırılması, 93 — Bizans imparatoru Beşinci Yoannis Paleoloğos'un ölümü üzerine Osmanlı ordusunda rehine olarak bulunan oğlu İkinci Manuil Paleoloğos'un Bursa'dan Istanbul'a kaçıp tahtına cülûsu, 93 — Istanbul'un ilk muhâsarası, 94 — İlk Istanbul muhâsarasının ablukaya tahvili, 94 — Selânik'in ilk fethi, 95 — İkinci Mora seferi ve bâzı kalelerin işgali, 95 — Macaristan üzerinden Almanya'ya kadar büyük bir akın hareketi, 95 — Macaristan'da ilk Osmanlı zaferi, 95 — Eflak prensliğinin Osmanlı hâkimiyyetine girmesi, 95.

(1392=794) Ölkeleri Osmanlılar tarafından zaptedilmiş olan Anadolu Türk beylerinin Kastamonu'da toplanmaları üzerine bu havâliye hâkim olan Candar-oğulları beyliğine ait arâzinin işgali, 96 — Sinop beyi Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in Osmanlı hâkimiyyetine girmesi, 97 — Çorumlu bozgunu, 97 — Macarların Bulgaristan'a tecâvuzu ve Niğbolu'nun Macarlarla Türkler arasında alınıp verilmesi, 98 — İşkodra'nın ilk işgali, 98.

(1393=795) Amasya'nın zaptı, 99 — Türk hâkimiyyetindeki Bulgar krallığının ilgası ve Bulgaristan'ın siyasî mevcudiyetine nihayet verilmesi, 99 — Yıldırım'la evlenen Sırp prensesi Olivera'nın saray ahlâkıyâtındaki fena tesirleri, idare ve Adliye teşkilâtındaki bozukluklara karşı halkın şikâyetleri ve bu vaziyet üzerine başlıyan ıslâhâtta ilk iş olarak Mahkeme rüsûmunun ihdâsı, 100.

(1394=796) Selânik'in ikinci işgali ve Yenişehir havâlisinin fethi, 101 — Arnavutluk istilâsı, 101.

(1395=797) İkinci Istanbul muhasarası, 102 — Yıldırım'ın Mısır'daki Abbâsî halîfesinden "Sultan" ünvânını istemesi, 103.

(1396=798) Niğbolu zaferi, 104 — Bu zafer üzerine Abbâsî halîfesinin Yıldırım-Bâyezid'e «Sultan-ür-Rûm» ünvânını tevcih etmiş olduğu hakındaki Osmanlı an'anesi, 107 — Arnavutluk fütûhâtı, 107 — Eflak ve Macaristan akınları, 108.

(1396-1397=799) Şile'nin fethi, 108 — Anadolu-Hisarı'nın inşası, 108 — Istanbul'un üçüncü muhasarası, 109 — Yıldırım'ın Yunan seferi ve Atina'nın ilk fethine ait Osmanlı rivayeti, 111 — Üçüncü Mora seferi, 112.

(1397-1398=800) Akçay zaferi ve Karaman ölkesinin işgali, 112.

(1398=800) Karadeniz beyliklerinin zaptı, 115 — Kadı-Bürhânüddin'in ölümü ve ölkesinin Osmanlı devletine iltihakı, 116.

(1399=801) Türk ordusunun Galata Ciniviz kolonisine taarruzu, 118 — Fransız mareşali "Jean de Boucicaut" kumandasındaki imdat kuvvetlerinin Bizans'a muvâsalatı, 118 — Dulgadır beyliğinin tâbiyyet altına alınması, 119 — Osmanlı hududunun Fırat boylarına dayanması, 120.

(1399=802) Bizans imparatoru İkinci Manuil-Paleoloğos'un Türklere karşı yardım etmin etmek için Avrupa seyâhatine çıkması, 121 — Timur-Bâyezid ihtilâfının zuhûru, 122.

(1400=802) Istanbul'da bir Türk mahallesiyle bir mahkeme ve bir câmi te'sisi ve Bizans hükûmetinin Anadolu'dan getirilen Türklerin bu mahalleye iskânını kabule mecbur olması, 122 — Bur'sadaki Ulu-Câmi inşaâtının ikmâli, 124 Istanbul'un dördüncü muhasarası, 124.
(1400=803) Timur-Leng'in Sıvas fâciası, 125.
(1401=803) Timur'un himâyesindeki Erzincan beyliğinin işgali, 126.
(1402=804) Ankara civârında Çubuk-ova bozgunu ve büyük Türk kahramanı Yıldırım-Bâyezid'in ihânet yüzünden mağlûbiyet ve esâreti, 127.

FETRET DEVRİ
(Süleyman, İsâ, Mûsâ ve Mehmet Çelebiler mücâdelesi)

(1402=804) Osmanlı ölkesinde anarşi başlangıcı, 134.
(1402=805) Üç şehzâde idaresinde üç Osmanlı hükûmeti, 136 — Bursa, İznik ve İzmit şehirlerinin tahribi, 136 — Osmanlı istilâsına uğramış Anadolu beyliklerinin eski beyleriyle vârislerine iâdesi, 137 — Timur-Leng'in İzmir fethi, 138.
(1403=805) Yıldırım-Bâyezid'in ölümü, 139 — Bizans imparatorluğu ile Mısır Kölemen sultanlığının Timur'a tâbiiyyeti, 142 — Osmanlı şehzâdelerinin Timur'a tâbiiyyetleri, 143 — Yıldırım'ın cenâzesini Akşehir'den Bursa'ya nakletmek üzere serbest bırakılan şehzâde Mûsâ-Çelebi'nin Kütahya'ya gelişi, 143 — Timur'un vîrâneye çevirdikten sonra anarşi içinde bıraktığı Anadolu'dan çekilip gitmesi, 144 — Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'un Ankara fâciasını haber alır almaz Avrupa seyâhatinden avdeti, 144 — Mehmet-Çelebi'nin muvaffakıyetleri ve Sıvas'ın istirdadı, 145 — İsâ ve Mehmet Çelebiler mücâdelesi, 146 — Mehmet-Çelebi'nin Bizans imparatoru İkinci Manuil Paleoloğos'la ittifakı ve Rumeli'de Bizanslılara arâzi terki, 147.
(1403-1404=806) Amasya hükümdarı Mehmet-Çelebi'nin Bursa ve Balıkesir taraflarını zaptetmesi, 148 — Yıldırım-Bayezid'in Bursa'daki türbesine defni, 149 — Mehmet-Çelebi'nin oğlu İkinci Murad'ın doğumu, 149.
(1404=807) İsâ-Çelebi'nin Mehmet-Çelebi'ye taarruzu, 150.
(1405=807) Timur-Leng'in ölümü, 150.
(1405=808) Garbî-Anadolu beyleriyle ittifak eden İsâ-Çelebi'nin Mehmet-Çelebi ile son mücâdelesi ve Mehmet-Çelebi'nin Saruhan ölkesini işgali, 152.
(1406=809) Süleyman ve Mehmet Çelebiler mücâdelesi, 153 — Süleyman-Çelebi'ye karşı neticesiz bir ittifak teşebüsü ve İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in Süleyman'a ilticası, 154 — Ankara'nın Süleyman-Çelebi nâmına Vezir-i-a'zam Çandarlı-Ali Paşa tarafından işgali, 155 — Vezir-i-a'zam Çandarlı-Ali Paşa'nın ölümü, 155 — Karaman-oğlu İkinci Mehmet'le Osman-oğlu Mehmed-Çelebi'nin Süleyman-Çelebi'ye karşı ittifakı, 155 — Mûsâ Çelebi'nin Rumeli'ye geçirilmesi ve mücâdele sahnesinin Anadolu'dan Rumeli'ye intikali, 156 — Süleyman-Çelebi'nin Mûsâ-Çelebi ile mücâdele etmek üzere Anadolu'dan Rumeli'ye geçişi, 157.
(1408=811) İstirya akını, 157.
(1409=812) Venedik cumhuriyetiyle Süleyman-Çelebi arasında bir muâhede akdi, — 158 — "Mevlid" manzûmesinin ikmâli, 158.
(1410=812) Mûsâ-Çelebi'nin Edirne tahtını zaptetmesi, 158.
(1410=813) Süleyman-Çelebi'nin "Kosmidion = Eyüp" zaferi, 159 — Süleyman-Çelebi'nin Edirne zaferi, 159.
(1411=813) Edirne'yi bir baskınla zapteden Mûsâ-Çelebi'nin Rumeli'de Osmanlı tahtına cülûsu, 160 — Süleyman-Çelebi'nin Istanbul yolunda öldürülmesi, 160 — Mûsâ-Çelebi'nin Edirne'de cülûsu üzerine meşhur kommünist "Simavna-kadısı oğlu Şeyh-Bedrüddin Mahmud'un Kadı-askerlik makamına tâyini, 161 — Mûsâ-Çelebi'nin istirdad siyaseti, 163 — Mûsâ-Çelebi'nin Yıldırım-Bâyezid devrindeki haracı istemek üzere Bizans'a elçi göndermesi, 163 — Istanbul'un beşinci muhasarası, 164.

(1412 = 815) Mehmet ve Mûsâ Çelebiler arasında İnciğiz muharebesi, 164 — İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in Rumeli'den Anadolu'ya geçişi, 165.
(1413=816) Mehmet-Çelebi'nin Çamurlu-ova zaferinde Mûsâ-Çelebi'yi izâle ederek Anadolu ve Rumeli'de bütün Osmanlı ölkesine hâkimiyyeti, 166.

BİRİNCİ MEHMET / ÇELEBİ SULTAN MEHMET DEVRİ

(1413=816) Birinci Mehmed'in itibarî cülûs tarihi, 168 — Başta kommünist Şeyh-Bedrüddin olmak üzere Mûsâ-Çelebi tarafdarlarının muhtelif yerlere sürülmesi, 170 — Birinci Mehmed'in Sulh siyaseti ve Mûsâ-Çelebi tarafından istirdâd edilen yerlerin Bizans'a iâdesi, 170 — Karaman-oğlu İkinci Mehmed'in Bursa muhâsarası, 171.
(1414=817) İzmir-oğlu Cüneydin isyânı, 171 — Birinci Mehmed'in Karaman seferi ve Akşehir, Beyşehir, Seydişehir ve Said-ili = Kadınhan taraflarının istirdâdiyle Konya muhasarası, 172.
(1415=818) Birinci Mehmed'in ikinci Karaman seferi, 172 — Arnavutluk fütûhâtı ve bilhassa "Kroya = Akçahisar" kalesinin fethi, 173 — Mora'yı Osmanlı istilâsından kurtarmak için Korintos berzahında büyük bir sûr inşâsı, 173 — Şâir Ahmedi'nin ölümü, 174 — Osmanlı donanmasının Adalar seferi, 174.
(1416=819) Osmanlılarla Venedikliler arasında ilk deniz muharebesi, 175 — Eflak voyvodası Mirçe'nin haraca bağlanması, 175 — İzmir-oğlu Cüneyd'in Niğbolu beyliğine tâyini, 176 — Osmanlı - Venedik sulhü, 176 — Birinci Mehmedin Macar seferi, 176 — Candar-oğulları beyliğinden Çankırı, Tosya ve Kalecik havâlisinin teslim alınması, 176.
(1417=820) Avlonya'nın fethi, 177 — Şehzâde Murad Bey'in Amasya valiliğine tâyini, 177.
(1418=821) Anadolu beyleri arasındaki ihtilâfta Osmanlılardan istimdâd edilmesi, 177 — Samsun havâlisinin zaptı, 178 — Anadolu'daki Tatar aşîretlerinin Rumeli'ye naklı, 178.
(1419=822) Bursa'da Yeşil-câmi inşaâtının ikmâli, 179 — Hereke, Gebze, Darıca, Kartal ve Pendik taraflarının istirdâdı, 179.
(1420=823) Anadolu'da Börklüce-Mustafa ile Torlak-Kemal ve Rumeli'de Şeyh Bedrüddin idaresinde kommünist ısyanları, 179 — Börklüce-Mustafa ve Torlak-Kemal ısyanlarının bastırılması, 180 — Birinci Mehmed'in Şeyh-Bedrüddin üzerine hareketi ve kommünist Şeyh'in Serez çarşısında idamı, 180 — Şehzâde Mustafa gailesi, 180.
(1421=824) Çelebi Sultan Mehmed'in ölümü, 182.

İKİNCİ MURAD DEVRİ
(İlk saltanatı)

(1421=824) İkinci Murad'ın Bursa'da cülûsu, 184 — Şehzâde Mustafa-Çelebi'nin Edirne'de cülûsu, 184 — "Azeb" ismiyle yeni bir piyâde sınıfı teşkili, 185.
(1422=825) İkinci Murad'la Mustafa-Çelebi arasında Ulubad vak'ası, 185 — İkinci Murad'ın Rumeli seferi ve Mustafa-Çelebi'nin idâmı. 186 — "Mevlid" sâhibi Süleyman Çelebi'nin ölümü, 187 — Istanbul'un altıncı muhasarası, 187
(1423=826) Küçük-Mustafa ısyânının tenkili, 188 — Eflak, Arnavutluk ve Mora seferleri, 189.
(1424=827) Candar-oğlu İsfendiyar Bey'in itâat altına alınması, 190 — Osmanlı-Bizans sulhü, 191 — Sırbistan, Eflak ve Macaristan'la muâhedeler akdi, 191 — İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in tenkili, 191.
(1425-1426=829) İzmir-oğlu Cüneyd Bey'in idâmı, 192 — Menteşe beyliğinin işgali 192
(1426=830) Teke beyliğinin işgali, 193 — Karaman hükümdarı İkinci Mehmed'in Antalya muhasarasında maktul düşmesi, 193.
(1427-1428=831) Germiyan ölkesinin Osmanlı devletine iltihâkı, 194.
(1428-1429=832) Şâir Şeyhî'nin ölümü, 194.

(1429=832) Vezir-i-a'zam Çandarlı-İbrahim Paşa'nın ölümü, 195.
(1429-1430=833) Anadolu'nun mânevî muhâfızı sayılan büyük Türk velîsi Hacı-Bayram'ın ölümü, 195 — Emîr-Sultan'ın ölümü, 196.
(1430=833) Selânik şehrinin üçüncü defa olarak kat'î surette fethi ve Türk donanmasının Venediklilere karşı Gelibolu zaferi, 197.
(1431=835) Yanya fethi, 198.
(1432=835) Fatih Sultan Mehmed'in doğumu, 199.
(1435-1436=839) Osmanlılar aleyhine Macaristan ve Eflak hükûmetleriyle ittifak eden Karaman hükümdarı İbrahim Bey'in tenkili, 202 — Sırp ve Eflak hükümdarlarının te'dibi, 203.
(1437=841) Kırk beş gün süren büyük Macaristan akını, 203 — "Tazarruât" sâhibi Sinan Paşa'nın doğumu, 204.
(1439=843) Eflak voyvodası Drakul'un Gelibolu'da hapsi ve Macar kralına ilticâ eden Sırp kralı Brankoviç'in pâyıtahtı olan Semendire'nin fethi, 204 — Almanya imparatoru ve Macaristan kralı İkinci Albert'in mağlûbiyeti, 205 — Bosna haracının artırılması, 206.
(1441=845) Belgrad muhasarası, 206.
(1442=845) Hunyadi-Janos = Yanko Hunyad'ın Osmanlılara karşı ilk zaferi, 206.
(1442=846) Yanko Hunyad'ın ikinci zaferi, 208.
(1443=847) Hunyadi-Janos = Yanko Hunyad kumandasındaki Haçlı ordusunun Niş ve İzlâdi-derbendi zaferleri, 208.
(1444=847) Yalvaç/Yalowacz muharebesi, 209 — Karaman-oğlu'nun tenkili, 210.
(1444=848) Szegedin sulhü, 210 — İkinci Murad'ın saltanattan çekilmesi, 211.

İKİNCİ MEHMET / FATİH SULTAN MEHMET DEVRİ
(İlk Saltanatı)

(1444=848) İkinci Mehmed'in Edirne'de ilk cülûsu, 212 — İkinci Murad'ın Edirne'den Mağnisaya hareketi, 212 — Szegedin sulhünün ihlâli ve Macaristan, Lehistan, = Polonya, Eflak, Sırp ve Papalık hükûmetlerinden mürekkep düşman ittifakının Osmanlı devletine harb ilânı, 213 — İkinci Murad'ın bu büyük tehlikeden dolayı Mağnisa'dan Edirne'ye dâvet edilmesi, 214 — Varna zaferi, 214.
(1445=849) "Buçuk-Tepe vak'ası" denilen ilk Yeniçeri ısyânı üzerine İkinci Mehmed'in tahtını babası İkinci Murad'a terkedip Mağnisa'ya çekilmesi, 215.

İKİNCİ MURAD DEVRİ
(İkinci Saltanatı)

(1445=849) Edirne'de İkinci Murad'ın ikinci cülûsu, 217.
(1446=850) İkinci Murad'ın Mora seferi ve Mora despotluğunun haraca bağlanması, 218.
(1447=851) Arnavutluk'da İskender-Bey ısyânı ve sahte fermanla ele geçirdiği "Kroya = Akçahisar" kalesinin ilk muhasarası, 219 — İkinci Bâyezid'in doğumu, 221.
(1448=852) İkinci Kosova muharebesi, 221.
(1449=853) İkinci Mehmed'in üç ay süren Edirne düğünü, 222 — Arnavutluk fütûhâtı: Debre ve Svetigrad kalelerinin fethi, 223.
(1450=854) İkinci Murad'ın son Arnavutluk seferi ve Kroya = Akçahisar kalesinin ikinci muhasarası, 223.
(1451=855) İkinci Murad'ın ölümü, 224.

İKİNCİ MEHMET / FATİH SULTAN MEHMET DEVRİ
(İkinci Saltanatı)

(1451=855) İkinci Mehmed'in ikinci cülûsu, 226 — İkinci Murad'ın Bursa'da defni, 227 — Şehzâde Küçük-Ahmed'in "Nizâm-ı âlem içün" boğularak öldü-

rülmesi, 227 — Cülûs tebriki için gelen ecnebi elçileriyle sulh muâhedelerinin tecdidi, 227 — "Muhammediyye" sâhibi Yazıcı-oğlu Mehmed Efendi'nin Gelibolu'da vefatı, 229 — Karaman ısyânının tenkili ve Menteşe beyliğinin istirdâdı, 229 — Bizans imparatorluğunun Karaman seferinden istifâdeye kalkışması, 230 — "Cülûs bahşışı" âdetinin başlangıcı, 230 — Kütahya'nın Anadolu beylerbeyliğine merkez ittihâzı, 230.

(1452=856) Rumeli-Hisarı'nın inşâsı ve Anadolu-Hisarı'nın tâmiri, 230 — Bizans imparatorluğuna harb ilânı ve imparatorun Istanbul kapılarını ördürmesi, 232 — Fatih'in Istanbul önlerinden Edirne'ye hareketi, 233.

(1453=857) Istanbul halicinin ağzına zincir gerilmesi, 234 — "Şâhî" denilen büyük topun Istanbul önlerine getirilmesi, 234 — Istanbul civârının işgali, 235 — Türk ordusunun Istanbul önlerine gelişi, 236 — Istanbul sûrunun önünde Fatih'in karargâh kurması, 237 — Bütün ordusuyla beraber Istanbul sûrunun önünde Cuma namazını kılan Fatih Sultan Mehmed'in muhasara harekâtına başlanması hakkındaki emrini münâdilerle ilân ettirmesi, 238 — Haliç'den Marmara'ya kadar muhasara hattının kurulması, 238 — Teslim teklifinin Bizans imparatoru tarafından reddi üzerine harb harekâtının başlaması, 239 — Büyük topların mevzilerine yerleştirilmesi, Şafakla beraber bütün sûr boyunca Istanbul bombardımanının başlaması, 241 — Türk donanmasının Dolmabahçe önlerinde tahaşşüdü, 241 — Adalar'ın fethi, 242 — Bizans'a yardım için gelen dört Lâtin ve bir Rum gemisinin Osmanlı donanmasından kurtulup Halic'e girmesi, 242 — Balta-oğlu Süleyman Bey'in azliyle Deryâ-Kapdanlığı'na Hamze Bey'in tâyini, 243, — Gece karadan geçirilen Türk filosunun gündüz Haliç'de görünmesi, 244 — Türk gemilerinin kara yolundan Halic'e girmesiyle ikinci bir cephe açılmasındaki vehâmeti anlıyan Bizans imparatorunun en ağır şartlarla sulh akdi için Fatih'e mürâcaati, 246 — Türk ordusunun Haliç'de köprü kurması, 246 — Yer altı muharebesi, 247 — Tekerlekli kulenin ortaya çıkması, 247 — Umumî hücumdan evvel Fatih'in Bizans imparatoruna son defa olarak teslim teklif etmesi ve imparatorun red cevabı, 248 — Türk ordugâhına gelen Macar elçilerinin bir takım tehditlerle Istanbul muhasarasının kaldırılmasını istemeleri, 249 — Fatih'in riyâsetinde toplanan harb meclisinde uzun bir münakaşadan sonra fethe kadar muhasaranın devamına karar verilmesi, 250 — Umumî hücumdan evvel ordunun dinlenmesi, 251 — Türk ordusunun "Mum-donanması", Bizans'ın son gecesi, 251 — Istanbul'un fethi, 252 — Fatih'in Istanbul'a girişi, 259 — Ayasofya kilisesinin câmiye tahvili, 259 — Istanbul'un pâyıtaht ittihâzı meselesi, 260 — Galata Ciniviz kolonisinin teslim olması, 260 — Ayasofya câmiinde ilk Cuma-namazı'nın kılınması, 262 — Bizans'ın son günlerindeki Ortodoks-Katolik birliğini parçalıyan Fatih'in Garp Hıristiyanlığına karşı Şark Hıristiyanlığını himâyesi altına alarak yeni bir Rum-Ortodoks patriki tâyin etmesi ve bu husustaki tarih ihtilâfı, 263 — Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın azli ve hapsi, 265 — Çandarlı-Halil Paşa'nın yerine Mahmud Paşa'nın Vezir-i-a'zam olması ve Vezâret-i-Uzmâ makamında Türk devrinden sonra Devşirme devrinin başlaması, 266 — Istanbul valiliğine Karışdıran-Süleyman Bey'in ve Kadılığına da da meşhur âlim Celâl-zâde Hızır-Bey Çelebi'nin tâyini, 268 — Fatih'in Istanbul'dan Edirne'ye dönüşü, 269 — Eski Vezir-i-a'zam Çandarlı-Halil Paşa'nın idâmı meselesi, 269 — Silivri kalesinin teslim olması, 272 — İmroz, Limni ve Taşoz adalarının itâati; Enez ve Midilli Ciniviz beylerinin tâbiiyyet kabulü, 272 — Muhtelif Hıristiyan devletlerinin haraca bağlanması, 272.

(1454=858) Venedik cumhuriyetiyle buna tâbi Naksos = Nakşa dukalığının Osmanlı imparatorluğu ile sulh akdi, 273 — Eski-saray inşaâtının ikmâli, 273 — Birinci Sırp seferi, 274 — Kruşevaç bozgunu ve Firuz-oğlu Mehmet Bey'in esâreti üzerine Sırbistan'ın itâat altına alınması, 274.

(1455=859) İkinci Sırp seferi, 275 — Arnavutluk'da Berat zaferi, 275 — Rodos Şövalyelerine harb ilânı ve Osmanlı donanmasının Adalar seferi, 276.
(1456=860) Enez Ciniviz beyliği ile idaresindeki adaların fethi, 277 — Üçüncü Sırbistan seferi ve Belgrad muhasarası, 278 — Hunyadi Janos = Yanko Hunyad ve Giovanni di Capistrano'nun ölümleri, 279.
(1456=861) Sırbistan verâseti meselesi, 280.
(1457=861) Arnavutluk'da Mat / Mati bozgunu, 281 — Papalık donanmasının Limnî ve Taşoz adalarını işgal etmesi, 282.
(1458=862) Mora seferi, 282 — Sırbistan fütûhâtı, 283 — Yedi-kule'nin inşâsı, 283 — Atina'nın fethi, 283.
(1458-1459=863) Eyüp/Eyip câmi ve türbesinin inşâsı, 285.
(1459=863) Cenubî Mora fetreti, 286 — Istanbul fethinin mânevî kahramanı büyük velî ve hekim Ak-Şemseddin'in ölümü, 286.
(1459=864) Semendire'nin fethiyle Sırbistan'ın bir Türk vilâyeti hâline gelmesi, 287 — Cem-Sultan'ın doğumu, 287.
(1460=864) Cenubî Mora despotluklarının ilhâkı, 288 — Eflak prensliğinin himâye altına alınması 289.
(1461=865) Arnavutluk mütârekesi, 289 — Şimâlî Anadolu seferinin birinci safhası: Amasra Ciniviz kolonisinin fethi, 290 — Şimalî Anadolu seferinin ikinci safhası: Candar yahut İsfendiyar-oğulları hükûmetinin istiklâline nihayet verilip tâbiiyyet altına alınması, 291 — Şimalî Anadolu seferinin üçüncü safhası: Trabzon Rum imparatorluğunun fethi, 292.
(1461-1462=866) Candar-oğulları beyliğinin ilhâkı, 296.
(1462=866) Eflak prensliğinin tâbiiyyet altına alınması, 296 — Midilli adasının fethi, 298 — Çanakkale-boğazının tahkîmi, 299.
(1463=867) Fatih câmiinin temel-atma merâsimi, 300 — Arnavut sulhü, 300 — Bosna krallığının fethi, 300 — Hersek dukalığının tâbiiyyet altına alınması, 302 — Karada ve denizde on altı sene süren Osmanlı-Venedik harbinin başlaması, 302.
(1464=868) Karaman verâseti meselesinin zuhûru, 303 — Macar kralının Bosna'dan kaçırılması, 304 — Arnavutluk sulhünün Arnavutlar tarafından bozulması, 305.
(1466=870-871) Fatih'in Arnavutluk seferinde Elbasan kalesinin inşâsı ve bir çok Arnavut kalelerinin fethi, 305.
(1466=871) Fatih'in Karaman seferi ve Konya'nın zaptiyle Karaman-ili'nin Osmanlı vilâyeti hâline getirilmesi, 306 — Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın azliyle yerine Rum-Mehmet Paşa'nın tâyini, 306.
(1466-1467=871) Barbaros-Hayrüddin'in muhtemel doğum tarihi, 307.
(1467=872) Arnavutluk'da Krova = Akçahisar'ın dördüncü muhasarası, 311.
(1468=872) Arnavut İskender-Bey'in ölümü, 311.
(1468=873) Cem-Sultan'ın Kastamonu valiliğine tâyini, 312.
(1469=874) Vezir-i-a'zam Rum-Mehmet Paşa'nın Karaman-oğullarına karşı Kilikya seferi, 313 — Venediklilerin Adalar-denizi'ndeki işgal hareketleri, 313.
(1470=875) Ağrıboz/Eğriboz adasının fethi, 314 — Vezir-i-a'zam İshak Paşa'nın Karaman seferi, 315 — Yavuz Sultan Selim'in doğumu, 315 — Fatih câmiinin ikmâli, 315.
(1471=875) Karniol/Krain akını, 316.
(1471=876) Alâiyye beyliğinin zaptı, 317 — Dulgadır meselesinden dolayı Osmanlı devletiyle Mısır ve Suriye Kölemen sultanlığı arasında ilk büyük ihtilâfın zuhûru, 317.
(1472=877) Karaman hânedânının elinde kalan Silifke havâlisinin işgali ve Devşirmelerin Türklere zulmü, 318 — Akkoyunlu-Venedik ittifâkının ilk mühim neticesi: Osmanlı-Akkoyunlu sulhünu ihlâl eden Uzun-Hasan'ın Karaman-ili'ni eski sâhiplerine iâde ettirmek için bir ordu sevketmesi ve Gedik-Ahmed'in mağlûbiyeti, 320 — Kıreli zaferi ve Yusufça-Mirzâ'nın esâreti, 322 — İçel'in istirdâdı, 323 — Uzun-Hasan gailesinin zuhûru üzerine

İshak Paşa'nın azliyle Vezâret-i-Uzmâ makamına ikinci defa olarak Mahmud Paşa'nın tâyini, 323 — Topkapu-sarayı'nın inşâsı, 323.

(1473=878) Otluk-beli zaferi, 324 — Osmanlılara karşı Akkoyunlular ve Karaman-oğullarıyla ittifak etmiş olan Hıristiyan müttefikler donanmasının Adalar-denizi'ndeki taarruzları, 327 — Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın azli, 327.

(1474=879) Venediklilerle elbirliği eden Karaman-oğulları'nın İçel mıntakasını istirdâd etmeleri, 328 — Büyük Türk riyaziyyecisi Ali-Kuşcu'nun ölümü, 328 — Gedik-Ahmed Paşa'nın üçüncü Kilikya seferi ve İçel'in istirdadı, 329 — Eski Vezir-i-a'zam Mahmud Paşa'nın idâmı, 329 — İşkodra muhasarası, 330 — Cem-Sultan'ın Karaman valiliğine tâyini, 331 — Gedik-Ahmed Paşa'nın Vezir-i-a'zam olması, 331.

(1475=879) Boğdan bozgunu, 331.

(1475=880) Şimalî Karadeniz'deki Ciniviz kolonilerinin fethi, Karadeniz'in bir Türk gölü hâlini alması ve Kırım hanlığının tâbiiyyeti meselesi, 333.

(1476=881) Fatih'in Boğdan zaferi, 335 — Macar kralının Semendire muhasarası ve Türklere karşı yaptırdığı üç ahşap kalenin yakılması, 336 — Rumeli müslümanlarının beş vakit namaz kılmaları hakkında bir irâde neşri, 336.

(1477=882) Arnavut Vezir-i-a'zam Gedik-Ahmed Paşa'nın Arnavutluk seferine gitmekten imtinâ etmesinden dolayı azil ve hapsi, 337 — Devşirmelerden sonra Türklerin yeniden iktidar mevkiine gelmesi ve Karamânî-Mehmet Paşa'nın Vezâret-i-Uzmâ makamına tâyini, 337 — İnebahti = Lepanto muhasarası, 338 — Arnavutluk'da Kroya = Akçahisar muhasarası, 338 — Turhan-oğlu Ömer Bey'in Venedik civârına kadar uzayan İtalyan akını, 339

(1478=883) Arnavut mukavemetinin eski merkezi olan Kroya = Akçahisar kalesinin teslim olması, 339 — İşkodra muhasarası, 340 — Rumeli-Hisarı'nda mahbus olan Gedik-Ahmed'in affiyle Selânik sancağına tâyini, 341.

(1479)=883) Karada ve denizde on altı sene süren uzun bir seferden sonra Osmanlı-Venedik sulh muâhedesinin imzâsı ve başta İşkodra olmak üzere Arnavutluk'la diğer bâzı yerlerin Türklere teslimi, 342.

(1479=884) Osmanlı-Venedik ittifakı, 343 — Transylvania = Erdel akıncılarının bozulması, 343 — Turul / Dorul beyliğinin zaptı, ilk Gürcistan ve Çerkezistan fütûhâtı, 344 — Deryâ-Kapdanlığına ilâveten Avlonya sancak-beyliğine tâyin edilmiş olan Gedik-Ahmed Paşa'nın Limni ve Bozcaada'yı tahkim ve Anadolu'dan getirdiği ahali ile iskân etmesi, 344 — Yunan-adaları'ndan Aya-Mavri, Kefalonya ve Zanta dukalığının işgali, 345 — Haç yolundaki su bendlerinin tâmiri ve Dulgadır meselelerinden dolayı Osmanlı-Mısır ihtilâfının şiddetlenmesi, 345.

(1480=885) Kenger-Mezoe baskınının intikamı, 346 — Hersek dukalığının ilhâkı, 346 — İtalya seferi ve Otranto'nun fethi, 346 — Rodos muhasarası, 347 — Kadı-askerlik makamının Anadolu ve Rumeli'ye mahsus olmak üzere ikiye ayrılması, 349.

(1481=886) Fatih Sultan Mehmed'in ölümü ve şahsiyyeti, 350.

(İKİNCİ BÂYEZİD / BÂYEZİD-i-VELÎ DEVRİ

(1481=886) İki şehzâdenin birden saltanata dâvet edilmesi, 356 — Istanbul'da bir Yeniçeri ihtilâli çıkaran Devşirmelerin siyasî cinâyetlerle hükûmeti zaptetmeleri ve Türk Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın şehâdeti, 357 — Istanbul'da vaziyete hâkim olan İshak Paşa'nın İkinci Bâyezid Amasya'dan Istanbul'a gelinceye kadar Istanbul sarayında bulunan oğlu ve Fatih'in torunu Korkud'u "Saltanat nâibi" olarak tahta çıkarması, 358 — Merhum Vezir-i-a'zam Karamânî-Mehmet Paşa'nın Cem-Sultan'ı tahta dâvet için gizlice gönderdiği ulağın Konya'ya varması, 358 — Büyük şehzâde İkinci Bâyezid'in Amasya'dan Istanbul'a gelip tahta çıkması, 358 — **Fatih Sultan Mehmed'in cenâze merâsimi, 359 — Bir Is-**

tanbul kuvvetini mağlûb eden Cem-Sultan'ın Bursa'da tahta çıkması, 359, Cem-Sultan'ın büyük halası ve Çelebi Sultan Mehmed'in kızı Selçuk-Hâtun riyasetinde bir sefâret hey'eti göndererek İkinci Bâyezid'e Anadolu ile Rumeli'nin iki Türk devletine ayrılmasını teklif etmesi ve bu teklifin reddi, 361 — Sultan-Cem'le Sultan Bâyezid arasında Yenişehir muharebesi ve İkinci Bâyezîd-in zaferi, 361 — Sultan-Cem'in Mısır sultanına ilticâ etmek üzere âilesi ve maiyyetiyle beraber Konya'dan Suriye'ye doğru yola çıkması, 362 — Konya'ya gelen İkinci Bâyezid'in oğlu Abdullah'ı Karaman valiliğine tâyin etmesi ve Gedik-Ahmed'i Sultan-Cem'in tâkibine gönderilmesi, 362 — Cenubî İtalya fütûhâtının elden çıkması, 363 — Cem-Sultan'ın Kahire'de şâhâne merâsimle karşılanması, 363 — Gedik-Ahmed Paşa'nın Istanbul'a çağırılıp hapsedildikten sonra Devşirmelerin şefaâtiyle serbest bırakılması, 364 - Karaman-oğlu Kasım Bey'in Konya muhasarası, 365 — Gedik-Ahmed Paşa'nın İkinci-Vezir Kara-Mustafa Paşa hapsedilmek şartiyle çıktığı Karaman seferinde Konya'nın muhasaradan kurtulması, 365 — Gedik-Ahmed'in ısrâriyle hapsedilen Vezir-i-Sânî Kara-Mustafa Paşa'nın idâmı, 365.

(1482=886) Osmanlı-Venedik sulh muâhedesinin yenilenmesi, 366.

(1482=887) Mısır'dan Hacc'e gitmiş olan Cem-Sultan'ın Kahire'ye avdeti, 366 — Cem-Sultan'ın Anadoludan aldığı dâvetnâmeler üzerine Kahire'den hareketi, 367 — Cem-Sultan'ın Haleb'e gelmesi, 368 — Cem-Sultan'ın Adana'da Karaman-oğlu Kasım Bey'le bir ittifak muâhedesi akdedip kuvvetlerini birleştirmesi, 368 — Adana'dan hareket eden Cem-Sultan'la Kasım Bey'in Osmanlı hududuna girmeleri, 368 — Sultan-Cem'in Konya muhasarası, 368 — Cem-Sultan'ın Ankara muhasarası, 369 — Cem-Sultan'la Kasım Bey'in Kilikya'da Karaman hâkimiyyetindeki Taşeli/Taşel'e muvâsalatları ve Cem'in Rodos Şövalyeleriyle muhaberesi, 369 — Cem-Sultan'ın Silifke sâhilinde bir gemiye binip tâkipçilerin elinden kurtulması, 371 — Sultan-Cem'in kendi küçük gemisinden büyük bir Rodos harb gemisine geçerek maiyyetiyle beraber Anadolu sâhillerinden ayrılması, 371 — Cem-Sultan'ın Rodos'a muvâsalatı, 372 — Cem-Sultan'la Rodos Üstâd-ı-a'zamı arasında bir muâhede akdi, 372 — Karaman-oğlu Kasım Bey'in İkinci Bâyezid'de dehâleti ve kendisine İçel hükûmetinin tevcihi, 373 — Cem-Sultan'ın maiyyetiyle beraber Rodos'dan Fransa'ya sevkedilmesi, 373 — Sultan-Cem'in "Villafranca / Villafranche" limanına muvâsalatı, 374 — Cem-Sultan'ın Nice-şehrinde karaya çıkması ve Fransa'daki aşk mâcerası, 374 — Gedik-Ahmed Paşa'nın idâmı, 376 — İkinci Bâyezid'le Rodos Şövalyeleri Üstad-ı-a'zamı Pierre d'Aubusson arasında Cem-Sultan'a ait bir muâhede akdi, 381.

(1483=888) İkinci Bâyezid'in Morava seferi, 381 — Hersek sancağının kat'î surette işgal ve ilhâkı, 381 — Osmanlı-Macar sulhü, 381 — Karaman-oğlu Kasım Bey'in ölümü, 382 — Karaman-oğulları'nın İçel beyliğine Tugut-oğlu Mahmud Bey'in intihâbı, 382 — Karaman valisi şehzâde Abdullah'ın ölümü, 382.

(1484=889) İkinci Bâyezid'in Istanbul'dan Boğdan seferine hareketi, 382 — Kili/Kilya kalesinin muhasarası, 383 — Kilya kalesinin teslim olması, 383 — Akkerman kalesinin muhasarası, 383 — Akkerman fethi, 383.

(1485=890) Osmanlı-Kölemen muharebelerinin başlaması, 384 — Osmanlı-Kölemen harbinde birinci vak'a: Karaman beylerbeyi Karagöz-Mehmet Paşa'nın Külek kalesiyle civârındaki kalelerden üçünü zaptetmesi ve Adana ile Tarsus'a muhâfızlar koyması, 385 — Osmanlı-Kölemen harbinde ikinci vak'a: Malatya bozgunu, 385 - Osmanlı-Kölemen harbinde 3. cü vak'a: Kilikya'daki Osmanlı işgal kuvvetlerinin Mısırlılara mağlûbiyeti, 385.

(1486=891) Osmanlı-Kölemen harbinde dördüncü vak'a: Anadolu beylerbeyi Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın Kilikya mağlûbiyyeti ve ilk esâreti, 386 - "Tazarruât" sâhibi Sinan Paşa'nın ölümü, 386.

(1487=892) Osmanlı-Kölemen harbinde beşinci vak'a: Vezir-i-a'zam Davud Paşa'nın

İçel beyliğini işgal etmesi, 387 — Kıbrıs'da muvakkat bir deniz üssü talebinin Venedikliler tarafından reddi, 387 — İspanya müslümanlarının Türklerden istimdâdı meselesi, 388.

(1488=893) Osmanlı-Kölemen harbinde altıncı vak'a: Hadım-Ali Paşa'nın Kilikya fütûhatı ve "Ağa-çayırı" mağlûbiyyeti, 388 — Rodos Şövalyeleri tarafından Papalık makamına satılan Cem-Sultan'ın Fransa'dan Roma'ya götürülmek üzere yola çıkarılması, 389.

(1489=894) Osmanlı-Kölemen harbinde yedinci vak'a: Adana kalesinin Mısırlılara teslim olması, 389 — Sultan Cem'in Toulon limanından İtalya'ya hareketi, 389 — Cem-Sultan'ın Roma'ya muvâsalatı, 390 — 'Osmanlı-Kölemen harbinde sekizinci vak'a: Dulgadır hükümdarı Alâüddevle'nin Osmanlı tâbiiyyetinden ayrılıp Mısırlılarla birleşmesi ve üzerine sevkedilen kardeşi Şâh-Budak Bey'in mağlûbiyeti, 390.

(1490=895) Lehistan = Polonya sulhü, 391 — Osmanlı-Kölemen harbinde dokuzuncu ve sonuncu vak'a: Kölemenlerin Kayseri muhasarası ve Hersekzâde Ahmed Paşa'nın ikinci esâreti, 391.

(1491=896) Osmanlı-Kölemen sulhü, 392.

(1492=897) Macar seferi, Belgrad muhasarası ve büyük akın hareketleri, 393 — İlk Osmanlı-Rus siyasî münasebeti, 394.

(1493=893) Bosna beylerbeyi Ya'kub Paşa'nın İstirya = Styrie akını ve Krbava zaferi, 394

(1494=899) Ahlâksızlıkları ve cinayetleriyle meşhur Papa Altıncı Alexandre Borgia" nın Cem-Sultan hakkında bir takım gizli tekliflerle İkinci Bâyezid'e elçi ve nâme göndermesi. — Türkiye'nin taksimi hakkında Fransız ve Alman projeleri, 395.

(1495=900) Macaristan'la üç senelik bir sulh akdi, 396 — Cem-Sultan'ın ölümü, 396 - İlk Rus elçisinin Istanbul'a gelişi, 400 — Kanunî Sultan Süleyman'ın doğumu, 400.

(1496=901) Bosna fütûhâtı ve Macarların işgal etmiş olduğu muhtelif kalelerin istirdâdı, 400.

(1497=902) Dalmaçya akını, 400 — Karadağ'ın himâye altına alınması, 401 — On beşinci asrın en büyük Dîvan şâirlerinden Veliyyüddin-zâde Ahmed Paşa'nın ölümü, 401 — Vezir-i-a'zam Davud Paşa'nın azli, 401 — Hersekzâde Ahmed Paşa'nın Vezir-i-a'zamlığı, 402.

(1498=903) Bâli/Balı Bey'in birinci Lehistan akını, 402 — Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azliyle Vezâret-i-Uzmâ makamına Çandarlı-İbrahim Paşa'nın tayini, 403.

(1498=904) Bali/Balı Bey'in ikinci Lehistan akını, 403.

(1499=904) Türklere karşı Lehistan-Macaristan-Lituanya ittifâkı, 404 — İkinci bir Rus elçisiyle hey'etinin Istanbul'a gelişi, 404 — Osmanlı-Venedik harbi ve İkinci Bâyezid'in Istanbul'dan Yunan seferine hareketi, 404 — Burak-Reis'in "Sapienza" zaferi, 405 — İtalya'dan Bursa'ya getirilen Cem-Sultan'ın defni, 406.

(1499=905) İnebahtı = Lepanto fethi, 406 — Vezir-i-a'zam Çandarlı-İbrahim Paşa'nın ölümü ve yerine Mesih Paşa'nın tâyini, 407 — Bosna valisi-İskender Paşa'nın Venedik akını, 407 — Kefalonya adasının Venedikliler tarafından zaptı, 407 — Venediklilerin Preveze baskını, 407.

(1500=906) Modon fethi, 407 — Navarin fethi, 408 — Koron fethi, 408.

(1501=906) Karaman hânedânının son faaliyeti ve Mesih Paşa'nın İçel seferi üzerine tarih sahnesinden silinmesi, 408 — Osmanlılara karşı Papalık-Venedik-Macaristan ittifakı, 409 — Istanbul'da Bâyezid câmiinin temelatma merâsimi, 409.

(1501=907) Fransızların Midilli muhasarası, 409 — Hadım-Ali Paşa'nın Vezir-i-a'zamlığı, 410 — Dıraç fethi, 410 — "Avârız" vergisinin ihdâsı, 410.

(1502=908) Aya-Mavri adasının müttefikler tarafından işgali, 410 — Bosna'da Macar işgalindeki Lofça ve Brusça kalelerinin fethi, 410 — Osmanlı-Venedik sulh esaslarının imzâsı, 411.

(1503=909) Osmanlı-Macar sulhü, 411 — Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa'nın azliyle yerine Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın tâyini, 411.

(1505=911) Bâyezid câmiinin ikmâli, 411.

(1506=912) Vezir-i-a'zam Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın azliyle yerine ikinci defa olarak Hadım-Ali Paşa'nın tâyini, 412.

(1507-1508=913) Şâh İsmâil-i-Safavî'nin Anadolu akını ve Anadolu'da Şiî propagandası, 413.

(1508=914) "Yûsuf ve Züleyhâ" sâhibi Hamdullah-Çelebi'nin ölümü, 414.

(1509=915) Verâset meselesinde tatmin edilmiyeceğini anlıyan Teke valisi Şehzâde Korkud'un Mısır'a ilticâsı ve şehzâdeler arasındaki rekabet meselesi, 414 — Korkud-Sultan'ın parlak merâsimle Kahire'ye girişi, 416 — Istanbul'u yıkan "Kıyâmet-i-Suğrâ = Küçük-Kıyamet" zelzelesi, 416.

(1510=915) "Küçük-Kıyâmet" ten yıkılan Istanbul'un yeniden inşâsına başlanması, 416.

(1510=916) Istanbul inşaâtının ikmâli, 417.

(1511=916) Rumeli sancaklarından birine naklini istiyen Trabzon valisi şehzâde Selim'in mürâcaati reddedilmesi üzerine, oğlu Süleyman'ı ziyâret bahânesiyle Karadeniz'den gemilerle Kefe'ye geçmesi, 417.

(1511=917) Mısır'dan Antalya'ya dönmüş olan Şehzâde Korkud'un Istanbul'a yakın olmak için Saruhan valiliğini kendiliğinden işgal etmek üzere Teke'den hareketi, 417 — Teke Kızılbaşlarının akdettikleri bir ictimâda "Karabıyık-oğlu Hasan" ismindeki Safavî hâlifesini "Şah-kulu" ünvâniyle reis intihâb edip isyan bayrağını açmaları, 418 — Şâh-kulu'nun Anadolu beylerbeylik merkezi olan Kütahya üzerine yürüyerek hükûmet kuvvetlerini mağlûb etmesi, 418 — Şâh-kulu'nun Anadolu beylerbeyi Karagöz Paşa'yı kazıklatması, 418 — Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa'nın Anadolu seferi, 419 — İkinci Bâyezid'le âsi şehzâde Selim arasında Edirne civârındaki "Çukur-çayır" da akdedilen Baba-oğul sulhü, 419 — Rumeli'de Semendire valiliğine tâyin edilen şehzâde Selim'in yolundan dönüp Edirne'yi işgal etmesi, 419 — Vezir-i-a'zam Hadım-Ali Paşa'nın âsi Kızılbaşlara karşı giriştiği "Gökçay" muharebesinde maktul düşmesi ve Hersek-zâde Ahmed Paşa'nın üçüncü sadâreti, 420 — Karaman valisi şehzâde Şehenşâh'ın ölümü, 420 — İkinci Bâyezid'le şehzâde Selim arasında ve Çorlu civarındaki "Uğraş-deresi"nde Baba-oğul muharebesi ve Selim'in mağlûbiyyeti, 421 — Istanbul hükûmeti tarafından tahta dâvet edilen Amasya valisi şehzâde Ahmed'in Maltepe'ye kadar gelmesi üzerine Yeniçerilen isyânı ve devşirme vezir Koca-Mustafa'nın sadâreti, 422 — Saruhan valisi şehzâde Korkud'un gizlice Istanbul'a gelip Yeniçeri ocağına ilticâsı, 423.

(1512=917) Yeniçerilerin saray önünde toplanıp şehzâde Selim'in saltanatını istemeleri ve şehzâdeye dâventnâme gönderilmesi, 423.

(1512=918) Şehzâde Selim'in parlak merâsimle Istanbul'a girip Yeni-Bahçe'de kurulan otağa inmesi, 423 — İkinci Bâyezid'in saltanattan ferâgati, 424.

Birinci Cildin Sonu